

מעשה חרש עירובין – מחיצות

בירורי סוגיות
בעניני מחיצות
שבמסכת עירובין

ובסופו מצורף רשימות מתוך שיעורי
הרה"ג מנחם מושקוביץ שליט"א
מהסוגיות עד ההלכה

נכתב בסיעתא דשמיא
ע"י רפאל חיים בלאמו"ר משולם שכטר

וְעָשׂוּ אֶת הָאֶפֶד וְהָב תְּכֵלֶת
וְאַרְגָּמָן תּוֹכֵלֶת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מִשְׁזָר
בַּמְעֵשֶׂה וְזָשָׁב: שְׁתֵּי כְתָפֹת זֹבְרֹת
יִהְיֶה-לָּו אֵל שָׁנִי קְצוֹתָיו וְזֹבֵר:
וְזָשָׁב אֶפֶדָתוֹ אֲשֶׁר עָלָיו כְּבַמְעֵשֶׂהוּ
בַּמָּנֹה יִהְיֶה וְהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן
וְתוֹכֵלֶת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מִשְׁזָר: וְלִקְוֹזֹת
אֶת שְׁתֵּי אֲבָנֵי שָׁהֵם וּפְתוּזֹת
עֲלֵיהֶם שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: שְׁשֵׁה
מִשְׁמֹתֶם עַל הָאֶבֶן הָאֶזוֹת
וְאֵת שְׁמוֹת הַשְּׁשֵׁה הַנּוֹתָרִים
עַל הָאֶבֶן הַשְּׁנַיִת כְּתוּלְדָתָם:

בַּמְעֵשֶׂה זֹרֵשׁ

אֶבֶן פְּתוּזֵי זֹהָתָם תִּפְתְּנוּ אֶת שְׁתֵּי
הָאֲבָנִים עַל שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
מִסִּבָּת מִשְׁבָּצוֹת וְהָב תַּעֲשֶׂה אֹתָם:
וְשְׁמוֹת אֶת שְׁתֵּי הָאֲבָנִים עַל כְּתָפֹת
הָאֶפֶד אֲבָנֵי זָכָרָן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל
וְנִשָּׂא אֶהְרֹן אֶת שְׁמוֹתֶם לְפָנָי
ה' עַל שְׁתֵּי כְתָפָיו לְזָכָרָן:
שְׁמוֹת פָּרֵק כּוֹז'

להארות, הערות

וכל עניני הספר:

רפאל חיים שכטר

מרומי שדה 7 מודיעין עילית

טלפקס 08-8000053

עַגְל וְנָשִׁישׁ בּוֹאֵת הַתּוֹרָה כִּי הִיא לָנוּ עֵז וְאֶזְרָה
ברכת שמים מעל

להאי גברא רבה מוקיר רבנן ורחים רבנן,
כביר המעש העומד בראש לכל דבר שבקדושה,
רודף צדקה וחסד,
המוזיל מהונו למען כבוד התורה ולומדיה,
דודי הנגיד הנכבד

ה"ה אברהם בן עמרם הי"ו

אשר נדבה אותו רוחו לתרום את הוצאת הספר

לרגל שמחתו בהכניסו ס"ת

להיכל ישיבתו הקדושה "שערי תלמוד – ברכת אברהם".

זכות התורה הקדושה תעמוד לו ולזרעו אחריו

להתברך בכל מילי דמיטב מתוך בריות גופא ונהורא מעליא,

ויקוים בו הכתוב

אֶזְרָךְ יָמִים בְּיָמֶיךָ בְּשִׂמְחָה עוֹשֵׁךְ וְכֹבֵד

ציון לנפש חייה

ספר זה מוקדש לעלוי נשמת דודתי
שמסרה את עצמה להטיב עם הזולת

מרת **מירנה מרים** ב"ר ברוך ע"ה

נלב"ע ביום ראשון דחווה"מ סוכות

טז' תשרי תש"פ

יהא רעוא שבגנזי מרומים
תמליץ טוב בעדנו
עד בא ינון ויקוצו שוכני עפר

נפשה בטוב תלין
וזרעה ירש ארץ

ת.נ.צ.ב.ה

”ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל”

בשיר וקול תודה, אודה לקב”ה על ששם חלקי מיושבי בית המדרש ולא מיושבי קרנות, שאנו משכימים והם משכימים, אנו משכימים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים, אנו עמלים והם עמלים, אנו עמלים ומקבלים שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר, אנו רצים והם רצים, אנו רצים לחיי עוה”ב והם רצים לבאר שחת.

ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה להוציא לאור ספר ”מַעֲשֵׂה חַרְשׁ” חלק ז’, בעניני מחיצות שבפרק קמא דמסכת עירובין.

חֵיבֵר זה הוא בירור סוגיות שונות בעניני מחיצות, שנלמדו ונתלבנו במהלך קיץ אלול תשע”ז בדיבוק חברים, בהכוונת מו”ר ראשי הכולל שליט”א בישיבת ”עטרת שלמה” מודיעין עילית, ובראשם מורנו הגר”ר שמואלביץ שליט”א אשר חלק ניכר מהחיבור נכתב עפ”י המ”מ והשיעורים שלו.

וגזוזמנות זו אכיר טובה לראש הישיבה הגרש”ב סורוצקין שליט”א אשר עומד בראש הכולל בתבונה ובעוז, ולראש החבורה הגר”ש פריינד שליט”א המוסר את נפשו למען כלל האברכים, וביחד עם זאת מגיש מ”מ שסייעו לי רבות בבירור הסוגיות. יה”ר שיזכו להמשיך להגדיל תורה ולהאדירה, ולתמוך באהבה לומדיה ומבקשיה.

וגעוסף כאן המקום להודות לנו”נ הגר”פ רוזנבאום שליט”א ממנו זכיתי לשמוע ולקבל רבות בבירור וסידור הסוגיות, לר’ יוסף כהנא, ר’ שלמה יחזקאל ור’ יוסף קרביץ עמו זכיתי לפלפל וללבן חלק גדול מהענינים, ולבני החבורה לפנייהם מסרתי חלק מהענינים הכתובים כאן ומהם שמעתי והחכמתי רבות, והם ר’ שלמה זלמן חשין, ר’ אורי פסטרנק ור’ יוסף קנובל.

ואחרון אחרון חביב, הכרת הטוב מיוחדת לחברותא היקר הרה”ג חנניה ספיר שליט”א אשר כבר שנים רבות זוכה אני ללמוד ביחד עמו ומעמידני בסברה ישרה בבירור הסוגיות עד תום, וכמו”כ מעודד אותי בהוצאת כתביי לאור. אברכהו שיזכה להמשיך לשקוד בתורה בנחת ובשלווה, וירוה נחת מכל יוצ”ח.

בסוף הספר צירפתי את הכתבים שרשמתי משיעוריו הנפלאים של הגר”מ מושקוביץ שליט”א, מהסוגיות עד ההלכה בעניני מחיצות וקרפיפות, אשר זכיתי לשמוע ממנו במהלך שנת תשע”ח. והנה הכתבים שימשו לחברי השיעור לחזור על השיעורים,

והרבה דברים תוקנו על ידם, אמנם מ"מ הדברים לא עברו את ביקורתו של הגרמ"מ, אלא נכתבו כפי הבנתו. ויש לציין שהשיעורים בעניני מחיצות, רובם ככולם מופיעים בספרו מחיצת העירוב, שם ניתן לעיין בדברים בהרחבה.

ובזהזדמנות זו אודה לר' אברהם קפר שליט"א הטורח לזכות את הרבים בשיעורי הלכה, והוא העומד מאחורי ארגון השיעורים האלו. יברכהו הקב"ה בכל מילי דמיטב.

וכמו"כ הכרת הטוב מיוחדת לכולל רצופות בראשות הרה"ג ישראל לב שליט"א, שם ניתנה לי ההזדמנות לנצל את יום עש"ק לחזור וללבן את הסוגיות, וחלק ניכר מהחיבור נכתב במסגרת הכולל. יזכהו הקב"ה להמשיך להגדיל תורה ולהאדירה.

ומחובת הכרת הטוב להודות לאבי מורי שליט"א ואמי מורתי שתחי', שגדלוני וחנכוני על ברכיהם במסירות נפש, ולמו"ח הרה"ג יונתן מרדכי ברונשטיין שליט"א וחמותי שתחי' אשר תבונתם וסיועם לנו לעזר רב. יתן ה' שיאריכו ימים ושנים בכריאות, אושר ושלוה עד ביאת משיח צדקנו בב"א.

וביותר תודה לרעיתי נוות ביתי אשר מסירה ממני את עול הבית בצורה יוצאת דופן למען אוכל לשבת וללמוד מתוך רוגע ושלוה, וכמו"כ דואגת לחינוך ילדינו לתורה ויראת שמים בחכמה ובנועם, וכל לימודי וכתובת ספר זה התאפשרו אך ורק בזכותה. יה"ר שישלם לה הקב"ה כפעלה הטוב, ונזכה ביחד לעשות רצון יוצרנו, ולראות את כל צאצאינו עוסקים בתורה ובמצוות מתוך קדושה וטהרה אכי"ר.

קראתני לספרי "מעשה תרש"^א, כמו שכתב בספר הרוקח שנכון לרמוז את שם המחבר בשם הספר, וכאן רמוז ר"ת של שמי רפאל חיים שכטר במילה "תרש", וגם רמוז שם אבי מורי במילה "מעשה" שהוא בגימטריא "משולם" עם הכולל.^ב

ואט"ם בתפילה לפני בורא עולם, שתזכני להמשיך לשקוד בתורתך הקדושה ולהוציא עוד הרבה ספרים, ושלא תצא תקלה מתחת ידי. ולא תמוש התורה מפי ומפי זרעי זרע זרעי עד עולם. אכי"ר.

מהדורה שניה

חודש מרחשון תש"פ

מודיעין עילית

^א כלשון הפסוק בשמות פרק כ' במעשה האפור. ולמרות ששם נקוד "מעשה תרש", כבר כתב רש"י "חרש זה דבוק הוא לתיבה שלאחריו, ולפיכך הוא נקוד פתח בסופו". וע"ע ירמיהו פ"י פ"ט שם הוא נקוד "מעשה תרש".
^ב כמובא בפירושו ברית עולם לספר חסידים שיש ענין לרמוז שמו ושם אביו בשם הספר, וז"ל "אפשר שקרא הספר הקדוש הזה ספר חסידים גימטריא זה יהודה בן שמואל עם הכולל, לרמוז שמו ושם אביו".

תוכן ענינים

- בביאור תקנת לחי וקורה במבוי, ובמנין מחיצות לרה"י..... לא
- קורה שהיא למעלה מכ' (ד: - ה.)..... מ
- בדין מבוי פחות מעשרה (ה.)..... נד
- בדין מבוי הפרוץ מצידו כלפי ראשו (ה.)..... עב
- בשיעור אורך ורוחב המבוי, וביאור הוכחת אב"י דלא מצאנו ב' חצירות פתוחים
לו במבוי ד"ט (ה.)..... פא
- לחי הבולט ד' אמות (ה.)..... צא
- סוגיא דעומד מרובה במבוי (ה:).:..... צו
- בשיעור פרצות מבוי (ו.)..... קה
- פרצה בקרן זוית (ו.)..... קטז
- בסוגיא דמבוי עקום (ו.)..... קכב
- מבוי העשוי כנדל (ח:).:..... קמד
- בדין מבוי המפולש, חצר המפולשת ומבוי הכלה לחצר (ז.)..... קנז
- בסוגיא דאתו רבים ומבטלי מחיצות במקום שאינו רה"ר (ו: - כב.)..... קעג
- בביאור תיקון דלתות ננעלות ברה"ר (ו: - כב.)..... קפד
- בדין אתרו"מ לפי רבנן (כב.)..... קצב
- ב' מחיצות מעלייתא לר' יהודה (כב.)..... רב
- בדין קורה ולחי באלכסון (ח:).:..... ריא

בדין טלטול בין הלחיים ותחת הקורה, לשיטת הראשונים דרבא התיר דוקא כשהם פחות מד"ט (ח:ט.)..... רכב

בדין טלטול בין הלחיים ותחת הקורה, לשיטת הרי"ף והרמב"ם שרבא התיר אפילו ביותר מד"ט (ח:ט.)..... רלד

בדין לחי הנראה מבפנים ושוה מבחוץ (ט:)..... רמג

בדינא דאתי אורא בהניח פס ד' אמות לארכו של מבוי, ובענין צירוף האויר שמחוץ לרשות (י:)..... רנו

בביאור סוגיא דאתי אורא דה"ג ודה"ג ומבטל ליה (י:)..... רסו

בדין אתי אורא בכה"ג שב' צדדין פרוץ מרובה על העומד שבאמצע, אבל פריצה אחת אפשר לסותמה ע"י עומ"ר שבצד השני (י: - טז:)..... רפז

בדין עומ"ר על מקצת הרוח, והמסתעף בדין אתי אורא, פרמ"ר ועומ"ר מב' רוחות (י:)..... רצב

בגדר פסול פריצה יותר מי' (טו:)..... שא

בדין פרוץ מרובה, פרוץ כעומד, ובמידת העומ"ר לפי ההיקף הכללי (טו:)..שה

ביאור ג' מידות בכלאים והמסתעף (טז.)..... שי

בסוגיא דעומד מרובה בערב (טז:)..... שיח

דין היכר בצוה"פ, והמסתעף (יא.)..... שכז

דין צוה"פ לפריצה יותר מי' ולפרמ"ר (יא.)..... שלה

שיטת הרמב"ם דלא מהני צוה"פ בפרמ"ר (יא.)..... שמג

פתחי שימאי וצוה"פ מן הצד (יא.)..... שמט

בגדר צוה"פ (יא.)..... שסב

תוכן ענינים מורחב

סימן א'

בביאור תקנת לחי וקורה במבוי, ובמנין מחיצות לרה"י

שיטת הראשונים דג' מחיצות דאורייתא..... לא
 ראיות דג' מחיצות דאורייתא..... לא
 ביאור הטעם שגזרו חכמים שלא לטלטל במבוי..... לא

שיטת הרמב"ם דד' מחיצות דאורייתא..... לב
 בטעם האיסור לטלטל במבוי ללא תיקון..... לג
 בביאור תקנת לחי..... לג
 מח' הגר"א הגאון"י והגר"ז בביאור תקנת קורה..... לד
 הוכחות לנ"ל..... לה
 ביאור הא דהתירו חכמים מבוי ע"י קורה יותר משאר כרמלית..... לה

ביאור המחלק בין מבוי הפתוח לרה"ר לבין מבוי הפתוח לכרמלית..... לו
 קושית הרשב"א על שיטה זו..... לו
 קושית הרמ"ך על שיטה זו..... לו
 תירוץ הריטב"א לקיים שיטה זו..... לו
 ביאור בשיטת הרמב"ם המחלק כנ"ל..... לח

שיטת רש"י..... לח
 ביאור ברש"י ט. שמחלק כנ"ל..... לח
 בביאור הא דרש"י לא פירש כמו ריו"נ דגזרו דלמא יבא להכניס מרה"ר למבוי..... לט

סימן ב'

קורה שהיא למעלה מכ' (ד: - ה.)

ביאור תירוץ הראשון של הגמ'..... מ
 גירסת רש"י..... מ
 יסוד השפ"א דעיקר הקפידא מתחת הקורה..... מ

מא.....בביאור השיעור של ד"ט לאב"י

מא.....ביאור התירוץ השני של הגמ'.

מב.....קושית תוס' מדוע לתירוץ הראשון אין חיסרון של מחיצה לפחות מד"ט.

מב.....תירוץ תוס'.

מב.....שיטת הרשב"א דאמר'י פי תקרה גם למעלה מכ' אמה.

מג.....תירוץ התוס' רבנו פרץ.

מג.....בביאור המח' אם קורה משום מחיצה או משום היכר.

מג.....למ"ד משום מחיצה אם בעי' ג"כ שיהיה היכר.

מד.....למ"ד משום היכר אם בעי' ג"כ שיהיה מחיצה.

מד.....ביאור יסוד המחלוקת.

מה.....למ"ד קורה משום מחיצה, האם הוא מחיצה מדאורייתא.

מו.....ביאור דברי תוס' רבנו פרץ.

קושית רעק"א והרש"ש מדוע א"א לתרץ לכו"ע קורה משום מחיצה ופליגי אם יש חיסרון של מחיצה הראויה

מז.....לד"ט.

מז.....קושית השפ"א מדוע למ"ד קורה משום מחיצה לא סגי במיעוט טפח.

מח.....ביאור הגאו"י דלמעלה מכ' לא אמרי' יורד וסותם אפילו אם יש אמלתרא.

מח.....תירוץ לפי הקר"א דבקורה שלא ניכרת לא אמרי' יורד וסותם.

מח.....תירוץ לפי הריטב"א דבעינן מחיצות הניכרות.

מט.....תירוץ נוסף לקושית השפ"א.

מט.....גירסת הראב"ד בסוגיא.

מט.....ביאור תירוץ הראשון של הגמ'.

נ.....ביאור התירוץ השני של הגמ'.

נ.....ביאור הא דלמ"ד קורה משום מחיצה סגי במיעוט טפח.

נא.....ביאור הראב"ד דקורה משום מחיצה היינו משום פתח.

נא.....ביאור התירוץ השלישי והרביעי של הגמ'.

נב.....קושית הצ"ח על הרמב"ם.

נב.....ביאור דברי הרמב"ם "בא למעטו בקורה שמניח אותה למטה".

נג.....ישוב קושית הצ"ח לפי גירסת הראב"ד.

סימן ג'

בדין מבוי פחות מעשרה (ה.)

נד מח' ראשונים אם כל הדפנות פחות מעשרה או רק הקורה.....

נו בביאור פסול קורה למטה מעשרה.....

נו ביאור רש"י דאין מחיצה פחות מעשרה.....

נו ביאור הגאון"י דאין פתח פחות מחלל עשרה.....

נו ביאור פסול קורה שמקצתה למטה מעשרה.....

נז שיעור החקק הנצרך בקורה שמקצתה למטה מעשרה.....

נז ביאור החילוק מהסוגיא דקורה למעלה מכ' דלא בעי הגבהה בשיעור אורך מבוי.....

נח ביאור היתר האזור שמחוץ לחקק.....

נח תירוץ הבית מאיר דניתר מדין חורי רה"י.....

נח ביאור מח' האבה"ע והבי"מ בחורי רה"י.....

נט תירוץ האבן העוזר דהדפנות גבוהים עשרה מבחוץ.....

נט תירוץ החזו"א דאיירי במבוי מקורה וניתר מדין חורי רה"י.....

ס תירוץ הגר"ז שהוא רה"י ע"י כתלי הבתים והחצירות.....

ס ביאור איך יש למקום החקק מחיצה עשרה בדופן האמצעי.....

ס תירוץ לפי החזו"א.....

ס תירוץ הבית מאיר דמחיצות מצטרפות.....

סא תירוץ לפי הגר"ז.....

סא תירוץ לפי האבן העוזר.....

סב תירוץ לפי המ"ב.....

סג תירוץ לפי המאירי.....

סג בענין אם צריך לחקוק באופן שיהיה החקק ארכו יתר על רחבו, ובשיעור החקק לפי רב יוסף.....

סג שיטת הב"ח והק"נ דהחקק עצמו צריך להיות ארכו יתר על רחבו.....

סג שיטת תוס' והר"ן בדעת רב יוסף שהחקק צריך להיות ד"ט ומשהו.....

סד שיטת הריטב"א בדעת רב יוסף דסגי בחקק ד' טפחים מצומצמות.....

סה ביאור הגמ' להלן דאביי הוכיח שאין במבוי ד"ט מקום לב' פתחי חצירות.....

סה ביאור נוסף בריטב"א.....

סו ביאור דעת החולקים על הריטב"א.....

סו ביאור שיטת הרא"ש שצריך לחוק לכל רוחב המבוי.....

- א. רא"ש לשיטתו דלא מצרפים מחיצות..... סו
- ב. דין בצורת מבוי דבעי מחיצות הסמוכות לו..... סז
- ג. דין בתיקון המבוי שצריך קורה ע"ג "דפנות המבוי"..... סז
- ד. דין ב"קורה" שצריכה להגיע עד הדפנות..... סז
- ה. מקום החקק פרוץ למקום האסור לו מהצדדים..... סח
- ו. המקום שמחוץ לחקק פרוץ למקום האסור לו..... סח

- ביאור שיטת הרי"ף והרמב"ם דחוקק רק ד"א על ד"א..... סח**
- קושיא על הרמב"ם דהקורה לא מגיעה עד הדפנות, וכמו"כ החקק פרוץ..... סח
- תירוצ דהקורה שבצדדים מצטרפת לגידוד החקק..... סט
- תירוצ דאיריי בכה"ג שהקורה גבוה עשרה..... סט
- בביאור השיעור ד' אמות ברוחב המבוי..... ע

סימן ד'

בדין מבוי הפרוץ מצידו כלפי ראשו (ה.)

- בביאור הפסול של פירצה מצדו כלפי ראש המבוי..... עב**
- ביאור רש"י דשבקי פתחא רבא..... עב
- ביאור הרשב"א דחסר בקורה ע"ג מבוי..... עב
- דברי הריטב"א ברש"י דפסול משום תרתי לריעותא..... עג
- דברי החזו"א ברש"י דחיסרון שבקי הוא דוקא במקום שאינו גדור..... עד
- ביאור המאירי דהוה כמו מבוי שצדו אחד ארוך וצדו אחד קצר..... עד

דין פרצה מן הצד במבוי שהכשירו בלחי..... עד

- דין עשה צוה"פ לפרצה או לפתח..... עה**
- דין עשה צוה"פ לפרצה..... עה
- בדין מבוי שהכשירו בצוה"פ אם פוסל בו פרצה מן הצד..... עו

- קושיא מדברי רב יוסף להלן "דפתח להו בקרן זוית" למרות שאין שם פס ד' כלפי ראשו..... עז**
- ישוב לפי החזו"א דב"פתח להו בקרן זוית" לא צריך תיקון למבוי..... עז
- ישוב שהפתח בקרן זוית יש לו צוה"פ..... עח
- הבנה נוספת בראשונים דהוה כמו מבוי שצדו אחד ארוך וצדו אחד קצר..... עט

- דברי אב"י לחלק בין תחילת מבוי לסוף מבוי..... עט**
- מח' רש"י ותוס'..... עט

פ.....מבוי שהיה גבוה י"ט ונתמעט.
 פ.....מבוי שנפרץ לפני שהכשירו בלחי וקורה.

סימן ה'

בשיעור אורך ורוחב המבוי, וביאור הוכחת אב"י דלא מצאנו ב' חצירות פתוחים לו במבוי ד"ט (ה.)

פא.....בביאור הפסול של "כולו פרוץ".

פב.....דברי הריטב"א דחסר בהיכר כותל מבוי.

פג.....ביאור החזו"א דהוא חיסרון בשם "פתח" החצר.

פג.....ביאור דברי אב"י דלא שייך לפתוח בדופן האמצעי.

פג.....מח' רש"י ותוס' בביאור דחית אב"י.

פג.....קושית המהרש"א מה הכריחו לרש"י לפרש דרחבו פחות מד"ט.

פד.....קושית רעק"א מדוע הוצרך רש"י לפרש קושית אב"י מדין שצריך ב' חצירות.

פד.....ישוב דברי רש"י.

פה.....מח' רש"י ותוס' בשיעור רוחב מבוי.

פה.....ביאור האבה"ע דרש"י למד דרב יוסף חולק על רב אחלאי.

פה.....ביאור דאיירי בכה"ג שהמבוי פתוח לכרמלית, דאין דין מקו"פ בכרמלית.

פו.....ביאור עפ"י החזו"א דבחקק לא צריך שיעור מבוי הניתר בלחי וקורה.

פז.....שיטת הרמב"ם בשיעור רוחב מבוי הצריך תיקון, ביאור שיטתו ושיטת רש"י.

פז.....ביאור דהרמב"ם איירי במבוי הפתוח לכרמלית.

פח.....ביאור שיטת הרמב"ם.

פח.....ביאור שיטת רש"י.

פט.....תירוצ רב יוסף "כגון דפתח להו בקרן זוית".

פט.....מח' הראשונים אם צריך שיהיה לפתחים אלו שם פתח.

פט.....תירוצים שונים מדוע אין כאן חיסרון של קרן זוית.

צ.....גירסת ר"ח.

סימן ו'

לחי הבולט ד' אמות (ה.)

בביאור שיעור ד' אמות ללחי שברוחב המבוי..... צא

ביאור המאירי..... צא

ביאור האבן העזר..... צא

ביאור שיעור ד"א הנידון משום מבוי לפי רב יוסף..... צב

ביאור פסול לחי ד' אמות למ"ד לחי משום מחיצה..... צב

דין עשה לחי ד' אמות לשם לחי..... צג

שיטת רש"י..... צג

שיטת הרשב"א..... צג

מקור מחלוקתם..... צד

שיעור פסול לחי לאורך מבוי..... צד

ביאור החילוק בין לחי העומד לרוחב או לאורך המבוי..... צד

דין עשה לחי לאורך המבוי לשם לחי..... צה

סימן ז'

סוגיא דעומד מרובה במבוי (ה:)

בענין אם רב הונא חולק דאין דין עומ"ר במבוי..... צו

בביאור נידון הגמ' אם מהני עומ"ר במבוי..... צו

ביאור דהו"א שחכמים הקפידו דוקא על תיקון של לחי וקורה..... צו

ביאור דהו"א שעומ"ר רק עושה דין מחיצה אבל לא מתקן את הפרצה..... צז

קושית המרו"ש והאבה"ע דודאי מהני עומ"ר במבוי..... צז

מח' אם נידון הגמ' הוא על כל רוחות המבוי או רק ברוח רביעית..... צח

דחית הק"ו..... צט

ביאור דברי תוס' דבשאר רוחות ליכא למילף ק"ו דמהני עומ"ר, וביסוד המח' אם מבוי פרצתו בד' או

בעשר..... צט

ביאור הא דמתיר הרבד"י פרצה עד עשר גם אם לא ילפי' ק"ו בשאר רוחות..... צט

בביאור המח' בשיעור פרצת מבוי..... צט

ק.....נוסח נוסף בביאור מחלוקתם.....

ק.....נפ"מ בביאור הנ"ל.....

קא.....כמה מהלכים בביאור כוונת תוס'.....

קא.....ביאור השפ"א דתוס' איירי לפי ההבנה שפרצת מבוי בד'.....

קא.....ביאור האו"ש דתוס' איירי בבקעי בו רבים.....

קא.....ביאור נוסף דתוס' איירי במבוי המפולש.....

קב.....ביאור החזו"א בכוונת תוס'.....

קב.....בקושית החזו"א דאין כאן דיו.....

קג.....ביאור דברי תוס' דלא ילפינן מק"ו שיהא פרצת מבוי בעשר.....

קג.....בביאור הילפותא מתצר למבוי.....

קד.....ביאור הא דפרצה ד' דאית לה גידודי לא אוסרת לרב הונא.....

סימן ח'

בשיעור פרצות מבוי (ו.)

קה.....ביאור ברב הונא דפרצה ד' אוסרת מטעם "שבקי".....

קו.....ביאור ראית הגמ' ממבוי עקום.....

קז.....ביאור ברב הונא דפרצה ד' אוסרת מטעם "פרצה".....

קח.....מח' אם פרצה ד"ט פוסלת במבוי או דוקא יותר מד"ט.....

קח.....ביאור החילוק מראש המבוי הניתר בעומ"ר.....

קט.....ביאור ברב הונא דפרצה ד' אוסרת מטעם "מפולש".....

קט.....ביאור דברי התוס' רי"ד.....

קי.....ביאור דברי הרשב"א.....

קי.....בביאור שיטת רב חנן דפרצה ד' דבקעי בה רבים אוסרת.....

קי.....ביאור דפסול מטעם "מפולש".....

קיא.....ביאור דפסול מטעם "פרצה".....

קיב.....ביאור דפסול מטעם "שבקי".....

קיב.....אופן תיקון פרצת מבוי.....

קיב.....תיקון בלחי וקורה.....

ביאור הא דלא מהני עומ"ר למרות שמועיל לחי..... קיג
תיקון ראש המבוי בצוה"פ..... קיד

סימן ט'

פרצה בקרן זוית (ו.)

צורת הפרצה..... קטז
שיטת רש"י והראשונים..... קטז
שיטת הרי"ף והרמב"ם..... קטז

צוה"פ בקרן זוית..... קטז

בטעם פסול פרצה בקר"ז..... קיז
ביאור דפסול משום תורת "פרצה"..... קיז
ביאור החזו"א דפסול משום דאין עומ"ר..... קיז
באופן שכל הפרצה במזרח, רק שאין כותל דרום מגיע נגד כותל מזרח..... קיח
פרצה בקר"ז פוסל מדאורייתא..... קיח
מדידת הד"ט באלכסון..... קיט
תיקון לפרצה ע"י העמדת קנה בזוית..... קיט
פרצת קר"ז בחצר..... קיט
פרצה במחיצה עגולה, או באמצע מחיצה שאין הכתלים מכוונים זה כנגד זה..... קיט
תל או חריץ שהתמעט זקיפתו של כותל מעט..... קכ
תיקון עומ"ר לפרצה..... קכ

סימן י'

בסוגיא דמבוי עקום (ו.)

בביאור שיטת רב דתורתו כמפולש..... קכב
שיטת רש"י דצריך תיקון בעקמומיתו..... קכב
משמעות רש"י, ריטב"א והרא"ש דחשיבי כב' מבואות..... קכב
ביאור דהוה מפולש לרה"ר..... קכב
משמעות תוס' והמרדכי דחשיבי כמבוי אחד ומ"מ צריכים תיקון בעקמומית..... קכב
תיקון ע"י צוה"פ יותר מ' לפי רב, ולחי יותר מ'..... קכג

ביאור דברי הרא"ש שתירץ כמו תוס' דבעי' שיראו בני המבוי את צ"ה..... קכה
 קושיית התו"ח מ"ש ממבוי ארוך מיל..... קכה
 ביסוד הדין דבעי' שיהיה התיקון ניכר לבני המבוי..... קכה
 שיטת ר"י שלא צריך תיקון בעקמומיתו..... קכו
 בענין אם צריך תנאי מבוי לכל מבוי בנפרד, וכן אם צריכים להשתתף כולם ביחד..... קכז

לראשונים שביארו בטעם ר"ה משום "פרצה", מה הגמ' הוכיחה מרב..... קכח
 ביאור דלולא דנחשב פרצה א"א להחשיבו כמפולש..... קכח
 ביאור דבהו"א הגמ' הבינה דטעמו של ר"ה משום "מפולש"..... קכט
 ביאור ד"פרצה" ו"מפולש" הוא חד טעמא..... קכט

בדין תיקן את ב' ראשי המבוי בצוה"פ..... קל
 קושיא מדוע צריך תיקון בעקמומיתו..... קל
 בטעם דלא מתקנים מבואות שלנו בעקמומית..... קל
 קושיא דיעיל עומ"ר במקום הלחי..... קלא
 תירוצ' החזו"א דהוא כמבוי עגול שאין בו עומ"ר..... קלא
 ביאור לפי החזו"א מה הגמ' הוכיחה ממבוי עקום..... קלב
 תירוצ' נוסף דהלחי נצרך לתקן את הפרצה..... קלב

לשיטות דלא מהני לחי וקורה להתיר פרצה מן הצד, איך ניתר מבוי עקום ע"י לחי בעקמומיתו..... קלג
 תירוצ' לפי השיטות דמבוי עקום נחשב מבוי אחד..... קלד
 תירוצ' דבמציאות הוא מבוי אחד..... קלד
 ביאור שהפרצה נתקנת ע"י צוה"פ שבראשי המבוי..... קלה
 ביאור דפרצה למבוי לא צריכה תיקון..... קלה
 ביאור לפי הנ"ל מדוע סגי בלחי אפילו כשהמבוי השני לא תיקן את עצמו..... קלה
 ביאור דלפרצה כזו מהני תיקון לחי..... קלו

ביאור שיטת שמואל דתורתו כסתום..... קלו
 מח' רש"י ור"ן בסוגיא דף ח..... קלז
 ביאור מח' רב ושמואל..... קלז

ביאור שיטת רש"י ור"י הזקן בשמואל..... קלח
 ביאור שיטת ר"י הזקן שצריך תיקון בעקמומית..... קלח
 ביאור שיטת רש"י שלא צריך תיקון בעקמומית..... קלח
 ביאור האו"ש..... קלט
 הבנה דשמואל מודה דפרצה ד' פוסלת משום "פרצה"..... קלט
 ביאור נוסף..... קמ

ביאור שיטת ר"י הזקן לפי ההבנה ששמואל מודה לדין פרצה ד' מטעם "פרצה"..... קמא
 ביאור מדוע לא מהני עומ"ר במקום הלחי..... קמא
 ביאור החזו"א..... קמב

ביאור קושית הגמ' "אילמא ביותר מעשר בהא לימא שמואל תורתו כסתום"..... קמב

סימן יא'

מבוי העשוי כנדל (ח:)

צורת מבוי העשוי כנדל..... קמד

ביאור דיוק רבא בשיטת אביי "כמאן כשמואל"..... קמה

ביאור שיטת אביי..... קמו

ביאור שיטת אביי לפי ר"י הזקן..... קמו

ביאור הא דאביי הצריך צוה"פ..... קמו

ביאור מסקנת רבא..... קמז

ביאור לפי שיטת רש"י..... קמז

ביאור לפי שיטת ר"י..... קמז

שיטות דבעי' ב' צוה"פ למבוי הגדול..... קמח

ביאור המאירי דסגי בצוה"פ אחד..... קמח

ביאור לפי הריטב"א דסגי בצוה"פ אחד, עפ"י הב"י..... קמט

ביאור סברת הב"י דמבוי המכוון כנגדו מוציאו מעקמיותו..... קנ

ביאור דברי הר"ן..... קנ

מבואות קטנים המפולשים זה כנגד זה..... קנא

ביאור הב"י..... קנא

ביאור המ"א..... קנב

ביאור הב"ח..... קנב

ביאור הריטב"א..... קנב

שיטת הרשב"ם..... קנג

בטעם דאין פסול "פרצה"..... קנג

מבוי עקום כמין ח'..... קנד

מח' ראשונים בדין מבוי כמין ח'..... קנד

תיקון הח' במבוי העשוי כנדל לפי רש"י..... קנה
תיקון הח' במבוי העשוי כנדל לפי ר"י..... קנה

סימן יב'

בדין מבוי המפולש, חצר המפולשת ומבוי הכלה לחצר (ז).

ביסוד דין מבוי המפולש..... קנז

ביאור הא דצריך צוה"פ ולא סגי בעומ"ר..... קנז

בענין אם סגי בעומ"ר מב' הצדדים..... קנח

אם דין מפולש תלוי בבקיעת רבים..... קנח

מבוי הפרוץ לקרפף יותר מבית סאתים..... קנח

מבוי הכלה לחצר..... קנט

פירוש רש"י..... קנט

פירוש הרא"ש..... קס

קושית תוס' על רש"י..... קס

פירוש ר"י..... קס

ביאור תירוץ הגמ' "כאן שעירבו כאן שלא עירבו"..... קסא

פירוש הבעה"מ..... קסא

פירוש הגאון"י..... קסב

פירוש הראב"ד..... קסג

פירוש התורי"ד..... קסג

סיכום השיטות..... קסד

מבוי הכלה לחצר אם הוא פילוש מעיקר הדין, ובביאור החילוק ממבוי עקום..... קסד

תיקון לחי בין המבוי לחצר לתקן את הפילוש..... קסה

תיקון עומ"ר בין המבוי לחצר לתקן את הפילוש, וביאור שיטת הראב"ד..... קסו

תיקון צוה"פ בראש המבוי לצד רה"ר..... קסז

חצר המפולשת..... קסח

שיטת הר"ן..... קסח

שיטת הריא"ז..... קסט

שיטת הרשב"א..... קסט

שיטת האבן העזר..... קע

מדוע דין פילוש בחצר לא הוה פירכה לק"ו דף ה:..... קע

הוכחת האבה"ע מכח סוגיא ה:..... קע

- ביאור הגאו"י..... קעא
- ביאור השפ"א והחזו"א..... קעא
- הוכחת ההשלמה..... קעא

סימן יג'

בסוגיא דאתו רביס ומבטלי מחיצות במקום שאינו רה"ר (ו:–כב.).

- מחלוקת הראשונים אם אמרי' אתרו"מ דוקא ברה"ר..... קעג
- שיטת תוס'..... קעג
- שיטת הרשב"א..... קעד
- שיטת הר"ן..... קעד
- שיטת רש"י..... קעד
- שיטת תור"פ..... קעה
- שיטת הריטב"א..... קעה

- בגדר דין אתרו"מ לשיטות דמבטלי דוקא ברה"ר..... קעה
- ביאור א' דאתרו"מ הוא דין במחיצות..... קעו
- ביאור ב' דאתרו"מ הוא דין ברה"ר..... קעו
- נפ"מ ברה"ר מקורה..... קעז
- ביאור לשיטת הריטב"א..... קעז
- ביאור לשיטת תוס'..... קעח
- ביאור שיטת הרשב"א המחלק בין מבואות המפולשים לפלטיא..... קעח

- ביאור סוגיא דף כב. לפי התירוך הראשון של תוס'..... קפ
- ביאור מדוע אמרי' אתרו"מ בפסי ביראות שהם פחות מטז' אמות..... קפ
- ביאור לפי ההבנה שרה"ר הוא תנאי ב"בקיעת רביס"..... קפ
- ביאור לפי ההבנה שרה"ר הוא תנאי ב"רשות"..... קפא
- ביאור הא דהגמ' שאלה סתירה בדברי ר"י ורבנן, למרות דלמסקנה איירי בפחות מטז' אמות..... קפא

סימן יד'

בביאור תיקון דלתות ננעלות ברה"ר (ו:–כב.).

- בביאור תועלת הדלתות..... קפד
- א. שיטת רש"י והרשב"א..... קפד
- ב. שיטת הריטב"א..... קפה

מעשה

תוכן ענינים מורחב

חרש

טו

ביאור הבית אפרים..... קפה
 ביאור עפ"י הגאון"ר..... קפה
 ג. שיטת המאירי ורבנו אפרים..... קפו
 נפ"מ בין הטעמים..... קפו

מנין הדלתות..... קפו
 מח' הראשונים אם צריך ב' דלתות או דסגי בדלת אחת..... קפו
 ביאור מח' רש"י ורשב"א..... קפז
 שיטת הריטב"א..... קפח
 שיטת תוס'..... קפח

בענין אם מהני דלת בלי צוה"פ..... קפט
 מח' האחרונים אם דלת צריכה צוה"פ..... קפט
 שיטת תוס'..... קפט
 ביאור דברי הרשב"א..... קצ

סימן טו'

בדין אתרו"מ לפי רבנן (כב.)

בגדר שם ד' מחיצות לרבנן..... קצב
 בדין לחי אם חשיב לשם ד' מחיצות..... קצב
 בדין צוה"פ אם חשיב לשם ד' מחיצות..... קצב
 בדין עומ"ר עם פרצה טו' אמות אם חשיב לשם ד' מחיצות..... קצג
 בענין אם צריכים שם ד' מחיצות או סגי בשם ג' מחיצות..... קצג

ביאור דברי תוס' כב. ד"ה והא א"ר יוחנן..... קצד
 ביאור א' דכוונת תוס' לשאול דבירושלים נימא אתרו"מ משום שהוא רה"ר..... קצד
 ביאור ב' דכוונת תוס' לשאול שבירושלים נימא אתרו"מ משום שאין שם ד' מחיצות..... קצה

ביאור דברי הגמ' ו: דב' בתים בב' צידי רה"ר צריך דוקא דלתות ננעלות לרבנן, ובביאור שיטת תוס'. קצו
 ביאור א' דדוקא בשם "ד'" מחיצות לא אומרים אתרו"מ..... קצו
 ביאור ב' דצוה"פ לא חשיב "שם מחיצה"..... קצו
 ביאור ג' דהגמ' התכוונה רק דלת הראויה לינעל לא חשיב לשם ד' מחיצות..... קצז
 ביאור ד' דהגמ' התכוונה דלא מהני דלת הראויה לינעל לתקן רה"ר..... קצז
 ביאור ה' דדברי התוס' כב. הם לפי ההור"א..... קצח

ביאור דברי הגמ' ו: שמוכיחה מדברי ר' יוחנן לשיטת רבנן..... קצח

קצח..... ביאור התוס'.....

קצט..... ביאור הרשב"א.....

קצט..... דברי הריטב"א.....

ביאור דברי הריטב"א דר' יוחנן ור' אלעזר נחלקו בשיטת רבנן..... ר

קושיות בדברי הריטב"א..... ר

ביאור דנחלקו ר' יוחנן ור' אלעזר בשיטת רבנן..... ר

סימן טז'

ב' מחיצות מעלייתא לר' יהודה (כב.)

ביאור תוס' והריטב"א..... רב

ביאור לשיטתם הא דירושלים צריכה דלתות ננעלות..... רג

ביאור התורי"ד, הראב"ד ור' יהונתן..... רד

בעיא דרחבה בתל המתלקט..... רה

אם תירוץ "ב' מחיצות מעלייתא" הוא דוקא לשיטתו דב' מחיצות דאורייתא..... רו

בענין אם רבים מבטלים רק את המחיצה שבקעו בה או את כל ההיקף, וכיסוד גידור ב' וג' מחיצות..... רז

יסוד החזו"א בגידור ב' או ג' מחיצות דחשיב מוגדר מכל סביביו..... רז

ביאור תירוצי תוס'..... רח

תירוץ הראשון של תוס'..... רח

תירוץ השני של תוס'..... רח

ההבנה הפשוטה בתירוץ השני..... רט

הבנת החזו"א בתירוץ השני..... רט

סימן יז'

בדין קורה ולחי באלכסון (ח:)

קושיית תוס' איך מותר לטלטל כנגד הארוך..... ריא

תירוץ א' של תוס'..... ריא

תירוץ ב' של תוס'..... ריב

פירוש ר"ח..... ריב

פירוש החזו"א..... ריב
 ביאור דברי החזו"א..... ריג
 דין מבוי הבנוי מב' דפנות..... ריג

דין קורה באלכסון בכה"ג שהארוך עודף על הקצר יותר מד' אמות..... רטו
 דין צוה"פ באלכסון ביותר מד"א..... רטו
 באופן שמניח את הקורה בפחות מד"א..... רטז
 קורה באלכסון בתוך המחיצות יותר מד"א..... ריז

קורה באלכסון בתוך המחיצות..... ריז
 קורה באלכסון יותר מ' בתוך המחיצות..... ריח

דין לחי באלכסון..... ריח
 שיטת הראשונים דלא מהני לחי באלכסון..... ריח
 שיטת הגר"א דמהני לחי באלכסון..... ריח
 ביאור מח' הראשונים והגר"א..... ריט
 קושית החזו"א על הגר"א..... ריט
 תיקון לחי לפרצה בקרן זוית..... רכ
 ב' מחיצות כמין גם ולחי..... רכ
 לחי המושך עם דופנו של מבוי..... רכא

סימן יח'

בדין טלטול בין הלחיים ותחת הקורה, לשיטת הראשונים דרבא התיר דוקא כשהם פחות מד"ט (ח:–ט.).

בביאור דברי רב חסדא דלכו"ע אסור לטלטל בין הלחיים..... רכב

ביאור שיטת הראשונים דרבא התיר לטלטל בין הלחיים דוקא כשהם פחות מד"ט..... רכג

ביאור תוס' דרבא אסר לטלטל בין הלחיים ביותר מד"ט מטעם גזירה, וקושית האחרונים..... רכג

קושיא האחרונים על תוס' שביאר בדברי רבא מטעם גזירה..... רכג

ביאור ההיתר של רבא בפחות מד"ט אם הוא מדין מקו"פ או מדין ביטול למבוי, וישוב דברי תוס'.... רכד

ביאור קושית האחרונים על תוס'..... רכד

ישוב קושית האחרונים על תוס'..... רכד

בביאור הא דהתיר רבא לטלטל בין הלחיים פחות מד"ט למרות שאינו גבוה ג"ט רכה
 ביאור דמחמת היותו בתוך המחיצות הוא בטל למבוי רכה
 ביאור ד"בין הלחיים" חשוב מקום בפנ"ע רכו
 ביאור החולקים דאין המחיצות משפיעות להתיר את בין הלחיים רכו
 אם מותר לטלטל במבוי הממשיך אחרי הלחי פחות מד"ט רכו
 אם מותר לטלטל כנגד לחי המושך מחוץ למבוי רכו

ביאור הא דמבוי הרחב פחות מד"ט חשוב מקו"פ, למרות שאינו גבוה ג"ט, ואפילו שהוא פתוח לכרמלית
 רכח
 דין מבוי הרחב פחות מד"ט רכח
 אם דין זה תלוי במח' אביי ורבא רכח
 בדין מצא מין את מינו בכל מקו"פ הפתוח לכרמלית רכט
 ביאור החזו"א בהא דבעי' שיהיה מקו"פ גבוה ג"ט רכט

ביאור קושית הרשב"א על תוס' רל
 ביאור מח' אביי ורבא לפי תוס', שנחלקו אם "בין הלחיים" מחשיב אותו למקום בפני עצמו רלא
 ביאור הריטב"א שאב"י ורבא נחלקו אם גוזרים שמא יבא להשתמש חוץ ללחי, ובטעם שרבא אסר ביותר
 מד"ט רלב
 דברי הריטב"א דיש מקום לגזור גם במקו"פ רלג
 בטעמא דרבא שאסר לטלטל ביותר מד"ט רלג

סימן יט'

בדין טלטול בין הלחיים ותחת הקורה, לשיטת הרי"ף והרמב"ם שרבא התיר
 אפילו ביותר מד"ט (ח:–ט.)

ביאור הרמב"ן והרשב"א בשיטת הרי"ף שאב"י ורבא נחלקו אם חודו הפנימי סותם או חודו החיצון, ומ"מ
 בפתוח לכרמלית אסור לכו"ע רלד
 דין בין הלחיים ותחת הקורה הפתוחים לכרמלית רלד
 קושיא מ"ט כשפתוח לכרמלית אסור לטלטל רלה
 ביאור הקה"י ברמב"ן רלה
 דברי הרשב"א דכפתוח לכרמלית מודה רבא דחודו הפנימי סותם רלו
 ביאור שיטת הרשב"א בגדר חודו החיצון סותם רלז
 דין מבוי הממשיך אחרי הלחי והקורה רלח
 שיטת אביי בטלטול תחת הקורה רלט

ביאור הגמ' ח: בנעץ ב' יתידות מבחוץ והניח קורה על גביהן דלדברי המתיר אסור ולא אמרינן חודו הפנימי סותם..... רלט

ביאור עפ"י הפמ"ג..... רלט

ביאור נוסף..... רמ

ביאור הקר"א [גם בשיטת הרי"ף] שנחלקו אביי ורבא אם מקום זה מתבטל למבוי..... רמ

ביאור התורי"ד והבעה"מ שאביי ורבא נחלקו אם לחי משום מחיצה או משום היכר..... רמא

קושית הרמב"ן על הבעה"מ..... רמא

בביאור הא דהבעה"מ לא פסק כמו רבא בפחות מד"ט..... רמב

סימן ב'

בדין לחי הנראה מבפנים ושוה מבחוץ (ט):

דברי רש"י..... רמג

ביאור האחרונים בשיטת רש"י, תוס' והרא"ש..... רמד

ביאור הב"י..... רמד

קושיות על הב"י..... רמד

ביאור הב"ח והרמ"א..... רמה

דין לחי בצורת ת'..... רמה

ביאור המחלוקת אם חשיב נראה מבחוץ באופנים השונים..... רמו

בביאור קושית הגמ' מחצר קטנה שנפרצה לגדולה..... רמו

ביאור שגיפופי הגדולה מתירים כמו לחי בצורת ת'..... רמו

ביאור הנמוקי הגרי"ב..... רמז

ביאור המהרש"א דמהני מדין מיגו..... רמז

משמעות דברי רש"י..... רמח

מדוע הגמ' שאלה דוקא למ"ד דלחי הנראה מבחוץ לא הוי לחי..... רמח

ביאור יסוד המח' אם נראה מבחוץ נידון כלחי, ומח' הראשונים כשהכותל כנוס כלפי חוץ והפגימה נראית

מבפנים אם חשיב נראה מבפנים..... רמט

מהלך של ר' יהונתן..... רמט

מהלך לשי' רש"י ותוס'..... רמט

ישוב ביאור המהרש"א הנ"ל..... רמט

ביאור רש"י ותוס' במבוי שרצפו בלחיים דחשיב לחי הנראה מבחוץ..... רנ

פירוש רש"י..... רנ

פירוש הריטב"א..... רנ

פירוש תוס'..... רנ

שיטת הרשב"א החולק על תוס'..... רנא

ביאור מח' הרשב"א ותוס'..... רנא

בביאור סתימת הלחי בכותל הכנוס מחבירו כלפי חוץ והפגימה נראית מבפנים..... רנב

ביאור החזו"א דהלחי הוא השיקוע שנוצר ע"י ב' הדפנות..... רנב

ביאור התורי"ד שהלחי הוא ראש הכותל הצר..... רנג

בענין לחי הנראה מבחוץ, אם מהני מדאורייתא..... רנג

שיטת תוס'..... רנג

שיטת הרשב"א..... רנד

עומ"ר הנראה מבחוץ..... רנד

סימן כא'

בדינא דאתי אורא בהניח פס ד' אמות לארכו של מבוי, ובענין צירוף האויר שמחוץ לרשות (י:)

בביאור תועלת הפס ד' אמות..... רנו

שיטת הרשב"א ודעימ"י שהפס מחלק את המבוי לב' מבואות..... רנו

בענין אם הפס מחלק את המבוי לכל ארכו, ובדין עשה פס ד"א במבוי הרחב י' אמות..... רנו

שיטת הריטב"א דהפס לא מחלק את המבוי לשנים..... רנו

אם מהני פס ד"א לרוחב המבוי..... רנו

בביאור הא דלא אמרינן אתי אורא דמבוי מה"ג ומה"ג ומבטל לפס ד"א..... רנח

ביאור נוסף ברשב"א..... רנט

בהא דלא אמרינן אתי אורא שבין הפס לכותל הפנימי ואויר של רה"ר ומבטלי לפס ד"א..... רס

תירוק לפי הריצב"א דבעי' דוקא אויר שאני חושבו כסתום..... רס

תירוק לפי הריטב"א דכותל חשוב לא מתבטל..... רס

תירוק החזו"א דלכו"ע בעי' אויר שאני חושבו כסתום לפחות מצד אחד..... רס

תירוק נוסף דלכו"ע אויר שמחוץ לרשות לא מצטרף לבטל..... רסא

אתי אורא ע"י אור שמחוץ לרשות..... רסא
 אם אור שמחוץ למחיצות מצטרף לדינא דאתי אורא..... רסא
 ביאור דחית תוס' דשאני ר"א ור"א דהוא סוף מבוי..... רסא
 ביאור הגרא"פ..... רסא
 ביאור החזו"א..... רסב
 אם אור שמחוץ לרשות מצטרף לדינא דאתי אורא..... רסג
 תירוצי הרשב"א על הראיה מר"א ור"א..... רסד
 בגדר "אור שמחוץ לרשות", ובביאור אם הוא מהוה חיסרון בעור העסלא..... רסה

סימן כב'

בביאור סוגיא דאתי אורא דה"ג ודה"ג ומבטל ליה (י:)

כהא דאין הלכה כאותה משנה..... רסו
 מח' הראשונים ורעק"א בביאור הטעם דאין הלכה כאותה משנה..... רסו
 ראית רעק"א לדבריו..... רסז

בביאור דברי רב יהודה "מבוי שהוא רחב חמש עשרה אמה מרחיק שתי אמות ועושה פס שלש אמות"
 רסח.....
 בביאור מה שדנים עומ"ר על חלק מהרוח..... רסח

בביאור דברי הגמ' ד"יעשה פס אמה ומחצה וירחק שתי אמות ויעשה פס אמה ומחצה" לא מהני למ"ד
 עומ"ר מב' רוחות לא הוה עומד..... רסט
 ביאור רעק"א שאין פס יכול למעט את הפתח מעשר..... רסט
 ביאור לפי הראשונים דעד כמה דלא הוה עומד שייך לומר אתי אורא..... רסט
 ביאור רש"י דעד כמה דלא הוה עומד, פרוץ מרובה מבטל את העומד..... רסט
 ביאור מדוע רש"י לא פירש כן הא דאין הלכה כאותה משנה..... רע
 ביאור נוסף ברש"י דעד כמה דלא הוה עומד, שייך לומר אתי אורא..... רע
 ביאור לפי הר"ן דעד כמה שאין עומד "חשוב" שייך לומר אתי אורא..... רעא

תירוצ הגמ' דגם אם עומ"ר מב' רוחות הוה עומד, אתי אורא דה"ג ודה"ג ומבטל ליה..... רעא
 ביאור לפי רעק"א שהתחדש דין דאתי אורא..... רעא
 ביאור לפי הראשונים שהתחדש דאתי אורא גובר על עומ"ר..... רעא
 לפי החזו"א ופשטות הראשונים התחדש דתמיד אתי אורא גובר..... רעב
 לפי רש"י ולפי הר"ן התחדש דאתי אורא גובר מתי שאין עומ"ר מצד עצמו..... רעב

בביאור דברי הגמ' ד"יעשה פס אמה וירחיק אמה ויעשה פס אמה" לא מהנה למ"ד פרוץ כעומד אסור..... רעג

ביאור לפי רעק"א שאין קנה יכול למעט את הפתח מי'..... רעג
 ביאור הר"ן דלמ"ד עומד כפרוץ אסור שפיר אמרי' אתי אורא, דהוא אור "חשוב"..... רעג
 ביאור הגאון"י דלמ"ד עומד כפרוץ אסור שפיר אמרי' אתי אורא, משום שהעומד לא סותם את האויר... רעד
 פשטות הריטב"א והרשב"א דהגמ' סברה שלא שייך אתי אורא באויר "שוה", וכונתה רק מדין פרוץ כעומד
 אסור..... רעד
 קושיות על פירוש זה..... רעד
 ביאור חדש בריטב"א [וברשב"א] דלמ"ד עומד כפרוץ אסור שפיר אמרי' אתי אורא אפילו באויר השוה
 לעומד..... רעה
 דברי רש"י..... רעו
 ביאור א' ברש"י..... רעז
 ביאור ב' ברש"י..... רעז
 ביאור ג' ברש"י..... רעז

יטוד מח' הראשונים בגדר אתי אורא אם הוא דין ב"פרצה" או ב"אור"..... רעח
 נפ"מ לפסי ביראות..... רעח

בביאור תירוץ הגמ' דגם אם פרוץ כעומד מותר אמרי' אתי אורא..... רעט
 לפי הגאון"י התחדש דין בגדר פרוץ כעומד..... רעט
 לפי הריטב"א [והרשב"א] התחדש דין בקדימת אתי אורא על עומ"ר..... רעט
 לפי הר"ן ולפי החזו"א התחדש דין בגדר אתי אורא..... רעט
 אם התחדש דוקא באויר שוה או אפילו באויר קטן..... רפ
 ביאור לשיטת רש"י הא דאמרי' אתי אורא אפילו אם עומד כפרוץ מותר..... רפ

בדינא דאתי אורא בב' אורים שוים..... רפא
 דברי הראשונים דאתי אורא באויר שוה הוא רק בצירוף אור "גדול" שבצד השני..... רפא
 מקור לדבריהם שלא אומרים אתי אורא בב' אורים שוים מסוגיא טז..... רפב
 שי' רש"י דלא שייך כלל אתי אורא בב' אורים שוים..... רפג
 שי' הר"ן והריטב"א דזה דוקא למ"ד פרכ"ע מותר..... רפג
 שי' ר' יהונתן דזה דוקא בעומד חשוב ג' טפחים..... רפג
 שי' האגרו"מ דאמרי' אתי אורא בב' אורים שוים..... רפד

יטוד בדינא דאתי אורא, דעיקר המבטל הוא האויר שבצד אחד..... רפד
 ביאור קושית התוס' בעור העסלא דנימא אתי אורא ע"י אור שמחוץ לכלי..... רפה
 בהא דלא אמרי' אתי אורא של רה"ר ושל המבוי לבטל פס ד' אמות המחלק את המבוי..... רפה

ביאור דברי הירושלמי בנעץ קנה באמצעותו דמועיל אם קורה מונחת על גביו מכותל לכותל.....רפז

סימן כג'

בדין אתי אורא בכה"ג שב' צדדין פרוץ מרובה על העומד שבאמצע, אבל פרצה אחת אפשר לסותמה ע"י עומ"ר שבצד השני (י - טז):

- דינא דאתי אורא מתי שיש עומ"ר בכלל הרוח.....רפז
- דינא דאתי אורא מתי שהעומד הבא ליבטל הוא עומ"ר על אחד האוירים.....רפז
- דינא דאתי אורא מתי שיש עומ"ר מהצד שיכול לבטל את אחד האוירים.....רפח
- דברי הגמ' טז: במקיף ע"י ג' חבלים ומוקים לאויר ד"ט עלאי אמרי' אתי אורא.....רפח
- שיטת הרש"ש דאמרינן בזה אתי אורא.....רפח
- שיטת הגאון"י דלא אמרינן בזה אתי אורא.....רפח
- שיטת החזו"א דאמרינן בזה אתי אורא.....רפט
- קושית תוס' מר' אמי ור' אסי דלא אמרי' אתי אורא.....רצ
- תירוצ' הרשב"א דר' אמי ור' אסי איירי בעומ"ר.....רצא

סימן כד'

בדין עומ"ר על מקצת הרוח, והמסתעף בדין אתי אורא, פרמ"ר ועומ"ר מב' רוחות (י):

- בענין אם עומד הבטל ע"י אתי אורא מצטרף לשיעור פרצה.....רצב
- שי' הר"ן שהעומד הבטל מצטרף לשיעור פרצה.....רצב
- משמעות הרשב"א שהעומד לא מצטרף לשיעור פרצה.....רצב
- ביאור חדש ברשב"א.....רצג

- בענין אם עומ"ר מב' רוחות [למ"ד לא הוי עומד] מצטרף לשיעור פרצה.....רצג
- דברי הר"ן שהעומדים לא מצטרפים לשיעור פרצה.....רצג
- יסוד דרנים על מקצת הרוח לבד, ולא על כלל הרוח.....רצג

- בענין אם פרמ"ר מבטל את העומד להצטרף לשיעור פרצה.....רצד

- בענין עומ"ר בעור העסלא וציצית.....רצה
- שיטת הר"ן דסגי בעומ"ר בצד אחד.....רצה
- שיטת רש"י שצריך עומ"ר בכל צד.....רצה
- ביאור החילוק בין מחיצת שבת לעור העסלא וציצית, עפ"י היסוד הנ"ל.....רצו

ביאור בדברי רש"י דלמ"ד עומ"ר מב' רוחות הוי עומד, סגי בעומ"ר מצד אחד.....רצו

דין עומ"ר מב' רוחות בכה"ג שהעומד עצמו אינו במלואו..... רצו

שיטת המ"ב.....רצו

שיטת החזו"א לחלק בין שבת לכלאים.....רצו

שיטת הרשב"א.....רצו

קושית החזו"א מדברי המ"ב סי' שסג' סקמ"ו.....רצח

ישוב המ"ב על דרך הרשב"א.....רצח

ביאור החילוק שבין הר"ן לבין המ"ב.....רצט

סימן כה'

בגדר פסול פרצה יותר מי' (טו:)

בענין אם שיעור פרצה עד י' הוא דאורייתא או דרבנן.....שא

ביאור החזו"א בגדר פסול פרצה יותר מי'.....שא

פרצה בקרן זווית.....שב

ביאור הגר"ח בגדר פסול פרצה יותר מי'.....שב

פרצה פחות מד"ט.....שג

ביאור הראב"ד בגדר פסול פרצה יותר מי'.....שג

פרצה פחות מד"ט.....שג

ביאור מ"ש מחומות ירושלים דחשיבי עומ"ר לאכילת קדשים אפילו בפרצה יותר מי'.....שד

סימן כו'

בדין פרוץ מרובה, פרוץ כעומד, ובמידת העומ"ר לפי ההיקף הכללי (טו:)

בדין פרוץ כעומד.....שה

דין פרוץ כעומד בעור העסלא.....שה

בדין פרוץ מרובה.....שו

ביאור הראשונים בהיתר פרמ"ר בפסי ביראות.....שו

שיטת הראב"ד בפרוץ מרובה.....שו

מידת העומ"ר לפי כלל ההיקף.....שז

דברי רש"י דמצרפים את כלל המחיצות לעומ"ר.....שז

ביאור הר"ן והחזו"א דהוא רק לחומרא.....שז

ביאור הערוה"ש.....
 שיטות שלא מצרפים את הרוחות לעומ"ר.....
 ישוב מח' המ"ב והחזו"א בדין עומ"ר מב' רוחות ככה"ג שהעומד עצמו אינו במלואו.....

סימן כז'

ביאור ג' מידות בכלאים והמסתעף (טז.)

צריך שלא יהא בין זה לזה שלשה כדי שלא יזדקר הגדי בבת ראש.....
 ביאור רש"י והריטב"א דזקירת גדי מבטלת את ה"לבוד".....
 ביאור הרשב"א דזקירת גדי מבטלת את ה"מחיצה".....
 ביאור בדברי הרשב"א.....

כל שהוא ג' ומג' עד ד' אם היה פרוץ מרובה על העומד אף כנגד העומד אסור.....
 ביאור רש"י והראשונים דהפרצה מבטלת את העומד.....
 ביאור הר"ש דמחיצה פחות מד' לאו מחיצה.....

כל שהוא ד' ומד' עד י' אמות, מותר לזרוע כנגד העומד אפילו אם הוא פרוץ מרובה.....
 קשיא איך מותר לזרוע כנגד העומד, הרי אתי אורא דה"ג ודה"ג ומבטל ליה.....
 ביאור הריטב"א והרשב"א דבכלאים הקילו דלא נימא אתי אורא דרבנן.....
 ביאור לשיטות דאתי אורא דאורייתא.....

בענין אם שייך לדון בכלאים שהעומד יתבטל מכח הפרצה שבצידו.....
 תירוץ א'.....
 תירוץ ב'.....
 אם יש חיסרון של "אור שמחוץ לרשות" בכלאים.....

נפרצה ביותר מעשר, אם מותר לזרוע כנגד העומד.....
 שיטות שמותר לזרוע כנגד העומד.....
 שיטת רש"י והראב"ד שאסור אף כנגד העומד.....
 ביאור השיטה דפרצה י' אוסרת גם כנגד העומד.....

סימן כח'

בסוגיא דעומד מרובה בערב (טז:)

בביאור הספק דבערב לא יועיל עומ"ר.....

ביאור האחרונים דשאני ערב שאי אפשר להתיר את ה"פרצה" מדין "פתח"..... שיח
 ביאור מ"ש מעור העסלא דמהני עומ"ר בלי שם "פתח"..... שיח
 ביאור הצד שכן יועיל עומ"ר בערב..... שיט
 ביאור ספק הגמ' בפרצה פחות מד"ט..... שיט
 לפי החזו"א א"א לפרש כנ"ל..... שכ
 ביאור האחרונים דהחיסרון בערב הוא שצריך שיעור מחיצה י"ט, ואין בכח העומ"ר ליצור מחיצה..... שכ
 ביאור הצד שכן יועיל עומ"ר בערב..... שכא
 ביאור מ"ש מעור העסלא..... שכא
 ביאור דהחיסרון בערב הוא דגם כנגד העומד הוה פרוץ לחוץ, דדנים על כל הגובה י"ט כאחד..... שכא

אי מוקים לה תתאי הוה ליה כמחיצה שהגדיים בוקעין בה..... שכב
 ביאור לפי הרשב"א..... שכב
 תירוצים שונים..... שכב

אי מוקים ליה עילאי אתי אורא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה..... שכג

אי מוקים ליה במיצעי הוה ליה עומד מרובה על הפרוץ משתי רוחות..... שכד
 שיטת הרשב"א, ריטב"א והר"ן..... שכד
 שיטת תוס'..... שכה
 שיטת האו"ז..... שכה

בדין פרוץ כעומד בערב..... שכה

סימן כט'

דין היכר בצוה"פ, והמסתעף (יא.)

בענין אם צוה"פ צריך היכר..... שכז
 שיטת הרא"ש והרשב"א..... שכז
 שיטת המאירי..... שכז
 קושית תוס' שצוה"פ למעלה מכ' תועיל מדין לחי..... שכז

דין צוה"פ המופלג מן הכותל ג"ט..... שכח
 בביאור הטעם דלחי המופלג מהכותל ג"ט פסול..... שכח
 טעם דהוה מחיצה שהגדיים בוקעים בה..... שכח
 טעם דלחי מהני רק בצירוף המחיצות..... שכט

מעשה

תוכן ענינים מורחב

חרש

כז

טעם דאתי אוריא ומבטל ליה..... שכת
טעם דהפרצה שבין הלחי לכותל אוסרת..... שכת
טעם דחסר בהיכר..... של
בענין אם שייך לפסול צוה"פ המופלג מהכותל מהטעמים הנ"ל..... של
בענין אם הפרצה שבין הצוה"פ לכותל אוסרת..... של
צוה"פ המופלג מהכותל מצד אחד..... שלא
הוכחת הבכור שור מתוס' דצוה"פ המופלג מהכותל לא מהני..... שלא
דחית הראיה..... שלב

דין צוה"פ שלא סמכו עליו מע"ש..... שלב

דין צוה"פ שסמך עליו מע"ש ונפל בשבת ונשאר רק לחי של הצוה"פ..... שלג

עובי הלחיים של הצוה"פ..... שלג

סימן ל'

דין צוה"פ לפרצה יותר מי' ולפרמ"ר (יא.)

ביאור הראשונים דרב יוסף איירי דוקא בפרמ"ר מד' רוחות..... שלה
ביאור תוס' ותור"פ..... שלה
ביאור הר"ן..... שלו

ביסוד שיטת רב דצוה"פ יותר מי' לא מהני, ובילפותא דרב יוסף דגם בפרמ"ר לא מהני צוה"פ..... שלו

ביאור דלא מהני צוה"פ יותר מי' משום דאינו כדרך פתח..... שלו
קושיא היכי יליף רב יוסף פרמ"ר מפרצה יותר מי'..... שלו
ביאור הריטב"א דצוה"פ לא מהני להתיר פרצה גמורה יותר מי'..... שלז
ביאור החזו"א דכל פרצה שאינה בשם פתח [כלי צוה"פ] לא מהני ליה צוה"פ..... שלח
ביאור נוסף דצוה"פ יותר מי' לאו צוה"פ מעליא ואינה מתרת פרצה גמורה..... שלט
כמה נידונים התלויים בביאורים הנ"ל..... שמ
צוה"פ למעלה מכ' לפי רב..... שמ
צוה"פ בקרן זוית..... שמא
לעשות צוה"פ על חלק מהפתח פחות מי'..... שמא

סימן לא'

שיטת הרמב"ם דלא מהני צוה"פ בפרמ"ר (יא.)

ביאור ברמב"ם שאוסר בפרמ"ר אפילו בפחות מי' שמג

ביאור ברמב"ם שאוסר בפרמ"ר דוקא ביותר מי' שמג

ביאור הא דבתרתי לריעותא לא מהני צוה"פ שמד

ביאור הגר"ח שמה

יסוד הגר"ח ד"גדור רובא" הוא דין בפרצה ולא בשיעור המחיצה שמה

ביאור בש"י הרמב"ם דצוה"פ אינה מחיצה גמורה שמה

ביאור איך מהני צוה"פ למבוי המפולש שמו

ביאור הדין בנעץ ד' קונדיסין פחות מעשר שמו

גדר ב' רוחות בצוה"פ פחות מי', אם מהני צוה"פ יותר מי' בשאר הרוחות שמז

אם מהני לגדור את המקום ע"י כמה צוה"פ פחות מעשר שמז

סימן לב'

פתחי שימאי וצוה"פ מן הצד (יא.)

דלית להו שקפי' שמט

מח' רש"י והריטב"א בביאור חיסרון "שקפי'" שמט

ביאור המקו"ח במח' רש"י והריטב"א שמט

ביאור החזו"א במח' רש"י והריטב"א שנו

ביאור המשכנו"י והפנים מאירות שנא

דין חיפופים היוצאים מתחת החבל שנא

דין חבל המונח ע"ג כותלי המבוי שנב

דלית להו תקרה שנג

פירוש רש"י שנג

פירוש תוס' במנחות שנג

פירוש הריטב"א שנג

דין צוה"פ ע"י תקרה הנמשכת מעל הקנים שנג

פירוש רש"י ורוב הראשונים בדין צוה"פ מן הצד שנד

ביאור הריטב"א שנד

ביאור האו"ז שנד

צוה"פ מן הצד כשאין הקנה בולט למעלה מן החבל..... שנה
 חבל שלא נמשך עד כנגד הקנים שמכאן ומכאן..... שנה
 נתן את החבל בתוך חקק שבקנים מכאן ומכאן..... שנו
 צוה"פ מן הצד כשהקנה שבצד עב מלמטה ודק מלמעלה..... שנו
 חבל הנכפף לכיוון מטה..... שנו
 קשר את החבל על מסמר בראש הקנה..... שנה
 קנים שבצדדים העומדים בשיפוע..... שנה
 עמודי הטלגרף..... שנט

פירושים נוספים בדין צוה"פ מן הצד..... שס
 פירוש ר"ח..... שס
 פירוש הרי"ף והרמב"ם..... שס
 פירוש ר"ח בשם י"מ..... שס
 פירוש הראב"ד..... שסא

סימן לג'

בגדר צוה"פ (יא.)

ביאור תפקיד הקנים שבצדדים והקנה העליון של צוה"פ..... שסב
 א. ביאור האב"נ שהקנים שמכאן ומכאן לבד מתירין, והקנה העליון הוא רק כדי שלא יהיה פתחי שימאי
 שסב
 ביאור מדוע רש"י פירש לית להו שקפי ולית להו תקרה בב' ענינים..... שסב
 ביאור ר"ח בצוה"פ מן הצד..... שסב
 ב. ביאור דגם הקנה העליון הוא חלק מעיקר מחיצת צוה"פ..... שסג
 קושית הרשב"א על ר"ח..... שסג
 ביאור תוס' מנחות בלית להו תקרה..... שסג
 הקנים שבצדדים משמשים כגיפופי לסתום המקום..... שסג
 שי' הראב"ד [עפ"י ההשלמה והרשב"א] דאמרי' אתי אורא בקנים של צוה"פ..... שסג

דינים שונים שמצאנו בהם חילוק בין הקנים שמכאן ומכאן לבין הקנה שעל גביהם..... שסד
 קנים המתנדנדים ברוח..... שסד
 ביאור הריטב"א בצוה"פ מן הצד..... שסד
 שי' הראב"ד [עפ"י ההשלמה והרשב"א] דאמרי' אתי אורא ע"י אור של צוה"פ..... שסה
 ביאור צוה"פ מן הצד לפי המאירי בשם הראב"ד..... שסה
 שי' רש"י דתקרה משמשת כקנה עליון של צוה"פ..... שסו

אם מהני אבן נכנסת ואבן יוצאת בקנה העליון..... שסז

דין משקוף מעוקם..... שסז

מקום המחיצה בצוה"פ..... שסז

בראית החזו"א דבפתח יותר מ' לא מהני לעשות צוה"פ פחות מ'..... שסז

בדין טלטול בין הפצימין של הצוה"פ..... שסח

סימן א'

בביאור תקנת לחי וקורה במבוי, ובמנין מחיצות לרה"י

שיטת הראשונים דג' מחיצות דאורייתא

דס"ל ב' מחיצות דאורייתא. [אמנם יעוי' עוד בתוס' (כב. ד"ה קשיא) דיתכן שגם ר"י מודה דג' מחיצות דאורייתא, והא דהתיר בלחי וקורה משום דס"ל לחי וקורה משום מחיצה. אמנם לתוס' פו. דקורה משום מחיצה הוא רק מחיצה דרבנן (דלא כתוס' ח: ד"ה מניח), א"כ ע"כ דס"ל לר"י ב' מחיצות דאורייתא].

הגמ' דף יב' ע"ב אומרת "אמר רב יהודה מבוי שאינו ראוי לשיתוף, הכשירו בלחי הזורק לתוכו חייב הכשירו בקורה הזורק לתוכו פטור, אלמא קסבר לחי משום מחיצה וקורה משום היכר", ופרש"י דמבוי שאינו ראוי לשיתוף היינו מבוי המפולש שלא עשה לו צוה"פ ברוח הג', דאפילו ע"י הכשר לחי וקורה אסור לטלטל בו, והדין דאם הכשירו בלחי חייב משום שהוא ג' מחיצות, ואם הכשירו בקורה פטור משום שהוא ב' מחיצות, מבואר דג' מחיצות דאורייתא כדפרש"י (ד"ה לחי משום מחיצה) וקסבר שלש' מחיצות דאורייתא".

ביאור הטעם שגזרו חכמים שלא לטלטל במבוי

לפי הראשונים כל מבוי הוא רה"י, אלא דגזרו חכמים שלא לטלטל בתוכו עד שיוסיף גם לחי או קורה, אבל הלחי והקורה לא באים

ראיות דג' מחיצות דאורייתא

הראשונים מוכיחים מסוגיא דף יא: ודף יב: דג' מחיצות הוי רה"י מדאורייתא, וכדלהלן.

הגמ' דף יא' ע"ב אומרת "הכשר מבוי סתום כיצד, ב"ש אומרים לחי וקורה וב"ה אומרים או לחי או קורה. ב"ש אומרים לחי וקורה למימרא דקא סברי ב"ש ארבע מחיצות דאורייתא, לא לזרוק משלש הוא דמיחייב לטלטל עד דאיכא ארבע. ב"ה אומרים או לחי או קורה לימא קא סברי ב"ה שלש מחיצות דאורייתא, לא לזרוק משתים הוא דמיחייב לטלטל עד דאיכא שלש".

הגמ' רצתה להוכיח מהמשנה דלב"ה ג' מחיצות דאורייתא מהא דמהני לחי או קורה למחיצה הרביעית, והגמ' דוחה דאין ראייה דיתכן דסברי דכבר בב' מחיצות הוי רה"י דאורייתא לחייב הזורק מתוכו לרה"י, אלא דהחמירו חכמים שלא להתיר טלטול עד דאיכא ג' מחיצות ולחי או קורה.

וכתב הרשב"א דהגמ' רק התכוונה לדחות שאין ראייה מהמשנה, אבל לעולם ס"ל לב"ה דג' מחיצות רה"י דאורייתא, דב' מחיצות דאורייתא הוא רק שיטת רבי יהודה שאמר דב' בתים בב' צידי רה"י מערב ע"י לחי מכאן ומכאן או קורה מכאן ומכאן,

לעשות תיקון ברשות, דהרשות כבר טוב מצד עצמו.

ובטעם הגזירה, כתב רש"י (ב.) "משום דאתי לאיחלופי ברשות הרבים", וכ"כ ר' יהונתן בטעם ראשון "כיון שראשו אחד פתוח לרה"ר או לכרמלית דילמא אתי למטעי ולמשרי רה"ר גמורה".

והוסיף עוד טעם "כי היכי דלא ליתו לטלטולי מרה"ר לתוכו, דכיון שנפרץ במילואו לרה"ר ושוה הוא לרה"ר אמרי דין רה"ר יש לו, לפיכך הצריכו לעשות היכרא לבני רה"ר ולבני רה"י שלא יטלטלו מזה לזה".

ויש לרדק בריו"נ דדוקא בטעם הראשון הזכיר שראשו פתוח לכרמלית, אבל בטעם השני הזכיר רק פתוח לרה"ר, דטעם זה לא שייך בפתוח לכרמלית מכיון שכל הגזירה היתה שמא יבואו להכניס מרה"ר לרה"י, ולא יתכן שיגזרו שמא יבא להכניס מכרמלית לרה"י שהוא גזירה לגזירה. וצ"ב מ"ט גם מבוי הפתוח לכרמלית צריך תיקון לחי או קורה.

וצ"ל דמכיון שגזרו על מקום הפתוח לרה"ר שמא יבא להכניס, גדר הגזירה היה שלא לטלטל במקום הפתוח לרשות האסורה עליו, וא"ש דבכלל הגזירה גם מקום הפתוח לרשות האסורה עליו מדרבנן, ולכן אסרו גם בפתוח לכרמלית. אמנם בפתוח למקום פטור

ודאי לא שייך האי גזירה ומותר לטלטל בלי תיקון לטעם זה.

משא"כ לפי רש"י עדיין יש מקום לדון אם פתוח לכרמלית טעון תיקון, דמצד אחד מכיון שהמקום פרוץ אתי למחלפי ברה"ר, אבל מצד שני י"ל דדוקא כשפתוח למקום פרוץ כמו רה"ר או כרמלית אז אתי לאחלופי, אבל כשפתוח למקו"פ שהוא מקום קטן, אינו נראה כ"כ כפרוץ ולא אתי לאחלופי ברה"ר.

ונחלקו בזה, דהאבן העוזר (פט.) כותב שפתוח למקו"פ לא צריך תיקון [וכלשון הגמ' יב. דאסור לטלטל משום שפרוץ למקום האסור לו, וכן לשון הרשב"א (בהקדמה לעבוה"ק) "מבוי הסתום מג' רוחותיו ופתוח ברוח הד' למקום האסור לו במה הכשרו"]. אבל האבנ"ז (או"ח ש' סק"ב) כותב שכן צריך תיקון.

הבית מאיר (ססג' על המ"א סקל"א) מביא נפ"מ בין ב' הטעמים במבוי הפתוח לים, דלפי הטעם השני של ריו"נ מותר לטלטל בו בלי תיקון, דלא שייך לחשוש שיטלטל מהים אליו מאחר והים אינו בר טלטול, וגם אפשר להוסיף דלא שייך בזה הטעם ד"שוה הוא לרשות הרבים". משא"כ לפי הטעם של רש"י צריך תיקון, דסו"ס הוא מקום הפרוץ ואתי לאחלופי ברה"ר.

שיטת הרמב"ם דד' מחיצות דאורייתא

לתוכו, אבל לחי עם קורה הזורק לתוכו פטור. ומשמעות סוגיא דף צד. כדבריו, כפי שיובא להלן.

ברמב"ם (פי"ד ה"א וה"ד ופי"ז ה"ט) מבואר דד' מחיצות דאורייתא, דדוקא מבוי עם לחי הוי רשות היחיד להתחייב הזורק

בטעם האיסור לטלטל במבוי ללא תיקון

והנה לפי הרמב"ם שג' מחיצות לאו דאורייתא א"כ כל מבוי הוא כרמלית [כמבואר בדבריו פי"ד ה"ד דג' מחיצות הפרוץ לרה"ר דינו כרמלית], ומפרש המ"מ דזה מה שכתב הרמב"ם (פי"ז ה"ב) "שדין תורה בשלש מחיצות בלבד מותר לטלטל", היינו משום דבג' מחיצות הוא כרמלית ומותר לטלטל בו מה"ת. וא"כ מה שגזרו שלא לטלטל שם הוא כדין כל כרמלית, ועל זה תיקנו דאם עשה לחי או קורה מותר לטלטל.

בביאור תקנת לחי

והנה כשעשה תיקון לחי, ההיתר לטלטל שם הוא משום שעכשיו הוא רה"י גמור, וכדפסק (פי"ז ה"ט) דהזורק מרה"ר לתוכו חייב.

ויל"ע בלשון הרמב"ם בה"ב שכתב "ותחשב אותה קורה או אותו לחי כאילו סתם רוח רביעית ויעשה רה"י ויהיה מותר לטלטל בכולו", הרי בלחי אין זה "כאילו" סתום, אלא הוא באמת סתום והוא רה"י גמור מה"ת.

וצ"ל דאנה"נ לחי משום מחיצה הוי מחיצה גמורה, אלא דמ"מ חכמים לא סמכו על לחי בעלמא כשצריך מחיצה, לכן כאן הוא קולא מיוחדת שסמכו על תיקון הלחי ליחשב "כאילו" הוא רה"י גמור מדרבנן, למרות דבעלמא לא חשיב מחיצה מדרבנן.

ובישוב הראיה מהגמ' דף יא: כתב המ"מ (פי"ז ה"ט) דהרמב"ם גרס כמו ר"ח וא"ש. והיינו שר"ח לא גרס "לזורק משלש הוא דמיחייב", אלא "לזורק משלש אסור, לטלטל עד דאיכא ארבע".

והיינו דגם בדחית הגמ' נשאר לב"ש דד' מחיצות דאורייתא אלא שהחמירו לאסור לזורק מתוכו לרה"ר כבר בג' מחיצות מדרבנן.

אמנם אכתי צ"ע דנהי דמצאנו לב"ש דס"ל ד' מחיצות דאורייתא, איך הרמב"ם פסק כשיטת ב"ש נגד ב"ה דס"ל "לזורק משתים הוא דאסור, לטלטל עד דאיכא שלש", דמבואר דג' מחיצות דאורייתא.

וכה"ק המאירי (יב:) דלב"ה ג' מחיצות דאורייתא ולב"ש צריך גם לחי וגם קורה, והרמב"ם שפוסק ד' מחיצות דאורייתא וסגי בלחי או קורה "נמצא פוסקים כב"ה לטלטול וכב"ש לזריקה".

ובישוב הראיה מדף יב:, כתב המאירי (שם) דגרס כמו ר"ח "מבוי הראוי לשיתוף", והיינו דאיירי במבוי סתום [שסתמו רוח ג' בדלת^א], ולכן הכשירו בלחי חייב משום דאיכא ד' מחיצות, אבל הכשירו בקורה פטור משום שיש רק ג' מחיצות וג' מחיצות לאו דאורייתא. [וכ"כ בשו"ת ברכת אברהם סי' כג]. אמנם ע"ע בחזו"א (עד' י) (י' יד') שיישב בענין אחר].

✽ הערות והוספות ✽

^א יש להעיר מדוע ביאר ר"ח במבוי מפולש שסתמו בדלת, ולא נקט בפשיטות מבוי סתום ע"ג' מחיצות. אמנם בעצם הענין שכתב שסתם רוח ג' ע"י דלת ולא ע"י צוה"פ, נראה כיסוד הגר"ח (פט"ז שבת הט"ז בשי' הרמב"ם) דצוה"פ אינו "מחיצה" לעשות רה"י, אלא רק "סתימה" שלא יהיה פרוץ. ולכן אילו סתם רוח ג' ע"י צוה"פ, אפילו הכשיר צד ד' ע"י לחי הזורק לתוכו פטור, דאין זה רה"י מאחר ואין ד' "מחיצות", דהצד של הצוה"פ לא מוגדר מחיצה.

אמנם לביאור הנ"ל אפשר ליישב בפשיטות את לשון הרמב"ם שבא לומר דלמרות שבעלמא רבנן לא סמכו על לחי כמחיצה, מ"מ במבוי הקילו ואמרו ד"די" בהכשר לחי למחיצה רביעית.

מח' הגר"א הגאו"י והגרי"ז בביאור תקנת קורה

וכשהתיר את המבוי ע"י קורה, קי"ל דקורה משום היכר ולכן הזורק מרה"ר לתוכו פטור. וכתב הגר"א (שמה' סי"ד) על דברי הרמ"א שכתב דכרמלית הוא מבוי עם ג' מחיצות שאין לו לחי או קורה [כשיטת הרמב"ם], "דביש לחי הוי רה"י, ובקורה הוי מקום פטור". מבואר דגדר ההיתר הוא שחכמים התירו ע"י היכר זה לטלטל בכרמלית כעיקר דינו מדאורייתא דהוא מקום פטור המותר בטלטול.

וכ"כ הגאון יעקב (יב. ד"ה ממלאין) לשיטת הרמב"ם "דקורה עושה אותו למקום פטור", וכ"כ עוד (יב: ד"ה והרמב"ם) "הם אמרו והם אמרו, בלאו קורה דמקום פטור דאורייתא הוא דהוי אמרו כרמלית, והם אמרו אי עביד ל"י היכר' אע"ג דאכתי לא הוי רה"י ליהוי מקום פטור".

אמנם הגרי"ז (הל' ערובין) דייק מלשון הרמב"ם שכתב (פי"ז שבת ה"ב) "ותחשב אותה קורה או אותו לחי כאילו סתם רוח רביעית ויעשה רשות היחיד", ועוד כתב (פ"א ערובין ה"א) "וכן הדין במבוי שיש לו

וכן מבאר האבנ"ז (או"ח רע"ב סק"ב ורצ"א סק"א) הא דבלחי וקורה גם למ"ד משום מחיצה בעינן היכר [כמבואר בתוס' (ה: ד"ה ארבע)²], ואילו צוה"פ ופי תקרה לא צריך היכר [כמבואר ברא"ש (סי' יג') וברשב"א (ג.)³], משום דצוה"פ ופי תקרה המועילים גם במקום דבעינן מחיצה גמורה כמו"כ מועילים ברוח רביעית בלא היכר, משא"כ לחי וקורה שלא מועילים מדרבנן במקום דבעינן מחיצה גמורה, אז גם כשהקילו להתיר על ידם ברוח רביעית התירו דוקא ע"י היכר.

עוד הקשה הגר"ח (פט"ז שבת הט"ז) מלשון הרמב"ם בה"ב שסיים את דבריו "שדין תורה בשלש מחיצות בלבד מותר לטלטל ומדברי סופרים היא הרוח הרביעית ולפיכך די לה בלחי או קורה". הרי לחי משום מחיצה והוי רה"י דאורייתא, ומה שייך לכתוב "די" בהכשר זה.

ויישוב עפ"י היסוד שחידש בדעת הרמב"ם [מובא להלן סי' לא'] דצוה"פ אין לו דין "מחיצה" אלא רק דין "סתימה". ולכן יש היכ"ת שההכשר לחי ברוח ד' לא יעשה רה"י, והוא במבוי המפולש שסתם רוח ג' ע"י צוה"פ, דלמרות שלחי משום מחיצה והוי כאילו יש כאן ג' מחיצות, אבל עדיין בצד של צוה"פ אין מחיצה והוי רק ג' מחיצות דאינו רה"י מה"ת, והזורק לתוכו פטור. ולכן נקט לשון "די" בהכשר לחי, לאשמעי' דאפילו ככה"ג שהלחי לא עושה רה"י, מ"מ סגי בהכשר זה.

✽ הערות והוספות ✽

² וכן מבואר ברש"י ד: (ד"ה מ"ד טפח) עפ"י המהרש"א.

³ ע"י להלן סי' כט' בענין צוה"פ אם צריך היכר.

לקורה היה צריך להתבטל למבוי יותר מאשר לכרמלית, דהרי הוא ממש מינו דהוא מקו"פ. אלא נראה מוכח כמו הגרי"ז דאחרי הכשר קורה המבוי מוגדר רה"י מדרבנן, וממילא א"ש דמקום הקורה מתבטל לכרמלית ולא לפנים המבוי.

אמנם שמעתי להעיר לפי הגר"ח [בשי' הרמב"ם] שצוה"פ לא עושה מחיצה, א"כ בכה"ג שסתום ע"י צוה"פ לא הוי רה"י, ואיך מותר לטלטל שם. ולא נראה שהיתה תקנה גם על צוה"פ שתחשב כמחיצה והוי רה"י דרבנן, דדוקא בלחי וקורה היתה תקנה. וצ"ע.

ביאור הא דהתירו חכמים מבוי ע"י קורה יותר משאר כרמלית

והנה לרמב"ם יוצא שהיתר לחי וקורה הוא היתר שנאמר במיוחד להתיר איסור טלטול בכרמלית, ובכל כרמלית לא מצאנו שהתירו חכמים לטלטל בו ע"י היכר קורה, וצ"ע מ"ש כרמלית זה דעשו בו חכמים הכשר.

וי"ל דשאני כרמלית זה שיש לו ג' מחיצות גמורות וכל החיסרון שלו הוא שפרוץ ברוח הד', לכן בזה עשו חכמים הכשר ע"י לחי או קורה, משא"כ בכרמלית דעלמא שאין לו מחיצות גבוהות י', או ים ובקעה שהם מקומות פרוצים, דבזה לא תיקנו להתיר.

לחי או קורה שיהיו כל בני המבוי מותרים לטלטל וכו' שכל המבוי רשות היחיד הוא". דמבואר שאין הגדר שחכמים התירו לטלטל בכרמלית זה ע"י היכר, אלא שחכמים החשיבו את הקורה כמחיצה והוי רה"י מדרבנן.

וכתב הגאון לפי דבריו דמבוי שהותר ע"י קורה הוא מקום פטור, ומותר לטלטל ממבוי זה לכרמלית. אבל לפי הגרי"ז דמבוי זה מוגדר רה"י, אסור לטלטל ממנו לכרמלית.

הוכחות לנ"ל

ונראה להוכיח כדברי הגרי"ז, ממש"פ הרמב"ם (פי"ז הי"א) "מותר לטלטל במבוי תחת הקורה או בין הלחיים, במה דברים אמורים בשהיה סמוך לרה"ר, אבל אם היה סמוך לכרמלית אסור לטלטל תחת הקורה או בין הלחיים וכו' שהרי מצא מין את מינו ונעור".⁷

והנה לפי הרמב"ם דג' מחיצות לאו דאורייתא, אז בשלמא כשהתיר את המבוי ע"י לחי הוי המבוי רה"י, ואם מחשיבים את מקום הלחיים כרשות בפני עצמו [דהיינו מקו"פ] הרי הוא דומה לכרמלית הפתוח אליו ומצא מין את מינו וניעור. אבל כשהתיר את המבוי ע"י קורה, הרי לפי הגר"א והגאון המבוי הוא מקו"פ, וא"כ המקום שמתחת

✽ הערות והוספות ✽

⁷ בגוף דברי הרמב"ם, יש לתמוה למש"כ הגאון ברמב"ם דמבוי שהותר ע"י קורה מותר לטלטל ממנו לכרמלית, א"כ איך יתכן לומר שאסור להשתמש תחת הקורה, הרי ודאי מותר להשתמש שם ואפילו להוציא לכרמלית. אמנם גם לפי הגאון י"ל דאיכא נפ"מ כשרוצה לטלטל מחצר לתחת הקורה, דזה טלטול מרה"י לכרמלית ואסור.

ביאור המחלק בין מבוי הפתוח לרה"ר לבין מבוי הפתוח לכרמלית

סתם התנא (יא:): "הכשר מבוי ב"ש אומרים לחי וקורה וב"ה אומרים או לחי או קורה", ולא פירש שזה דוקא בפתוח לכרמלית.

והנה מה שהרשב"א נקט דלפי"ז לא יתכן להתיר מבוי הסמוך לרה"ר ע"י היכר קורה, היינו משום דנקט דאין כזה דבר להתיר כרמלית שלא ע"י מחיצות, דבכל כרמלית לא מצאנו כזה היתר.

ויש לציין שמבואר ברשב"א שזו סברה ברורה שלא יתכן בשום פנים שחכמים יתירו כרמלית ע"י היכר קורה, עד כדי כך שכשחיפש ראייה לדין ג' מחיצות דאורייתא הוכיח (שם) מהא ד"אמרינן דקורה משום היכר, דאלמא ג' מחיצות לכו"ע רה"י מדאורייתא ומבוי דאורייתא משרא שרי בלא לחי ובלא קורה", דמבואר שלמד שלא יתכן מצב שהיכר קורה יתיר טלטול אם לא שג' מחיצות דאורייתא.

קושית הרמ"ך על שיטה זו

הרמ"ך (מובא בכס"מ פ"ז ה"ט) ג"כ כותב כמו הרשב"א דאם ג' מחיצות הפתוח לרה"ר מוגדר כרמלית, לא יתכן להתיר טלטול ע"י היכר קורה. אמנם לא שאל כמו הרשב"א שהוא סברה פשוטה שלא ניתן להתיר כרמלית שלא ע"י מחיצה, אלא הקשה "שלא באו חכמים להקל כשתקנו עירובין אלא להחמיר כדאמרינן (יב:): וכי כבר עושה אותה רשות היחיד".

ויל"ע בטעם שכתב הרמ"ך דקורה לא תתיר לטלטל בכרמלית משום שחכמים באו

איחא בגמ' צד. לגבי חצר שנפרצה בצידה הרביעי "הכי קאמרי ליה רבנן לריבא אליעזר מי לא קא מודית לן היכא דטילטל מתוכה לרשות הרבים ומרשות הרבים לתוכה דפטור מפני שהיא כרמלית".

וגמ' זו היא ראייה לשיטת הרמב"ם דג' מחיצות לאו דאורייתא, דאילו ג' מחיצות דאורייתא איך הזורק לתוכה פטור.

ובאמת הקשו הראשונים מדוע פטור, הרי מבואר בפ"ק דג' מחיצות דאורייתא, וא"כ טלטל מרה"ר לרה"י. ועיי"ש מש"כ ליישב את שיטתם עפ"י ביאור תוס' (צג: ד"ה חייב).

הרשב"א והריטב"א (צד). כותבים בשם י"מ ליישב דדוקא במבוי הפתוח לכרמלית ג' מחיצות דאורייתא, אבל בפתוח לרה"ר ג' מחיצות לאו דאורייתא. וכ"כ בהגה' הרמ"ך (מובא בכס"מ פ"ז שבת ה"ט).

והראב"ד (מובא ברשב"א ובט"ז) כותב "דהתם במבוי דלא דחקו ביה רבים וכגון שיש אסקופה גבוהה ג"ט לפניו דלא דרסי ביה רבים דלא ניחא תשמישתיה, אבל הכא דליכא עיכובא דדרסי ביה רבים בהדיא הלכך מבטלים מתורת חצר".

קושית הרשב"א על שיטה זו

וכתב הרשב"א (צד). לדחות שיטה זו, ד"לפי דבריהם מבוי הסמוך לרה"ר אין הכשרו בקורה אלא או במחיצה או בצוה"פ או בלחי דקיי"ל כאביי דאמר לחי משום מחיצה, ואיך

תירוץ הריטב"א לקיים שיטה זו

כתב הריטב"א (צד). "וי"ל דאפילו פתוח לרה"ר נמי, כיון דמדאורייתא דינו ככרמלית ומה"ת מותר לטלטל בכולו וכו' ואין אסורו אלא מדבריהם, תו לא פלוג רבנן והכשירוהו בלחי או קורה".

ומבואר בריטב"א ג"כ דלא היה ניח"ל להתיר כרמלית ע"י קורה, ורק משום לא פלוג שייך להכשיר.

ויש לבאר הא דלא היה ניח"ל להתיר כרמלית ע"י קורה למרות שהוא רק איסור מדבריהם, משום דבכל כרמלית מצאנו היתר רק ע"י מחיצה מעליתא, ומהיכ"ת להתיר כרמלית זה ע"י קורה יותר משאר כרמלית. והרשב"א מכח סברה זו למד שלא יתכן כלל היתר בכרמלית ע"י היכר קורה. אמנם הריטב"א למד שכן שייך כזה צד [ודו"ק בשאלה שלא הוכיח דג' מחיצות דאורייתא מהא דקורה משום היכר] אלא שהוקשה לו מהיכ"ת לחלק בין סוגי כרמלית, ועל זה תירץ דמאחר והתירו בג' מחיצות הפרוץ ברוח ד' בכה"ג שפתוח לכרמלית, לא פלוג רבנן והתירו ג"כ בג' מחיצות הפרוץ ברוח ד' לרה"ר, מאחר וסו"ס הוא רק איסור דרבנן.

אמנם עדיין קשה קושית הרמ"ך דעד כמה שהיתר קורה נאמר בפתוח לכרמלית כדי להוסיף היכר על רה"י גמור, ולא כדי לפעול בו דין מחיצה, לא שייך ללמוד מזה להתיר ע"י קורה גם בפתוח לרה"ר ששם צריך לפעול כמו מחיצה.

להחמיר ולא להקל, הרי כל האיסור לטלטל בכרמלית הוא מדרבנן והם החמירו שלא לטלטל שם רק אם אין קורה, וכמו במבוי הפתוח לכרמלית שהוא רה"י והחמירו לא לטלטל בו אא"כ יש קורה, ומדוע חשיב זה להקל.

ושמעתי לבאר דהרמ"ך למד כמו הגרי"ז דכוונת הרמב"ם בה"ב דלמרות שקורה לאו משום מחיצה, מ"מ מדרבנן הגדירו את הקורה כמחיצה ועושה רה"י מדרבנן.

ומעתה כוונת הרמ"ך לשאול דהרי מה שתיקנו חכמים להתיר מבוי ע"י קורה היינו בכה"ג שהמבוי פתוח לכרמלית דנידון כרה"י, ושם הרי הקורה לא משמשת כמחיצה [שזה לא נצרך מאחר והוא כבר רה"י] וא"כ הקורה באה רק להחמיר דלמרות שהוא כבר רה"י צריך עוד להוסיף היכר קורה, ומהיכ"ת להשתמש בקורה זו גם להקל ולהפוך כרמלית לרה"י מדרבנן ע"י "מחיצת" קורה, הרי קורה מצאנו רק להחמיר ולא להקל.

ויש לציין לשיטת הרמב"ם דס"ל דג' מחיצות לאו דאורייתא, א"כ כל תקנת קורה נאמרה רק בכרמלית. ולדבריו לא קשה קושית הרמ"ך דחכמים באו להחמיר ולא להקל, דבאמת בקורה באו רק להקל ולא להחמיר.¹¹ [אמנם כן קשה מה ראו חכמים להתיר כרמלית זו ע"י היכר יותר משאר כרמלית. וביארנו לעיל דשאני האי כרמלית שיש לו ג' מחיצות גמורות].

✽ הערות והוספות ✽

¹¹ ומה שהרמ"ך הקשה ברמב"ם היינו לפי מה שרצה ללמוד ברמב"ם שאם פתוח לכרמלית מודה דג' מחיצות דאורייתא.

הגדר כמו בריטב"א דלא פלוג חכמים והתירו קורה גם במבוי הפתוח לרה"י.¹

ואכן כן משמע ברמב"ם (פי"ד ה"ד) שכתב "המקום שמוקף שלש מחיצות והרוח הרביעית רה"ר וכו' כל אלו כרמלית הן", דמדויק דוקא שהרוח הרביעית פתוח לרה"ר דינו ככרמלית, אבל אם פתוח לכרמלית דינו רה"י.

אמנם צ"ע מדמברי הרמב"ם (פי"ז הל"ה) דאכסדרה הפתוחה לבקעה הזורק מתוכו לרה"ר או להיפך פטור, וצ"ע דהרי אכסדרה בבקעה הוא ג' מחיצות הפתוח לכרמלית ודינו רה"י, וא"כ מדוע הזורק מרה"ר לתוכו פטור. אלא מבואר דס"ל לרמב"ם דאין ג' מחיצות דאורייתא בכל גונוי. וצ"ע.

ובריטב"א צ"ל או שלמד דקורה משום היכר לא עושה מחיצה [וכהבנת הגר"א והגאון¹] ובאמת ההיתר לטלטל שם הוא מדין מקום פטור. א"נ אפילו אם הקורה עושה מחיצה מדרבנן [כהבנת הגרי"ז], י"ל דמכח הלא פלוג תיקנו תקנה נוספת של קורה העושה דין מחיצה כדי שיוכל להתיר את המבוי הפתוח לרה"ר כמו בפתוח לכרמלית.

ביאור בשיטת הרמב"ם המחלק כנ"ל

הרמ"ך (מובא בכס"מ פי"ז ה"ט) רוצה ללמוד בשיטת הרמב"ם דס"ל כמו החלוקה הנ"ל דדוקא במבוי הפתוח לרה"ר ס"ל ד' מחיצות דאורייתא, אבל בפתוח לכרמלית ג' מחיצות דאורייתא. [ולפי"ז יהיה

שיטת רש"י

הרבים בעיני ד' מחיצות לרשות היחיד דאורייתא.

וזה מדויק היטב בלשון רש"י (ב.) שכתב "ראשו אחד פתוח לרה"ר וכו' וכיון דלאו רה"ר הוא שרי לטלטולי ביה מן התורה בלי שום תיקון ורבנן גזור עליה משום דאתי לאיחלופי ברה"ר". ותמוה מ"ט כתב "וכיון דלאו רה"ר הוא שרי לטלטולי ביה מן התורה", הרי ס"ל ג' מחיצות דאורייתא והיה לו לכתוב וכיון דהוא רה"י מותר לטלטל בו מן התורה¹. אמנם להנ"ל א"ש דרש"י איירי בפתוח לרה"ר, ובכה"ג המבוי מוגדר ככרמלית ולא כרה"י.

ביאור ברש"י ט. שמחלק כנ"ל

רש"י (ט. ד"ה ובלבד) כתב "ובין לחיים נמי אפילו חשבת ליה מקום בפני עצמו בטל להכא ולהכא ושרי". וצ"ע דהרי מקום זה נמצא בתוך הג' מחיצות של המבוי, וא"כ הוא רה"י דאורייתא ואיך מותר לטלטל ממנו לרה"ר.

וכתבו הרשב"א והריטב"א (ט.) דצ"ל בשיטת רש"י דכל מה שג' מחיצות הוה רשות היחיד דאורייתא הוא דוקא כשהוא פתוח לכרמלית, אבל כשהוא פתוח לרשות

✽ הערות והוספות ✽

¹ כן הקשה תוס' ר"פ, ותירץ דרש"י רצה לבאר אליבא דכו"ע, דגם למ"ד ד' מחיצות דאורייתא מותר לטלטל מדאורייתא דלאו רה"ר הוא.

הראוי שרש"י שבא לבאר מ"ט התירו ע"י לחי וקורה שיזכיר כאן גם את מבוי הפתוח לכרמלית.

בביאור הא דרש"י לא פירש כמו ריו"נ דגזרו דלמא יבא להכניס מרה"ר למבוי

ועוד יש להוסיף דלפי"ז א"ש מה שרש"י לא פירש כמו הטעם השני של ריו"נ דגזרו שמא יכניסו מרה"ר למבוי, דטעם זה שייך רק אם עיקר התקנה היתה על פתוח לרה"ר ובחדא גזירה גזרו גם על פתוח לכרמלית [כמו שביארנו לעיל דלא שייך לגזור לכתחילה שמא יבא לטלטל מכרמלית לרה"י שהוא מותר מה"ת], וזה שייך רק לריו"נ דס"ל דג' מחיצות דאורייתא בכל גווני.

אבל בשיטת רש"י שמחלק בין פתוח לרה"ר או לכרמלית, א"כ בפתוח לרה"ר שהוא מוגדר כרמלית לא שייך האי גזירה דהרי גם אם יכניס מרה"ר לכרמלית אין בזה איסור תורה [וגם הוא בין כך אסור לטלטל בו מצד עצמו דהוא כרמלית ולא צריך גזירה מיוחדת], ואם הוא פתוח לכרמלית ומכניס מכרמלית לרה"י גם בזה אין איסור תורה. לכן רש"י לא יכל לפרש כמו ריו"נ, אלא פירש טעם הגזירה משום דמקום פרוץ מיחלף ברה"ר.

והנה רש"י (ב.) כתב להדיא דין קורה במבוי הפתוח לרה"ר, נמצא מבואר דלא כהרשב"א והרמ"ך, דקורה כן יכולה להתיר גם במבוי המוגדר כרמלית. וצ"ל כהגדרת הריטב"א דלא פלוג רבנן.

אמנם אכתי צ"ע מה שכתב רש"י על זה "ורבנן גזור עליה משום דאתי לאיחלופי ברה"ר", הרי מאחר ואיירי במבוי שהוא כרמלית, א"כ אין כאן גזירה מיוחדת אלא הוא דין כרמלית רגיל שאסור לטלטל בו. ולא כ"כ משמע דהתכוון כאן למש"כ בשבת (ו. ד"ה אין נושאין) דחכמים גזרו שלא לטלטל בכרמלית "משום דדומין לרה"ר וגזרו בהן רבנן אטו רשות הרבים", אלא משמע ברש"י שזו גזירה מיוחדת במבוי.

וי"ל דאנה"נ במבוי הפתוח לרה"ר לא צריך להאי טעמא, אלא שהזכיר טעם זה כדי לכלול גם מבוי הפתוח לכרמלית דלמרות שהוא רה"י מ"מ גזרו עליו חכמים דלמא אתי לאחלופי ברה"ר.

ובפרט לפי מה שכתבנו ברש"י דס"ל כמו הריטב"א שכל מה שמועיל קורה במבוי הפתוח לרה"ר הוא משום לא פלוג חכמים ממבוי הפתוח לכרמלית. והיינו דעיקר התקנה היתה במבוי הפתוח לכרמלית, לכן מן

סימן ב'

קורה שהיא למעלה מכ' (ד: - ה.)

קורה משום היכר ומר סבר קורה משום מחיצה".

ג. "ואיבעית אימא דכולי עלמא קורה משום היכר, והכא בהיכר של מטה כהיכר של מעלה קא מיפלגי דמר סבר אמרינן היכר של מטה כהיכר של מעלה ומר סבר לא אמרינן היכר של מטה כהיכר של מעלה".

ד. "ואיבעית אימא דכולי עלמא אמרינן היכר של מטה כהיכר של מעלה, והכא בגזירה שמא יפחות קמיפלגי".

גמ' דף ד' ע"ב - ה' ע"א "היה גבוה מעשרים אמה ובא למעטו כמה ממעט, רב יוסף אמר טפח, אביי אמר ארבעה".

ונאמר בגמ' ד' אופנים לבאר את המחלוקת:

א. "לימא בהא קא מיפלגי דמאן דאמר טפח קסבר מותר להשתמש תחת הקורה ומ"ד ארבעה קסבר אסור להשתמש תחת הקורה".

ב. "לא דכולי עלמא קסברי מותר להשתמש תחת הקורה, ובהא קא מיפלגי מר סבר

ביאור תירוץ הראשון של הגמ'

בטפח אין היכר למשתמשים מאחר ואסור להשתמש שם, "הלכך צריך שימשך לתוך המבוי שתהא הקורה ניכרת להם כשישמשו באותו גובה, וכיון דאפיקתיה מתחת הקורה צריך שיהא מקום הניכר וחשוב".

יסוד השפ"א דעיקר הקפידא מתחת הקורה

ויל"ע לאביי מדוע צריך להגביה ד"ט, הרי סגי שיעשה הגבהה טפח שלא מתחת לקורה ויהיה היכר למשתמשים שם.

גירסת רש"י

בתירוץ הראשון מבאר דנחלקו אם מותר להשתמש תחת הקורה או אסור, ורש"י גרס דלמ"ד מותר סגי בטפח, ולמ"ד אסור בעי ד"ט.

ופרש"י דלתירוץ זה לכו"ע קורה משום מחיצה¹, ומ"מ בעי נמי שיהיה היכר, ולכן אם מותר להשתמש שפיר סגי בטפח, דהרי ניכר שם למשתמשים מתחת לקורה. אבל אם אסור להשתמש תחת הקורה, ממילא

✽ הערות והוספות ✽

¹ כך מבואר ברש"י שביאר את המח' אם מותר להשתמש תחת הקורה, אם חודו הפנימי יורד או חודו החיצון, ומבואר בדף ח: דטעם זה הוא למ"ד קורה משום מחיצה. והא דדייק לפרש כן, היינו משום שהגמ' אומרת אח"כ לא דכו"ע קורה משום היכר, משמע דעד עכשיו לא היה כזה צד. וע"ע בתור"פ ובשפ"א מה שהאריכו בזה.

שימעט מתחת הקורה דוקא, מבואר דגם במקום הקורה יש היכר כל שהו, אלא שלא סגי בהיכר זה וצריך שיהיה ניכר גם למשתמשים, אבל מ"מ טפח זה מצטרף למקום ניכר וחשוב של היכר.

בחידושים המיוחדים למאירי כתב "לאביי מן הדין הוה סגי ליה ביתר מטפח פורתא, אבל האי דאצרכיה ד"ט לאו דוקא, אלא מדאפיקתי מטפח אוקמי' בארבעה". ויש שלמדו בדבריו כפשוטו ד"ט לאו דוקא, ובאמת סגי לאביי בטפח ופורתא, והאי דנקט ד"ט הוא שיגרא דלישנא.

אמנם נראה דהמאירי התכוון רק דלאביי מצד עצם הענין היה סגי בטפח ומשהו כדי שיהיה היכר גם למשתמשים, אלא דמאחר ואפיקתיה משיעור טפח אוקמיה בשיעור חשוב של ד"ט.

ביאור התירוץ השני של הגמ'

משום היכר הא דמותר לטלטל תחת הקורה היינו משום דהיכר לבני רה"ר, וא"כ מה מהני ההגבהה שמתחת הקורה, הרי סו"ס לבני רה"ר אין היכר. ולזה פירש דההיכר הוא לבני רה"ר "בכניסתן".

ובשיטת אביי ביאר רש"י מכיון דס"ל קורה משום מחיצה צריך ד"ט, דבמיעוט פחות מד"ט "הוי מחיצה העשויה לפחות מד' וקיימא לן בכל דוכתא דמחיצה שאינה ראויה לד' לאו מחיצה היא, דאין רשות היחיד לפחות מד' טפחים".

וכתב השפ"א דצריך הגבהה תחת הקורה דוקא, דעיקר הקפידא היא על החלל שתחת הקורה. ולכן גם למ"ד שאסור להשתמש שם, מ"מ חייב להיות שם הגבהה, וממשיך עוד ג"ט בתוך המבוי. [ועיי"ש שתמה מה יהיה הדין בקורה רחבה ד"ט].

בביאור השיעור של ד"ט לאביי

והנה בטעם השיעור ד"ט שהצריך אביי, כתב רש"י (ה. ד"ה ומאן) "כיון דאפיקתיה מתחת הקורה צריך שיהא מקום הניכר וחשוב". וצ"ע דהרי מחוץ לקורה יש רק ג"ט, ואין כאן מקום הניכר וחשוב, ומה הועיל הטפח שתחת הקורה מאחר ואסור להשתמש שם.

וצ"ל דסו"ס מכיון שגם למ"ד דאסור להשתמש מתחת לקורה מ"מ בעינן

בתירוץ השני הגמ' אומרת דלכו"ע מותר להשתמש תחת הקורה ופליגי אם קורה משום היכר או משום מחיצה. ופרש"י דרב יוסף ס"ל משום היכר ולכן סגי בטפח, כמבוי בתירוץ הראשון לפרש"י דלמ"ד שמותר להשתמש תחת הקורה סגי בהיכר טפח.

וכתב רש"י (ד"ה לא) בביאור שיטת רב יוסף "והרי יש כאן היכר בכניסתן כשמשמשין תחת הקורה". וביאר הגאון"י דהוקשה לרש"י דמבואר בגמ' ח: דלמ"ד

קושיית תוס' מדוע לתירוץ הראשון אין חיסרון של מחיצה לפחות מד"ט

וכתב הגאון"י דלזה דייק רש"י בתירוץ השני לבאר למ"ד משום מחיצה הא דקורה יותר מכ' פסולה, אין זה משום דבעינן היכר אלא "אמרו רבנן דבטפי מעשרים לא אמרינן יורד וסותם". ולכן מאחר והוא דין במחיצה דביותר מכ' לא הוי מחיצה, א"ש דבעינן מיעוט ד"ט¹⁷.

ונפ"מ רבתי בזה, דלפי התירוץ הראשון הא דקורה למעלה מכ' פסולה הוא דין מקומי במבוי שצריך היכר, אבל בפי תקרה בעלמא של ד"ט מהני אפילו למעלה מכ'. ואילו לפי התירוץ השני, דין כ' אמה הוא לא דין מסוים במבוי דבעי היכר, אלא הוא דין במחיצה דתקרה למעלה מכ' לא אמרי' יורד וסותם.

שיטת הרשב"א דאמרי' פי תקרה גם למעלה מכ' אמה

אמנם ברשב"א (ג. ועבוה"ק ש"א, ד') כתב דדוקא בקורה טפח של מבוי בעינן פחות מכ' אמה, אבל בפי תקרה גמור של ד"ט יורד וסותם אפילו ביותר מכ' אמה.

חזי' ברשב"א שלמד דכ' אמה אינו דין במחיצה, אלא הוא דין במבוי דמלבד המחיצה בעי' נמי שיהיה היכר. ולדבריו באמת צ"ע כנ"ל מדוע למ"ד משום מחיצה בעי' שימעט ד"ט, הרי מצד המחיצה הוי מחיצה הראויה לד"ט, דאין חיסרון במחיצה הגבוהה

ושואלים תוס' (ד"ה מותר) דלפי פירוש רש"י שפירש בתירוץ הראשון דלכו"ע קורה משום מחיצה, מדוע לרב יוסף סגי בטפח הרי הוי מחיצה העשויה לפחות מד"ט, וכמו בתירוץ השני.

תירוץ תוס'

ותירצו תוס' "אין לחוש הואיל והוי דופן אלא שבא למעטו". וצ"ב איזה דופן יש כאן, הרי קורה יותר מכ' אינה קורה.

ומפרש הגאון"י דרש"י (ד"ה מ"ד טפח) פירש בתירוץ הראשון למ"ד קורה משום מחיצה, "שיעור עשרים אמה משום היכר", והיינו דלמרות שקורה משום מחיצה ושפיר הוי מחיצה גם למעלה מכ', מ"מ המחיצה מוגבלת לכ' אמה משום דבעינן היכר. וכן מפרש המהרש"א בדברי רש"י שהתכוון שגם למ"ד משום מחיצה בעינן נמי היכר.

ומעתה מאחר ומצד המחיצה הוי מחיצה מעליא גם ביותר מכ', א"כ שפיר איכא מחיצה לרשות ד"ט, דהא דצריך היכר אינו מעיקר התקנה, דלמ"ד משום מחיצה עיקר התקנה היתה לתקן את המבוי ע"י "מחיצה", וההיכר הוא רק תוספת שהצריכו, ולזה שפיר סגי דאיכא היכר בטפח.

אמנם מעתה צ"ב מ"ט לתירוץ השני במיעוט פחות מד"ט לא הוי מחיצה הראויה לד'.

¹⁷ ולהלן יתבאר מדוע גם בזה לא סגי במיעוט טפח.

מדרבנן להיכר. אלא למד שבאמת לא מתקיים כאן דין של מחיצה לד"ט. וצ"ב מ"ט.

והיה מקום לומר שתור"פ למד גם לתירוץ הראשון דהא דלא מהני קורה למעלה מכ', אין זה משום דבעינן היכר אלא משום שלא אומרים יורד וסותם ביותר מכ'. אמנם בלשונו מבואר ממש להיפך, שביאר דמעיקר הדין לא צריך שום תיקון ברוח רביעית, והא דהצריכו קורה הוא משום היכר, מבואר להדיא דלמרות דאיירי למ"ד קורה משום מחיצה, מ"מ כתב דקורה משום היכר. וצ"ע בביאור דבריו.

ולפני שנבאר את כוונת תור"פ, נקדים את הביאור הפשוט במח' האמוראים אם קורה משום היכר או משום מחיצה.

מכ' אמה, ומצד היכר הנצרך במבוי סגוי בהיכר טפח^ט.

תירוץ התוס' רבנו פרץ

תוס' ר"פ ג"כ שואל את קושית תוס' מדוע לתירוץ הראשון אין חיסרון של מחיצה העשויה לפחות מד"ט [למבואר ברש"י דס"ל לתירוץ זה קורה משום מחיצה]. ותירץ דמכיון דמדאורייתא לא צריך שום תיקון ברוח רביעית, וכל מה שהצריכו שם קורה הוא משום היכר, לכן הקילו בזה רבנן שלא צריך שיהיה ראוי לד"ט.

והנה מבואר בדבריו שלא הסכים לתירוץ תוס' דלמ"ד משום מחיצה הרי יש כאן מחיצה מעלייתא וגובה כ' הוא רק תוספת

בביאור המח' אם קורה משום מחיצה או משום היכר

קורה שעליה מחצלת דלא מהני אף למ"ד קורה משום מחיצה, משום דבעי' היכר קצת^י.

וביאר האבנ"ז (או"ח רעא' סקי"ב ורצא' סק"א) הא דבלחי וקורה גם למ"ד משום מחיצה בעינן היכר, ואילו צוה"פ ופי תקרה לא צריך היכר [כמבואר ברא"ש (סי' יג') וברשב"א (ג.)], משום דצוה"פ ופי תקרה המועילים גם במקום דבעינן מחיצה גמורה כמו"כ מועילים ברוח רביעית בלא היכר, משא"כ לחי וקורה שלא מועילים מדרבנן במקום דבעינן מחיצה גמורה, אז גם כשהקילו

נחלקו האמוראים אם קורה משום מחיצה או משום היכר, דרב יהודה ורבא (יב:) ס"ל דקורה משום היכר, ואביי (טו.) ומבארים תוס' דהיינו שיטת אביי לפי תירוץ השני של הגמ' כאן דהוא התירוץ העיקרי) ס"ל דקורה משום מחיצה.

למ"ד משום מחיצה אם בעי' ג"כ שיהיה היכר

ומבואר בראשונים דגם למאן דאמר קורה משום מחיצה מ"מ בעינן נמי שיהיה קצת היכר. וכ"כ הריטב"א (יד.) גבי

✻ הערות והוספות ✻

^ט ועייין להלן בביאור דברי התור"פ שכתבנו ליישב בזה גם את הרשב"א.

^י וכן מבואר בתוס' סוכה (כב: ד"ה אבל בג') ורשב"א (ג.). וכן מבואר עוד לגבי לחי בתוס' (ה: ד"ה ארבע).

להתיר על ידם ברוח רביעית התיירו דוקא ע"י היכר.

אמנם הגאון (ג. ד"ה מסתברא) כתב להוכיח מסוגיא דף ח: האומרת דבקורה המונחת באלכסון אין היכר, ומ"מ למ"ד קורה משום מחיצה כשר. חזי' דלמ"ד משום מחיצה לא בעי' היכר.

ודחה הבית מאיר (יד:): דקורה המונחת באלכסון יש בה היכר קצת, והיכר זה לא מספיק למ"ד משום היכר, אבל למ"ד משום מחיצה סגי בהיכר קצת. [אמנם בגאון נראה שלמד בסוגיא שם שאין בקורה זו היכר כלל].

למ"ד משום היכר אם בעי' ג"כ שיהיה מחיצה

מאידך יש ראשונים שמבואר בהם דגם למ"ד משום היכר, מ"מ לא סגי בסתם היכר אלא דוקא בהיכר שבצורת מחיצה. כמבואר ברש"י (סוכה כב: ד"ה ולא תחתונה) ובר"ח (יד.) דלא מהני קורה למטה מ"ט משום "שאין מחיצה בפחות מעשרה", למרות דקיי"ל קורה משום היכר.

וכן מוכיח הבית מאיר (יד:): מהא דס"ל לרבא דלחי הגבוה ג"ט מהרצפה פסול משום שגדיים בוקעים תחתיו. מבואר דגם לרבא דס"ל קורה משום היכר, מ"מ בעינן תורת מחיצה.

וגם בריטב"א (ב.) שכתב דטעם פסול קורה פחות מעשרה שוה לטעם פסול סוכה למטה מי' [ומה"ט לא תנא ליה התנא כאן במשנתנו], ובסוכה ד: כתוב דסוכה למטה מי' פסולה משום דבעינן מחיצה עשרה, מבואר

ג"כ דגם למ"ד קורה משום היכר מ"מ בעינן צורת מחיצה.

ומ"מ מבואר דלא בעי ממש תורת מחיצה, דשואל (יד.) למ"ד קורה משום מחיצה אין מהני קורה הרי הוי מחיצה שהגדיים בוקעים בו, דמבואר דלמ"ד משום היכר לא קשיא, דלמרות דבעי היכר בצורת מחיצה, מ"מ לא בעי תורת מחיצה, ולא אכפ"ל שהגדיים בוקעים בו, ודוקא חיסרון של פחות מי' שחסר בצורת המחיצה לא מהני.

וגם לפי הבית מאיר שכתב דחיסרון גדיים בוקעים תחתיו הוא חיסרון גם למ"ד משום היכר, מ"מ כבר הבאנו דחלוקים הם דלמ"ד משום מחיצה לא בעינן היכר גמור אלא סגי בהיכר קצת.

ביאור יסוד המחלוקת

וביסוד פלוגתתם מבואר דנחלקו בגדר תקנת חכמים שתיקנו לתקן את המבוי, דמ"ד משום מחיצה סובר שתיקנו לתקנו ע"י "מחיצה" אלא שמאחר ואינה מחיצה גמורה דהרי בעלמא לא סומכים על מחיצה זו, לכן הצריכו שיהיה גם היכר.

ומ"ד משום היכר ס"ל שתיקנו לתקנו ע"י "היכר" שהמבוי מחולק מרה"ר, אלא דלא סמכו על סתם היכר אלא הצריכו היכר כזה שהוא בצורת מחיצה, שיראה כסתימה.

ולפי"ז שמעתי ליישב בענין אחר את קושיית הגאון, דבדף ח: הא דאין היכר בקורה באלכסון, פרש"י (ד"ה ובאלכסון) "שהרואה בני מבוי נמשכין ומשתמשין ברה"ר חוץ מכנגד כותל הקצר אומר מותר להשתמש ברשות הרבים, לפי שאין אותו העודף דומה

ומדויק בגמ' דלמ"ד קורה משום מחיצה, אז גם אם הכשירו בקורה הזורק לתוכו חייב, והיינו דנחשב מחיצה מדאורייתא. וכ"כ תוס' ח: (ד"ה מניח) "דאית ליה קורה משום מחיצה, ומאן דאית ליה משום מחיצה הוי אפילו דאורייתא כדמוכח בפירקין".

וכן מבואר עוד בתוס' כב. (ד"ה קשיא) דאפילו למסקנה יש לו צד לבאר בשיטת ר' יהודה דג' מחיצות דאורייתא, והא דהכשיר בב' בתים בב' צידי רה"ר ועשה קורה מכאן וקורה מכאן, היינו משום דס"ל קורה משום מחיצה. מבואר דקורה משום מחיצה הוי מחיצה דאורייתא.

ולפי"ז א"ש כנ"ל שביסוד התקנה למ"ד משום מחיצה תיקנו לתקן ע"י מחיצה, ומ"ד משום היכר ס"ל דקורה לא הוי מחיצה, אלא תיקנו לתקן ע"י היכר, רק דההיכר הוא בצורת מחיצה.

אמנם תוס' פו. (ד"ה קורה) מביאים להקשות דהרי דין פי תקרה נאמר דוקא בתקרה של ד"ט, ואיך מהני קורה משום מחיצה מדאורייתא ברוחב טפח. וכתבו ד"לאביי נמי דקא אמר קורה משום מחיצה נראה לר"י דלא הוי אלא מדרבנן כמו למאן דאמר משום היכר, אלא דסבר אביי דמשום היכר לא היו מתירין חכמים את המבוי אלא שעשאוה כמחיצה דפי תקרה".

ואת הראיה מדף יב: דחו ד"אינו בא לומר דקורה ע"כ משום היכר ולא משום מחיצה, דאפילו הוי משום מחיצה הזורק לתוכו פטור משום דלא הוי מחיצה אלא מדרבנן, אלא כלומר לחי ודאי משום מחיצה אבל קורה מצינו למימר משום היכר".

שיהא מן המבוי". ובזה אין החיסרון בהיכר של הקורה עצמה אלא דאין היכר דהמבוי מחולק מרה"ר.

ומעתה י"ל דחיסרון היכר זה הוא חיסרון רק למ"ד קורה משום היכר, דעיקר תקנת המבוי הוא שיהיה מחולק מרה"ר, וחסר בעיקר התקנה, משא"כ למ"ד משום מחיצה דעיקר התקנה שיהיה מחיצה אלא דבעינן שמחיצה זו תעשה גם היכר, מספיק בעצם זה שהקורה ניכרת, ולא אכפ"ל הא דאין היכר שהמבוי מחולק מרה"ר.

הבית מאיר (יד:): מבאר בלחי העומד מאליו דכשר למ"ד דקורה משום מחיצה, מ"מ מודה דבעי קצת היכר, ולכן צריך שיסמוך עליו מאתמול דאל"כ אין היכר כלל.

והקשו עליו דהרי מבואר ברש"י (טו.) דהא דבעינן שיסמוך עליו מאתמול הוא דוקא בכה"ג שיש לחי אחר, אבל אם אין לחי אחר כשר בסתמא אפילו שלא סמך עליו, וא"כ מבואר דלמ"ד משום מחיצה לא בעי היכר.

אמנם להנ"ל יש ליישב דבלחי העומד מאליו לא חסר היכר בגוף הלחי אלא חסר היכר בתיקון המבוי, וזה ההבדל דלמ"ד משום מחיצה סגי בהיכר שבגוף הלחי.

למ"ד קורה משום מחיצה, האם הוא מחיצה מדאורייתא

והנה למ"ד קורה משום מחיצה, יל"ד אם מחיצה דאורייתא או דרבנן. ואיתא בגמ' יב: "אמר רב יהודה מבוי שאינו ראוי לשיתוף, הכשירו בלחי הזורק לתוכו חייב, הכשירו בקורה הזורק לתוכו פטור. אלמא קסבר לחי משום מחיצה וקורה משום היכר".

מהיכר. וביארו דאנה"ג, אלא "דסבר אביי דמשום היכר לא היו מתירין חכמים את המבוי אלא שעשאוה כמחיצה דפי תקרה". והיינו שבגדר תקנת חכמים לא היו מתירים מקום הפרוץ ע"י היכר לבד אלא ע"י מחיצה מדרבנן.

ואמנם בתור"פ הסובר למ"ד קורה משום מחיצה דהוא מחיצה דרבנן, [כמבואר בדבריו (ה)]. שכתב דקורה זו אינה דומה למחיצה גמורה, דמן הדין פי תקרה יורד וסותם רק בתקרה של ד"ט, והא דסגי כאן בקורה טפח הוא מדרבנן], מבואר לכאורה מהלך אחר בביאור המח' אם קורה משום היכר או משום מחיצה, וכדלהלן.

וכפשוטו גם אם קורה משום מחיצה היינו מדרבנן, מ"מ נשאר הגדר כנ"ל דלמ"ד קורה משום מחיצה תיקנו חכמים לתקן את המבוי ע"י "מחיצה" דרבנן, וזה מתקיים שפיר ע"י קורה טפח, אלא שבנוסף על זה הצריכו ג"כ שיהיה היכר במחיצה הזו, ולמ"ד משום היכר מעיקרא כל התקנה היתה רק לתקן את המבוי ע"י "היכר" ולא צריך מחיצה, אלא דמ"מ תיקנו את ההיכר בצורה של תחילת מחיצה.

וזו כוונת תוס' פו. שהקשו אם מחיצה דרבנן אז במה חלק אביי דקורה משום מחיצה, הרי בין כך זה רק מחיצה דרבנן ומאי אולמיה

ביאור דברי תוס' רבנו פרץ

דין נוסף במבוי שצריך גם היכר, ולזה סגי בהיכר טפח.

משא"כ לתור"פ שכל יסוד התקנת חכמים היא לעשות "היכר", וגם למ"ד משום מחיצה היסוד הוא לעשות היכר ע"י מחיצה, ולכן כשמחיצה זו גבוהה מכ' אמה הרי חסר בעיקר המחיצה, דההיכר אינו תנאי נוסף שנצרך מלבד המחיצה, אלא הוא עיקר הסיבה למחיצה. ולכן כל שלא מיעט ד"ט הרי אין כאן מחיצה הניכרת לד"ט וחסר בעיקר המחיצה. ומשו"ה נצרך תור"פ לתרץ דלמרות שאין כאן מחיצה הראויה לד"ט חכמים הקילו בזה.

ולפי"ז התירוץ השני של הגמ' פשוט, דסבר דלמרות שכל המחיצה הזאת היא דרבנן והקילו בה דסגי בקורה טפח, אבל מ"מ צריך שתהיה מחיצה הראויה לד"ט.

והנה בביאור כוונת התור"פ נראה מהלך אחר במח' אם קורה משום מחיצה או משום היכר, דלכו"ע עיקר התקנת חכמים היתה לעשות "היכר", אלא שנחלקו דלמ"ד משום היכר היינו היכר גרידא [רק שהצריכו שההיכר יהיה בצורת תחילת מחיצה], ולמ"ד משום מחיצה חכמים תיקנו לעשות היכר ע"י מחיצה. ומשו"ה נקט גם למ"ד משום מחיצה דסיבת התקנה שתיקנו חכמים לעשות תיקון ברוח רביעית הוא משום היכר, דזה יסוד התקנה.

ומעתה א"ש הא דתור"פ לא יכל לתרץ כמו תוס', דתוס' למדו שלמ"ד משום מחיצה עיקר התקנה היתה לעשות "מחיצה" למבוי, א"כ בהגבהה טפח שפיר איכא מחיצה [מדאורייתא או מדרבנן] הראויה לד"ט, כי מה שהיא גבוהה למעלה מכ' אין זה חיסרון במחיצה כלל. והא דצריך פחות מכ' הוא רק

רעק"א והרש"ש שואלים מדוע התירוץ השני הוצרך לפרש דנחלקו אם קורה משום מחיצה או משום היכר, הרי יכל להעמיד לכו"ע קורה משום מחיצה, ונחלקו אם יש חיסרון של מחיצה הראויה לד"ט, כמו שנחלקו ב' התירוצים.

ושמעתי לבאר דלפי התור"פ הקושיא לא קשה, דהתירוץ השני חלק בסברה על התירוץ הראשון דלא יתכן מחיצה לפחות מד"ט אפילו במחיצה דרבנן.

משא"כ לפי התוס' שלא נחלקו ב' התירוצים בסברה, א"כ שפיר הקשו דנימא לכו"ע קורה משום מחיצה ופליגי בסיבה שגזרו חכמים שקורה מעל כ' פסולה, דלרב יוסף הוא משום היכר ולאביי הוא דין במחיצה דלא אומרים יורד וסותם בפחות מכ'. אבל לא פליגי בסברה, דודאי אם הטעם משום היכר סגי בטפת, ואם הטעם משום חיסרון במחיצה צריך ד"ט.

ונמצא לפי התור"פ דדין כ' אמה אינו דין שנאמר בכלליות בדיני מחיצה, אלא הוא דין שנאמר במיוחד במבוי דבעינן היכר, לכן שם לא מהני קורה למעלה מכ'. אבל בדיני מחיצה, פי תקרה של ד"ט שפיר מהני גם למעלה מכ'. והיינו כשיטת הרשב"א הנ"ל.

ואולי יש ליישב כן בדברי הרשב"א דס"ל כמו התור"פ שמדין מחיצה שפיר יורד וסותם גם למעלה מכ', אלא דבמבוי גם למ"ד קורה משום מחיצה עיקר התקנה היא לעשות "היכר", ולכן ההיכר הוא תנאי במחיצה, דמחיצה שלא עושה היכר אינה מחיצה לענין מבוי, ומשו"ה בעי' למעט ד"ט כדי שתהיה מחיצה הניכרת לד"ט, דבלי היכר חסר בעיקר המחיצה הנצרכת למבוי.

קושית רעק"א והרש"ש מדוע א"א לתרץ לכו"ע קורה משום מחיצה ופליגי אם יש חיסרון של מחיצה הראויה לד"ט

קושית השפ"א מדוע למ"ד קורה משום מחיצה לא סגי במיעוט טפח

ואחרי שיש את ההגבהה הזאת שפיר איכא מחיצה הראויה לכל המבוי, דהרי החיסרון היה רק חיסרון טכני שהמחיצה לא יורדת ליותר מכ', ואחרי שפתרנו את הבעיה הטכנית הוי מחיצה מצוינת הראויה לכל המבוי, דהרי אין שום חיסרון במחיצה הגבוהה מכ' אמה^א.

ובשלמא לפי התור"פ שבאמת כל יסוד התקנת חכמים במבוי היא לעשות

השפ"א כתב להקשות על התירוץ השני של הגמ', דגם אחרי שהתבאר שגובה כ' אמה הוא חיסרון בגוף המחיצה כמו שפרש"י ד"אמרו רבנן דבטפי מעשרים לא אמרינן יורד וסותם", מ"מ מ"ט יש כאן חיסרון של מחיצה שאינה ראויה לד"ט, הרי את החיסרון הזה שביותר מכ' לא אמרי' יורד וסותם פותרים ע"י הגבהה מתחת לקורה שתהיה פחות מכ',

✽ הערות והוספות ✽

^א וכתב דטפי הוה ליה לפרש דס"ל כמו רב דילפי' מפתחו של היכל שהוא כ' אמה, ונימא נמי דפתח שאינו לד"ט לאו פתח. והכוונה שלאנשים העומדים בתוך הד"ט לפתח לא יהיה המשקוף גבוה מכ' אמה, וא"כ כאן דעושה הגבהה בקרקע, כשעומד בתוך המבוי הרי נראה הפתח גבוה מכ', ובזה יש חיסרון של פתח הראוי לד"ט.

מקום זה. ואם יש אמלתרא שהעין שולטת בקורה, שפיר אמרי' יורד וסותם גם ביותר מכ'.

ולפי"ז אפשר להבין הא דבעינן שימעט ד"ט, דמתי שבאים לבדוק אם קורה זו ניכרת כדי שנוכל להגיד יורד וסותם, צריכים לבדוק בד"ט שהיא הולכת להשפיע עליהם [מאחר ואין מחיצה לפחות מד"ט], ולכן צריכים למעט ד"ט כדי שתיחשב תקרה של כל אותו הרשות.

וא"ש בלשון רש"י שכתב שהחיסרון משום שאין מחיצה הראויה לד', דכוונתו מכיון שהמחיצה שתיווצר כאן מהקורה צריכה לשמש לפחות לד"ט, א"כ כשבאים לבדוק אם קורה זו ניכרת כדי שנוכל להגיד יורד וסותם, צריכים לבדוק בד"ט שהיא הולכת להשפיע עליהם.

תירוץ לפי הריטב"א דבעינן מחיצות הניכרות

בריטב"א (סוכה ב. ד"ה מה"מ) כותב דהא דקורה למעלה מכ' פסולה, היינו משום דדינא הוא דבעינן מחיצות הניכרות. והכי ס"ל נמי (שם ד: ד"ה א"ל רבא) לענין מחיצות שבת. וכ"כ (להלן פז.) דלא אמרינן פי תקרה יורד וסותם ביותר מכ' אמה, והיינו משום דבעינן מחיצות הניכרות.

ולדברי הריטב"א א"ש הא דלמ"ד משום מחיצה צריך למעט ד"ט, משום דבעינן מחיצות הניכרות, ומחיצה הניכרת היינו שניכרת לבני הרשות שהוא לכה"פ ד"ט.

אמנם ברש"י לא משמע כן, דרש"י ביאר הא דקורה למעלה מכ' פסולה משום

"היכר", וגם למ"ד משום מחיצה היסוד הוא לעשות היכר ע"י מחיצה, וכשמחיצה זו גבוהה מכ' אמה הרי חסר בעיקר המחיצה, דההיכר אינו תנאי נוסף שנצרך מלבד המחיצה, אלא הוא עיקר הסיבה למחיצה. לכן מובן דכל זמן שלא מיעט ד"ט הרי אין כאן מחיצה הניכרת לד"ט וחסר בעיקר המחיצה. אבל לפי רש"י בתירוץ השני שביאר דהוא דין שחכמים אמרו שביותר מכ' לא יורד וסותם, ולא משום שחסר בהיכר, צ"ע כנ"ל.

ביאור הגאון"י דלמעלה מכ' לא אמרי' יורד וסותם אפילו אם יש אמלתרא

ואכן שאלה זו קשה לפי מש"כ הגאון"י (ג. ד"ה מסתברא) דלמ"ד קורה משום מחיצה הא דבעינן קורה למטה מכ' הוא דין של חכמים דלא אמרי' יורד וסותם ביותר מכ', אבל לא בגלל דבעינן שיהיה היכר [והוכיח כן מגמ' ח:; כפי שהבאנו לעיל]. וכתב לפי"ז "כי אית ליה אמלתרא מאי הוי, אטו משום דחשיב ומסתכלי בה יורד וסותם".

תירוץ לפי הקר"א דבקורה שלא ניכרת לא אמרי' יורד וסותם

אמנם הקר"א הקשה על זה דמתניתא היא (לעיל ג.) דאמלתרא מהני בקורה, ואיך יתכן לומר דלמ"ד קורה משום מחיצה לא מהני אמלתרא.

ומשום כך ביאר דמה שתיקנו חכמים שביותר מכ' לא אמרי' יורד וסותם אין זה סתם דין דביותר מכ' לא יורד וסותם, אלא הטעם משום דקורה שהעין לא שולטת בה לא אומרים יורד וסותם. ולכאורה ההבנה בזה דכל שהעין לא שולטת בקורה, לא חשיב תקרה של

שצריך להגביה את כל הד"ט, כדי שכל התקרה וסותם" , משמע דמצד עצמו אין חיסרון שהקורה לא ניכרת, אלא שכך אמרו חכמים שלא יורד וסותם ביותר מכ'. משא"כ לפי הריטב"א דשפיר שייך יורד וסותם גם ביותר מכ' אמה, אלא שיש חיסרון אחר דבעינן מחיצה הניכרת.

ד"אמרו רבנן דבטפי מעשרים לא אמרינן יורד וסותם" , משמע דמצד עצמו אין חיסרון שהקורה לא ניכרת, אלא שכך אמרו חכמים שלא יורד וסותם ביותר מכ'. משא"כ לפי הריטב"א דשפיר שייך יורד וסותם גם ביותר מכ' אמה, אלא שיש חיסרון אחר דבעינן מחיצה הניכרת.

תירוצ' נוסף לקושית השפ"א

ובענין אחר היה נראה לפרש בס"ד, דהא דצריך למעט ד"ט אין זה משום חיסרון במחיצה דבעינן מחיצה הראויה לד"ט, אלא מאחר ומעיקר הדין פי תקרה יורד וסותם אמרי' רק בתקרה של ד"ט, א"כ גם כשחכמים הקילו ואמרו יורד וסותם גם בקורה טפח, היינו משום דהטפח הזה הוא התחלה של התקרה ד"ט וחשבינן ליה כאילו הוא ממשיך ויש כאן תקרה ד"ט.

ומעתה כפי תקרה של ד"ט שהוא למעלה מכ', וחכמים אמרו שלא אומרים יורד וסותם וצריך להגביה את הרצפה, שם ברור

וביאור זה לכאורה לא מסתדר ברש"י שכתב דהחיסרון משום דבעינן מחיצה הראויה לד'.

אמנם שמעתי ליישב דאפשר לבאר ביאור זה גם ברש"י, דרש"י לשיטתו (פו. ד"ה קורה) שביאר דכל פי תקרה בעי ד"ט משום "דכי אמרת חודין יורדין וסותמין יהא בין חלל המחיצות ארבעה דמחיצה העשויה לפחות מחלל ארבעה אינה מחיצה", והיינו ששיעור ד"ט בכל פי תקרה הוא מדין אין מחיצה לפחות מד'. ממילא י"ל דזו כוונתו כאן דמחמת הדין שאין מחיצה לפחות ד', צריכים להחשיב כאילו יש כאן תקרה ד"ט, וממילא צריך להגביה ד"ט כדי שיהיה ראוי לתקרה ד"ט פחות מכ'.

גירסת הראב"ד בסוגיא

המבוי ודיו בטפח, ולמאן דאמר ארבעה מותר, והאי מה שתחת הקורה מכלל המבוי, הילכך צריך שיהא ראוי להשתמש בו כעין מבוי וזהו ארך ארבעה".

ובהבנת דבריו צריך להקדים את דברי השפ"א הנ"ל שהיה ברור שעיקר הקפידא היא שהחלל שמתחת לקורה יהיה פחות מכ', ולכן למ"ד אסור להשתמש תחת הקורה ע"כ דמה שתיקנו חכמים שיהיה פחות מכ' אין זה מחמת דבעינן היכר למשתמשים,

ביאור תירוצ' הראשון של הגמ'

הראב"ד גורס בתירוצ' הראשון של הגמ' להיפך מרש"י, דרב יוסף סבר אסור להשתמש תחת הקורה וסגי בטפח, ורב יוסף סבר מותר להשתמש וצריך ד"ט.

ובביאור גירסה זו, כתב המאירי "ופירשו גדולי המפרשים לשיטה זו, מאן דאמר טפח קא סבר אסור להשתמש תחת הקורה, והילכך מה שתחת הקורה אינו מכלל

אלא היכר כשנכנסים ונמצאים מתחת לקורה, ולכן סגי בטפח.

אמנם למ"ד מותר להשתמש תחת הקורה, א"כ כשתיקנו שלא תהיה קורה למעלה מכ' מסתבר שהוא בשביל שיהיה ניכר למשתמשים שם, ומכיון שלא נוח להשתמש בטפח צריך שיגביה ד"ט כדי שיהיה מקום הראוי לשימוש.

המאירי הביא עוד ביאור בגירסת הראב"ד דלמ"ד אסור להשתמש תחת הקורה, צריך לעשות הגבהה של טפח דוקא ולא יותר, כדי שלא יהיה נוח להשתמש שם ויבאו לטלטל מהמבוי לתחת לקורה. ולמ"ד מותר להשתמש תחת הקורה אפשר להגביה ד"ט.

אמנם דוחה ביאור זה דאביי לא בא להחמיר שא"א לעשות הגבהה טפח, אלא להקל דסגי בטפח.

ביאור התירוץ השני של הגמ'

ובתירוץ השני דלכו"ע מותר להשתמש תחת הקורה, א"כ זה סיבה שצריך להגביה ד"ט כדי שיהיה נוח להשתמש שם ויהיה היכר למשתמשים. וצ"ע מ"ט דרב יוסף דסגי בטפח.

וכתב הגאון ד"הכי קאמר, מי סברת משום דמותר להשתמש תחת הקורה בעי ארבעה, לא דכ"ע מותר להשתמש ומ"מ לרב יוסף בטפח סגי ליה".

אמנם המאירי מביא דבאמת הראב"ד מפרש גם כאן להיפך מרש"י, דאביי סבר קורה משום היכר ולכן צריך ד"ט כדי שיהיה נוח להשתמש שם, ורב יוסף סבר קורה משום מחיצה ובעינן מחיצה פחות מכ', דלזה סגי שיגביה טפח במקום המחיצה.

ביאור הא דלמ"ד קורה משום מחיצה סגי במיעוט טפח

ויל"ע מדוע למ"ד משום מחיצה סגי להגביה טפח, הרי ביארנו לעיל ברש"י דלמ"ד משום מחיצה צריך להגביה ד"ט משום שאין מחיצה לפחות מד"ט.

והיה מקום לומר דהראב"ד למד דשיעור כ' אמה הוא דין במבוי דבעי היכר, ולא דין במחיצה, ולכן סגי בהגבהה טפח². אמנם הר"ן (ג.) הביא שיטת הראב"ד דגם בתקרה של ד"ט למעלה מכ' אמה לא אמרי' יורד וסותם. מבואר שאין זה דין היכר של מבוי, אלא זה דין במחיצה דלמעלה מכ' לא אמרי' יורד וסותם. ושוב צ"ע מדוע לא בעי' מיעוט ד"ט.

וגם לפי הקר"א שהוא דין במחיצה דתקרה למעלה מכ' שלא ניכרת לא אמרי' בה יורד וסותם, ביארנו לעיל דמסתבר דבעי' שהקורה תהיה ניכרת לד"ט.

ולכאורה צ"ל דהראב"ד למד כמו הגאון' דהוא דין כללי דלא אמרי' יורד וסותם למעלה מכ', ואפילו אם יש שם אמתרא לא יועיל. אמנם כבר הקשה הקר"א

✽ הערות והוספות ✽

² למרות שהראב"ד כתב דלמ"ד משום היכר בעי' ד"ט [אם מותר להשתמש תחת הקורה], מ"מ היה מקום לומר דלמ"ד משום מחיצה סגי בהיכר קצת ולכן סגי בהגבהה טפח.

קושיין הנ"ל מדוע למ"ד משום מחיצה לא בעי' ד"ט. ועל זה פירש דכאן קורה משום מחיצה הכוונה משום פתח, וממילא פשוט דסגי בטפח, דהעיקר שבחלל הפתח לא יהיה גבוה למעלה מכ'.

אמנם יש לציין דהשפ"א כתב על דברי רש"י [שלמד למ"ד משום מחיצה בעי' הגבהת ד"ט] דטפי הוה ליה לפרש דס"ל כמו רב דילפי' מפתחו של היכל שהוא כ' אמה, ונימא נמי דפתח שאינו לד"ט לאו פתח. מבואר שלמד שגם בפתח ניבעי מייעוט ד"ט, והיינו שלאנשים העומדים בתוך הד"ט לפתח לא יהיה המשקוף גבוה מכ' אמה.

דהוא מתניתא (לעיל ג.) דמהני אמלתרא בקורה.

ביאור הראב"ד דקורה משום מחיצה היינו משום פתח

ושמעתי לבאר בענין אחר, דהנה כתב **הרשב"א** "קורה משום מחיצה וחודו החיצון סותם, והראב"ד ז"ל פירש משום מחיצה משום פתח."

והנה למרות שמבואר בסוגיא ח: דלמ"ד קורה משום מחיצה הגדר הוא דיורד וסותם, מ"מ כאן הראב"ד ראה צורך לפרש בענין אחר. ולכאורה היינו משום שהוקשה לו

ביאור התירוף השלישי והרביעי של הגמ'

לפי רש"י תירוף זה הוא ג"כ רק אם מותר להשתמש תחת הקורה, דאם אסור להשתמש שם לא היה צד להתיר בטפח, משא"כ לפי הראב"ד דגם אם אסור להשתמש שם סגי בטפח.

השפ"א שואל לפי מש"כ לעיל דעיקר הקפידא שלא יהיה חלל מתחת הקורה יותר מכ' אמה, א"כ מאי אהנו בתקנה שיגביה למטה ד"ט, עדיין יש לחשוש שמא יפחת מתחת הקורה ויהיה שם יותר מכ'.

ובשלמא אם צורת ההגבהה היא שיגביה טפח וחצי מחוץ למבוי וטפח וחצי בפנים, באופן שהטפח שמתחת לקורה יהיה באמצע ההגבהה, א"ש דבכה"ג לא יפחת, דהדרך שנפחת בצדדים כשדורכים שם ולא באמצע. אמנם לא מבואר כן, אלא אדרבה

בתירוף השלישי הגמ' תולה את מחלוקת אביי ורב יוסף אם היכר שלמטה כהיכר שלמעלה. ולפי רש"י עדיין אוחזים שמותר להשתמש תחת הקורה, דאם אסור להשתמש שם אין צד להתיר במיעוט טפח, דבעינן היכר בזמן שמשתמשים.

ולפי הראב"ד אדרבה אם מותר להשתמש שם היה צריך היכר ד"ט, והא דסגי בטפח לרב יוסף משום דס"ל היכר שלמטה כהיכר שלמעלה. אבל בודאי שאפשר לבאר תירוף זה גם אם אסור להשתמש תחת הקורה, דלמרות שלכאורה לא צריך היכר למשתמשים וסגי בטפח, אבל היכר שלמטה לאו כהיכר שלמעלה וצריך לעשות היכר ד"ט.

ובתירוף הרביעי הגמ' מבארת דלכו"ע היכר שלמטה כהיכר שלמעלה וסגי בהיכר טפח, אלא דפליגי אם גזורים שמא יפחת.

משמע שכל המיעוט הוא בתוך המבוי ולא בחוץ. ונשאר בצ"ע.

והנה בחידושים המיוחדים **למאירי** כתב "ואביי סבר חיישי' ומשום הכי בעי ד"ט דהוי מקום חשוב ותו לא מיפחית", משמע בדבריו דדוקא ע"י שיעור ד"ט לא נפחת, וצ"ע קושית השפ"א הנ"ל. [ויש שדייקו בכוונתו בדב"ט לא נפחת בכלל, ולפי"ז לא קשה קושית השפ"א].

אמנם ברש"י מבואר הבנה אחרת, שכתב (ד"ה גזירה) "על ידי דריסת רגלים יפחת המיעוט ויעמוד על פחות מטפח, הלכך בעינן טפי, וכיון דאפיקתיה מהיכר של מעלה אוקמיה אד' דחשיבי בכל דוכתא". מבואר דמצד הגזירה שמא יפחת סגי בקצת יותר מטפח, והא דאמר אביי ד"ט היינו משום

דאפיקתיה משיעור טפח אוקמיה אשיעור ד"ט שהוא שיעור חשוב.

ולפי רש"י יתכן שניחא קצת יותר קושית השפ"א, דמגביה גם "משהו" מחוץ למבוי דעי"ז שוב לא תפחת הקורה, דבמשהו יותר מטפח כבר לא נפחת. וקושית השפ"א היא דוקא אם צריך להגביה טפח וחצי מחוץ למבוי, דזה לא מוזכר.

אמנם גם זה צ"ע, דגם להגביה משהו מחוץ למבוי לא מוזכר. וצ"ל שחכמים תיקנו לתקן כמה שאפשר, ולהגביה מחוץ למבוי בתוך הרה"ר הוא בגדר א"א, דאין אדם יכול להגביה קרקע הרה"ר, ואיפה שא"א לא גזרו. אמנם בפנים ששייך לתקן תיקנו שיגביה ד"ט כדי שהצד הפנימי של הטפח שמתחת לקורה לא יפחת.

קושית הצל"ח על הרמב"ם

והנה יש להקדים דקושית הצל"ח מבוססת על הבנתו והבנת המ"מ שלמדו בכוונת הרמב"ם (פי"ז הט"ז) שכתב "היה גובהו יתר מעשרים ובא למעטו בקורה שמניח אותה למטה צריך להיות ברוחבה טפח כקורה", דכוונתו לסוגיין שמגביה את הרצפה ע"י הנחת קורה, ומבואר דסגי בהגבהת טפח.

והא דנקט שממעט ע"י הנחת "קורה", כתב ר' יהונתן [בביאור דברי הרי"ף שכתב ג"כ בלשון הזה] דכוונתו להחמיר דלא סגי בעפר טפח דגזרינן שמא יפחת, אלא מניח שם קורה שהוא קשה ולא נפחת וסגי בטפח. אמנם בנימוקי הגרי"ב כתב דה"ה שיכול למעט בכל דבר אחר דלא גזרינן שמא יפחת, "ואולי גם בקורה שייך פחת מחמת דריסת הרגלים".

הרמב"ם (פי"ז הי"א) פוסק דבמבוי הפתוח לרה"ר, מותר להשתמש בין הלחיים ומתחת לקורה, אבל אם פתוח לכרמלית אסור להשתמש בין הלחיים ותחת הקורה, דמצא מין את מינו וניעור.

והקשה הצל"ח דהרמב"ם פוסק (פי"ז הט"ז) כמו רב יוסף דקורה למעלה מכ' מגביה למטה טפח וכשר. וצ"ע דהרי מבואר בסוגיין דההבנה בשיטת רב יוסף היא רק אם מותר להשתמש תחת הקורה, וא"כ היה לו לרמב"ם לחלק דבפתוח לכרמלית צריך להגביה במשך ד"ט.

ביאור דברי הרמב"ם "בא למעטו בקורה שמניח אותה למטה"

המיעוט". ומביא דהרמב"ם כתב את דבריו עפ"י דברי התוספתא (פ"א ה"א) "כי צד ממעטו, נותן לו קורה מעשרין ולמטה".

וכן מבואר ברשב"א (עבוה"ק ש"א, ז') שכתב "מבוי שהוא גבוה מכ' אמה ובא למעטו, נותן קורה אחרת בתוך כ' אמה ראויה לקבל אריח תחת אותה קורה העליונה, או ישפיל את הראשונה, או מגביה את הקרקע שתחת הקורה". והיינו שיש כמה אופנים לתקן קורה הגבוהה למעלה מכ', והרמב"ם נקט חד מינייהו.

ולפי"ז קושית הצ"ח מעיקרא ליתא, אמנם לפי הבנת המ"מ הנ"ל צ"ע.

ישוּב קוּשִׁית הַצַּל"ח לִפִּי גִירְסַת הַרַאב"ד

וי"ל דהרמב"ם גרס בגמ' כמו הראב"ד, וכמו שביארנו לעיל דלפי הראב"ד אפשר ללמוד את תירוצי הגמ' [הג' והד'] בין אם מותר להשתמש מתחת הקורה ובין אם אסור²¹.

ועל זה שפיר מקשה הצ"ח איך סגי בהגבהת טפח בכה"ג שפתוח לכרמלית ואסור להשתמש תחת הקורה.

אמנם יש שלמדו בכוונתו בענין אחר, דהנה **הרא"ש** (סי' ד') למד בכוונת הרי"ף שמניח קורה אחרת מתחת לכ' אמה ובקורת טפח זו מכשיר את המבוי.

והנה בביאור שיטת הרי"ף זה מאד קשה, דהרי"ף כתב על זה טעם משום דהיכר שלמעלה כהיכר שלמטה. וצ"ע מה צריך לזה הטעם, הרי דל קורה עליונה מכאן ויש קורה כשירה.

אמנם בשיטת הרמב"ם שפיר יש ללמוד כן, וכמש"כ בחידושים המיוחסים ל**מאירי** דכוונת הרמב"ם שמניח קורה אחרת מתחת לכ' אמה. ולא התכוון לפרש כן בסוגיין, "אע"ג דאיכא עליה קצת תימה האי דנקט הכי משום דהכשר דקחשיב הר"ם הוא פשוט וכו' אבל לא בא לפסול הכשר עפר שלמטה אלא שלא הביא זה ההכשר, וסמך על אחד מהכשרי

✽ הערות והוספות ✽

²¹ ורק בתירוץ הראשון של הגמ' תלוי בדין אם מותר להשתמש תחת הקורה, ותירוץ זה נדחה. וכמו"כ לתירוץ השני נקטה דמותר להשתמש תחת הקורה [כדי לבאר את שיטת אביי שצריך ד"ט להיכר, ורב יוסף סבר קורה משום מחיצה וסגי בטפח], אמנם גם תירוץ זה נדחה מההלכה, דקיי"ל קורה משום היכר.

סימן ג'

בדין מבוי פחות מעשרה (ה).

בעינין דליתחזי האי דופן לשיעור הכשר אורך מבוי שלם, משמע שרק הקורה למטה מי' ובא לאשווי דופן, אבל שאר דפנות הם מחיצות י"ט.

וכן מבואר ג"כ בתוס' (ד: ד"ה מותר) שכתב "מאי טעמא דמאן דאמר טפח והא לא הוי מחיצה לפחות מד', אין לחוש הואיל והוי דופן אלא שבא למעטו כדפי' בקונטר' בענין זה בסמוך", דכוונתו לרש"י דידן. ואילו רש"י למד דכל המחיצות נמוכות מעשרה והחילוק הוא בין חיסרון בקורה לבין חיסרון בכל מחיצות המבוי, לא שייך להביא מזה ראייה לענינו שבא לחלק בין חיסרון בגוף המחיצה לחיסרון בהיכר המחיצה. אלא מבואר בתוס' שלמד ברש"י כמו הבנת החזו"א.

אמנם תור"פ ביאר את שינוי הלשון שהגמ' אמרה כאן לשון "משכו", ואילו לעיל לגבי קורה למעלה מכ' הגמ' אמרה "רחבו". "דדוקא לעיל גבי קורה שייך שפיר לומר רחבו משום דאינם באים לתקן המחיצות שהרי הם טובות ועשויות כתקנן, ואינם עסוקין רק לתקן הקורה, ורוחב הקורה היא באורך המבוי לכך קאמר רחבו, אבל הכא הם באים לתקן המחיצות שהרי אינם עשוין כתקנן דאינם גבוהות י' טפחים, והמחיצות הם לאורך המבוי, ומשו"ה לא שייך לומר רחבו אלא משכו". מבואר שלמד שכל המחיצות נמוכות מעשרה.

גמ' דף ה' ע"א "היה פחות מעשרה טפחים וחקק בו להשלימו לעשרה כמה חוקק וכו' משכו בכמה, רב יוסף אמר בד', אביי אמר בארבע אמות. לימא בדרכי אמי ורבי אסי קמיפלגי דאיתמר מבוי שנפרץ מצידו כלפי ראשו איתמר משמיה דר' אמי ור' אסי אם יש שם פס ד' מתיר בפירצה עד עשר ואם לאו פחות משלשה מתיר שלשה אינו מתיר, לרב יוסף אית ליה דרבי אמי לאביי לית ליה דר' אמי. אמר לך אביי התם סוף מבוי, הכא תחלת מבוי אי איכא ארבע אמות אין אי לא".

מח' ראשונים אם כל הדפנות פחות מעשרה או רק הקורה

הרשב"א (עבוה"ק ש"א ס"ג אות ט') כותב "היה חלל שתחתיה פחות מעשרה, מגביה את הקורה או חוקק את הקרקע שתחתיה עד שישלימנה לעשרה, וכמה שיעור רוחב חקק זה, ארבע אמות לאורך המבוי". והנה אילו גם שאר הדפנות למטה מי' מה יעזור להגביה את הקורה, הרי עדיין הדפנות פחות מי', אלא ע"כ מבואר ברשב"א שלמד שכל הדפנות גבוהות י"ט, והחיסרון הוא רק בקורה המונחת למטה מי', ועל זה נאמר דין לחקוק במשך ד"א.

וכן לומד החזו"א (סה', נז') בדברי רש"י (ד"ה רב יוסף) שכתב "הכא דהשתא הוא דמשוי ליה דופן בין לרב יוסף ובין לאביי

משך מבוי ראוי כשיעור אורך דין מבוי".
משמע דכל הדפנות למטה מעשרה, וכ"כ
הגאון בכוונת דבריו.

וצ"ע דהריטב"א (ב. ד"ה מבוי) שכתב
"ובגמ' אמרי' בהדיא שאם היתה הקורה
למטה מעשרה אינו כלום עד שיגביהנה או
שיהא חוקק במבוי להשלימו לעשרה". משמע
שלמד בסוגיין שרק הקורה למטה מי', דאם כל
הדפנות פחות מי' מה מהני הא דיגביה את
הקורה. וזה סותר למש"כ כאן דכל המחיצות
נמוכות מעשרה.

ואולי י"ל דהריטב"א (ב.) התכוון לציין לגמ'
דף ג: דקורה למטה מעשרה פסולה
[ובזה מהני שיגביה את הקורה או שיחוקק
אפילו טפת], אבל בסוגיין איירי שכל
המחיצות נמוכות מעשרה ובזה לא מהני
שיגביה את הקורה אלא רק שיחוקק בשיעור
אורך מבוי.

ושמעתי לדייק עוד, דרש"י שביאר (ב.) כוונת
המשנה "מבוי שהוא גבוה למעלה
מכ' אמה", "שהניחו את הקורה למעלה
מעשרים אמה". וביאר התורא"ש דהיינו
שמפרשים המילה מבוי "הכשר מבוי". והוא
עצמו חולק ד"מבוי" היינו "חומות המבוי"
שהדרך להניח ע"ג את הקורה ונמצא קורה
למעלה מכ'.

ונמצא לפי רש"י דגם בסוגיין "היה פחות
מעשרה טפחים" יתפרש שה"הכשר
מבוי" למטה מעשרה, ולא יתפרש על כל
הכתלים, וכפי שלמדו תוס' והחזו"א בכוונת
רש"י. אמנם לפי התורא"ש יתפרש ש"חומות
המבוי" למטה מעשרה, והיינו כמו הראשונים
שכל המחיצות למטה מעשרה.

וכ"כ בשם רש"י בביאור החילוק מקורה
למעלה מכ' דסגי בהגבהת טפח, "פ"ה
דלא דמי דלעיל היו המחיצות חשובות אלא
שהם למעלה מכ' ולא הוי הקורה היכרא וכו'
אבל הכא דהמחיצות לא היו חשובות לכך
בעינן ארבעה".

אמנם יש לדייק מהא דרש"י ביאר את חילוק
הלשון בין משכו לרחבו בענין אחר,
ולא ביאר בפשיטות כמו תור"פ, דקצת משמע
דלמד שרק הקורה נמוכה מי"ט, וכמש"כ
לעיל.

וכן מבואר במאירי שכתב "היה המבוי פחות
מעשרה טפחים גובה ונמצא שאין הקורה
מונחת על דופן שאין מחיצה פחותה מעשרה",
דכל הדפנות למטה מעשרה.

וכן משמעות הטור והשו"ע (שסג' סכ"ו) "הא
דמבוי ניתר בלחי או קורה דוקא כשאינו
נמוך פחות מי' טפחים מרווחים ולא יהא רחבו
יותר מעשר אמות וכו' אם אינו גבוה עשרה
וחוקק בו להשלימו לי' צריך לחוק ד' אמות
לתוך המבוי", דמשמע שכותלי המבוי פחות
מעשרה, וכ"כ המ"ב (סקפ"ח).

וכ"כ הגר"ז (שם סכ"ט) "מבוי שאינו גבוה
י"ט וחוקק בו להשלימו צריך לחוק ד"א
וכו' שכיון שאין לו מחיצות עשרה ואין שם
מבוי עליו כלל ובה לעשות לו מחיצות צריך
לעשותן כשיעור אורך מבוי".

הריטב"א מביא בשם רש"י בביאור החילוק
מקורה למעלה מכ' "דלעיל הא
איכא מבוי והאיכא דפנות וכו' אבל הכא שאין
לזו גובה מבוי ולא גובה דפנות והשתא משוינן
ליה מבוי ודפנות בחקק זה, צריך לעשות בו

בביאור פסול קורה למטה מעשרה

חלל י'. וכן פסק הרשב"א (עבוה"ק ש"א ס"ג אות ח'-ט') שצריך שלא יהא "חלל" שתחת הקורה יותר מ"ט. וכן הביא הגר"א (שסג' שקמ"ד) בשיטתו^ט.

ובשלמא לפי הגאון^י היינו טעמא דבעינן "חלל" עשרה, משום דקורה מדין פתח, ובפתח בעינן דוקא "חלל" עשרה. אבל לפי רש"י צ"ע דאם הטעם שלמטה מי' פסול משום שאין מחיצה פחות מי', הרי כאן יש מחיצה י"ט, דהקורה ממשיכה למעלה מי', ומה הענין ב"חלל" י"ט.

וכתב רש"י (ג: ד"ה הא קמ"ל) "דבפחות מעשרה לא הוי מבוי". והיינו שאנה"נ החיסרון בקורה שאין תחתיה "חלל" י' טפחים הוא לא משום הטעם שאין מחיצה בפחות מי' טפחים, אלא משום דבחלל פחות מי' לא הוי מבוי.

ויש לפרש את דבריו כמש"כ הגר"ז (סימן שסג' סכ"ה) "קורה שמקצתה בתוך עשרה פסולה, שכיון שהחלל שתחתיו אין בו י' אין שם מבוי עליו, והקורה צריכה להיות על גבי מבוי". והיינו שמקום שחללו פחות מעשרה טפחים אין עליו שם מבוי, ונמצא שהקורה מונחת מחוץ למבוי, ובקורה יש דין שהקורה חייבת להיות על המבוי עצמו.

ביאור רש"י דאין מחיצה פחות מעשרה

רש"י (סוכה כב: ד"ה ולא תחתונה) ביאר דקורה למטה מי' פסולה "שאין מחיצה בפחות מעשרה".

וכ"כ ר"ח (יד.) "ולא תהיה עוד התחתונה למטה מעשרה טפחים שיצאת מתורת מחיצה".

וכן משמע בריטב"א (ב. ד"ה מבוי) שכתב בטעם הא דלא תני במתני' דקורה למטה מי' פסולה כמש"כ בסוכה למטה מעשרה, ד"לגבי שיעורא דלמטה שוים הם בטעם, הלכך לא צריך למיהדר ולמתנייה הכא"י. ובסוכה (ד:) ילפינן מקראי דסוכה פחות מי' פסולה משום דבעי' מחיצה עשרה. מבואר דגם בקורה החיסרון הוא דאין מחיצה בפחות מי'.

ביאור הגאון^י דאין פתח פחות מחלל עשרה

אמנם הגאון^י (ג: ד"ה אף למטה) ביאר דקורה הוא דין "פתח", ואין פתח בפחות מחלל י"ט.

ביאור פסול קורה שמקצתה למטה מעשרה

בגמ' ג: מבואר דקורה שמקצתה למעלה מי' ומקצתה לתוך י' פסולה, משום דבעינן

✽ הערות והוספות ✽

^ט יש לציין לדברי ר' יהונתן (יד:) שביאר הא דלא תנא ליה במתני' משום דסמך על המשנה יד: דלחיים שאמרו גובהן י"ט דבפחות מזה לא מקרי מחיצה, וה"ה קורה דבעי י"ט כשיעור מבוי.

^{טו} ובשיטת השו"ע (שסג' סכ"ד) "אם הניח קורה רחבה ונמשכת קצת למטה מי' כשרה" משמע דפסק דמקצתה למטה מי' כשר, ודלא כהרשב"א הנ"ל. וכן למד הט"ז בכוונתו. אמנם המ"א דחה דגם השו"ע מודה דפסול, עיי"ש.

אמנם בכה"ג שהקורה מקצתה למעלה ומקצתה למטה סגי שיחקוק באותו מקום כדי שיהיה הקורה בתוך חלל מבווי.

אמנם ברשב"א (עבוה"ק שם) כתב "היה חלל שתחתיה פחות מעשרה וכו' חוקק את הקרקע שתחתיה עד שישלימנה לעשרה, וכמה שיעור רוחב חקק זה, ארבע אמות לאורך המבווי", מבואר דנקט חקק ד"א על קורה שחסר לה ב"חלל" י'. וצ"ע.

ביאור החילוק מהסוגיא דקורה למעלה מכ' דלא בעי הגבהה בשיעור אורך מבווי

והקשה המרומי שדה דזה ניתא לפי מה שפירש בתירוץ הראשון של הגמ' לעיל דקורה למעלה מכ' פסולה משום דבעי היכר. אבל לפי מה שפירש בתירוץ השני דהחיסרון משום שלמעלה מכ' לא אמרי' יורד וסותם, שזה חיסרון במחיצה, שוב קשה מ"ש דלעיל סגי בד"ט ואילו כאן צריך שיחקוק באורך מבווי.

ותירץ דשאני לעיל דמדאורייתא הוא מחיצה גמורה ורק מדרבנן לא אמרי' יורד וסותם למעלה מכ', לכן סגי במחיצה לד"ט, משא"כ כאן דבפחות מי"ט אינו מחיצה כלל, כשבא ליצור מחיצה בעי מחיצה לשיעור אורך מבווי.

ובענין אחר יש לחלק דלעיל החיסרון הוא ביצירת המחיצה, אבל ברגע שיש כאן מחיצה הרי היא מחיצה גמורה המשפיעה לכל אורך המבווי, דאין שום חיסרון במחיצה יותר מכ' אמה. משא"כ בקורה למטה מי"ט שגם אם חקק מתחת הקורה והוי מחיצה י"ט, אבל עדיין מי שעומד בתוך שיעור מבווי לא "רואה"

שיעור החקק הנצרך בקורה שמקצתה למטה מעשרה

והנה לפי הנ"ל שיש ב' סוגי פסול, היה נראה לומר דכל מה שסוגיין עוסקת דצריך לחקוק בשיעור אורך מבווי [לפי הרשב"א דרק הקורה למטה מי"ט], היינו דוקא בכה"ג שכל הקורה למטה מי' דהחיסרון שאין מחיצה ובוה בעינן אורך מבווי כדי לאשוויי דופן, וכפי שיתבאר להלן.

בשלמא לפי הראשונים שלמדו שכל הדפנות פחות מעשרה, ברור שצריך לחקוק בשיעור אורך מבווי, כי החיסרון אינו רק במקום הקורה אלא באורך המבווי שאין לו מחיצות עשרה. אבל לפי הרשב"א ודעימי' דהסוגיא איירי שצריך לתקן רק את הקורה, צ"ע מדוע החמירו כאן שצריך לחקוק באורך מבווי, יותר מאשר בקורה למעלה מכ' אמה שהספיק להגביה טפח או ד"ט.

וכתב רש"י "רב יוסף דבעי לעיל טפח הכא בעי ארבעה, דהתם דאיתיה לדופן ולמעוטי קאתי בהיכר בעלמא סגי, הכא דהשתא הוא דמשוי ליה דופן בין לרב יוסף ובין לאביי בעינן דליתחזי האי דופן לשיעור הכשר אורך מבווי שלם. הלכך לרב יוסף שיעור משך מבווי בד' טפחים ואביי סבירא ליה שיעור משך מבווי בד' אמות".

והיינו דחלוק כאן דהוא חיסרון בדופן דלמטה מי' אינו מחיצה, משא"כ לעיל דהוא דופן והוא רק חיסרון בהיכר, ולהיכר סגי בטפח או ד"ט.

אמנם לפי הראב"ד (הובא לעיל סי' ב') שפירש לפי המאן דאמר דלקורה משום מחיצה סגי בהגבהת טפח, וביארנו כמש"כ הרשב"א בשמו דקורה משום מחיצה היינו משום "פתח", ובפתח סגי בטפח [ולא דמי למחיצה הצריך מחיצה הראויה לד"ט]. צ"ע א"כ מדוע כאן צריך לחוק שיעור אורך מבוי.

ולכאורה צ"ל שהראב"ד למד כמו הראשונים שכל הדפנות פחות מעשרה ולכן צריך לחוק בשיעור אורך מבוי.

מחיצה י"ט, וי"ל דבהיתר קורה לא סגי בעצם זה שיש מחיצה עשרה, אלא בעינן מחיצה שתשפיע על שיעור אורך מבוי בגובה י"ט.

ובעוד ענין שמעתי ליישב, דמכיון שיש דין קורה ע"ג כותלי המבוי, א"כ כשמניח קורה בגובה ח"ט, הרי זה נחשב כאילו כתלי המבוי גבוהים רק ח"ט [כביכול הקורה חותכת את הכתל לכל אורכו], וממילא לא יעזור מה שחוקק רק מתחת לקורה, דיש חיסרון בגובה המחיצות שבצדדים, ולכן צריך לחקוק במשך שיעור אורך מבוי שיהיה דפנות מבוי גבוהים י"ט.

ביאור היתר האזור שמחוץ לחקק

והחקק עצמו אינו פרוץ למקום האסור לו אלא לחורי רה"י.

ביאור מח' האבה"ע והבי"מ בחורי רה"י

ובשיטת האבה"ע היה מקום לומר דס"ל כמו החזו"א (סה' סקס"ב) דחורי רה"י אמרי' רק במקום מקורה דלא ניחא תשמישי'.

אמנם ביותר נראה דהוקשה לאבה"ע דעד כמה שאין החקק רה"י משום שהוא פרוץ, ממילא המקום שמחוץ לחקק לא יכול לקבל שם חורי רה"י. [ובסוגיא דשבת ז: שכן אומרים חורי רה"י, היינו משום ששם אין זה נחשב פרוץ מאחר והמקום מקורה, ודו"ק].

וכ"כ להדיא האבה"ע (דף פט') לגבי גג השוה לדפנות הבית מג' צדדים דהוי ג' מחיצות טובות לגג, ובצד הרביעי בולט מחוץ לדפנות, דהוי אותה בליטה כרמלית. וכתבו תוס' שם דכל הגג אסור בטלטול משום דפרוץ במלואו לכרמלית. והוקשה לאבה"ע מדוע

לפי הראשונים שלמדו את הסוגיא שרק הקורה למטה מעשרה, א"ש שהחקק בא לתקן את הקורה וממילא ניתר כל המבוי. אבל לפי הראשונים שלמדו בביאור הסוגיא דכל הדפנות נמוכים מי"ט, הקשה האבן העזר (שסג' סכ"ו) איך ניתר השטח שמחוץ לחקק, הרי כמו שבסוגיא דקורה שלמעלה מכ' מהני התיקון להתיר את כל המבוי, ה"ה כאן שהחקק צריך להתיר את כל המבוי, והרי בשטח שמחוץ לחקק אין לו דפנות י"ט.

ועוד מוסיף להקשות דאם לא ניתר האזור שמחוץ לחקק, א"כ הוי החקק פרוץ לכרמלית וגם בחקק אסור לטלטל.

תירוץ הבית מאיר דניתר מדין חורי רה"י

וכתב הבית מאיר (שמה' סט"ו) ד"נעלם ממנו (מהאבה"ע) דין דהכא מחורי רשות היחיד, דסוגיא מפורשת בשבת ז: דהאזור שמחוץ לחקק חשיב חורי רה"י, ומה"ט ניתר גם המקום שמחוץ לחקק [למרות שהוא פרוץ].

מחיצות הניכרות י"ט, ולכן מבוי שנמצא ע"ג תל גבוה י"ט מג' צדדים לא ניתן ע"י לחי או קורה, דבעינן ג' מחיצות הניכרות דוקא, וה"ה כאן דמבפנים הוו פחות מ"ט בעינן שיחקוק כדי שיהיו מחיצות הניכרות. אמנם אחרי שיעור אורך מבוי, שוב שפיר ניתן מה שמחוץ למבוי מצד עצמו, דהרי יש לו מחיצות גבוהות י"ט מבחוץ.

וכן הביאו המ"ב (שסג' סקפ"ח) "שאם הקרקע שבמבוי אינו נמוך מבפנים נגד הכתלים שיעור עשרה טפחים, נחשב כאילו אין למבוי מחיצות, דאין מחיצה פחותה מעשרה". וכתב בשעה"צ (סקנ"ט) "ואפילו אם חוץ למבוי סביב המבוי המחיצות של המבוי גבוהין עשרה טפחים, אך תוך המבוי דהיינו קרקעו של המבוי גבוה יותר מרה"ר ועי"ז אין תוך המחיצה גבוה עשרה (אבן העזר)".

ומהאי טעמא כתב המ"ב (סק"ק) דאם לא חקק, אז ניתן ע"י פס ד'. ולפ"ר צ"ע אם כל הדפנות פחות מ"ט, מה מהני פס ד' [וכבר העיר החזו"א (סה' סקנ"ט) על דבריו], אמנם לפי מש"כ דאיירי שמבחוץ איכא מחיצות י', א"ש דהוי באמת רה"י, וזה רק דין שהתחדש במבוי שצריך מחיצות הניכרות י"ט, אמנם ודאי דיש עליו שם חצר הניתר ע"י פס ד'. וגם מדוקדק לשונו שכתב "נחשב כאילו אין למבוי מחיצות", ולא כתב שכל שאין מחיצות י"ט אין זה רה"י. דבאמת יש כאן מחיצות של רה"י, ורק לגבי "מבוי" נחשב כאילו אין לו מחיצות.

תירוצ' החזו"א דאיירי במבוי מקורה וניתר מדין חורי רה"י

אסור, הרי הוי אותה בליטה חורי רה"י. וביאר "וצ"ל דלא הוי חורי רה"י אלא היכא דלא יכולין לאסור רה"י עצמה משום פירצת מלואו, אבל כאן דהבליטה ד' הוא כרמלית נעשה כל הגג על ידו כרמלית דנפרץ במלואו". והיינו דמתי שהרה"י פרוץ צריך קודם שיחול חלות רה"י ורק אח"כ חל היתר של חורי רה"י הנטפל אליו.

וכ"כ האבה"ע (סי' שנג') דלא אמרי' חורי רה"י כשהוא פרוץ. [וצ"ע דהבי"מ (שם) מודה בזה לאבה"ע].

ובביאור שיטת הבית מאיר, צ"ל כמש"כ **האור גדול** (סוכה פ"א מ"א) "אף דהא דמועיל בשבת לסמוך לה משום חורי רה"י אינו אלא לאחר שנעשה החקק רה"י הווי אינך רה"י, אבל לולא הא דהחקק הווי רה"י גם אינך לא הווי רה"י, א"כ לכאורה תחלה אנו צריכין לדון על החקק לחוד אי הווי רה"י וכו', דז"א דמ"מ תרווייהו נעשין כאחד הרה"י וחורי רה"י". והיינו דאם ע"י שנחשיב את מה שחוץ לחקק חורי רה"י נוכל להחשיב את החקק רה"י, אז אמרי' שניהם כאחד והווי החקק רה"י ומה שמחוצה לו חורי רה"י ומותר לטלטל בכולו.

תירוצ' האבן העזר דהדפנות גבוהים עשרה מבחוץ

ומכח קושיתו, כתב **האבן העזר** לחדש חידוש במבוי דבעינן דוקא מחיצות הניכרות. וביאר דאיירי שהדפנות גבוהות י"ט מבחוץ, ורק מבפנים הרצפה גבוהה יותר מרה"ר והווי פחות מ"ט, ולענין רשויות הוי מחיצה מעולה [דאפילו תל גבוה י"ט הווי רה"י], אמנם במבוי התחדש דין דבעינן

דבמקום החקק יש חלל י"ט, ומחוצה לו הוי חורי רה"י.

תירוץ הגר"ז שהוא רה"י ע"י כתלי הבתים והחצירות

ובגר"ז (שסג' סכ"ז) כתב "שהוא רה"י ע"י כתלי הבתים והחצירות", ומ"מ בלי חקק לא היה ניתר בלחי וקורה משום שכל "שאינן כתליו גבוהים י"ט אין שם מבוי עליו ואינו ניתר בלחי וקורה". [וכן נראה בפסקי הרי"ד].

וגם לדבריהם א"ש שהאזור שמחוץ לחקק לא חשיב כרמלית.

החזו"א (סה' סקנ"ז) מביא את דברי האבה"ע וחולק עליו, דאין דין מחיצות הניכרות במבוי. אמנם החזו"א גם לא מסכים לתירוץ הבית מאיר דניתר מדין חורי רה"י, דס"ל (סקס"ב) דחורי רה"י אמרי' רק במקורה דלא ניחא תשמישי', וכל שאינו מקורה לא חשיב חורי רה"י.

ומבאר (סקנ"ז) דאיירי במבוי מקורה [סמוך לפתח המבוי, דאם לכל אורך מבוי לא מצינו חצרות פתוחים לו, דאין פתח פחות מ"ט] דקירוי משלימו לעשרה, ויש לו מחיצות עשרה אלא דחסר לו שאין בו חלל י'. ולזה מהני חקק אפילו כלפי המקום המקורה שאין בו חלל י"ט, כמו בסוגיא דשבת ז:

ביאור איך יש למקום החקק מחיצה עשרה בדופן האמצעי

י"ט מכל הצדדים, וכל החיסרון היה רק שאין חלל עשרה, א"ש דלא צריך שיהיה לחקק עצמו מחיצות י"ט, אלא העיקר שיש במקום החקק חלל עשרה, ותו ניתר כל המבוי ע"י מחיצות עשרה מבחוץ.

אמנם לפי שאר האחרונים שהעמידו במבוי שאינו מקורה, וא"כ החיסרון הוא במחיצות, אכתי צ"ע דחסר כאן מחיצה שלישית.

תירוץ הבית מאיר דמחיצות מצטרפות

וכתב הבית מאיר דשפיר מצטרף החקק עם הדופן שבקצה המבוי והוי דופן י"ט. וזה כשיטת הר"ן (סוכה ד:) ותוס' (שם ושבת ז:) שביארו את דברי הגמ' שבת ז: שבת פחות מ"ט שחקק באמצעה הוי רה"י אפילו שרחוק מהדפנות יותר מג"ט, משום

לפי הראשונים שלמדו שסוגיין איירי שכל הדפנות נמוכים מ"ט, והחקק בא להשלים את שיעור הדפנות, יש לעיין בגוף מקום החקק איפה יש מחיצה עשרה. בשלמא בב' הדפנות שבצדדים איכא מחיצות עשרה לפי המבואר בראשונים דבעינן שיחקק לכל רוחב המבוי, והחקק מגיע עד לדפנות והוי מחיצות עשרה. אמנם בצד שממול הפתח אין מחיצה עשרה. [וזה קשה גם לפי הגר"ז והאבה"ע שיש מחיצות י"ט מבחוץ או ע"י כתלי הבתים והחצירות. דסו"ס עד כמה שהתחדש במבוי דבעי' שיהיו לו דפנות י"ט בצורה מסוימת, א"כ כל זמן שחסר את המחיצה השלישית חסר בשם מבוי].

תירוץ לפי החזו"א

ובשלמא לפי החזו"א שביאר דאיירי במבוי מקורה, דיש מחיצות מעולות של

הרי יש מרחק רב בין החקק לכותל, וחסר מחיצה לחקק.

וכן יש להקשות לפי הגר"ז שפסק (שמה' סכ"ב) כמו הרא"ש דלא מצרפים מחיצות ביותר מג"ט.

תירוץ לפי הגר"ז

והנה יש להקשות לפי הגר"ז, איך מבואר (ח). דמבוי הפתוח לחצר אפשר לסמוך על דפנות החצר וניתר ע"י לחי וקורה, הרי חידשו דל"שם מבוי" בעי' דוקא מחיצות "מבוי" גבוהות י"ט, והמחיצות של החצירות והבתים לא מהני לזה.

וצ"ל דהא דחסר בשם מבוי כשאין מחיצות י"ט [למרות שכתלי הבתים והחצירות עושים אותו רה"י], היינו דוקא בב' דפנות שבצדדים^{טו}, אך בצד השלישי סגי בכתלי הבתים והחצירות.

ומעתה א"ש דסגי לחקק בב' דפנות שבצדדים ולא צריך מחיצה שלישית במבוי עצמו.

תירוץ לפי האבן העזר

גם לפי האבה"ע שהצריך מחיצות הניכרות, צ"ע כנ"ל ממבוי הפתוח לחצר דאין שם מחיצה הניכרת ברוח השלישית.

ולכאורה היה צריך לתרץ כמש"כ לפי הגר"ז דלמחיצות הניכרות הנצרכות בשביל ה"שם מבוי", סגי בב' מחיצות הניכרות בצדדים, דזה עיקר שם מבוי. ואז א"ש גם

שמצרפים מחיצות גם ביותר מג"ט [והא דבסוכה לא מצרפים, היינו משום דבעי' מחיצות הסמוכות לסכך, משא"כ בשבת דהעיקר שהרשות מוקפת ע"י מחיצות י' אפילו שאינם סמוכות לו], וא"ש שגם כאן מצרפים את גידוד החקק לדופן שבקצה המבוי ויש לו דופן גבוה י"ט.

אמנם לשיטת הרא"ש (שבת פ"א ס"י יא' ובתורא"ש שם) שלא מצרפים מחיצות במרחק יותר מג"ט [כמו לגבי סוכה, והא דבבית פחות מ' שחקק באמצעה מהני אפילו רחוק יותר מג"ט, היינו בכה"ג שהמחיצות מבחוץ גבוהות י"ט, דלא בעינן ל"צירוף מחיצות" אלא רק ליצור חלל י"ט], צ"ע איך יש מחיצה לחקק בצד שממול הפתח.

והרי נראה ברא"ש שלמד בסוגיין כמו הראשונים דכל המחיצות נמוכות מ"ט, כמו שהבאנו לעיל דהתורא"ש (ב). ביאר את לשון המשנה "מבוי" דהכוונה ל"חומות המבוי", וממילא גם סוגיין "היה פחות מעשרה טפחים" מתבאר באותו ענין שחומות המבוי פחות מעשרה. וצ"ב לשיטתו שמחיצות לא מצטרפות, איך יש לחקק מחיצה שלישית.

וכן יש להקשות במ"ב (שמה' סקס"ג) שהזכיר לעיקר את דברי הרא"ש שלא מצרפים מחיצות הרחוקות יותר מג"ט. וביותר כתב בביה"ל (שסב' ס"ב ד"ה שעשה עליו) דאפילו לשיטות שמצרפים מחיצות ביותר מג"ט, מ"מ לא מצרפים ביותר מד' אמות [כדין תל המתלקט י"ט בתוך ד"א]. וצ"ע א"כ איך מהני חקק גם במבוי הארוך יותר מח' אמות,

✽- הערות והוספות -✽

^{טו} וכן משמע בלשון "מבוי המפולש", דלמרות שיש לו רק ב' מחיצות שבצדדים שפיר נקרא "מבוי".

אמנם אכתי צ"ע בחקק איפה יש ג' מחיצות הניכרות שיצטרפו להם הלחי וקורה כמחיצה רביעית.

ויש לדייק דהאבה"ע הקשה איך ניתר האזור שמחוץ לחקק, ועד כמה שהוא כרמלית אז גם החקק עצמו הוא פתוח למקום האסור לו. אמנם כלל לא שאל איך יש מחיצה רביעית לחקק. מבואר דזה היה פשוט לו כשיטת הר"ן דמצרפים מחיצות גם ברחוק יותר מג"ט. וא"כ א"ש כאן שיש לו מחיצה הניכרת גם בצד שממול הפתח.

תירוץ לפי המ"ב

אמנם במ"ב אכתי צ"ע, דמחד הבאנו דס"ל לעיקר כמו הרא"ש, וגם לשיטת שמצרפים מחיצות ביותר מג"ט היינו דוקא עד מרחק ד"א, ומאידך הביא את האבה"ע דאיירי במחיצות הגבוהות י"ט מבחוץ ובעינין שיהיו ניכרות מבפנים. ולדבריו שוב צ"ע איך יש מחיצה הניכרת בצד שממול הפתח.

ולכאורה במ"ב צ"ל שלמד שבאמת החיסרון של מחיצה שאינה ניכרת הוא חיסרון ב"שם מבוי", וממילא סגי לזה בב' דפנות שבצדדים. ודלא כמו שכתוב באבה"ע דצריך ג' מחיצות הניכרות. וכן מדויק בלשונו שכתב "נחשב כאילו אין למבוי מחיצות", דמבואר שזה חיסרון במבוי.

בחקק דלא בעי' מחיצה הניכרת בצד שממול הפתח. אמנם בדבריו כתב להדיא דבעי' ג' מחיצות הניכרות. ושוב צ"ע כנ"ל.

ושמעתי לדייק בלשון האבה"ע שבאמת לא התכוון דבעי' מחיצות הניכרות שבביל ליצור "שם מבוי", דבזה סבר שפיר כמש"כ החזו"א (סה' סקמ"ו) דמבוי המוקף חצירות מכל הצדדים ואין לו מחיצות משלו שפיר ניתר ע"י לחי וקורה [והא דמינכר כמבוי, היינו משום שבכל צד יש ב' בתים עם מקום שמשתמשים שם רק אותם ב' בתים, ובחלק שבאמצע שמשתמשים שם כל הד' בתים ללכת דרך שם לרה"ר הנה החלק ההוא זהו עיקר המבוי שדברו בו חכמים]. והא דהצריך כאן מחיצות הניכרות, היינו משום דבעלמא לא סמכי' על לחי וקורה כמחיצה, ורק בתור מחיצה רביעית סומכים עליהם, ומשו"ה ס"ל דבעי' שיהיו ג' מחיצות הניכרות כדי שהלחי והקורה יהיו נראים כמו מחיצה רביעית, דאילו שאר המחיצות לא ניכרות, אז נראה כאילו הלחי והקורה מתירים כמחיצה בעלמא, ולא רק בתור מחיצה רביעית".

ומעתה א"ש דלא קשה איך מבוי הפתוח לחצר ניתר ע"י לחי וקורה, דשפיר יש לו מחיצה הניכרת בצד השלישי, והיינו מחיצת החצר, ושוב מהני לחי וקורה להצטרף כמחיצה רביעית.

✽ הערות והוספות ✽

" החזו"א (סה', נו') הביא את חידושו של האבה"ע והקשה עליו מסוגיא דף ח: דמבואר במבוי שצידו אחד ים, ניתר בלחי וקורה, למרות שבאותו צד אין מחיצה הניכרת י"ט. וצ"ל כמש"כ הריב"ש (שו"ת סי' תה') דאיירי כשהיו למבוי ג' מחיצות אלא שהיה פרוץ לים בפירצה יותר מעשר. ולפי"ז א"ש דבאמת יש כאן ג' מחיצות הניכרות עומד מרובה על הפרוץ, אלא דיש חיסרון של פרצה י' אמה, ולזה מהני גידוד הים לסתום את הפרצה. [ויש לציין דלגר"ז לא קשה קושיא זו מעיקרא, משום דלא הצריך שיהיו מחיצות "ניכרות" אלא רק שיהיו מחיצות במקום המבוי ולא רחוקות, ושפיר יש כאן מחיצה ע"י גידוד הים].

תירוץ לפי המאירי

המאירי לומד כמו הראשונים שכל הדפנות פחות מעשרה, והחיסרון בזה הקורה לא מונחת על דפנות עשרה, וז"ל "נמצא שאין הקורה מונחת על דופן, שאין מחיצה פחותה מעשרה".

וצ"ל דאירי בכה"ג שאין חיסרון בעצם זה שהמחיצות פחות מ' [כגון שנעשה רה"י ע"י כתלי הבתים והחצירות]. ומ"מ פסול משום שהקורה לא מונחת על דפנות עשרה.

והיינו ביאור אחר מהנ"ל שביארו שזה חיסרון ב"שם מבוי" ומה"ט מבוי זה לא ניתן לא בלחי ולא בקורה. דלפי המאירי אין חיסרון בשם מבוי ולא במחיצות המבוי, אלא דבקורה יש חיסרון דבעינן שתהיה הקורה מונחת על גבי דפנות מבוי של י"ט.

ולפי המאירי א"ש דסגי בתיקון ב' הדפנות שבצדדים בשיעור אורך מבוי, דעי"ז נחשב הקורה מונחת על דפנות מבוי י"ט, ולא אכפ"ל כלל מה שבצד השלישי אין לחקק מחיצה י"ט, דמעולם לא היה חיסרון במחיצה השלישית.

ויש לדון לפי"ז נפ"מ בלחי, דגם אם יש דין שהלחי יהיה סמוך לכותל מבוי י"ט, מ"מ יספיק לחקוק סמוך לכותל שיש בו לחי שיהיה כותל מבוי עשרה, אבל בכותל שממול לא אכפ"ל שאין לו דופן מבוי י"ט, דאין זה חיסרון ב"שם מבוי" אלא רק בדופן הסמוך ללחי. משא"כ לפי הביאורים הנ"ל שזה חיסרון ב"שם מבוי" אז גם בלחי צריך לתקן את ב' הדפנות. [וכמו"כ לפי האבה"ע דבעי' מחיצות הניכרות זה נצרך בג' מחיצות בין בלחי ובין בקורה].

בענין אם צריך לחקוק באופן שיהיה החקק ארכו יתר על רחבו, ובשיעור החקק לפי רב יוסף

יל"ע בחקק זה שחוקק להשלים לעשרה, האם צריך לחקוק באופן שיהיה ארכו יתר על רחבו.

שיטת תוס' והר"ן בדעת רב יוסף שהחקק צריך להיות ד"ט ומשהו

תוס' (ד"ה ואי) כתבו דד' דקאמר רב יוסף היינו דאיכא משהו טפ"י. ודייק בחידושי רעק"א דתוס' ס"ל בשיטת רב יוסף שצריך לחקוק ד"ט ומשהו.

ומבאר דכפשוטו היה נראה בתוס' דס"ל כמו הב"ח והק"נ דבעי' שהחקק יהיה ארכו יתר על רחבו, וברחב יותר מד"ט בעינן לאורך טפ"י.

שיטת הב"ח והק"נ דהחקק עצמו צריך להיות ארכו יתר על רחבו

וכתבו הב"ח (שסג' סכ"ו אות יח') והקרבן **נתנאל** (סי' ד' אות י') דהא דסגי בחקק ד"א הוא רק ברחב פחות מד"א, אבל ברחב יותר משיעור זה צריך לחקוק יותר בענין שיהיה ארכו יתר על רחבו.

ומשהו, דדוקא לרב יוסף שזה שיעור מבוי בעי' ד"ט ומשהו כשיעור מבוי.

וכן נראה מסברה, דכמו שמבואר בגמ' להלן [בראית אביי שהוכיח דבד"ט אין מקום לפתוח שם ב' חצירות] דבעי' שיעור שראוי לפתוח בו ב' חצירות, למרות שבפועל לא בעי' שיהיו ב' חצירות פתוחים לחקק עצמו וסגי במה שיש חצירות בהמשך המבוי, ה"ה דבעי' שיעור ד"ט ומשהו שהוא שיעור שראוי שיהיה ארכו יתר על רחבו, למרות שבפועל לא בעי' שיהיה החקק עצמו ארכו יתר על רחבו, שלענין זה מצטרף המשך המבוי.

שיטת הריטב"א בדעת רב יוסף דסגי בחקק ד' טפחים מצומצמות

אמנם בריטב"א מדויק להיפך, שהוא שאל לפי רב יוסף דחוקק רק ד"ט, הרי אין מבוי פחות מרוחב ד"ט, וא"כ הוי ארכו כרחבו. ולמרות שמיד אח"כ כותב "וכי אמרינן במבוי דעלמא בארבעה, היינו ד' טפחים שוחקות, שהם ד' ומשהו". מ"מ לא תירץ דמה"ט הוי ארכו יתר על רחבו, אלא תירץ "דשאר המבוי אע"פ שהוא נמוך נכנס הוא בשיעורו". מבואר דס"ל דסגי לחקוק ד"ט ולא צריך לחקוק ד"ט ומשהו".

ומבואר בריטב"א שלמד דלמרות שאין מבוי ניתר בלחי וקורה בפחות מד"ט ומשהו, מ"מ לחקק לא בעי' שיעור מבוי הניתר בלחי וקורה, אלא שיעור מבוי בעלמא שיש

אמנם מביא דמסתימת הפוסקים שלא הצריכו שהחקק יהיה ארכו יתר על רחבו, משמע דתוס' הצריכו לחקוק ד"ט ומשהו ולא יותר. וטעם שיעור זה דזה שיעור מבוי לרב יוסף, דאין מבוי ניתר בלו"ק בפחות מד"ט ומשהו.

וכן מדויק בר"ן שהקשה דמסתימת הסוגיא משמע דמהני לרב יוסף חקק ד' אפילו במבוי שרחב הרבה, והוי רחבו יתר על ארכו [ותירץ דשאר המבוי הנמוך מצטרף למבוי והוי ארכו יתר על רחבו]. ויל"ע מדוע הקשה מסתימת הסוגיא דאיירי אפילו ברחב הרבה, הרי גם אם איירי רק במבוי קטן שרחב ד"ט קשה דהוי ארכו כרחבו. וקצת מדויק שבאמת במבוי רחב ד"ט לא קשה, דשיעור החקק הנצרך לפי רב יוסף הוא ד"ט ומשהו, וזה ארכו יתר על רחבו, ולכן שאל מזה שכפשוטו סגי בשיעור זה גם במבוי רחב הרבה.

וכמו"כ בריטב"א ששאל במבוי הפרוץ מצדו כלפי ראשו, איך מספיק פס ד"ט, הרי מסתימת הלשון משמע דאיירי גם במבוי רחב הרבה והוי רחבו יתר על ארכו. [ותירץ דהמשך המבוי מצטרף]. יש לדייק מזה שלא שאל גם ממבוי צר ד"ט דהוי ארכו כרחבו, משמע דמזה לא הוה קשיא ליה, דבאמת לרב יוסף בעי פס ד' ומשהו.

ויוצא בזה רב יוסף לחומרא, דאילו לאביי דבסוף מבוי סגי בפס ד"ט, לא בעי ד"ט

❦ הערות והוספות ❦

¹¹ וא"ת שאנה"ג הריטב"א יכל לתרץ דחוקק ד"ט ומשהו, והא דתירץ דשאר המבוי מצטרף הוא כדי להרויח גם מקרה שיהיה רחב הרבה. אין זה במשמעות לשונו, שהקשה דוקא משיעור קטן. וי"ל הא דהקשה כן, משום שהיה צד לומר כמבואר בב"ח ובק"ג דבענין שבחקק עצמו יהיה ארכו יתר על רחבו. ולכן שאל לרב יוסף דגם ברוחב המינימלי עדיין הוי ארכו כרחבו, וע"כ צ"ל שהמשך המבוי הנמוך מצטרף לארכו יתר על רחבו.

ומשהו, דמבואר שצריכים שיעור מבוי הניתר בלחי וקורה דוקא.

אמנם בריטב"א גופי' מבואר שלא למד כן ביאור המשך הגמ', ששאל על דברי אביי שאמר שאין מקום לפתוח ב' פתחים במבוי ד"ט, דהרי שיעור מבוי לרב יוסף הוא ד"ט ומשהו [כדי שיהיה ארכו יותר על רחבו] ויש מקום לפצימין. והנה אם כדברי החזו"א דאביי ורב יוסף להלן לא איירי במבוי הניתר ע"י לחי וקורה דוקא אלא ב"שם מבוי" בעלמא, א"כ לא צריך ד"ט ומשהו.

אלא מבואר דלמרות שהריטב"א למד דלחקק לא בעי' שיעור מבוי הניתר ע"י לחי וקורה וסגי בחקק ד"ט, מ"מ בהמשך הסוגיא שבא אביי להוכיח דשיעור מבוי לאו בד"ט, הוא בא להוכיח את דבריו מהא דרב יוסף הצריך חקק ד"ט כשיעור מבוי שאמרו חכמים, ועל זה קאמר דלא יתכן שאמרו חכמים מבוי ניתר בלחי וקורה בד"ט, דאפילו אם הוא ד"ט ומשהו אין שם מקום לב' פתחים".

ביאור נוסף בריטב"א

ובענין אחר י"ל בדעת הריטב"א דלעולם שיעור מבוי הנצרך לחקק הוא שיעור מבוי הניתר בלחי וקורה, אלא דדייק בלשונו "וכי אמרינן במבוי דעלמא בארבעה, היינו ד'

עליו שם מבוי, ושם מבוי איכא בד"ט, דהא דלא ניתר בלחי וקורה אין זה חיסרון בשם מבוי אלא זה מבוי שלא צריך תיקון.

ביאור הגמ' להלן דאביי הוכיח שאין במבוי ד"ט מקום לב' פתחי חצירות

ואכן כן מבואר בחזו"א (סי' עג' סק"ח), ששאל על הגמ' להלן דמצאנו לרב יוסף מבוי ד"ט שפתוח לו ב' חצירות כגון דפתח להו בקרן זוית. וצ"ע דבכה"ג אין שטח של דע"ד במבוי והוי מקו"פ. וביאר דאנה"נ מכיון דהוה מקו"פ לא צריך שום תיקון, אלא שלענין חקק לא צריך לחקוק שיעור מבוי הניתר ע"י לחי וקורה דוקא, אלא סגי לחקוק שיעור שיהיה בו שם מבוי. ואביי שאל דאפילו אם לא צריך מבוי הניתר בלחי וקורה מ"מ בעי' שיעור מבוי שראוי לפתוח לו ב' חצירות, דבפחות מזה חסר ב"שם מבוי", ועל זה קאמר רב יוסף דשפיר יש בו מקום לפתוח ב' חצירות בקרן זוית, ואנה"נ דמבוי כזה לא צריך תיקון, אבל אין זה גורע מה"שם מבוי" שלו דהא דלא צריך תיקון אין זה חיסרון בשם מבוי שלו.

מבואר כדברי הריטב"א דבחקק לא בעינן שיעור מבוי הניתר בלחי וקורה, ודלא כתוס' והר"ן הנ"ל שהצריכו בחקק שיעור ד"ט

✽ הערות והוספות ✽

^ט והיה מקום לומר בריטב"א שזה גופא היה ויכוח בין אביי לרב יוסף, דלאביי בעי' לחקוק שיעור מבוי הניתר ע"י לחי וקורה ונמשו"ה לא יכל לתרץ כמו רב יוסף שהעמיד ב' פתחים בקרן זוית, ורב יוסף ענה לו דלא בעי' שיעור מבוי הניתר ע"י לחי וקורה דוקא, אלא העיקר שיהיה לו שם מבוי, וממילא יש היכ"ת לפתוח ב' פתחים גם בד"ט.

ולכן דוקא בדברי אביי כתב דשיעור אורך מבוי ד"ט ומשהו, לשיטתו דס"ל דבעי' לחקוק שיעור מבוי הניתר בלחי וקורה, אבל רב יוסף חולק על זה ולדידיה סגי בחקק ד"ט.

אמנם ביאור זה הוא מחודש. אלא נראה כמ"ש בפנים דבחקק סגי בד"ט מצומצם שזה שיעור מבוי, והגמ' להלן לא איירי בחקק אלא בשיעור מבוי שאמרו חכמים בעלמא, דהוכיח אביי ששיעורו אינו ד"ט מאחר ושיעור זה לא ניתר בלחי וקורה. ומשו"ה בגמ' להלן דאיירי בשיעור מבוי הניתר בלחי וקורה כתב ד"ט ומשהו.

ניתר בלחי וקורה אין זה שיעור מבוי, וצריך ד"ט ומשהו.

ובדעת הב"ח והק"נ שהצריכו שהחקק עצמו יהיה ארכו יתר על רחבו, יל"ע דכמו שלענין חצירות לא הצריכו שיהיו חצירות פתוחים למבוי עצמו [דלענין זה מהני החצירות הפתוחים בהמשך המבוי], ה"ה דלא בעי' שיהיה החקק עצמו ארכו יתר על רחבו, אלא יצטרף המשך המבוי לענין זה.

וצ"ל דסברו דחצירות פתוחים לו הוא תנאי בהכשר מבוי, אבל אינו דין בשם מבוי, ולכן לא בעי' שיהיו חצירות פתוחים לחקק עצמו. משא"כ ארכו יתר על רחבו הוא דין בשם מבוי שיהיה בצורת מלבן, ולכן כל שאין ארכו יתר על רחבו חסר בשם מבוי.

ביאור שיטת הרא"ש שצריך לחוק לכל רוחב המבוי

מחיצות בתים וחצירות, וזה מועיל דוקא לצד שממול הפתח, אבל בב' הצדדים בעי' דוקא דפנות מבוי גבוהים י"ט בשביל ה"שם מבוי", ולכן בצדדים בעינן שהחקק יגיע עד הדפנות. [אבל א"א לפרש כמו האבה"ע דבעי מחיצות הניכרות, דהוא מצריך כן בג' מחיצות, וע"כ ס"ל כמו הר"ן שמצרפים מחיצות כמש"כ לעיל. ולפי החזו"א שהעמיד במבוי מקורה שזה רק חיסרון בחלל המבוי לא צריך מצד זה חקק לכל הרוחב, דאין זה חיסרון במחיצות, וכ"כ החזו"א להדיא (סה' סקס"ו)].

המ"ב (סקק"א) מבאר הא דבעינן שיחקק לכל רוחב המבוי, "דאם ישאר הפסק בין החקיקה ובין הכתלים לא יוכלו הכתלים להצטרף להן, וכאין כתלים למבוי דמי".

טפחים שוחקות, שהם ד' ומשהו", דלא כתב שהשיעור במבוי דעלמא הוא שיעור אחר של ד"ט ומשהו, אלא לעולם השיעור הוא "ד' טפחים" דבישעור זה ג"כ ניתר בלחי וקורה, רק כדי שלא יהיה חיסרון של ארכו כרחבו צריך שיהיה "ד"ט שוחקות". ומעתה בחקק שאין חיסרון של ארכו כרחבו [משום שהמשך המבוי מצטרף] שפיר סגי בד"ט עצבות, דשיעור מבוי הוא תמיד ד"ט.

ביאור דעת החולקים על הריטב"א

ולפי התוס', הר"ן [והרשב"א] הנ"ל שהצריכו חקק ד"ט ומשהו, מבואר שלמדו דשיעור מבוי הנצרך לחקק הוא שיעור מבוי הניתר בלחי וקורה, דמכיון דאין מבוי ד"ט

הרא"ש (סי' ד') כותב "חוקק בו ד"א לתוך אורך המבוי לרוחב כל המבוי", שצריך לחקק לרוחב כל הקורה. וכ"כ שאר הראשונים בסוגיין, ובטור ושו"ע (שסג' סכ"ו). ויל"ד כמה ענינים שמחמתם צריך לחוק לכל רוחב המבוי, וכדלהלן.

א. רא"ש לשיטתו דלא מצרפים מחיצות

הבית מאיר (שסג' סכ"ו) מפרש דהטעם דבעי הרא"ש חקק לכל רוחב המבוי, הוא רא"ש לשיטתו דס"ל דלא מצרפים מחיצות ביותר מג"ט, וממילא אין מחיצות בצדדי המבוי.

והנה בעיה זו יש גם בצד השלישי של החקק דרחוק מן הכותל יותר מג"ט. וצ"ל לפי"ז דהרא"ש למד כמש"כ הגר"ז דישי

ג. דין בתיקון המבוי שצריך קורה ע"ג "דפנות המבוי"

המאירי כותב "לרחב מבוי יראה שהוא צריך על פני כל רחבו, ואע"פ שהכשר רחבו בארבעה טפחים, מ"מ בזו צריך שיהא כל רחבו בחקק זה עד שיהו שני שפתי הקורה על דופן".

והיינו כהמשך למש"כ המאירי דהחיסרון במבוי פחות מעשרה [אפילו בכה"ג דמצד הרשות יש מחיצות עשרה, כגון ע"י כתלי מבוי וחצירות] הוא דבעי קורה ע"ג דפנות מבוי. ויל"ד עד כמה שמצרפים מחיצות, מדוע אם לא חקק לכל רוחב המבוי לא חשיב קורה ע"ג דופן.

וביאר החזו"א (סה' סקס"ו) "וצ"ל דטעם הרא"ש דבעי התיקון במבוי עצמו ולא באותו הנידון בדין חורי רה"י, הלכך צריך להניח הקורה על כותלי מבוי עצמו, והכא א"א שכותליו מופלגין ממנו, ואע"ג דמהנו היינו שעושין פעולתן ברחוק מהן היינו על מקום החקק, ולענין קורה בעינן שיהי' נגד כתלים המועילין במקומן, והוי הכא כמו לענין סוכה".

והיינו דגם אם המחיצות מצד עצמם טובות ופועלות, אבל יש דין להניח את תיקון המבוי על כותלי המבוי הפועלים במקום המבוי ולא ברחוק ממנו.

ד. דין ב"קורה" שצריכה להגיע עד הדפנות

הגאון מבאר "ואי לא מטיא חקק לכותל, הו"ל האי דמחקק לכותל דבציר מחלל עשרה כאילו לא הוה התם קורה כלל, וכמשוכה בינה לכותל ג"ט דפסולה".

וכבר הבאנו לעיל שהמ"ב לומד כמו האבה"ע דהמחיצות גבוהות י"ט מבחוץ, וביארנו דלמד דבעי מחיצות הניכרות בשביל ה"שם מבוי".

ומעתה א"ש דזו כוונתו במש"כ "כאין כתלים למבוי דמי", דאם החקק לא מגיע עד הכתלים א"כ אין כאן מחיצות הניכרות, וחסר ב"שם מבוי" [וכמש"כ לעיל דמביא לעיקר את שיטת הרא"ש דלא מצרפים מחיצות ביותר מג"ט].

אמנם שמעתי לדחות ביאור זה, דהמ"ב ממשיך ומביא את דברי הפמ"ג שהסתפק אם מהני תוך ג"ט לכתלים, וכותב "אם ההפסק בין החקיקה ובין הכתלים הוא רק פחות מג' טפחים י"ל דמהני". ואילו כל החיסרון הוא משום שהמחיצות לא מצטרפות ביותר מג"ט ואין מחיצות הניכרות, א"כ פשוט דמהני תוך ג"ט, כמו בסוכה דמצרפים מחיצות תוך ג"ט, ומה שייך להסתפק בזה. [ולא משמע שמסתפק בזה מחמת טעם אחר שיתבאר להלן, דכתב כן אחרי ביאורו הנ"ל דחסר במחיצות המבוי].

ב. דין בצורת מבוי דבעי מחיצות הסמוכות לו

ושמעתי לכאר בענין אחר דכוונת המ"ב דבשביל "שם מבוי" בעינן שיהיו מחיצות הסמוכות למבוי, ולכן גם אם יש כאן מחיצות ניכרות ע"י צירוף המחיצות, מ"מ עדיין בעי' שיהיו סמוכות למבוי, ובזה יש מקום להסתפק אם תוך ג"ט חשוב סמוך למבוי.

ברוחב כל פני המבוי, אף החקק אינו משומר כלל ע"י שלש מחיצות מדפתוח בראשו", והיינו שמקום החקק פרוץ מהצדדים שאין שם קורה י"ט.

ו. המקום שמחוץ לחקק פרוץ למקום האסור לו

והנה הבי"מ לא ביאר שצריך לחקוק לכל רחבו בגלל המקום שמחוץ לחקק דפרוץ למקום האסור, דבזה י"ל כמש"כ (שמה' סט"ו, הובא לעיל) דהמקום שמחוץ לחקק מוגדר חורי רה"י אפילו אם הוא פרוץ ואינו מקורה, ולכן עד כמה שאין חיסרון בחקק שפיר הוי המקום שמחוצה לו חורי רה"י. והקשה רק שהחקק עצמו פרוץ.

אמנם כבר הבאנו מהאבה"ע שלא אומרים בזה חורי רה"י [כפי שהתבאר לעיל] וכן לפי החזו"א דאומרים חורי רה"י רק במקום מקורה דלא ניחא תשמישי, ולפי"ז צריך לחקוק לכל רחבו גם בשביל המקום שמחוץ לחקק.

ביאור שיטת הרי"ף והרמב"ם דחוקק רק ד"א על ד"א

קושיא על הרמב"ם דהקורה לא מגיעה עד הדפנות, וכמו"כ החקק פרוץ

בסברה א. שביאר הבי"מ דזה רא"ש לשיטתו שלא מצרפים מחיצות ביותר מג"ט. י"ל דסברו שכן מצרפים מחיצות גם ביותר מג"ט.

בסברה ב. [כפי שנראה לבאר בכוונת המ"ב] דזה דין בשם מבוי דבעינן מחיצות

והיינו שמכיון שקורה פחות מעשרה לאו קורה, נמצאת קורה משוכה מן הכותל ופסולה.

ובזה היה מקום לדון דסו"ס מכיון שבפועל הקורה מונחת על הכתלים מצד לצד, אפילו שעל החלק הסמוך לדופן אין שם קורה, אין זה חיסרון, ולא דמי לקורה המשוכה מן הכותל שבאמת לא מונחת על הדופן.

אמנם בחזו"א (סד' סקי"ז) מבואר שאין זה סתם דין בצורת הנחת הקורה, אלא דין שהכשר הקורה יגיע עד הדפנות, וז"ל "שהמחיצות מחזקות זו את זו וכל אחת מתחזקת בפעולתה ע"י פעולת חברותיה, והלכך כשנפרד בין הקורה למחיצות אין כאן שיעור קורה בפעולתה הראוי' וגם המחיצות נשארו ברפיונן שחסר להן שותפות הקורה, והיינו טעמא דבעי' קורה ע"ג מבוי".

ה. מקום החקק פרוץ למקום האסור לו מהצדדים

הבית מאיר (שסג' סכ"ו) כותב עוד טעם שצריך לחקוק לכל רחבו, "דאילו אינו

הרי"ף כתב "ואם היה גבהו פחות מעשרה טפחים, חוקק בו ארבע אמות על ארבע אמות כדי להשלימו לעשרה".

וכ"כ הרמב"ם (פי"ז הט"ז) "היה גובהו פחות מעשרה חוקק בו משך ארבע על ארבע אמות ומעמיק כדי להשלימו לעשרה".

והנה כשבאים לדון במה חלקו על כל הסברות הנ"ל שהצריכו שיחקק לכל רוחב המבוי, יל"ד בכל טעם בנפרד:

"כמה יהיה פתח המבוי ויהיה די להכשירו בלחי או קורה, גבהו אין פחות מעשרה טפחים וכו' בד"א שלא היה לו צורת פתח, אבל אם היה לו צורת פתח אפילו וכו' פחות מעשרה וכו' הרי זה מותר".

וכבר הקשו עליו **הראב"ד** (בהשגות) ו**הרשב"א** (יא.) דלא יתכן להתיר צוה"פ פחות מ"ט. וגם הרמב"ם עצמו כתב (פ"ז הי"ט) "צורת פתח האמורה בכל מקום וכו' גובה שני הלחיים עשרה טפחים".

וכתב המאירי דהרמב"ם לא דיבר כלל שהצוה"פ עצמו פחות מ"ט, אלא רק שה"פתח" פחות מ"ט. והיינו שהכתלים שבצידי הפתח נמוכים מ"ט [לאפוקי שלא כל המבוי נמוך מעשרה אלא רק תחילת המבוי]. ועל זה כתב דפתח זה ניתר בצוה"פ אבל לא בלחי וקורה, אפילו אם הלחי והקורה כדינם בגובה י"ט.

ומבואר דס"ל לרמב"ם דאם סמוך לפתח אין דפנות גבוהים י"ט, לא ניתר בלחי וקורה [אפילו אם בהמשך המבוי יש דפנות גבוהים י"ט].

ומעתה מש"כ הרמב"ם (פי"ז הט"ז) "היה גובהו פחות מעשרה חוקק בו משך ארבע על ארבע אמות ומעמיק כדי להשלימו לעשרה", איירי ג"כ כנ"ל דהקורה למעלה מ"ט, ורק הדפנות שבצידי הפתח נמוכים מעשרה, ולא שייך להתיר מבוי בלחי וקורה אם הדפנות הסמוכים לפתח נמוכים מ"ט. ובזה סגי בחקק ברוחב ד"א, דלא באים לתקן את ה"קורה" [שהיא גבוהה מ"ט], אלא באים לתקן את המבוי שיהיו לו דפנות י"ט, ובזה כיון דד"א מרוחב המבוי יש לו כתלים עשרה, זה

הסמוכות למבוי, י"ל בפשיטות דלא סבירא להו האי סברה.

בסברה ג. דבעי' קורה ע"ג "דופן המבוי" וכפי שביאר החזו"א דבעי' דוקא קורה על דופן הנמצא במקום המבוי ולא רחוק ממנו. י"ל דסבירא להו דמכיון שהמחיצות שבצדדים מצטרפות לגידוד של החקק לגדור את מקום החקק, למרות שהם רחוקות מהמבוי שפיר חשיבי דפנות המבוי, והוי קורה ע"ג דופן המבוי.

אמנם בסברה ד. דחסר כאן ב"קורה" שלא מגיעה עד הדפנות, וכן סברה ה. דהחקק פרוץ, צ"ע מה יענו על זה הרי"ף והרמב"ם. [ומצד סברה ו. י"ל דס"ל דאומרים חורי רה"י גם בכה"ג, כדברי הבי"מ].

תירוץ דהקורה שבצדדים מצטרפת לגידוד החקק

ויש שביארו דכמו שהקורה שבמקום החקק מצטרפת לגידוד של החקק לקורה י"ט, ה"ה דהמשך הקורה מצטרפת לגידוד כלפי מי שנמצא בתוך החקק. וממילא יש על כל הקורה שם קורה, והקורה שפיר מגיעה עד דפנות. וגם אין בעיה של "פרוץ", דכלפי מקום החקק שפיר נחשבת הקורה לסתומה י"ט בצירוף גידוד החקק. [אמנם זה לא מיישב סברה ו. דהמקום שמחוץ לחקק עדיין פרוץ, דכלפיו יש רק קורה פחות מ"ט. וצ"ל כנ"ל דחשיב חורי רה"י].

תירוץ דאיירי בכה"ג שהקורה גבוה עשרה

ובענין אחר שמעתי ליישב, דהנה יש להקדים מש"כ הרמב"ם (פי"ז שבת הי"ד)

פשוט דסגי בפחות מד"א. וכמו לאורך המבוי דאם הדפנות שבצדדים נמוכים על פני פחות מד"א, דודאי לא צריך לחקוק ד"א אלא כשיעור המקום שהכתלים נמוכים.

אמנם אכתי צ"ע מה ששאלו הראשונים דגם אם סגי להו בחקק חלקי שלא על כל רוחב המבוי, שיספיק בד"ט שהוא שיעור רוחב מבוי, וביותר לפי הרמב"ם (פי"ז שבת ה"ט) ליסגי בג"ט שהוא שיעור רוחב מבוי לשיטתו.

ונראה שהם למדו כן בלשון הגמ' שנקטה כאן "משכו" ולא "רחבו", ולמדו דמשכו הכוונה לאורך ולרוחב. אמנם שיעור זה לרוחב באמת צ"ע.

ויש לפרש דס"ל שאין למבוי שיעור לרחבו, והא דשיעורו בד"ט זה רק דין דבפחות מזה הוא מקום פטור ולא צריך תיקון², אבל אין זה דין בשיעור מבוי לומר דבפחות מזה אין לו שם מבוי.

ומעתה א"ש דלא שייך לומר שצריך לחקוק ברוחב ד"ט, דאין כזה שיעור במבוי, ולכן הצריכו לחקוק שיעור חשוב שמצאנו במבוי, והוא שיעור ד"א שמצאנו בשיעור אורך המבוי. [וכן תירץ האבה"ע להלן בלחי הבולט ד"א, דלמרות שהוא לרוחב המבוי שיעורו בד"א, משום שאין שיעור לרוחב המבוי].

ויש לציין דזה א"ש כדברי הריטב"א הנ"ל דסגי בחקק באורך ד' טפחים [וכן סתם הרמב"ם פי"ז הי"ז לגבי פס ד' בנפרץ מצדו

מטפיל את שאר רוחב המבוי שבצדו שגם לו יש שם מבוי.

ולביאור זה א"ש שאין חיסרון של סברה ד' דחסר ב"קורה" שלא מגיעה עד הדפנות, דכאן הקורה גבוהה י"ט ושפיר הוי קורה כשירה מצד לצד.

וכן סברה ה. דהחקק פרוץ, א"ש דהקורה גבוהה י"ט לכל אורכה וסותמת את כל הפתח, גם מחוץ למקום החקק.

ולפי"ז א"ש ג"כ סברה ו. דגם אם לא נקרא לשטח שמחוץ לחקק חורי רה"י, מ"מ אינו פרוץ למקום האסור לו, דגם לו יש קורה גבוהה י"ט.

בביאור השיעור ד' אמות ברוחב המבוי

הראשונים הקשו על הרי"ף והרמב"ם דבמבוי שרחב פחות מד"א ודאי מודו דסגי בחקק לכל רוחב המבוי למרות שאינו ד"א, ומהיכ"ת במבוי רחב יותר דבעי שיעור ד"א.

ולפי הנ"ל לק"מ, דשיעור זה אינו שיעור הנצרך בשיעור המבוי, אלא הוא שיעור הנצרך כדי להטפיל אליו את שאר רוחב המבוי, דבזה סברו כמו שבאורך [באופן שיותר מאורך ד"א נמוך מ"ט] צריך לחקוק באורך ד"א כדי להטפיל אליו את המשך אורך המבוי הנמוך, ה"ה לרוחב המבוי צריך לחקוק ד"א ובזה נטפל אליו שאר רוחב המבוי שבצדו. אבל במבוי הרחב פחות מד"א שלא צריך להטפיל המשך הרוחב מאחר וחוקק נגד כולו,

✽ הערות והוספות ✽

² ובשיטת הרמב"ם דשיעורו בג"ט, יתבאר להלן סי ה'.

כלפי ראשו, ודלא כהרשב"א שהצריך ד"ט ומשהו], דמבואר דשיעור מבוי לא כפוף לשיעור מבוי הניתר בלחי וקורה, וכמו שכתב החזו"א ג"כ. אבל לפי שאר הראשונים שהצריכו חקק ד"ט ומשהו, מבואר דשיעור

מבוי הוא דוקא בשיעור הניתר בלחי וקורה, וממילא גם לרוחב המבוי יש שיעור ושיעורו ד"ט. ואתי שפיר דלשיטתייהו הקשו על הרי"ף והרמב"ם מה פשר שיעור רוחב ד' אמות.

סימן ד'

בדין מבוי הפרוץ מצידו כלפי ראשו (ה.)

לאו פחות משלשה מתיר שלשה אינו מתיר וכו' אמר לך אב"י התם סוף מבוי, הכא תחלת מבוי אי איכא ארבע אמות אין אי לא לא".

גמ' דף ה' ע"א "מבוי שנפרץ מצידו כלפי ראשו, איתמר משמיה דר' אמי ור' אסי אם יש שם פס ד' מתיר בפירצה עד עשר ואם

בביאור הפסול של פירצה מצדו כלפי ראש המבוי

ומעתה צ"ע מדוע כשנשאר פס ד' סגי, הרי סו"ס אכתי שבקי ועיילי בפירצה מן הצד ובטל שם פתח מהפתח שבראש המבוי.

וביאר רש"י (ד"ה מתיר פירצה) "כיון דלאו יותר מעשר תורת פתח עליה ומבוי אינו נפסל בפתחים הרבה אי נמי שבקו בני מבוי פתחא קמא ונפקו ועיילי בההיא פירצה משום דדרך קצרה היא להם אפ"ה לא בטלה תורת פתח וקורה מן הראשון משום דהוי פתח לד' הסמוכין לו הואיל וד' אורך ראויין לקורה דיש בהן הכשר מבוי".

והיינו שמכיון שכלפי הד"ט הסמוכים לו אין פתח אחר אלא הפתח הראשי, לכן שפיר אית ליה שם פתח וקורה מתירה בו את המבוי.

ביאור הרשב"א דחסר בקורה ע"ג מבוי

הרשב"א (י:) מבאר טעם הפסול בפירצה מן הצד כלפי ראשו, משום ד"אין כאן קורת מבוי". וכן הביא הריטב"א (י: ד"ה ופרכינן מ"ש) בשם הראב"ד "דכיון שיש כאן

ביאור רש"י דשבקי פתחא רבא

בביאור הפסול של פירצה מצידו כלפי ראש המבוי, כתב רש"י (ד"ה מתיר) "ואם הפירצה ג' אינו מתיר דכיון דממעטין בני מבוי בהילוכן ומקצרין את דרכן דרך אותה פירצה חיישינן דילמא שבקי פתחא רבה ועיילי ונפקי בההיא פירצה ובטיל ליה פתחא קמא ובטלה קורה דידיה ואין קורה למבוי זה והאי טעמא מפרש לקמן בפירקין".

והיינו סוגיא דף י: "מבוי שהוא רחב חמש עשרה אמה מרחיק שתי אמות ועושה פס שלש אמות וכו' וליחוש דלמא שביק פיתחא רבה ועייל בפיתחא זוטא, אמר רב אדא בר מתנה חזקה אין אדם מניח פתח גדול ונכנס בפתח קטן, ומאי שנא מדרבי אמי ודרבי אסי, התם קא ממעט בהילוכא הכא לא קא ממעט בהילוכא".

ומבואר בסוגיא שם דטעמייהו דר' אמי ור' אסי הוא משום דשבקי פתחא רבה ועיילי בפתחא זוטא.

הריטב"א (י: מבאר ברש"י "דלעולם לא פסלינן הכשר קורה בסוף מבוי אלא היכא דאיכא תרתי לגריעותא, שלא נשאר שם קורה ע"ג מבוי, ודשבקי פתחא רבא ועיילי באידך פתחא". ומשו"ה בפס ד' למרות דעדיין שבקי, כשר מכיון "שנשאר שם עדיין קורה ע"ג שיעור מבוי ואיכא הכירא טובא, תו לא חיישינן למאי דשבקי פתחא רבא ועיילי באידך, אבל כשאין בו פס ד' ולא נשאר לנו הכירא, עכשיו אילו ידעי' דלא שבקי ליה לא הוה פסלינן ליה כיון שהוא סוף מבוי וכו' כיון שנשאר טפח שהקורה עומדת, אבל השתא דחיישינן דלמא שבקי פתחא קמא ועיילי באידך, מ"ה פסלינן ליה". וזה דוקא בסוף מבוי, אבל בתחילת מבוי פוסל אפילו בחדא לריעותא.

החזו"א (סה' סקנ"ו) כותב "והא דאמר דשבקא פתחא ועיילו בפרצה, נראה שאין ר"ל ברוב תשמישיהו דא"כ גם בנשתייר פס ד' אין שייך טעם הכשירא שכ' רש"י דהוי פתחא לאותן ד', דכיון דרוב כניסתן מן הצד הו"ל מבוי שרחבו יתר על ארכו וכו' אלא כיון שמשתמשין גם בפתח ההיא מגרע כח פתח רבא".

והיינו דהא דשבקי מבטל שם פתח הוא אפילו בשימוש מועט. וצ"ע מדוע בפחות מג"ט כשר, הרי גם בזה שייך שבקי מקצת לקצר דרכם וזה מגרע שם פתח מהפתח הראשי.

פס ד' ואיכא קורה ע"ג מבוי", דהיינו שסיבת הפסול היתה שחסר בקורה ע"ג מבוי.

וכן כתבו הרשב"א והריטב"א בדף ו. שמבואר דפרצה מן הצד לא פוסלת בפחות משיעור, וצ"ע דאכתי תיפו"ל דפסול משום פירצה מן הצד, ותירצו"כ דבסוגיין פסול משום ד"כל שלא נשאר שם פס ד' כשיעור מבוי לאו כלום הוא, דבעינן הנחה על גבי מבוי וליכא, אבל כאן ששני ראשי הקורה על גבי כותל המבוי"²².

ובביאור סוגיא דף י: כתב הרשב"א דאין כוונת הגמ' לחזק את השאלה של שבקי פתחא רבה, אלא למאי דאקשי מעיקרא קא מקשה וכי אפשר לומר דלמא שבקי פתחא רבה, מ"ש מדר"א ור"א שלא חששו לכך, ועל זה מתרץ דמן הצד אין חיסרון של שבקי, דמכיון דקא ממעט בהילוכא אינו נראה כמבטל פתחא קמא מתורת פתח.

והראב"ד ביאר בענין אחר, דהיתר של פס ד' הוא משום דהפרצה מוגדרת פתח, ולולא דאמרי' שבקי פתחא רבה [והכוונה שבקי פתח ישן ועולים דרך פתח חדש] לא היה לזה שם פתח, דבעי' שיעברו דרך שם, וזה מה שהגמ' הוכיחה מר"א ור"א דאמרי' שבקי פתחא רבה כדי להתיר את הפרצה כפתח.

דברי הריטב"א ברש"י דפסול משום תרתי לריעותא

✽ הערות והוספות ✽

²¹ לשון הרשב"א שם בד"ה אמר רב הונא.

²² דאיירי שם שיש כותל ברוחב המבוי, והקורה מונחת בין כותל שבצד המבוי לכותל הזה שברוחב המבוי. ואחרי הכותל הזה יש פרצה בקרן זוית.

ביאור המאירי דהוה כמו מבוי שצדו אחד ארוך וצדו אחד קצר

המאירי כותב בסו"ד "וכל שיש בה שלשה אינה ניתרת שאין זו קורת מבוי להתירה, והרי הוא מבוי שצדו אחד ארוך וצדו אחד קצר שאין מניחו אלא כנגד הקצר".

ומבואר כאן שאין זה דין בקורה דבעי' קורה ע"ג כותל בשיעור מבוי, אלא זה חיסרון במבוי דמבוי צריך שיהיה לו שיעור מבוי שלם כלפי ראשו, ולא מהני לזה עומ"ר [למרות דלדיני רשויות נחשב גדור כולו, מ"מ לענין מבוי בעי' סתימת מחיצה כלפי ראשו בשיעור מבוי]. ודלא כפשטות ההבנה ברשב"א והריטב"א שזה חיסרון ב"קורה" שצריכה להיות מונחת ע"ג "כותל שלם"²².

ולכאורה נפ"מ ביניהם אם יכול להניח את הקורה באלכסון, דלפי הרשב"א והריטב"א יכול מאחר והקורה מונחת בב' ראשיה על כותל בשיעור מבוי²³, משא"כ לפי המאירי שדינה כמו "מבוי שצדו אחד ארוך וצדו אחד קצר שאין מניחו אלא כנגד הקצר" דלא יכול להניח קורה באלכסון.

ולדברי הריטב"א א"ש הא דבפחות מג"ט כשר, אפילו שעדיין יתכן סברה של שבקי, דמ"מ אין כאן ריעותא של קורת מבוי, דחשיב שיש פס ד' כלפי ראשו ע"י הלבוד, ובסוף מבוי פוסל רק ע"י תרתי לריעותא.

דברי החזו"א ברש"י דחיסרון שבקי הוא דוקא במקום שאינו גדור

אמנם החזו"א (סה' סקע"ד) כתב לבאר "ונראה דפרצה בלא צו"ה היא קלה לאבד שם פתח מינה, והלכך כל שאין גדור מצדיה וגם הולכין דרך פרצות שמן הצד היא מאבדת שם פתח, משא"כ בפחות מג' דחשיב כגדור". והיינו דפתח מבוי מתבטל רק כשיש ב' חסרונות, שאינו גדור וגם שבקי דרך אותה פרצה. אבל בלבוד שהוא גדור לא אכפ"ל דשבקי ועיילי בפתחא זוטא.

וכן מפרש ברש"י (ד"ה מתיר) "שהרי כלבוד דמי ואין כאן פירצה", דלא ביאר דלא עוברים שם, אלא דגדור וממילא כבר לא אכפ"ל דשבקי.

דין פרצה מן היצד במבוי שהכשירו בלחי

דלרש"י והחזו"א דבטל שם פתח מהפתח הראשי משום דשבקי, זה חיסרון גם בלחי.

יש לדון אם פרצה מצדו כלפי ראש המבוי הוא גם פסול בלחי. וזה תלוי בטעמים הנ"ל,

✽ הערות והוספות ✽

²² אמנם להלן נביא שיש שרצו לפרש שגם הרשב"א והריטב"א למדו כמו המאירי.

²³ ואין כאן חיסרון של קורה באלכסון המבואר בדף ח: למ"ד קורה משום היכרא, דביאר רש"י (שם ד"ה ובאלכסון) "שהרואה בני מבוי נמשכין ומשתמשין בה"ר חוץ מכנגד כותל הקצר אומר מותר להשתמש ברשות הרבים, לפי שאין אותו העודף דומה שיהא מן המבוי". וזה דוקא שם שבצד הקצר אינו חלק מהמבוי, אבל כאן שגם בצד הקצר הוה עומ"ר, א"כ ודאי נראה שיהא מן המבוי, וזה רק חיסרון בדין קורה דבעי קורה ע"ג דופן בשיעור מבוי.

מ"מ בכה"ג שהלחי מונח בצד שאין בו פרצה כשר. וכן מדויק ברשב"א (עבוה"ק ש"ב ס"א אות כא') שכתב "מבוי שהכשירוהו בלחי או בקורה ונפרץ מצדו כלפי ראשו מקום שהקורה או הלחי נתונין שם וכו' אם נשאר תחת הקורה או סמוך ללחי פס ארבעה הרי הוא מותר", דמדויק דהנידון הוא דוקא בפירצה שתחת הקורה או "סמוך" ללחי, אבל ממול הלחי אפילו נשאר פחות מד"ט כשרי"ה.

וכן לפי המאירי שהוא חיסרון במבוי דהוי כמו מבוי שצדו אחד קצר וצדו אחד ארוך, א"א להניח לחי גם נגד הצד הארוך.

אמנם לפי הרשב"א דהפסול מחמת דבעי' קורה ע"ג מבוי, וכן לפי הריטב"א שהחיסרון משום תרתי לריעותא [דשבקי וגם אין קורה ע"ג כותל מבוי], א"כ גם אם נימא דגם לחי צריך שיהיה מונח סמוך לכותל מבוי,

דין עשה צוה"פ לפרצה או לפתח

החילוק הוא דלבוד סותם את הפירצה ונחשב שיש שם כותל שלם בשיעור מבוי, משא"כ בעומ"ר שלא סותם את הפירצה אלא רק נחשב הפירצה כפתח. ומעתה בצוה"פ כפשוטו זה סותם את הפרצה, וא"כ שפיר יועיל להניח קורה ע"ג כותל זה.

ולפי המאירי דאם אין כותל ד"ט כלפי ראשו הוה כמו צדו אחד קצר, ועומ"ר לא מהני לזה, מ"מ י"ל כמו שלבוד נחשב כסתום ולא הוה כמו מבוי שצדו אחד קצר וצדו אחד ארוך, ה"ה ע"י צוה"פ דחשיב שיש כאן שיעור כותל ד"ט כלפי ראשו.

הביה"ל (שסה' ס"א ד"ה אסור) מסתפק בזה אם מהני צוה"פ במקום הפירצה לדין שבקי"י, ומצדד דכשר "דכיון שעשה צוה"פ נחשב כסתום והוי כאילו היה פס ד'

דין עשה צוה"פ לפרצה

יל"ע מה הדין אם עשה צוה"פ לפרצה. ויל"ד לכל סברה בנפרד:

לפי הסברה דהפסול משום דשבקי, שואל החזו"א (סה' סקנ"ה) דאכתי שבקי דרך הצוה"פ. אמנם באותה מידה גם בלבוד שבקי. וביאר החזו"א (סקע"ד) דאם המקום גדור לא אכפ"ל דשבקי, "ולפי זה י"ל דגם צו"ה חשיב כגדור".

ולפי הסברה דהפסול משום דבעי' קורה ע"ג כותל בשיעור מבוי, יל"ע מדוע פרצה פוסלת, הרי פרצה פחות מעשר לא פוסלת והוי האי דופן עומ"ר. אלא ע"כ בעי' לזה דופן חשוב שהוא בעצמו שיעור מבוי. ומעתה יל"ד מדוע ע"י לבוד חשיב קורה ע"ג מבוי. אלא

✽ הערות והוספות ✽

¹⁰ ולהלן הבאנו שיש שרוצים לפרש ברשב"א ובריטב"א כמו המאירי.

¹¹ דתלוי בגירסה בשו"ע (שסג' סל"ד) שכתב ב"מבוי שהוא רחב כ' אמות שירחיק ב' אמות מהכותל ויעשה פס רחב שלש אמות ויעשה כן גם בצד השני וישאר פתח רחב עשר אמות וכו' וצריך ליהדר דלא לשביק פתחא רבא ועייל בזוטא, שאם עשה כן בטל תיקון המבוי אלא אם עשה צורת פתח לזוטא". דלפי המבואר בשו"ע מהני צוה"פ לפרצה שלא יהיה חיסרון של שבקי. אמנם במ"ב (שם סק"ג) הביא את רעק"א שתמה מה מהני צוה"פ לענין שבקי. ומביא מהתפארת שמואל שהוא ט"ס וצ"ל אלא אם עשה צוה"פ "לרבא", ולפי"ז לא כתוב שמהני צוה"פ לפרצה.

בלחי וקורה, ובזה בעיני תנאי שלא יהא פתח אחר תוך שיעור מבוי, אבל וכו' בצוה"פ לא אכפת לן בפרצה מן הצד". והסברה בזה (סקנ"ה) ד'בשלמא לענין תיקון לחי וקורה י"ל דתקנת חכמים הוא שיהא עיקר הלכוס דרך אותו הפתח באופן שלא ימצא פתח אחר תוך משך מבוי, אבל לענין צוה"פ שהוא מחיצה מעלייתא בכל מחיצות למה לן תנאי ההילוך".

ולפי המאירי שהפסול הוא משום דהוה כמו צדו אחד קצר וצדו אחד ארוך, לכאורה נראה שכל החיסרון הוא במבוי שפרוץ כלפי ראשו, אז כשאין כלפי ראשו כותל ד"ט ואחריו יש פרצה לרה"ר, זה נראה כאילו המבוי עדיין לא התחיל והוה כמו צדו אחד קצר, אבל כשעשה צוה"פ בראש המבוי לא שייך חיסרון זה, משום דהצוה"פ סותמת את המבוי בראשו וממילא רואים את המבוי שמתחיל משם, ולא אכפ"ל שבצדו אין פס ד"ט כלפי ראשו.

אמנם בריטב"א שכתב בתו"ד "ואפילו תהא פתח מבוי גדול מעשר בצורת פתח", מבואר שלמד דפרצה מן הצד פוסלת גם אם התיר את המבוי ע"י צוה"פ. וכן הוכיח הבי"מ (שסה' ס"א) בשמו [והובא בביה"ל שסה' ס"א ד"ה אסור^{כ"ו}].

בראשו". וצ"ע דעד כמה דס"ל שהפסול הוא משום דשבקי, מה מועיל לזה הא דהוי כסתום.

ולכאורה היה נראה כמו החזו"א דכל החיסרון של שבקי הוא דוקא במקום שאינו גדור.

אמנם לפי מש"כ בשעה"צ (סק"ב) "אבל אי לא היה שבקי בני מבוי את דרכם לא היה נאסר אף דלא נשאר שיעור חשוב בסוף הכותל דבעינין תרתי לגריעותא (הריטב"א)", מבואר דלמד כמו הריטב"א, וא"ש דלמרות שהסתפק שמא מדין שבקי לא מהני צוה"פ, אבל לחיסרון של קורה ע"ג מבוי שפיר מהני, ולכן כשר בסוף מבוי דנפסל רק בתרתי לריעותא.

בדין מבוי שהכשירו בצוה"פ אם פוסל בו פרצה מן הצד

עוד נידון יש אם פירצה מן הצד פוסלת כשעשה צוה"פ בראש המבוי.

והנה ברור שלפי ההבנה דהחיסרון הוא משום דבעינין קורה ע"ג כותל מבוי חשוב, זה לא שייך בצוה"פ.

אמנם לפי הביאור שהחיסרון הוא דשבקי, י"ל דאם זה חיסרון גם כשעשה צוה"פ בראש המבוי. וכתב החזו"א (סה' סקנ"ו) "נראה שאין דין נפרץ מן הצד אלא בנתקן

✻ הערות והוספות ✻

^{כ"ו} וכתב בזה דלפי גירסת התפארת שמואל בשו"ע (שהביא במ"ב שסג' סק"נ, הובא בהערה הקודמת) מבואר להדיא דבצוה"פ אין פסול של פירצה מן הצד.

קושיא מדברי רב יוסף להלן "דפתח להו בקרן זוית" למרות שאין שם פס ד' כלפי ראשו

וכתב החזו"א (עג' סק"ח) לבאר בזה דאנה"נ בודאי דבכה"ג שפתח לו ב' פתחים בקרן זוית לא צריך שום תיקון, דכל פחות מדע"ד הוה מקור"פ. אלא שלענין חקק לא צריך לחקוק שיעור מבוי הניתר ע"י לחי וקורה דוקא, אלא סגי לחקוק שיעור שיהיה בו שם מבוי. ושאל אב"י דשם מבוי הוא דוקא אם יש בו מקום לפתוח לו ב' חצירות, ועל זה קאמר רב יוסף דשפיר יש בו מקום לפתוח ב' חצירות בקרן זוית, ואנה"נ דמבוי כזה לא צריך תיקון, אבל הוא "מבוי", והא דלא צריך תיקון אין זה חיסרון בשם מבוי שלו. ולכן בחקק שאין חיסרון חצירות [משום שחצירות שבכל המבוי מהנו גם למקום זה] חשיב שיעור ד"ט למבוי, משום שהוא שיעור שראוי לפתוח בו ב' חצירות.

ולפי"ז קושיין הנ"ל לא קשה כלל, דלמרות שלא יועיל להניח שם קורה מאחר ובעי' קורה ע"ג כותל שלם בשיעור מבוי, מ"מ אין זה חיסרון, דמבוי כזה לא צריך שום תיקון.

אלא דנראה דא"א לפרש כן, דדייקנו לעיל [סי' ג'] בשיטת הרשב"א בפרצה מצדו כלפי ראשו דבעי' פס ד"ט ומשהו, ולא סגי בד"ט מצומצמות. מבואר דס"ל דשיעור מבוי נקבע לפי שיעור מבוי הניתר בלחי וקורה, וממילא ה"ה בחקק צריך לחקוק שיעור ד"ט

הגמ' להלן מבארת במבוי שארכו ד"ט דסבר רב יוסף שיש שם מקום לפתוח ב' פתחי חצרות בקרן זוית. וצ"ע דהרי לא נשאר כותל ד"ט כלפי ראשו [אלא רק כחצי טפח כמש"כ הרשב"א שם], ומדוע אין בזה חיסרון של סוגיין דבעי' פס ד' כלפי ראש המבוי.

ובשלמא לפי רש"י והחזו"א שהפסול הוא משום דשבקי ובטל שם פתח, כאן שפרוץ לחצירות לא שייך האי סברה. וכמו"כ לפי המאירי א"ש דכל החיסרון הוא בכה"ג שיש פרצה לרה"ר ואין בתחילת המבוי דופן חשוב של ד"ט, ממילא זה נחשב שהמבוי עוד לא התחיל והוה צדו אחד קצר, אמנם כאן שאין פרצה לרה"ר אלא רק לחצר, א"כ לא בעי' פס ד"ט בתחילת המבוי, דאין מה שסותר את המבוי, והמבוי ודאי מתחיל מראשו.

אמנם לפי הרשב"א והריטב"א^כ שפסול משום דבעי' קורה ע"ג כותל חשוב של ד"ט, צ"ע איך אמר להלן דפתח להו בקרן זוית, הרי אין שם כותל חשוב להניח עליו את הקורה.

ישוב לפי החזו"א דב"פתח להו בקרן זוית" לא צריך תיקון למבוי

והיה אפשר ליישב עפ"י מש"כ המהרש"א דבמקרה שפתח ב' פתחים בקרן זוית, למרות דהוה מבוי פחות מד' על ד' אין לחוש.

✽ הערות והוספות ✽

^כ דכל מה שהריטב"א כתב דפסול משום תרתי לריעותא זה דוקא כאן שהוא סוף מבוי, אבל להלן דאיירי בתחילת מבוי מודה הריטב"א דגם בחדא לריעותא נפסל.

ומשהו, דצריך חקק בשיעור מבוי הניתר בלחי וקורה.

וכמו"כ לפי הריטב"א למרות דמבואר בדבריו [הובא לעיל סי' ג'] דסגי לחקוק שיעור ד"ט מצומצמות, דלא בעי שיעור מבוי הניתר בלחי וקורה^ט, מ"מ להלן בדברי אביי שאמר שאין מקום לפתוח ב' פתחים במבוי ד"ט, שאל הריטב"א דהרי שיעור מבוי לרב יוסף הוא ד"ט ומשהו [כדי שיהיה ארכו יותר על רחבן] ויש מקום לפצימין. מבואר שלמד דהסוגיא דלהלן איירי בשיעור מבוי הניתר בלחי וקורה ולא בשיעור מבוי הכללי הנצרך לחקק. ודלא כדברי החזו"א הנ"ל.

ישוב שהפתח בקרן זוית יש לו צוה"פ

ונראה ליישב בפשיטות ברשב"א שכתב (ו). בשם הראב"ד דאיירי שעשה צוה"פ לפתחים אלו שבקרן זוית (כדברי תוס' ו. ד"ה דפתחא), דא"ש כנ"ל דצוה"פ מצטרפת לכותל ד"ט.

אמנם לפי הריטב"א שכתב (ו). בשם הראב"ד דיש שם פצימין ולא כתב צוה"פ, א"כ אכתי חסר בכותל ד"ט.

ועוד יל"ע בריטב"א דגם אם נימא שעשה שם צוה"פ, הרי כתב להלן דאורך מבוי לרב יוסף הוא ד"ט ומשהו ויש שם מקום לפצימין, אלא דמ"מ שאל אביי דפסול משום ש"כל ארכו של כותלי המבוי פרוץ בפתחי' ואין כאן היכר כותל מבוי", נמצא מבואר לפי הריטב"א דגם צוה"פ לא מהני^{לא}, וא"כ מאי אהני שעשה צוה"פ בקרן זוית.

ושמעתי לבאר דלעולם איירי שעשה צוה"פ בקרן זוית ומשו"ה הוה שפיר קורה ע"ג כותל מבוי בשיעור ד"ט. והא דהריטב"א פסל היינו מתי שכל הכותל הוא צוה"פ ד"אין כאן היכר כותל מבוי" [ולהלן סי' ה' יתבאר אי"ה כוונתו בזה], אמנם אם המבוי מתחיל ע"י דופן כל שהו שלא בא מחמת הפתח, שוב יכולה צוה"פ להצטרף להמשך כותל בשיעור ד"ט. ולכן כשפתח בקרן זוית שיש כחצי טפח של דופן לפני הפצימין של הצוה"פ, שפיר הוי כותל היכר ע"י צירוף צוה"פ.

ובהא דכתב (ו). שפתח עם פצימין בקרן זוית מהני, למרות שביארנו לשיטתו דע"כ איירי שעשה שם צוה"פ. י"ל דהנה הרשב"א כתב (ו). בישוב הסתירה אם עבדי אינשי פתח בקרן זוית, דלעולם לא עבדי, אלא דבסוגיין

✽ הערות והוספות ✽

^ט ועיין לעיל בסי' ג' שכתבנו עוד מהלך בשיטת הריטב"א.

^ל והיה מקום לומר בריטב"א שזה גופא היה ויכוח בין אביי לרב יוסף, דלאביי בעי לחקוק שיעור מבוי הניתר ע"י לחי וקורה [ומשו"ה לא יכל לתרץ כמו רב יוסף שהעמיד ב' פתחים בקרן זוית], ורב יוסף ענה לו דלא בעי שיעור מבוי הניתר ע"י לחי וקורה דוקא, אלא העיקר שיהיה לו שם מבוי, וממילא יש היכ"ת לפתוח ב' פתחים גם בד"ט.

ולפי"ז א"ש מש"כ הריטב"א בשיטת רב יוסף דסגי בחקק ד"ט מצומצמות, כנ"ל דלרב יוסף לא בעי שיחקוק שיעור מבוי הניתר בלחי וקורה אלא רק שיחקוק שיעור מבוי בעלמא. [נדוקא בדברי אביי כתב דשיעור אורך מבוי ד"ט ומשהו, לשיטתו דס"ל דבעי לחקוק שיעור מבוי הניתר בלחי וקורה].

אמנם ביאור זה הוא מחודש. אלא נראה כמש"כ בסי' ג' דבחקק סגי בד"ט שזה שיעור מבוי, והגמ' להלן לא איירי בחקק אלא בשיעור מבוי שאמרו חכמים בעלמא, דהוכיח אביי ששיעורו אינו ד"ט מאחר ושיעור זה לא ניתר בלחי וקורה. ומשו"ה בגמ' להלן דאיירי בשיעור מבוי הניתר בלחי וקורה כתב ד"ט ומשהו.

^{לא} ואפילו תימא שכוונת הריטב"א לפצימין בלי צוה"פ, אמנם הא גופא אם מהני צוה"פ, א"כ מה שאל אביי דלא מצאנו ב' חצירות פתחים למבוי ד"ט, הרי שפיר מצאנו ע"י שיעשה צוה"פ מאחר ויש מקום להעמיד שם פצימין.

כותל ברוחב המבוי בפתח הראשי, א"כ זה עצמו סותם את המבוי שלא יחשב צדו אחד ארוך וצדו אחד קצר, וממילא הוה קורת מבוי, שהקורה מונחת במבוי ולא מחוצה לו.

ולפי"ז א"ש דלא קשה מרב יוסף דפתח ליה בקרן זוית, וכנ"ל דלמאירי כל החיסרון הוא בכה"ג שיש פרצה לרה"ר ואין בתחילת המבוי דופן חשוב של ד"ט, דזה נחשב שהמבוי עוד לא התחיל והוה צדו אחד קצר.

ויש שרצו לפרש כן גם ברשב"א [דמשמע דהריטב"א והרשב"א הם אותו טעם] דכוונתו לחיסרון במבוי עצמו. ומש"כ בעבוה"ק אם נשאר תחת הקורה או "סמוך" ללחי, יש לדחות דכוונתו לצד הראשי של המבוי ול"ד סמוך ממש ללחי, דה"ה גם אם הפרצה ממול הלחי פסול עד שיהיה שם פס ד"ט.

אמנם בלשונות הראשונים שכתבו דחסר בקורה ע"ג מבוי, וחסר בהיכור, משמע כמו המהלך הראשון.

איירי בצוה"פ וע"כ הוה פתח אפילו דלא עבדי אינשי הכי. וזה דוקא בצוה"פ, אבל בפצימין לבד אין סיבה שיהיה פתח מאחר ולא עבדי אינשי הכי. אבל הריטב"א (שם) סבר דאפילו צוה"פ לא מהני אם לא עבדי אינשי הכי, ומתוך בישוב הסתירה אם עבדי אינשי פתח בקרן זוית, דע"י צוה"פ כן עבדי אינשי הכי, ושוב אין נפ"מ בין צוה"פ לפצימין, דגם ע"י פצימין עבדי אינשי הכי והוה פתח מעליא גם בקרן זוית. ודר"ק.

הבנה נוספת בראשונים דהוה כמו מבוי שצדו אחד ארוך וצדו אחד קצר

ויש שרצו לבאר בענין אחר דלעולם כוונת הריטב"א כמו המאירי דאין זה חיסרון ב"קורה" ע"ג כותל מבוי, אלא הוא חיסרון במבוי דהוה כמו מבוי שצדו אחד קצר וצדו אחד ארוך, וממילא אין כאן קורת מבוי, דהוה כמו שהניח קורה נגד הארוך דפסול.

ומש"כ בדף ו'. בפרצה בקרן זוית דאין חיסרון של ר"א ור"א משום שהקורה מונחת על כותלי מבוי, כוונתו דמכיון שיש

דברי אביי לחלק בין תחילת מבוי לסוף מבוי

לשווייה מבוי סגי בד' טפחים", ותחילת מבוי "כגון גבי חקק דהשתא קאתי לשווייה מבוי".

ותוס' מבארים סוף מבוי "פירוש כיון שלא נפסלה שנשתייר שם פס ד' דמבוי כשר אינו יוצא מתורת הכשר עד שיפחות שלא ישאר שם ד' אבל תחלת מבוי דהיינו שלא נשתייר שם פס ד' שצריך לעשות לו הכשר צריך ד' אמות וכו' ופרש"י אין נראה".

אביי מחלק בין תחילת מבוי לסוף מבוי, דב"תחלת מבוי אי איכא ארבע אמות אין אי לא לא", אבל בסוף מבוי סגי בפס ד"ט.

מח' רש"י ותוס'

ונחלקו בזה רש"י ותוס', דרש"י מבאר סוף מבוי "כגון הא דר' אמי ור' אסי שכבר היה מבוי ואירע בו פסול ה"נ דלמיהדר

אמנם המרומי שדה כתב דכל מה שלפי רש"י חשיב סוף מבוי אפילו לא נשתייר פס ד"ט, היינו דוקא הכא דכל הפסול משום גזירה דלמא שבקי.

ומבואר שלמד דלעולם גם רש"י מודה לתוס' בסברה דכל שנשתייר פחות משיעור הכשר הוה כמו תחילת מבוי, דזה הסברה הפשוטה. אלא דאביי הקיל בפסול של פרצה כלפי ראשו שהוא רק משום גזירה דלמא שבקי, בזה סבר דיש להקל דכל שהיה פעם פתח המבוי כדין, שוב לא פקע ממנו שם פתח ע"י מה שנפרץ ויש חשש דשבקי.

אבל ברשב"א מבואר לא כן, שכתב כמו רש"י דאפילו אם לא נשתייר פס ד' טפחים חשיב סוף מבוי, ומאידך פירש סיבת פסול הפירצה משום דבעינן קורה ע"ג כותל מבוי, ולא משום גזירה דלמא שבקי. נמצא מבואר בדבריו שחולק בסברה על תוס' דכל שהיה פעם מבוי כדין ואח"כ נפרץ חשיב סוף מבוי.

מבוי שנפרץ לפני שהכשירו בלחי וקורה

אמנם אכתי יל"ד אם זה דוקא כשנפרץ אחרי שכבר הכשיר את המבוי ע"י לחי וקורה, או אפילו אם עדיין לא הכשירו, כל שהיה מבוי שלם ואח"כ נפרץ חשיב כסוף מבוי.

וכתב המאירי דדוקא אחרי שכבר תיקנו בלחי וקורה חשיב סוף מבוי, אבל כל זמן שלא תיקנו בלחי וקורה חשיב תחילת מבוי.

ומבואר בתוס' דלמדו בכוונת רש"י דסוף מבוי היינו אפילו בכה"ג שלא נשתייר בו פס ד', ולפי תוס' דוקא שנשתייר בו פס ד'.

וכתב החזו"א (סה' סקע"ג) דמדברי רש"י הנ"ל "שאירע בו פסול" אין ראייה, די"ל דכוונתו "דאירע בו ענין פסול שאנו דנין עלי' להכשירו מדין שיוור ד' טפחים". וכן מפרש בדברי ר' יהונתן שכתב מחד כמו תוס' "אם נשתייר מן הכותל סמוך לקורה פס חשוב שהוא רחב ארבעה", ומאידך כתב כלשון רש"י "שכבר היה מבוי אבל אירע בו פסול" [ומכח זה הוכיח הביה"ל (שסה' ס"א ד"ה אם נשאר) דכוונתו כמו רש"י], וביאר דלעולם כוונתו כמו תוס', ולשון אירע בו פסול מתפרש "ענין פסול".

אמנם מ"מ מביא דכן מבואר בדברי רש"י (ד"ה אם יש שם פס ד') שכתב "אם נשתייר מן הכותל או עשה פס ד' במקום הפרצה סמוך לקורה". מבואר להדיא דגם אם לא נשתייר שם פס ד' סגי בד"ט דחשיב כסוף מבוי.

מבוי שהיה גבוה י"ט ונתמעט

והנה יל"ד במבוי שהיה גבוה י"ט ונתמעט מ' ובא לחקוק בו, אם חשיב כתחילת המבוי וצריך לחקוק ד"א לאביי, או דהוה סוף מבוי ומודה דסגי בחקק ד"ט. וכתב הגאון"י שזה מח' רש"י ותוס', דלפי תוס' ודאי חשיב כתחילת מבוי מאחר ולא נשתייר גובה י' במשך ד"ט, אבל לפי רש"י הוה כמו סוף מבוי וסגי בחקק ד"ט.

סימן ה'

בשיעור אורך ורוחב המבוי, וביאור הוכחת אב"י דלא מצאנו ב' חצירות פתוחים לו במבוי ד"ט (ה.)

ויל"ע מדוע נקט ב' טעמים. דבשלמא הריטב"א כתב ג"כ ב' טעמים, לשיטתו דד"ט היינו ד"ט ומשהו, ועל זה כתב מ"מ אין באותו משהו שיעור לפצימי הפתח, ואפי' יהא בו שיעור נמצא כל ארכו של כותלי המבוי פרוץ בפתחי' ואין כאן היכר כותל מבוי".

אבל רש"י הסובר דד"ט היינו ד"ט מצומצמים (כמבואר בד"ה ארכו יתר על רחבו, דרחבו הוא פחות מד"ט), א"כ בין כך אין מקום לפצימין.

וכתב המאירי "היאך יעשה פתח ברוחב ארבעה, והרי צריך לפצימין מכאן ומכאן, ואם אתה עושה בלא פצימין הרי מ"מ כלו פרוץ". והיינו דאנה"נ לא מחייב שצריך לעשות פצימין, ורש"י מתכוון לבאר דגם אם לא צריך פצימין מ"מ פסול משום דכולו פרוץ.

גמ' דף ה' ע"א "משכו בכמה, רב יוסף אמר בד', אב"י אמר בארבע אמות וכו'. אמר אב"י מנא אמינא לה דתניא אין מבוי ניתר בלחי וקורה עד שיהו בתים וחצרות פתוחין לתוכו, ואי בד' היכי משכחת ליה, וכי תימא דפתח לה בדופן האמצעי והאמר רב נחמן נקיטינן איזהו מבוי שניתר בלחי וקורה כל שארכו יתר על רחבו ובתים וחצרות פתוחין לתוכו, ורב יוסף דפתח ליה בקרן זוית".

רש"י (ד"ה ואי אמרת) מפרש את הוכחת אב"י "מכדי מיעוט חצירות שתיים ואין פתח פחות מד', ואיך יפתח פתח רוחבו ארבעה במשך המבוי שאינו אלא ד', איה מקום הפצימין, ועוד כולו פרוץ הוא".

ומבואר ברש"י ב' סיבות שא"א לפתוח פתחים בתוך ד"ט. א. דאין מקום לפצימין. ב. דכולו פרוץ.

בביאור הפסול של "כולו פרוץ"

הוא. ויל"ע מהו פסול זה של "כולו פרוץ" שכתב רש"י^{לכ}.

מבואר בדברי רש"י ב' טעמים, דלא יהיה מקום לפצימין, ועוד דכולו פרוץ

✽ הערות והוספות ✽

^{לכ} ונביא בזה כמה צדדים. אמנם אין מקום להסתפק אולי החיסרון הוא כמו שביאר המאירי (לעיל סי' ד') בביאור פסול פירצה כלפי ראש המבוי דהוי כמו צדו אחד קצר דבעי' כותל שלם כלפי ראש המבוי, ונימא דגם כאן זה חיסרון בשם מבוי שצריך כותל שלם כלפי ראשו. זה אינו, וכמו שביארנו לעיל (סי' ד') בביאור דברי רב יוסף דפתח להו בקרן זוית) דהחיסרון של צדו אחד קצר

דברי הריטב"א דחסר בהיכר כותל מבוי

הריטב"א כתב דאפילו אם יש שם פצימין פסול ד"אין כאן היכר כותל מבוי". ומבואר מדבריו דה"ה אפילו עשה שם צוה"פ פסול, דאילו צוה"פ כן מהני א"כ מה הקשה אביי, הרי שפיר יכול לפתוח שם פתחים ע"י צוה"פ מאחר ויש מקום להעמיד שם פצימין. ומבואר בריטב"א דהוא חיסרון דבעי' מחיצות הניכרות, וצוה"פ לא הוי "ניכר".

ועדיין יש להסתפק בזה אם זה דין ב"שם מבוי" ע"ד מה שהבאנו לעיל בסי' ג' בשם הגר"ז דלא סמכי' על מחיצות החצירות אלא בעי' שיהיו מחיצות למבוי עצמו [או כמו שביארנו שם במ"ב דבעי' מחיצות הניכרות דוקא ולא מהני מחיצה בגידוד], או דילמא הוא דין ב"קורת מבוי" דבעי' שתהיה מונחת ע"ג כותל מבוי הניכר דוקא²¹.

וכן יש לבאר ג"כ ברש"י דהחיסרון של כולו פרוץ הוא או משום דחסר בשם מבוי או משום דחסר בדין קורה ע"ג מבוי [למרות דלעיל בסוגיא דפרצה מצדו כלפי ראשו לא ביאר כמו הראשונים שהוא פסול משום קורה ע"ג מבוי (אלא רק משום שבקי). י"ל דהיינו דוקא התם משום דסבר דמה שהקורה מונחת

על דופן שהוא עומ"ר שפיר חשיב מונח ע"ג כותל מבוי. משא"כ כאן שהמקום כולו פרוץ, א"כ חסר בדין כותל ע"ג כותל מבוי].

אמנם אין זה ממש כמו הריטב"א, שברש"י עפ"י המאירי שכתב "ואם אתה עושה בלא פצימין הרי מ"מ כלו פרוץ", מדויק דאם עשה פתח עם פצימין אין חיסרון של כולו פרוץ. ודלא כהריטב"א שנקט שגם בזה פסול. והיינו שהריטב"א למד דבעי' היכר כותל מבוי, וצוה"פ לא הוי היכר כותל. ורש"י סובר דצוה"פ שפיר נחשב כדופן ניכר, אבל כשאין צוה"פ מודה לריטב"א דהחיסרון הוא בשם מבוי או בדין קורה ע"ג מבוי.

החזו"א (סה' סקמ"ו) למד בפשטות רש"י דכוונתו משום דחסר בשם מבוי, ותמה עליו מה אכפ"ל דכולו פרוץ, הרי יש את מחיצות החצירות, ואין דין שיהיו מחיצות למבוי דוקא, דכמו שמבוי הפרוץ כולו לחצר ניתר ע"י לחי וקורה, דסמכי' על מחיצות החצר, ה"ה בכל הצדדים דמבוי המוקף חצירות ואין לו מחיצות משלו שפיר ניתר ע"י לחי וקורה [והא דמינכר כמבוי, היינו משום שבכל צד יש ב' בתים עם מקום שמשתמשים שם רק אותם ב' בתים, ובחלק שבאמצע שמשתמשים שם כל הד' בתים ללכת דרך שם

❦ הערות והוספות ❦

הוא דוקא כשיש אחריו פרצה לרה"ר וממילא נחשב שעדיין לא התחיל המבוי. אבל כאן שאין פרצה לרה"ר [אלא רק לחצירות] שפיר הוה מבוי.

²¹ וזה א"ש טפי לפי משמעות הראשונים דדין קורה ע"ג כותל מבוי הוא דין בהיכר, ולכן בעי' שיהיה מונח על כותל הניכר דוקא. אבל לפי **החזו"א** (סז' סקי"ז) שביאר בטעם דין זה "שהמחיצות מחזקות זו את זו וכל אחת מתחזקת בפעולתה ע"י פעולת חברותיה, והלכך כשנפרד בין הקורה למחיצות אין כאן שיעור קורה בפעולתה הראוי' וגם המחיצות נשארו ברפינון שחסר להן שותפות הקורה, והיינו טעמא דבעי' קורה ע"ג מבוי", מסתברא שאם מונחת קורה ע"ג צוה"פ שפיר חשיב קורה ע"ג דופן מבוי, ודלא כהריטב"א כאן שכתב דגם אם עשה צוה"פ עדיין פסול משום דחסר בהיכר כותל מבוי. [ולא דמי לסוגיא דלעיל בפירצה ד"ט מן הצד דביארנו בסי' ד' בדברי הריטב"א שזה חיסרון בקורה ע"ג כותל מבוי. דשם הקורה מונחת על כותל פחות מד"ט, והא דיש עומ"ר אין זה מתחבר לשיעור הדופן עליו מונחת הקורה (דעומ"ר לא סותם את הפירצה אלא רק עושה דין שהפרצה לא פוסלת), ולכן חסר דלא הוה קורה על דופן ד"ט ובעינין שיתחברו הקורה עם הרפנות כדי שיתחזקו זה מזה. משא"כ אם מונח על כותל שכולו צוה"פ א"כ שפיר מתחבר עם מחיצה ד"ט].

החצר יש עומ"ר בצדדי הפתח, מ"מ בעי' שיהיה גם שם פתח בתוך המבוי, "ואפילו את"ל דכל שיש בחצר עומ"ר אע"ג דמבוי פרוץ מרובה מקרי פתוחין לתוכו, מ"מ כששניהם פרוצים זל"ז ברובן נראה דלא מקרי פתוחין לתוכו".

ומ"מ נראה ברור בדבריו כמו המאירי דהחיסרון של "כולו פרוץ" הוא דוקא כשלא עשה פצימין. אבל אם יש מקום לפצימין ויכול לעשות שם צוה"פ, פשוט דיש לזה שם פתח וכשר נודלא כהריטב"א שכתב שגם אם עשה פצימין עדיין פסול, אפילו שיכול לעשות שם צוה"פ].

לרה"ר הנה החלק ההוא זהו עיקר המבוי שדברו בו חכמים].

ביאור החזו"א שהוא חיסרון בשם "פתח" החצר

וכתב החזו"א לפרש (סה' סקמ"ט) דהחיסרון של כולו פרוץ אינו חיסרון במחיצות, אלא חיסרון ב"פתחים", כי יש דין שיהיו חצירות "פתחים" לו, ולא חשיב פתח רק כשיש עומ"ר מהצדדים. [ומפרש לפי"ז דבגוונא דמבוי הפרוץ לחצר, לא מצטרף חצר זה לתנאי מבוי המצריך ב' חצירות פתוחים לו, דאין שם עומ"ר]. ומוסיף עוד דגם אם בתוך

ביאור דברי אב"י דלא שייך לפתוח בדופן האמצעי

אמנם תוס' (ד"ה ואי בארבעה) חולקים עליו "אע"ג דד' דקאמר רב יוסף היינו דאיכא משהו טפי דהמבוי אם אינו רוחב ד' אינו צריך לחי", דלעולם רחבו הוא ד"ט.

קושית המהרש"א מה הכריחו לרש"י לפרש דרחבו פחות מד"ט

ותמה המהרש"א מה הכריח את רש"י לחלוק על תוס' ולא העמיד ג"כ דארכו ד"ט ומשהו ורחבו ד"ט^ל. וביאר דרש"י סבר דאילו הוי רחבו ד"ט הוה פתח מעולה, דיש כאן פצימין ע"י ב' ראשי הכתלים שבצדדים^ל.

הגמ' מביאה דאב"י ממשיך להוכיח "וכי תימא דפתח לה בדופן האמצעי". וכפשוטו כוונת הגמ' לשאול שיפתח ב' פתחים ברוחב המבוי, דבצדדי המבוי לא הצלחנו לפתוח אפילו פתח אחד. ודוחה דבעי' מבוי ארכו יותר על רחבו.

מח' רש"י ותוס' בביאור דחית אב"י

ופרש"י (ד"ה ארכו) "וכיון דאמרת ארכו ד' כשר הרי רחבו ד' חסר משהו ואין שם שיעור פתח".

✽ הערות והוספות ✽

^ל וכפשוטו היה מקום לומר דהסיבה שרש"י ביאר כן, משום דכך הוא הבין בדבריו רב יוסף ד"ט היינו מצומצמות. אלא שזה קשה כמו שהקשו הראשונים דאפילו למאן דפליג על רב אחלאי דפתח פחות מד"ט טעון לחי וקורה, מ"מ בעי' שהמבוי עצמו יהיה רחב ד"ט. ועוד יתבאר ענין זה להלן א"ה. ואולי י"ל דהכרחו של רש"י דסבר שאילו ארכו ד"ט ומשהו א"כ יש שם מקום להעמיד פצימין [נסבר דאם יש שם פצימין או צוה"פ, אין חיסרון של כולו פרוץ, ודלא כהריטב"א].

^ל יש להעיר דלמרות דלענין צוה"פ לא מועיל ראשי דפנות (כמבואר ברמ"א סג' וסוכ"ו ובמ"ב סקק"ג, עי' להלן סי' לב), מ"מ לענין שם פתח סגי בראשי דפנות (כשיטת הרא"ש והטור יו"ד סי' רפז) לענין מזווה).

שתיים". הרי גם אם היה סגני בפתח אחד היתה ראייה, דא"א לפתוח פתח בכותל ד"ט דאין מקום לפצימין, וכולו פרוץ הוא^ל.

והנה החזו"א שלמד שזה חיסרון ב"פתח" דבעי עומ"ר, כתב על זה "ואפילו את"ל דכל שיש בחצר עומ"ר אע"ג דבמבוי פרוץ מרובה מקרי פתוחין לתוכו, מ"מ כששניהם פרוצים זל"ז ברובן נראה דלא מקרי פתוחין לתוכו". דמבואר דהחיסרון הוא דוקא בב' חצירות, אבל אילו הוה סגני בפתח אחד, היה עליו שם פתח ע"י מה שבתוך החצר הוה עומ"ר. וממילא לא קשה קושית רעק"א. אמנם דבריו צ"ב.

ישוב דברי רש"י

ושמעתי לפרש, דהנה כתבנו להסתפק לעיל בביאור כולו פרוץ אם הוא דין ב"שם מבוי" או דין ב"קורה ע"ג מבוי". ואם נימא ברש"י שזה חיסרון ב"שם מבוי", באמת קשה קושיות הנ"ל.

אמנם אם נבאר שזה חיסרון ב"קורת מבוי" שצריכה להיות מונחת ע"ג דופן מבוי שלם, יש ליישב את הקושיות הנ"ל לפי מה שביארנו לעיל בסי' ד' בשיטת הרשב"א דפירצה מצדו כלפי ראשו פוסלת משום דבעי קורה מונחת ע"ג דופן מבוי, ומבואר בעבוה"ק שאם התיר את המבוי ע"י לחי, אם הלחי בצד הפרצה פסול דבעי שיהיה לחי

ולפי מה שהבאנו לעיל מהמאירי שכתב "ואם אתה עושה בלא פצימין הרי מ"מ כלו פרוץ", דמבואר דלא חייבים לעשות פתח עם פצימין דוקא, א"ש גם בלי זה, דאם הוה רחבו ד"ט הוה פתח מעליא, דכדופן האמצעי אין חיסרון של "כולו פרוץ", לא מבעיא לפי ההבנה שכתבנו דהוא חיסרון ב"קורה ע"ג מבוי", דודאי שאין זה חיסרון בדופן האמצעי, אלא אפילו למש"כ דהוא חיסרון ב"שם מבוי", מ"מ כבר התבאר לעיל בסי' ג' בדעת הגר"ז והמ"ב דזה דין רק בב' דפנות שבצדדים שהוא צורת המבוי, אבל בדופן האמצעי אין בזה חיסרון.

אמנם לפי ביאור החזו"א שזה חיסרון בשם "פתח" החצר, א"כ אכתי יש כאן חיסרון דכולו פרוץ, וצ"ל כמו המהרש"א דראשי הכתלים הוו פצימין, וממילא הוה פתח^ל.

ויש לתמוה עדיין מה הכריחו לרש"י שלא לפרש כמו תוס', נהי דיש ברחבו מקום לפתח אחד, אבל אכתי חסר חצר שניה ולא הוי מבוי.

קושית רעק"א מדוע הוצרך רש"י לפרש קושית אביי מדין שצריך ב' חצירות

עוד הקשה רעק"א (גהש"ס) מדוע רש"י ביאר את הוכחת אביי דאין מקום לפתוח חצירות בצדדים "מכדי מיעוט חצירות

✽ הערות והוספות ✽

^ל ודלא כהריטב"א שגם ע"י פצימין פסול משום דחסר בהיכר המבוי, דחזו"א לשיטתו שאין זה חיסרון בהיכר אלא בשם פתח, כל שיש שם פצימין או צוה"פ שפיר הוה שם פתח, וכמש"כ לעיל.

^ל וכתב הדברי יחזקאל דאילו סגני בחצר אחת, לא אכפ"ל שפרוץ כולו בצד אחד, דל"שם מבוי" סגני בב' דפנות. אמנם דבריו מחודשים, דעד עכשיו הזכרנו שמספיק ב' דפנות בב' הצדדים דזוהי צורת מבוי [וכמו במבוי המפולש שע"י ב' דפנות שבצדדים חשיב "מבוי"], אבל שיספיק ב' דפנות בצורת ר', זה דבר חידוש.

סמוך לכותל מבוי, אבל אם הניח את הלחי שלא בצד הפרצה כשר.

ומעתה א"ש דאביי בא להוכיח דלא יתכן מבוי באורך ד"ט, ואילו היה סגי בפתח אחד, שפיר מצינו מבוי ד"ט בהכשר לחי לפי הבנת המאירי דאפשר לעשות פתח בלי פצימין, שעושה פתח אחד בצד אחד ומניח את הלחי בצד השני, דחיסרון של "כולו פרוץ" הוא רק בצד ששם מונח הלחי והקורה. ולכן רש"י הדגיש בשאלה שצריך לפתוח ב' פתחים.

וכמו"כ א"ש הכרחו של רש"י שלא לפרש כמו תוס', דסבר דלעולם חצר אחת

אפשר לפתוח בצד המבוי [בלי פצימין כמבואר במאירין] ויתיר את המבוי ע"י לחי, וחסר רק את החצר השניה ועל זה הגמ' שאלה שיפתח אותה ברוחב המבוי [וכן מדויק לשון הגמ' וכגו' רש"י ששאלה וכי תימא דפתח "ליה" בדופן האמצעי, ורב יוסף ענה דפתח "להו" בקרן זוית. דמבואר דהשאלה היתה רק על פתח אחד לחי].

וזהו שהוכרח לרש"י דאילו הוה רוחב המבוי ד' טפחים א"כ יש מקום לפתח השני ברוחב המבוי ושפיר מצאנו ב' פתחים פתוחים לו. אלא ע"כ דרוחב המבוי הוא פחות מד"ט.

מח' רש"י ותוס' בשיעור רוחב מבוי

אמנם צ"ע שהראשונים הקשו דרב אחלאי הוא רק דין בשיעור "פתח" המבוי, דס"ל דפתח פחות מד"ט לא צריך תיקון אפילו אם רוחב המבוי הוא יותר מד"ט. אמנם גם החולקים עליו מודו דמבוי שרחבו פחות מד"ט לא צריך תיקון, ורק חלקו דגם "פתח" פחות מד"ט צריך תיקון.

ביאור דאירי בכה"ג שהמבוי פתוח לכרמלית, דאין דין מקו"פ בכרמלית

והנה נחלקו הראשונים אם יש דין מקו"פ בכרמלית. רש"י (ט. ד"ה ובלבד) כתב "ובין לחיים נמי אפילו חשבת ליה מקום בפני

רש"י (ד"ה ארכו) כותב "וכיון דאמרת ארכו ד' כשר הרי רחבו ד' חסר משהו". ותוס' (ד"ה ואי) חולקים "דד' דקאמר רב יוסף היינו דאיכא משהו טפי, דהמבוי אם אינו רוחב ד' אינו צריך לחי כדרב אחלאי לקמן, ואי לא הוי טפי משהו הוי ארכו כרחבו".

ביאור האבה"ע דרש"י למד דרב יוסף חולק על רב אחלאי

וכתב האבה"ע דרש"י למד בדברי רב יוסף דלא ס"ל כרב אחלאי, ולכן כתב שגם מבוי פחות מד"ט צריך תיקון.

✽ הערות והוספות ✽

^ל והנה מה שרש"י פירש בשאלה "במבוי רחב מאד קאמר ויכול לפתוח פתח החצירות בדופן שמאחריו", דמבואר ששאל על ב' חצירות שאפשר לפתוח בדופן האמצעי כשהוא רחב מאד. י"ל דרצה להרויח מבוי שיוכל להתיר אותו גם ע"י קורה. אמנם עיקר הקושיא היא מפתח אחד, דגם אם מצאנו מבוי ד"ט שניתר בלחי ולא בקורה, כבר שייך שיהיה שיעור מבוי ד"ט. וגם רב יוסף שענה לו כגון שפתח להו בקרן זוית, יכל לתרץ שפתח אחד בקרן זוית והשני ישר, אלא שבא להרויח בזה מבוי ד"ט שניתר גם בלחי וגם בקורה.

ביאור עפ"י החזו"א דבחקק לא צריך שיעור מבוי הניתר בלחי וקורה

ויש ליישב ברש"י עפ"י החזו"א (עג' סק"ח) שכתב לבאר בגמ' להלן שאמרה דפתח להו בקרן זוית, וצ"ע דבכה"ג אין שטח דע"ד במבוי והוי מקו"פ דלא צריך תיקון. ופירש דאנה"נ לא צריך שום תיקון, ואין בזה בעיה, דכאן לא איירי בשיעור מבוי הניתר בלחי וקורה אלא בשיעור מבוי הנצרך לחקק, ואין דין לחקוק שיעור מבוי הניתר ע"י לחי וקורה דוקא, אלא סגי לחקוק שיעור שיהיה בו שם מבוי. ושאל אב"י דשם מבוי הוא דוקא אם יש בו מקום לפתוח לו ב' חצירות, ועל זה קאמר רב יוסף דשפיר יש בו מקום לפתוח ב' חצירות בקרן זוית, ואנה"נ דמבוי כזה לא צריך תיקון, אבל הוא "מבוי", והא דלא צריך תיקון אין זה חיסרון בשם מבוי שלול"ט.

ומעתה כך יש ליישב ג"כ בדברי רש"י דביאר דרוחב המבוי הוא פחות מד"ט. והקשינו דבשיעור זה לא צריך ולא מועיל תיקון. אמנם להנ"ל א"ש דבאמת לא צריך תיקון, ודנים כאן רק מצד "שם מבוי", דכל שיש מקום באורך ד"ט לפתוח ב' חצירות, שם מבוי עליו, אפילו שאין רחבו ד"ט ולא צריך תיקון. [ודלא כהמאירי שכתב להדיא בכמה מקומות ששיעור רוחב המבוי הוא ד"ט].

אמנם יל"ע אם כדברינו, מה פרש"י באב"י דלא שייך לפתוח פתח באורך ד"ט משום ד"כולו פרוץ".

עצמו וכו', דבין הלחיים נידון כמקו"פ, ומ"מ מבואר דבפתוח לכרמלית אסור לטלטל שם. והיינו שאין דין מקו"פ בכרמלית, דמצא מין את מינו וניעור.

ולפי"ז י"ל דזו שיטת רש"י כאן שמבוי פחות מד"ט צריך תיקון, דהיינו בכה"ג שפתוח לכרמלית.

אמנם צ"ע דדעת רש"י (שבת ז. ד"ה דעד עשורה) שיש דין מקו"פ בכרמלית. ופירש החזו"א (עג' סק"ד) "נראה דדעת רש"י והרשב"א דלא דמי להא דעירובין ט' א' דאמר לרבא בפתוח לכרמלית אסור בין הלחיים אף בפחות מד', דהתם מצטרף האי פחות מד' לשאר כרמלית ואין כאן כלל שיעור פחות מד', שהרי רחבו יתר מד' אלא שהוא חסר בארכו, וכיון שלצד כרמלית אין כאן מחיצה בין האי בין הלחיים לשאר כרמלית, א"כ נמשך ע"כ ארכו תוך שאר הכרמלית, משא"כ במוקף מחיצות ואין ביניהן ד' ע"כ נשאר בשיעור פחות מד', ואין כאן צירוף שיעור להרחיבו אלא צירוף ליתן דינו כרמלית, זה לא אמרינן". והיינו שביאר דדברי רש"י (ט.) הם דוקא שם שיש למקו"פ רוחב ד"ט וצריך רק להצטרף לאורך, אבל כאן שרוחב המבוי פחות מד"ט, שפיר הוה מקו"פ.

ועוד צ"ע דכותב החזו"א (עג' סק"ז) דגם במקרה שהמבוי חשוב ככרמלית משום שהוא מקו"פ בכרמלית, מ"מ לא יעזור לו תיקון. וא"כ איך אמר רש"י דשיעור מבוי ברוחב הוא פחות מד"ט.

✽ הערות והוספות ✽

^{לט} ועיין מש"כ לעיל [סי' ג' וד' דתוס', ר"ן [ורשב"א] שהצריכו בחקק שיעור ד"ט ומשהו, מבואר דלא כהחזו"א, דכן מצריכים לחקק שיעור מבוי הניתר בלחי וקורה.

תיקון מבוי לא שייך לומר "כולו פרוץ", דאין חיסרון של קורה ע"ג כותל מבוי מאחר ולא בעי' קורה בכלל².

ומענה צ"ע לפי מה שביארנו לעיל ליישב שיטת רש"י עפ"י הבנה זו ש"כולו פרוץ" הוא חיסרון בקורה על גבי כותל מבוי, נמצא מבואר דמבוי זה צריך תיקון לחי וקורה. ושוב קשה כנ"ל דברחב פחות מד' טפחים הרי הוא מקום פטור ולא צריך תיקון. ויתבאר אי"ה עפ"י ביאור שיטת הרמב"ם, וכדלהלן.

שיטת הרמב"ם בשיעור רוחב מבוי הצריך תיקון, ביאור שיטתו ושיטת רש"י

ביאור דהרמב"ם איירי במבוי הפתוח לכרמלית

והיה מקום לומר דהרמב"ם איירי בכה"ג שהמבוי פתוח לכרמלית, וס"ל דאין דין מקו"פ בכרמלית, ולכן מבוי זה צריך תיקון.

אמנם קשה על זה משה"ק החזו"א (עג' סק"ז) דגם במקרה שהמבוי חשוב ככרמלית משום שהוא מקו"פ בכרמלית, מ"מ לא יעזור לו תיקון, וא"כ איך ניתן כאן ע"י לחי או קורה.

ועוד שמעתי להקשות דהרמב"ם (פי"ד שבת ה"ד) כתב "איזו היא כרמלית תל שיש

ובשלמא לפי הבנת החזו"א שזה דין ב"פתח" החצר, א"נ לפי ההבנה שזה חיסרון בשם מבוי דבעי כותלי מבוי [כמו הגר"ז], א"ש דגם אם לא בעי' שיעור מבוי הניתר בלחי וקורה, אבל כן צריכים שיהיה שם מבוי עליו, וכל שאינו ראוי לפתוח לו חצירות [אי משום שחסר בפתח, אי משום שחסר בשם מבוי] אין עליו שם מבוי.

אמנם לפי ההבנה שהחיסרון הוא דבעי' קורה ע"ג כותל מבוי, א"כ במבוי שארכו ד"ט ורחבו פחות מד"ט שלא צריך

הרמב"ם (פי"ז שבת ה"ט) כותב "מבוי שאין ברחבו שלשה טפחים אינו צריך לא לחי ולא קורה ומותר לטלטל בכולו".

וביארנו בדבריו דחולק על דינו של רב אחלאי וס"ל דגם בפחות מד' טפחים צריך תיקון.

אמנם מסתימת לשונו משמע דלא רק כשהפתח פחות מד"ט צריך תיקון, אלא גם כשהמבוי עצמו רחב פחות מד"ט צריך תיקון. [ודלא כהמרכה"מ (פט"ו הי"ד) שכתב דכוונת הרמב"ם שהפתח פחות מד"ט אבל רוחב המבוי בפנים יותר מד"ט]. ויל"ע מדוע צריך תיקון, הרי הוא מקו"פ.

❦ הערות והוספות ❦

² כתבנו לעיל [סי' ג' וד' בהערות] שהיה מקום לפרש בריטב"א שזה גופא היה ויכוח בין אבי לרב יוסף, דלאביי בעי' לחקוק שיעור מבוי הניתר ע"י לחי וקורה [ומשו"ה לא יכל לתרץ כמו רב יוסף שהעמיד ב' פתחים בקרן זוית], ורב יוסף ענה לו דלא בעי' שיעור מבוי הניתר ע"י לחי וקורה דוקא, אלא העיקר שיהיה לו שם מבוי, וממילא יש היכ"ת לפתוח ב' פתחים גם בד"ט. אמנם ברש"י זה לא יעזור, דכתב דרוחב המבוי פחות מד"ט בדבריו אביי, מבואר דגם לאביי לא בעי' מבוי הניתר בלחי וקורה, וקשה מש"כ באביי דהחיסרון הוא משום "כולו פרוץ", הרי כשאין ברחבו ד"ט לא צריך שום תיקון.

כרמלית הוא מכח התקנת חכמים לתקן את הרוח רביעית ולכן לא חשיב מובדל מהרשות הסמוך לו ע"י ג' מחיצות, וממילא ברור שאם יתקן את הרוח הרביעית בצורה שתיקנו חכמים שוב הוי מובדל מהרה"ר הסמוך לו ודינו כמקו"פ דמותר לטלטל שם.

ביאור שיטת רש"י

ועד"ז שמעתי ליישב את שיטת רש"י כמו שביארנו לעיל דס"ל לרש"י (ט). דאין מקו"פ בכרמלית דמצא מין את מינו וניעור.

ומה שהקשינו מדעת רש"י (שבת ז). שיש דין מקו"פ בכרמלית, ופירש החזו"א (עג' סק"ד) דדברי רש"י (ט). הם דוקא שם שיש

למקו"פ רוחב ד"ט וצריך רק להצטרף לאורך, אבל כאן שרוחב המבוי פחות מד"ט, שפיר הוה מקו"פ. יש ליישב כמש"כ הגר"ז (קו"א שמה' סק"ג) בדעת רש"י דמש"כ שיש דין מקו"פ בכרמלית היינו בגבוה ג"ט מהקרקע, אבל כשהוא פחות מגובה ג"ט אמרי' מצא מין את מינו וניעור.

ומה ששאלנו ממש"כ החזו"א (עג' סק"ז) דגם במקרה שהמבוי חשוב ככרמלית משום שהוא מקו"פ בכרמלית, מ"מ לא יעזור לו תיקון. י"ל כנ"ל דהנה כל מה שבקרקע חלקה אמרי' מצא מין את מינו וניעור ודינו ככרמלית אפילו שהוא פחות מד"ט, היינו משום דלא חשיב מובדל מהרשות הסמוך לו. ומה דלא הוה מובדל מהרשות הסמוך לו ע"כ היינו מכח התקנת חכמים שהצריכו תיקון ברוח הרביעית. ולכן כל שתיקן את הרוח הרביעית בלחי או קורה, שוב הוי מובדל מהרשות הסמוך לו וחזר להיות מקו"פ דמותר לטלטל שם.

בו ארבעה על ארבעה וכו' וכן חריץ שיש בו ארבעה על ארבעה וכו' וכן מקום שהוקף בארבע מחיצות גובהן משלשה ועד עשרה וביניהן ארבעה על ארבעה וכו' וכן קרן זווית הסמוכה לרה"ר והוא המקום שמוקף שלש מחיצות והרוח הרביעית רה"ר".

ויש לדייק דבתל, חריץ ומקום שהוקף בד' מחיצות כתב הרמב"ם שיש בו דע"ד, ואילו כשאירי במוקף בג' מחיצות לא כתב דוקא שיש בו דע"ד. ומבואר דבכה"ג הוי כרמלית אפילו שאין בו דע"ד. וכתב כן להדיא אפילו בפתוח לרה"ר. ושוב צ"ע כנ"ל מדוע לא הוי מקו"פ.

ביאור שיטת הרמב"ם

ושמעתי לפרש ברמב"ם עפ"י מש"כ המ"ב (שמה' סקע"א) דהא דקיי"ל דאין חורין לכרמלית היינו דוקא מתי שגבוהים ג"ט, "אבל בפחות משלשה אף שאין בו דע"ד יש להם דין כרמלית, דחשובין כקרקע הסמוך להן".

וכך י"ל ברמב"ם דאף דמדאורייתא כל שיש לו ג' מחיצות הרי הוא מובדל מהרשות הסמוך לו, מ"מ אחרי שתקנו חכמים שצריך תיקון לרוח הרביעית לא חשיב מובדל מהרשות הסמוך לו, וממילא גם אם אין במבוי רוחב ד"ט הרי הוא בכלל רה"ר הסמוך לו. אמנם אין דינו רה"ר מאחר ויש לו ג' מחיצות ומדאורייתא סגי בזה להבדילו מהרשות הסמוך לו, אלא תורת כרמלית עליו.

והא דהקשה החזו"א (עג' סק"ז) דגם אם המבוי מוגדר כרמלית לא יעזור לו תיקון, א"ש, דכאן כל מה שיש עליו דין

תירוץ רב יוסף "כגון דפתח להו בקרן זוית"

אמנם בראשונים שהקשו על דברי רב יוסף סתירה **מגמ'** ו. "דפתחא בקרן זוית לא עבדי אינשי", מבואר שלמדו שגם בדין דפתחי חצירות בעי' שיהיה עליהם שם פתח.

תירוצים שונים מדוע אין כאן חיסרון של קרן זוית

תוס' (ו. ד"ה דפתחא) כתבו "מיהו אם עשא' כעין פתח במזוזות ומשקוף הוי שפיר פתח כדאמר לעיל (ד' ה.). דפתח ליה בקרן זוית". והיינו שלמדו דגמ' דידן דפתח בקרן זוית היינו ע"י צוה"פ. וכ"כ הרשב"א דלמרות שלא עבדי אינשי פתח בקרן זוית, מ"מ ע"י צוה"פ כן הוה פתח.

בריטב"א כתב דבסוגיין איירי ע"י פצימין, ובכה"ג עבדי אינשי אפילו בקרן זוית.

והנה כבר כתבנו [לעיל סי' ד'] בדעת הריטב"א דלכאורה ס"ל שהפתחים לרב יוסף הם ע"י צוה"פ [דלולא זה יקשה דאין כאן פס ד' כלפי ראש המבוין]. ומ"מ לא תירץ כמו תוס' והרשב"א דע"י צוה"פ שאני, מבואר דס"ל דגם ע"י צוה"פ אם לא עבדי אינשי הכי לא הוי פתח. ולכן חיפש ציור דכן עבדי אינשי אפילו בקרן זוית, ועל זה קאמר דכל שיש לזה צורה של פתח עבדי אינשי אפילו בקרן זוית, ולכן כתב דאפילו ע"י פצימין חשיב פתח.

כבר הזכרנו דברי המהרש"א שהעיר דבמקרה כזה שפתח ב' פתחים בקרן זוית, למרות דהוה מבוי פחות מד' על ד' אין לחוש.

וכתב החזו"א (עג' סק"ח) לבאר בזה דאנה"נ בודאי דבכה"ג שפתח לו ב' פתחים בקרן זוית לא צריך שום תיקון, דכל פחות מדע"ד הוה מקו"פ. אלא שלענין חקק לא צריך לחקוק שיעור מבוי הניתר ע"י לחי וקורה דוקא, אלא סגי לחקוק שיעור שיהיה בו שם מבוי. ושאל אביי דשם מבוי הוא דוקא אם יש בו מקום לפתוח לו ב' חצירות, ועל זה קאמר רב יוסף דשפיר יש בו מקום לפתוח ב' חצירות בקרן זוית, ואנה"נ דמבוי כזה לא צריך תיקון, אבל הוא "מבוי", והא דלא צריך תיקון אין זה חיסרון בשם מבוי שלו. ולכן בחקק שאין חיסרון חצירות [משום שחצירות שבכל המבוי מהנו גם למקום זה] חשיב שיעור ד"ט למבוי, משום שהוא שיעור שראוי לפתוח בו ב' חצירות^{כא}.

מח' הראשונים אם צריך שיהיה לפתחים אלו שם פתח

והנה דנו הראשונים בזה אם בעינן שיהיה לפתחים הפתחים למבוי "שם פתח" מבפנים או לא בעינן. וכתב המאירי בשם תוס' דשאני הכא של"צ "פתח" אלא רק שיהיו חצירות פתוחים לתוכו, ולכן למרות דלא עבדי אינשי פתח בקרן זוית, מ"מ לענין חצירות פתוחים לתוכו סגי בפתח בקרן זוית.

✽- הערות והוספות -✽

^{כא} וע"ע מש"כ בסי' ג' וד' בדברי הראשונים משמע לא כן.

דאפילו ע"י צוה"פ לא עבדי אינשי ולא הוי פתח [דאם ע"י צוה"פ הוי פתח, א"כ עדיין יש ליישב שיטת רב יוסף דמצאנו מבוי ד"ט שפתוח לו ב' פתחים, והיינו ע"י צוה"פ].

אמנם המאירי מבאר דאביי חולק דלעשות פתח בקרן זוית "דברים רחוקים הם ואין לסמוך עליהם", ונדלא כהמיוחס למאירי שהביא את גי' ר"ח]. ולדבריו א"ש שיועיל צוה"פ בקרן זוית.

אמנם לעולם י"ל דאפילו לפי ר"ח יועיל צוה"פ בקרן זוית, דאין כוונתו שפתח בקרן זוית לא מהני, אלא רק שאין זה "פתח כדרכו", וקסבר דבמבוי לא סגי בשם פתח אלא בעי' פתח כדרכו, ורב יוסף סבר דסגי בשם פתח.

משא"כ תוס' והרשב"א ס"ל דע"י צוה"פ אפילו לא עבדי אינשי הוי פתח, משום שהוא מציאות של פתח, ולכן זה דוקא בצוה"פ, אבל פצימין בעלמא לא מועיל.

בריטב"א כתב עוד לתרץ דפתח בקרן זוית לא עבדי אינשי הוא דוקא בצד של הפתח דגרע, אבל כאן דאיירי בפתח בקרן זוית בצד שממול הפתח עבדי אינשי גם באלכסון.

המאירי תירץ דשאני הכא שאינו פתח הבא מאליו אלא עשו בו פתח חשוב ומתוקן.

גירסת ר"ח

והנה ר"ח גורס דאביי אמר לך פתח בקרן זוית לא עבדי אינשי. ומבואר בדבריו

סימן ו'

לחי הבולט ד' אמות (ה.)

ד' אמות נידון משום מבוי וצריך לחי אחר להתירו. ורב יוסף לאפוקי מתורת לחי עד דאיכא ארבע אמות למיהוי מבוי אפי' בארבעה טפחים נמי הוי מבוי".

גמ' דף ה' ע"א "אמר אביי מנא אמינא לה, דאמר רמי בר חמא אמר רב הונא לחי הבולט מדופנו של מבוי פחות מארבע אמות נידון משום לחי ואינו צריך לחי אחר להתירו

בביאור שיעור ד' אמות ללחי שברוחב המבוי

וא"ש גם לרב יוסף, דלמרות דס"ל דשיעור אורך מבוי ד"ט, מ"מ א"א לפסול בשיעור זה מאחר ועדיין יש בו היכר לחי, ולכן פסל בשיעור חשוב של ד"א.

המאירי שואל "ושמא תאמר ומה לנו בה לארך מבוי, והלא בליטה זו לרוחב המבוי היא ורוחב המבוי הכשרו בד"ט, וא"כ אף בליטה ארבעה תהא צריכה לחי אחר".

ביאור האבן העוזר

והנה קושית המאירי לשיטתו שנקט בכמה דוכתי דשיעור רוחב מבוי הוא ד' טפחים, אמנם האבה"ע תירץ דאין שיעור לרוחב המבוי, ולכן אזלינן בתר שיעור ארכו^{כב}.

וזהו כמו שהזכרנו לעיל [סוף סי' ג'] בביאור שיטת הרי"ף והרמב"ם דאין שיעור לרוחב המבוי, והא דמבוי פחות מד"ט לא צריך תיקון אין זה חיסרון בשיעור המבוי אלא דהוא מקו"פ ומקו"פ לא צריך תיקון. [ושם הבאנו דלכאורה זה תלוי במח' ראשונים אם

ביאור המאירי

ותירץ "אין זה כלום, שכל רוחב ארבעה היכר לחי יש בו, אבל כשמגיע לשיעור שיש בו הכשר לארך מבוי אין כאן לחי ולא היכר לחי, וצריך לחי אחר".

והיינו שהמאירי למד שלחי הוא באחד מב' אופנים "או שיעשה לשם לחי או שיהא בו היכר לחי". ולכן כל שהוא ד"ט עדיין יש בו היכר לחי ולא אכפ"ל שלא נעשה לשם לחי, אבל כשהוא בשיעור אורך מבוי בד"א כבר אין עליו היכר לחי, ושוב לא מהני מאחר ולא נעשה לשם לחי.

✧ הערות והוספות ✧

^{כב} והנה האבה"ע כתב כן דוקא אם חולקים על דינו של רב אחלאי. אמנם לעיל בסי' ה' כתבנו להקשות על זה דשיעור של רב אחלאי אינו שיעור במבוי אלא שיעור בפתח, וגם החולקים עליו מודו דמבוי רחב פחות מד"ט לא צריך תיקון. ולכן כתבנו לבאר כאן מצד אחר, דשיעור מבוי אינו כפוף לשיעור הניתר בלחי וקורה.

ויוצא דבאמת לפי רב יוסף בלחי הבולט לאורך המבוי יוצא מתורת לחי בד' טפחים.

ביאור שיעור ד"א הנידון משום מבוי לפי רב יוסף

ואכתי יל"ע דבשלמא לאביי דשיעור אורך מבוי ד"א, לכן בשיעור ד"א יצא מתורת לחי דנראה כמחיצה, דזה שיעור מחיצת מבוי. אבל לרב יוסף נהי דא"א לפסול לחי בד"ט [משום שיש בו היכר לחי או משום דמהני מדין פס ד'], מ"מ מה יש בשיעור ד"א שיצא מתורת לחי ונידון משום מבוי.

וכן הקשו הרשב"א והריטב"א לפי רב יוסף מה ביאור הלשון דלחי ד' אמות "נידון משום מבוי", היה לו לומר נידון משום כותל או אינו נידון משום לחי, דהרי אין זה שיעור "מבוי".

ותירצו "דרב יוסף מודה דסתם מבואות אין אדם עושה אותם על הרוב בפחות מד' אמות וכו' והלכך עד ד"א נראה להן לבריות עדיין בלחי, אבל ד' אמות הרי הוא להם כמבוי ואין כאן היכר לחי".

ולפי"ז א"ש דזה השיעור שמוציא אותו מתורת לחי, משום שהוא שיעור מבוי הנראה לבריות, ושוב אין בו היכר לחי.

שיעור מבוי תלוי בשיעור מבוי הניתר בלחי וקורה].

אמנם ביאור זה של האבה"ע א"ש דוקא לפי אביי דשיעור אורך מבוי ד"א, ולכן מאחר ואין שיעור לרוחב המבוי אזלי' בתר שיעור ארכו. אמנם לפי רב יוסף דשיעור אורך מבוי הוא ד"ט, אכתי צ"ע מדוע מודה דלאפוקי מתורת עד דאיכא ד' אמות, שיפסול בשיעור אורך מבוי שהוא ד"ט.

וביאר האבה"ע עפ"י רש"י (ע"ב ד"ה אינו דין) דס"ל דפס ד"ט המתיר בחצר מתיר ג"כ במבוי, וא"כ לא שייך לפסול לחי ד"ט, דתיפו"ל דמהני מדין פס ד'. ומאחר ולא שייך לפסול בשיעור ד"ט שהוא שיעור אורך המבוי לרב יוסף, העמידו על שיעור חשוב של ד"א.

ולפי ביאור זה כתב ליישב קושית תוס' (ד"ה ורב יוסף) שהקשה "קשה דרב יוסף גופיה קאמר לקמן (ד' י.) על דברי רב הונא משך מבוי ארבע אמות, ודוחק לומר דהיינו לאפוקי מתורת לחי". דרב הונא שם איירי בלחי הבולט לאורך המבוי, ולא שייך להכשיר לחי זה בד"ט מדין פס ד', דפס ד"ט מכשיר דוקא לרוחב, ומעתה אילו ס"ל דמשך מבוי ד"ט היה צריך לפסול לחי זה שהוא בשיעור אורך מבוי ואין סיבה להכשיר אותו, ולכן קאמר ש"מ דס"ל לר"ה משך מבוי ד"א.

ביאור פסול לחי ד' אמות למ"ד לחי משום מחיצה

וכתב הריטב"א (בתירוץ א') דבאמת ס"ל לרב הונא לחי משום היכר, ולכן פוסל

ויל"ע עד כמה דקיי"ל דלחי משום מחיצה, מה שייך לפסול לחי ד"א.

מ"מ בעי' ג"כ היכר. וכן נראה ברש"י דמשמע דאיירי למ"ד לחי משום מחיצה (שכתב בד"ה ד' אמות "דאי עבדיה משום לחי הוי כשר, דמשום דריבה בסתימתו לא גרע מלחי משהו"), ומ"מ כתב (בד"ה אינו דין) "ולא מנכרא מילתא"מ²².

לחי ד"א, אבל למ"ד משום מחיצה לא שייך לפסול לחי ד"א.

אמנם תוס' (ע"ב ד"ה ארבע אמות) ביארו "אפילו למ"ד לחי משום מחיצה דהיה לו להועיל יותר אם סותמו, מ"מ היכר קצת בעינן". והיינו דגם למ"ד לחי משום מחיצה

דין עשה לחי ד' אמות לשם לחי

שמועיל מתורת לחי צריך שיהיה בו היכר לחי או לשם לחי [וכפשוטו נראה דמה שעושה "לשם לחי" אין זה משום דבזה יש היכר אלא הוא דין שיהיה עליו תורת לחין]. ולכן בכה"ג שעשאו לשם לחי כשר, אבל אם לא עשאו לשם לחי והוא ד"א, א"כ חסר ב"תורת לחי" מאחר ואין בו היכר לחי, ובמחשבה לא מצינן לאפוקיה מתורת כותל ולאשוויה "שם לחי", דזה בעינן דוקא בשעת עשייה.

אמנם התורא"ש כתב ברש"י ד"אם הוקבע מתחלה לשם לחי איכא היכר לפי שיש לו קול שהוקבע מתחלה לשם לחי". וזה א"ש למה שדייקנו לעיל לפרש ברש"י כמו תוס' דגם למ"ד לחי משום מחיצה מ"מ בעי' שיהיה בו היכר. ולכן ע"כ צריך לפרש דכשעושה אותו לשם לחי יש בזה היכר, והיינו ע"י הקול.

שיטת הרשב"א

והנה הרשב"א (עבוה"ק ש"א ס"ו אות לר') כותב "עשה לחי רחב ד"א אסור". מבואר להדיא דאפילו אם עשאו להדיא לשם לחי פסול.

שיטת רש"י

למרות שלחי הבולט ד"א פסול, מ"מ כתב רש"י (ד"ה ד' אמות) שאם עשאו לשם לחי כשר. ובטעם הדבר ביארו **תוס'** (ע"ב ד"ה ארבע אמות) "ואע"ג דהיכא דהעמידהו לשם לחי לפי' הקונטרס מועיל אע"ג דאין היכרא, מ"מ י"ל כשהועמד לשם לחי יש קול ואיכא היכרא".

אמנם ברש"י סתם "דאי עבדיה משום לחי הוי כשר, דמשום דריבה בסתימתו לא גרע מלחי משהו, הכא כיון דלאו להכי איקבע אנן במחשבה לא מצינן לאפוקיה מתורת כותל ולשווייה לחי", ולא ביאר שיש בזה קול והיכר.

וכפשוטו היה משמע שזה דין בלחי כמש"כ **המאירי** "הואיל ומתורת לחי אתה בא להתירו אתה צריך לאחת משתים, או שיעשה לשם לחי או שיהא בו היכר לחי". וזמש"כ רש"י דודאי דלחי ד"א עדיף טפי דמשום דריבה בסתימתו לא גרע מלחי משהו [והיינו לפי מה דקיי"ל דלחי משום מחיצה, וכמה שסתם יותר עדיף טפי], אבל מ"מ מכיון

✪ הערות והוספות ✪

²² וע"ע מש"כ לעיל בסי' ב' בביאור הדברים דלמ"ד משום מחיצה בעי' ג"כ היכר.

מקור מחלוקתם

וביאר הגאון דמקורו של הרשב"א לחלוק על רש"י, דהוקשה לו הגמ' בע"ב ששואלת בלחי הרחב ד' אמות שצריך לחי אחר להתירו "אותו לחי היכן מעמידו, אי דמוקי ליה בהדי" אוספי הוא דקא מוסיף עליה". ואילו הדין שעשאו להדיא לשם לחי כשר גם ביותר מד"א, מה אכפ"ל דמוסיף עליה.

אמנם מיישב הגאון דהחיסרון בזה שנראה כמוסיף עליה, דלא ניכר כלל שעשה משהו ונראה הכל כותל. וכ"כ **המאירי**.

ומקורו של רש"י לפרש דבעשה לשם לחי כשר, נראה שדייק לשון לחי "הבולט" דמשמע שהיה כבר כן, וכפרש"י "הוציא בניינו בפאת ביתו כדרך שעושין משום חיזוק", וכן דייק הב"ח (שסג' אות ה') בלשון הרא"ש.

שיעור פסול לחי לאורך מבוי

החזו"א (מובא להלן) שהחילוק "דכשמשיך הלחי מדרום לצפון שמרבה בסתימה שזהו גם תכלית הלחי נכלל הכל בכלל הלחי וכו' אבל כשהמשיכו ממזרח למערב אינו מועיל כלום לתכלית לחי, ונראה בעצמותו כבנין לתכלית אחר".

ובגאון (ד"ה הלכתא מאי) ביאר "בלחי המושך באורך דלא סתים למבוי ומחזי כדופן, ולדידי' דאמר משך מבוי ד"ט התם נמי כי איכא ד"ט דופן מבוי הוא דעבד ונדון משום מבוי וכו' הכא מסתם קסתים למבוי ועד דאיכא ד"א לא נפיק מתורת לחי". וגם זה על דרך הנ"ל.

ולעיל הבאנו את דברי **האבה"ע** שביאר הא דרב יוסף לא פוסל לחי ברוחב המבוי בשיעור אורך מבוי שהוא ד' טפחים לשיטתו, עפ"י רש"י (ע"ב ד"ה אינו דין) דס"ל דפס' ד' טפחים המתיר בחצר מתיר ג"כ במבוי, וא"כ לא שייך לפסול לחי ד' טפחים, דתיפו"ל דמהני מדין פס' ד', ומאחר ולא שייך לפסול בשיעור ד"ט שהוא שיעור אורך המבוי לרב יוסף, העמידו על שיעור חשוב של ד"א.

למדנו בסוגיין בלחי הבולט לרוחב המבוי דמודה רב יוסף דלא יוצא מתורת מבוי עד שיש בו ד' אמות. ויל"ד מהו השיעור הפוסל בלחי הבולט לאורך המבוי לרב יוסף.

וכתבו הריטב"א והרשב"א (ת"י א') והר"ן שנפסל בד"ט, דבסוגיא י. אמר רב יוסף על דברי רב הונא דלחי המושך עם דפנו של מבוי ד' אמות נידון משום מבוי ואסור להשתמש בכלולו "שמע מינה תלת וכו' ושמע מינה משך מבוי בארבע", ומבואר דדוקא לר"ה דמשך מבוי בד"א נפסל בד"א, אך לדידי' באמת נפסל בד"ט.

ביאור החילוק בין לחי העומד לרוחב או לאורך המבוי

ובטעם החילוק כתב התורא"ש "דהכא שבולט לתוך רחבו של מבוי ועומד כדין לחי וכו' לא נפיק מתורת לחי עד דאיכא ד' אמות וכו' אבל התם שמושך חוץ למבוי שלא כדין לחי וכו' נפיק מתורת לחי בד' טפחים". ומשמע בביאור דבריו כמש"כ

והוסיף שזה דוקא לרוחב המבוי, אבל לאורך המבוי שלא מתיר פס ד', באמת נפסל בד"ט

דהוא בשיעור אורך מבוי ואין סיבה להכשיר אותו.

דין עשה לחי לאורך המבוי לשם לחי

והנה למרות דלרוחב המבוי כתבו רש"י ועוד ראשונים דאם עשאו לשם לחי כשר אפילו ביותר מד"א, מ"מ לאורך המבוי גם אם עשאו לשם לחי פסול.

וביאר הרשב"א בטעם הדבר, דבכה"ג אין קול ד"נראין כמבוי בפני עצמו", ובר"ן כתב שאין קול "שהרי נראה ככותל המבוי עצמו".

אמנם תוס' (ע"ב ד"ה פחות) מבארים דפסול "הואיל והוי לאורך המבוי ואינו סותמו, דנידון משום מבוי אפילו הוקבע לשם

לחי". וביאר בחזו"א (סז' סק"ז) "ונראה הטעם דכשמשיך הלחי מדרום לצפון שמרבה בסתימה שזהו גם תכלית הלחי נכלל הכל בכלל הלחי שאין לו שיעור למעלה, כיון שעשאו לשם לחי, אבל כשהמשיכו ממזרח למערב אינו מועיל כלום לתכלית לחי, ונראה בעצמותו כבנין לתכלית אחר, והוי כהעמיד ד"א לדופן ואח"כ האריך לשם לחי דלא מהני אף בלחי הבולט כמש"כ ס"ק י"ג, והכא אף אם עשאו כלו ללחי לאו כלום שאין לחי אלא משהו".

סימן ז'

סוגיא דעומד מרובה במבוי (ה):

בענין אם רב הונא חולק דאין דין עומ"ר במבוי

והנה נחלקו אם רב הונא דלא יליף מק"ו, חולק וסובר שאין דין עומ"ר במבוי, או"ד חולק על הק"ו אבל מודה לדין זה מסברה.

תוס' בדברי רב הונא לעיל (ד"ה אותו לחי היכן מעמידו) כתבו "במבוי רחב יותר משמונה קא בעי, דברוחב ח' היכן שיעמידנו הוי עומד מרובה", וביאר הגאון"י דמבואר בתוס' שלמדו דלמרות שרב הונא חולק על הק"ו, מ"מ מודה הוא לדינא דמהני עומ"ר במבוי. אמנם הראשונים שם מבארים דאפילו בשמונה קא בעי, דרב הונא חולק וסובר דעומ"ר לא מהני במבוי.

גמ' דף ה' ע"ב "אמר רב הונא בריה דרב יהושע לא אמרן אלא במבוי שמונה אבל במבוי שבעה ניתר בעומד מרובה על הפרוץ".

"וקל" וחומר מחצר ומה חצר שאינה ניתרת בלחי וקורה ניתרת בעומד מרובה על הפרוץ מבוי שניתר בלחי וקורה אינו דין שניתר בעומד מרובה על הפרוץ".

"מה" לחצר שכן פרצתה בעשר תאמר במבוי שפרצתו בארבעה. קסבר רב הונא בריה דרב יהושע מבוי נמי פרצתו בעשר".

"למאן" קאמרינן לרב הונא והא רב הונא פרצתו בד' סבירא ל', רב הונא בריה דרב יהושע טעמא דנפשיה קאמר".

בביאור נידון הגמ' אם מהני עומ"ר במבוי

הפרוץ". וכ"כ האבן העזר "ודאי פשוט הוא דעומד מרובה על הפרוץ מהני במבוי כמו בחצר וכו', במחיצה ד' דמן התורה שרי בלא שום תיקון ורבנן הוא דאיצטריכו לחי וקורה, וסד"א דעומד מרובה לא מהני בו, ע"כ יליף דעומד מרובה במחיצה ד' מהני כמו לחי וקורה".

והגאון"י הקשה דלא יתכן לפרש כן, דלא יהא לחי גדול ממחיצה, דרוח רביעית הניתרת בלחי וקורה ודאי קלה יותר משאר

ביאור דהו"א שחכמים הקפידו דוקא על תיקון של לחי וקורה

וכתב המרומי שדה "אין הכוונה דבג' מחיצות ליכא היתר דעומ"ר וכו' לא עלה על הדעת לאסור עומד מרובה על הפרוץ רק במחיצה רביעית, דס"ד כשם שהקילו בלחי וקורה ה"נ בענין דוקא לחי או קורה ולא מהני בו עומד מרובה, ובזה יליף מחצר דאע"ג שהחמירו בהכשירו במחיצה רביעית, מ"מ מהני בו עומד מרובה על

והקשו המרו"ש והאבה"ע מאי הו"א דעומ"ר לא מתיר במבוי, א"כ כל פרצה בצידי מבוי תאסור.

ויל"ע מה הוקשה להם מהא דפרצה בצידי מבוי לא אוסרת. אם נימא דהוקשה להם מהא דפרצה ג"ט לא אוסרת במבוי וע"כ דמהני עומ"ר במבוי. אין מזה ראייה, דהרי גם מי שסובר שעומ"ר לא מתיר במבוי מודה דפרצה ג"ט לא אוסרת, והביאור כדלהלן.

בכל עומ"ר יש ב' דינים, וכפי שהגדיר הגר"ח (פט"ז שבת הט"ז בתו"ד בד"ה והנה הקשה) "תרי מילי נינהו, דין עומד מרובה על הפרוץ המועיל להחשב מחיצה ולאשווי רה"י, וחלות שם פתח המועיל להפקיע מינה שם פרצה האוסרת". וזה פשוט דהדין הראשון שבעומ"ר המועיל להחשב מחיצה מהני גם במבוי, והנושא בסוגיין הוא רק לגבי הדין השני של עומ"ר שסותם את הפרצה.

והא דפרצה ג"ט לא אוסרת אין זה משום שעומ"ר סותם את הפרצה, אלא כדרב אחלאי שפתח פחות מד"ט לא צריך תיקון, וסגי בדין הראשון של עומ"ר המועיל להחשב מחיצה לכו"ע, ורק בפרצה ד"ט הצריכה תיקון, אז צריך שהעומ"ר יסתום את הפרצה, ובזה הנושא אם עומ"ר מהני גם לסתום את הפרצה. וכ"כ התור"פ (ו. ד"ה ורב הונא) דבפרצה פחות מד"ט לא צריך תיקון וכדרב אחלאי ולכן לא אוסרת לכו"ע^{מד}.

רוחות, ולא יתכן שתהיה חמורה יותר דלא מהני בה עומ"ר.

אמנם הם למדו שמאחר ומה"ת לא צריך שום תיקון ברוח רביעית, כשחכמים הצריכו שם תיקון לחי וקורה הו"א שדוקא ע"י תיקון זה [שהוא צורה של פתח], אבל עומ"ר לא מהני. ולזה נצרך ק"ו ללמוד שחכמים לא הקפידו דוקא על תיקון של לחי וקורה, אלא גם תיקון של עומ"ר מהני לתקן את פתח המבוי.

ביאור דהו"א שעומ"ר רק עושה דין מחיצה אבל לא מתקן את הפרצה

הגרי"ז (סופ"ב דבכורות, ד"ה והנה בהגמרא בעירובין) בשם הגר"ח מבאר הא דצריך ק"ו לדין עומ"ר, משום דהדין שצריך לסתום רוח רביעית אין זה משום חיסרון מחיצות אלא זה דין דבעינן "מבוי סתום". ולכן צריך ק"ו ללמוד שעומ"ר אינו רק דין מחיצה, אלא גם פועל בפרצה לסתום אותה.

ועד"ז כתב החזו"א (סה' סק"א) "דבאמת תקנו חכמים שיהא כלו גדור והפרצה יהיה על אופן שיקרא פתח וכו' ולא ידענו דעומ"ר מעלה את הפרצה". והיינו ג"כ כנ"ל שהדין הוא לסתום את המבוי, וזה ע"י שמעלה את הפרצה על אופן שיקרא פתח.

קושית המרו"ש והאבה"ע דודאי מהני עומ"ר במבוי

❦ הערות והוספות ❦

^{מד} והנה גם ברשב"א (ו. ד"ה כגון שנפרץ) שכתב הא דפרצה ג"ט בקרן זווית לא צריכה תיקון משום שפחות מד"ט אינו מקום חשוב ולא החמירו עליו להצריכו צוה"פ "כיון דאיכא קורת מבוי מעליא", ומשמע שמתכוון למש"כ (י: ד"קורה מונחת על גבי מבוי איכא והיא מתרת את כל הפתחים", ונמצא מבואר שגם פרצה ג' צריכה תיקון, והתיקון שלה הוא הקורה שבוש המבוי שמתקן את כל הפתחים. מ"מ מדויק דכתב כן רק בפרצה ג"ט בקרן זווית, והיינו דלעולם מודה להנ"ל דפתח פחות מד"ט לא צריך שום

מח' אם נידון הגמ' הוא על כל רוחות המבוי או רק ברוח רביעית

והנה במרו"ש ואבה"ע כתבו מכה קושיתם דפשוט שבשאר רוחות מהני עומ"ר, וכל הנידון כאן הוא רק ברוח רביעית.

אמנם החזו"א (סק"ב) לומד שהנידון הוא לא רק ברוח רביעית אלא בכל רוחות המבוי, ואם לרב הונא לא מהני עומד מרובה, ה"ה שלא יועיל בכל הרוחות, ופרצת ד' בכל מקרה¹⁰¹ תצטרך תיקון אפילו כשיש עומד מרובה.

ויתכן שגם הגר"ח כיוון לזה, דס"ל דבעי מבוי סתום מכל הרוחות.

והקשה הגאו"י דממ"נ אם ס"ל שעומ"ר לא מהני גם בשאר רוחות, א"כ מדוע רק פרצה ד' אוסרת, הרי כבר בג' הוי פרצה.

אמנם כבר כתבנו לעיל מה שתירץ בזה **תור"פ** (ו. ד"ה ורב הונא) דשאני פתח ג' שבכלל לא צריך תיקון כדרב אחלאי, וסגי לו בדין עומ"ר הפשוט המועיל להחשב מחיצה, ולא בעי' לדין עומ"ר הנלמד בק"ו המועיל לסתום את הפרצה.

ואם נימא שהוקשה להם מהא דפרצה עד עשר לא אוסרת את המבוי, דמזה מוכח דמהני עומד מרובה במבוי, צ"ע דדין זה הוא גופא מחלוקת, ואולי רק לרהב"י הסובר שפרצת מבוי ב' מהני עומד מרובה במבוי כדיליף מהאי ק"ו, אבל לר"ה דפרצת מבוי בד' באמת לא מהני עומ"ר במבוי. ומה הוקשה להם דפשוט דכולם מודו דמהני עומ"ר במבוי.

וצ"ל שהוקשה להם דגם אליבא דר"ה דפרצת מבוי בד', מ"מ מבואר בגמ' ו. דמודה באיכא גידודי דפרצתו בעשר, ושם ע"כ הא דמתיר עד עשר היינו מדין עומ"ר הסותם את הפרצה.

וכמו"כ יתבאר אי"ה בסי' ח' בטעם דפרצת ד' במבוי אוסרת לר"ה, משום דהוה כמפולש, א"נ משום דשבקי, א"נ משום דלא חשיב פתח אלא פרצה. ומבואר דדוקא מחמת טעמים אלו לא מהני עומ"ר בפרצת ד', אבל באופן שלא יהיה את החיסרונות הנ"ל שפיר יועיל עומ"ר להתיר¹⁰², וע"כ דכולם מודו שיש דין עומ"ר במבוי, וזה מה שהוקשה להם.

✽ הערות והוספות ✽

תיקון, ולא צריך להגיע ליסוד שקורה שבראש המבוי מתירה אותו. אמנם זה דוקא בפרצה בצד, שגם אם אין לפרצה זו שם פתח הלכתי, מ"מ שפיר הוי פתח קטן, ואין בו חיסרון של "פרצה", ועל זה אמר רב אחלאי דפתח פחות מד"ט לא צריך תיקון. אמנם בקרן זוית דלא עבדי אינשי שם פתח, א"כ אין זה נחשב פתח קטן שלא צריך תיקון אלא "פרצה", ופרצה ודאי צריכה תיקון גם בג"ט. ועל זה קאמר דקורה שבראש המבוי מתקן אותה.

¹⁰¹ וכ"כ האבה"ע (שסה' במ"א סק"ד) לפי מה שביאר (ס"ב בט"ז ומ"א) שהטעם משום "מפולש" דאם תיקון ראש המבוי בצוה"פ מועיל עומ"ר לפרצה ד' שבצד. וכן לפי הטעם ד"שבקי", בכה"ג שפתוח לרה"ר אחר מבואר בגאו"י (ו. ד"ה טעמא) דאין חיסרון של שבקי, ושם צריך להועיל עומ"ר [אמנם הוא גופי' כתב דלא פלוג רבנן], א"נ כשעשה צוה"פ בראשו אין חיסרון של שבקי (לחזו"א). ולטעם ד"פרצה" אם נמצא מקרה שלפי המציאות לא נראה פרצה אלא פתח, א"כ יועיל שם עומ"ר.

¹⁰² כל' אפילו בכה"ג שאין חיסרון של פרצת מבוי בד' כפי שביארנו לעיל, מ"מ לא יועיל עומ"ר לתקן את הפתח הזה. ובאמת לדידה צ"ע איך מתיר פרצה עד עשר באיכא גידודי [אם לא דנימא דר"ה חולק רק על הק"ו ולא על עיקר הדין]. ועוד יתבאר אי"ה בסי' ח'.

בדין עומ"ר אם בין כך לא יכול להתיר פרצת ד' [ובפחות מד' כבר ביארנו שבכלל לא צריך תיקון]. דעדיין יש מקרים שגם למ"ד פרצת מבוי בד' יהיה כשר עד עשר [כגון בגידודי או בעוד מקרים כפי שהתבאר לעיל], ושם צריך תיקון של עומ"ר. והגמ' פורכת רק דעד כמה שמצאנו חומר במבוי שפרצתו בד', א"א ללמוד ק"ו מחצר להתיר בעומ"ר גם בכה"ג שלא יהיה את החיסרון של פרצת ד'.

דחית הק"ו

רהבד"י למד מכח הק"ו דעומ"ר מהני לתקן פתחי מבוי, לנצי"ב ולאבה"ע ברוח רביעית, ולחזו"א בכל הרוחות.

והגמ' דחתה דא"א ללמוד ק"ו משום שמבוי חמור שכן פרצתו בד'. וכבר ביארנו דדין זה שפרצת מבוי בד' אינו סותר את הדין של עומ"ר, למרות דיש לתהות למאי נפ"מ

ביאור דברי תוס' דבשאר רוחות ליכא למילף ק"ו דמהני עומ"ר, וביסוד המח' אם מבוי פרצתו בד' או בעשר

בשאר רוחות, אלא רק דא"א ללמוד דין זה בק"ו, אבל פשוט הוא דמהני.

וזה א"ש להבנת המרו"ש דכל הנידון של הסוגיא הוא ברוח רביעית דהו"א דחכמים הצריכו דוקא לחי וקורה, אבל בשאר רוחות שלא תיקנו שם לחי וקורה פשוט דמהני עומ"ר.

אמנם לפי המהרש"א שלמד בכוונת תוס' דבשאר רוחות לא מהני עומ"ר, צ"ע דהרי ודאי שגם בהם צריכים ללמוד דמהני עומ"ר לגדור את הפרצות עד עשר.

בביאור המח' בשיעור פרצת מבוי

ושמעתי לבאר דלעולם גם אם עומ"ר לא מהני בצדדים, מ"מ לא קשה איך התיר רהבד"י פרצה עד עשר, דזה קשה רק אם לומדים שנחלקו אם פרצת מבוי בי' ומהני בו עומ"ר או פרצת מבוי בד' ולא מהני בו עומ"ר, אבל ברור שגם למ"ד דשיעור פרצה בי' בעי להיתר עומ"ר כדי לסתום את הפרצה, ולכן הוקשה דאם לא ילפי' עומ"ר בשאר רוחות, איך התיר רהבד"י פרצה עד עשר.

תוס' (ד"ה קל וחומר) כתבו "ואמחיצה רביעית הוא דעביד קל וחומר דליהני עומד מרובה, אבל שיועיל עומד מרובה בכל ד' מחיצות ליכא למילף, דדיו לבא מן הדין להיות כנדון כמו לחי".

וכן בתור"פ כתב דמאחר ויש סברה ד"היא הנותנת" (כמבואר בתוד"ה תאמר), כך י"ל דלא נילף עומ"ר במבוי הניתר בלחי וקורה משום דהיא הנותנת דבשביל שמבוי ניתר אפי' בלחי משהו לא ניתר בעומ"ר [ודוקא כשהמבוי עצמו ניתר בעומ"ר ילפי' בק"ו דמהני]. ומבואר בדבריו דמבוי שניתר בראשו בלחי וקורה לא ילפי' ק"ו שיועיל עומ"ר בשאר רוחות.

וצ"ע דהרי ודאי מהני עומ"ר לפרצות שבצדדים מאחר וס"ל לרהבד"י פרצת מבוי בי', וע"כ ניתר מדין עומ"ר.

ביאור הא דמתיר רהבד"י פרצה עד עשר גם אם לא ילפי' ק"ו בשאר רוחות

וכתבו המהרש"א מהדו"ב והמרו"ש דבאמת אין כוונת תוס' שלא מהני עומ"ר

שום תיקון כיון שהוא מתוקן ראשו של מבוי הפתוח לרה"ר בלחי או קורה".

ור"ה חלק בזה גופא דתיקון שבראש המבוי לא מהני לתקן את שאר הפתחים, אלא כל פתח ופתח של ד"ט צריך תיקון^מ.

נפ"מ בביאור הנ"ל

ויל"ד נפ"מ לפי ביאור זה במה שדייקן **ברש"י** (ד"ה ניתרת בעומד מרובה על הפרוץ) "אפילו נפרצו בה פרצות הרבה בד' מחיצותיה סביב ונשתתיר שם מן העומד עד שרבו עומדים על הפרוצות מותרות בלא שום תיקון", דלא צריך שיהיה עומד מרובה בכל צד וצד, אלא סגי בכך שבכל ההיקף יש עומד^נ.

דזה דוקא כשאין פרצה האוסרת, ולכן למה שכתבנו דלרהבד"י בכל פרצה עד י' אמות לא חשיב פרצה [או דנתקן ע"י התיקון שבראש המבוי] סגי שיהיה עומד בכל ההיקף, משום דלא בעינן עומד ש"סותם" את הפרצה, אלא רק עומד הפשוט המועיל להחשב מחיצה. משא"כ לפי ההבנה שפרצת י' צריכה תיקון ומהני בה עומד, א"כ היה צריך דוקא שיהיה עומד באותו צד כדי לסתום את הפרצה.

אמנם יש לבאר בענין אחר שנחלקו באיזה שיעור נחשב פרצה האוסרת, דכמו שכולם מודו דפרצה פחות מד"ט לא אוסרת במבוי ולא צריכה לתיקון עומד כדי לסתום פרצה זו [וכמו שביארנו לעיל], ה"ה סבר רהבד"י דגם פרצה ד"ט לא אוסרת ולא צריכה שום תיקון^מ, ורק פרצה י' אמות אוסרת וצריכה תיקון [מלבד ברוח רביעית דשם צריך תיקון בד"ט].

ומעתה א"ש דלעולם פרצת עשר לרהבד"י לא צריכה תיקון של עומד כדי להתיר, דס"ל דפרצה עד עשר אין עליה שם פרצה האוסרת במבוי, והוי כמו פרצה פחות מד"ט.

נוסח נוסף בביאור מחלוקתם

ובנוסח אחר שמעתי לבאר דלמ"ד פרצתו בעשר אין הכוונה שבפחות משיעור זה אין עליו שם פרצה ולא צריך תיקון, אלא לעולם צריך תיקון והתיקון שבראש המבוי מהני לתקן את כל הפתחים. כמבואר **ברשב"א** (י:): "וקורה מונחת על גבי מבוי איכא והיא מתרת את כל הפתחים"^מ. ו**בריטב"א** (ה.). "ומבוי אינו נפסל בפתחים הרבה כיון שהפתח שהוא בראשו מתוקן ומוכשר כראוי". ובתורי"ד (ו.) "והיה מתיר עד עשר אמות בלי

✽ הערות והוספות ✽

^מ אלא סגי בדין עומד הפשוט המועיל ליחשב מחיצה, ולא צריך עומד שיסתום את הפרצה.

^מ וכן משמע ברשב"א (ו.) ד"ה מבוי שנפרץ וד"ה כגון שנפרץ).

^מ ובפרצה פחות מד"ט דלא אוסרת גם לפי ר"ה, הביאור כמש"כ לעיל דבפחות מד"ט לא צריך שום תיקון, כדרב אחלאי. אמנם ברשב"א (ו.) ד"ה כגון שנפרץ) ביאר דפרצה ג' בקרן זוית לא צריכה תיקון משום דפחות מד"ט אינו חשוב ולא החמירו עליו להצריכו תיקון "כיון דאיכא קורת מבוי מעליא", נמצא דגם לר"ה יש אופנים שקורה שבראש המבוי מתרת פרצה. ולפי"ז ר"ה לא חלק לגמרי דלא מהני תיקון שבראש המבוי, רק ביותר מד"ט.

^נ וכ"כ המרו"ש והשפ"א לדייק בשיטת רש"י. וע"ע להלן (סי' כו') שהרחבנו בנושא. ועוד הבאנו שם את דברי הר"ן (יא.) שלמד דדין זה שמחשבים לפי ההיקף הכללי הוא דין לחומרא דלא סגי בעומד בכל רוח וצריך גם עומד ביחס להיקף הכללי. אבל ודאי שצריך שבכל רוח ורוח יהיה עומד בנפרד. אמנם המרו"ש והשפ"א למדו שסגי בעומד הכללי.

כמה מהלכים בביאור כוונת תוס'

אמנם גם אחרי מה שכתבנו ליישב דלפי רהבד"י לא נצרך דין עומ"ר לתקן פרצה עד עשר, אכתי צ"ע מה כתבו תוס' על דברי רהבד"י דלא ילפי' עומ"ר על שאר רוחות משום דדיו, הרי בכלל לא נצרך דין עומ"ר וכנ"ל דפרצה עד י' לא הוי פרצה. ונאמרו בזה כמה מהלכים.

ביאור השפ"א דתוס' איירי לפי ההבנה שפרצת מבוי בד'

השפ"א מבאר דתוס' איירי לפי ההבנה הראשונה בגמ' דגם לרהבד"י פרצת מבוי בד', דבזה בעי' תיקון לפרצה, ועל זה אמרו תוס' דעומ"ר לא מהני בשאר רוחות וממילא פרצה זו אוסרת את המבוי בכל מקרה^נ.

ביאור האו"ש דתוס' איירי בבקעי בו רבים

האו"ש (פי"ז שבת הט"ז) מבאר דכוונת תוס' לפרצה דבקעי בה רבים, דבזה מודה רהבד"י דפרצתו בד' (כמבואר להלן ו.), ועל זה אמרו תוס' דלא מהני עומ"ר משום דדיו.

אמנם לפי"ז צ"ע איך רהבד"י יליף ק"ו מחצר, הרי איכא למפרך מה לחצר דמהני עומ"ר אפילו היכא דבקעי בה רבים [וכמו שנקטו הט"ז (שסה' סק"ג) והמג"א (שם סק"ד)].

וכתבו האבה"ע (שם) והגאו"י (ו. ד"ה הלכך אמרינן) דמוכח מזה דגם בחצר לא מהני עומד מרובה היכא דבקעי בה רבים. אמנם לפי"ז צ"ע מה אמרו תוס' דלא ילפי' מחצר משום דיו, הרי אין מה ללמוד מחצר כלל, דגם בחצר לא מהני עומ"ר היכא דבקעי בה רבים.

וצ"ל כמש"כ השפ"א (ו.) דלעולם בחצר לא פוסלת פרצת ד' דבקעי בה רבים, ומ"מ ליכא למפרך מינה, משום דהא דלא פוסל בחצר הוא משום דבקיעה דחצר לא חשוב כבקיעת רבים. וכ"כ החזו"א (סה' סק"י) "דבבצר לא שייך בקיעת רבים כמו במבוי, ולפי"ז בחצר אפי"א אי בקעי בה רבים פרצתו בעשר".

ביאור נוסף דתוס' איירי במבוי המפולש

ועוד שמעתי לבאר דתוס' איירי במבוי המפולש דגם לרהבד"י פרצתו בד', ועל זה אמרו דלא ילפי' מחצר להתיר את הפילוש ע"י עומ"ר.

וגם על זה צ"ע כנ"ל דממ"נ אם מהני עומ"ר בחצר המפולשת [כשיטת הר"ן יא.], א"כ איכא פירכה לק"ו.

ומכח זה הוכיח האבה"ע דגם בחצר המפולשת לא מהני עומ. ולפי"ז צ"ע בתוס' דגם בלי דיו א"א ללמוד מחצר.

ובאמת הגאו"י (ת. סוד"ה אבל כלה) למרות שלענין בקעי בה רבים הוכיח מכח

✽ הערות והוספות ✽

^נ כל' אפילו בכה"ג שאין חיסרון של פרצת מבוי בד', כגון דאיכא גידודי או בשאר מקרים שכתבנו לעיל, מ"מ לא יועיל עומ"ר לתקן את הפתח הזה.

בצד. ועל זה אמרו דיו, דכמו שתיקן את ראש המבוי בלחי פרצה ד' אוסרת, ה"ה כשהתיר את ראש המבוי בעומ"ר לא עדיף מלחי ופרצה ד' אוסרת.

ויוצא לפי החזו"א דבאמת שפיר נוכל ללמוד שיועיל עומ"ר בצדדים מק"ו, דעל זה אין דיו.

בקושיית החזו"א דאין כאן דיו

והנה בגוף קושיית החזו"א (סק"ב) שאפשר ללמוד ק"ו שיועיל עומ"ר בצדדים מאחר ומהני לחי בצדדים כשיש עומ"ר. יש לדחות דאפילו אם תוס' מודו דמהני לחי בצד, מ"מ אין זה סיבה ללמוד ק"ו, דהק"ו הוא באופן שהלחי מהני אפילו במקום שכולו פרוץ ק"ו שיועיל עומ"ר, אבל במקום שלחי לא מהני לגדור את המקום אלא רק לתקן את פתח המבוי הצריך תיקון, א"א ללמוד ק"ו שיועיל עומ"ר, דהרי זה גופא דינו של פתח זה שצריך תיקון ולא סגי ליה במה שהמחיצה גדורה ע"י עומ"ר, ומהיכ"ת ללמוד ק"ו שיועיל עומ"ר, הרי עומ"ר לא עושה תיקון פתח.

אמנם באבה"ע (שסה' במ"א סק"ד) שכתב בפרצה מהצד [לפי ההבנה (שם ס"ב בט"ז ומ"א)] שהוא פסול מטעם מפולשן דאם תיקן את ראש המבוי בצוה"פ וממילא דינו שהפרצה בצד ניתרת ע"י לחי, ק"ו שיועיל עומ"ר. מבואר דלא כהנ"ל, דלמד דשפיר יש ללמוד ק"ו בכל מקום שמועיל לחי שיועיל ג"כ עומ"ר.

קושיא זו דלא מהני עומ"ר בחצר, מ"מ לענין חצר המפולשת ס"ל דכן מהני. ומיישב הא דלא פרכי' מיני' על הק"ו, דדוקא ברוח שלישית לא מהני עומ"ר משום שלא ניתרת בלחי וקורה, אבל רוח רביעית הניתרת בלחי וקורה ודאי עומ"ר מתיר בה. א"נ היא הנותנת דמבוי שהתרת אותו בלחי וקורה ברוח רביעית לא מהני עומ"ר ברוח שלישית, משא"כ חצר שהתרת בפס ד' מהני בו עומ"ר ברוח שלישית.

ובחזו"א ג"כ כתב דמהני עומ"ר בחצר המפולשת, ומ"מ ליכא למיפרך מיני' על הק"ו כמו שביאר לענין בקעי בה רבים דבחצר לא שייך ענין זה.

ביאור החזו"א בכוננת תוס'

החזו"א (סה' סק"ב) שואל על תוס' מאי קאמר דלא ילפינן עומד מרובה בשאר צדדים משום דיו, הרי כל מה שלא מועיל לחי בשאר רוחות היינו דוקא בכה"ג שפרוץ מרובה על העומד דהתחדש דלחי מתקן ברוח רביעית ולא בשאר רוחות, אבל באופן שעומד מרובה על הפרוץ ורק חסר תיקון מבוי, שפיר מהני לזה לחי גם בשאר רוחות.

וביאר (שם סק"ד) דלא היתה כוננת תוס' ללמוד שיועיל עומ"ר בצדדים, אלא כוננתם דהו"א דכמו שאם תיקן את ראש המבוי בצוה"פ שוב לא אוסרת פרצה בצד (ענין זה יתבאר להלן בסי' ח'), ה"ה אם תיקן את ראש המבוי בעומ"ר שוב לא תפסול פרצה

ביאור דברי תוס' דלא ילפינן מק"ו שיהא פרצת מבוי בעשר

דרהבד"י סובר פרצת מבוי בד', א"נ בפרצה דבקעי בה רבים או במבוי מפולש, דבזה חשיב פרצה ונילף מחצר דמהני לזה עומ"ר¹, ועל זה אמרו תוס' דלא ילפינן משום דיו. ולא יכלו לומר דלא ילפינן משום סברה של "היא הנותנת", כמש"כ תור"פ דעד כמה שיועיל עומד מרובה הוי גדרו דכולו סתום, וזה סתימה מעליא ולא שייך על זה סברה של היא הנותנת.

ושוב הקשו (בד"ה תאמר) דנילף לרב הונא מחצר דפרצה עד י' לא הוי פרצה בכלל ולא צריכה תיקון, וכמו שביארנו דגדר שיעור פרצה בעשר הוא דעד עשר לא צריך שום תיקון², ועל זה לא שייך לומר תירוצם "דיו", דלא באנו ללמוד שיועיל היתר של עומ"ר לסתום את הפרצה, אלא שאלו דנילף מחצר דמעיקרא פרצת ד' לא הוי פרצה ולא צריכה תיקון. ועל זה תירצו דהיא הנותנת.

תוס' (ד"ה תאמר במבוי שפירצתו בארבע) שואלים "וא"ת והיא גופיה נילף מק"ו מחצר שיהא פרצתו בעשר ומאי טעמא דרב הונא דאמר בארבעה. וי"ל דלא שייך ק"ו אפרצת עשר משום דהיא הנותנת דבשביל שמבוי ניתר אפי' בלחי משהו הוי פרצתו בארבעה".

וצ"ע מה הוקשה לתוס', הרי שאלה זו כבר שאלו (בד"ה קל וחומר) דיועיל עומ"ר לשאר רוחות ותירצו דלא ילפי' משום דיו, וזה אותה שאלה ששואלים כאן דנימא מבוי פרצתו ב', והיינו שיועיל עומ"ר לפרצת ד'. ומדוע חזרו תוס' על קושיתם, וענו בענין אחר [וכה"ק השפ"א].

והנה לפי מה שייסדנו לעיל יש לבאר היטב, דתוס' (בד"ה קל וחומר) שאלו דנילף דמועיל עומד מרובה גם באופנים דפרצת ד' נחשבת פרצה לרהבד"י [כגון להו"א

בביאור הילפותא מחצר למבוי

המצריכה תיקון, ודלא כמו חצר ששיעור פרצתו בעשר דעד עשר לא צריך בכלל תיקון. ושוב צ"ע איך ילפי' מחצר שמהני בו עומ"ר, הרי שם לא נצרך עומ"ר "לסתום" את הפרצה מאחר ועד י' אמות לא צריך תיקון.

והנה כתב התורי"ד דהמקור לדין של עומ"ר בחצר הוא המשנה דשיירא (טו:) דתנן "שיירא שחנתה בבקעה והקיפיה כלי בהמה

רהבד"י למד בק"ו מחצר דמהני עומ"ר במבוי. וכבר ביארנו לעיל דהמרו"ש הבין שהנידון הוא דוקא ברוח רביעית, ויל"ע איפה מצאנו דין זה בחצר דמהני בו עומ"ר ברוח רביעית.

וכמו"כ גם לפי החזו"א שהנידון הוא בכל רוחות המבוי, מ"מ ביארנו לעיל שדין עומ"ר נצרך רק במקום שיש פרצה

✽ הערות והוספות ✽

¹ ולפי הנוסח שכתבנו דתיקון שבראש המבוי מתקן את כל הפתחים, יהיה ביאור השאלה דנילף מחצר דתיקון שבראשו מתקן את כל הפתחים. אמנם אין זה פשוט דוה הגדר גם בחצר שתיקון שבראשו מתקן את כל הפתחים.

וכן במפולש, משום דבכה"ג הוו פתחים עיקריים].

ומעתה שיירא שחנתה בבקעה והקיפוחה כלי בהמה, הרי אין שם פתח עיקרי יותר מהאחרים, וודאי חל על כל הפתחים דין של פתח עיקרי כמו במחיצה רביעית הצריכה תיקון בד"ט, או לפחות צריכים לדון על צד אחד שהוא יחשב כמחיצה רביעית. ונמצא מבואר במשנה הזו דמהני עומ"ר גם לתקן פרצה שברוח רביעית, וא"ש למרו"ש. וכמו"כ מבואר דמהני עומ"ר גם במקום שיש פרצה המצריכה תיקון, ושפיר ילפי' לפרצת מבוי הצריכה תיקון.

מטלטלין בתוכה, ובלבד שיהא גדר גבוה עשרה טפחים, ולא יהו פירצות יתרות על הבנין". וצ"ע כנ"ל דאיך ילפי' מעומ"ר בצדידי חצר לרוח רביעית של מבוי או לפרצת מבוי הצריכה תיקון.

ויש לבאר דהנה גם בחצר ששיעור פרצתו בעשר, מ"מ פתח ד"ט בראשו צריך תיקון. והחילוק הוא דדוקא בפתחים שבצדדים שאינם פתחים עיקריים לא תיקנו בהם תיקון [או שנתקנים ע"י התיקון שבפתח העיקרי²²], אבל בפתח העיקרי שבראשו הצריכו חכמים תיקון לפתחו. [וזה גם ההבנה שבפתח שבקעי בו רבים מודו דפרצתו בד',

ביאור הא דפרצה ד' דאית לה גידודי לא אוסרת לרב הונא

אמנם לפי ההבנה שגם בצדדים צריך ק"ו ללמוד עומ"ר, ורב הונא חולק על הק"ו, א"כ איך התיר פרצה זו.

והנה לפי היסוד שהתבאר לעיל יש מקום ליישב, דבפרצה שיש לה גידודי מודה ר"ה לרהבד"י דפרצתו בעשר, והיינו שעד עשר אין לה שם פרצה בכלל ולא צריכה שום תיקון. ולכן א"ש שניתרת אפילו אם לא ס"ל לדין עומ"ר.

בגמ' דף ו. מבואר דמודה ר"ה בפרצה ד' דאית לה גידודי שלא פוסלת את המבוי עד עשר.

ובשלמא לפי המבואר בתוס' דמודה ר"ה לדין של עומ"ר במבוי מסברה, וחלק רק על הק"ו, מובן שפרצה זו ניתרת ע"י עומ"ר. וכמו"כ לפי המרו"ש ואבה"ע דבשאר צדדים פשוט דאיכא לדין עומ"ר גם בלי ק"ו, ניחא דפרצה זו ניתרת ע"י עומ"ר.

✽ הערות והוספות ✽

²² אמנם אין זה פשוט דזה הגדר גם בחצר, דאולי דוקא במבוי אמרו גדר זה דתיקון שבראש המבוי מתקן את כל הפתחים.

סימן ח'

בשיעור פריצות מבוי (ו.)

תורתו כמפולש ושמואל אמר תורתו כסתום וכו' אלא לאו בעשר וקאמר רב תורתו כמפולש אלמא פירצת מבוי מצידו בד', ורב חנן בר רבא שאני התם דקא בקעי בה רביס".

"מכלל דרב הונא סבר אע"ג דלא בקעי בה רביס, מ"ש מדר' אמי ורב אסי, התם דאיכא גידודי הכא דליכא גידודי".

גמ' דף ו' ע"א "אמר רב חנין בר רבא אמר רב מבוי שנפרץ מצידו בעשר מראשו בד' וכו' א"ר הונא בריה דרב יהושע כגון שנפרץ בקרן זוית דפתחא בקרן זוית לא עבדי אינשי. ורב הונא אמר אחד זה וא' זה בארבעה".

"אמר רב נחמן בר יצחק כוותיה דרב הונא מסתברא דאיתמר מבוי עקום רב אמר

ביאור ברב הונא דפריצה ד' אוסרת מטעם "שבקי"

קאמרו כאן דכל פריצה במבוי פוסלת משום שבקי.

והיה מקום ליישב דתוס' למדו כמו הראשונים (מובא לעיל סי' ד') שביארו טעמיה דר"א ור"א דכל שאין פס ד' כלפי ראשו חסר בקורה ע"ג כותל מבוי, או דחשיב מבוי שצדו אחד קצר וצדו אחד ארוך, אמנם כלל לא איירי מדין שבקי. וא"ת בכל זאת יש ראייה מדברי ר"א ור"א דלא חיישינן לשבקי מאחר ומתירים פריצה עד עשר. זה אינו, דמבואר בסוגיין אליבא דר"ה דר' אמי ור' אסי איירי בגידודי, ודוקא ע"י גידודי אין בעיה של שבקי, משא"כ כאן דאיירי בדליכא גידודי, כל פריצה ד' פוסלת משום שבקי.

וכך י"ל גם לפי הריטב"א שלמד בסוגיא דהתם דבעי נשתייר פס ד' כלפי ראשו משום תרתי לגריעותא: דשבקי וגם אין קורה ע"ג כותל מבוי. ומבואר בדבריו דדוקא בסוף

תוס' (ד"ה אחד) מבארים "היינו משום דקא ממעט בהילוכא, אבל כשהפריצה בראשו לא ממעט בהילוכא דלא שבקי פתחא רבה ועיילי בפתחא זוטא".

הגאון י' למד בכוונת תוס' דפירשו טעמיה דר"ה משום "דלמא שבקי פתחא רבא", וממילא בטל שם פתח מהפתח הראשון ולא מהני בו תיקון לחי וקורה.

והקשה האבנ"ז (רסה' סקט"ו) מפירוש רש"י (ה. ד"ה מתיר) שביאר דברי ר' אמי ור' אסי דמבוי שנפרץ מצדו כלפי ראשו פסול עד שיהיה שם פס ד', "דכיון דממעטין בני מבוי בהילוכן ומקצרין את דרכן דרך אותה פריצה חיישינן דילמא שבקי פתחא רבה ועיילי ונפקי בההיא פריצה ובטיל ליה פתחא קמא ובטלה קורה דידיה ואין קורה למבוי זה". והיינו דפסול מטעם שבקי, ומ"מ מבואר דפס ד' כלפי ראשו מצדו מהני לזה, ואיך

ועוד יש להקשות גם לפי הריטב"א, מ"ש דלעיל יש פסול שבקי בכל פרצה ג"ט, ואילו כאן השיעור הוא דוקא ד"ט. אמנם לפי הראשונים שם א"ש, דר"א ור"א לא איירי כלל מדין שבקי.

ביאור ראית הגמ' ממבוי עקום

הגאון שואל דלפי תוס' דטעמי' דר"ה משום שבקי, לא א"ש מה שהגמ' מביאה ראיה לדבריו ממבוי עקום, דהרי שם אין חיסרון של שבקי מכיון שכל פתח מביא לרה"ר אחר, ומי שצריך להגיע לרה"ר שבראש המבוי לא יעבור דרך המבוי השני, ואין זה שבקי.

ותירץ דלא פלוג רבנן, מכיון שברוב המקרים יש שבקי בפרצה מן הצד, פסלו בכל ענין גם כשאין שבקי.

אמנם אכתי צ"ע מה הגמ' הוכיחה מרב שאמר תורתו כמפולש לדין שבקי של ר"ה.

ויש מקום לבאר דהגמ' בהתחלה סברה דטעמי' דר"ה משום דהוי כמבוי מפולש, ושפיר הביאה ראיה ממבוי עקום, ורק אחרי שהגמ' מבארת דר"ה איירי אפילו בלא בקעי רבים, אז הגמ' חוזרת בה דבלא בקעי רבים לא שייך טעם של מפולש⁷², אלא טעם הפסול לר"ה משום שבקי. ולפי"ז כבר לא צריך את תירוץ הגאון, דלעולם י"ל דמבוי עקום באמת אין חיסרון של שבקי.

מבוי בעי' תרתי לריעותא, אמנם בתחילת מבוי פוסל אפילו חדא לריעותא, ומוכח דפסול שבקי שייך בכל המבוי [דכל הא דמהני פס ד' כלפי ראש המבוי אין זה משום דפסול שבקי הוא דוקא סמוך לפתח, אלא משום דבהמשך המבוי אין תרתי לריעותא].

ומעתה כך י"ל גם בסוף מבוי דכל מה ששבקי לא פוסל במהשך המבוי שאין תרתי לגריעותא, היינו משום דאיירי בגידודי, אבל כשאין גידודי שפיר פוסל שבקי אפילו בהמשך המבוי.

וכן תירץ הגאון ד"נפרץ מצידו כלפי ראשו, אם אין שם פס ד' דכי שבקי ליכא שיעור מבוי אפ' בדאית לי' גידודי חשו, יש שם פס ד' דא"נ שבקי איכא שיעור מבוי, לית לי' גידודי דאיכא למיחש טפי חשו, אית לי' גידודי דליכא למיחש כולי האי לא חשו".

אמנם בדברי רש"י גופי' לא משמע לחלק ולומר דמה דהתם שבקי לא פוסל בהמשך המבוי היינו משום דאיכא גידודי, אבל כשאין גידודי פוסל גם בהמשך המבוי. דכתב (שם ד"ה מתיר פירצה) "אי נמי שבקו בני מבוי פתחא קמא ונפקו ועיילי בההיא פירצה משום דדרך קצרה היא להם, אפ"ה לא בטלה תורת פתח וקורה מן הראשון משום דהוי פתח לד' הסמוכין לו הואיל וד' אורך ראויין לקורה דיש בהן הכשר מבוי". משמע דבכל גווני, כל שהוא פתח לד' הסמוכין לו סגי בהכי, ולא אכפ"ל הא דשבקי בהמשך המבוי.

✽ הערות והוספות ✽

⁷² אין זו סברה מוכרעת, דלהלן נביא שיש שלמדו דגם בלא בקעי רבים שייך טעם של מפולש. אמנם בתורי"ד נראה לבאר כן, וכפי שיבואר להלן אי"ה.

שבראש המבוי לא יעבור דרך המבוי השני, ואין זה שבקי. ודלא כתירוצו דלא פלוג רבנן.

אמנם עוי"ל דלעולם יש בזה גם חיסרון של שבקי, אך אין בזה נפ"מ, דתיקון המועיל לחיסרון של מפולש מועיל גם לשבקי [כגון צוה"פ בראש המבוי, וכפי שיתבאר להלן].

ביאור ברב הונא דפרצה ד' אוסרת מטעם "פרצה"

מיכן אסור, קסבר ר"ה דדוקא חצר שהיא רחבה, אבל מבוי שאינו רחב כ"כ פרצתו בד' טפחים".

ובריטב"א (י): נראה חילוק אחר, שכתב בישוב דברי תוס' שמודה ר"ה דפרצה בראשו בי', "דמראשו בעשר דפתחא, אבל בצדו לא הוה פתחא שאין דרך מבוי לעשות פתחו בצדו". מבואר שיש סברה שאין דרך לעשות במבוי פתח מהצד. וכ"כ המשכנתא **יעקב** (סי' קכד' ד"ה ולענ"ד) "דלא עבידי דעבדי פיתחא במבוי מצדו".

אמנם חילוק זה נכון רק אם סוברים כמו תוס' דבראשו מודה ר"ה דפרצתו בעשר, אמנם הריטב"א שם דן בזה ולא הכריע. ולפי הצד דגם בראשו פרצת מבוי בד', צ"ע מ"ש מחצר.

וצ"ל כמש"כ הריטב"א (ה): "דרב הונא ס"ל דאדרבה גבי חצר הוא שהתירו פרצה בעשר מפני שיש לו ארבע מחיצות, אבל מבוי כיון שאין לו אלא ג' מחיצות, דין הוא שלא נתיר באותן מחיצות פרצה בעשר, כיון שכבר עומדת רוח רביעית פרוצה". שזה דין במבוי

וכן נראה לשיטת הריטב"א הנ"ל דבתחילת מבוי גם חדא לריעותא פוסל, א"כ במבוי עקום שהוא תחילת מבוי שבקי פוסל בו בכל אורך המבוי ופרצתו בד' גם בלי דין מפולש, וברב משמע שהפסול הוא דוקא מפולש.

והיה נראה כמשה"ק הגאו"י דבמבוי עקום אין חיסרון של שבקי מכיון שכל פתח מביא לרה"ר אחר, ומי שצריך להגיע לרה"ר

האבה"ע (שסה' ס"ב) מבאר בכוונת תוס' שחילק בין צדו לראשו, דבצדו שמקצר דרכם "דרך רבים לעבור באותן מחיצה" משא"כ בראשו דלא שבקי פתחא רבא, אין דרך רבים לעבור שם.

ולפי"ז מבואר שאין החיסרון משום שבקי, שזה באמת חיסרון רק בד' הסמוך לפתח המבוי וכמש"כ האבנ"ז, אלא נראה שהחיסרון הוא משום דפרצה ד' דדרך רבים לעבור שם הוי שם "פרצה" ולא שם "פתח".

וכן מבואר בפסקי הרי"ד שכתב בביאור שיטת רב הונא "פי' דס"ל בפירצת מבוי בד"ט היא פתח, טפי הויא פירצה וצריכה תיקון".

וכן מבואר בריטב"א (ה): ד"ה תאמר, ו. ד"ה מבוי שנפרץ) "דעשר הוי פרצה ולא אמרינן פתחא הוא וכו' אין לחי וקורה מתירין את הפרצה".

ובביאור הטעם דשונה שיעור פרצה במבוי מבחצר, כתב הפסקי רי"ד "ואע"ג דלגבי חצר תנן לקמן בפרקין כל פרצה שהיא בעשר אמות מותרת מפני שהיא כפתח יותר

עצמו שהוא ודאי שיעור פתח פסול, [והא דבפחות מד"ט לא צריך תיקון, ביאר תור"פ דהיינו מדינא דרב אחלאי שפחות מד"ט לא צריך תיקון].

וזה א"ש לשיטתם שנחלקו בטעם ששונה שיעור פרצה במבוי מחצר, דלפי הריטב"א שביאר דשאני מבוי שצריך ג' מחיצות שלימות בלי שום פתח או שאין דרך מבוי לעשות פתחו מצדו, לכן אפילו מה שהוא ודאי בשיעור פתח [כמו פתח ד"ט] מוגדר כפרצה ופוסל, משא"כ לפי הרי"ד שביאר הטעם דשאני מבוי מכיון שהוא צר לא מתאים בו פתח רחב, לכן דוקא אם הוא רחב יותר משיעור פתח בסיסי לא רואים אותו כפתח במבוי, אבל פתח ד' שהוא שיעור פתח הבסיסי ודאי לא פוסל.

ביאור החילוק מראש המבוי הניתר בעומ"ר

אמנם עדיין יל"ד לפי מה שביארו דפרצה ד' פוסלת משום דחשיב "פרצה", מ"ש בראש המבוי דמהני עומ"ר.

והנה בריטב"א פשוט, בין לטעם (י:) דאין דרך מבוי לעשות פתחו בצדו, דזה לא שייך בראש המבוי. ובין למה שנתבאר (ה:) דבמבוי בעי' ג' מחיצות שלימות, פשוט דברוח רביעית אין את החיסרון הזה.

דבעי' ג' מחיצות שלימות בלי פרצה אפילו כל דהוי". [וע"ע להלן שכתבנו לבאר כן גם ברשב"א].

מח' אם פרצה ד"ט פוסלת במבוי או דוקא יותר מד"ט

והנה בשיעור הפוסל, נחלקו תוס' והריטב"א עם הרי"ד, דתוס' (ד"ה מצידו בעשר מראשו בארבעה) פירשו "עשר אין פירושו כארבע' דעשר כשל מטה וארבעה כשל מעלה", דמבואר דפרצה ד' עצמה פוסלת, וכ"כ הריטב"א. ואילו הפסקי רי"ד למד דפרצה ד"ט הוי פתח ולא פוסל, ודוקא יותר מד' הוה פרצה ופוסל.

ונראה ברי"ד שלמד דפרצת ד' מקביל לפרצת י', דכמו שבפרצת חצר עד י' אמות [שהוא שיעור פתח] מותר, וביותר מי' שאין עליו שם פתח פסול, ה"ה בפרצת מבוי דד' ודאי הוי שיעור פתח ולא פוסל, אמנם מה שיותר מד' דהוא יותר משיעור פתח המינימלי, אע"פ שבעלמא שם פתח איכא עד י' אמות, במבוי שאינו רחב כ"כ אמרו דכל שהוא יותר משיעור פתח המינימלי לא נחשב פתח אלא פרצה, כאילו הוא יותר מי' אמות.

משא"כ תוס' והריטב"א למדו שזה דין שכל פתח במבוי אוסר, ולכן אפילו ד'

✽ הערות והוספות ✽

¹¹ ולכאורה יש לתמוה אחרי שהזכיר הריטב"א טעם זה, מה הסתפק (י:) אם פרצה ד' פוסלת בראש המבוי, הרי פשוט שלא, כי זה דין דוקא בג' מחיצות. וי"ל דכאן כתב סברה דאפילו אם נסבור עומ"ר במבוי מהצד, מ"מ לא יועיל בפרצה ד' משום דבעי' ג' מחיצות גמורות, וכל פרצה ד' מהצד יש עליה שם "פרצה", ועומ"ר לא מהני לסתום פרצות. ובראשו שלא שייך הסברה של ג' מחיצות א"כ אין על פרצה ד' שם "פרצה", אבל מ"מ פרצה זו צריכה תיקון, ולא שייך להיתיר בראשו מכח עומ"ר מאחר ור"ה חלק על הק"ו וס"ל דעומ"ר לא מתיר פרצה בראש המבוי [דלא כהמדויק בתוס' דמודה ר"ה לעיקר הדין, הובא לעיל סי' ז'], ולכן יש עדיין מקום לדון שפרצה ד' בראשו יפסול. [והצד שלא יפסול הוא דנימא שמודה ר"ה בראשו דפרצתו בי' וממילא לא צריכה תיקון, ולא אכפ"ל דלא אמרי' עומ"ר, כמו שהתבאר לעיל סי' ז'].

נפסל ברבוי פתחים [לשיטתו שפרצה בשיעור ד"ט לא פוסלת], מ"מ כל שמוסיף עוד פתח במבוי אם הוא פתח רחב לא מחשיבים אותו כפתח. אבל פתח העיקרי ודאי יכול להיות גם יותר מד"ט.

ביאור ברב הונא דפרצה ד' אוסרת מטעם "מפולש"

הפסקי הרי"ד כשמבאר את תחילת הסוגיא דלרב חנן מצדו ב' ומראשו בד', כותב "שתי דפנותיו מן הצד צפון ודרום שהיו מושכין לאורכן שלמבוי, ופתח מזרחי היה פתוח לרשות הרבים, שני הדפנות שלצפון ולדרום יקראו צדדיו ודופן מערבי יקרא ראשו וכו' אם נפרץ דופן מערבי שהוא ראשו שלמבוי לרשות הרבים בד"ט הוי פתח, טפי מהויא פירצה ואוסרת המבוי אם לא יעשה לחי וקורה".

מבואר שלמד פשט בדברי רב חנן "מראשו בארבעה" היינו בצד המערבי שהוא מבוי מפולש, ועל זה קאמר התורי"ד דסבר ר"ה דכמו שבראשו הוי מפולש ע"י פרצה ד' ולא מהני עומ"ר, ה"ה בפרצה מהצד ד"ט דדינה כמפולש בראשו ולא מהני עומ"ר.

אמנם אכתי יל"ע דנמצא הפסקי רי"ד שכתב טעמי דר"ה משום פרצה, סותר את דבריו בתורי"ד שפסול משום מפולש.

ושמעתי לבאר בזה דהנה מה שכתב התורי"ד דדינו כמפולש היינו בתחילת הסוגיא דהגמ' עדיין סברה דר"ה איירי בבקעי בו רבים, אמנם הפסקי רי"ד איירי למסקנת הסוגיא אחרי שהגמ' אמרה דלר"ה אפילו לא בקעי בו רבים פסול, וסבר דבלא בקעי רבים

אמנם בדעת הרי"ד שביאר הטעם ד"מבוי שאינו רחב כ"כ פרצתו בד' טפחים", אכתי צ"ע מ"ש צדו מראשו.

וצ"ל דכל מה שפסלו פתח רחב במבוי, היינו דוקא בפתח נוסף, דלמרות שאין מבוי

ביאור נוסף בשיטת ר"ה מבואר בתזו"א (סה' סקי"ד) דפרצה ד' אוסרת "משום מפולש".

ולכאורה נפ"מ רבתא בזה, דאם הפסול משום פרצה סגי בתיקון צוה"פ, משא"כ אם הפסול מטעם פילוש, לשיטת חנניא דמפולש לרה"ר לא סגי בצוה"פ אלא בעי דלת, ה"ה בפרצה ד' מהצד יצריך דוקא דלת.

ביאור דברי התוס' רי"ד

וטעם זה מצאנו ג"כ בתורי"ד שביאר "רב הונא סבר דפתח שהוא פתוח מן הצד כך הוא דינו כאילו היה בראשו כיון שמיכן ומיכן אתה יוצא לרה"ר, מה לי בצדו מה לי בראשו, ואילו היה מבוי מפולש היה צריך צוה"פ, ה"נ צריך צוה"פ כיון שהוא רחב ד"ט כשיעור פתח".

והנה דברי התוס' רי"ד קצת סתומים [שכתב דמן הצד דינו כאילו היה ב"ראשו", וכוונתו ב"ראשו" לצד שממול הפתח, ועוד מהיכן כזה פשוט לו דמבוי מפולש לא ניתר בעומד מרובה], אמנם מתבארים היטב לפי מה שכתב בפסקיו, וכדלהלן.

וכן מבואר בדבריו (: דלר"ה אחד זה ואחד זה בד', היינו דגם בראשו הוי פרצה בד"י. ואילו טעמי' של ר"ה משום דהוי כמפולש, זה לא שייך בפתח בראשו¹¹.

וע"ע מש"כ (להלן בסי' י') דא"א לפרש ברשב"א כמו שפירשנו ברי"ד דבהו"א הגמ' הבינה הטעם משום מפולש ובמסקנה משום פרצה¹².

וראיתי מי שכתב לפרש דהרשב"א הלך בשיטת הריטב"א דדין ר"ה דפרצת מבוי בד' משום דבעי' ג' מחיצות שלימות. ובדף צד. מבואר בדברי הרשב"א דדין מבוי מפולש נובע מהא דיש דין דבעי' ג' מחיצות שלימות. ומעתה הכל חד טעמא, וא"ש כל הנ"ל.

בביאור שיטת רב חנן דפרצה ד' דבקעי בה רבים אוסרת

בלא בקעי רבים "לא חשיבי ליה פרצה ולא פלוש, אלא כאלו הוא סתום".

והנה ביארנו לעיל דהריטב"א למד בביאור ר"ה דפסול מטעם "פרצה". וחלק עליו רב חנן דלא נאמר במבוי דין מיוחד שצריך ג' מחיצות שלימות, ולעולם כל פרצה שהיא כשיעור פתח לא פוסלת¹³.

לא שייך לפסול מדין מפולש, ולכן פירש דבלא בקעי רבים פסול מדין פרצה.

ביאור דברי הרשב"א

הרשב"א (ד"ה ורב הונא) מבאר הא דבאיכא גידודי מודה ר"ה "דכיון דאית בה גודדי שמעכבין הילוך הרבים, אין זה כמפולש". מבואר דלמד בטעמי' דר"ה דפרצת ד' הוי כמפולש.

אמנם מאידך (ד"ה מבוי שנפרץ) ביאר בטעם דהגמ' לא יכלה להוכיח משי' שמואל במבוי עקום לשיטת ר"ה, משום דלשמואל (אליבא דר"י הזקן) בעי לחי בעקמומיתו, ואין לחי וקורה מתירים את הפרצה. מבואר שטעם הפסול לר"ה משום פרצה.

אחרי שביארנו טעמו של ר"ה דשיעור פרצת מבוי בד', יש לבאר מ"ט פליג עליה רב חנן מחד, ומאידך מודה בבקעי בה רבים דפרצתו בד'. וגם בזה נאמרו ג' טעמים כנ"ל.

ביאור דפסול מטעם "מפולש"

הריטב"א (ד"ה ולרב חנן) מבאר דבבקעי רבים "חשוב כפלוש", משא"כ

✽ הערות והוספות ✽

¹¹ דלא כתוס' (ד"ה אחד) שכתבו דמודה של ר"ה בראש המבוי דשיעור פרצה בעשר, והא דקאמר אחד זה ואחד זה, היינו בקרן זוית. וכן הביא לדרן בזה הריטב"א (סוד"ה לא שבקי).

¹² היינו רשב"א לשיטתו שחולק על רש"י (ו): וסובר דמבוי בצורת ח' אין בו חיסרון של מפולש משום שב' הפתחים באותו צד [אפילו לפי רב דמבוי עקום דינו כמפולש], ממילא לא שייך פסול מפולש בב' פתחים בראש המבוי.

¹³ שם הבאנו בזה ב' ראיות: א. שהרשב"א כתב בהו"א דא"א להוכיח משמואל משום דבעי לחי ואין לחי מתיר פרצה, חזי דכבר בהו"א ידע דטעמו משום פרצה. ב. ממש"כ בעבוה"ק דמהני גידודי גם בפרצה דבקעי רבים, למרות דמקור גידודי הוא בלא בקעי רבים. חזי דתרווייהו חד טעמא, דאל"כ א"א ללמוד מאחד לשני.

¹⁴ וצ"ע על הבית מאיר (ססה' ס"א) שהוכיח מהריטב"א דאפילו תיקן את ראש המבוי בצוה"פ לא מהני לחי לפרצה, משום שזה

החזו"א כותב (סה' סקכ"א) "בקעי בה רבים דינו כמפולש". [ובסקי"ד מבואר דלמד כן גם בדברי ר"ה דפרצת ד' אוסרת "משום מפולש"].

ומבואר בדבריו שלמד שרב חנן חלק על ר"ה דלא שייך מושג של מפולש בפרצה מהצד, דוקא בלא בקעי רבים, אבל בבקעי רבים שזה מציאות של מפולש, מודה דפרצה ד' אוסרת מטעמי' של ר"ה, דהוא כמפולש.

ביאור דפסול מטעם "פרצה"

בלשון הטור (שסה' ס"א) שכתב "לא חשיב פתח וצריך תיקון", משמע דטעם הפסול משום דחשיב "פרצה". וכן משמעות הפמ"ג (מש"ז שסה' סק"א) "דבקעי רבים בני המבוי וכו' י"ל דמבטל לפתח וצריך תיקון שם".

וגם לטעם זה יל"ד אם למד בטעם של ר"ה שפסל משום מפולש או משום שבקי, וחלק עליו שאין כזה חיסרון כלל, ומ"מ בבקעי רבים סובר דפסול מטעם אחר, דחשיב פרצה. או י"ל דגם בר"ה למד שזה הפסול, אלא דרב חנן חלק עליו דכל שלא בקעי בו רבים שפיר חשיב פתח.

בבית מאיר (שסה' ס"א) משמע שמפרש בר"ה דפסול מטעם מפולש, וברב חנן מטעם פרצה.

וכשבקעי רבים ס"ל לרב חנן דפסול, אמנם לא מטעמי' של ר"ה משום פרצה, אלא מטעם דבכה"ג חשיב "מפולש"^פ.

וא"ש מה שהריטב"א (י:) שאל לר"ה איך מכשירים פרצה ב' אמות בראש המבוי, ולכאורה היה לו לשאול כן גם לפי רב חנן, דהרי איירי שם דבקעי רבים^ק ומודה רב חנן דפסול בד'. אלא ודאי לרב חנן הפסול מטעם מפולש וזה לא שייך בראש המבוי. ודוקא לר"ה דטעמו משום פרצה שאל הריטב"א שיפסול גם בראש המבוי.

וכן מבואר בתור"פ שמשמע מדבריו בביאור דברי רב הונא דפסול מטעם פרצה, ומ"מ מבאר בדברי רב חנן "חשיב ליה כמפולש משום דקא בקעי ביה רבים מר"ה לר"ה דרך מבוי, ואין לו דרך אחר", ולא ביאר מטעם פרצה.

והיינו שרב חנן חולק דכל שהוא בשיעור פתח אין בו חיסרון של "פרצה". אמנם בבקעי רבים יש חיסרון אחר דהוי מפולש, שעוברים דרך פתח זה לר"ה.

וכ"כ האבה"ע (שסה' ס"ב בט"ז ומ"א) "הטעם דנראה כמבוי מפולש". למרות שביאר בדברי ר"ה דפסול מטעם פרצה [כ"כ שם ס"ב, והובאו דבריו לעיל בביאור דברי התוס'].

✽ הערות והוספות ✽

פסול של "פרצה" ולא של פילוש. דכל זה לפי ר"ה, אמנם למאי דקיי"ל כמו רב חנן באמת טעם הפסול מחמת פילוש, ושפיר ניתר בלחי כשתיקן את הראש השני בצוה"פ.

^פ וע"ע להלן (סי' י') שביארנו בשיטת הריטב"א דלעולם גם ר"ה מודה דבבקעי רבים פסול מטעם מפולש, אלא דס"ל דבנוסף יש פסול פרצה בכל פרצה אפילו לא בקעי רבים.

^ק כן כתב הריטב"א שם להדיא דבקעי רבים.

ביאור דפסול מטעם "שבקי"

המהרי"ט (שו"ת ח"א סי' צד') מבאר דטעם הפסול הוא משום דלמא שבקי. וכן מביא השעה"צ (ססה' סק"ה) בשם התו"ש.

והקשה השעה"צ "ולא אבין, דהלא כשנשאר בראשו פס ד"ט לא חיישינן לזה, כדפרש"י בדף ה' בד"ה מתיר פרצה וכו' וצריך עיון".

והנה כבר הבאנו שכן הקשה האבנ"ז על הביאור דרב הונא פסל משום שבקי. וכתבנו שדוקא לפי רש"י קשה, דמשמעות דבריו שכל שהוא פתח לד' הסמוכים לו לא אכפ"ל מה דשבקי בהמשך המבוי, אמנם לפי שאר הראשונים ולפי הריטב"א יש ליישב דהא דהתירו ר"א ור"א פרצה עד עשר היינו משום דאיכא גידודי, אמנם כשאין גידודי שפיר איכא פסול של שבקי בכל המבוי.

והנה למרות שהשעה"צ שאל מפרש"י דף ה', מ"מ הוא עצמו הזכיר (שם סק"ב) את הריטב"א של תרתי לגריעותא, וא"כ צ"ע

דהרי כבר הבאנו שהריטב"א הצריך תרתי לריעותא דוקא בסוף מבוי, אמנם בתחילת מבוי מודה הוא דנפסל בחדא לריעותא, ונמצא דמודה ששייך מושג של שבקי בכל אורך המבוי ולא דוקא סמוך לפתח. וא"כ שפיר יש לחלק בין איכא גידודי לליכא גידודי לפרש דהא דבסוף מבוי לא פסלו ר"א ור"א פרצה ד' [בלי תרתי לריעותא] היינו משום דאיכא גידודי, אבל כשאין גידודי שפיר פסול אפילו בסוף מבוי כמו בתחילת מבוי.

וי"ל דא"א ליישב כנ"ל, דשם תירצנו כן דוקא לפי ר"ה, אבל כאן דאיירי לפי רב חנן אין הכרח להעמיד דברי ר"א ור"א בגידודי, שהגמ' העמידה כן דוקא לפי ר"ה, אבל לפי רב חנן לעולם ליכא גידודי²⁰, וא"כ מוכח דחיסרון של שבקי בסוף מבוי הוא דוקא סמוך לפתח. [ולמרות שגם לפי רב חנן עדיין חלוק דאיירי דוקא בלא בקעי רבים. מ"מ אחז שאין זה סיבה שלא יהיה שבקי, וכמבואר ברב הונא (לפי הביאור דטעמו משום שבקי) דאפילו אם לא בקעי רבים יש חיסרון של שבקי, ודוקא גידודי מבטל את השבקי].

אופן תיקון פרצת מבוי

"פרצה", ולכן יש מקום לדון שיועיל לחי וקורה, אמנם לפי הטעם של מפולש ושל שבקי, פשוט שלא יעזור לחי.

וכתב הפסקי הרי"ד "מהויה פירצה ואוסרת המבוי אם לא יעשה לחי וקורה".

תיקון בלחי וקורה

יל"ד אם יועיל לתקן פרצת ד' מהצד בלחי וקורה.

והנה פשוט שכל הנידון הזה שייך רק לפי הביאור דפרצה ד' פוסלת מטעם

✽ הערות והוספות ✽

²⁰ אמנם יש לציין דבריטב"א גופי' (י: ד"ה ופרכינן ומ"ש) כתב "וגם דאית גודדי כדאוקימנא התם אליבא דרב חנן בר רבא דסוגיין הכא כוותיה", מבואר דגם לפי רב חנן מבארים את דברי ר"א ור"א בגודדי. וצ"ע כוונתו.

מעשר אינו נידון אלא משום פרצה, ואין לחי ולא קורה מתירין את הפרצה. א"כ גם כאן שפרצה ד' מוגדרת פרצה, לחי לא יתקן אותו.

ביאור הא דלא מהני עומ"ר למרות שמועיל לחי

הנפש חיה (או"ח כט' ד"ה שבת) הקשה לפי הפמ"ג [והרי"ד] דמהני לחי וקורה לתקן את פרצת המבוי, א"כ היה מן הדין שיועיל ג"כ עומ"ר. דהרי תוס' (ה:) כתבו דלא ילפי' שיועיל עומ"ר בצדדים משום דיו. אבל עד כמה שמועיל כאן לחי וקורה, מדוע לא מועיל עומ"ר?³⁰

והנה הקושיא מעיקרא ליתא, דכבר ביארנו דכל המושג עומ"ר יכול לתקן רק במקום שיש פתח שצריך תיקון, דאז העומ"ר יכול להועיל במקום לחי, אבל במקום שהמקום לא מוגדר "פתח" שצריך תיקון, אלא "פרצה", בזה לא יכול להועיל עומ"ר, דזה בדיוק כל הסוגיא שלנו שעומ"ר לא יכול להועיל במקום שיש "פרצה". ולכן מאחר והגדירו שפרצת ד' במבוי חשיבא "פרצה" [וכמו שכתבו הרי"ד והפמ"ג] ברור שלא יועיל עומ"ר גם אם מועיל לחי.

ובהא דעדיף לחי מעומ"ר, היינו כמו שביארנו שהרי"ד למד שלחי נתן שם פתח לפרצה, ולכן הצליח להוציא אותו מהחיסרון של פרצה. משא"כ עומ"ר שלא

והיינו דמהני לחי וקורה לתקן פרצה בצד³⁰. וכ"כ הפמ"ג (מש"ז שסה' סק"א) במבוי דבקעי בו רבים "ויראה דבתיקון לחי או קורה שם סגי", לשיטתו דפסול מטעם פרצה.

אמנם הריטב"א למרות שלמד בטעם הפסול לר"ה משום פרצה, כתב (סוד"ה מבוי שנפרץ) "וכל שהוא נדון כפרצה, בין מיותר מעשר הן בד' טפחים, לא סגי ליה בלחי וקורה אלא בעי צורת הפתח, שאין לחי וקורה מתירין את הפרצה". [וכ"כ הרשב"א (ד"ה מבוי שנפרץ)³⁰]. ויל"ד במה נחלקו אם מהני לחי לתקן פרצה.

ושמעתי לבאר דפליגי לטעמייהו, שהרי"ד (ב.) ביאר בטעם דלא מהני לחי ביותר מ' אמות משום ד"נפק ליה מתורת פתח". וזה כמו רש"י (ב.) שביאר דלא מועיל לחי ביותר מ' "דזהו שיעור רוחב סתם פתחים, וטפי מהכי לא מיקרו פתח אלא פרצה, ואנן בעינן פתח". ולכן כאן למרות שביאר דפתח יותר מד' הרי הוא כמו פתח יותר מ', מ"מ שונים הם, דפתח יותר מ' מופקע משם פתח, משא"כ פתח יותר מד' דשפיר אית ליה שם פתח בעלמא ורק במבוי אמרו שיותר מד' לא חשיב פתח. ולכן אם עשה לחי, הלחי פועל לתת לו שם פתח, ומהני תיקון זה.

משא"כ הריטב"א שביאר (ב.) הא דביותר מ' לא מהני לחי "דכל שהוא רחב

✽ הערות והוספות ✽

³⁰ והיינו בלא בקעי רבים, לפי מש"כ לחלק לעיל דבבקעי רבים מודה דפסול מטעם מפולש.

³⁰ וברשב"א שכתב (י:) שפרצת ד' לר"ה פוסלת גם בראש המבוי [למרות שאין שם חיסרון של מפולש] מבואר שלמד דפסול משום פרצה. [אמנם ע"ע מש"כ לבאר לעיל ברעת הרשב"א שכתב בסוף הסוגיא טעם של "מפולש"].

³⁰ וע"ע מש"כ לעיל סי' ד' שיש מקום לומר דלעולם גם אם מהני לחי, מ"מ אין זה מחייב שיועיל עומ"ר, דיש מקום לומר דדוקא כשהלחי מועיל אפילו כולו פרוץ, בזה ק"ו דמהני עומ"ר, אבל כשהלחי מועיל רק בצירוף עומ"ר, לא שייך ק"ו שיועיל עומ"ר.

ולכאורה יוכל להתיר את הפרצה שבצד בלחי וקורה או בעומ"ר.

אמנם הבית מאיר (שסה' ס"א) כתב להדיא לפי הריטב"א דאפילו אם עשה צוה"פ לראש המבוי, פרצה ד' בצד אוסרת מאחר ויש עליה "שם פרצה", ולא מהני בה לחי ולא עומ"ר.

ונראה בדבריו שלמד בריטב"א כמש"כ (י): דטעם שפרצה ד' פוסלת בצדו משום שאין דרך מבוי לעשות פתחו בצדו, [וכמש"כ במשכנות יעקב (קכד' ד"ה ולענ"ד) "דלא עבידי דעבדי פיתחא במבוי מצידו"], ומוכן דאין נפ"מ במה שעשה צוה"פ בראשו. אמנם צ"ע דהריטב"א שם לא הכריע מה הדין פרצה ד' בראש המבוי, ולפי הצד דפוסל, א"כ ביאור זה לא קאי.

לפי הטעם שהפסול משום "מפולש", א"כ הסיבה דלא מהני עומ"ר בפרצה ד' אין זה משום דהמקום הזה חשוב "פרצה", אלא משום שתיקון של מבוי מפולש הוא דוקא ע"י צוה"פ ולא תיקונים אחרים.

ואכן כתב האבה"ע לפי"ז אם עשה תיקון צוה"פ בראש המבוי, דהפתח ד' שבצד נותר בלחי, שפיר יועיל ג"כ עומ"ר. דמאחר ואין עליו שם פרצה, וכל החיסרון שלו היה שהוא מפולש ומפולש נתקן דוקא ע"י צוה"פ, א"כ במקום שלא צריך צוה"פ [שהניח את הצוה"פ בראש המבוי] שוב יועיל עומ"ר לתקן את הפתח הזה במקום לחי.

ולפי הטעם של "שבקי", נראה ג"כ שתיקון של ראש המבוי בצוה"פ יועיל לו, וכמש"כ החזו"א (סה' סקנ"ה) "בשלמא לענין תיקון לחי וקורה י"ל דתקנת חכמים הוא

יכול להפוך פרצה לפתח, אלא רק לתקן פתח הצריך תיקון, א"כ זה לא יכול לעזור במקום שמוגדר פרצה.

ומה"ט גם לפי המרו"ש שבצדדים אמרי" עומ"ר גם בלי ק"ו, וכן לפי המדויק בתוס' דר"ה כלל לא חולק על הדין עומ"ר במבוי אלא רק על הק"ו [הובאו לעיל בסי' ז'], ותיקשי מדוע לא מהני עומ"ר בציד המבוי. אין זה קושיא, דזה גופא הדין שנאמר כאן דמקום שמוגדר "פרצה" לא יכול להועיל בו עומ"ר.

תיקון ראש המבוי בצוה"פ

והנה יל"ד במבוי שתיקן ראשו בצוה"פ, אם גם בכה"ג פרצה ד' פוסלת מן הצד.

והנה לפי הטעם שפרצה מהצד פוסלת משום שהוא "פרצה". זה יהיה תלוי לכאורה במח' ריטב"א ורי"ד הנ"ל.

דלפי הרי"ד דכל פתח נוסף במבוי לא נחשב לפתח אם הוא רחב יותר מהשיעור הבסיסי, אין שום נפ"מ אם הכשיר את ראש המבוי בצוה"פ או בלחי, דסו"ס יש כבר פתח בראש המבוי, וכל פתח נוסף שהוא רחב, לא חשיב כפתח אלא כפרצה [אמנם כתב הרי"ד שאם תיקנו בלחי וקורה נהיה עליו שם פתח ומהני].

אבל לפי הריטב"א שביאר (ה): ד"מבוי כיון שאין לו אלא ג' מחיצות, דין הוא שלא נתיר באותן מחיצות פרצה בעשר, כיון שכבר עומדת רוח רביעית פרוצה", היה נראה דזה דוקא כשהכשיר את ראש המבוי בלחי וקורה, אבל אם עשה שם צוה"פ לא חשיב רוח רביעית פרוצה ושפיר איכא ג' מחיצות,

שיהא עיקר הלוכם דרך אותו הפתח באופן שלא ימצא פתח אחר וכו', אבל לענין צוה"פ שהוא מחיצה מעליתא בכל מחיצות למה לן תנאי ההילוך".

ולכאורה מצאנו עוד היכ"ת לפי הטעם של שבקי שפרצה ד' לא תפסול. והוא לפי מה שהבאנו לעיל מהגאון"י [לגבי מבוי עקום] דאם הפתח שבצד מוביל לרה"ר אחרת, אין בזה חיסרון של שבקי, דמי שצריך ללכת לרה"ר הראשונה לא יעבור דרך הפתח השני, ושבקי הוא דוקא כשזה מוביל לאותו רה"ר. והנה הוא עצמו כתב דלמעשה לא פלוג, וגם כשמוביל לרה"ר אחרת יש בזה פסול של שבקי. אמנם לולא דבריו נראה דבכה"ג פרצת ד' לא אוסרת.

והנה יל"ד בכה"ג שאין חיסרון של שבקי, אם צריך תיקון לחי או עומ"ר להתיר את הפתח כמו כל פתח מבוי.

לפי רב חנן אין בזה נפ"מ, דגם אם צריך תיקון, שפיר מהני עומ"ר [דאית ליה

לק"ו דלעיל דמהני עומ"ר במקום לחי]. וכן לפי רב הונא למבואר בתוס' דלא חולק על עיקר דין עומ"ר אלא רק על הק"ו, וכן לפי המרו"ש דמודה דאמרי' עומ"ר בצד המבוי [הובאו לעיל סי' ז'].

אמנם לפי הצד דרב הונא חולק על דין עומ"ר במבוי אפילו בצדדים, יל"ד איך יתיר כאן את הפרצה.

וכפשוטו היה נראה דאנה"נ יצטרך לחי. אמנם יש מקום לומר לפי מה שהתחדש [לעיל סי' ז'] דלמ"ד פרצת מבוי בעשר הדין הוא שעד י' אמות לא צריך שום תיקון. דה"ה לר"ה מתי שאין חיסרון של שבקי מודה הוא דפרצתו בעשר, ועד י' לא צריך שום תיקון. [וכמו בגידודי שכתבנו לבאר (סוף סי' ז') דלא אוסר לר"ה אפילו אם לא ס"ל לדין של עומ"ר, דמודה בכזו פירצה שעד עשר לא צריכה שום תיקון]. אמנם הפשטות היא שבזה כן יצטרך תיקון [ושאני גידודי שהוא ריעותא בגוף הפירצה].

סימן ט'

פרצה בקרן זוית (ו.)

וכו' א"ר הונא בריה דרב יהושע כגון שנפרץ בקרן זוית דפתחא בקרן זוית לא עבדי אינשי".

גמ' דף ו' ע"א "אמר רב חנין בר רבא אמר רב מבוי שנפרץ מצידו בעשר מראשו בד'

צורת הפרצה

רוחות, כתב החזו"א (סי' ע"ב סק"י) ד"כשפתוח כל הרוח נראה שפיר כפתח רחב".

ובשיעור העומד הגורם ליחשב פתח בקרן זוית, כתב הקה"י (סי' ו') "אילו עשה כל הרוח פתוח היה שפיר ודאי מהני וכו', אלא דלפי שהוסיף וסתם קצת מצדו אחד והקרן השני כולו פתוח, הו"ל פתחא בקרן זוית, דזה גרע מאילו כולו פתוח שזהו צורתו של פתח". מבו' דעומד במקצת הרוח חשיב פתחא בקרן זוית.

מאידך בגאו"י (י: ד"ה שמעינן) כתב ד"אפילו להריא"פ והרמב"ם דאסרי, ע"כ לא קאסרי אלא לצד הקרן, אבל משוך עד יתר מחצי הפתח מודו דמהני". מבו' דדוקא כשיש עומ"ר מן הצד חשיב פתח בקרן זוית.

ויש לציין דהמשכנו"י (סי' קכג') למד בשיטתם דאפילו אם הפתח על כל הרוח, חשיב קרן זוית.

שיטת רש"י והראשונים

רש"י (צד: ד"ה כגון שנפרצה) מפרש "פרצה אחת שתופסת בשתי רוחותיה, דהיינו בקרן זוית". וכן למדו רוב הראשונים.

שיטת הרי"ף והרמב"ם

מאידך הרי"ף (יא.) בבאיור צוה"פ מן הצד [ע"י להלן סי' לב'] מביא "פירש רבינו האיי גאון ז"ל כגון שעשאה מצדו של כותל דהויא ליה פיתחא בקרן זוית, ופיתחא בקרן זוית לא עבדי אינשי". וכ"כ הרמב"ם (פט"ז ה"כ) "וצורת פתח שעשה אותה מן הצד אינה כלום, שאין דרך הפתחים להיות בקרן זוית אלא באמצע". מבו' שיש חיסרון של קרן זוית גם כשלא אוכל בב' רוחות.

והראשונים (כאן ולהלן יא.) חלקו עליהם דפרצה בקרן זוית הוא דוקא כשאוכל בב' רוחות.

ובשיטת הרי"ף והרמב"ם דחשיב פתחא בקרן זוית למרות שלא אוכל בב'

צוה"פ בקרן זוית

טעם, והוא דחיסרון של פרצה בקרן זוית הוא דוקא בלי צורת הפתח, אבל אם יש צוה"פ

הראשונים חלקו על הרי"ף והרמב"ם [בבאיור צוה"פ מן הצד] מעוד

הוי פתח. אבל כל שיש לזה צורה של פתח עבדי אינשי אפילו בקרן זוית, ולכן כתב דאפילו ע"י פצימין חשיב פתח. [ויעו' עוד גי' ר"ח שהבאנו שם].

ונציין עוד דבר שכתוב בדברי הריטב"א (שם), דפתח בקרן זוית לא עבדי אינשי הוא דוקא בצד של הפתח דגרע, אבל בצד שממול הפתח עבדי אינשי גם באלכסון.

מהני אפילו בקרן זוית [כפי שהבאנו לעיל סי' ה'].

ועי' לעיל סי' ה' שהרחבנו בענין זה, דלתוס' והרשב"א ע"י צוה"פ שאני, דאפילו לא עבדי אינשי הוי פתח, משום שהוא מציאות של פתח, ולכן זה דוקא בצוה"פ, אבל פצימין בעלמא לא מועיל.

משא"כ בריטב"א מבואר דס"ל דגם ע"י צוה"פ אם לא עבדי אינשי הכי לא

בטעם פסול פרצה בקר"ז

ביאור דפסול משום תורת "פרצה"

פתחא, ממילא אין לזה שם "פתח" אלא שם "פרצה".

וכן מבואר בריטב"א וברשב"א דלא מהני לחי וקורה לתקן פרצה בקר"ז, משום ד"אין לחי וקורה מתירין את הפרצה". מבואר שהפסול הוא משום דתורת פרצה עליו.

ולהלן (סי' כה') הבאנו שהחזו"א (קיב' סק"ה) למד דפסול פרצה יותר מי' הוא דרבנן שתיקנו "דבהפסק יתר מעשר אין להן קשר זו עם זו", ואין זה קשור לתורת "פתח" או "פרצה", דמעיקר הדין העומ"ר מתקן את כל הפרצות. ולדבריו לא יתכן לפרש את הפסול של פרצה בקר"ז משום תורת פרצה, אלא פירש בענין אחר וכדלהלן.

הגאון (ד"ה דפתחא) מבאר דהפסול של פרצה בקר"ז הוא משום "דלישוי לפירצה למיהוי פתחא לא משוינן אלא היכא דעבדו אינשי כהאי גוונא". וכן הוא לשון הרשב"א (עבוה"ק ש"ב פ"א הכ"ד) "פרצה היא זו ולא פתח, שאין אדם עושה פתח כיו"ב".

וזה מתאים עם הגר"ח (שבת פט"ז, מובא להלן סי' כה') שביאר דפסול פרצה יותר מי' הוא דכל "פרצה" פוסלת, ולכן בפחות מי' אמות שיש לזה שם פתח, לא פוסל, אבל ביותר מי' שאין לו שם פתח, פוסל. ומעתה זה טעם הפסול של פרצה בקר"ז אפילו בפחות מי', משום דבקר"ז לא עבדי אינשי

ביאור החזו"א דפסול משום דאין עומ"ר

מזרח בצד דרום א"כ לא שייך לידון בעומ"ר, והא דאמר טעמא דפתחא בק"ז לא עבדי, היינו ליתן טעם שלא נחשוב את רשות המוקף

החזו"א (סי' עב' סק"א) מפרש "טעמא דקרן זוית משום דכל פרצה ניתרת בעומ"ר, אבל הכא כיון שאין כותל נגד כותל

והיינו אפילו אם הכותל הדרומי מגיע ממש עד הכותל המזרחי [מבפנים], אבל אינו ממשיך כנגדו, חשיב פרצה בקר"ז, משום שלא שייך לדון בו עומ"ר.

פרצה בקר"ז פוסל מדאורייתא

עוד כתב לפי דבריו "הא דבעי טעמא דפתחא בק"ז לא עבדי ביתר מד', היינו נמי לאסור אף מן חוט אלכסון ולפנים, אבל א"א למחשב רה"י בריבועו בלאו האי טעמא. ונראה דפרצה בקרן זוית מבטלת גם דין רה"י מה"ת, כגון שיש פרצות ד' בכל הזויות, אין כאן צירוף דפנות ואינו נידון בעומ"ר, ואף אי האי דפתחא בק"ז לא עבדי אינו אלא מדרבנן, מ"מ אינו רה"י מה"ת בריבוע אלא באלכסון הפרצות".

והיינו דלמרות ששיטת החזו"א דפרצה יותר מי' דרבנן, מ"מ כאן הוא פסול מה"ת, משום שיש פסול אמיתי שאין שום אפשרות להכשיר את הפרצה בקר"ז בריבוע, משום דלא שייך לדון בזה עומ"ר, ורק באלכסון יש מקום לדון עומ"ר אם נימא דסברה של לא עבדי אינשי היא דסברה דרבנן¹⁰.

וכן כתב עוד "דבפחות מד"ט דמותר, אין לטלטל בהאי מבוי בריבועו אלא כחוט מתוח באלכסון מסוף כותל דרומי עד סוף כותל מזרחי ומן החוט ולפנים רשות היחיד".

באלכסון, ותותר פרצת קרן זוית בכותל דרומי ומזרחי יחד שהנן עומ"ר על הפרצה, ולזה קאמר דלא עבדי פתחא הכי, והלכך צריך למחשב כב' פתחים אחד למזרח ואחד לדרום, ואין כאן עומ"ר להתירן".

והיינו דכל פרצה ניתרת ע"י עומ"ר של אותו הרוח, אבל כשאין כותל בסוף הפרצה לא שייך לדון עומ"ר [דהרי הוא פרוץ עד סוף העולם, ונמצא שאין העומד מרובה על הפרוץ], וזה באמת טעם הפסול של פרצה בקרן זוית, דאין כותל בסוף הפרצה ולא שייך לדון עומ"ר.

ומה שאמרו טעם ד"לא עבדי אינשי" היינו משום שיכלנו לדון את צורת הרשות באלכסון, שהכותל ממשיך בצורה אלכסונית מדרום למזרח, ושפיר יכלנו לדון עומ"ר ע"י כותל דרומי ומזרחי, ועל זה קאמר דלא דנים כך את צורת הרשות משום דלא עבדי אינשי הכי.

באופן שכל הפרצה במזרח, רק שאין כותל דרום מגיע נגד כותל מזרח

וכתב לפי"ז "נראה דקרן זוית מקרי כל שהפרצה אוכלת מזרח ודרום וכיו"ב, ואין נפקותא בשיעורא, שאפי' כל הפרצה במזרח, כל שאין כותל דרום מגיע נגד כותל מזרח, שאם יאריך כותל מזרח לדרום לא יפגע בכותל דרומי, מקרי קרן זוית".

❦ הערות והוספות ❦

¹⁰ וכתב לפי"ז (פח' סקל"ד) "מעשה בבוסתני שיש בו בית דירה, ואין ידוע אי פתח ולבסוף הוקף, נראה דאין זה בכלל הא דאיתא בשו"ע סי' שנ"ח ס"א בהגה' דסתם קרפיות שלנו הן פתח ולבסוף הוקף, דהכא סתמא דמלתא הוקף בתחלת נטיעתו והבית נבנה אח"כ כשהיה עושה פירות, ונצרך הבית לדירת השומר ולמכור שם פרוי, ומשמע מל' הרמ"א שם דאין להתיר מספק, וכש"כ הכא דהוא בחזקת הקיף ולבסוף פתח וכו', ואם הבית ארכו יתר מי' אמות והוא סמוך לכותל הבוסתני י' אמות מותר וכו' וכן אם הבית בקרן זוית דפרצתו כד'. והיינו דאם פרץ את ההיקף בקרן זוית ושוב גדר, חשיב הוקף לשם דירה.

חוץ לפרצה הרבה. מבו' ג"כ כנ"ל שגדירת המחיצה בקרן זווית היא בצורה אלכסונית, ולכן נחשב הפי תקרה רחוק מהפרצה.

תיקון לפרצה ע"י העמדת קנה בזווית

וכתב לפי"ז (שם סק"ב) "היה פרוץ אמה מזרח ואמה דרום ונעץ קנה כל שהו [וגבוה י'] בסוף הזווית ובין קנה לכותל מזרח אמה וכן בינו לכותל דרום אמה, מותר לטלטל בכלו בכל ריבועו דנידון בעומ"ר בכל צד"ס".

פרצת קר"ז בחצר

וכמו"כ הוסיף (שם) "ועיקר דין פרצה בק"ז אין חילוק בין מבוי לחצר, ואוסרת אף בחצר". [ודלא כהפמ"ג (א"א סי' שסא' סק"ד) שהקיל בחצר עד אמה]. והיינו ג"כ לשיטתו דפרצה ד"ט אוסרת מדאורייתא משום שאין עומ"ר, לא מסתבר לחלק בזה בין מבוי לחצר.

פרצה במחיצה עגולה, או באמצע מחיצה שאין הכתלים מכוונים זה כנגד זה

עוד כתב החזו"א (סי' קיא' סק"ד) "ואם החריץ עגול, כל פרצת ד"ט אוסרת דלעולם הוא כפרצה בקרן זווית". והיינו ג"כ כנ"ל דהחיסרון של קר"ז הוא שא"א לדון שם עומ"ר, וכן בעיגול בכל מקום שיפרץ א"א לדון עומ"ר, דאין כותל כנגדו ביושר שיגמור

אמנם הא גופא צ"ב, דעד כמה שמדאורייתא לא רואים את העומ"ר באלכסון, מ"ש בפחות מד"ט שכן אומרים עומ"ר באלכסון [דמה"ט התיר דוקא באלכסון. והחזו"א סתם בזה.

אמנם לביאור הנ"ל שהפסול משום תורת פרצה, כתב הרשב"א "כיון דבעלמא לא הוי מקום חשוב בפחות מד', לא החמירו עליו כל כך להצריכו צורת פתח, כיון דאיכא קורת מבוי מעליא"¹⁰. ובתור"פ (ד"ה רוב הונא) כתב דלא צריך תיקון כדרב אחלאי דפתח פחות מד"ט לא צריך תיקון. אבל סברות אלו לא מתאימות לפי החזו"א, וצ"ע.

מדידת הד"ט באלכסון

עוד כתב ד"שיעור ד"ט נראה דנמדד באלכסון, אבל אי נפרץ ב' טפחים במזרח וב"ט בדרום, עדיין אין כאן פרצת ד"ט ומותרת".

ושמעתי להוכיח כדבריו דמודדים את הד"ט באלכסון, דאל"כ כשיש פרצה ב"ט במזרח וב"ט בדרום, למרות שהוא ד"ט, מ"מ האלכסון הוא פחות מג"ט ופשיטא דמותר מדין לבוד. אלא ע"כ דמודדים באלכסון.

וכן מבואר בראב"ד (והביאו הרשב"א צד: בד"ה וקריו באלכסון) דבית שנפרץ בקרן זווית והקריו עומד ברבועו כמות שהיה, לא אמרי' בזה פתיו"ס, משום דהקריו יוצא

❦ הערות והוספות ❦

¹⁰ ע"י לעיל סי' ד' ובהערות שם ביאור דברי הרשב"א.

¹¹ והוסיף לפרש דלא אמרי' אתי אוריא דה"ג ודה"ג ומבטל ליה, עפ"י תוס' (י: ד"ה ואצבעיים) בשם הריצב"א דלא אמרי' אתי אוריא ע"י אור שמחוץ לרשות [וע"ע בענין זה להלן סי' כא' ובהערות שם], "והכא אף לפי קמא שכ' תו' שם לא שייך אתי אוריא ומבטל, כיון דנידון בעומ"ר מכל צד ואין כאן אור לקנה אלא מצד אחד" [וע"ע בענין זה להלן סי' כג', וצ"ע דלכאורה סותר למש"כ החזו"א בתשובה].

במישור ד' טפחים". והיינו חזו"א לשיטתו דברגע שיש מישור באמצע המחיצה, והמשך המחיצה מתעקם או מתעגל ואינו מכוון כנגד תחילת המחיצה, הרי זה פרצה בקרן זוית. ולכן כל שמתמעט השיפוע של התל ברוחב ד"ט על ד"ט [דבפחות מזה לא בטל מיני' שם מחיצה ולא חשיב מישור], יש לזהר מאד שלא יהיה פרצה בקר"ז.

וכ"כ עוד (שם) "אם החריץ קצר מצד אחד ורחב מצד שני, כזה (ב'), זוית בג"ד חשיב קרן זוית, ואם הכותל חדל זקיפתו קדם י"ט נעשה כל החריץ כרמלית, ואין שיעור לזוית זו אפי' הוא משהו, דכל שאין ב' ראשי הכתלים זה כנגד זה לא חשיב פתחא". והיינו כנ"ל, [וע"ע מה שהוסיף בזה פרטי דינים].

תיקון עומ"ר לפרצה

עוד כתב (עב' סק"ד) "האי קרן זוית אינו נידון לפי רוחות העולם אלא לפי בנין שאר הכתלים, והלכך נראה דב' דפנות כמין ג"ם ועשה כותל כנגדן באלכסון נידון בעומ"ר, וכן בקרן זוית, ונראה דצריך עומ"ר בהאי כותל אלכסון על הפרצה".

והיינו שיש היכ"ת לתקן פרצה בקר"ז ע"י שיעמיד שם עומ"ר בצורה אלכסונית, וזה א"ש לשיטתו דחיסרון פרצה בקר"ז הוא שאין עומ"ר, דהעומ"ר ממשיך ביושר, אבל

את הפרצה, "ואין מי שיחייב לראות את העומדין כמתעגלין זה כנגד זה"ס.

וה"ה לפי"ז בכל פרצה באמצע מחיצה, ואין המשך המחיצה מכוונת כנגדה, כזה (א'), דחשיב פרצה בקר"ז, דאין עומ"ר שיסתום את הפרצה, [ועי' מש"כ בזה (עב' סק"ג בציוור קכה') וצ"ב].

תל או חריץ שהתמעט זקיפתו של כותל מעט

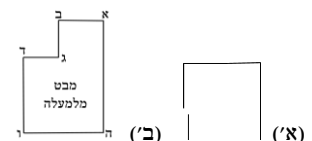
וכן כתב (שם) לגבי חריץ עגול, ד"כל שהשוה זקיפתו של כותל מעט למטה מי"ט על משך ד"ט אסור". והיינו דמחיצה היא דוקא במתלקט י"ט מתוך ד"א, ואם יש מקום במחיצה שממעט שיפועו ואינו מתלקט י" מתוך ד', אז דינו באותו מקום כמישור.

"ולפיכך כשבאין להתיר את העיר על סמך הר זקוף המתלקט י" מתוך ד', צריך זהירות יתירה דהרבה פעמים משתנה זקיפתו ויש בו שטחים שדינן כמישור והרבה פעמים זה שנידון כמישור הוא תוך י"ט, ולפעמים אורך המישור הזה י' אמות ואף שרחבו ד"ט אוסר", והיינו שאם המקום שממעט שיפועו הוא באורך יותר מי' אמות, הרי זה נחשב פרצה.

ומוסיף עוד "והרבה פעמים ההר מתעקם או מתעגל ואז יתכן שיבטל מחיצתו

✽ הערות והוספות ✽

^ט לשון החזו"א במכתב שנד' בס' שלום יהודה (סי' כה' ד"ה חומת ירושלים).

מעשה

סימן ט'

חרש

קכא

כאן שהעומ"ר באלכסון, שפיר סותם את הפרצה.

אמנם הרשב"א (עבוה"ק ש"ב פ"א הכ"ד) כותב "אין הלחי והקורה מתירין את הפרצה, ולא אפילו עומ"ר על הפרוץ, ואין לו תקנה עד שימעט ויוציאנה מכלל פרצה".

והיינו רשב"א לשיטתו שלמד בגדר הפסול משום דתורת פרצה עליו, לכן יכול לסבור דלא מהני תיקון עומ"ר לפרצה זו, משא"כ לפי החזו"א שכל הפסול הוא משום דאין העומ"ר מתקן באלכסון אלא ביושר, א"כ ברור שמהני לתקן ע"י שיעשה עומ"ר באלכסון.

סימן י'

בסוגיא דמבוי עקום (ו.)

רב תורתו כמפולש, אלמא פירצת מבוי מצידו
 בד"ם.
 "ורב חנן בר רבא שאני התם דקא בקעי בה
 רביס".

גמ' דף ו' ע"א "מבוי עקום רב אמר תורתו
 כמפולש ושמואל אמר תורתו כסתום.
 במאי עסקינן אילמא ביותר מעשר בהא לימא
 שמואל תורתו כסתום, אלא לאו בעשר וקאמר

בביאור שיטת רב דתורתו כמפולש

מראשיו, כי אין זה הראש שבו צו"פ חשוב
 ראשו של זה כלל". והיינו דחשיבי כב'
 מבואות, ואם יתקן בראש מבוי א' בצוה"פ,
 הרי לא יתקן את ראש המבוי הב'.

ביאור דהוה מפולש לרה"ר

ויש להאיר דודאי אין כוונתם שהוא מפולש
 "למבוי" אחר. דהרי הדין הוא (שסד'
 ס"א) דמבוי המפולש הצריך תיקון בצוה"פ
 הוא דוקא מבוי הפתוח לרה"ר או לכרמלית,
 אבל מבוי המפולש לחצר, לא צריך תיקון של
 צוה"פ.

אלא כוונתם דמבוי זה מפולש לרה"ר,
 ולמרות שהם ב' מבואות, עצם זה שדרך
 העקמומית יוצאים לרה"ר חשיב מפולש
 לרה"ר.

משמעות תוס' והמרדכי דחשיבי כמבוי
 אחד ומ"מ צריכים תיקון בעקמומית

תוס' (ד"ה רב) ג"כ שאלו מ"ש מכל מבוי
 מפולש דסגי ליה בלחי וצוה"פ, ואילו

שיטת רש"י דצריך תיקון בעקמומיתו

רש"י (ד"ה תורתו כמפולש) מבאר "ומבוי
 המפולש לרה"ר צריך צורת פתח מכאן
 ולחי או קורה מכאן כדלקמן, אף זה צריך
 לשני פתחיו לצד רה"ר לחי לכל רוח
 ובעקמומיתו צריך צורת פתח, דפילוש שהוא
 מפולש לחבירו הוי כמפולש לרה"ר".

משמעות רש"י, ריטב"א והרא"ש דחשיבי
 כב' מבואות

מבואר ברש"י דמבוי עקום חשוב כב'
 מבואות [נכלשונו "שהוא מפולש
 לחבירו"], ומשום כך צריך תיקון בעקמומיתו
 שהוא מקום הפילוש.

וכן מבואר ברא"ש (סי' ו') שביאר "תורתו
 כמפולש דקאמר רב היינו כל אחד מן
 המבואות דינו כמבוי מפולש".

וכן מבואר בריטב"א שביאר בטעם הא דלא
 סגי בלחי בראש האחד וצוה"פ בראש
 השני, כי "אם אתה עושה צוה"פ בא' מן
 הראשים בלבד, לא הכשרת השני בצו"פ בא'

עקמימותו והיה הכל מבוי אחד ביושר בראשו, ובאמצעיתו היה יותר מי' לא הוה בעי מידי באמצעיתו רק בשני ראשיו, א"כ הכא נמי לא בעי מידי בעקמימותו. ותקון לחי בעקמימותו אינו אלא בשביל שני ראשיה כדי שיראוה מכאן ומכאן, מעמידין אותו בעקמימותו".

מבואר בדבריו דמבוי זה נידון כמבוי אחד, ומ"מ צריך תיקון בעקמומיתו כדי שיראוה כל בני המבוי.

ואכתי יש לבאר לפי תוס' והמרדכי שהוא מבוי אחד, א"כ מה תיקן כשעשה צוה"פ בעקמומיתו, הרי אין זה מקום הפילוש.

והיה מקום לומר שע"י הצוה"פ חילק את המבוי לשנים, וכיום הוא כב' מבואות מפולשים שלכל אחד יש את התיקונים הנצרכים.

אמנם נראה בדבריהם שהצוה"פ שבעקמומית מתקנת את ראשי המבוי, וכלשון המרדכי "ותקון וכו' בעקמימותו אינו אלא בשביל שני ראשיה", והיינו שבאמת התיקון שבעקמומית מועיל לראשי המבוי. וכן בתוס' שביארו ברב שמועיל צוה"פ יותר מי' "הואיל ופתחי מבוי הפתוחים לרה"ר לא הוו יותר מעשר", והיינו שהצוה"פ לא בא לתקן את העקמומית אלא את פתחי המבוי וכפי שיתבאר להלן.

תיקון ע"י צוה"פ יותר מי' לפי רב, ולחי יותר מי'

תוס' דייקו מהא דהגמ' שאלה דביותר מי' לא היה מתיר שמואל, משמע דלרב ניחא, ומהני צוה"פ בעקמומית אפילו בעקמומית

כאן צריך ב' לחיים וצוה"פ. ולא תירץ כמו הריטב"א דהוו ב' מבואות ובעי' תיקון בראש כל מבוי, אלא "דבעינן שיראה צ"ה כל בני המבוי".

ונראה מבואר בתוס' שלמדו שמבוי עקום מוגדר מבוי אחד שנתעקם, ולכן לא תירצו כמו הריטב"א דחסר בתיקון המבוי השני, דהכל מבוי אחד ובאמת היה סגי בצ"ה בקצה המבוי בלי לחי נוסף, אלא דיש חיסרון דבעינן שהתיקון יהיה ניכר לכל בני המבוי.

והנה דיוק זה אינו דיוק מוחלט, וכפי שיתבאר להלן ברא"ש דלמרות שסובר שהם ב' מבואות מ"מ כתב את תירוצו של תוס' ולא תירץ כמו הראשונים.

אמנם מ"מ עוד נראה לדייק בתוס' דהוא מבוי אחד, ממש"כ הא דלרב מהני צוה"פ אפילו אם יש בעקמימות יותר מי' "הואיל ופתחי מבוי הפתוחים לרה"ר לא הוו יותר מעשר", וכפי שיתבאר להלן.

ולפי"ז א"ש טפי הא דביארו **תוס'** שהלשון "תורתו" כמפולש הולך על תיקון העקמומית, שהעקמומית צריכה תיקון כתיקון מבוי מפולש. ולא פירשו כמו **הרא"ש** (סי' ו') שביאר "תורתו כמפולש דקאמר רב היינו כל אחד מן המבואות דינו כמבוי מפולש". דתוס' לא יכלו לפרש כמו הרא"ש מאחר וסברו שהוא מבוי אחד, ולא שייך לומר תורת מבוי זה ותורת מבוי זה, דאין ב' מבואות.

וכן מבואר במרדכי (סי' קעז) שפוסק דמתי שסתם את ב' ראשיו בצוה"פ, צריך לחי בעקמומיתו ומהני שם לחי אפילו ברחב יותר מי' אמות, "דהא דאמר רב תורתו כמפולש וכו' הוי כאילו נפשט עקמימותו, ואילו נפשט

שהצוה"פ מועילה במקומה מה"ת, מועילה ג"כ לתקן את ראשי המבוי.

אבל המרדכי (סי' קעז') הכשיר גם לחי בעקמומית ביותר מי', למרות שזה לא מועיל בשום מקום, מ"מ כאן שבא לתקן את ראשי המבוי מהני, וכלשונו "ותקון לחי בעקמיותו אינו אלא בשביל שני ראשיה". והיינו מרדכי לשיטתו שלמד דמבוי עקום מוגדר כמבוי אחד, והתיקון לא נצרך לעקמומית עצמה אלא לראש המבוי.

והרא"ש (שו"ת כלל כא' סי' א') חולק דלא מהני לחי ביותר מי'.

והיה נראה לדייק ברש"י (ד"ה בהא) שביאר את קושית הגמ' לפי ר"י הזקן דביותר מי' לא היה מתיר, ד"אטו לחי ביותר מעשר במבוי סתום מי מהני", דמבואר דלא כהמרדכי.

אמנם לפי מה שנתבאר אין ראיה, דרש"י איירי לפי שמואל שסובר דמבוי עקום הוא כב' מבואות, וממילא התיקון הנצרך בעקמומית הוא לעקמומית עצמה ולא לראש המבוי²², ולכן לשמואל ודאי לא מהני לחי

יותר מי' אמות. והקשו דרב לשיטתו דצוה"פ מועילה רק עד י' אמות ולא יותר, צ"ע איך מהני התם צוה"פ.

ותירצו "הואיל ופתחי מבוי הפתוחים לרה"ר לא הוו יותר מעשר". ושמעתי לבאר דכוונת תוס' דהתיקון שבעקמומית לא בא להתיר את העקמומית עצמה [תוס' לשיטתם דנחשב מבוי אחד ולא צריך תיקון מצד העקמומית עצמה] אלא את הפילוש שבראש המבוי, ולכן מהני האי צוה"פ, כי היא לא באה לתקן את העקמומית אלא את ראשי הפתח שהם פחות מי'.

וביאור זה מבוסס על הבנה דטעמו של רב דלא מועיל צוה"פ יותר מי' היינו משום שהיא פרצה חמורה, ואין בכח צוה"פ להתיר פרצה חמורה²³. ולכן כאן שלא בא להתיר את העקמומית אלא את ראשי המבוי שהם פחות מי', שפיר מהני צוה"פ²⁴.

אמנם מ"מ תוס' לא אמרו את זה גם לענין לחי אלא רק בצוה"פ "דהא צ"ה מהני מן התורה אפילו לרב ביותר מי' כדאמרינן לקמן גבי כלאים", והיינו דוקא בכה"ג

✽ הערות והוספות ✽

²² כן משמעות הסוגיא דף יא' ע"א, ודלא כמשמעות הסוגיא דף ב' ע"ב דטעמו של רב משום שאין פתח יותר מי' כפתחו של היכל, דמשמע שזה דין בצורה של הפתח שאין פתח יותר מי', ולא דין שאין בכח צוה"פ לסתום פרצה חמורה, דכפשוטו בהיכל לא היה דין לסתום. אמנם לפי מש"כ הר"ן שם דילפי' מפתחו של היכל (ולא של חצר) משום ד"היכל מתוך שקדושתו מרובה הקפידה עליו לסלקו מאותו רשות שהוא חוצה לו" וזה דומה לפתחו של מבוי שמפסיק בינו לבין רה"ר. י"ל ג"כ דזה הטעם שהיה פתחו של היכל רק י', משום שאם היה יותר מי' שהוא פרצה חמורה לא היה מועיל צוה"פ לחצוץ בין קדושת היכל לרשות שחוצה לו.

²³ ובוה ביאר את דברי **המהרש"א** שביאר בכוונת תוס' "הכא בעקמומית הקילו חכמים דמהני אפי' ביתר מעשר כיון דהתיקון בעקמומית אינו אלא בשביל שיראוהו מכאן ומכאן". ודבריו צ"ע רב, דהרי כאן שתיקן את ב' ראשי המבוי בלחי, א"כ נצרכת צוה"פ בעקמומית מעיקר הדין לתקן את הפילוש, והיכי קאמר שזה רק להיכר שיראוהו מכאן ומכאן. אמנם להנ"ל ניחא, דכוונת המהרש"א לבאר דמעיקר הדין היה צריך לשים את הצוה"פ בראש המבוי כי זה מקום הפילוש, ומה שאמר רב להניח אותה בעקמומית זה רק בשביל שיראוהו מכאן ומכאן, אבל עיקר התיקון נשאר עבור ראש המבוי, ולכן מהני צוה"פ יותר מי' מאחר וראש המבוי הוא פחות מי'.

²⁴ וכמו שביאר הריטב"א [שלמד שמבוי עקום מוגדר כב' מבואות] בטעם דבעי תיקון בעקמומית, ד"אם אתה עושה צוה"פ בא' מן הראשים בלבד, לא הכשרת השני בצוה"פ בא' מראשיו, כי אין זה הראש שבו צוה"פ חשוב ראשו של זה כלל".

לומר דכיון דהפילוש נראה משני הצדדים צריך לסתמו שלא יראה לא מצד זה ולא מצד זה". והיינו שזה דין שמי שרואה את הפילוש יראה גם את התיקון, אמנם מי שלא רואה בכלל את הפילוש לא צריך לראות את התיקון. ולכן במבוי ארוך מיל סגי בתיקון בראשו, כי מי שלא רואה את התיקון גם לא רואה את הפילוש. משא"כ כאן שכן רואים את הפילוש בעקמומית שזה נחשב מקום הפילוש [לפי מה שלמד שהם ב' מבואות] דמשם יוצאים לרה"ר, ולא רואים את התיקון שהוא בראש המבוי הב', לכן צריך תיקון גם בעקמומית.

אמנם לפי ההבנה שזה מבוי אחד, צ"ע קושית התו"ח, דהרי מי שעומד במבוי א' לא רואה את הפילוש, דמקום פילושו הוא בקצה מבוי ב', ומ"ט צריך לראות את התיקון.

ותירץ הקרבן נתנאל (סי' ו' אות א') ד"שאני התם דאפשר לראות רק דאין חוש ראייתו מגעת לשם, אמנם אם יזדמן אדם שיש לו חוש בתכלית ההטבה יכול לעיין שם, משא"כ במבוי עקום דא"א בשום פנים בעולם לראות".

ביסוד הדין דבעי' שיהיה התיקון ניכר לבני המבוי

בגוף היסוד שצריך שהתיקון יהיה ניכר לכל בני המבוי, הקשה התורת חיים משיטת רב (ת. דמותר להשתמש תחת הקורה, ומפרשי' דהיינו מחמת דס"ל היכר לבני רה"ר.

ותירץ הק"נ ב' תירוצים, דבשתיים מבואר דאנה"נ התיקון שבעקמומית לא נצרך מעיקר דין תיקון מבוי, אלא משום גזירה שמא אתו לאחלופי במבוי מפולש אחר ולטלטל שם

יותר מי' בעקמומית. והמרדכי שהכשיר לחי יותר מי' היינו בשיטת רב לפי מה שלמד בדבריו שהוא מבוי אחד והתיקון נצרך לראש המבוי שהוא פחות מי'.

ביאור דברי הרא"ש שתירץ כמו תוס' דבעי' שיראו בני המבוי את צ"ה

ולכאורה צ"ע בדברי הרא"ש, דמחד גיסא פירש "תורתו כמפולש דקאמר רב היינו כל אחד מן המבואות דינו כמבוי מפולש", דמבואר שהם מוגדרים כב' מבואות, ומ"מ תירץ קושית הראשונים כמו תוס' "כדי שיראו צ"ה בני מבוי זה ובני מבוי זה". וצ"ע דעד כמה שסובר שהם ב' מבואות היה לו לתרץ בפשיטות כמו הריטב"א שצריך תיקון בראש המבוי, וראשו הוא בעקמומית ולא בקצה השני.

ונראה לפרש דאכתי הוקשה לו שכל הסיבה שהמבוי נקרא מפולש היינו משום שהוא פרוץ למקום שדרך שם יוצאים לרה"ר, וא"כ כל שעשה צ"ה לקצה מבוי ב', ממילא אין מבוי א' פרוץ לרה"ר. ועל זה תירץ דאנה"נ היה אמור להועיל, אלא דבעי' שבני המבוי יראו את התיקון, ולכן יש להעמיד תיקון גם בראש המבוי שבעקמומית.

קושית התו"ח מ"ש ממבוי ארוך מיל

התורת חיים שואל מ"ש ממבוי ארוך מיל, דאין בני המבוי שבכניסתו רואים את התיקון שבפילוש בסוף המבוי, ומ"מ סגי ליה בצוה"פ בסופו ולא צריך עוד תיקונים באמצעו.

והנה לפי הרא"ש הנ"ל יש ליישב בפשיטות כמש"כ המ"ב (שסד' סקי"ב) "דיש

תוס' פירשו שזה הולך על תיקון העקמומית, שהעקמומית צריכה תיקון כתיקון מבוי מפולש.

אמנם הרא"ש (סי' ו') ביאר "תורתו כמפולש דקאמר רב היינו כל אחד מן המבואות דינו כמבוי מפולש"^{טז}.

ר"י שואל על רש"י דלשון "תורתו" כמפולש לא משמע כן. והיינו בין לפי הביאור דקאי אעקמימות, דזה ודאי לא במשמע [ובק"נ כתב דלא משמע כן, דא"כ היה צריך לכתוב "תורתה" בלשון נקיבה], ובין לפי ביאור הרא"ש, דהיה לו לומר "תורתם" בלשון רבים.

ומכח זה חולק ומבאר דלרב צריך לחי בראשו האחד וצוה"פ בראשו השני, ולא צריך שום תיקון בעקמומית. והסכימו לזה הריטב"א והרשב"א. וכן מבואר ברמב"ם (פי"ז הי"ט בדין מבוי העשוי כנדל).

ומבואר דגדר המבוי שהוא מבוי אחד שנתעקם באמצעו, ודינו כמבוי המפולש ביושר.

אמנם הרא"ש שואל עליו דלשיטתו לא א"ש בשיטת שמואל "תורתו כסתום", דאם קאי על כל המבוי, א"כ היה מן הדין שיספיק לחי אחד בראשו האחד ולא צריך שום תיקון בראש השני, וזה ודאי לא יתכן.

בלי תיקון בפילוש. א"נ משום שיש לחשוש שיפול התיקון שבראש המבוי השני ובני המבוי הראשון לא ידעו מזה וימשיכו לטלטל שם, לכן תיקנו שהתיקון יהיה ניכר לבני המבוי.

ויש להעיר לפי תוס' דמהני גם בצוה"פ יותר מ' לרב, ולפי המרדכי דמהני לחי יותר מ', דבשלמא לפי התירוף הראשון שצריך שיראו את התיקון כדי שלא יבאו לטלטל במבוי מפולש ללא תיקון. א"ש גם לדידהו, דלמרות שבמבוי מפולש אחר זה לא יתקן את הפילוש, מ"מ העיקר שיזכרו שצריך תיקון לפילוש.

אמנם לפי התירוף השני שצריך תיקון בעקמומית מחשש שמא יפול התיקון שבמבוי השני, צ"ע מאי אהני כשתיקן ע"י צוה"פ יותר מ' או לחי יותר מ', הרי זה לא יועיל באופן שנפל התיקון שבראש השני, שהתיקון נצרך לעיקר הכשר המבוי.

אבל לפי מה שביארנו לעיל דהתיקונים מועילים באמת, שהם תיקון לראש המבוי השני שהוא פחות מ', א"ש גם לתירוף השני, דגם אם יפול התיקון שבראש השני, יועילו אלו לתקן את הפרצה.

שיטת ר"י שלא צריך תיקון בעקמומיתו

מצאנו ב' ביאורים בלשון "תורתו כמפולש", לשיטת רש"י שצריך תיקון בעקמומיתו:

✽ הערות והוספות ✽

^{טז} והנה מלבד מה שכתבנו דתוס' לא יכלו לפרש כמו הרא"ש מאחר וסברי שמבוי עקום הוא מבוי אחד. יש עוד רווח בביאור תוס', בשמואל לפי המהלך שצריך לחי בעקמומיתו, דאם הביאור כמו הרא"ש שכל מבוי תורתו כסתום, א"כ לא צריכים תיקון בעקמומית [אמנם הרא"ש עצמו לומד שכן צריך, וצ"ב]. משא"כ לביאור של תוס' א"ש טפי דהכוונה לתיקון העקמומית הטעון תיקון של מבוי סתום, דתיקונו בלחי.

יחד דוקא ואין יכולים להתחלק זה מזה". ומשמע דס"ל כן אפילו אם נימא שמבוי עקום מוגדר כב' מבואות [כדמשמע בדבריו במ"ב סקי"א], מ"מ צריכים לערב כולם יחד.

ולפי"ז י"ל ג"כ דאפילו אם המבוי מוגדר כב' מבואות, מ"מ לא בעי' שיהיו תיקוני מבואות בכל מבוי בנפרד. והמאירי (ח: ד"ה מבוי העשוי כנדל) הביא בזה ב' שיטות: "ומבואות אלו כולם יש בתים וחצרות פתוחות לתוכן, וי"מ בכל מבוי עקום דיו שבין כלם יהיו בתים וחצרות פתוחות לתוכו". [וע"ע חזו"א סימן סה' סק"ט וסקע"א].

וההבנה בזה שלעולם גם אם מגדירים מבוי זה כב' מבואות, מ"מ הוא מציאות של מבוי אחד, שזה הצורה של המבוי שמתעקם. וא"כ ודאי שלעיקר הוא מבוי אחד, ורק לענין תיקוני מבואות הזקיקו לתיקון בנפרד. והגדרה זו מבוארת להדיא בחזו"א (סה' סק"ו, מובא להלן).

עוד יש לציין דבכה"ג שתיקן את העקמומית בצוה"פ, כתב הביה"ל ד"יכולין להתחלק ולערב אלו לעצמן ואלו לעצמן". והיינו אפילו למה שביארנו בתוס' דתיקון הצוה"פ שבעקמומית מועיל לתקן את הפרצות שבראשי המבוי, אמנם מ"מ זה מציאות שהצוה"פ מחלקת את המבוי לב' מבואות, וממילא יכולים להשתתף כל אחד בנפרד.

ובכה"ג היה נראה ג"כ שצריך שיהיו תנאי מבוי בכל מבוי בנפרד. והנה הפמ"ג (מש"ז שסג' סקכ"ב) מסתפק בכה"ג שתיקן בצוה"פ באמצע מבוי אם צריך שיהיו בתים

בענין אם צריך תנאי מבוי לכל מבוי בנפרד, וכן אם צריכים להשתתף כולם ביחד

יצא לנו ג' מהלכים במבוי עקום אלי' דרב: בשי' רש"י שצריך תיקון בעקמומית, מבואר ברא"ש שזה ב' מבואות וכפשטות רש"י, אמנם בתוס' ובמרדכי מבואר שזה מבוי אחד ומ"מ צריך תיקון בעקמומית. ובשי' ר"י מבואר שהוא מבוי אחד ולכן לא צריך תיקון בעקמומית.

והנה יל"ד במבוי עקום, אם צריך שיהיו תנאי מבוי בכל מבוי בנפרד [דהיינו ארכו יתר על רחבו, חצירות פתוחים לו ואורך ד' אמות], או סגי דבסך כל המבוי איכא תנאי מבוי. וכמו"כ יש להסתפק אם יכולים לעשות שיתופי מבואות כל אחד בנפרד, או שחייבים להשתתף יחד.

ולכאורה זה תלוי בנ"ל, דלפי ר"י שמבוי עקום הוא מבוי אחד, א"כ לא צריך שיהיה בכל צד תנאי מבוי בנפרד. וכמו"כ פשוט שצריכים כולם להשתתף ביחד, כמבואר בשו"ע (שסג' סל"א).

לשיטת רש"י לפי ההבנה שהם ב' מבואות, לכאורה ברור שצריך שבכל מבוי יהיו תנאי מבוי, וכמו"כ יוכלו להשתתף כל אחד בנפרד.

ולפי ההבנה ברש"י שהוא מבוי אחד א"כ לא צריך שיהיו תנאי מבוי בכל אחד בנפרד, וודאי צריכים להשתתף ביחד.

אמנם בביה"ל (שסד' ס"ג ד"ה ולחי) כתב כשתיקן את העקמומית בלחי וקורה "לענין שתופי מבואות צריכין שניהם לעשות

עוד יש לציין לפי מה שביארנו לעיל בתוס' הא דמהני צוה"פ יותר מ' לפי רב, משום שזה מתקן את ראש המבוי שהוא פחות מ'. א"כ בכה"ג לא יוכלו להתחלק ולערב בנפרד, דהרי אין כאן צוה"פ באמצע המבוי [כי הוא יותר מ']], והיא רק צוה"פ לראש המבוי. ודו"ק.

וחצירות פתוחים לכל אחד בנפרד. אמנם יתכן שספיקו הוא דוקא כשעירבו ביחד, ומ"מ לא ברירא ליה שיועיל בתים וחצירות של הצד השני מחמת הצוה"פ שביניהם, אבל כשעירבו בנפרד יתכן שפשוט דלא מהני וצריך בתים וחצירות פתוחים לכל אחד בנפרד.

לראשונים שביארו בטעם ר"ה משום "פרצה", מה הגמ' הוכיחה מרב

אמנם כל זה ניחא לפי תוס' והמרדכי שלמדו שמבוי עקום מוגדר מבוי אחד, אבל הריטב"א גופי' שלמד (לעיל סי' ח') בטעם של ר"ה משום פרצה, ומ"מ סובר כאן שמבוי עקום מוגדר כב' מבואות. שוב צ"ע מ"ש פרצה מצדו שאין בה חיסרון של מפולש.

וצ"ל דגם הריטב"א וכל מי שלמד דמבוי עקום מוגדר כב' מבואות, מ"מ מודה דעיקר מבוי זה הוא מבוי אחד כמו כל מבוי שמתעגל ומשתמשים בו ביחד [ומשום כך צריכים להשתתף ביחד ואין יכולים להתחלק, וכמו"כ יתכן שלא צריך תנאי מבוי לכל אחד בנפרד, כפי שהתבאר לעיל], ולכן מעיקר הדין היה מבוי מפולש מראש אחד לראש השני ואין זה מפולש מצידו, וצריך תיקון בב' ראשיו, אלא שחכמים החמירו לענין תיקני מבואות להחשיב מבוי זה כב' מבואות, וממילא הוה מפולש בעקמומית ולכן צריך תיקון בעקמומית עצמה שהוא מקום הפילוש. ואל תקשי דהוי פילוש מהצד, דזה דוקא בסתם מבוי הפרוץ מצדו, אבל כאן שזה

יש לעיין לפי הראשונים (לעיל סי' ח') שביארו בטעמו של ר"ה שפרצת ד' פוסלת משום דחשיב "פרצה". מה הגמ' הוכיחה מרב דמבוי עקום תורתו כמפולש.

ביאור דלולא דנחשב פרצה א"א להחשיבו כמפולש

וצ"ל דהיה ברור דלולא שמודה רב דפרצת ד' חשיב פרצה, לא היה תורתו כמפולש. דאילו פרצה ד' חשיב סתום, אין זה פילוש.

אמנם יל"ע הא גופא מדוע במבוי עקום נחשב מפולש, ואילו פרצה מצידו לא ביארו משום מפולש אלא רק משום פרצה.

וצ"ל דדוקא בפרצה מצדו אין חיסרון של מפולש משום דהוא פילוש בצד, משא"כ במבוי עקום שכתב המרדכי דהוא "כאילו נפשט עקמימותו וכו' והיה הכל מבוי אחד ביושר בראשו", ממילא הוא מפולש בראשו, לכן בזה יש גם פסול של מפולש^{ע"ה}.

✽ הערות והוספות ✽

^{ע"ה} ומ"מ זה דוקא אחרי שנידון כפרצה או שייך להחשיבו כמבוי אחד ארוך [ושוב לא הוי פרצה, דהרי הוא המשך המבוי], ושיפיר הוכיחה הגמ' לר"ה דפרצת מבוי בד'. וכ"כ החזו"א (סה' סקכ"ה), עיי"ש.

הריטב"א (ד"ה ופרכי' מכלל דרב הונא) "מעיקרא הוה קס"ד וכו' רב הונא בדבקעי ביה"א, א"כ היה מתבאר טעמו דפוסל מטעם "מפולש", ושפיר הוכיחה הגמ' מרב דתורתו כמפולש". ודוקא למסקנת הגמ' שחידשה דר"ה איירי גם בלא בקעי רבים, אז התחדש גדר חדש דפוסל מטעם פרצה.

ביאור ד"פרצה" ו"מפולש" הוא חד טעמא

אמנם ביאור זה לא מתאים ברשב"א שכתב (ד"ה מבוני שנפרץ) שהגמ' לא יכלה להוכיח משמואל משום שהוא מצריך לחי גם בעקמומיתו, ולחי לא מתיר פרצה. מבואר דכבר בהו"א כשהגמ' הוכיחה, היא כבר ידעה שטעמו של ר"ה משום פרצה.

וכן ממש"כ הרשב"א בעבוה"ק (שער ב' פ"א הכ"ב) דמהני גדודי לפרצה ד' דבקעי רבים, מבואר דרב חנן ור"ה הם חד טעמא, דאילו טעמי' דר"ה כשלא בקעי רבים משום פרצה, וטעמי' של רב חנן בבקעי רבים משום מפולש, א"כ היה מקום לחלק דדוקא לפסול של פרצה מהני גידודי ומנ"ל דמהני גדודי גם לפסול של מפולש. משמע דלעולם אין חילוק בין ר"ה לרב חנן ותרוייהו חד טעמא, ואין הבדל בין בקעי ללא בקעי.

וע"ע מה שכתבנו (לעיל סי' ח') דדברי הרשב"א צ"ע מכמה צדדים, וביארנו

ההמשך הטבעי של המבוי שפיר נחשב מפולש גם מהצד.

ביאור דבהו"א הגמ' הבינה דטעמו של ר"ה משום "מפולש"

עוד שמעתי לבאר בענין אחר, דהנה כבר כתבנו לפרש (לעיל סי' ח') בשיטת הרי"ד שביאר בפסקיו בטעמיה של ר"ה משום דהוה פרצה, ואילו בתוספותיו ביאר מטעם מפולש. דבתוספותיו איירי בהו"א של הגמ' דר"ה איירי דוקא בבקעי רבים וההבנה שפסול מטעם מפולש, ואילו בפסקיו מפרש למסקנת הגמ' דר"ה איירי גם בלא בקעי רבים, ובזה לא שייך טעם של מפולש, ולכן פירש דר"ה פסל מטעם פרצה. ולפי"ז א"ש שהגמ' בהו"א שסברה דטעמי' של ר"ה משום מפולש, הוכיחה מדברי רב לשיטתו.

וכן נראה לפרש בריטב"א (ד"ה ולרב חנן) שמשעות דבריו בדעת רב חנן שפירצה ד' דבקעי רבים פוסלת משום דהוא "חשוב כפלוש", ואילו בר"ה ביאר בטעם הפסול משום פירצה [כפי שהובא לעיל סי' ח']. ונראה דהחילוק הוא דפסול מפולש מתאים דוקא כשבקעי רבים, אבל בלא בקעי רבים לא מתאים פילוש, ועל זה פירש דפסול משום פרצה.

ומעתה בתחילת הסוגיא הו"א דר"ה איירי דוקא בבקעי רבים [וכמש"כ

✽ הערות והוספות ✽

^י הריטב"א (ד"ה אלא לאו בעשר) כתב דה"ה שהגמ' יכלה להוכיח כשיטת ר"ה משמואל לפי ר"י הזקן שמצריך לחי בעקמומיתו. וכפשוטו נראה לא כמו שביארנו, דאילו כל ראית הגמ' היא לדין מפולש [דאכתי לא אסיק אדעתיה דטעם ר"ה משום פרצה], א"כ מה שייך להוכיח משמואל, הרי שמואל חלק על זה גופא וסובר דאין דינו כמפולש.

אמנם לעולם י"ל דכוונת הריטב"א להוכיח שפרצת ד' יש לה דין מפולש, ושמואל מודה דנחשב מפולש ולכן אפשר להוכיח ממנו, והא דחלק על רב הוא רק בנקודה דס"ל דפילוש מהצד קיל טפי, וסגי ליה בתיקון לחי [ועוד יתבאר א"ה להלן בביאור רש"י בשי' שמואל].

הוכיחה כאן מרב דס"ל תורתו כמפולש, שהוא חד דינא עם הדין של פרצה דבעי' ג' מחיצות שלימות¹⁹.

דס"ל דפרצה ומפולש חד טעמא הוא, דשניהם מיוסדים על הדין דבעי' ג' מחיצות שלימות, עיי"ש. ולפי"ז א"ש נמי מה הגמ' ו

בדין תיקן את ב' ראשי המבוי בצוה"פ

עשאו כחצר אחת גדולה ומדוע צריך תיקון בעקמומית. ונשאר בצ"ע.

כתבו הרא"ש (סי' ו') והמרדכי (סי' קעז') לפי רש"י שצריך תיקון בעקמומיתו, ה"ה אם תיקן את ב' ראשי המבוי בצוה"פ, צריך תיקון לחי בעקמומיתו.

בטעם דלא מתקנים מבואות שלנו בעקמומית

ובעיקר הדבר כתב הבית מאיר "היה אפשר לומר דמטעם זה סומכים העולם וכו' שאין עושין תיקון לעקמומית וכו' דהיינו מפני שעכשיו מכשירים השני ראשין בצורת הפתח."

קושיא מדוע צריך תיקון בעקמומיתו

והקשה הבית מאיר (שסד' ס"ג) דבשלמא כשתיקן ראש אחד בלחי וראש אחד בצוה"פ לא סגי, משום שהמבוי השני לא רואה את תיקון הצוה"פ, אבל כאן ששניהם תוקנו ע"י צוה"פ מדוע צריך לחי בעקמומיתו.

וע"ע בשו"ת מהרי"ט (ח"א סי' צד') שביאר עפ"י רש"י (נט. ד"ה מערבין) דמבוי עקום הצריך תיקון בעקמומיתו הוא דוקא כשבא להתיר את המבוי בפנ"ע, אבל אם בא להכשיר את כל העיר או מקצתה ביחד, לא צריך תיקון בקמומית. ולכן היום שמתקנים את כל העיר לא צריך תיקון בעקמומית.

ותירץ "על כרחך לומר כדי שיראו ג"כ הבני ראש זה ובני ראש זה התיקון דצד השני דצריך למפולש, דהיינו הלחי או קורה", היינו שאין זה דין שיראו דוקא את ה"צורת הפתח", אלא הדין הוא שיראו את תיקוני המבוי, ולא סגי במה שרואים צוה"פ בצד אחד, דצריכים ג"כ לראות לחי בצד השני.

אמנם במ"א (שסג' סקכ"ז), א"ר (שם סקמ"ו) ומ"ב (שם סקקי"א ושסד' סקי"ב) כתבו דהמנהג להקל בזה הוא משום דמבואות שלנו דינם כחצירות וממילא לא צריך תיקון בעקמומית [ללא קשר לדין שהיום מתקנים את כל המבואות בצוה"פ].

אמנם שוב מקשה על זה דסו"ס מאחר וסתם את המבוי בב' ראשיו ע"י צוה"פ, מדוע צריך עוד תיקון בעקמומיתו, ומ"ש מרה"ר שהקיפו מכל צד דדינו כחצר גדולה שלא צריכה שום תיקון בעקמומיות, וגם כאן

✽ הערות והוספות ✽

¹⁹ ואל תקשי דאכתי נפ"מ בין הטעמים אם מועיל לחי לתקן את הפרצה ככה"ג שתיקן את ראש מבוי בצוה"פ. דכבר כתבנו לעיל דלפי ביאור זה באמת יועיל לחי גם לטעם של פרצה, דהרי ע"י הצוה"פ איכא שפיר ג' מחיצות שלימות.

"משום מפולש", פשוט שאם עשה צוה"פ לראש המבוי מהני לחי בפרצה שבצד, וה"ה דמהני עומ"ר במקום לחי וכו"כ האבה"ע (שסה' ס"א)^ט.

ושואל (שם סק"ה) מדוע בעי לחי בעקמומיתו, הרי מהני עומ"ר במקום הלחי.

ויש לציין שהחזו"א מבאר האופן בו יתיר עומ"ר את המבוי, היינו ע"י ב' עומ"ר מהצד. דאילו מה שהוא עומ"ר אצל מבוי אחד לא נחשב עומ"ר לשני, דכלפי השני הרי הוא פרוץ בכולו, דמה שהכותל ממשך במבוי הראשון אין זה יכול לפעול עומ"ר במבוי השני, דבעי' שיהיה בו בעצמו כותל עומ"ר, וזה איכא דוקא מהצד. א"כ שאלת החזו"א היא שיתיר עומ"ר מהצד בכל אחד מהמבואות.

והנה נמצא לפי"ז דכל מבוי נותר עד הסוף של העקמומית, ויוצא שהריבוע של העקמומית מותר לשניהם, ובכה"ג אם לא עירבו ביחד יאסרו זה על זה. ולכן בזה פשוט שחייבים להשתתף ביחד.

תירוץ החזו"א דהוא כמבוי עגול שאין בו עומ"ר

ותירץ החזו"א "ונראה דהכא נידון כחד מבוי עגול ולא חל עלי' שם עומד מרובה". דמתחסיים למבוי עקום כאל מבוי ארוך

ובשו"ת מהר"י וייל כתב דמבוי עקום הצריך תיקון בעקמומיתו הוא דוקא מבוי הפתוח לרה"ר, ולכן האידנא דאין לנו רה"ר, לא צריך תיקון בעקמומית. וביארו הא"ר (שסד' סק"ה) והפמ"ג (מש"ז שם) דלמרות שמבוי המפולש ביושר צריך תיקון אפילו אם מפולש לכרמלית, מ"מ מבוי עקום אפילו לשיטת רב דתורתו כמפולש, אינו כמפולש ממש. [אמנם בראשונים^ט מבואר דדין מבוי עקום הוא גם בפתוח לכרמלית].

ובביאור החילוק שמעתי לבאר עפ"י מה שיתבאר (להלן סי' יב') דהסיבה שמבוי הכלה לחצר [ונפרצה החצר לרה"ר] לא נחשב מבוי עקום, משום דמבוי וחצר הם ב' מקומות שונים ונחשב שהמבוי פרוץ לחצר ולא לרה"ר, ומעתה עד כמה שמבוי עקום נחשב כב' מבואות היה לו ליחשב כפרוץ למבוי ולא לרה"ר. אלא זו חומרא שהחמירו חכמים להחשיב מבוי עקום כפרוץ לרה"ר [והטעם בזה דבעצם הענין ב' מבואות שימושיהם משותפים, וע"ע להלן סי' יב' מה שיתבאר בזה], וי"ל דהחמירו כן דוקא בפתוח לרה"ר ולא בפתוח לכרמלית.

קושיא דיועיל עומ"ר במקום הלחי

החזו"א לשיטתו (סה' סק"ד) שכתב "וכל שיש צוה"פ א"צ שום תיקון בפרצה פחות מעשר, דניתר בעומד מרובה", והיינו לפי מה שכתב (שם סקי"ד) דפסול פרצה ד'

✽ הערות והוספות ✽

^ט עי' רשב"א (ו: ובעבוה"ק ש"ב פ"א), ר' יהונתן ומאירי (ו). ורישב"א בסוגיין.

^ט ועוד הזכרנו דגם לפי הטעם שפסול מטעם שבקי, כתב החזו"א דשבקי לא שייך בכה"ג שתיקן את ראש המבוי בצוה"פ, שהוא פסול דוקא בפתח שהתירו בלחי וקורה.

וע"ע מש"כ לעיל סי' ז' שיש מקום לומר דלעולם גם אם מהני לחי, מ"מ אין זה מחייב שיועיל עומ"ר, דיש מקום לומר דדוקא כשהלחי מועיל אפילו כולו פרוץ, בזה ק"ו דמהני עומ"ר, אבל כשהלחי מועיל רק בצירוף עומ"ר, לא שייך ק"ו שיועיל עומ"ר.

ולכאורה נראה לבאר לפי היסוד שהתבאר (לעיל סי' ז') דלרב חנן דפרצת מבוי בעשר, אין הכוונה דעד עשר צריך תיקון ועומ"ר מתקן, אלא הביאור דעד י' לא צריך שום תיקון [כמו פרצה פחות מד"ט, א"נ דתיקון שבראש המבוי מהני גם לפתחים אלו], וממילא שפיר הוכיחה ממבוי עקום לפי רב דמוגדר כמפולש, ע"כ דפרצת מבוי בד', דאילו ס"ל דפרצת מבוי בי', אפילו שאין בו עומ"ר היה נחשב כסתום, דעד עשר נחשב סתום בלי שום תיקון.

והיה נראה ג"כ שזו כוונת החזו"א (סקכ"ב) לאחר שכתב שלא שייך במבוי עקום עומ"ר מאחר ונחשב כמבוי עגול, "אבל לענין עיקר דין מפולש ע"כ אין המחיצות שאחורי הפרצות גורמות דינו, דאל"כ אין ראי' מהא דרב במבוי עקום לענין פרצת מבוי". והיינו כנ"ל דהוקשה לו מה הראיה מרב, הרי שאני מבוי עקום שאין בו דין עומ"ר, ועל זה ענה דבאמת לא המחיצות שאחורי הפרצות גורמות לו דינו ע"י עומ"ר וכדו', אלא פשוט דעד עשר אין צורך כלל בתיקון.

אמנם צ"ע בזה, דהחזו"א (סק"ו) כתב בדעת שמואל לר"י הזקן שצריך לחי בעקמומיתו, דטעמו משום דבמבוי עקום אין עומ"ר, דהוה כמבוי אחד עגול. והנה החזו"א גופי' (סק"ט) למד בשיטת שמואל שחולק על ר"ה ורב חנן וסובר דפרצת מבוי בעשר אפילו בקעי בה רביס. ואילו כדברינו הנ"ל, הרי לשמואל לא צריך שום תיקון לפרצה עד י', ומדוע הזקיקו לחי בעקמומיתו³.

שנתעגל באמצעיתו, והיינו שהכותל לא נעצר בעקמומית אלא ממשיך במבוי השני. ומעתה ברור שלא שייך לדון שיתיר עומ"ר.

וכפשוטו נראה שזה א"ש דוקא לפי המרדכי שהחשיב אותו כמבוי אחד ארוך, אבל לפי הרא"ש שהחשיב אותו כב' מבואות, א"כ לא שייך לפרש כן.

אמנם החזו"א עצמו נקט כן גם בשיטת הרא"ש וביאר ד"הכא בעקום יש לחשוב מקום העקום לסוף מבוי, אך לא כפרוץ מן הצד אלא כפרוץ בראש כמפולש, כמו שהוא נידון באמת כמבוי אחד. וכ"כ (סק"ו) "דאותו העקמומית נחשב כסוף מבוי להצריכו לחי, ונחשב העקמומית כפרוץ מראשו שלא יחשב כעומד מרובה", והיינו שמצד אחד מחשיבים מבוי זה כב' מבואות כאילו העקמומית הוא סוף מבוי, ומ"מ נחשב כמבוי אחד עגול מאחר וסו"ס זה האמת שהוא מבוי אחד [ומשום כך אין יכולים להתחלק ולהשתתף בנפרד, ויתכן שלא צריך תנאי מבוי לכל אחד בנפרד], וממילא אין עומ"ר.

ביאור לפי החזו"א מה הגמ' הוכיחה ממבוי עקום

לפי החזו"א שתירץ דבמבוי עקום לא שייך עומ"ר משום שהוא מוגדר כמבוי עגול, צ"ע מה הגמ' הוכיחה ממבוי עקום כשיטת ר"ה דפרצת ד' אוסרת, הרי בזה גם רב חנן מודה דפרצה ד' אוסרת מאחר ואין עומ"ר שיתיר אותו.

✽ הערות והוספות ✽

³ וואלי צריך לחלק דשמואל חולק על ר"ה רק בדין דלא מהני תיקון לפרצה ד', וסבר שמואל דכן מהני תיקון, אבל לא סבר כמו

דלעולם לא מהני עומ"ר לתקן פרצה בצד אפילו באופן שתיקן את ראש המבוי בצוה"פ. ומבואר מדבריו שפרצה זו מוגדרת פרצה וצריכה תיקון, ועומ"ר לא מתקן אותה אבל לחי כן.

ולהלן כתבנו לבאר בזה דלמד דפרצה ד' פוסלת מטעם "פרצה", ולמרות שבעלמא לא מהני לחי לתקן פרצה, מ"מ בכזו פרצה קלה [שהוא פתח למבוי אחר] מהני לחי להעלות את הפרצה לשם פתח. ועל זה לא שייך לשאול שיועיל גם עומד מרובה במקום הלחי, דעומד מרובה לא מתיר פרצות, ודוקא לחי שמצליח ליצור שם פתח לפרצה מהני²³.

ומעתה כך יש לבאר כאן בטעם הא דצריך לחי בעקמומית, דאין זה בשביל הדין מפולש דמהני לזה גם עומ"ר במקום הלחי, אלא בשביל הדין פרצה, דלזה לא מהני עומ"ר רק לחי.

לשיטות דלא מהני לחי וקורה להתיר פרצה מן הצד, איך ניתר מבוי עקום ע"י לחי בעקמומיתו

והנה יש להקדים דלפי הטעם שפסול פרצה מהצד משום "מפולש", ברור שאם תיקן את ראש המבוי בצוה"פ סגי בלחי מהצד. דזה דינו של מבוי מפולש שיהיה צדו

ובאמת החזו"א (סקכ"ה) מבאר מה שהגמ' מוכיחה ממבוי עקום, דאילו ס"ל לרב דפרצה ד' לא אוסרת "גם במבוי עקום יש להתיר ואין מועיל עיקום הדפנות למחשב כמפולש, כיון שכבר הושלמו מחיצותיו קדם הפילוש של מבוי השני, והלכך שפיר מוכיח ו' א' מהא דמבוי עקום לפרצת מבוי", ודוקא כשיש שיעור פרצה האוסרת, אז "על ידי עקימת הדפנות חשיב כמפולש".

והיינו דכל מה שמחשיבים מבוי עקום כמבוי אחד עגול שאין בו עומ"ר, היינו דוקא ככה"ג שיש שיעור פרצה, אבל כל שאין בו שיעור פרצה האוסרת, חשיבי ב' מבואות דאין ביניהם פרצה²⁴.

תירוץ נוסף דהלחי נצרך לתקן את הפרצה

המשכנות יעקב (סי' קכד' ד"ה וראיה) שואל כנ"ל מדוע בעי לחי בעקמומית ולא ניתר מדין עומ"ר. ומוכיח מכח זה

הזכרנו את דברי הרא"ש והמרדכי לשיטת רב דמתי שהכשיר את ראשי המבואות בצוה"פ עושה לחי לעקמומית. וצ"ב מ"ט מהני לחי בצד.

❖ הערות והוספות ❖

רב חנן שבכלל לא צריך תיקון. וצ"ע.

²³ וחזו"א זה מובא להלן ג"כ דבזה מפרש הא דשמואל מודה בעקמומית יותר מ' דלא חשיב כסתום, היינו משום דביותר מ' הוא שיעור פרצה וחשיב כמבוי אחד שנתעקם.

²⁴ ומה שהתבאר (סי' ז') דכל מקום דמהני לחי מהני ג"כ עומ"ר, היינו במקום שיש בכח העומ"ר לפעול אלא דלא ידעי' אם עומ"ר מהני במבוי, בזה ילפי' ק"ו דכל מקום שלחי יכול לתקן את הפתח ה"ה עומ"ר מתקן, אבל כאן אין בכח העומ"ר לפעול בכלל, דאינו מוגדר פתח אלא פרצה, ולכן פשוט שעומ"ר לא מתקן פרצות, ודוקא לחי מתקן לא מדין תיקון פרצה, אלא משום שמצליח להפוך את הפרצה לפתח.

חיסרון של "פרצה" מאחר והוא מוגדר מבוי אחד ארוך, וכל הנושא הוא רק מפולש.

וכמו"כ לפי המרדכי שמבוי עקום מוגדר כמבוי אחד ארוך שנפשט עקמימותו, א"ש דבאמת אין פרצה בעקמומית, וכל מה שצריך תיקון בעקמומית הוא רק כדי שיראו בני המבוי.

אבל לפי הרא"ש שמבוי עקום מוגדר כב' מבואות, א"כ בעקמומית הוי פרצה מהצד, ואיך מהני לחי.

תירוץ דבמציאות הוא מבוי אחד

אמנם החזו"א (סה' סק"ה) תירץ כן גם לשיטת הרא"ש "דהכא נידון כחד מבוי עגול", וממילא אין פרצה מן הצד אלא בראשו כמבוי מפולש, ולמפולש ודאי מהני לחי כשתיקן את הראש השני בצוה"פ. ומפרש "הכא בעקום יש לחשוב מקום העקום לסוף מבוי, אך לא כפרוץ מן הצד אלא כפרוץ בראש כמפולש, כמו שהוא נידון באמת כמבוי אחד". וכ"כ (סק"ו) "דאותו העקמומית נחשב כסוף מבוי להצריכו לחי, ונחשב העקמומית כפרוץ מראשו", והיינו שמצד אחד מחשיבים מבוי זה כב' מבואות להצריכו תיקון בעקמומיתו כאילו הוא סוף מבוי, ומ"מ נחשב כמבוי אחד עגול מאחר וסו"ס זה האמת שהוא מבוי אחד [ומשום כך אין יכולים להתחלק ולהשתתף בנפרד, ויתכן שלא צריך תנאי מבוי לכל אחד בנפרד], וממילא הוה פרצה בראשו ולא בצדו.

אחד לחי וצדו השני צוה"פ. וכמו"כ לפי הטעם של "שבקי", כבר הבאנו [סי' ח'] מהחזו"א שזה פסול רק בפתח הניתר בלחי וקורה, אמנם אם תיקן את ראש המבוי בצוה"פ, אין שום חיסרון דשבקי. וממילא שפיר מהני שם לחי²⁵.

אבל לפי הטעם שפרצה מהצד פוסלת מדין "פרצה", הבאנו לעיל [סי' ח'] מח' הפסקי רי"ד עם הריטב"א והרשב"א אם פרצת ד' ניתרת בלחי וקורה. ועד כמה שלא ניתרת בלחי וקורה, כתב הבית מאיר (ססה' ס"א) בשי' הריטב"א דה"ה אם הכשיר את ראש המבוי בצוה"פ, דאכתי "שם פרצה" על פרצה זו ולא ניתרת בלחי וקורה²⁶.

ושואל הבית מאיר היכי קאמרי הרא"ש והמרדכי דמבוי עקום שתיקן ב' ראשיו בצוה"פ עושה לחי בעקמימותו, הרי אין לחי מתיר פרצה בצד אפילו בכה"ג שתיקן את ראש המבוי בצוה"פ.

וכן הקשה החזו"א (סה' סק"ה) "דהא האי עקמימות הוי כפרצה מן הצד דלא מהני לחי ואי יעמיד באחד אצל דופן הקצר אכתי השני ליתסר".

תירוץ לפי השיטות דמבוי עקום נחשב מבוי אחד

והנה יש לציין דהריטב"א גופי' כתב דיותר נראה לפרש כמו ר"י דגם לפי רב לא צריך שום תיקון בעקמומית. ואז פשוט שאין

✻ הערות והוספות ✻

²⁵ ועי' מה שהבאנו לדון לעיל (סי' ח') דאולי בכלל לא צריך שום תיקון.

²⁶ וע"ע מש"כ לעיל סי' ח' דגם בריטב"א י"ל דמתי שהכשיר את ראש המבוי בצוה"פ, הפרצה ניתרת בלחי.

ביאור שהפרצה נתקנת ע"י צוה"פ שבראשי המבוי

עוד יש ליישב בפשיטות דהנה כל הפסול פרצה הוא רק כשהוא פרוץ לרה"ר, ולכן כשתיקן את קצה המבוי בצוה"פ שוב לא הוי פרוץ לרה"ר אלא למבוי, ומן הדין שלא יצטרך שום תיקון, לכן אל תקשי היכי מהני לחי בעקמומית.

וא"ת אכתי צריך שיתקן את תיקון המבוי בעקמומית דוקא [וכפי שהתבאר לעיל כדי שבני המבוי יראו את התיקון או משום שיש דין שהתיקון יהיה בראש המבוי עצמו, וכאן מוגדר כב' מבואות]. נראה לומר שזה דוקא בתיקון מבוי המפולש, שזה תיקון של פסול בגוף המבוי, משא"כ פרצה שהוא רק פסול במחיצה לא בעי' שיתקן דוקא בעקמומית.

ביאור דפרצה למבוי לא צריכה תיקון

ובענין אחר יש ליישב, דדוקא לגבי פסול מפולש אמרי' דלמרות שהוא מפולש למבוי, מ"מ מכיון שדרך מבוי זה יוצאים לרה"ר חשיב מפולש לרה"ר, כי מציאות הפילוש קיימת במבוי זה שעוברים דרכו מרה"ר לרה"ר. משא"כ הפסול פרצה שהוא דוקא למקום הסמוך לו, ואם הוא פרוץ למבוי אחר, אין זה נחשב פרצה לרה"ר למרות

שיוצאים דרכו לרה"ר, אלא פרוץ למבוי המתוקן, דדינו שלא צריך שום תיקון.

ויתכן שזו כוונת הבית מאיר (שסה' ס"א) והקרבן אורה (ד"ה ומה שיש לדקדק) שתירצו דשאני הכא שהיא פרצה למבוי ולא לרה"ר.

ביאור לפי הנ"ל מדוע סגי בלחי אפילו כשהמבוי השני לא תיקן את עצמו

בכה"ג שמבוי אחד לא תיקן את עצמו, מבואר בתור"פ לשיטת רש"י (ח.).^{פ"ה} דאפשר לתקן ג"כ בצורה שיניח את הצוה"פ בראש המבוי ולחי בעקמומיתו.

ובשלמא לפי החזו"א דבמציאות הוא מבוי אחד ואין פרצה בצדו, א"ש. וכמו"כ לפי התירון הנ"ל דכל שהוא פרוץ למבוי אין בזה חיסרון של פרוץ לרה"ר, ג"כ א"ש.

אבל לפי התירון שהפרצה ניתרת ע"י הצוה"פ שבראש המבוי, זה לא שייך בכה"ג שהמבוי השני לא הניח שום תיקון, דאז הלחי שבעקמומית נצרך לעיקר תיקון המבוי, ואיך מהני לשיטות דאין לחי מתיר פרצה שבצד.

והנה הרישב"א גופי' [שלמד בטעם פסול פרצה ד' משום "פרצה"] לומד לעיקר

✽ הערות והוספות ✽

^{פ"ה} רש"י ביאר את הגמ' שם בצירור של מבוי עקום שתיקן ראש אחד בלחי ועקמומיתו בבדיא, ובראש השני לא תיקן כלל. ורב חסדא שאל אם כרב בעי' צוה"פ ואם כשמואל דאמר תורתו כסתום "הני מילי לחי מעליא", ופרש"י הנ"מ לחי מעליא "כשיש לחיים משני ראשין", וביאר התור"פ בדבריו דכוונת רב חסדא לשאול "והא לחי מעליא בעינן באחד מן הראשים, וכן באותו מקום נמי שעשאוהו לאו לחי מעליא הוא". והיינו שעיקר קושית הגמ' היא דבעי' לחי בראש בנוסף על הלחי שבעקמומית. ומעתה ה"ה כשהגמ' שאלה על רב דבעי' צוה"פ ג"כ מתפרש דבעי' צוה"פ בראש המבוי בנוסף על הלחי שבעקמומית.

המשכנות יעקב (סי' קכד' ד"ה וראיה) ביאר דעקמומית של מבוי עקום מוגדר פרצה הצריכה תיקון, ולא מהני ליה תיקון עומ"ר רק תיקון לחי.

וביארנו בזה דלכזאת פרצה מודה הריטב"א ודעימי' דמהני תיקון לחי, וכמו שביארנו (לעיל בסי' ח') בשיטת הפסקי רי"ד דמהני לחי לתקן פרצה משום שהלחי נותן שם פתח לפרצה, ה"ה לריטב"א למרות שחולק בפרצה דעלמא שלא מהני לחי משום שלחי לא מהני לתקן פרצה (כפי שהתבאר שם), מ"מ בכזאת פרצה שבעיקרה לא נראית כפרצה אלא ככניסה למבוי השני, שפיר מהני לחי להעלות את הפרצה לשם פתח.

ולפי"ז א"ש טפי מ"ש מהא דלפסול מפולש צריך תיקון בעקמומית דוקא, דאנה"נ גם כאן יש תיקון בעקמומית עצמה, דלחי שפיר הוא תיקון לפרצה.

ולפי"ז ג"כ א"ש דיועיל לחי בצדו אפילו בכה"ג שהמבוי השני לא תיקן את עצמו, דהוא באמת תיקון טוב לעקמומית של מבוי עקום¹⁹.

כדעת ר"י, וגורס בגמ' ח. דלא כגי' כרש"י, ולדבריו אין ראייה דיועיל לחי בעקמומית.

אמנם גם בלי זה נראה לומר דאנה"נ בכה"ג יניח את הלחי בפרצה שבראש המבוי שמתקן, ולא בפרצה שבצד, דהרי ברור שכשמניח לחי בעקמומית אין הכוונה שמניח את הלחי באלכסון, דאין לחי מתיר באלכסון. אלא הכוונה שמניח את הלחי בראש אחד המבואות, והוי כלפיו לחי בראש וכלפי המבוי השני הוי לחי בצדו. [וזה מה שהוכיחו ממבוי עקום שפרצה מן הצד בד', למרות שאפשר גם להתיחס לפרצה כפרצה בראש המבוי, דודאי לאחד מהמבואות הוי פרצה מן הצד].

ולכן כאן שמתקן רק מבוי אחד וצריך לחי לעיקר תיקון המבוי, יניח את הלחי בפרצה שבראש המבוי [דשם ודאי מהני לחי, כמו כל מבוי מפולש בב' ראשיו דמתקן צד אחד בלחי], ואנה"נ יפסידו שלא יוכלו לטלטל בפניה של העקמימות.

ביאור דלפרצה כזו מהני תיקון לחי

ביאור שיטת שמואל דתורתו כסתום

דתורתו כסתום, סגי בלחי בב' ראשי המבוי ולא צריך שום תיקון בעקמומית.

לפי ר"י שלמד בשיטת רב שלא צריך תיקון בעקמומית, פשוט דשמואל החולק

❦ הערות והוספות ❦

¹⁹ בהערה להלן כתבנו עוד מהלך, דלעולם פרצה זו לא צריכה שום תיקון, דמכיון שהיא פתח למבוי השני אין עליה שם פרצה. אמנם הבאנו שם דמהלך זה יתכן רק לפי הביאור הנ"ל דהגמ' בהו"א עדיין לא ידעה דטעמו של ר"ה משום פרצה. דאילו הגמ' כבר ידעה שזה טעמו, ביארנו מה שהגמ' הוכיחה מרב לר"ה משום דלא יתכן ליחשב מפולש בלי שיהיה שם פרצה, וע"כ דעקמומית של מבוי עקום באמת נחשב פרצה, וא"א לומר כדברינו שאינו פרצה. וגם למהלך זה א"ש דגם בכה"ג שהמבוי השני לא תיקן את עצמו מ"מ סגי בלחי בעקמומית [וצוה"פ בראש], דהלחי לא נצרך לפסול של פרצה אלא רק לפסול של מפולש.

גרס בגמרא דכרוך בודיא ואותביה
"בשפתיה".

ביאור מח' רב ושמואל

ומבואר מהמח' הנ"ל, דהר"ן למד ששמואל
חולק דאין פרצת מבוי בד' אפילו
בבקעי רבים¹⁹, ולכן הוה כסתום ולא צריך
שום תיקון בעקמומית, אפילו אם בני המבוי
השני לא עשו שם תיקון.

ורש"י למד ששמואל לא חלק על דין פרצת
מבוי [לפחות בבקעי רבים], והא דלא
מצריך צוה"פ כמו רב, ביאר (כאן בד"ה תורתו
כסתום) "דלא מצרכינן צורת הפתח אלא
לפתחים מפולשין זה כנגד זה לרה"ר", והיינו
דפליג שאין פילוש מהצד²⁰. אבל סו"ס יש
כאן פרצה ד', ולכן כשהמבוי השני לא תיקן
את עצמו צריך לחי בעקמומית. [ויתבאר להלן
אי"ה].

ובפסקי רי"ד ביאר מחלוקתם בענין אחר,
ד"רב סבר אותה עקמומית כיון
שעוברין בה ויוצאין לרה"ר כאילו היא
מפולשת לרה"ר דמיא וכו' ושמואל סבר כיון
שאין העקמומית פתוחה לרה"ר, אע"פ
שעוברין ממנה ב' המבואות לרה"ר, כמבוי
סתום לכל צדדיו וראשו פתוח לרה"ר חשבינן
לה". והיינו ששמואל חלק דמה שמפולש
למבוי הפתוח לרה"ר לא נחשב כמפולש
בעצמו לרה"ר, מאחר ואינו פתוח לרה"ר
עצמו.

אמנם לשי' רש"י דלרב צריך צוה"פ
בעקמומית, כתב רש"י בשם ר"י **הזקן**
שצריך תיקון לחי בעקמומית. אמנם רש"י
עצמו מפרש שלא צריך שום תיקון
בעקמומית.

מח' רש"י ור"ן בסוגיא דף ח.

והנה בגמ' דף ח. איתא "ההוא מבוי עקום
דהוה בסורא כרוך בודיא אותיבו ביה
בעקמומיתה, אמר רב חסדא הא לא כרב ולא
כשמואל, לרב דאמר תורתו כמפולש צורת
הפתח בעי, לשמואל דאמר תורתו כסתום הני
מילי לחי מעליא".

ופירש רש"י (ד"ה ואותיבו) "בני ראשו אחד
עשו לחי לפתחן והמחצלת
לעקמומיתו ובני ראשו אחר לא עשו לפתחן
לחי". ומה שהזקיקו לרש"י לפרש דלא עשו
תיקון לראש השני, הוא לפירושו שביאר דשי'
שמואל דלא צריך תיקון בעקמומית, וא"כ מה
אמר רב חסדא דלשמואל צריך לחי מעליא
בעקמומית. אלא ע"כ איירי בכה"ג שהמבוי
השני לא עשו תיקון בראשם, ולכן צריך לחי
בעקמומית.

והקשה הר"ן (שם) "דודאי לשמואל כיון
דאמר דתורתו כסתום הרי מקום
העקמימות כאילו נסתם לגמרי, וכל שלא
רצונו להכשיר אלא אחד מן העקמימות דינו
שנניה קורה בראשו הסמוך לרשות, אבל
במקום העקמומית אין צריך כלום". ומכח זה

✽ הערות והוספות ✽

¹⁹ וכן למד **החזו"א** (סה' סק"ט) דשמואל חולק על רב הונא ורב חנן וס"ל דאין פרצה פחות מעשר, אפילו בקעי רבים.

²⁰ וכ"כ **התור"ד** "ושמואל סבר אע"ג דחשבינן להאי עקמימות כפתוחה הרי אינה פתוחה לראשו של מבוי אלא לצידו של מבוי, והילכך תורת מבוי סתום מג' צדדיו וצד רביעי פתוח לרה"ר יחבינן לה וניתרת בלחי".

ביאור שיטת רש"י ור"י הזקן בשמואל

כב' מבואות ובעינן שיהיה תיקון בראש המבוי עצמון, ה"ה לפי שמואל, דשמואל לא חלק בתרתי על רב, אלא רק אם צריך תיקון צוה"פ או סגי בלחי, אבל תיקון בעקמומית לעולם צריך.

ביאור שיטת רש"י שלא צריך תיקון בעקמומית

ואדרבה אחרי שהתברר ברש"י (ח.) ששמואל מודה דפרצה ד' פוסלת, מעתה צ"ע לפי רש"י שלא צריך תיקון בעקמומית, דגם אם נימא שהתיקון שבראש המבוי מועיל לעקמימות, מ"מ מהיכ"ת לחלוק על שמואל שלא להצריך תיקון גם בעקמומית, הרי כל מחלוקתם היא רק אם נחשב מפולש שצריך צוה"פ, או דסגי בלחי, אבל לעולם צריך תיקון בעקמומית.

ויש ליישב דהא דהצריך רב תיקון בעקמומית כדי שיהיה נראה לכל או כדי שיהיה התיקון בראש המבוי עצמו, זה דוקא לעיקר תיקון הפילוש, דהיינו תיקון הצוה"פ שהוא עיקר החוצץ מפני הפילוש. ולכן לפי שמואל דס"ל שהוא פילוש קל דסגי לו בתיקון לחי, מספיק שרואים לחי אחד במבוי שהוא מתקן את הפילוש מצד אחד.

ולפי"ז הא דאמרו הרא"ש והמרדכי דאם תיקן ב' ראשי המבוי בצוה"פ צריך לחי בעקמומית, היינו למאי דסבירא להו כמו ר"י הזקן שגם הלחי צריך להיות ניכר. אמנם לפי רש"י בדעת שמואל שלא צריך לחי בעקמומית, ה"ה י"ל לפי רב בכה"ג שתיקן את

ביאור שיטת ר"י הזקן שצריך תיקון בעקמומית

בשיטת ר"י הזקן שלמד בשמואל שצריך לחי גם בעקמומית, הקשה תור"פ דממ"נ אם הוא חשוב כסתום לא צריך שום תיקון בעקמומית, ואם לאו כסתום א"כ הוא מפולש וצריך צוה"פ.

והנה קושית התור"פ היא לשיטתו שלמד בדף ח' כמו הר"ן דשמואל חולק וסובר דפרצת מבוי ב', וממילא אין שום טעם להצריך תיקון בעקמומית.

וכמו"כ לפי הרי"ד דשמואל חלק דלא נחשב מפולש לרה"ר אלא למבוי, ג"כ מובן שאין מקום להצריך לחי בעקמומית, דהרי מבוי הפתוח למבוי המתקן לא צריך שום תיקון.

אמנם בשיטת רש"י א"ש, דכל מה שחלק על רב הוא דאין פילוש מהצד מצריך תיקון צוה"פ. אמנם מודה דפרצה ד' פוסלת.

ויל"ע מאיזה טעם פרצה ד' פוסלת אפילו שחולק שאין פילוש מהצד. ואם נאמר שלעולם מודה דפילוש מהצד הוי פילוש ולכן פרצה ד' פוסלת, וחלק רק דאין זה פילוש חמור וסגי בתיקון לחי, א"כ א"ש שיטת ר"י הזקן שצריך לחי גם בעקמומית, דאפילו אם נימא שתיקון הלחי שבראש המבוי מתקן את הפילוש שבעקמומית, מ"מ כמו שלפי רב צריך תיקון בעקמומית ולא מסתפקים בתיקון שבראשי המבוי [וכפי שהתבאר לעיל כדי שיהיה ניכר לכל בני המבוי, או משום דנחשב

חשוב מפולש לרה"ר, וחולק רק דפילוש זה לא מצריך צוה"פ, ושוב צ"ע מדוע לא צריך תיקון בעקמומית.

הבנה דשמואל מודה דפרצה ד' פוסלת משום "פרצה"

והנה כל זה לפי מה שלמדנו ששמואל מודה לדין פרצה ד' מדין "מפולש" [וחלק רק דלא צריך צוה"פ וסגי בלחין]. אמנם יש מקום ללמוד דלעולם שמואל חולק לגמרי דאין פילוש מהצד כלל, ולא צריך שום תיקון מצד הפילוש. והא דמודה לדין פרצה ד', היינו מטעם "פרצה"פ^ט.

ומעתה יש לפרש שפיר כדברי האו"ש, דחלוק דין פרצה מדין פילוש, ד"פילוש" שייך אפילו כשפתוח למבוי שיוצאים דרכו לרה"ר, דסו"ס יש במבוי זה מציאות של פילוש שעוברים בו מרה"ר לרה"ר, [וגם שמואל לא חלק על זה דנחשב מפולש לרה"ר, ורק חלק דאין פילוש מהצד]. משא"כ "פרצה" דהוא פרצה למקום הסמוך לו, ועד כמה שהוא פרוץ למבוי א"כ לא צריך שום תיקון, דאין זו פרצה לרה"ר.

ולכן כשהמבוי השני תיקן את עצמו ע"י לחי, לא צריך שום תיקון בעקמומית, דהרי

ראשי המבוי בצוה"פ דלא צריך לחי בעקמומית, מאחר ועיקר תיקון הפילוש ניכר לכל בני המבוי.

וסברה זו מצאנו בבית מאיר שהקשה על הרא"ש והמרדכי מ"ט אמרו לפי רב שאם תיקן ב' הראשים בצוה"פ צריך לחי בעקמומיתו, הרי ב' המבואות רואים את תיקון צוה"פ. וחידוש דצריכים לראות ג"כ את תיקון הלחי. מבואר שהיה מקום גדול לחלק דדוקא את עיקר תיקון הפילוש צריכים לראות ולא את התיקון השני.

ביאור האו"ש

האו"ש (פי"ז שבת הט"ז) ביאר דשמואל סבר דמבוי הפרוץ לחבירו אין דינו כפרוץ לרה"ר אלא כפרוץ למבוי, ולכן אם המבוי השני תיקן את עצמו לא צריך שום תיקון, אבל אם המבוי השני לא תיקן את עצמו, א"כ הוא פתוח למבוי שאינו מתוקן ודינו שצריך לחי.

אמנם זה א"ש לפי הרי"ד שביאר דשמואל חולק שמפולש למבוי אחר הפתוח לרה"ר לא נחשב מפולש לרה"ר. אבל ברש"י שביאר הא דלשמואל לא הוה מפולש משום שאינו מפולש "זה כנגד זה", מבואר דשפיר

✽ הערות והוספות ✽

^ט והיינו לפי השיטות שלמדו בטעם פסול פרצת ד', משום "פרצה". והנה כבר הזכרנו לעיל (בסי' זה ובסי' ח') משמעות הריטב"א דלמרות שביאר בר"ה מטעם פרצה, מ"מ לרב חנן בבקעי רבים הפסול הוא משום מפולש. ולפי"ז שוב יקשה מהיכ"ת דשמואל מודה לדין "פרצה" של ר"ה, הרי אין הכרח ששמואל מודה לרה"ר ולעולם יכול לסבור כמו רב חנן שאין בכלל מושג פרצה. וא"כ ביאור זה יהיה רק לפי מי שלומד דטעמו של רב חנן משום פרצה.

א"נ י"ל דאפילו נימא שדוקא לרה"ר טעמו משום פרצה, ורב חנן חולק דאפילו בבקעי רבים אין פסול פרצה רק מפולש. מ"מ רש"י הוכרח מכה גירסתו בגמ' ח. ללמוד דשמואל מודה לרה"ר שיש פסול "פרצה" בד' ולכן צריך תיקון בעקמומיתו, דלולא דמודה לרה"ר לא היה מקום להצריך תיקון בעקמומית כלל [וכשי" הר"ן דשמואל חולק על דין פרצה ד' ולא צריך שום תיקון בעקמומית]. וא"ת אכתי מהיכ"ת לגמ' לומר דשמואל ס"ל כמו ר"ה, י"ל דאנה"נ אין זה בתור דבר ברור אלא רב חסדא בא לדון מאיזה טעם שייך להכשיר מבוי ע"י בודיא בעקמימותו, אם כמו רב צריך צוה"פ, ואם כמו שמואל ממ"נ אם ס"ל כמו רב חנן לא צריך שום תיקון, ואם ס"ל כמו ר"ה א"כ בעי לחי מעליא.

וי"ל דלכזאת פרצה מודו הריטב"א ודעימי' דמהני תיקון לחי, וכמו שביארנו (לעיל בסי' ח') בשיטת הפסקי רי"ד דמהני לחי לתקן פרצה משום שהלחי נותן לפרצה שם פתח, ה"ה לריטב"א למרות שחולק בפרצה דעלמא שלא מהני לחי לתקן פרצה (כפי שהתבאר שם), מ"מ בכזאת פרצה שבעיקרה לא נראית כפרצה אלא ככניסה למבוי השני, שפיר מהני לחי להעלות את הפרצה לשם פתח.³

ולפי"ז א"ש דמתי שהמבוי השני עשה תיקון לחי בראשו, לא צריך לחי בעקמומית משום שמועיל התיקון שבראש לעקמומית⁴. וא"ת אכתי צריך שיתקן בעקמומית עצמה, כמו שהתבאר בשיטת רב שצריך שיראו כל בני המבוי את התיקון, או שמוגדר כב' מבואות וצריך לתקן דוקא בראשו. י"ל דזה דוקא לתיקון "פילוש" שהוא חיסרון בגוף המבוי שהוא מבוי המפולש, לכן צריך לתקן אותו בעקמומית עצמה. משא"כ כאן שאין חיסרון של פילוש, וכל הפסול מטעם פרצה, בזה אין דין שיראו בני המבוי או שיתקן דוקא בראש המבוי עצמו.

ודוקא כשהמבוי השני לא תיקן את עצמו, אז צריך להניח לחי בעקמומיתו כדי לתקן בזה את הפרצה ולהעלותה לשם פתח

הוא פרוץ למבוי המתוקן. אבל אם המבוי השני לא הניח לחי בראשו, א"כ צריך לחי בעקמומיתו משום שהוא פרוץ למבוי שאינו מתוקן דדינו שצריך לחי.

וכמובן שזה דוקא לפי רש"י שלמד ששמואל מודה לדין "פרצה" בד' [לפחות כשבקעי רבים], ולכן נחשב "פרוץ" למבוי שאינו מתוקן וצריך לחי, אבל לפי הר"ן שלמד ששמואל חולק לגמרי דאין פסול פרצה ד' אפילו כשבקעי רבים, א"כ נחשב מבוי הסתום ולא צריך תיקון אפילו בכה"ג שהמבוי השני אינו מתוקן, דלא נחשב פרוץ למקום האסור.

ביאור נוסף

והנה כבר הזכרנו לעיל מהחזו"א ששאל לפי הרא"ש והמרדכי בדעת רב איך מבוי ניתר בב' צוה"פ בראשיו ולחי בעקמומיתו, הרי אין פרצה מהצד ניתרת ע"י לחי. ולא תירץ כנ"ל דפרצה למבוי לא הוי פרצה. נראה מדבריו שלא חילק בזה, וכמו שנחשב מפולש לרה"ר למרות שפתוח למבוי, ה"ה דנחשב פרוץ לרה"ר.

ומעתה שוב צ"ע עד כמה שנחשב פרוץ מהצד איך ניתר בתיקון לחי [לפי הריטב"א והרשב"א (סי' ח')] דלא מהני לחי לתקן פרצה].

✽ הערות והוספות ✽

³ וכתבנו לעיל דכן נראה מדברי המשכנות יעקב (קכד' ד"ה וראיה) שלמד שהעקמומית נחשבת פרצה ודינה שצריכה תיקון, ומהני לה תיקון של לחי ולא תיקון של עומ"ר.

⁴ למרות שהוא דבר חידוש, דלעיל בשיטת רב אמרנו כן כשעשה צוה"פ בראש המבוי, דעי"ז סתם את הרה"ר ושוב אינו פרוץ לרה"ר, אבל כאן שעשו רק לחי בראש, א"כ הוא עדיין פרוץ לרה"ר. מ"מ י"ל שיש כזה דבר שתיקון מועיל למקום אחר [וכמו שביארנו לעיל בתוס' ומרדכי שמהני צוה"פ ולחי יותר מ', שזה מתקן את ראש המבוי שהוא פחות מ', ה"ה כאן התיקון שבראש המבוי מתקן את העקמומית].

אבל אין לפרש דע"י הלחי נחשב פתוח למקום הגדור ולא לרה"ר, דזה גופא מה שהוכחנו ברש"י דשמואל חלק שאין פילוש מהצד, ולא חלק שזה לא נחשב מפולש, דגם כשפתוח לרה"ר דרך מבוי המתוקן חשיב פתוח לרה"ר.

דוקא למקום הסמוך לה, א"כ במבוי עקום שהוא פרוץ למבוי ולא לרה"ר, לא צריך שום תיקון בעקמומית [מתי שהמבוי השני תיקן את עצמו], וזה דלא כר"י הזקן.

אמנם לפי הביאור דלעולם חשיב פרצה לרה"ר ומהני לזה תיקון לחי, שפיר יש לפרש שיטת ר"י הזקן שצריך לחי בעקמומית דוקא, או משום דס"ל שתיקון שבראש המבוי לא מועיל לעקמומית²², א"נ אפילו אם מועיל התיקון שבראש המבוי לעקמומית, ס"ל שגם "פרצה" יש דין לתקן דוקא בעקמומית [דמוגדר כב' מבואות וצריכים לתקן בראש המבוי עצמו, וכמו שביארו הראשונים שלמדו בדברי רב שהוא ב' מבואות].

ביאור מדוע לא מהני עומ"ר במקום הלחי

יש להקשות, עד כמה דמהני לחי בעקמומית²³, מדוע לא סגי בעומ"ר במקום הלחי²⁴.

והנה לפי הביאור דשמואל מצריך תיקון לחי מטעם פילוש, צ"ל כמש"כ החזו"א

[וזה בנוסף על הדין שצריך לחי בכל מבוי הפרוץ למקום האסור לון²⁵].

אמנם יש לציין דביאור זה יתכן דוקא בריטב"א שכתב שאנה"נ היה אפשר להוכיח גם משמואל לרב הונא. אבל לפי הרשב"א שכתב דהגמ' לא יכלה להוכיח לר"ה משמואל לפי פי' ר"י הזקן, דהא טעמו של ר"ה משום פרצה ואין לחי מתיר את הפרצה. מבואר דלא כהמהלך הזה דלחי כן מתקן פרצה כזו.

ביאור שיטת ר"י הזקן לפי ההבנה ששמואל מודה לדין פרצה ד' מטעם "פרצה"

והנה התבאר לעיל שיטת ר"י הזקן לפי ההבנה דשמואל מודה דפרצה ד' פוסלת מטעם פילוש, ולכן צריך תיקון בעקמומית, כמו לשיטת רב שצריך תיקון בעקמומית דוקא.

אבל לפי ההבנה ששמואל מודה מטעם "פרצה", לפי הביאור הנ"ל דפרצה היא

✻ הערות והוספות ✻

²² והנה היה מקום לפרש בעוד ענין, דלעולם הלחי לא בא להתיר את הפרצה, אלא דבפרצת מבוי עקום לא צריך תיקון כלל, דפרצה הפתוחה למבוי אחר אין זה פרצה אלא פתח, ולכן באמת לא צריך שום תיקון בעקמומית. [נמרויחים לביאור זה שפשוט שלא צריך תיקון בעקמומית, ולא צריך לחלק דב"פרצה" לא נתקן תיקון בעקמומית]. ומה שהצריך רש"י תיקון כשהמבוי השני לא תיקן את עצמו, היינו מדין שהוא פתוח למבוי שאינו מתוקן שצריך לחי לפתחו.

אמנם האפשרות לבאר שבמבוי עקום לא נחשב פרצה בכלל, זה דוקא לפי הביאור הנ"ל דבהו"א הגמ' עדיין לא הבינה בטעמו של ר"ה משום פרצה אלא משום מפולש, דאז באמת אין ראייה שמבוי עקום נחשב "פרצה". [משא"כ לפי הביאור שהגמ' הוכיחה מר"ה שלא יתכן דנחשב מפולש בלי שיהיה פרצה, ע"כ שיש לעקמומית דין פרצה]. ולפי ביאור זה שהגמ' עדיין לא ידעה בהו"א דטעמו של ר"ה מטעם מפולש, א"כ כששמואל חלק, ע"כ חלק לגמרי דפרצת ד' לא אוסרת. וגם אחרי המסקנה שהתחדש דטעמו של ר"ה משום פרצה, זה דוקא לר"ה, אבל לרב חנן נשאר שאין פסול של פרצה רק של מפולש. ותמוה מהיכ"ת להעמיד את שמואל כרב הונא ולהצריך תיקון לעקמומית. [וע"ע מש"כ על זה בהערה לעיל].

²³ דדוקא בצוה"פ ביארנו לעיל [בשיטת רב] דמהני התיקון שבראש לעקמומית, משום שהצוה"פ סותמת את הרה"ר ושוב לא הוי פרוץ לרה"ר. משא"כ כאן שיש לחי בראש המבוי, זה לא סותם את הרה"ר.

²⁴ בין לפי רש"י ככה"ג שהמבוי השני לא תיקן את עצמו, ובין לר"י הזקן בכל גווניו.

²⁵ וע"ע מש"כ לעיל סי' ד' שיש מקום לומר דלעולם גם אם מהני לחי, מ"מ אין זה מחייב שיועיל עומ"ר, דיש מקום לומר דדוקא כשהלחי מועיל אפילו כולו פרוץ, בזה ק"ו דמהני עומ"ר, אבל כשהלחי מועיל רק בצירוף עומ"ר, לא שייך ק"ו שיועיל עומ"ר.

יכול לפעול, משא"כ עומ"ר שדינו שלא מתקן פרצות, ואין בכחו להפוך פרצה לפתח¹³.

ביאור החזו"א

החזו"א (סה' סק"ו) מבאר את שיטת רש"י בענין אחר, דלעולם הא דלרש"י לא צריך תיקון בעקמומיתו היינו משום שניתר בעומ"ר, אמנם זה דוקא כשעשה לחי בב' ראשיו "אז לא נחשב העיקום כנפשט וניתר בעומד מרובה", אבל כשהמבוי השני לא תיקן את עצמו, אז מבוי זה נידון כמבוי עגול שאין בו עומ"ר, ולכן צריך לחי בעקמומיתו. ודבריו צ"ב רב.

ביאור קושית הגמ' "אילימא ביותר מעשר בהא לימא שמואל תורתו כסתום"

בישר, אבל כשפתחת העקמימות פחות מי' וכדסבר דמבוי פרצתו בעשר, גם במבוי עקום יש להתיר, ואין מועיל עיקום הדפנות למחשב כמפולש כיון שכבר הושלמו מחיצותיו קדם הפילוש של מבוי השני¹⁴.

וביאור דבריו דמה דחשיב כסתום עד עשר, היינו משום דיש לכל מבוי הכשר מחיצות בנפרד [דפרצה עד עשר לא פוסלת, ויש לכל אחד ג' מחיצות], וממילא הו"ב מבואות סתומים. משא"כ בפרצה עשר שאין למבוי הכשר מחיצות לולא דנחשיב שהמחיצה מתעגלת, ממילא הו"ב מבוי אחד שנתעקם והוא מפולש.

(סק"ו) דגם לפי שמואל שהחשיב מבוי עקום כב' מבואות "דאותו העקמומית נחשב כסוף מבוי" ולכן אינו מפולש, מ"מ נחשב ג"כ כמבוי אחד שהתעגל "ונחשב העקמומית כפרוץ מראשו שלא יחשב כעומד מרובה", דסו"ס זה האמת שהוא מבוי אחד, ולכן אין עומ"ר. וכמו"כ לפי הביאור דשמואל מצריך תיקון לחי משום מבוי הפרוץ למקום האסור לו, ג"כ צ"ל כמו החזו"א כנ"ל.

אבל לפי הביאור שצריך תיקון לחי מטעם פרצה לרה"ר, לק"מ, דהרי כל מה שמהני לחי בפרצה זו הוא משום שהלחי מעלה את הפרצה לשם פתח, וזה דוקא לחי

הגמ' מבררת באיזה שיעור נחלקו רב ושמואל: "אילימא ביותר מעשר בהא לימא שמואל תורתו כסתום".

לפי הר"ן שלמד דטעמו של שמואל דאמר תורתו כסתום משום דס"ל דשיעור פרצה בעשר, פשוט שאם הוא יותר מעשר אין תורתו כסתום, דהוא שיעור פרצה לכו"ע.

וביאור החזו"א (סה' סקכ"ה), לפי מה שלמד בסק"ט כמו הר"ן דשמואל חולק דשיעור פרצה בד' אפילו בקעי רבים) "שיש בעקמימות יתר מי' וא"א להתיר את המבוי במחיצותיו הוא אלא במחיצות מבוי השני, אז מועילות עיקום הדפנות למחשב כמפולש

❦ הערות והוספות ❦

¹³ ומה שהתבאר (ס"ו ז') דכל מקום דמהני לחי מהני ג"כ עומ"ר, היינו במקום שיש בכח העומ"ר לפעול אלא דלא ידעי' אם עומ"ר מהני במבוי, בזה ילפי' ק"ו דכל מקום שלחי יכול לתקן את הפתח ה"ה עומ"ר מתקן, אבל כאן אין בכח העומ"ר לפעול בכלל, דאינו מוגדר פתח אלא פרצה, ולכן פשוט שעומ"ר לא מתקן פרצות, ודוקא לחי מתקן לא מדין תיקון פרצה, אלא משום שמצליח להפוך את הפרצה לפתח.

בצוה"פ בראש המבוי ולא צריך תיקון בעקמומית.

אמנם בתוס' מפורש לא כן, שכתבו דגם ביותר מ' צריך צוה"פ בעקמומית. ונראה מדבריהם שלמדו שקושית הגמ' אינה שיחשב כמבוי אחד, אלא דביותר מ' מודה שמואל דגם פילוש מהצד הוה פילוש. וצ"ע.

והנה כשפוטו היה נראה שקושיא זו דפרצה י' חשיב כמבוי אחד והוה מפולש, קשה גם לפי ר"י הזקן. וי"ל דרש"י פירש לפי ר"י הזקן דקשה בפשטות דאין לחי מועיל ליותר מ'. אמנם אנה"נ שגם קושיא זו קשה דחשיב כמפולש.

אמנם בתורא"ש הקשה לפי ר"י הזקן "מאי פריך, דשמואל לא קאמר אלא דצריך תיקון מבוי סתום בעקמומיתו, ואם רחב יותר מ' ימעטנו ויעמידנו על עשר, או יעשה לו צורת פתח כדין מבוי סתום". ומבואר מדבריו שלמד שכל הקושיא לפי ר"י הזקן היא שאין לחי יותר מ', אבל לא קשה הקושיא שבפרצה י' חשיב כמבוי אחד והוה מפולש. וצ"ב מ"ש שזה קשה לפרש"י ולא לפר"י הזקן.

עוד יש לעיין בגוף דברי התורא"ש מה הקשה, הרי אם היינו מבארים שרב ושמואל פליגי ביותר מ', דלשמואל ממעט את הסתימה מ' או עושה צוה"פ, הרי בזה לא פליגי רב דגם לדידי' בכה"ג מותר. וא"כ שפיר הקשתה הגמ' דא"א לפרש שנחלקו ביותר מ'.

ונראה מדבריו דבאמת בכה"ג שהיה פרצה יותר מ' ומיעט את העקמומית מ', אכתי היה תורתו כמפולש לפי רב. וצ"ע בטעמא דמילתא.

לפי ר"י הזקן, פרש"י (ד"ה בהא לימא) "אטו לחי ביותר מעשר במבוי סתום מי מהני". והיינו דמכיון שהצריך לחי בעקמומיתו, לא יתכן להתיר לחי ביותר מ'.

וע"ע מש"כ לעיל שאין זה סותר לדברי המרדכי שהכשיר גם בלחי יותר מעשר בעקמומית, שהוא דיבר בדעת רב דס"ל שהוא מבוי אחד והלחי בעקמומית בא להתיר את ראשי המבוי שהם פחות מ', משא"כ לשמואל דמוגדר ב' מבואות והלחי בא להתיר את העקמומית, לא יתכן להתיר לחי יותר מ'.

ולפי רש"י שלא צריך תיקון בעקמומית, מבאר [רש"י שם] שאלת הגמ' "כיון דיותר מעשר הוי כחד מבוי, וכי האי גוונא לא לימא שמואל דלאו מפולש הוא".

והיינו דלמרות שלמד דמודה שמואל דפרצת מבוי בד' [כפי שהתבאר לעיל], מ"מ עדיין יש חילוק בין פרצה ד' לפרצה י', דבפרצה ד' עדיין חשובים כב' מבואות אלא שיש פרצה ביניהם שצריכה תיקון. משא"כ ביותר מעשר דחשיבי כמבוי אחד ובזה גם שמואל מודה דחשיב מפולש.

וכמו"כ לפי הפסקי רי"ד שלמד דשמואל חולק דמפולש למבוי הפתוח לרה"ר לא נחשב מפולש לרה"ר, ג"כ צריך לפרש את קושית הגמ' דביותר מ' נחשב כמבוי אחד ושוב הוי מפולש לרה"ר ולא למבוי.

ויש לעיין דלפי המבואר כאן דבפרצה יותר מ' חשיב מבוי אחד מפולש, מעתה לפי מה שביארו הריטב"א ודעימי' בטעמא דרב שצריך תיקון בעקמומיתו משום דמבוי עקום חשוב כב' מבואות וצריך תיקון בראש המבוי עצמו, א"כ בעקמומית יותר מ' יודה רב דסגי

סימן יא'

מבוי העשוי כנדל (ח:)

עוד ענין יש אם המבוי הגדול הוא מבוי מפולש או לא. דהנה רש"י גרס בגמ' דרבא שאל על אביי "למה ליה צורת הפתח", ואילו איירי במבוי מפולש ביושר, פשוט שצריך צוה"פ לפילוש. אמנם מאידך כתב (בד"ה צורת פתח לגדול) "באחד משני ראשין", משמע שיש לו ב' ראשין.

וביאר הריטב"א בשיטת רש"י ד"המבוי הגדול עקום כמין גם", וכמבואר ברש"י (ד"ה ה"ג למה לי) דהמבוי הגדול "אין פילושיו מכוונין"^ט.

והר"ן כתב בשיטת רש"י "דמיירי במבוי סתום ופתוחים לו מבואות קטנים מצד אחד". ובציור היינו כמו הריטב"א שבעצם המבוי הגדול סתום בראשו, ומתעקם להרבה מבואות קטנים. וכן משמע ברשב"א (ו). שהמבוי הגדול סתום.

אמנם הריטב"א עצמו ל"ג "למה ליה צורת הפתח" ומפרש "כי המבוי הזה מבוי ישר היה, ופשוט הוא דבעי צ"פ לדברי הכל", דהיינו מבוי מפולש ביושר.

גמ' דף ח' ע"ב "איתמר מבוי העשוי כנדל, אמר אביי עושה צורת הפתח לגדול והנך כולהו מישתרו בלחי וקורה. א"ל רבא כמאן כשמואל דאמר תורתו כסתום למה ליה צורת הפתח, ועוד הא ההוא מבוי עקום דהוה בנהרדעא וחשו לה לדרב".

"אלא אמר רבא עושה צורת הפתח לכולהו להאי גיסא ואידך גיסא מישתרו בלחי וקורה".

צורת מבוי העשוי כנדל

הראשונים מפרשים בשיטת רש"י דאיירי במבוי גדול שפתוחים לו מבואות קטנים מצד אחד בלבד^ט.

ור"ת חולק על רש"י, "דכיון שאין למבוי הגדול הזה מבואות קטנים אלא מצד אחד, האיך קורא אותו שהוא עשוי כנדל, כי הנדל משני צדדיו הוא מרבה רגלים"^ט, ופירש דמבואות קטנים פתוחים לו משני צדדיו, כמו נדל.

✽ הערות והוספות ✽

^ט ולהלן (בביאור שיטת אביי) יתבאר אי"ה כיוון מה הכריח את הראשונים ללמד כן ברש"י.

^ט לשון הריטב"א.

^ט וא"ש ג"כ מש"כ רש"י (בד"ה נדל) "וראשו פתוח לרשות הרבים אחר", דמשמע שלמבוי הגדול יש רק ראש אחד. וצ"ע ממש"כ "באחד משני ראשין". דיש לפרש כוונתו דרק ראש אחד פתוח לרה"ר אחר, דאילו הראש השני פתוח לאותו רה"ר כמו שאר המבואות הקטנים, מאחר והוא עקום כמין גם.

ביאור דיוק רבא בשיטת אביי "כמאן כשמואל"

השיטות שפילוש בצורת ח' הוה פילוש, א"ש גם לפי ר"י, דאכתי צריך לפי רב צורת הפתח במבואות הקטנים משום פילוש ח'.

והנה תוס' עצמם, למרות שכאן הביאו את דברי ר"ת, מ"מ לעיל ו. כשהוכיחו מסוף סוגיין דלא כר"י מבואר שלמדו מבו העשוי כנדל שכל המבואות פתוחים לו מצד אחד^ק, ומ"מ לא הוכיחו מכאן דלא כר"י, ויל"ע איך דברי אביי מתפרשים לפי ר"י גם אם כל המבואות הקטנים פתוחים לו רק מצד אחד.

ובשלמא אם נימא שתוס' ס"ל דפילוש בצורת ח' הוה פילוש^ק, א"ש כנ"ל. אמנם אם נימא דמודו דאין פילוש בצורת ח', צ"ע מדוע לא הוכיחו מכאן דלא כר"י.

וביאר בנמוקי הגרי"ב (על המהרש"א) דזה תלוי איך לומדים את הציור של המבוי הגדול, דלפי רש"י שגרס "למה ליה צורת הפתח" וע"כ לא איירי במבוי המפולש ביושר, אנה"נ שיש להוכיח דלא כר"י.

אמנם בתוס' שלא גרסו האי שאלה [כמדויק בד"ה והא ההוא מבוי

אביי אמר "עושה צורת הפתח לגדול והנך כולהו מישתרו בלחי וקורה". ורבא דייק מדבריו דס"ל כשיטת שמואל.

ובשלמא לרש"י בשיטת רב דמצריך תיקון צוה"פ בעקמומית, א"ש דדייק דהוא דלא כרב, דאילו לרב צריך תיקון צוה"פ בעקמומית דוקא.

אמנם לפי ר"י בשיטת רב שלא הצריך תיקון בעקמומית, א"כ דברי אביי הם שיטת רב שעושה צוה"פ לראש הגדול ולחי וקורה לראש הקטנים הפתוחים לרה"ר, ולא צריך תיקון בעקמומית. ואכן כתבו הרא"ש והמהרש"א דמכאן יש להוכיח דלא כר"י.

והנה יש לציין דזה דוקא לפי שיטת רש"י שכל המבואות פתוחים למבוי הגדול מצד אחד בלבד. אמנם לפי ר"ת שמבואות פתוחים לו מב' צדדיו, א"ש דברי רבא גם לפי ר"י, דלפי רב עדיין היה צריך תיקון צוה"פ למבואות הקטנים מחמת הפילוש שביניהם [בצורת ל'].

וכמו"כ זה דוקא לפי השיטות שפילוש בצורת ח' לא הוי פילוש, אבל לפי

✽ הערות והוספות ✽

^ק תוס' הוכיחו שם "ובגי מבוי העשוי כנדל משמע נמי כפירושו הקונטרס דקאמר אלא עושה צ"ה לכולהו פ"י לצד מבוי הגדול ואידך גיסא משתרי בלחי וקורה היינו לצד רה"ר, וזה כפי' הקונט', אבל אי קאי הא דקאמר עושה צ"ה לכולהו היינו לצד רה"ר ואידך גיסא קאי אפתח מבוי גדול אז לשון אידך גיסא לא אתי שפיר". ואילו סברו תוס' שם דיש מבואות קטנים מב' צדדים, הרי הראשונים כתבו דלפי"ז א"ש לשון "אידך גיסא". ואפילו אם היינו אומרים שתוס' סברו שלשון זה מתאים דוקא לצד השני של המבוי עצמו, מ"מ מדוע תוס' הזכירו "ואידך גיסא קאי אפתח מבוי גדול", היה להם להזכיר דקאי על המבואות שבצד השני ומ"מ לא מתאים לזה לשון אידך גיסא. אלא מבואר בתוס' שם שדיברו לפי הציור של רש"י שהמבואות פתוחים לו רק בצד אחד.

^{קא} כ"כ תוס' (י: ד"ה עושה). וכן קצת משמע בדבריהם (לעיל ו). מהא דלא דחו את פירושו רש"י בההוא מבוי דהוה בנהרדעא מכח דאין פילוש בצורת ח'. ועוד מזה שכתבו דלפי ר"י יתפרשו דברי רבא בסוגיין "הא דקאמר עושה צ"ה לכולהו היינו לצד רה"ר ואידך גיסא קאי אפתח מבוי גדול" ושאלו על זה דאין זה מתאים ללשון אידך גיסא. ולכאורה היה להם לשאול יותר מזה, דלפי ר"י סגי שיעשה צוה"פ למבוי הגדול ולחי למבואות הקטנים, ומדוע מצריך לעשות "צורת הפתח לכולהו". אלא נראה דבין כך צריך צוה"פ למבואות הקטנים מחמת פילוש בצורת ח', וכמש"כ הרא"ש.

עקום, שגרס "והא" עם וי"ו, ואילו כג"י רש"י גרסי' ועוד "הא" שהוא מבוי עקום], היינו משום שלמדו שהמבוי הגדול מפולש ביושר. ולפי"ז אין ראייה דלא כר"י, דגם לפי ר"י מתפרש "כמאן כשמואל", דאילו לרב

לא סגי במה שתיקן את ראש המבוי הגדול השני בצורת הפתח, דאכתי כשנכנס דרך הפתח השני שנתקן בלחי ופונה למבוי קטן שג"כ נתקן בלחי, חסר לו תיקון צורת הפתח²⁷.

ביאור שיטת אביי

כשמואל, דאי כרב למה לי צ"פ, ואי כרב כולהו בעי צורת פתח. ועוד אם "אביי כשמואל סבירא, היכי הוה טעי למעבד צ"פ לגדול".

וכתב הר"ן לבאר דאביי סבר "מתוך שיש כאן פילושין הרבה במבואות קטנים רבים, הנה מחמיר עליה טפי לאצרוכי צורת פתח לגדול". ורבא חלק עליו ושאל למה לי צורת פתח "דאי כשמואל, אין ראוי להחמיר במבוי זה ממבוי עקום אחר".

ושמעתי לבאר לפי"ז מה הכריח את הראשונים ללמוד ברש"י שכל המבואות פתוחים לו מצד אחד. ולפי הר"ן י"ל דאילו היו פתוחים לו מבואות מב' הצדדים, אכתי היה צריך צוה"פ גם למבואות הקטנים מצד אחד, דגם להם יש פילושים רבים לכל המבואות הקטנים שממול, באותה מידה שלמבוי הגדול יש הרבה פילוישם. ולכן ביאר לפי רש"י שהמבואות פתוחים לו רק מצד אחד, ובכה"ג יש למבואות הקטנים רק פילוש אחד למבוי הגדול.

ביאור שיטת אביי לפי ר"י הזקן

ואכתי יש להבין לפי ר"י הזקן שהצריך גם אליבא דשמואל לחי בעקמימותו, איך קאמר רבא דדברי אביי הם כשמואל, הרי גם לפי שמואל לא סגי בצוה"פ בראש הגדול ולחי בסוף הקטן, אלא בעי תיקון בעקמומית. **וביאר המהרש"א** דאנה"נ לדבריו מתפרש "הנך כולהו משתרי בלחי וקורה אף בעקמימותו".

ביאור הא דאביי הצריך צוה"פ

והנה בשלמא לפי הריטב"א עצמו שלמד שהמבוי הגדול מפולש ביושר, מובן הא דגם לפי אביי צריך צוה"פ לעקמומיתו, אמנם לפי רש"י שלמד שהמבוי הגדול עקום כמין גם, או סתום, א"כ באמת צ"ע למה אביי הצריך צוה"פ.

וכתב הריטב"א דאין לומר דאנה"נ זה מה שהגמ' שאלה "למה ליה צורת הפתח", דא"כ "הוה ליה למימר כמאן לא כרב ולא

✽ הערות והוספות ✽

²⁷ ותוס' לשיטתם ס"ל דבכה"ג צריך עוד צוה"פ, כמבואר במה שביארו (ו). בההוא מבוי עקום דהוה בנהרדעא ואצרוכה דלתות "איכא למימר דמפולש גמור הוה ועקום באמצע כזה ופתוח בשלשה פתחים לרה"ר דממה נפשך צריך לעשות דלתות", והיינו מבוי בצורת T דלמרות שתיקן ראש אחד בצוה"פ, אכתי צריך עוד צוה"פ משום שיכול ליכנס דרך הפתח השני הנתקן בלחי ולצאת דרך המבוי השני שגם נתקן בלחי, וחסר לו תיקון צוה"פ. אמנם במאירי יתבאר להלן שיטתו דבכה"ג סגי בצוה"פ אחד.

צדדיו, וממילא לכל מבוי קטן יש ב' עיקומים [גם ר' וגם ל'], ומ"מ סגי בצוה"פ לראש הגדול ולא צריך צוה"פ לכל אחד מהמבואות הקטנים. ודלא כמו שביארנו בר"ן דאילו היו מבואות קטנים בצד השני היה מצריך אביי צוה"פ לקטנים שבצד אחד. ובאמת דברי ר"ת צ"ב.

אמנם בר"ת (בספר הישר סי' שי') ביאר ג"כ על דרך זה דמכיון שלכל מבוי יש ב' עיקומים [ולכאורה כוונתו שיש לו עיקום גם בצורת ר' וגם בצורת ל'] לכן סבר אביי שצריך צוה"פ אפילו אליבא דשמואל.

והנה פירוש ר"ת הוא לשיטתו דאיירי שמבואות קטנים פתוחים לו מב'

ביאור מסקנת רבא

וקורה" מתפרש על פתח המבוי הגדול, וזה לא מתאים ללשון "אידיך גיסא"³⁷.

רבא חולק על אביי ואומר "עושה צורת הפתח לכולהו להאי גיסא ואידיך גיסא מישתרו בלחי וקורה".

ביאור לפי שיטת ר"י

וצ"ל דר"י למד כמו ר"ת שמבואות קטנים פתוחים לו מב' צדדיו, ודברי רבא מתפרשים דעושה צוה"פ לראש המבואות הקטנים שמחד גיסא [כגון בצד שמאל], ולמבואות הקטנים שמאידיך גיסא [כגון בצד ימין] עושה לחי לראשם³⁸, ולא צריך שום תיקון בעקמומית. ובזה תיקן היטב את כל הפילוסופים של המבואות הקטנים מאחד לשני בצורת ל'.

ביאור לפי שיטת רש"י

לשיטת רש"י שרב הצריך תיקון צוה"פ בעקמומית, א"כ דברי רבא מתפרשים שעושה צוה"פ לכל אחד מהמבואות הקטנים בצד הפונה למבוי הגדול, ואידיך גיסא דהיינו הצד השני של המבואות הקטנים הפונה לרה"ר מתקן ע"י לחי. וראש המבוי הגדול לא ביאר רבא כמה מתקן, שהוא פשוט בתיקון לחי.

אמנם אכתי צ"ב איך תיקן את הפילוש שבצורת ר'. דבשלמא במבואות הקטנים שתיקן ע"י צוה"פ, גם כשמתעקמים בצורת ר' למבוי הגדול, סגי שם בתיקון לחי

ומכאן הוכיחו תוס' (ו.) ועוד ראשונים דלא כר"י, דאילו לפי ר"י שלא צריך תיקון בעקמומית, א"כ סגי בכך שעשה צוה"פ למבואות הקטנים "ואידיך גיסא מישתרו בלחי

❦ הערות והוספות ❦

³⁷ יל"ע דלכאורה היה להם לשאול על ר"י יותר מזה, דמ"ט הצריך רבא לעשות צורת הפתח "לכולהו", הרי סגי בכך שיעשה צוה"פ למבוי הגדול, ולחי למבואות הקטנים. וביארנו לעיל דנראה לדייק מכאן דס"ל לתוס' דמבוי העשוי כמין ח' ג"כ דינו כמפולש [לפי רב] וצריך צוה"פ, לכן בין כך היה צריך צוה"פ למבואות הקטנים.

³⁸ והנה למרות שהראשונים יישבו את שיטת ר"י לפי ר"ת דא"ש לשון אידיך גיסא. מ"מ מצאנו בתור"פ דלמרות שהביא את פירוש ר"ת, מ"מ כתב דלשון אידיך גיסא לא א"ש לפי ר"י. והיינו דלמד דלשון "אידיך גיסא" מתאים דוקא לצד השני של אותו המבוי. [ובתוס' שהביאו כאן את דברי ר"ת, ומ"מ כתבו לעיל ו. דלשון אידיך גיסא לא מתאים לר"י. כבר כתבנו בהערה לעיל דמבואר בתוס' שם שלא אחזו בצירוף של נדל כמו ר"ת, ודו"ק].

דבכה"ג צריך לעשות צוה"פ לב' ראשי המבוי הגדול. אמנם בריטב"א צ"ע.

ביאור המאירי דסגי בצוה"פ אחד

ותירץ המאירי "נראה שכל שהולך ממבוי גדול למבוי קטן כשנכנס במבוי גדול צורת פתח שבראשו האחר עולה לו, שמאחר שהוכשר בדינו אין לנו אם נכנס דרך צורת פתח או לאו".

והיינו דס"ל למאירי דלא בעי' שיעבור דוקא דרך הצוה"פ, אלא העיקר שיהיה על המבוי הזה שם של "מבוי מתוקן", ולכן אילו הצד השני של המבוי הגדול היה סתום במחיצה גמורה, היו צריכים דוקא צוה"פ בראש השני, שהוא מבוי מפולש שאין לו תיקון צוה"פ, אבל כל שיש למבוי הזה שם של מבוי המתוקן בצוה"פ, אפילו שהתיקון הוא בפילוש שבצד השני, מ"מ סגי בזה ליחשב מבוי המתוקן¹⁷.

אמנם הריטב"א גופי' חולק להדיא על המאירי, שכותב לעיל (ו.) בהוא מבוי דהוה בנהרדעא, דמתיישב גם לפי ר"י דאיירי במבוי בצורת T, שגם לפי ר"י צריך ב' צוה"פ, דנהי דתיקן ראש אחד של המבוי הגדול בצוה"פ, עדיין צריך תיקון כשנכנס מהמבוי

לראש המבוי הגדול. אבל המבואות שבצד השני שנתקנו ע"י לחי, א"כ כשמתעקמים בצורת ר' למבוי הגדול, צריך צוה"פ לראשו.

וצ"ל דאנה"נ צריך צוה"פ לראש המבוי הגדול, והא דרבא לא הזכירו משום דקאי רק אמבואות הקטנים [וכמש"כ הריטב"א בריש דבריו (בד"ה ועוד) "דהשתא בדין המבואות הקטנים הוא דבעי למפלג עליה", ולכן לא הזכיר צוה"פ לראש המבוי הגדול דבזה מודה לאביי].

אמנם כל זה ניחא לפי הנראה ברשב"א (ו.) שהמבוי הגדול סתום, ולכן סגי בתיקון צוה"פ בראש המבוי הגדול. אבל לפי הריטב"א שלמד שהמבוי הגדול מפולש ביושר¹⁸, ומתקן אותו בצוה"פ בצד אחד ולחי בצד השני¹⁹ [דאילו בעי ב' צוה"פ, ודאי היה לו לרבא לפרש דבריו, שמוסיף עוד צוה"פ על הצוה"פ שהצריך אביי, וכ"כ רבנו יהונתן], א"כ צ"ע דהנכנס למבוי הגדול מצד הפילוש שבו הלחי ויוצא דרך מבואות הקטנים בצד המתוקן בלחי, חסר לו תיקון צוה"פ.

שיטות דבעי ב' צוה"פ למבוי הגדול

ואכן כתבו המאירי בשם י"מ, הספר הבתים (שער י'), ורעק"א (שו"ת קמא סי' לג')

✽ הערות והוספות ✽

¹⁷ ואין לומר דמש"כ דהמבוי הגדול מפולש הוא דוקא לפי רש"י, וכאן איירי לפי ר"י. דהוכחתו לפרש כן משום דלולא דהוא מבוי מפולש צ"ע מאי הו"א של אביי דשמואל בעי צוה"פ, וגם רבא היה צריך לומר דלא כרב ודלא כשמואל. וזה נשאר גם לפי ר"י.

¹⁸ ולפי"ז א"ש טפי הא דלא פירש רבא דין מבוי הגדול, די"ל דבאמת זה כלול בדבריו דכולהו מתקן מצד אחד בצוה"פ ובצד השני בלחי, כולל את המבוי הגדול.

¹⁹ והנה דברים אלו מתאימים דוקא לפי ההבנה שהחיסרון במבוי צפולש הוא שנראה כרה"ר מחמת האנשים שעוברים מצד לצד. ולכן כל שהוא "מבוי המתוקן בצורת הפתח" שוב לא מיחלף ברה"ר, ולא אכפ"ל שהתיקון לא בצד הפילוש. משא"כ לפי ההבנה דפסול מפולש משום דבעי ג' מחיצות שלימות, א"כ א"א לפרש כן.

וזה עוד סיבה שהריטב"א לא יכול לסבור כמו המאירי [כדלהלן], משום דס"ל (צד). בטעם דמפולש צריך צוה"פ משום דבעי ג' מחיצות שלימות, ולא משום מיחלף ברה"ר וכדו'.

בצורת ר' עם המבוי הגדול. אלא מבואר בב"י בהמשך דבריו דזה לא מצריך תיקון ד"מבוי המכוון כנגדו מוציאו מעקמימותו". והיינו שכל שיש פילוש גמור, לא מתיחסים לעקמימות אלא רק לפילוש^{קפ}.

ומעתה יש לדייק בזה היטב בדברי הריטב"א, דהנה הריטב"א כשמבאר את שיטת ר"י עפ"י ר"ת דאירי במבואות קטנים פתוחים לו מב' צדדיו והמבוי הגדול מפולש [דלולא שהמבוי מפולש לא היה הבנה לדברי אביי שהצריך צוה"פ], כותב "ובהא פליגי אביי ורבא, דאביי הוה סבר דכיון שאינם מכוונים דינם כעקום וס"ל כשמואל דאמר מבוי עקום תורתו כסתום, וא"ל רבא דלפום דעתיה דחשיב ליה עקום כרב ה"ל למיעבד וכו' אלא ודאי דינו כמפולש ועושה צ"פ למבואות הקטנים שמן הצד האחד מהך גיסא וכו' והלכתא כרבא".

ושמעתי להעיר בזה בתרתי, מדוע ביאר הריטב"א בדעת רבא דחולק על אביי וס"ל דאין זה מוגדר מבוי עקום אלא מבוי מפולש דלכו"ע צריך תיקון צוה"פ, הרי יכל לפרש כפשוטו שחלק על אביי דס"ל כשמואל וסובר כמו רב.

וכמו"כ צ"ע מה כתב "והלכתא כרבא", למאי נפ"מ הרי גם אם פוסקים כמו אביי שהוא מבוי עקום, הרי קיי"ל כמו רב דתורתו כמפולש וממילא צריך תיקון צוה"פ, וא"כ אין שום נפ"מ בפסק הלכה זה.

הגדול בצד שיש לו לחי ומתעקם למבוי הקטן שגם לו יש רק לחי. ומבואר דלא סגי ליה במה שהמבוי הגדול כבר מתוקן ע"י צוה"פ, אלא צריך צוה"פ במקום שעובר שם. ושוב צ"ע כנ"ל דיצטרך לתקן את ב' ראשי המבוי הגדול בצוה"פ.

ביאור לפי הריטב"א דסגי בצוה"פ אחד, עפ"י הב"י

ונראה ליישב בזה בס"ד, דהנה כתבו תוס' (ד"ה מבוי) בשם ר"ת דמבוי העשוי כנדל היינו שיש לו מבואות קטנים מב' צדדיו, אמנם אין מכוונים זה כנגד זה, דאילו מכוונים "אם כן הוו מפולשין". וביאר הב"י (שסד' ס"ה) בכוונתם "שאם הם מכוונים זה כנגד זה לא היו צריכין שום תיקון במקום פתיחתן למבוי, דהוו להו שני מבואות הקטנים כמבוי אחד ארוך".

והיינו לפי מה שלמדו כמו רש"י שרב מצריך תיקון בעקמומית, וכן פסק הטור דמתקן את המבוי ע"י לחי בראש המבוי הגדול ולחיים בראשי המבואות הקטנים לצד רה"ר, וצה"פ בעקמומיות. ועל זה קאמר דאילו הם מכוונים לא צריך תיקון בעקמומית אלא צוה"פ למבואות הקטנים שבצד אחד ולחי למבואות הקטנים שבצד השני, לצד רה"ר.

וצ"ע דאכתי צריך תיקון בעקמומית דהרי מבואות אלו מלבד שהם מפולשים ביותר לרה"ר, הם גם מפולשים בעקמימות

✽ הערות והוספות ✽

^{קפ} והיינו דוקא בצירור שהמבוי הגדול מפולש ביותר, ולכן גם מצד המבוי הגדול לא הוי מבוי עקום, דיש לו פילוש גמור ביותר וזה מוציאו מעקמימותו עם המבואות הקטנים. [והטור עצמו כתב את ב' הצירורים, בין מפולש ובין סתום. וצ"ל דהב"י דיבר רק על הצירור של מפולש].

מבוי קטן שבעבר השני, בזה עובר דרך המבוי שזה מקצר את דרכו שלא יצטרך להקיף את כל המבוי.

והיינו דבכה"ג שיש ב' פילוישים, מתיחסים רק לפילוש הישר [או בצורת ל'] שהוא הפילוש הטבעי של המבוי ולא מתיחסים לעקמימות. משא"כ במבוי בצורת ר' שזה צורת הפילוש שלו, ודאי דנחשב מבוי עקום משום שזה הפילוש הטבעי שלו, למרות שעל פי רוב אנשים יעדיפו לעבור דרך רה"ר.

וההבנה בזה י"ל כפי שיתבאר (להלן סי' יב') דהסיבה שמבוי הכלה לחצר [ונפרצה החצר לרה"ר] לא נחשב מבוי עקום, משום דמבוי וחצר הם ב' מקומות שונים ונחשב שהמבוי פרוץ לחצר ולא לרה"ר, משא"כ מבוי הפתוח למבוי הכל מקום אחד ונחשב פרוץ לרה"ר. דזה דוקא בכה"ג שהמבוי השני הוא ההמשך הטבעי שלו, לכן נחשב כמקום אחד ומפולש לרה"ר, אבל באופן שההמשך הטבעי שלו הוא הפילוש ביושר [או בצורת ל'], א"כ לגבי המבוי הגדול נחשב כמבוי הכלה לחצר דהם ב' מקומות ולא הוי מפולש לרה"ר אלא למבוי ולא צריך תיקון בעקמומיתו.

ביאור דברי הר"ן

הר"ן כתב בתחילת דבריו בשיטת רש"י דהמבוי הגדול סתום, ואח"כ כשמביא את שיטת ר"ת שיש לו מבואות מב' צדדיו לא שינה את ההיכ"ת ונראה דעדיין המבוי הגדול הוא מבוי סתום. וביאר לפי"ז לשיטת ר"י "לכל המבואות שבצד אחד עושה צורת פתח לצד רה"ר ולכל המבואות שמצד שני עושה לחי או קורה לצד רה"ר, ולראש המבוי ג"כ

אמנם לפי הנ"ל הוא מיושב היטב, דהוקשה לריטב"א קושיין הנ"ל דאכתי צריך צוה"פ נוספת למבוי הגדול כדי לתקן את העקמומית בצורת ר' מהמבוי הגדול [בצד הלחי] למבואות הקטנים המתוקנים בלחי.

ולכן הוכרח לפרש דלעולם רבא חולק על אב"י בעצם הענין, דאב"י סבר "כיון שאינם מכוונים דינם כעקום", וחלק עליו רבא דאין דינם כעקום אלא דינם כמפולש גמור. ועד כמה דהפילוש שבצורת ל' חשיב מפולש גמור, שוב אין דין לתקן את הפילוש שבצורת ר' שהוא עקום, וכפי שהתבאר בב"י דכשיש מבוי מפולש "מוציאו מעקמימותו".

ולפי"ז א"ש ג"כ מה שפסק "הלכתא כרבא", דאילו פוסקים כמו אב"י ואל"בא דרב, א"כ היה הדין שצריך צוה"פ לב' ראשי המבוי הגדול כדי לתקן את המבוי העקום בצורת ר', אבל למאי דפסק כמו רבא שהפילוש שבצורת ל' הוא נחשב מפולש גמור, שוב אין דין לתקן את הפילוש שבצורת ר' דהוא עקום.

ביאור סברת הב"י דמבוי המכוון כנגדו מוציאו מעקמימותו

ויש להטעים את סברת הב"י דמבוי המכוון כנגדו מוציאו מעקמימותו, [ובריטב"א התבאר דרבא סבר כן אפילו במבוי בצורת ל' דמוציאו מעקמומית בצורת ר'], עפ"י המבואר בנשמת אדם (כלל עא' אות ה' סוד"ה ומצאתי) דדרך האנשים שאפילו אם צריך לעבור מרה"ר שלצד מבוי קטן לרה"ר שלצד מבוי גדול, לא יקצר דרך המבוי בצורת ר', דבאותה מידה יכול לעבור ברה"ר ולהקיף את המבוי ויניחא ליה לילך בדרך רחב מלילך דרך מבוי", משא"כ כשצריך לעבור לרה"ר שבצד

הגדול לא צריך תיקון לעקמומיתו בצורת ר' עם המבואות הקטנים, משום דפילושו ביושר מוציאו מעקמומיתו. אבל לפי הר"ן שהמבוי הגדול סתום, שוב צ"ע איך תיקן את העקמומית של המבוי הגדול עם המבואות הקטנים, הרי אין לו פילוש שיוציאו מעקמומיתו, ונמצא שנכנס מהמבוי הגדול דרך לחי ופונה למבוי קטן שמתוקן בלחי, וחסר לו תיקון צוה"פ.

ונראה מוכרח כמו שכתבו [בהגהות על הר"ן] דהוא ט"ס בר"ן, וצ"ל ולראש המבוי ג"כ עושה "צורת הפתח", וכמבואר ברשב"א.

עושה לחי וקורה", מבואר דסגי לראש המבוי הגדול בתיקון לחי וקורה, אפילו שבצד השני הוא סתום.

ולדבריו צ"ע דחסר תיקון צורת הפתח בכה"ג שנכנס דרך המבוי הגדול [המתוקן בלחי] ופונה למבואות הקטנים בצד המתוקן בלחי. וא"א לתרץ כמו המאירי, דהרי אין לו צוה"פ בצד השני ולא הוה מבוי המתוקן.

וכמו"כ א"א לפרש כמו בריטב"א דהמבואות הקטנים חשיבי כמפולש ומוציא מעקמומיתו. דזה א"ש בריטב"א שהמבוי הגדול מפולש ולכן גם מצד המבוי

מבואות קטנים המפולשים זה כנגד זה

אמנם הריטב"א כתב כן בשיטת ר"י ד"הם לא היו מכוונים אלו כנגד אלו, דא"כ לכ"ע כל חד מינייהו מבוי מפולש גמור". ולא ניתן לפרש בדבריו כמו הב"י, דבאמת לפי רב אין הבדל בין מכוונים לאינם מכוונים, תמיד צריך צוה"פ למבואות הקטנים שבצד אחד ולחי למבואות שבצד השני לצד רה"ר, ולא צריך שום תיקון בעקמומית.

אלא דבריו מתפרשים דבמכוונים לא היה אב"י חולק שלא להצריך צוה"פ למבואות הקטנים.

וגם הב"ח (אות ו') חולק על הב"י דאין ראייה מתוס' דבמכוונים גם לרבא לא צריך תיקון בעקמומית, דדבריהם מתפרשים לאב"י דאילו היו מכוונים לא היה אב"י חולק שלא להצריך צורת הפתח למבואות הקטנים.

ר"ת פירש דמבוי העשוי כנדל היינו מבוי גדול שיש לו מבואות קטנים הפתוחים לו מב' הצדדים זה שלא כנגד זה, וכתבו תוס' דאילו פתוחים זה כנגד זה "אם כן הוה מפולשין".

ביאור הב"י

וביאר הב"י דכוונת תוס' דבכה"ג גם רב מודה שלא צריך תיקון בעקמומית. והיינו לפי מה שלמדו כמו רש"י דרב מצריך תיקון בעקמומית (כפי שלמדו תוס' לעיל ו.), וכפי הנראה כאן בצירוף שבתוס'), ובכה"ג שמכוונים זה כנגד זה א"כ הוה מבוי אחד ארוך מפולש ולא צריכים שום תיקון באמצעם. [ומצד מבוי עקום בצורת ר' עם המבוי הגדול, כבר הבאנו לעיל מש"כ הב"י בזה ד"מבוי המכוון כנגדו מוציאו מעקמומיתו", ואין דין לתקן את המבוי העקום].

וכן כתב המ"א (סק"ד) דגם במכוונים בעי' תיקון צוה"פ בעקמומית, ודלא כהב"י.

ביאור המ"א

והנה כתב המ"א בטעם דפליג על הב"י במכוונים זה כנגד זה, דאכתי צריכים תיקון בעקמומית משום שמפולשים בצורת ר' עם המבוי הגדול. והיינו דחלק על היסוד שהתחדש בב"י ד"מבוי המכוון כנגדו מוציאו מעקמימותו" וסובר דעדיין צריך תיקון לעקמומית.

ביאור הב"ח

ולמרות שהמ"א כתב דכדבריו כתב מו"ח, מ"מ בב"ח מבואר דפליג על הב"י מטעם אחר, דלא מסכים למה שהתחדש בב"י דבמכוונים זה כנגד זה הופכים להיות מבוי אחד ארוך המפולש וממילא לא צריכים צוה"פ באמצעם, דזה אינו, אלא "בהך גיסא שהוא פתוח למבוי הגדול חשוב כאילו הוא פתוח לרה"ר והוי להו כל מבואות הקטנים מפולשין משני ראשין לרשות הרבים דצריך צוה"פ מכאן ולחי וקורה מכאן", משא"כ באין מכוונים זה כנגד זה "כל מבוי קטן בפתחתו למבוי גדול אינו חשוב מפולש לרה"ר אלא הוה ליה כמבוי עקום".

ומבואר בב"ח שלמד דבמכוונים זה כנגד זה, כל מבוי קטן הוא מפולש לרה"ר מצד עצמו, דבמקום פתיחתו למבוי הגדול חשיב מפולש לרה"ר מאחר והוא פתוח כנגדו, ולכן צריך תיקון מבוי מפולש לכל מבוי קטן בנפרד, ואין מחשיבים ב' המבואות ביחד כמבוי ארוך.

והנה יל"ד לפי המבואר כאן דהב"ח חלק על הב"י דלא חשיבי כמבוי אחד ארוך, די"ל דבנקודה ד"מבוי המכוון כנגדו מוציאו מעקמימותו" מודה הוא לב"י. ונפ"מ בזה אם יכול לתקן את המבואות הקטנים בצוה"פ בצד הפתוח לרה"ר ולחי בצד הפתוח למבוי הגדול, דאם מבוי המפולש מוציאו מעקמימותו, הוי תיקון טוב. משא"כ אם יש כאן בעיה נוספת של מבוי עקום בצורת ר' עם המבוי הגדול, א"כ צריך שיניח את תיקון הצוה"פ בעקמומית דוקא, ולא מהני מה שהניח צוה"פ בצד הפתוח לרה"ר.

והנידון בזה הוא, האם היסוד דה"מפולש" מוציאו מעקמימותו, מיוסד על ענין זה שנהיה מבוי אחד ארוך ולכן כבר לא מתיחסים לעקמימות שבו, או"ד עצם זה שיש למבוי הזה חיסרון של מבוי מפולש מצד עצמו כבר הוא סיבה שלא להתייחס ל"עקום" שבו.

ולפי הצד שהב"ח מודה בזה דמוציאו מעקמימותו, יצא נפ"מ בין הב"ח למ"א, דלמ"א צריך לתקן צוה"פ בעקמומיתו דוקא, משא"כ לב"ח דמהני ג"כ צוה"פ בצד רה"ר ולחי בצד הפתוח למבוי הגדול.

ביאור הריטב"א

והנה הריטב"א כתב "הם לא היו מכוונים אלו כנגד אלו, דא"כ לכ"ע כל חד מינייהו מבוי מפולש גמור", ויש מקום לדייק "כל חד מינייהו" דכוונתו כמו הב"ח דכל מבוי ומבוי דינו כמפולש מצד עצמו, ולא שמחשיבים ב' המבואות כמבוי אחד ארוך.

באחד מן המבואות קטנים ובא למבוי האמצעי הגדול מן הדרום לצפון פונה למזרח או למערב של מבוי הגדול ויוצא לר"ה, ואע"פ שכל אחד ואחד מן המבואות קטנים המתפצלים ממבוי גדול לכאן ולכאן הם מפולשים כל אחד ואחד מכנגד חבירו, כיון שהמבוי גדול מפסיק ביניהם שם פוסק מרוצתם ופילושם."

מבואר ממש להיפך מסברות הנ"ל, דבב"י והריטב"א התבאר שהמפולש מוציאו מעקמימותו, ואילו ברשב"ם מבואר דמתחסיים רק לעקמימות ולא לפילוש הישר, משום שהמבוי הגדול מפסיק ביניהם ופוסק מרוצתם ופילושם.

וצ"ע דביארנו לעיל באריכות בריטב"א היסוד דמבוי המפולש מוציאו מעקמומיתו, ואיך זה מסתדר אם כוונת הריטב"א כמו הב"ח דכל מבוי קטן הוא מבוי מפולש בפנ"ע. אמנם להנ"ל א"ש, די"ל דאין זה סותר זה את זה, דגם אם נחשיב כל מבוי קטן כמבוי נפרד, מ"מ עצם זה שיש לו שם מבוי מפולש גמור, מוציאו מעקמומיתו שלא צריך לתקן את המבוי עקום שבו.

שיטת הרשב"ם

האו"ז (סי' קיג') מביא את שיטת הרשב"ם דמבוי העשוי כנדל באמת איירי דהמבואות הקטנים מפולשים זה כנגד זה, ומבאר דהוה מבוי עקום "שהרי אם נכנס

בטעם דאין פסול "פרצה"

בצוה"פ ודאי א"ש. וגם אם תיקן את ראשי המבוי בצוה"פ ואת העקמומית בלחי, א"ש דע"י הלחי מוגדר דזהו סוף המבוי, והמבוי הגדול לא מהוה פרצה במבוי, דלא צריך להשלמת מחיצות המבוי הקטן ע"י עומ"ר.

לפי שמואל שלא מצריך צוה"פ, ולפי ר"י שלא מצריך תיקון בעקמומית, אכתי צ"ע דהרי צריך להשלים את ב' המחיצות של המבואות הקטנים ע"י עומ"ר.

ותירץ הקר"א דשאני הכא שהוא פרוץ למבוי ולא לרה"ר. וביארנו לעיל (סי' י') דהיינו לפי ההבנה שפסול פרצה בצד הוא מטעם "פרצה"^{קט}, ופרצה הוא דוקא למקום הסמוך לו, ולכן כל שפרוץ למבוי המתוקן לא

יל"ע במבוי העשוי כנדל, מדוע אין חיסרון של פרצה בצדו, הרי המבואות הקטנים יש להם פרצה בב' הצדדים ובקעי שם רבים, ומודה רב חנן בבקעי רבים דפרצתו בד'.

ומוסיף החזו"א (סה' סקמ"ב) דאפילו לשמואל הסובר שפרצת מבוי בעשר אפילו בבקעי רבים, היינו משום דס"ל דפילוש מהצד לא הוה פילוש, אבל מתי שיש ב' פרצות זה כנגד זה [כמו כאן שהמבוי הגדול עובר בקצה המבואות הקטנים] מודה הוא דפרצתו בד' מחמת הבקיעת רבים שעוברים שם בפילוש ישר.

והנה לפי רש"י בשיטת רב שצריך תיקון בעקמומית, אם תיקן את העקמומית

✽ הערות והוספות ✽

^{קט} למרות שכאן יש ב' פרצות אחת מול השניה ובעלמא הוי פילוש, מ"מ כאן ששניהם פתוחות למבוי ולא לרה"ר אין בזה חיסרון

והקטנות ניתרות אחרי כן בעומ"ר במחיצותיהן הן, ולא בתיקוני צוה"פ של הגדול".

והיינו דמכיון שכל הסיבה שפרצה כאן תפסול הוא מכח הא דבקעי רבים במבוי הגדול, עד כמה שתיקנו את המבוי הגדול, שוב אין בקיעת רבים זו יכולה לעשות שם פרצה, ושפיר ניתרים המבואות הקטנים בעומ"ר.

צריך תיקון, ולא אכפ"ל הא דבסופו פתוח לרה"ר.

אמנם לפי ההבנה שפסול מטעם פילוש אכתי צ"ע. וכן הזכרנו לעיל (סי' י') שהחזו"א לא אחז מתירוץ זה.

ותירץ החזו"א (סה' סקמ"ב) "וי"ל דכיון דבאמת הפרצות ניתרות בעומ"ר אלא שכל שמפולשין אסירי מחמת בקיעת רבים, והכא שהמבוי גדול גדור לא חשיב פרצה

מבוי עקום כמין ח'

הדבר "דכיון דשני הפתחים לרה"ר אחד והעומד בפתח זה לא יסבב לבא סביב [הפס] לפתח אחר, אבל במבוי עקום יש בשני ראשי' בכל צד רה"ר ורגילות לילך דרך מבוי מצד זה לצד אחר משום הכי הוי מפולש". ובביאור הסוגיא דף ו: כתבו לפרש דאיירי במבוי עקום כמין T.

תוס' ו. ועוד ראשונים כתבו לבאר לפי ההבנה דהגמ' ו: איירי במבוי כמין ח' ודינו כמפולש, דבשלמא לפי רש"י שצריך תיקון בעקמומית, לכן נקט לשון "דלתות", דצריך דלת לכל עקמומית, אבל לפי ר"י סגי בדלת אחת בראש המבוי ולחי או קורה לראש השני, ולא צריך שום תיקון בעקמומית, וצ"ע לשון "דלתות".

וכתבו ליישב לשיטתו או כגו' ר"ח דגריס "דלת", א"נ דאין הכוונה לדלתות אלא ל"תורת דלתות", א"נ דאין הכוונה למבוי

מח' ראשונים בדין מבוי כמין ח'

נחלקו הראשונים במבוי עקום כמין ח' וב' פתחיו פתוחים לרה"ר אחת, אם גם בזה אמר רב דדינו כמפולש.

איתא בגמ' ו: "ההוא מבוי עקום דהוה בנהרדעא, רמי עליה חומריה דרב וחומריה דשמואל ואצרכוהו דלתות. חומריה דרב דאמר תורתו כמפולש". ופירש רש"י שם דהיינו מבוי כמין ח', ש"שני פתחיו מפולשין לרה"ר אחת".

ומבואר שיטת רש"י דמבוי עקום כמין ח' לשיטת רב דינו כמפולש. וכן מבואר בתוס' (י: ד"ה עושה) וברא"ש (סי' ו').

אבל תוס' (י: ד"ה עושה) בשם הריצב"א, הרשב"א (ו.) והריטב"א (ו.) חולקים דמבוי עקום כמין ח' אין לו דין מפולש אפילו לפי רב, ועושה לחי או קורה לב' ראשיו. וטעם

✽ הערות והוספות ✽

של פילוש. ומצד הפרצה מהמבוי הקטן למבוי הגדול הוי פרצה מהצד.

ובישוב שיטת הלבוש והמ"ב, שמעתי לבאר דהחזו"א לשיטתו שלמד דחשיב כנפשט עקמומיתו, ממילא הוה הפילוש בב' ראשי המבוי, ולכן גם הגג של הח' צריך תיקון של פילוש כמו כל מבוי עקום שצריך תיקון בעקמומיתו.

משא"כ בשיטת הלבוש והמ"ב י"ל שהם למדו דכל מבוי מוגדר בפנ"ע, ורק ב' רגלי הח' צריכים תיקון צוה"פ משום שהם פרוצים בב' מחיצות שונות, ויש דין דבעי' ג' מחיצות שלימות לכן צריך צוה"פ למחיצה השלישית. אבל המבוי שבגג הח' הרי יש לו ג' מחיצות גמורות, דב' פרצותיו הם באותו צד, ולכן לזה סגי ב' לחיים לתקן את המחיצה הרביעית ולא צריך תיקון צוה"פ^ק.

תיקון הח' במבוי העשוי כנדל לפי ר"י

לפי ר"י יל"ע איך תיקן את העקמומית של הח'.

והנה הרא"ש למד בציוור של נדל כמו רש"י שכל המבואות בצד אחד, והקשה לפי ר"י [בנוסף על השאלה דלא מתאים לשון "איך גיסא"] מ"ט אמר רבא "עושה צורת הפתח לכולהו להאי גיסא ואיך גיסא מישתרו בלחי וקורה", הרי הרבה יותר פשוט שיעשה צוה"פ אחד לראש המבוי הגדול ולחי או קורה לכל ראשי המבואות הקטנים^ק.

כמין ח', אלא מבוי כמין T שצריך ממ"נ ב' דלתות.

תיקון הח' במבוי העשוי כנדל לפי רש"י

בכל מבוי העשוי כנדל, המבואות הקטנים הם עקומים כמין ח'. והנה רש"י עצמו סובר שמבוי כמין ח' דינו כמפולש. וא"ש לשיטתו שמתקן את העקמומיות בצוה"פ, שתיקן בזה גם את העקמומית של הח'.

ונראה בדוקא פירש כן שמתקן את העקמומיות בצוה"פ, ואינו יכול להפוך ולתקן את ראשי המבואות הקטנים לצד רה"ר בצוה"פ [וכן לראש המבוי הגדול] ולחי וקורה בעקמומית, דאכתי יחסר תיקון למבוי שבגג הח'.

אמנם דבר זה שנוי במח', דהלבוש (שסד' ס"ג) והמ"ב (שם סקי"ג) כתבו דמבוי העשוי כמין ח' יכול לתקנו ג"כ ע"י שיעשה צוה"פ לב' הראשים לצד רה"ר ולחי וקורה בב' העקמומיות. וא"כ א"ש גם במבוי העשוי כנדל דכל שתיקן את ראשי המבואות הקטנים לצד רה"ר בצוה"פ הוי תיקון גם לח'.

והחזו"א (סה' סק"ז וסקמ"א) חולק עליו דלא סגי בכך, מאחר וגג הח' אין לו תיקון צוה"פ, והדין הוא דבעי' שלכל מבוי ומבוי יהיה ניכר הצוה"פ. ולפי"ז באמת יצטרכו לתקן את המבוי העשוי כנדל דוקא ע"י צוה"פ לעמקומיות וכמו שפירש רש"י.

✽- הערות והוספות -✽

^ק ויש לציין דלמרות שבמבוי העשוי כנדל אין ג' מחיצות לגג הח', דהרי הוא פרוץ מב' צדדיו למבוי הגדול. כבר ביארנו לעיל דאין לזה שם פרצה והנהיג התם עומ"ר, וממילא חשיב שיש לו ג' מחיצות.

^ק הרא"ש הקשה כן לשיטתו שלמד דהמבוי הגדול הוא מבוי סתום [וכמש"כ לעיל ממש"כ הרא"ש להוכיח מדברי רבא שאמר "כמאן כשמואל" דלא כר"י, מוכח שהרא"ש למד שהמבוי הגדול סתום, דאל"כ אין ראייה וכמש"כ הגרי"ב], וממילא סגי בצוה"פ אחד. אבל גם אם נלמד שהמבוי הגדול הוא מפולש, מ"מ אכתי יש מקום לשאול שיעשה צוה"פ לב' ראשי המבוי הגדול, ולכולהו

וכתב הרשב"א (ו). דאנה"נ צ"ל שהוא חולק דמבוי עקום כמין ח' אין דינו כמפולש.

אמנם הריטב"א למרות דס"ל (ו). דמבוי בצורת ח' דינו כסתום, מ"מ לא כתב להוכיח דין זה מסוגיין. ולפי מה שביארנו לעיל בריטב"א דהפילוש [בצורת ל'] מוציאו מעקמימותו, ולא צריך תיקון לעקמומית של המבואות הקטנים עם המבוי הגדול בצורת ר', ה"ה שלא צריך תיקון לעקמומית בצורת ח'. ולכן באמת אין מכאן ראיה למבוי בצורת ח' בעלמא דדינו כסתום.

ותירץ דבאמת הטעם שהצריך רבא כן הוא משום תיקון העקמומית של הח', דע"י שתיקן את כל ראשי הקטנים בצוה"פ תיקן את הח' שיש בראשו צוה"פ.

אמנם הראשונים למדו בר"י כמו ר"ת שיש מבואות קטנים מב' הצדדים, ולפי"ז ביארו דעושה לכל ראשי המבואות הקטנים שבצד אחד צוה"פ ולראשי המבואות הקטנים שבצד השני לחי וקורה. ולפי"ז שוב צ"ע במבואות הקטנים שבצד שנתקן בלחי וקורה דאין תיקון לעקמימות של הח'.

סימן יב'

בדין מבוי המפולש, חצר המפולשת ומבוי הכלה לחצר (ז).

ביסוד דין מבוי המפולש

וצ"ע אם יסוד דין מבוי המפולש המצריך צוה"פ הוא כדי שיהיו ג' מחיצות, מדוע לא מהני לזה עומ"ר.

ואין לפרש שצריך דוקא צוה"פ משום דבעי מחיצה גמורה. דלא עדיפא צוה"פ מעומ"ר, ואדרבה בריטב"א (כב.) מבואר דאתי רבים ומבטלי מחיצה של צוה"פ אבל לא מחיצה של עומ"ר, חזי' דעומ"ר היא מחיצה יותר טובה מאשר צוה"פ.

וכתב הר"ן (יא. ד"ה שכן התרתה) "וטעמא דמלתא שמתוך שרגל הרבים מצויה בו, כל שהוא מפולש אפי' עומד שבו מרובה על הפרוץ הצריכהו צורת פתח". ועוד כתב (ח: ד"ה ולרבה) דהחילוק בין מבוי המפולש לחצר המפולש [דסגי ליה בעומ"ר] דדוקא במבוי אסור "משום דאין בפרצתו תורת פתח, אבל חצר שהרבים נכנסין בו ויוצאין בו כל חד מיניהו פתח הוא".

ושמעתי לפרש בכוונתו, דאנה"נ מצד הדין דבעי ג' מחיצות שפיר סגי בעומ"ר, אלא שבמבוי יש עוד חיסרון, דמכיון שרגל הרבים מצויה בו א"כ בקעי רבים דרך אותה פרצה, וקיי"ל כרב חנן (ו.) דפרצת מבוי דבקעי בה רבים הוי פרצה בד', לכן צריך לסתום את הפרצה ע"י צוה"פ, [משא"כ חצר

גמ' דף ז' ע"א "סרטיא מכאן ובקעה מכאן או בקעה מכאן ובקעה מכאן עושה צורת הפתח מכאן ולחי וקורה מכאן".

ויל"ע ביסוד דין מבוי המפולש, מ"ט צריך תיקון צוה"פ.

וכתבו הרשב"א והריטב"א (צד.) דמבוי המפולש לא ניתר בלחי מכל צד, משום דג' מחיצות דאורייתא, וחיבים לגדור את המחיצה השלישית במחיצה מעליתא. ואכן לר' יהודה דב' מחיצות דאורייתא, סגי בלחי וקורה מב' רוחות, כדתניא (יב: ועוד) "אמר רבי יהודה מי שיש לו ב' בתים בב' צידי רה"ר עושה לחי מכאן ולחי מכאן וכו' ונושא ונותן באמצע". וכ"כ ג"כ תוס' יב: (ד"ה איתיביה) דטעמייהו של רבנן החולקים על ר' יהודה "דמדרבנן בעו שלש מחיצות גמורות".

ביאור הא דצריך צוה"פ ולא סגי בעומ"ר

והנה כתב הר"ן (יא. ד"ה שכן התרתה) "מבוי המפולש אפילו עומד מרובה על הפרוץ באותן רוחות שהוא מפולש בהם צריך צורת פתח". וכן מבואר ג"כ למי שפירש (לעיל סי' ח') דפרצה מהצד פוסלת משום דהוה מפולש, חזי' דלמרות שיש שם עומ"ר מ"מ צריך צוה"פ.

בבקיעת רבים, דדוקא בבקעי רבים חשיב פרצה הצריכה תיקון צוה"פ. [וכמו"כ לפי ההבנה דמיתלף ברה"ר, נראה דבלא בקעי לא מיחלף].

ובאמת החזו"א (סי' סה') דן בזה, שכתב בסק"י "בלא בקעי בה רבים גם במפולש במבוי לא אסר' כל שעומד מרובה", ומאידך בסקל"א [ובסקל"ה] הסתפק בזה "נראה דבמפולש לא בעינן תנאי דבקיעת רבים במבוי, וצריך עיון".

והנה הוכחת החזו"א דלא בעי' תנאי דבקיעת רבים היא מסוגיין, וז"ל "מש"כ שם (סק"י) דבלא בקעי בה רבים אפשר דגם במבוי שרי אף מפולש, לכאורה ל"מ הכי בסוגין דהא אסרינן בפרצת החצר כנגד פרצת המבוי, ואמאי ליהוי כפרוץ למקום דלא בקעי בה רבים" [ועיי"ש מש"כ לדחות בזה]. ולהלן יתבאר אי"ה דלכאורה זה הביאור בראשונים שכתבו דמעיקר הדין אין למבוי זה דין מפולש, והוא רק מיחזי כמפולש. ולפי"ז א"ש דבאמת במפולש צריך תנאי דבקיעת רבים.

מבוי הפרוץ לקרפף יותר מבית סאתים

תוס' (ע"ב ד"ה בעירבו) כותבים בשם ר"י "דרחבה דהכא לא הוא כרחבה דפ' שני, דהתם מייירי ביתירה מבית סאתים ולא הוקף לדירה והוא כרמלית וכו' אבל רחבה דהכא אינו כן דא"כ הוה כלה לבקעה". מבואר שמבוי הפרוץ לקרפף יותר מב"ס שלא הוקף לדירה דינו כמבוי המפולש לכרמלית. וכפשוטו נראה שצריך תיקון צוה"פ דוקא.

אמנם הרשב"א (עבוה"ק ש"ב פ"א) כותב דמבוי המפולש לקרפף יותר מבית

דאפילו בקעי רבים פרצתו בעשר, לכן סגי ליה בעומ"ר].

עוד יש מהלך דטעם מפולש משום דמיחלף ברה"ר (כ"כ האב"נ רסב' סק"ח בתו"ד), ולפי"ז ג"כ יש לפרש שצריך דוקא צוה"פ בשביל היכר.

בענין אם סגי בעומ"ר מב' הצדדים

והנה כתב הר"ן "מבוי המפולש אפילו עומד מרובה על הפרוץ באותן רוחות שהוא מפולש בהם צריך צורת פתח", דמבואר דאפילו שיש בב' צידיו עומ"ר צריך תיקון צוה"פ. וזה א"ש לשיטתו הנ"ל, דסו"ס יש כאן פרצה דבקעי רבים ולכן צריך צוה"פ.

אמנם הגאו"י (ח.) כתב בשיטת הרשב"א (עבוה"ק ש"א פי"ד, לפי הגי' שהיתה לפניו) דאם יש מב' הצדדים עומ"ר לא צריך צוה"פ. ולדבריו צ"ע כנ"ל מדוע כשצד אחד נתקן בלחי לא סגי בצד השני בעומ"ר.

והיה מקום לומר דס"ל כמו ההבנה דצוה"פ נצרכת משום שמיחלף ברה"ר, ולכן כל שיש עומ"ר מב' הצדדים ואינו פרוץ כ"כ לרה"ר, לא מיחלף.

אמנם אכתי צ"ע דהרי כל מה שמועיל עומ"ר במבוי הוא נלמד בק"ו מלחי (כמבואר לעיל ה:), וא"כ במבוי זה שלא ניתר בלחי מכאן ולחי מכאן, איך מהני עומ"ר מכאן ועמו"ר מכאן.

אם דין מפולש תלוי בבקיעת רבים

והנה לפי הר"ן הנ"ל היה נראה דמבוי המפולש המצריך תיקון צוה"פ תלוי

ולמה שנתבאר בר"ן הנ"ל א"ש, דהתבאר דמצד הדין דבעי' ג' מחיצות שפיר סגי בעומ"ר, וכל מה שצריך צוה"פ הוא מחמת הפרצה דבקעי בה רבים, וממילא כשהוא פרוץ לקרפף שהוא מקום גדור ואין שם בקיעת רבים, לא הוי פרצה הצריכה תיקון, ולכן סגי בעומ"ר. וגם לפי ההבנה דמיחלף ברה"ר, י"ל דבכה"ג שפתוח למקום גדור שאין בו בקיעת רבים לא שייך מיחלף.

סאתיים שלא הוקף לדירה ו"נפרצו זה לזה במלואן שניהן אסורין, כרמלית היא זו, והרי מבוי זה נפרץ במלואו לכרמלית". מבואר בדבריו דכל הפסול הוא מחמת שהוא פרוץ "במלואו" לכרמלית, אמנם אם יש שם עומ"ר לא צריך צוה"פ. וצ"ע דמבוי המפולש לא נתקן בעומ"ר, אלא צריך דוקא צוה"פ, וכאן הרי הוא מבוי המפולש לכרמלית.

מבוי הכלה לחצר

בביאור סוגית הגמ' נאמרו כמה מהלכים בראשונים, וכדלהלן.

פירוש רש"י

רש"י פירש בדברי רב יהודה דמדנקט "רחבה" משמע דוקא רחבה שאין בה דירון, אבל בחצר הדירון אסורים, דס"ל נראה בחוץ ושוה מבפנים לא נידון משום לחי. אמנם מצד מפולש לא נאסר, והיינו כרב יוסף דמבוי הכלה לאמצע רחבה לא נאסר.

ועל זה שואל אביי סתירה מדברי רב בתרתי, דמזה שרב אמר שהמבוי אסור בכה"ג שהחצר פרוצה כנגדו לרה"ר, משמע דדוקא משום מפולש פסול, דס"ל דמבוי הכלה לאמצע רחבה ורה"ר כנגדו הוי מפולש, ודלא כרב יוסף [אלא כרבה דכל שהרה"ר כנגדו הוה מפולש]. אמנם מחמת דירון לא נפסל, דס"ל דלחי הנראה מבחוץ ושוה מבפנים נידון משום לחי.

ובמסקנת הגמ' לא משתנה ההבנה ברב יהודה, דלעולם דירון אסורים שלא נידון משום לחי, ופילוש לאמצע רחבה

גמ' דף ז ע"א - ע"ב ו"מסיים בה משמיה דרב יהודה אם היה מבוי כלה לרחבה א"צ כלום. אמר ליה אביי לרב יוסף הא דרב יהודה דשמואל היא דאי דרב קשיא דרב אדרב בתרתי, דאמר רב ירמיה בר אבא אמר רב מבוי שנפרץ במלואו לחצר ונפרצה חצר כנגדו חצר מותרת ומבוי אסור ואמאי ליהוי כמבוי שכלה לרחבה וכו', השתא דאמר ליה רב ששת לרב שמואל בר אבא ואמרי ליה לרב יוסף בר אבא אסברא לך כאן שעירבו כאן שלא עירבו דרב אדרב נמי לא קשיא כאן שעירבו בני חצר עם בני מבוי כאן שלא עירבו".

שם דף ח' ע"א ו"למאי דסליק אדעתין מעיקרא בין שעירבו ובין שלא עירבו פליגי, בעירבו במאי פליגי בשלא עירבו במאי פליגי, בשלא עירבו פליגי בנראה מבחוץ ושוה מבפנים, בעירבו קמיפלגי בדרב יוסף דאמר רב יוסף לא שנו אלא שכלה לאמצע רחבה אבל כלה לצדי רחבה אסור".

"אמר רבה הא דאמרת לאמצע רחבה מותר לא אמרן אלא זה שלא כנגד זה אבל זה כנגד זה אסור".

יהודה דאיירי בעירבו מותר אפילו שנכנסים כותלי המבוי לחצר.

ומפרש הק"נ (אות מ') דהא דנכנסים כותלי מבוי לחצר, זה חיסרון רק לדירין דאין כאן לחי, אבל לפילוש זה לא משנה, דהא דכלה לאמצע רחבה אינו מפולש, אין זה מחמת הגיפופי, אלא עצם זה ש"לאחר שכלו כותלי מבוי רוחבה של רחבה עודף על מבוי לכל צד, נראה שהמבוי לרחבה כלה ואינו מושך עד רה"ר שכנגדו ולא אתי למשרי מפולש".

קושיית תוס' על רש"י

תוס' (ד"ה בעירבו) שואלים על רש"י דלא א"ש לשון הגמ' "בעירבו קמיפלגי בדרב יוסף", דהרי עיקר חידושו של רב יוסף הוא דבכלה לצידי חצר כולם מודו דהמבוי אסור, ובזה הרי לא חולקים.

ומביאים בשם ר"ח שמיישב הא דאמרה הגמ' דפליגי בדרב יוסף, הכוונה שחולקים בדין הראשון שחידש רב יוסף דכלה לאמצע רחבה לא הוי מפולש אפילו בזה כנגד זה ודלא כרבה. אמנם העיר דלפי"ז ה"ל למימר "דרבה ודרב יוסף איכא ביניהו".

פירוש ר"י

תוס' (ד"ה בעירבו) מביאים בשם ר"י שלמד את הסוגיא בענין אחר [ובזה מרויח את הקושיא הנ"ל]. דלעולם "רחבה" יש בה דירין, ומבואר ברב יהודה שאין פסול של דירין, דס"ל דנראה מבחוץ ושוה מבפנים נידון משום לחי. וכמו"כ מדלא חילק רב יהודה בין כלה לאמצע רחבה או לצידיה,

לא אסור [ולרבה היינו דוקא בזה שלא כנגד זה]. אלא משתנה ההבנה ברב "דאמר ליה רב ששת וכו' אסברא לך כאן שעירבו כאן שלא עירבו", והיינו שכך קיבל מרב דלא כמו שהבננו בהו"א דטעמו של רב משום מפולש ולא משום דירין, אלא אדרבה טעמו רק משום דירין דאיירי בחצר שלא עירבו, ואילו משום מפולש מודה לרב יוסף דכלה לאמצע רחבה לא הוי מפולש [ולרבה דוקא בזה שלא כנגד זה].

ויוצא שהגמ' ענתה על ב' השאלות, דעל הסתירה אם דירין פוסלים, תירצה גם לרב אוסרים דמה"ט קאמר דהמבוי אסור. ועל הסתירה בדין פילוש לאמצע רחבה, תירצה הגמ' דרב באמת לא אסר מטעם זה, ומודה דלא הוה מפולש. אמנם כשהגמ' אמרה "דרב אדרב נמי לא קשיא כאן שעירבו בני חצר עם בני מבוי כאן שלא עירבו", זה מתרין רק את השאלה מדירין, דמתרצת דרב איירי בלא עירבו ולכן אוסרים, ורב יהודה איירי ברחבה שאין בה דירין דהוה כמו חצר שעירבו.

פירוש הרא"ש

הרא"ש (סי' ח') ג"כ לומד כמו רש"י דלמסקנה רב אוסר משום דירין ולא משום פילוש, והגמ' מתרצת דרב יהודה איירי בעירבו ולכן אין דירין אוסרים ורב איירי בלא עירבו ולכן הדיריים אוסרים. ומוסיף דלמרות שהגמ' תולה הא דדירין אוסרים משום דנראה מבחוץ לא נידון משום לחי, מ"מ להלכה דקיי"ל נידון משום לחי ג"כ יש ליישב דברי רב ד"מיירי כשנכנסין כותלי מבוי לחצר" ולכן בלא עירבו הדירין אוסרים, ורב

אין פסול של דיוורין, אבל לעולם לא נידון משום לחי.

והנה הגמ' לא תירצה כאן את הסתירה בדין מפולש. ומבאר ר"י דמתורצת גם השאלה השניה כדמפרש רב יוסף להלן דרב יהודה איירי בכלה לאמצע הרחבה ולא לצידיה. ומפרש דלמרות שרב יהודה סתם [דמכח זה למדנו בהו"א דמתיר אפילו כלה לצידי רחבה], מ"מ אחרי דהגמ' מתרצת דרב יהודה אמר משמי' דרב, א"ש דרב מה שסתם כאן פירש כאן, דאחרי שמתבאר דס"ל נראה מבחוץ לא נידון משום לחי, א"כ ע"כ לא איירי בכלה לצידי רחבה, דתרתוי לריעותא לא היה מתיר, וע"כ איירי כמו שכתב רב יוסף בכלה לאמצע רחבה.

ביאור תירוץ הגמ' "כאן שעירבו כאן שלא עירבו"

והנה בין לרש"י ובין לר"י, יוצא שמה שהגמ' תירצה "דרב אדרב נמי לא קשיא, כאן שעירבו בני חצר עם בני מבוי כאן שלא עירבו", זה מתרץ רק את הקושיא מדיוורין, אבל את השאלה מפילוש אין זה מתרץ. וזה קצת סתום בלשון הגמ'.

אמנם יש ראשונים שלמדו שתירוץ "כאן שעירבו בני חצר עם בני מבוי כאן שלא עירבו" מתרץ את ב' השאלות, וכדלהלן:

פירוש הבעה"מ

הבעה"מ מפרש "פירוש אם לא עירבו בני חצר עם בני מבוי, כל חד וחד מינייהו קאי באפי נפשיה ולא חשבינן לפרצת חצר כאילו היא במבוי, והוה ליה כמבוי שכלה

נראה דבכל גווני התיר, ומבואר שחולק על רב יוסף דאפילו כלה לצידי רחבה המבוי מותר. [וטעמו שיכול להתיר בצידי רחבה, היינו דוקא מכח מה דס"ל דנידון משום לחי, וא"כ הוה רק חדא לריעותא, דאילו ס"ל שלא נידון משום לחי, הוה תרתוי לריעותא, דגם כותל אחד ממשיך ביושר עד הרה"ר וגם בצד השני אין שום היכר בין המבוי לרחבה, ובזה ודאי שהמבוי אסור].

ושואל אביי דברב מבואר לא כן בתרתוי, דרב שאמר המבוי אסור משמע דאוסר מתרי טעמי, דמדנקט דנפרץ לרה"ר מבואר שיש פסול של מפולש, והיינו בכלה לצידי רחבה [דאילו לאמצע רחבה פשיטא דלא הוה מפולש וכרב יוסף]. והיינו כרב יוסף דאפילו אם נימא שנראה מבחוץ נידון משום לחי והוא רק חדא לריעותא מ"מ אסור. ומדנקט נפרץ במלואו מבואר שיש פסול של דיוורין [דאילו פסול של מפולש הוה אפילו אם לא נפרץ במלואו], והיינו דס"ל דנראה מבחוץ ושוה מבפנים לא נידון משום לחי.

והא דאצטריך לפסול גם מטעם פילוש ולא סגי ליה בפסול של דיוורין, כתב הגאון"י דנפ"מ לכלים ששבתו במבוי, דמצד פסול דיוורין מותר לטלטלם [כר"ש דקיי"ל כוותי']. משא"כ מצד פסול פילוש דאינו יכול לטלטלם אלא תוך ד"א.

ובמסקנת הגמ' לא משתנה ההבנה ברב, דלעולם נשאר כרב יוסף דכלה לצידי חצר הוה מפולש, ונראה מבחוץ לא נידון משום לחי. והגמ' מתרצת רק דמשתנה ההבנה ברב יהודה "כאן שעירבו בני חצר עם בני מבוי כאן שלא עירבו", והיינו שרב יהודה איירי בעירבו בני הרחבה עם בני המבוי, ולכן

רב יהודה כמש"כ רב יוסף ורבה בכלה לאמצע חצר וזה שלא כנגד זה, דאז מותר אפילו אם עירבו.

פירוש הגאון

הגאון (ח. ד"ה ואנן חזינן) לומד בדרך הבעה"מ, אבל לא מטעמי. ומפרש דאם נראה מבחוץ נידון משום לחי, אז אם לא עירבו המבוי מותר אפילו אם כלה לצדי חצר או זה כנגד זה, ד"מגו דמהני לי' למבוי גיפופי דחצר ורחבה הנראין מבחוץ לגבי חצר דלא ליתסר עלי' משום דיורי חצר ורחבה, מהני לי' נמי לגבי רשות הרבים", אבל אם עירבו המבוי אסור, דבכה"ג לא צריך את הגיפופי להתיר במבוי שלא יאסרו עליו הדיורין, וממילא אין מגו להתיר גם את הפילוש.

אבל אם כלה לאמצע חצר [זה שלא כנגד זה], המבוי מותר אפילו אם עירבו, "הואיל ונידון משום לחי ולא מחזי כולי האי כמפולש לא אחמור בי' רבנן". ואם נראה מבחוץ לא נידון משום לחי, אז המבוי אסור אפילו אם כלה לאמצע חצר זה שלא כנגד זה, ד"הואיל ואינו נידון משום לחי בכולהי גוונא קא מחלפא במפולש לרה"ר ממש".

ולפי"ז מפרש דאביי דייק מסתימת רב דאיירי גם בלא עירבו וצ"ע מ"ט המבוי אסור, הרי מיגו דמהני הלחי לדיורין מהני ג"כ לפילוש, אלא ע"כ רב ס"ל דאינו נידון משום לחי ולכן אסור בכל גוונא אפילו כלה לאמצע חצר זה שלא כנגד זה.

ורב יהודה שהתיר מבוי הכלה לרחבה, ע"כ ס"ל דנידון משום לחי, ואז תלוי דאם עירבו [שאינן מגו] מותר רק בכלה לאמצע

לרחבה ואינו צריך כלום. ואם עירבו בני חצר עם בני מבוי, רואין את פרצת החצר כאילו היא במבוי עצמו והוה ליה כמבוי המפולש לרה"ר ואסור".

ולכאורה נראה שהבעה"מ למד כמו רש"י דהגמ' בהו"א הבינה דכוונת רב לאסור מטעם פילוש ולא מטעם דיורין. ולומד שזה נשאר גם למסקנה דרב איירי בעירבו, שאין פסול מטעם דיורין, וכל הפסול הוא מטעם מפולש דע"י העירוב נהיו כאחד ולכן חשיב מפולש אפילו כלה לאמצע רחבה ואפילו זה שלא כנגד זה. ורב יהודה איירי בלא עירבו, והא דאין פסול מחמת דיורין היינו משום דברחבה אין דיורין, והא דאין פסול מפולש היינו משום דכלה לאמצע חצר לא הוי מפולש כשלא עירבו [ולרבה דוקא בזה שלא כנגד זה].

ואם כלה לצדי חצר, אפילו אם לא עירבו המבוי אסור, דכן פירש רב יוסף לדברי רב יהודה שהתיר את המבוי דוקא בכלה לאמצע רחבה, אבל כלה לצדי רחבה אסור, למרות שרב יהודה איירי בלא עירבו.

אמנם הגאון (ח. ד"ה ומבוי) לומד בבעה"מ דבלא עירבו אפילו אם כלה לצדי חצר או בזה כנגד זה, מ"מ אין המבוי אסור, ודוקא בעירבו אסור. וצ"ב איך הוא למד את הסוגיא.

וצ"ל כמו שכתב הגאון עצמו בביאור הסוגיא [מובא להלן] דמה שהגמ' תירצה דרב יהודה איירי בלא עירבו, חד מינייהו נקט, דהיינו שבאה לתרץ דבכה"ג מתיר אפילו זה כנגד זה ואפילו כלה לצדי רחבה. אמנם ה"ה שהגמ' יכלה להעמיד את

ששת דאמר דעירוב משוי להו חד מינא ומחיצות דהכא מהני להתם".

מבואר בראב"ד שלמד תירוץ הגמ' דרב איירי בלא עירוב, ומה"ט יש גם פסול של דיריין, וגם פסול של מפולש, דתיקון של הרחבה [לצד הרה"ר] לא מהני לתקן את הפילוש של המבוי [לצד הרחבה]. והיינו כמו ר"י שרב פוסל מתרי טעמי, ואיירי בכלה לצדי חצר [או בזה כנגד זה לפי רבה], דאילו בכלה לאמצע החצר [וזה שלא כנגד זה], גם בלא עירוב לא אוסר מטעם מפולש [וכ"כ הגאון"י (ז: ד"ה ואף)]. ורב יהודה איירי בעירוב ולכן אין בו פסול של דיריין, וכמו"כ אין בו פסול של מפולש משום דע"י העירוב נעשו חד מינא, ותיקון של הרחבה [לצד הרה"ר] מהני גם למבוי.

אמנם בגוף דברי הראב"ד צ"ב איך מהני התיקון של הרחבה למבוי, הרי אין שם תיקון צוה"פ אלא רק עומ"ר, ולתיקון פילוש בעינן דוקא תיקון צוה"פ. ויתבאר להלן אי"ה.

פירוש התורי"ד

מהלך נוסף מצאנו בתורי"ד שלומד בהו"א של הגמ' כמו רש"י, ומפרש את תירוץ הגמ' דרב לא משתנה, דנשאר כמו בהו"א שפוסל מטעם פילוש, ולא מטעם דיריין משום דאיירי בעירוב. ורב יהודה הוא שמשתנה דבהו"א למדו דאיירי בנפרצה רחבה לרה"ר, ועכשיו הגמ' מתרצת דלעולם רב יהודה איירי "כשלא עירוב, וכשלא נפרצה רחבה כנגדו קאמר, ולדיוקא דידיה איצטריך דדוקא רחבה לא אסרה ליה למבוי משום דלית בה דיריין, הא חצר דאית בה דיריין

רחבה וזה שלא כנגד זה, ואם לא עירבו [שיש מגן] מותר בכל גוונא.

וזה כוונת הגמ' להו"א במאי פליגי בעירובי ובלא עירוב, דאין הכוונה כמו רש"י במאי פליגי לענין דיריין ולענין פילוש, אלא הכל לענין פילוש דבלא עירוב פליגי אם נראה מבחוץ נידון משום לחי, דאם נידון משום לחי מיגו דמהני לדיריין מהני ג"כ לפילוש אפילו כלה בצדי חצר. ובעירוב פליגי בדרב יוסף, כלו' רק בגוונא שהעמיד רב יוסף את רב יהודה בכלה לאמצע חצר, בזה חלק רב דהמבוי אסור אפילו בכלה לאמצע חצר, אבל בצדי חצר גם לפי שמואל אסור.

ועל זה אמר רב ששת דלמרות שרב סתם, מ"מ גמירנא דלא אמר אלא בעירוב, דלעולם מודה דנידון משום לחי ובלא עירוב [שיש מגן] מודה דהכל מותר, ומה שאסר היינו בעירוב וכלה לצדי חצר או זה כנגד זה.

וזה מה שהגמ' תירצה כאן שעירבו כאן שלא עירבו, דרב יהודה איירי בלא עירוב ולכן בכל מקום שרי. וה"ה דאיכא לאוקמי' לרב יהודה בעירוב וכלה לאמצע חצר זה שלא כנגד זה, וכמו שהעמידו רב יוסף ורבה את דבריו, אלא דחדא מיני' נקט.

ולפי"ז א"ש טפי דמסקנת הסוגיא כההלכה דנידון משום לחי.

פירוש הראב"ד

הראב"ד (פי"ז שבת ה"ו) כותב "מסתברא אם יש דיריין ברחבה ועירוב בני הרחבה או בני החצר עם בני המבוי שהכל מותר בין באמצע בין מן הצד, דהלכה כרב

מבוי הכלה לחצר אם הוא פילוש מעיקר הדין, ובביאור החילוק ממבוי עקום

בדברי רש"י בסוגיין מבואר דמבוי הכלה לחצר אין בו פסול פילוש מעיקר הדין, אלא רק משום דמיחזי כמפולש. ויל"ע מ"ש מכל מבוי עקום דקיי"ל כרב דתורתו כמפולש.

ובאמת כתב בפסקי הרי"ז דלעולם אין שום חילוק בין מבוי עקום למבוי הכלה לחצר, דגם במבוי עקום לא חשיב כמפולש אלא כשנתעקם בסופו ממש, דהוה כמו כלה לצידי חצר. והא דמבוי העשוי כנדל דינו כמפולש, למרות שלא מתעקם בסופו, צ"ל דהמבוי הגדול מפולש ולכן המבואות הקטנים אסורים משום שהם פתוחים למבוי המפולש. אמנם מי שפירש במבוי העשוי כנדל שהמבוי הגדול הוא סתום, שוב צ"ע כנ"ל.

וכתב האב"נ (רסב' סק"ו ואילך) דלפי מי שלומד דמבוי עקום הוא מבוי אחד ארוך המפולש, א"ש בפשיטות דבכלה לחצר שהם ב' מקומות לא שייך לדון עליו כמפולש [ולא משום מראית העין דמיחזי כמפולש]. אבל לפי מי שלומד דמבוי עקום הוא כמו ב' מבואות שוב צ"ע מ"ש ממבוי הכלה לחצר.

ומוכיח מזה דאין בחצר דין פילוש, ולכן מבוי הכלה לחצר אין בו דין פילוש מעיקר הדין מאחר ונפרץ לרה"י, משא"כ מבוי עקום שפרוץ למבוי שגם בו יש דין פילוש.

ומוסיף דאין לומר דלעולם יש דין פילוש בחצר אלא דמכיון שיש לו גיפופי

אוסרת, ולא כדקא סלקא דעתך מעיקרא דבנפרצה רחבה כנגדו מיירי ופליגי בפרצת רשות הרבים".

והיינו ביאור נוסף בתירוץ הגמ' שהתירוץ של עירבו ולא עירבו יתרץ בחשבון גם את השאלה של פילוש. אבל לא התחדש בדבריו שעירבו או לא עירבו משפיע על דין הפילוש, משא"כ לבעה"מ ולראב"ד שהתחדש שעירבו ולא עירבו משפיע על הפסול של פילוש.

סיכום השיטות

היוצא מהנ"ל לענין פסול פילוש^{ק"ב} דמבוי שנפרץ במלואו לחצר ונפרצה חצר כנגדו לרה"ר, אם נפרץ זה כנגד זה [להלכה כרבה] או שכלה לצידי החצר אפילו זה שלא כנגד זה [או לחצר דיחיד], לפי רש"י, ר"י, רא"ש, רי"ד [ופשטות הבעה"מ] אין חילוק בין עירבו ללא עירבו, המבוי אסור משום פילוש לרה"ר. לפי הראב"ד דוקא בלא עירבו אסור, אבל אם עירבו מותר. ולפי הגאון^י [וכן לומד בבעה"מ] דוקא בעירבו אסור, אבל בלא עירבו מותר.

ובכה"ג שהמבוי כלה לאמצע חצר ופרוצים זה שלא כנגד זה [להלכה כרבה], לפי רש"י, ר"י, רא"ש, רי"ד וראב"ד אין חילוק בין עירבו ללא עירבו, אין במבוי זה משום פילוש. ולפי הבעה"מ והגאון^י דוקא בלא עירבו אין פסול של מפולש, אבל אם עירבו המבוי אסור.

✽ הערות והוספות ✽

^{ק"ב} לפחות ככה"ג שכתלי המבוי נכנסים לתוך החצר, דבזה גם להלכה אין הנראה מבחוץ נידון משום לחי.

דאסור משום דנפרץ במלואו דהיינו בלא עירבו ובדלא נפרצה כנגדו, דאי בנפרצה ובעירבו מאי אריא ונפרץ במלואו דאפילו לא נפרץ במלואו הוי כמפולש ולא מהני לחי עד דאיכא צורת הפתח". מבואר שלחי לא מהני לפילוש. וכ"כ הגאון דלפי ר"י לא מהני לחי לתקן את פילוש המבוי.

וכן מבואר ג"כ בתורא"ש (מובא להלן) דלחי לא מהני לפילוש.

אמנם יש לשאול בתוס' דכתבו דכל מה ששייך להתיר כלה לצידי חצר היינו רק אם נראה מבחוץ נידון משום לחי. מבואר שלחי כן יכול להשפיע על הפילוש.

ושמעתי לבאר דר"י רק התכוון לשלול את פירוש רש"י דלא יתכן לומר שרב אסר רק מטעם פילוש ולא מטעם דיורין, דאם לא אסר מטעם דיורין ע"כ ס"ל דנראה מבחוץ נידון משום לחי, ואם מ"מ אסר מטעם פילוש ע"כ ס"ל שלחי לא מהני לפילוש, וא"כ מ"ט נקט נפרץ במלואו, הרי גם אם יהיה שם לחי מ"מ יפסל מטעם פילוש. ומכח זה הוכיח דודאי אסר גם מטעם דיורין משום דלא נידון משום לחי, ושוב שפיר י"ל דאילו היה נידון משום לחי הוה מהני גם לפילוש, והא דנקט נפרץ במלואו היינו בשביל הפסול של הדיורין.

וא"ש מש"כ תוס' דע"כ ס"ל לרב יהודה נידון משום לחי דאל"כ הוה תרתי לריעותא ולא יכל להתיר בכלה לצידי רחבה, דלעולם מהני לחי לענין פילוש.

ניכר ששם מסתיים החצר ולא נראה כמפולש לרה"ר (ומשום כך המבוי הפרוץ להאי חצר אין לו דין מפולש מאחר ופרוץ לרה"י), דא"כ גם במבוי העשוי כנדל יש לו גיפופי ומדוע נחשב כמפולש. אלא ע"כ כנ"ל דאין בחצר דין פילוש].

והנה לפי מה שהתבאר (לעיל סי' י') בחזו"א דלעיקר הדבר מבוי עקום הוא מבוי אחד דשימושיו משותפים [ומשו"ה לא יכולים להתחלק להשתתף בנפרד, וכמו"כ יתכן שתנאי מבוי שבאחד מועילים לשני], ורק מדרבנן החמירו להתיחס אליהם כב' מבואות, נראה לפרש דגם מי שביאר במבוי עקום שהוא כב' מבואות, מ"מ דוקא שם שלעיקר הדבר הוא מבוי אחד נידון כמפולש, משא"כ כאן דמבוי וחצר הם ב' מקומות נפרדים הא דחצר פתוח לרה"ר לא עושה את המבוי למפולש^{ק"י}.

ולפי מה שהתבאר לעיל [בר"ן] דמצד דין ג' מחיצות הוה סגי בתיקון עומ"ר, וכל מה שמבוי המפולש צריך צוה"פ הוא מחמת הפירצה דבקעי רבים. י"ל בפשיטות דגם למבוי זה הכלה לחצר יש ג' מחיצות, דהעומ"ר של החצר [בצד הרה"ר] משמש גם מחיצה למבוי, ומצד פירצה מכיון שהוא פתח לחצר אין בו פסול של פרצה [דחצר פרצתו ב"י] ולא צריך צוה"פ.

תיקון לחי בין המבוי לחצר לתקן את הפילוש

תוס' הביאו בשם ר"י דודאי רב אסר גם מטעם דיורין "מדנקט במלואו משמע

לו לחי דלא נראה כמפולש לרה"ר לא צריך תיקון.

אמנם הר"ן (ז): כתב דלעולם הא דנקט רב נפרץ במלואו, היינו משום דאם היה נשאר גיפופי הוה מהני משום לחי. ואל תקשי אם מהני לחי, יהני ג"כ נראה מבחוץ הנידון משום לחי, "דכי אמרינן הכי, ה"מ להתירו מאיסור מאותו רשות הסמוך לו שהוא נראה בו ממש, אבל להצילו מרשות הרבים שהוא רחוק ממנו לא".

מבואר בדבריו דהא דמהני לחי אין זה רק משום היכר כמש"כ הרשב"א והריטב"א, אלא הוא מעיקר הדין.

תיקון עומ"ר בין המבוי לחצר לתקן את הפילוש, וביאור שיטת הראב"ד

התורא"ש כתב "מדנקט נפרץ במלואו ש"מ דמשום דנפרץ במלואו למקום האסור אוסר וכו' דאי משום מבוי מפולש הוה ליה למימר ברובו". מבואר דאילו היה עומ"ר לא היה חיסרון של מפולש.

אמנם צ"ע דהוא מביא את פירוש ר"י דבהו"א רב יהודה התיר אפילו בכלה לצידי רחבה "א"כ סבירא ליה דנראה מבחוץ ושוה מבפנים נדון משום לחי, הלכך אינו נראה כמפולש מאחר ונשאר גיפוף לרחבה אצל הפירצה". מבואר דאפילו נפרץ ברובו עדיין לא היה מפולש כל שיש גיפופי כל שהוא, ואיך כתב דהוה ליה למימר נפרץ ברובו.

אמנם עי' בסו"ד שכתב [בישוב שיטת רש"י] דבאמת לא מהני לחי כשנתקן ראש המבוי בלחי, שאין מבוי המפולש ניתר בב'

ונמצא לפי ר"י, דלהלכה דקיי"ל דנראה מבחוץ נידון משום לחי, כל מבוי הכלה לחצר ונפרצה חצר כנגדו, המבוי מותר, דהנידון משום לחי מהני גם לפילוש.

אמנם בראשונים שהוכיחו מהא דנקט נפרץ במלואו דאם נשאר גיפופי לא היה פסול של פילוש, נהי דמוכח מדבריהם דלחי מהני לפילוש, אבל אין ראיה שגם "נידון משום לחי" יועיל לפילוש.

וכן מבואר להדיא ברשב"א (עבוה"ק שער ב' פ"א) שכתב ד"נפרץ במלואו לצידי החצר או לצידי הרחבה ונפרצה החצר והרחבה אפילו שלא כנגד המבוי וכו' אסור עד שיעמיד לחי או קורה בין המבוי לבינים", דדוקא אם יעמיד שם לחי מהני, אבל נראה מבחוץ הנידון כמו לחי (כמבואר שם לעיל מיני' דנראה מבחוץ נידון משום לחי) לא מהני.

ובחידושי (ז) הוסיף לבאר דאם לא נפרץ המבוי במלואו "מבוי נמי שרי, דכיון דאית ליה גיפופי ממש הנראין מבפנים אינו נראה לעומדים בין מבפנים בין מבחוץ ככלה לפרצת החצר וכמפולש לרה"ר, אלא הוא נראה לכל שהוא פתוח להחצר, והחצר היא שנפרצה לרשות הרבים".

וכ"כ הריטב"א (ז): "אלו לא נפרץ במלואו לא היה נדון כמפולש לרה"ר, דהא אית ליה גיפופי דידיה שנראין מבפנים וגפופי חצר דנראין מבחוץ, וכיון שכן הכל רואין שהוא פתח לחצר ולא לרשות הרבים".

והנה דין זה מבוסס על מש"כ לעיל דמעיקר הדין אין למבוי זה דין פילוש, אלא דהחמירו בו דמיחזי כמפולש, ולכן כל שיש

וזה הביאור בראב"ד דלא מהני התיקון שבראש החצר למבוי, משום שצריך תיקון במקום הפילוש, ועל זה חידש דמתי שעירבו יחד כן אפשר להשתמש בתיקון של החצר למבוי, ומהני האי עומ"ר לפילוש מאחר ואין בו חיסרון של בקעי רבים.

תיקון צוה"פ בראש המבוי לצד רה"ר

בסוגיין מבואר דנראה מבחוץ הנידון משום לחי הוא תיקון לדיורי החצר האוסרים על המבוי.

וכתב המאמר מרדכי (שסד' סק"ד, מובא בביאור הלכה ס"א) דבדברי הר"ן (שו"ת סי' עב', מבוא בב"י שסד' סוף ס"א) מבואר דמבוי המפולש מצידו אחר לרה"ר ומצידו השני לחצר שאינה מעורבת, לא סגי לה בתיקון לחי אלא צריך דוקא צוה"פ. והקשה דדבריו נסתרים מסוגיין, דהרי הר"ן איירי שם בכה"ג שאין חיסרון מחיצות, וכל החיסרון הוא רק דיורין, ובסוגיין מבואר דלדיורין סגי בלחי.

וכתב ליישב דבסוגיין איירי שיש לראש המבוי [לצד רה"ר] צוה"פ, ולכן הוה סגי בצד השני בלחי.

והקשה החזו"א (סה' סקל"ג) "דין זה מבואר בגמ' ח' א' בלא עירבו פליגי בנראה מבחוץ כו' ומבואר דאי נידון משום לחי אין החצר אוסר, ואף שהמבוי אין לו צוה"פ בראשו שלצד רה"ר, דסתם מבוי הכי הוא, ועוד אי איכא צוה"פ בראשו אין המבוי אוסר משום נפרץ החצר, ולמאי דס"ד רב אוסר משום תרתי לפי' תו', ולפרש"י דר"י אוסר בכלה לחצר מיירי ג"כ בלא צוה"פ שזהו עיקר

לחיין. וצ"ע. אמנם מ"מ מבואר דעומ"ר ודאי מהני לפילוש.

וכן מבואר עוד בראב"ד "דעירוב משוי להו חד מינא ומחיצות דהכא מהני להתם". וכתב הגאון (ז: ד"ה ואף) דכוונתו "ערוב קערב להו אהדדי ומחיצות דחצר אהני למבוי". והנה מחיצות החצר הן עומ"ר ומ"מ מהני זה לתקן את פילוש המבוי. וצ"ב מ"ט סגי בעומ"ר ולא צריך צוה"פ.

וכפשוטו נראה כנ"ל בדין לחי, דמעיקר הדין אין למבוי זה דין מבוי מפולש, אלא דהחמירו בו משום דמיחזי כמפולש, וכל שיש לו עומ"ר בין המבוי לחצר שוב לא מיחזי כמפולש לרה"ר ולא צריך תיקון צוה"פ.

ובשלמא בתורא"ש א"ש, דהעומ"ר העומד בין המבוי לחצר עושה היכר דהמבוי אינו מפולש לרה"ר אלא פתוח לחצר והחצר הוא פתוח למבוי. אמנם בראב"ד שהעומ"ר הוא בחצר ולא במבוי, איך מהני תיקון זה, הרי אכתי מיחזי כמפולש.

וצ"ל דהא דמהני עומ"ר בין המבוי לחצר אין זה סתם היכר דלא ליחזי כמפולש, אלא כמו שביארנו לעיל [בר"ן] דבאמת מהני תיקון עומ"ר גם לפילוש, וכל מה שצריך צוה"פ הוא משום פסול פרצה דבקעי רבים, וכאן שהוא פתח בין המבוי לחצר ולא שייך בחצר "בקעי רבים" לא צריך תיקון צוה"פ.

ומעתה תיקשי מדוע לא מהני העומ"ר שבראש החצר למבוי, הרי גם שם אין חיסרון של בקעי רבים [מאחר והוא פתח לחצר]. אלא ודאי הוא דין דבעי' תיקון במקום הפילוש, דהיינו בראש המבוי ולא מהני התיקון שבראש החצר.

בראשו בלחי, ואין מבוי המפולש נתקן בב' לחיין. מבואר שהוצרך לחדש כן דוקא לפי רש"י, אבל לדידי' שפירש כמו ר"י א"ש אפילו אם יש למבוי צוה"פ בראשו. וצ"ע כנ"ל דאם יש למבוי צוה"פ מה שייך לאסור משום פילוש.

אמנם לפי מה שפירשנו לעיל בתורא"ש והראב"ד דלעולם מהני עומ"ר אפילו אם ראש המבוי נתקן בלחי, ומ"מ אסרו את המבוי משום פילוש משום שצריך שהתיקון יהיה בראש המבוי עצמו, וא"א להשתמש בתיקון של החצר עבור המבוי. כך יש לפרש כאן דאפילו אם ראש המבוי נתקן בצוה"פ דודאי מהני עומ"ר בצד השני, מ"מ המבוי אסור משום דבעי' שהתיקון יהיה במקום הפילוש בראש המבוי עצמו.

דינו אם היה מבוי כלה לרחבה א"צ כלום היינו דסגי לי' בלחי לצד רה"ר, וראיתי בבה"ל בשם המאמ"ר דצדד דהר"ן חולק על ד"ז וצ"ע, ודברי הר"ן המובא בב"י י"ל דשאר העיר הי' בה פרצות ונעשית כרמלית".

והנה עיקר קושית החזו"א דלא יתכן לפרש בסוגיין שיש למבוי צוה"פ בראשו, דא"כ לא היה מקום לאסור את המבוי מדין פילוש. ולכאורה כוונתו דמכיון שיש לחצר [לצד רה"ר] עומ"ר, א"כ הוי מבוי מתוקן שיש לו צוה"פ בצד אחד, ובצד השני ג"כ סתום ע"י העומ"ר של החצר.

אמנם כן מצינו ג"כ בתורא"ש ששאל לפי רש"י שפירש בדעת רב דנראה מבחוץ נידון משום לחי מ"ט לא מהני האי לחי לתקן את הפילוש. ומתרץ דצ"ל שמבוי זה מתוקן

חצר המפולשת

ומילתיה דרב למשתרייה חצר מינה משתמע ואפילו זה כנגד זה וכל שכן בזה שלא כנגד זה, כלו' דמדברי משנה זו שמעי' דחצר מותרת אפילו זה כנגד זה, וכ"ש בזה שלא כנגד זה דקאמר רב דמותרת. נמצא מבואר בסוגיין דאין בחצר משום פילוש אפילו בזה כנגד זה.

שיטת הר"ן

וכן ס"ל לר"ן (כאן ד"ה ולרבה ולהלן יא. ד"ה שכן התרתה) שאין בחצר דין פילוש כלל אפילו בזה כנגד זה, ואפילו רבים נכנסים ויוצאים בו, אלא סגי ליה בעומד מרובה [דדין ג' מחיצות לרשות היחיד יש גם בחצר].

גמ' ח ע"א - ע"ב "גופא אמר רב ירמיה בר אבא אמר רב מבוי שנפרץ במלואו לחצר ונפרצה חצר כנגדו חצר מותרת ומבוי אסור. וכו' והא נמי תנינא חצר שהרבים נכנסין לה בזו ויוצאין לה בזו רה"ר לטומאה ורה"י לשבת, אי מהתם הוה אמינא הני מילי זה שלא כנגד זה אבל זה כנגד זה אימא לא. ולרבה דאמר זה כנגד זה אסור הא דרב במאי מוקי לה בזה שלא כנגד זה תרתי למה לי, אי מהתם הוה אמינא הני מילי לזרוק אבל לטלטל אימא לא קמ"ל".

ופרש"י לפי הגירסה שלפנינו, דקושית הגמ' דלפי רבה מעמידים את דברי רב בזה שלא כנגד זה, ושוב צ"ע תרתי למה לי "הא תנא לה חצר שהרבים נכנסין לה בזו כו',

פרוץ זה כנגד זה אסור, ואם פרוץ זה שלא כנגד זה מותר אפילו רבים בוקעים בו.

ולמרות שבמבוי אסור אפילו בזה שלא כנגד זה [כשמפולש בעצמו לרה"ר, ולא דרך חצר]. יש לחלק דמתי שמפולש זה כנגד זה אסור משום עצם הפילוש, וזה שייך גם בחצר. אבל בזה שלא כנגד זה מה שיוצר את הפילוש זה הבקיעת רבים, ובקיעת רבים של חצר לא חשיבא ולכן אפילו רבים נכנסין ויוצאים דרך שם מותר^{ק"י}.

שיטת הרשב"א

הרשב"א (ז: ד"ה וקשיא לי) כתב בתו"ד דאילו לא היה המבוי נפרץ במלואו, לא היה המבוי אסור משום פילוש, דמכיון דאית ליה גיפופי הנראין מבפנים דינו כמו החצר עצמו שיש לה גיפופי מב' הצדדים ומותרת.

ומבואר מדבריו דכל מה שהחצר מותרת הוא משום שלא נפרצה במלואה, האילו נפרצה במלואה הרי היא אסורה משום פילוש. מבואר דגם בחצר יש דין פילוש. וכן הוא להדיא בעבוה"ק (ש"א סי"ד) דיש בחצר משום פילוש.

אמנם מ"מ דין חצר שונה מדין מבוי, דהא דחצר אסורה היינו דוקא כשרבים בוקעים בה בפועל, אבל אם אין רבים בוקעים בה מבואר בעבוה"ק (שם סי"ג) דסגי לה

וביאר (כאן) דהחילוק בין מבוי המפולש לחצר המפולשת, דדוקא במבוי אסור "משום דאין בפרצתו תורת פתח, אבל חצר שהרבים נכנסין בו ויוצאין בו כל חד מינייהו פתח הוא". ולהלן יא. כתב הא דבמבוי יש דין פילוש "וטעמא דמלתא שמתוך שרגל הרבים מצויה בו, כל שהוא מפולש אפי' עומד שבו מרובה על הפרוץ הצריכוהו צורת פתח".

וכבר כתבנו לעיל לפרש בכוננתו, דלעולם גם במבוי מצד הדין דבעי' ג' מחיצות שפיר סגי בעומ"ר, אלא שבמבוי יש עוד חיסרון, דמכיון שרגל הרבים מצויה בו א"כ הוי פרצה דבקעי בה רבים, וקיי"ל כרב חנן (ו). דפרצת מבוי דבקעי בה רבים הוי פרצה בד', לכן צריך לסתום את הפרצה ע"י צוה"פ, משא"כ חצר דאפילו בקעי רבים פרצתו בעשר, לכן סגי ליה בעומ"ר, דיש על פרצתו תורת פתח.

וכן שיטת הט"ז (שסה' סק"ג) והמ"א (שם סק"ד) דאין בחצר דין פילוש.

שיטת הרי"א

הרי"א (כאן ה"א דין לב') לומד כמו גי' מקצת נוסחאות (המובא בר"ן) שגורסים בגמ' "ולרבה דאמר זה כנגד זה אסור, מתני' נמי זה שלא כנגד זה", והיינו שלעולם יש בחצר דין פילוש, ודינו דאם הוא

✽ הערות והוספות ✽

^{ק"י} ולפי"ז נמצא ביאור חדש בהא דמבוי המפולש לחצר זה כנגד זה אסור וזה שלא כנגד זה מותר, דאין זה סתם משום דזה כנגד זה נראה יותר מפולש, אלא זה חילוק בגוף הפילוש, דפילוש זה כנגד זה הוא פילוש בעצם, משא"כ פילוש זה שלא כנגד זה דהוא פילוש רק מכח הבקיעת רבים.

ויצא מזה נפ"מ בכה"ג שהמבוי עצמו אינו פרוץ במלואו לרה"ר, ונפרצה חצר למבוי זה כנגד זה, אבל לא כנגד הרה"ר. דאם מצד הסברה שזה כנגד זה נראה כמפולש, י"ל דגם בכה"ג הרי הוא נראה כמפולש, דהעומד במבוי רואה רה"ר מכאן ומכאן. אבל לפי ההבנה הנ"ל שפילוש לרה"ר זה כנגד זה הוא פילוש בעצם, א"כ בכה"ג לא הוי פילוש זה כנגד זה לרה"ר, ולא הוי מפולש

והא דמבוי שנפרץ לחצר החצר מותרת, היינו משום "דלא נראה כמפולש לרה"ר אל העומדים תוך החצר, דהא גיפופין נראין בו וניכר שנפרץ למבוי".

אמנם דבריו צ"ע, דהרי מפולש צריך צורת הפתח דוקא. וגם מש"כ לבאר ברשב"א שאפשר להכשיר את המבוי ע"י לחי, היינו רק עפ"י היסוד דמעיקר הדין אין פילוש וכמו שביארנו לעיל דמכיון שמפולש דרך חצר ובחצר אין דין פילוש, א"נ דבחצר אין פרצה דלא חשיבא בקיעת רבים, לכן כל שיש היכר שהוא מפולש לחצר ולא לרה"ר לא צריך צוה"פ. אבל לאבה"ע דס"ל שגם בחצר יש דין פילוש ובקיעת רבים שלה חשובה ליחשב פרצה בד', שוב צ"ע דהוי פילוש מעיקר הדין ומדוע סגי לחצר בהני גיפופי.

וצ"ל באבה"ע כמש"כ לעיל דשאני מבוי עקום שנחשב מבוי אחד ארוך^{קטו}, ולכן דוקא שם נידון כמפולש, משא"כ כאן דמבוי וחצר הם ב' מקומות נפרדים הא דחצר פתוח לרה"ר לא עושה את המבוי למפולש מאחר ואינו מפולש לרה"ר אלא לרשות שאינה מתוקנת.

בעומ"ר מצד אחד ופס ד' בצד השני. משא"כ במבוי דמבואר (ש"ב ס"א) דאפילו אין רבים בוקעים בו בפועל אסור. וטעם החילוק דשאני מבוי שעומד לבקיעת רבים.

שיטת האבן העזר

האבה"ע (שסה' ס"ב בט"ז ומ"א) מוכיח שדין חצר ומבוי שוים לגמרי, דיש בחצר דין פילוש אפילו מפולש זה שלא כנגד זה. והא דתני "חצר שהרבים נכנסין לה בזו ויוצאין לה בזו רה"ר לטומאה ורה"י לשבת", דמבואר דחצר מותרת אפילו מפולש זה כנגד זה, מפרש עפ"י רש"י כב: (ד"ה דלא) דאירי שיש גידודי.

[אמנם הבית מאיר (שסה' ס"א ד"ה תו עיין ט"ז) תמה עליו דאם האי מתני' איירי בדאית לה גידודין, הגמ' היתה צריכה לתרץ "אי מהתם הו"א דוקא דאית ליה גידודי וקמ"ל דאע"ג דבקעו בו רבים להדיא". וצ"ע].

וכתב עוד דאין שום חילוק בין חצר למבוי, וכמו שבמבוי פרצת ד' דבקעי בה רבים פוסלת, ה"ה בחצר היכא דבקעי רבים פרצתו בד'. [וא"ש לשיטתו (מובא לעיל סי' ח') טעם פסול פרצה מהצד משום מפולש].

מדוע דין פילוש בחצר לא הוה פירכה לק"ו דף ה:

רבים ובין לענין דין פילוש] מדברי הגמ' ה: דרהבד"י למד דמהני עומ"ר למבוי ק"ו מחצר, ופריך מה לחצר שכן פרצתו ב', ומשני מבוי

הוכחת האבה"ע מכח סוגיא ה:

והנה האבה"ע הוכיח את שיטתו [דחצר שוה למבוי בכל ענין, בין לענין פרצה דבקעי

✽ הערות והוספות ✽

^{קטו} ואפילו למי שהחשיב מבוי עקום כב' מבואות, כתבנו לבאר עפ"י החזו"א דלעיקר הדבר מבוי עקום הוא מבוי אחד דשימושו משותפים, ומשו"ה לא יכולים להתחלק להשתתף בנפרד, וכמו"כ יתכן שתנאי מבוי שבאחד מועילים לשני, ורק מדרבנן החמירו להתיחס אליהם כב' מבואות.

והשפ"א (ו.) חולק דלעולם בחצר לא פוסלת פרצה ד' דבקעי בה רבים, ומ"מ ליכא למפרך מינה, משום דהא דלא פוסל בחצר הוא משום דבקיעה דחצר לא חשוב כבקיעת רבים.

וכ"כ החזו"א (סה' סק"י) "דבחצר לא שייך בקיעת רבים כמו במבוי, ולפ"ז בחצר אפי' אי בקעי בה רבים פרצתו בעשר". ומכח זה הוסיף ג"כ דמהני עומ"ר בחצר המפולשת, ומ"מ ליכא למיפרך מיני' על הק"ו מה"ט.

ולכאורה היינו כמו שביארנו לעיל בר"ן דהא דלא מהני עומ"ר בפילוש היינו משום הפרצה דבקעי רבים, והא דבחצר מהני עומ"ר לפילוש היינו משום דבחצר אין פסול פרצה בד'. ומעתה א"ש דאין זה פירכה לק"ו מאחר והא דבחצר אין פרצה בד' הוא לא מעלה בחצר אלא משום דבחצר לא שייך בקיעת רבים.

ולפי הרשב"א הנ"ל ג"כ א"ש דכל מה שאין בחצר פילוש הוא בלא בקעי בפועל, ושאיני מבוי דעומד לבקיעת רבים. וא"ש דלא שייך לפרוך מזה על הק"ו, דאין זה מעלה בחצר שאין בו פסול פילוש, אלא הוא הבדל במציאות שחצר לא עומדת לבקיעת רבים.

הוכחת ההשלמה

ושמעתי לבאר לפי זה מה שהוכיח ההשלמה מהגמ' דף ה': דגם בחצר יש דין פילוש, אמנם הוא גופי' כתב כמו שהתבאר לעיל בריא"ז דדוקא זה כנגד זה הוי מפולש, אבל זה שלא כנגד זה לא הוי פילוש בחצר.

וצ"ע מיני' ובי' דעד כמה דס"ל שאילו היה דין פילוש בחצר זה כנגד זה הוי פירכה

נמי פרצתו בי'. וצ"ע דאכתי יש לפרוך מה לחצר שכן פרצתו בי' אפילו בקעי רבים תאמר במבוי שפרצתו בד' בבקעי בה רבים. וכמו"כ יש לפרוך מה לחצר שאין בה פסול פילוש תאמר במבוי שיש בו פסול פילוש. ומזה הוכיח דלעולם אין שום חילוק בין חצר למבוי, וגם בחצר פרצתו בד' היכא דבקעי רבים, ויש בה פילוש כמו מבוי.

אמנם צ"ע לשיטות הנ"ל שהתבאר דאין בחצר דין פילוש, מדוע לא הוה פירכה לק"ו.

ביאור הגאוו"י

הגאוו"י (ו. ד"ה הלכך אמרינן) כתב ג"כ דמוכח מזה דגם בחצר לא מהני עומ"ר היכא דבקעי בה רבים ופרצתו בד'. אבל לענין פילוש דוחה את הראיה (ח. סוד"ה אבל כלה) דלעולם אין בחצר פסול פילוש, והא דלא פרכי' מיני' על הק"ו, משום דהא דלא מהני עומ"ר במבוי המפולש היינו ברוח שלישית שלא ניתרת בלחי וקורה, אבל רוח רביעית הניתרת בלחי וקורה שפיר ילפי' דעומ"ר מתיר בה. א"נ היא הנותנת דמבוי שהתרת אותו בלחי וקורה ברוח רביעית לא מהני עומ"ר ברוח שלישית, משא"כ חצר שהתרת בפס ד' מהני בו עומ"ר ברוח שלישית.

[וזה דלא כמו שביארנו לעיל בר"ן בטעם הא דאין בחצר פסול פילוש, משום דאין בו פסול פרצה בד'. דהרי ס"ל לגאוו"י שיש בחצר פרצה בד' ומ"מ אין בו פסול פילוש].

ביאור השפ"א והחזו"א

כנ"ל דכל מה ששייך לפרוץ על הק"ו הוא דוקא מפילוש זה כנגד זה, אבל הא דאין בחצר פילוש זה שלא כנגד זה אינו פירכה, דהא דאין בו פילוש אין זה משום מעלה של חצר אלא משום דכל הפילוש הוא רק מכח הבקיעת רבים, ובחצר לא שייך בקיעת רבים.

לק"ו, מדוע לא הוה פירכה לק"ו הא דבחצר אין פילוש זה שלא כנגד זה.

אמנם לפי מה שכתבנו לבאר לעיל בשיטת הריא"ז דשאני פילוש זה כנגד זה שהוא פילוש בעצם מפילוש זה שלא כנגד זה שהוא פילוש רק מחמת בקיעת רבים, י"ל

סימן יג'

בסוגיא דאתו רבים ומבטלי מחיצות במקום שאינו רה"ר (ו: - כב.)

והאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן ירושלים אילמלא דלתותיה ננעלות בלילה חייבין עליה משום רשות הרבים, אלא כאן ולא סבירא ליה".

גמ' שם "ורמי וכו' דתניא יתר על כן א"ר יהודה מי שהיו לו שני בתים משני צידי רשות הרבים עושה לו לחי מכאן ולחי מכאן או קורה מכאן וקורה מכאן ונושא ונותן באמצע אמרו לו אין מערבין רשות הרבים בכך וכו', דר' יהודה אדרבי יהודה לא קשיא התם דאיכא שתי מחיצות מעלייתא הכא ליכא שתי מחיצות מעלייתא, דרבנן אדרבנן נמי לא קשיא הכא איכא שם ארבע מחיצות התם ליכא שם ד' מחיצות".

והנה המשנה דף כב. איירי בדין אתו רבים ומבטלי מחיצות, ועל זה הביאה הגמ' דר' יוחנן שאמר דירושלים בעי דלתות ננעלות ס"ל כמו ר' יהודה דאתו רבים ומבטלי מחיצות. מבואר שהסיבה שהצריך דלתות הוא בשביל לתקן את החיסרון של אתו רבים ומבטלי מחיצות.

גמ' דף ו' ע"א - ע"ב "ת"ר כיצד מערבין דרך רה"ר, עושה צורת הפתח מכאן ולחי וקורה מכאן, חנניה אומר ב"ש אומרים עושה דלת מכאן ודלת מכאן וכשהוא יוצא ונכנס נועל ב"ה אומרים עושה דלת מכאן ולחי וקורה מכאן. ורה"ר מי מערבא והתניא יתר על כן א"ר יהודה מי שהיו לו שני בתים משני צידי רה"ר עושה לחי מכאן ולחי מכאן או קורה מכאן וקורה מכאן ונושא ונותן באמצע, אמרו לו אין מערבין רשות הרבים בכך. וכי תימא בכך הוא דלא מערבא הא בדלתות מערבא, והאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן ירושלים אילמלא דלתותיה ננעלות בלילה חייבין עליה משום רשות הרבים וכו'. אמר רב יהודה הכי קאמר כיצד מערבין מבואות המפולשין לרשות הרבים עושה צורת הפתח מכאן ולחי וקורה מכאן".

משנה דף כב' ע"א "ר' יהודה אומר אם היה דרך רשות הרבים מפסקתן יסלקנה לצדדין וחכמים אומרים אינו צריך". ובגמ' שם "רבי יוחנן ור' אלעזר דאמרי תרווייהו כאן הודיעך כוחן של מחיצות. כאן וסבירא ליה

מחלוקת הראשונים אם אמרי' אתרו"מ דוקא ברה"ר

בצוה"פ או בדלת אחת הראויה לינעל, א"כ חכמים דפליגי על ר"י ומצריכים דלתות ננעלות [כפי שביארה הגמ' ע"כ "איירי

שיטת תוס'

תוס' (ו: ד"ה וכי תימא) מבארים דלמסקנת הסוגיא דמבואות המפולשים סגי להו

טז' אמה ושפתחיו מכוונים זה כנגד זה שדומה לדגלי מדבר, דכיון דבקעי בהו רבים אתיא בקיעת רבים ומבטלת כח המחיצה והרי הוא רה"ר כמו שהיתה".

שיטת הר"ן

וכ"כ הר"ן (כב.) "כי אמרי' דאתו רבים ומבטלי מחיצתא, ה"מ במחיצות העשויות ברה"ר כגון שיש ביניהן רוחב טז' אמה ושיש שם פתחים מכוונים זה כנגד זה שדומה לדגלי מדבר, אבל מבואות המפולשין לרה"ר שאין רחבין טז' אמה לא אמרי' בהו אצו רבים ומבטלי מחיצתא".

ובביאור הא דהגמ' כאן מבאר דרבנן פליגי על ר"י וס"ל דאמרי' אתרו"מ [דמה"ט צריך דלתות ננעלות], למרות שר"י לא התיר לחי יותר מיג' אמה ושליש. מתרץ "י"ל דמשכח"ל כגון שהוא מתקצר בסופו עד עשר".

ועוד מביא את תירוץ השני של תוס' דהמבוי עומד לאורך רה"ר דהוי רה"ר "משום דרה"ר פעמים מתקצר ופעמים מתרחב, ואינו נראה לומר שתכף שיתקצר מטז' אמה לא יהא נידון כרשות הרבים".

שיטת רש"י

גם ברש"י מבואר דס"ל דאמרי' אתרו"מ דוקא ברה"ר, והוא ממש"כ להלן קא. (ד"ה חייבין עליה) "עכשיו דלתותיה ננעלות לאו רשות הרבים שאינה כדגלי מדבר שהוא דרך פתוח כל שעה", והיינו דהא דמהני דלתות ננעלות בירושלים הוא דעי"ז לא הוה רה"ר. וצ"ע דאכתי איך מותר לטלטל שם, הרי

ברה"ר גמורה רוחב ט"ז אמות". מבואר בדבריהם דרק אם איירי ברה"ר שייך להצריך דלתות, אבל אם לא הוי רה"ר לא צריך דלתות דלא אמרי' אתו רבים ומבטלי מחיצות.

ושוב שואלים איך הגמ' מבאר דרבנן החולקים על ר' יהודה מצריכים דלתות ננעלות, הרי מבואר להלן (י.) דלא התיר ר' יהודה לחי יותר מיג' ושליש. ומתרצים ב' תירוצים:

א. דהגמ' כאן הבינה דר' יהודה איירי ברחב טז' אמה ולכן אמרו דרבנן החולקים מצריכים דלתות ננעלות, אמנם למסקנא (י.) אחרי שהתחדש דר' יהודה לא התיר לחי יותר מיג' ושליש, אנה"נ ר' יהודה איירי ברחב יג', ורבנן דפליגי עליו לא מצריכים דלתות ננעלות אלא סגי בצוה"פ או דלת כחנניה.

ב. תוס' מתרצים עוד תירוץ דלעולם הגמ' כבר ידעה דר' יהודה איירי ביג' אמה, ומ"מ חשיב רה"ר משום דאיירי בכה"ג שהמבוי עומד לאורך רה"ר. ומוכיחים דרה"ר המתקטן הוה רה"ר "כמו בין העמודים דאמר פ"ק דשבת (ז.) דהוי רה"ר אע"ג דלא הוי ט"ז אמה". משא"כ מבואות המפולשים איירי בכה"ג שהמבוי עומד לרוחב הרה"ר, שצריך להתעקם בשביל ליכנס למבוי, ובכה"ג לא חשיב רה"ר בפחות מטז' אמה.

שיטת הרשב"א

הרשב"א ג"כ מבאר את מימרא דר' יהודה במבוי העומד לאורך רה"ר דחשיב רה"ר גם בפחות מטז' אמה, וכותב (כב.) "הא דאמר ר' יוחנן דבקיעת רבים מבטלת מחיצות, ה"מ מחיצות העשויות ברה"ר ויש בניהם רחב

דהריטב"א מביא את תירוצם השני של תוס' ושואל עליו "דא"כ מאי מקשה מירושלים דהוה רה"ר גמורה כו' ותי' כיון דטעמא משום בקיעת רבים אין לחלק כו', וכ' שם להדיא דהוה רה"ר "לענין זה" אלא שאינו כרה"ר כו', הרי להדיא כפל ושנה ושילש לכתוב לשון רה"ר גמורה ואינו גמורה כו' וכ' דלא איירי ר"י ברה"ר גמורה כו', ואלו לדברי תוס' שלפנינו בכה"ג רה"ר גמורה היא לחייב עליה ולכן כ' בהדיא דלר"י מדאורייתא אין חילוק בין יג' אמה לרחב טז' אמה כו' היפוך דברי הריטב"א ז"ל שכ' בהדיא דר"י מודה ברה"ר גמורה".

וממשיך להוכיח כדבריו מהמשך דברי הריטב"א שכתב דודאי היה בירושלים כאלו מבואות שמתקצרים באמצעם לפחות מרוחב טז' אמות "ובכל ירושלים לא היה אפשר לטלטל, ולא כ' שחייבין עליו כלשון ר' יוחנן. אלא ודאי משום דבכה"ג חיובא ודאי ליכא רק איסורא".

ועוד מוכיח מדברי הריטב"א כב. שלא הזכיר כלל סברת תוס', אלא כתב "כל שהדרך סלולה לרבים בין שיהיה רחבה טז' אמות או פחות אין מערבין אותה עד שיעשה לא' מרוחותי' דלת ננעלת בלילה ממש, ומסתם סתומי ואף שכל הדרך אין רחב, ולא לישתמיט בכלהו דוכתי להזכיר סברת תוס' ולומר דדוקא בגוני דהוי רה"ר של תורה, אלא ודאי שלא ס"ל כלל".

אתרו"מ. אלא ע"כ ס"ל לרש"י דאמרי' כן דוקא ברה"ר, ולכן מאחר וע"י הדלתות לא הוי רה"ר שוב אין שם חיסרון של אתרו"מ. [וכן פירש ג"כ הרשב"א (עבוה"ק ש"ב המ"א וש"ג ה"א), ויתבאר להלן בסי' יד'].
שיטת תור"פ

אמנם תור"פ (כאן) למרות שכתב ג"כ כתירוץ השני של תוס' שהמבוי עומד לאורך רה"ר והרבים בקעי שם בלי צורך להתעקם ולכן אמרי' אתרו"מ, מ"מ לא כתב כמו תוס' ודעימי' דהוי רה"ר אלא "נהי דרה"ר אינו יכול להיות דהא לא הוי טז' אמה, מ"מ מבטלי ליה מחיצות ולא הוי רה"י ואסור לטלטל בתוכו".

שיטת הריטב"א

בשיטת הריטב"א (דף ו. ודף כב.) הדברים קצת סתומים. ולמד הבית אפרים (או"ח סי' כו' ד"ה אמנם האמת הברור) דמדברי הריטב"א (ו.) שהביא את תירוצם השני של תוס', מבואר כוונתם כמו תוס' שלפנינו שהוא רה"ר גמורה, ודוקא ברה"ר אמרי' אתרו"מ. וכן נקט בביאורה"ל (שמה' ס"ט ד"ה יג' אמות) ובשעה"צ (סקכ"ט).

אמנם המשכנות יעקב (סי' קכא' ד"ה תחלת דברי' מדייק בלשונות הריטב"א כשיטת תור"פ דלא הוה רה"ר גמורה,

בגדר דין אתרו"מ לשיטות דמבטלי דוקא ברה"ר

דוקא ברה"ר:

יל"ד מה טעם השיטות דאמרי' אתרו"מ

ביאור א' דאתרו"מ הוא דין במחיצות

יש מקום לפרש דאתו רבים ומבטלי מחיצות הוא דין שהרבים מבטלים מחיצה, אלא שיש תנאי שיהיה שם בקיעת רבים חשובה, ולכן דוקא בקיעת רבים של רה"ר מבטלת מחיצות. כלו' הרה"ר אינו תנאי ב"רשות" אלא תנאי ב"רבים". [ולביאור זה, מה שאמרו תוס' דע"כ איירי ברה"ר, אין כוונתם דבעי' לכל תנאי רה"ר, אלא כלשונם "איירי ברה"ר גמורה רוחב ט"ז אמות" שהעיקר שיהיה לו רוחב ט"ז אמה שיש שם בקיעת רבים חשובה של רה"ר].

ולפי מהלך זה כמעט אין נפ"מ בין תוס' לתור"פ, דתרוויהו ס"ל דהעיקר שיהיה בקיעת רבים חשובה, ונחלקו רק בענין צדדי אם מבוני לאורך רה"ר חשיב רה"ר בפחות מטז' אמה.

אמנם מ"מ כתב במשכנו"י (מובא לעיל בדברי הריטב"א) דיש נפ"מ בכה"ג שהדרך סלולה לרבים ורבים עוברים שם, אבל אין רה"ר בב' צדדיו, דלפי תוס' שיש תנאי דבעי' בקיעת רבים של רה"ר, בכה"ג לא הוה בקיעה של "רשות הרבים" ולא אמרי' אתרו"מ, משא"כ לפי תור"פ דמכיון דבקעי שם רבים אמרי' אתרו"מ. וצ"ב מה ההיכ"ת.

ביאור ב' דאתרו"מ הוא דין ברה"ר

אמנם יש מקום לפרש דלעולם רבים לא מבטלים מחיצה, ושפיר מהני מחיצה דבקעי רבים לדין מחיצות הנצרך לגדור רשות, ורק ביחס לרה"ר לא מהני מחיצות שבקעי בה רבים, משום דבשביל לתקן רה"ר בנוסף על הדין מחיצות הכללי, צריך מחיצות שיפקיעו ממנו שם רשות "הרבים". והיינו דהא דאמרי' אתרו"מ דוקא ברה"ר הוא תנאי ב"רשות" דדוקא רה"ר צריך מחיצות דלא בקעי בהו רבים, אבל מקום שלא מוגדר רה"ר סגי לו במחיצות אפילו דבקעי בהו רבים.

ויותר מזה מצאנו בריטב"א (יב:, כב., שבת ו.) שכתב דאפילו לר"י דב' מחיצות דאורייתא, מ"מ אם הוא רחב טז' אמה ביניהם וס' ריבוא עוברים שם לא מהני ב' המחיצות ליחשב רה"י מה"ת^{קט}. מבואר דלמרות שיש ב' מחיצות המועילות לגדור מקום מדאורייתא, מ"מ אם עדיין בקעי רבים בין המחיצות כמו ברה"ר, לא עוזר מחיצות. משום דבשביל לגדור רה"ר צריך שלא יהיה מציאות של רה"ר בתוך הרשות^{ק"י}.

וכן שמעתי לדייק ברש"י (ב. ד"ה מבוני, נט: ד"ה ואין לה) שכתב דג' מחיצות לא הוה רה"ר משום דאינו מפולש ולא דמי לדגלי

❦ הערות והוספות ❦

^{קט} ואין הביאור בדבריו משום דהמחיצות רחוקות זו מזו ואין ניכר שעומד בין המחיצות, דמבואר בדבריו (שבת ו.) דאם לא עוברים שם ס' רבוא מהני ב' מחיצות לעשות רה"י מה"ת.

^{ק"י} הזכרנו לעיל את הבית אפרים והמ"ב שלמדו בריטב"א בברייתא דר"י דהוה רה"ר גמור למרות שהוא פחות מטז' אמות [משום שהוא לאורך רה"ר]. ולהלן הבאנו את דברי הריטב"א דלר"י שיש ב' מחיצות דאורייתא בצפון ודרום, לא אכפ"ל מהא דבקעי רבים במזרח ומערב. וצ"ע מהמבואר כאן דב' מחיצות לא מהני אם יש רה"ר עוברת ביניהם. אמנם החילוק הוא דכאן הריטב"א איירי מתי שהמקום שביניהם הוא רה"ר גמורה מצד עצמו, שרחב טז' אמה ויש בו בקיעה של ס"ר, לכן בזה לא יועילו אפילו ב' מחיצות דאורייתא, משא"כ להלן דאיירי במקום שהוא פחות מטז' אמות, וכל חשיבותו כרה"ר הוא מכח הרה"ר שבצידו, לכן שם שפיר מהני ב' מחיצות לאשוויי רה"י מה"ת.

אמנם המשכנו (ס"ו ס' קכ' ד"ה ועוד ראי' ברורה) הוכיח מהירושלמי דגם ברה"ר מקורה אמרי' אתרו"מ, דהעיקר שבקיעת רבים עוברת שם, והיינו כמו הצד הראשון שהוא דין בבקיעת רבים.

ביאור לשיטת הריטב"א

תוס' (כב. ד"ה קשיא) על קושית הגמ' דר"י בכרייתא ס"ל אתרו"מ, מבארים קא סלקא דעתיה דמקשה דלרבי יהודה שלש מחיצות דאורייתא וכו' אלמא לא אתו רבים ומבטלו מחיצה, דאי שתי מחיצות דאורייתא לא הוה פריך מידי". והיינו שאילו ס"ל לר"י ב' מחיצות דאורייתא פשיטא שלא שייך בזה אתרו"מ [מכיון שבב' מחיצות אלו לא בקיעי^{קט}], ולמרות דעדיין בקעי במזרח ומערב, מ"מ מכיון שע"י ב' המחיצות מקום זה מוגדר רה"ק^{קכ} לא אמרי' אתרו"מ [לשיטתם דאתרו"מ נאמר דוקא ברה"ר].

אמנם הריטב"א (שם ד"ה דרבי יהודה) מבאר את תירוץ הגמ' שם דר' יהודה לא אמר אתרו"מ משום דיש שם ב' מחיצות מעליתא כ"י המחיצות השלימות בצפון ודרום אינם מתבטלין לעולם משום בקיעת הרבים וכו' ואיהו סבר דב' מחיצות בצפון ודרום הוו רה"י מה"ת וכו' וכיון ששאר המחיצות אינם אלא מדבריהם הקילור". ומבואר דגם אם ב' מחיצות דאורייתא מ"מ אכתי היה צריך להיות

מדבר, משמע שאם היה מפולש הוה רה"ר אפילו שיש לו מחיצות הגדרות מדאורייתא.

והנה שם הוא יותר חידוש, דלמרות שהרבים לא בוקעים במחיצות עצמם, מ"מ עצם זה שבוקעים בתוך הרשות זה סיבה שלא יועילו המחיצות, [ותוס' (כב. ד"ה חייבין) חולקים דאפילו רחב טז' אמות ובקעי ס"ר מהני ב' מחיצות לר"י]. ומ"מ לענינו חזי' שיש ברה"ר מושג שצריך להפקיע את השם "רבים" מהמקום, ולכן ברה"ר יש דין שצריך דוקא מחיצות דלא בקעי בה רבים.

נפ"מ ברה"ר מקורה

ולכאו' יהיה נפ"מ בין ב' המהלכים אם אמרי' אתרו"מ ברה"ר מקורה, דלפי המהלך השני שזה דין ברה"ר, א"כ רה"ר מקורה שאין לו דין רה"ר מהני ליה מחיצות אפילו דאתו רבים ובקעי בהו. משא"כ לפי המהלך הראשון שזה דין בבקיעה, א"כ אין הבדל בין בקיעת רבים של טז' אמות מקורה או לא מקורה^{קכ}, וכל שיש בקיעת רבים חשובה מבטלי למחיצות.

והנה הב"י (שמה' ס"ב) כתב שכל שאין לאותו מקום כל דיני רה"ר המפורטים בסמוך, לא אמרי' אתרו"מ. ושם מוזכר גם תנאי שלא יהיה מקורה. משמע כמו ההבנה השניה שזה דין ברשות.

✽ הערות והוספות ✽

^{ק"ה} וכמבואר ברמ"ה (ב"ב יא'): דרה"ר שמקצתו מקורה ומקצתו אינו מקורה, מצטרף החלק המקורה להשלים שיעור טז' אמה. דמבואר דהקירוי לא מפריע להילוך הרבים, ולכן שפיר מצטרף לשיעור טז' אמה שהוא שיעור שהולכים בו רבים ברוות. ^{ק"ט} כך מפרש המהרש"א (על תוד"ה חייבין).

^{קכ} ואפילו אחרי שחכמים אמרו דבעי' מחיצה שלישית ורביעת, היינו תוספת תיקון כדי להתיר בטלטול, אבל לא החשיבו מקום זה כרה"ר מדרבנן.

ואין לדחות כנ"ל [בריטב"א] דהתנאי של רה"ר הוא שיהיה בקיעת רבים חשובה, וגם במקום שיש ב' מחיצות דאורייתא מ"מ אין זה מפחית מהבקיעת רבים ולכן אמרי' אתרו"מ. דתוס' (שם ד"ה קשיא) חלקו על הריטב"א ואמרו דאילו ידע המקשן דלר"י ב' מחיצות דאורייתא לא הוה מקשי מידי למרות דעדיין רבים בקעי במזרח ומערב, דהיה פשוט לתוס' דעד כמה שע"י ב' מחיצות הוא לא רה"ר לא שייך בזה אתרו"מ. ואילו נימא דרה"ר הוא תנאי בבקיעת רבים חשובה, וע"י ב' מחיצות אין זה מפחית מהבקיעת רבים, א"כ גם אם ידע המקשן דב' מחיצות דאורייתא עדיין היה מוכח דר"י לא סובר אתרו"מ במחיצה השלישית הנצרכת מדרבנן.

ביאור שיטת הרשב"א המחלק בין מבואות המפולשים לפלטיא

וכמו"כ בשיטת הרשב"א מוכח שזה תנאי ב"רשות", וכדלהלן:

הרשב"א (עבוה"ק ש"ג ה"א) כותב "איזו היא רה"ר, כל מקום שהוא רחב טז' אמה על טז' אמה ומתקבצין שם בני אדם לסחורה ולעשות צרכיהם כשוקים שבמדינות, ואע"פ שדלתות המדינה ננעלות לבילה, וזו היא פלטיא שאמרו". וצ"ב מ"ט לא מהני דלתות ננעלות לפלטיא כמו דמהני למבואות המפולשים.

וכתב הבית אפרים (או"ח סי' כו' ד"ה והחילוק) "והחילוק שבין פלטיא למבואות המפולשין הוא מבואר, דמבואות המפולשין אין קביעות שם לרבים כלל רק שרגל הרבים עוברת מרה"ר שבצד זה לרה"ר שבצד זה דרך המבוי, וכיון שמחמת דריסת

אתרו"מ כלפי המזרח ומערב, ועל זה תירץ דמשום שהם רק מחיצות דרבנן הקילו.

והיה נראה להוכיח מזה דס"ל לריטב"א כמו תור"פ דאמרי' אתרו"מ אפילו במקום שאינו רה"ר, דהרי מקום זה לא הוה רה"ר מאחר ויש לו ב' מחיצות דאורייתא, ומ"מ אמרי' אתרו"מ [לולא דמדרבנן הקילו].

אמנם יש מקום לדחות דלעולם גם לריטב"א אמרי' אתרו"מ דוקא ברה"ר, וכמו ההבנה הראשונה דלעיל שזה לא תנאי ב"רשות" אלא ב"רבים", וממילא גם ברשות רחב טז' אמות הגדור ע"י ב' מחיצות יש בקיעת רבים חשובה של רה"ר, דב' מחיצות לא מונעות מהרבים מלעבור שם, ולא גרע מרה"ר מקורה דאמרי' אתרו"מ לפי ההבנה הזאת.

אבל ודאי מוכח בריטב"א דלא כהצד השני שזה תנאי ב"רשות" דדוקא ברה"ר יש חיסרון של אתרו"מ, דא"כ לא מובן מה הוקשה לו דנימא אתרו"מ באופן שיש ב' מחיצות דאורייתא.

ביאור לשיטת תוס'

בתוס' (כב. ד"ה חייבין) היה נראה להוכיח כמו הצד השני שהוא דין ב"רשות", שכתב לפי ר"י דב' מחיצות דאורייתא, ירושלים היה מפולש שתי וערב, וכשעומד במקום הפילוש דאין שם ב' מחיצות הוה רה"ר. והנה במקום הבקיעה [שהוא בשער החומה] אינו רה"ר [דיש שם ב' מחיצות] ומ"מ אמרי' אתרו"מ כלפי המקום שאין בו ב' מחיצות, מבואר שזה תנאי ב"רשות" ולא ב"בקיעת רבים".

הוה רה"ר היינו משום דאתרו"מ. ואילו ההבנה בדבריו דאמרי' אתרו"מ דוקא ברה"ר משום דבעי' שיהיה בקיעת רבים חשובה של רה"ר, א"כ עד כמה שהועילו הדלתות להפוך את הסרטיא למקום שאינו רה"ר וממילא לא אמרי' אתרו"מ משום שאין בקיעת רבים חשובה, שוב לא שייך לומר אתרו"מ כלפי הפלטיא, דהרי אין בקיעה חשובה.

אלא ע"כ מבואר ברשב"א שזה דין ב"רשות" דרה"ר לא ניתרת במחיצה שבקעי בה רבים, ומעתה א"ש דכלפי הסרטיא שהיא לא רה"ר [מכח הדלתות] לא אכפ"ל דאתו רבים, משא"כ הפלטיא שהיא רה"ר [דהדלתות לא מועילות לפלטיא כנ"ל], היא צריכה דוקא מחיצות שלא בקעי בה רבים, ולכן כלפי הפלטיא זה נחשב שאין כאן מחיצות.

וכן מדויק בלשון הרשב"א כב. שכתב "הא דאמר ר' יוחנן דבקיעת רבים מבטלת מחיצות, ה"מ מחיצות העשויות ברה"ר וכו' דכיון דבקעי בהו רבים אתיא בקיעת רבים ומבטלת כח המחיצה והרי הוא רה"ר כמו שהיתה", משמע דברה"ר בעי' שהמחיצה תפקיע ממנו שם רה"ר, ו"כיון דבקעי בהו רבים וכו' הרי הוא רה"ר כמו שהיתה", ולא הפקיע ממנו שם רה"ר.

רגל הרבים דרך המבוי הוא נעשה רה"ר, לכן כל שיש דלתות נעולות בלילה ואינו מסור לרבים כל שעה אינו דומה לדגלי מדבר^{קכא} וכו', משא"כ בפלטיא שהרבים מתקבצין שם ומתעכבין שמה ומחמת זה הוא רה"ר כיון שהרבים משתמשין שם, לכן וכו' שפיר יש לו דין רה"ר, דמה אכפ"ל במה שנעולות בלילה ואין הרבים מחוץ לעיר באים לשם, מ"מ הפלטיא היא מסורה לרבים בני העיר עצמם והיא מסורה להם כל שעה אף שדלתות העיר ננעלין".

וכתב לפי"ז דדוקא ביום שהדלתות פתוחות הוי הפלטיא רה"ר, אבל בלילה "בשעה שהדלתות נעולות אין לו דין רה"ר, כיון שהוא מוקף מחיצות אינו דומה לדגלי המדבר וכמו רה"ר מקורה דפטור מהאי טעמא". והסכים לדבריו המשכנות **יעקב** (או"ח סי' קכא' ד"ה וגם בד' רשב"א)^{קכב}.

וזה דלא כהחכם **צבי** (שו"ת סו"ס לז') שנקט דגם בשעה שהדלתות נעולות, וגם אם יש לעיר ג' מחיצות גמורות, מ"מ הפלטיא הוה רה"ר.

והנה לפי מש"כ הבית אפרים והמשכנו"י דאילו היו מחיצות גמורות לעיר שפיר הוה מהני גם לפלטיא, נמצא דהא דהפלטיא

❦ הערות והוספות ❦

^{קכא} היינו רשב"א לשיטתו שביאר (עבוה"ק ש"ב המ"א וש"ג ה"א) דתועלת הדלתות היא שעל ידם אינו מסור לרבים כל שעה, ואין רה"ר אלא המסור לרבים כל שעה [דומיא דדגלי מדבר].

^{קכב} והוסיף המשכנו"י ליישב לפי"ז הא דמקשי' מגמ' קא. דמבואר דשוק של פטמים שהיה בירושלים לא הוה רה"ר משום דדלתות העיר ננעלות בלילה, וצ"ע לרשב"א דפלטיא לא מהני דלתות ננעלות. "יש לומר שירושלים כיון שננעלה בע"ש בכניסת שבת שוב לא פתחו שעריה תמיד יומם ולילה עד צאה"כ של מוצאי שבת".

ביאור סוגיא דף כב. לפי התירוץ הראשון של תוס'

שהוא מוסיף שיעור רה"ר וצריך לבטל רה"ר ז"א כיון שיש צו"ה הוי הרחב בין מחיצות ולא חל עלי' חשיבות רה"ר כלל". והיינו שתוס' תירצו דלעולם אומרים אתרו"מ אפילו במקום שאינו רה"ר, ודלא כדברי התוס' ו: דאמרי' אתרו"מ דוקא ברה"ר. ואכתי צ"ע איך יתבאר פסי ביראות לפי התירוץ הראשון של תוס' שם.

וכן מביא הר"ן (סוף כב.) "וראיתי מי שהקשה אם כן (שאומרים אתרו"מ דוקא ברה"ר) בפסי ביראות שאין פתחן רחב אלא יג' אמה ושליש וכו', היכי אית ליה לר"י בהו דאתו רבים ומבטלי מחיצתא". ומוסיף דגם לפי מה שהוא פירש (ו: דר' יהודה איירי ברחב טז' אמות ומתקצר בפתחו, מ"מ בפסי ביראות שהדיומדין הם אמה מכל צד, הוי טו' אמות ושליש, ואכתי לא הוה רה"ר.

**ביאור לפי ההבנה שרה"ר הוא תנאי
ב"בקיעת רבים"**

והנה אם נפרש בתוס' כמו הצד הראשון דלא בעי' דוקא שיהיה על המקום שם רה"ר, אלא העיקר שיהיה בקיעת רבים של רה"ר. א"ש דבפסי ביראות הוי "בקיעת רבים" של רה"ר, וכמו שכתב הראב"י דכיון שהפסים תקועים ברה"ר שרחב טז' אמה ובוקעין בין מבפנים לפסין ובין מצדיהן לשני ראשיהן מבחוץ, שייך בזה אתרו"מ.

**ביאור מדוע אמרי' אתרו"מ בפסי ביראות
שהם פחות מטז' אמות**

תוס' כב. (ד"ה והא) שואלים מה הגמ' דימתה ירושלים לפסי ביראות "שאני ירושלים דהוה רחבה שש עשרה אמות ופסין ליכא אלא י"ג ושליש", ולמד החזו"א (עד' סק"ח) דכוונתם להקשות דלרבנן לא אומרים אתרו"מ בפסי ביראות משום שאינו רחב טז' אמות ולא הוה רה"ר, משא"כ ירושלים הרחב טז' אמות שהוא רה"ר לכן אמרי' בו אתרו"מ. וכן נראה בתורא"ש שכתב את השאלה דשאני ירושלים "דהוי רה"ר גמורה רחב טז' אמה", משא"כ פסי ביראות קכ"ג.

ועל זה כתבו תוס' "ולפי פירוש אחר דפירשתי גבי יתר על כן ניחא", והיינו דלפי התירוץ השני של תוס' (ו: ד"ה וכי תימא) דאם רה"ר מהלכת לאורכו של המבוי הוי רה"ר אפילו בפחות מטז' אמות, ה"ה פסי ביראות דהוי רה"ר משום שהוא לאורך רה"ר של טז' אמות.

אבל לפי התירוץ הראשון של תוס' (שם) צ"ע מה תירצו תוס' כאן "וי"ל הואיל והיה לירושלים צורת הפתח דחשיב כמחיצה וכו' לא היה לרבים דבקעי לבטל המחיצה".

ועי' בחזו"א שפירש ד"עיקר כונתם דלא מסתבר לי' לחלק בין ט"ז שבין המחיצות איכא שיעור רה"ר ובין י"ג ושליש, שאין שיעור זה מוסיף בקיעת רבים, ואי משום

"רשות הרבים" וצריך מחיצות שלא בקעי בהו רבים. משא"כ מבוי המפולש, אפילו אם המבוי הזה נמצא באמצע רה"ר הרחב טז' אמות, מ"מ מכיון שיש לו ב' מחיצות המועילות מה"ת [לר"י דב' מחיצות דאורייתא], ואת אותם מחיצות לא בקעי רבים, א"כ גם אם נימא אתרו"מ על שאר הרוחות שבמזרח ומערב, לא יחזור מקום זה להיות רה"ר, לכן בכה"ג לא אומרים אתרו"מ.

וכ"כ הבית אפרים (סי' כו' ד"ה ועל דרך זה סובב) "דפסי ביראות הן הן תיקונים של בור ברה"ר רחב טז' וכו' וכיון דרבים מבטלי המחיצות ממילא שהרה"ר הוא רה"ר גמור כדינו רחב טז'".

ותוס' [עפ"י החזו"א] שכן שאלו איך אומרים אתרו"מ בפסי ביראות, היינו משום שלמדו דאתרו"מ מבטל רק את ה"דין" מחיצות, אבל "מציאות" המחיצות נשארה שהפסי ביראות מוגדר כמקום בפני עצמו ואינו חלק מהרה"ר שבצידו, ולכן הקשו דלא הוה רה"ר מאחר ואינו רחב טז' אמות.

ביאור הא דהגמ' שאלה סתירה בדברי ר"י ורבנן, למרות דלמסקנה איירי בפחות מטז' אמות

החזו"א שואל עוד קושיא על התירוץ הראשון של תוס' שביארו דלפי המסקנא (י). ר' יהודה איירי ברחב יג' אמות ומשתנה ההבנה ברבנן דלעולם לא צריך דלתות ננעלות. נמצא דלא פליגי כלל בדין אתו רבים ומבטלי מחיצות, אלא פליגי אם ב'

אמנם לפי ההבנה השניה שהוא תנאי ב"רשות"קכ"ד, צ"ע דפסי ביראות שהוא פחות מטז' אמות לא הוי רה"ר.

ביאור לפי ההבנה שרה"ר הוא תנאי ב"רשות"

הר"ן מתרץ "לאו קושיא היא כלל, דבמבואות המפולשין היינו טעמ' משום דכיון דאין רחבן טז' אמה, בשתי מחיצות דידהו נפקי מתורת רה"ר, דהרי אין הרבים בוקעין באותן מחיצות הצריכות שם מן התורה, משא"כ בפסי ביראות".

ונראה לפרש בכוננתו דהנה לפי ההבנה שזה תנאי ב"רשות", הא דאמרי' אתרו"מ דוקא ברה"ר הוא דין ברשות שמקום המוגדר רה"ר ואתה רוצה להפוך אותו לרה"י ע"י מחיצות, צריך מחיצות שיפקיעו גם את השם "רבים" מהמקום הזה. ומעתה בכל מקום שאם נגיד אתרו"מ יחזור אותו מקום להיות רה"ר, ז"א שהמקום הזה מוגדר רה"ר וצריך מחיצות שלא בקעי בהו רבים, אבל אם גם אחרי אתרו"מ לא יהיה אותו מקום רה"ר, אז כזה מקום שהוא לא רה"ר גם בלי המחיצות האלו לא צריך מחיצות שלא בקעי בה רבים.

ומעתה החילוק ברור, דבפסי ביראות שנמצא באמצע רה"ר של טז' אמות ואין לו ב' מחיצות מעלייתא, א"כ בקעי רבים מכל הכיוונים, ועד כמה דנימא אתרו"מ חוזר מקום זה להיות חלק מהרה"ר שבצידו, שהרי אין לו מחיצות שיפרידו בינו לבין הרה"ר שבצידו, והוה רה"ר גמור, ולכן בזה חשיב שבא לגדור

קשיא) "ומשני קסבר שתי מחיצות דאורייתא", וכוונתם כנ"ל דבפסי ביראות שנמצא באמצע רה"ר הרחב טז' אמות ואין לו ב' מחיצות מעלייתא, א"כ בקעי רבים מכל הכיוונים, ועד כמה דנימא אתרו"מ חוזר מקום זה להיות רה"ר כמו הרה"ר שבצידו, שהרי אין לו מחיצות שיפרידו בינו לבין הרה"ר שבצידו והוא חלק ממנו, ולכן אמרי' בו אתרו"מ. "הא אלו הניח שם שתי רוחות סתומות אפילו צפון ודרום, אין צריך שיסלקנה לצדדין" (לשון הריטב"א כב. ד"ה דר' יהודה), והיינו שמבוי המפולש, אפילו אם המבוי הזה נמצא באמצע רה"ר הרחב טז' אמות, מ"מ מכיון שיש לו ב' מחיצות המועילות מה"ת [לר"י דב' מחיצות דאורייתא], ואת אותם מחיצות לא בקעי רבים, א"כ גם אם נימא אתרו"מ על שאר הרוחות שבמזרח ומערב, לא יחזור מקום זה להיות רה"ר, לכן בכה"ג לא אומרים אתרו"מ^{קכ}.

ובאמת לפי רבנן דג' מחיצות דאורייתא, ס"ל דאמרי' אתרו"מ במבוי שהוא פחות מטז' אמות באופן שהוא נמצא באמצע רה"ר הרחב טז' אמות, משום דס"ל ג' מחיצות דאורייתא, ונמצא דע"י הרבים שמבטלים את המחיצה השלישית חוזר להיות רה"ר, דב' מחיצות לא מועילות בו להפרידו מרה"ר שבצידו, ולכן שייך בו אתרו"מ. אבל אנה"נ דבמקרה של ר"י דב' בתים בב' צידי רה"ר,

מחיצות דאורייתא או פליגי בתיקון מבוי המפולש, וצ"ע מה הגמ' כב. שואלת סתירה בדברי ר"י ורבנן בדין אתו רבים ומבטלי מחיצות.

ובבית אפרים תירץ דאנה"נ גם הגמ' כב. שאלה לפי ההוא דר"י איירי ברחב טז' אמות, אבל למסקנה לק"מ. והוא דוחק.

וברוך אפשר יש מקום ליישב דהגמ' התכוונה לשאול את קושיין הנ"ל דעד כמה שר"י אומר אתרו"מ בפסי ביראות, ע"כ דאומרים אתרו"מ גם במקום שאינו רשות הרבים, ומעתה גם במימרא דר"י דהמבוי רחב יג' אמות היה צריך לאסור מדין אתרו"מ.

והנה לפי ההבנה הראשונה הנ"ל דבפסי ביראות יש בקיעת רבים דרה"ר, א"כ צ"ב מה הגמ' תירצה "התם דאיכא שתי מחיצות מעלייתא הכא ליכא שתי מחיצות מעלייתא", הרי עיקר התירוקן היה צריך להיות דשאני פסי ביראות שנמצא באמצע רה"ר ויש בו בקיעת רבים חשובה דבוקעין בין מבפנים לפסין ובין מצדיהן, משא"כ מבוי המפולש פחות מטז' אמות שאין בו בקיעת רבים חשובה^{קכב}.

אבל לפי ההבנה השניה א"ש שזה גופא תירוקן הגמ', וכמו שפירשו תוס' (ד"ה

❦ הערות והוספות ❦

^{קכ} ואולי היה מקום לפרש שכוונת הגמ' לתרץ דמבוי שיש לו ב' מחיצות מעלייתא, אין שם בקיעת רבים חשובה אפילו אם היה אותו מבוי עומד באמצע רה"ר ויש לו רה"ר גם מהצדדים [וכגון פסי ביראות שמצד צפון ודרום עשה מחיצה מעלייתא], דב' המחיצות מפריעות לבקיעת רבים. אמנם לפי"ז אין זה קשור לשיטת ר"י דב' מחיצות דאורייתא, וקשה דתוס' (ד"ה קשיא, בתי הראשון) ביארו שכוונת הגמ' לתרץ דב' מחיצות דאורייתא לר"י.

^{קכב} ואנה"נ דבמימרא דר"י דאיירי בב' בתים בב' צידי רה"ר, א"כ הגמ' יכלה לתרץ גם אם אין לו ב' מחיצות מעלייתא דלא אמרי' אתרו"מ משום שלא יחזור להיות רה"ר מאחר ואין שם רוחב טז' אמות. והא דהגמ' תירצה דשאני דיש לו ב' מחיצות מעלייתא, י"ל כנ"ל דכוונתה לרבות דאפילו אם יהיה המבוי באותה צורה של פסי ביראות [שעומד באמצע רה"ר הרחב טז' אמות], מ"מ לא אמרי' ביה אתרו"מ משום דב' מחיצות דאורייתא.

מעשה

סימן יג'

חרש

קפג

אתרו"מ, וכמש"כ תוס' דלמסקנה לא צריך
בזה דלתות ננעלות וסגי בצוה"פ.

דגם אם אמרי' אתרו"מ לא חוזר להיות רה"ר
[דאין שם רוחב טו' אמות], לא אמרי'

סימן יד'

בביאור תיקון דלתות ננעלות ברה"ר (ו: - כב.)

אילמלא דלתותיה ננעלות בלילה חייבין עליה משום רשות הרבים, אלא כאן ולא סבירא ליה".

והנה המשנה דף כב. איירי בדין אתו רבים ומבטלי מחיצות, ועל זה הביאה הגמ' דר' יוחנן שאמר דירושלים בעי דלתות ננעלות ס"ל כמו ר' יהודה דאתו רבים ומבטלי מחיצות. מבואר שהסיבה שהצריך דלתות הוא בשביל לתקן את החיסרון של אתו רבים ומבטלי מחיצות. ויל"ע איך מהני דלתות ננעלות בלילה לתקן את חיסרון זה, הרי סו"ס ביום שהדלתות פתוחות בקעי רבים.

גמ' דף ו' ע"ב "אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן ירושלים אילמלא דלתותיה ננעלות בלילה חייבין עליה משום רשות הרבים, ואמר עולא הני אבולי דמחוזא אילמלא דלתותיהן ננעלות חייבין עליהן משום רשות הרבים".

משנה דף כב' ע"א "ר' יהודה אומר אם היה דרך רשות הרבים מפסקתן יסלקנה לצדדין וחכמים אומרים אינו צריך". ובגמ' שם "רבי יוחנן ור' אלעזר דאמרי תרווייהו כאן הודיעך כוחן של מחיצות. כאן וסבירא ליה והאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן ירושלים

בביאור תועלת הדלתות

אלא ברור שהוא **רשב"א** לשיטתו (סוף כב.) ד"הא דאמר ר' יוחנן דבקיעת רבים מבטלת מחיצות, ה"מ מחיצות העשויות ברה"ר ויש ביניהם רחב טז' אמה ושפתחיו מכוונים זה כנגד זה שדומה לדגלי מדבר", אבל במקום שאינו מוגדר רה"ר אין חיסרון של אתרו"מ [והתבאר לעיל סי' יג' באריכות]. וכך צ"ל ג"כ בשיטת רש"י.

אמנם לשיטת התור"פ (ו:) [והריטב"א עפ"י המשכנו"י] דס"ל דאמרי' אתרו"מ גם במקום שאינו רה"ר, א"כ לא יוכלו לפרש כמו רש"י והרשב"א, וצ"ב מה התועלת של דלתות ננעלות.

א. שיטת רש"י והרשב"א

רש"י (קא. ד"ה חייבין) מבאר את תועלת הדלתות "עכשיו דדלתותיה ננעלות לאו רשות הרבים שאינה כדגלי מדבר שהוא דרך פתוח כל שעה". וכ"כ הרשב"א (עבוה"ק ש"ג ה"א) "היו דלתותיה ננעלות בלילה אין זה רה"ר, שאין רה"ר אלא הנמסר לרבים בכל שעה" (וכ"כ עוד שם ש"ב ס"ד המ"א).

ומבואר בדבריהם דבאמת הדלתות לא מועילות כמחיצות אלא דעל ידם לא חשיב אותו מקום רה"ר. וצ"ע איך מותר לטלטל שם, הרי אכתי אתו רבים ומבטלי מחיצות.

ב. שיטת הריטב"א

ו**כתב הריטב"א** (כב. ד"ה כאן הודיעך) ד"כל שדלתותיה ננעלות בלילה נדון כסתימה גמורה ומחיצה שלימה וכאילו יש כאן ד' מחיצות"^{ק"י}. וצ"ב מאי מהני הא דהוי מחיצה שלימה.

ביאור הבית אפרים

ו**ביאר הבית אפרים** (סי' כו' ד"ה אבל לענ"ד, בשיטת תוס') "דכל שיש דלתות הננעלות בלילה ממילא שיש כאן ד' מחיצות וכו' וכיון שיש כאן ג' או ד' מחיצות גמורים גם ר' יהודה מודה שאין בקיעת רבים שבוקעין ביום מבטלין מחיצות כאלו, ולפיכך אף שעדיין דרך הרבים שם, מ"מ גם רה"ר המוקף מחיצות בטל ממנו שם רה"ר ונעשה רה"י, ולכן חצר שהרבים נכנסין לה בזו ויוצאין בזו רה"י לשבת אע"פ שרגל הרבים מצוי שם בכל שעה, מ"מ כיון שהמחיצות קיימות נעשה רשות היחיד".

ו**היינו** דדלת ננעלת היא מחיצה גמורה, ובמקום שיש מחיצות גמורות לא אכפ"ל מהבקיעת רבים.

ו**ובביאור** הא דדלת חשיב מחיצה גמורה גם ביום, למרות שביום היא פתוחה, כתב **האב"נ** (סי' רפג') "דטעם היתר הדלתות אף בזמן שהם פתוחים, כמו שכתב בחת"ס משום דכך דרך הדלת להיות לפעמים פתוח".

ו**ז"ל החת"ס** (שו"ת סימן צ') "למ"ד צריך לנעול ע"כ צ"ל הכא לא אמרי' מחוסר קריבה דהגפת הדלת לאו כמחוסר מעשה דמי, וע"כ משום דהכא משום היכרא הוא ובעינן היכר לכל שהיא מחיצה שלימה ר"ל שהדלת נועלת, ואפילו מאן דפליג וס"ל דסגי בראוי לנעול היינו טעמא משום דכך דרכה של דלת להיות פעמים פתוח פעמים נעול הוה ליה היכר טובא". והיינו דהמחיצה אינה מכח הזמן שהיא נעולה, אלא עצם המציאות של דלת היא מחיצה, וכך דרכה של דלת להיות פעמים נעולה ופעמים פתוחה.

ביאור עפ"י הגאון"י

ו**בענין** אחר שמעתי לפרש דאין המעלה בדלת משום שהיא "מחיצה" ורבים לא מבטלים מחיצות גמורות. אלא כמבואר ב**גאון"י** (ו: ד"ה והאמר רבב"ח) דהא דאין חיסרון של בקיעת רבים בדלתות משום "דכי נעולה לא מצי רבים סגי בה". והיינו שעיקר הנקודה היא דדלת ננעלת הוי "סתימה גמורה", דבשעה שהדלת נעולה זה חוסם את הרבים שלא יוכלו לעבור בפועל, ובמחיצה כזו שהיא סתימה גמורה שא"א לעבור בה לא אמרי' אתרו"מ אפילו בזמן שהדלת פתוחה. ועפ"י^ז ביאר דאם סגי בראויות לינעל ג"כ הגדר הוא דמחשיבים אותה כנעולה ובזמן שהיא נעולה אין הרבים יכולים לבקוע שם.

❦ הערות והוספות ❦

^{ק"י} וכן נראה כפשוטו שיטת **תוס'** (ב: ד"ה אלא מעתה) שכתבו "הואיל ואית ליה דלתות והן ננעלות דהויא כמחיצה מעלייתא". ויתבאר להלן בהרחבה.

רבים שאין בידם לילך כל שעה לא חשיב בקיעת רבים לבטל מחיצה.

נפ"מ בין הטעמים

יש לדון נפ"מ בין הטעמים בכה"ג שאין על הדלת שם מחיצה אף בשעת נעילתה, כגון שגבוהה מהארץ ג"ט, א"נ שאין שם דלתות אלא דיש שומרים מטעם המלכות שמעכבים את הרבים מליכנס בלילות. דאם הוא דין שלא מסור לרבים כל שעה, או שמבטל את הדריסת רבים, שפיר מהני. אבל אם זה דין דלת הוי מחיצה גמורה ואין בכח הרבים לבטל אותה, יל"ד דבעי' לפחות שבשעה שננעלת הוי מחיצה גמורה.

ג. שיטת המאירי ורבנו אפרים

במאירי (שבת ו:): מבואר שתועלת הדלתות היא שזה מבטל את דריסת הרבים. וכן נראה ג"כ ברבנו אפרים (המובא בראבי"ה סי' שפו') שכתב "היכא דדלתותיה ננעלות ולא בקעו בה רבים". והיינו דהא דרבים מבטלי מחיצה הוא דוקא במקום שיכולים לבקוע שם בכל שעה, אבל מחיצה כזו שיש זמן שלא יכולים לבקוע בה לא אמרי' אתרו"מ.

ואין זה כמו הגאון הנ"ל, דשם התבאר דדלת זה מעלה ב"מחיצה", דבמחיצה כזו שעוצרת את הבקיעת רבים לא אמרי' אתרו"מ, משא"כ במאירי ור' אפרים מתבאר שזה חיסרון ב"בקיעת רבים" דכזאת בקיעת

מנין הדלתות

כחנניה דסגי לו בחד. אלא כוונתה לשאול כמו שפירש ר"י (מובא בתוד"ה והאמר) "דפריך משום דמשמע ליה דב"ה לא בעי נעילה", ואילו ר' יוחנן אמר שצריך דוקא דלת ננעלת, אבל אנה"נ לא צריך ב' דלתות.

אמנם רש"י (ו: עפ"י תוס' ד"ה והאמר^{קכ}) מפרש "דפריך אמאי דשרינן לחי וקורה מצד אחד, ומדמצריך לנעילת דלת אינו נראה לו שהיה מקשה לו דאיכא לאוקומא נמי בננעלת". והיינו שהגמ' שאלה דלא יתכן לפרש ברבנן שמערב ע"י דלת של חנניה, דהאמר ר' יוחנן שצריך "ב" דלתות. מבואר מדבריו שצריך דוקא ב' דלתות.

מח' הראשונים אם צריך ב' דלתות או דסגי בדלת אחת

הרשב"א (עבוה"ק ש"ב ס"ד המ"א) כותב דסגי בדלת אחת. וכ"כ הריטב"א (כאן וסוף כב.). "אין מערבין אותה אא"כ יש בה לרוח אחד מפילושיו דלת הננעלת ממש בלילה".

ולדבריהם צ"ל בביאור הגמ' ו: "וכי תימא בכך הוא דלא מיערבא הא בדלתות מיערבא, והאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן ירושלים אילמלא דלתותיה ננעלות בלילה חייבין עליה משום רשות הרבים", דאין כוונתה לשאול דבעי' "ב" דלתות ודלא

רה"ר אפילו אם אינו מפולש ואפילו אם דלתות המדינה ננעלות בלילה. ויש מבואות המפולשים משער לשער, דבהם מהני נעילת דלתות בלילה [וכ"כ המאירי (שבת ו.)].

נמצא מבואר שיש רה"ר שהוא מכח הרבים המצויים בו, ולזה לא מהני דלתות ננעלות מכיון שאכתי מתקבצים שם רבים שבתוך העיר [אפילו בעיר שאין שם ס' רבוא, דהרשב"א לא מצריך תנאי של ס"ר]. ויש רה"ר שהוא מוגדר רה"ר מכח הפילוש שלו משער לשער, ולכן בזה מהני דלת אחת הננעלת דעל ידה כבר לא הוי מפולש ושוב לא הוי רה"ר אפילו שעדיין רבים יכולים ליכנס מהצד השני, דעיקר הקפידא היא הפילוש [דאילו הקפידא היתה על הרבים, לא היה אמור להועיל דלת, כמו שלא מהני דלתות לפלטיא משום שאינו מעכב את הרבים].

אמנם ברש"י שמצריך ב' דלתות נראה מבואר דעיקר הקפידא היא דלא יהיו רבים נכנסים לשם [והפילוש הוא רק היכ"ת בשביל שיהיה מקום נוח להילוך הרבים], ולכן בעיר שאין בה ס' רבוא, ע"י נעילת ב' דלתות מהני שלא יכנסו בה רבים ולא הוה רה"ר, משא"כ ע"י דלת אחת שעדיין יכולים ליכנס מהצד השני, לא מהני [וכמו פלטיא לרשב"א].

ויוצא לפי"ז דבר חידוש, דכל הא דמהני דלתות ננעלות לפרש"י היינו דוקא בעיר שאין בה ס' רבוא דיירים [וכמש"כ רש"י קא. (ד"ה חייבין) דירושלים] עיר של רבים היא שאוכלוסין הרבה באין לה, מבואר דלא גרים שם רבים אלא באים לה מבחוץ^{קכט}, אבל

ויל"ד בזה לפי הטעמים הנ"ל בתועלת הדלתות.

ביאור מח' רש"י ורשב"א

הרשב"א לשיטתו שביאר דדלת מועילה שהמקום לא יהיה מסור לרבים כל שעה, ועי"ז לא הוה רה"ר. כתב דסגי בדלת אחת, דגם ע"י דלת אחת אינו מסור לרבים כל שעה.

וצ"ע דרש"י ג"כ ביאר כמו הרשב"א דתועלת הדלתות היא דלא יהיה מסור לרבים כל שעה, ומדוע מצריך דוקא ב' דלתות.

והנה תוס' גופייהו הקשו על רש"י מדוע צריך ב' דלתות ולא סגי באחת, אמנם הם שאלו לשיטתם שלמדו בתועלת הדלת דלא כרש"י, ולכן הקשו "ואם תאמר כיון דיש לו ב' מחיצות ושלישית בננעלת הוי ג' מחיצות ולקמן אמר דלכל היותר לב"ה שלש מחיצות דאורייתא", ותירצו "דהיינו דווקא היכא דאיכא ג' מחיצות גמורות הוה דאורייתא, אבל הכא דשלישית ע"י דלת רביעית נמי צריך דלת" [ולהלן יתבאר תירוצם]. אמנם למבואר ברש"י דתועלת הדלתות שלא יהיה מסור לרבים לא שייך תירוץ זה.

וצ"ל דלמרות שרש"י ורשב"א אמרו את אותו הטעם, מ"מ הם חלוקים, דהנה **הרשב"א** (עבוה"ק ש"ג ה"א) ביאר שיש ב' סוגי רה"ר, יש פלטיא שהוא מקום שמתקבצים שם בני אדם לסחורה, ובזה הוה

✽ הערות והוספות ✽

^{קכט} וכן באבולי דמחוזא דמבואר דמהני ליה דלתות ננעלות, כתוב בגמ' ברכות (נח.). "אמר עולא נקיטינן אין אוכלוסא בבבל, תנא

וכתב תור"פ "דכיון דאין המחיצה שלישית, אלא ע"י דלת לא הוי מחיצה קבועה, וא"כ לא הוי רשות היחיד".

אבל צ"ע דהרי בחנניה מבואר דסגי בדלת אחת, ואם דלת הוי מחיצה גרועה וצריכה ד' מחיצות, איך סגי בג' מחיצות.

א. ויש מקום לפרש דלעולם אין כוונת תוס' כמו הריטב"א דמהני דלתות משום דהוה מחיצה גמורה [ואין בכח הרבים לבטל מחיצה גמורה], אלא כמו המאירי ור' אפרים דמקום שלא יכולים לבקוע בכל עת לא חשיב בקיעת רבים לבטל מחיצה. ומעתה יש מקום להבין דהטעם דדלת חשיבא מחיצה גרועה, אין זה חיסרון ב"מחיצת דלת" אלא משום שסו"ס יש בקיעת רבים בדלת זו ומחמת כן חשיבא מחיצה גרועה. ולפי"ז א"ש הא דדלת אחת מהניא לחנניה, משום דחנניה איירי במבוי המפולש שאינו רה"ר, ושם לא שייך בקיעת רבים [כפי שהתבאר בס"י יג' דאתרו"מ נאמר דוקא ברה"ר].

אמנם בלשון תוס' שביארו (ב:) דהוה מחיצה מעלייתא, נראה שזה מעלה ב"מחיצה" כמו הריטב"א.

ב. ואם נימא כמו הנוסח הנ"ל עפ"י הגאון"י דדלת זה מעלה ב"מחיצה", דבמחיצה כזו שעוצרת את הבקיעת רבים לא אמרי' אתרו"מ. ג"כ י"ל כן דכל מעלתה היא מכח מה שהיא עוצרת את הרבים בזמן שהיא נעולה בלילה, אמנם מ"מ מכיון שבוקעים שם ביום הוי מחיצה גרועה ולכן בעי' ד' מחיצות. ותנניה

בעיר שיש בה ס"ר לא מהני דלתות ננעלות, דאין זה מונע מהרבים להגיע לשם.

שיטת הריטב"א

עד כאן ביארנו מנין הדלתות לפי הטעם של רש"י והרשב"א. אמנם עדיין יל"ד לפי הריטב"א שביאר דדלתות מועילות משום שהוא מחיצה מעליתא, כמה דלתות בעינן.

ולכאורה הוא דבר פשוט דסגי בדלת אחת, וכ"כ הריטב"א (ו:): "דהא פשיטא דכיון ששלש מחיצות מן התורה דיו בדלת אחד כמו בשתיים".

וכ"כ האו"ש לבאר את הרמב"ם (פי"ז ה"י) שפסק שצריך ב' דלתות, דהוא רמב"ם לשיטתו דד' מחיצות דאורייתא. אבל אנה"נ למאי דס"ל ג' מחיצות דאורייתא סגי בדלת אחת.

שיטת תוס'

אמנם בתוס', למרות דנראה כפשוטו שלמדו כמו הריטב"א דטעם דלתות משום דהוה מחיצה גמורה, וכמש"כ (ב: ד"ה אלא מעתה) "הואיל ואית ליה דלתות והן ננעלות דהויא כמחיצה מעלייתא", מ"מ כתבו (ו: בד"ה והאמר) ליישב דניבעי דוקא ב' דלתות, דהא דסגי בג' מחיצות "היינו דווקא היכא דאיכא ג' מחיצות גמורות הוו דאורייתא, אבל הכא דשלישית ע"י דלת רביעית נמי צריך דלת". ויל"ע מה חיסרון בדלת שצריך דוקא ד' מחיצות.

✽ הערות והוספות ✽

אין אוכלוסא פחותה מששים רבוא, דמבואר שלא היו גרים בתוך העיר ס"ר, אלא צ"ל [לפי רש"י] שהס"ר היו באים אליו מבחוץ, ולכן שפיר מהני ליה דלתות.

ג. ובענין אחר שמעתי לבאר, דלעולם י"ל כפשוטו דתוס' מתכוונים ל"מחיצה מעלייתא" כמו הריטב"א, ומ"מ ס"ל דבעי' ד' מחיצות משום דדלת ננעלת היא מחיצה גרועה, והא דלחנניה סגי בדלת אחת, היינו משום דאיירי שיש לדלת הזו צוה"פ [וכפי שיבתאור להלן בשי' תוס'], ודלת עם צוה"פ עדיפא וסגי בג' מחיצות.

דאיירי במבוי המפולש שאינו רה"ר ולא שייך שם בקיעת רבים, שפיר סגי ליה בדלת אחת.

אמנם בבית אפרים (סי' כו' ד"ה אבל לענ"ד, הובא לעיל בביאור שיטת הריטב"א) ביאר בתוס' שדלת הוי מחיצה גמורה ובמחיצות גמורות לא אמרי' אתרו"מ. ולפי"ז שוב צ"ע דברי תוס'.

בענין אם מהני דלת בלי צוה"פ

חשיב פתח ופטור מן המזוזה, ואפ"ה בצו"ה בלא דלתות דעת רה"פ דחייב במזוזה וכו', הרי דצו"ה בלא דלתות חשיב פתח לענין מזוזה, ודלתות בלא צו"ה לא חשיב פתח.

והנה קושית החזו"א היא לפי הבנתו דכל מה שיכול להועיל דלת בלי צוה"פ היינו מדין "פתח", ועל זה הקשה דבמזוזה מצאנו דצוה"פ חשיב פתח ודלת לחוד לא חשיב פתח.

אמנם לפי מה שהתבאר לעיל בריטב"א דמהני דלת מדין "מחיצה" [והתבאר לעיל עפ"י האב"נ והחת"ס], לא שייך להקשות ממזוזה.

שיטת תוס'

והנה בתוס' ב: (ד"ה אלא מעתה) מבואר דדלת מהני בלי צוה"פ, דהגמ' שם שואלת דאם ילפי' שיעור פתח מפתחו של היכל, א"כ לא יועיל צוה"פ יותר מי'. ועל זה כתבו תוס' "אבל לא תיהני ליה דלתות לא פריך, דפשיטא הואיל ואית ליה דלתות והן ננעלות דהויא כמחיצה מעלייתא". מפורש דאפילו אם צוה"פ יותר מי' לא מהני, מ"מ

מח' האחרונים אם דלת צריכה צוה"פ

נחלקו האחרונים אם דלת מהני דוקא ביחד עם צוה"פ או אפילו בלי צוה"פ.

רעק"א (שו"ת החדשים סי' ו') והאב"נ (רעח' סק"ב ועוד) כתבו דשפיר מהני דלת בפנ"ע בלי צוה"פ.

ונחלק עליהם החזו"א (סי' עח' סק"א) דלא מהני דלת בלי צוה"פ. וז"ל "ונראה דאין תיקון דלתות בלא צו"ה מועיל כלום, שדלת בלא צו"ה אינו עושה פתח, אלא אם הדלת נעול והוא כשאר מחיצה, ובזמן שהפתח פתוח בטלה המחיצה ואסור, שהרי אין לנו בדין המחיצות אלא מה שאמרו חכמים, וזולת מה שנתבאר ענינו בגמ' אין ראוי לספק בו ולהחשיבו כלל וכלל".

והוסיף "וכ"ת דדלתות הוא פתח ממש וא"צ לאשמועינן, וקאמר דצו"ה מהני אף שאינו פתח ממש, וא"צ לומר דלתות בלא צו"ה. ז"א דע"כ צו"ה בלא דלתות עדיפא מדלתות בלא צו"ה, שהרי אמרו מנחות ל"ג דפתחי שימאי פטורין מן המזוזה וכו' וחזינן דעת הראשונים ז"ל שאין דלתות בלא צו"ה

דבדלת הראויה לינעל שאין לה דין מחיצה מצד עצמה, בעי צוה"פ כדי ליצור שם מחיצה [ומ"מ לא מהני ברה"ר, משום דרבים מבטלים את הצוה"פ (לפחות לפי ר"י, ויתבאר להלן סי' טו'), ורק במבוי המפולש שאין חיסרון של אתרו"מ אז מהני הצוה"פ לאשוויי מחיצה].

ביאור דברי הרשב"א

והנה יש שדייקו מלשון הרשב"א (ו: ד"ה והא אמר רבכ"ח, בתו"ד) שהקשה דרבנן ודאי מורו דמתי שיש ג' מחיצות לא אמרי' אתרו"מ, ו"אף כאן שיש לו צורת פתח הרי הוא כדופן ג' ולא מבטלה להו בקיעת רבים". [וברשב"א (שם ד"ה הא בדלתות) מפרש דהגמ' שואלת על חנניה].

מבואר ברשב"א שדיבר על דלת של חנניה והזכיר "שיש לו צורת פתח", דלא מהני דלת בלי צוה"פ.

והנה אחרי שהתבאר בתוס' לחלק בין דלת הננעלת לדלת הראויה לינעל, היה מקום לומר דגם הרשב"א שכתב "צורת פתח" היינו דוקא בדלת של חנניה, אבל דלת ננעלת לא צריכה צוה"פ.

אמנם לפי הביאור הנ"ל דמקור החילוק הוא תוס' לשיטתם דתועלת הדלת היא דהוי מחיצה גמורה [וממילא מוכח דדלת ננעלת הוי מחיצה ושאינה ננעלת לא הוי מחיצה ולכן צריכה צורת הפתח], א"כ חילוק

מהני דלת משום דהוה מחיצה מעלייתא. מבואר דדלת מהני בלי צוה"פ^{קל}.

אמנם שמעתי לדייק בזה דתוס' כתבו הואיל ואית ליה דלתות "והן ננעלות", משמע דאילו אינן ננעלות באמת צריכות צוה"פ.

ולפי"ז התיישב היטב מה שאמרו תוס' (ו:) דדלת היא מחיצה גרועה ולכן צריך ד' מחיצות, ומאיך מבואר בחנניה דסגי בדלת אחת שהם רק ג' מחיצות. והיינו משום דדלת של חנניה [שלא ננעלת] יש לה צוה"פ.

ועוד שמעתי לדייק כן בתוס' כב. (ד"ה והא א"ר יוחנן) שביארו הא דלא אמרי' בירושלים אתרו"מ משום שיש לה צוה"פ, וצ"ע למה תוס' נדחקו להעמיד שיש לירושלים צוה"פ, תיפו"ל שיש לה דלתות [הראויה לינעל אע"פ שלא ננעלת בלילה]^{קלא}. אמנם לפי הנ"ל א"ש, דדלת הראויה לינעל מהני רק בצירוף הצוה"פ, וזה מה שכתבו תוס' דמכיון שיש לה צוה"פ לא אמרי' אתרו"מ.

ובמקור לחילוק זה, שמעתי לבאר לפי מש"כ לעיל בשי' תוס' דהא דמהני דלתות ננעלות ברה"ר היינו משום דהדלת הוי מחיצה מעליא ובזה לא אמרי' אתרו"מ. לכן סברו תוס' דעד כמה דמבואר דדוקא דלת ננעלת מהניא ברה"ר נגד הבקיעת רבים, ע"כ דרק דלת ננעלת חשיבא מחיצה גמורה, אבל דלת הראויה לינעל לא חשיבא מחיצה גמורה [דא"כ מדוע לא מהני ברה"ר], ולכן סברו

❦ הערות והוספות ❦

^{קל} ואפילו שהיה מקום לומר דצוה"פ לחוד לא מהני יותר מי', אבל צוה"פ ביחד עם דלת מהני גם יותר מי', דע"י הדלת חשיב טפי כפתח. מ"מ לא משמע כן בתוס', דמנ"ל דודאי מהני דלת להחשיב את הצוה"פ אפילו ביותר מי' מאחר ויש דין דצוה"פ יותר מי' לא מהני. אלא משמע דלמדו שדלת הוי מחיצה בפנ"ע, ולכן כתבו שזה פשוט דמהני גם ביותר מי'.

^{קלא} וכן דייק האב"נ וחדש דבאמת דלת לא מהני ברה"ר ורק צוה"פ.

חילוק בין ננעלת לאינה ננעלת בדיני
"מחיצה".

אמנם בגוף הדיוק ברשב"א [שכתב "אף כאן
שיש לו צורת פתח הרי הוא כדופן ג"]
אין זה מוכרח דדלת צריכה צוה"פ, דיש מן
האחרונים שביארו כונתו דדלת מהני כמו
צוה"פ, [וכ"כ הדברי יחזקאל (סי' ה')
דברשב"א מבואר דדלת דין צוה"פ יש לה כמו
רבנו חננאל, ודלא כהירושלמי שזה דין דלת].

זה לא מתאים ברשב"א, דהרי הרשב"א ביאר
דתועלת הדלתות היא שאינו מסור לרבים
בכל שעה ולא הוה רשות הרבים, והא דדלת
הראויה לינעל לא מהני היינו משום דהוא
מסור לרבים כל שעה, אבל אין זה דין
במחיצת דלת. ומאידך הא דבעינן צורת
הפתח ביחד עם הדלת זה הרי דין במחיצה,
וא"כ עד כמה שלמד הרשב"א בחנניה דבעי
צורת הפתח לאשוויי מחיצה, ה"ה בדלת
ננעלת, דמהיכ"ת לחלק, הרי לא מצאנו

סימן טו'

בדין אתרו"מ לפי רבנן (כב.)

שם "ורמי וכו' דתניא יתר על כן א"ר יהודה מי שהיו לו שני בתים משני צידי רשות הרבים עושה לו לחי מכאן ולחי מכאן או קורה מכאן וקורה מכאן ונושא ונותן באמצע אמרו לו אין מערבין רשות הרבים בכך וכו', דר' יהודה אדרבי יהודה לא קשיא התם דאיכא שתי מחיצות מעלייתא הכא ליכא שתי מחיצות מעלייתא, דרבנן אדרבנן נמי לא קשיא הכא איכא שם ארבע מחיצות התם ליכא שם ד' מחיצות".

משנה דף כב' ע"א ר' יהודה אומר אם היה דרך רשות הרבים מפסקתן יסלקנה לצדדין ותכמים אומרים אינו צריך".

גמ' שם "רבי יוחנן ור' אלעזר דאמרי תרווייהו כאן הודיעך כוחן של מחיצות. כאן וסבירא ליה והאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן ירושלים אילמלא דלתותיה ננעלות בלילה חייבין עליה משום רשות הרבים, אלא כאן ולא סבירא ליה".

בגדר שם ד' מחיצות לרבנן

חשובות לענין זה. וכ"כ הרשב"א (שם בתירוץ א') "דלרבנן נמי בעינן שם ד' מחיצות חשובות קצת כפסי ביראות מיהא, אבל לחי מחיצה גרועה היא טובא ובקיעת רבים מבטלתה". וכ"כ הר"ן (שם).

התבאר בגמ' דלעולם רבנן מודו לדין אתרו"מ, והא דבפסי ביראות לא אמרו אתרו"מ, היינו משום שיש שם ד' מחיצות. ויל"ד איזה מחיצה נחשבת לשם ד' מחיצות, ומהו גדר ההיתר בזה.

ובתירוץ השני כותב הרשב"א "אי נמי י"ל דדלמא דרבנן דאין מערבין ס"ל לחי משום היכר", אבל אילו ס"ל לחי משום מחיצה, באמת יחשב שם ד' מחיצות עי"ז.

בדין לחי אם חשיב לשם ד' מחיצות

הגמ' (ו:) ביארה דרבנן החולקים על ר"י לא סגי להו בלחי וקורה מכאן ומכאן, אלא צריכים דוקא דלתות ננעלות, ומבואר בסוגיא (כב.) דהוא משום אתרו"מ. וצ"ע דהרי יש שם ד' מחיצות ע"י הלחי מכל צד, וס"ל לרבנן דבשם ד' מחיצות לא אמרי' אתרו"מ.

בדין צוה"פ אם חשיב לשם ד' מחיצות

ברשב"א ובר"ן מבואר דדוקא לחי לא חשיב לשם מחיצה, אבל צוה"פ כן חשיב לשם מחיצה. אבל הריטב"א (שם) חולק וכותב "ואפילו בצ"פ נמי לא חשיבא מחיצות כעין פסי ביראות שיש שם ב' אמות עומדין".

וביאר הריטב"א (כב. ד"ה דרבנן) "דאי משום קורה או לחי, אפילו למ"ד שהם משום מחיצה, לא חשיבי להו שם מחיצות

אמנם בריטב"א נראה שגם בלי צוה"פ מהני. והביאור הוא דהריטב"א לשיטתו (יז): שביאר הא דמועיל פסי ביראות משום דאין פרצה מדאורייתא, א"ש דאין חיסרון בפרצה של עומ"ר ושפיר חשיב שם ד' מחיצות קלב. ודוקא לתוס' (שם) שכתבו דמהני פסי ביראות משום ד"חשיב פתח", צריכים לבאר שגם בירושלים היה צוה"פ שעושה שם פתח.

ולהלן (בביאור הגמ' דף ו:) יתבאר בשיטת תוס' אם צוה"פ חשיב לשם ד' מחיצות.

בענין אם צריכים שם ד' מחיצות או סגי בשם ג' מחיצות

הרשב"א (נט: ד"ה מאן תנא) כותב "דרבנן שם שלש מחיצות בעו". וכ"כ (ו: ד"ה והא אמר רבב"ח) "דהא ודאי אפילו לרבנן וכו' בג' מחיצות דאורייתא לא אכפת להו אם דרך הרבים מפסקת בנתים וכו' אף כאן שיש לו צורת פתח הרי הוא כדופן ג' ולא מבטלה להו בקיעת רבים".

וכ"כ החזו"א (קז' סק"ה) "דכל שיש ג' מחיצות של עומ"ר לא אמרינן תו דאתו רבים ומבטלי מחיצתא, דג' מחיצות של עומ"ר עדיף משם ד' מחיצות, ולא מצינו חילוק בין ג' מחיצות לד' לענין דאורייתא".

ולפי"ז מה שהגמ' אמרה "שם ד' מחיצות" היינו דוקא בפסי ביראות, דפסי

ומבואר בריטב"א דלמרות דבעלמא מחיצת צוה"פ ודאי עדיפא מפסי ביראות, מ"מ כאן דבעי' שם ד' מחיצות לענין אתרו"מ, פסי ביראות עדיפי משום שיש ב' אמות עומדין דלא בקעי בהו, משא"כ בצוה"פ שבוקעים בכל הרוח.

והיינו ריטב"א לשיטתו (כב. ד"ה כאן הודיעך) שלמד דאתרו"מ הוא דוקא במחיצה שבוקעים בה, לכן פסי ביראות שרבים הבוקעים באותה מחיצה לא בוקעים בכל הרוח עדיף טפי. משא"כ לפי ההבנה (להלן סי' טז') שאתרו"מ הוא אפילו אם בוקעים בשאר רוחות, דהוא דין שמבטלים את האויר או את ההיקף, א"כ אין מעלה בפסי ביראות שיש להם ב' עומדים.

בדין עומ"ר עם פרצה טז' אמות אם חשיב לשם ד' מחיצות

ולפי"ז מבאר הריטב"א הא דירושלים חשיב שם ד' מחיצות, היינו מכח העומ"ר. אמנם דבריו צ"ב מ"ט מהני עומ"ר, הרי יש פרצה טז' אמות.

והיה מקום לפרש כמש"כ תוס' (כב. ד"ה והא) דיש לירושלים צוה"פ. ולמרות דס"ל לריטב"א דצוה"פ לא עושה שם פתח, ביאר המשכנו"י (סי' קכב' ד"ה ודברי מעכ"ת) "כיון שעשו לה צה"פ מיחשב כפתח", והיינו שהצוה"פ רק עושה שיהיה לפרצה שם פתח, אבל למעשה המחיצה היא העומ"ר.

✽ הערות והוספות ✽

קלב ולהלן הבאנו מהדברי יחזקאל שפירש כן את כוונת סוף דברי תוס' (כב. ד"ה והא) דלפי מה שכתב לעיל ו: בתירוץ השני דאין חילוק בין יג' לטז', והכוונה שגם טז' אמות לא הוה פירצה מה"ת, א"ש הא דירושלים חשיב שם ד' מחיצות ע"י עומ"ר גם בלי צוה"פ.

ביראות מהני דוקא אם הוא בד' רוחות, אבל בשאר מחיצות סגי בשם ג' מחיצות.

אמנם האבה"ע (ו:): כתב דבעינן דוקא שם ד' מחיצות, אבל בשם ג' מחיצות מודו רבנן דאמרי אתרו"מ.

וצ"ב מ"ט צריך דוקא ד' מחיצות, הרי בכל מקום בג' מחיצות סגי. ונראה דהאבה"ע למד דהסיבה שלרבנן לא אומרים אתרו"מ, אין זה משום שאין בכח הרבים לבטל מחיצות גמורות, אלא משום דמתי שיש היקף גמור לא אמרי אתרו"מ, ולכן להיקף גמור צריך ד' מחיצות.

משא"כ הרשב"א (ו:): שכתב "דלרבנן נמי בעינן שם ד' מחיצות חשובות קצת

כפסי ביראות מיהא, אבל לחי מחיצה גרועה היא טובא ובקיעת רבים מבטלתה", מבואר דבד' מחיצות לא מבטלי משום שאין בכח הרבים לבטל מחיצות גמורות, ועל זה קאמר דלחי שהיא מחיצה גרועה שפיר מבטלי.

והנה הריטב"א (הנ"ל) שכתב דגם צוה"פ לא חשיב לשם ד' מחיצות, ודוקא דיומדין הוי שם ד' מחיצות, מבואר לכאורה כמו האבה"ע שאין ההיתר משום דרבים לא מבטלי מחיצות גמורות, דבזה ודאי שצוה"פ הוי מחיצה טפי מדיומדין. אלא ההיתר הוא משום שאין כח ברבים לבטל מקום ה"מוקף", ובזה שייך לחלק כמה הרבים בוקעים באותו רוח, דדיומדין הוי היקף טוב יותר נגד בקיעת הרבים מאשר צוה"פ.

ביאור דברי תוס' כב. ד"ה והא א"ר יוחנן

שם ד"ה והא א"ר יוחנן". והיינו שכוונת תוס' לשאול דלעולם אין סתירה מדברי רבנן לר' יוחנן, דדוקא בירושלים שהוא רה"ר אמרי אתרו"מ [וכפי שהתבאר לעיל סי' יג'] משא"כ פסי ביראות שהוא רק יג' אמות ואינו רה"ר לא אמרי אתרו"מ^{קל"ג}.

וכן נראה בתורא"ש שכתב בלשון השאלה דשאני ירושלים "דהוי רה"ר גמורה רחב טז' אמה", משא"כ פסי ביראות דאינו רה"ר.

ועל זה כתבו תוס' "ולפי פירוש אחר דפירשתי גבי יתר על כן ניחא", והיינו דלפי התירוץ השני של תוס' (ו: ד"ה וכי

התבאר בגמ' דלפי רבנן שלא אומרים אתרו"מ בפסי ביראות, ה"ה ירושלים לא צריכה דלתות ננעלות. והקשו תוס' כב. (ד"ה והא א"ר יוחנן) "ואם תאמר שאני ירושלים דהוה רחבה שש עשרה אמות ופסין ליכא אלא י"ג ושליש".

ביאור א' דכוונת תוס' לשאול דבירושלים נימא אתרו"מ משום שהוא רה"ר

וביאר החזו"א (עד' סק"ח) "בפסי ביראות גופי תקשה דלא מש"ל שיהא רה"ר מפסקתן כיון שאין ביניהן רק י"ג ושליש, והוי ביניהן כרמלית מה"ת, וזהו באמת קושית תו'

✪ הערות והוספות ✪

^{קל"ג} והתבאר לעיל (סי' יג') דלמרות שהיה מקום לומר דע"י אתרו"מ הפסי ביראות לא נחשבים כמחיצה וא"כ הוא רה"ר גמור משום שהוא מחובר לרה"ר הרחב טז' אמות [וכ"כ הבית אפרים]. בתוס' מבואר לא כן, דאתרו"מ הוא רק סתירה למחיצה הדינית, אבל המציאות שהוא מקום נפרד מהרה"ר שבצידו נשאר, ולכן לעולם לא יהיה רה"ר טז' אמות.

איכא שיעור רה"ר ובין י"ג ושליש, שאין שיעור זה מוסיף בקיעת רבים, ואי משום שהוא מוסיף שיעור רה"ר וצריך לבטל רה"ר ז"א כיון שיש צו"ה הוי הרחב בין מחיצות ולא חל עלי' חשיבות רה"ר כלל". והיינו שתוס' תירצו דלעולם אומרים אתרו"מ אפילו במקום שאינו רה"ר, ודלא כדברי התוס' ו: דאמרי' אתרו"מ דוקא ברה"ר].

ביאור ב' דכוונת תוס' לשאול שבירושלים נימא אתרו"מ משום שאין שם ד' מחיצות

ברעק"א (שו"ת החדשים סי' ו') ובמשכנו"י (סי' קכב' ד"ה ודברי מעכ"ת שכ' דלרבנן) מבואר שלמדו דכוונת תוס' להקשות לפי מאי דמסקינן לרבנן דלא אמרי אתרו"מ בפסי ביראות משום שיש לו שם ד' מחיצות, א"כ בירושלים שאין לו ד' מחיצות מכיון שיש פרצת טז' אמות שהיא פרצה מה"ת, שפיר אמרי אתרו"מ כר' יוחנן.

ועל זה תירצו תוס' דהיה לירושלים צוה"פ, והצוה"פ סותמת את הפרצה ושפיר חשיב שיש שם ד' מחיצות. [ולהלן יתבאר הא דבגמ' ו: משמע דאפילו אם יש צוה"פ מ"מ בעי' דלתות ננעלות לרבנן].

אמנם צ"ע לפי"ז מה כתבו תוס' בסו"ד "ולפי פירוש אחר דפירשתי גבי יתר על כן ניחא".

וכתב הדברי יחזקאל (סי' ה' סק"כ) דכוונת תוס' למש"כ (ו:): לפי התירוץ השני

תימא) דאם רה"ר מהלכת לאורכו של המבוי הוי רה"ר אפילו בפחות מטז' אמות, ה"ה פסי ביראות דהוי רה"ר משום שהוא לאורך רה"ר של טז' אמות.

אבל לפי התירוץ הראשון של תוס' (שם) צ"ע מה תירצו תוס' כאן "וי"ל הואיל והיה לירושלים צורת הפתח דחשיב כמחיצה וכו' לא היה לרבים דבקעי לבטל המחיצה"קלד'.

ולמד האבנ"ז (סי' רעח' סק"ב) [וכן נראה ברעק"א (שו"ת החדשים סי' ו') שהבין ככוונת השואל^{קלד'}] דתוס' מתרצים דמכיון שיש לירושלים צוה"פ זה ודאי מונע את הבקיעת הרבים.

והקשה רעק"א דאם צוה"פ מהני לעצור בקיעת רבים, א"כ גם לר' יהודה היה צריך להועיל, וצ"ע דר' יוחנן אמר אליבא דר"י דירושלים צריכה דלתות ננעלות ולא סגי בצוה"פ.

ומבואר באב"נ (שם סק"א) שזה כלול במח' ר' יהודה ורבנן, דלר"י שרבים מבטלים גם תל המתלקט (כב:), א"כ ס"ל דרבים מבטלים אפילו מחיצה גמורה, ומה"ט ה"ה דמבטלי צוה"פ. משא"כ לרבנן דרבים לא מבטלים מחיצה גמורה, ה"ה דלא מבטלים צוה"פ.

[ועי' בחזו"א (ער' סק"ח) שפירש את תירוץ תוס' בענין אחר, ד"עיקר כונתם דלא מסתבר לי' לחלק בין ט"ז שבין המחיצות

✽ הערות והוספות ✽

^{קלד'} ואין לפרש דכוונת תוס' דירושלים ג"כ לא חשיב רה"ר משום שיש לו צוה"פ, דהרי כל הדין הוה דאמרי' אתרו"מ דוקא ברה"ר היינו לולא המחיצות, ועל זה גופא אומרים שאתרו"מ והמחיצות לא מצליחות לגדור את הרשות ולהפוך אותו לרה"י.

^{קלד'} אמנם עי' להלן שכתבנו לפרש את דבריו בענין אחר.

שכתב הריטב"א בשם תוס' [על הקושיא מאי פרכינן מירושלים, דלמא שאני ירושלים שהיא רה"ר גמורה רחב טז' אמה] דבירושלים ודאי היו מבואות כאלו ברוחב יג', ור' יוחנן אמר על כולם כאחד אלמלא דלתותיהן ננעלות בלילה היה אסור לטלטל שם, מבואר דגם מחמת המבואות הרחבים יג' אמות צריך דלתות ננעלות ולא היה מועיל שם צוה"פ.

דר"י איירי במבוי רחב יג' אמות [העומד לאורך רה"ר] "וצ"ל לפי זה אע"ג דלר' יהודה לחי וקורה מהני מדרבנן ליג' ולרוחב טז' לא מהני, מודה הוא דמדאורייתא אין חילוק בין יג' לטז'", ולמד דכוונתם לבאר דמדאורייתא גם פרצה טז' לא הוה פירצה, כמו פרצת יג'.

ובמשכנו"י (שם ד"ה ולענ"ד ד' התוס') מבאר דכוונתם לפירוש האחר

ביאור דברי הגמ' ו: דב' בתים בב' צידי רה"ר צריך דוקא דלתות ננעלות לרבנן, ובביאור שיטת תוס'

וכו' וגריעא מפסי ביראות דאיכא שם ד' מחיצות".

אבל לפי האחרונים דגם בשם ג' מחיצות לא אמרי' אתרו"מ, צ"ע מדוע לא חשיב שם ד' מחיצות ע"י הצוה"פ או הדלת.

ביאור ב' דצוה"פ לא חשיב "שם מחיצה"

וביארו רעק"א (שו"ת סי' ו') והמשכנו"י (סי' קכב) ד"ה ודברי מעכ"ת) דלעולם ס"ל לתוס' כמו הריטב"א דצוה"פ לא עושה שם מחיצה, ולכן אמרה הגמ' דלרבנן בעי' דלתות ננעלות.

והא דצ"ע מדברי התוס' כב. (ד"ה והא, לפי הבנת רעק"א והמשכנו"י) דמבואר בדבריהם דירושלים נעשית שם ד' מחיצות ע"י הצוה"פ. מבארים דלעולם אין כוונת תוס' (כב.) דהצוה"פ עושה שם מחיצה, אלא העומ"ר של ירושלים הוא עושה שם מחיצה, והצוה"פ נצרכת רק בשביל לתקן את החיסרון של פרצה טז' אמות, וכמו שביאר המשכנו"י "כיון שעשו לה צה"פ מיחשב כפתח", והיינו שהצוה"פ רק עושה שיהיה לפרצה שם פתח,

הגמ' (ו:) מביאה את דברי הברייתא "יתר על כן א"ר יהודה מי שהיו לו שני בתים משני צידי רה"ר עושה לחי מכאן ולחי מכאן או קורה מכאן וקורה מכאן ונושא ונותן באמצע, אמרו לו אין מערבין רשות הרבים בכך", ומבארת דלרבנן צריך דוקא דלתות ננעלות, ולא סגי בצוה"פ של ת"ק או דלת של חנניה.

וכתבו התוס' (שם סוד"ה והאמר רבה) בטעם הדבר משום שאין שם ד' מחיצות, ולכן הוי דינו כמו ירושלים לר' יהודה דאמרי' אתרו"מ וצריך דלתות ננעלות.

ביאור א' דדוקא בשם ד"י מחיצות לא אומרים אתרו"מ

והנה בשלמא לפי ההבנה דבעי' דוקא שם ד"י מחיצות, משום הכי לא סגי בצורת הפתח או בדלת שהיא רק מחיצה שלישית. ולחי שבצד הרביעי לא עושה שם ד' מחיצות [כנ"ל]. וכן נראה בלשון התורא"ש שביאר הא דלרבנן צריך דלתות ננעלות "שהמבוי מפולש וליכא ד' מחיצות מעלייתא

דלת עדיפא מצוה"פ משום שיכולה לינעל ולעצור את הבקיעה, אבל בדיני מחיצות ברור שצוה"פ עדיפה על פני דלת, ולכן לענין שם ד' מחיצות למרות שצוה"פ הוי שם מחיצה, דלת לא הוי שם מחיצה. [ולפי"ז מיושב ג"כ הא דלרבנן מהני צוה"פ ולר"י לא מהני, דצוה"פ מהני לשם ד' מחיצות, ולר"י אמרי' אתרו"מ גם בשם ד' מחיצות].

ומ"מ תירוץ השואל הוא דוקא לפי מה שנקטו דדלת הראויה לינעל של חנניה לא צריכה צוה"פ, אמנם למה שהבאנו לעיל (סי' יד') מדיוק התוס' דחנניה הצריך דלת בנוסף על הצוה"פ, שוב תקשי דיש כאן שם ד' מחיצות ע"י הצוה"פ.

ביאור ד' דהגמ' התכוונה דלא מהני דלת הראויה לינעל לתקן רה"ר

הזכרנו לעיל שהאב"נ (סי' רעח' סק"ב) למד בתוס' (כב.) דהא דרבים לא מבטלים מחיצת צוה"פ, אין זה מדין "שם ד' מחיצות" אלא משום דס"ל לרבנן שאין בכח הרבים לבטל מחיצה גמורה של צוה"פ. וביאר (סק"א) הא דבדף ו': הגמ' הצריכה דלתות ננעלות לרבנן, דהגמ' התכוונה רק דלא מהני דלת של חנניה, אבל אנה"נ שצוה"פ מהני נגד הבקיעת רבים כמבואר בתוס'.

והקשה דמה הראייה דלא מהני דלת נגד הבקיעת רבים, הרי הא דבירושלים הצריך ר' יוחנן דלתות ננעלות, היינו לשיטת ר"י דרבים מבטלים אפילו תל המתלקט, ומה"ט מבטלים ג"כ צוה"פ, אבל לרבנן דרבים לא מבטלים תל המתלקט ומה"ט כתבו תוס' (כב.) דלא מבטלי ג"כ צוה"פ, י"ל דגם לא מבטלי דלת הראויה לינעל.

אבל למעשה המחיצה היא העומ"ר. משא"כ במימרא דר"י דכל המחיצה היא רק צוה"פ, בזה ס"ל לתוס' כמו הריטב"א דצוה"פ לא עושה שם מחיצה.

ביאור ג' דהגמ' התכוונה רק דדלת הראויה לינעל לא חשיב לשם ד' מחיצות

השואל ברעק"א (שם) מתרץ דלעולם לתוס' צוה"פ עושה שם מחיצה, ואנה"נ דלפי רבנן הוה סגי בצוה"פ של ת"ק ולא צריך דלתות ננעלות. וקושיית הגמ' היא דוקא על חנניה וכמדויק בלשון הגמ' "וכי תימא בכך הוא דלא מיערבא הא בדלתות מיערבא", דהשאלה היא דלא יתכן שחכמים יתירו את המבוי הזה ע"י דלת של חנניה, דדלת לא עושה שם מחיצה ואמרי' אתרו"מ. [ודלא כהריטב"א שכתב "ופרכינן הא בדלתות מערבא לחנניא, או בצוה"פ לת"ק, ולישנא קלילא נקט"].

ורעק"א הקשה על דבריו, דמבואר במח' ת"ק וחנניה דדלת עדיפא מצוה"פ, דלחנניה צוה"פ לא מהני ודלת מהני. וא"כ לא יתכן לומר שצוה"פ תועיל ודלת לא.

אמנם נראה דרעק"א הקשה כן לפי מה שלמד בכונת השואל כמו האב"נ דמהני צוה"פ לעצור את הבקיעת רבים [ומה"ט הקשה עליו ג"כ דעד כמה שמהני צוה"פ לרבנן, צריך להועיל גם לר"י (וכמו שהבאנו לעיל)].

אבל י"ל דלעולם כונת השואל דצוה"פ עושה שם ד' מחיצות. ולפי"ז א"ש דבמח' ת"ק וחכמים שנחלקו בתיקון של מבוי המפולש שבא לתקן את הבקיעת רבים, בזה

ס"ל וכו', וניחא נמי דפריך בפשיטות לעיל ו' ב' מר"י וכן נסתיים שמעתא התם וכו', וכן מבואר בתו' ו' ב' ד"ה והאמר דצו"ה לא מהני לרה"ר מה"ת אף לרבנן, למאי דמסיק כ"ב א' לחלק בין הא דב' בתים מב' צדי רה"ר להא דפסי ביראות, איברא מלשונם משמע דמ"מ מוכרח דר"י כר"י ס"ל וזה תמוה כיון דצו"ה לא חשיב כשם ד' מחיצות, שפיר י"ל דר"י כרבנן ס"ל".

והיינו שמש"כ תוס' כב. דמתי שיש צוה"פ לא אמרי' אתרו"מ, לא היתה כוונתם שע"י הצוה"פ חשיב שם ד' מחיצות, דתוס' איירי לפי ההו"א של הגמ' שעוד לא ידעה דמודו רבנן דאמרי' אתרו"מ במקום שאין ד' מחיצות, ואנה"נ דלמסקנת הגמ' דדוקא במקום שיש שם ד' מחיצות לא אמרי' אתרו"מ, צוה"פ לא חשיב לשם ד' מחיצות, וממילא דברי ר' יוחנן הם ל"ד לפי ר"י, דגם לרבנן לא מהני צוה"פ וירושלים צריכה דלתות ננעלות.

וממילא א"ש דברי הגמ' ו: דלמסקנה דרבנן מודים לדין אתרו"מ במקום שאין ד' מחיצות, א"כ צוה"פ של ת"ק או דלת של חנניה לא הוי שם מחיצה.

וביאר "וצ"ל דלענין דלתות לא שייך כלל מבטלי מחיצתא, דכל היתר דלתות דראויות לנעול כמען דנעלי דמיין ואז לא יהי' רבים בוקעים. וע"כ טעמא דר' יוחנן דלא מהני ראויות לנעול בהכשר רה"ר, דכיון דעכשיו רה"ר ממש לא מהני מה דראוי לנעול לשוי' רה"י לבטל רשות שהוא עכשיו". והיינו שהא דלא מהני דלת הראויה לינעל לפי ר"י, אין זה משום שרבים בוקעים [דא"כ לא היה ראייה דגם לרבנן בוקעים], אלא משום שדלת הראויה לינעל לא מהני ברה"ר אלא רק לתיקון כרמלית.

והנה האב"נ מוכיח מכאן דודאי מהני לחנניה דלת בלי צוה"פ, דאל"ה לא הוה הגמ' מקשה מידי. אמנם אין זה מתאים למה שהבאנו לעיל (סי' יד') לדייק מדברי תוס' (ב:).

ביאור ה' דדברי התוס' כב. הם לפי ההו"א

החזו"א (עד' סק"ג) כותב "ויש לפרש דצו"ה לא חשיב כפסי ביראות, ולמאי דמסיק לחלק דפסי ביראות שאני דאיכא שם ד' מחיצות, הדר ב' ממאי דקאמר כאן ולא

ביאור דברי הגמ' ו: שמוכיחה מדברי ר' יוחנן לשיטת רבנן

ביאור התוס'

תוס' (ו: ד"ה והאמר) מתרצים "ויש לומר דפריך כי היכי דלר' יהודה בשם ד' מחיצות דלא חשיבי ליה מצריך נעילה הכי

הראשונים שואלים איך הגמרא (ו:) מוכיחה מר' יוחנן שהצריך דלתות ננעלות לשיטת רבנן, הרי ר' יוחנן בשיטת ר"י קאמר [כמבואר בגמרא דף כב.].

לחלק בין צוה"פ לדלת ולפרש דקושיית הגמ' היא מדלת דגרע מצוה"פ]. ובאמת לפי רבנן נשאר הביאור בברייתא כפשוטו דכי צד מערבין "רשות הרבים" בצוה"פ או בדלת, ורק לפי ר' יוחנן הגמ' תיקנה כי צד מערבין "מבואות המפולשין".

משא"כ לתוס' שביארנו לעיל דאמרי' אתרו"מ בשם ג' מחיצות, א"נ בצוה"פ, א"נ בדלת, א"ש דנשמע מר"י לרבנן, דבאופנים שיש אתרו"מ לרבנן בעי' דלתות ננעלות. וגם לפי רבנן צריך לתקן את הברייתא דכי צד מערבין "מבואות המפולשין".

דברי הריטב"א

הריטב"א מבאר (כב. ד"ה כאן הודיעך) את הסוגיא דף ו': "דההיא שקלא וטריא אליבא דר' יוחנן היא". והיה נראה דכוונתו כמו הרשב"א דלרבנן לא קשיא מידי ולעולם נשאר דמערבין רה"ר בצוה"פ או בדלת, והגמ' מתקנת רק אליבא דר' יוחנן דאמרי' אתרו"מ וצריך דלתות ננעלות.

אמנם דבריו צ"ע דהריטב"א כתב להדיא דלרבנן אמרי' אתרו"מ בצוה"פ, וא"כ גם אליבא דרבנן יש אתרו"מ בצוה"פ, ומדוע פירש שהגמ' שאלה רק לר' יוחנן, הרי י"ל כמו תוס' דמר' יוחנן נשמע לרבנן קלי'. ויתבאר להלן.

נמי ב' מחיצות דלא חשיבי לרבנן יהיה צריך נעילה, וכן משמע בפרק שני (ד' כב.) דשתי מחיצות לרבנן כשם ד' מחיצות לרבי יהודה".

ביאור הרשב"א

והרשב"א (שם) מתרץ "ויש לי לומר דהאי וכי תימא בכך הוא דלא מערבא לא אאמרו לו קאי אלא קושיא דנפשיה הוא דאקשינן וכו', וה"ק וכי תימא בכך הוא דלא מיערבא הא בדלתות מיערבא לכולי עלמא, והא אמר רבב"ח, ומי נימא הא ברייתא דלא כר' יוחנן ודעולא, ואפילו לכשתמצא לומר דלא קיי"ל כר' יוחנן ניחא ליה לתרוצי לברייתא לכולי עלמא".

והיינו שתוס' למדו שקושיית הגמ' היא אליבא דרבנן, ומדר' יוחנן נשמע לרבנן. אמנם הרשב"א לומד דבאמת לפי רבנן לק"מ, וכל הקושיא היא בשביל ליישב את הברייתא גם לשיטת ר' יוחנן.

וא"ש דהוא רשב"א לשיטתו שלמד בשיטת רבנן דלא אמרי' אתרו"מ גם בצוה"פ [חוץ מלחי למ"ד משום היכר, או אפילו למ"ד משום מחיצה משום שהיא מחיצה גרועה], וסגי בשם ג' מחיצות, ולכן לא יכל לפרש כמו תוס' דנשמע מר"י לרבנן, דהרי לרבנן שפיר יכול לתקן את הרה"ר בצוה"פ או דלת [ולא ס"ל לחילוקים שהזכירו האחרונים הנ"ל

❦ הערות והוספות ❦

קלי' וא"ת שהגמ' שאלה רק מדלת וס"ל דדלת עדיפה ולא אמרי' אתרו"מ, ומשום כך צריך להעמיד את הגמ' אליבא דר' יוחנן. זה אינו, דמפורש בדברי הריטב"א (ו':) "ופרכינן הא בדלתות מערבא לחנניא, או בצוה"פ לת"ק, ולישנא קלילא נקט", והיינו דהגמ' שואלת גם מצוה"פ, וקשה דמפורש בריטב"א דבצוה"פ גם לרבנן אמרי' אתרו"מ. ועוד דהתבאר לעיל שיתכן דלפי הריטב"א בעי' דוקא "ד" מחיצות.

ביאור דברי הריטב"א דר' יוחנן ור' אלעזר נחלקו בשיטת רבנן

צ"ע רב, דהרי הריטב"א כתב להדיא דלרבנן לא מהני צוה"פ ואמרי' בזה אתרו"מ, ועוד עד כמה דמהני צוה"פ ה"ה דמהני דלת הראויה לינעל^{קל}, ומדוע כתב "או בדלת הנעלת".

ביאור דנחלקו ר' יוחנן ור' אלעזר בשיטת רבנן

ושמעתי לבאר בזה ביאור נפלא, דהנה הר"ן (כב.) שואל "תמהני כיון דלא ס"ל, מאי אתא לאשמועינן ר' יוחנן דאמר כאן הודיעוך כוחן של מחיצות". ומתריך "נ"ל דהכי קאמר, כאן דוקא הוא דאמור רבנן דלא אתו רבים ומבטלי מחיצתא, ומשו"ה פליגי רבנן עליה דר"י בהא דתניא יתר על כן וכו' כיון דליכא שם ארבע מחיצות אתו רבים ומבטלי מחיצתא, והיינו דקאמר ר' יוחנן כאן הודיעוך, כלו' דוקא הכא הוא דאמרי' הכי". והיינו דר' יוחנן בא לחדש דלמרות שהוא סובר כמו ר"י דאמרי' אתרו"מ, מ"מ גם רבנן לא חולקים עליו לגמרי אלא רק בפסי ביראות שיש שם ד' מחיצות, אבל בצוה"פ [או בדלת] דלא חשיב שם ד' מחיצות מודו רבנן דאמרי' אתרו"מ.

והנה זה שיטת ר' יוחנן ברבנן שביאר "כאן" ולא במקום אחר, אבל בר' אלעזר איתא בגמ' כ. ד"חדא מכלל חבירתה איתמר", וביאר הריטב"א (שם ד"ה אי מהתם) דהכוונה שר"א בכלל לא אמר "כאן הודיעך". ולפי"ז

קושיות בדברי הריטב"א

והנה בריטב"א שהזכרנו באמת משמעות דבריו שמעמיד את הסוגיא ו: אליבא דר' יוחנן לאפוקי מר' אלעזר משום ד"ר' אלעזר תלמידו הוא סבירא ליה כרבנן דלא אתו רבים ומבטלי מחיצתא". וגם זה תמוה דהרי רבנן מודו לדין אתרו"מ בצוה"פ, ומדוע קאמר דס"ל כמו רבנן דלא אמרי' אתרו"מ.

עוד קשה דברי הריטב"א (שם ד"ה ורמי) על שאלת הגמ' דדברי רבנן סותרים זה את זה "ודילמא בכך הוא דלא מערבא דלחי או קורה אינם עושין מחיצה וכמ"ד קורה ולחי משום היכירא, ואפ' למ"ד משום מחיצה היינו מחיצה דרבנן לדופן רביעית", והיינו שהוקשה לו מנ"ל דטעמייהו של רבנן משום דאתרו"מ, דלמא טעמייהו משום דס"ל דלא סגי בלחי וקורה לתקן מחיצה שלישית.

ומתריך "וי"ל דאנן אליבא דר' יוחנן שקלינן וטרינן ולדידי' אפילו בדלתות לא מערבא אא"כ ננעלות כלילה כעין ירושלים". וצ"ע מה התשובה, הרי ר' יוחנן הוא בשיטת ר"י, אבל בשיטת רבנן לעולם י"ל דלא אמרי' אתרו"מ, והטעם שחכמים חלקו הוא משום דלחי לא מהני כמחיצה שלישית.

וביותר קשיא דברי הריטב"א נט: שכתב "הא ודאי אף לרבנן נמי מערבא רה"ר או בצוה"פ או בדלת הננעלת כלילה". ודבריו

✽ הערות והוספות ✽

^{קל} ואין לומר דס"ל כמו האחרונים הנ"ל דדוקא צוה"פ מהני ולא דלת הראויה לינעל, דהריטב"א (ו:), הובא בהערה הקודמת) כתב דהגמ' שואלת בין מצוה"פ ובין מדלת, מבואר שהם שוים.

טעמייהו משום דלא מהני לחי למחיצה שלישיית, ותירץ "וי"ל דאנן אליבא דר' יוחנן שקלינן וטרנין ולדידי' אפילו בדלתות לא מיערבא אא"כ ננעלות כלילה כעין ירושלים". דכוונתו דאנה"נ לפי ר"א שלמד ברבנן דלא אמרי' אתרו"מ, ע"כ מתפרש טעמייהו ב"יתר על כן" משום דלחי לא מהני למחיצה שלישיית. אבל הגמ' כאן שו"ט לפי ר' יוחנן שלמד בדעת רבנן דאמרי' אתרו"מ ולא מערבים וה"ר בשום דבר מלבד דלתות ננעלות, ועל זה הגמ' שאלה מה ההבדל בין פסי ביראות דבזה לא אמרי' אתרו"מ לבין ב' בתים בב' צידי רה"ר דכן אמרי' אתרו"מ, ופירשה דההבדל הוא שבפסי ביראות שיש לו שם ד' מחיצות ס"ל לרבנן דלא אומרים אתרו"מ, אבל בכל מקום שלא דומה לפסי ביראות מודו דאמרי' אתרו"מ.

וזה גם הביאור בריטב"א נט': "הא ודאי אף לרבנן נמי מערבא רה"ר או בצוה"פ או בדלת הננעלת כלילה", דכוונתו דלרבנן נמי מערבא רה"ר: לר"א בצוה"פ [או דלת הראויה לינעל], ולר' יוחנן בדלת הננעלת כלילה, שהם נחלקו בשי' רבנן אם אמרי' אתרו"מ.

י"ל דלעולם לרבנן בכלל לא אומרים אתרו"מ, ול"ד בפסי ביראות קל"ח.

והסברה בזה דר' יוחנן דלא ס"ל כרבנן היה לו ענין לצמצם כמה שיותר את דברי רבנן לומר דפליגי כמה שפחות, ולכן אמר דדוקא בפסי ביראות קאמרי' דלא אמרי' אתרו"מ. אמנם ר"א דס"ל כרבנן אין לו ענין לצמצם את דברי רבנן ומפרש דרבנן לא ס"ל כלל לדין אתרו"מ בשום אופן קל"ט.

ולפי"ז א"ש דברי הריטב"א שכתב "ר' אלעזר תלמידו הוא סבירא ליה כרבנן דלא אתו רבים ומבטלי מחיצתא", דבאמת ר"א למד ברבנן דאין דין של אתרו"מ בכלל.

וא"ש מש"כ בביאור הגמ' ו: "דההיא שקלא וטריא אליבא דר' יוחנן היא", דכוונת הריטב"א דאילו לפי ר"א לק"מ דרבנן לא ס"ל בכלל לדין אתרו"מ, ולדידי' נשאר הברייתא כפשטה כיצד מערבין "רשות הרבים", ודוקא אליבא דר' יוחנן קשה שלמד ברבנן דכן אומרים אתרו"מ בצוה"פ או בדלת ק"מ.

וא"ש ג"כ מה שהקשה מה הסתירה מרבנן דיתר על כן לרבנן דפסי ביראות, דלמא

✻ הערות והוספות ✻

קל"ח וגם לפי המפרשים שר"א כן אמר "כאן הודיעך", מ"מ מאחר וס"ל כמו רבנן י"ל דאמר כאן הודיעך לאשמעי' דהכי ס"ל [וכמבואר בשאלה של הקשה על ר' יוחנן "כיון דלא סבירא ליה מאי אתא לאשמועינן"], ולא בשביל לצמצם את שיטת רבנן דוקא בפסי ביראות.

קל"ט וגם מה שרבנן חולקים על ר"י ביתר על כן, אין זה מדין אתרו"מ דמבטלי למחיצה גורעה של לחי [כמש"כ הרשב"א בתירוץ אחד], אלא כמש"כ הריטב"א "דלחי או קורה אינם עושין מחיצה וכמ"ד קורה ולחי משום היכירא, ואפ"ל מ"ד משום מחיצה היינו מחיצה דרבנן לדופן רביעית", והיינו שזה חיסרון דלחי לא מהני למחיצה רביעית.

ק"ב ואנה"נ אם תקשי איך אשמעי' מר' יוחנן לרבנן דבעי' דלתות ננעלות, גם הריטב"א יבאר כמו תוס' "דשתי מחיצות לרבנן כשם ד' מחיצות לרבי יהודה". והריטב"א רק בא לאפוקי דהגמ' לא שאלה לפי ר"א בשיטת רבנן, אלא רק לר' יוחנן בשיטת רבנן.

סימן טז'

ב' מחיצות מעלייתא לר' יהודה (כב.)

שם "ורמי דר' יהודה אדר' יהודה וכו' דתניא יתר על כן א"ר יהודה מי שהיו לו שני בתים משני צידי רשות הרבים עושה לו לחי מכאן ולחי מכאן או קורה מכאן וקורה מכאן ונושא ונותן באמצע אמרו לו אין מערבין רשות הרבים בכך, קשיא דר' יהודה אדרבי יהודה וכו' לא קשיא התם דאיכא שתי מחיצות מעלייתא הכא ליכא שתי מחיצות מעלייתא".

משנה דף כב' ע"א ר' יהודה אומר אם היה דרך רשות הרבים מפסקתן יסלקנה לצדדין, וחכמים אומרים אינו צריך".

גמ' שם "רבי יוחנן ור' אלעזר דאמרי תרווייהו כאן הודיעך כוחן של מחיצות, כאן וסבירא ליה והאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן ירושלים אילמלא דלתותיה ננעלות בליה חייבין עליה משום רשות הרבים, אלא כאן ולא ס"ל".

ביאור תוס' והריטב"א

וגם הריטב"א (ד"ה כאן הודיעך) כתב "ואע"פ שיש שם במזרח ומערב פתחים גמורים לא חשיבא סתימא דאתו רבים ומבטלי מחיצתא, פ"י לא שיבטלו מחיצות שלימות של צפון ודרום דהא אמאי, אלא שמפילין מחיצות שבמזרח ומערב כיון שבוקעין בהם תדיר דרך הפתחים". והיינו דרבים מבטלים רק את אותה מחיצה שבוקעים בה, אבל שאר המחיצות שלא בוקעים בהם לא מתבטלות.

ועפ"ז פירש ג"כ (ד"ה דרבי יהודה) בשיטת ר' יהודה "כי המחיצות השלימות בצפון ודרום אינם מתבטלין לעולם משום בקיעת הרבים כדפרישנא לעיל, ואיהו סבר דב' מחיצות בצפון ודרום הוו רה"י מן התורה".

תוס' (ד"ה קשיא דר"י אדר"י) מפרש את קושית הגמ' "קא סלקא דעתיה דמקשה דלרבי יהודה שלש מחיצות דאורייתא ולחי וקורה משום מחיצה אלמא לא אתו רבים ומבטלו מחיצה, דאי שתי מחיצות דאורייתא לא הוה פריך מידי". ועל זה הגמ' מתרצת "קסבר שתי מחיצות דאורייתא".

וביאר המהרש"א (בתוד"ה חייבין) בדברי תוס' "והנהו ב' מחיצות ודאי דלא אתו רבים ומבטלי להו כיון דלא בקעי בהו". והיינו שהרבים מבטלים רק את אותה מחיצה שבוקעים בה, וממילא ב' המחיצות שבצפון ודרום לא התבטלו ויש כאן ב' מחיצות דאורייתא לר"י, וממילא לא אמרי' אתרו"מ על המחיצה הג' והד', משום דאתרו"מ נאמר דוקא ברה"ר [כפי שהתבאר לעיל סי' יג].

דלתות ננעלות, הרי בירושלים יש ב' מחיצות מעלייתא.

ותירצו תוס' (ד"ה חייבין) "וי"ל דירושלים היתה מפולשת מארבע צדדין וחייבין עליה משום רה"ר לעומד באמצע הפילוש דליכא מחיצה".

והקשה עליו **הרשב"א** (ד"ה הכא איכא) "ואינו מחזור דא"כ כנגד העומד מיהא יהא פטור דהא איכא ב' מחיצות מעלייתא. אלא שיש לי לתרץ בזו דשמא ר' יוחנן לא חייב אלא בזורק כנגד הפרוץ, ואע"פ שאין זה מתחוויר". אמנם כן מדויק בתוס' שכתבו דהוא רה"ר דוקא "לעומד באמצע הפילוש".

הבעה"מ מתרץ ג"כ "לפי שהרבים בוקעין בה שתי וערב ולא היה בה אפילו מחיצה אחת שלא היו רבים בוקעים בה". והרמב"ן (מלחמות) הבין בדבריו דמחמת כן כל המבוי הוה רה"ר, וכתב על זה ד"כנגד העומד מכאן ומכאן אינו נעשה רה"ר לעולם שהרי ב' מחיצות גמורות הן ועומ"ר וכו' אבל כנגד הפרצות אם יש בו פלטיא רחב טז' אמה על טז' אמה אפשר שחייבין עליו אע"פ שאין תוך המבואות מכאן ומכאן רה"ר מפני ב' מחיצות שלהן". והיינו כמש"כ בתוס' דהוא רה"ר דוקא "לעומד באמצע הפילוש".

מאידך הריטב"א (ד"ה רבנן) מתרץ "דר' יוחנן סבר לה כר"י בחדא דאתרו"מ וסבר לה כרבנן דמדאורייתא לא הוי רה"י בפחות מג' מחיצות, הלכך בעי' בירושלים ג' מחיצות לא משפיעות על כמות הרבים.

ומ"מ הריטב"א מסיים דהא דלא אמרי' אתרו"מ על מחיצה ג' וד', היינו "כיון ששאר המחיצות אינם אלא מדבריהם הקילו". ועי' מש"כ לעיל סי' יג' לפרש דלא סגי ליה בכך שהמקום הוא רה"י, או משום דס"ל דאמרי' אתרו"מ גם במקום שאינו רה"ר, או משום דס"ל דרה"ר הוא תנאי ב"רבים", וב' מחיצות לא משפיעות על כמות הרבים.

היוצא מן הדברים לפי תוס' והריטב"א, ד"מחיצות מעלייתא" מתפרש מחיצות שלא בוקעים בהם בכלל, וממילא לא מתבטלות. ובנוסף תירוץ הגמ' מבוסס על הידיעה שלר"י ב' מחיצות דאורייתא [לתוס' זה נצרך לענין דלא אמרי' אתרו"מ במקום שאינו רה"ר, ולריטב"א זה נצרך לענין ששאר המחיצות הם רק דרבנן ולכן שייך לומר שהקילו בהם דהרבים לא מבטלים אותם].

אמנם פירוש זה צ"ב, דהנה המקשן כבר ידע שיש ב' מחיצות שלימות שהרבים לא בוקעים בהם, אלא דסבר ג' מחיצות דאורייתא, וא"כ עיקר התירוץ היה צריך להיות דקסבר ר"י ב' מחיצות דאורייתא^{קמא}.

ולשיטתם א"ש הא דבעי רחבה (ע"ב) לגבי תל המתלקט, דשם בקעי בכל הד' מחיצות ואין ב' מחיצות מעלייתא.

ביאור לשיטתם הא דירושלים צריכה דלתות ננעלות

הראשונים שואלים היכי קאמר ר' יוחנן בשיטת ר"י דירושלים צריכה

✽ הערות והוספות ✽

^{קמא} ולא משמע לפרש ד"שתי מחיצות מעלייתא" מתפרש ב' מחיצות דאורייתא, דלישנא לא משמע הכי. וגם דלפי התירוץ השני של תוס' לעולם ג' מחיצות דאורייתא, ולא משמע שמשנה את ההבנה במילה "מעלייתא".

ויש שרצו לידחק דהוא מעתיק את דברי התוס', אבל אנה"נ שלפי הריטב"א גופי' זה התירוץ.

ויש שרצו ליישב לפי מש"כ הריטב"א (ו:): בשם התוס' דבירושלים היו רחובות שהן פחות מטז' אמות וגם עליהם קאמר ר' יוחנן אלמלא דלתותיה ננעלות חייבין עליה משום רה"ר, ועל רחובות אלו שאל הריטב"א מודע לא הוה רה"י לר"י דב' מחיצות דאורייתא, ותירץ דפליג עליה בחדא. אמנם גם זה תמוה, דהריטב"א שם לא הסכים לזה. וצ"ע.

מחיצות מעלייתא וליכא". והיינו לשיטתו שביאר שתירוץ הגמ' מבוסס על שיטת ר"י דב' מחיצות דאורייתא ולכן הקילו בשאר המחיצות, אבל ר' יוחנן סבר ג' מחיצות דאורייתא, וא"כ עדיין אתו רבים ומבטלי מחיצה שלישית. וכ"כ הרמב"ן (מלחמות) והרשב"א (ד"ה הכא איכא).

ויש מקום לתמוה, דהריטב"א לשיטתו דבמקום הרחב טז' אמות וס' רבוא עוברים שם לא קאמר ר"י ב' מחיצות דאורייתא. היה לו לתרץ דמה"ט ירושלים לא הוה רה"י אפילו לר"י, כי ירושלים רחב טז' אמות ועוברים שם ס' רבוא.

ביאור התורי"ד, הראב"ד ור' יהונתן

וכן משמע ג"כ בר' יהונתן שכתב על ר' יהודה "דס"ל דאתו רבים ומבטלי מחיצות כאלו שהפרוץ מרובה על העומד מארבע רוחותיה, שאם היו ב' המחיצות שלמות בהא הוה מודה ר"י שאין כח ברבים לבטל מחיצות", ומשמע דאפילו אם ב' המחיצות השלמות הן מחיצות של עומ"ר מודה ר"י שאין כח ברבים לבטל מחיצות, ודוקא בפרוץ מרובה סבר ר"י דאתרו"מ. וצ"ב דעד כמה שהוא רק מחיצה של עומ"ר ורבים בוקעים שם, מדוע חשיב "מחיצה מעלייתא".

אלא מבואר בראשונים אלו הבנה חדשה ב"מחיצה מעלייתא", דאין הכוונה כמו לתוס' והריטב"א "מחיצה שאין הרבים בוקעים בה", אלא הכוונה ל"מחיצה גמורה", דכל שיש למקום ב' מחיצות גמורות שוב לא אומרים אתרו"מ אפילו אם בוקעים במחיצות האלו.

התורי"ד כותב "נראה לי דר' יוחנן לא ס"ל להאי תירוץא, דהא ירושלים ארבעה מחיצות מעלייתא אית לה והוה אמר דאלמלא דלתותיה ננעלות בלילה חייבין עליה משום רה"ר, דאתי דרך הרבים ומבטל מחיצתא". ומבואר בדבריו דירושלים לא חשיב רק "ב'" מחיצות מעלייתא [כמו שהקשו התוס' והריטב"א], אלא חשיב "ד'" מחיצות מעלייתא.

וכ"כ הראב"ד (השגות על הבעה"מ) "ר' יוחנן לא ס"ל כר"י כלל בשתי מחיצות, אבל ס"ל כותיה דאתרו"מ ולא ב' מחיצות ולא ג' ולא שם ד' כפסי ביראות אלא אפילו ד' מחיצות גמורות כירושלים, רה"ר קבועה מבטלת מחיצותיה אלמלא דלתותיה נעולות בלילה". מבואר דירושלים חשיב ד' מחיצות גמורות.

וצ"ב דהרי רבים בוקעים בב' מחיצות ומדוע חשיב זה ד' מחיצות מעלייתא.

ומדוע אומרים שם אתרו"מ. אלא ע"כ דר' יוחנן לא ס"ל האי תירוצא.

בעיא דרחבה בתל המתלקט

ומכח זה כתב התור"י "וכן נמי י"ל דרחבה דמבעיא ליה לר"י היכא דלא ניחא תשמישתיה, לא ס"ל להאי פירוקא, דא"כ ליפשוט מהכא". והיינו דלפי ר"י בתל המתלקט יש ב' מחיצות מעלייתא, דתל המתלקט הוי מחיצה גמורה, ולמרות שהרבים בוקעים בהם, אין כח ברבים לבטל מחיצות גמורות. ולכן אילו רחבה הוה ס"ל להאי פירוקא, הוה פשיטא ליה דלא אמרי' אתרו"מ בתל המתלקט.

וכן כתב "דהיכא דאיכא ב' מחיצות מעלייתא מודה ר"י דלא אתרו"מ וכו' ומודה בירושלים וכו' ותל שהרבים בוקעים בו בכולהו מודה ר"י, ולא פליג אלא בפסי ביראות דליכא מחיצות מעלייתא, ורחבה דמיבעיא ליה על תל שהרבים בוקעים בו לר"י, לא סבר להאי פירוקא".

וכ"כ המאירי (מיוחס כב:) "רחבה היה סבור דר"י דמתני' אפ' במחיצות גמורות ס"ל דאתי רגל וכו' ומשום הכי קא בעי ליה תל המתלקט וכו' ואהדר ליה דחייב, ואותביה מיהא דחצר, ולא מצי לתרוצי שאני חצר דרה"י הוא, דהא אף במחיצות גמורות אמר דאתי רגל וכו'".

והנה הרשב"א (כב: ד"ה איתיביה) לגבי קושית הגמ' מחצר שרבים נכנסים לה בזו, שואל "איכא למידק ומאי קושיא, דבכי

ולשיטתם א"ש הא דהגמ' תירצה שאני התם שיש ב' "מחיצות מעלייתא", דזה עיקר החידוש שבמקום שיש ב' מחיצות גמורות לא אומרים אתרו"מ, ו"אפילו אי ב' מחיצות דאורייתא צריכין לטעם דאיכא ב' מחיצות שלמות, ומשום חוזק הגנה אין רבים מבטלים"קכב. [ודלא כהתוס' והריטב"א שעיקר החידוש הוא דס"ל לר"י ב' מחיצות דאורייתא].

וזה גם הביאור בדברי ר' יהונתן שלא כתב דיש ב' מחיצות מעלייתא שהרבים לא בוקעים בהם, אלא שמכיון שיש ב' מחיצות מעלייתא "אין כח ברבים לבטל מחיצות", דהיינו למרות שהרבים בוקעים שם, מ"מ אין בכחם לבטל מחיצות גמורות.

ולכן לא יכלו לפרש את ר' יוחנן שהצריך דלתות ננעלות בירושלים כר"י וכפי' תוס' שבוקעים שם שתי וערב, משום שסו"ס הם מחיצות של עומ"ר וחשיב מחיצה גמורה, ובמקום שיש ב' מחיצות מעלייתא לא אומרים אתרו"מ.

וכמו"כ לא יכלו לפרש כמו הריטב"א דר' יוחנן ס"ל כר"י לענין אתרו"מ ופליג עליה במנין מחיצות דאורייתא וס"ל ג' מחיצות דאורייתא. דאפילו אם נפרש בטעם הא דאמר ר"י דבמקום שיש ב' מחיצות מעלייתא לא אומרים אתרו"מ דזה מבוסס על שיטתו בעלמא דב' מחיצות דאורייתא, דיש חשיבות ל"ב" מחיצות [וכפי שיתבאר להלן], מ"מ אכתי בירושלים היו ד' מחיצות מעלייתא

✽ הערות והוספות ✽

קכב לשון החזו"א במכתב בשלום יהודה, ומובא בספר שערי לימוד תשובה ה' מהחזו"א.

מחיצות דאורייתא, די ש חשיבות ל"ב" מחיצות. או"ד אפילו אם ג' מחיצות דאורייתא, מ"מ ס"ל דבמקום שיש ב' מחיצות גמורות לא אתרו"מ. [ולהלן יתבאר בחזו"א שלמד בתירוץ ב' של התוס' דאפילו אם ג' מחיצות דאורייתא אמרי' כן].

והנה שמעתי לתמוה לשיטתם דר' יוחנן לא ס"ל להאי תירוץא של ב' מחיצות מעלייתא, מה המקור של ר' יוחנן לחלוק על ר"י בזה. [ובאו"ז כתב שכן היה קבלה בידו מתנאים אחרים].

והנה קושיא זו קשה דוקא לפי ההבנה דר"י אמר את דבריו לשיטתו דב' מחיצות דאורייתא, דלא מצאנו שרבנן חולקים על סברתו [די"ל דמודו בג' מחיצות מעלייתא דלא אמרי' אתרו"מ], וצ"ע מהו המקור לשיטת ר' יוחנן דלא אמרי' אתרו"מ אפילו בג' מחיצות מעלייתא.

אבל לפי הצד דס"ל לר"י כן אפילו אם ג' מחיצות דאורייתא, נמצא מבואר דרבנן פליגי על סברה זו דלמרות שיש מחיצות גמורות אתרו"מ. ומעתה שפיר י"ל דר' יוחנן סבירא ליה כרבנן דאמרינן אתרו"מ אפילו במקום מחיצות מעלייתא, ומאידך ס"ל כר"י דאמרינן אתרו"מ אפילו במקום שיש שם ד' מחיצות, ולכן בירושלים בעי דלתות ננעלות.

הא אפי' ר"י מודה, דהא איכא ב' מחיצות מעלייתא. ומביא בשם הראב"ד י"ל דרחבה דמקשה הכי מוקי לה למילתי' דר"י בתראי כתנאי אליבא דר"י ולא מפליג בין מחיצות מעלייתא למחיצות דלא מעלייתא, אלא תנא דפסין סבר דאפ' ד' מחיצות מחיצות אתו רבים ומבטלי להו, וכי איבעיא ליה לרחבה לתנא דפסין איבעיא ליה, ורבה נמי למאי דסבירא ליה לרחבה קא מתרין ליה".

ושמעתי לדייק דהרשב"א שאל כן דוקא על קושיית הגמ' מחצר, ולא הקשה כן על גוף האבעיא דרחבה דבתל יש ב' מחיצות מעלייתא. די"ל דהרשב"א סבר כמו רש"י (טו. ד"ה גבוה) שמפרש הא דתל גבוה י"ט הוה רה"י דאמרינן גוד אסיק מחיצותיו כל סביבותיו והרי הוא מוקף". ולכן ס"ל דתל לא הוי מחיצה מעלייתא, שהיא רק מחיצה של גוד אסיק.

משא"כ התורי"ד (סוכה ד:): והמאירי (שם ד"ה היתה גבוה מכ') לשיטתם דתל הוי רה"י מצד עצמו בלי דין של גוד אסיק, לכן הקשו גם מתל דהוי מחיצה מעלייתא.

אם תירוץ ב' מחיצות מעלייתא" הוא דוקא לשיטתו דב' מחיצות דאורייתא

והנה יש מקום להסתפק אם הא דמחשיב "ב'" מחיצות גמורות הוא לשיטתו דב'

בענין אם רבים מבטלים רק את המחיצה שבקעו בה או את כל ההיקף, וביסוד גידור ב' וג' מחיצות

אתרו"מ במחיצות גמורות. הרי ר"י דיבר בב' בתים בב' צידי רה"ר, ושם לא בוקעים במחיצות עצמם.

והנה צריך להבין לפי התורי"ד ודעימי' מה המקור לחדש בדברי ר"י דאפילו אם רבים בוקעים במחיצות עצמם לא אמרי'

משום "דב' מחיצות מעליתא כוחן יפה להגן על אוירן שלא יתבטל".

יסוד החזו"א בגידור ב' או ג' מחיצות דחשיב מוגדר מכל סביביו

בביאור ההבנה שרבים מבטלים את האויר ולא את המחיצות, כתב החזו"א (סי' קז' סק"ג) "לכאורה טעמא דר"י דבב' מחיצות חשיב מוגדר ומיוחד בכל סביביו, ושפיר שייך למימר אתו רבים ומבטלי מחיצתא, ומ"מ שפיר קמשני דב' מחיצות עדיף משם ד' מחיצות".

וביותר אריכות כתב במכתבים^{קמ"ד} ד"ב' מחיצות לר"י סותמין את הרביעית ואת השלישית ויש כאן סתימה דינית כעומ"ר לדין וכג' מחיצות", ו"אין הכוונה גדר מציאותי אלא גדר דיני, דמקום החבוי בין ב' מחיצות זו כנגד זו נעשה חטיבה מיוחדת והתיחדו ניכרת ומספקת לדין רה"י, שהרצון בזה להבדיל את המקום הזה מהעולם הכללי המקיפו"קמ"ה.

ועוד כתב שם^{קמ"ו} "ב' מחיצות לר"י אינו לא לחש ולא קמיע אלא הגנת ב' מחיצות זו כנ"ז והמוקף יש לו עומ"ר נעשה חטיבה מיוחדת ודינו רה"י מובדל מרקע הכללי, וזו מחיצות במענה הלשון המשמש במלים, וענינו רק מושג שכלי". ולפי"ז פירש "דטעם

ושמעתי לבאר דמוכח שראשונים אלו חלקו על התוס' [עפ"י המהרש"א] והריטב"א שאמרו שהרבים מבטלים רק את אותה מחיצה שבוקעים בה, אלא ס"ל דאתרו"מ הוא אפילו אם בוקעים מצד אחר. ולכן גם בב' בתים בב' צידי רה"ר, מתי שהרבים בוקעים במזרח ובמערב, זה מבטל גם את המחיצות שבצפון ובדרום, ואם מ"מ סבר ר"י דלא אמרי' אתרו"מ, ע"כ דבב' מחיצות מעלייתא לא אומרים אתרו"מ גם אם בוקעים במחיצות עצמם, ושוב אין הבדל בין מחיצה שלא בוקעים בה או מחיצה של עומ"ר או תל.

ובביאור ב' הצדדים אם רבים בוקעים רק את אותה מחיצה או את כל ההיקף, כתב החזו"א (מכתב בשלום יהודה^{קמ"ג}) דתלוי ביסוד אתרו"מ אם ענינו ש"בקיעת רבים דרך פרצת הכותל מבטלי כח הכותל", או ד"מציאות הרבים תוך המחיצות מבטלין רשות היחיד".

וכן ביאר (מכתב כת"י) דהצד הראשון סבר "אין רבים מבטלין אויר בבקיעתן, וכיון דב' מחיצות של חוצות ירושלים קיימות שהרי אין רבים בוקעים בהן אלא ביניהן, גם אויר שביניהן אינו מתבטל". והצד השני סבר שכן מבטלים את האויר, והא דמ"מ סבר ר"י דבב' מחיצות מעלייתא לא אמרי' אתרו"מ היינו

✽ הערות והוספות ✽

^{קמ"ב} מופיע בספר שערי לימוד בתשובה ב' ממרן החזו"א.

^{קמ"ג} בספר שלום יהודה, ומובא בספר שערי לימוד תשובה ד' מהחזו"א.

^{קמ"ד} וכיסוד החזו"א מבואר ברש"י סוכה (ז. ד"ה משא"כ בסוכה) דמצרפים את הפרצות של כל הד' דפנות לחשבון פרוץ מרובה. וכ"ה בר"ן (יא.). [וכן כתבנו לדייק (לעיל סי' ז') בדברי רש"י (ה: ד"ה ניתרת) דמצרפים את כל הד' מחיצות לחשבון עומ"ר]. דמבואר דלמרות שהדין הוא דסגי בג' מחיצות מדאורייתא, מ"מ אין זה דין שלא צריך את המחיצה הרביעית, אלא דע"י הג' מחיצות חשיב כגדור מד' צדדים, ובסה"כ יש היקף של עומ"ר על כל הד' צדדים.

^{קמ"ה} שם בתשובה ה'.

שבוקעים בצד השלישי והרביעי "נקלש כח הגנת המחיצות והמקום חוזר ומשתתף עם רקע העולם".

ועל זה מסיים "ומ"מ שפיר קמשני דב' מחיצות עדיף משם ד' מחיצות", והיינו דמעתה יקשה באמת מה הגמ' תירצה דאיכא ב' מחיצות מעלייתא, הרי אין זה מועיל כלום לבקיעת רבים, ועל זה קאמר דמ"מ שפיר קמשני דבב' מחיצות לא אומרים אתרו"מ, והיינו למרות שיש כאן מציאות של בקיעת רבים מ"מ במקום המוקף ע"י ב' מחיצות מעלייתא "כוחן יפה להגן על אורן שלא יתבטל"קמז.

בקיעה שנקלש כח הגנת המחיצות והמקום חוזר ומשתתף עם רקע העולם, ואין ב' מחיצות דאורייתא מועיל כלום", ולכן "אפילו אי ב' מחיצות דאורייתא צריכין לטעם דאיכא ב' מחיצות שלימות, ומשום חוזק הגנה אין רבים מבטלים".

וזה ג"כ כוונת החזו"א בספר ד"טעמא דר"י דבב' מחיצות חשיב מוגדר ומיוחד בכל סביביו", והיינו דב' מחיצות סותמים גם את השלישית והרביעית ליחשב מקום המובדל מרקע העולם.

וממילא כתב שם ד"שפיר שייך למימר אתו רבים ומבטלי מחיצתא", דמכיון

ביאור תירוצי תוס'

מחיצות מעלייתא, כלו' ב' מחיצות שלימות שלא בוקעים בהם, ממילא נשארו ב' מחיצות שלא התבטלו, וס"ל לר"י ב' מחיצות דאורייתא וסגי בהו ליחשב רה"י מה"ת. וכן הביא החזו"א בכמה דוכתי (סי' עד' סק"ז ובמכתבים) בביאור כוונת תוס'.

תירוצ השני של תוס'

תוס' כותבים עוד תירוצ "אי נמי אפילו קסבר שלש מחיצות דאורייתא, לא אתו רבים ומבטלי מחיצה שלישית כיון דאיכא שתי מחיצות שלימות".

תירוצ הראשון של תוס'

תוס' (ד"ה קשיא דר"י אדר"י) פירשו את קושית הגמ' "קא סלקא דעתיה דמקשה דלרבי יהודה שלש מחיצות דאורייתא ולחי וקורה משום מחיצה אלמא לא אתו רבים ומבטלו מחיצה, דאי שתי מחיצות דאורייתא לא הוה פריך מידי". ועל זה הגמ' מתרצת "קסבר שתי מחיצות דאורייתא".

והזכרנו לעיל את דברי המהרש"א (בתוד"ה חייבין) שביאר בדברי תוס' כמו הריטב"א דרבים מבטלים דוקא את אותה מחיצה שבוקעים בה, ולכן במקום שיש ב'

✽ הערות והוספות ✽

^{קמז} זה לשון החזו"א במכתב כת"י שביאר שהרבים בוקעים את ה"אור". והוא ענין אחד עם מש"כ במכתב הנד' בשלום יהודה, דעיקר הענין הוא שמחיצות אמורות לפעול הפרדה בין הרשות לרקע העולם שסביבו, שיהיה אור בפני עצמו, וממילא כשרבים בוקעים נחלש כח המפריד. אמנם במקום שיש ב' מחיצות מעלייתא, המחיצות אלימי להגן על הרשות שלא יתבטל לרקע העולם שסביבו אלא נשאר רשות בפנ"ע.

ההבנה הפשוטה בתירוץ השני

וכפשוטו נראה כוונתו על דרך הנ"ל דבכה"ג שיש ב' מחיצות מעלייתא, כלו' ב' מחיצות שהרבים לא בוקעים בהם בכלל, אז למרות שרבים בוקעים במחיצה השלישית אין הם מבטלים אותה. וכן מדויק בלשון תוס' דלא אתו רבים ומבטלי מחיצה "שלישית", שהנושא הוא רק על בקיעת המחיצה הג'.

וההבנה בדבריו נראה דמחיצה שלישית קילא טפי [כמבואר יב: דמהני לחי (למ"ד משום מחיצה) כמחיצה שלישית לחייב את הזורק לתוכה, ואילו בשאר המחיצות לא מהני], ולכן לא אכפ"ל במחיצה שלישית דרבים בוקעים.

ושמעתי לבאר דהסיבה שמחיצה שלישית קילא טפי, הוא משום שלעולם גם מ"ד ג' מחיצות דאורייתא מודה דעיקר הגידור נעשה ע"י ב' מחיצות, אלא דס"ל דעדיין לא ברור שב' המחיצות באים לגדור את הפנים שלהם, ולזה נצרך מחיצה קלה בצד השלישי כדי להורות שגידור ב' המחיצות מתייחס לפנים.

הבנת החזו"א בתירוץ השני

אמנם החזו"א מבאר (מכתב כת"י) דכוונתם בתירוץ השני כמו הראשונים הנ"ל דבמקום שיש מחיצות גמורות "ב' מחיצות

מעלייתא אלימי לעמוד כנגד בקיעת רבים" ולא אומרים אתרו"מ אפילו אם בוקעים במחיצות עצמם.

ומכח הבנתו שואל (מכתבים שם) "לפי' בתרא דב' מחיצות מעלייתא אלימי ואין רבים מבטלין אותן קשה תל נמי". ועוד מוסיף לשאול "ולא פירשו א"כ למה אמר ר' יוחנן ירושלים אמלא דלתותיה נעולות כו". וכך הוא שואל ג"כ (סימן עד' סק"ז) "לחד פירושא (בתוס') דלר"י כל דאיכא ב' מחיצות לא אמרי' תו אתו רבים ומבטלי אף אי בעי ג' מחיצות דאורייתא, ובזה תקשה אי ר' יוחנן כר"י אמאי חייבין". ולא יכול לתרץ כמו שתירצו לעיל דירושלים היה פילוש שתי וערב, דאכתי הוו ב' מחיצות מעלייתא שכוחם יפה להגן מפני בקיעת רבים קמח.

ולכאורה דבריו צ"ע דנמצא לפי"ז שמתשנה ההבנה בלשון "מחיצה מעלייתא" בין התירוץ הראשון לתירוץ השני, דלתירוץ הראשון הכוונה "מחיצה שלא בוקעים בה" ולתירוץ השני מתפרש "מחיצה חשובה אע"פ שבוקעים בה". וכמו"כ משתנה מושג בסיס אם רבים מבטלים רק את אותה המחיצה שבוקעים בה או את כל ההיקף, ואילו בתוס' בקושיא היה פשיטא דבוקעים רק את אותה המחיצה, ולא משמע שזה משתנה בתירוץ השני קמט.

✽ הערות והוספות ✽

קמ"ח ומש"כ החזו"א (שם) "וייתכן נמי תירוצם שלאמצע הפילוש קאמר", נראה מבואר מהמשך דבריו דעבר לדבר על התירוץ הראשון של תוס', אבל לתירוץ השני א"א לתרץ כן [וכ"כ בפשר חזון]. וע"ע במכתבים שכתב כמה פעמים שיש מקום ליישב דלאמצע הפילוש לא מהני ב' מחיצות מעלייתא עיי"ש.

קמ"ט ובאמת היה מקום לתמוה, עד כמה דמבואר בדברי החזו"א דס"ל לעיקר כמו המהלך של הראשונים שהרבים מבטלים את האויר שבין המחיצות, וב' מחיצות מעלייתא היינו אפילו כשבוקעים בגוף המחיצות, וכתב לפרש ג"כ שזה הביאור בתירוץ השני של תוס', מדוע לא פירש כן גם בתירוץ הראשון של תוס' וכדלהלן:

❖ הערות והוספות ❖

דהנה היה מקום לפרש דמה שכתבו תוס' דאי ב' מחיצות דאורייתא לא הוה פריך מידי, אין זה כפשוטו כמש"כ המהרש"א דלא בוקעים במחיצות אלו, אלא לעולם יש כאן בקיעה ומ"מ אילו הוה ידע דב' מחיצות דאורייתא א"כ הוה פשוט לתרץ דמקום המוקף ע"י ב' מחיצות מעלייתא הוה היקף חשוב ולא אמרי' אתרו"מ. ולכן קאמר דהמקשן סבר ג' מחיצות דאורייתא. ולפי"ז מתפרש היטב ב' תירוצי התוס' בענין אחד, דבתירוץ הראשון אומרים דלעולם סבר ר"י ב' מחיצות דאורייתא, ולכן שייך לחלק דבמקום שיש ב' מחיצות מעלייתא לא אומרים אתרו"מ משום שהוא היקף חשוב. ושוב תירצו די"ל דאפילו אם ס"ל לר"י ג' מחיצות דאורייתא, מ"מ יש חשיבות לב' מחיצות מעלייתא דחשיבי היקף חשוב ושוב לא נימא אתרו"מ. [והיינו כמו שהסתפקנו לעיל אם דברי התורי"ד ודעימי' בביאור ב' מחיצות מעלייתא של ר"י נובע משיטת ר"י דב' מחיצות דאורייתא או שאפילו אם ג' מחיצות דאורייתא מ"מ יש חשיבות לב' מחיצות מעלייתא, דזה גופא ב' תירוצי תוס'].

ונראה דהחזו"א לא רצה לפרש כן, משום דא"כ התוס' לעיל שתירצו דירושלים היה שתי וערב לא תירץ כלום, דלפי ב' תירוצי תוס' אכתי הוי מחיצה מעלייתא. ולכן הוכרח לפרש דלפחות התירוץ הראשון סבר דרבים מבטלים רק את אותה מחיצה שבוקעים בה ולא את שאר המחיצות, דתוס' שתירצו שתי וערב שאלו לר"י דס"ל ב' מחיצות דאורייתא, דהיינו לתירוץ הראשון של תוס'. אבל לתירוץ השני דלא איירי ביה פירש דלמדו כמו התורי"ד ודעימי', ואנה"נ תירוץ של שתי וערב לא קאי להאי תירוץ.

סימן יז'

בדין קורה ולחי באלכסון (ח:)

דידהו קורה משום מאי משום מחיצה
ובאלכסון נמי הוי מחיצה".

שם "אמר רב כהנא הואיל ושמעתתא דכהני
היא אימא בה מילתא הא דאמרת מניח
הקורה באלכסון לא אמרן אלא שאין
באלכסונו יותר מעשר אבל יש באלכסונו יותר
מעשר דברי הכל אינו מניח אלא כנגד הקצר".

גמ' דף ח' ע"ב "אמר רב כהנא בר תחליפא
וכו' מבוי שצידו אחד ארוך וצידו אחד
קצר פחות מארבע אמות מניח את הקורה
באלכסון ארבע אמות אינו מניח את הקורה
אלא כנגד הקצר. רבא אמר אחד זה ואחד זה
אינו מניח את הקורה אלא כנגד הקצר וכו'
ואימא טעמא דידי קורה טעמא מאי משום
היכר ובאלכסון לא הוי היכר, ואימא טעמא

קושית תוס' איך מותר לטלטל כנגד הארוך

וביאר הקר"א דאנה"נ זו כוונת רבא "הא
דקאמר למ"ד משום היכירא באלכסון
לא הוי היכר, היינו משום דליכא מחיצות".
וכ"כ **החזו"א** (עב' סק"ח) "דהא דאמר רבא
ובאלכסון לא הוי היכר, אין פירושו שלא ניכר,
אלא דבאלכסון אין משתמש דין היכר כיון
דאין כאן מחיצות".

כתבו תוס' (ד"ה מניח) דודאי מותר לטלטל
גם כנגד הארוך "דאי לא תימא הכי
אמאי מניח את הקורה באלכסון הא בעינן
קורה לכל הפחות דבוקה במבוי". ושואלים
"היכי שרי להשתמש נגד הארוך הא אין כאן
אלא ב' מחיצות".

ואכתי צ"ע לתירוץ זה איך מותר לטלטל
כנגד הארוך, נהי דקורה משום מחיצה
דאורייתא, מ"מ רבנן הפקיעו דלא מהני קורה
למחיצה שלישית, דבעי' דוקא ג' מחיצות
גמורות. [ואכתי לא ידענו את תירוץ השני של
תוס' דסגי במה שיש לעיקר המבוי ג'
מחיצות].

תירוץ א' של תוס'

ותירצו בתירוץ הראשון "דאית ליה קורה
משום מחיצה ומאן דאית ליה משום
מחיצה הוי אפילו דאורייתא".

והקשה התו"ח לפי התירוץ הראשון של
תוס' נמצא דהסיבה דלא מהני קורה
באלכסון לרבא הוא משום דאין כאן ג'
מחיצות, ולא צריך לטעם שבאלכסון לא הוי
היכר. [והגאו"י כתב שאנה"נ הוי מצי למימר
הכי].

ולכאורה צ"ל שתוס' סברו שאם למקום
הזה יש דין רה"י מדאורייתא,
והחיסרון שלו הוא רק בדין תיקוני מבואות
שתקנו חכמים, בזה שפיר מהני הא דלמבוי

הפרצה כמו שכל מחיצה מתקנת את הפרצה שבה ע"י עומ"ר.

וזה מתפרש דמחיצת הקצר ממשיכה באלכסון עד סוף מחיצת הארוך וסותמת ע"י עומ"ר את הפרצה ד"א. [וכמו שמצאנו בחזו"א (סי' עב' סק"א, מובא לעיל סי' ט') לגבי פרצה בקרן זוית, דלולא החיסרון של פתחא בקר"ז לא עבדי אינשי, שפיר הוי מהני, משום דרואים את המחיצות מתחברות בצורת אלכסון, ומתקנים את הפרצה ע"י עומ"ר].

ולפי"ז א"ש הא דמהני קורה לתקן את המקום שכנגד הארוך, דמקום זה יש לו ג' מחיצות גמורות [ע"י עומ"ר], וממילא שפיר מהני ליה קורה לתקן את פתחו. והיינו שהקורה לא נצרכת לתיקון הג' מחיצות.

פירוש החזו"א

אמנם החזו"א כתב דגם לפי התירוץ השני של תוס', דברי רבא מתפרשים על דרך הנ"ל דחסר במחיצות, דהקורה נצרכת "להעמיד את המבוי במוקף על תמונת אלכסון", והיינו שהקורה היא זו שמטפילה את העודף שכנגד הארוך למבוי ע"י "צירוף מחיצות", וזה שייך דוקא למ"ד קורה משום מחיצה, אבל למ"ד קורה משום היכר "אין כאן צירוף מחיצות".

ומ"מ כתב (עב' סק"ז) דגם בגוונא שחסר בתנאי המבוי בשטח שכנגד הקצר, כגון שחסר בארכו יתר על רחבו או שאין ב' חצירות פתוחים לו, מ"מ ראוי להצטרף השטח שכנגד הארוך לענין זה. ולמרות שלפני שהניח את הקורה הוה מבוי שלא ניתר בקורה, מ"מ באים כאחד, דע"י הנחת הקורה מצטייר

איכא ג' מחיצות גמורות והקורה מתרת אותו כמחיצה רביעית, גם כלפי המקום שכנגד הארוך, וכפי שיתבאר בתירוץ השני. [ובתירוץ השני חידשו דאפילו אם אין למקום הזה שם רה"י מה"ת אלא דינו כרמלית, וחסר לו בעיקר הגדרת המקום, מ"מ אמרי' כן, וכפי שיתבאר להלן].

תירוץ ב' של תוס'

עוד מתרצים תוס' "אי נמי כיון דצידו האחד ארוך מסתמא לא בקעי בה רבים ולא גזרו ביה רבנן הואיל ובטל לגבי מבוי אע"ג דאית ביה ד' על ד"'. והיינו דהעודף כנגד המבוי לא הוי רה"ר, משום שהוא כקרן זוית של רה"ר שהוא מקו"פ, ובעלמא רבנן החמירו להחשיבו כרמלית, אמנם כאן שהעודף הזה בטל לגבי המבוי לא גזרו ושפיר ניתר ע"י קורה.

ויש לעיין מ"ט מקום העודף כנגד הארוך בטל לגבי מבוי.

וכפשוטו היה נראה לבאר דמכיון שנראה כהמשך המבוי, ממילא הוא בטל לגביו, ומה"ט כתב הקר"א לשנות את הבנת דברי רבא דוקא לתירוץ א' של תוס', אבל לפי התירוץ השני באמת אין שום חיסרון מחיצות, וכל החיסרון הוא דבאלכסון לא הוי היכר.

אמנם צ"ע, דעד כמה שבפועל אין לו ג' מחיצות, איך מותר לטלטל שם.

פירוש ר"ח

כתב ר"ח "פחות מד"א חשוב כמו פירצת מבוי, ומחיצות של מבוי פטרות אותו". מבואר בר"ח שמחיצות המבוי מתקנות את

ואם נימא בכוונת דבריו שהקורה מעמידה את המבוי על תמונת אלכסון, על דרך מה שנתבאר בר"ח שעומ"ר של מחיצת הקצר ממשיך בצורה אלכסונית עד סוף מחיצת הארוך [וס"ל דלא אמרי' כן לבד ע"י עומ"ר, רק בסיוע של קורה]. צ"ע דהחזו"א ס"ל דקורה לא מהני ברוח שלישית, דחשיב רחבו יתר על ארכו [לשיטתו (סי' סה' סקנ"ו, מובא לעיל סי' ד') דמבוי שיש לו פתח בארכו ורבים נכנסים דרך שם, חשיב רחבו יתר על ארכו ולא ניתר בלו"ק], וכמש"כ (עב' סק"ז) "דאי אין רק דופן צפון ומערב כמין ג"ם א"א להתיר בקורה באלכסון, דהוי רחבו יתר על ארכו, שאין כותל הארוך של מבוי מיתקן בקורה". ועד כמה שהרוח שכנגד הארוך נתקן ע"י עומ"ר של מחיצת הקצר, א"כ הוא נחשב כרוח שלישית.

אלא כוונת החזו"א שהקורה מציירת את תמונת המבוי שהפתח הוא ישר, וכל המבוי הוא בצורה אלכסונית, כזה (א), וממילא א"ש שהמקום שכנגד הארוך מוקף בג' מחיצות גמורות, דהוא נמצא בתוך המבוי, ומקום הקורה הוא רוח רביעית.

דין מבוי הבנוי מב' דפנות

וזה על דרך מש"כ החזו"א (עב' סק"ו) "נראה דהא דב' דפנות כמין ג"ם אינו נידון כג' דפנות למחשב רה"י מה"ת, היינו דוקא כשב' הדפנות על שיעור אלכסון של

המבוי בצורת אלכסון וממילא הוא מבוי הניתר בקורה.

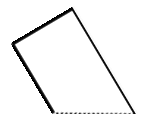
וגם זה לכאורה דוקא למ"ד קורה משום מחיצה, אבל למ"ד משום היכר אין זה משפיע על צורת המבוי. והיה נראה לומר בזה נפ"מ למה שהביא הרא"ש דבמניח קורה באלכסון בתוך המחיצות גם רבא מודה דמהני, דמ"מ אם לא יהיה שם תנאי מבוי בלי התוספת של הארוך, לא נימא דמצטרפים מכיון דרבא ס"ל קורה משום היכר.

אמנם אין זה נכון, דדוקא בכה"ג שהמבוי צידו אחד ארוך וצידו אחד קצר, דהחלק שכנגד הארוך הוא מחוץ למחיצות ואינו נראה כחלק מהמבוי, אז צריך קורה משום מחיצה בשביל להפוך אותו לחלק מהמבוי, אבל בכה"ג שהניח קורה בתוך המחיצות, ודאי שגם בלי הקורה נחשב אותו מקום כחלק מהמבוי, ואדרבה הקורה באה למעט את המבוי, ולכן בזה לא בעי' קורה משום מחיצה כדי לשנות את תמונת המבוי ולהטפיל את השטח הזה למבוי, אלא גם למ"ד קורה משום היכר הוי אותו שטח חלק מהמבוי ומצטרף לתנאי מבוי.

ביאור דברי החזו"א

והנה גם לדברי החזו"א צ"ע איך יש במקום שכנגד הארוך ג' מחיצות.

❦ הערות והוספות ❦

(X)

בלחי וקורה, הרי הקורה תועיל להעמיד את המבוי על תמונת אלכסון, כזה (ד), וישמשו ב' הדפנות כג' מחיצות, והוי קורה ברוח רביעית.

ויש לדייק דבאמת כתב החזו"א (שם סק"ז) "דאי אין רק דופן צפון ומערב כמין ג"ם, א"א להתיר בקורה באלכסון, דהוי רחבו יתר על ארכו שאין כותל הארוך של מבוי מיתקן בקורה", ולא כתב שהחיסרון הוא שחסר מחיצה שלישית ואין כאן רה"י.

ונראה דבאמת מהני הקורה להעמיד את המבוי על תמונת אלכסון כזה (ד) וב' הדפנות משמשים כג' דפנות ליחשב רה"י. אלא דס"ל שזה לא מהני ליחשב קורה ברוח רביעית, דדוקא בנידו"ד שיש כבר ג' מחיצות, אז שפיר נחשב קורה ברוח רביעית, אבל בצירור הזה של ב' דפנות על שיעור אלכסון של מרובע, לא מהני הקורה להעמיד על תמונת אלכסון לענין זה שיחשב קורה ברוח רביעית. [אבל בפחות משיעור אלכסון של מרובע, דרואים את המבוי בצורת אלכסון גם בלי הקורה, שפיר נחשב קורה ברוח רביעית].

עוד יש לציין דכתב החזו"א (שם סק"ו) דמש"כ ד"נתמעט האלכסון משיעור אלכסון של מרובע, נידון כג' דפנות וניתר בלחי וקורה" היינו דוקא כשב' הדפנות שוים, אבל אם אחד ארוך והשני קצר, למרות דמצד צורת המבוי אפשר לראות אותו בתמונת אלכסון כזה (ה), וב' הדפנות חשיבי

מרובע, אבל כל שנתקרבו זה כנגד זה ונתמעט האלכסון משיעור אלכסון של מרובע, נידון כג' דפנות וניתר בלחי וקורה ולא חשיב קורה באלכסון".

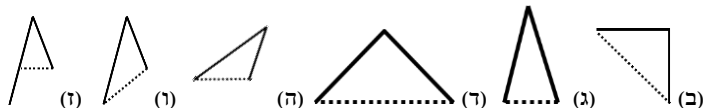
והיינו שמתו שיש לב' הדפנות זווית של תשעים מעלות, דהמחיצות עומדות ביותר, הרי הם קובעים את צורת הרשות שהמבוי הוא ישר, והווי רק ב' דפנות, ושוב לא מהני קורה ברוח שלישית, כזה (ב). משא"כ כשאין לב' הדפנות זווית של תשעים מעלות, הרי רואים את צורת המבוי שהפתח הוא ישר והמבוי הוא עקום, וב' המחיצות משמשות כג' מחיצות, כזה (ג) ושפיר מהני לחי או קורה ברוח רביעית.

וה"ה בנידו"ד [מבוי שצידו אחד ארוך וצידו אחד קצר] דרואים את הפתח שהוא ישר והמבוי שהוא בצורת אלכסון. ולמרות שהזווית הם בשיעור אלכסון של מרובע, וקובעים את צורת הרשות ביותר, ומה"ט כנגד הארוך נחשב שיש לו רק ב' דפנות, מ"מ מהני ליה קורה [משום מחיצה] "להעמיד את המבוי במוקף על תמונת אלכסון", וממילא יש ג' דפנות.

ועוד מבואר דזה פיתרון גם לבעיה של קורה ברוח שלישית הנחשב לרחבו יתר על ארכו, דעי"ז שהקורה מעמידה את המבוי על תמונת אלכסון, שפיר הוי קורה ברוח רביעית.

וצ"ע מש"כ החזו"א כשב' הדפנות על שיעור אלכסון של מרובע דלא ניתר

✻ הערות והוספות ✻

בתמונת אלכסון, אבל סוף כל סוף בנין הכתלים הוא בצורה ישרה, כזה (1), והוא פתח בקר"ז, ולכן אינו נותר אלא כנגד הקצר, כזה (2).

כג' מחיצות, וקורה ברוח רביעית, מ"מ לא מהני בגלל חיסרון אחר, "דהיינו פתחא בקרן זוית לפי בנין הכתלים". והיינו דלמרות שמבחינת צורת המבוי, מסתכלים על המבוי

דין קורה באלכסון בכה"ג שהארוך עודף על הקצר יותר מד' אמות

בין קורה לצורת פתח ואפי' למ"ד קורה משום מחיצה, דהא ר"כ אמר דלכו"ע והוא שלא יהא באלכסונו יותר מעשר ואפילו למ"ד קורה משום מחיצה, וכדתנן הרחב מעשר ימעט, ואלו בצורת פתח אפילו יש באלכסונו יותר מעשר שרי וכדתנן ואם יש לו צורת פתח אין צריך למעט".

וצ"ב מה ההוכחה מהא דמהני צוה"פ יותר מי', הרי החיסרון של יותר מי' הוא דלא נראה פתח, וצוה"פ שיש לו צורת פתח בפועל מהני גם ביותר מי', אבל אין זה מעלה במהות צוה"פ.

אלא מבואר ברשב"א דהא דמהני צוה"פ יותר מי' הוא משום דצוה"פ שונה במהותו מקורה. וכן מפורש ברשב"א (י): סוד"ה שמעת מינה) וז"ל "ונראין הדברים דלא אמרו דאתי אוריא ומבטיל ליה אלא בלחי או בקורה שאינן פתחים גמורים ואינן מתירים כל האויר אלא עד עשר, אבל צורת פתח ממש שהיא מתרת כל אויר ואפי' רחב מעשר אין אויר מבטלו", מבואר בדבריו דהא דצוה"פ מהני ביותר מי' הוא משום ששונה במהותו מקורה.

והביאור בזה דגם למ"ד קורה משום מחיצה דאורייתא, מ"מ באו חכמים והפקיעו דלא מהני קורה במחיצה שלישית אלא רק ברביעית, דהפקיעו ממנה שם מחיצה

מבואר בגמ' דביותר מד"א כולם מודו דלא מהני קורה באלכסון.

ופירש ר"ח "אם עודף צד הארוך על הצד הקצר ד"א, כאילו מבוי בפנ"ע הוא וצריך מחיצות כנגדו, פחות מד"א חשוב כמו פירצת מבוי ומחיצות של מבוי פוטרות אותו".

והיינו דבכה"ג שהעודף כנגד הארוך הוא ד"א, חשוב כמבוי בפנ"ע, ולא דנים את העומ"ר של מחיצת הקצר שממשך באלכסון עד סוף מחיצת הארוך לתקן את הפרצה, דלא חשיב כפרצה דידיה אלא כמבוי אחר, וממילא אם יניח את הקורה באלכסון נמצא דלמבוי זה יש רק ב' מחיצות. וקורה לא מהני כמחיצה שלישית אלא רק כמחיצה רביעית [ואפילו אם קורה משום מחיצה דאורייתא, מ"מ חכ' הפקיעו דלא מהני קורה במחיצה שלישית אלא רק ברביעית].

וכמו"כ לפי החזו"א דהקורה מעמידה את המבוי על תמונת אלכסון, היינו דוקא בפחות מד"א, אבל ביותר מד"א דנראה כמבוי בפנ"ע, אין הקורה פועלת לשנות את צורת המבוי.

דין צוה"פ באלכסון ביותר מד"א

וכתב הרשב"א דצוה"פ מהני גם ביותר מד"א, והוסיף "ותדע לך דהפרש יש

משמעות למיקום הקורה, דסו"ס לא אמרי'
בזה עומ"ר ואין כאן ג' מחיצות.

אמנם לפי החזו"א שייסד דהקורה בכחה
לצייר את המבוי על צורת אלכסון,
שהקורה משפיעה על צורת המבוי, ורק ביותר
מד"א דנראה כמבוי בפנ"ע לא מהני. שפיר
י"ל דאם הניח את הקורה בפחות מד"א, לא
נחשב כמבוי בפנ"ע, ומצייר את המבוי על
תמונת אלכסון, ולא חסר לו מחיצות.

ונחלקו בזה האחרונים:

הגאו"י כותב דלפי הריטב"א שכתב על דברי
ר"כ דביותר מי' אינו מניח אלא כנגד
הקצר, דהוא ל"ד וה"ה שיכול להניח באלכסון
באופן שהוא פחות מי', ה"ה דמהני להניח
באלכסון עד פחות מד"א.

והוא עצמו חולק עליו דבין בי' אמות ובין
בד' אמות, מניח דוקא כנגד הקצר
"הואיל ולא מסימא דוכתא, אי שרית ליה
לאנוחה עד עשר ועד ארבע אתי לאנוחי
פורתא טפי מעשר ובארבע אמות". והיינו
שמודה בסברה דהיה אמור להועיל להניח
בפחות מד"א, אלא דדייק מלשון הגמ' דאינו
מניח אלא כנגד הקצר, וביאר שהוא משום
גזירה.

אמנם השפ"א מחלק דגם לפי הריטב"א
שכתב ביותר מי' אמות שהוא ל"ד
ויכול להניח באלכסון באופן שהוא פחות מי',
מ"מ לענין ד' אמות גם הריטב"א מודה שמניח

ונתנו לה רק כח לסתום פתח, ולכן עד י' דהוי
פתח מהני קורה לסתום, ביותר מי' שהיא
פרצה לא מהני קורה^{ק"ב}. משא"כ צוה"פ שהוא
מחיצה גמורה ומהני גם לסתום פרצה יותר
מי'.

ומעתה היה נראה דהא דמהני צוה"פ יותר
מד"א, היינו משום שהצוה"פ נחשב
כמחיצה שלישית של המבוי העודף כנגד
הארוך, דצוה"פ הוה מחיצה גמורה.

אמנם בלשון הרשב"א כתב "דצורת פתח
מערב הכל ועושה הכל כמבוי אחד
וכמחיצה גמורה", ויש לפרש על דרך הנ"ל
דלמרות שביותר מד"א לא אמרי' שהעומ"ר
של הקצר ממשיך עד כנגד הארוך, או שמצייר
את המבוי בצורת אלכסון, והטעם משום
שנראה כמבוי בפני עצמו, מ"מ ע"י צוה"פ
הרי הוא מערב את הכל כמבוי אחד, ושפיר
אמרי' כן.

באופן שמניח את הקורה בפחות מד"א

במבוי שהצד הארוך עודף על הקצר יותר
מד"א, יל"ד אם יכול להניח את
הקורה באלכסון עד פחות מד"א.

והנה לפי פי' ר"ח דהא דמהני קורה בפחות
מד"א הוא משום שרואים את העומ"ר
של הקצר ממשיך בצורה אלכסונית עד סוף
הכותל הארוך, נראה כפשוטו שאין זה מכח
הקורה כלל, וא"כ עד כמה שביותר מד"א לא
אמרי' שהעומ"ר יפעל באלכסון, אין שום

❦ הערות והוספות ❦

^{ק"ב} הקר"א שואל דלפי המבואר בתוס' דקורה משום מחיצה, מדוע לא מהני קורה יותר מי'. וכתב לתרץ עפ"י ההגמ"י דגם למ"ד
קורה משום מחיצה לא הוי מחיצה גמורה. ולהנ"ל יש ליישב בפשיטות דגם אם לדין דאורייתא מהני, מ"מ אחרי שחכמים הפקיעו
דלא מהני קורה כמחיצה שלישית, הגדר הוא שתיקנו דקורה מהני רק לסתום פתח, ואין פתח יותר מי'. ויסוד זה מצאנו ברשב"א
(ו. ד"ה מבוי) שכתב "שאיין קורה מתרת את הפרצה". וכן בריטב"א (ה: ד"ה תאמר, ו. ד"ה מבוי שנפרץ) "דעשר הוי פרצה ולא
אמרינן פתחא הוא וכו' אין לחי וקורה מתירין את הפרצה".

הוא משום דחשוב מבוי בפנ"ע ולא אמרי' עומ"ר או לא רואים את המבוי על תמונת אלכסון, וממילא חסר מחיצה כנגדו, וקורה לא מועיל למחיצה שלישית, אבל כאן הרי שפיר איכא מחיצה כנגדו והקורה נצרכת רק לסתום את הפתח, ולזה שפיר מהני קורה.

אמנם החזו"א (עב' סקי"ב) כותב שגם תוך המחיצות לא מהני קורה ביותר מד"א, והוא לשיטתו (סי' סה' סקנ"ו, מובא לעיל סי' ד') דמבוי שיש לו פתח באורך ורבים נכנסים דרך שם, דחשיב רחבו יתר על ארכו ולא ניתן בלר"ק, דפתחו של מבוי צריך להיות ברחבו.

ומעתה כשהעודף הוא פחות מד"א דהוא פחות משיעור של מבוי בפנ"ע, א"כ הפתח באלכסון שפיר נחשב פתח המבוי ברחבו. אבל ביותר מד"א דהוא שיעור חשוב של מבוי בפנ"ע, א"כ כלפי מקום זה חשיב פתח בארכו, שנכנסים למבוי זה [של ד"א] מהצד, ו"הוה ליה כמבוי פתוח בארכו ואינו ניתר בקורה".

קורה באלכסון בתוך המחיצות

הוי היכר. [ובסו"ד כתב ליישב דגם לפי ההבנה הזו יש לחלק "דדוקא בפתוח מפסיד את ההכרה ולא באיכא מחיצה"].

אבל לפי ההבנה שכתב [בביאור התוס'] דאין חיסרון היכר אלא רק חיסרון מחיצות (שאין במקום שכנגד הארוך ג' מחיצות),

דוקא כנגד הקצר ולא באלכסון. וכ"כ האו"ז (סי' קיד') בשם הרשב"ם דלא מהני להניח קורה בפחות מד"א.

ויתכן לפרש דבריהם גם לפי החזו"א, דא"א לראות את המבוי על תמונת אלכסון, ככה"ג שקיר המבוי ממשיך עוד אחרי הפתח, דהרי מה שרואים את המבוי בתמונת אלכסון, התבאר לעיל דרואים כאילו הפתח הוא הישר והמבוי הוא באלכסון, וזה לא מתאים כשממשיך קיר המבוי אחרי הפתח²²⁷.

קורה באלכסון בתוך המחיצות יותר מד"א

אכתי יל"ד לפי מש"כ הרא"ש דבתוך המחיצות מודה רבא דמהני קורה באלכסון, האם מהני להניח באלכסון באופן שהצד הארוך יהיה עודף יותר מד"א על הצד הקצר.

ולכאורה נראה פשוט דמהני, דהרי התבאר לעיל שכל החיסרון ביותר מד"א

כתב הרא"ש דאם מניח את הקורה באלכסון בתוך המחיצות, מהני לכו"ע.

וכתב החזו"א דדין זה תלוי בטעם הא דקורה באלכסון לא מתרת לרבא. דאם החיסרון כפשטות דברי הגמ' דבאלכסון אין היכר, א"כ גם בתוך המחיצות לא מתיר, דלא

✽ הערות והוספות ✽

²²⁷ יש לציין דהשפ"א כתב בטעם הדבר ד"כיון דשם מבוי אחרת עליו וכו' אינו מקום לקורה כלל". ונראה מדבריו סברה אחרת, וצ"ב.

שהניח את הקורה באלכסון בתוך המחיצות, דמ"מ לא מהני ביותר מי'.

וכתב הק"נ דאנה"נ זו כוונת הרא"ש שהביא את דברי המהר"ם דמהני קורה באלכסון בתוך המחיצות, דכוונתו לדחות בזה דאין ראייה מהרי"ף דס"ל כר"כ, די"ל דמה שהביא לדין של יותר מי' נצרך כשהניח את הקורה בתוך המחיצות.

אמנם הט"ז (שסג' סקכ"א) והקר"א כותבים דמהני גם ביותר מי'. ולכאורה ההבנה בדבריהם דאין חיסרון בקורה יותר מי', אלא יש דין דפתח יותר מי' לא ניתר בקורה. ולכן כשהוא בתוך המחיצות שיש ביניהם פחות מי', נחשב הפתח פחות מי', ולא אכפ"ל שהקורה יותר מי'.

עוד יש לציין שהגר"א מתרץ הא דהביא הרי"ף לדין של יותר מי', שזה נפ"מ בלחי באלכסון, וכפי שיתבאר להלן שיטתו בלחי באלכסון מהני.

ממילא א"ש שזה דוקא בעומד בסוף המבוי, אבל בתוך המחיצות שיש ג' מחיצות, כל שיש היכר קורה מותר לטלטל שם.

ויש להוסיף דגם לפי הטעם של רש"י דאין היכר משום האנשים הרואים אותו מטלטל שם ונראה להם שמותר לטלטל ברה"ר, זה לא שייך בתוך המחיצות. [וגם אם נימא שאכתי נראה כמטלטל בכרמלית, יל"ד דבזה לא גזרו לפסול את הקורה]. וכ"כ הט"ז (שסג' סקכ"א).

קורה באלכסון יותר מי' בתוך המחיצות

הנה לעיל הבאנו לדון מה הדין קורה באלכסון בתוך המחיצות כשהעודף יותר מד"א. וכאן נבא לדון מה הדין קורה באלכסון בתוך המחיצות יותר מי' אמות.

והנה הרא"ש מוכיח מהרי"ף דס"ל כר"כ מהא דהביא לדין שביותר מי' לא מהני. וצ"ע דלכאורה דין זה נצרך גם לרבא בכה"ג

דין לחי באלכסון

וכ"כ החזו"א (עב' סק"ט) "וכתבו אחרונים ז"ל דבהעמיד לחי בצד הארוך נמי לא מהני, ואע"ג דלחי משום מחיצה, נראה דדוקא בקורה שמונח באלכסון, ואי חשיב מחיצה, הרי איכא מחיצה באלכסון, אבל לחי אינו עושה מחיצתו באלכסון אלא ביושר, וכיון דאין כאן מחיצות כנגדו אינו מועיל כלום".

שיטת הגר"א דמהני לחי באלכסון

אמנם הגר"א (שסג' סי"ג) ס"ל דגם לחי מהני באלכסון, ומשו"ה כתב להלכה דדוקא

שיטת הראשונים דלא מהני לחי באלכסון

ר"ח, ר' יהונתן והמאירי כותבים דבלחי לכו"ע אינו מועיל אלא כנגד הקצר. וכ"נ לדייק ברשב"א (עבוה"ק ש"א פ"ז המ"ג).

וכתב המאירי הטעם משום דדוקא קורה מהני באלכסון משום שהיא מגעת מצד לצד, משא"כ לחי דמהני רק במה שדרך לסתום דהיינו ביושר ולא באלכסון.

קושית החזו"א על הגר"א

החזו"א (עב' סק"י) שואל "יש לעי' לדעת הגר"א, דנראה דבכל צדו אחד ארוך וצדו אחד קצר הוי מה"ת רה"י באלכסון". והיינו דעד כמה שהגר"א סובר שהלחי סותם באלכסון, א"כ ז"א שמתחסיים לצורת הרשות באלכסון, ומעתה גם בלי לחי יהיה לו דין רה"י, דנדון את המבוי שצדו אחד ארוך וצדו אחד קצר כב' מחיצות כמין ג"ם, והמחיצה הקצרה היא לחי וגודרת את המבוי בצורה אלכסונית, ויש כאן ג' מחיצות דאורייתא, וזה דלא כמבואר בראשונים דאין המקום הזה נחשב רה"י מה"ת.

ויל"ע בשאלתו, דהרי כבר הבאנו שהחזו"א למד דהא דלחי סותם באלכסון היינו דוקא כשהלחי מונה בצורה אלכסונית, אבל כאן שהלחי עומד ביושר אין הוא גודר באלכסון. אמנם לגר"א גופי' שהבאנו דגם כשהלחי עומד ביושר, הרי הוא סותם באלכסון, שפיר הקשה עליו.

וכתב ליישב "ואפשר דדוקא בדאיכא ג' מחיצות ולחי במקום מחיצה ד' אז אמרינן דמתיר באלכסון, ונעשה רה"י מה"ת באלכסון ומותר גם טלטול, אבל בלא לחי אינו רה"י מה"ת לא בב' מחיצות כמין ג"ם ולא בצדו אחד ארוך וצדו אחד קצר במה שחזן מכנגד דופן הקצר".

והיינו דלעולם גם הגר"א מודה שלא דנים את צורת הרשות באלכסון, אלא רק ביושר. ולכן אם נדון את המבוי שצדו אחד ארוך וצדו אחד קצר כב' מחיצות כמין ג"ם ולחי, הרי הלחי סותם ביושר ולא באלכסון, ולכן כתבו הראשונים דהמקום שכנגד הארוך

בקורה קיי"ל כרבא דלא מהני משום דקורה משום היכר, אבל לחי דמהני משום מחיצה, שפיר מהני גם באלכסון.

ומיהו כתב החזו"א (שם) "ונראה דאי מעמיד לחי בצד הארוך, מעמידו ביושר על קו האלכסון ההולך מצד הקצר לצד הארוך, אבל אי מעמידו ישר הוי כפרצה בקרן זוית". מבו' דהא דמהני לחי באלכסון היינו דוקא אם עומד בצורה אלכסונית.

אכן בדברי הגר"א [דאיירי שם לענין לחי המושך עם דופן של מבוי] מבואר דגם כשהלחי עומד ביושר, אמרי' שהוא סותם באלכסון.

ביאור מח' הראשונים והגר"א

כביאור מחלוקתם נראה עפ"י מה שהתבאר לעיל, דבמבוי שצדיו אחד ארוך וצידו אחד קצר, לא מתיחסיים לרוח רביעית באלכסון אלא ביושר כנגד הקצר. ורק מכח הקורה התחדש שאפשר להתיחס לרוח רביעית באלכסון [כפי שהתבאר לעיל בחזו"א שהקורה מעמידה את המבוי על תמונת אלכסון].

ומעתה סברו הראשונים דזה דוקא בקורה שמגעת מצד לצד בצורת אלכסון, אבל לחי שהוא רק תחילת מחיצה, א"כ מתיחסיים למחיצתו ביושר.

והגר"א שחלק וס"ל דכן מהני לחי באלכסון, היה נראה כפשוטו דס"ל דכן מתיחסיים לרוח רביעית באלכסון, גם בלי קורה, וממילא א"ש שאין הבדל בין לחי לקורה, דגם הלחי שהוא תחילת מחיצה רואים אותו סותם באלכסון.

שמתחילים לצורת הרשות ביושר, וא"כ גם הלחי סותם ביושר. אבל בפרצה בקר"ז שצורת סיום הרשות מצטיירת באלכסון [מכח ב' המחיצות דמכאן ומכאן], הלחי שם שפיר יכול לסתום באלכסון לכו"ע. ולכן לולא הטעם שאין הלחי מתיר את הפרצה, שפיר היה מהני לחי בקר"ז, ומה"ט באמת מהני ב' לחיים בפרצת חצר בקר"ז.

ב' מחיצות כמין גם ולחי

הביאווה"ל (שסג' ס"א) מביא דהדין דב' מחיצות ולחי הוא רה"י מה"ת, הוא אפילו כשב' מחיצות עומדות בצורת ג"ם. והחזו"א (עב' סק"י) הקשה על זה דלא משמע כן, דמבואר בראשונים כאן דבצדו אחד ארוך וצדו אחד קצר לא הוי רה"י מה"ת, והרי כל צדו א' ארוך וצדו א' קצר הוי ב' מחיצות כמין גם ולחי. [וכמו שהבאנו לעיל את דבריו דגם בגר"א כתב ליישב שרק מדרבנן ברוח רביעית מהני לחי באלכסון, אבל במחיצה שלישית. ודאי שלא].

וכתב במשנת אליהו (סי' יא' סק"א) ליישב את דברי הביאווה"ל דודאי שגם בב' מחיצות כמין גם ולחי הוי רה"י מה"ת, ומה שהוכיח החזו"א מהראשונים דלא חשיב רה"י, היינו משום שהרבים בוקעים שם ומבטלים את מחיצת הלחי.

אמנם הוסיף דלמבואר בתי' השני של **תוס'** ד"כיון דצידו האחד ארוך מסתמא לא בקעי בה רבים", אכתי צ"ע.

והנה יל"ד על מה הנידון שלהם אם ב' מחיצות כמין גם ולחי הוי רה"י, האם כלפי האלכסון או כלפי הריבוע.

לא הוה רה"י מה"ת. אמנם כשהניח לחי בנוסף על הג' מחיצות, בזה סבר הגר"א דכמו שיש בכח הקורה להעמיד את המבוי על תמונת אלכסון, שמכחה נתיחס לרוח רביעית באלכסון, ה"ה ע"י לחי, שמכח הלחי אמרי' דצורת הרשות היא באלכסון.

תיקון לחי לפרצה בקרן זוית

ועפ"ז שמעתי לפרש מש"כ הרשב"א (עבוה"ק ש"א פי"ג הע"ז) דחצר שנפרצה בקר"ז מג' ועד ד', נתקנת ע"י ב' לחיים. וצ"ע דאין לחי מתיר באלכסון.

והנה הב"ח כותב דאם עשה ב' לחיים, אחד בצד הארוך ואחד בצד הקצר, מהני באלכסון.

וגם המאירי שחולק דגם ב' לחיים לא מהני באלכסון, ביאר הטעם דכיון דאין המבוי צריך רק לחי אחד, לא מהני הלחי שבצד הארוך. ומבוי בדבריו דבחצר שדינו שניתר ע"י ב' לחיים, כן יועילו ב' לחיים באלכסון.

אמנם הנשמת אדם (כלל עא' סק"ז, מובא במ"ב שסג' סקק"ה) כותב דגם בחצר לא מהני ב' לחיים באלכסון.

ומעתה אילו נימא דהרשב"א סבר דב' לחיים סותמים באלכסון [לפחות בלצר], א"ש. אמנם יש להוכיח דאין זה טעמו, דהנה הרשב"א והריטב"א (ו). כתבו דפרצה בקר"ז לא ניתרת בלחי וקורה משום דאין לחי וקורה מתירים את הפרצה. וצ"ע דגם בלי זה אין לחי יכול לסתום באלכסון.

ולפי הנ"ל א"ש, דכל מה שלחי לא יכול לסתום באלכסון, היינו משום

דבזה הלחי היה צריך להועיל ביושר ע"י חודו החיצון, ואם מבואר הדין שמשתמש רק עם חודו הפנימי, ע"כ שאסור לטלטל בין הלחיים, ולדין דמותר לטלטל בין הלחיים, משתמש עם חודו החיצון.

משא"כ השו"ע איירי במבוי שכותליו שוים, וע"י הלחי נהיה צד אחד ארוך, דבכה"ג בשביל שנוכל להשתמש עם חודו החיצון, הלחי צריך לסתום באלכסון, וקיי"ל דקורה באלכסון לא מהני, וה"ה לחי.

והקשה עליו הגר"א (סקכ"ט) דדבר תימה הוא שהשו"ע יעתיק את לשון הגמ' ויתכוון לציור אחר.

וכותב לפרש דלעולם גם הגמ' וגם השו"ע איירי במבוי שב' כתליו שוים והלחי מאריך, אלא דרב יוסף בגמ' ס"ל כמימרא דכהני דמהני באלכסון, ואם הדין משתמש עם חודו הפנימי ע"כ שאסור לטלטל בין הלחיים, ואנן קיי"ל כרבא שקורה באלכסון לא מהני, ומה"ט גם לחי באלכסון לא מהני ומשתמש עם חודו הפנימי, למרות שבעלמא מותר לטלטל בין הלחיים.

ושוב שואל הגר"א דאנן קיי"ל דלחי משום מחיצה, וא"כ גם אם בקורה קיי"ל כרבא דלא מהני באלכסון משום דקורה משום היכר, אבל בלחי דקיי"ל משום מחיצה שפיר מהני באלכסון.

וכך נוקט לדינא דלחי באלכסון מהני, והשו"ע הוא ב"י לשיטתו דלחי באלכסון לא מהני.

החזו"א הביא את דברי הביאווה"ל ונקט בפשיטות ד"בכל ריבועו ודאי לא הוי רשות היחיד", ולמד שכל הנידון הוא כלפי האלכסון, ועל זה הוכיח מתוס' והראשונים בסוגיין דלא הוי רה"י.

אמנם שיטת המ"ב (שסג' סקכ"ה) דלחי אינו גודר באלכסון כלל, ולפי"ז נראה ברור שכוונתו דמדאורייתא כל הריבוע הוא רה"י. [וכן משמעות הפנ"י (סוכה ז' ע"א)].

ומעתה תירוצו של המשנת אליהו יתיישב גם לפי תירוצם השני של תוס', דמש"כ ד"כיון דצידו האחד ארוך מסתמא לא בקעי בהם רבים", היינו דוקא כלפי האלכסון, אבל כאן שבאים לדון שמחיצת הלחי תגדור את כל הריבוע, שם ודאי בקעי רבים, ומבטלי למחיצת הלחי, ולכן לא הוי רה"י מכח הלחי.

לחי המושך עם דופנו של מבוי

השו"ע (שסג' ס"ח) פוסק דלחי המושך עם דופנו של מבוי פחות מד"א, משתמש עם חודו הפנימי.

ושואל העו"ש דמבואר בגמ' דף י. דדין זה נובע מהא דאסור לטלטל בין הלחיים, ולכן משתמש רק עם חודו הפנימי, אבל אנן קיי"ל (שסה' ס"ג) דמותר לטלטל בין הלחיים, וא"כ מדוע משתמש רק עם חודו הפנימי.

וכתב המ"א (סקי"ג) דהגמ' איירי במבוי שצידו אחד ארוך וצידו אחד קצר, וע"י הלחי הושוו [כפי שפירש הריטב"א שם],

סימן יח'

בדין טלטול בין הלחיים ותחת הקורה, לשיטת הראשונים דרבא התיר דוקא כשהם פחות מד"ט (ח:-ט.)

אמר ליה פוק תני לברא. אמר אביי מסתברא מילתיה דר' יוחנן תחת הקורה אבל בין לחיין אסור, ורבא אמר בין לחיים נמי מותר".

"אמר רבא מנא אמינא לה דכי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן מקום שאין בו ד' על ד' מותר לבני רשות הרבים ולבני רשות היחיד לכתף עליו ובלבד שלא יחליפון, ואביי התם בגבוה ג'".

גמ' דף ח' ע"ב "איבעיא להו מהו להשתמש תחת הקורה, רב ורבי חייא ור' יוחנן אמרו מותר להשתמש תחת הקורה, שמואל ורבי שמעון בר רבי ור"ש בן לקיש אמרו אסור להשתמש תחת הקורה וכו' אמר רב חסדא הכל מודים בבין לחיים שאסור".

שם דף ט' ע"א "תני ר' זכאי קמיה דר' יוחנן בין לחיים ותחת הקורה נידון ככרמלית,

בביאור דברי רב חסדא דלכו"ע אסור לטלטל בין הלחיים

בלחי לכו"ע לחי משום מחיצה וחודו הפנימי סותם.

ושואל את קושית תוס' בדב"ה. מבואר לחד לישנא דס"ל לאביי קורה משום מחיצה ומ"מ התיר אביי להלן לטלטל תחת הקורה. ותירץ דהאי לישנא לא קאי.

ג. ועוד כתב לתרץ דלעולם אפילו אם ס"ל לאביי קורה משום מחיצה, מ"מ י"ל דבקורה חודו החיצון סותם ובלחי חודו הפנימי סותם.

וכ"כ התור"ד, והוסיף לפרש "הקורה שלמעלה וכו' בין אם נאמר משום מחיצה י"ל חודה החיצון יורד וסותם כמו פי תקרה והילכך מותר לטלטל תחתיה, אבל

בדברי רב חסדא (ח:) מבואר דגם לפי המתירים לטלטל תחת הקורה, מ"מ אסור לטלטל בין הלחיים. ובביאור החילוק ביניהם נחלקו הראשונים:

א. תוס' (ח: ד"ה הכל מודים) מבארים דהחילוק הוא מטעם גזירה "משום דלחי הוי אפילו משהו ואתי לאפוקי, אבל בקורה דרחבה טפח ליכא למיחש". וכע"ז כתבו עוד ראשונים (עי' תורא"ש, תור"פ, רמב"ן, ר"ן וריטב"א). והוסיפו לפרש דלמרות שיכול לעשות לחי עד ד"א פחות משהו, מ"מ גזרו "דכיון דשיעורו מן הדין בכל שהוא, לא פלוג רבנן".

ב. הרשב"א מבאר דטעם המתירים בקורה הוא משום דס"ל דקורה משום היכר, אבל

זקוף והוא מחיצה, הילכך אין להתיר אלא מחודו הפנימי כדין כל מחיצה המתרת ממנה ולפנים".

בלחי אין לומר חודו החיצון סותם, שאין מחיצת הלחי דומה למחיצת הקורה, שמחיצת הקורה יורדת וסותמת, אבל הלחי הוא עומד

ביאור שיטת הראשונים דרבא התיר לטלטל בין הלחיים דוקא כשהם פחות מד"ט

והרמב"ם שרבא התיר אפילו בלחי יותר מד' טפחים. ועתה נבא לבאר את שיטת הראשונים שרבא התיר דוקא בפחות מד' טפחים.

הראשונים נחלקו בביאור שיטת רבא, דפשטות הסוגיא דרבא התיר דוקא בלחי פחות מד' טפחים, וכן למדו התוס' והריטב"א. מאידך שיטת הרי"ף

ביאור תוס' דרבא אסר לטלטל בין הלחיים ביותר מד"ט מטעם גזירה, וקושית האחרונים

משום הגזירה דאתי לאפוקי. והקשו האחרונים דהרי ע"כ לא יתכן לפרש דברי רבא מטעם גזירה, דא"כ היה לו לאסור גם בפחות מד"ט, וע"כ טעמא אחרינא איכא התם דאוסר. וכך שואל ג"כ הרשב"א "דהא משמע לכאורה מהתם דאדרבה כל שהוא רחב יותר אסור יותר, דאלמא לאו משום קטנות של לחי אסרו, דכל שהוא יותר רחב הוא נאסר יותר, ולגבי קורה לא פלוג בין רחבה טפח בין רחבה ד' או יותר"^{קיד}.

ובשביל ליישב קושיא זו, יש לברר מהו הטעם שהתיר רבא לטלטל בין הלחיים בפחות מד"ט, וכדלהלן.

תוס' שפירשו טעמו של רב חסדא דבין הלחיים אסור "משום דלחי הוי אפילו משהו ואתי לאפוקי, אבל בקורה דרחבה טפח ליכא למיחש", ולא מטעם דלחי משום מחיצה. כתבו להוכיח כדבריהם משיטת רבא דס"ל לחי וקורה משום היכר וחודו החיצון סותם, ומ"מ אסר לטלטל בין הלחיים בכה"ג שהם יותר מד"ט.

קושיא האחרונים על תוס' שביאר בדברי רבא מטעם גזירה

והנה מבוואר בתוס' דטעמו של רבא שאסר לטלטל בין הלחיים ביותר מד"ט הוא

✽ הערות והוספות ✽

^{קיד} ועי' בגאו"י שביאר דתוס' הביאו מרבא "דע"כ צריך אתה לחלק בין תחת הקורה לבין לחיין בסברא אחריתא", אבל לא התכוונו לבאר שסברת רבא משום הגזירה, אלא מטעמא אחרינא.

ביאור ההיתר של רבא בפחות מד"ט אם הוא מדין מקו"פ או מדין ביטול למבוי, וישוב דברי תוס'

לפרש דכוונתו להוסיף דאפילו אם תחלוק על זה ותסבור שבין הלחיים חשוב מקום בפנ"ע ולא בטל למבוי, מ"מ הוה מקו"פ ומותר מדין מקו"פ. אבל לעיקר הדין ההיתר הוא מדין ביטול למבוי].

ביאור קושית האחרונים על תוס'

ונראה באחרונים שלמדו שההיתר מדין ביטול למבוי, ולכן הקשו דעד כמה שרבא אסר ביותר מד"ט מחמת הגזירה, ודאי שהיה לו לאסור גם בפחות מד"ט, דהרי גם בפחות מד"ט ההיתר הוא מכח הלחי [דהיתר הלחי של המבוי משפיע גם על הבין הלחיים שבטל למבוי], וחכמים גזרו שלא לטלטל כנגד לחי.

ישוב קושית האחרונים על תוס'

ובישוב דברי תוס' צ"ל שלמדו דבאמת מה שהתיר רבא אין זה מכח היתר לחי, אלא מדין מקו"פ דעלמא, ולכן ס"ל שאין מקום לגזירה בפחות מד"ט, דחכמים לא גזרו שלא לטלטל במקו"פ דלמא אתי לאפוקי, אלא זו גזירה מיוחדת בלחי ששיעורו כל שהוא, אבל אם באים לדון להיתר בפחות מד"ט מדין מקו"פ ולא מדין לחי, לא שייך גזירה ומותר לטלטל שם.

והנה יל"ד בהא דהתיר רבא לטלטל בין הלחיים בפחות מד"ט, ומקורו ד"מקום שאין בו ד' על ד' מותר לבני רה"ר ולבני רה"י לכתף עליו ובלבד שלא יחליפו", מה טעם ההיתר.

ונאמרו בזה ב' צדדים, האם כוונתו להתיר מדין מקו"פ דעלמא או שרק התכוון לדמות למקו"פ שמצאנו שם דפחות מד"ט אינו חשוב מקום בפנ"ע ובטל לרשות שלצידו, וה"ה כאן המקום שבין הלחיים בטל למבוי שבפנים, וההיתר לחי של המבוי משפיע היתר גם על המקום הטפל לו, כלשון **התזו"א** (סז' סוס"ק טז') "שנטפל לדין כל המבוי וא"צ לחי אחר", ולכן מותר לטלטל בין הלחיים מכח היתר הלחי^{ק"ה}.

והנה בראשונים שדנו בדברי רש"י שכתב "בטל הכא והכא", איך מותר להוציא לרה"ר, מבואר שלמדו שההיתר הוא מדין מקו"פ, דאילו ההיתר מדין ביטול למבוי, אין שום צד להתיר להוציא לרה"ר.

אמנם הריטב"א ביאר ברבא "דינו שתבטל לגבי המבוי כיון שהוא בתוכו וכו' שורת הדין הוא דכיון שעומד בין כותלי המבוי שהוא כתחלת המבוי", והיינו שבין הלחיים בטל לגבי המבוי וניתר מדין הכשר המבוי, ולא מדין מקו"פ. [ובדברי רש"י כתב

❦ הערות והוספות ❦

^{ק"ה} ונפ"מ בין ב' המהלכים איך להבין הא דפתוח לכרמלית מצא מין את מינו וניעור. דאם ההבנה שרבא מתיר מדין מקו"פ, אז מתפרש שאין מקו"פ בכרמלית בכה"ג שהוא ארעא סמיכתא לכרמלית, דמצטרף עמו. משא"כ אילו כוונתו מדין ביטול, א"כ מתפרש כמש"כ הריטב"א ד"נהי דאינו מתערב עמו כיון שאין בו ד' טפחים כשיעור כרמלית, מ"מ נעור ומתחזק עמו שלא יתבטל לגבי רשות היחיד", והיינו שזה רק סברה שלא נאמר ביטול למבוי, אבל אין מכאן ראייה לדין מקו"פ בכרמלית.

מותר לטלטל [ולא משנה מאיזה טעם], שוב לא שייך לאסור יותר מד"ט מטעם לא פלוג, דהרי גם העיקר [לחי משהו] מותר.

ותירץ דלעולם עיקר הגזירה היתה על בין הלחיים הפתוח לכרמלית, דאסור לטלטל שם גם בפחות מד"ט, וגזרו גם על יותר מד"ט גם בפתוח לרה"ר משום לא פלוג. [אמנם רעק"א כתב דהוא דוחק].

בביאור הא דהתיר רבא לטלטל בין הלחיים פחות מד"ט למרות שאינו גבוה ג"ט

שעומד סמוך לו ואינו בתוך רשות היחיד, משא"כ כאן שמקום זה עומד בתוך המחיצות, בכה"ג לא אמרי' שיצטרף לרה"ר.

והיינו דס"ל לריטב"א שהמציאות שמקום זה נמצא בתוך ג' מחיצות משפיע עליו להפרידו מהרשות שמחוץ למחיצות. אמנם זה מפריד אותו רק מהרשות שמחוץ למחיצות, אבל הוא עדיין ארעא סמיכתא למבוי שבפנים, ולכן הריטב"א לומד שההיתר אינו מדין מקו"פ [דמקו"פ צריך להיות מקום בפנ"ע מכל צדדיו] אלא "דינו שתבטל לגבי המבוי כיון שהוא בתוכו וכו' שורת הדין דכיון שעומד בין כותלי המבוי שהוא כתחלת המבוי"קני.

אמנם ביאור זה א"ש דוקא למי שלמד שההיתר של רבא משום שבטל לגבי המבוי, אבל לפי תוס' שביארנו שלמד את ההיתר מדין מקו"פ, שוב צ"ע מ"ט חשיב

אלא דאכתי צ"ע קושית השפ"א "כיון דכל הטעם לאסור בלחי ולהתיר בקורה הוא משום דלחי משהו אבל קורה טפח, א"כ לרבא דבפחות מד' אין איסור אלא בד', שוב רחב טפי מקורה ומ"ט אסור". והיינו דהרי הראשונים ביארו לפי תוס' דהטעם שגזרו גם בלחי הרחב יותר מטפח [למרות שאין הטעם שיבא להחליף, וכמו בקורה הרחבה טפח] הוא משום לא פלוג, ועד כמה שבפחות מד"ט

התבאר לעיל ב' מהלכים בהיתר של רבא, אם מדין מקו"פ או מדין ביטול למבוי.

והנה הא דמבואר בר' יוחנן דפחות מד"ט הנמצא בין רה"ר לרה"י הוי מקו"פ ומותר לבני רה"י ולבני רה"ר, ברור דאירי בכה"ג שהוא גבוה ג"ט, וכמש"כ הריטב"א על דברי אב"י שאמר דר' יוחנן איירי בגבוה ג"ט "וע"כ אנן נמי הכי ס"ל דבגובה שלשה מיירי, דאי לא ארעא סמיכתא היא וה"ל רה"ר כיון שעומד סמוך לו".

ומעתה יל"ד לרבא מדוע בין הלחיים לא נחשב ארעא סמיכתא לרה"ר שלצידו, הרי אין לו גובה ג"ט.

ביאור דמחמת היותו בתוך המחיצות הוא בטל למבוי

ומבאר הריטב"א דדוקא בציוור של ר' יוחנן חשיב ארעא סמיכתא לרה"ר "כיון

✽ הערות והוספות ✽

¹²⁷ ומפרש מש"כ רש"י "אפילו חשבת ליה מקום באנפי נפשיה בטל הכא והכא ושריי", דאפילו אם תחלוק על זה ותסבור שבין הלחיים חשוב מקום בפנ"ע ולא בטל למבוי, מ"מ הוה מקו"פ ומותר מדין מקו"פ. אבל לעיקר הדין ההיתר הוא מדין ביטול למבוי.

ומשמע דאביי שחולק ס"ל שחללו מצטרף לרה"ר. וע"כ שלמד שג' מחיצות בכלל לא משפיעות להפרידו מרה"ר, ולכן עד כמה שאביי חולק וס"ל דבין הלחיים לא חשיב מקום בפנ"ע, שוב מצטרף חללו לרה"ר למרות שהוא בתוך מחיצות.

וכן נראה מסתימת הרמב"ם (פי"ז שבת ה"ט) שכתב ד"מבוי שאין ברחבו שלשה טפחים אינו צריך לא לחי ולא קורה ומותר לטלטל בכלו, משמע דמבוי הרחב יותר מג"ט צריך תיקון, אע"פ שהוא פחות מרוחב ד"ט (וע"ע לעיל סי' ה' שכתבנו להוכיח כן בשיטת הרמב"ם. וכן למד הרשב"א (עבוה"ק ש"א סי"ב) בדעת הרמב"ם). וצ"ע דמאחר ומבוי זה נמצא בתוך ג' מחיצות א"כ הוא מובדל מהרשות שלצידו והוה רשות של פחות מד"ט שהוא מקו"פ, ומ"ט צריך תיקון.

אלא מבואר בדבריהם דאין המחיצות משפיעות על אותו המקום להפריד אותו מרה"ר, ואכתי הוה ארעא סמיכתא לרשות שמחוצה לו ולכן לא הוה מקו"פ.

אם מותר לטלטל במבוי הממשיך אחרי הלחי פחות מד"ט

יל"ד מה הדין בכה"ג שהניח את הלחי בתוך המבוי, ונשאר אחרי הלחי פחות מד"ט, האם גם בכה"ג התיר רבא.

והנה לפי הריטב"א נראה פשוט דגם בכה"ג מותר, משום דהסיבה להתיר היא משום

מקום בפנ"ע, הרי אינו מובדל מהרשויות שלצידוקי.

ביאור ד"בין הלחיים" חשוב מקום בפנ"ע

אלא צ"ל כמש"כ הריטב"א בעצמו דהצד ליחשב מקו"פ הוא משום דחשבת ליה מקום באנפי נפשי' מפני שבא להכשיר המבוי. והיינו שחידש רבא דיש חשיבות ל"בין הלחיים" ליחשב מקום בפנ"ע [כמו מקום גבוה ג"ט], וממילא הוה מקו"פ ומותר לטלטל שם.

ביאור החולקים דאין המחיצות משפיעות להתיר את בין הלחיים

ויל"ד מ"ט באמת לא פירשו כמו הריטב"א שאותו מקום בטל למבוי מאחר והוא נמצא בתוך המחיצות.

וניתן לבאר בכ' אופנים, או דאנה"נ מודו דע"י הג' מחיצות חשוב מקום נפרד מרה"ר, אמנם פליגי על הסברה דמקבל היתר לחי של מבוי וס"ל דמכיון שמצד עצמו אין לו היתר לחי לא שייך להתירו.

א"נ דפליגי על עיקר הענין דג' מחיצות לא משפיעות להפריד את אותו מקום מרה"ר שלצידו, מכיון שמדרבנן כל שאין מחיצה רביעית לא חשיב רה"י, א"כ עדיין חשיב ארעא סמיכתא לרה"ר בצד הרביעי.

וכן משמע בתורא"ש (שבת ט.) שביאר שיטת רבא דאין מצטרף חלל שלו לרה"ר,

✽ הערות והוספות ✽

¹²⁷ ואין לפרש דהטעם דלא הוה ארעא סמיכתא הוא משום שהוא בתוך ג' מחיצות, דזה טעם רק להיבדל מהרה"ר, אבל הוא עדיין ארעא סמיכתא למבוי ולא חשיב מקו"פ עד שיהיה מובדל מכל צדדיו.

שאינו גבוה ג"ט לא התיר רבא אפילו אם הוא נמצא בתוך המחיצות.

אם מותר לטלטל כנגד לחי המושך מחוץ למבוי

עוד יל"ד בלחי המושך מחוץ למבוי פחות מד"ט, אם מותר להשתמש כנגד הלחי. דלפי הריטב"א פשיטא שאסור, דאין כאן לא גובה ג"ט, וגם אינו בתוך ג' מחיצות. אבל לפי תוס' שסיבת ההיתר משום שבין הלחיים חשוב מקום בפנ"ע, א"כ גם בכה"ג שמושך כלפי חוץ היה צריך להתיר.

אמנם תוס' ט: (ד"ה ולרשב"ג) כתבו בכה"ג, דגם לרבא אסור להשתמש כנגד הלחי, משום שמקום זה הוא רה"ר. וכבר הקשו **האבה"ע** (כאן) ו**החזו"א** (סו' סקט"ו) דמבואר בתוס' (ח: ד"ה מניח) דמתי שהמבוי מושך בצדו האחד לא בקעי רבים ולא חשיב רה"ר, וא"כ מ"ט תוס' אסרו לטלטל כנגד הלחי הזה, הרי לרבא מותר לטלטל שם^{קנ"ב}.

אמנם החילוק ברור דהחשיבות של בין הלחיים דחשיב מקום בפנ"ע, היינו דוקא בכה"ג שיש לו כותל בצד השני שזה גודר אותו מהצדדים, אבל בכה"ג שהוא פתוח בצד השני לא נחשב מקום בפנ"ע, מאחר וסו"ס הוא ארעא סמיכתא לרה"ר מהצד. ולכן במקרה הזה לא יהיה נפ"מ בין הריטב"א לתוס', דלפי תרוויהו יהיה אסור לטלטל כנגד לחי זה.

שהמקום שנמצא בתוך המחיצות [פחות מד"ט] בטל למבוי ומקבל את ההיתר לחי של המבוי, וה"ה כאן שהמשך המבוי הוא בתוך המחיצות.

משא"כ לפי התוס' שלא סבר להתיר מכח מה שנמצא בתוך ג' מחיצות, אלא משום שיש חשיבות לבין הלחיים ליחשב מקום באנפי נפשיה, א"כ זה דוקא בין הלחיים, אבל המשך המבוי שאחרי הלחי לא חשוב מקום בפנ"ע ואין לו היתר של מקו"פ.

ואכן נחלקו בדין זה, דשיטת **הגאון"י** ו**החזו"א** (סו' סק"א, ד', ה') שמותר לטלטל שם.

משא"כ ברשב"א (עבוה"ק ש"ג ס"א) כתב שאסקופה גבוה ג"ט ורחבה פחות מד"ט מותר לטלטל בה עם המבוי שבטל אצלו, אבל אם אינו גבוה ג"ט, אם עומדת בין הלחיין או תחת הקורה מותר, אבל אם לא עומד בין הלחיים או תחת הקורה אסור. מבואר שזה היתר מיוחד למקום הלחיים. [אמנם אין זה מטעם הנ"ל אלא כפי שיתבאר להלן בביאור שיטת הרשב"א שהוא לשיטתו בביאור דברי רבא].

וכן במהרש"א (על תוד"ה ורבא) שהעמיד לרבא הא דפתח נעול כלפנים דוקא בגבוה ג"ט, למרות שהוא פחות מד"ט. מבואר דרבא חידש דין מיוחד בבין הלחיים דחשיב מקום בפנ"ע, כמו גובה ג"ט, אבל מקום אחר

✽ הערות והוספות ✽

^{קנ"ב} והנה בגוף קושייתם שדימו את דברי תוס' ח: לכאן, שמעתי לחלק דהתם שהמבוי עצמו צדו אחד ארוך, בדרך כלל אין זה ציור שהמבוי ממשך בתוך הרה"ר, אלא שהרה"ר בצורת אלכסון, ובכה"ג באמת הרבים לא בוקעים שם, משא"כ בכה"ג שהרה"ר ישר והוציא לחי בתוך הרה"ר, אין סיבה שלא יבקעו רבים כנגד הלחי.

ביאור הא דמבוי הרחב פחות מד"ט חשוב מקו"פ, למרות שאינו גבוה ג"ט, ואפילו שהוא פתוח לכרמלית

דין מבוי הרחב פחות מד"ט

הזכרנו לעיל את משמעות הרמב"ם דמבוי הרחב פחות מד"ט לא חשיב מקו"פ. וביארנו דע"כ ס"ל דג' מחיצות לא משפיעות על אותו המקום להפריד אותו מרה"ר [מאחר ומדרבנן אין רה"י בפחות מד' מחיצות], ואכתי הוה ארעא סמיכתא לרשות שמחוצה לו ולכן לא הוה מקו"פ.

אמנם לפי הריטב"א דג' מחיצות משפיעות על אותו מקום להפרידו מרה"ר [וכן לפי ההבנה בתוס' דמודה ליסוד הזה], א"כ יהיה הדין דמבוי פחות מד"ט מותר לטלטל בלי תיקון מאחר והמבוי חשיב מקום בפנ"ע פחות מד"ט והוה מקו"פ קניט.

ואכן כן סתמו הראשונים (יג.) בשם הראב"ד דמבוי הרחב פחות מד"ט הוה מקו"פ ומותר לטלטל בו בלי שום תיקון.

אם דין זה תלוי במח' אביי ורבא

והנה הראשונים (יג.) סתמו דחשיב מקו"פ ולא תלו דין זה במח' אביי ורבא. ומשמע דאפילו לפי אביי מקום זה חשיב מקו"פ.

ובשלמא לפי תוס', אביי ורבא נחלקו אם "בין הלחיים" חשוב מקום בפנ"ע,

אבל עד כמה דנימא דתוס' מודו לעיקר היסוד דמחיצות מבדילות את אותו מקום מהרשות שמחוץ למבוי, בזה לא היה נידון מעולם ולא נחלקו בזה, ולכן גם לפי אביי מבוי פחות מד"ט הוה מקו"פ.

אמנם לפי הריטב"א שרבא התיר מכח הג' מחיצות, היה נראה כפשוטו דאביי חלק בזה גופא דג' מחיצות לא משפיעות.

ואכן כן מבואר בחזו"א (עג' סק"ה) שכתב בחצר שרחבה פחות מד"ט או שאורכה פחות מד"ט ופתוחה לרה"ר, דדינה תלוי בפלוגתת אביי ורבא, דלאביי שאין מקו"פ בפחות מג"ט אסור לטלטל שם, ולפי רבא הוי מקו"פ ומותר לטלטל שם.

אמנם הריטב"א עצמו סתם להלן (יג.) בדברי הראב"ד דחשיב מקו"פ ולא תלה דין זה באביי ורבא. והיינו ריטב"א לשיטתו שביאר דאביי לא חלק על היסוד דג' מחיצות מבדילות אותו מרה"ר, אלא טעם אביי לאסור משום דס"ל לגזור שמא אתו לאחלופי, ורבא חלק דבתוך ג' מחיצות אין חשש שיבאו להחליף.

ולדבריו א"ש דבמבוי הרחב פחות מד"ט מותר לכו"ע, דשם לא שייך הגזירה, ואפילו למבואר בריטב"א שיש מקום לגזור

✽ הערות והוספות ✽

^{ק"ט} ולמרות שהריטב"א בבין הלחיים ביאר את ההיתר משום שבטל לגבי המבוי ומקבל את ההיתר של הלחי, אבל המחיצות לא עושות אותו מקו"פ. היינו דוקא בבין הלחיים דגם אחרי המחיצות שהבדילו אותו מהרה"ר, אכתי הוה ארעא סמיכתא למבוי ולא הוה מקום בפנ"ע. משא"כ כאן שכל המבוי הוא פחות מד"ט, ועד כמה שהמחיצות גדרו אותו שלא יצטרף לרה"ר, שוב הוי כל המבוי מקום בפנ"ע פחות מד"ט ומותר מדין מקו"פ גם לפי הריטב"א.

העיקר שיחשב מקום בפנ"ע וממילא הוא מקו"פ, בזה אין סברה של מצא מין את מינו, דודאי שהמקום שנמצא בתוך המחיצות לא מצטרף לכרמלית שמחוצה לו, והכרמלית יכול לגרום רק שלא להתבטל למקום אחר, אבל בראב"ד דלא בעי' שיתבטל למקום אחר שפיר חשיב מקו"פ גם כשהוא פתוח לכרמלית.

אמנם לפי תוס' שסברה זו נאמרה במקו"פ דלמרות שבין הלחיים יוצר מקום בפנ"ע, מ"מ מצא מין את מינו גורם שיצטרף לכרמלית, א"כ צ"ע מדוע בראב"ד לא חילקו בזה.

ביאור החזו"א בהא דבעי' שיהיה מקו"פ גבוה ג"ט

ויש לבאר עפ"י החזו"א (עג' סק"ד בדעת רש"י והרשב"א) שביאר ד"מ צטרף האי פחות מד' לשאר כרמלית ואין כאן כלל שיעור פחות מד', שהרי רחבו יתר מד' אלא שהוא חסר בארכו, וכיון שלצד כרמלית אין כאן מחיצה בין האי בין הלחיים לשאר כרמלית, א"כ נמשך ע"כ ארכו תוך שאר הכרמלית".

והיינו דמה שמצטרף חלל המקו"פ לרה"ר [לולא שהוא גבוה ג"ט], אין זה משום שמתבטל לרשות שלצידו, אלא משום

גם במקו"פ, היינו דוקא באופן שלא ניכר כלל המקו"פ^{קפ}, אבל כאן שהוא בתוך המחיצות אין חשש שיחליף, [ודוקא בלחי היה חשש שיחליף למרות שהוא בתוך מחיצות משום "דשיעורו כל שהוא לא חשיב ולית ליה היכר וחיישינן דילמא אתי להשתמש חוץ ללחי"].

בדין מצא מין את מינו בכל מקו"פ הפתוח לכרמלית

עוד מבואר בסוגיין דמודה רבא בפתוח לכרמלית דמצא מין את מינו וניעורק^{קסא}, וא"כ הא דאמרו דמבוי פחות מד"ט הוה מקו"פ, זה לכאורה תלוי אם הוא פתוח לרה"ר או לכרמלית, וצ"ע שלא חילקו בזה [ועד"ז הקשה החזו"א (עג' סק"ז)].

ובשלמא לפי הריטב"א א"ש דסברה זו לא נאמרה בכלל על מקו"פ, דהריטב"א ביאר שבשביל להגיע להיתר בעי' שהמקום הזה יתבטל למבוי שבצידו [דמאחר והוא חלק מהמבוי, לא יתכן להתירו בלי היתר לחי], בזה משפיע הכרמלית ד"נהי דאינו מתערב עמו כיון שאין בו ד' טפחים כשיעור כרמלית (וודאי לא נהיה חלק מהכרמלית מכיון שהוא בתוך ג' מחיצות), מ"מ נעור ומתחזק עמו שלא יתבטל לגבי רשות היחיד". משא"כ בראב"ד דכל המבוי פחות מד"ט ולא בעי' שהמקום הזה יתבטל למקום אחר, אלא

✽ הערות והוספות ✽

^{קפ} כגון בצירור של ר' יוחנן דלולא הגובה ג"ט אין שום היכר למקו"פ, ועל זה אמר אביי דשאני התם שיש גובה ג', וביאר הריטב"א דכוונתו שבכה"ג ליכא למיחש לאחלופי, מבואר בדבריו דבמקו"פ כהאי גוונא היה מקום לגזור לולא שהוא גבוה ג"ט.

^{קסא} ומ"מ אין זה סותר את שיטת רש"י (שבת ז. ד"ה דעד) דיש מקו"פ בכרמלית ולא אמרי' מצא מין את מינו וניעור. דסברה זו של מצא מין את מינו נאמרה דוקא בבין הלחיים שהוא ארעא סמיכתא לכרמלית, ורק מכח סברות ש"בין הלחיים" חשוב מקום בפנ"ע או מכח סברה דאותו מקום שנמצא בתוך המחיצות בטל למבוי יש להתיר. ועל זה אמר רבא דאם פתוח לכרמלית, הסברה של מצא מין את מינו גובר, מכיון שסו"ס הוא ארעא סמיכתא. ורש"י שכתב דיש מקו"פ בכרמלית איירי בעמוד גבוה ג"ט בתוך כרמלית, דבזה מכיון שבאמת מובדל מהכרמלית שלצידו ע"י גובה [שהוא הפרדה גמורה], בזה ס"ל דלא אמרי' מצא מין את מינו. והר"ן (שם) חולק על רש"י דאין הבלדל, וגם בכה"ג שהוא מקו"פ מופרד ע"י גובה בתוך כרמלית אמרי' לסברה דמצא מין את מינו וניעור, ולא הוה מקו"פ.

לכרמלית. משא"כ מבוי הרחב פחות מד"ט חשיב מקו"פ גם בלי חידוש של מקום בפנ"ע, דגם אם נצרף אותו לרה"ר שלצידו לא יהיה יותר מד"ט, ולכן בזה אין נפ"מ אם פתוח לכרמלית.

אבל אנה"נ במבוי הארוך פחות מד"ט [דאם יצטרף לרשות שלצידו יהיה ארכו יותר מד"ט] בזה לא איירי הראב"ד, וזה יהיה תלוי בהבנות הנ"ל, דאם אמרי' דג' מחיצות לא משפיעות להבדילו מרה"ר שלצידו, א"כ המבוי מצטרף לרה"ר לשיעור ד"ט ושוב לא הו' מקו"פ²⁰⁰. וכמו"כ גם אם המחיצות משפיעות, מ"מ יהיה מקום לחלק בפתוח לכרמלית דאסור, וכנ"ל.

והחזו"א הנ"ל שכתב שאין הבדל בין ארכו פחות מד"ט או רחבו פחות מד"ט, וכמו"כ תלה דין זה במח' אביי ורבא, היינו דלא כהסברא הנ"ל [דמבואר שגם ברחב פחות מד"ט יכול להצטרף לרה"ר שלצידו ולאבד את השם מקו"פ], אלא כמו שביארנו לעיל שלמד ברבא שהמחיצות משפיעות להחשיבו מקום בפנ"ע, ואביי חולק דרק גובה ג"ט יכול להבדיל מקו"פ מהרשות שלצידו.

שהרשות הסמוכה למקו"פ משלים את המקו"פ לשיעור ד"ט ושוב לא הו' מקו"פ אלא רשות חשובה של ד"ט.

ומעתה בראב"ד דאיירי שהמבוי רחב פחות מד"ט, בזה ודאי דגם אם מצטרף לרה"ר שלצידו מ"מ לא יהפוך להיות יותר מד"ט, דהצירוף מוסיף לו שטח באורך ולא ברוחב.

ולכן גם לפי ההבנה שהג' מחיצות לא משפיעות להפריד אותו מרה"ר שחוצה לו [וכן לפי ההבנה שאביי חלק דג' מחיצות לא משפיעות] מ"מ כאן לא הוה חיסרון, דדוקא בכה"ג דבעי' שיהיה לו שם מקום בפנ"ע כדי שלא יצטרף לשיעור ד"ט, אז בעי' משהו שיבדיל את המקו"פ מהרשות שלצידו, אבל כאן שאף פעם לא יצטרף לשיעור ד"ט לא בעי' משהו שיבדיל אותו מהרשות שלצידו.

ומעתה א"ש ג"כ הא דלא חילקו בין פתוח לכרמלית או לרה"ר, דזה סברה מתי שצריכים להחשיב מקום זה כמקום בפנ"ע כדי שלא יצטרף לרשות שלצידו, דבזה אמרי' דמצא מין את מינו מושך אותו ומצרף אותו

ביאור קושית הרשב"א על תוס'

ובביאור דברי רבא הזכיר את דברי רש"י דחשיב מקו"פ ומותר לטלטל ממנו לרה"י ולרה"ר, ודן בדבריו. מבואר מדבריו שלמד בהיתר של רבא בפחות מד"ט מטעם מקו"פ [דאילו למד מטעם היתר לחי, ודאי

הזכרנו לעיל שהרשב"א הקשה על תוס' דברבא מתבאר דאדרבה כל שהוא רחב יותר אסור יותר. ומכח זה חולק דלעולם טעמו של רב חסדא דס"ל קורה משום היכר, ולחי משום מחיצה וחודו הפנימי סותם.

✽ הערות והוספות ✽

²⁰⁰ ומ"מ רה"ר נמי לא הו', משום שהוא כמו קרן זוית של רה"ר דדינו כרמלית.

בפנ"ע ומכח זה חשיב פחות מד"ט והוה מקו"פ.

לפי"ז יש לבאר את קושית הרשב"א דאילו רבא סבר לגזור שלא לטלטל כנגד הלחי משום דאתי להוציא, היה צריך לגזור כן גם בפחות מד"ט, למרות שבמקו"פ דעלמא לא גזרו שלא לטלטל במקו"פ כל שהוא שמא יוציא, מ"מ כאן שכל ההיתר מקו"פ נובע רק מכח הלחי, ועל הלחי גזרו שלא לטלטל כנגדו, לא היה לו להיתר מקום זה מדין מקו"פ.

שלא היה בכלל צד לטלטל ממנו לרה"ר]. וצ"ע דלעיל הוכחנו מקושיתו על תוס' שלמד ברבא שהתיר מטעם היתר לחי ולא מטעם מקו"פ, דאילו כוונתו להיתר מדין מקו"פ לא שייך לשאול על זה שיגזור גם בפחות מד"טקס"ג.

אמנם לפי הנ"ל שהתבאר בתוס' שההיתר מקו"פ אינו היתר רגיל, דבעלמא לא חשיב מקו"פ משום שהוא ארעא סמיכתא לרשות שלצידו. אלא הוא היתר מיוחד שחידש רבא דבין הלחיים חשיב מקום

ביאור מח' אב"י ורבא לפי תוס', שנחלקו אם "בין הלחיים" מחשיב אותו למקום בפני עצמו

מקו"פ עד ד"ט, [ומה"ט כשפתוח לכרמלית מתחבר המקו"פ לכרמלית שזהו מינו, וממילא אסור לטלטל ממנו לרה"ר]. ואב"י חלק עליו דדוקא התם שגבוה ג"ט חשיב מקום בפנ"ע, אבל "בין הלחיים" לא חשיב מקום בפנ"ע, וממילא לא הוה מקו"פ מאחר והוא ארעא סמיכתא לרשות הסמוכה לו.

וכן הבאנו מהתורא"ש (שבת ט.) שכתב דטעמי' דרבא "דאין מצטרף חלל שלו לרשות הרבים", ומשמע דבזה פליג אב"י דלא חשיב מקום בפני עצמו ומצטרף לרה"ר.

תוס' ביארו שאין חילוק בעצם בין היתר לחי להיתר קורה, דכמו שהתירו בקורה [או משום היכר או משום שחודו החיצון סותם], ה"ה שהיה צריך להיתר בלחי. והא דאסרו בבין הלחיים [לאב"י לגמרי ולרבא ביותר מד"ט], היינו משום גזירה "משום דלחי הוי אפילו משהו ואתי לאפוקי".

ומה שנחלקו בפחות מד"ט, ביארנו לעיל שרבא סבר ד"בין הלחיים" מחשיב את אותו מקום למקום בפנ"ע וממילא הוה מקו"פ, וזה מה שהביא מר' יוחנן שהוא דין

❦ הערות והוספות ❦

²⁰ ואין לומר דהרשב"א למד ברבא מטעם מקו"פ, ובקושיתו על תוס' התכוון לשאול כמו השפ"א דלא שייך לא פלוג אם העיקר [לחי כל שהו] מותר. דהרשב"א הקשה דמבואר ברבא ד"כל שהוא רחב יותר אסור יותר", ואילו כוונתו כמו השפ"א היה צריך לשאול רק שמבואר שיש סיבה לגזור ברחב יותר מד"ט מצד עצמו, אבל אין ראייה שיש לאסור רחב יותר מקטן, דההיתר בקטן הוא מסיבה חיצונית של מקו"פ.

ביאור הריטב"א שאביי ורבא נחלקו אם גוזרים שמא יבא להשתמש חוץ ללחי, ובטעם שרבא אסר ביותר מד"ט

שמצאנו שם שרשות פחות מד"ט בטל לרשות שלצידו.

ומוסיף לפרש את דברי רש"י שכתב "אפילו חשבת ליה מקום באנפי נפשיה בטל הכא והכא ושרי", דאפילו אם תחלוק על זה ותסבור שבין הלחיים חשוב מקום בפנ"ע ולא בטל למבוי, מ"מ הוה מקו"פ ומותר.

ומעתה כשאביי בא לענות לרבא שאני התם דגבוה ג', אילו כוונתו כפשוטו דרק בגובה ג' חשוב מקום בפנ"ע, אכתי אין זה סיבה לאסור, דאדרבה מקום זה בטל למבוי וניתר מכחו. אלא ע"כ דאביי מודה לרבא בעיקר הדבר דגם אם לחי משום מחיצה היה צריך להתיר, אלא דאסר משום גזירה דלמא אתי לאחלופי.

ומבואר בריטב"א שגם רבא ידע שזהו טעמו של אביי, וגם הוא מודה לעיקר הגזירה, אלא דסבר ד"בין הלחיים" שנמצא בתוך מחיצות לא חיישינן לאחלופי "כין שהוא בתוך כותלי המבוי"^{קסד}.

ועל זה הוכיח מר' יוחנן ששם רואים שמותר ולא גוזרים דלמא אתי לאחלופי, "דהוה ס"ד דגובהה נמי לא מעלה ולא מוריד לענין שלא יתבטל לכאן ולכאן, כיון שאין בו ד", כלו' דרבא סבר שגובהה ג' לא מעלה ומוריד ביחס לג' מחיצות, וכמו שבגובהה ג' לא גזרו,

הריטב"א לאחר שהקשה דלא יתכן לתלות מח' אביי ורבא אם לחי משום מחיצה או משום היכר, מפרש דמחלוקתם כאן לא קשורה כלל לזה, אלא לאביי בין אם לחי משום מחיצה ובין אם משום היכר, טעמו שאסר משום "דשיעורו כל שהוא לא חשיב ולית ליה היכר וחיישינן דילמא אתי להשתמש חוץ ללחי", וזה מה שענה אביי לרבא דשאני התם דגבוה ג', כלו' דליכא לאחלופי. ורבא חלק "דלאחלופי לא חיישינן כיון שהוא בתוך כותלי המבוי".

ויש לתמוה מ"ט פירש כן, הרי אביי סבירא ליה לחי משום מחיצה ולדידי' היה צריך לאסור גם לולא הגזירה משום שחודו הפנימי סותם, ובריטב"א משמע שטעמו של אביי משום גזירה גם אם לחי משום מחיצה, דעל זה התווכח עם רבא אם יש חשש אחלופי.

אלא הביאור כמש"כ הריטב"א לאחר מכן דטעמו של רבא להתיר אפילו אם לחי משום מחיצה, משום שבין הלחיים "דינו שתבטל לגבי המבוי כיון שהוא בתוכו וכו' שורת הדין דכיון שעומד בין כותלי המבוי שהוא כתחלת המבוי". והיינו שמה שהוא נמצא בתוך מחיצות גורם לו ליבטל למבוי, והיתר הלחי המתיר את המבוי חל גם על אותו מקום הנטפל למבוי. ודימה דין זה לר' יוחנן

✽ הערות והוספות ✽

^{קסד} ולעיל הזכרנו בזה נפ"מ בלחי המושך כלפי חוץ, דכאן רבא יודה שאסור לטלטל בין הלחיים משום חשש אחלופי, מאחר ואינו בתוך כותלי המבוי.

וחיישינן דילמא אתי להשתמש חוץ ללחי", וזה לא שייך במקו"פ דאין עיקר שיעורו בכל שהוא [אלא כל רשות שהוא פחות מד"ט], ומ"ש מקורה שלא גזרו.

ולכאורה הביאור דבמקו"פ כמו של ר' יוחנן שנמצא בין רה"ר לרה"י, שאין לו היכר מקום בפנ"ע, בזה היה סיבה לגזור גם במקום שאין שיעורו בכל שהוא. ומה שהריטב"א כתב סיבה לגזור בלחי משום ששיעורו בכ"ש, היינו משום שהלחי נמצא במקום הניכר ע"י מחיצות, ולכן בזה לא היה סיבה לגזור שיבא לאחלופי לולא ששיעורו בכ"ש [ומה"ט קורה שאין שיעורו בכ"ש לא גזרו, משום שהוא נמצא בתוך מחיצות ולא חיישינן לאחלופי].

בטעמא דרבא שאסר לטלטל ביותר מד"ט

אמנם צ"ע בריטב"א מ"ט מודה רבא לאסור ביותר מד', הרי כל מה שכתב שצריך להגיע להיתר של ביטול [וביטול הוא רק בפחות מד"ט], היינו אם לחי משום מחיצה, אמנם רבא גופי' דס"ל לחי משום היכר, א"כ אין סיבה לאסור ביותר מד"ט.

וצ"ל שהריטב"א סמך על מש"כ לעיל (ח): דגם אם לחי משום היכר יש מ"ד דהיכר מלגיו, וכך צ"ל בשיטת רבא.

ה"ה כאן שהוא בתוך כותלי המבוי אין לגזור. ואביי ענה לו "דגובה עביד ליה דליבטיל, משום דליכא למיחש שמא יחליפו", והיינו שיש הבדל בין גובה ג' לבין תוך המחיצות, שבגובה אין חשש שיחליפו ובתוך המחיצות יש חשש שיחליפו מכיון שהוא ארעא סמיכתא.

וכבר הזכרנו לעיל דהריטב"א לשיטתו שביאר דבשביל להגיע להיתר בעי' שהמקום הזה יתבטל למבוי שבצידו [דמאחר והוא חלק מהמבוי, לא יתכן להתירו בלי היתר לחי], בזה משפיע הכרמלית ד"נהי דאינו מתערב עמו כיון שאין בו ד' טפחים כשיעור כרמלית (וודאי לא נהיה חלק מהכרמלית מכיון שהוא בתוך ג' מחיצות), מ"מ נעור ומתחזק עמו שלא יתבטל לגבי רשות היחיד".

דברי הריטב"א דיש מקום לגזור גם במקו"פ

והנה הריטב"א ביאר שרבא הוכיח מר' יוחנן שלא גזורים, ואביי ענה לו שאני התם שאין סיבה לגזירה כי הוא גבוה ג'. חזי' שזו לא גזירה מיוחדת בלחי ששיעורו בכל שהוא, אלא גם במקו"פ יש מקום לגזירה שלא לטלטל במקום שיש חשש אחלופי. וצ"ע דהרי עיקר סיבת הגזירה היתה שלחי "דשיעורו כל שהוא לא חשיב ולית ליה היכר

סימן יט'

בדין טלטול בין הלחיים ותחת הקורה, לשיטת הרי"ף והרמב"ם שרבא התיר אפילו ביותר מד"ט (ח: - ט.)

ויל"ע לשיטתם כמה נחלקו אביי ורבא, ומה רבא הוכיח מר' יוחנן של מקו"פ, הרי מקו"פ הוא דוקא בפחות מד"ט.

שיטת הרי"ף והרמב"ם (פי"ז הי"א) שרבא התיר לטלטל בין הלחיים אפילו אם הוא יותר מד"ט. ודלא כפשטא דסוגיא.

ביאור הרמב"ן והרשב"א בשיטת הרי"ף שאביי ורבא נחלקו אם חודו הפנימי סותם או חודו החיצון, ומ"מ בפתוח לכרמלית אסור לכו"ע

נמצא שנחלקו בתרתי. עיקר מחלוקתם היא אם חודו החיצון סותם או חודו הפנימי. ועוד נחלקו על הצד שחודו הפנימי סותם אם יש מקום להתיר בפחות מד"ט [מדין מקו"פ או מדין ביטול].

הרמב"ן (מלחמות) והרשב"א מבארים שאביי סבר דחודו הפנימי סותם [לשיטתו דלחי משום מחיצה, וגם אם לחי משום היכר ס"ל חודו הפנימי סותם], ולכן אסור לטלטל בין הלחיים.

דין בין הלחיים ותחת הקורה הפתוחים לכרמלית

והנה אביי הוכיח ממבוי שרצפו בלחיים שאסור לטלטל בין הלחיים, ורבא דחה דשאני התם שפתוח לכרמלית ומצא מין את מינו וניעור. ויל"ע דאנה"נ זו תשובה על מה שטען לאביי שיש להתיר פחות מד"ט מדין מקו"פ. אבל אכתי צ"ע לשיטת עצמו שהתיר אפילו ביותר מד"ט משום שחודו החיצון סותם, מה הוא יענה על קושית אביי.

ורבא חלק דחודו החיצון סותם [משום דלחי משום היכר, וגם אם משום מחיצה חודו החיצון סותם], ומה"ט התיר הרי"ף להלכה [כרבא^{קס"ה}] גם ביותר מד"ט.

ומה שאמר רבא מנא אמינא לה, אין כוונתו להוכיח את שיטת עצמו^{קס"ו}, דלשיטתו מותר מדין חודו החיצון. אלא לאביי קאמר, וגם לדידך שחודו הפנימי סותם היה לך להתיר בפחות מד"ט [מדין מקו"פ או מדין ביטול, וכנ"ל].

❦ הערות והוספות ❦

^{קס"ה} אמנם אין הכוונה כרבא דלחי משום היכר, דהרי קיי"ל כאביי ביע"ל קג"ם דלחי משום מחיצה. אלא דחודו החיצון סותם.
^{קס"ו} וע"ע להלן בביאור שיטת הבעה"מ שהבאנו את דברי החזו"א שביאר שרבא כן בט להוכיח את שיטת עצמו בעקיפין.

ביאור הקה"י ברמב"ן

הקה"י (סי' ד') מפרש "דהרמב"ן ז"ל אינו מפרש בפירושא דמצא מין את מינו כפירש"י ז"ל אלא כמו שמצאתי לרבנו יהונתן ז"ל שפירשה מטעם גזירה וז"ל לפי שהכרמלית קל הוא הוא בעיני המשתמשין במבוי שהרי אין בו אלא איסורא דרבנן ודומה לו תוך הפתח אליו שהרי יש לו ג' מחיצות כמו שיש לכרמלית חיישינן אי שרית לטלטל בתוך הפתח דלמא יטלטל בכרמלית הסמוך לו עכ"ל, ולפי"ז שפיר י"ל דטעמא דרבא דמתיר הוא משום דחודו החיצון סותם, ואפ"ה בפתוח לכרמלית שפיר איכא טעמא דמצא מין את מינו דהיינו הגזירה שלא יבא להוציא לכרמלית הסמוך לו ודומה לו, ושפיר אסר הרי"ף ז"ל בפתוח לכרמלית".

אמנם טעם זה שייך גם בקורה, ואילו ברמב"ן, ראב"ד וסתמא דרי"ף מבואר דדוקא בלחי הפתוח לכרמלית אסור ולא בקורה.

ולכאורה צ"ל שהם למדו דהגזירה הזאת שייכת דוקא בלחי משום שמתו שנמצא בתוך הלחי הרי הוא פרוץ במלואו לכרמלית, שאין מה שמבדיל בין אותו מקום לכרמלית לכל רוחב המבוי, ולכן יש חשש שיבא להוציא לכרמלית הסמוך לו, אבל בקורה שיש את חוד הקורה המבדיל בין אותו מקום לכרמלית לכל רוחב המבוי, לא גזרו

אלא מבואר דתירוץ זה נכון גם לשיטת רבא, דלמרות שחודו החיצון סותם, מ"מ אם פתוח לכרמלית אסור לטלטל, וכמבואר ברי"ף שפסק דמותר גם ביותר מד"ט, אבל אם פתוח לכרמלית אסור.

וביותר כתב הרשב"א דלפי"ז ה"ה בקורה הפתוחה לכרמלית שאסור לטלטל, כי אין הבדל בין לחי לקורה, דתרוויהו מתירים מדין חודו החיצון, וכ"כ בעבוה"ק (ש"א סי"א). וכן שיטת הרמב"ם (פי"ז שבת הי"א) שלא חילק כלל בין לחי לקורה.

אמנם ברמב"ן (שבת ט. ט¹⁰⁷) נראה שזה דוקא בלחי, אבל בקורה גם אם פתוח לכרמלית מותר לטלטל שם, וכן שיטת ה**ראב"ד** (פי"ז הי"א), וכן פשוט דברי הרי"ף [כמבואר ברא"ש].

קושיא מ"ט כשפתוח לכרמלית אסור לטלטל

וצ"ע מ"ט מה שפתוח לכרמלית משפיע על דין אותו מקום, הרי לא אתי להתיר אותו מקום מדין מקו"פ או מדין ביטול, אלא זה היתר פשוט שמכיון שחודו החיצון סותם, ממילא הלחי מתיר גם תחתיו ולכן מותר.

וכן הקשה הר"ן "קשה על דבריו דאי ס"ל לרבא דבין הלחיים מדינא שרי, הוה לן למישרי אפי' בפתוח לכרמלית".

✽ הערות והוספות ✽

¹⁰⁷ יש שכתבו לדחות דהרמב"ן שם לא איירי בשי' הרי"ף, אלא בשיטת הראשונים דרבא התיר דוקא בפחות מד"ט. אמנם שמעתי לדקדק בדבריו שם שכן דיבא לשיטת הרי"ף, מזה שהראשונים שאלו שם מ"ט לא מוקמינן לההיא דאסקופה בפתוח לרה"ר על מה שאמרו שם דתוך הפתח אע"פ שאין בו ד' צריך לחי אחר להתירו. ואילו הרמב"ן שאל את השאלה הזאת על תחילת הגמ' שאמרו דתוך הפתח צריך לחי אחר להתירו, מדויק דגם לפי מאי דס"ד שיש שם ד"ט קשה, וזהו לשיטת הרי"ף שהתיר גם ביותר מד"ט.

החיצון אינו מתיר לבד אלא ע"י שמקום הלחי נחשב מכלל המבוי [נפליגי אם דוקא בפחות מד"ט נחשב מכלל המבוי כמו במקו"פ, או אפילו ביותר מד"ט].

ובגדר הדברים, יש לדקדק שאחרי שהרשב"א כתב דקורה דינה כמו לחי שאם פתוחה לכרמלית אסור, הוסיף דמ"מ אם "היתה רחבה ארבעה ובריאה (לקבל מעזיבה) אפילו פתוח לכרמלית יראה לי שמותר להשתמש תחתיה, לפי שפי תקרה יורד וסותם וחודה החיצון סותם". ויל"ע דהרי גם בקורה שלא בריאה או בלחי הטעם שמותר לטלטל בפתוח לרה"ר משום דחודו החיצון סותם, ומ"מ בפתוח לכרמלית אסור לטלטל שם, ומ"ש פי תקרה מלחי וקורה.

וונראה מדויק בדבריו שכתב בפי תקרה דלמרות שפתוח לכרמלית "חודה החיצון סותם", דבלחי או קורה הפתוחים לכרמלית לא אמרי' חודו החיצון סותם אלא חודו הפנימי.

וכן מבואר בחזו"א (סו' סק"ד) שכתב "דבפתוח לרה"ר הקורה והלחי מתירין מחוד החיצון, שתחת הקורה ובין הלחיים נטפל לפנים, אבל בפתוח לכרמלית אינן מתירין אלא מחוד הפנימי, ותחת הקורה ובין הלחיים נטפל לכרמלית".

ועיקר היסוד מפורש בפמ"ג (מש"ז שסג' סק"ט) דבפתוח לרה"ר חודו החיצון סותם ובפתוח לכרמלית חודו הפנימי סותם^{קסח}.

שיבא להוציא מכיון שיש היכר המבדיל בינו לבין הכרמלית.

דברי הרשב"א דבפתוח לכרמלית מודה רבא דחודו הפנימי סותם

והנה ביאור הקה"י לא יתכן ברשב"א שכתב להדיא (עבוה"ק) בפתוח לכרמלית "מה שהוא כנגד הלחי נגרר אחר הכרמלית שהוא מינו", ודלא כפירוש רבנו יהונתן.

ויש לדייק בדברי הרשב"א בעבוה"ק (ש"א סי"א) שכתב "מבוי הפתוח לרה"ר והכשירו בלחי מותר להשתמש אפילו בין הלחי, שמקום הלחי נמשך אחר המבוי ונחשב מכללו וחודו החיצון של לחי סותם. היה פתוח לכרמלית מה שהוא כנגד הלחי נגרר אחר הכרמלית שהוא מינו ולפיכך אסור להשתמש בין הלחי".

מבואר בדבריו דלמרות שסיבת ההיתר של רבא משום שחודו החיצון סותם [ומה"ט התיר אפילו ביותר מד"ט], מ"מ צריך גם לטעם "שמקום הלחי נמשך אחר המבוי ונחשב מכללו".

וכמו"כ מדויק שהרשב"א ממשיך וכותב "בד"א בשאין הלחי רחב ד', היה רחב ד' י"א שאפילו פתוח לרה"ר אסור להשתמש בין הלחי, ויש מגדולי המורים שהתירו אפילו ברחב ד' ולזה דעתי נוטה". וצ"ע דעד כמה שכבר הזכיר טעמו של רבא להתיר משום דחודו החיצון סותם, מה שייך לאסור ביותר מד"ט. אלא שוב מבואר דחודו

✽ הערות והוספות ✽

^{קסח} דכתב לבאר דבפתוח לכרמלית יהיה מותר לטלטל במבוי אפילו בכה"ג שהניח את הקורה מחוץ למבוי בסמוך לו [לשי' רב חסדא (ח:)] שאין חיסרון של קורה ע"ג מבוי, ודוקא בפתוח לרה"ר אסור משום שחודו החיצון סותם וזה רחוק מהמבוי. ויובא

שיש לדון על כל מקום לגופו, דאם מקום הלחי והקורה לא נחשבים כחלק מהמבוי, אז באמת אמרי' דחודו הפנימי סותם, כי שם הוא סוף המבוי, אבל אם מקום הלחי והקורה נמשכים אחרי המבוי ונחשבים מכללו ממילא אמרי' בזה דחודו החיצון סותם, ששם הוא סוף המבוי, והוא מקום הגודר את המבוי ומבדילו מהרשות שמחוצה לו.

ומעתה בכל לחי וקורה, מקום הלחי והקורה נחשבים למקום בפנ"ע [נוכמש"כ הריטב"א בתו"ד דמכיון שבא להכשיר את המבוי יש לו חשיבות מיוחדת^{קטט}], ובאים לדון לדון למי הוא מתחבר. והנה באופן טבעי מקום זה נמשך אחרי המבוי מכיון שהוא במציאות בתוך המבוי עם ג' מחיצות, ולכן בפתוח לרה"ר שאין לו מישהו אחר למי להתחבר, ממילא הוא נמשך אחרי המבוי ונחשב מכללו, ועד כמה שהוא נהיה חלק מהמבוי א"כ חודו החיצון סותם, דשם הוא סוף המבוי.

משא"כ כשהוא פתוח לכרמלית, כיון שדין אותו מקום הוא כרמלית [כל זמן שאין לו דין לחי בחודו החיצון, דהוא רק ג' מחיצות], נגרר אחרי מינו, ולמרות שלא מתבטל לכרמלית [מכיון שהוא מקום חשוב ד"ט], מ"מ סמיכותו לכרמלית גורמת לו שלא לימשך אחרי המבוי^{קצ}, ומאחר ולא נחשב חלק מהמבוי אין סיבה לומר חודו החיצון סותם, ונשאר דחודו הפנימי סותם, דשם נגמר המבוי.

וצ"ע דהרי ביאר דרבא ס"ל חודו החיצון סותם, ומהיכ"ת דבפתוח לכרמלית חודו הפנימי סותם.

ביאור שיטת הרשב"א בגדר חודו החיצון סותם

ושמעתי לפרש בזה דהנידון בלחי אם חודו הפנימי או חודו החיצון סותם, היינו משום שיש כאן מחיצה רחבה עם ב' חודים, וכל חוד מצד עצמו ראוי להתיר, והשאלה לאיזה חוד מתיחסים, האם לחודו הפנימי ששם נגמר המבוי ומתחילה המחיצה, או דילמא מתיחסים שהמבוי ממשיך עד חודו החיצון ועיקר המחיצה היא בחודו החיצון ששם מבדילו מרה"ר, ומה שלפניו לא נחשב כמחיצה אלא כחלק מהמבוי.

ואותו דבר בקורה, אפילו לפי מה שמפרשים דקורה מהני מדין פי תקרה, שקירוי מבדילו, מ"מ גם כאן יש ב' חודים לקירוי, והשאלה אם עיקר המחיצה היא בחוד הפנימי ששם נגמר המבוי, או דילמא מתיחסים שהמבוי ממשיך עד חודו החיצון ושם עיקר המחיצה המבדילו מרה"ר. [והא דבעלמא פי תקרה הוא בחודו החיצון, היינו משום שיש רק חוד אחד].

ולמד הרשב"א דאביי סבר דלחי חודו הפנימי סותם, הכוונה שרק הוא סותם ואין בכלל מושג של חודו החיצון סותם, ולכן אסור לטלטל בין הלחיים. אמנם רבא סבר

✽ הערות והוספות ✽

להלן.

^{קטט} אפ"ל עוד סברה דמכיון שבפועל ב' החודים יכולים להועיל ולסתום, לכן מקום זה נחשב מקום בפנ"ע מכיון שהוא מסובב בב' חודים היכולים לפעול הפרדה.

^{קצ} על דרך מש"כ הריטב"א "נהי דאינו מתערב עמו וכו' מ"מ נעור ומתחזק עמו שלא יתבטל לגבי רשות היחיד".

מלגיו וסגיו בהיכר מלבר. אמנם זה דוקא בכה"ג שההיכר מלבר הוא היכר לבני רה"ר בכניסתם ישירות למבוי [וכפי שביאר הגאון"י (ה). בדברי רש"י דהיכר מלבר הכוונה היכר לבני רה"ר בכניסתם להשתמש במבוי], וזה דוקא כשהוא פתוח לרה"ר דמקום הקורה נטפל למבוי ונהיה חלק ממנו, אבל באופן שלא נכנסים ישירות למבוי אלא קודם כל נכנסים למקום הקורה הנגרר אחרי הכרמלית הסמוך לו ולא נטפל למבוי, א"כ בכה"ג לא מהני היכר מלבר מכיון שאינו צמוד ל"מבוי" וע"כ אמרי' דחודו הפנימי עושה את ההיכר מלגיו.

דין מבוי הממשיך אחרי הלחי והקורה

הזכרנו לעיל שיש לדון בכה"ג שהניח את הלחי בתוך המבוי, ונשאר אחרי הלחי פחות מד"ט, האם גם בכה"ג התיר רבא [ותלינו את זה במח' תוס' והריטב"א].

והנה הרשב"א (עבוה"ק ש"ג ס"א) כותב שאסקופה גבוה ג"ט ורחבה פחות מד"ט מותר לטלטל בה עם המבוי שבטל אצלו [כדין מקור"פ], אבל אם אינו גבוה ג"ט, אם עומדת בין הלחיין או תחת הקורה מותר, אבל אם לא עומד בין הלחיים או תחת הקורה אסור. מבואר שזה היתר מיוחד למקום הלחי והקורה.

ולפי הנ"ל הוא ברור שכך, דרבא לא התיר משום שאותו מקום בטל למבוי וכדו', אלא משום דבכה"ג שנמשך אחרי המבוי אמרי' חודו החיצון סותם. אבל במבוי שממשיך אחרי הלחי והקורה, אין אפשרות להתיר את אותו מקום מכיון שאין שם הכשר לחי וקורה.

והא דבפי תקרה סבר דחודו החיצון סותם אפילו אם פתוח לכרמלית, לכאורה הטעם בזה פשוט, דדוקא לחי או קורה המתירים רק במבוי, אז דנים איפה נגמר המבוי ושם הוא סותם, משא"כ בפי תקרה שהוא היתר גמור ללא קשר לדיני מבוי, א"כ אפילו אם לא נטפל למבוי, מ"מ כלפי אותו מקום עצמו שתחת הקורה אין ב' חודים אלא רק חודו החיצון, ופשיטא שחודו החיצון יתיר, דוכי מתמת שהוא מחובר למבוי גרע מאילו היה עומד בפנ"ע.

אמנם אכתי צ"ע ברשב"א, דביאור זה א"ש דוקא אילו נימא שלחי וקורה משום מחיצה, ובוה ביארנו שדין חודו הפנימי או החיצון תלוי אם אותו מקום נטפל למבוי. אבל לפי רבא דלחי משום היכר, וכן לפי מאי דקיי"ל דקורה משום היכר, א"כ זו מח' בעצם אם היכר מלבר או מלגיו, ועד כמה שהיכר מלבר מאי אכפ"ל שהוא פתוח לכרמלית.

ויתכן שזה באמת טעמייהו של הרמב"ן, **ראב"ד** וסתמא דרי"ף שכתבו דדוקא בלחי אמרי' מצא מין את מינו וניעור, ולא בקורה. והיינו כמו שביאר די"ל לחי משום מחיצה ומ"מ לחי החיצון סותם, אבל זה תלוי אם מקום הלחי נמשך אחרי המבוי וכנ"ל, משא"כ בקורה דקיימא לן דקורה משום היכר והיבר מלבר, א"כ לא שייך האי סברה.

ובישוב שיטת הרשב"א [והרמב"ם] שגם בקורה שייך לחלק בין פתוח לכרמלית או לרה"ר, יתכן לומר דגם למאי דקיי"ל היכר מלבר, אין זה משום שהיכר מלגיו לא מהני, אלא אדרבה לא הצריכו היכר

שאינו גבוה ג"ט), וממילא לא יכול לחלק כסברת הרשב"א שתלוי אם נמשך אחרי המבוי או נגרר אחרי הכרמלית, כי סברות אלו שייכות דוקא אחרי שדנים את אותו מקום כמקום בפנ"ע].

שיטת אב"י בטלטול תחת הקורה
לפי הרשב"א והרמב"ם יוצא דאב"י בקורה הוא לקולא, דמותר אפילו אם פתוח לכרמלית. [דאב"י חלק על עיקר הענין וסבר דאותו מקום לא חשיב מקום בפנ"ע (משום

ביאור הגמ' ח: בנעץ ב' יתידות מבחוץ והניח קורה על גביהן דלדברי המתיר אסור ולא אמרינן חודו הפנימי סותם

אסור משום דבעי קורה ע"ג מבוי. ושואל מ"ט הוצרך לזה, הרי קיי"ל דמותר לטלטל מתחת הקורה, וממילא גם לרב חסדא לדברי המתיר אסור, ולא צריך לטעמא דרבא.

ומתירן אפשר דאיירי בפתוח לכרמלית, והיינו כמו שביארנו לעיל דבפתוח

לכרמלית חודו הפנימי סותם, וא"כ לרב חסדא היה מותר לטלטל במבוי זה שהקורה צמודה למבוי, ולכן הוצרכו לפסוק כמו רבא שאסור משום דבעי קורה ע"ג מבוי.

והיינו שהפמ"ג למד שבאמת אותם דינים שיש בקורה שנמצאת בתוך המבוי יש גם בקורה הנמצאת חוץ למבוי. וצ"ע כנ"ל.

וכתבו לפרש בדבריו שזה גדר בתקנת חכמים מכיון שבדרך כלל [מתי שהקורה נמצאת בתוך המבוי] יש חילוק דבפתוח לרה"ר אמרי' חודו החיצון ובפתוח לכרמלית חודו הפנימי, כך נקבע תמיד דאם פתוח לכרמלית חודו הפנימי סותם ואם פתוח לרה"ר חודו החיצון סותם ולא הפנימי.

גמ' דף ח' ע"ב "בעא מיניה רמי בר חמא מרב חסדא נעץ שתי יתידות בשני כותלי מבוי מבחוץ והניח קורה על גביהן מהו, א"ל לדברי המתיר אסור לדברי האוסר מותר. רבא אמר לדברי האוסר נמי אסור בעינן קורה ע"ג מבוי וליכא".

והנה לפי היסוד הנ"ל ברשב"א שגם לפי המתיר דחודו החיצון סותם, אין הכוונה ש"רק" הוא סותם אלא ש"גם" הוא יכול לסתום, א"כ צ"ע מ"ט קאמר רב חסדא לדברי המתיר אסור, הרי גם לדברי המתיר דס"ל חודו החיצון סותם, מ"מ בכה"ג שע"י חודו החיצון לא יוכלו להתיר את המבוי [משום שיש אויר בין המבוי לקורה], אז ודאי דנימא שחודו הפנימי סותם ומותר לטלטל במבויקעא.

ביאור עפ"י הפמ"ג

הפמ"ג (מש"ז שסג' סק"ט) מביא את דברי הב"י (סי"ד) [וכן הוא ברמב"ם פי"ז הכ"ג] שפסק כמו רבא דגם לדברי האוסרים

✽ הערות והוספות ✽

^{קעא} ובפרט שביארנו שהסברה לומר דחודו החיצון סותם היינו משום שמקום הקורה נמשך אחרי המבוי, ולאורה זה שייך דוקא כשנמצא בתוך מחיצות המבוי אז נמשך אחריו, אבל כשנמצא מחוץ למחיצות המבוי יש מקום לומר שלא נמשך אחרי המבוי וממילא חודו הפנימי סותם.

לאוסרים והמתירים של רב חסדא, דאילו רבא בשיטת עצמו, גם לפי המתירים היה צריך לאסור מדין קורה ע"ג מבוי, דלולא זה באמת היה מותר דחודו הפנימי סותם.

ובזה מיושבת היטב קושית הפמ"ג הנ"ל ששאל מדוע הב"י והרמב"ם (פי"ז הכ"ג) פסקו את רבא שאסור משום דבעי קורה ע"ג מבוי, הרי קיי"ל דמותר לטלטל תחת הקורה, וממילא הוי בכלל "לדברי המתיר אסור" משום שיש אויר בין המבוי לקורה. אמנם להנ"ל א"ש, דלהלכה שפוסקים את רבא דחלוק אם פתוח לכרמלית או לרה"ר, והביאור כנ"ל שגם חודו החיצון וגם חודו הפנימי יכולים לסתום, וממילא כאן שע"י חודו החיצון לא יתיר את המבוי משום שהוא רחוק מהמבוי, ודאי שהיינו אומרים חודו הפנימי סותם, ולכן הרמב"ם היה צריך לאסור מטעמו של רבא דחסר בקורה ע"ג מבוי.

ולפי"ז א"ש מה ששאלנו דגם לדברי המתיר היה צריך להתיר משום דמתי דלא מהני חודו החיצון אומרים חודו הפנימי סותם. דזה אינו, דאחרי שנקבע שבפתוח לרה"ר חודו החיצון סותם, זה רק חודו החיצון ולא הפנימי.

ביאור נוסף

אמנם בענין אחר שמעתי ליישב דרב חסדא כאן לא התכוון "לדברי המתיר" לרבא, אלא רב, ר' חייא ור' יוחנן (ח:): שהתירו בסתם ולא חילקו בין פתוח לרה"ר או לכרמלית, ולדידהו יתפרש באמת דחודו החיצון סותם ולא חודו הפנימי, ולכן לדברי המתיר אסור. ואנה"נ דלפי רבא יהיה מותר, דבמקום שא"א להתיר ע"י חודו החיצון אמרי' חודו הפנימי סותם^{קכ"ב}.

ורבא שחלק ואמר לדברי האוסר נמי אסור משום דחסר בקורה ע"ג מבוי, כוונתו

ביאור הקר"א [גם בשיטת הרי"ף] שנחלקו אב"י ורבא אם מקום זה מתבטל למבוי

התם שפתוח לכרמלית דמצא מין את מינו וניעור, אבל בפתוח לרה"ר "יותר הוא מינו עם רה"י כיון דתוך הפתח איכא ג"כ ג' מחיצות".

ורבא מוכיח מר' יוחנן "דמקום שאינו חשוב מיבטיל למקום חשוב, ואף דהכא בטל הוא לשניהם לרה"ר ולרה"י, היינו משום דאינו מינו הוא עם שניהם, אבל בין הלחיים

הקר"א מפרש דבקורה כולם התיירו משום שקורה משום היכר א"נ משום שחודה החיצון סותם. משא"כ בלחי שחודו הפנימי סותם "וליכא טעמא להתירא בין הלחיים אלא מחמת דבטל הוא אצל המבוי, ובהא פליגי אב"י ורבא". דאב"י הוכיח מהא דתוך הפתח צריך לחי אחר להתירו, דחזי' שלא בטל לגבי המבוי, ורבא דוחה דשאני

✽ הערות והוספות ✽

^{קכ"ב} ועוד דאין כאן את הסברה שנמשך אחרי המבוי [מכיון שהוא מחוץ למחיצות המבוי], ומסתבר דבזה אמרי' חודו הפנימי סותם.

ובזה מתפרש היטב דברי הרא"ש (סי' י') שכתב כמו הרי"ף דרבא התיר גם ביותר מד"ט, ומאידך מבאר דטעמו של רבא ד"מותר להשתמש בין לחיים משום דבטיל לגבי מבוי" וכהיה דר' יוחנן דמקום שאין בו דע"ד בטל לרשות שלצידו. והיינו כדברי הקר"א.

והנה לפי"ז צריך להיות הדין בכה"ג שהניח את הלחי בתוך המבוי וממשיך המבוי עוד אחרי הלחי, דיהיה מותר לטלטל גם בהמשך המבוי, מכיון שעיקר ההיתר הוא שמתבטל למבוי הדומה לו מכיון שיש לו ג' מחיצות, ומקבל את ההכשר של המבוי. [וכמו שכתבנו לעיל לפי הריטב"א שביאר את ההיתר מדין ביטול, דמסתבר דגם בזה יהיה מותר].

יותר הוא מינו עם המבוי כיון דיש בו ג' מחיצות ודינו כרשות היחיד". והא דאביי דוחה שאני התם שהוא גבוה ג"ט, כוונתו ד"מהא לא איריא דהתם בגבוה ג' ולהכי לא בטיל לרה"ר, אבל בין הלחיים שהוא סמוך לרה"ר דין כרמלית עליו".

ולפי"ז כתב לפרש גם את שיטת הרי"ף שהתיר אפילו ביותר מד' טפחים, כי אין כוונת רבא כאן להתיר מדין מקום פטור, אלא הוכיח מר' יוחנן דחזינן דמקום שאינו חשוב בטל למקום החשוב, ולכן "לרבא בין הלחיים בטל הוא אפילו רחב ד' כיון דמין אחד הוא עם המבוי, ולא בעינן אין בו ד' על ד' אלא במקום פטור שהוא רשות בפני עצמו".

ביאור התורי"ד והבעה"מ שאביי ורבא נחלקו אם לחי משום מחיצה או משום היכר

משום מחיצה, ממילא הדין שאסור לטלטל בין הלחיים.

קושית הרמב"ן על הבעה"מ

הרמב"ן (מלחמות) שואל על הבעה"מ דלדבריו צ"ע מ"ט רבא התיר דוקא בפחות מד"ט, הרי כמו שבקורה שחודה החיצון סותם התירו אפילו ביותר מד"ט, ה"ה בלחי דסבר רבא דחודו החיצון סותם שיש להתיר גם ביותר מד"ט.

ולכאורה צ"ל דאנה"נ, וכמבואר ברי"ף שהתיר גם ביותר מד"ט. והא דרבא הביא מר' יוחנן לדמות למקו"פ בפחות מד"ט, לכאורה היה אפשר לתרץ כמש"כ הרמב"ן בעצמו דלשיטת אביי קאמר, דגם לדברין

התורי"ד והבעה"מ מבארים שאביי ורבא נחלקו לשיטתם (בלחי העומד מאליו), דאביי סבר לחי משום מחיצה וחודו הפנימי סותם, ורבא סבר לחי משום היכר וחודו החיצון סותם.

והוסיף לפרש בזה בתורי"ד "דאביי סבר הלחי לא ניתקן אלא משום מחיצה וכו' בלחי אין לומר חודו החיצון סותם, שאין מחיצת הלחי דומה למחיצת הקורה, שמחיצת הקורה יורדת וסותמת, אבל הלחי הוא עומד זקוף והוא מחיצה, הילכך אין להתיר אלא מחודו הפנימי כדין כל מחיצה המתרת ממנה ולפנים".

ומכח זה חלק הבעה"מ על הרי"ף, דמכיון שפוסקים ביע"ל קג"ם כאביי דלחי

בא להוכיח לו שר' יוחנן התיר גם ביותר מד"ט, דהרי ר' יוחנן אמר "פוק תני לברא" להתיר את הטלטול, וא"א לפרש שהתכוון רק לקורה, דהרי גם בלחי ודאי מותר בפחות מד"ט, וע"כ ה"פוק תני לברא" קאי גם על לחי, ומדלא חילק בין לחי לקורה ע"כ דכמו שבקורה התיר אפילו ביותר מד"ט, ה"ה בלחי מותר אפילו ביותר מד"ט.

ונמצא שאביי שחלק דביותר מד"ט לא התיר ר' יוחנן [דס"ל לחי משום מחיצה וחודו הפנימי סותם], ע"כ ד"פוק תני לברא" קאי רק על קורה ולא על לחי, וע"כ דבלחי התיר ר' יוחנן אפילו בפחות מד"ט.

וזהו מה שאמר הבעה"מ דעד כמה שפוסקים את אביי ביע"ל קג"ם דלחי משום מחיצה, ממילא אסור לטלטל תחת הקורה ביותר מד"ט. וממילא דברי ר' יוחנן מתפרשים רק על קורה, ואילו בלחי אסור לטלטל לגמרי אפילו כשהוא פחות מד' טפחים. ולכן כשבאים לפסוק ודאי פוסקים כמו ר' יוחנן שאסור גם בפחות מד"ט ולא כרבא שמתיר בפחות מד"ט אפילו אם חודו הפנימי סותם [ובפרט שרבא הוכיח את שיטתו מדברי ר' יוחנן].

חודו הפנימי סותם היה לך להתיר בפחות מד"טק"ג.

וצ"ע מ"ט הרמב"ן הקשה כן על הבעה"מ, אחרי שהוא בעצמו פירש כן.

ונראה דסבר דבעה"מ א"א לפרש כך, דא"כ תיקשי דנהי דלא פוסק כמו רבא משום דקיי"ל כאביי דלחי משום מחיצה. מ"מ אכתי היה צריך לפסוק כרבא בפחות מד"ט, דבזה הלכה כרבא נגד אביי, והבעה"מ לא חילק בזה אלא כתב דבל גוונא אסור לטלטל בין הלחיים.

בביאור הא דהבעה"מ לא פסק כמו רבא בפחות מד"ט

ובישוב שיטת הבעה"מ, שמעתי לבאר עפ"י דברי התזו"א (סו' סק"ד) שביאר את דברי רבא [לפי הרמב"ן] "הא דקאמר מנא אמינא לה כו' אינה אלא ראייה דע"כ ר' יוחנן גם בין הלחיים קאי היכי דפתוח לרה"ר ואין בו ד', אבל מדלא מפליג ע"כ קורה ולחי חד דינא להו".

והיינו שרבא לא בא לטעון לאביי דגם לשיטתו בפחות מד"ט יש להתיר, אלא

✽ הערות והוספות ✽

^{קכ"ב} אבל א"א לפרש כמו הקר"א, דפירש דלעולם ס"ל לרבא חודו הפנימי סותם וטעמו להתיר מדין ביטול. ודלא כהבעה"מ שפירש טעמו של רבא משום דס"ל לחי משום היכר וחודו החיצון סותם.

סימן כ'

בדין לחי הנראה מבפנים ושוה מבחוץ (ט):

הונא לחי המושך עם דפנו של מבוי פחות מד' אמות נידון משום לחי ומשתמש עם חודו הפנימי ד' אמות נידון משום מבוי ואסור להשתמש בכולו, ואת אמרת לן עלה שמע מינה תלת, שמע מינה בין לחיין אסור ושמע מינה משך מבוי בארבע ושמע מינה נראה מבחוץ ושוה מבפנים נידון משום לחי, והלכתא נראה מבחוץ ושוה מבפנים נידון משום לחי".

דברי רש"י

הגמ' מזכירה ב' מקרים של נראה מבחוץ ושוה מבפנים, המימרא דלחי ה'נראה מבחוץ ושוה מבפנים", והברייתא דר' חייא ד"כותל שצידו אחד כנוס מחבירו".

וכתב רש"י שהם ב' ציורים שונים, דבאיתמר נראה מבחוץ ושוה מבפנים מפרש "שמשך כל הלחי לחוץ וחודו הפנימי נכנס בכותלי המבוי ואינו נראה מבפנים אלא דומה כמוסיף על אורך הכותל, אבל מבחוץ ניכר שאינו מכותל המבוי שהרי נמשך להלאה מרוחב הכותל".

ובתני ר' חייא כותל שצידו אחד כנוס מחבירו, פירש הא דנראה מבחוץ ושוה מבפנים "כגון ששקוע הכותל מלפניו, שאין הכניסה נראית לעומדים בפנים אלא לבני רשות הרבים". ואילו נראה מבפנים ושוה מבחוץ מפרש "ששקוע הכותל מאחרי ונראית הפגימה בפנים".

גמ' דף ט' ע"ב "רב אשי אמר כגון שרצפו בלחיים פחות פחות מארבעה במשך ארבע אמות, לרבן שמעון בן גמליאל דאמר אמרינן לבוד הוה ליה מבוי וצריך לחי אחר להתירו ולרבנן דאמרי לא אמרינן לבוד לא צריך לחי אחר להתירו. ולרבן שמעון בן גמליאל להוי כנראה מבחוץ ושוה מבפנים, מידי הוא טעמא אלא לר' יוחנן הא כי אתא רבין אמר רבי יוחנן נראה מבחוץ ושוה מבפנים אינו נידון משום לחי".

שם "איתמר נראה מבפנים ושוה מבחוץ נידון משום לחי, נראה מבחוץ ושוה מבפנים רבי חייא ורבי שמעון ב"ר חד אמר נידון משום לחי וחד אמר אינו נידון משום לחי. תסתיים דר' חייא הוא דאמר נידון משום לחי, דתני רבי חייא כותל שצידו אחד כנוס מחבירו בין שנראה מבחוץ ושוה מבפנים ובין שנראה מבפנים ושוה מבחוץ נידון משום לחי תסתיים".

שם "אמר רבה בר רב הונא נראה מבחוץ ושוה מבפנים נידון משום לחי. אמר רבה ומותבינן אשמעתין חצר קטנה שנפרצה לגדולה גדולה מותרת וקטנה אסורה מפני שהיא כפתחה של גדולה, ואם איתא קטנה נמי תשתרי בנראה מבחוץ ושוה מבפנים. אמר ר' זירא בנכנסין כותלי קטנה לגדולה".

שם דף י' ע"א "א"ר יוסף לא שמיע לי הא שמעתתא, א"ל אביי את אמרת ניהלן ואהא אמרת ניהלן דאמר רמי בר אבא אמר רב

אמנם נחלקו האחרונים בהבנת ב' הציורים של רש"י:

ותוס' (ד"ה כותל) והרא"ש (סי' יא') כתבו להקשות על הציור השני של רש"י,

ביאור האחרונים בשיטת רש"י, תוס' והרא"ש

ולפי דבריו נמצא מבואר דבכה"ג שהכותל כנוס כלפי חוץ והפגימה נראית מבפנים (ציור ב'), חשיב נראה מבפנים ושוה מבחוץ. וכן שיטת התורי"ד (לעיל במבוי שרצפו בלחיים) והמאירי.

קושיות על הב"י

וצ"ע דמבואר בסוגיא דלעיל במבוי שרצפו בלחיים פחות פחות מד"ט באורך ד"א, דלרשב"ג דאמרי' לבוד אסור לטלטל שם. והגמ' שואלת שנתיר מבוי זה מדין נראה מבחוץ ושוה מבפנים. ותוס' מפרשים דאיירי בכה"ג שהלחי החיצון אינו שוה למבוי אלא כנוס קצת כלפי פנים, דלמרות שלחי ד"א לא מתיר את המבוי, אבל כאן שהכותל בולט אחרי הלחי שפיר מתיר את המבוי.

והנה הציור הזה שציירו תוס', זה בדיוק הציור של כותל הכנוס כלפי חוץ [ציור ב'], ומבואר בגמ' שם שזה נחשב נראה מבחוץ ולא מבפנים. [ובאמת התורי"ד והמאירי פירשו שם בענין אחר מחמת דסברו דבציור של תוס' חשיב נראה מבפנים]. וצ"ע.

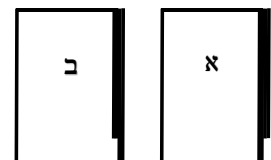
ביאור הב"י

הב"י (שסג' ס"ט) לומד בכוננת רש"י דהא דאיתמר נראה מבחוץ ושוה מבפנים הכוונה לצורת ת', כמשמעות דברי רש"י שכתב "שהרי נמשך להלאה מרוחב הכותל".

ובהא דתני ר' חייא כותל שצידו אחד כנוס מחבירו, מפרש את דברי רש"י "וצריך לומר דצד הכותל שהוא לתוך המבוי קרוי אחורי הכותל, וצד הכותל שהוא חוץ למבוי קרוי פני הכותל". וממילא יוצא שהציור שנראה מבחוץ ושוה מבפנים, היינו כשהכותל כנוס כלפי פנים והפגימה נראית מבחוץ [ציור א'], והציור שנראה מבפנים היינו כשהכותל כנוס כלפי חוץ והפגימה נראית מבפנים [ציור ב'].

וכותב הב"י דתוס' והרא"ש חולקים על רש"י דצורת ת' לא הוי לחי הנראה מבחוץ, מכיון שאינו נראה מבחוץ לאותם העוברים ברה"ר שלפני המבוי אלא רק לעוברים מאחורי המבוי, אמנם בציור א' מודו דחשיב נראה מבחוץ מכיון שנראה לעוברים ברה"ר שלפני המבוי.

✽ הערות והוספות ✽

ומוסיף הב"ח דמ"מ גם תוס' לא חלקו על רש"י בציור א', רק כתבו דלציור ב' ניחא טפי דלא תיקשי כלל מכותלי הקטנה הנכנסים לגדולה, אבל גם את ציור א' יישבו בב' אופנים^{קפ"ה}. אמנם הרא"ש חולק להדיא על רש"י דציור א' לא חשיב נראה מבחוץ משום שלא נראה מבחוץ כשעומד כנגד חלל המבוי אלא רק לעומד מהצד.

דין לחי בצורת ת'

לפי הב"י הנ"ל, נמצא מבוואר דרש"י ותוס' נחלקו בדין לחי העשוי בצורת ת'. אמנם לפי הב"ח והרמ"א דרש"י לא איירי בציור זה, יל"ע מה הדין בכזה לחי. ונחלקו בזה:

הב"ח לומד דלחי בצורת ת' לא הוה לחי לכו"ע, משום שאינו נראה כלל לעוברים ברה"ר שלפני המבוי, ובזה גם רש"י מודה. [אמנם הריטב"א והרשב"א כן סברו דכה"ג חשיב נראה מבחוץ].

והקשה עליו הק"נ דברש"י סוכה (יט. ד"ה דאמר) מבוואר להדיא דלחי בצורת ת' חשיב נראה מבחוץ, וז"ל רש"י "לענין מבוי שהכשירו בלחי, אם נתנו להלן מן הפתח ששוה וכלה עובי הלחי עם אורך הדופן שבפנים ונראה שהוא סוף הדופן שאינו בולט כלום לתוך חלל הפתח, אבל בולט הוא לצד רשות הרבים כנגדו או מן הצד, וניכר לעומדים מבחוץ שאינו מן הדופן".

עוד שואל הק"נ (אות ת') דלפי הבנת הב"י, נמצא דקושית תוס' על רש"י היא בציור של ת', דאע"פ שנכנסים כותלי הקטנה לתוך הגדולה, אכתי לישתרי בגיפופי הגדולה שמאחורי כניסת הקטנה. וזה לא יתכן, "דאותן גיפופין לא מקרי נראה בחוץ, דהא הם אחורי הכותל".

ואם קושית תוס' [כפשטות דבריהם] שכניסת הקטנה לגדולה תשמש כלחי, דהגיפופים נראים כעובי כותל הקטנה, וכניסת הקטנה לגדולה הוא לחי כמו בציור א'. שואל הב"ח (שם), דלפי הב"י תוס' עצמם מודו לרש"י בזה דנחשב נראה מבחוץ, ויקשה כן על עצמם. [ועוד כתב להוכיח דלא כהב"י מתחילת דברי תוס', עיי"ש].

ביאור הב"ח והרמ"א

הב"ח מפרש דכוונת רש"י באיתמר לחי הנראה מבחוץ לציור א', ובכותל כנוס מחבירו הנראה מבחוץ כוונתו לציור ב'. [ונראה מבפנים היינו שבראש המבוי הכותל בולט לכיוון פנים, דבליטת המבוי נראית מבפנים ממש]. וכן למד הרמ"א (ש"ת סי' קז').

ולפי"ז א"ש קושית תוס', דאם ציור א' נחשב לחי הנראה מבחוץ, א"כ כניסת הקטנה לגדולה תשמש כלחי, דהגיפופים נראים כעובי כותל הקטנה, וכניסת הקטנה לגדולה הוא לחי כמו בציור א'.

✽ הערות והוספות ✽

^{קפ"ה} בתירוץ הראשון תירצו שנכנסים כותלי קטנה לגדולה יותר מד' אמות. ודחו תירוץ זה לשיטתם (ה:) דפס ד"א בחצר כשר. אמנם רש"י לשיטתו (שם) דגם בחצר לא מהני פס ד"א, שפיר היה אפשר ליישב כך. אלא שרש"י גופי' פירש כאן דהקטנה נכנסת לתוך הגדולה "בשתיים וג' אמות", מבוואר דלא כהתירוץ הזה של תוס'. וצ"ל או כתירוץ הריצב"א. א"נ כמש"כ הגאון דסבר רש"י שמכיון שלפי האמת הגיפופים אינם עובי הכותל הקטנה, וא"כ מה שנראה כניסת הקטנה כלחי הוא טעות של אנשים, אין זה נחשב לחי.

נראה כנגד חלל המבוי או סגי אם נראה מהצד או אפילו מאחורי המבוי, היינו משום שעיקר היסוד הוא שלחי צריך להבדיל בין המבוי לרשות הסמוכה לו, ולכן לב"ח בשיטת הרא"ש בעי' דוקא שיהיה נראה ברה"ר שכנגד חלל המבוי, ממנו הוא בא להבדיל, ולרש"י ותוס' אפילו אם ניכר לאנשים העוברים לפני המבוי מהצד, ג"כ נחשב שמבדילו מהרה"ר שלפניו.

ולב"י בשיטת רש"י הפליג לומר דאפילו כשנראה רק מאחורי המבוי חשיב נראה מבחוץ. וגם בזה י"ל דבעי' שיבדיל מהרשות הסמוכה לו, דמכיון שסו"ס הכל רה"ר אחד, שפיר חשיב שמבדיל מהרה"ר הסמוכה לו, ובזה חלקו עליו תוס' והרא"ש דמאחורי המבוי לא חשיב כמבדיל מהרשות הסמוכה לו.

אמנם הרמ"א סבר דכל שניכר מבחוץ הוי לחי הנראה מבחוץ, ולא אכפ"ל איפה זה ניכר, דאפילו בכה"ג שבא להבדיל מרשות הסמוכה לו וניכר ברשות אחרת מהני. וכן נראה ברשב"א ובריטב"א, וכדלהלן.

בביאור קושית הגמ' מחצר קטנה שנפרצה לגדולה

הרמ"א, וכן לריטב"א ולרשב"א דלחי בצורת ת' חשיב לחי הנראה מבחוץ [וכדברי רש"י סוכה יט.], א"ש קושית הגמ'.

ולמרות שהזכרנו לעיל לבאר בב"י בשיטת רש"י דהא דמהני לחי בצורת ת' היינו משום שהלחי בא להבדיל בין המבוי לרה"ר הסמוכה לו, ומה שניכר לעוברים ברה"ר שמאחורי המבוי חשיב ג"כ שמבדיל מהרה"ר הסמוכה לו משום שהכל רה"ר אחד,

ובאמת הרמ"א חולק דאדרבה אפילו לחולקים בציור א' דלא חשיב נראה מבחוץ, מ"מ בצורת ת' מודו דהוה נראה מבחוץ. והסברה מבוארת בק"נ שביאר דבצורת ת' עדיף מציור א', משום ש"נראה להעוברים אחרי מבוי שהמה רבים מהעוברים על פני ראש המבוי". וכן שיטת הרשב"א והריטב"א דלחי בצורת ת' חשיב נראה מבחוץ.

ויש להעיר דכל הנושא בלחי העשוי כצורת ת' אם הוי לחי הנראה מבחוץ, היינו דוקא בכה"ג שהוא שוה לכותל ונראה שכולו עובי הכותל, וניכר רק לעוברים מאחורי המבוי, אבל בכה"ג שהלחי יותר נמוך מהכותל, דניכר גם לעוברים לפני המבוי שהוא לחי, בזה כולם מודו דהוי לחי הנראה מבחוץ.

ביאור המחלוקת אם חשיב נראה מבחוץ באופנים השונים

ולכאורה יש מקום לבאר את המח' הנ"ל אם נראה מבחוץ צריך שיהיה דוקא

הגמ' שואלת מחצר קטנה שנפרצה לגדולה, מ"ט הקטנה אסורה, הרי יש לה לחי הנראה מבחוץ.

ביאור שגיפופי הגדולה מתירים כמו לחי בצורת ת'

והנה כפשוטו כוונת הגמ' לשאול שגיפופי הגדולה ישמשו כלחי לקטנה, בצורת ת'. ובשלמא לפי הב"י בשיטת רש"י ולפי

העומדים בצד הקטנה יועילו מדין לחי הנראה מבחוץ, אלא כוונת הגמ' שכותלי החצר הגדולה ממזרח למערב יועילו כלחי, דזה דומה לציור ב'.

ולכאורה כדבריו מצאנו ג"כ בחזו"א (סז), ח' שהוכיח מהא דקטנה ניתרת בגיפופי גדולה "ומשמע דאע"ג דארך החצר גדולה ממזרח למערב יותר מד' אמות", מוכח כשי' תוס' (כאן ולעיל ה:): דלחי יותר מד"א מהני להתיר חצר. וזהו כהבנת הגרי"ב שכותלי הגדולה ממזרח למערב מתירים את הקטנה^{קט}.

ואכן הקשה לפי"ד (שם סק"ט) לשי' רש"י ה: דגם בחצר לא מהני פס ד"א, איך ניתרת קטנה בגיפופי גדולה. וכתב ליישב ד"אולי יחלק רש"י בין חילוק דיוורין לחסרון מחיצה ברוח רביעית", דכאן לא חסרה מחיצה רביעית אלא רק חילוק דיוורין בין הקטנה לגדולה שלא יאסרו זה על זה, ובזה י"ל דמודה רש"י דפס ד"א מהני.

אמנם ביאור זה ניחא דוקא לפי הב"ח, אבל לפי הב"י בשיטת רש"י ותוס' דמבוי כזה חשיב נראה מבפנים כשיטת התור"ד והמאירי, א"כ הגמ' לא שאלה מידי.

ביאור המהרש"א דמהני מדין מיגו

המהרש"א מפרש בענין אחר, דלעולם כוונת הגמ' להתיר את הקטנה ע"י גיפופי הגדולה בצורת ת', והסיבה דמהני כאן

אבל כאן שבא להבדיל מהחצר הגדולה וניכר ברה"ר שמאחורה לא יהי הגיפופי.

מ"מ כן מפורש להדיא ברמ"א דסיבת ההיתר משום דהגיפופי הוו כמו לחי בצורת ת', ולא אכפ"ל שזה ניכר ברה"ר ולא בחצר.

וכן נראה ברשב"א (עבוה"ק ש"ד ס"ג) שכתב "אם אין כותלי קטנה נכנסין לגדולה כל אחת ואחת מותרת לעצמה, שכבר ביארנו כו' שכותלי הגדולה מתירין את הקטנה לפי שאמרו נראה מבחוץ ושוה מבפנים נדון משום לחי". ולכאורה כוונתו ב"כבר ביארנו" למש"כ (ש"א ס"ט) דצורת ת' נדון משום לחי [ולא מדין מגו, כהמהרש"א דלהלן].

וכן נראה בריטב"א (כד:): לגבי מבוי הפרוץ לרחבה יותר מבית סאתים, דאם אין גיפופי הרחבה יותר מד"א, המבוי ניתר בנראה מבחוץ, ושם הרי לא שייך מגו, דהרי הגיפופי לא מועילים לרחבה, ומ"מ הגיפופי מתירים את המבוי. וע"כ דלחי בצורת ת' מתיר אפילו אם ניכר לעומדים ברשות אחרת מהרשות שממנה הוא בא להבדיל.

אמנם בשיטת תוס' והרא"ש דפליגי דלא חשיב לחי, וכן לפי הב"ח לכו"ע דבצורת ת' לא הוי לחי, צ"ע מה הגמ' שאלה מקטנה שנפרצה לגדולה.

ביאור הנמוקי הגרי"ב

בנמוקי הגרי"ב כתב לפרש דלעולם לא היתה כוונת הגמ' שגיפופי הגדולה

✽ הערות והוספות ✽

^{קט} ראוי לציין מה שיתבאר להלן דלחזו"א בכה"ג [ציור ב'] הלחי הוא השיקוע שבין ב' הכתלים ולא הכותל הנמשך. ומ"מ כתב (שם סק"ז) "בין שנמשך הגימס ד"א ממערב למזרח ובין שנמשך ד"א מדרום לצפון" הוי חיסרון של לחי ד"א, דלמרות שמשתמשים בשיקוע, מ"מ צריך שלא יהיה המשך הכותל ד"א.

דלעיל התבאר דלחי בצורת ת' אינו נראה לעומדים בפני המבוי אלא רק לעוברים מאחורי המבוי, ואיך כתב כאן שהוא נראה בתוך הגדולה. אלא לכאורה מבואר כנ"ל דבאמת כאן לא מהני מדין לחי בצורת ת' אלא מדין מיגו.

ובשלמא לפי הב"ח דלחי בצורת ת' לא הוי לחי, להכי הוצרך רש"י לפרש מטעם מיגו. אמנם לב"י שלמד בשיטת רש"י דמהני לחי בצורת ת' [וכמבואר ברש"י סוכה יט.], צ"ע מדוע הוצרך רש"י לזה.

ולכאורה צ"ל כמבואר לעיל ביסוד דין לחי שבא להבדיל מהרשות הסמוכה לו. ומעתה בקטנה הפתוחה לגדולה, דהלחי בא להבדיל בין החצר הקטנה לחצר הגדולה, לא מהני מה שנראה מבחוץ ברה"ר שהוא רשות אחרת, ואינו ניכר ברשות הסמוכה לו ממנה הוא בא להבדיל.

מדוע הגמ' שאלה דוקא למ"ד דלחי הנראה מבחוץ לא הוי לחי

אמנם צ"ע לפי ביאור זה שההיתר הוא מדין מיגו, א"כ מה הגמ' שואלת מזה למ"ד לחי הנראה מבחוץ נידון כלחי, הרי גם למ"ד דלא הוי לחי תיקשי דכאן כן צריך להתיר מדין מיגו.

וזה לכאורה תלוי ביסוד ביאור המח' אם נראה מבחוץ נידון כלחי או לא, וכדלהלן:

לחי בצורת ת' לכו"ע, היינו ע"י מיגו, דמיגו דמהני גיפופי להתיר את הגדולה מהני ג"כ להתיר את הקטנה.

וכן משמע בתוס' כד: (ד"ה ההיא) שכתבו במבוי הפתוח לרחבה שהיא כרמלית "ואף ע"ג דלרחבה היו גפופין כדמוכח הסוגיא, לא מהניא למבוי ולשביל משום דנראה מבחוץ ושוה מבפנים נידון משום לחי, דכיון דלא מהני לרחבה גופה כל שכן דלא מהני למבוי ולשביל".

וכן מבואר להדיא בתור"פ (שם) "דדוקא לעיל (ט): ר"ל דגם קטנה מותרת משום נראה מבחוץ כו' משום דהגדולה מותרת, וא"כ מיגו דמהני גיפופי הגדולה ליתהני נמי לקטנה".

משמעות דברי רש"י

ולכאורה כן מבואר גם ברש"י (ד"ה חצר קטנה) שביאר שיש לקטנה לחי הנראה מבחוץ ד"הרי מבחוץ בתוך הגדולה נראין לה שיוירין וכותל זה מכאן ומכאן אותו עודף שהגדולה עודפת על הקטנה, דהא גדולה בהו משתריא משום דלדידה נראית מבפנים". דמדויק ברש"י שהוסיף "דהא גדולה בהו משתריא", דבלי זה לא שייך להתיר, והיינו משום מיגו. [וכן ברש"י ת. (ד"ה בנאה מבחוץ) שכתב "מהני הני גיפופי לשווייה פתחא לגבי מבוי, כי היכי דמשוו ליה פתחא לגבי חצר"].

ועוד מדויק שרש"י כתב שגיפופי הגדולה נראין לה מבחוץ "בתוך הגדולה". וצ"ע

ביאור יסוד המח' אם נראה מבחון נידון כלחי, ומח' הראשונים כשהכותל כנוס כלפי חוץ והפגימה נראית מבפנים אם חשיב נראה מבפנים

ולכאורה מהלך זה מתאים עם שיטת התוריד והמאירי [והב"י ברש"י ותוס'] דבכותל הכנוס כלפי חוץ [ציור ב'] חשיב נראה מבפנים, דמכיון דניכר מבפנים השוני של סוף הכותל שנהיה יותר צר, ממילא חל עליו שם לחי.

מהלך לשי' רש"י ותוס'

ומאידך שיטת רש"י ותוס' [עפ"י הב"ח והרמ"א, וכמבואר בתוס' לעיל גבי מבוי שרצפו בלחיים] דציור ב' חשיב נראה מבחוץ.

ולכאורה מבואר בדבריהם שלמדו את המח' בענין אחר, דהחיסרון של נראה מבחוץ [למ"ד דלא נידון כלחי] הוא חיסרון מהותי, דס"ל דלחי הוא דוקא ע"י שבני המבוי רואים מבפנים את ה"סתימה" שהלחי מתחיל לגדור את הרוח הרביעית, ולכן למרות שבציור ב' רואים מבפנים שהכותל נהיה צר, מ"מ אין זה נחשב נראה מבפנים מכיון שלא רואים את הסתימה. והמ"ד דנידון כלחי חלק בזה גופא שלא צריך לראות דוקא "סתימה", אלא כל שניכר שהוא לחי [ולא המשך הכותל] מתיר את המבויקט'¹⁷.

ישוב ביאור המהרש"א הנ"ל

יל"ע ביסוד מח' האמוראים אם לחי הנראה מבחוץ ושוה מבפנים נידון משום לחי.

מהלך של ר' יהונתן

והנה מצאנו בדברי ר' יהונתן שכתב לבאר שמתי שנראה מבפנים ודאי מהני משום שיש היכר לבני המבוי, אבל בנראה מבחוץ שעיקר ההיכר הוא לבני רה"ר, פליגי אם חשיב לחי.

וכבר הקשה התורת חיים דר' יוחנן סותר את עצמו, דלעיל (ח:) ס"ל לפי חד לישנא דקורה היכרא מלבר, ואילו כאן ס"ל דנראה מבחוץ לא נידון משום לחי, למרות שיש היכר מלבר. ועי' בגאוו"י מש"כ לחלק בין היכר דלחי להיכר דקורה.

ושמעתי לפרש בזה דלעולם אין הכוונה שנחלקו בעיקר דין היכר אם היכר מלגו או מלבר, אלא יש כאן נושא אחר, דהנה לחי זה אינו נראה כלל כלחי אלא כהמשך כותל המבוי, ובשביל ליחשב כלחי הוא צריך להיות ניכר ושונה משאר הכותל. ובזה נחלקו למי צריך להיות ניכר שינוי זה כדי לקבוע עליו שם לחי, האם לבני המבוי דוקא או דסגי במה שניכר לבני רה"ר שהוא שונה מהמשך הכותל, וממילא פוקע ממנו שם כותל וחל עליו שם "לחי".

✽ הערות והוספות ✽

¹⁷ ואנה"נ דלפי האי מ"ד, נמצא דציור ב' הוא גם נראה מבפנים [שהרי אין צורך לראות את הסתימה כלל]. ומ"מ קרי ליה נראה מבחוץ ולא מבפנים ביחס למ"ד שנראה מבחוץ לא נידון כלחי דלדידי' בעי' לראות סתימה דוקא וזה לא נראה מבפנים.

נדון כלחי יועיל מגו למרות שאינו נראה מבפנים.

אבל לפי ההבנה שהחיסרון הוא שלא רואים מבפנים "סתימה", בזה י"ל דגם מיגו לא יעזור להתיר את המבוי למ"ד דלא נידון כלחי, דסו"ס לא ניכר מבפנים שום "סתימה", ורק למ"ד דנידון כלחי, שלא מצריך לראות "סתימה", שפיר הקשתה הגמ' שהיה צריך להתיר את הקטנה מדין מיגו.

ומעתה מה ששאלנו לעיל לפי המהרש"א ודעימי' דסיבת היתר הקטנה הוא מדין מיגו, מדוע הגמ' שאלה מזה דוקא למ"ד נראה מבחוץ נידון כלחי. זה קשה דוקא לפי ההבנה שהחיסרון של נראה מבחוץ הוא שהלחי לא ניכר מבפנים, ושפיר יש להקשות מדוע מיגו לא יועיל גם למ"ד דלא נידון כלחי, דמ"ש ממ"ד נדון משום לחי דלמרות שלא נראה מבחוץ מ"מ מהני מגו, ה"ה למ"ד דלא

ביאור רש"י ותוס' במבוי שרצפו בלחיים דחשיב לחי הנראה מבחוץ

שביאר "לישתרי מבוי בהיא בליטה קמייתא" ולא בכל הלחי. אלא לעולם כל הלחי הוא המתיר, ואין חיסרון של לחי ד"א, משום דע"י מה שנראה מבחוץ "איכא הכירא קצת, וכל דאיכא היכירא אע"פ שהוא במשך ד' אמות נדון משום לחי".

גמ' ריש ט: מביאה במבוי שרצפו בלחיים פחות פחות מד"ט באורך ד"א, דלרשב"ג דאמרי' לבוד אסור לטלטל שם. והגמ' שואלת שנתיר מבוי זה מדין נראה מבחוץ ושוה מבפנים.

פירוש רש"י

ופי' רש"י דכוונת הגמ' לשאול "דהא מסתמא אי אוקמא ללחי קמא משכו קמעא כלפי חוץ, שכן דרך כל מעמידי לחיים כדי שיראה מבפנים ומבחוץ שהוקבע שם לשם לחי וכו', וכיון דראשון קצתו נמשך לחוץ, כי הדר השווהו מבפנים ברציפת לחיים הללו ועשאו כותל מיהא לישתרי מבוי בהיא בליטה קמייתא הנראית מבחוץ". והיינו דלמרות שהוא לחי ד"א, מ"מ מכיון דמבחוץ נראית בליטת הלחי לחוץ כלחי בפנ"ע, א"כ מתיחסים לבליטה זו כלחי פחות מד"א ומתיר.

פירוש הריטב"א

הריטב"א מפרש על דרך רש"י דראשו קצת נמשך לחוץ, אמנם לא כרש"י

פירוש תוס'

ותוס' מפרשים דאיירי בכה"ג שמשך קצת את הלחי כלפי פנים. והיינו דלמרות שלחי ד"א לא מתיר את המבוי, אבל כאן שהכותל בולט אחרי הלחי שפיר מתיר את המבוי מדין לחי הנראה מבחוץ, וכמו בצירור ב'.

וכתב החזו"א (סד' סקי"ד) "אי משך הלחי קימעא לפנים, דלכו"ע חשיב נראה מבחוץ". מבואר שלמד דלמרות שרש"י לא פירש כמו תוס', מ"מ לא חולק עליו בדין, דודאי מודה דצירור ב' חשיב נראה מבחוץ.

וכן בתורי"ד למרות שפירש את הגמ' כמו רש"י, מ"מ מודה לדין של תוס' דבכה"ג

לקבוע עליו שם לחי למרות שמבפנים נראה כהמשך הכותל ורק מבחוץ ניכר שהוא לחיק^{קעח}.

והנה כל מה ששייך לדון בציור ב' דחשיב לחי, היינו משום שכולו כותל מבוי, והכותל עבה מבפנים ודק מבחוץ, ובזה רואים את הכותל העבה ששם מסתיים כותל המבוי, והכותל הדק שמשיך אחריו הוא הלחי. אמנם בכהאי גוונא שהניח לחי קטן כנוס בתוך המבוי, אי אפשר להחשיב את הכותל הממשיך אחרי הלחי כלחי [כדוגמת ציור ב'], דזה נאמר דוקא בגוונא שהכותל עצמו עבה ונהיה צר כלפי חוץ, אבל כאן אין הכותל מיצר מבחוץ כלל, דאין הלחי נחשב מכלל כותלי המבוי ליחשב ככותל עבה.

ומעתה י"ל דבזה נחלקו תוס' והרשב"א, דתוס' סברו בלחי שרצפו בלחיים במשך ד"א דנחשב ככותל המבוי, וממילא אפשר להחשיב את בליטת כותל המבוי הממשיך אחריו ככותל המיצר מבחוץ, והוי לחי. והרשב"א חלק דגם אחרי שהוא ד"א אכתי שם לחי עליו [שהוא לחי פסול] ולא שם כותל מבוי, ונמצא שאין הכותל מיצר כלל, ולכן א"א להחשיב את הכותל הממשיך אחריו כלחי. ודוקא בציור ב' שהכותל בעצמו כנוס כלפי חוץ, אז ודאי הוי כותל המיצר ובליתת הכותל חשיבא לחי.

וה"ה בציור של רש"י שביאר שהלחי מושך כלפי חוץ וחשיב נראה מבחוץ, היינו

שמשוך כלפי פנים מהני, אלא דס"ל דבכה"ג לא חשיב נראה מבחוץ אלא נראה מבפנים. ומוסיף לבאר מה שהגמ' לא שאלה ג"כ כמו הציור של תוס' שהלחי כנוס פנימה והוי נראה מבפנים ולא צריך לחי אחר להתירו, משום דבכה"ג הלחי הוא ראש הכותל, וזה גופא "לחי אחר", כי מה לי לחי אחר או ראש הכותל.

שיטת הרשב"א החולק על תוס'

אמנם ברשב"א (עבוה"ק ש"א ס"י) כתב במבוי שרצפו בלחיים יותר מד"א, צריך לחי אחר להתירו רחוק מהם ג"ט. בד"א כשאין הלחי בולט כלום לחוץ המבוי, אבל אם בולט חוץ למבוי, אותה בליטה נידונית משום לחי ומותר.

והנה בתחילת דבריו שכתב שצריך לחי אחר להתירו ברחוק ג"ט, מבואר שהלחי החיצון כנוס לפנים המבוי, וכמו בציור של תוס', ומ"מ לא חשיב לחי הנראה מבחוץ ע"י בליטת הכותל מעבר ללחי. וכמו"כ סתם שם בד"א כשאין הלחי בולט החוצה, משמע שזה ההיתר היחיד.

וצ"ע מדוע בציור של תוס' שמשך את הלחי כלפי פנים לא מהני, הרי זה דומה לציור ב' ושם ודאי נידון משום לחי.

ביאור מח' הרשב"א ותוס'

ושמעתי לבאר בזה, דהנה התבאר לעיל דיסוד דין לחי הנראה מבחוץ הוא

✽ הערות והוספות ✽

^{קעח} וגם לפי מה שביארנו לעיל ברש"י ותוס' דלמ"ד דלא נידון משום לחי היינו משום דבעי' לראות "סתימה" מבפנים, מ"מ למ"ד שכן נידון משום לחי, הענין הוא להכיר בשוני של הלחי שאינו חלק מכותל המבוי אלא לחי בפנ"ע.

הכותל, דעיקר הכותל הוא הגימום שבין כותל ולחי מבחוץ".

והנה החזו"א סתם את דבריו ומשמע דבכל לחי הדין כן. אמנם לדברינו הנ"ל נמצא דדין החזו"א נכון דוקא בלחי ד"א, דאז כשמשך את הלחי כלפי חוץ מחשיבים רק את הבליטה כלחי, וכל השאר הוא כותל המבוי ומותר לטלטל כנגדו גם לפי אב"י ונדלא כהריטב"א הנ"ל דכל הלחי ד"א חשיב לחי המתיר, וכן במשכו כלפי פנים דמחשיבים את בליטת הכותל שהוא הלחי ולא הלחי, ולכן מותר לטלטל כנגד כל הלחי ד"א גם לפי אב"י, משום שהוא מוגדר כותל המבוי, והלחי הוא בליטת הכותל. אבל באופן שהלחי פחות מד"א, ברור שהלחי הוא הלחי המתיר, ולאב"י מטלטל רק עד חודו הפנימי של הלחי.

דוקא בלחי ד"א, דמחשיבים את הלחי ככותל המבוי, ובליטת הלחי מחוץ למבוי חשיב כבליטה מכותל המבוי והוי לחי, משא"כ בגוונא שכל הלחי הוא פחות מד"א ולא נהיה חלק מכותלי המבוי, בזה א"א להחשיב את הבליטה לבד כלחי, דהרי אין זה בליטה מכותל המבוי [כעין כותל המיצר] אלא כולו לחי אחד ארוך.

ונפ"מ במש"כ החזו"א (סד' סקי"ד) "אם העמיד לחי מבפנים ומשכו קמעא לחוץ לפרש"י דחשיב נראה מבחוץ, א"כ אף לאב"י משתמש כנגד כל הכותל אף כנגד הלחי, דדל מה שנראתה מבפנים וחשיב לחי מה שבחוץ וכו' וכן אי משך הלחי קימעא לפנים דלכו"ע חשיב נראה מבחוץ, משתמש לאב"י עד חודו החיצון של לחי ולרבא עד סוף

בביאור סתימת הלחי בכותל הכנוס מחבירו כלפי חוץ והפגימה נראית מבפנים

רוחב הלחי, דלמרות שהוא לחי ד"א ואינו יכול לשמש כלחי אלא ככותל, מ"מ יש כאן לחי ע"י הבליטה שהלחי הזה בולט בתוך המבוי.

וכן הוא מבואר ברש"י (ט. ד"ה וצריך לחי אחר, לפי הפירוש הראשון) דבמבוי שרצפו בלחיים לרשב"ג שיש לבוד והוא לחי ד"א, מ"מ מותר לטלטל עד הלחי. וצ"ע מה מתיר את הפנים, הרי לחי ד"א לא מתיר. אלא מבואר שהסותם הוא באמת רוחב הלחי הסותם את הרוח הרביעית, ובזה אין חיסרון של לחי ד"א, דעצם כניסת הכותל מתיר.

ולפי"ז ה"ה בציוור ב', די"ל שהלחי הוא לא הכותל הצר הממשיך לאורך המבוי,

הנה כפשוטו בכותל הכנוס מחבירו כלפי חוץ [ציוור ב'], הלחי הוא בליטת הכותל הצר. אמנם שמעתי להעיר, דהנה צ"ע מדוע אין בזה חיסרון של לחי העומד מאליו. ובשלמא בכותל הכנוס מחבירו, י"ל כמש"כ בגמ' טו. שעשאו מתחילה לכך. אבל בתוס' במבוי שרצפו בלחיים, בזה הכותל הוא כולו באותו רוחב, וא"א לומר שבליטת הכותל שאחרי הלחי נעשה מתחילה לשם כך, וצ"ע מדוע אין חיסרון של לחי העומד מאליו.

ביאור החזו"א דהלחי הוא השיקוע שנוצר ע"י ב' הדפנות

ויש הרוצים לפרש דאה"נ בכה"ג הלחי הוא לא הכותל הבולט ממזרח למערב, אלא

בין הלחיים, מוכח שלמד דגם בזה הלחי הוא אורך הכותל הצר, ודלא כהחזו"א.

וכתב החזו"א (סוסקי"ז) דאנה"נ מזה מוכח "דהיתרא דבין הלחיים אינן אלא משום טפילה, שהרי נראה מבחוץ נמי יש לו דין בין לחיים כדאמר י' א', והתם לא שייך חוד החיצון ולא היכרא מלבר".

ביאור התורי"ד שהלחי הוא ראש הכותל הצר

אמנם בתורי"ד [לגבי מבוי שרצפו בלחיים באורך ד"א] כתב להדיא דהלחי הוא ראש הכותל הבולט מעבר ללחי, ולא הלחי עצמו. ולפי"ז ה"ה בציוור ב' דהלחי הוא ראש הכותל הצר, ולא השיקוע. וכן מבואר ג"כ **במאירי** שכתב על ציוור ב' דחשיב נראה מבפנים כשעשאו ממין הכותל, ומשמע דאם עשאו ממין אחר חשיב גם נראה מבחוץ. מבואר דהלחי הוא ראש הכותל הצר, ולא רוחב הכותל העבה הסותם.

וצ"ע דהתורי"ד כתב להדיא את הציוור הזה גם בסוגיא דמבוי שרצפו בלחיים [שבאופן של תוס' היה מהני מדין נראה מבפנים], ומדוע לא הוי לחי העומד מאליו.

ולכאורה צ"ל דע"י בניית לחי ד"א שהופך להיות חלק מכותלי המבוי, חשיב שעשה מעשה בכתלים, וכאילו בנה את בליטת הכותל מחדש לשם כך.

אלא רוחב הכותל העבה הבולט בתוך המבוי וסותם את תחילת רוח רביעית. וכ"כ החזו"א (סד' סקי"א) "שענין הלחי הוא השיקוע הנעשה ע"י ב' הדפנות של דרום ולמערב של השיקוע". [ומשום כך כתב (סק"ז) דגם אם נמשך הגימום ד"א מדרום לצפון לא מתיר את המבוי].

ושמעתי לפרש לפי"ז דמשום כך רש"י לא יכל לפרש גם את הציוור של לחי הנראה מבחוץ בציוור ב', משום שהגמ' י. מביאה על דין זה ש"מ אסור לטלטל בין הלחיים, ואילו איירי בציוור ב', י"ל דלעולם מותר לטלטל בין הלחיים, והא דכאן אסור לטלטל היינו משום שהלחי הוא לא הכותל הצר אלא רוחב הכותל העבה, ופשיטא שסותם רק כנגדו וא"א לטלטל אחריו כנגד הכותל הצר אפילו לפי רבא, דהוא מחוץ ללחי.

משום כך רש"י נקט דנראה מבחוץ היינו בציוור א', דבזה הרוחב של המחיצה העבה לא יכולה לשמש כלחי מאחר ואינה סותמת במבוי, ובזה ודאי שהלחי הוא אורך הכותל הצר, ובזה שייך מח' אביי ורבא אם מותר לטלטל כנגד הלחיים.

אמנם צ"ע דהרי הרא"ש חולק דציוור א' לא חשיב לחי, וע"כ פירש נראה מבחוץ בציוור ב', ועל זה נאמר דש"מ אסור לטלטל

בענין לחי הנראה מבחוץ, אם מהני מדאורייתא

מבחוץ מהני מדאורייתא. וכן פירש המרו"ש בתוס' סוכה (יט. ד"ה אחוי).

שיטת תוס'

בתוס' (צב.) לגבי כלאים מבואר דנראה

ומכח זה שואל דלא יועיל ביותר מד"א דליכא היכרא, ומאידך מוכיח מהגמ' שכן מועיל גם ביותר מד"א. ומתרץ "דבר" אמות לא נפקא רק מתורת היכרא דסמכינן עלה בהיתרא דמבוי, שיהי' אות לגמרו בזה, אבל ענין היכר מחיצה איכא עלי' אף ביותר מד' אמות".

האב"נ (רח"צ סק"ג) שואל דבגמ' טו. מבואר דלמ"ד לחי העומד מאליו נדון כלחי, א"ש מימרא דר' חייא. ואילו כל נראה מבחוץ מהני רק מדין היכר, א"כ גם אביי מודה בזה דלחי העומד מאליו לא הוי לחי.

ועל דרך החזו"א הנ"ל יש לתרץ ג"כ דלחי העומד מאליו נפקא רק מתורת היכרא דסמכינן עלה בהיתרא דמבוי, אבל ענין היכר מחיצה איכא עלי' אף בעומד מאליו.

וא"ש מש"כ כאן דביותר מד"א מהני גם בחצר, והיינו דוקא אם לחי הנראה מבחוץ מהני מדין מחיצה, דאילו מהני רק מדין היכר, ביותר מד"א ליכא היכרא.

שיטת הרשב"א

אמנם ברשב"א כתב להדיא דיש רק דין היכר ולא דין מחיצה.

וכ"כ החזו"א (סז' סק"ה) דלחי הנראה מבחוץ מועיל "שמראה על הבדלת המקום מחוצה לו, וחולק את כל האויר שמצדו כמעמדו". ועוד כתב שם (סק"ח) "שאינ כל סתימה ברוח רביעית, וכל תורת מחיצה נעשה ע"י ההיכר וכמש"כ סק"ה שענין מחיצה הוא ההכרה על התיחדות מקום המוקף מסביבותיו".

עומ"ר הנראה מבחוץ

אפילו בלא לחי ואפילו מפולש לרה"ר, שהרי כותלי פני המבוי הנמשכים לרה"ר נחשוב אותן למחיצות המבוי אע"פ שאינן נראות לפנים".

ושוב מביא "אח"כ מצאתי לרבתינו **הצרפתים** וכו' שהם סבורין דאפילו רחבן כמה מצילין, ואינו דומה לכותלי פני המבוי הנמשכים לרה"ר שהביא הראב"ד ז"ל שאינן נחשבות למחיצות להתיר את המבוי המפולש, מפני שאותן הכותלים כיון שאינן מועילין להתיר את רה"ר עצמו איך יתירו את המבוי, אבל כאן שהגפופים נעשו לשם דירה הגדולה ומצילין אותה דין הוא שיצילו גם את הקטנה כאילו נראין מבפנים".

הרשב"א מביא שי' הראב"ד "דמסתברא דכי אמרינן נידון משום לחי דוקא כי לא הוה אותו הנראה מבחוץ ד' אמות דדינו כדין לחי, אבל אי הוי ד' אמות דאין דינו כלחי אפילו הוא כנגד פתח המבוי כל שכן מבחוץ דלא, ואע"ג דאותן ד' אמות שהן מבחוץ איהו כנגד חלל המבוי הוי עומד מרובה על הפרוץ ושרי, הכא כיון דמבחוץ הוא לא מהני ליה למבוי, דנהי דמה שנראה מבחוץ הוי היכר למבוי כאילו נראה מבפנים, אבל לשווייה ככותלי המבוי למיהווי נמי כעומד מרובה על הפרוץ לא, דהיכר הוי, מחיצה לא הויא".

ומוסיף להוכיח כדבריו "דאי אמרת מחיצה נמי הויא, אין לך מבוי שאינו ניתר

ומשו"ה סתם בעבוה"ק דכל שעשה עמוד ללחי מבחוץ, אפילו שהוא רחב ד"א מותר, משום שלא נעשה לצורך אחר אלא בסתמא. אבל אנה"נ אם נעשו לצורך הגדולה, זה יהיה תלוי אם מצליחים להתיר את הגדולה.

ולפי"ן יל"ע מדוע בפתוח לרה"ר לא מהני, הרי לא נעשו לצורך רה"ר. ויש לפרש דסוף סוף כן נעשו לצורך אחר, דהיינו לצורך הבתים והחצירות הסמוכים, ולמרות שהמחיצות מועילות להם, היינו בצד השני של המחיצה כלפי פנים החצירות והבתים, אבל בצד של רה"ר לא הועילו כלום. ומשו"ה לא מועיל למבוי, דנחשבים שנעשו לצורך אחר, ומיגו שלא הועילו בצד הרה"ר לכלום, גם לא מהני למבוי.

וכן מביא הרשב"א עוד להלן כד:, וכן בעבוה"ק (ש"א ס"ט) דעמוד הבולט בראש הכותל נידון כלחי, אבל אם הוא ד"א לא מהני, ויש מתירין.

ויל"ע הא דבעבוה"ק סתם דיש מתירין, ולא חילק דדוקא ע"י מיגו מתירים.

ושמעתי לפרש בזה עפ"י סברת הריטב"א (כד:) "דשאני הכא שכיון שהגפופין נעשו לצורך הרחבה ולא יועילו לה, גם לשביל ולמבוי לא יועילו, דלנפשה לא מצלה והיכי מצלה לאחריני". והיינו דלעולם שייך להתיר גם בלי מיגו, אלא דמתו שהגפופי נעשו לצורך אחר, אם לא הועילו לזה, גם לא יועילו למבוי.

סימן כא'

בדינא דאתי אורא בהניח פס ד' אמות לארכו של מבוי, ובענין צירוף האויר שמחוץ לרשות (י')

דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל לקנה. עוד שם
ע"א - ע"ב "אלא היכי עביד, אמר שמואל
משמיה דלוי עושה פס גבוה עשרה במשך
ארבע אמות ומעמידו לארכו של מבוי".

גמ' דף י' ע"א "תני לוי מבוי שהוא רחב
עשרים אמה נועץ קנה באמצעיתו ודיו כו'
אין הלכה כאותה משנה". ופירשו הראשונים
דאין הלכה כאותה משנה משום דאתי אורא

בביאור תועלת הפס ד' אמות

מבוי של שניהם, דמחלק את המבוי לב'
מבואות ממש.

ועוד כתב הרשב"א בעבוה"ק (ש"ב ס"ב)
"אין הפס הזה מתיר להיות כל חלק מהן
מוכשר בלחי וקורה אא"כ יש בכל מבוי ומבוי
מהם בתים וחצרות פתוחות לתוכו, שכל אחד
ואחד מבוי בפני עצמו". והיינו דבעי' שיהיו ב'
חצירות פתוחים לכל אחד ואחד בנפרד.

עוד כתב הרשב"א "בודאי כיון שאנו מחלקין
אותו לב' מבואות, על כרחין אנו צריכים
להכשיר את שניהם ולהניח קורה כאן וכאן או
לחי כאן וכאן". ומשמע דזה דוקא לשיטתו,
דאילו הוה חשיב כולו מבוי אחד, יש שיטות
דסגי בלחי אחד או קורה אחת על אחד
הפתחים, והיינו לשיטת רשב"ג בירושלמי
[מובא ברשב"א] דמבוי שיש לו ב' פתחים
נותן את הקורה על א' מהם ומתירקט^ט.

שיטת הרשב"א ודעימי' שהפס מחלק את המבוי לב' מבואות

רש"י מפרש "דכיון דאיכא הכשר מבוי
באורכו של פס הוה להו כשתי מבואות
ונעשה הפתח האחד למבוי זה והפתח השני
למבוי השני".

ותוס' למדו דנעשו ב' מבואות ממש, וממילא
"אי איכא מראש הפס של צד פנים עד
הכותל אמצעי של מבוי יותר מעשר צריך
למבוי זה צורת הפתח דהוי כמבוי עקום וכו'",
עיי"ש.

הרשב"א ג"כ לומד דנעשו ב' מבואות ממש
[ודן כמו התוס' מדין מבוי עקום],
ולכן הביא בשם הראב"ד דכשמניח קורה על
ב' הפתחים, בעי' שהקורה תגיע לפס
שבאמצע או בסמוך לו תוך ג"ט. והביאור
דבעי' קורה ע"ג כותל מבוי, והפס הוא כותל

✽ הערות והוספות ✽

^ט ולמרות שכתב הרשב"א דהבבלי חולק על שיטה זו, מ"מ כתב כן לרווחא דמילתא.

המבוי "אע"ג שבאמת כל המבוי שייך לכלן, מ"מ בטל ליה הילוך של החצרות במבוי שבצד השני, כיון שפתוח המבוי בסמוך להן, והלכך לא מיקרי מבוי שבצד השני שלם בתנאיו של בתים וחצירות פתוחין לתוכו".

והיינו שלמד דבאמת הפס ד' לא מחלק את המבוי לכל ארכו, אבל מ"מ צריך בתים וחצירות לכל צד בנפרד אפילו במבוי הרחב 'אמות, משום דבמציאות בטל הילוך החצירות במבוי שבצד השני, דיוצאים דרך הפתח הקרוב להם.

אמנם קשה מ"ש ממבוי עקום שהחזו"א בעצמו כתב (סה' סק"ט) דלא בעי בתים וחצירות לכל מבוי בנפרד. וצ"ע.

שיטת הריטב"א דהפס לא מחלק את המבוי לשנים

אמנם הריטב"א חולק ד"ודאי דהא משום הכירא בעלמא הוא, ולא דלהוי כשני מבואות ממש, ותדע דהא בקנה בלחוד הוה ס"ד לאכשורה, אלא משום דאתו אורין ומבטלין ליה חזרנו להפסיקן בדבר חשוב שהוא כמחיצה, דלא מבטלה באורין דתרי גיסי".

וממילא סגי בב' חצירות לכולו, וכמו"כ אין דין שהקורה תגיע לפס שבאמצע, וכמו"כ אין בכלל נושא של מבוי עקום להצריך תיקון של צוה"פ.

אם מהני פס ד"א לרוחב המבוי

הריטב"א ביאר הטעם דלא אמרי' אתי אוריא בפס ד"א משום ד"דבר חשוב

בענין אם הפס מחלק את המבוי לכל ארכו, ובדין עשה פס ד"א במבוי הרחב 'אמות

יש להקדים דהרשב"א דימה את הציור הזה למבוי עקום בצורת ח', והנה במבוי עקום לא מצאנו דין שצריך לכל מבוי ב' חצירות בנפרד [מלבד המאירי שכתב כן]. וההבנה בזה דלמעשה כולו מבוי אחד. וא"כ מ"ש כאן דצריך ב' חצירות לכל מבוי בנפרד.

אלא החילוק הוא דמבוי עקום בעלמא אין שום מניעה מלהחשיב את כל המבוי כמבוי אחד, ולכן באמת חשיב כולו אחד וסגי בב' חצירות לכולו. משא"כ כאן שיש בעיה שהפתח רחב יותר מ', ואם לא נחשיב את המקום הזה כב' מבואות לא תהיה אפשרות להכשיר את המבוי, לכן בזה חייבים להחשיבם כב' מבואות ממש, וממילא נגרר מזה שצריך ג"כ ב' חצירות לכל מבוי בנפרד.

ומשמע ברשב"א דאפילו אם יהיו ב' חצירות בחלק הפנימי של המבוי לא מהני, ולכאורה מבואר דפס ד"א מחלק את המבוי לכל ארכו.

ומעתה אם עשה פס ד"א במבוי הרחב 'אמות, ששם אין שום סיבה להחשיב את המבוי לב' מבואות, א"כ לא גרע מכל מבוי עקום דסגי ליה בב' חצירות לכולו.

אמנם החזו"א (סט' סק"ד) כותב על הרשב"א שהצריך ב' חצירות לכל מבוי בנפרד ד"דין זה גם במבוי שרחב 'א והעמיד פס באמצעו וחלקו".

והיינו לטעמו שביאר הא דלא סגי בב' חצירות הפתוחים בחלק הפנימי של

גיסא". יש להוכיח דאין כוונתו לענין חשיבות של "כותל מבוי" בשיעור ד"א.

וראיה לזה, דהרשב"א שואל מדוע לא אמרי' אתי אוריא בר' אמי ור' אסי דפס ד"ט מתיר פרצה מהצד עד י'. והרי שם איירי בסוף מבוי דשיעורו בד"ט, וא"כ שפיר הוי עומד חשוב לאורך המבוי שלא מתבטל באתי אוריא. אלא ע"כ דלא היתה כוונת הרשב"א מדין "חשיבות".

ולפי"ז פשוט דאין מקום לדון שיועיל פס ד' לרוחב המבוי, דמעולם לא היה נושא דעומד חשוב לא יתבטל ע"י אתי אוריא⁹⁹.

בביאור הא דלא אמרינן אתי אוריא דמבוי מה"ג ומה"ג ומבטל לפס ד"א

הזכרנו את דברי הריטב"א דהפס לא מחלק את המבוי לב' מבואות ממש אלא רק עושה היכר, וע"כ דהא דלא אמרי' אתי אוריא הוא מחמת חשיבותו [וצריך לחלק דמתי שמונח לרוחב המבוי לא חשוב].

אבל ברשב"א שלמד דכותל זה מחלק את המבוי לב' מבואות, יש לפרש יותר בפשיטות דפס ד"א לאורך המבוי הוא כותל מבוי המחלק בין ב' מבואות, ולא שייך לומר אתי אוריא, משא"כ לרוחב המבוי, וכדלהלן.

דהנה הוא יסוד ברור בדין אתי אוריא, שמחיצה החוצצת בין רה"ר לרה"י, אין שום צד דנימא אתי אוריא דרה"ר ודרה"י

שהוא כמחיצה, לא מבטלה באוירין דתרי גיסי". ולכאורה ה"ה אם מניח את הפס ד"א לרוחב ג"כ לא נימא אתי אוריא, משום דאין אתי אוריא מבטל עומד חשוב של ד"א. והא דהגמ' נקטה לאורך היינו משום שרצתה למצוא פתרון באותו ציור של לוי דרק עובי קנה מפריד בין הפתחים.

אמנם החזו"א (סט' סק"ה) כותב על דברי הגמ' דמעמידו לארכו של מבוי "משמע דאי מעמידו לרחבו של מבוי, לא מהני למהוי כפתח ח' מצד זה ופתח ח' מצד זה, משום דאתי אוריא דה"ג כו' דאין חילוק בין קנה כל שהו לפס ד"א ויותר".

וכן יש להוכיח בריטב"א גופי' שביאר "והא דאמרינן לעיל דמבוי שנפרץ בראשו שיעורו בעשר, מיירי כשהעומד מרובה על הפרצה", דמסתימת דבריו משמע דאפילו כשהפרצה עשר בעי' עומ"ר, ולא סגי שיש שם כותל ד"א.

ולכאורה צריך לחלק דחשיבות כותל מבוי הוא דוקא לאורך המבוי דשיעור אורך המבוי ד"א, אבל כשמונח לרוחבו אין בו חשיבות. וצ"ב.

אמנם ברשב"א שביאר מ"ט בפס ד"א לא אמרי' אתי אוריא, משום ד"כותל מעליא דמבוי לא מבטלי באוריא דהאי גיסא ודהאי גיסא", כיון דפס זה הוי כותל המבוי תו לא מבטיל מחמת אויר דהאי גיסא ודהאי

❦ הערות והוספות ❦

⁹⁹ וכן מפורש ברשב"א ששואל במבוי שנפרץ מראשו דאמרינן דכשר עד י' "היכי משכחת לה, מי נימא דוקא בנשאר בנתים עומד מרובה מעשר, דאי לא אתי אוריא דהאי גיסא ואוריא דרחב פתח המבוי שתחת הקורה". דמבואר דבריו דאפילו אם יהיה שם עומד י' אמות, כל שאינו עומ"ר אמרי' אתי אוריא, למרות שהוא יותר מד' אמות. ע"כ דההיתר כאן הוא דוקא במעמידו לאורך רה"ר ולא לרוחב.

לביאור נוסף דאזיר של הצד השני של מבוי
הוי אזיר של מבוי אחר ולא מבטל לעומד.

ביאור נוסף ברשב"א

ושמעתי לבאר את שאלת הרשב"א בפנים
חדשות, דלעולם לא היתה כוונת
הרשב"א דנימא אתי אזירא לבטל את הפס
ד"א המחלק את המבוי לב' מבואות וכנ"ל
דהמחיצה במקומה משמשת כמחיצה גמורה
המפרידה בין ב' רשויות. אמנם כלפי מי
שעומד בתוך המבוי שלא כנגד הפס, הוקשה
לרשב"א דהפנימיים פתוחים לרה"ר בפרצה
של י' אמות, ולמרות שיש פס באמצע, נימא
אתי אזירא ונבטל אותו, דכלפי הפנימיים אין
הפס ד"א עדיף על קנה כל שהו של לוי, דלא
בא להפריד בין אזירים אלא רק להגדיר את
הפתחים, ושפיר שייך בזה דינא דאתי
אזירא^{קפב}.

ועל זה הוצרך הרשב"א לתרץ דמכיון שהפס
הזה במקומו הוא כותל מבוי, הרי הוא
חשוב ולא מתבטל^{קפב}. א"נ דמכיון שבמקומו
מחלק את המבוי לב' מבואות, א"כ אין אזיר
שמחוץ לרשות יכול להצטרף לבטלו.

ומבטלי המחיצה, דהרי זה גופא תפקיד
המחיצה לחצוץ ולהפריד בין ב' האזירים שלא
יתחברו [ואין זה קשור ליסוד של הריצב"א].
ודוקא האזירים שלאורך המחיצה יכולים
לבטל, דהמחיצה חוצצת בין הרשויות ואזירים
אלו מחברים בין הרשויות, בזה שייך לדון
דהאזיר שמחבר בין הרשויות יגבר ויבטל את
המחיצה שבאה להפריד בין הרשויות^{קפב}.

אמנם זה דוקא לשיטתו דהפס ד' מחלק את
המבוי לב' מבואות ממש, משא"כ
אילו היה לומד כמו הרישב"א דהפס הוא
להיכרא בלעמא, א"כ עדיין תקשי מדוע לא
אמר' אתי אזירא, הרי אין תפקידו של פס זה
להפריד בין ב' רשויות, אלא רק להגדיר את
הפתחים, ובזה שפיר אמר' אתי אזירא. ולכן
הרישב"א הוצרך לפרש מטעם "חשיבות".

ולפי"ז י"ל דלזה התכוון הרשב"א דמכיון
שזה כותל המבוי שמפריד בין ב'
מבואות, לא שייך לומר אתי אזירא, דהא גופא
המחיצה חוצצת בין ב' האזירים. אמנם
שמעתי להקשות דמאחר ויסוד זה הוא יסוד
פשוט, לא נראה דזה מה שהרשב"א אתא
לאשמעי'. ועוד, דא"כ מדוע הוצרך הרשב"א

✽ הערות והוספות ✽

^{קפא} ואל תקשי בכל הציורים של הגמ' מדוע אמר' אתי אזירא, הרי העומד בא להפריד בין הפתחים ואין מה שמתנגד לזה. התשובה
היא שעומד שנמצא ברוח רביעית לא בא "להפריד" וליצור "מחיצה" בין הפתחים, אלא רק "להגדיר" את הפתחים, ובזה שפיר
שייך לומר אתי אזירא.

^{קפב} ושמעתי בזה דדוקא הרשב"א לשיטתו [המח' מובאת לעיל סי' ח'] שלמד בטעם דלא מהני לו"ק ביותר מ' אמות משום דאין
לו"ק מתירים את ה"פרצה", לכן הוקשה לו דכלפי הפנימיים אכתי איכא "פרצה". אמנם רש"י לשיטתו דפסול פרצה י' הוא דתפקיד
הלחי והקורה לתת לפרצה שם "פתח", ולא שייך שם פתח ביותר מ' אמות, א"כ עד כמה שבמקומו הפתח הוא פחות מ' אמות
שפיר ניתן בלחי וקורה גם כלפי הפנימיים. ודו"ק.

^{קפג} ולפירוש זה, חזרנו לבאר על דרך הרישב"א דלא מתבטל מחמת חשיבותו. אמנם כבר א"א לשאול כנ"ל שיועיל לעשות פס ד"א
לרוחב המבוי. דזה קשה דוקא לרישב"א שחשיבותו של הפס הוא ב"גודל" שלו. אבל למה שביארנו ברשב"א חשיבותו של הפס
הוא בכך שבמקומו הוא מפריד בין רשויות ולא שייך לדון עליו דינא דאתי אזירא, וזה שייך דוקא לאורך המבוי ולא לרוחב.

בהא דלא אמרינן אתי אוירא שבין הפס לכותל הפנימי ואויר של רה"ר ומבטלי לפס ד"א

תירוץ החזו"א דלכו"ע בעי' אויר שאני חושבו כסתום לפחות מצד אחד

ומתרץ החזו"א "וי"ל דהכא א"צ למחשב כסתום אוירא שבין פס לכותל וכו' סגי אי נחשב כסתום נגד הפס בלבד, דכיון שהוא שיעור חשוב של ד"א חשיב לחלק, ובכה"ג לא אמר אתי אוירא דה"ג כו' אף לפי' קמא שבתוספות".

ונראה בביאור דבריו דמכיון שגדר פס ד' אינו לחלק את המבוי עד הסוף אלא רק שהמשך המבוי יתיחס אליו, ממילא גם האויר שבתוך המבוי אינו אויר שאני חושבו כסתום. ומחדש החזו"א דגם לפי' קמא שלא הצריך אויר שאני חושבו כסתום מב' רוחות, אבל ודאי שעיקר האויר המבטל מצד אחד צריך להיות אויר שאני חושבו כסתום, ולכן כאן שב' האוירים אין חושבו כסתום, לא שייך בזה אתי אוירא. [והיינו עפ"י מה שיתבאר להלן סי' כב' דעיקר המבטל באתי אוירא הוא אוירא שמצד אחד, ופי' קמא של תוס' מודו דלפחות בצד אחד צריך אויר שאני חושבו כסתום].

והנה יש לציין דתירוץ זה מתאים לחזו"א לשיטתו (סט' סק"ד) שביאר ברשב"א הא דבעי' ב' חצירות לכל אחד בנפרד [ולא מהני חצירות שבפנים המבוי, דמקום זה שייך לכולם], משום שבטל ליה הילוך של החצירות במבוי שבצד השני.

החזו"א (סימן סט' סק"ה) שואל דכמו שבפס ד' אמות לרוחב המבוי לא מהני משום דאמרי' אתי אוירא ומבטל ליה, ה"ה בפס לאורכו של מבוי "נימא אתי אוירא שבין פס לכותל ואוירא דעלמא ומבטל ליה לפס".

תירוץ לפי הריצב"א דבעי' דוקא אויר שאני חושבו כסתום

וכותב החזו"א דבשלמא לפי הריצב"א א"ש דדוקא "אויר שאני חושבו כסתום" מצטרף לאתי אוירא, אבל לפי' קמא של תוס' צ"ע.

תירוץ לפי הריטב"א דכותל חשוב לא מתבטל

והנה ברור שקושיא זו לא קשה לפי הריטב"א, דכותל זה "חשוב" ולא מתבטל ע"י אתי אוירא. [והא דלרוחב לא מהני, ביארנו לעיל דעיקר חשיבותו הוא כשמונח לאורך המבוי].

אבל לפי הרשב"א דעיקר הא דלא מבטל ליה הוא משום שכותל זה מפריד בין ב' המבואות, ואין בזה נידון דנימא אתי אוירא מכיון שזהו תפקידה של מחיצה לחצוץ בין האוירים, שפיר תיקשי דמ"מ נימא אתי אוירא ע"י אויר הפנימי של המבוי ואויר דרה"ר, שזה כן מתנגד למחיצה.

אמנם בעיקר השאלה נראה לדחות מכח מש"כ החזו"א בעצמו במכתבים דמתי שיש מקום הגדור ע"י ג' מחיצות הרי הוא קובע מקום לעצמו, וממילא האויר שמחוץ לרוח ד' נחשב אויר שמחוץ לרשות, ואויר כזה לא מצטרף לאתי אוירא גם לפי קמא של תוס', [וכל החידוש של הריצב"א הוא דבעי' דוקא "אויר שאני חושבו כסתום"], וכפי שיתבאר להלן.

אבל לפי מה שהזכרנו לעיל בביאור הרשב"א שהפס ד' מחלק את המבוי לכל ארכו, נמצא שגם החלק הפנימי אני חושבו כסתום, ושוב תקשי מדוע לא אמרי' אתי אוירא של רה"ר ושל פנים המבוי ומבטלי ליה.

תירוץ נוסף דלכו"ע אויר שמחוץ לרשות לא מצטרף לבטל

אתי אוירא ע"י אויר שמחוץ לרשות

ברור שאם יהיה מחיצה ברוח ד', דהאויר שמעבר למחיצה לא יכול לבטל את העומד, וכל הויכוח הוא בכה"ג שאין מחיצה החוצצת בין העומד לאויר, דבזה נחלקו אם אמרי' אתי אוירא ע"י אוירא דעלמא או לא. [ולהלן יתבאר יותר באיזו נקודה נחלקו].

ביאור דחית תוס' דשאני ר"א ור"א דהוא סוף מבוי

תוס' כותבים שיש לדחות את הראיה מר' אמרי ור' אסי, דיש לחלק בין תחילת מבוי לסוף מבוי. ויל"ע מה החילוק.

ביאור הגרא"פ

ר' אליעזר פלצינסקי (מכתבים הנד' בס' שלום יהודה מכתב טז) מפרש דהנה דבר פשוט הוא שאם יהיה רשות של ד' מחיצות שלמות ונפרצה כותל דרום מצדו עד המזרח, אם נשאר עומד"ר במחיצה הדרומית אין ספק שהפירצה ניתרת בדין עומד מרובה", וזה כפי שנתבאר לעיל בדברי החזו"א דברור שאויר

תוס' (ד"ה ואצבעיים) שואלים מדוע בעור העסלא לא אמרו אתי אוירא. ומתרצים דאתי אוירא לא נאמר בכלים, ועוד מביאים תירוץ הריצב"א "דאוירא דעלמא לא אמר דאתי ומבטל ליה אלא באויר שאני חושבו כסתום". והוכיח כן מהא דר' אמי ור' אסי דפס ד' מתיר עד י' ולא אמרי' אתי אוירא דה"ג ודה"ג ומבטל ליה, ע"כ דדוקא באויר שאני חושבו כסתום אמרי' אתי אוירא.

אם אויר שמחוץ למחיצות מצטרף לדינא דאתי אוירא

וכתב החזו"א (סט' סק"ט) על ראית תוס' מר"א ור"א "ואע"ג דאיכא ברוח ד' לחי או קורה, מ"מ לא חשיב מחיצה רק לענין רוח ד', אבל לא לתקן את דפנות הצדדיות שלא יהא אוירא מבטל להו, ומיהו אי איכא צוה"פ ברוח ד' י"ל דחשיב כמחיצה, ומהני אף לפי קמא".

מבואר בדבריו דגם לפי הפירוש הראשון של תוס' שלא תירץ כהריצב"א, מ"מ

שמעבר למחיצה לא יכול להצטרף לבטל עומד.

ולפייז מפרש דזו כוונת תוס' לחלק בין תחילת מבוי לסוף מבוי, "והיינו דסוף מבוי אחרי דנתקן כבר בקורה ומיחשב כגדור גם רוח רביעית, אולי דמהני גם להציל רוח שלישית, דכל היכא דרוח רביעית גדור במחיצה ממש פשיטא דפרצת כותל דרום ניתר בעומ"ר ואורא דמחוצה לה אינה מצטרף, דהמחיצה הרביעית מפסקת בינותם וכו', ואם כי בתחילת מבוי פשיטא דאין הקורה מצלת רוח שלישית ולא נחשב כגדור לענין זה, דלמא בסוף מבוי שאני דמדרבנן נחשב כגדור, ומעתה אפילו בטל הפס, ג"כ ניתר הפירצה שבכותל דרום מדין עומ"ר, ואם כי מדאורייתא אין כאן שלש מחיצות, מ"מ שפיר דמי ונכמו דס"ל להר"מ דלענין היתר טלטול מתירין בקורה אף דלא הוה רה"י מדאורייתא".

ביאור החזו"א

והחזו"א (שם תשובה יז) דוחה את דבריו "דהקורה עושה שלה מדרבנן לענין טלטול הם דברים זרים מאד, וגם דינא דר"א ור"א אפי' כשבא עכשו להניח הקורה". ועוד הקשה עליו (שם תשובה כא) דהמושג תחילת מבוי היינו "נברא פרוץ", וסוף מבוי היינו "יש שנפרץ", "וזה בסתירה גמורה עם המושג של קורה היא מחיצה, ואם הקורה היא מחיצה הוא בניגוד הגמור לתחלה וסוף".

אלא מפרש (שם תשובה יז) כוונת תוס' "שהרי כשאנו פוגשים את העומד בסוף הכותל יש לנו ב' דרכים, אם להתחיל

לדון על הרשות ולחשוב את הרשות כנשלם במחיצות, ואז אין האויר החוציי נכנס בחשבון, או לדון מקדם על העומד ולבטלו. ובאמת יש כאן התאבקות תמידית של ב' כחות, שאם אנו מחליטים שזו רה"י, באמת היא רה"י ואין מחיצותיה חסרות כלום, ואם אנו מחליטים שאין כאן מחיצה ברוח דרומי ג"כ הדבר נשאר כן באמת שאין כאן מחיצה. ובזה מכריעה לפעמים זכות המוקדם שאם היתה המחיצה שלימה והרשות היתה מופרשת ונזירה מחוצה לה ועכשו נפרצה באופן שאם נשתמש בכח עומ"ר לא נתהוה כאן כלל, דמה לי מחיצה שלימה ומ"ל עומ"ר, יש כאן כח הקדום ואין אויר החוצה פורץ לתוכה, אבל אם אנו באין לגדור עכשו וליצור רשות, וכשאנו מחליטים שעדיין לא הוגדר החלטתנו, אמת כח הקדום מכריע כן".

והנה דבריו מבוססים ג"כ על ההנחה הנ"ל דאויר שמחוק למחיצות לא יכול להצטרף ולבטל את העומד גם לפי קמא של תוס'. אמנם החזו"א חידש בזה דלא בעי' שיהיה מחיצה בפועל, אלא גם כל מקום המוקף ע"י ג' מחיצות שלימות "כשאנו דנין על הרשות ודאי הרשות אינה נמשכת חוץ למחיצות, ולא מפני שאנו חושבין את רוח הרביעית כגדורה בגדר, אלא כח ג' מחיצות קובע רשות בפנ"ע ואין החוצה לה מקפח כחה", דהרשות "מופרשת ונזירה מחוצה לה" ו"אין אויר החוציי נכנס בחשבון" לבטל עומד שברוח הג'.

ולכן עד כמה שהפס הוא המשך הכותל הדרומי, נמצא שיש לרשות זה ג' מחיצות שלימות, וממילא נחשב גם הרוח הד'

הוא רק בנקודה אחת, האם צריך "אוויר שאני חושבו כסתום"^{קפ}.

ונפ"מ לדוגמא בחבלים, דלפי' קמא א"ש הא דאמרי' אתי אוירא ע"י אויר שלמעלה מאחר והוא אויר של אותו רשות, אבל לריצב"א הוקשה דאוויר זה אינו חושבו כסתום [מאחר וסגי במחיצה בגובה י'], ועל זה פירש דמחיצתו עולה עד לרקיע גם הוה בכלל חושבו כסתום.

וכמו"כ נפ"מ לראיה מר"א ור"א, דלפי' קמא שייך לומר אתי אוירא עד כמה שנראה את המבוי מסתיים כנגד הקצר, ונמצא שהפס ד' עם ב' האוירים הם בחוץ, ואין זה "אוויר שמחוץ לרשות" [כמו שפירש החזו"א], משא"כ לריצב"א מכיון שסו"ס את האוויר של רה"ר אינו חושבו כסתום, לא שייך לדון משום אתי אוירא^{קפ}.

אמנם בקושיא הנ"ל של החזו"א (סט' סק"ה) דנימא אתי אוירא של תוך המבוי ואוירא של רה"ר ומבטלי לפס ד"א, לפי מש"כ החזו"א במכתבים לק"מ, דמכיון שיש כאן ג' מחיצות גמורות המגדירות את המבוי, ברור דאוויר של רה"ר הוא אויר שמחוץ לרשות, דהוא מופרש ונזיר מחוץ למבוי, והפס ד"א לא בא ליצור את הרשות אלא רק

גדור, ואוויר שמחוצה לו לא יכול להצטרף לבטל את הפס. והספק הוא הא גופא מה להקדים, האם לדון קודם על הרשות שכותל הדרומי נמשך עד אחרי הפס וממילא אין אתי אוירא [דהוי אויר שמחוץ לרשות], או"ד נדון קודם על הפס עצמו ונימא אתי אוירא [דעדיין לא נקבע שהרשות ממשיך עד הרוח הדרומית, ואין האוויר של רה"ר חשיב אויר שמחוץ לרשות, דהכל מחוץ למבוי].

ובזה מכריע זכות המוקדם, דאם כבר נקבע ע"י ג' מחיצות שלימות שהרשות ממשיך עד הרוח הרביעית [וממילא נחשב הרוח הרביעית גדור, ואוירא דעלמא חשיב אויר שמחוץ לרשות], אז גם אחרי שנפרץ ממשיכים לדון את הרשות עד הרוח הרביעית ע"י עומ"ר, "דזה שהיה לו לעומד חלות מחיצה שעה אחת גורם"^{קפ} ושוב אין אויר שמחוץ לרשות יכול לבטל את הפס.

אם אויר שמחוץ לרשות מצטרף לדינא דאתי אוירא

ונמצא מבואר בדברי החזו"א דבר חידוש, דגם לפי' קמא של תוס' מעולם לא היה צד שיוכל אויר שמחוץ לרשות להצטרף לבטל את העומד^{קפ}. וכל הויכוח עם הריצב"א

✽ הערות והוספות ✽

^{קפ} לשון החזו"א שם בתשובה כא.

^{קפ} והא דלתירוץ קמא שייך אתי אוירא בעור העסלא [לולא דהוא כלי], יתבאר להלן דלא חשיב אויר שמחוץ לרשות.

^{קפ} וגם בזה הזכרנו לעיל את דברי החזו"א (סט' סק"ה) דגם לפי' קמא בעי' לפחות שאויר אחד יהיה אויר שאני חושבו כסתום, ורק כלפי האוויר השני נחלקו אם בעי' אויר שאני חושבו כסתום.

^{קפ} עוד נפ"מ בחזו"א (עב' סק"ב, הובא לעיל בסי' ט') בדין פרצה בקר"ז דכתב דמועיל לשים קנה כל שהו בזוית, ותלה את הנידון אם אמרי' אתי אוירא בב' תירוצי תוס', דלפי' התירוץ הראשון כן אמרי' אתי אוירא ע"י אויר שמחוץ לרשות. וצ"ע למבואר כאן דגם לתי' הראשון לא אמרי' אתי אוירא ע"י אויר שמחוץ לרשות. אמנם י"ל דהרי מבואר בחזו"א (שם סק"א) דמודדים את הקרן זוית באלכסון. ונמצא לפי"ז שהקנה שהניח בזוית עם ב' האוירים הם בחוץ, ואין זה נחשב "אוויר שמחוץ לרשות" לתירוץ הראשון, וכפי שהתבאר בפנים.

לחלק את המבוי לשנים, ולא שייך לדון עליו אתי אוירא של הרה"ר גם בתחילת מבוי^{קפח}.

תירוצי הרשב"א על הראיה מר"א ור"א

ויש לציין דעיקר היסוד של "אויר שמחוץ לרשות" לא מצטרף, כבר מבואר כן בדברי הרשב"א שהקשה מדוע לא אמרי' בר' אמי ור' אסי אתי אוירא דה"ג ודה"ג ומבטלי לפס ד"ט.

ומתרוץ שם בתירוץ השני^{קפט} "ואי נמי יש לי לומר דלא אמרי' אתי אוירא דה"ג ודה"ג אלא באויר דמבוי גופי' בלחוד וכו' אבל אויר דמבוי גופי' ואויר דחוצה לו דלאו מיני' לא חשיב לבטולי עומד דמבוי וכו' וקרובין דברי לעלות עם דבריו (של ריצב"א) לטעם אחד".

ולכאורה כוונתו כמש"כ החזו"א דודאי גם למי שחולק על הריצב"א דגם אויר שלא חושבו כסתום מצטרף לבטל את העומד, מ"מ ברור דאויר שמחוץ לרשות לא יכול להצטרף לביטול [והוא קרוב לדברי הריצב"א, אבל עדיין שונים, דלריצב"א בעי' דוקא אויר שאני חושבו כסתום].

אמנם מבואר בהבנת הציור של ר"א ור"א דלא כהחזו"א. דהחזו"א השתמש בסברה זו רק לבאר את דחית התוס' דסוף מבוי שאני, אבל בתחילת מבוי סבירא ליה

דמתיחסים שהמבוי מסתיים כנגד הקצר, וממילא הכל מחוץ למבוי, ואין חיסרון של "אויר שמחוץ לרשות". מה שאין כן ברשב"א דגם בתחילת מבוי כתב לתרוץ כן דחשיב אויר שמחוץ למבוי [דרך בתירוצו השלישי כתב לחלק בין תחילת מבוי לסוף מבוי].

ויתכן לתלות הדברים לשיטתו בביאור פסול פרצה מצדו בראשו [מובא לעיל סי' ד'], דהרשב"א למד שהפסול הוא משום דבעי' קורה ע"ג מבוי. והיינו שלא היה כאן חיסרון שעדיין לא החלטנו עד היכן המבוי מגיע, דודאי שהמבוי ממשיך עד כנגד הארוך, אלא דחסר בקורה ע"ג מבוי, ולכן כשבאים לדון אם יש פס ד' להניח עליו הקורה, חשיב אויר רה"ר "אויר שמחוץ לרשות".

משא"כ החזו"א שבא ליישב את דברי התוס', י"ל דס"ל דהחיסרון הוא כמש"כ במאירי דהוה כמו מבוי שצדו אחד קצר וצדו אחד ארוך, ובזה צדקו דברי החזו"א דעד כמה שאני מתייחס למבוי שמסתיים כנגד הקצר, א"כ הפס וב' האויריים הם מחוץ למבוי, ואין בזה חיסרון של "אויר שמחוץ לרשות".

ובביאור תי' הרשב"א שתירץ דיש לחלק בין תחילת מבוי לסוף מבוי, א"א לפרש כמו החזו"א וכנ"ל. וכמו"כ הרשב"א השתמש בתירוץ זה ליישב ג"כ את הקושיא מפרצה בראש מבוי, ושם לא שייך הביאור של

✽ הערות והוספות ✽

^{קפח} ולפי"ז נמצא שכבר אין מקור לחידושו של החזו"א בספר שגם לפי' קמא בעי' אויר שאני חושבו כסתום לפחות מצד אחד. אמנם מ"מ כן נראה דהוא לפי האמת, וכפי שכתבנו להלן (סי' כב') ליישב עפי"ז את קושיית המהרש"א על תוס', עיי"ש.
^{קפט} את התירוץ הראשון של הרשב"א דנשתתיר שם עומ"ר, יתבאר להלן בסי' כג' דנחלקו בזה הגרא"פ והחזו"א.

קמא. והרי התבאר בחזו"א דהדחיה של סוף מבוי הוא שאויר שמחוץ לרשות לא מצטרף גם לפי קמא, וצ"ע מדוע בעור העסלא האויר שבחוץ כן מצטרף [לולא דהוא כלי].

ונראה דהחילוק מבואר היטב בדברי החזו"א, דאין כוונתו כמו הרשב"א דכל אויר דלאו מיניה לא מצטרף, אלא דכל מה שהחזו"א כתב בסוף מבוי דכולם מודו דלא אמרי' אתי אוירא, היינו באויר שמחוץ לג' מחיצות, דהרשות היתה מופרשת ונזירה מחוצה לה ע"י הג' מחיצות, ובוזה יש הפקעה שהאויר שמחוץ למקום הזה הוא "מופרש ונזיר" ולא שייך כלל לעומד [והוי כמו אויר שמחוץ למחיצות], ולכן אין ביכולתו לבטלו. משא"כ בעור העסלא שאין כאן מחיצות שיגדירו שהאהל יאהיל רק טפח ולא ימשיך הלאה, לכן בזה למרות שלא צריכים לסתום את ההמשך, מ"מ מכיון שאין הפקעה להחשיב אויר שבחוץ כ"מופרש ונזיר מחוצה לו", שפיר מצטרף לאתי אוירא.

וע"ע להלן (סי' כז') שהובאה קושית הקר"א (יז): איך אמרו הראשונים אתי אוירא לבטל מחיצת כלאים, הרי בכלאים לא באים לגדור רשות אלא רק לזרוע כנגדו, וא"כ תמיד האויר שבצדו הוא כמו אויר שמחוץ לרשות. ועיי"ש מש"כ בזה.

החזו"א. אמנם אם נפרש כמו הגרא"פ, א"שק"פ.

בגדר "אויר שמחוץ לרשות", ובביאור אם הוא מהוה חיסרון בעור העסלא

והנה אחרי שהתבאר דאויר שמחוץ לרשות לא מצטרף לדינא דאתי אוירא, יש לשאול על עור העסלא שבזה אמרו תוס' בפירוש הראשון שאין חיסרון של אויר שמחוץ לרשות [ולכן נזקקו לתירוץ דאין אתי אוירא בכלי], וצ"ע דהאויר שמחוצה לו הרי הוא אויר שמחוץ לרשות, ולא יכול להצטרף לאתי אוירא, וכמו בסוף מבוי לר"א ור"א.

ובשלמא ברשב"א שכתב בטעם דאין חיסרון של אתי אוירא בעור העסלא "מכל אותם טעמים שכתבנו למעלה, ועוד דכלי הוא ובכלי לא אמרינן". מבואר בדבריו דאנה"נ לפי מש"כ דאויר "דלאו מיניה" לא מצטרף לאתי אוירא, זה עצמו סיבה דלא נימא אתי אוירא בעור העסלא.

אמנם תוס' כתבו רק ב' פירושים [דהיינו שאין אתי אוירא בכלי א"נ כמו הריצב"א], והוכיחו כהריצב"א מר"א ור"א, ודחו דאם נחלק בין תחילת מבוי לסוף מבוי אין ראייה לריצב"א, וממילא חוזרים לפי

❦ הערות והוספות ❦

²⁷ יש שהקשו על מש"כ הרשב"א דבודאי אם נפרצו ב' פרצות בצדי המבוי דאמרי' אתי אוירא. וצ"ע דהרי הרשב"א אמר שבסוף מבוי לא אמרי' אתי אוירא. אמנם להנ"ל לק"מ, דהסיבה שבסוף מבוי לא אמרי' אתי אוירא הוא משום דה"סוף מבוי" קובע שהאויר שמחוץ למבוי חשיב אויר שמחוץ לרשות ולא יכול להצטרף לאתי אוירא, משא"כ בצדו שב' הפרצות בתוך המבוי, בודאי דב' האוירים הם אויר שבתוך הרשות, ובוזה לא יהיה הברל בין תחילת מבוי לסוף מבוי.

סימן כב'

בביאור סוגיא דאתי אורא דה"ג ודה"ג ומבטל ליה (י:)

אמות ויעשה פס אמה ומחצה שמע מינה עומד מרובה על הפרוץ משתי רוחות לא הוי עומד, לעולם אימא לך הוי עומד ושאני הכא דאתי אורא דהאי גיסא ואורא דהאי גיסא ומבטל ליה. ויעשה פס אמה וירחיק אמה ויעשה פס אמה וירחיק אמה פס אמה וש"מ עומד כפרוץ אסור, לעולם אימא לך מותר ושאני הכא דאתא אורא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה. וירחיק אמה ויעשה פס אמה ומחצה וירחיק אמה ויעשה פס אמה ומחצה, אין הכי נמי וכולי האי לא אטרחה רבנן".

גמ' דף י' ע"א "תני לוי מבוי שהוא רחב עשרים אמה נועץ קנה באמצעיתו ודיו כו' אין הלכה כאותה משנה".

שם ע"א - ע"ב "אלא היכי עביד, אמר שמואל משמיה דלוי עושה פס גבוה עשרה במשך ארבע אמות ומעמידו לארכו של מבוי".

שם ע"ב "אי נמי כדרב יהודה דאמר רב יהודה מבוי שהוא רחב חמש עשרה אמה מרחיק שתי אמות ועושה פס שלש אמות. ואמאי יעשה פס אמה ומחצה וירחיק שתי

בהא דאין הלכה כאותה משנה

דהאוריים הם עשרים אמות פחות מקום הפס, ורק ע"י הפס ארבע נחלק המבוי ונעשה שני מבואות". והיינו דגם לולא הדין של אתי אורא, אין בכח הקנה לתקן את הפרצה יותר מ"י".

ובביאור דבריו אפשר לומר בתרי אנפי, או דכוונתו שאין בכח קנה ליצור ב' פתחים. א"נ דס"ל דאין דין שלא יהיה "פתח" יותר מעשר, אלא דבסה"כ לא יהיה רוח רביעי פרוץ יותר מעשר אמות.

ונפ"מ בין ב' ההבנות, בביאור תירוץ הגמ' דעושה פס במשך ד' אמות, דאם

מח' הראשונים ורעק"א בביאור הטעם
דאין הלכה כאותה משנה

בביאור הא דאין הלכה כמו "תני לוי מבוי שהוא רחב עשרים אמה נועץ קנה באמצעיתו ודיו", פרש"י ושאר הראשונים "דאתי אורא דה"ג ודה"ג ומבטל ליה לקנה".

רעק"א (שסג' על המ"א סקל"ה) שואל "תמוה לי דלמאי צריך לזה, הא בלאו הכי כיון דלא נעשה שני מבואות, לו יהיה במקום הפס ממעט להאור, הא מ"מ עדיין המבוי רחב יותר מעשר אמות ע"י ב' האוריים,

ראית רעק"א לדבריו

רעק"א מוכיח כדבריו ד"הרי במאי דפרכינן אח"כ ואמאי יעשה פס אמה וכו' ולא ידע לסברא דאתי אוריא דה"ג וכו' ואעפ"כ ל"ה מהני פס כ"ש^{קצ} באמצע".

והרבה למדו דכוונת רעק"א להוכיח דהגמ' כאן עדיין לא ידעה מהאי סברה דאתי אוריא, דהרי הגמ' בע"ב ששאלה יעשה פס אמה ומחצה וכו' ע"כ לא ידעה מהאי סברה, ורק בתשובה התחדש דאתי אוריא דה"ג ודה"ג ומבטל ליה.

אמנם אם זו כוונתו, נראה דלק"מ, די"ל דיש כמה דרגות באתי אוריא, ולעולם הגמ' כבר ידעה בע"א דכפרוץ מרובה על העומד אמרי' אתי אוריא, ומה שהגמ' שאלה בע"ב הוא משום דעדיין לא ידעה דאמרי' אתי אוריא אפילו בעומד"ר מב' רוחות. [וכן בשאלה השניה הגמ' עדיין לא ידעה דאמרי' אתי אוריא אפילו בעומד כפרוץ].

ויותר משמע דכוונת רעק"א להוכיח דכי היכי דלהלן בקושית הגמ' לא מהני פס אמה ומחצה למעט את הפתח מי' גם בלי דינא דאתי אוריא, ע"כ דלא מהני פס למעט פתח מי'. [ולמרות שרש"י בעצמו מתיחס לזה ומבאר דפרוץ מרובה מבטל לעומד, עיין להלן בביאור כוננת רש"י דדבריו צ"ב, וי"ל דרעק"א לא אחז מזה].

החיסרון שאין בכח קנה ליצור ב' פתחים, א"כ יתכן ללמוד את תירוץ הגמ' גם כמו הריטב"א דאין זה כשני מבואות ממש אלא משום היכרא בעלמא, דע"י פס ד"א ניכר שהם ב' פתחים. משא"כ אם החיסרון הוא דיש הלכה שלא יהיה רוח רביעי פרוץ בסה"כ יותר מי', א"כ לא סגי במה שיש היכר, דהרי סו"ס יש לרוח ד' פרצה י', אלא צ"ל שהפס מחלק את המבוי לב' מבואות ממש [וכמבואר בתוס'].]

ולכאורה יש ראייה לשיטת הראשונים, מריש עושין פסין (יז): דמבואר שמניח פשוטין בין הדיומדין כדי שלא יהיה פתח רחב מדי.

ובשלמא לפי ההבנה השניה ברעק"א שיש דין ברוח ד' שלא יהיה בסה"כ אור יותר מי', היה מקום לידחק דדוקא ברוח ד' נאמר דין שלא תהיה רוח פרוצה ע"י אוריים בסך יותר מי' אמות, משא"כ בדיומדין שהחיסרון הוא שדיומד לא יכול להתיר יותר מי' אמות ברצף [וצ"ב איפה התחדשו ב' דינים]. אבל לפי ההבנה הראשונה שאין בכח קנה לחלק פתחים, צ"ע.

ועוד יתבאר להלן שנחלקו לשיטתם בהבנת שאלות הגמ' בע"ב.

❦ הערות והוספות ❦

^{קצ} לכאורה הכוונה "כל שהוא", ולא כמו שמובא בכמה דפוסים "כל שכן".

בביאור דברי רב יהודה "מבוי שהוא רחב חמש עשרה אמה מרחיק שתי אמות ועושה פס שלש אמות"

בביאור מה שדנים עומ"ר על חלק מהרוח

ובענין מה שמבואר כאן שדנים עומד מרובה על חלק מהדופן, למרות שבכללו הוא פרמ"ר, ע"י מה שהבאנו בזה להלן (סי' כד') דברי הרשב"א ד"הקורה או הלחי מתירין אותו פתח עד הפס, ומן הפס ולהלן עד הכותל ניתר בעומד מרובה על הפרוץ, שאין אנו מקפידים בעומד מרובה על הפרוץ אלא במה שהוא מן הקורה או מן הלחי ולהלן".

ולכאורה כוונתו דמכיון שאין דין שהרוח הרביעית יהיה עומ"ר [דשרי אפילו פרוץ במלאו], לכן לא מתיחסים לכלל הרוח ביחד, אלא דנים רק על מה שצריכים להתיר, ומאחר והפתח הגדול ניתר ע"י לחי או קורה, לכן מתיחסים לה' אמות שבצד לבד, די שם פתח שצריך להתיר אותו ע"י עומ"ר. ויש לפרש כן גם ברש"י דאחרי שדנים על אותו מקום בעומ"ר, ממילא חשיב עומ"ר גם לענין אתי אוירא, דמבטל את האויר ואין אוירא דהאי גיסא דמבטל ליה קצ"ב.

וע"ע (להלן סי' כד') בדברי המ"ב (שסב' סקמ"ה ובשעה"צ סקל"א), ומש"כ לפרש בדבריו.

בדינא דרב יהודה, פרש"י "ונמצאו חמש אמות אלו סתומות, שפרצת שתי האמות ניתרת בעומד מרובה עליהן" קצ"ב.

מבואר ברש"י שההיתר של הפרצה ב' אמות שבצד הוא ע"י עומ"ר, "שפרצת שתי האמות ניתרת בעומד מרובה עליהן".

אמנם מלבד זה, יש עוד סיבה שרש"י צריך להגיע כאן לעומ"ר, והוא בשביל הדין של אתי אוירא. דעל הגמ' שאמרה "וירחיק אמה ויעשה פס אמה ומחצה וירחיק אמה ויעשה פס אמה ומחצה", פרש"י "דהשתא לא מצטרף אויר אמה עם אויר הפתח לבטל אמה ומחצה, דהא בטיל ליה אויר דזוטר מיניה". מבואר שגם מתי שהאויר קטן שייך אתי אוירא, לולא הסברה שעומ"ר מבטל את האויר, דלא בעי' שהאויר יהיה רחב יותר מהעומד, וכפי שיתבאר עוד להלן.

וכ"כ הרש"ש דלפי רש"י צריך לפרש כאן הא דלא אמרי' אתי אוירא משום דהאויר בטל ע"י עומ"ר.

אמנם עוד יתבאר להלן לפי הריטב"א והרשב"א, וכן לפי החזו"א, ביאור אחר בהא דלא אמרי' אתי אוירא בכה"ג, ולא משום עומ"ר.

✽ הערות והוספות ✽

קצ"ב יש כאן עוד נושא, והוא מש"כ תוס' דצריך לחי אחר להתירו, משום דלחי המופלג מהכותל לא הוי לחי. וענין זה יתבאר להלן סי' כט'.

קצ"ב וכמש"כ החזו"א (סח' סק"ב) "נראה דלא חשיב עומ"ר אלא כשיצטרף כל העומד שבדופן יהיה מרובה על כל הפרוץ שבדופן. אבל כשהפרוץ מרובה לא חשיב עומ"ר אף אי עומ"ר מכל צד על הפרוץ וכו', והא דסגי ברחב טו' ברוח רביעית והרחיק אמה ועשה פס אמה ומחצה והרחיק אמה ועשה פס אמה ומחצה, שאני התם דרוח רביעית כשר בפרוץ מרובה ואף בפרוץ במלאו, ואין צריך אלא למעט מעשר, הלכך כיון דה' אמות ניתרין בעומ"ר לא חשיב פרצת עשר".

בביאור דברי הגמ' ד"יעשה פס אמה ומחצה וירחיק שתי אמות ויעשה פס אמה ומחצה" לא מהני למ"ד עומ"ר מב' רוחות לא הוה עומד

ביארו הא דאין הלכה כאותה משנה מה"ט, אלא שהגמ' עדיין לא ידעה שגם אם עומ"ר מב' רוחות הוי עומד שייך לומר אתי אוריא [דלכאורה העומ"ר גובר על האויר], ולכן הגמ' תלתה את זה בעומ"ר מב' רוחות לא הוי עומד, דעד כמה דלא הוי עומד שפיר אמרי' אתי אוריא ומבטל לעומד, ונמצא פתח רחב מ"י.

ביאור רש"י דעד כמה דלא הוה עומד, פרוץ מרובה מבטל את העומד

אמנם רש"י לא הזכיר טעם דלא מהני האי עומד משום אתי אוריא, אלא דעד כמה דעומ"ר מב' רוחות לא הוי עומד ונמצא פרוץ רבה עליו ומבטלו ונמצא פתח רחב מעשר". והיינו שרש"י לומד שיש כאן פרוץ מרובה המבטל את העומד, ונמצא שאין כאן קנה הממעט את הפתח.

ויל"ע דמבואר בסוגיא להלן טז. דגם בפרוץ מרובה שאסור לזרוע כלאים כנגד הפרוץ, מ"מ כנגד העומד מותר. והיינו דלמרות שבעומ"ר העומד מבטל את האויר וסותם אותו, זה דוקא בעומ"ר שגודר את כל הרוח, אבל פרוץ מרובה זה סה"כ דין שלא מצליח לגדור את כל הרוח, אבל העומד לא מתבטל ולכן מותר לזרוע כנגדו. וצ"ע איך אמר רש"י כאן שהפרוץ מבטל את העומד.

ולכאורה מבואר כאן חילוק דלמרות שביחס לכנגדו אין הפרוץ מרובה מבטל את העומד, מ"מ ביחס לאותו רוח הפרוץ

הגמ' שואלת "יעשה פס אמה ומחצה וירחיק שתי אמות ויעשה פס אמה ומחצה, שמע מינה עומד מרובה על הפרוץ משתי רוחות לא הוי עומד".

ביאור רעק"א שאין פס יכול למעט את הפתח מעשר

רעק"א (שסג' על המ"א סקל"ה) כותב "והרי במאי דפרכינן אח"כ ואמאי יעשה פס אמה וכו' ולא ידע לסברא דאתי אוריא דה"ג וכו' ואעפ"כ ל"ה מהני פס כ"ש באמצע", מזה מוכח כסברתו הנ"ל דאין הלכה כאותה משנה של תני לוי משום דאין בכח הקנה למעט את הפתח לפחות מ"י. וזו ג"כ כוונת הגמ' כאן דאם עומ"ר מב' רוחות לא הוי עומד, ממילא נמצא פתח רחב מ"י, דאין בכח הקנה אמה ומחצה שבאמצע למעט את רוחב הפתח.

ביאור לפי הראשונים דעד כמה דלא הוה עומד שייך לומר אתי אוריא

אמנם לפי הראשונים שלמדו שלולא אתי אוריא שפיר הוי מהני קנה למעט את הפתח מעשר, ה"ה כאן דהיה צריך להועיל האי עומד למעט את הפתח.

וצ"ל דקושית הגמ' היא מדין אתי אוריא, דאתי אוריא מבטל להאי עומד ונמצא שאין קנה שימעט את הפתח מ"י.

ומש"כ רעק"א דהגמ' עדיין לא ידעה להאי סברה דאתי אוריא. נראה דהגמ' ודאי כבר ידעה מהאי סברה, וכמו שכבר בע"א

להתיר אותו גם ע"י לחי או קורה. וביותר ילה"ק מ"ט לא חשיב שיש לו לחי, הרי יש פס אמה וחצי סמוך לכותל המבוי ושפיר משמש כלחיקצד.

אלא זה רש"י לשיטתו שפירש להלן "דילמא שביק פתחא רבה, ובטיל תורת פתח מיניה, ובטיל לחי המתקוקן בו", וכ"כ לעיל (ה). ד"ה מתיר) "שבקי פתחא רבה ועיילי ונפקי בההיא פירצה ובטיל ליה פתחא קמא ובטלה קורה דידיה". מבואר דתיקון לחי וקורה מועיל רק בפתח העיקרי של המבוי, אבל בשאר הפתחים לא מהני תיקון לו"ק. ומעתה א"ש דלפתח ב' אמות צריך דוקא תיקון של עומ"ר.

אמנם הא גופא צ"ע בדברי רש"י, מ"ש כדינא דלוי שניתר גם הפתח השני ע"י לחי או קורה, ומ"ש מהפתח ב' אמות שלא ניתר בלו"ק אלא רק בעומ"ר. ונראה לחלק דבציור של כ' אמות, ב' הפתחים שוים ולא אמרי' שבקי פתחא רבה כו', ושפיר ניתרים תרוויהו בלו"ק. וכן הוא מבואר בגאו"י (ד"ה והא דאמרינן), עיי"ש.

ביאור נוסף ברש"י דעד כמה דלא הוה עומד, שייך לומר אתי אורא

אמנם אכתי צ"ע לפי רש"י, דעד כמה שביאר בע"א דאין הלכה כאותה משנה משום דאתי אורא, נמצא שהגמ' כבר ידעה מהאי סברה [דלא כרעק"א], ומ"ט לא פירש כאן את קושית הגמ' מדין אתי אורא.

מבטל אותו כמאן דליתא, וממילא אין כאן עומד שימעט את הפתח מעשר "ונמצא פתח רחב מעשר".

ביאור מדוע רש"י לא פירש כן הא דאין הלכה כאותה משנה

אמנם אכתי צ"ע, דעד כמה שמבואר ברש"י שגם בלי הדין של אתי אורא, אין הקנה ממעט את הפתח מעשר משום "פרוץ מרובה", א"כ מ"ט רש"י בע"א ביאר דאין הלכה כאותה משנה משום דאתי אורא, תיפו"ל מצד פרוץ מרובה.

ונראה ליישב בס"ד, דהנה יל"ע לרש"י מהיכ"ת לדון כאן מדין פרוץ מרובה, הרי דין זה שייך במקום שצריך עומ"ר וליכא, אז הפרמ"ר מבטל את העומד, אבל ברוח רביעית של מבוי כשר אפילו פרוץ במלואו, ומה שייך כאן דין זה.

אלא נראה דמה ששייך כאן דין פרמ"ר הוא משום שצריך עומ"ר כדי להתיר את הפתח ב' אמות, ועד כמה שאין עומ"ר ממילא יל"ד משום פרמ"ר דמבטל את העומד. משא"כ בדין של תני לוי שיש פתח רחב כ' אמות והניח קנה באמצע, שם בכלל לא באים לדון מדין עומ"ר, וממילא לא שייך בזה דין של פרמ"ר מבטל לעומד, ושפיר ממעט אותו קנה את הפתח לפחות מעשר.

אמנם יל"ע הא גופא מדוע צריך עומ"ר להתיר את הפתח ב' אמות, הרי אפשר

✽ הערות והוספות ✽

¹²⁷ וכמבואר בתוס' שביארו בציור של רב יהודה שצריך לחי אחר, ולא יכול לסמוך על הפס ב' אמות, משום שהוא רחוק מהכותל יותר מג"ט. מבואר דלולא זה שפיר אפשר לסמוך על הלחי הזה. ולכן כאן שהפס אמה וחצי סמוך לכותל שפיר מהני כלחי לפתח הקטן.

אזירא לבטולי הא פס, ומצטרף עם אזיר
הפתח, ונמצא דפרוץ מרובה על עומד דפס
שלישי". ומבואר דלמרות שמדבר בדין של
אתי אזירא נקט לשון של "פרוץ מרובה",
והוא מבואר כנ"ל.

ולפי"ז לא קשיא כל השאלות ששאלנו לעיל
על דברי רש"י. ואכתי צ"ב.

ביאור לפי הר"ן דעד כמה שאין עומד "חשוב" שייך לומר אתי אזירא

ועד"ז מתבאר ג"כ בר"ן, דיתבאר להלן
שהר"ן למד דדין אתי אזירא תלוי בדין
עומ"ר, דכל מה שאומרים אתי אזירא היינו
בכה"ג שאין בכח העומד לגדור וממילא
האזיר חשוב ואמרי' אתי אזירא [ומכח זה
ביאר שאלת הגמ' להלן דפרוץ כעומד אסור,
דהכוונה שהאזיר חשוב וממילא אמרי' אתי
אזירא]. ולפי"ז י"ל דזו גם כוונת הגמ' שאמרה
ש"מ עומ"ר מב' רוחות לא הוי עומד, דהאזיר
חשוב יותר מהעומד, וממילא שייך לומר אתי
אזירא ומבטל לעומד, ושוב הוי פתח רחב
מעשר.

תירוץ הגמ' דגם אם עומ"ר מב' רוחות הוה עומד, אתי אזירא דה"ג ודה"ג ומבטל ליה

ביאור לפי הראשונים שהתחדש דאתי אזירא גובר על עומ"ר

לפי הראשונים דהו"א שעומ"ר גובר על אתי
אזירא, התחדש בתירוץ דאדרבה אתי
אזירא גובר על עומ"ר.

אמנם בביאור אם זה דין שהתחדש באופן
כללי דתמיד אתי אזירא גובר, מצאנו
בזה כמה שיטות:

ושמעתי לפרש דלעולם י"ל דכוונת רש"י
כאן מדין אתי אזירא, ומה שהזכיר
פרוץ מרובה, היינו משום דזה עיקר דין אתי
אזירא שהאזיר המרובה מבטל לעומד, ומה
שצריך שיהיה אזיר גם בצד השני, היינו
משום דלולא כן היינו דנים על העומד בנפרד
ועל האזיר בנפרד, ולא היה אחד מבטל את
השני, אבל כשיש אזיר מב' רוחות, דנים את
העומד ביחס לאזיר, והפרוץ מרובה מבטל
אותו.

וכן כתבנו לבאר (להלן סי' כז') בדברי רש"י
(טז). לגבי הברייתא שאמרה דאם יש
עומד פחות מד"ט ופרמ"ר, דאסור לזרוע
אפילו כנגד העומד משום כלאים, ובטעם
הדבר כתב רש"י (בד"ה צריך) דהוא מטעם
דאתי אזירא דה"ג ודה"ג ומבטל ליה. ואח"כ
כתב (בד"ה כנגד) דטעמא משום ד"אתי אזיר
המרובה ומבטל לעומד דאפילו כנגדו אינו
מתיר".

וכן נראה לסייע מלשון המאירי שביאר בצירור
של פרוץ כעומד "דהאי פס שלישי אינו
מרובה על אזיר הסמוך לו מימינו, ואתי ההוא

והגמ' מתרצת "לעולם אימא לך הוי עומד
ושאני הכא דאתי אזירא דהאי גיסא
ואזירא דהאי גיסא ומבטל ליה".

ביאור לפי רעק"א שהתחדש דין דאתי אזירא

לפי רעק"א, התחדש בתירוץ של הגמ' האי
דינא דאתי אזירא, דמעיקרא הגמ' לא
ידעה להאי סברה.

וצ"ב מה הגמ' תירצה דאפילו אם עומ"ר מב' רוחות הוי עומד אמרי' אתי אורא, מ"ש מכל עומ"ר דלא אמרי' אתי אורא.

וכמו"כ לפי הר"ן דדוקא באויר "חשוב" אמרי' אתי אורא, צ"ע מה השתנה בדחית הגמ', הרי אם עומ"ר מב' רוחות הוי עומד, א"כ אין אויר חשוב.

ומתרץ הרש"ש דמה שרש"י אמר דעומ"ר גובר על אתי אורא, היינו דוקא מתי שיש עומד מרובה מצד עצמו, אבל בכה"ג שהעומד מרובה נוצר ע"י צירוף ב' רוחות, א"כ אמרי' מאי חזית לדון שיש כאן עומ"ר מב' רוחות, אדרבה יתבטל העומד ע"י האוירים מב' רוחות ושוב אין עומ"ר. וכ"כ הגאו"י.

וי"ל דגם לפי הר"ן זה מה שהתחדש במסקנה דאמרי' מאי חזית לצרף את ב' העומדים, אדרבה יבאו ב' האוירים [החשובים מהעומד שבינתיים] ויבטלו את העומד, ושוב אין עומ"ר.

ויעוי' עוד באפיקי ים (ח"ג סי' יח') שביאר בענין אחר, דעומ"ר מב' רוחות מהני להצטרף לשיעור מחיצה [שהתורה אמרה שיעור מחיצה הוא רוב הדופן, ולא צריך לגדור את כולו], אבל לדין הנוסף שעומ"ר סותם את האויר, זה דוקא בעומ"ר מרוח אחת. וממילא בעומ"ר מב' רוחות אפילו אם הוי עומד, מ"מ האויר לא נסתם ואמרי' אתי אורא דה"ג ודה"ג ומבטל ליה.

אמנם הרש"ש והגאו"י למדו שאין בזה חילוק, דלמ"ד עומ"ר מב' רוחות הוי עומד, דינו כמו עומ"ר מרוח אחת שסותם את האויר.

לפי החזו"א ופשטות הראשונים התחדש דתמיד אתי אורא גובר

החזו"א (מכתבים שנד' בס' שלום יהודה תשובה יג') ביאר ד"אין כוונת הגמ' כאן משום ריעותא דהעומד מב' צדדין, שאם אפשר להתחיל לדון בעומ"ר ולסתום האויר כשעומ"ר מצד אחד ה"ה מב' צדדין", והיינו דסבר שאין מקום לחלק בין אויר מב' רוחות או מרוח אחת, ואם רואים דבעומ"ר מב' רוחות אמרי' אתי אורא, ע"כ "שקדם לעולם האויר דה"ג ודה"ג ומטל ליה לעומד, וממילא אין כאן עומד מרובה".

והיינו שזה כלל שהתחדש דתמיד אתי אורא גובר על עומ"ר. והא דבציור של רב יהודה ובהרחיק אמה ועשה פס אמה וחצי לא אמרי' אתי אורא, זה דין כללי דאויר "קטן" לא יכול לפעול אתי אורא.

וכן נראה לפי פשטות הריטב"א והרשב"א דהתחדש דתמיד אתי אורא גובר, וכמו החזו"א.

[אמנם] לפי מה שנכתוב להלן ביאור חדש בשיטת הריטב"א [והרשב"א], א"כ התחדש כאן דמתי שיש אויר "גדול" אז אתי אורא גובר על עומ"ר, אבל בציור של רב יהודה שהאויר קטן, בזה אין סיבה להקדים את האויר ואדרבה עומ"ר גובר].

לפי רש"י ולפי הר"ן התחדש דאתי אורא גובר מתי שאין עומ"ר מצד עצמו

רש"י (ד"ה וירחיק) ביאר הא דלא אמרי' אתי אורא מתי שהאויר קטן, משום ד"בטיל ליה אויר דזוטר מיניה" [ולא משום שאויר "קטן" לא יכול לפעול אתי אורא].

בביאור דברי הגמ' ד"יעשה פס אמה וירחיק אמה ויעשה פס אמה וירחיק אמה ויעשה פס אמה" לא מהני למ"ד פרוץ כעומד אסור

עומד, וק"ו כאן שיש עומ"ר מב' רוחות ואין הפרצה מרובה על העומד דהוי עומד.

ומתרץ הר"ן דלעולם אין כוונת הגמ' שלא יועיל משום דפרוץ כעומד אסור, דסו"ס יש כאן עומ"ר מב' רוחות וסגי בזה. אלא כוונת הגמ' שלא יועיל משום דאתי אוריא ומבטל ליה, והגמ' סברה שדין אתי אוריא תלוי בדין עומד כפרוץ, דאתי אוריא נאמר רק מתי שהאוריר מב' רוחות חשוב יותר מהעומד, ולכן דוקא אם עומד כפרוץ אסור יש חיסרון של אתי אוריא [משום שהאוריר חשוב], משא"כ אם עומד כפרוץ מותר נמצא שהעומד הוא חשוב יותר מהפרוץ שבצד אחד, ובזה לא אמרי' אתי אוריא.

ולמרות דלעיל אמרי' אתי אוריא אפילו אם עומ"ר מב' רוחות הוי עומד, ולא אמרי' דהעומד חשוב יותר ואין בכח האוריר לבטלו. החילוק הוא כמבואר ברש"ש ובגאון"י דדוקא בעומ"ר מב' רוחות דהוי עומד ע"י צירוף ב' רוחות, אמרי' מאי חזית לצרף את ב' העומדים, אדרבה יבואו ב' האורירים [דשתיהם חשובים מהעומד] ויבטלו את העומד ושוב אין עומ"ר. משא"כ כאן שאם פרוץ כעומד מותר, נמצא העומד חשוב מהאוריר מצד עצמו, ובזה אין סברה של מאי חזית.

והגמ' בתירוץ חוזרת בה דלעולם אמרי' אתי אוריא אפילו אם אין האוריר מב'

הגמ' שואלת "ויעשה פס אמה וירחיק אמה ויעשה פס אמה וירחיק אמה ויעשה פס אמה" לא מהני למ"ד פרוץ אסור".

ביאור לפי רעק"א שאין קנה יכול למעט את הפתח מי'

לפי רעק"א דקנה לא ממעט את הפתח לפחות מי', י"ל דזו שאלת הגמ', דבשלמא אם עומד כפרוץ מותר נמצא שכל החמש אמות סתומות, ושפיר ממעט את הפתח לפחות מעשר. אבל אם עומד כפרוץ אסור, אפילו נימא שהעומד לא מתבטל^{קצ"ה}, מ"מ אין בכח העומד למעט את הפתח לפחות מעשר, לשיטתו דגם לולא הדין של אתי אוריא אין הלכה כאותה משנה, משום דאכתי איכא בסה"כ אוריר יותר מי' אמות.

אבל לפי הראשונים שחולקים על רעק"א דקנה כן יכול למעט פתח משיעור י', צ"ע מ"ט למ"ד פרוץ כעומד אסור אין העומד ממעט את הפתח לפחות מי'.

ביאור הר"ן דלמ"ד עומד כפרוץ אסור שפיר אמרי' אתי אוריא, דהוא אוריר "חשוב"

הראשונים שואלים מאי הו"א לגמ' שלא יועיל משום דעומד כפרוץ אסור, הרי הגמ' כבר אמרה דעומ"ר מב' רוחות הוי

✽ הערות והוספות ✽

^{קצ"ה} כמבואר ברש"ש דפרוץ כעומד לא עושה "ביטול". וכמו"כ מדין אתי אוריא נימא דלא אמרי' אתי אוריא באוריר השוה לעומד.

והיינו דהו"א דאתי אורא נאמר דוקא כשהאור מרובה על העומד מב' רוחות, ללא כל קשר לדין פרוץ כעומד מותר או אסור. ולכן כוונת הגמ' רק מצד עומד כפרוץ אסור.

וההכרח לדבריהם, דביארנו לעיל [לפי הראשונים] בעומ"ר מב' רוחות דהתחדש בתירוץ הגמ' דאתי אורא קודם וגובר על עומ"ר. וממילא הוקשה להם מאי הו"א דאם פרוץ כעומד מותר לא אמרי' אתי אורא, הרי אתי אורא גובר על העומד. ולכן הוכרחו לפרש שיש כאן סיבה צדדית שלא לומר אתי אורא.

והוסיפו לשאול דאם כוונת הגמ' רק מצד פרוץ כעומד, מאי הו"א לגמ' שלא יועיל משום דעומד כפרוץ אסור, הרי הגמ' כבר אמרה דעומ"ר מב' רוחות הוי עומד, וק"ו כאן שיש עומ"ר מב' רוחות ואין הפרצה מרובה על העומד דהוי עומד. ותירצו דאנה"ג הגמ' כאן חוזרת לשאול דש"מ דעומ"ר מב' רוחות לא הוי עומד ועומד כפרוץ אסור.

והגמ' בתירוץ חוזרת בה דלעולם אמרי' אתי אורא אפילו אם אין האור מב' הרוחות מרובה על העומד, דסגי במה שהאור מרובה ברוח אחד.

קושיות על פירוש זה

אמנם צ"ע לפירוש זה דאם הגמ' לא שאלה מדין אתי אורא, מה אכפ"ל דעומד כפרוץ אסור הרי סו"ס יש כאן עומד שממעט את הפתח מ' [למאי דס"ל דקנה ממעט את הפתח מעשר, דלא כרעק"א]¹³⁹.

הרוחות חשוב על העומד שבינתים, אלא סגי במה שיש אור חשוב מצד אחד.

ביאור הגאו"י דלמ"ד עומד כפרוץ אסור שפיר אמרי' אתי אורא, משום שהעומד לא סותם את האור

הגאו"י מבאר ג"כ את כוונת הגמ' על דרך הר"ן מטעם אתי אורא, אמנם לא כמו הר"ן דתלוי ב"חשיבות", אלא דהגמ' סברה דאם עומד כפרוץ מותר העומד סותם את האור וממילא לא שייך לומר אתי אורא, דאין אור, וע"כ ש"מ דעומד כפרוץ אסור ולכן שייך לומר אתי אורא.

וגם לדבריו צריך לחלק כנ"ל דדוקא בעומ"ר מב' רוחות שהוא ע"י צירוף אמרי' מאי חזית דמבטל העומד לאור וממילא אין אתי אורא, אדרבה נימא אתי אורא מב' רוחות ושוב אין עומד. משא"כ כאן שפרוץ כעומד מותר הוא מצד עצמו בלי צירוף, בזה לא שייך מאי חזית ולא אמרי' אתי אורא.

והגמ' בתירוץ חוזרת בה דלעולם גם אם עומד כפרוץ מותר, אין העומד מבטל את האור, אלא רק נאמר דין "לא תפרץ רובה" (כמבואר בגמ' טו:), וממילא יש אור דנימא אתי אורא.

פשטות הריטב"א והרשב"א דהגמ' סברה שלא שייך אתי אורא באור "שוה", וכוונתה רק מדין פרוץ כעומד אסור

הריטב"א והרשב"א ביארו דהו"א לגמ' "דבהא ליכא למימר דאתי אורא מהאי גיסא ואורא מהאי גיסא ומבטל ליה, שהרי העומד שוה לפרוץ שמן הצד האחד",

✻ הערות והוספות ✻

¹³⁹ את הקושיא הזאת אפשר ליישב בב' אופנים: א. דסברו שגם פרוץ כעומד עושה "ביטול", וזו כוונת הגמ' ש"מ פרוץ כעומד

ומכח הקושיא הנ"ל, שמעתי לפרש קצת בענין אחר בריטב"א [וברשב"א], וכדלהלן:

דהנה ביארנו דההכרח של הריטב"א והרשב"א לפרש דלא אמרי' אתי אורא מטעם שאין האויר מרובה על העומד, הוא משום שהתחדש בעומ"ר מב' רוחות דאתי אורא גובר, והוקשה להם דה"ה בפרוץ כעומד גם אם ס"ל דמותר מ"מ אתי אורא גובר והיה צריך להיות דין של אתי אורא, ומכח זה כתבו הראשונים דהו"א של הגמ' הוא דלא אמרי' אתי אורא כשאין האויר מרובה על העומד.

וי"ל דמה שביארו כן הוא דוקא לצד שפרוץ כעומד מותר, דאז הוקשה להם מ"ט אתי אורא לא גובר על העומד, ועל זה אמרו דכל מה שאומרים שאתי אורא קדים וגובר על עומ"ר היינו דוקא מתי שהאויר "מרובה" על העומד, דאז יש מקום להבין שנקדים את האויר לעומד הקטן, ולא אם האויר שוה לעומד, דאז אין סיבה לומר שאתי אורא יגבור על העומד, אלא אדרבה העומד יגבור על האויר¹³⁷.

אבל למ"ד פרוץ כעומד אסור לא צריך להאי טעמא כלל, דהרי בין כך אין בכח העומד להתיר את האויר, ונמצא דאף אם נדון

וביותר קשה בריטב"א, דאם כדברינו שהו"א של הגמ' דאתי אורא נאמר דוקא כשהאויר מרובה על העומד מב' רוחות, ללא כל קשר לדין פרוץ כעומד מותר או אסור, נמצא שמה שהגמ' תירצה דסגי שיש אור גדול בצד אחד, זה גם לא קשור למח' אם פרוץ כעומד מותר או אסור.

וצ"ע דהריטב"א (טז:) כתב "דכל היכא דאיכא עומד כפרוץ דינו כעומ"ר לכל דבריו, ואפי' היכא דאיכא אורא דהאי גיסא ומהאי גיסא דנפיש כל חד וחד כעומד לא מיבטיל ליה לעומד". מבואר דהא דלא אמרי' אתי אורא בב' אוירים שוים הוא מכח הא דעומד כפרוץ חשיב כעומ"ר, אבל למ"ד אסור אנה"נ דנימא אתי אורא גם בב' אוירים שוים.

וכן מבואר עוד בהמשך דבריו "וטעמא דמילתא דלא שייך למימר הכי [בעומ"ר מב' רוחות אלא דאיכא אורא דחד גיסא עדיף מן העומד וכו']", אבל כעומד מרוח אחת או עומד כפרוץ מכיון דס"ל שהוא כעומ"ר, בהא ליכא למאן דאמר". וזה צע"ג.

ביאור חדש בריטב"א [וברשב"א] דלמ"ד עומד כפרוץ אסור שפיר אמרי' אתי אורא אפילו באויר השוה לעומד

✽- הערות והוספות -✽

אסור, דהפרוץ מבטל את העומד, וממילא אין קנה שימעט את הפתח מעשר. ואל תקשי א"כ איך הגמ' מתרצת דגם אם פרוץ כעומד מותר אמרי' אתי אורא, הרי העומד מבטל את האויר. דאנה"נ כבר ביארנו לפי הראשונים שהתחדש [בעומ"ר מב' רוחות] דתמיד אתי אורא קודם וגובר על עומ"ר, וה"ה כאן שאתי אורא יגבור על פרוץ כעומד. ב. עוד אפשר לפרש דאנה"נ לעולם העומד ממעט את הפתח מעשר, וקושיית הגמ' אינה דנמצא פתח רחב מעשר, אלא קושיית הגמ' היא דמאחר ואיירי שלא עושה תיקון לחי או קורה לפתח הקטן, אלא נותר בעומ"ר, אם עומד כפרוץ אסור נמצא שאין תיקון לפתח הקטן. [ודוקא בשאלה הקודמת של הגמ' ששאלה שיעשה פס אמה וחצי מכאן ומכאן, שם השאלה מתפרשת דהאויר מבטל את העומד ונמצא פתח רחב מעשר, משום דשם לא שייך לשאול שהפתח הקטן אין לו תיקון, דהרי הפס אמה וחצי גופי' הוי תיקון לחי מאחר והוא צמוד לכותל. משא"כ כאן דהפתח אמה האמצעי אין לו תיקון, דהפס מרוחק מכותל המבוי יותר מג"ט.

¹³⁷ ודלא כהחזו"א (מכתבים שלום יהודה אות יג') שלמד דהתחדש כלל דתמיד אתי אורא גובר על עומ"ר.

העומד [דבלי זה מהיכ"ת להקדים דין אתי אוריא, אדרבה נימא עומ"ר], ה"ה בעומ"ר מב' רוחות דלא נימא אתי אוריא אא"כ האויר מרובה על העומד, והרי אין האויר מרובה על העומד מב' רוחות, ומהיכ"ת להקדים דין אתי אוריא, אדרבה נימא עומ"ר מב' רוחות מתיר את האויר.

ועל זה תירצו דאנה"נ כוונת הגמ' לשאול דממילא ש"מ נמי דעומ"ר מב' רוחות לא הוי עומד, ולכן שייך לומר אתי אוריא אפילו שאין האויר מרובה על העומד, משום שאין כאן נידון מי להקדים, דאפילו אם נדון על העומד תחילה אכתי יהא האויר חשוב כפרוץ.

דברי רש"י

רש"י מפרש את קושית הגמ' ד"כל אמת פרוץ אוסרת עומד שאצלה ונמצא שאין כאן סתימה". ויל"ע בכוונת דבריו.

וכפשוטו יש מקום לפרש דכוונת רש"י כמו לעיל [בעומ"ר מב' רוחות] שהעומד מתבטל ונמצא פתח רחב מעשר. ובביאור דברי רש"י לעיל הזכרנו ב' מהלכים, וגם כאן יהיה תלוי בזה:

על העומד תחילה אכתי יהא אויר חשוב כפרוץ, ובזה היה פשוט דאמרי' אתי אוריא אפילו אם אין האויר מרובה על העומד. ובזה מתבארים היטב דברי הגמ' ש"מ פרוץ כעומד אסור, וממילא אתי אוריא ומבטל את העומד, ונמצא פתח רחב מי'.

ולפי"ז הדברים נפלאים, דגם בתירוץ הגמ' שהתחדש דאויר שוה מצד אחד ג"כ מצטרף לאתי אוריא [ומ"מ בעי' שיהיה אויר "גדול" בצד השני], זה דוקא למ"ד פרוץ כעומד מותר, שצריך כח מיוחד שהאויר יגבור על העומד ולא העומד על האויר, ולכן בעי' לזה שיהיה האויר מרובה על העומד לפחות מצד אחד. אבל למ"ד פרוץ כעומד אסור בין כך אין בכח העומד להתיר את האויר ולא היה צד שהעומד יגבור על האויר, ולכן בזה פשוט דגם אם האויר שוה מב' רוחות אמרי' אתי אוריא, וכמבואר בריטב"א דלמ"ד אסור אמרי' אתי אוריא גם בב' אוירים שוים^{קצ"ח}.

ומה שהקשו הרשב"א והריטב"א מאי הו"א דפרוץ כעומד אסור, הרי בעומ"ר מב' רוחות אמרי' דהוי עומד. י"ל דכוונתם לשאול דלפי ההו"א דאם פרוץ כעומד מותר לא אמרי' אתי אוריא אא"כ האויר "מרובה" על

✻ הערות והוספות ✻

^{קצ"ח} ולמרות שעיקר ההכרח הוא בריטב"א, נראה לפרש כן גם ברשב"א כדי שלא יקשה הקושיא הראשונה דסו"ס העומד ממעט את הפתח מי'. וכמו"כ יש דיוק ברשב"א לפרש כן, דהנה פירשנו לעיל דהרשב"א למד בעומ"ר מב' רוחות שהתחדש דתמיד אתי אוריא קדים וגובר על עומ"ר [ומה"ט הוכרח לפרש כאן טעם חדש מדוע הו"א דלא אמרי' אתי אוריא]. ומעתה הא דבעומ"ר לא אמרי' אתי אוריא, ע"כ א"א לפרש כמו רש"י דהעומד מבטל לאויר, דהרי ס"ל דאתי אוריא גובר. אלא צ"ל דס"ל דגם אחרי שהגמ' חידשה דאמרי' אתי אוריא אפילו אם אין האויר מרובה על העומד, מ"מ זה דוקא באויר "שוה", אבל באויר "קטן" ודאי לא אמרי' אתי אוריא. ומעתה צ"ע דהרשב"א **בעבוה"ק** (ש"ב ס"ב) פירש הא דלא אמרי' אתי אוריא בעומ"ר משום ד"נמצאו הפסין שבצדדין יתירים על הפרוץ שמהן ולכתלים וה"ז כעומד וכו' שכל שהפס רבה על האויר שבינו ובין הכותל נידון כעומד", מבואר שכן ביאר את הטעם כמו רש"י משום עומ"ר [ולא משום שהאויר קטן], וצ"ע מדוע הוזקק לכך.

אמנם לפי מה שפירשנו במהלך החדש, יש ליישב דלעולם ס"ל לרשב"א דמדינא דאתי אוריא שפיר שייך לבטל גם ע"י אויר קטן. וטעמו של הרשב"א דבעומ"ר לא אמרי' אתי אוריא, היינו משום דכל מה שדין אתי אוריא גובר על עומ"ר, היינו דוקא באויר "גדול" או לכה"פ "שוה", אבל באויר "קטן" אין סיבה להקדים את האויר לעומד, אלא אדרבה ננים על העומד תחילה והוה עומ"ר ושוב אין כאן אויר שיבטל את העומד. דומש"כ הרשב"א דהטעם שבזה לא אמרי' אתי אוריא, משום דהעומ"ר גובר ומבטל לאויר, ושוב אין אויר שיבטל לעומד. [וע"ע להלן סי' כח' שכתבנו ליישב עוד רשב"א עפ"י מהלך זה].

ביאור א' ברש"י

לפי פשטות דברי רש"י לעיל דהעומד מתבטל מדין פרוץ מרובה, ה"ה כאן דהפרוץ כעומד למ"ד אסור הוה כמו פרוץ מרובה שמבטל את העומד. והא דאין כאן חיסרון של אתי אורא, י"ל דהו"א דלא אמרי' אתי אורא באויר שוה לעומד [אפילו למ"ד אסורקצט].

ואל תקשי א"כ איך הגמ' מתרצת דאפילו אם עומ"ר מב' רוחות הוי עומד אמרי' אתי אורא, הרי רש"י ס"ל בעומ"ר דהעומד מבטל את האויר ולא אמרי' אתי אורא, וה"ה בפרוץ כעומד מותר שהעומד מבטל את האויר היכי אמרי' אתי אורא?.

דיש לחלק דבשאלה הגמ' דיברה למ"ד עומד כפרוץ אסור, והיינו ד"הכי אגמריה רחמנא למשה גדור רובה" (להלן טו:), וממילא זה דין על כל הרוח שצריך להיות גדור, ועד כמה שגדר רק חצי שוה לא מספיק לגדור את הרוח, אז אדרבה הפרוץ מבטל את העומד כמאן דליתא, דרוח זה אינו גדור, ולכן שפיר שאלה הגמ' דהעומד בטל ונמצא פתח רחב מעשר. ובתירוץ שהגמ' מדברת למ"ד עומד כפרוץ מותר, הגדר בזה ד"הכי אגמריה

רחמנא למשה לא תפרוץ רובה" (להלן טו:), והיינו שאין דין לגדור את כל הרוח אלא לגדור חצי, ממילא בזה אין דין שהעומד מבטל את האויר, ולכן שפיר שייך דין אתי אורא?.

ביאור ב' ברש"י

ולפי הביאור הנוסף שביארנו ברש"י לעיל דהאויר מתבטל ע"י פרוץ מרובה הכוונה מדין אתי אורא, גם כאן יש לפרש כוונתו דלמ"ד פרוץ כעומד אסור שפיר י"ל אתי אורא ונמצא פתח רחב מעשר.

והא דלמ"ד מותר לא אמרי' אתי אורא, י"ל פ כמש"כ הגאון"י דהו"א שפרוץ כעומד סותם את האויר ונמצא שאין כאן אויר, וזה גופא משתנה בתירוץ הגמ' דפרוץ כעומד לא עושה ביטול, אלא התחדש דסגי בחצי גידור להתיר רשות, וכלשון הגמ' טו: "לא תפרוץ רובה", וממילא האויר קיים ואמרי' אתי אורא.

ביאור ג' ברש"י

הרש"ש מדייק בלשונות, דדוקא עומ"ר עושה ביטול, דאמרי' "הוי עומד"

❦ הערות והוספות ❦

^{קצט} הכוונה בזה לאפוקי ממה שביארנו בריטב"א וברשב"א דאור"י שוה"ה הוא חיסרון רק למ"ד מותר, אבל למ"ד אסור שפיר אמרי' אתי אורא גם באויר שוה לעומד. והטעם דרש"י לא חילק כן, הוא לשיטתו שלמד דהא דאמרי' אתי אורא בעומ"ר מב' רוחות, אין זה כלל דאתי אורא גובר על עומ"ר, אלא סברה מיוחדת בעומ"ר מב' רוחות שהעומד נוצר ע"י צירוף ב' רוחות ומאי תזית וכו', אבל לעולם בעלמא עומ"ר גובר על אתי אורא. ומעתה אם מבואר כאן חילוק דבאויר שוה לא אמרי' אתי אורא, אין סיבה לומר כן למ"ד מותר יותר מאשר למ"ד אסור, דהרי גם למ"ד מותר הדין הוא שהעומד גובר [גם בלי סברות של אויר "שוה"], אלא ע"כ דהו"א שזה דין בכל אתי אורא דבע"י דוקא אויר מרובה על העומד. ודר"ק.

^י ולא מסתבר לומר שזה מה שמשתנה בתירוץ הגמ' דפרוץ כעומד לא עושה ביטול [כמו הגאון"י], דהרי ביארנו מה שרש"י לא הזכיר כאן טעם של אתי אורא משום דלא נאמר אתי אורא באויר "שוה", וא"כ זה מה שמשתנה בתירוץ, ולא משמע שיש ב' נושאים שהשתנו במסקנה.

^{יא} ועיקר הדברים מבוארים להדיא בר"ן (טו:): "דרב פפא ה"ק נהי דבפרוץ כעומד פרצה איכא, אפ"ה רחמנא אגמריה למשה דכל היכא דלא מיפרץ רובא סגי, ולרהבדי"י כל היכא דאיכא פרוץ לא שרי, דרחמנא אגמריה למשה גדור רובא".

וכמו"כ לא הזכיר שהשאלה היא ד"נמצא פתח רחב מעשר", אלא רק שאין כאן סתימה.

ויותר נראה לפרש דכוונת רש"י דנהי דפרוץ כעומד רק "אוסר" את העומד ולא מבטלו, והעומד קיים וממעט את הפתח לפחות מעשר, מ"מ אכתי קשה ד"אין כאן סתימה" להתיר את הפתחים הקטנים של אמה.

וביותר לפי מה שהקדמנו לעיל דנראה בדברי רש"י להלן (ד"ה דילמא שביק) ולעיל ה. (ד"ה מתיר) דלחי וקורה מתירים רק בפתח העיקרי של המבוי, אבל פתח הקטן נותר רק ע"י עומד. א"כ ודאי קשה איך נותר את הפתחים הקטנים, הרי אפילו אם יניח שם לחי או קורה לא יועיל.

יסוד מח' הראשונים בגדר אתי אוירא אם הוא דין ב"פרצה" או ב"אור"

האור], שאתי אוירא הוא דין מתי שיש עומד שלא מצליח לגדור את הפרוץ שבצידו, בזה אמרי' שהאור הוא "פרצה" ומבטל לעומד, אבל סתם "אור" אין בכחו לבטל עומד.

והיינו שנחלקו ביסוד דין אתי אוירא, האם הוא דין ב"פרצה" שמתי שהעומד לא מצליח לגדור או חל על האור שם פרצה ומבטל לעומד, או שהוא דין מציאותי דכל עומד הנמצא בין ב' אורים דינו להתבטל מכח האורים [בתנאים מסוימים, כגון שהוא אור גדול וכו'].

נפ"מ לפסי ביראות

ונפ"מ בזה מבוארת בדבריהם בריש עושין פסין (יז:), שהקשו [בפסי ביראות]

או "לא הוי עומד", משא"כ בפרוץ כעומד דנקט לשון "מותר" או "אסור", דאין מבטלים זה את זה.

ומעתה כבר בשאלה כשהגמ' אמרה ש"מ עומד כפרוץ "אסור", הגמ' כבר ידעה שעומד כפרוץ לא עושה ביטול, וא"כ העומד לא התבטל, ולא שייך לפרש כמו הביאור הא' הנ"ל דהגמ' סברה שהאור מבטל את העומד. ומסתימת לשון רש"י גם לא משמע כמו ביאור ב' דכוונתו מדין אתי אוירא.

דהנה לשון רש"י לעיל לגבי עומד"ר מב' רוחות "ונמצא פרוץ רבה עליו ומבטלו ונמצא פתח רחב מעשר", ואילו כאן מפרש "כל אמת פרוץ אוסרת עומד שאצלה, ונמצא שאין כאן סתימה". דכאן לא הזכיר "ביטול",

והנה למרות שביארנו גם בריטב"א וברשב"א שהגמ' שואלת מדין אתי אוירא, מ"מ מבואר חילוק יסודי בין הריטב"א והרשב"א לבין הר"ן, וכדלהלן.

הריטב"א והרשב"א תלו את דין אתי אוירא ב"גודל" האור [וביארנו או דזה תנאי בדין אתי אוירא שיהיה אור אחד גדול, או שזה נצרך כדי לקבוע אם להקדים דין אתי אוירא או להקדים דין עומד], ועד כמה שיש דין להקדים את האור שוב לא אכפ"ל שהעומד חשוב יותר מהעומד, דדין אתי אוירא לא תלוי בחשיבות של "פרצה" אלא בעצם מציאות של "אור".

משא"כ הר"ן למד שאתי אוירא תלוי רק ב"חשיבות" האור [ולא ב"גודל"

והיינו לטעמייהו, דלר"ן אתי אורא נאמר רק במקום שאין כח בעומד לפעול והאור חשוב "פרצה", וממילא בפסי ביראות שלא החשיבו את האור כ"פרצה" לא שייך דינא דאתי אורא, למרות שהאור גדול מהעומד. משא"כ לשאר הראשונים שלמדו שזה לא תלוי בחשיבות, לכן הוקשה להם דעד כמה שיש "אור" שהוא גדול מהעומד צריך להיות דין אתי אורא.

מאי טעמא הפשוטים לא מתבטלים ע"י אורא דהאי גיסא ודהאי גיסא, ומתרצים תוס' (ד"ה וארבעה) דאתי אורא הוא דין דרבנן, ובפסי ביראות הקילו והעמידו על דין דאורייתא²⁷. ואילו הר"ן מתרץ דמכיון שהקילו בפסי ביראות להתיר פרוץ מרובה, נמצא דהוה כמו עומד כפרוץ, ומאחר והעומד חשוב מהאור אין האור יכול לבטלו.

בביאור תירוץ הגמ' דגם אם פרוץ כעומד מותר אמרי' אתי אורא

גובר על עומ"ר הוא דוקא בכה"ג שהאור מרובה על העומד, אז התחדש בתירוץ הגמ' דלענין זה לא בעי' אור גדול מב' רוחות דוקא.

הגמ' מתרצת "לעולם אימא לך מותר ושאיני הכא דאתא אורא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה".

לפי הגאון"י התחדש דין בגדר פרוץ כעומד

לפי הר"ן ולפי החזו"א התחדש דין בגדר אתי אורא

אמנם לפי הר"ן דהו"א של הגמ' הוא בדינא דאתי אורא דבעי' אור חשוב מב' רוחות, אז בתירוץ התחדש בדינא דאתי אורא דסגי באור חשוב מצד אחד.

לפי הגאון"י לא התחדש בתירוץ הגמ' דין באתי אורא, אלא כבר בשאלה היה פשוט לגמ' דאמרי' אתי אורא אפילו אם אין האור מרובה על העומד, אלא דהו"א שפרוץ כעומד למ"ד מותר סותם את האור וממילא אין אתי אורא, ובתירוץ התחדש שהגדר הוא "לא תפרוץ רובה", אבל אין הוא סותם את העומד.

וכן לפי החזו"א שלמד דהו"א של הגמ' הוא באופן כללי בדין אתי אורא דלא אמרי' אתי אורא באור שאינו מרובה על העומד מב' רוחות, אז התחדש בתירוץ הגמ' דלעולם דינא דאתי אורא נאמר גם באור שוה לעומד.

לפי הריטב"א [והרשב"א] התחדש דין בקדימת אתי אורא על עומ"ר

לפי מה שביארנו בריטב"א [וברשב"א] דהוא סברה בדיני "קדימה" דהא דאתי אורא

✽ הערות והוספות ✽

²⁷ יש לציין מש"כ הת"י דדוקא שם שהפשוטים רחבים אמה לא אמרי' אתי אורא מדאורייתא, אבל בפס פחות מאמה שפיר אמרי' אתי אורא מדאורייתא.

אפשר להשתמש באויר הגדול לגבור על העומד.^ר

ביאור לשיטת רש"י הא דאמרי' אתי אוריא אפילו אם עומד כפרוץ מותר

הרש"ש שואל לפי רש"י דלא אמרי' אתי אוריא בעומד^ר משום "דהא בטיל ליה אויר דזוטר מיניה", מ"ט אמרי' כאן אתי אוריא, הרי אם פרוץ כעומד מותר, נמצא שהאויר בטל ואין כאן אויר לבטל את העומד.

ומתרוץ דיש לדקדק בלשונות, דלגבי עומד^ר מב' רוחות הגמ' נקטה לשון "הוי עומד", ואילו לגבי פרוץ כעומד הגמ' נקטה לשון "אסור" ו"מותר". והיינו דבפרוץ כעומד אין אחד מבטל את השני, מאחר ואין אחד רבה על השני, אלא הכל דין בגדירת הרוחות אם סגי בגדירת חצי או דבעי' גדירת רוב, וזה הצד דפרוץ כעומד מותר, היינו דסגי בגדירת חצי הרוח, אבל האויר לא התבטל, ולכן שייך דינא דאתי אוריא.

ויש לדייק דלכאורה למ"ד עומד כפרוץ מותר, הגדר הוא כמבואר בגמ' טו: ד"הכי אגמריה רחמנא למשה לא תפרוץ רובה" דלא נאמר דין לגדור את כל הרוח, אלא סגי בגדירת חצי^ר. ומעתה גם בעומד^ר לכאורה הגדר הוא דסגי בגדירת חצי, ולכן מה שגדר את רוב הרוח ודאי מועיל, אבל מג"ל שהתחדש עוד דין דבעומד^ר העומד מבטל וסותם את הפרוץ [דמה"ט לא שייך אתי אוריא], הרי לא נאמר דין לגדור את כל הרוח.

אם התחדש דוקא באויר שוה או אפילו באויר קטן

וכבר הבאנו דמבואר ברש"י דלא רק בגוונא שהאויר "שוה" לעומד אמרי' אתי אוריא, אלא אפילו אם האויר "קטן" מהעומד היה שייך אתי אוריא [לולא דהאויר בטל], ולכן נזקק לפרש להלן הא דבאמה אויר ואמה וחצי עומד לא אמרי' אתי אוריא משום ד"לא מצטרף אויר אמה עם אויר הפתח לבטל אמה ומחצה, דהא בטיל ליה אויר דזוטר מיניה".

אבל בחזו"א דס"ל דתמיד אתי אוריא גובר על עומד^ר, ממילא חייבים לפרש הא דלא אמרי' אתי אוריא בעומד^ר הוא דין בהלכות אתי אוריא דאויר "קטן" לא יכול לפעול אתי אוריא.

וגם זה נלמד מהגמ' כאן, דמבואר בגמ' דלדינא דאתי אוריא בעי' אויר חשוב בגודלו, והו"א דבעי' דוקא אויר "גדול", ועל זה הגמ' דוחה דאפילו באויר "שוה" אמרי' אתי אוריא, אבל לענין אויר "קטן" נשאר דבזה ודאי לא אמרי' אתי אוריא.

ולפי הריטב"א [והרשב"א] יש לפרש הא דלא אמרי' אתי אוריא בעומד^ר, משום דמכיון שיש כאן נושא של "קדימה", אז למרות שהתחדש בגמ' דלא בעי' אויר גדול מב' רוחות בשביל הדין קדימה, מ"מ לא יתכן שיהיה אויר "קטן" בצד השני, דא"כ שוב יקשה מהיכ"ת להקדים אתי אוריא, אדרבה עומד^ר יגבור שהוא גדול יותר מהאויר שבצד השני. ולכן דוקא אם בצד השני "שוה", אז

✽ הערות והוספות ✽

^ר וכמש"כ הר"ן (שם) "דרב פפא ה"ק נהי דבפרוץ כעומד פרצה איכא, אפ"ה רחמנא אגמריה למשה דכל היכא דלא מיפרץ רובא סגי".

חצי, מ"מ אם גדר את הרוב זה משפיע על כל הרוח דחשיב כולו סתום [וכבר עמד בזה האפיקי ים (ח"ג סי' יח)]. וצ"ב איפה התחדש דין נוסף זה.

אמנם ברש"י מבואר שיש ב' דינים, יש דין פרוץ כעומד שהתורה אמרה דהעיקר שלא תפרוץ רובה, ואין דין לגדור את הרוח. ויש עוד דין בעומ"ר דלמרות דסגי בגידור

בדינא דאתי אורא בב' אורים שוים

אמנם גם ברש"י מבואר כן, שביאר דאתי אורא "דהאי גיסא, פתח גדול. ודהאי גיסא, אמה הפרוץ ומבטל ליה לאמה העומד שאצל הפתח", אבל לא אומרים שיבא אור אמה ואור אמה ויבטלו את האמה עומד שביניהם, דבעינן דוקא אור של ה"פתח גדול" כדי לבטל את העומד.

וכמו"כ לפי הר"ן התחדש בתירוץ הגמ' דלא בעי' שיהיו האורים "חשובים" מב' רוחות, אבל ודאי בעי' שלפחות בצד אחד יהיה האור חשוב.

ולכן בריש עושיין פסין (יז): ביאר שהפשוטין לא מתבטלים ע"י אתי אורא, משום דאחרי שחכמים הכשירו בפסי ביראות פרוץ מרובה הוי כמו פרוץ כעומד. ולמרות שהגמ' כאן אומרת דגם בעומד כפרוץ אמרי' אתי אורא, מ"מ זה רק מכח מה שבצד השני יש פרוץ מרובה, שהאור חשוב, משא"כ שם שהאור מב' רוחות לא חשוב לכן לא אמרי' אתי אורא.

ולפי רש"י והר"ן מבואר דמדינא ד"אתי אורא" בעי' שיהיה אור "גדול" מצד אחד, דבשביל לבטל עומד בעי' דוקא פרוץ מרובה, אבל סגי לזה מצד אחד.

דברי הראשונים דאתי אורא באור שוה הוא רק בצירוף אור "גדול" שבצד השני

והנה למרות שהגמ' תירצה דאפילו אם פרכ"ע מותר אמרי' אתי אורא, מ"מ מבואר בריטב"א דהגמ' לא התכוונה לתרץ דאומרים אתי אורא אפילו אם אין אור גדול מהעומד, דדוקא כאן שיש אור גדול מהעומד בצד השני אמרי' אתי אורא, ולא אם בב' הצדדים אין אור גדול.

וכן משמע ברשב"א שביאר את תירוץ הגמ' "אפי' אורא דכוותיה מחד גיסא ואורא דטפי מיניה מאידך גיסא מבטל ליה", וכן הוא בעבוה"ק (ש"ב ס"ב) שכתב "מבוי שיש לו ב' פתחים מצדו ואין באחד מהן יתר על עשר, ויש באמצען פס יתר על כל אחד ואחד מן האורין או אפילו ככל אחד ואחד מהן, אעפ"י ששני האורין לכשיצטרפו רבין עליו, נותן קורה על אחת מהן ודיו ואין צריך השני כלום", מבואר להדיא דבב' אורין שוין לא אמרי' אתי אורא.

והתבאר לעיל בכיבור דבריהם דאין זה מדין "אתי אורא", אלא זה מדין "קדימת" אתי אורא, דדוקא אם האור "גדול" לפחות מצד אחד אמרי' שהאור גובר על העומד.

ומבואר דאנה"נ מכח סוגיין אין ראייה דבב' אוריים שוים לא אומרים אתי אוריא, וההכרח דבעי' שיהיה אור אחד גדול הוא מכח הסוגיא דף טז. וכדלהלן.

הגמ' שם שואלת לר"פ שאמר פרוץ כעומד מותר מהא דשיירא שחנתה בבקעה והקיפוח בגמלין כו' מטלטלין בתוכה ובלבד שלא יהא בין גמל לגמל כמלא גמל. וצ"ע מה הקושיא, הרי מפורש בסוגיין דגם אם פרוץ כעומד מותר מ"מ אמרי' אתי אוריא, ומה"ט בעי' שלא יהא בין גמל לגמל כמלא גמל, כדי שלא יהיה אתי אוריא. אע"כ מבואר דבב' אוריים שוים לא אמרי' אתי אוריא.

וכן הוכיח הריטב"א (טז: סוד"ה והא אתיא כרשב"ג) "ושמעו" משמעתי' דכל היכא וכו' דאיכא אוריא דה"ג ומה"ג דנפיש כל חד וחד כעומד לא מיבטיל ליה לעומד, ממתניתא דלעיל דמכשר פרוץ כעומד ואע"ג דאיכא אוריא מהאי גיסא ומהאי גיסא". והיינו ממה שמבואר שם (טז). לגבי מחיצת כלאים דכל שהעומד מג"ט עד ד"ט ופרוץ כעומד, מותר לזרוע [למ"ד פרכ"ע מותר], וצ"ע דהעומד בטל ע"י אתי אוריא גם בפרוץ כעומד¹⁷, אלא צ"ל דלעולם לא אמרי' אתי אוריא מתי שהאור שמב' רוחות שוה.

וזה היה ההכרח לפרש בסוגיין שהגמ' תירצה דסגי שיהיה אור גדול מצד אחד, אבל לא התכוונה לתרוץ דלא בעינן כלל אור גדול.

מקור לדבריהם שלא אומרים אתי אוריא בב' אוריים שוים מסוגיא טז.

והנה בעיקר דברי הראשונים שביארו דבתירוץ הגמ' התחדש דנהי דלא אמרי' אתי אוריא ע"י אור שוה, מ"מ זה דוקא בב' רוחות, אבל אם בצד אחד יש אור גדול, לא אכפ"ל שבצד השני יהיה אור שוה. צ"ע מה המקור לדבריהם, הרי לול"ד היה מקום לפרש דהגמ' התכוונה לתרוץ דלעולם לדין אתי אוריא לא בעינן דוקא אור גדול, אלא גם באור שוה אמרי' אתי אוריא, ואפילו אם הוא שוה מב' רוחות.

ואכן החזו"א (סח' סק"א) כתב "כללא דמלתא דכל עומד שהוא בין פרצות שכל אחת יתירה על העומד שביניהן או כמדת העומד, הרי העומד כליתא", מבואר בדבריו דאפילו אם האור שבב' הרוחות כמדת העומד אמרי' אתי אוריא.

אמנם בסימן עז' (סק"א) חוזר בו ד"אי עומד כפרוץ מב' צדדין, ע"כ ניתר בדין פרוץ כעומד כדמוכח בסוגיין (טז.), ובסי' ד' (סח') לא כתבנו כן, אבל כשזכינו לסוגין א"א לי לישב בענין אחר". וכ"כ במכתב (שלום יהודה אות יג') "אמרינן י' ב' דאם מצד אחד פרוץ כעומד ומצד שני פרוץ מרובה אמרי' אתא אוריא דה"ג כו' ומבטל ליה, והיה לנו להסתפק א"כ אם פרוץ כעומד מכאן ופרוץ כעומד מכאן נמי יהא אוריא דה"ג ודה"ג ומבטל, וזה למדנו דלא אמרינן כן".

✽ הערות והוספות ✽

¹⁷ וזה עפ"י המבואר בראשונים (מובא להלן סי' כד) שדנים דין אתי אוריא גם במחיצת כלאים [בפחות מד"ט], ויתבאר שם טעם הדבר.

דוקא אויר "גדול", אלא אפילו אם האויר שוה מב' רוחות אמרי' אתי אוירא.

שי' ר' יהונתן דזה דוקא בעומד חשוב ג' טפחים

ר' יהונתן (יד:) מבאר הא דלר' יוסי בעי' לחי ג"ט, כדי שאפילו אם ירחיקנו ג"ט מהכותל לא יתבטל ע"י אתי אוירא, וכמו שמצאנו במידה אמצעית (טז). דמבואר שם בעומד מג' עד ד' והוא פרכ"ע [למ"ד מותר] מותר לזרוע אפילו כנגד הפרוץ.

ומבואר שהוקשה לו מדוע בעומד ג"ט שיש בו פרכ"ע לא אמרי' אתי אוירא, ותירץ משום שהוא עומד חשוב. וחזי' דס"ל דשפיר אמרי' אתי אוירא אפילו בב' אוירים שוים [אפילו לשיטת ר"פ דפרכ"ע מותר].

אמנם דבריו צ"ע, דהרי מבואר להדיא בסוגיין דאמרי' אתי אוירא אפילו בפס אמה. [ויש שפירשו דס"ל דהגמ' חוזרת בה במסקנת הסוגיא].

ועוד יש להעיר דבסוגיא (טז). מבואר דאם פרמ"ר אסור לזרוע אף כנגד העומד ג"ט, חזי' ששייך לבטל עומד ג"ט. וע"כ דבאויר גדול ודאי דהעומד מתבטל [אם מדין אתי אוירא, אם מדין דפרמ"ר מבטל את העומד].

ונראה דמש"כ ריו"נ שאין בכח האוירין לבטל עומד ג"ט, היינו דוקא בב' אוירים שוים [דסבר שהוא אתי אוירא יותר חלש], אבל מתי שיש אויר גדול [כמו בסוגיין] שפיר אמרי' אתי אוירא אפילו בעומד של אמה.

שי' רש"י דלא שייך כלל אתי אוירא בב' אוירים שוים

ונמצא מבואר מהנ"ל דלעולם כל שהאויר שוה מב' רוחות לא אמרי' אתי אוירא.

ולפי רש"י והחזו"א כן הוא דאויר השוה מב' רוחות לא יכול לפעול דין אתי אוירא.

שי' הר"ן והריטב"א דזה דוקא למ"ד פרכ"ע מותר

אמנם לפי הר"ן שביאר דדין אתי אוירא תלוי בחשיבות האויר, דדוקא באויר חשוב מהעומד שייך לומר אתי אוירא, א"כ כל מה שהוא פירש את תירוץ הגמ' דבעינן אויר גדול מצד אחד, היינו למ"ד פרוץ כעומד מותר דלולא שיש אויר גדול מצד אחד נמצא שאין אויר חשוב מהעומד שיבטלנו. אבל למ"ד עומד כפרוץ אסור, אפילו אם האויר שוה מב' רוחות שפיר אמרי' אתי אוירא, דהרי האויר חשוב מהעומד מב' רוחות.

וכן הוא בריטב"א (טז): דהא דלא אמרי' אתי אוירא בב' אוירים שוים הוא מכח הא דעומד כפרוץ חשיב כעומ"ר, אבל למ"ד אסור אנה"נ דנימא אתי אוירא גם בב' אוירים שוים.

ואת דבריו פירשנו לעיל שלמד דהא דבעי' אויר "גדול" מצד אחד אין זה מהלכות "אתי אוירא" אלא מהלכות "קדימה", כל' דדוקא למ"ד מותר שיש נידון אם האויר גובר על העומד או העומד גובר על האויר, ובזה אזלי' בתר ה"מרוכה", שאם יש אויר גדול מצד אחד אמרי' אתי אוירא קדים. משא"כ למ"ד אסור דגם אם נדון על העומד תחילה אכתי יהא האויר חשוב כפרוץ, בזה לא בעי'

ומבטל ליה גם בב' אורין שוין, והא דבסוגיא דף טז. לא אמרינן אתי אוריא, היינו משום שבסך כל הרוח איכא פרוץ כעומד (לר"פ דהוא מותר), ו"דין המחיצה שעליהם אינו מניח להעומד להתבטל, וממילא הוא בדין מחיצה דעומד מרובה על הפרוץ". משא"כ כאן דאיירי שבסך כל הרוח הוא פרוץ מרובה, בזה שפיר אמרינן אתי אוריא אפילו אם ב' אורין שוין.

ומה שדייקו מדברי רש"י שנקט שהביטול הוא דוקא על העומד הסמוך לפתח, דמבואר שדוקא אותו עומד שיש לו אור גדול מצד אחד מתבטל. דוחה האגרו"מ דהוא ל"ד, ועיקר מה שבא רש"י לאשמעי' הוא שאור יכול לבטל רק פעם אחת, ולכן יכול לבטל רק אחד מב' העומדים, ורש"י נקט דוגמא שמבטל את העומד הסמוך לפתח, וממילא שוב לא מתבטל העומד השני.

ומש"כ דאם יניח לחי בריחוק ג"ט מהכותל לא יתבטל, למרות שיש שם אור גדול של הפתח בצד השני, י"ל דזה ברור שאור הפתח לא יכול לבטל לחי מדין פרמ"ר, כי הלחי בא לתקן אותו, ובשום מקום לא אמרי' שהפתח יבטל את הלחי מדין פרמ"ר. אמנם גם מדין אתי אוריא אינו יכול לבטלו, כי הפתח יכול רק להצטרף להיות "צד שני" של אתי אוריא, אבל לא להיות עיקר המבטל [מאחר והלחי בא לתקן אותו אין הוא יכול לבטלו], נמצא שעיקר המבטל הוא האור שבין הכותל ללחי, ואור זה הוא אור שוה, ולכן הוא ברמה של אתי אוריא באוריים שוים שלא מבטל עומד חשוב ג"ט.

שי' האגרו"מ דאמרי' אתי אוריא בב' אוריים שוים

האגרו"מ (ח"ב סימן פט') מפרש דלעולם אמרינן אתי אוריא דה"ג ודה"ג

יסוד בדינא דאתי אוריא, דעיקר המבטל הוא האור שבצד אחד

ולכאורה מבואר בדבריהם דיסוד אתי אוריא אינו דאור שבב' רוחות מבטלים את העומד באמצע, אלא עיקר הביטול הוא ע"י אור שבצד אחד הגדול והחשוב מהעומד שבצידו, ובתנאי שיהיה ג"כ אור כל שהו בצד השני, דבלי זה היינו דנים על העומד לבד ועל האור לבד, ודוקא כשנמצא בין ב' אוריים מתיחסים אליהם ביחד, והאור הגדול והחשוב מבטל את העומד שלצידו לצרפו לאור שבצד השני. [וכן הבאנו לבאר בריש הסוגיא בביאור דברי רש"י שנקט פרוץ מרובה מבטל את העומד דכוונתו מדין אתי אוריא].

התבאר בדברי הראשונים דגם בתירוץ הגמ' דאמרי' אתי אוריא אפילו בפרכ"ע, מ"מ אכתי צריך שיהיה אור גדול בצד השני.

ואמנם פירשנו בריטב"א [וברשב"א] שזה ענין ב"קדימת" אתי אוריא שרק אם יש אור גדול אתי אוריא גובר על עומ"ר [ואין מזה ראייה מי פועל את עיקר הביטול].

אבל ברש"י ובר"ן מבואר שזה דין באתי אוריא דבעי' שיהיה אור גדול לפחות מצד אחד [לפי הר"ן שיהיה אור "חשוב" לפעול את הביטול, ולפי רש"י ג"כ מבואר שצריך אור "גדול" כדי לפעול את הביטול].

ועל זה תירצו בשם הריצב"א דלעולם גם לאויר "הנוסף" לא מצטרף אויר דעלמא, דבעי' שב' האוירים יהיו אוירים שאני חושבו כסתום.

בהא דלא אמרי' אתי אוירא של רה"ר ושל המבוי לבטל פס ד' אמות המחלק את המבוי

החזו"א (סט' סק"ה) שואל בעושה פס ד' אמות באמצע הפתח כ' אמות, מדוע לא אמרי' אתי אוירא של הרה"ר ושל תוך המבוי ומבטלים את הפס. ובשלמא לפי הריצב"א דבעי' שב' האוירים יהיו אויר שאני חושבו כסתום, א"כ האויר שבחוץ לא יכול להצטרף לבטל את המבוי, אבל לפי' קמא של תוס' צ"ע"י.

ומתריך דגדר פס ד' אינו לחלק את המבוי עד הסוף אלא רק שיתיחס להמשך המבוי. ומעתה גם האויר שבתוך המבוי אינו אויר שאני חושבו כסתום, וגם לפי' קמא שלא הצריך אויר שאני חושבו כסתום מב' רוחות, אבל ודאי שעיקר האויר המבטל מצד אחד צריך להיות אויר שאני חושבו כסתום, ולכן כאן שב' האוירים אין חושבו כסתום, לא שייך בזה אתי אוירא.

ומבואר שוב כיסוד הנ"ל דעיקר דין אתי אוירא פועל ע"י אויר מרוח אחת, ובו יש תנאים מיוחדים שיהיה אויר גדול ושיהיה אויר שאני חושבו כסתום, אבל בצד

ביאור קושית התוס' בעור העסלא דנימא אתי אוירא ע"י אויר שמחוץ לכלי

תוס' (ד"ה ואצבעיים) שואלים בציוור שעור העסלא הוא אצבע ושני שלישים מכאן ואצבע ושני שלישים מכאן ואצבעיים ושני שלישים ריוח באמצע, מדוע לא אמרי' אתי אוירא.

והקשה המהרש"א מדוע תוס' לא שאלו כן מיד בתחילת הגמ' בעור העסלא שהוא אצבעיים מכאן ואצבעיים מכאן ואצבעיים ריוח באמצע, דנימא אתי אוירא ע"י ב' האוירים [מאחר והתחדש דגם באויר שוה מצד אחד אמרי' אתי אוירא].

ולפי הנ"ל הישוב פשוט, דעיקר היסוד של אתי אוירא הוא מכח אויר שבצד אחד. ומעתה גם לפי מה שסברו תוס' דאמרי' אתי אוירא ע"י אוירא דעלמא [אע"פ שאינו חושבו כסתום], היינו דוקא לענין האויר "הנוסף" הנצרך לדין אתי אוירא, אבל לענין האויר העיקרי שהוא פועל את הביטול, בזה לא היה שום צד להשתמש באוירא דעלמא^{י"ה}.

ולכן בריש הגמ' שהאויר שבאמצע הוא שוה, לא היה צד לשאול דנימא אתי אוירא ע"י האויר הגדול שמחוץ לכלי שיעשה ביטול, ודוקא בהמשך שגם האויר שבאמצע הכלי הוא גדול מהעומד, בזה שפיר מקשי דנימא אתי אוירא, דאין צורך באויר שמחוץ לכלי לעשות את עיקר הביטול, אלא רק כאויר נוסף שיצטרף אליו.

✽ הערות והוספות ✽

^{י"ה} וכ"ה מבואר בחזו"א (סט' סק"ה, מובא להלן) דגם לפי' קמא של תוס' פשיטא שצריך אויר שאני יכול לסותמו מצד אחד, והוא הפועל את עיקר הביטול.

^{י"ז} וע"ע מש"כ בזה לעיל סי' כא', דלכאורה הקושיא מעיקרא ליתא.

אוירא דתחת הקורה, ומבטל לה". ומבואר מתו"ד דסברת הירושלמי היא שאויר שתחת הקורה לא חשיב אויר לבטל את העומד.

ומעתה צ"ע מ"ט דוקא אם הקורה מונחת מב' צדדים לא אמרי' אתי אוירא, הרי גם אם בצד אחד יש קורה, שוב אין אויר מב' רוחות.

אלא מבואר כנ"ל דעיקר אתי אוירא הוא מצד אחד, והאויר שבצד השני הוא תנאי בעלמא שיהיה אויר כל שהו שיצטרף אליו. ומעתה שפיר י"ל דגם אויר שתחת הקורה נחשב אויר בשביל אוירא שבצד השני, ורק לעיקר האויר שבא לבטל את העומד לא מהני אויר שתחת הקורה, דחשיב כסתום.

השני נצרך רק אויר כל שהו שיצטרף אליו לבטל את העומד.

ביאור דברי הירושלמי בנעץ קנה באמצעיתו דמועיל אם קורה מונחת על גביו מכותל לכותל

ועוד מוצאים יסוד זה בירושלמי שכותב על הא דנעץ קנה באמצעיתו, דאם קורה מונחת על גביו מכותל לכותל, מותר, אמנם אם הקורה מונחת רק מהקנה עד הכותל, ולא בצד השני, אסור.

וברשב"א הביא שהבבלי חולק דאפילו בכה"ג שהקורה עוברת מצד לצד אמרי' "אתיא אוירא דה"ג ואוירא דה"ג, ואפי'

סימן כג'

**בדין אתי אורא בכה"ג שב' צדדין פרוץ מרובה על העומד
שבאמצע, אבל פרצה אחת אפשר לסותמה ע"י עומ"ר שבצד
השני (י: - טז:)**

גדול מהעומד, ודאי אמרי' אתי אורא גם אם יש עומ"ר בכלל הדופן].

**דינא דאתי אורא מתי שהעומד הבא
ליבטל הוא עומ"ר על אחד האוירים**

וכבר הזכרנו לעיל (סי' כב') את דברי רש"י (י: דעומ"ר גובר על אתי אורא, בכה"ג שהעומד עצמו הבא ליבטל רבה על האויר המבטלו מצד אחד [כגון בציוור של רב יהודה שיש עומד ג' ואויר ב', דהאויר ב' לא יצטרף לאתי אורא לבטל את העומד ג', אלא אדרבה העומד ג' מבטל את האויר ב'] "דהא בטיל ליה אויר דזוטר מיניה".

והא דבעומ"ר מב' רוחות אמרי' אתי אורא, פירשו הרש"ש והגאו"י (שם) דשאני היכא שאינו עומ"ר מכח עצמו אלא רק ע"י צירוף של ב' רוחות, דאמרי' מאי חזית לצרף את העומדים, אדרבה נימא אתי אורא מב' רוחות ושוב אין עומ"ר. [ועוד הבאנו מהאפיקי ים (ח"ג סי' יח') שביאר דעומ"ר מב' רוחות כחו רק להצטרף לשיעור מחיצה,

דינא דאתי אורא מתי שיש עומ"ר בכלל הרוח

הר"ן (טז:): כותב דעומד הבטל ע"י אתי אורא מצטרף לשיעור פרצה וצריך שיהיה עומ"ר גם כנגד העומד¹⁷. וע"כ איירי בכה"ג שיש עומ"ר כללי על כל הרוח, דלולא שהעומד מצטרף לשיעור פרצה שפיר היה עומ"ר. וחזי' דלמרות שיש עומ"ר כללי על הרוח, מ"מ אמרי' אתי אורא.

וכן הוא מבואר בתוס' (ד"ה אצבעיים) שביארו דינא דר' אמי ור' אסי בפרצה מצדו כלפי ראשו דלא אמרי' אתי אורא כמו הריצב"א שהוא אויר שאין חושבו כסתום, או משום דהוא סוף מבוי. והרי שם ע"כ יש עומ"ר בכלל הדופן, וחזי' שזה לא היה סיבה שלא לדון אתי אורא.

[ועי' בזה לעיל סי' כב' שהבאנו מהאגרו"מ (ח"ב סי' פט') דס"ל דמ"מ יש נפ"מ בב' אוירים שוים, דאם יש עומ"ר בכלל הרוח לא אמרי' אתי אורא. אבל אם אחד מהאוירים

¹⁷ ועי' להלן סי' כד' בביאור דברי הר"ן.

השני שיכול לבטל את אחד האוירים, בזה אתי אוריא גובר על עומ"ר. ויל"ע מ"ש מעומ"ר של רש"י שכתב שהעומ"ר גובר על אתי אוריא.

ושמעתי לפרש דביסוד החילוק שחילק הרש"ש דבעומ"ר מב' רוחות אמרי' אתי אוריא משום שהוא עומד ע"י צירוף, הביאור בדבריו הוא שמכיון שא"א לדון שיהיה כאן עומ"ר בלי צירוף של העומד השני, א"כ צריך קודם לדון אם העומד הזה הוא עומד, ועל זה אמרי' מאי חזית למימר שהוא עומד אדרבה נימא אתי אוריא ואין כאן עומד. משא"כ בציור של רש"י שהוא עומ"ר בעצמותו, ממילא בזה העומ"ר גובר.

ומעתה בציור הנ"ל בשביל דנימא עומ"ר לבטל את האויר, צריך להחליט שהעומד השני [החבל העליון] הוא עומד, דלולא שהוא עומד שוב אין כאן עומ"ר, דהרי הפרצה מתרחבת גם על פני העומד השני והוה פרוץ מרובה. ומכיון שאין כאן עומ"ר בלי שנקבע שגם העומד השני הוא עומד, שוב אמרי' מאי חזית כמו בעומ"ר מב' רוחות.

שיטת הגאון דלא אמרינן בזה אתי אוריא

אמנם הגאון (טז: ד"ה אי מוקים ליה באמצעי) מבאר הא דלא אמרי' עומ"ר בציור הנ"ל, היינו משום דשאני התם שבאים לבטל חבל כל שהוא, אבל במקום שבא לבטל עומד חשוב ג"ט, אמרי' עומ"ר מהצד השני ושוב אין כאן אויר שיבטל את העומד.

ובסברה לחלק בין עומד חשוב או לא חשוב [וכן ציטט אותו החזו"א (מכתבים הנד' בס' שלום יהודה תשובה יג')] "דפחות

אבל אין בכחו לבטל אויר, דדוקא עומ"ר ברצף יכול לבטל אויר].

דינא דאתי אוריא מתי שיש עומ"ר מהצד שיכול לבטל את אחד האוירים

אמנם יל"ד בכה"ג שב' צדדין פרוץ מרובה על העומד שבאמצע, אבל פרצה אחת אפשר לסותמה ע"י עומ"ר שבצד השני, האם בזה ג"כ אמרי' דעומ"ר גובר ומבטל את האויר ושוב אין אתי אוריא או לא.

דברי הגמ' טז: במקיף ע"י ג' חבלים ומוקים לאויר ד"ט עלאי אמרי' אתי אוריא

הגמ' טז: על המשנה דמקיפין שלשה חבלים זה למעלה מזה מבארת דלא יתכן לעשות "פחות משלשה וחבל משהו פחות משלשה וחבל משהו פחות מארבעה וחבל משהו וכו' אי מוקים ליה עלאי אתי אוריא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה".

והנה התם כשמניח ב' חבלים התחתונים בפחות מג"ט, איכא ו"ט עומד, ונמצא שיש כאן עומ"ר על האויר ד"ט, ומ"מ הגמ' אומרת דאתי אוריא ומבטל לחבל העליון.

שיטת הרש"ש דאמרינן בזה אתי אוריא

ושואל הרש"ש מ"ש התם דאמרי' אתי אוריא "אף דשם עומד מרובה עה"פ". ומתריך "היינו לבטל החבל העליון דהפרוץ שתחתיו מרובה עליו, בינה זאת".

והנה לא פירש כוונת דבריו, ונראה דבא לומר דבאמת בכה"ג שהעומד עצמו [שעליו הנידון לבטלו ע"י אתי אוריא] אינו עומ"ר על הפרוץ, אלא שיש עומד מהצד

על העומד שבאמצע, אע"ג דפרצה אחת אפשר לסותמה ע"י עומ"ר שבצד לא מהני".

אמנם אין זה מטעמו של הרש"ש, דהרש"ש אזיל בשיטת רש"י דהא דלא אמרי' אתי אורא בציוור של רב יהודה ובהרחיק אמה וחצי ועשה פס אמה, אין זה משום שאויר "קטן" לא עושה אתי אורא, אלא משום שעומ"ר מבטל את האויר הקטן. וממילא הוצרך לחלק דעומ"ר מב' רוחות, וכמו"כ העומ"ר שמהצד השני שאני ושם אמרי' אתי אורא.

אבל החזו"א חולק ד"אין כוונת הגמ' כאן משום ריעותא דהעומד מב' צדדין, שאם אפשר להתחיל לדון בעומ"ר ולסתום האויר כשעומ"ר מצד אחד ה"ה מב' צדדין", והיינו דסבר שאין מקום לחלק בין אויר מב' רוחות או מרוח אחת, ואם רואים דבעומ"ר מב' רוחות אמרי' אתי אורא, ע"כ "שקדם לעולם האויר דה"ג ודה"ג ומטל ליה לעומד, וממילא אין כאן עומד מרובה", [והא דבציוור של רב יהודה ובהרחיק אמה ועשה פס אמה וחצי דלא אמרי' אתי אורא, אין זה מדין עומ"ר, אלא סתם דין דאויר קטן לא יכול לשמש לדין של אתי אורא]^{יח}.

וממילא "כשב' צדדין פרוץ מרובה על העומד שבאמצע, אע"ג דפרצה אחת אפשר לסותמה ע"י עומ"ר שבצדה לא מהני"^{יט}.

מג' עומד קים ליה טפי דמתבטל^ל], יש לבאר על דרך הנ"ל, דהנה בשביל שנוכל לומר עומ"ר צריך להחליט שהעומד שבצד השני הוא עומד, דבלי זה הוי פרמ"ר. ולכן אם מה שגודר את האויר הוא חבל שאין לו דין מחיצה מצד עצמו ובא רק לשרטט עד היכן הפרוץ, בזה צריך לדון אם החבל הוא אכן "עומד" ויש כאן עומ"ר, ולכן בזה אמרי' אדרבה אתי אורא ואין כאן חבל וממילא הוא פרמ"ר. משא"כ בעומד ג"ט דהוא עומד חשוב מצד עצמו [ולא רק לשרטט את גבול הפרוץ], בזה סבר הגאון"י דהעומ"ר שבצד השני הוא עומ"ר בעצם ולא צריך לדון קודם אם העומד ג"ט הוא עומד, דהרי הוא ודאי מחיצה בעצם, ולכן בזה העומ"ר גובר על האתי אורא.

ור' אליעזר פלצינסקי (מכתבים הנד' בס' שלום יהודה מכתב יד') כתב לבאר בענין אחר, "דמחיצת ערב שאני, משום דכל זמן דלית ב' עשרה אין בו דין מחיצה בפני עצמו, וע"כ דצריכין לצרף את החבל דלמעלה ממנו והו"ל לעולם כעומ"ר מב' צדדים במחיצת שתי, ושפיר אמרינן אורא דה"ג ודה"ג ובטל החבל ואין כאן מחיצה, ובזה יצאנו מדחוקו של הגאון"י שכתב לחלק בין חבל כ"ש לבין מחיצה שלשה".

שיטת החזו"א דאמרינן בזה אתי אורא

החזו"א (שם תשובה יג') סובר כשיטת הרש"ש "כשב' צדדין פרוץ מרובה

✽ הערות והוספות ✽

^{יח} וכן ביארנו לעיל (סי' כב') בדעת הראשונים, דלא כרש"י. ויש להעיר דבחזו"א בספר (עב' סק"ב) מבוי' לכאורה לא כן, וכפי שהבאנו לעיל סי' ט' בהערות שם.

^{יט} ויש לבאר בסברה הא דאתי אורא גובר על עומ"ר, משום דזה מה שקדם, דבא לבנות מחיצה על מקום שהיה אויר, ולכן צריך לדון קודם על העומד אם הוא אכן עומד, ורק אז אפשר לדון בו משום עומ"ר. אבל עד כמה שלא ברור שיש כאן עומד בכלל, די"ל

אמנם החזו"א (שם) כותב דאנה"נ זה מקור לדבריו, ד"התם בעומ"ר קיימינן שהרי בעינן ג' מחיצות עומד מרובה", ומ"מ הכיחו תוס' דלא מצרפים אוריא שלא חושבו כסתום, ע"כ דגם בכה"ג אתי אוריא גובר על עומ"ר.

ויל"ע, דהנה השפ"א שאל שאפשר להעמיד בכה"ג שהכותל שאחרי הפרצה הוא עומ"ר, אבל אין זה מוכרח, דלמרות שיש דין שיהיו ג' כותלי מבוי עומ"ר, מ"מ סגי בזה שבצירוף הפס יהיה עומ"ר, ואין הכרח שבכותל שאחר הפרצה לבד יהיה עומ"ר על הפרצה.

אמנם בחזו"א (שם תשובה כא') כתב דחייב להיות שבכותל שאחרי הפרצה לבד איכא עומ"ר, דבלי זה גם לולא דינא דאתי אוריא לא שייך להכשיר ד"הרי חסר כאן כותל דרום", וצ"ב". [אמנם גם בלי זה, ודאי מסתברא דאיירי בכל אופן, גם כשיש עומ"ר בלי צירוף הפס].

קושיית תוס' מר' אמי ור' אסי דלא אמרי' אתי אוריא

תוס' (י: ד"ה ואצבעיים) מוכיחים כהריצב"א דדוקא ב"אוריא שאני חושבו כסתום" אמרי' אתי אוריא, מהא "דקאמרי רבי אמי ורבי אסי (לגבי פרצה בראש המבוי מצידו) יש שם פס ארבעה מתיר פירצה עד עשר ולא אמרינן אתי אוריא דהאי גיסא ודעלמא ומבטלי ליה".

ושואל השפ"א מה הראיה של תוס', "דלמא מיירי התם דהעומד שאחר הפרצה הוא מרובה על הפרצה וכו', ובכה"ג דהעומד מרוח אחת מרובה על הפרוץ לא אמרינן אתי אוריא כו' כדפרש"י ד"ה וירחיק אמה", והיינו דמבואר ברש"י דעומ"ר מצד אחד תמיד גובר על אתי אוריא, ומה הראיה דלא מצרפים אוריא שמחוץ לרשות.

ומבואר בשפ"א שלמד כמו הגאו"י דעומ"ר מצד אחד גובר על אתי אוריא גם בכה"ג, ולכן הקשה על תוס'.

✽ הערות והוספות ✽

אתי אוריא ומבטל ליה, א"כ אתי אוריא גובר.

¹¹ צ"ב מש"כ החזו"א (שם תשובה יז') "דדברי התו' מכריחים שאם בכותל דרומי יש עומד שפרו"מ משני צדדיו, העומד בטל, ואין עומ"ר של כל הכותל מגין על העומד הגלמוד וכו' דאל"כ אין אנו צריכין לדברי ריצב"א, דאף אם אוריא שחוץ לחצר חשיב פרוץ מ"מ העומד במקומו עומד מפני שכותל דרומי של החצר עומ"ר בכללו", דמשמע דאיירי גם אם אין עומ"ר בכותל לבד אלא רק בכלל הרוח הדרומי בצירוף הפס. וצ"ע דהחזו"א (תשובה כא') כתב דחייב להיות שיהיה עומ"ר בכותל מצד עצמו. וכמו"כ צ"ע דאם כוונתו שיש עומ"ר בצירוף הפס, זה עומ"ר מב' רוחות דכבר התבאר בגמ' דאמרי' בזה אתי אוריא, ולא על זה היה הויכוח.

ואולי יש לפרש, דלעולם כמש"כ דבעי' שיהיה עומ"ר בכותל לבד בלי צירוף הפס, ולכן שפיר הוכיח מתוס' לדבריו דאתי אוריא גובר על עומ"ר. אלא שבא להוסיף דאפילו נימא דאיירי בכה"ג שבכותל שאחרי הפרצה אין עומ"ר על הפרצה ברצף אלא רק בצירוף כמה עומדים, מ"מ אכתי הוי ראייה לענינו, דמכיון שמצרפים את העומדים לעומ"ר [דשם איירי בצורה שהעומדים רבים על הפרוץ ואין חשש של אתי אוריא], שפיר חשיב עומ"ר, ומצטרף הפס לעומ"ר הכללי של הכותל ליחשב חלק מכותל המבוי, וממילא אוריא שבחוץ אין בכחו לבטל, ואם בכל זאת מבואר בתוס' דאמרי' אתי אוריא, זה ראייה דבכל מקום אתי אוריא גובר על עומ"ר. [ועיקר הדבר כבר מבואר בחזו"א (סח' סק"ד) דאפילו למ"ד עומ"ר מב' רוחות לא הוי עומד, מ"מ אם כל העומדים מצד אחד של הפרצה שפיר מצטרפים לעומ"ר, וכגון בכותל שיש עומד ג' פרוץ א' עומד ה' ופרוץ ו' (1 3 6), דמצטרפים 3 ו-5 לעומד 8 המרובה על הפרצה].

אמנם בגוף הענין צ"ב מדוע אם אין עומ"ר בכותל שאחרי הפרצה לבד חשיב דחסר כותל דרום, הרי סגי שביחד עם הפס ד' היה עומ"ר. ולא נראה לפרש דכוונתו מדינא דעומ"ר מב' רוחות. ואכתי צ"ע.

כאן כותל דרום". אלא ודאי כוונת הרשב"א דהו"א שהפס אינו עומד מרובה, ועל זה מתרץ שהפס עצמו הוא עומ"ר. וא"ת איך יתכן שהפס הוה עומ"ר, הרי אמרו דפס ד' מתיר פרצה עד י'. צ"ל דכוונתם דפס החל משיעור ד"ט יכול להתיר פרצה עד י', אבל מ"מ בעי' שהפס יהיה עומ"ר "וכשתוגדל הפרצה יוגדל העומד באופן שהעומד יהיה מרובה".

ולפי"ז אדרבה מבואר ברשב"א כשיטתו דדינא דאתי אורא תמיד גובר, ואפילו שאחד האוירים אפשר לסותמו ע"י עומ"ר מהצד השני, מ"מ אמרי' אתי אורא. ודוקא אם העומד הבא ליבטל הוא עצמו עומ"ר, בזה לא אמרי' אתי אורא, וכמו שביארנו לעיל דבשביל הדין של אתי אורא לא מהני אור קטן.

תירוץ הרשב"א דר' אמי ור' אסי איירי בעומ"ר

הרשב"א מתרץ בתירוץ אחד דאיירי שהיה שם עומ"ר. ויל"ד היכן הוא העומ"ר.

ר' אליעזר פלצינסקי (שם במכתב כ') לומד דכוונת הרשב"א שיש עומ"ר בכותל שאחרי הפרצה. ולפי"ז נמצא מבואר בכה"ג שב' צדדין פרוץ מרובה על העומד שבאמצע, ופרצה אחת אפשר לסותמה ע"י עומ"ר שבצד השני, עומ"ר גובר ולא אמרי' אתי אורא, וכמבואר בגאו"י.

אמנם החזו"א (שם תשובה כא') חולק עליו דלא יתכן לפרש כן בדברי הרשב"א, דהרי זה דבר פשוט דבעינן שיהיה בכותל שאחרי הפרצה עומד מרובה, דאל"כ "חסר

סימן כד'

בדין עומ"ר על מקצת הרוח, והמסתעף בדין אתי אורא, פרמ"ר ועומ"ר מב' רוחות (י):

בענין אם עומד הבטל ע"י אתי אורא מצטרף לשיעור פרצה

אורא מבטל את העומד כמאן דליתא. וממילא מתאים ג"כ שהעומד יצטרף לשיעור פרצה.

משמעות הרשב"א שהעומד לא מצטרף לשיעור פרצה

אמנם ברשב"א (י: בד"ה שמעת מינה) כתב "ובודאי אלו נפרץ המבוי מצדו בב' מקומות ויש בין ב' הפרצות יתר מעשר ואין בעומד יותר על כל א' מב' האירין של הפרצות, אנו אומרים בזה אתי אורא דה"ג דפס שבינתים ואורא דה"ג ומבטיל ליה וה"ל פרצה יתירה על עשר". ומבואר בדבריו דדוקא בגלל ש"יש בין ב' הפרצות יתר מעשר" חשיב פרצה יותר מעשר הפוסלת, אבל העומד הבטל ע"י אתי אורא לא מצטרף לשיעור פרצה [וכל ביטולו מהני רק שלא להיות הפרדה בין ב' הפרצות, שיוכלו להצטרף ביחד לשיעור י' אמות].

ויל"ע מ"ט לא יצטרף לשיעור פרצה, הרי ברשב"א עצמו (יט:; מובא להלן סי' כז) מבואר שאילו היה דין אתי אורא בכלאים היה אסור לזרוע כנגד העומד, נמצא שהעומד בטל, ומ"ט לא מצטרף לשיעור פרצה"א.

שי' הר"ן שהעומד הבטל מצטרף לשיעור פרצה

הר"ן (טז:;) כותב "מסתברא כל היכי דאמרי' אתי אורא דה"ג ודה"ג ומבטל לה, העומד נחשב כפרוץ ומצטרף להיות פרוץ מרובה על העומד, וכן נמי אם בין ב' הפרצות והעומד שבינתיים הוו יותר מעשר חשבינן לה להך מחיצה כנפרצה יותר מעשר, דמבטל ליה לגמרי משמע".

מבואר דבכה"ג דאמרי' דינא דאתי אורא, העומד בטל ומצטרף לשיעור פרמ"ר, וצריך שבעומד הנוסף יהיה עומ"ר מאותן הפרצות ומהעומד [כגון 3 2 3 1 8, שהעומד 2 (הימני) בטל מדין אתי אורא ומצטרף לשיעור פרצה, ונמצאו פרצות בסך 9, ולא סגי בעומד 8 להתיר].

וה"ה אם בצירוף העומד עם הפרצות הוו שיעור י' אמות, [כגון 4 3 4 1 12, דהעומד 3 מצטרף לשיעור פרצה והוי פרצה 11 אמות] הרי זה פרצה האוסרת.

וכע"ז מבואר בראשונים (מובא להלן סי' כז) דאם אמרי' אתי אורא בכלאים, יאסר לזרוע אפילו כנגד העומד, מבואר שאתי

✻ הערות והוספות ✻

¹¹ ואכן יעוי' בחזו"א (מכתבים שנד' בס' שלום יהודה תשובה כא') שהביא את דברי הרשב"א בציוור שהיה ד' פרוץ מכל צד וג'

פחות מי' אמות ודינם כפתח, אין בכוחם לבטל את העומד טפי מתורת הפרוץ שעליהם, ולכן גם כשהעומד בטל דינו כפתח, ולא מצטרף לשיעור יותר מי' אמות.

ולפי"ז יוצא נפ"מ לענין העומד שיצטרף לפרמ"ר, דדוקא להצטרף לשיעור פרצה יותר מי' לא מצטרף משום דכיון דעל האויר יש שם פתח, אז גם העומד המתבטל מכחו מקבל שם פתח, אבל להצטרף לפרמ"ר שפיר מצטרף, דזה אותו "שם פרצה" של האויר המבטלו [דפרמ"ר אינו סוג אחר של פרצה אלא פרצה יותר גדולה].

ולכאורה מבואר כאן יסוד דגם אם העומד בטל שלא לגדור כנגדו, מ"מ להצטרף לשיעור פרצה לא יכול מכיון שסו"ס הרי במציאות אין כאן פרצה, ול"שיעור" פרצה בעי' דוקא אויר ממש. ולפי"ז העומד לא מצטרף בין לשיעור י' אמות ובין לפרמ"ר.

ביאור חדש ברשב"א

אמנם שמעתי לבאר בזה בענין אחר, דהיסוד הוא שאין בכח האויר לבטל את העומד טפי מתורת הפרוץ שעליו. ומעתה, מכיון שהאוירים שבצד העומד הם אורים

בענין אם עומ"ר מב' רוחות [למ"ד לא הוי עומד] מצטרף לשיעור פרצה

והנה דבריו מתפרשים בכזה ציור 2 3 1 5
 [דבכה"ג אין אתי אוירא על העומד 2
 שבאמצע משום שהאויר שלצידו הוא אויר קטן, והפרצה 3 היא עומ"ר מב' רוחות],
 דקודם דנים על העומדים הקטנים, ואילו היה הדין שהם מתבטלים ע"י הפרצה 3 ומצטרפים לשיעור פרצה, לא הוה סגי בעומד 5 להתיר, דהפרצות ביחד עם העומדים הם בסך 8.

יסוד דדנים על מקצת הרוח לבד, ולא על כלל הרוח

והנה יש להעיר דלמאי נפ"מ דלא מצטרף לשיעור פרצה, הרי העומד 5 שבצד הוא עומ"ר כנגד כל הפרצות, והרי הוא מבטל את כל הפרצות, וממילא אין האויר 3 יכול לבטל את העומדים הקטנים. וכמש"כ הר"ן (י:) בעור העסלא דלא נקט אצבעיים ומחצה

דברי הר"ן שהעומדים לא מצטרפים לשיעור פרצה

עוד כתב הר"ן (טז:): דלמרות דאתי אוירא מבטל את העומד לגמרי, "אבל בעומד מרובה על הפרוץ מב' רוחות דאמרי' דלא הוי עומד אפשר דלא הוי דינא הכי, דאנו לא אמרי' אלא דהני עומדין לא מבטלי ליה לפרוץ, אבל דנחשבינהו פרוץ לא אמרינן, הלכך אם יש באותה מחיצה עומ"ר במקום אחד מאותו הפרוץ בהכי סגי, ולא בעינן עומ"ר מאותו הפרוץ ומן העומדים הקטנים".

מבואר דבכה"ג שהעומד לא מתיר מדין עומ"ר מב' רוחות [דס"ל למסקנא דעומ"ר מב' רוחות לא הוי עומד], מ"מ אינו מתבטל ולא מצטרף לשיעור פרצה, וסגי שיהיה עומד כנגד הפרצות לבד.

✽ הערות והוספות ✽

עומד באמצע, וע"י הביטול מצטרף העומד לשיעור פרצה והוי פרצה יותר מי'. ומבואר שלמד בדברי הרשב"א דלא כפשטן.

הפרצה 3, ואין בכח פרצה זו לבטל את העומדים, ואדרבה היא מתבטלת ע"י העומ"ר. [ולא שייך התירוץ הקודם, דכאן אין זה עומד "רחוק" אלא עומד "בצד" הפרצה].

ולכאורה מבואר בר"ן דגם בזה דנים קודם על כל עומד ביחס לפרצה שבצידו, ונהי דמראש העומד 5 מתיר את הפרצה 1 שבצדו, אבל עדיין לא מצרפים אותו לעומד 2 שבאמצע²¹, ונשאר עומד "רחוק" שעדיין לא יכול לפעול על הפרצה 3, ודנים על העומדים הקטנים ביחס לפרצה שבצדיהם, ואילו היה הדין שמתבטלים הוי פרצה 7, ואין בכח העומד 6 [עומד 5 בצירוף הפרצה 1 נעשו 6] להתיר.

אמנם אכתי צ"ע דמבואר בר"ן שצריך שהעומד עצמו יהיה מרובה על הפרוץ עם העומדים [לפי הצד שהעומדים מתבטלים], ואילו למש"כ הרי כבר הצטרף העומד 5 עם הפרצה 1, ושוב סגי שהעומד בצירוף הפרצה [6] יהיו יותר מהשאר.

מכאן אצבעיים ומחצה באמצע ואצבע מכאן, משום דכיון דס"ל דפרכ"ע מותר, הרי זה כמו שהיה עומ"ר בצד אחד והפרוץ שבאמצע מתבטל והוא כעומד ושוב לא יכול לבטל את העומד אצבע שבצד השני²².

ונראה לחלק דהר"ן דיבר דוקא שם שהפרכ"ע סמוך לפרצה ומתיר אותה במקומה, אבל כאן שהעומד נמצא רחוק, אז הכלל הוא שמתחילים קודם לדון על כל עומד בפנ"ע ביחס לפרצה שבצידו, ורק בסוף דנים על כל הרוח, ולכן עד כמה שהיינו דנים את העומדים הקטנים שהתבטלו מכח הפרצה 3 ומצטרפים לשיעור פרצה, שוב לא יכל העומד הרחוק להתיר מכיון שהוא פרמ"ר.

אמנם אכתי יש להקשות גם כשדנים בהתחלה על כל מקום בפני עצמו, מהיכ"ת לדון שהאוויר 3 יבטל את העומדים, הרי אדרבה נימא שהאוויר 5 שהוא עומ"ר מבטל את הפרצה 1 שבצידה ונעשה עומד, ומתחבר לעומד 2 שבאמצע והוה עומד 8 בצד

בענין אם פרמ"ר מבטל את העומד להצטרף לשיעור פרצה

יגדור כנגדו. והנושא כאן הוא ביחס להיקף, האם מתיחסים לעומד כמאן דלית' או לא. **והנה** נראה לדייק מדברי הר"ן הנ"ל דדוקא בעומ"ר מב' רוחות עדיפא ולא מצטרף

יש להקדים דלענין כלאים, מפורש בברייתא (טז.) במחיצה חשובה ד"ט, דאין הפרמ"ר מבטל את העומד ומותר לזרוע כנגד העומד. והיינו שאין העומד מתבטל שלא

✽ הערות והוספות ✽

²¹ הקושיא הזאת היה מקום לשאול גם על הדין הראשון שהזכיר הר"ן דאתי אוירא מצטרף לשיעור פרצה. אמנם שם זה יהיה תלוי במה שהבאנו לדון לעיל (סי' כג) דיתכן שגם בכה"ג שיש עומ"ר מהצד אמרי' אתי אוירא, עיי"ש.

²² בפרט לר"ן דס"ל דעומ"ר מב' רוחות לא הוי עומד, למרות שמבואר בחזו"א (סח' סק"ד) דמתי שכל העומדים הם בצד אחד של הפרצה אין חיסרון של עומ"ר מב' רוחות, מ"מ יש להבין היטב שצירוף ב' עומדים אינו דבר המתבקש, ולכן כשבאים לדון בתחילה על כל מקום בפנ"ע, עדיין לא מחברים את ה-6 [עומד 5 בצירוף פרצה 1] לעומד 2 שבצידו, ולכן עדיין יכולה פרצה 3 לבטל את העומד 2 שבאמצע.

ולכאורה נפ"מ בציור 4 3 1 5, כשבאים לדון על כל מקום בנפרד, דאילו אין דין שהפרמ"ר מבטל את העומד, שפיר הוי דופן של עומ"ר. משא"כ לפי הנ"ל דפרמ"ר מבטל את העומד ומצטרף לשיעור פרצה, א"כ הפרצה 4 מבטלת את העומד 3, ומצטרף לשיעור פרצה 7, ובעי' עומ"ר כנגד הפרצות והעומד ביחד.

אמנם יש לציין דזה דוקא בכה"ג שאין מה שיבטל את הפרצה 4, דאין לה עומ"ר בצידה, אבל בכה"ג שיש עומ"ר בצד הפרצה, למרות שבצד השני העומד קטן והוא פרמ"ר, מ"מ הדין שעומ"ר גובר על פרמ"ר, וכמו שכתב הר"ן דעד כמה שמצד אחד הוא פרכ"ע [לצד דהוי עומד] הרי זה גובר על הפרמ"ר, ואין אפשרות שהפרמ"ר יבטל את העומד.

בענין עומ"ר בעור העסלא וציצית

עומד "משום דפרוץ מרובה על העומד שמכאן ועל העומד שמכאן", מבואר כנ"ל דאילו היה עומ"ר מצד אחד, ודאי מתיר אעפ"י שהוא פרמ"ר מהצד השני.

ומאידך בעור העסלא כתב (בד"ה לדידי) דהא דמהני פרוץ כעומד הוא "משום דפרוץ כעומד הוא בכל חד וחד", ועוד כתב (בד"ה אלא) דעומד מרובה לא מהני "אלא אם כן כל אחד ואחד מרובה על הפרוץ".

מבואר דחלק על הר"ן וקסבר דעומ"ר [או פרכ"ע למ"ד מותר] צריך להיות דוקא כלפי ב' הרוחות, ולא סגי במה שהוא עומ"ר מצד אחד. וצ"ע מ"ש ממחיצה דשם מודה רש"י דסגי בעומ"ר מצד אחד.

העומד לשיעור פרצה, אבל בפרמ"ר שפיר מתבטל העומד.

וכן הוא מבואר בדבריו (י:) שכתב בעור העסלא דאצבעיים ומחצה מכאן אצבעיים ומחצה באמצע ואצבע מכאן "כיון דבהא אשמעינן דפרוץ כעומד הוי עומד הרי הפרוץ שבינתיים כעומד, ואי אפשר שיבטל לאותו אצבע שמצד אחר". ומבואר בדבריו להדיא דלולא שפרוץ כעומד הוי עומד, היה הדין שהפרוץ מרובה מבטל את העומד אצבע.

וכן פשטות לשון רש"י (לעיל י: ד"ה יעשה) ד"נמצא פרוץ רבה עליו ומבטלו". [אמנם עיין מש"כ (לעיל סי' כב') שאין מזה ראיה, די ש לפרש דבריו מדין אתי אורא].

בדין עומ"ר במחיצה, דבר פשוט הוא דסגי בעומ"ר מצד אחד, ולא אכפ"ל שבצד השני העומד קטן. [וה"ה לענין פרכ"ע למ"ד מותר].

שיטת הר"ן דסגי בעומ"ר בצד אחד

וכ"כ הר"ן גם בדין עור העסלא דאצבעיים ומחצה מכאן אצבעיים ומחצה באמצע ואצבע מכאן "כיון דבהא אשמעינן דפרוץ כעומד הוי עומד הרי הפרוץ שבינתיים כעומד, ואי אפשר שיבטל לאותו אצבע שמצד אחר".

שיטת רש"י שצריך עומ"ר בכל צד

אמנם ברש"י צ"ע, דלענין מחיצה כתב (י: ד"ה יעשה) דעומ"ר מב' רוחות לא הוי

משא"כ בציצית שצריך שב' הכתפיים יהיו בגד אחד של ד' כנפות, לכן יש מקום לומר דהצד השני שהוא פרמ"ר לא מצטרף לשאר הבגד והווי כב' בגדים, ואינו חייב בציצית.

וכן לענין עור העסלא, יש דין "אהל טפח", ועד כמה שיהיה ב' אהלים פחות מטפח אין זה מועיל, ולכן יש מקום לומר שבעומ"ר מצד אחד, הצד השני לא מתחבר לאהל והווי ב' אהלים פחות מטפח וטהור.

ביאור בדברי רש"י דלמ"ד עומ"ר מב' רוחות הוי עומד, סגי בעומ"ר מצד אחד

אמנם אכתי צ"ע דרש"י (ד"ה לדידך) כתב "לדידך הוי עומד, דהא אין באחד מן העומדין לבטל החלל", מבואר דסגי באחד מן העומדים שרבה על הפרוץ, ולא בעי' עומ"ר בכל צד לדין עור העסלא.

ושמעתי לבאר בזה, דהנה רש"י זה איירי למ"ד עומ"ר מב' רוחות הוי עומד, ולדידיה באותה מידה שמצרפים עומ"ר מב' רוחות לבטל את הפרצה שבינתיים, ה"ה כאן למרות שיש עומ"ר מצד אחד לבד, מ"מ העומד השני מצטרף אליו להתחבר אליו. ולכן מהני גם לענין עור העסלא ליחשב כאהל אחד הרחב טפח. ודברינו הנ"ל הם למ"ד דעומ"ר מב' רוחות לא הוי עומד, ולכן לא מצרפים את העומד שבצד השני להתחבר לעומד הגדול.

דין עומ"ר מב' רוחות בכה"ג שהעומד עצמו אינו במלואו

העומד גופא שבב' הצדדים אינו במלואו אלא יש בכל אחד ג"כ פרצה אלא שהעומד רבה עליו, נחשב עי"ז כאלו כלו עומד ומתבטל

וכן מבואר ג"כ בחזו"א (סי' ב' סק"ט) שהסתפק בזה בציצית "אף אם כתף א' מרובה על הפרוץ י"ל דאינו נידון עדיין בעומ"ר להחשיב את הכתף השני הקצר לבגד, וזה יש להסתפק גם בעור העסלא". מבואר דלמרות שלענין מחיצה פשיטא שמועיל [כמש"כ החזו"א (סח' סק"ב) "אם מצד אחד ב' אמות ומצד שני ה' אמות ומשהו ופרצה ה' פחות משהו, דנידון משום עומ"ר], מ"מ בעור העסלא וציצית יש להסתפק.

ביאור החילוק בין מחיצת שבת לעור העסלא וציצית, עפ"י היסוד הנ"ל

ושמעתי לבאר בזה עפ"י היסוד הנ"ל [שהתבאר בר"ן דלא דנים על כל המחיצה כאחד, אלא על כל מקום ומקום בנפרד] דהא דמהני עומ"ר מצד אחד במחיצות, אין זה משום שדנים את כלל העומד שבאותו רוח דהוא מרובה על הפרצה, אלא דנים על כל עומד בנפרד, והעומ"ר מתיר את הפרצה שבצידו והפרצה מתחברת אליו. אמנם העומד שבצד השני מכיון שהוא בעצם פרמ"ר, למרות שהפרוץ התבטל מכח העומ"ר, מ"מ אין הוא מתחבר לשאר הכותל, אלא עומד בנפרד.

ומעתה במחיצה אין זה מהוה חיסרון, דאין דין שיהיה "מחיצה אחת", ולא אכפ"ל שיהיו הרבה מחיצות זו לצד זו שגודרות את המקום.

שיטת המ"ב

המ"ב (שסב' סקמ"ה) פוסק דעומ"ר מב' רוחות הוי עומד, ומוסיף "ואפילו אם

כגון עומד ג' פרוץ ג' פחות משהו ועומד ג'
 ופרוץ ט' ועומד ג' ופרוץ ג' פחות משהו
 ועומד ג' מותר כל הכ"ז אמה [3- 3 9 3- 3-
 3], ואע"ג שאין במחיצה עומד אלא י"ב
 ופרוץ ט"ו וכו' ואע"ג דברה"י בעינן ג' דפנות
 שעומד מרובה במשך כל דופן של ד' הדפנות
 כמש"כ שם, הכא לענין כלאים שא"צ לעשות
 רה"י אלא מחיצה מפסקת מותר גם כה"ג."

מבואר בדברי החזו"א דמודה לעיקר הסברה
 דשייך לדון כן, אלא דפליג דזה מהני
 רק לדין "מחיצה המפסקת" של כלאים, אבל
 כשהמחיצה צריכה לעשות "רשות", בזה לא
 מהני עד שיהיה עומ"ר במשך כל הדופן,
 דדנים על כל הרוח בכללות כדי לגדור את
 הרשות, וא"א להתחיל לדון על כל מקום
 ומקום בפנ"ע.

ועיין מש"כ להלן (סי' כו') לבאר במ"ב דגם
 הוא מודה דמתי שבאים לעשות
 "רשות" צריך עומ"ר במשך כל הדופן, והא
 דכאן לא הצריך כן, היינו משום דאירי בכה"ג
 שבהיקף הכללי יש עומ"ר, וזה כבר מהני
 לגדירת ה"רשות", אמנם אין בכח העומ"ר
 הכללי לתקן את הפרצות, ומעתה נותר דין
 לעשות "מחיצה" באותו דופן, ולענין זה לא
 גרע מכלאים.

שיטת הרשב"א

הזכרנו את ראית השעה"צ מהסוגיא דף י'
 שדנים על כל מקום בפנ"ע, ולא על
 כל הרוח ביחד.

ויעוי' ברשב"א (י'): שהוקשה לו איך דנים
 עומ"ר על ה' אמות שבצד [בפתח טו'
 אמות שהניח פס ג' בריחוק ב'], הרי בשה"כ

הפרוץ שבאמצע". ומביא דוגמא כגון שהיה
 שטח הרוח 15 בצורה כזו: $\underline{1} \ 1 \ 2 \ 7 \ 2 \ 1 \ 1$,
 דנחשב שיש 4 עומד מכל צד, ועומ"ר מב'
 רוחות הוו 8 ומתירים את הפרצה 7.

ובשעה"צ (סקל"א) מציין דהמקור לדבריו
 הוא מדברי השו"ע (שסג' סל"ד).
 ולכאורה כוונתו להוכיח ממה שפסק שם את
 הסוגיא דף י': דמי שיש לו פתח הרחב טו',
 ירחיק ב' אמות ויניח פס ג' אמות וכו',
 דמבואר שלמרות שביחס לכלל הרוח הרי הוא
 פרמ"ר, מ"מ דנים על המקום שבצד בפנ"ע
 והרי הוא עומ"ר. וה"ה כאן שדנים על הפרצה
 1 שבצד בנפרד, שפיר ניתרת, ושוב יש בכחה
 להתיר את כל הרוח מדין עומ"ר מב' רוחות,
 ולא אכפ"ל מה שבכלל הרוח הוה פרמ"ר.

והיינו כהיסוד הנ"ל שהתבאר בר"ן שלא
 דנים על כללות הרוח, אלא על כל
 מקום ומקום בנפרד.

שיטת החזו"א לחלק בין שבת לכלאים

החזו"א (סי' סח' סק"ג) מביא את דברי
 המ"ב וחולק עליו דזה ודאי לא
 מהני. ומבאר דלא דמי כלל לסוגיא דף י':
 ד"הא דסגי ברחב ט"ו ברוח רביעית, והרחיק
 אמה ועשה פס אמה ומחצה והרחיק אמה
 וע"פ או"מ, ש"ה, דרוח רביעית כשר בפרמ"ר
 ואף בפרוץ במלאו וא"צ אלא למעט מ' הלכך
 כיון דה' אמות ניתרין בעומ"ר לא חשיב פרצת
 י', ואינו מתבטל העומד למחשב פרצה יתר
 מ', משא"כ בשאר ג' דפנות".

והנה החזו"א (כלאים סי' יא' סק"ח ד"ה
 ר"מ) כותב "נראה דפרוץ בין ב' עומדין
 חשיב כעומד להתרבה על הפרצה הגדולה,

המבוי". ולשיטתו למה צריך לחי או קורה, הרי דנים על כל מקום בנפרד והוי עומד 5 בכל צד, ושוב דנים פרכ"ע מב' רוחות, והמבוי ניתר בפרכ"ע, ולא צריך שום תיקון נוסף (כמו שפסק המ"ב (שסג' סק"מ) דמבוי ניתר ע"י פרכ"ע).

וכפשוטו יש ליישב, דהחזו"א הקשה כן משום דסבר דכמו שעומ"ר מב' רוחות הוי עומד, ה"ה פרכ"ע מב' רוחות. אמנם להלן (סי' כו') הבאנו את דברי הגאו"י (י): דאפילו אם עומ"ר מב' רוחות הוי עומד, מ"מ פרכ"ע מב' רוחות לא הוי עומד. ולפי"ז דברי המ"ב א"ש.

ישוב המ"ב על דרך הרשב"א

ובענין אחר שמעתי ליישב, דהנה הזכרנו דלכאורה מבואר ברשב"א דלא כהמ"ב. אבל יש מקום לומר דלעולם לא פליגי, דכל מה שהמ"ב אמר שאפשר לדון תחילה על המקום שבצד [בציור 1 2 7 2 1] אין זה משום שדנים שהעומד 2 מבטל את הפרצה 1, דאדרבה נימא שהפרצה 7 מבטלת את העומד 2.

אלא היתרו של המ"ב משום שאפשר לדון על הפרצה 1 שניתרת ע"י פרכ"ע של העומד 1 שבצדה, ואין מה שמפריע לזה מהצד השני, לכן בזה אמרי' דודאי זה ניתר ראשון וממילא יש כאן עומ"ר מב' רוחות.

משא"כ בציור של דף י: [2] 3 10] ששם יש בעיה דמהיכ"ת לדון עומ"ר לסתום את הפרצה 2, אולי אדרבה נימא שהפרצה 10 מבטלת את העומד 3, לכן בזה לא היינו דנים על העומ"ר לבד, וצ"ל כמש"כ הרשב"א

הוא פרמ"ר. וביאר ד"הקורה או הלחי מתירין אותו פתח עד הפס, ומן הפס ולהלן עד הכותל ניתר בעומד מרובה על הפרוץ, שאין אנו מקפידין בעומד מרובה על הפרוץ אלא במה שהוא מן הקורה או מן הלחי ולהלן".

ומבואר בדבריו דרק בגלל שיש לחי או קורה על הפתח אפשר לדון על המשך הכותל בפנ"ע, אבל לולא זה א"א לדון על חלק מהדופן בפנ"ע, וזה לכאורה דלא כהמ"ב.

ועוד כתב בעבוה"ק (ש"ב ס"ב) ד"מבוי שיש לו ב' פתחים מצדו ואין באחד מהן יתר מעשר ויש באמצען פס יתר על כל אחד ואחד מן האוירין וכו' אע"פ שב' האוירין לכשיצטרפו רבין עליו, נותן קורה על אחד מהן ודיו וא"צ השני כלום".

גם בזה נראה דלא כהמ"ב, דלפי המ"ב דנים על כל מקום בפנ"ע, וא"כ דנים על צד אחד שהוא עומ"ר וסותם את האויר, ושוב הוי עומ"ר על הפרצה השניה, ולא צריך שום תיקון לחי וקורה. אמנם ברשב"א חזי' דרק מכח הקורה שייך להפריד ולדון על שאר המקום בפנ"ע, אמנם בלי קורה לא שייך לדון כן.

קושית החזו"א מדברי המ"ב סי' שסג' סקמ"ו

החזו"א מוסיף להקשות על המ"ב מהא דפסק השו"ע (שסג' סל"ד) במבוי הרחב כ' אמה, שיעשה תיקון ע"י שירחיק ב' אמות ויעמיד שם פס ג' אמות, וכן בצד השני [2] 3 10 3 2]. וכתב על זה המ"ב (סקמ"ו) "ומכל מקום צריך לחי או קורה להתיר

ע"י פרכ"ע, מאחר ואין אויר מהצד השני שיוכל לבטל את העומד 1. אבל באמת אילו היה צריך להתיר את הפרצה ע"י עומ"ר של העומד 2 לא היה שייך להתיר, דשוב היינו אומרים מהיכ"ת לדון עומ"ר, אדרבה נימא שהפרצה 7 מבטלת את העומד 2 ואין כאן עומ"ר.

אמנם יש להעיר דבלשון המ"ב לא משמע כן, דכתב "ואפילו אם העומד גופא שבב' הצדדים אינו במלואו אלא יש בכל אחד ג"כ פרצה, אלא שהעומד רבה עליו", משמע שההיתר הוא שהעומד "רבה" עליו, ולא מדין פרכ"ע.

ביאור החילוק שבין הר"ן לבין המ"ב

והנה הזכרנו דדברי המ"ב הם עפ"י היסוד המבואר בר"ן דלא דנים על כלל הרוח כאחד אלא על כל מקום בנפרד. אמנם מ"מ הם חלוקים, דהר"ן כתב בציורו [2 3 1 5], דאילו היה דין דעומ"ר מב' רוחות מבטל את העומדים, היה צריך עומד כנגד הפרצה והעומדים יחד. וכבר הזכרנו דלכאורה העומד 5 מבטל את הפרצה 1 שבצדו, ושוב מצטרף לעומד 2 שבצדו והיה עומ"ר, וא"כ מה הצד שהפרצה 3 תבטל את העומד 2 שבאמצע.

וביארנו דמבואר בר"ן דבשלב ראשון דנים על כל עומד ביחס לפרצה הקרובה אצלו דוקא, ולמרות שהעומד 5 ביטל את הפרצה 1, מ"מ עדיין לא מצטרף לעומד 2

דהטעם שאפשר לדון עומ"ר על ה-5 בצד "שאיננו מקפידין בעומד מרובה על הפרוץ אלא במה שהוא מן הקורה או מן הלחי ולהלן", שהקורה עצמה מחלקת שמתחסימים ל-5 שבצד בנפרד.

ומעתה א"ש מש"כ המ"ב בציור [2 3 10 3] שצריך קורה על הפתח 10, דלולא זה לא יכלנו לדון עומ"ר על כל צד בנפרד [דאדרבה נימא שהפרצה 10 מבטלת את העומד 3], ורק מכח הקורה אפשר לדון על כל מקום בנפרד"י.

ולפי"ז מיושבת עוד קושיא ששאל החזו"א דאפשר לתקן פתח טו' כגון הרחיק ב' פ"מ, ועשה פס אמה ומשהו, והרחיק אמה פ"מ, וע"פ אמה ומשהו [2- 1+ 1- 10], ובכל סוגין בכל האוקימתות לא אשתמיט לאשמועינן בכהאי גוונא.

ולפי הנ"ל א"ש דבכה"ג מודה המ"ב דלא מהני, דצריך להתחיל לדון על כל עומד ביחס לפרצה שבצידו, ואע"פ שיש קורה על הפתח 10 שמפריד את ה-5 ממנו, מ"מ מהיכ"ת לדון שהעומ"ר מבטל את הפרצה 1- לצרף אותה לעומדים בסך 3 ולבטל את הפרצה 2-, אדרבה נימא שהפרצה 2- מבטלת את העומד 1+, ונמצא 3 פרוץ.

והאופן היחיד שהתיר המ"ב [בלי קורה] הוא בציוור שלו [1 1 2 7 2 1 1], דבזה אפשר לדון לכתחילה על הפרצה 1 שתותר

✽ הערות והוספות ✽

¹¹ הנה כתבנו ליישב דלעולם אפשר לפרש את המ"ב כמו הרשב"א. אמנם ברשב"א נראה דלא כהמ"ב במש"כ בעבוה"ק דמבוי שיש לו ב' פתחים מצדו ואין באחד מהן יתר מעשר ויש באמצען פס יתר על כל אחד ואחד מן האוירין, דמניח קורה על אחד מהם. דאילו למ"ב נראה דאין צורך בקורה מכיון שדנים על העומד רק ביחס לפרצה הסמוכה אליו, והרי הוא עומ"ר. ויש שכתבו ליישב דשאני התם שיש ב' פרצות מצדי העומד שביחד הם רבים על העומד, וצ"ב מ"ש.

ויש לציין דלפירוש זה צ"ע מה השעה"צ הוכיח מסעיף לד' (גמ' י:), הרי שאני התם שיש קורה המחלקת, וצ"ב.

ופרצה 1, דכך הצורה שדנים על ב' העומדים ביחד ומחברים את הפרצה לעומדים שבב' רוחות ביחד, וממילא הוי עומד 4.

משא"כ הר"ן לשיטתו דס"ל עומ"ר מב' רוחות לא הוי עומד, לכן גם אחרי שהתרנו את הפרצה 1 ע"י עומ"ר של 5, מ"מ אין הם מצטרפים לעומד 2 שבצידו, משום שאין זה הצורה הפשוטה לדון על עומדים שבב' רוחות כאחד, ומש"ה בשלב הראשון כשדנים על כל עומד ביחס לפרצה שבצידו, הרי הוא מצרף את הפרצה אליו, אבל לא מצטרף גם לעומד שבצד השני. ודו"ק.

ויתכן לפי"ז ליישב ג"כ את לשון המ"ב שכתב שסיבת ההיתר משום "שהעומד רבה עליו". דאנה"נ עיקר ההיתר מתחיל מהפרכ"ע, דבלעדיו לא יכלנו להתיר את הפרצה 1 מכח העומ"ר של 2. אמנם אחרי שיש בכח הפרכ"ע להתיר, ממילא דנים על ב' העומדים שבב' רוחות כאחד, וביחד הרי הם "עומד הרבה עליו", ורק מכח זה שדנים עליהם ביחד הרי הם מצטרפים לעומד 4, [דלולא זה, העומד 2 היה מתבטל מכח הפרצה 7]. ואכתי צ"ב.

שבצידו. ולכן יש בכח הפרצה 3 לבטל את העומד 2 שבאמצע.

ואילו במ"ב מבואר לא כן, שכתב בציוורו 1 2 7 1 1 [שהעומד 1 שבצד מתיר את הפרצה 1 ע"י פרכ"ע, ושוב מצטרף לעומד 2 והוי עומד 5 [וממילא מתיר את הפרצה 7 ע"י עומ"ר מב' רוחות]. ולא אמרי' שבשלב הראשון הפרכ"ע מתיר רק את הפרצה 1 שבצדו, אבל עדיין לא מתחבר לעומד 2, דאז העומד 2 היה צריך להתבטל ע"י הפרצה 7. וצ"ב במה נחלקו.

ויש לפרש בזה [על דרך מש"כ לעיל בביאור דברי רש"י בעור העסלא], דהמ"ב שצירף את העומד 1 והפרצה 1 לעומד 2 מיד בשלב הראשון, הוא לשיטתו דס"ל להלכה דעומ"ר מב' רוחות הוי עומד, וממילא כך הצורה שדנים על העומד שבב' רוחות ביחד, אלא דלולא שהיה פרכ"ע של העומד 1, לא היינו מתירים ע"י עומ"ר מב' רוחות, דמהיכ"ת לדון עומ"ר מכח העומד 2, אדרבה נימא שהוא מתבטל ע"י הפרצה 7. אבל אחרי שיש פרכ"ע שמתיר את הפרצה בלי חשש, אז ממילא שפיר מתחבר העומד 2 לעומד 1

סימן כה'

בגדר פסול פרצה יותר מי' (טו:)

מעשר, והא דתנן טו' ב' כל פרצה שהיא כעשר אמה הרי היא כפתח לישנא בעלמא הוא ואינו ר"ל דיש כאן כח סתימה בהאי פרצה, דודאי בלא צו"ה לאו פתח הוא, אלא ר"ל כח עומ"ר סותם את הרשות והפרצה נחשבת כפתח, וכלפי זה שאמרו חכמים דיתר מעשר מפסיד את הסתימה אמרו דעשר מקרי פתח."

ומבואר בדבריו דאין שום חיסרון בפרצה, דכל שהמחיצה היא עומ"ר הרי זה סותם את כל הרשות. אלא דחכמים קבעו להחמיר בפרצה יותר מי' שמפסיד את הסתימה של העומ"ר.

וממילא כתב לפי דבריו דמש"כ במשנה דעד י' מותרת "מפני שהיא כפתח", זה לישנא בעלמא, דלא צריך דין סתימת "פתח" להתיר את המקום הזה, דהעומ"ר מתיר את כל הרשות, אלא שהוא שיעור שחכמים קבעו דביותר מי' לא מהני סתימת העומ"ר, וממילא פרצה עד י' שלא מפריעה לסתימת העומ"ר הוה כמו פתח^{טו}.

ובגדר התקנת חכמים שביותר מי' הפרצה פוסלת, כתב החזו"א (שם ד"ה ונראה) "דבהפסק יתר מעשר אין להן קשר זו עם זו",

משנה דף טו' ע"ב "פירצה שהיא כעשר אמות מותרת מפני שהיא כפתח, יתר מכאן אסור".

בענין אם שיעור פרצה עד י' הוא דאורייתא או דרבנן

והנה בגוף הדין של פרצה יותר מי' אמות, פליגי אם הוא דין דאורייתא או דרבנן.

דבריו ר"ח (קא:) דירושלים שנפרצה יותר מי' אמות הוה רה"ר, מבואר דנקט שהוא דאורייתא. וכן הוא בראב"ד (תו"כ תזריע סופ"ח).

מאידך תורא"ש (יז:) נקט שהוא דרבנן. וכן הוכיח בהשלמה (ה:) ממה שהתיר ר"י בפסי ביראות יותר מי' אמות, מוכח דפרצה יותר מי' הוא פסול דרבנן. וכ"כ הפמ"ג (שסג' מש"ז סק"א ד"ה צורת), וכן נקט החזו"א (קיב' סק"ה).

ביאור החזו"א בגדר פסול פרצה יותר מי'

וכתב החזו"א (שם ד"ה ומיהו) לפי השיטות דפרצה י' דרבנן "חכמים קבעו כן למחשב כסתום עד עשר ולהחמיר בפרצה יתר

✽ הערות והוספות ✽

^{טו} החזו"א (סה' סק"א) כותב "דבאמת תקנו חכמים שיהא כולו גדור והפרצה יהי' על אופן שיקרא פתח, והלכך אע"ג דלחי וקורה מעלה את הרפצה לשם פתח, אכתי לא ידענו דעומ"ר מעלה את הפרצה, והו"א דאכתי ליתסר מדרבנן מדין תקנת לחי". והנה שם איירי בתיקון רוח רביעית וביאר דתועלת הלחי וקורה הוא שמעלה את הפרצה לשם פתח. אמנם מש"כ דאכתי לא ידענו שעומ"ר מעלה את הפרצה, אין הכוונה מדין "פתח" וכמבואר בחזו"א שהזכרנו דעומ"ר לא עושה דין פתח, אלא כוונתו דאכתי לא ידענו דגם בלי יצירת שם פתח מהני עומ"ר ואין חיסרון של תקנת לחי. ודו"ק.

אינשי, ולכן מתיחסים למחיצה בצורה ישרה בלבד].

ביאור הגר"ח בגדר פסול פרצה יותר מי'

אמנם בגר"ח (שבת פט"ז) מבואר יסוד חדש, דמבאר שיש ב' ענינים במחיצות, יש דין במחיצה שצריך עומ"ר, ויש עוד דין שכל "פרצה" פוסלת [ונראה בדבריו שהוא דין דאורייתא]. וכדי שפרצה לא תפסול את הרוח צריך שלא תיחשב לשם "פרצה", ולכן עד י' שיש לה דין "פתח" מותר, וביותר מי' שאין לפרצה שם פתח אלא שם "פרצה", הפרצה אוסרת.

ומבאר הא דפרצה עד י' חשיב פתח [אפילו בלי צו"ה], היינו מכח העומ"ר, דמכיון שדין מחיצה הוא ע"י עומ"ר, ויש כאן שיעור מחיצה, ממילא המחיצה הזאת יוצרת שם "פתח" על האויר שבצידה. [וכן ביאר ג"כ הא דבפסי ביראות מותר פרמ"ר, משום שהאמה מכאן ואמה מכאן הוא שיעור מחיצה, וכל שיש שיעור מחיצה יש בכחה לאשווי הפרצות לפתח].

ואנה"נ דבפרמ"ר יש ב' חסרונות, יש חיסרון בדין מחיצה דחסר בשיעור מחיצה שצריך עומ"ר, וכמו"כ יש חיסרון דעד כמה שאין שיעור מחיצה, אז אין בכחה לאשווי הפרצה לפתח, ונמצא שיש כאן פרצה הפוסלת [למרות שהיא פחות מי'].

ומדייק את דבריו מלשון משנתנו שנקטה דפרצה עד י' מותרת "מפני שהיא כפתח", דמבואר שצריך חלות דין פתח על הפרצה כדי להתיר אותה, דלמרות שיש כאן עומ"ר, מ"מ איכא דין נוסף דפרצה פוסלת.

והיינו שבכזה רווח גדול לא רואים את ב' חלקי המחיצה כהמשך. וזו גם כוונת דבריו (שם ד"ה ובחזו"א) "הפסקת יתר מעשר מפסיק מחיצות". [וכתב גדר זה גן לשיטות שפרצה יותר מי' דאורייתא].

ולפי"ז כתב "מהא דר"י גופי' דסבר ב' מחיצות דאוריתא ומתיר אפי' ביתר מעשר, ע"כ מוכח דלא היתה הלכה למיסר יתר מעשר, דא"כ דין הוא דגם ב' מחיצות לא תהיינה רחוקות זו מזו יתר מעשר, דבהפסק יתר מעשר אין להן קשר זו עם זו". והיינו דעד כמה שהגדר הוא שברווח של יותר מעשר אמות לא מקשרים בין ב' המחיצות, אז ה"ה דלא היה לו לר"י לדון ב' מחיצות כרה"י ביותר מי', מכיון שלא רואים את ב' המחיצות כשייכות זו לזו, ואין כאן רשות.

פרצה בקרן זוית

לפי החזו"א צ"ע מדוע פרצה בקרן זוית פוסלת, הרי לשיטתו לא נאמר דין של "פתח" אלא הוא שיעור שראו חכמים להחמיר שלא יחשב סתימה, ומ"ש פרצה באמצע או בקרן זוית.

אמנם החזו"א לשיטתו (סי' עב' סק"א, הובא לעיל סי' ט') לא קשיא מידי, שביאר את הפסול של פרצה בקרן זוית, לא מטעם דלא הוה "פתח", אלא משום שאין מה שיעצור את העומ"ר בקצה הרשות, וממילא הוה פרמ"ר. [ומה שהגמ' נקטה טעם שפתח בקר"ז לא עבדי אינשי, היינו דלא נימא שהרשות מסתיימת באלכסון כלפי המחיצה הבאה, וממילא לא הוה פרמ"ר, על זה אמרה הגמ' דפרצה בקר"ז, כלו' באלכסון, לא עבדי

פרצה פחות מד"ט

לפי הגר"ח צ"ע איך מתירים פרצה פחות מד"ט, הרי אין פתח פחות מד"ט, וא"כ הוה "פרצה", וס"ל דיש דין שכל פרצה פוסלת.

וצ"ל כמש"כ התור"פ (ו.) עפ"י רב אחלאי דפרצה פחות מד"ט לא צריכה תיקון, עיי"ש.

ביאור הראב"ד בגדר פסול פרצה יותר מי'

והנה התבאר בגר"ח שאין הבדל בין פרצה יותר מי' לפרצה פחות מי' בפרמ"ר, דבתרוייהו יש חיסרון של "פרצה הפוסלת" מן התורה, דהשם "פתח" נוצר מכח מחיצה של עומ"ר, ולכן בפרמ"ר לא חשיב פתח, והוי בכלל פרצה הפוסלת.

הראב"ד (תו"כ תזריע סופ"ח) ס"ל דפרצה יותר מי' דאורייתא, ונראה כמו הגר"ח דיש דין מה"ת דכל "פרצה" פוסלת, אלא דעד י' אמות חל על הפרצה שם "פתח" ולא פוסלת, וביותר מי' דלא הוי פתח, הוי פרצה הפוסלת.

אמנם אין כוונתו כמו הגר"ח דהעומ"ר הוא שיוצר את השם פתח, אלא כל פרצה פחות מי' מוגדרת "פתח". דהבאנו (להלן סי' כז') בשי' רש"י (טז.) והראב"ד (תו"כ שם) דחלוק דין פרמ"ר מדין פרצה יותר מי' [בכלאים], דבפרצה יותר מי' אסור לזרוע אפילו כנגד העומד, ואילו בפרמ"ר מותר לזרוע כנגד העומד. וע"כ דדוקא פרצה יותר מי' הוי "פרצה", משא"כ פרמ"ר דלא הוי "פרצה" אלא רק חסר בשיעור מחיצה שצריך עומ"ר.

ועיי"ש שהזכרנו את דברי הראב"ד שמבואר בדבריו בגדר פסול "פרצה" שהפרצה מערכת את הרשויות להיות כאחד, וממילא בטלה לה כולה מחיצה אע"פ שהיא עומ"ר, ומה"ט בפרצה יותר מי' אסור אפילו כנגד העומד, משום שהרשויות מעורבות.

אמנם לפי הגר"ח דגם בפרמ"ר אין שם פתח על הפרצה והוי בכלל פרצה הפוסלת, אילו הוה ס"ל כמו הגדר של הראב"ד שהפרצה מערכת את הרשויות, הוי סיבה לאסור לזרוע כנגד העומד גם בפרמ"ר, וזה נגד ברייתא מפורשת (טז.) דמותר כנגד העומד.

אלא ע"כ דהגר"ח למד שאין הפרצה מערכת רשויות, אלא רק גורמת שלא נראה את המקום כ"מוקף" מחיצות, דחסר חלק מההיקף. אמנם אין זה סיבה לבטל גם את העומד עצמו, ולכן מותר לזרוע כנגד העומד. [ומסתבר שגם בפרצה יותר מי' יסבור כמו הראשונים שמותר לזרוע כנגד העומד, דמ"ש מפרמ"ר, ומובא להלן סי' כז'.]

פרצה פחות מד"ט

לפי הגדר המבואר בראב"ד, מתפרש היטב הא דפרצה פחות מד"ט לא פוסלת, למרות שאין עליה שם "פתח". דכל מה שפרצה צריכה תיקון זה רק באופן שמערכת רשויות, ולא שייך לערב רשויות בפחות משיעור ד"ט [שהוא שיעור של "רשות"], וכמבואר בראב"ד גופי' דכדי לערב ב' נתקים צריך שיפרוץ בשיעור גריס "כיון דכגריס שיעור מקום נתק הוא", ודימה זה לעירוב רשויות ע"י פרצה, חזי' שבשביל לערב ב'

מהני עומ"ר ומותר לאכול. וצ"ע דעד כמה שהוא יותר מי' אמות א"כ אין על הפרצה שם פתח, ואיך מותר לאכול שם [ועי' מש"כ בזה הבי"א (סי' כז') והמשכנו"י (סי' קכא')].

אמנם לפי הנ"ל א"ש, דדוקא מתי שבאו להפריד בין הרשויות יש חיסרון שהפרצה מערבת את הרשויות, ומעתה לענין שבת שגדר המחיצה הוא להפריד בין הרשות שמחוצה לו, הפרצות יותר מי' מערבות את הרשויות והוי רה"ר. משא"כ לענין אכילת מעשר וקדשים, דלא נאמר דין "חומה" שתפריד את ירושלים מחוצה לה, אלא זה דין חיובי שיהיה לירושלים חומה, ממילא בזה סגי לן בעומ"ר, ולא אכפ"ל שיש פרצות.

רשויות ביחד צריך שיהיה שיעור המקום דוקא.

ביאור מ"ש מחומות ירושלים דחשיבי עומ"ר לאכילת קדשים אפילו בפרצה יותר מי'

לפי הראב"ד א"ש ג"כ הא דכתבו תוס' ב"מ (נג: ד"ה דנפול מחיצות) "פי' רוב מחיצות, דאי נפול מקצתם אע"ג דאסור לטלטל בשבת, מ"מ מקרי מחיצה לענין אכילת מעשר וקדשים קלים". ומבואר בר"ח (קא: :) דהיינו כשנפרצו פרצות יותר מי' אמות, ומשו"ה הוה רה"ר למרות שיש שם עומ"ר, אמנם מ"מ לענין אכילת מעשר וקדשים שפיר

סימן כו'

בדין פרוץ מרובה, פרוץ כעומד, ובמדידת העומד לפי ההיקף הכללי (טז):

בדין פרוץ כעומד

וכן מבואר עוד בגאו"י (שם) דאפילו למ"ד דפרמ"ר מב' רוחות הוי עומד, מ"מ מודה דפרכ"ע מב' רוחות לא הוי עומד [ודלא כהחזו"א (סח' סק"ג) שהובא לעיל סי' כד']. מבואר שזה ב' הלכות שונות.

וכמו"כ מסתפק הריטב"א (טז): דגם אם עומ"ר מהני בערב, מ"מ לא ברירא דגם בפרכ"ע נימא כן. מבואר שהם הלכות חלוקות.

דין פרוץ כעומד בעור העסלא

ואכן כתב האפיקי ים (ח"ג סי' יט') דמ"ד דפרכ"ע לא מתיר בעור העסלא (י'), לא חולק על הדין דפרכ"ע מותר, אלא דס"ל שזה לא "סותם" את האויר, ולכן לענין מחיצות מתיר, אבל לענין עור העסלא לא יכול להתיר, דאם לא סתם את האויר ממילא אין כאן אהל "טפח".

אמנם למ"ד דכן מהני פרכ"ע בעור העסלא, נמצא מבואר דפרכ"ע סותם את האויר.

וכן הוא מבואר בר"ן עצמו (י') שכתב בעור העסלא דאם יהיה אצבעיים ומחצה מכאן ואצבעיים ומחצה באמצע ואצבע מכאן "כיון דבהא אשמעינן דפרוץ כעומד הוי עומד הרי הפרוץ שבינתיים כעומד, ואי אפשר שיבטל

גמ' דף טו' ע"ב "איתמר פרוץ כעומד, רב פפא אמר מותר, רב הונא בריה דרב יהושע אמר אסור. רב פפא אמר מותר הכי אגמריה רחמנא למשה לא תפרוץ רובה, רב הונא בריה דרב יהושע אמר אסור הכי אגמריה רחמנא למשה גדור רובה".

ופירש הר"ן הא דקאמר ר"פ "לא תפרוץ רובה" ולא קאמר "גדור פלגא", "דרב פפא הכי קאמר נהי דבפרוץ כעומד פרצה איכא, אפ"ה רחמנא אגמרי' למשה דכל היכא דלא מיפרץ רובא סגי, ולרהבד"י כל היכא דאיכא פרוץ לא שרי דרחמנא אגמריה למשה גדור רובא".

וכתבו הרש"ש (י') והגאו"י (שם) דלמרות שפרכ"ע לר"פ לא סותם את הפרצה [וכמבואר בר"ן כאן], מ"מ מודה בעומ"ר שזה מבטל את הפרצה. [עיי"ש שביארו לפי"ז הא דבפרכ"ע אמרי' אתי אוירא ואילו בעומ"ר מבואר ברש"י שם דלא אמרי' אתי אוירא].

מבואר שיש ב' הלכות, יש הלכה של פרכ"ע שנאמר דין דסגי בסתימת חצי הרוח, ולא אכפ"ל שנשארו פרצה על חצי הרוח. ויש עוד הלכה דאם יש מחיצה של עומ"ר, הרי זה סותם את כל הרוח. [וצ"ב איפה התחדשה הלכה נוספת].

נחלקו אם פרכ"ע מהני לסתום או לא. ואכתה צ"ב. [וע"ע בזכרון שמואל (סי' כז), מובא להלן סי' כח].

לאותו אצבע שמצד אחר, מבואר דפרכ"ע "סותם" את האויר. וזה סותר למש"כ כאן ד"פרצה איכא". אלא צ"ל כנ"ל שבזה גופא

בדין פרוץ מרובה

פרמ"ר, דהוא באמת סתום. [והא דבעלמא אין המחיצה פרמ"ר יוצרת שם פתח, משום דכל שאין מחיצה אמה מכל צד לא חשובה מחיצה ליצור שם פתח עד שתהיה בשיעור של עומ"ר].

ודבריו מתאימים למש"כ תוס' "דהואיל ואיכא בכל צד אמה מכאן ואמה מכאן חשיב פתח". אמנם נראה בתוס' שעיקר סברתו היא דאיכא "שם ד' מחיצות", וכמו שהביא הרשב"א בשמו, עיי"ש.

שיטת הראב"ד בפרוץ מרובה

שיטת הראב"ד (מובא ברשב"א ובר"ן) דלעולם פרמ"ר הוא דין דרבנן, ומחלוקתם בדין פרכ"ע הוא מח' בגזירות דרבנן. ומה שאמרו הכי אגמריה רמחנא למשה "לפי שכל הגזרות שעתידים חכמים לגזור נתגלו לו למשה בסיני".

והנה ברור שלא היתה כוונת הראב"ד להתיר פרמ"ר בלי הגבלה. ונראה דהראב"ד לשיטתו (תו"כ תזרוע סוף"ח) שלמד ששיעור פרצה י' הוא דין דאורייתא, א"כ גם מה שהתיר פרמ"ר מדאורייתא היינו עד י' אמות בלבד, אבל ביותר מזה הפרצה פוסלת.

ועוד הוסיף הריטב"א (יז:): בשיטת הראב"ד דמ"מ צריך שיהיה "במקום אחד שיעור רחב מחיצה". ולכאורה הכוונה למחיצה ד"ט, אבל ב' קנים בלעמא לא מתירים בפרמ"ר.

הנה מבואר בסוגיין דיש הל"מ דבעי' לפחות גדירת מחצה, אבל בפרמ"ר לכו"ע פסול מדאורייתא. וצ"ע דמבואר (יז:): בפסי ביראות דמתיר אפילו בדיומדין למרות שהוא פרמ"ר.

ביאור הראשונים בהיתר פרמ"ר בפסי ביראות

ותירצו תוס' (יז:) "הא דאמר לעיל הכי אגמריה רחמנא למשה לא תפרוץ רובה, היינו היכא דליכא שם ד' מחיצות כי הכא, דהואיל ואיכא בכל צד אמה מכאן ואמה מכאן חשיב פתח". וכן הביא הרשב"א (כאן בשם תוס') דשאני התם דאיכא שם ד' מחיצות.

ובריטב"א (יז:) ביאר "שהרי אתה רואה בפתיור"ס ואמרי' גוד אחית ואין בקיעת גמלים מבטלה, ובמחיצות דעלמא ואפי' הן גדולות כמה מבטלתן בקיעת גדיים, ה"נ כך היא דין תורה, דכל שיש מחיצות שלימות בזויות שיעור אמה לכל צד כעין פסי ביראות, שפס א' חשובה מחיצה גמורה ולא תפסל בשום פרצה בעולם" (וכ"כ גם כאן).

והגר"ח (שבת פט"ז) פירש עפ"י מה שייסד שם (מובא לעיל סי' כה') דכל שיש שיעור מחיצה, המחיצה נותנת שם פתח לאויר שבצידה, וכמו"כ בפסי ביראות שיש שיעור מחיצה אמה בכל צד, הרי זה יוצר שם פתח על האויר, וממילא אין בזה חיסרון של

מדידת העומ"ר לפי כלל ההיקף

וכן הוא בחזו"א (עה' סק"ג) ששואל על דברי רש"י בסוכה "משמע דאין פרמ"ר בהן לבדן אלא שבכל היקף הסוכה פרמ"ר, אבל צ"ע דכה"ג גם בשבת נראה דכשר כגון חצר י' על כ' וגדר י"א מארכה ושש שש לרחבה מכאן ומכאן נידון בעומ"ר [וכמש"כ סי' ו' (ע') סק"ז] אע"ג דבכל ההיקף פרמ"ר דיש כאן ל"ז פרוץ וכ"ג עומד, דלא הוזכר אלא ג' דפנות וכל שיש בדופן עומ"ר מקרי דופן, ואי נימא דצריך עומ"ר בכל ההיקף לא שייך להזכיר מנין דפנות, ובעירובין י"א ב' אמרו ג' דפנות, וכ"כ בת"י עירובין י"ב ב' דעומ"ר גמירי בב' הדפנות לר"י שם, ובג' לרבא".

ומכח זה מפרש בדברי רש"י כמו הר"ן "ואולי דעת רש"י דתרויהו בעינן שיהא ג' דפנות שבכל דופן עומ"ר, ושיהא בכל ההיקף עומ"ר".

אמנם בדברי רש"י בסוכה נראה מדויק שלא צריך עומ"ר בכל דופן, דכתב דהחיסרון בשבת הוא משום שמצטרף עם שאר הדפנות והוה בסה"כ פרמ"ר, ומשמע שלולא זה לא אכפ"ל מה שבאותו דופן הוא פרמ"ר מכיון שבכל ההיקף יש עומ"ר.

וכתב החזו"א "ואולי ג' תיבות אלו "בהדי שתיים הפרוצות" ט"ס, ויעלה כהוגן, וכן נראה מל' הרא"ש שהעתיק ל' רש"י ולא סיים דבריו אלו, והוא נפקותא גדולה לדינא".

והביאור בזה שנאמרו ב' דינים, יש דין שבכל רוח ורוח יהיה עומ"ר, ויש עוד דין שיהיה עומ"ר בהיקף הכללי, ותרתיה לחומרא.

הנה התחדש דיש דין של גדור רובא [או לפחות פלגא לר"פ], ויל"ד האם מודדים את העומ"ר והפרמ"ר לפי כלל המחיצות או כל מחיצה בנפרד.

דברי רש"י דמצרפים את כלל המחיצות לעומ"ר

רש"י (ד"ה פרוץ כעומד) מפרש "כל ההיקף כולו עשוי כן". וכן הוא מבואר ברש"י לעיל (ה: ד"ה ניתרת) שכתב "אפילו נפרצו בה פרצות הרבה בד' מחיצותיה סביב ונשתייר שם מן העומד עד שרבו עומדים על הפרוצות מותרות בלא שום תיקון".

וכ"כ רש"י בסוכה (ז. ד"ה משא"כ בסוכה) "דסגי ליה בשתיים כהלכתן ושלישית אפילו טפח, ואפילו היו לה פתחים בשתי הדפנות אחד או שנים דכי מצטרפת להו בהדי שתיים הפרוצות הוה ליה פרוץ מרובה שריא".

מבואר דלדין עומ"ר ופרמ"ר מצרפים את כל המחיצות ביחד, ואם הוא עומ"ר בסך הכללי מותר, ואם הוא פרמ"ר בסך הכללי אסור.

אמנם אכתי יל"ד אם כוונת רש"י לחומרא או גם לקולא.

ביאור הר"ן והחזו"א דהוא רק לחומרא

הר"ן (יא.) מביא דדין זה הוא רק לחומרא, שרוח ד' מצטרפת לפרמ"ר, אבל לא לענין שיספיק עומ"ר בהיקף הכללי, אלא בעי' גם עומ"ר בכל דופן.

ביאור הערוה"ש

אמנם הערוה"ש (שסב' סכ"ג) נקט דלא צריך שיהיה בכל רוח ורוח עומ"ר, אלא סגי שיהיה עומ"ר בהיקף הכללי.

ולכאורה עיקר דיוקו הוא מדברי רש"י בסוכה, וכו"ל. וכן דיין המרו"ש (ה:).

והשפ"א (שם) דייק מדברי רש"י (שם ד"ה חצר) שכתב "חצר אין פרצת עשר אוסרת בה א"כ הוי מלווא דכותל או יותר מעשר", ושואל מדוע נקט שפרוץ במלווא, הרי גם בפרמ"ר פוסל. ודייק מזה דס"ל לרש"י שמצרפים עומ"ר של הג' מחיצות ר"ט יחד. ומבואר דלמד כן גם לקולא, דלא בעי עומ"ר בכל דופן בנפרד.

והסברה של שיטת המקילים היא שמתחילים לכל המחיצות כמחיצה אחת ארוכה הגודרת את הרשות, ולכן סגי בעומ"ר הכללי.

ועיין מש"כ לעיל (סי ז') דהא דס"ל דסגי בעומ"ר הכללי ולא בעי עומ"ר בכל רוח בנפרד, היינו דוקא כשאין פרצה האוסרת, אבל כשיש פרצה האוסרת וצריך עומ"ר להתיר את הפרצה, לא מהני עומ"ר של ההיקף הכללי.

ומעתה יל"ד בכל רוח כשיש פרצה עד י' אמות, הרי הוי פרצה האוסרת

שניתרת ע"י עומ"ר, ואיך מהני העומ"ר של ההיקף הכללי.

אמנם זה לכאורה תלוי במח' הגר"ח והחזו"א (מובא בסי' כה'), דלפי הגר"ח (שבת פט"ז) שנאמרה הלכה שכל פרצה פוסלת, ודוקא השם "פתח" החל על הפתח מפקיע אותו מהשם פרצה, וביאר דמה שנותן לו את השם פתח זה העומ"ר שבצידו, דמכיון שיש שם שיעור מחיצה, זה יוצר שם פתח לאויר שבצידו. לפי"ז ודאי דבעי עומ"ר ברוח זה לבד.

משא"כ לפי הבנת החזו"א (קיב' סק"ה) ר"י דאין כזה דין שפרצה פוסלת [אלא רק שחכמים החמירו שפרצה יותר מי' מפסידה את הסתימה], א"כ אין כאן פרצה האוסרת ושפיר י"ל דסגי בעומ"ר הכללי. [וע"ע מש"כ בזה לעיל סי' ז']

שיטות שלא מצרפים את הרוחות לעומ"ר

אמנם החזו"א (סי' ע' סק"ז) כתב להלכה, דלא מתחילים כלל להיקף הכללי, אלא כל דופן ודופן לגופי'.

ובמ"ב (שסב' סקמ"ה) ביאר פרמ"ר "אפילו ב' מחיצות שלמות [וגם הדפן שבה הלחי או הצו"ה עשויה כדין] ובמחיצה השלישית היה הפרוץ מרבה, נחשב אותה המחיצה כמאן דליתה וכו' ונמצא שאין לו בסה"כ כי אם ג' מחיצות". דמבואר דלמרות

✻ הערות והוספות ✻

¹⁷¹ יש לציין שכתב שמצרפים לעומ"ר את ג' המחיצות, ולא את ד' המחיצות. וכ"כ במרו"ש "מצרפין עומד על ג' מחיצות ביחד". אמנם בדברי רש"י ה: (ד"ה ניתרת) כתב צירוף של ד' מחיצות, וכן ברש"י בסוכה, וכן משמע ברש"י כאן שכתב "כל ההיקף כולו עשוי כן". וצ"ב.

¹⁷² כתבנו רק לפי "הבנת" החזו"א בדין פרצה י', אבל בעיקר הדבר ס"ל לחזו"א דאפילו לרש"י עומ"ר הכללי לא מהני לבד, וצריך גם עומ"ר בכל רוח ורוח (כמבואר בר"ן), וא"כ הנידון הזה לא שייך לשיטתו.

שדין עומ"ר הכללי אין בכחו להתיר פרצה האוסרת, לכן בשביל להתיר את הפרצה צריך להגיע לדין עומ"ר מב' רוחות, ובזה שפיר מהני, דלא גרע ממחיצת כלאים דמודה החזו"א דמועיל, מכיון שלא בא לגדור בזה את ה"רשות".

ונמצא לפי"ז דלמרות שמסתימת דברי המ"ב נראה שאין שום דין בהיקף הכללי, ובעי' דוקא עומ"ר בכל דופן בנפרד, וגם לא אכפ"ל שביחס להיקף הכללי יהיה פרמ"ר. מ"מ המ"ב יודה דהעומ"ר של ההיקף הכללי יכול להועיל לגדור את ה"רשות" [והא דסתם משום שבדר"כ אין בזה נפ"מ מכיון שיש עוד דין לגדור את כל דופן בתורת "מחיצה המפסקת". אבל במקרה דידן זה כן יהיה נפ"מ, משום שחלוק דין "גדירת רשות" מדין "מחיצה המפסקת"].

עוד יש להעיר דביאור זה דהעומ"ר הכללי מהני לגדור את ה"רשות" אבל לא מהני למחיצה של הדופן להתיר את הפרצה, זה מתבאר לפי הגר"ח שפרצה עד י' היא פרצה הפוסלת וצריך עומ"ר שיחיל עליה שם פתח ויתיר [ומשו"ה העומ"ר הכללי לא התיר את הפרצה 7]. אבל לפי הבנת החזו"א התבאר שעומ"ר הכללי שפיר יכול להתיר גם פרצה [דאין דין של פרצה האוסרת], ממילא אילו איירי' בכה"ג שיש עומ"ר כללי, היה מתיר גם בלי צירוף האוירים.

שיש עומ"ר כללי, מ"מ אסור עד שיהיה עומ"ר בכל דופן בנפרד.

אמנם לא מבואר בדברי המ"ב אם יש משמעות גם לעומ"ר הכללי, או שמתיחסים רק לעומ"ר של אותו דופן. ומסתימת דבריו נראה ברור שאין דין שיהיה ג"כ עומ"ר כללי, דשפיר סגי בעומ"ר של כל רוח בנפרד. אבל מ"מ יל"ד בזה נפ"מ וכדלהלן.

ישוב מח' המ"ב והחזו"א בדין עומ"ר מב' רוחות בכה"ג שהעומד עצמו אינו במלואו

הזכרנו לעיל (סי' כד') מח' המ"ב עם החזו"א בדין עומ"ר מב' רוחות בכה"ג שהעומד עצמו אינו במלואו, וכגון 1 1 2 7 2, דס"ל למ"ב (שסב' סקמ"ה) דדנים על כל צד בנפרד דהוה 4 עומד, ושוב דנים עומ"ר מב' רוחות, והרי יש 8 עומד המתיר את האויר 7 שבאמצע. והחזו"א (כלאים סי' יא' סק"ח ד"ה ר"מ) מודה ליה בכלאים דמהני לדין "מחיצה המפסקת", אבל בשבת חולק עליו, דבשביל לעשות רה"י בעי' עומ"ר לכל אורך הדופן.

ושמעתי לבאר את דברי המ"ב דאיירי שבסך הכללי של הרשות הוה עומ"ר, ולכן בשביל גדירת ה"רשות" לא צריך לדין זה, דיש כבר את העומ"ר הכללי. אמנם מכיון

סימן כז'

ביאור ג' מידות בכלאים והמסתעף (טז).

עומד מג"ט עד ד"ט, אם הוא פרמ"ר אסור אף כנגד העומד. ג. עומד מד"ט עד י' אמות, אם הוא פרמ"ר מותר כנגד העומד ואסור כנגד הפרוץ. ד. אם יש עומ"ר, מותר אפילו כנגד הפרוץ [גם בעומד פחות מד"ט] עד פרצה י' אמות, וביותר מי' אמות צריך צו"ה. [ובפרכ"ע, למ"ד מותר דינו כמו עומ"ר, ולמ"ד אסור דינו כמו פרמ"ר].

וזה מתחלק לג' מידות: מידה א' שמותר אפילו כנגד הפרוץ [כגון א. וד.], מידה ב' שמותר כנגד העומד ואסור כנגד הפרוץ [כגון ג. וי"א שגם פרצה יותר מי'], ומידה ג' שאסור אפילו כנגד העומד [כגון ב. וי"א שגם פרצה יותר מי'].

גמ' דף טז' ע"א "שלש מדות במחיצות, כל שהוא פחות משלשה צריך שלא יהא בין זה לזה שלשה כדי שלא יזדקר הגדי בבת ראש. כל שהוא ג' ומג' עד ד' וכו' אם היה פרוץ מרובה על העומד אף כנגד העומד אסור. כל שהוא ד' ומארבעה עד עשר אמות וכו' אם היה פרוץ כעומד כנגד העומד מותר כנגד הפרוץ אסור. ואם היה עומד מרובה על הפרוץ אף כנגד הפרוץ מותר. נפרצה ביותר מעשר אסור. היו שם קנים הדוקרנים ועושה להן פיאה מלמעלה אפילו ביותר מעשר מותר".

מבואר בכרייתא כמה חילוקי דינים: א. פרצה עד ג"ט הוא לבוד ומותר. ב.

צריך שלא יהא בין זה לזה שלשה כדי שלא יזדקר הגדי בבת ראש

לבוד". וכ"כ הריטב"א "דהא דקתני במדה ראשונה ובלבד שלא יהא בין זה לזה ג' [כדי שלא יזדקר גדי בבת ראש, והול"ל] שאין בו לבוד, אלא דהא גופא קמ"ל דטעמא דלא אמרי' לבוד בג' היינו מפני שהוא חשוב לבקיעת גדי להדיא בלא עכוב, וזקירת הגדי מבטלת אותו מתורת לבוד".

ולדבריהם מח' רבנן ורשב"ג מתפרשת היטב, דרבנן סברו ד"שיעור הראוי לבקיעת גדיים" מבטל תורת לבוד, אע"פ שאין אפשרות בפועל שגדיים יבקעו, ולכן ג"ט לא הוי לבוד אפילו למעלה. ורשב"ג

כתוב בכרייתא "כל שהוא פחות משלשה צריך שלא יהא בין זה לזה שלשה כדי שלא יזדקר הגדי בבת ראש". ושם בע"ב "רבא אמר מדיספא רבן שמעון בן גמליאל רישא נמי רבן שמעון בן גמליאל, וכי אמר רבן שמעון בן גמליאל אמרי' לבוד הנ"מ למעלה אבל למטה הוה ליה כמחיצה שהגדיים בוקעין בה לא אמרי' לבוד".

ביאור רש"י והריטב"א דזקירת גדי מבטלת את ה"לבוד"

ופרש"י (ד"ה צריך שלא יהא בין זה לזה ג') "דזקירת גדי מבטל לה מתורת

דרשב"ג מודה דבקיעת גדיים מבטלת מחיצה, א"כ כל שהיא ג' ומג' עד ד' מפני מה אין בקיעת גדיים מבטלתה".

והיינו לשיטתו דבקיעת גדיים מבטלת "מחיצה גרועה", וגם רשב"ג מודה עד ג"ט דבקיעת גדיים מבטלת מחיצה, ומעתה צ"ע מדוע מג' עד ד' אין בקיעת גדיים מבטלתה, הרי לרשב"ג עד ד' לא הוי מחיצה חשובה. וא"ת "כיון דהויא לה ג' חשיבא קצת ואפילו לרשב"ג ולא מבטלה לה בקיעת גדיים", א"כ מ"ט מתיר דוקא בעומ"ר, הרי אפילו אם פרמ"ר היה לו להתיר מדין לבוד [לרשב"ג דלבוד עד ד"ט], ונשאר בצ"ע.

ביאור בדברי הרשב"א

והנה בגוף ביאור הרשב"א דמחיצה פחות מג' היא מחיצה גרועה ובקיעת גדיים מבטלתה, יל"ע למאי נפ"מ, תיפוז"ל שהוא פרמ"ר ומבטל את העומד, וכדין מחיצה מג' עד ד'.

וי"ל נפ"מ במחיצה 3-3, דלמ"ד עומ"ר מב' רוחות הוי עומד היה צריך להתיר, אמנם הדין של בקיעת גדיים מבטל למחיצה פחות מג"ט [שהיא מחיצה גרועה] ואסור.

ולמרות שהרשב"א גופי' ס"ל (טז: ועבוה"ק ש"ב ס"ב) דעומ"ר מב' רוחות לא הוי עומד, מ"מ נפ"מ למש"כ הר"ן (טז:): דגם למ"ד עומ"ר מב' רוחות לא הוי עומד, מ"מ אין זה כמו אתי אורא שמבטל את העומד, אלא לעולם העומד קיים ומתיר כנגדו. ובזה איכא נפ"מ דמדין בקיעת גדיים הרי הם מבטלים את המחיצה שלא תתיר אפילו כנגדה. [ולהלן יתבאר איך בקיעת גדיים מהצד

סבר דוקא במקום ששייך בקיעת גדיים בפועל הרי זה מבטל אותו מלבוד [אע"פ שבפועל אין שם גדיים], אבל למעלה שלא שייך בקיעת גדיים בפועל, הרי זה לבוד עד ד"ט.

וא"ש הא דמג' עד ד' תלוי דינו בעומ"ר [גם לפי רשב"ג], דא"א להתיר מדין לבוד מכיון שיש בקיעת גדיים בפועל המבטלת ללבוד, ולכן דנים רק מדין עומ"ר, דאם יש עומ"ר הרי זה מתיר את כל הרוח.

ביאור הרשב"א דזקירת גדי מבטלת את ה"מחיצה"

אמנם הרשב"א מפרש די' ג' דרגות במחיצות, דרגה א' היא מחיצה פחות מג"ט דהיא מחיצה גרועה [שהיא פחות משיעור לבוד, דשיעור לבוד הוא שיעור של חשיבות], וגדיים מבטלים מחיצה כזו. דרגה ב' היא מחיצה מג' עד ד', דהיא חשובה לענין שגדיים לא מבטלים אותה, אבל אינה חשובה כ"כ ופרמ"ר מבטל אותה שלא תגדור כנגדה, ודרגה ג' היא מחיצה מד' ומעלה שהיא מחיצה חשובה גם לגדור כנגדה.

והנה מבואר בדבריו במחיצה פחות מג' ואויר ג' דפסול משום שהיא מחיצה גרועה ובקיעת גדיים מבטלת את המחיצה. ומה"ט בקיעת גדיים היתה צריכה לבטל גם במחיצה יותר מג' [למרות שיש שם עומ"ר], דכל שהיא פחות מד' אינה מחיצה חשובה, ועל זה כתב דלמרות שאינה מחיצה חשובה לגדור כנגדה [בפרמ"ר], מ"מ אינה גרועה כ"כ, וגדיים לא מבטלים אותה.

ולפי"ז הוקשה לו באוקימתא דרבא כרשב"ג "לא סליק ליה תירוצא, דא"כ

מבטלת מחיצה, למרות שבכלאים היה נראה

לדון על העומד לבד].

כל שהוא ג' ומג' עד ד' אם היה פרוץ מרובה על העומד אף כנגד העומד אסור

וכן מצאנו בתור"פ שביאר הא דאסור אף כנגד העומד "משום דהפרוץ מרובה ומבטל העומד, כיון שאין בו שיעור מחיצה דהיינו ארבעה". וכ"ה ברשב"א "פרוץ מרובה מבטלין את העומד שלא להתיר כנגד העומד". ועד"ז ברישב"א. [וגם בדבריהם יתכן לפרש מדין אתי אורא].

ביאור הר"ש דמחיצה פחות מד' לאו מחיצה

הר"ש (כלאים פ"ב מ"ח) מבאר את המשנה דסומכין "לסלע גבוה עשרה ורחב ארבעה" משום "דבפחות מכאן אין שמה מחיצה להפסיק", ומוכיח כן מסוגיין.

ובתפא"י (בועז אות י') תמה על דבריו דהטעם כאן דבעי' מחיצה רחבה ד' הוא משום דפרמ"ר ומבטל לעומד, אבל אין חיסרון במחיצה פחות מד' מצד עצמה.

ומביא את רעק"א (בתשובות) שביאר את דברי הר"ש שלמד דבאמת בכלאים לא שייך ענין של פרמ"ר, דלא באים לדון על רשות אלא רק על מחיצה המפסקת, "ודל הפרוץ מהכא לא יהיה מחיצה כלל רק מקום העומד, לשתרי לזרוע כנגדו". ומזה הוכיח "אלא ע"כ דלא מקרי מחיצה מפסיק רק רוחב ארבעה". [ולהלן נבאר מה סברו הראשונים].

מבואר בכרייתא בעומד פחות מד"ט, דאם הוא פרמ"ר אסור לזרוע אף כנגד העומד.

ביאור רש"י והראשונים דהפרצה מבטלת את העומד

ובטעם הדבר מבואר ברש"י (ד"ה צריך) דהוא מטעם דאתי אורא דה"ג ודה"ג ומבטל ליה. ולהלן (בד"ה כנגד) כתב דטעמא משום ד"אתי אורא המרובה ומבטל לעומד דאפילו כנגדו אינו מתיר", ומשמע דהוא מדין פרמ"ר מבטל לעומד, ולא מדין אתי אורא.

ועיין מש"כ (לעיל סי' כב') לפרש דברי רש"י (י: ד"ה יעשה) שכתב "ונמצא פרוץ רבה עליו ומבטלו" דכוונתו לדינא דאתי אורא, ומה שהזכיר פרוץ מרובה, היינו משום דזה עיקר דין אתי אורא שהאור המרובה מבטל לעומד, ומה שצריך שיהיה אור גם בצד השני, היינו משום דלולא כן היינו דנים על העומד בנפרד ועל האור בנפרד, ולא היה אחד מבטל את השני, אבל כשיש אור מב' רוחות, דנים את העומד ביחס לאור, והפרוץ מרובה מבטל אותו. וה"ה שיש לפרש הכי כאן, דאתי אורא מבטל להאי עומד פחות מד"י"י.

✽ הערות והוספות ✽

¹¹¹ והבאנו לסייע מלשון המאירי (י:): שביאר בציוור של פרוץ כעומד "דהאי פס שלישי אינו מרובה על אור הסמוך לו מימינו, ואתי ההוא אורא לבטולי הא פס, ומצטרף עם אור הפתח, ונמצא דפרוץ מרובה על עומד דפס שלישי". ומבואר דלמרות שמדבר בדיון של אתי אורא נקט לשון של "פרוץ מרובה", והוא מבואר כנ"ל.

כל שהוא ד' ומד' עד י' אמות, מותר לזרוע כנגד העומד אפילו אם הוא פרוץ מרובה

ביאור הריטב"א והרשב"א דבכלאים הקילו דלא נימא אתי אורא דרבנן

הריטב"א (יז: ד"ה גבהן עשרה) מבאר [מדוע בפסי ביראות אין אתי אורא שמבטל את הפשוטין שבאמצע] "והנכון דכל עומד שהוא דבר חשוב אינו מתבטל באויר הכא והכא מדאורייתא, והראיה ממחיצת כלאים שאמרו לעיל דמד' טפחים ולמעלה מותר לזרוע כנגדו, ואע"פ שהפרוץ מרובה עליו מכל צד, ורבנן הוא דאחמירו לענין שבת, והכא בפסי ביראות אוקמוה על דין תורה לצורך מצוה".

ועד"ז כתב הרשב"א (יט: ד"ה ולענין בעיין) "דמקולי פסי ביראות שנו כאן דכי היכי דשרו בהו פרוץ מרובה על העומד והעמידוהו אדאורייתא, לגבי הא נמי הלכו בדאורייתא, ואויר דמבטל לאו דאורייתא דהא לענין כלאים תניא כל שהיא ד' ומד' ועד עשר וכו' ומי לא עסקינן אפילו בשהפס באמצע שיש ריוח מכאן ומכאן, אלמא אע"פ דאויר דמה"ג ומה"ג מרובה על העומד לא מבטל ליה לעומד לענין כלאים". [ודן התם אם דוקא בעומד חשוב ד"ט (כמו בכלאים) לא אמרי' אתי אורא, או אפילו בעומד קטן].

מבואר הטעם דלא אמרי' אתי אורא, היינו משום דבכלאים העמידו אדאורייתא, ורק לענין שבת החמירו. והא דמדאורייתא לא אמרי' אתי אורא, בריטב"א מבואר דהוא דוקא בעומד "חשוב" של ד"ט, אבל בפחות

כתוב בברייתא "כל שהוא ד' ומארבעה עד עשר אמות וכו' אם היה פרוץ כעומד כנגד העומד מותר כנגד הפרוץ אסור, ואם היה עומד מרובה על הפרוץ אף כנגד הפרוץ מותר".

מבואר בברייתא דבעומד ד' ומעלה, אף אם הוא פרמ"ר מותר לזרוע כנגד העומד. ופירשו הריטב"א והר"ן דלמרות שבשבת אסור לטלטל כנגד העומד, שאני כלאים דאזלי' ביה בתר ערבוביא, דאין אנו צריכין מחיצות שלימות כנגד כל הרשות ליחשב רה"י, אלא להפריש בין הזרוע לנטוע.

ועוד מבואר דפרמ"ר לא מבטל את העומד ליחשב כמאן דליתי' [ולכן דנים רק מדין אתי אורא שיבטל את העומד]. אמנם כבר הזכרנו (לעיל סי' כד') דכל זה לענין שיגדור כנגדו, דבזה אמרי' דפרמ"ר לא מבטל את העומד, אבל בנוגע ל"היקף" כן י"ל דפרמ"ר מבטל את העומד, וכפי שדייקנו שם מדברי הר"ן.

קושיא איך מותר לזרוע כנגד העומד, הרי אתי אורא דה"ג ודה"ג ומבטל ליה

וכבר הקשו בזה הראשונים איך מותר לזרוע שם, הרי העומד מתבטל ע"י אורא דה"ג ודה"ג.

וכמו"כ לפי הר"ן (יז): שלא תירץ כהראשונים הנ"ל, מבואר דס"ל דדינא דאתי אוריא הוא דין דאורייתא אפילו בעומד חשוב. וצ"ע מדוע בכלאים לא אמרי' אתי אוריא.

ולכאורה התשובה היא על דרך רעק"א הנ"ל [בביאור שיטת הר"ש] דדל מהכא הפרוץ ומתיחסים רק לעומד לבד, ולא מתיחסים לכלל הרוח. וכ"כ הקר"א (יז): דבכלאים לא דנים על כל הרוח אלא רק על המחיצה להתיר כנגדה, וממילא כל אור שבעדדים הוא אור שמחוץ לרשות, ומבואר בתוס' (י: ד"ה ואצבעיים) דלא אמרי' אתי אוריא באור שמחוץ לרשות.

בענין אם שייך לדון בכלאים שהעומד יתבטל מכח הפרצה שבצידו

ג. הריטב"א (יז): והרשב"א (יט): שביארו הא דלא אמרי' אתי אוריא בעומד ד' משום דאתי אוריא דרבנן.

וצ"ע כמש"כ רעק"א (תפא"י בועז כלאים פ"ב מ"ח אות י') "דל הפרוץ מהכא לא יהיה מחיצה כלל רק מקום העומד, לשתרי לזרוע כנגדו". והיינו דבכלאים לא באים לדון על רשות אלא רק על מקום המחיצה להתיר כנגדו, ומה אכפ"ל שיש פרצה בצידו, הרי אילו לא היה עוד עומד הממשיך את המחיצה [אלא היה רק את העומד ד"ט וכל השאר פרוץ

מד"ט אמרי' אתי אוריא מדאורייתא. ואילו ברשב"א לא חילק, ומשמע דדינא דאתי אוריא הוא דרבנן אפילו בעומד קטן, אמנם מ"מ דן לומר דדוקא בעומד חשוב של ד"ט לא החמירו חכמים"ט.

ביאור לשיטות דאתי אוריא דאורייתא

אמנם תוס' ישנים (יז: בסוף תוד"ה וארבעה) כתבו "דדוקא בפשוטין דרחבי' אמה לא אמרי' מדאורי' דלא אתי אוריא ומבטל ליה", ולדבריו שוב צ"ע כאן דאיירי בעומד ד"ט מ"ט לא אמרי' אתי אוריא דאורייתא.

הנה הזכרנו כמה ענינים בכלאים שכתבו הראשונים לדון דהפרצה מבטלת את העומד:

א. הרשב"א שביאר דפרצה ג' פוסלת עומד פחות מג', משום שהבקיעת גדיים מבטלת את המחיצה.

ב. רש"י והראשונים שביארו בעומד מג' עד ד' דאסור אף כנגד העומד משום דהפרמ"ר מבטל את העומד או משום אתי אוריא.

✽ הערות והוספות ✽

י"ט והנה אכתי צ"ע בעומד מג"ט עד ד"ט דמבואר דאם הפרצה שוה לעומד מותר לזרוע (למ"ד פרכ"ע מותר), ולא אמרי' אתי אוריא (למרות שבגמ' י: כתוב דאפילו למ"ד פרכ"ע מותר אמרי' אתי אוריא), ובוזה לא שייך תירוצים הנ"ל שתירצו דבעומד חשוב ד"ט לא החמירו רבנן [וגם לשיטות דלהלן שיתבאר דבכלאים בכלל לא שייך לדון אתי אוריא אפילו בפחות מד"ט, מ"מ אכתי תיקשי מ"הקיפיה בגמלין" דמבואר דאם פרכ"ע מותר, הרי זה היקף ומותר לטלטל שם, וצ"ע מדוע לא אמרי' בזה אתי אוריא]. וכתב הריטב"א (טז): דאנה"נ התחדש כאן דלא אמרי' אתי אוריא בב' אורים שוים, והתבאר באריכות לעיל סי' כב', עיי"ש כמה שיטות בענין.

והלאה לגמרי דהיה בודאי כשר הסוכה. ועי' בב"ח דמשמע מלשונו דעי"ז נפסד כל המחיצה".

והנה מבואר כאן יסוד דלמרות שלולא שהדופן היה ממשיך אחרי הפרצה בודאי היתה הסוכה כשירה, מ"מ מכיון שבפועל יש כאן המשך לדופן, א"א להתעלם ממנה ומתיחסים לכל הדופן כאחד, ופרצה יותר מי' פוסלת את כל הדופן.

וה"ה לענין כלאים, למרות שאילו לא היה המשך לדופן, ודאי שהיה אפשר לזרוע כנגד העומד, ד"ל פרוץ מהכא", אבל מכיון שיש המשך לדופן אחרי האויר, אני חייב להתיחס לכל הדופן כאחד, ולכן הראשונים דנו כאן לבטל את העומד מכח בקיעת הגדיים או פרמ"ר או אתי אורא.

אם יש חיסרון של "אויר שמחוץ לרשות" בכלאים

גם אחרי היישובים הנ"ל דאין כאן חיסרון של "דל פרוץ מהכא", אכתי צריך לבדוק אם אין כאן חיסרון אחר מחמתו לא נוכל לדון דינא דאתי אורא, והוא מה שהקשה הקר"א (יז:): דבכלאים הפרצה תמיד נחשבת אויר שמחוץ לרשות, ומבואר בתוס' (י: ד"ה ואצבעיים) דלא אמרי' אתי אורא באויר שמחוץ לרשות.

ויש לציין שהתבאר לעיל (סי' כא') כמה שיטות בענין מה נחשב אויר שמחוץ לרשות, דתוס' (י:): הביאו ב' פירושים: פי' הריצב"א דאתי אורא יכול לפעול רק ע"י "אויר שאני חושבו כסתום" מב' הצדדים. וגם לפי' קמא שלא הצריך אויר שאני חושבו

לגמרי' בודאי שהיה מותר לזרוע כנגדו, וכי משום שהעומד ממשיך בהמשך הרוח אני חייב להתיחס לפרצה שביניהם.

תירוץ א'

ושמעתי לתרץ עפ"י החזו"א (כלאים סי' ו' סק"ז) שהקשה איך מותר לזרוע כנגד העומד, הרי הוי כלאים באלכסון. ותירץ "דכנגד העומד מותר אע"ג דפוגע את הגפנים שבפרצה באלכסון, אלא דכח המחיצה להפסיק ואינו מתיחס להאלכסון".

ומבואר יסוד דלמרות שאין בכח העומד לגדור את כל הרוח שיחשב גדור כנגדו [להתיר לזרוע כנגד הפרוץ], מ"מ יש בכחו לגדור את המקום שכנגדו שיחשב גדור ביחס לכל הרוח, וממילא אינו מתיחס לאלכסון.

ומעתה יש ליישב דמכיון שצריך את גידור המשך הרוח [לכה"פ במקום שאוסר באלכסון], לכן שייך לדון לבטל את המחיצה מכח בקיעת הגדיים או פרמ"ר או אתי אורא, דלא שייך לומר "דל פרוץ מהכא".

תירוץ ב'

ובענין אחר שמעתי לפרש עפ"י הביאור הלכה (תרל' ס"ה ד"ה ובלבד) שכתב בסוכה שיש בה פרצה יותר מי' אמות [ונשאר לפני הפרצה שיעור סוכה כשירה הגדורה בג' דפנות] "מספקני אם עי"ז נתבטל כל הדפן, דאולי לא מהני רק דעי"ז פרצה חשיבה ולא פתח, ואסור לישב במקום הזה וכו' אבל ביתר הדפן שנשאר שם שיעור סוכה ויותר אפשר דשרי, דלא גריעא זה מחסר ממקום הפרצה

אבל לתוס' לא סגי בהכי, מכיון שסו"ס אין זה אויר שאני חושבו כסתום.

ומעתה כשנבא לדון בדעת החולקים [ר"ש

(כלאים פ"ב מ"ח), תו"י (יז): ור"ן (שם) שהתבאר לעיל בשיטתם דס"ל כמו שכתב רעק"א דדל פרוץ מהכא ומתיחסים רק לעומד לבד, ודלא כהתירוץ השני], יש מקום לפרש טעמייהו דאפילו אם מודים לתירוץ הראשון הנ"ל, מ"מ לא סגי בהכי משום דס"ל כמבואר בתוס' שצריך "אויר שאני חושבו כסתום" ומה"ט לא שייך דינא דאתי אוירא²⁷.

כסתום מב' רוחות, מ"מ התבאר בחזו"א (סט' סק"ה) דבעי' לפחות מצד אחד אויר שאני חושבו כסתום.

אמנם הרשב"א (שם) כתב דכל "אויר דלאו מיניה" לא מצטרף לאתי אוירא [אפילו רק מצד אחד].

ומעתה התירוץ השני הנ"ל הוא תירוץ טוב גם לפי התוס', דמכיון שיש המשך לדופן אני חייב לסתום את כל הרוח, ושפיר הוי אויר שאני חושבו כסתום.

אבל התירוץ הראשון לכאורה מתאים יותר לרשב"א דלא חשיב אויר דלאו מינו,

נפרצה ביותר מעשר, אם מותר לזרוע כנגד העומד

אמנם ברש"י (ד"ה ועד עשר) מבואר לא כן, שפירש הא דנקטה הברייתא מד' עד עשר אמות "אבל יותר מי' כגון עומד י"ב או ט"ו לא מצי למיתני שיעור פירצתו במלואו, דאפילו בציר ממלואו דאיכא פירצה יותר מעשרה מיתסר כולו כדנתי סיפא". מבואר בדבריו דבפרצה יותר מי' אסור לזרוע אף כנגד העומד. וכן הוא מבואר בראב"ד (תו"כ תזריע סופ"ח) "מחיצות מבוי או מחיצת חצר שנפרצה ביתר מעשר שאעפ"י שהעומד מרובה על הפרוץ אסור אף כנגד העומד, בין לענין שבת ובין לענין כלאים". וצ"ע מ"ש מפרמ"ר דלענין כלאים אזלי' בתר ערבוביא ומותר כנגד העומד.

שיטות שמותר לזרוע כנגד העומד

מבואר בברייתא ד"נפרצה ביותר מעשר אסור". וכתב תו"י ותור"פ דכמו דבפרמ"ר מותר לזרוע כנגד העומד, דאזלי' בתר ערבוביא, ה"ה מש"כ בברייתא דנפרצה ביותר מעשר אסור, דאסור רק כנגד הפרוץ, אבל כנגד העומד מותר. והוכיח כן ממשנה (כלאים פ"ד מ"ד) "גדר שנפרץ, עד י' אמות הרי היא כפתח, יתר מכך כנגד הפרצה אסור". וכ"כ עוד ראשונים.

שיטת רש"י והראב"ד שאסור אף כנגד העומד

✧ הערות והוספות ✧

²⁷ וצריך להוסיף מה דהר"ש לא ביאר את הברייתא מטעם שפרמ"ר מבטל לעומד. די"ל דס"ל שאין כזה מושג שהפרמ"ר מבטל את העומד, א"נ שגם לזה בעי' תנאי דאויר שאני חושבו כסתום.

ביאור השיטה דפרצה י' אוסרת גם כנגד העומד

ולכאורה הסברה בשיטה זו מתבארת בדברי הראב"ד שכתב על הא דתניא התם "שני נתקים זה לפניו מזה ושיטה של שער מפסקת ביניהם וכו' נפרץ ממקום אחד כגריס טהור מפני שנכנס שיעור שחור לתוכו", "פירוש שהם כמו עיגול בתוך עיגול וכו' כשנפרץ הפנימי ממקום אחד כגריס טהור, ולא מבעיא כי לא הוה נתק פנימי אלא כגריס מרובע דכי נפרץ הפנימי כגריס ממקום אחד ודאי דמיערב שהרי נפרץ במילואו מרוח אחת ובטלה ליה תורת מחיצות לגמרי ואפי' כנגד העומד, אלא אפי' הוי נתק גדול הרבה אמרי' האי טעמא, דכיון דכגריס שיעור מקום נתק הוא, הויה ליה ההיא שיטה כמחיצות מבוי או מחיצת חצר שנפרצה ביתר מעשר שאעפ"י שהעומד מרובה על הפרוץ אסור אף כנגד העומד בין לענין שבת ובין לענין כלאים, דכולה מחיצה בטלה לה".

וביאור דבריו הוא דב' נתקים שיש ביניהם שערות שמפרידות אותם, הדין הוא דאם נתחברו ב' הנתקים בכגריס מצד אחד, הרי זה הופך אותם לנתק אחד, ומחיצת השערות מתבטלת ולא מהוה הפרדה בין הנתקים, ואדרבה חשיבי כשערות שבתוך הנתק שמטהרות אותו. והוכיח את דבריו מפרצה יותר מי' לענין שבת וכלאים דהפרצה

אוסרת אפילו כנגד העומד, חזי' דכולה מחיצה בטלה לה.

ומבואר בדבריו דהסיבה שמחיצת השערות מתבטלת, משום שהנתקים התערבו זה בזה, ושוב בטלה תורת המחיצה שבאה להפריד ביניהם. ומעתה ה"ה במחיצת כלאים, הא דפרצה יותר מי' אוסרת אף כנגד העומד, היינו משום שהתערב השדה עם הכרם והפכו להיות אחד, ושוב בטלה תורת מחיצה שבאה להפריד ביניהם אפילו שהיא עומ"ר, דמקום זה נעשה מקום אחד. ומובן שאסור לזרוע אף כנגד העומד מכיון שהוא חלק מהכרם.

ולא דמי לפרמ"ר, דמכיון שהפרצה פחות מי', הרי היא כפתח ואינו מהוה חיבור בין הרשויות, ומשו"ה לא בטלה לה כולה מחיצה, אלא מותר לזרוע כנגד העומד.

אמנם יש לציין דזה דלא כהגר"ח, דהתבאר לעיל (סי' כה') שיטת הגר"ח דהשם "פתח" נוצר מכח מחיצה של עומ"ר. אבל בפרמ"ר, מלבד החיסרון שחסר בשיעור מחיצה, הוא גם חיסרון שאין שם פתח חל על הפרצה. וא"כ לפי הביאור הנ"ל שפרצה שלא מוגדרת פתח מערבת את הרשויות ובטלה לה כולה מחיצה, גם בפרמ"ר היה צריך להיות כן דאסור לזרוע כנגד העומד. וע"כ דס"ל דכל שהוא פחות מי' אמות הוא נידון כפתח, בלי קשר למחיצה שבצידה, ולכן אפילו בפרמ"ר חשיב פתח ולא בטלה לה כולה מחיצה, ומותר לזרוע כנגד העומד.

סימן כח'

בסוגיא דעומד מרובה בערב (טז):

משהו. ותיסברא האי פחות מארבעה היכא מוקים ליה, אי מוקים ליה תתאי הוה ליה כמחיצה שהגדיים בוקעין בה, אי מוקים ליה עילאי אתי אורא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה, אי מוקים ליה במיצעי הוה ליה עומד מרובה על הפרוץ משתי רוחות, שמעת מינה עומד מרובה על הפרוץ משתי רוחות הוי עומד".

גמ' דף טז' ע"ב "אמר רב המנונא אמר רב הרי אמרו עומד מרובה על הפרוץ בשתי הוי עומד בעי רב המנונא בערב מאי".

שם "אמר אביי תא שמע שיעור חבלים ועוביין יתר על טפח שיהו הכל עשרה טפחים, ואי איתא למה לי יתר על טפח ליעביד פחות משלשה וחבל משהו פחות משלשה וחבל משהו פחות מארבעה וחבל

בביאור הספק דבערב לא יועיל עומד"

ביאור מ"ש מעור העסלא דמהני עומד"ר בלי שם "פתח"

אמנם בגוף הדבר יל"ע, דמה הצד לומר שעומד"ר מתיר רק בצירוף "פתח", הרי מבואר בעור העסלא (י): דמהני עומד"ר ליצור אהל טפח, למרות שא"א לדון על הפרצה משום פתח. ומ"ש בערב.

וע"כ התשובה לזה היא שדין "פרצה" לא נאמר באהל, וי"ל בזה ב' הבנות:

בזכרון שמואל (סי' כז) ביאר דשאני עור העסלא שמבואר בתוס' (שם ד"ה עור) "היינו כשהטומאה והכלי תחת העור, כדאמרינן בפ"ק דסוכה (יח). ארובה בבית ובה פותח טפח טומאה בבית מה שכנגד ארובה טהור טומאה נגד ארובה כל הבית כולו טהור ומ"מ מצטרף האויר כמו אויר סוכה דמצטרפין ואין ישנים תחתיו".

יש לבאר מדוע רב המנונא הסתפק בערב דילמא לא נימא ביה עומד"ר, מ"ש מעומד"ר בשתי.

ביאור האחרונים דשאני ערב שאי אפשר להתיר את ה"פרצה" מדין "פתח"

וכתבו הגאון"י, השפ"א והתו"ח דהא דעומד"ר מהני בשתי היינו משום דמחשיבים את הפרצה כפתח, אבל בערב שאין זו צורה של פתח, יש מקום להסתפק דלא יועיל עומד"ר.

ולכאורה הוא מבואר כהבנת הגר"ח (שבת פט"ז, מובא לעיל סי' כה') דיש ב' דינים במחיצה, יש דין של "מחיצה" שצריך גידור של עומד"ר, ויש עוד דין של "פרצה" שכל פרצה בדופן פוסלת, ורק מכח מה שמחשיבים את הפרצה כ"פתח" מהני.

יועיל בערב משום שאינו צורת פתח], דהצד שכן יועיל הוא "דבערב אין הפרצה אוסרת כלל, ואין דין פרצה אלא בשתי".

וההבנה בזה דבמחיצה הבאה להכדיל בין הפנים לחוץ, פרצה האוסרת היא פרצה המאפשרת מעבר בין הרשויות, וזה דוקא בפרצה בגובה י"ט, אבל בערב שאין פרצה בגובה י"ט, אכתי אין מעבר בין הרשויות ולא חשיב "פרצה".

ועפ"י הראב"ד הנ"ל, נמי א"ש דחיסרון פרצה שהוא עירוב רשויות, זה דוקא בפרצה של שתי הפתוחה לכל גובה י"ט [כמו שהתבאר שצריך פרצה ד"ט שהוא שיעור "רשות", ה"ה שצריך גובה י"ט], אבל בערב שלא פתוחה לכל הגובה, יש צד לומר דאין בזה פסול של פרצה, ולא אכפ"ל שלא מוגדר פתח.

ולפי ההבנה הזו דבערב אין משוג "פרצה" האוסרת, ממילא לא שייך שיעור פרצה עד י' אמות. ואכן כן מבואר בתורי"ד, וכ"כ החזו"א (ק"ב' סק"ו ד"ה פרצת עשר) "מעיקר הדין עומ"ר מתיר אפי' בפרצת עשר, ולא החמירו חכמים רק בפרצת עשר אמות, וקבעו את השיעור עשר אמות על סמך דאשכחן פתח עד עשר אמות כדאמרו ריש עירובין, אבל בערב לא שייך להחמיר". [ודלא כסתימת לשון השו"ע (שסב' ס"ט) דגם בערב מותר רק עד י' אמות].

ביאור ספק הגמ' בפרצה פחות מד"ט

אמנם אכתי צ"ע דמבואר בגמ' שרב המנונא הסתפק אפילו באויר פחות מד"ט, דהגמ' מעמידה את ספיקו של רב המנונא

והיינו דבעור העסלא אין דין לסתום את האויר, אלא רק להחשיב את ב' העורות כיחידה אחת, וממילא הוי אהל טפח [בצירוף האויר] לענין שיעביר את הטומאה כשהטומאה והכלי תחת העור. ולכן שם לא אכפ"ל הא דא"א לדון על הפרצה מדין "פתח". משא"כ במחיצה שיש דין של "פרצה" הפוסלת את המחיצה, לכן בעי' דוקא שיהיה על הפרצה שם פתח.

ובענין אחר שמעתי לפרש לפי הגדר המבואר בראב"ד (תו"כ תזריע סופ"ח, מובא לעיל סי' כה' וסוף סי' כז') ד"פרצה" פוסלת משום שהיא "מערכת" את הרשויות להיות כאחד, דמבואר דדוקא מתי שיש חיסרון של "עירוב רשויות" צריך לתקן את הפרצה ולהחשיבה כפתח, אבל מתי שאין בעיה של עירוב רשויות, יש רק דין של מחיצה שיהיה עומ"ר, אבל אין דין של פרצה הפוסלת.

ומעתה בעור העסלא שאין תפקיד האהל להפריד בין ב' רשויות, אלא הוא דין שיהיה אהל טפח, בזה לא אכפ"ל שיהיה פרצה, ודוקא במחיצה שבאה לגדור מהרשות שמחוצה לה, בזה הפרצה מערכת את הרשויות ומבטלת את המחיצה, לכן צריך להחשיב את הפרצה כפתח.

ביאור הצד שכן יועיל עומ"ר בערב

ומעתה צ"ב מה הצד שכן יועיל עומ"ר בערב. וכ' השפ"א שהצד דכן מהני הוא דנחשיב את הפרצה כחלון.

אמנם בזכרון שמואל (סי' כז') כתב [לפי הגאו"י שרב המנונא הסתפק דלא

והיינו שבכזה מרחק לא רואים את ב' חלקי המחיצות כהמשך אחד לרון עליו עומ"ר.

ולדבריו שוב צ"ע מאי הו"א דבערב לא אמרי' עומ"ר.

ביאור האחרונים דהחיסרון בערב הוא שצריך שיעור מחיצה י"ט, ואין בכח העומ"ר ליצור מחיצה

ויש מקום לפרש דרב המנונא הסתפק דילמא דוקא בשתי שהעומד במקומו הוא מחיצה גמורה, בזה אמרי' עומ"ר להמשיך את המחיצה גם כנגד הפרוץ. אבל בערב שאין על העומד שם מחיצה, דאין מחיצה בפחות מגובה י"ט, ממילא העומ"ר לא בא להמשיך את המחיצה, אלא ליצור מחיצה, ובזה הסתפק רב המנונא אם אמרי' עומ"ר ליצור מחיצה.

וכ"כ החזו"א (עז' סק"ב) "דודאי לא דמי ערב לשתי לענין עומ"ר, שהרי גובה י"ט בערב הוא במקום גדירת הרוב של שתי, וכי היכי דלא שייך לבצורי מגדירת רוב בשתי ליכא לבצורי מ"ט גובה בערב".

ועד"ז באפיקי ים (ח"ג סי' יח') פירש דשאני בערב שחסר בשיעור המחיצה, וצריך להשלים את שיעור המחיצה לי"ט, ובזה הסתפק אם עומ"ר יכול לסתום את האויר להשלים לשיעור מחיצה או לא. [ועפ"ז ביאר ג"כ הא דיש צד לריטב"א דלא מהני פרכ"ע

"כגון דאייתי מחצלת דהוי ז' ומשהו, וחקק בה ג', ושבק בה ד' ומשהו, ואוקמיה בפחות מג", דאיכא עומ"ר ע"י ג' מלמטה וד' מלמעלה, ושיתיר את הפרצה ג' שחקק במחצלת. חזי' שספיקו הוא באויר ג"ט.

וצ"ע דהרי זה ברור שבפרצה פחות מד"ט אין שם פתח, וא"כ גם בשתי תקשי איך אמרי' עומ"ר. וע"כ דבפרצה פחות מד"ט אין נושא של פרצה הפוסלת (וכפי שהתבאר לעיל סי' כה'), ומ"ש בערב שכן נפסול משום פרצה פחות מד"ט.

ויש ליישב דכל המושג שפחות מד"ט לא חשיב פרצה, היינו בשתי דהד"ט לרוחב, דבפחות מד"ט לא הוי חשיבות מקום, דאין רשות פחות מד"ט. משא"כ בערב דהפרצה רחבה מאד, אלא דגובה היא פחות מד"ט, אין בזה שום חיסרון, דשיעור ד"ט הוא תמיד לרוחב ולא לגובה^{יבא}.

לפי החזו"א א"א לפרש כנ"ל

והנה כל הביאור הנ"ל שייך לפי הגר"ח שביאר דיש דין ש"פרצה" פוסלת, ולכן בעי' לדין פתח כדי להתיר את הפרצה. אמנם **החזו"א** (קיב' סק"ה ד"ה ומיהו, מובא לעיל סי' כה') למד דאין דין של פרצה הפוסלת, אלא עומ"ר מתיר כל פרצה, ולא צריך לדין "פתח" כלל. ומה שפרצה יותר מי' אמות פוסלת, היינו משום ש"הפסקת יתר מעשר מפסיק מחיצות", ו"אין להן קשר זו עם זו",

✽ הערות והוספות ✽

^{יבא} ובפרט למה שביארנו לעיל (סי' כה') עפ"י הראב"ד דפרצה פחות מד"ט בשתי לא חשיבא פרצה, משום דפרצה הפוסלת היא פרצה שמערכת את הרשויות, ועירוב רשויות שייך דוקא ע"י שיעור רשות, ולכן בשתי צריך שיהיה רחב ד"ט שהוא שיעור רוחב רשות, משא"כ לגובה אין שום משמעות לשיעור ד"ט, ולכן גם בפחות הוי פרצה.

דבעינן שיעור כדאמר י' ב' לענין עור העסלא", והא גופא צ"ע מ"ש מעור העסלא דשם פשיטא דמהני].

והנה תירץ על זה בזכרון שמואל עפ"י התוס' (י:): דאין דין שיהיה כל הטפח סתום, אלא רק להחשיב את ב' העורות כיחידה אחת, וממילא הוי אהל טפח [בצירוף האויר] לענין שיעביר את הטומאה כשהטומאה והכלי תחת העור.

אמנם התירוצ הנ"ל דבעור העסלא אין דין "פרצה", זה דוקא למהלך הראשון שביארנו דהחיסרון בערב הוא מצד ה"פרצה" שבו. משא"כ לפי מהלך זה שהחיסרון הוא שאין בכח העומ"ר ליצור מחיצה ולהשלים לשיעור י"ט, א"כ לא שייך תירוצ זה.

[ועוד יל"ע במחיצת שתי, בכה"ג שהעומד הוא פחות מד"ט דלא חשיב מחיצה, דגם בזה תיבעי אם מהני עומ"ר ליצור מחיצה ולהשלים לשיעור מחיצה ד"ט. ויש לחלק].

ביאור דהחיסרון בערב הוא דגם כנגד העומד הוה פרוץ לחוץ, דדנים על כל הגובה י"ט כאחד

עוד שמעתי לפרש בענין אחר, דהנידון כאן אינו משום שחסר ב"שיעור" מחיצה, אלא החילוק הוא דבשתי העומד במקומו עושה את תפקידו, דתפקידה של מחיצה לגדור כנגדה, ומתי שעומד כנגד השתי גבוה י"ט הרי הוא גדור מהחוץ, ואפילו אם השתי הוא פחות מד"ט. וכמו"כ בעור העסלא, כשעומד תחת העור, הרי במקום זה העור עושה את תפקידו להאהיל על מה שתחתיו, וזה למרות שהוא פחות מטפח.

בערב, והיינו משום די"ל דפרכ"ע לא סותם את האויר, וכפי שהובא לעיל סי' כו].

ביאור הצד שכן יועיל עומ"ר בערב

לפי מהלך זה, נראה דהצד שכן יועיל עומ"ר בערב הוא שכן יש בכח עומ"ר ליצור מחיצה ולהשלים לשיעור י"ט.

וע"ע בזכרון שמואל (סי' כז') שמביא מהאב"ג שלמד דאין בכח העומ"ר להשלים שיעור מחיצה, מהא דבסוכה לא מהני עומ"ר להשלים לשיעור ז"ט. ומפרש הא דבשבת כן מצדד שיועיל עומ"ר "דלענין שבת לא צריך שיעור י' בעצם המחיצה, אלא דבעי' שמקום י' יהיה מוקף וכו' משא"כ בסוכה י"ל דהוא דין בעצם הדופן דצריך שיהא י', דבסוכה אין זה דין מחיצה המפסקת אלא בעי דין דופן, וממילא דאף השיעור י' הוא בדופן עצמו, ולהכי לא מהני הפרוץ להשלימו".

ומ"מ גם לפי"ז ביאר את ספיקו של הריטב"א [אם גם פרכ"ע יכול להועיל בערב] דדוקא בשתי הכי אגמרי' רחמנא למשה דסגי בגידור של חצי, והיינו דבאמת מוקף רק חציו וסגי בהכי, אבל בערב שצריך שיעור י' "אין כאן י' מוקף, ורק בעומ"ר חשיב כמוקף כולו לגמרי".

ביאור מ"ש מעור העסלא

וצ"ע מ"ש מעור העסלא שבפחות מטפח לא הוי אהל, ומ"מ פשוט דאמרי' עומ"ר להמשיך את האהל ולהשלים לשיעור טפח, למרות שבזה יוצר את האהל, [וכפי שכתב החזו"א עצמו "ומיהו מספקא לי' דכל פרוץ המוקף בעומ"ר חשיב כעומד אף במקום

כל הי', הרי הוא עדיין פרוץ לחוץ, ולכן בזה הו"א שעומד כזה שלא עושה את תפקידו במקומו לא יכול לפעול עומ"ר.

משא"כ בערב, כשעומד מול העומדים, אין הוא גדור מהחוץ, מכיון שרואים את כל גובה הי"ט כאחד, וכל שלא גדר אותו כנגד

אי מוקים לה תתאי הוה ליה כמחיצה שהגדיים בוקעין בה

בקיעת גדיים מבטלת אותה, דבכוחם לבטל מחיצה גרועה.

אמנם לפי רש"י והריטב"א דבקיעת גדיים הוא חיסרון בלבד, א"כ כאן שלא באין לדון מדין לבד, צ"ע מה החיסרון דגדיים בוקעים, מ"ש ממחיצת שתי דאין שם חיסרון של בקיעת גדיים. ונאמרו בזה כמה מהלכים:

תירוצים שונים

התור"ח מתרץ דהא דבמחיצת שתי אין חיסרון של בקיעת גדיים, משום דהפרצה מוגדרת "פתח", ואין שום חיסרון שבוקעים דרך פתח, דמיועד לזה. משא"כ בערב שאין הפרצה מוגדרת פתח, א"כ אפילו למה שביארנו שאין חיסרון "פרצה" בערב, מ"מ הבקיעת גדיים פוסלת את המחיצה, מכיון שלא נכנסים דרך פתח אלא דרך המחיצה.

החזו"א (עז' סק"ב) מתרץ "כיון דעיקר שיעור המחיצה של גובה י' הוא על הארץ ולא באויר, הלכך פסיקא לי' דכל שגבוהה מן הארץ ג"ט כיון דסמוך לקרקע אין מחיצה ויש בקיעה בלי עיכוב, ודאי חסר עיקר תנאי מחיצה".

ועוד שמעתי ליישב עפ"י הנ"ל שאני ערב שיש דין דבעי' שיעור י"ט, וא"כ צריך

הגמ' מביאה את אב"י שהציע "ליעביד פחות משלשה וחבל משהו פחות משלשה וחבל משהו פחות מארבעה וחבל משהו". ודוחה "ותיסברא האי פחות מארבעה היכא מוקים ליה, אי מוקים ליה תתאי הוה ליה כמחיצה שהגדיים בוקעין בה".

והקשו בזה מ"ש מעומ"ר בשתי דלמרות שגדיים בוקעים בפרצות אין זה חיסרון, ואילו בערב בקיעת הגדיים מהוה חיסרון במחיצה.

והנה התבאר לעיל (סי' כז') מח' ראשונים בכיבור דברי הברייתא (טז.) "כל שהוא פחות משלשה צריך שלא יהא בין זה לזה שלשה כדי שלא יזדקר גדי בבת ראש". דרש"י והריטב"א ביארו דזקירת גדי מבטלת את ה"לבד", ואילו הרשב"א למד דזקירת גדי מבטלת את ה"מחיצה", דמחיצה פחות מג"ט היא מחיצה חלשה ומתבטלת ע"י בקיעת גדיים בצידה.

ביאור לפי הרשב"א

ובשלמא לפי הרשב"א א"ש, דביאר דגדיים מבטלים דוקא מחיצה שאינה חשובה, וממילא בשתי שהיא מחיצה חשובה אין בקיעת גדיים מבטלת את המחיצה, משא"כ בערב שאינה מחיצה חשובה, דמחיצה פחות מ"ט לאו מחיצה, ממילא בזה

שהעומ"ר ישלים לשיעור י"ט, וזה לא יתכן מתי שגדיים בוקעים שם, דא"א להחשיב מקום זה כסתום [וכמו שבקיעת גדיים פוסלת בלבד, דא"א להחשיב מקום זה כסתום].

ודוקא בשתי שיש כבר שיעור מחיצה [רוב דופן] מהני עומ"ר אפילו אם הגדיים בוקעים שם, דלא צריך לסתום את הפרצה להשלים לשיעור מחיצה.

אי מוקים ליה עילאי אתי אורא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה

הגמ' מוסיפה לדחות את דברי אביי "אי מוקים ליה עילאי, אתי אורא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה". וכבר כתבנו לעיל (סי' כג') לבאר מימרא זו באריכות, ונצטט כאן ראשי פרקים:

ופירשנו בדבריו מכיון דבלי החבל אין כאן עומ"ר [דאם אין נקודת סיום, א"כ העומד ו' הוה פרמ"ר, דהאור ממשך עוד אחרי גובה י"ט], לכן צריכים קודם לדון על החבל.

דברי הגמ' כאן מבואר חידוש, דלמרות שיש עומד מרובה של ו' טפחים מלמטה, מ"מ אמרי' אתי אורא של הד"ט ואורא שמעל החבל העליון ומבטלי ליה לחבל העליון. ולא אמרי' שהעומ"ר יבטל את האור ד"ט ושוב אין אור דנימא אתי אורא.

והגאו"י (כאן) ס"ל דלעולם עומ"ר גובר על אתי אורא, גם מתי שהעומ"ר אינו העומד שבא ליבל אלא עומד מהצד. ושאני הכא שבאין לבטל חבל כל שהוא פחות מג"ט. [וגם דבריו ביארנו על דרך הנ"ל שצריך קודם לדון על החבל שמהוה נקודת סיום לעומ"ר. משא"כ בעומד ג"ט, למרות שבלעדיו ג"כ לא הוה עומ"ר, מ"מ מכיון שהוא עומד חשוב מצד עצמו (ולא רק לשרטט גבול), בזה העומ"ר גובר על אתי אורא].

ולמד החזו"א (מכתבים שנד' בס' שלום יהודה תשובה יג') דכן הוא הכלל בכל מקום שיש עומ"ר ואתי אורא, דאתי אורא גובר.

ור' אליעזר פלצינסקי (מכתב יד') פירש "דמחיצת ערב שאני, משום דכל זמן דלית בי' עשרה אין בו דין מחיצה בפני עצמו, וע"כ דצריכין לצרף את החבל דלמעלה ממנו והו"ל לעולם כעומ"ר מב' צדדים במחיצת שתי, ושפיר אמרינן אורא דה"ג ודה"ג ובטל החבל ואין כאן מחיצה, ובזה יצאנו מדחוקו של הגא"י שכתב לחלק בין חבל כ"ש לבין מחיצה שלשה". והיינו כמבואר בסוגיא י': דבעומ"ר מב' רוחות אמרי' אתי אורא.

אמנם כבר התבאר בשי' רש"י (י':) דעומ"ר גובר על אתי אורא. ומפרש הרש"ש (שם, כפי שפירשנו בדבריו) בשי' רש"י דזה דוקא בכה"ג שהעומ"ר הוא עצמו העומד שבא ליבטל ע"י אתי אורא, דבזה אמרי' עומ"ר גובר, אבל בכל מקום שהעומ"ר הוא מהצד של האור, אמרי' אתי אורא.

אי מוקים ליה במיצעי הוה ליה עומד מרובה על הפרוץ משתי רוחות

דעלמא, וכי אמרת דמ"מ אורא דביני ביני מבטל ליה, אמרי' לבוד". [ושוב כותב דלעולם אמרי' לבוד אפילו להחמיר, ותירוך ראשון עיקר].

ויש לדייק בדברי הרשב"א דגם אם לא אמרי' לבוד להחמיר, מ"מ מ"ט לא נימא אתי אורא שבאמצע (ד"ט) ואור שלמעלה, ויבטלו את ב' החבלים ביחד, ומה החיסרון ש"חבל העליון מפסיק בינו ובין אורא דעלמא", הרי נימא שהאתי אורא מבטל גם את החבל העליון. ולכאורה מבואר בדבריו יסוד דאמרי' אתי אורא דוקא באור הסמוך לעומד, וממילא א"א לדון כאן אתי אורא, דתמיד יש חבל המפסיק בין האור לחבל.

ושמעתי להקשות לדבריו שפיר מצאנו היכ"ת לתקן פתח הרחב כ' אמות [לעיל י. דהתבאר דלא מהני נעיצת קנה באמצע משום דאתי אורא דה"ג ודה"ג ומבטל ליה] ע"י שינעץ ב' קנים של יותר מג"ט עם רווח ביניהם של ג"ט²², דלא אמרי' בזה אתי אורא על ב' הקנים ביחד, דאתי אורא אומרים רק על האור הסמוך לקנה, והקנה השני מפסיק בין האור לקנה. ועי' בהערה²³ מה שיש ליישב בזה.

הגמ' עוד מוסיפה לדחות "אי מוקים ליה במיצעי, הוה ליה עומד מרובה על הפרוץ משתי רוחות, שמעת מינה עומד מרובה על הפרוץ משתי רוחות הוי עומד".

שיטת הרשב"א, ריטב"א והר"ן

הרשב"א והר"ן מבארים דלמרות שבגמ' לעיל י: מבואר דעומ"ר מב' רוחות הוי עומד, מ"מ כאן מבואר דעומ"ר מב' רוחות לא הוי עומד, וכן הוא למסקנה דלא דנים בזה משום עומ"ר.

והרשב"א שואל דלכאורה גם אם עומ"ר מב' רוחות הוי עומד היה קשה דלא מהני משום אתי אורא, מכח האור ד"ט שבאמצע והאור שמעל החבלים. ומתריך בתירוך ראשון ד"אין הכי נמי, אלא כיון דאשכח בהא טעמא חדתא אתא וחדית ואגב אורחיה קמ"ל".

ועוד מתריך דלעולם לא שייך בזה אתי אורא "משום דלבוד להקל אמרי' ולא להחמיר, והלכך כל שאתה בא לומר אתי אורא דלמעלה מן החבל העליון דהיינו אורא דעלמא ומבטיל ליה, לא אמרי' לבוד והרי החבל העליון מפסיק בינו ובין אורא

✽ הערות והוספות ✽

²² נקטנו בדוגמא כזו שיש רווח ג"ט, דבפחות מג"ט אמרי' לבוד להחמיר כמסקנת הרשב"א. ולפי הצד של הרשב"א דלא אמרי' לבוד להחמיר, יש לשאול שינעץ ב' קנים כל שהוא עם רווח יותר קטן מביניהם.

²³ שמעתי ליישב בזה עפ"י מה שהתבאר לעיל (סי' כב') בביאור הריטב"א והרשב"א שיש להבחין בין ב' מקרים שונים, יש שהעומ"ר מתנגש עם האתי אורא באופן שיש בכח העומ"ר להתיר את האור, דבזה צריך תנאים יותר טובים בשביל לומר אתי אורא, ויש שאין בכח העומ"ר לתקן את האור, דבזה אמרי' אתי אורא יותר בקלות [כגון מה שהתבאר שם בריטב"א דלמ"ד פרכ"ע מותר צריך שיהיה אור אחד גדול, ואילו למ"ד פרכ"ע אסור אמרי' אתי אורא אפילו בב' אירים שויים]. וה"ה כאן דהרשב"א איירי על הצד שעומ"ר מב' רוחות הוי עומד, שיש בכח העומ"ר לתקן את האור, ובשביל שנוכל לומר בזה דאתי אורא גובר על עומ"ר, צריך דוקא אור הסמוך לעומד. משא"כ לעיל י. שאין בכח העומד לתקן את האור כלל [אלא רק לחלק את הפתח

שיטת תוס'

תוס' (ד"ה אי) מפרשים דאנה"נ לא היתה כוונת הגמ' לשאול דעומ"ר מב' רוחות לא הוי עומד [דלעולם הוי עומד כמבואר בגמ' י:], אלא כוונתה לשאול ד"לא הוה ליה עומד משום דאתי אורא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה לעילאי". וכ"כ הריטב"א.

ומה דהגמ' נקטה לשון דעומ"ר מב' רוחות, היינו כמו שהתבאר לעיל (סי' כב') דמתי שיש עומ"ר נגד אתי אורא, עומ"ר גובר ולא אמרי' אתי אורא, חוץ ממתי שהוא עומ"ר מב' רוחות דבזה אמרי' דאתי אורא

גובר, ולכן הגמ' כאן נקטה דהוא עומ"ר מב' רוחות, שזה הסיבה דנימא אתי אורא. וכ"כ הגאו"י, [ודלא כהחזו"א שלמד בדברי הגמ' שם דתמיד אתי אורא גובר על עומ"ר].

שיטת האו"ז

האו"ז (סי' קכו', והביאו בשעה"צ שסב' סק"ל) למד את הגמ' כפשוטה דכוונתה לשאול דעומ"ר מב' רוחות לא הוי עומד. אמנם מפרש דאין זה סותר לגמ' י: דשם איירי שיש עומ"ר שלם מב' רוחות, משא"כ כאן שהעומ"ר הוא ע"י לבוד, בזה לא אמרי' עומ"ר מב' רוחות.

בדין פרוץ כעומד בערב

הריטב"א כותב "אפשר דכשתמצא לומר דתפשוט ליה דעומ"ר בערב הוי עומד כמו שהוא כעומד בשתי, דה"ה פרוץ כעומד לר"פ, אע"פ שאין זה מחוור לי לגמרי".

וכבר הזכרנו את ביאור האפיקי ים (ח"ג סימן יח') דספיקו של הריטב"א הוא דשאני ערב שצריך להשלים לשיעור י' טפחים, ולזה בעי' שהאור יתבטל, ובפרכ"ע לא ברירא לומר שהעומד מבטל את הפרצה [כפי שהתבאר לעיל סי' כו']. ובזכרון שמואל הוסיף דאפילו אם אין דין בעצם המחיצה שיהיה שיעור י', מ"מ בעי' שיהיה מקום י' מוקף, ובפרכ"ע חשיב מוקף רק בחציו.

השו"ע (שסב' ס"ט) פסק "פרוץ כעומד מותר בין בשתי בין בערב". ותמה עליו **המ"ב** (סק"נ) ובביה"ל (ד"ה פרוץ כעומד) דהיכי משכח"ל פרכ"ע בערב, הרי לא יתכן ששייר למטה דהגדיים בוקעים, וגם לא יתכן ששייר למעלה דאתי אורא ומבטל ליה. וכמו"כ לא יתכן להעמיד ששייר באמצע [כגון שעשה פס ג"ט למטה ופס ג' ומחצה למעלה ושייר ג' ומחצה באמצע] דגם בזה אמרי' אתי אורא ומבטל ליה, וכמבואר בגמ' י: דגם למ"ד פרכ"ע מותר מ"מ אתי אורא ומבטל ליה.

וזה קושיא גם על הריטב"א, מה כתב לדון בדין פרכ"ע בערב, הרי לא משכח"ל כזה היכי תימצא.

✽ הערות והוספות ✽

לב' פתחים], בזה שפיר אמרי' אתי אורא גם ע"י אור שאינו סמוך לעומד, ולכן האתי אורא יבטל את ב' הקנים כאחד.

בסקי"ז מביא לדון דמחיצה שמעל י"ט לא
הוי מחיצה, ולכן בעי' דוקא שיהיה
החבל העליון בתוך י"ט, ואם יהיה מחיצה כזו
[מלמטה למעלה 6 4 5] לא מהני העומד 6
ליחשב עומ"ר, מכיון שהוא זקוק לעומד 5
[שהוא משרטט את גבולו שהפרצה רק עד י'
וממילא 6 הוי עומ"ר], והעומד 5 שלמעלה
מי"ט לא הוי מחיצה.

ומ"מ כתב דבמחיצה כזו [מלמטה למעלה 3
3,5] 4 שפיר מועיל מדין פרכ"ע [3,5]
הנמצא בתוך י"ט מתוך העומד 4 שלמעלה,
מתיר את הפרצה [3,5], וגם אין בזה חיסרון
של אתי אוריא, דלענין דלא נימא אתי אוריא
נראה דודאי מהני אף העומד למעלה מי'.

וכתב החזו"א (סי' סח') כמה אופנים שכן
מצאנו כזה היכ"ת:

בסק"ט כתב דמשכחת לה בסוף מבוי [וכגון
בציור מלמטה למעלה^{יכ} 4 2], לפי
המבואר בתוס' (י: ד"ה אצבעיים) דבסוף
מבוי לא אמרי' אתי אוריא [ועיין מה שביאר
(במכתבים שלום יהודה תשובה יז', הובא
לעיל סי' כא') בביאור "סוף מבוי" של תוס',
ואכתי צ"ב].

בסקט"ז מביא היכ"ת בהניח דף למעלה
ועשה מחיצה [מלמטה למעלה 3
3,5 3,5], דתקרה הוי כדופן ולא אמרי' אתי
אוריא.

סימן כט'

דין היכר בצוה"פ, והמסתעף (יא.)

בענין אם צוה"פ צריך היכר

אמנם החיסרון של גובה כ' אמה הוא חיסרון גם בהיכר המחיצה, וזה מהוה חיסרון גם בדבר שעיקרו מחיצה, ולכן הו"א דלמרות שצוה"פ הוא מחיצה, מ"מ צריך ג"כ היכר, ולמעלה מכ' חסר במחיצה הניכרת.

ויל"ע למסקנה דמהני צוה"פ למעלה מכ', מה הגדר של צוה"פ.

שיטת הרא"ש והרשב"א

וכתב הרא"ש (סי' יג') דמהני צוה"פ למעלה מכ' "דלא בעיא היכר בצורת הפתח". וכ"כ הרשב"א דמהני צוה"פ למעלה מכ' "משום דפתח כמחיצה דמי וכאלו נסתם הכל".

שיטת המאירי

מאידך המאירי (ב. ד"ה וצורת הפתח) כתב דמהני צוה"פ למעלה מכ' "שהרי יש כאן היכר", וכן כתב ג"כ לענין צוה"פ ביותר מעשר "שאין לך היכר גדול מזה".

קושית תוס' שצוה"פ למעלה מכ' תועיל מדין לחי

תוס' (ד"ה איפכא) שואלים דגם להו"א של הגמ' שצוה"פ למעלה מכ' לא מהני, מ"מ תיפו"ל דמהני מדין לחי.

גמ' דף יא' ע"א "י:]: אם יש לו צורת הפתח אע"פ שרחב מעשר אינו צריך למעט, אשכחן צוה"פ דמהניא ברחבו וכו' [יא.]. איפכא מאי, ת"ש דתניא מבוי שהוא גבוה מכ' אמה ימעט וכו' ואם יש לו צוה"פ אינו צריך למעט".

מבואר בגמ' שהיה הו"א שלא תועיל צוה"פ ביותר מכ' אמה. וצ"ע מאי הו"א.

ולכאורה מבואר דהיה הו"א שגם צוה"פ צריכה היכר, ולכן לא תועיל בגבוה למעלה מכ' אמה.

והנה כבר הבאנו לעיל (סי' ב') דהראשונים כתבו שגם למ"ד לחי וקורה משום מחיצה צריך היכר, אמנם לא צריך היכר כמו למ"ד משום היכר, דלהאי מ"ד צריך שיהיה היכר שהמבוי חלוק מהרה"ר, משא"כ למ"ד משום מחיצה דצריך ג"כ היכר, היינו שהלחי וקורה יהיו ניכרים, אבל לא אכפ"ל אם לא ניכר לאינשי שהמבוי חלוק מהרה"ר. נפ"מ לקורה באלכסון ולעומד מאליו, וכפי שהתבאר שם.

וברור שהצד שצוה"פ צריך היכר, היינו היכר ברמה של ההיכר הנצרך למ"ד לחי וקורה משום מחיצה, ולא ברמה של היכר הנצרך למ"ד משום היכר.

ומתרצים ג' נפ"מ דמהני צוה"פ ולא לחי: א. **ונביא** עוד ציורים דהיה אפשר לדון בהם במפולש, ב. ביותר מעשר, ג. בלחי כל שהו לר' יוסי שצריך לחי ג"ט. שיש לדייק מתוס' שלא תירצו כן.

דין צוה"פ המופלג מן הכותל ג"ט

תור"פ שואל את קושית תוס', וכותב עוד נפ"מ בין לחי לצוה"פ, כגון שהרחיק את הלחי מן הכותל ג"ט, דללחי לא מהני ולצוה"פ מהני. **ועתה** נבא לבאר מ"ט לחי המופלג מהכותל לא מהני, ולפי"ז נבין מ"ש צוה"פ שכתב התור"פ דמהני אפילו מופלג, ומ"ט תוס' לא תירצו כן.

בביאור הטעם דלחי המופלג מהכותל ג"ט פסול

טעם דהוה מחיצה שהגדיים בוקעים בה
איחא בגמ' יד: "אמר רבא עשה לחי למבוי והגביהו מן הקרקע שלשה או שהפליגו מן הכותל שלשה לא עשה ולא כלום, אפילו לרשב"ג דאמר אמרי' לבוד, הני מילי למעלה אבל למטה כיון דהויא מחיצה שהגדיין בוקעין בה לא קאמר".

וכפשוטו זהו הטעם שלחי שהפליגו מן הכותל ג"ט פסול, משום שהיא מחיצה שהגדיים בוקעים בה. וכן סתם ר"ח (שם) "עשה לחי והגביהו מן הקרקע ג"ט או הרחיקו מן הכותל ג"ט, כיון דהיא מחיצה שהגדיים בוקעים בה לא עשה כלום". וכן דייק **השעה"צ** (שסג' סקי"ג) מדברי הרי"ף שסיים מימרא דרבא "ואפילו לרשב"ג וכו' דהויא לה כמחיצה שהגדיים בוקעים בה",

וצ"ע מה הוצרך לזה, הרי לא קיי"ל כרשב"ג, אלא ע"כ שזה טעם הדין לכו"ע.

והוסיף השעה"צ (שם) לפרש "ואף דבעלמא לא משגחינן במה שהגדיים בוקעין בה, ע"כ דהכא גבי תיקון לחי שאני".

וצ"ב מה החיסרון בבקיעת גדיים, הרי לא מצאנו שבקיעת גדיים בצד מחיצה תבטל את המחיצה, וכמו שבעומ"ר לא מבטלי, ומ"ש לחי דפסול משום בקיעת גדיים בצידו^{כ"ה}.

ונראה לפרש כמש"כ המקו"ח (תיקון ערובין ד"ה אמנם, לגבי צוה"פ המופלג מהכותל) "דפתח צריך שיהיה סמוך לבית, וכשהגדיים בוקעין בשני הצדדין ומבטלין ההתחברות להבית, אין זה צורת הפתח".

✽ הערות והוספות ✽

^{כ"ה} והנה התבאר לעיל (סי' כו') במה שאמרה הבריייתא לענין כלאים (טז.) "כל שהוא פחות משלשה צריך שלא יהא בין זה לזה שלשה כרי שלא יזדקק גדי בבת ראש", ובשלמא לפי הרשב"א שביאר שם דזקירת גדי מבטלת את ה"מחיצה", דמחיצה פחות מג"ט אינה מחיצה חשובה וזקירת גדי מבטלת אותה, א"כ שפיר מצאנו זקירת גדי שמבטלת "מחיצה", וכך י"ל דגם לחי אינה מחיצה חשובה וזקירת גדי מבטלת אותה, ודוקא עומ"ר שהיא מחיצה חשובה, אין זקירת גדי מבטלת אותה. אמנם לפי רש"י והריטב"א שלמדו דזקירת גדי מבטלת את ה"לבוד", לא מצאנו שזקירת גדי תבטל מחיצה, ושוכ צ"ע מ"ש עומ"ר שלא מתבטל ע"י זקירת גדי מלחי שכן מתבטל.

ו**כתבו הבית מאיר** (שסג' ס"ו) ורעק"א (שו"ת קמא סי' יח') דמש"כ בגמ' יד: טעם דגדיים בוקעים, היינו לרשב"ג דאמרי' לבוד עד ד"ט, דע"י בקיעת גדיים אין לבוד וחשיב מופלג מהכותל. אבל הטעם דמופלג מהכותל פסול הוא משום אתי אורא.

אמנם ע"י בככור שור (יא:): שדחה דר' יהונתן כתב את דבריו דוקא לשיטת ר' יוסי, אבל לדידן הטעם משום דמזדקר גדי בבית ראש.

עוד מביאים מקור לטעם של אתי אורא, מדברי הש"ג בשם הריא"ז שכתב דלחי הרחב יותר מהאזיר כשר, והיינו משום דבכה"ג לא אמרי' אתי אורא, [וזה דלא כתוס' (י: ד"ה ועושה) שכתב גם בכה"ג דלא מהני לחי המופלג].

אמנם ע"י בבי"א (סי' כה' ד"ה ונראה לענ"ד) שכתב לדחות דלעולם אין טעמו של הריא"ז משום אתי אורא¹²¹, אלא כמו שיתבאר להלן בדבריו.

טעם דהפרצה שבין הלחי לכותל אוסרת

הבי"א (שם) מפרש הא דלא מהני לחי המופלג מהכותל, משום דהפרצה שבין הלחי לכותל אין לה תיקון והרי היא אוסרת¹²². ומה"ט כתב הריא"ז דאם הלחי רחב יותר מהאזיר כשר, משום דבכה"ג הפרצה ניתרת ע"י עומ"ר.

והיינו שלעולם אין הגדיים מבטלים את המחיצה אלא מהוים הפרדה בין המחיצה לכותל, וכך יש לפרש בלחי המופלג מהכותל שאין הבקיעת גדיים מבטלת את הלחי, אלא שזה מהוה הפרדה בין הלחי לכותל המבוי, ובלחי יש דין שיהיה מחובר לבית, וכמבואר בגר"ז דלהלן.

טעם דלחי מהני רק בצירוף המחיצות

הגר"ז (בשו"ת שבסוף הספר סי' ג') מפרש הא דלחי המופלג מהכותל לא מהני "דלחי אינו נידון משום מחיצה אלא בצירוף מחיצות גמורות וכו'" אבל בלא צירוף מחיצות גמורות לא מהני כלל אלא דכעין פסי ביראות, הלכך לא מהני אלא בסמוך למחיצה גמורה ולא במופלג ממנה שאינו מצטרף עמה".

ולפי מה שביארנו בטעם של גדיים בוקעים עפ"י המקו"ח, תרוויהו חד טעמא, דבקיעת הגדיים היא שמבטלת את צירוף המחיצות.

טעם דאתי אורא ומבטל ליה

ר' יהונתן (יד: במשנה) מפרש הטעם דמופלג מן הכותל ג"ט לא מהני משום דאתי אורא דה"ג ודה"ג ומבטל ליה [דהר"י מבאר שי' ר' יוסי שמצריך לחי הרחב ג"ט "שאפי" יפליגנו מן הכותל בג' לא לייתי אורא דה"ג ודה"ג וליבטליה"]. וכ"כ המ"א (שסג' סק"ה).

✽ הערות והוספות ✽

¹²¹ ובטעם הא דלא אמרי' בזה אתי אורא, עיי"ש מש"כ לפרש בזה.

¹²² לפי טעם זה היה נראה דדוקא בפרצה ד"ט פסול, דאילו בפחות משיעור זה לא צריך שום תיקון, כמבואר בדינא דרב אחלאי. אמנם מפורש דלחי המופלג מהכותל "ג' טפחים" לא מהני, ולכאורה צ"ל דהוא כהשיטות שגם בפחות מד"ט צריך תיקון.

טעם דחסר בהיכר

[גם למ"ד לחי משום מחיצה], ובמופלג מן הכותל ג"ט אינו ניכר. [וכן למד החסד לאברהם (שו"ת תנינא סי' מ'), וכפי שיובא להלן בביאור דברי תוס'].

עוד טעם מצאנו ברעק"א (שו"ת קמא סוסי"ח) שמפרש דבלחי בעי" היכר קצת

בענין אם שייך לפסול צוה"פ המופלג מהכותל מהטעמים הנ"ל

לפי הטעם שלא ניכר, כתב רעק"א דצוה"פ שהוא מחיצה גמורה לא צריך היכר ומהני גם במופלג מן הכותל.

[אמנם זה לכאורה תלוי במח' ראשונים הנ"ל אם צוה"פ צריך היכר, דבשלמא לפי הרא"ש והריטב"א שלא צריך היכר, מהני גם במופלג מן המחיצות, אבל לפי המאירי שצוה"פ צריך היכר, י"ל דלא יהני צוה"פ המופלג מן הכותל].

ונמצא לפי כל הטעמים הנ"ל דצוה"פ המופלג מן הכותל מהני [מלבד לטעם של היכר אלי' דהמאירי], וכמו שנקט תור"פ דבצוה"פ אין חיסרון של מופלג מהכותל.

- אמנם לפי הטעם של הבי"א דהפרצה שבין הלחי לכותל אוסרת, יל"ד מה הדין בצוה"פ, וכדלהלן.

בענין אם הפרצה שבין הצוה"פ לכותל אוסרת

הבית אפרים (סי' כה' ד"ה ומה שכתב בתו"ש) מביא את דברי הבכור שור דצוה"פ המופלג מהכותל לא מהני, וכותב דאין כוונת הבכור שור לפסול את הצוה"פ, אלא כוונתו דהפרצה שבין הלחי לכותל צריכה תיקון, ואין בכח צוה"פ להתיר הפרצות שבצידו שיהיו נחשבים כאילו עומד מרובה עליה ומבטלן. וכ"כ הגאון.

ומעתה יל"ד מה הדין בצוה"פ המופלג מן הכותל ג"ט.

לפי הטעם של מחיצה שהגדיים בוקעים בה, למה שכתבנו לבאר עפ"י הרשב"א שמחיצה גרועה מתבטלת ע"י בקיעת גדיים, היה נראה דצוה"פ הוה מחיצה מעליא שלא מתבטלת ע"י בקיעת גדיים.

לפי הטעם דלחי מהני רק בצירוף המחיצות, כתב הגר"ז דזה דוקא בלחי, אבל צוה"פ אין צריך לצירוף מחיצות כלל [ומוכיח כן מנעץ ד' קונדיסין], ולכן מהני גם במופלג מן הכותל.

אמנם יש לציין דהבכור שור (יא:) כתב לפי הטעם של בקיעת גדיים, דגם בצוה"פ יש חיסרון של מופלג מהכותל. ולא ברירא כוונתו, דלפי ההבנה שמחיצה גרועה מתבטלת ע"י בקיעת גדיים, הרי צוה"פ אינה מחיצה גרועה. ולפי הביאור שצריך צירוף מחיצות, הוכיח הגר"ז שבצוה"פ לא צריך צירוף מחיצות מהא דנעץ ד' קונדיסין. וצ"ע. [וע"ע להלן שהבאנו מהבי"א שלמד את הבכור שור בענין אחר].

לפי הטעם של אתי אורא, מבואר בראשונים (רשב"א וריטב"א י: סוד"ה שמעת מינה) דלא אמרי' אתי אורא ע"י אור של צוה"פ. וממילא שפיר מהני צוה"פ המופלג מן הכותל ג"ט.

צוה"פ המופלג מהכותל מצד אחד

עוד מצאנו במקו"ח (תיקון ערובין ד"ה אמנם) דאפילו לבכור שור שכתב לפסול צוה"פ המופלג מן הכותל ג"ט, היינו דוקא במופלג מב' רוחות, אבל במופלג מרוח אחת וברוח השניה הרי הוא סמוך לכותל, שפיר מהני. וטעמו "דפתח צריך שיהיה סמוך לבית, וכשהגדיים בוקעין בשני הצדדין ומבטלין ההתחברות להבית, אין זה צורת הפתח, אבל כשצד אחד הוא סמוך לבית ובצד אחד רחוק כשר"רכ".

ודבריו מתבארים היטב לפי מש"כ הגר"ז (שו"ת סי' ג') בטעם דלא מהני לחי המופלג מהכותל "משום דלחי אינו נידון משום מחיצה אלא בצירוף מחיצות גמורות", וסגי בצירוף מחיצה אחת [דהרי לחי מונח רק בצד אחד], אז ה"ה דגם אם נימא שצוה"פ צריך צירוף מחיצות סגי בצירוף מצד אחד. [אמנם כבר הזכרנו שהגר"ז הוכיח מנעץ ד' קונדיסין דצוה"פ אין צריך כלל לצירוף מחיצות].

וע"ע בחזו"א (סי' ע' סוסקי"ד) שהסכים לדברי המקו"ח ד"כיון דעריבין ג' מחיצות שפיר הוי צורת הפתח".

הוכחת הבכור שור מתוס' דצוה"פ המופלג מהכותל לא מהני

הבכור שור (יא:) מוכיח ממה שתוס' לא תירצו^{כט} דאיכא נפ"מ בלחי המופלג

ונראה דנחלקו בזה הראשונים בדעת הראב"ד, דהנה הראב"ד מפרש מה שכתוב בסוגיין דצוה"פ מן הצד לא מהני, היינו בעשה צוה"פ ע"י קנה סמוך לכותל וקנה באמצע הפתח, ונשאר אויר בין הצוה"פ לכותל בלי תיקון לחי וקורה, [ונקרא מן הצד כי הוא בצד הפתח ולא על פני כולו].

וביאר המאירי (יא: בחידושים בד"ה צורת פתח ובביה"ב ד"ה זה שיעדנו) בשיטת הראב"ד דהחיסרון הוא שנשאר פרצה ד"ט בין הצוה"פ לכותל בלי תיקון לחי או קורה, "שזה ודאי אסור, ואפילו נכנס רוב המבוי בפתח זה רואין אותו כסתום עד שיהא עומד מרובה על הפרוץ". ומבואר בדבריו כנ"ל שהצוה"פ לא מתרת את הפרצה שבצידה.

אמנם ההשלמה מביא את הראב"ד ומפרש "טעמא דמילתא דאתי אוירא דה"ג ודה"ג ומבטל ליה לקנה אמצעי", וכן מבואר ברשב"א (י: סוד"ה שמעת מינה) שלמד כן בדעת הראב"ד [ופליג עליה דלא שייך דינא דאתי אוירא באויר של צוה"פ]. ולפי"ז יש לדייק דמהני צוה"פ להתיר את הפרצה שבצד מדין עומ"ר.

וכ"כ התו"ש (שסג' סק"י), הביאור"ל (שסג' ס"ו) והחזו"א בכ"ד (סי' סט' סק"ב וסי' ע' סק"ד וסקכ"ג) דשפיר מהני צוה"פ להתיר את הפרוץ שבצדו מדין עומ"ר.

✽ הערות והוספות ✽

^{כ"ה} זה בנוגע לפסול של הצוה"פ עצמה, אמנם בנוגע להכשר הפרצה שבין הלחי לכותל, הרי הוא תלוי בנ"ל אם בכח צוה"פ ליחשב עומ"ר [כ"כ הבי"א (סו"ס כה)].

^{כ"ט} התו"ש דחה את ראית הבכור שור, דהנה יש להקשות מאי הו"א של תוס' ששאלו את שאלתם, הרי פשיטא שיש להעמיד ברחב מ' או מפולש. אלא ודאי דלא רצו לפרש כך משום דברייתא איתא דין קורה, ושם א"א להעמיד ככה"ג. וה"ה דמה"ט

בכה"ג, דא"כ נמצא סייעתא לדין לחי המופלג מהכותל מברייתא, ולהלן יד: הגמ' לא הביאה סייעתא לזה מהך ברייתא.

ובחסד לאברהם (שו"ת תנינא סי' מ') כתב לדחות בענין אחר, דהנה ביארנו לעיל דההו"א של הגמ' שלא יועיל צוה"פ למעלה מכ' הוא משום דהו"א שגם צוה"פ צריך היכר. והנה דברי תוס' קאי על ההו"א של הגמ' שסברה שצוה"פ צריך היכר, ומעתה מובן ש"מופלג מהכותל" הוא חיסרון גם בצוה"פ [לפי הטעם שלחי המופלג מהכותל הוא חיסרון היכר, וכמש"כ רעק"א], ולכן תוס' לא יכלו לתרץ תירוץ זה.

וממילא א"ש דכל זה להו"א של הגמ', אבל למסקנה דצוה"פ לא צריך היכר [כמש"כ הרא"ש והרשב"א], שפיר מהני צוה"פ המופלג מהכותל.

מהכותל מדדין לחי לא מהני ומדין צוה"פ מהני, מוכח דגם מדין צוה"פ לא מהני במופלג מהכותל.

ובביאור מה שצוה"פ לא מהני במופלג מהכותל, כתב שהוא תוס' לשיטתם (י: ד"ה ועושה) דלחי המופלג מהכותל פסול אפילו בכה"ג שהוא רחב יותר מהאזר, וע"כ שלא למדו את החיסרון מדין אתי אזירא, אלא משום בקיעת גדיים, ולכן זה פוסל גם בצוה"פ. וכבר כתבנו להקשות דגם לטעם של בקיעת גדיים לא היה אמור לפסול בצוה"פ.

ועוד אפשר לפרש מטעם הבי"א דהפרצה שבין הלחי לכותל אוסרת, וס"ל דאין בכח צוה"פ ליחשב עומ"ר.

דחית הראיה

וכתב רעק"א (שו"ת קמא סי' יח') לדחות די"ל דתוס' לא ניחא להו להעמיד

דין צוה"פ שלא סמכו עליו מע"ש

דתוס' לא נקטו כן משום דצוה"פ העומד מאליו לא שכיחא].

הפמ"ג (א"א שסג' סק"ט) מסתפק בזה אם צוה"פ צריך שיסמוך עליו מע"ש. ובמ"ב (סקקי"ג) נקט שצריך שיסמוך עליו מע"ש, וכמו שדייקו מדברי התוס'.

הבי"א (סו"ס כה' ד"ה ולכאורה יש להביא ראיה) והגאו"י מביאים להוכיח מתוס' שלא כתבו נפ"מ בצוה"פ העומד מאליו שלא סמך עליו מע"ש דמהני מדין צוה"פ ולא מדין לחי, מוכח דבצוה"פ ג"כ בעי' שיסמוך עליו מע"ש. [והגאו"י דחה

✽ הערות והוספות ✽

לא רצו להעמיד במופלג מהכותל, דקורה המופלגת מהכותל ג"ט פסולה. אמנם **רעק"א** (שו"ת) מיישב את ראית הבכור שור, דלא התכוון להוכיח מקושיית תוס', דודאי בקושיא לא רצו להעמיד בכה"ג משום דין קורה, אמנם ראיתו היא מתירין תוס' שכן העמידו ברחב יותר מ' ובמפולש, ולא חששו לזה שאינו דומיא דקורה, מעתה צ"ע מדוע לא כתבו ג"כ במופלג מהכותל, ומזה הוכיח דגם בצוה"פ לא מהני.

דנראה דא"צ גם לסמוך בע"ש בצורת הפתח". ומה שכתבו להוכיח מהתוס' שכן צריך שיסמוך עליו מע"ש, יש לדחות עפ"י החסד לאברהם הנ"ל, דדברי תוס' הם להו"א שצוה"פ צריך היכר, ולכן בעי' שיסמוך עליו מע"ש, אבל למסקנה [עפ"י הרא"ש והריטב"א] דצוה"פ לא צריך היכר, ה"ה דלא בעי' שיסמוך עליו מע"ש.

אמנם מאידך מסקנת הבי"א (סו"ס כה' ד"ה ולדינא נראה) שלא צריך שיסמוך עליו מע"ש. וכן נקטו רעק"א (שו"ת קמא סי' לה') והבי"מ (שסג' סי"א) לענין פסי חצר דלא בעי' שיסמוך עליו מע"ש, וק"ו דצוה"פ לא צריך. וכ"כ החזו"א (סי' ע' סקכ"ה וסי' עז' סק"א) ד"צורת הפתח שהוא משום מחיצה וא"צ כלל היכרא שבא להתיר,

דין צוה"פ שסמך עליו מע"ש ונפל בשבת ונשאר רק לחי של הצוה"פ

סקכ"א) דוחה דמכיון שכתוב בברייתא דאם יש לה צוה"פ אי"צ למעט, ע"כ לא מיירי בשבת, דבשבת א"א למעט. והוסיף עוד בבי"א שא"א להעמיד כן בתוס', "דהיאך אפשר לאוקמי בכה"ג שכבר נתבטל צוה"פ מעליו, והתם מיירי שיש כאן צוה"פ אלא שהוא בגובה כ"ו. וצ"ב מעיקרא מאי הו"א להוכיח מתוס' שהיה להם להעמיד בכה"ג.

באופן שסמך על צוה"פ מע"ש, ובשבת נפל הקנה העליון של הצוה"פ ונשאר רק לחי של הצוה"פ, יל"ד האם מהני מדין לחי כאילו סמך עליו להדיא, או דמכיון שסמך עליו מדין צוה"פ לא מהני לשמש כלחי.

וכתבו להוכיח מתוס' שלא כתב נפ"מ זו דלא מהני לחי, ע"כ דחשיב כסמך על הלחי מע"ש ומותר. אמנם התו"ש (שסג')

עובי הלחיים של הצוה"פ

ב. האב"נ (סי' רחצ' סק"ד) והחזו"א (סי' ע' סקכ"ה) כותבים דלמרות שלחי המושך ד"א פסול, מ"מ ללחי של צוה"פ מהני.

ויש שרצו להוכיח כן מתוס' שלא כתבו נפ"מ זו דאיירי בכה"ג שהלחי של הצוה"פ מושך ד"א, ע"כ דס"ל דגם בצוה"פ לא מהני.

אמנם יש לדחות את הראיה עפ"י המקו"ח (תיקון ערובין ד"ה ובפתחי שמאי) שכתב דבכה"ג שהלחיים של הצוה"פ מושכים ד"א, אין זה מועיל מדין צוה"פ, אלא מדין "פתח" ממש. ומעתה א"ש שתוס' לא

עוד כתבו לדון נפ"מ בעובי הלחיים של הצוה"פ, דמהני לצוה"פ ולא ללחי, וכדלהלן.

א. התרוה"ד (סי' עד') כותב דלחי צריך שיהיה עוביו כחוט הסרבל אבל צוה"פ לא צריך עובי זה [וכן סובר הבי"מ (שסג' סכ"ו ד"ה ולענ"ד)]. וכתב הק"נ (סי' יג' סק"ו) דמוכח מתוס' דפליג על זה, דאל"כ מ"ט לא כתב נפ"מ בכה"ג שהלחיים של הצוה"פ אין עוביים כחוט הסרבל, דמהני לצוה"פ ולא ללחי.

אמנם יש לדחות את כל הראיות עפ"י החסד לאברהם הנ"ל, דדברי תוס' הם לפי ההו"א שצוה"פ צריך היכר, ולכן צריך שהלחי יהיה ניכר, וזה ע"י שיהיה לו שיעור חוט הסרבל או בכותל עצמו שיעור טפח [כמש"כ תוס' עצמם דדין טפח בכותל עצמו הוא משום "דאין היכר כ"כ בכותל כמו בפס גמור"], וכן במושך ד"א אינו ניכר כלחי אלא בכותל ולכן לא מהני.

אבל למסקנה [עפ"י הרא"ש והרשב"א] שצוה"פ לא צריך היכר כלל, לעולם י"ל דלא צריך עובי חוט הסרבל [כהתרוה"ד], וכמו"כ במושך ד"א כשר [כהאב"נ והחזו"א], וכמו"כ בכותל עצמו לא צריך שיעור טפח.

יכלו לתרץ נפ"מ זו, משום דאין זה נחשב "צורת הפתח".

ג. תוס' י. (ד"ה ושני טפחים, בתי' ב') כותבים דמתי שמשתמשים בכותל עצמו ללחי, צריך עובי של טפח, "דאין היכר כ"כ בכותל כמו בפס גמור". וכתב התו"ש (שסג' סוסק"י) להוכיח מתוס' כאן שלא תירצו כן, דע"כ ס"ל דגם בצוה"פ צריך עובי טפח בכה"ג.

ונמצא שיש להוכיח מהתוס' ג' ענינים בעובי הלחיים של צוה"פ: א. דצריך עובי חוט הסרבל, ב. דמושך ד"א פסול, ג. בכותל עצמו צריך עובי טפח.

סימן ל'

דין צוה"פ לפרצה יותר מי' ולפרמ"ר (יא.)

פשיטא דמהני צורת הפתח ועל זה אין שייך ללמוד".

ועד"ז הקשה תור"פ דצוה"פ ברוח שלישית תוכיח דמהני אפילו בפרמ"ר [אמנם מרוח רביעית לא הקשה, דשאני רוח ד' דמהני פסין אפילו בפרמ"ר, וכ"ש דמהני צוה"פ].

ותירץ דדברי רב יוסף נאמרו רק על ב' מחיצות שבצדדים, "שרגילות לעשות שני פתחים זה כנגד זה, אבל אין רגילות לעשות בכתלים שהם במדרון פתחים".

ואיכא נפ"מ בין תירוץ תוס' לתירוץ תור"פ בב' מחיצות כמין גאם, דלתוס' גם בזה מודה רב יוסף דמהני תיקון צוה"פ, משא"כ לתור"פ דדוקא בב' פתחים זה כנגד זה מהני צוה"פ.

אמנם אכתי יש להעיר, דאם הא דלא מהני צוה"פ הוא משום דפתח בד' רוחות לא עבדי אינשי, א"כ זה סיבה לאסור גם בעומ"ר, ומדוע אסר דוקא בפרמ"ר.

וכתב השפ"א דכל מה דלא עבדי אינשי פתח בד' רוחות היינו דוקא בפרמ"ר, אבל בעומ"ר שפיר עבדי אינשי פתח בד' רוחות. [וכן במש"כ תור"פ צ"ל דהא דלא עבדי אינשי פתחים בכתלים שהם במדרון, היינו דוקא בפרמ"ר]'.¹

גמ' דף יא' ע"א "מתני ליה רב יהודה לחייא בר רב קמיה דרב אינו צריך למעט, א"ל אתנייה צריך למעט. אמר רב יוסף מדברי רבינו נלמד חצר שרובה פתחים וחלונות אינה ניתרת בצורת הפתח, מ"ט הואיל ויותר מעשר אוסר במבוי ופרוץ מרובה על העומד אוסר בחצר, מה יותר מעשר האוסר במבוי אינו ניתר בצורת הפתח אף פרוץ מרובה על העומד האוסר בחצר אינו ניתר בצורת הפתח".

ביאור הראשונים דרב יוסף איירי דוקא בפרמ"ר מד' רוחות

וכתב רש"י (ד"ה שרובה פתחים) "בארבע דפנותיה". וכן כתבו תוס' (ד"ה חצר) "ובד' דפנותיה איירי, דמשני צדדין מודה רב דמהני צורת הפתח דאמרינן לעיל הלכה כת"ק".

ביאור תוס' ותור"פ

שואלים תוס' "וקשיא דמהאי בנין אב אפילו מחיצה רביעית יש ללמוד דלא מהני צורת הפתח, כי היכי דלא מהני ביתר מעשר אפילו במחיצה אחת, וי"ל דאין ללמוד אלא על ד' מחיצות, דמחיצה אחת ביתר מעשר הוי כמו פרוץ מרובה בד' מחיצות, דמה שאוסר ביתר מעשר משום דלא מיקרי פתח ולא מהני ליה צורת הפתח, גם לפרוץ מרובה מד' רוחות לא יועיל צורת הפתח, דפתחא בד' רוחות לא עבדי אינשי, אבל אמחיצה אחת דעבדי פתח

✽ הערות והוספות ✽

¹ וע"ע להלן במש"כ לבאר את התוס' עפ"י החזו"א, דלפ"ז לא קשיא קו' השפ"א.

ביאור הר"ן

הר"ן ג"כ שואל אמאי לא פריך מדופן ג' וד' במבוי שניתר בצוה"פ אפילו בפרמ"ר. ומתריך דיש חילוק בין חצר למבוי, דדין חצר תלוי בפרמ"ר, ואם יש עומ"ר ברוח ג' ניתר בהכי ואינו צריך עוד תיקון, משא"כ מבוי דאפילו אם יש עומ"ר ברוח ג' צריך תיקון לפתחו, "אלמא מבוי לאו בפרוץ מרובה על העומד תלי איסוריה, וטעמ' דמלתא שמתוך

שרגל הרבים מצויה בו, כל שהוא מפולש, אפי' עומד שבו מרובה על הפרוץ הצריכהו צורת פתח"ל לא.

ולפי"ז מתריך שלא יכלו להוכיח מרוח ג' במבוי, ד"מתוך חומר שהחמירו בו בעומד מרובה על הפרוץ, השוו מדותיהן והקילו אפילו בפרוץ מרובה על העומד שהוא ניתר בצורת הפתח", ולכן הגמ' שואלת מפסי ביראות שהוא כעין חצר, ולא ממבוי.

ביסוד שיטת רב דצוה"פ יותר מ"י לא מהני, ובילפותא דרב יוסף דגם בפרמ"ר לא מהני צוה"פ

שלמרות שיותר מ"י אינו כדרך פתח, מ"מ ע"י צוה"פ הרי זה גופא יוצר למקום שם פתח. ובזה שפיר י"ל דע"י צוה"פ מן הצד דלאו דרך פתח, לא מהני ליצור על המקום שם פתח, דהוה תרתי לריעותא, דלאו דרך פתח גם מצד צוה"פ מן הצד וגם מצד דהוא יותר מ"י, ובזה לא נוצר על המקום שם פתח.

קושיא היכי יליף רב יוסף פרמ"ר מפרצה יותר מ"י

החזו"א (סי' ע' סק"ה) שואל על מימרא דרב יוסף "לכאורה הא דצו"ה לא מהני ביותר מ"י הוא משום דיותר מ"י אינו בענין פתח ובטל ענינו של צו"ה ואין כאן רק קנים וקנה ע"ג אבל לא קני פתח, והוי כצו"ה מן הצד וכיו"ב דפסול, אבל לא שצו"ה הוא כתיקונו אלא שאין מועיל לחלל יתר מ"י, וא"כ מה שייך ללמוד בפרמ"ר בפחות מ"י שצו"ה הוא כתיקונו וכהכשירו".

ביאור דלא מהני צוה"פ יותר מ"י משום דאינו כדרך פתח

בביאור הא דלא מהני צוה"פ יותר מ"י לרב, מבואר בגמ' ב: דיליף מפתחו של היכל שהיה צוה"פ ורחב עד י', מכאן דלא מהני צוה"פ יותר מ"י. וכפשוטו הא דילפי' משם דלא מהני צוה"פ יותר מ"י היינו חיסרון דיותר מ"י אינו כדרך פתח, וגם אם יעשה שם צוה"פ לא יועיל, דאין פתח יותר מ"י. וחכמים שחלקו דכן מהני צוה"פ יותר מ"י, סברו שלמרות שיותר מ"י לאו כדרך פתח הוא, אבל ע"י צוה"פ הרי זה גופא יוצר למקום שם פתח.

ולפי"ז מתפרשים היטב דברי הגמ' להלן (ע"ב) לשי' ר' יוחנן בכלאים דאפילו אם מהני צוה"פ ליותר מ"י, וכן מהני צוה"פ מן הצד, מ"מ בתרתי לריעותא שהוא צוה"פ מן הצד ויותר מ"י לא מהני. והביאור בזה דהא דמהני צוה"פ יותר מ"י לרבנן, היינו משום

הוּ יוֹתֵר מֵעֶשֶׂר". ואינו מובן ומה בכך שפתחי המבוי הפתוחים לרה"ר הינם פחות מ', הרי למעשה הוא הניח את הצוה"פ בעקמומית שהוא יותר מ', ולא מהני צוה"פ יותר מ' משום דאינו כדרך פתח, וחסר ב"צורה" של הפתח.

ביאור הריטב"א דצוה"פ לא מהני להתיר פרצה גמורה יותר מ'

אלא צ"ל דהחיסרון של צוה"פ יותר מ' הוא חיסרון ב"פרצה" שפרצה יותר מ' היא פרצה חמורה שלא ניתרת בצוה"פ, ולא חיסרון ב"צורה" של הפתח^ל, וא"ש מה שהגמ' למדה פרוץ מרובה על העומד ה"אוסר" בחצר מפרצה יותר מ' ה"אוסר" במבוי, דבתרוויהו החיסרון שהם פרצה גמורה.

וכן הוא מבואר להדיא בריטב"א שהקשה איך אמר רב יוסף ללמוד מדברי רב דין צוה"פ בפרמ"ר, הרי "כבר ידוע שאין הלכה כרב, וגם בברייתא שבאנו לסייע, מאיזה מקום ידענו שהיא אליבא דרב דוקא". ומתרץ "והנכון כי רב יוסף אפילו אליבא דרבנן רצה לדקדק, דפרצה ביותר מ' לרב חשובה פרצה גדולה ולפיכך אין לה תקנה בצ"פ, וחכמים אומרים שאף זה אינה פרצה כ"כ שלא הועיל לה צ"פ וכו' ומ"מ מדרב נלמד לרבנן דלכל הפחות דפרוץ מרובה על העומד שהיא פרצה גמורה לכל באי עולם, שלא תועיל לה צורת פתח".

כלומר, מכיון שמה שלא מועיל צוה"פ ליותר מ' היינו משום דאינו כדרך פתח, מהיכ"ת ללמוד מזה לענין פרוץ מרובה ששם הוא פחות מ' ושפיר הוי דרך פתח.

והיה נראה לישב דזה גופא מה שביארו תוס' דגם בפרמ"ר מד' רוחות החיסרון הוא "דפתחא בד' רוחות לא עבדי אינשי" [וכן בתור"פ שביאר דהחיסרון הוא דאין רגילות לעשות פתחים במדרון] שהוא חיסרון ב"צורה" של הפתח, וכמו דלא מהני צוה"פ ליצור שם פתח ביותר מ' ה"ה בפרמ"ר מד' רוחות.

אמנם מלשון הגמ' לא משמע כן, דרב יוסף למד "מה יותר מעשר ה"אוסר" במבוי אינו נותר בצורת הפתח, אף פרוץ מרובה על העומד ה"אוסר" בחצר אינו נותר בצורת הפתח", משמע דהילפותא היא מהא דשניהם "אוסרים" ולא ממה שחסר בשניהם "צורה" של פתח.

עוד צ"ע מדברי תוס' ו. (ד"ה רב) בדין מבוי עקום, ד"אי תורתו כמפולש קאי אפתחים דהיינו שצריך לעשות צורת הפתח באחד הפתחים ובשני לחי, ולא בעקמומיתו, א"כ לרב נמי קשה דאיך יועיל לחי מצד אחד או אפי' צורת הפתח ביותר מעשר, הא אית ליה לרב אע"פ שיש לו צורת הפתח צריך למעט, אבל אי אעקמומיתו קאי כדפירש רש"י אתי שפיר לרב דסגי בצורת הפתח אפי' ביותר מ', הואיל ופתחי מבוי הפתוחים לרה"ר לא

✽ הערות והוספות ✽

^ל ומה שדייקנו מהגמ' ב: דמשמע שהוא חיסרון בצורה של הפתח, שמעתי ליישב דגם שם הוא חיסרון של פרצה חמורה, די"ל דהיה דין של מחיצה שתפריד בין ההיכל לאולם [כמבואר ברין שם], ולכן עשו צוה"פ רק עד ' משום דבטפי מהכי הוה פרצה חמורה שלא ניתרת בצוה"פ.

אמנם אכתי צ"ע מש"כ תוס' לפרש דרב יוסף יליף רק לענין פרמ"ר מד' רוחות, דפתח בד' רוחות לא עבדי אינשי, דבשלמא אם הלימוד הוא חיסרון ב"צורה" של פתח, א"ש דדוקא בד' רוחות יש חיסרון דאינו צורה של פתח, אבל לפי מש"כ דיותר מ"י הוא חיסרון של פרצה חמורה, אז שפיר יש ללמוד דכל פרצה בפרמ"ר היא פרצה חמורה שלא ניתרת בצוה"פ, ומהיכ"ת לחלק בזה.

ולכאורה מבואר בתוס' שהרכיב את ב' הענינים ביחד, דמחד גיסא מבוי בדבריו (ו). כמו הריטב"א דהא דלא מהני צוה"פ לפי רב ביותר מ"י הוא משום דאין צוה"פ מתרת פרצה חמורה. ומאיך יש גם משמעות אם הוי דרך פתח או לא. ונביא להלן ב' אופנים לכאר את הרכבת הענינים יחד.

ביאור החזו"א דכל פרצה שאינה בשם פתח [בלי צוה"פ] לא מהני ליה צוה"פ

החזו"א (סי' ע' סק"ה) מפרש דהא דלא מהני צוה"פ יותר מ"י לרב, לאו משום שאינו בענין פתח ובטל ענינו של צו"ה דאין כאן קני פתח, אלא "דכל שאינו בשם פתח בלא צו"ה משום רבוי הפרצה, גם צו"ה לא מהני".

ולפי"ז מפרש מה שלמד רב יוסף צוה"פ בפרוץ מרובה מצוה"פ ביותר מ"י, דהחיסרון של יותר מ"י "שאינו בשם פתח" נמצא גם בפרוץ מרובה פחות מ"י, [וכפי שכבר התבאר בגר"ח דהשם פתח נוצר מכח המחיצות שבצידה, ובפרוץ מרובה אין המחיצות נותנות שם פתח לפרצה], וז"ל "דרב יוסף סבר דכשם דביתר מ"י אינו בשם פתח ה"נ כשכל ההיקף פרוץ מרובה אינו חל

נמצא מבואר דרבנן ורב לא נחלקו אם צוה"פ יכולה ליצור שם פתח על מקום שאינו כדרך פתח, אלא נחלקו ברמת חומרת הפרצה של יותר מ"י, אם זו פרצה חמורה שא"א להתיר אותה ע"י צוה"פ, או שאין זו פרצה חמורה כ"כ. אמנם מדברי רב נלמד גם לרבנן שמתי שיש כן פרצה חמורה, גם לרבנן לא מהני צוה"פ.

והנה גם בתוס' (ד"ה אילימא) מבוי שנקטו דברי רב יוסף אתו גם אליבא דרבנן, ורק בתירוץ בשם השר מקוצי התחדש דברי רב יוסף אתי רק אליבא דרב, ורבנן החולקים על דין צוה"פ ביותר מ"י יחלקו גם על דין צוה"פ בפרמ"ר.

ומ"מ בביאור שיטת רב י"ל דלא פליגי על הריטב"א, דהחיסרון של צוה"פ יותר מ"י הוא דפרצה חמורה של יותר י' לא ניתרת בצוה"פ [והחילוק בין הריטב"א והתוס' לשר מקוצי, הוא שהריטב"א למד שרבנן לא חולקים על היסוד דאין בכח צוה"פ להתיר פרצה חמורה, ואילו השר מקוצי למד שרבנן חולקים על גוף היסוד וסברו דיש בכח צוה"פ להתיר פרצה חמורה, ולכן ודאי שצוה"פ מתרת גם בפרמ"ר].

ולפי"ז דברי תוס' (ו). מתפרשים היטב, דמכיון שהצוה"פ בעקמומית באה להתיר את הפילוש של המבוי לרה"ר, ובמקום הפילוש הוא פחות מ"י, נמצא דלא הוה פרצה חמורה, ושפיר ניתרת ע"י צוה"פ. ומה שהצוה"פ במקומה היא יותר מ"י לא אכפ"ל, דמעולם לא היה חיסרון ב"צורה" של צוה"פ שלא תהיה יותר מ"י, אלא רק חיסרון בפרצה חמורה שלא ניתרת בצוה"פ, וכאן לא הוה פרצה חמורה.

והנה מבואר בדברי החזו"א שהרכיב את ב' הענינים יחד, שפירש שהוא חיסרון בפרצות שלא חל שם פתח עליה והוא כמו פרצה יותר מ', ומה"ט לא מהני צוה"פ להתיר את הפרצה משום שאינו בשם פתח משום רבוי הפרצה.

ונראה לפרש שלמד על דרך הריטב"א דמקום המוגדר כפרצה גמורה לא ניתר בצוה"פ, אמנם מה שמגדיר את המקום כפרצה גמורה הוא אם יש למקום שם פתח גם לולא הצוה"פ. [וא"ש תוס' ו. דאימת דלא הוה פרצה גמורה מהני צוה"פ אפילו יותר מ'. וכמו"כ א"ש סברת תוס' דפרמ"ר מב' רוחות עבדי אינשי, וממילא הוה בשם פתח ולא הוה פרצה גמורה, ולכן מהני ליה צוה"פ].

ביאור נוסף דצוה"פ יותר מ' לאו צוה"פ מעליא ואינה מתרת פרצה גמורה

ובענין אחר שמעתי לפרש, דלעולם מודה רב דצוה"פ מעליא בכוחה להתיר אפילו פרצה גמורה, אלא דקסבר רב דצוה"פ יותר מ' דאינה כדרך פתח, לאו צוה"פ מעליא [ואת זה יליף מפתחו של היכל שלא עשו פתח יותר מ'], ולכן אין בכוחה להתיר פרצה גמורה. ואת זה יליף רב יוסף דכמו שלא מהני צוה"פ דלאו מעליא להתיר פרצה גמורה של יותר מ', ה"ה דלא מהני צוה"פ דלאו מעליא להתיר פרצה גמורה של פרמ"ר. [אמנם פרצה שאינה פרצה גמורה, כמו בתוס' ו. דאיירי בפרצה לרה"ר שהיא פחות מ', שפיר מהני

שם פתח על הפרוץ, ונמצא דמלבד חסרון מחיצות שיש בפרמ"ר, איכא נמי משום פרצה יתר מ' שכל פרצה הוא כפרצת יתר מ', והלכך אף אם יעשה צו"ה נהי דכבר תיקן לההיקף מחיצות מיהו עדיין הפרצות אוסרות משום פרצה יתר מ', וע"ז לא מהני צו"ה דכל שאינו בשם פתח בלא צו"ה משום רבוי הפרצה, גם צו"ה לא מהני, לרב דאתני צריך למעט".

וכך מפרש (גליונות על הגר"ח שבת סופט"ז) בדברי תוס' "דיתר מעשר לאו פתח הוא ואין צורתו מועלת לו וכו' והיינו נמי טעמא דפרמ"ר וכמש"כ תוס' שם".

וצריך להוסיף דהרי החזו"א מקדים (שם) ד"מקום שאינו מוקף רובו, אין מקצת העומד עושה שם פתח אף בפרצה פחות מעשר", ונמצא דגם בצד אחד אין הפרמ"ר נותן שם פתח על הפרצה, ומדוע דוקא בפרמ"ר מד' רוחות לא מהני ליה צוה"פ. אמנם הביאור הוא דמכיון שהדרך לעשות שם פתח, הרי יש למקום שם פתח מצד עצמו ופשיטא דמהני ליה צוה"פ, וכל הנידון הוא בפרמ"ר מד' רוחות, דפתח בד' רוחות לא עבדי אינשי, ובשלמא אם הוא עומ"ר אז העומ"ר מחיל על הפרצה שם פתח^ל, אבל אם הוא פרמ"ר שלא מחיל שם פתח על הפרצה, וגם אין דרך לעשות שם פתח, הרי זה דומה לפרצה יותר מ' "שאינו בשם פתח בלא צו"ה משום רבוי הפרצה" דלא מהני ליה צוה"פ.

✽ הערות והוספות ✽

^ל ויש לציין דלפי ביאור זה, לא קשה קו' השפ"א ששאל לפי תוס' דגם בעומ"ר לא יועיל צוה"פ משום דפתח בד' רוחות לא עבדי אינשי. דכיון שהוא עומ"ר הרי המחיצה מחילה על הפרצה שם פתח, ורק בפרמ"ר שאין מקצת העומד עושה שם פתח, בזה יש חיסרון דאם לא עבדי אינשי הכי, אינו בשם פתח ולא מהני ליה צוה"פ.

ולפי הנ"ל א"ש, דרבנן לא חלקו על עיקר היסוד, ומודו דצוה"פ דלאו מעליא לא יכולה להתיר פרצה. אלא דחלקו וסברו דצוה"פ יותר מ' כן הוה צוה"פ מעליא. וכן סברו ג"כ דצוה"פ מהצד הוה צוה"פ מעליא להתיר פרצה. אמנם כשיש את ב' החסרונות ביחד, גם מהצד וגם יותר מ', בזה מודו רבנן דלא הוה צוה"פ מעליא, ואין בכוחה להתיר פרצה.

משא"כ לפי הביאור הקודם דרב סבר שאין בכח צוה"פ להתיר פרצה גמורה, ורבנן חלקו דלאו פרצה גמורה היא, צ"ע דעד כמה שצוה"פ מן הצד בכחה להתיר פרצות, מה אכפ"ל שהפרצה היא יותר מ', הרי ס"ל לרבנן דלאו פרצה גמורה היא. ודו"ק.

כמה נידונים התלויים בביאורים הנ"ל

וגם לפי המהלך האחרון שהזכרנו דצוה"פ שאינה כדרך פתח לאו צורת הפתח מעליא, וגם צורת הפתח למעלה מכ' אינה כדרך פתח, מ"מ התבאר שזה חיסרון דוקא בפרצה גמורה, אבל כאן דאינה פרצה יותר מ', אין סיבה שלא יועיל צוה"פ למעלה מכ'.

אמנם לפי מה שביארנו בחזו"א דהמגדיר של פרצה גמורה הוא אם יש למקום שם פתח גם בלי הצוה"פ, שפיר י"ל דה"ה במבוי הגבוה למעלה מכ' דאינו כדרך פתח^{יד} [כמו בפתחו של היכל] דאין על המקום שם פתח

צוה"פ יותר מ' אפילו שאינה כדרך פתח ולא צוה"פ מעליא, כי זה חיסרון רק בפרצה גמורה].

ועל זה אמרו תוס' דילפי' הכי דוקא לפרמ"ר מד' רוחות, דכיון דלא עבדי אינשי הכי אין זה כדרך פתח ולא צוה"פ מעליא היא. משא"כ בפרמ"ר מב' רוחות, אע"פ דהוי פרצה גמורה, מ"מ מכיון דעבדי אינשי הכי, שפיר הוה צוה"פ מעליא, ולכן בכוחה להתיר את הפרצה של פרמ"ר.

וכביאור זה נראה להוכיח מהגמ' להלן (ע"ב) לדעת ר' יוחנן דצוה"פ מן הצד מהני לכלאים וכן מהני צוה"פ יותר מ', אבל אם יש תרתי לריעותא דהוא צוה"פ מן הצד יותר מ' אסור לזרוע שם. וצ"ב מה החיסרון בתרתי לריעותא.

צוה"פ למעלה מכ' לפי רב

יש מקום לדון מה הדין צוה"פ למעלה מכ' לפי רב. והנה ברור דלפי ההבנה הראשונית שסברת רב דיותר מ' אינו כדרך פתח, ולכן לא מהני לה צוה"פ משום שחסר ב"צורה" של הפתח, ה"ה למעלה מכ' שאינו כדרך פתח דלא מהני ליה צוה"פ.

אמנם לפי מה שהתבאר בריטב"א דסברת רב שאין צוה"פ מתרת פרצה גמורה, לכאורה זה חיסרון דוקא ברוחב, אבל הגובה לא מהוה חומרא בפרצה, וא"כ אמור להועיל צוה"פ למעלה מכ' לרב.

✽ הערות והוספות ✽

^{יד} יל"ע מה המשמעות של פתח למעלה מכ' בלי צוה"פ, הרי אין קנה למעלה שיקבע עד היכן גובהו של הפתח. אמנם כן הוא מבואר דגובה הפתח נקבע לפי גובה המבוי שבצידו [וכמו שדן הבי"מ אם מהני לחי לפתח הגבוה מכ', וצ"ע דכל פתח שאין לו קורה הוא גבוה עד השמים ומהני ליה לחי, אלא ודאי דגובה המבוי הוא הקובע את גובה הפתח], ולכן במבוי גבוה מכ' נקבע

ויש להוסיף דלפי הביאור האחרון לק"מ, שהתבאר דהא דלא עבדי אינשי הכי זה סיבה דלא הוה צוה"פ מעליא, ודין צוה"פ דלאו מעליא שלא מתרת פרצה גמורה, אמנם פרצה שאינה גמורה שפיר ניתרת על ידה [וכמו בתוס' ו. שצוה"פ יותר מי' מתרת פרצה שאינה גמורה], ומעתה גם אם לא עבדי אינשי פתח בקר"ז וממילא לא הוה צוה"פ מעליא, מ"מ שפיר מהניא להתיר את הפרצה, דפרצה בקר"ז אינה מוגדרת כפרצה גמורה.

לעשות צוה"פ על חלק מהפתח פחות מי'

יל"ד בפתח הרחב מי', אם מהני לעשות צוה"פ קטנה של פחות מי' [כגון שיעשה ב' צוה"פ קטנות, או לפי השיטות^{לה} דמהני צוה"פ לדון בו דין עומ"ר, יועיל מדין עומ"ר].

והנה זה לכאורה גם תלוי בנ"ל, דלפי ההבנה הפשוטה שזה חיסרון ב"צורה" של הפתח דיותר מי' אינו כדרך פתח, א"כ כשעשה את הצוה"פ פחות מי' ודאי מהני.

משא"כ לפי ההבנה שזה חיסרון בפרצה, א"כ זה יהיה תלוי בב' הביאורים הנ"ל, דלפי הביאור עפ"י החזו"א לא מהני מכיון שיש למקום הזה שם פרצה גמורה, לא מהני לה צוה"פ. משא"כ לפי הביאור האחרון שהחיסרון בפרצה גמורה הוא שלא ניתר ע"י צוה"פ דלאו מעליא, א"כ בכה"ג שעשה את הצוה"פ פחות מי' דשפיר הוה צוה"פ מעליא, יש בכוחה להתיר אפילו פרצה גמורה.

בלי צוה"פ, והוה בכלל פרצה גמורה שלא ניתרת בצוה"פ.

וכן נקטו רעק"א (ב: בדברי התוס' שם) והחזו"א (קיב' סק"א) דלפי רב לא מהני צוה"פ למעלה מכ'.

צוה"פ בקרן זוית

אמנם אכתי יש להעיר מדברי תוס' (לעיל ו. ד"ה פתחא) שהוכיחו מדברי רב יוסף גופי' (ה.) דלמרות דפתחא בקרן זוית לא עבדי אינשי "מיהו אם עשא' כעין פתח במזוזות ומשקוף הוי שפיר פתח", ומבו' בראשונים דה"ה צוה"פ מהני בקר"ז.

וצ"ע סתירה בדברי רב יוסף, דהרי רב יוסף כאן נקט [עפ"י ביאור תוס'] דבמקום דלא עבדי אינשי הכי לא מהני צוה"פ [והתבאר בפשטות שי' תוס' (חוץ מהשר מקוצי) דדברי רב יוסף אתי גם אליבא דרבנן, וא"כ אין לומר דהכא אלי' דרב והתם אלי' דרבנן].

אלא צ"ל דיש כמה סוגי פתחים דלא עבדי אינשי, יש פתח יותר מי' ויש פרמ"ר מד' רוחות, שהסיבה דלא עבדי אינשי היינו משום שהמקום נראה פרוץ ואינו בענין פתח, ודוקא בזה קאמר דלא מהני צוה"פ, משא"כ פרצה בקר"ז דלא עבדי אינשי משום שיקולים של נוחות או יופי, אבל אין זה חיסרון בפתח, לכן בזה מודה דמהני צוה"פ.

✽ הערות והוספות ✽

שגובה הפתח הוא כגובה הכתלים, ומאחר ואין פתח למעלה מכ' לכן לא שייך להתיר מקום זה ע"י צוה"פ.

^{לה} מובא לעיל סי' כט'.

בשאר רוחות לא מהני צוה"פ יותר מ"י, נמצא גם רבנן מודו שצוה"פ אינה מחיצה גמורה, ואפ"ה לא אמרי' בזה אתי אורא.

ומש"כ להוכיח מהא דצוה"פ מתרת גם יותר מ"י, היינו ראייה דצוה"פ עדיפה מלחי וקורה ולכן לא אמרי' בה אתי אורא.

ובפרט לפי מה שהתבאר בריטב"א דרבנן ורב חולקים אם יותר מ"י חשיב פרצה גמורה או לא, אבל לא חולקים בצוה"פ עצמה, נמצא שאין סיבה שיחלקו בדין אתי אורא בצוה"פ.

אמנם בחזו"א דכתב דלא מהני לעשות צוה"פ פחות מ"י, ונימוקו עמו "דכל שהפרצה יתר מ"י, אף שיחלק את הפתח לשנים אינו כלום, דאותו הקנה שהעמיד באמצע הפתח לא חשיב מחיצה דאתי אורא דה"ג ודה"ג ומבטל ל"י, וכדאמר י' ב' בפרצה יתר מ"י בלא צו"ה לדידן, וה"נ לרב בצו"ה, כיון דסוף סוף צריך לדון על יתר מ"י במקום אחד שהוא פתח".

וכפשוטו נראה כוונת דבריו דכן אמרי' אתי אורא באויר של צוה"פ לפי רב.

אמנם שמעתי לפרש דלעולם אין כוונת החזו"א דאמרי' אתי אורא באויר של צוה"פ, אלא כונתו דמכיון שלולא הצוה"פ היינו אומרים אתי אורא על הקנה שבאמצע, נמצא שדנים את כל הפתח כפתח אחד הרחב יותר מ"י, ושוב לא מהני בו צוה"פ, ולמרות שאחרי שיהיה שם צוה"פ ממילא המקום יהיה מחולק לשנים, מ"מ הגדר הוא "דכל שאינו בשם פתח בלא צו"ה משום רבוי הפרצה, גם צו"ה לא מהני".

ואכן נחלקו בזה האחרונים [בשיטת הרמב"ם דלא מהני צוה"פ יותר מ"י בפרמ"ר] דהחת"ס (או"ח סי' פח') ס"ל דמהני לעשות ב' צוה"פ קטנות [כמבואר בריטב"א וברא"ה (סוכה ז). "דאי איכא ברחבו יותר מעשר אמות, עושה אותו ב' פתחים"], ואילו החזו"א (סי' עט' סק"ו) ס"ל דלא מהני.

אמנם יש לדחות דגם לפי מש"כ עפ"י החזו"א, יועיל לעשות צוה"פ פחות מ"י, והוא דהצוה"פ עצמה היא מחלקת את הפתח לשנים, ונמצא עכשיו שיש פתח פחות מ"י שאינו פרצה גמורה, ושפיר נותר ע"י צוה"פ.

וכן מבואר בגמ' לעיל י'. "תני לוי מבוי שהוא רחב עשרים אמה, נועץ קנה באמצעיתו ודיו. הוא תני לה והוא אמר לה דאין הלכה כאותה משנה", ופרש"י "דאתי אורא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה לקנה". וא"כ בצוה"פ דלא אמרי' אתי אורא, שפיר מחלקת את הפתח לשנים.

ולמרות שהריטב"א והרשב"א (י: סוד"ה שמעת מינה) שכתבו דלא אמרי' אתי אורא ע"י אויר של צוה"פ, נימקו את דבריהם "שהרי צ"פ מתרת כל אוירי, ואפילו יתר מעשר אלי' דהלכתא דקיי"ל כרבנן שאם יש צו"פ אפילו הרחב יותר מעשר אינו צריך למעט". ומשמע דלפי רב דלא מהני צוה"פ יותר מ"י, נימא אתי אורא באויר של צוה"פ.

אמנם שמעתי דבאמת מש"כ כן הוא ל"ד לפי רבנן, וגם לפי רב צוה"פ עדיפא ולא אמרי' אתי אורא, והראיה דהרי הריטב"א בסוגיין כתב דיתכן שגם לדידן כל הא דמהני צוה"פ יותר מ"י הוא דוקא ברוח רביעית, אבל

סימן לא'

שיטת הרמב"ם דלא מהני צוה"פ בפרמ"ר (יא).

והוא שלא יהא הפרוץ מרובה על העומד". והסתפק המ"מ אם כוונתו דלא מהני כלל צוה"פ בפרמ"ר, או דוקא ביותר מ'.

הרמב"ם (שבת פט"ז הט"ז) פוסק "אם היה לפרצה זו צורת פתח אף על פי שיש בה יותר מעשר אינה מפסדת המחיצה,

ביאור ברמב"ם שאוסר בפרמ"ר אפילו בפחות מ'

מהני לענין שבת, סבר דהיינו משום שהוא פרוץ מרובה וכרב יוסף [וכפי שהציעו תוס'], ולא ס"ל לדחית הגמרא דפליגי בדין צוה"פ מן הצד.

ולפי"ז מה שאסר הרמב"ם צוה"פ בפרמ"ר, היינו דוקא בפרמ"ר מד' רוחות, אבל ברוח ג' וד' שפיר מהני צוה"פ. והוא דבר פשוט שכן מתירים מבוי המפולש ע"י צוה"פ ברוח הג', אפילו שכולו פרוץ.

והנה לפי הצד שהרמב"ם חלק דלא מהני כלל צוה"פ בפרמ"ר, אפילו בפחות מ', שיטתו תתבאר על דרך הריטב"א הנ"ל (הובא לעיל סי' ל'), דרב יוסף אמר את דבריו גם אליבא דרבנן, דנהי דרבנן פליגי על רב דפרצה יותר מ' אינה פרצה חמורה וניתרת בצוה"פ, אבל בפרוץ מרובה מודו רבנן שהיא פרצה חמורה ולא ניתרת ע"י צוה"פ. ולא סבר את דחיות הגמ' לק"ו. וגם דברי ר' יוחנן שאמר דנעץ ד' קונדיסין לא

ביאור ברמב"ם שאוסר בפרמ"ר דוקא ביותר מ'

דאינו מועיל צוה"פ בפרוץ מרובה על העומד נדחו משום דלא קי"ל כרב ביותר מעשר, אבל היכא דאיכא עכ"פ תרתי לריעותא דהיינו יותר מעשר וגם פרוץ מרובה על העומד, ס"ל להרמב"ם דלכו"ע לא מהני".

וצ"ע מה החיסרון בתרתי לריעותא, מכיון דקיי"ל דצוה"פ מהני להתיר פרצה יותר מ', וכן מהני להתיר פרמ"ר בפחות מ', מהיכ"ת דבתרתי לריעותא לא יועיל צוה"פ.

אמנם המאירי (יא: ד"ה והר"ם ז"ל) מפרש דעת הרמב"ם "דבדופן רביעי דוקא מהני בין יתר מעשר בין פרמ"ר, וא"כ הכשר מבוי מפולש דבעי צורת פתח מצד אחד צריך שלא יהא רחב כל המבוי משני צדדיו יותר מעשר, ואעפ"י שאינו אומר זה בפירוש ודאי כן הוא דעתו". מבואר להדיא דבפחות מ' מודה הרמב"ם דמהני צוה"פ בפרמ"ר. וכן הוא מבואר בשו"ע (שסב' ס"י).

וכתב הביאווה"ל (ד"ה ולהרמב"ם) ד"אף דדברי רב יוסף דאזיל בשיטתיה דרב

ביאור הא דבתרתי לריעותא לא מהני צוה"פ

מהצד לא מהני ליותר מי', משום שאז לא הוה צוה"פ מעליא, חזי' דלעולם יותר מי' מוגדר כפרצה גמורה, אלא דס"ל דהוה צוה"פ מעליא, כתנאי שאינה צוה"פ מהצד].

אמנם מה שרבנן חולקים דמהני צוה"פ לפרמ"ר מד' רוחות, י"ל דאין זה משום דסברו שזה צוה"פ מעליא, אלא משום דסברו דלאו פרצה גמורה היא.

ומעתה הדברים נפלאים, דבתרתי לריעותא שהוא גם פרמ"ר וגם יותר מי', לא מהני צוה"פ משום דפרצה יותר מי' היא פרצה גמורה, וצוה"פ בפרמ"ר לאו צוה"פ מעליא, ולכן אין בכחה להתיר פרצה גמורה.

ויש לציין דלפי ב' הביאורים האלו, נמצא שהחיסרון של צוה"פ יותר מי' בפרו"מ הוא דוקא בפרמ"ר מד' רוחות, אבל ברוח ג' וד' שפיר יועיל צוה"פ יותר מי'. וכ"כ הבי"מ (שסב' ס"י), **שו"ע הרב** (שם ס"ט) **ומחה"ש** (שם סק"ז), וכ"כ **המ"ב** (שם סקנ"ח) "ופעמים מועיל אפילו אפילו בפרצה יותר מעשר, כגון ברוח ג' של מבוי מהני צוה"פ ואפילו לדפן כלו כשהוא מפולש, כיון שב' דפנות שלמות". וכ"כ **החזו"א** (סי' ע' סק"ב וסק"ג).

וזה דלא כהמאירי שהזכרנו לעיל שכתב דדוקא ברוח ד' קיל טפי ומהני צוה"פ

והנה לפי מש"כ לבאר לעיל (סי' ל') עפ"י החזו"א "דכל שאינו בשם פתח בלא צו"ה משום רבוי הפרצה, גם צו"ה לא מהני", י"ל דהא דרבנן חלקו דכן מהני צוה"פ, אין זה משום שחלקו על גוף היסוד וסברו דיש בכח צוה"פ להתיר פרצה גמורה, אלא משום שסברו שגם פרצה יותר מי' אכתי אינו מופקע לגמרי משם פתח, וכן בפרמ"ר מד' רוחות למרות דלא עבדי אינשי מ"מ אכתי לא מופקע משם פתח, וסברו דבזה שפיר מהני ליה צוה"פ. אמנם כשיצטרפו ב' החסרונות ביחד, דחסר לו בשם פתח גם מצד שהוא יותר מי' וגם מצד שהוא פרמ"ר, בזה מודו רבנן שהוא מופקע משם פתח ולא מהני ליה צוה"פ¹¹.

ולפי הביאור האחר שכתבנו דגם רב מודה דצוה"פ מעליא בכוחה להתיר פרצה גמורה, אלא דס"ל דצוה"פ יותר מי' אינה צוה"פ מעליא, וכן בפרמ"ר מד' רוחות מכיון דלא עבדי אינשי הכי, אין זה צוה"פ מעליא, ולכן אין בכוחה להתיר פרצה גמורה.

מעתה שמעתי לפרש דרבנן שחלקו דמהני צוה"פ ליותר מי', אין זה משום שחלקו דפרצה יותר מי' לא הוה פרצה גמורה, דלעולם הוה פרצה גמורה, אלא דסברו דצוה"פ יותר מי' שפיר הוה צוה"פ מעליא ולכן יש בכוחה להתיר פרצה גמורה [וכפי שהוכחנו לעיל בדברי ר' יוחנן (ע"ב) דצוה"פ

✽ הערות והוספות ✽

¹¹ וזה דוקא לפי הריטב"א ופשטות התוס' דס"ל דרב ורבנן מודו דאין בכח הצוה"פ להתיר פרצה גמורה שאין לה שם פתח כלל, ופליגי רק ברמה של פתח הנצרכת כדי שיתיר אותו צוה"פ. [משא"כ לפי השר מקוצי דנראה דרבנן חלקו על עיקר היסוד, וכפי שהתבאר לעיל].

אפילו בפרמ"ר יותר מ'י, אבל ברוח ג' לא מהני צוה"פ בפרמ"ר, ולכן צריך להקפיד

במבוי המפולש שהרוח הג' יהיה פחות מעשר.

ביאור הגר"ח

הגר"ח (שבת פט"ז) כתב לפרש את שי' הרמב"ם בארוכה, ודבריו מורכבים בהרבה נקודות וחיידושים, וננסה להביא כאן בקצרה את עיקר הדברים בס"ד:

אבל גם בזה יש תנאי, דדוקא אם המחיצות מצטרפות ביחד מהני הפרמ"ר לגדור את הרשות, אבל אם לא מצטרפות יחד לא מהני לגדור את הרשות.

יסוד הגר"ח ד"גדור רובא" הוא דין בפרצה ולא בשיעור המחיצה

הגר"ח מקדים את הדין דכל פרצה אוסרת, אלא דבעומ"ר כח המחיצות נותן לפרצה שם פתח ואין כאן פרצה, ואילו בפרמ"ר אין בכח המחיצות לתת שם פתח לפרצה והוי פרצה האוסרת. ומפרש שזה הדין שנאמר בהל"מ "גדור רובא", היינו משום דבלי זה יש חיסרון של פרצה האוסרת, אבל אין זה חיסרון בשיעור המחיצה בעצם. ומוכיח כן מפסי ביראות שניתר בפרמ"ר, משום דב' העומדים של אמה מכל צד נותנים שם פתח לפרצה, ושוב אין חיסרון של פרצה האוסרת, וממילא ניתר בפרמ"ר, דאין דין בשיעור המחיצות שיהיו עומ"ר אלא רק שלא יהיה פרצה האוסרת.

ומעתה בפרמ"ר פחות מ'י, המחיצות מצטרפות יחד מכיון שאין ביניהם רק פחות מ'י. וכמו"כ בעומ"ר אפילו ביותר מ'י, עצם המציאות של עומ"ר מצרפת את המחיצות לגדור את הרשות. ובאלו החיסרון הוא רק מצד פרצה האוסרת.

אמנם בפרמ"ר יותר מ'י, בזה המחיצות לא מצטרפות יחד, דצירוף טבעי הוא רק בפחות מ'י, וגם אין כאן את המעלה של עומ"ר שתצרף את המחיצות אפילו ביותר מ'י, לכן בזה מלבד החיסרון של פרצה האוסרת יש עוד חיסרון בעצם המחיצות, וצריך תיקון כזה שיועיל ליצור מחיצות למקום, ולא רק לתקן את הפרצה שלא תהיה פרצה האוסרת.

ביאור בשי' הרמב"ם דצוה"פ אינה מחיצה גמורה

ומעתה כותב הגר"ח לפרש דהרמב"ם סבר דצוה"פ אינה מחיצה גמורה אלא רק דין מחיצה, ולכן בפרמ"ר פחות מ'י או עומ"ר אפילו יותר מ'י, שהחיסרון היחיד הוא הפרצה האוסרת, בזה מהני צוה"פ לתת שם פתח לפרצה ואין כאן פרצה האוסרת, אבל בפרמ"ר יותר מ'י, נהי דיועיל צוה"פ לתת שם פתח על

[ישוב מביא להוסיף שנראה דיש עוד דין והוא שיעור במחיצות שיהיה עומ"ר, ונמצא דבפרמ"ר איכא ב' חסרונות, א. שיש פרצה האוסרת, ב. שחסר בשיעור מחיצות. אמנם כשבא לבאר את שיטת הרמב"ם נראה דחוזר למש"כ בהתחלה דיש רק דין של פרצה האוסרת ואין דין בשיעור המחיצות, דכל שיש מחיצות הגודרות את המקום, אפילו פרמ"ר מהני לגדור את הרשות].

מהני לכו"ע לענין שבת, דהכוונה כמש"כ תוס' דמקבילים כלאים למחיצה שלישית ורביעית של שבת, דבזה מהני צוה"פ, אבל בד' רוחות ודאי לא מהני צוה"פ ליצור על המקום היתר טלטול.

וצ"ע מה החיסרון בד' רוחות דלא מהני צוה"פ, הרי הוא פחות מי', ומאי גרע בד' רוחות.

ויש לפרש בדברי הגר"ח דכאן הוא חיסרון אחר לחלוטין, דהרי כבר הזכרנו שצוה"פ לא יכולה ליצור מחיצה, והמחיצה מבוססת על העומד שבפרמ"ר. אמנם למרות שמהני פרמ"ר לשיעור מחיצות, מ"מ זה דוקא כשיש עומד חשוב, אבל בנעץ ד' קונדיסין שיש רק ד' קנים, זה לא מהני ליחשב כמחיצות¹⁷¹, וזה הטעם שלא מהני נעץ ד' קונדיסין. וצ"ב מהו השיעור מחיצה לזה, והוא פלא שהרמב"ם לא ביאר את השיעור.

עוד יל"ע לפי מה שביאר הגר"ח דלרמב"ם היתר טלטול לא תלוי בדין רה"י, ומה"ט מותר לטלטל במבוי המפולש ע"י הפרדת צוה"פ, ה"ה שיש להתיר לטלטל בשדה הזה [דכפשוטו הוא כרמלית] שנעץ בו ד' קונדיסין מד' רוחות, דלא צריך שהצוה"פ תיצור מחיצה למקום אלא רק הפרדה.

ונראה מבואר דכל מה שמועיל צוה"פ להפריד ולהתיר בטלטול, היינו דוקא בכה"ג שהמקום הוא כרמלית מכח ב' מחיצות מעלייתא וכדו' [ואין ביניהם טז' אמה], לכן סגי בהפרדה של צוה"פ להתיר את הרשות

המקום ואין כאן פרצה האוסרת, מ"מ אין בכח הצוה"פ לצרף את המחיצות ליצור שם מחיצות למקום, ולכן פסק הרמב"ם דבזה לא מהני צוה"פ.

והא דמהני צוה"פ יותר מי' לכלאים אפילו שהוא פרמ"ר, היינו משום דשם לא בעי' לעצם המחיצות אלא רק לדין מחיצות המפסיק בין ב' רשויות, וזה יש גם לצוה"פ.

ביאור איך מהני צוה"פ למבוי המפולש

וכתב להקשות איך מבוי המפולש נותר בצוה"פ, הרי שי' הרמב"ם דרה"י הוא דוקא בד' מחיצות, וא"כ איך מהני צוה"פ ליצור רה"י [דאפילו אם תיקן רוח ד' בלחי המועיל משום מחיצה דאורייתא, אכתי חסר מחיצה רביעית לרה"י], הרי לשי' הרמב"ם צוה"פ הוא רק דין מחיצה אבל אינו מחיצה בעצם.

ותירץ דהרי לרמב"ם שד' מחיצות דאורייתא צ"ע איך מותר לטלטל במבוי ע"י קורה דרבנן, אלא ע"כ דהיתר טלטול לא תלוי בדין רה"י, אלא כל כרמלית שאינו מחובר לרה"ר מותר לטלטל בו, ולכן סגי בהאי קורה שמפרידה בין המבוי לרה"ר. וה"ה במבוי המפולש מכיון שהצוה"פ בכוחה להפריד את המבוי מהרה"ר, לכן מותר לטלטל שם למרות שאין למבוי דין רה"י.

ביאור הדין בנעץ ד' קונדיסין פחות

מעשר

וכתב הגר"ח לפרש הא דאמרה הגמ' לגבי נעץ ד' קונדיסין דבפחות מי' ודאי

ע"י הפסק צוה"פ שיפריד אותו מהכרמלית
מכל הרוחות.

בטלטול אפילו שלא נהיה לו דין רה"י, אבל
במקום שפרוץ מכל הרוחות, לא מתירים אותו

גדר ב' רוחות בצוה"פ פחות מ', אם מהני צוה"פ יותר מ' בשאר הרוחות

גמורה, לכן שפיר מהני הני צוה"פ ליחשב
שיש ב' מחיצות גמורות, ושפיר מהני צוה"פ
יותר מ' למחיצה ג' וד'.

והחזו"א (סי' ע' סקכ"ג ד"ה וכו' המ"ב)
חולק עליו דלא מהני, ומביא את
דברי הביאווה"ל וכותב "מבואר מדבריו
שמקום ששטחו י' על כ' נותר בצוה"ב בד'
רוחות, דחשיב כב' מחיצות שלמות זכנ"ז
שנותר בצוה"ב אף ביתר מ' וכו', וזה תמוה
מאד, דנראה פשוט דכל שפרומ"ר מד' רוחות
אינו נותר בצוה"ב ביתר מ', אף שב' צוה"ב אינן
רק י', מ"מ סוף סוף הוא פרמ"ר ואינו מתוקן
רק בצוה"ב, ובכה"ג שרובו פרוץ מכל צד אינו
מועיל צוה"ב של יתר מ'".

ודבריו צ"ב, דהרי החזו"א מודה דאם יש ב'
מחיצות גמורות בב' רוחות, דמהני
צוה"פ יותר מ' בשאר רוחות, אפילו אם
הרוחות הפרוצות הם פרמ"ר ביחס לכלל
ההיקף, מבואר דלא מתיחסים לכלל ההיקף.

אם מהני לגדור את המקום ע"י כמה צוה"פ פחות מעשר

החת"ס (או"ח סי' פח') ס"ל דיכול להקיף
שטח הגדול מעשר על עשר ע"י
שיעשה כמה צוה"פ פחות מ'. וכן הוא
מבואר בריטב"א וברא"ה (סוכה ז.) "דאי

הנה התבאר לעיל מהבי"מ (שסב' ס"י),
שו"ע הרב (שם סי"ט) ומחה"ש (שם
סקי"ז) שמה שהרמב"ם סובר דלא מהני
צוה"פ יותר מ' בפרמ"ר, היינו דוקא בפרוץ
בג' או ד' רוחות, אבל כשב' רוחות גמורות
ע"י מחיצה גמורה [או ע"י עומ"ר אפילו אם
תיקן את המיעוט הפרוץ ע"י צוה"פ יותר מ'],
שפיר מהני צוה"פ יותר מ' לשאר הרוחות
אפילו פרוץ במלואו. וכ"כ המ"ב (שם
סקנ"ח), והחזו"א (סי' ע' סקי"ב וסקכ"ג).

ויל"ד מה הדין כשגדר ב' רוחות פרמ"ר ע"י
צוה"פ פחות מ', אם מהני בב' רוחות
הנוספים צוה"פ יותר מ'.

הביאווה"ל (סוף שמו' ד"ה הבולטין) ס"ל
דמהני. והנה יש לציין דלפי
ביאור הגר"ח הסברה אומרת דמכיון שאין כח
לצוה"פ ליצור מחיצה, א"כ אין שום מעלה
בצוה"פ פחות מ' שבצדדים, אלא מבואר
במ"ב שלמד דצוה"פ פחות מ' היא מחיצה

לפי המבואר דהרמב"ם מודה דמהני צוה"פ
פחות מ' בפרמ"ר, יל"ד אם מהני לגדור
מקום יותר מ' ע"י כמה צוה"פ פחות מ' [או
ע"י צוה"פ אחד שישמש כעומ"ר^{לה}].

והנה יש לציין דהנידון כאן הוא לא ברוח ג' וד', שהזכרנו לעיל דבזה מהני צוה"פ אפילו יותר מי', אלא איירי בכל הרוחות. וכבר הזכרנו דברי הגר"ח דנעץ ד' קונדיסין לא מהני אפילו בפחות מי'. ואם טעם דבריו משום שפרוץ בד' רוחות גרע, אז גם כאן לא יועיל. אבל לפי מש"כ לפרש דהחיסרון הוא שאין לקונדס חשיבות של עומד ליחשב מחיצה, אז בכה"ג שיש מקצת עומד, שפיר יש מקום לומר דיועיל להשלים את המחיצות ע"י כמה צוה"פ פחות מעשר.

איכא ברחבו יותר מעשר אמות, עושה אותו ב' פתחים".

אמנם החזו"א (סי' עט' סק"ו) פליג עליה דלא מהני, "דכל שהפרצה יתר מי', אף שיחלק את הפתח לשנים אינו כלום, דאותו הקנה שהעמיד באמצע הפתח לא חשיב מחיצה דאתי אוירא דה"ג ודה"ג ומבטל לי', וכדאמר י' ב' בפרצה יתר מי' בלא צו"ה לדידן, וה"נ לרב בצו"ה, כיון דסוף סוף צריך לדון על יתר מי' במקום אחד שהוא פתח". [ועי' לעיל סוף סי' ל' מש"כ לפרש בדברי החזו"א, ולהלן סי' לג' הארכנו בראית החזו"א מתוס' ב' ע"ב].

סימן לב'

פתחי שימאי וצוה"פ מן הצד (יא.)

שנעץ ארבעה קונדיסין בארבע פינות השדה ומתח זמורה עליהם ובא מעשה לפני חכמים והתירו לו לענין כלאים, ואמר ריש לקיש כדרך שהתירו לו לענין כלאים כך התירו לו לענין שבת, ר' יוחנן אמר לכלאים התירו לו לענין שבת לא התירו לו. במאי עסקינן אילימא מן הצד והאמר רב חסדא צורת הפתח שעשאה מן הצד לא עשה ולא כלום וכו' לעולם בעשר ומן הצד ובדרכ חסדא קא מיפלגי".

גמ' דף יא. "דפנות הללו שרובן פתחים וחלונות מותר ובלבד שיהא עומד מרובה על הפרוץ, שרובן סלקא דעתך, אלא אימא שריבה בהן פתחים וחלונות ובלבד שיהא עומד מרובה על הפרוץ. אמר רב כהנא כי תניא ההיא בפיתחי שימאי, מאי פיתחי שימאי, פליגי בה רב רחומי ורב יוסף, חד אמר דלית להו שקפי, וחד אמר דלית להו תיקרה". שם "אמר רבין בר רב אדא א"ר יצחק מעשה באדם אחד מבקעת בית חורתן

דלית להו שקפי

דוקא, העיקר שלא יהיה נכנס ויוצא. אבל הריטב"א לשיטתו הקשה (ע"ב) "וא"ת בקנה מכאן וקנה מכאן היכי איכא שקפי דמצרכינן לעיל, והוה ליה פתחי שמאי".

ותירץ "וי"ל שאין מעכבי שקפי אלא בפתח שבכותל, דכי ליכא שקפי והיינו מזוזות, אפילו יהיו פני הכותל שוין אינו נראה אלא כפרצה, אבל בקנים או קונדיסין שפיר מתחזי צוה"פ בלא שקפי".

ביאור המקור"ח במח' רש"י והריטב"א

וביאר המקור חיים (תיקון ערובין) דמבואר יסוד בדברי הריטב"א דכל החיסרון של פתחי שמאי הוא דוקא בפתח שבכותל, אבל בצוה"פ בעלמא העשוי ע"י קנים, אין חיסרון של פתחי שמאי, ולא בעי מזוזות.

מח' רש"י והריטב"א בביאור חיסרון "שקפי"

בביאור הגמ' דלית להו שקפי, פרש"י דשיקפי היינו "מזוזות", "שנחלצו אבניהם מכאן ומכאן אבן יוצאת ואבן נכנסת ואין זו צורת פתח".

והריטב"א פירש "שאיין שם תיקון מזוזות מן הצד, ודלא כפרש"י ז"ל".

והיינו דלפי רש"י אין דין שיהיה לצוה"פ מזוזות, אלא העיקר שלא יהיה נכנס ויוצא. והריטב"א סבר דבעי דוקא מזוזות חיוביות, ומקום שאין לו מזוזות אינו מוגדר צוה"פ.

ובשלמא לפי רש"י א"ש הא דמהני קנה מכאן וקנה מכאן, דלא בעי מזוזות

מקום המוקף שיכירהו למובדל ומופרש מחוצה לו וכו' הלכך הכרת הפתח מחשיב את המחיצה וכו' והלכך ס"ל להריטב"א דכל שאין משקפים כאלו ניכר שאין זה פתח אלא פרצה, ולפרש"י אין זה תנאי, דשפיר יכול להשלים ולכוין את הכותל עצמו כשאר המזוזות הנקבעין בה, והלכך לא נפקא מתורת פתח אלא כשניכר שאין זה בנין אלא הרוס ופרוץ".

ומש"כ הריטב"א דשקפי הוא חיסרון דוקא בפתח שבכותל, היינו משום דדוקא בכותל "שמדרך הבנין להבדיל את המזוזות בבנינו משאר כותל, כגון שכל הכותל עמודים שוכבים והמזוזות עומדין, או שבולטין בעובין מן הכותל או שמתקצרין" אז אם אין משקופים ס"ל לריטב"א דניכר שאין זה פתח אלא פרצה.

אבל קנים וקונדיסין, נהי דאינם כתבנית מזוזה אלא כתבנית תחילת בנין, מ"מ מכיון שאין דרך לעשות בנין כל שהו לכותל, שפיר ניכר דהוא משקוף הפתח [ואנה"נ דאם הוסיף קנים הרבה זה אצל זה, יצא מתורת משקוף ונידון כתחילת בנין], דהכל תלוי בענינו וטבעו, וכן לפרש"י מהני הני קנים למרות שיש זמורות הבולטים מהקנה, שניכר שזהו בנינו ולא שנהרס ונפרץ.

וע"ע בחזו"א (יו"ד סי' קעב' סק"א) שכתב כדבריו כאן לשי' רש"י ד"יש מקום לומר דדוקא בכותל שנפרץ ונהרס פסול אבן נכנס ואבן יוצא דנראה כאן פרצה והירוס ולא פתח, אבל העמיד קנה לשם מזוזה אע"ג שאינו משופה כשר". ומ"מ מסיים "אבל ראוי להחמיר כסברת המקור" ח דזה בכלל פתחי

ומש"כ בסוגיין דלית להו שקפי הוא חיסרון של פתחי שמאי, איירי בכה"ג "שיש כתלים מכאן ומכאן, דגוף הכותל הואיל וארכה ד"א אינו נידון משום לחי ובעינין פתח ממש, ובפתחי שמאי לאו פתח איכא דלאו שמה פתח, ולאו צ"ה איכא כיון דלאו לחי הוא, משא"כ במקום דליכא אורך ד"א ושם לחי עליו, שפיר איתחזי צ"ה אפי' בדליכא שקפי, כמ"ש הריטב"א".

וכתב להוכיח כן שיש חילוק בין פתח לצוה"פ לענין מזוזה, "דאלת"ה אמאי לא עבדינן מזוזה בכל מקום שעושין צ"ה משום עירוב", אלא ע"כ "דזהו ההפרש שבין עירוב למזוזה, דבמזוזה בעינן פתח ממש, ובעירוב כשר אף צורת הפתח".

ולפי"ז כתב לפרש גם שיטת רש"י, דצ"ע איך מהני קנים וקונדיסין, הרי "הקנין דומין ממש לפתחי שמאי, שיש בהן ענפים יוצאין ונכנסין". אלא ע"כ דפתחי שמאי הוא חיסרון רק ב"פתח", אבל בצוה"פ אין חיסרון של פתחי שמאי, ולכן מהני הני קנים דנהי דפתח לא הוי, צ"ה מיהא הוי.

ביאור החזו"א במח' רש"י והריטב"א

אמנם החזו"א (סי' ע' סק"ה) כתב דאין זה במשמעות הסוגיא להעמיד בכתלים ד"א דוקא, ואדרבה נוקט דצוה"פ הוא מחיצה גמורה שאין ד"א פוסל בו, וכמו פסי חצר דאין ד"א פוסל בהן (כשי' תוס' ה:) ול"צ היכר כלל. ומעתה אין חילוק בין פתח לצוה"פ, ופתחי שמאי פוסל גם בצוה"פ.

ומפרש מח' רש"י והריטב"א ד"ענין מחיצות תלוי בפעולת ההיכר שעושין על

עד ג"ט סמוך לקרקע שפיר יש לסמוך עליהם מע"ש במקום קנים של לחי".

וכתבו הגר"ז (שם סל"ג) והמ"ב (שם ס"ק קי"ג, וע"ע שעה"צ סקי"ט) דכן הדין כהט"ז, ובתנאי שלא יהיה ריוח בין החיפופים יותר מג"ט.

אמנם התו"ש (שם סקי"א וסקס"ד) חולק על הט"ז, דכיון דיש ריוח בין החיפופים, הו"ל פתחי שימאי.

ויל"ע מנ"ל לתו"ש דפתחי שימאי היינו גם בכה"ג שיש בין האבנים פחות מג"ט, דילמא הגמ' איירי דוקא כשיש בין האבנים יותר מג"ט.

אלא נראה שהתו"ש למד כמו המשכנו"י (סי' קכג') דפתחי שימאי איירי כשיש ביניהם ריוח פחות מג"ט, דאל"כ פשיטא דאין זה כלום. והיינו שלמד כהפמ"א הנ"ל דהדבר היחיד שיכול לשמש כקנה של צוה"פ הוא דוקא האבנים האלו [דהכותל השוה שבפנים לא ניכר בפתח], ולכן פשיטא דאם יש ביניהם יותר מג"ט אין זה יכול לשמש כקנה של צוה"פ.

וממילא שפיר הוכיח דגם אם יש ביניהם פחות מג"ט, הוה פתחי שימאי.

ובישוב שיטת הט"ז, נראה שלמד דלעולם איירי כשיש ריוח יותר מג"ט בין האבנים, ולולא החיסרון של פתחי שימאי שפיר הוה מהני, דהני אבנים כמאן דליתנהו והכותל השוה ישמש כקנה של צוה"פ.

ועל זה נאמר דין של פתחי שימאי שאין מזוזות כאלו יכולים לשמש כקנים של צוה"פ כשניכר שאין זה בנין אלא הרוס

שימאי, וצריך לשפה את הקנים וליטול עוקציהן".

ומבואר שלמד במקו"ח דכל פגימה פוסלת, וצ"ב דלא מצאנו כן להדיא במקו"ח, אלא רק שלא יהיה נכנס ויוצא בצורה הניכרת.

ביאור המשכנו"י והפנים מאירות

המשכנו"י (סי' קכג' ד"ה ויש ללמוד) כותב דפשיטא דאיירי בכה"ג שאין בין האבנים היוצאין מרחק ג"ט, דאילו יש ביניהם ג"ט הרי פשיטא דאינו כלום.

ומכו' שלמד כמש"כ הפנים מאירות (ח"ב סי' קמג') דהחיסרון של אבנים יוצאות לרש"י הוא שהאבנים האלו לא ראויים לשמש כקנה של צוה"פ. ולכן כתב המשכנו"י שאילו היה ביניהם מרחק ג"ט, פשיטא שלא יכולים לשמש כקנה של צוה"פ, והחידוש של פתחי שימאי הוא שאפילו שיש ביניהם לבוד, אין זה יכול לשמש כקנה של צוה"פ.

והקשה הפמ"א דנהי דאין האבנים האלו יכולים לשמש כקנה של צוה"פ, נימא דהני אבנים כמאן דליתנהו, והכותל השוה ישמש כקנה של צוה"פ. והוכיח מזה דבעי' שמזוזות הפתח יהיו ניכרות בפתח, וכיון שהאבנים היוצאות מחפים על מקצת מהמזוזה, אין היא יכולה לשמש כקנה של הצוה"פ.

דין חיפופים היוצאים מתחת החבל

הט"ז (שסג' סקי"ט) כותב "ונראה לי באם יש תחת החבל בכותל יוצאים חיפופים

עירובין י"א א' בפתחי שימאי, ומשמע דאיירי בסתר הכותל [ועוד לישני בלא עשאו לפצימין] והלא הכותל לא נעשה לשם פצימין ולמה לי' למימר דלית ליה שקפי או דלית לי' תקרה, ואפי' אית לי' שקפי ותקרה אין כאן צו"ה כיון דלא נעשה לשם פצימין, אלא ודאי א"צ שיעשה לשם פצימין [וכדאמר ט"ו א' במחיצות כו"ע ל"פ כו']. והא דאמר מנחות ל"ג ב' דפצימי דעשו לחיזוק תקרה לא חשיבי פצימין, היינו דלא ניחא לי' כלל בסתימת הכותל אלא העמודים משתמשים לחיזוק תקרה, אבל זה שניחא לי' בסתימתו, ממילא הפרוץ שם פתח עלי' ומקצת הסתום שבצדי הפרצה נחשבין לפצימי הפתח."

והנה המ"א הקשה מ"ש מסוכה דדיו שיתן קנה על הכתלים וא"צ קנה מכאן, כמש"כ סי' תרל' ס"ג [ו"ל השו"ע שם: "היו לה שני דפנות זו כנגד זו וביניהם מפולש, עושה דופן שיש ברחבו ארבעה טפחים ומשהו ומעמידו בפחות משלשה סמוך לאחד משתי הדפנות וכו' צריך לעשות צורת פתח שיתן קנה מהפס על הדופן האחד"].

וכתב המחז"ש להגיה בדבריו כמש"כ סי' תרל' ס"ב, דמשם הקושיא חזקה יותר [ו"ל השו"ע שם: "דפנות הסוכה אם היו שתיים זו אצל זו כמין ג"ם, עושה דופן שיש ברחבו יותר על טפח ומעמידו בפחות משלשה לאחד מהדפנות, ויעמיד קנה כנגד אותו טפח ויעשה לה צורת הפתח, שיעמיד קנה עליו ועל הטפח"].

והנה זה מחז"ש ששיטתו שלמד שהחיסרון הוא שצריך קנים מיוחדים לצוה"פ.

ופרוץ" [לשון החזו"א]. אבל אם יש ריוח פחות מג"ט, י"ל דבזה לא חשיב הרוס ופרוץ, ואין בזה חיסרון של פתחי שימאי.

דין חבל המונח ע"ג כותלי המבוי

הדרכ"מ (שסג' סקי"ג) והמ"א (שם סקכ"ח) כותבים דכותלי המבוי וקנה ע"ג לא חשיב צוה"פ. והראיה, דא"כ כל קורה תועיל מדין צוה"פ [וכן הוא מבואר בתורי"ד (ב). ועוד ראשונים].

ויל"ע מה החיסרון של כותלי המבוי שלא יכולים לשמש כמזוזות לצוה"פ.

במחה"ש מבואר שלמד בכוונת המ"א ד"צריך קנים מיוחדים לצורת הפתח", וזה החיסרון בקנה שמונח ע"ג כותלי מבוי.

אמנם החזו"א (קיא' סק"ה) כותב "שאין ראשי הכתלים נחשבין למזוזות להכשר צו"ה אלא בעינן שתהא המזוזה סותמת מקצת הפתח, וכמש"כ המ"א סי' שס"ג ס"ק כ"ח להוכיח מהא דאין קורה של מבוי עושה צו"ה וכו' אמנם אם הצו"ה צורתה שלמה שהמזוזות סותמות מקצת הפתח וכו' חשיב צו"ה אע"ג דלא נעשה לשם צורת הפתח".

מבואר שלא למד כמו המחז"ש דהחיסרון הוא דבעי' קנים המיוחדים לצוה"פ, אלא החיסרון הוא דבעי' מזוזות שסותמות מקצת הפתח, ואנה"נ ראשי כתלים הסותמים מקצת הפתח שפיר מהני לצוה"פ.

והוסיף להוכיח את דבריו, "כמש"כ הגר"א סי' תרל' ס"ב להוכיח מהא דאמרו

כותלי המבוי שלצדי המבוי מכאן ומכאן, כמו שהוכיח מקורה, אבל אי כתלים נמשכין לכנגד פתח המבוי זה שפיר נידון כמזוזה וכו' דברי המחזה"ש בביאור דברי המ"א שכ' בסו"ד להגיה צ"ע."

אמנם החזו"א (סי' ע' סקכ"ה) כתב וקו' המ"א מסוכה הוא מסוכה העשוי' כמבוי בבי' דפנות זכנ"ז, המבואר בשו"ע שם, אבל מדופן ג' ליכא קושיא שהטפח קנה מעליא, והמ"א לא דן רק אי מותר להניח על

דלית להו תקרה

כפשטא דלישנא שאין בכלל מזוזות, א"כ אין זה חיסרון של פתחי שימאי, אלא דאינו בכלל צוה"פ, דחסר העיקר. לכן הוכרח לפרש שלעולם יש מזוזות, אלא דנכנס ויוצא.

משא"כ בתקרה דסבר דגם אם אין את הקנה העליון הוי בכלל צוה"פ, אלא שהוא חיסרון של פתחי שימאי. וע"ע להלן סי' לג' שהארכנו בענין זה.

פירוש הריטב"א

הריטב"א מפרש לית להו תקרה על אותו דרך שפירש לית להו שקפי, והיינו "שלא נתנו שם תקרה הנקרא בלשון הכתוב משקוף, וכל כיוצא בזה אינו אלא כחור בעלמא".

דין צוה"פ ע"י תקרה הנמשכת מעל הקנים

הנה ברש"י מבואר שכל החיסרון הוא "שאינ כלום בנין למעלה מן הפתח". ומשמע דכל שיש בנין כל שהוא לעמלה מן הכותל, כגון שתקרת המקום נמשכת מעל הקנים, שפיר הוה צוה"פ.

ואכן כן מצאנו בדברי הרמב"ם (סי' תר"ו) לענין סוכה, וכ"פ הרמ"א (תרל' ס"ב).

פירוש רש"י

בביאור הגמ' "דלית להו תקרה", פרש"י "שאינ כלום בנין למעלה מן הפתח, אלא כל הכותל חלוק כפתח עד ראשו וכו' וצו"פ שאמרו קנה מכאן וקנה מכאן וקנה על גביהן".

פירוש תוס' במנחות

תוס' מנחות (לג': ד"ה דלית להו תקרה) כותבים "פירוש, מקום שהפתח שוקף שם מלמעלה אינו שוה אלא האבנים מן הכיפה אבן נכנסת ואבן יוצאת".

וצ"ע מדוע רש"י שפירש כן הא דלית להו שיקפי, שינה כאן ופירש שאין שום בנין למעלה, ולא פירש כמו תוס' במנחות.

וכתב הבנין ציון (שו"ת סי' כז') דמדויק ברש"י שלא פירש כן, דס"ל דבקנה העליון באמת מהני אבן נכנסת ואבן יוצאת. [ולהלן סי' לג' יתבאר החילוק שבין הקנה העליון לקנים שבצדדים].

אמנם שמעתי לדייק בענין אחר, דהרי סתמא דלישנא דגמ' הוא ד"לית להו" שקפי, שאין בכלל מזוזות [וכמו שפירש הריטב"א ד"לית להו" משקוף], ומה שרש"י הוכרח לפרש בנכנס ויוצא, היינו משום דאילו איירי

ובביאור דברי הירושלמי כתב "והגר"א שם פ"י הא דאמר בירו' זה נעשה לכך וזה לא נעשה לכך בפשוטו שלא נתכוין בשעת עשי' שיהא הסכך לקנה עליון לצו"ה, ופ"י דגמ' דידן פליגא. ותימא דא"כ אם נתכוין שיהא הסכך לצו"ה שפיר דמי, ומאי פסיק ל"י בירו' דסוף הסכך אינו מציל, הלא בחשב עלי' מציל, והו"ל לחלק בין חשב עלי' ללא חשב עלי', ועוד הדין נותן דסתמא הוי כחשב עלי' כיון דצריך צו"ה והסכך מציל למה יצטרך למחשב עלי' וכו', ולולא דברי הגר"א יש לפרש דזה נעשה לכך היינו שמשמש לצו"ה ומציאותו משמש צורת פתח, אבל סוף סכך לא נעשה לכך ר"ל אין צורת הפתח עליו אלא המשך תקרה עליו, ואף אם יחשוב בלבו להיות לקנה עליון לאו כלום הוא".

אמנם בנפש חיה כתב דזו קולא מיוחדת לענין סוכה, וכמו שהקילו דמהני ראשי הכתלים לצוה"פ (כמב' במ"א שסג' סקכ"ח), אבל לענין שבת לא מהני.

ובמ"א (תרל' סק"ב) כתב להחמיר בזה גם לענין סוכה משום דבירושלמי איתא דאין סוף סכך מצלת.

והנה המ"א ציטט את לשון הירושלמי דהחיסרון דאין סוף סכך מצלת, משום ד"לא נעשה לכך", וכפשוטו היינו חיסרון בכוונה. אמנם **החזו"א** (קיא' סק"ה) כתב ד"קנה עליון צריך להיות בולט למטה מכל שטח התקרה, אבל תקרה עצמה אינה נחשבת לקנה עליון בצו"ה, וכמש"כ המ"א סי' תר"ל סק"ב מהירושלמי". והיינו כנ"ל שהוא חיסרון שהתקרה עצמה לא יכולה לשמש כקנה עליון של צוה"פ.

פירוש רש"י ורוב הראשונים בדין צוה"פ מן הצד

אינו על גב הקנים, אלא מן הצד על פניהם, או סמוך לראשן או באמצעיתן וכו' ומיהו מה שפרש"י ז"ל שנתן הקנה באמצעיתן לאו דוקא, דא"כ למה לי לאוקמה בשנתנו על גבן, נימא אפילו מן צד וכשהוא סמוך לראשן, אלא ודאי כדפרישנא".

והיינו שהקנה העליון אינו על החלל שבין הקנים, אלא מהצד, דהוא מונח "על פניהם" של הקנים. וכ"כ הר"ן (סוכה על דף ז. ד"ה גרסי') ד"אין שם פתיחה תחת המשקוף".

ביאור האו"ז

האו"ז (סי' קי', מובא בהג"א סי' יד') פירש "שנתן הקנה בין שני הקנים מזה לזה

איתא בגמ' "אמר רב חסדא צורת הפתח שעשאה מן הצד לא עשה ולא כלום", והגמ' מסקיה דלענין כלאים הוה צוה"פ [לר"י עד י' אמות ולר"ל אפילו ביותר מי' אמות], ולענין שבת הוא מח', דלר' יוחנן לא הוי מחיצה ולר"ל הוי מחיצה [עד י' אמות].

רש"י מפרש "שמתח הזמורה מזה לזה באמצעיתו ולא על ראשיהן", וכ"כ רוב הראשונים. ודבריו סתומים אם כוונתו כמו הריטב"א או כמו האו"ז דלהלן.

ביאור הריטב"א

הריטב"א כותב "והנכון כדפרש"י ז"ל דמן הצד היינו שהקנה שנותן על גביהן

אמנם הט"ז שכן חילק בזה, נראה שלמד כמו האו"ז שהחיסרון הוא שאינו מונח על ראשי הקנים, ובזה שייך לדייק לשון רש"י דאם הוא שוה לראשי הקנים חשיב ג"כ כעל גבן.

ומ"מ לדינא כתב המ"ב (שסב' סקס"ד) "ודע דמה שמקל הט"ז וכו' כל האחרונים חולקין עליו וסבירא להו דבעינן שיהיה החבל על גבי הקנים ממש".

והחזו"א (סי' עא' סק"ח) כותב "והנה אם חיבר במסמרים את הקנה לקני המזווה, צ"ע למה יפסול, דשפיר הוי חיבור ויהי קנה העליון כאילו נעשה מאברים אברים". והיינו דנימא דהחלק העליון של קנה המזווה אינו מזווה אלא משקוף, דהמשקוף עשוי מאברים אברים, ונמצא שהקנה העליון עומד ע"ג קני המזווה.

ומפרש "דכיון דניכר שהוא המשך קני המזווה, לא חשיב קנה על גביהן. ומיהו אי באמת נעשו מאברים גם קני המזווה גם קנה העליון, שפיר חשיב על גבן אף שאפשר לחשוב את קני המזווה כעולים עד למעלה, וקנה העליון ביניהן".

חבל שלא נמשך עד כנגד הקנים שמכאן ומכאן

נמצא מכו' בפוסקים כהבנת האו"ז דהקנה העליון צריך לעמוד על גבי הקנים דוקא, ולא מהני מה שעומד בין ב' הקנים. וכתב האבה"ע (שסב' סי"א בדעת המרדכי) דאפילו אם הקנה העליון עומד גבוה מב' הקנים, צריך שיעמוד דוקא מעל ב' ראשי הקנים, ולא סגי במה שעומד מעל החבל

באמצעותו ולא על ראשיהן לא עשה ולא כלום, אלא צריך שיהא מונח על ראשי אותן שני הקנים".

מבואר שעיקר החיסרון הוא שאין הקנה העליון מונח על גבי הקנים, אפילו אם הוא מונח מעל החלל שבין הקנים.

ויש שכתבו לפרש כן בדברי רש"י (עי' חמד משה סו"ס שסב'), ולפי"ז לשון רש"י מדויק שהחיסרון הוא שמתח זמורה "באמצעיתן ולא על ראשיהן".

צוה"פ מן הצד כשאין הקנה בולט למעלה מן החבל

הט"ז (שסב' סק"ד) מחדש שהחיסרון של צוה"פ מן הצד הוא דוקא "אם בולט קצת מן הקנה למעלה מן החבל, אבל אם הוא כרוך בקצה עליון מצדו ואין בולט מהקנה למעלה מהחבל כשר". ודייק כן מלשון רש"י שמתח זמורה מזה לזה "באמצעיתן", משמע דאם הוא שוה לראש הקנים חשיב כעל גבן.

והנה הנשמת אדם (כלל מח' סק"ב) והגאו"י (יא: ד"ה א"ר חסדא) הביאו מהריטב"א דמבואר דלא כהט"ז, דדברי רש"י "באמצעיתן" הם ל"ד.

והיה נראה לפרש בזה דהט"ז לא למד את צוה"פ "מן הצד" כהבנת הריטב"א ברש"י, דלדבריו שהחיסרון של צוה"פ מן הצד הוא שאין הקנה עומד על החלל שבין הקנים, מה ההבדל אם הקנה עומד באמצע או שוה לראשו, הרי סו"ס הוא מהצד, ולכן הריטב"א לשיטתו היה חייב לפרש דדברי רש"י הם ל"ד.

והנה אין זה דומה לנידון של הט"ז הנ"ל שכתב שצוה"פ מן הצד הוא כשהקנים בולטים למעלה מהחבל, וכמש"כ בערוה"ש (שסב' סל"ב) ד"אדרבה הט"ז מיקל יותר דבקצה העליון ממש גם מן הצד כשר, ולדעתו אין הפסול מן הצד אלא כשהקנים הצדדים בולטין למעלה מהקנה שעל גביהן", אבל כאן אין חיסרון של מהצד דהרי הקנה העליון עומד מעל הקנים שבצדדים, אלא שיש להסתפק אם יש חיסרון במה שבולטים למעלה.

וכתב הערוה"ש "דבר פשוט שאם הקנה שעל גביהן מונח בהקנה שמכאן ומכאן, אע"פ שעוד הרבה בולטין הקנים שמכאן ומכאן למעלה מהקנה שעל גביהן, כגון שחקק בתוך הקנים ונתן הקנה העליון בתוך החקק מכאן ומכאן, מה איכפת לנו מה שבולטים עוד למעלה למעלה".

אמנם המ"ב (שסב' סק"ד) מביא את הפמ"ג שמצדד להחמיר, ומסייג את דבריו ד"אם אין הקנים עודפין למעלה אלא שחקק רק מעט באמצעיתן להניח החבל בתוכו שיהא מונח בטוב ולא ישתלשל למטה, שפיר דמי, דמקרי זה על גבו".

והחזו"א (סי' עא' סק"ט) תמה עליו "מנ"ל חילוקים כאלה", ונקט להקל בכל זה. והוסיף דמה שדייק הפמ"ג מלשון ההג"א שכתב "ולא שיהא תחוב בין שניהם באמצעיתו, משמע דצריך דוקא מונח על ראש הקנים", ומכח זה צידד להחמיר, זה אינו, ד"דברי הג"א הוא דוקא שהקנה ביניהן, אבל

שביניהם. וכ"נ במ"ב (שם סקס"ג) שפסק דבעינן "ששני הקנים יהיו מכונים ממש נגד הקנה העליון ולא מרחק ממנו אפילו כל שהוא, ואפילו אם קנה אחד לא היה מכון כנגדו אלא רחוק כל שהוא פסול, והטעם דאפילו אם נימא גוד אסיק הלא יהיה הקנה העליון מן הצד ולא מהני". וכ"כ החזו"א (עא' סק"א) לפסול אפילו בפחות מג"ט.

אמנם הערוה"ש (שס"ב סל"ג) כתב "דבר פשוט הוא שאע"פ שהקנים הצדדיים אין צריכים ליגע בהקנה שעל גביהם כמ"ש, זהו בגובה, אבל בהמשך צריך הקנה העליון להתמשך עד כנגד הקנים שמכאן ומכאן, ואם רחוק אף בצד אחד ג"ט פסול", מבר' דתוך ג"ט כשר.

ולכאורה הסברה בזה דמתי שהחבל נמצא בין ב' הקנים, אינו דומה לפתח, "שהמשקוף נתון על ב' המזוזות" ו"ל"ט ולא ביניהם, אבל ברגע שהוא יותר גבוה מהקנים ואינו עומד ביניהם, שוב אין דין שימשך עד כנגד הקנים שמכאן ומכאן, ותוך ג"ט כשר.

נתן את החבל בתוך חקק שבקנים מכאן ומכאן

הפמ"ג (מש"ז ססג' סק"ט) מסתפק "צורת הפתח שעשה מהצד (בשס"ב) אי דוקא מהצד, הא תחוב בין קנה לקנה ונחקק קצת בקנים כעין שעושין האומנים אע"פ שהקנים יוצאים למעלה ג"כ אפשר דשרי", ומצדד להחמיר.

אמנם החזו"א סייג את דבריו דוקא כשהקנה מתחיל להצר אחרי גובה י', אבל אם הוא מיצר והולך מתוך י"ט עד הקנה העליון, לא חשיב קנה ע"ג מזוזות, אלא הוה צוה"פ מן הצד. והיינו שבכה"ג א"א להתיחס רק לחלק הקנה שתחת החבל בגובה י"ט, דכולו קנה אחד העולה עד החבל, והוא מן הצד. ובסוף נשאר בצ"ע.

והאב"נ (שו"ת סי' רצא' סקי"ב) הכשיר גם בכה"ג שכל הקנה מיצר והולך.

חבל הנכפף לכיוון מטה

המשכנו"י (קכג' ד"ה וכן יש) כתב שאם החבל העליון נכפף למטה בין הקנים, פסול, משום דהוה כמו צוה"פ מן הצד.

והחזו"א (שם סק"י) שדן לפסול בזה מטעם אחר, נראה מדבריו שאין בזה חיסרון של צוה"פ מן הצד.

ולכאורה יש לתלות דין זה בדין חקק הנ"ל, דהחזו"א לשיטתו שהתיר בחקק, ופירשנו בטעמו משום דסגי שהחבל עומד על ראש מקצת הקנה, ואפילו שכלפי שאר הקנה הוא מן הצד אין זה מגרע. נמצא דס"ל דאין קפידא שלא יהיה החבל בין הקנים, דלמרות שהקנים ממשיכים למעלה מהחבל מהני חקק, דעיקר הקפידא היא שקצוות החבל יעמדו על הקנים ולא מהצד.

לא כשחקק בקנה המזוזה ותחב קנה העליון שזהו על גבן ממש, ואף אם תחב באמצעיתן כשר"מ.

ובטעם המתירים י"ל בתרי אנפי, או דדל מהכא את חלק הקנה העולה למעלה מן החבל, או דסגי שהחבל עומד על ראש מקצת הקנה, ואפילו שכלפי שאר הקנה הוא מן הצד, אין זה מגרע. וולהלן יתבאר בזה נפ"מ].

צוה"פ מן הצד כשהקנה שבצד עב מלמטה ודק מלמעלה

עוד כתב החזו"א (שם סקי"ב) דלפי המבואר דמהני לתת את הקנה העליון בתוך חקק, ה"ה אם "היה קנה המזוזה עב מלמטה ודק למעלה והניח קנה העליון מן הצד" דמהני.

וצ"ב מה הדמיון לחקק, וזה לכאורה תלוי בטעמים הנ"ל, דאילו הטעם שהתיר החזו"א בחקק הוא משום דדל מהכא את חלק הקנה העולה למעלה מן החבל, צ"ע מה זה שייך לכאן.

אלא נראה מבואר שטעמו של החזו"א שהתיר בחקק הוא דסגי שהחבל עומד על ראש מקצת הקנה, ואפילו שכלפי שאר הקנה הוא מן הצד אין זה מגרע, וא"ש הדמיון דה"ה בקנה עב מלמטה ודק מלמעלה דסגי במה שכלפי הי"ט התחתונים הקנה העליון עומד ע"ג ולא מהצד, ומה שכלפי שאר הקנה הוא מן הצד אינו מגרע.

✽ הערות והוספות ✽

²⁷ **השעה"צ** (סקנ"ב) הביא את דברי המקו"ח שנקט להקל בזה, ודחה דאין משם ראייה, ד"אולי ג"כ כונתו באותו שלא יצא למעלה מהקנים כלום". אבל החזו"א כתב דבמקו"ח לא משמע כן.

צריך שיהי' הקנה העליון כנגדן כפי מעלה ומטה של עולם, ולא כמעלה ומטה שלהן דהיינו אלכסון, ואם יניח קנה העליון רחוק מהן באופן שאם ימשך את הקנים את ארכן על אותו מדת אלכסון יגיע במכוון כנגד הקנה העליון, לא מקרי קנה על גביהן, ומיהו כשהקנה העליון נוגע בהן שפיר מקרי על גבן אע"ג דע"פ מעלה ומטה של עולם אין כנגד הקנה למטה על הארץ מזוזות, בזה מהני אלכסון דמקרי מחיצה באלכסון, אבל לאתחילת שכלו אין לחשוב אלכסון באויר".

מבואר בחזו"א מתי שהקנים נוטים באלכסון והעמיד את החבל על ראש הקנים עצמם, דאין בזה חיסרון של צוה"פ מן הצד, אפילו שאין כנגד החבל מלמטה מזוזות י"ט.

ושמעתי להעיר בזה דלכאורה כל הנידון להתיר בזה, היינו לפי ההבנה שהחיסרון בצוה"פ מן הצד הוא דבעי' שיהיה הקנה העליון ע"ג הקנים שבצדדים, אבל לפי מש"כ הר"ן שהחיסרון הוא ד"אין שם פתיחה תחת המשקוף", א"כ אין צד להתיר בכה"ג.

אמנם נראה מבואר בחזו"א שמתחילת לצוה"פ הזו כמחיצה באלכסון, וכתב לפי"ז "מטלטל למטה עד הקנים ולמעלה עד כנגד סוף הקנים, כדין מחיצה באלכסון כדאמר בביציאתא דמישן שבת ק"א א' דמסקינן דתוכן רה"י, ונמשך הרה"י באלכסון כאלכסון המחיצות". ולפי"ז א"ש גם לפי הר"ן, דמכיון שרואים את כל הצוה"פ בצורה אלכסונית, שפיר הוה פתח תחת המשקוף.

והוסיף (שם סק"א) "צריך ליתן שיעור לאלכסון, דבאינו מתלקט י' מתוך ד' אף דמן החוץ זקוף בגובה י', אפשר דפסול",

משא"כ המשכנו"י ס"ל דלא סגי במה שקצוות החבל עומדים מעל ראשי הקנים, אלא צריך שכל החבל לא יהיה בחלל שבין הקנים, וכל שמקצת החבל נמצא בחלל שבין הקנים הוי צוה"פ מן הצד.

ולדבריו נראה דלא יתכן להתיר חקק, מכיון שבחקק למרות שהחבל עומד על ראשי הקנים, מ"מ עדיין החבל נמצא בתוך החלל שבין הקנים, ויש בזה חיסרון של מן הצד.

אמנם לפי הטעם הנ"ל שביארנו בדעת המתירים, דדל מהכא את חלק הקנה העולה למעלה מן החבל, י"ל דגם למשכנו"י יש מקום להתיר בחקק, דחלק הקנה הממשיך למעלה מהחבל כמאן דלית', ונמצא שאין החבל בתוך חלל הקנים כלל.

קשר את החבל על מסמר בראש הקנה

עוד כתב הפמ"ג (שם, והביאו במ"ב שסג' סקס"ד) דלמרות שנקט להחמיר בחקק, "ומיהו תחב מסמר בראשי הקנים וכרך החבל עליהם מהני". ולכאורה מהני אפילו אם הוא גבוה יותר מהחבל. והסברה בזה, דמסמר ניכר לעין כל שאינו המשך הקנה אלא דבר חיצוני, ולכן אין בו חיסרון של מן הצד [כ"כ הכה"ח שסב' אות קז'].

קנים שבצדדים העומדים בשיפוע

כתב החזו"א (שם סק"ו) באופן של "מבוי ההולך מזרח ומערב ופתחו במזרח והעמיד צו"ה לפתחו כנוס תוך המבוי אמה, והקנים באלכסון נוטין לצד חוץ וראשי הקנים כנגד סוף המבוי", דבזה "כשהקנים באלכסון

והביא ראייה מדברי **תוס'** ב: (ד"ה ואיבעית) שכתבו בעמודי חצר המשכן "שהכלונסות היו על גבי ווי עמודים שהקלעים תלויים בהם וכו' דצורת הפתח שעשאה מן הצד", מבואר דקנה המונח על וויס הבולטים מהעמוד חשיב צוה"פ מן הצד, [וציין דהתורת חסד כתב לדחות את הראייה, עיי"ש].

וכ"כ החזו"א (שם סקי"א) דלמרות שהכשיר בקנים העומדים באלכסון, היינו דוקא "כשכל אלכסון של הקנים מן הארץ עד קנה עליון על מדה שוה", אבל "בפתח מבו במזרח, וב' הקנים עקומין בראשיהן למזרח, וקנה על גבן, כיון שאין כאן קנה מזוזה על הארץ כנגד קנה העליון פסול". והיינו כמו ציור של עמודי הטלגרף.

ונימק את דבריו (שם סק"ז) ד"היינו צו"ה מן הצד ופסול, דאל"כ כל מן הצד נימא דעובי קני המזוזה הנן ידות קנה העליון והתחלת המזוזות מתחת אותן הידות, דמה לי חיבור טבעי, ומה לי חיבור בידי אדם, ושפיר י"ל דחיבור קנה העליון עם ראשי קני המזוזה משוה להו כחד, וראשי הקנים הן ידות קנה העליון, והן מונחין על המזוזות ומחוברין בהן חיבור טבעי, ועוד מי לא עסקינן דהמזוזות נעשו ע"י בנין אבנים ולבינים, ואפ"ה פסול מן הצד".

והיינו שמחיצה שאינה מתלקטת בשיעור זה אינה מחיצה.

אמנם סיים (שם סקי"א) ד"אין לו מקור נאמן, די"ל דהכא לא דמי למחיצה דלא מקרי משקוף ע"ג מזוזות".

ובחכמת שלמה (שסב' ס"א) כתב בזה "שאם הקנים של צוה"פ עומדים באלכסון עם החבל, ואין זקופים ממש למעלה רק נוטים לאחוריהם או לפניהם, הוי כאילו החבל שלמעלה אינו מונח כנגד הקנים של מטה רק מן הצד, ולא הוי לו דין פתח"מא".

עמודי הטלגרף

המ"ב (שסב' סקס"ד) כתב "אם יכול לסמוך על הטעליגראף"מב במקום צו"ה, עי' בתשו' מאמר מרדכי סי' לא', ובתשו' שואל ומשיב מהדו"ק ח"ב סי' פו' ופח', ובתשו' בית שלמה ח"א סי' מא".

וכתבו השו"מ והבי"ש לפסול מטעם שהקנה העליון מחובר מן הצד"מב.

וכ"כ האב"נ (סי' רצו' סק"ב) "ולי נראה ג"כ להחמיר משום דצריך שיהי' ע"ג הקנים שגבוהים י"ט ומגיעים עד לארץ שיהי' עליהם תורת מחיצה, לא שמונחים על יתדות היוצאים מהקנה, שאין על היתדות תורת מחיצה כלל".

הערות והוספות

^{רמ"א} ויש לציין דכל הנידון כאן הוא כשהקנים עומדים לצד תוך הרשות או לצד חוץ הרשות, אבל כשהקנים עומדים זה כלפי זה, לצד חלל הפתח, בזה נקט החזו"א (סקי"א) דכשר [בכה"ג שהחבל מונח על ראשי הקנים בעצמם], וכ"כ השע"צ (שסג' סקי"א). וכשהקנים עומדים לאחוריהם ומתרחקים זה מזה, עי' בחזו"א (סק"ו) שכתב "נראה דתלוי בפלוגתת רש"י ותו' שבת ק"א בביציאתא דמישן, דלפרש"י כל דאיכא בקיעת גדיים תחתיהן אינן מחיצות, ולדעת תו' לא איכפת לן בזה".

^{רמ"ב} עמודי הטלגרף, היינו שעמודי המזוזות עומדים ביושר, וקנים עקומים יוצאים מהם בראשם, והחבל מונח עליהם ולא על העמודים עצמם מלמעלה.

^{רמ"ג} הוזכרו עוד טעמים לפסול את עמודי הטלגרף, אמנם כאן נתמקד בטעם של צוה"פ מן הצד.

והיינו דנחשיב את הקנים הבולטים כהמשך הקנים של המזוזות, והוי החבל מונח על ראש המזוזות.

ויש לציין דבנפש חיה (שו"ת סי' לד') וחסד לאברהם (שו"ת מהדו"ת סי' מ') דנו להקל לסמוך על עמודי הטלגרף בעת הדחק.

פירושים נוספים בדין צוה"פ מן הצד

רוחות, כתב החזו"א (סי' ע"ב סק"י) ד"כשפתוח כל הרוח נראה שפיר כפתח רחב".

ובשיעור העומד הגורם ליחשב פתח בקרן זוית, כתב הקה"י (סי' ו') "אילו עשה כל הרוח פתוח היה שפיר ודאי מהני וכו', אלא דלפי שהוסיף וסתם קצת מצדו אחד והקרן השני כולו פתוח, הו"ל פתחא בקרן זוית, דזה גרע מאילו כולו פתוח שזהו צורתו של פתח". מבו' דעומד במקצת הרוח חשיב פתחא בקרן זוית.

מאיך בגאו"י (י: ד"ה שמעינן) כתב ד"אפילו להרי"פ והרמב"ם דאסרי, ע"כ לא קאסרי אלא לצד הקרן, אבל משוך עד יתר מחצי הפתח מודו דמהני". מבו' דדוקא כשיש עומ"ר מן הצד חשיב פתח בקרן זוית.

ויש לציין דהמשכנו"י (סי' קכג') למד בשיטתם דאפילו אם הפתח על כל הרוח, חשיב קרן זוית.

ויעוי' בכס"מ ובב"י (שסב') שכתבו דלמרות שהרי"ף והרמב"ם לא פירשו כרש"י, מ"מ מודו לדינא דאם חיבר החבל מהצד לא מהני, דכן הוא לישנא דברייתא קנה מכאן וקנה מכאן וקנה "על גביהן".

פירוש ר"ח בשם י"מ

ר"ח (בע"ב) מביא "יש שמפרש פתחא מן הצד כגון קנה עומד כנגד הקונדס הנעוץ

פירוש ר"ח

ר"ח פירש "יש לו מזוזות מן הצדדין ואין תקרה על גביהן", וחשיב "מן הצד" משום שיש לו רק קנים בצדדים [והיפך של מן הצד הוא "על גבן" שנתן גם קנה על גבן].

וכבר האריכו הראשונים לתמוה על שיטתו. וע"ע להלן סי' לג' מש"כ לפרש מדוע חשיב רק צוה"פ "מן הצד", הרי חסר בעיקר הצוה"פ.

פירוש הרי"ף והרמב"ם

הרי"ף מביא "פירש רבינו האיי גאון ז"ל כגון שעשאה מצדו של כותל דהויא ליה פיתחא בקרן זוית, ופיתחא בקרן זוית לא עבדי אינשי". וכ"כ הרמב"ם (פט"ז ה"כ) "וצורת פתח שעשה אותה מן הצד אינה כלום, שאין דרך הפתחים להיות בקרן זוית אלא באמצע". והיינו שפירשו "מן הצד" בזוית של המבוי.

והראשונים (כאן ולעיל ו.) חלקו עליהם בתרתי: א. פרצה בקרן זוית הוא דוקא כשאוכל בב' רוחות, ב. חיסרון של פרצה בקר"ז הוא דוקא בלי צוה"פ, אבל אם יש צוה"פ מהני אפילו בקרן זוית.

ובשיטת הרי"ף והרמב"ם דחשיב פתחא בקרן זוית למרות שלא אוכל בב'

וביאר ההשלמה "טעמא דמילתא דאתי אוירא דה"ג ודה"ג ומבטל ליה לקנה אמצע"י, ונמצא שאין צוה"פ. וכן מבואר ברשב"א (לעיל י: בשיטת הראב"ד, ופליג עליה דלא אמרי' אתי אוירא ע"י אויר של צוה"פ).

והמאירי (יא: בחידושים בד"ה צורת פתח ובביה"ב ד"ה זה שייעדנו) ביאר בשיטת הראב"ד דהחיסרון הוא שנשאר פרצה ד"ט בין הצוה"פ לכותל בלי תיקון לחי או קורה, וצוה"פ לא מתרת את הפרצה שבצידה, ואפילו אם הוא עומ"ר. [וע"ע לעיל סי' כט' שהרחבנו בענין זה, והזכרנו את התו"ש (שסג) סק"י), הביאוה"ל (שסג) ס"ו) והחזו"א בכ"ד (סי' סט' סקי"ב וסי' ע' סקי"ד וסקכ"ג) דשפיר מהני צוה"פ להתיר את הפרוץ שבצדו מדין עומ"ר].

בזוית, ונתן קנה על גביהן, צדו אחד על הקנה וצדו אחד על הקונדס, שנמצא כצורת פירצה ולא כצורת פתח שהרי לא עשה לה מזוזות אלא הקונדס נתן במקום מזוזות".

והיינו ג"כ על דרך הרי"ף והרמב"ם דמפרש "מן הצד" שעשה צוה"פ בקצה של פתח המבוי, אמנם מפרש החיסרון שמתי שעשה את הצוה"פ בצד וסמך על הקונדס כקנה של צוה"פ, לא מהני, דהקונדס הזה משמש ככותל המבוי שהוא מסמן את סיום המקום.

פירוש הראב"ד

הראב"ד מפרש שהניח קנה בצד כותל המבוי ועוד קנה באמצע המבוי, וקנה ע"ג.

סימן לג'

בגדר צוה"פ (יא).

ביאור תפקיד הקנים שבצדדים והקנה העליון של צוה"פ

א. ביאור האב"נ שהקנים שמכאן ומכאן לבר מתירין, והקנה העליון הוא רק כדי שלא יהיה פתחי שימאי

אמנם שמעתי לדייק בענין אחר, דהרי סתמא דלישנא דגמ' הוא ד"לית להו" שקפי, שאין בכלל מזוזות [וכמו שפירש הריטב"א ד"לית להו" משקוף], ומה שרש"י הוכרח לפרש בנכנס ויוצא, היינו משום דאילו איירי כפשטא דלישנא שאין בכלל מזוזות, א"כ אין זה חיסרון של פתחי שימאי, אלא דאינו בכלל צוה"פ, דחסר העיקר. לכן הוכרח לפרש שלעולם יש מזוזות, אלא דנכנס ויוצא.

משא"כ בתקרה דסבר דגם אם אין את הקנה העליון הוי בכלל צוה"פ, אלא שהוא חיסרון של פתחי שימאי.

ולפי"ז מדויק ברש"י כמו האב"נ דעיקר הצוה"פ הוא ב' הקנים שבצדדים, ובלעדיהם אין כאן כלום, משא"כ הקנה העליון שבא רק לתת שם פתח למקום, אבל אינו חלק ממחיצת הצוה"פ, ולכן גם בלעדיו חשיב צוה"פ, והוא רק חיסרון של פתחי שימאי.

ביאור ר"ח בצוה"פ מן הצד

וכן יש לדייק כהאב"נ בדברי ר"ח שפירש דצוה"פ מן הצד היינו שהעמיד ב' קנים

(שו"ת סי' רעא' סק"י וסי' רצה' סקט"ו) כותב "דעיקר צוה"פ הקנים שמכאן ומכאן, וקנה שעל גביהם הוא רק כדי שלא יהיה פתחי שימאי דלית להו תקרה, ופתחי שימאי פי' המרדכי דפיתחא כהאי לא עבדי אינשי, וכשיש קנה למעלה והוא כדרך פתחים, שוב הקנים שמכאן ומכאן לבר מתירין".

מבואר שעיקר הצוה"פ הוא ב' הקנים שבצדדים, שהם לבר מתירים, והקנה העליון נצרך רק לתת שם פתח למקום, שלא יהיה מוגדר פתחי שימאי.

ביאור מדוע רש"י פירש לית להו שקפי ולית להו תקרה בב' ענינים

רש"י פירש דלית להו שקפי באבן נכנסת ואבן יוצאת, ואילו לית להו תקרה פירש שאין שום דבר למעלה, ולא פירש נכנס ויוצא. ויל"ע מדוע שינה רש"י את הפירוש.

וכתב הבנין ציון (שו"ת סי' כז') דס"ל לרש"י דבקנה העליון באמת מהני אבן נכנסת ואבן יוצאת, לכן הוכרח לפרש שאין שום בנין למעלה.

אלא מבואר כמו האב"נ שבאמת עיקר צוה"פ מן הצד כזו לענין כלאים, וכן לענין שבת אל"י דר"ל, הרי חסר את הקנה העליון שהוא חלק ממחיצת הצוה"פ.

מכאן ומכאן בלא תקרה. וצ"ע איך מהני צוה"פ מן הצד כזו לענין כלאים, וכן לענין שבת אל"י דר"ל, הרי חסר את הקנה העליון שהוא חלק ממחיצת הצוה"פ.

ב. ביאור דגם הקנה העליון הוא חלק מעיקר מחיצת צוה"פ

אמנם נביא להלן שמצאנו כמה חילוקים בין הקנה העליון לקנים שבצדדים, ושמעתי לפרש את הדברים גם לפי מהלך זה, וכדלהלן:

ר' יהונתן כותב שצוה"פ הוא שיש לו עמוד מכאן ועמוד מכאן סותמין במבוי קצת, והקורה דקה מן הדקה מונחת עליהן.

ותמה הב"ח (שסג' סקט"ו) מנ"ל שצריך שהקנים שמכאן ומכאן יסתמו קצת בתוך המבוי.

ונראה מבואר בר' יהונתן שב' הקנים של צוה"פ פועלים בצורה שהם סותמים במקצת את המבוי, וכמבואר בתוס' (ב): סוד"ה ליבעו) דפתח שאין לו גיפופי לא חשיב פתח משום שהוא פרוץ במלואו.

ומעתה גם למאי דס"ל דהקנה העליון הוא חלק מהפתח, דב' הקנים שמכאן ומכאן ביחד עם הקנה שעל גביהם יוצרים פתח, מ"מ לקנים שבצדדים יש תפקיד נוסף, והוא לשמש כגיפופי לסתום במקצת את המקום.

שי' הראב"ד [עפ"י ההשלמה והרשב"א] דאמרי' אתי אורא בקנים של צוה"פ

עוד שמעתי להוכיח את היסוד הזה שהקנים שבצדדים משמשים כמחיצה

קושית הרשב"א על ר"ח

הרשב"א שואל על ר"ח "היכי קרי ליה רב חסדא צורת פתח". מבואר דהוקשה לו דלא יתכן להחשיב מזוזות בלי משקוף כצוה"פ. נראה מדויק בדבריו דלא כהאב"נ.

ביאור תוס' מנחות בלית להו תקרה

תוס' מנחות (לג'): מפרשים "לית להו תקרה" באבן נכנסת ואבן יוצאת. וכתבנו לעיל לדייק דהא דרש"י פירש ב"לית להו שקפ"י בנכנס ויוצא ולא פירש כפשטות הלשון ד"לית להו" בכלל, היינו משום דאילו אין מזוזות בכלל, אין זה חיסרון של "פתחי שימאי" אלא חסר בעיקר הצוה"פ.

ונראה מדויק בתוס' מנחות דסברו שגם בקנה העליון אילו איירי בלית להו בכלל, אין זה נחשב צוה"פ בכלל, ולכן הוכרחו לפרש גם בזה באבן נכנסת ואבן יוצאת. ודלא כהאב"נ הנ"ל.

הקנים שבצדדים משמשים כגיפופי לסתום המקום

לפי מה שדייקנו ברשב"א ובתוס' מנחות דס"ל שגם הקנה העליון הוא חלק ממחיצת הצוה"פ, היה נראה כפשוטו שאין חילוק בין הקנה העליון לקנים שבצדדים.

הרשויות והאוויר מחבר בין הרשויות. וצ"ע מה שייך אתי אוירא בצוה"פ, הרי הקנים לא באו לשמש כמחיצה אלא רק ליצור צוה"פ, דהקנים יוצרים שם פתח על האוויר שביניהם, ומה שייך בזה אתי אוירא.

אלא נראה מוכח כנ"ל שתפקידם של הקנים הוא גם לשמש כמחיצה במקומם שלא יהיה פרוץ במלואו, ועד כמה שמשמשים כמחיצה שפיר שייך בזה אתי אוירא.

במקומם [שלא יהיה פרוץ במלואו], דהנה **הראב"ד** פירש צורת הפתח מן הצד שעשאה בצד המבוי ולא על פני כל רחבו, וביאר **ההשלמה** [וכן הוא מבואר ברשב"א י:]: דהחיסרון הוא דאתי אוירא ומבטל לקנה של הצורת הפתח.

והנה כבר ביארנו לעיל סי' כא' דאתי אוירא אמרי' דוקא באוויר הסותר את תועלת המחיצה, שהמחיצה באה להפריד בין

דינים שונים שמצאנו בהם חילוק בין הקנים שמכאן ומכאן לבין הקנה שעל גביהם

הרוח, והיינו דנקטו שגם הקנה העליון הוא חלק מעיקר המחיצה דצוה"פ, וסברו שיש דין בקני הצוה"פ שלא ינידם הרוח.

ביאור הריטב"א בצוה"פ מן הצד

הריטב"א מפרש צוה"פ מן הצד, שלא נתן את הקנה העליון ע"ג החלל שבין המזוזות, אלא על פני הקנים מהצד, וכ"כ הר"ן שאין שם פתיחה תחת המשקוף.

וצ"ע מדוע חשיב אותו מקום צוה"פ לענין כלאים, ולר"ל אפילו לענין שבת, הרי בין הקנים אין קנה עליון, ותחת הקנה העליון אין קנים מהצדדים, נמצא שאין כאן צוה"פ בשום מקום.

והנה, לפי האב"נ יתפרש דכיון דעיקר הצוה"פ היא ב' המזוזות, נמצא שיש כאן צוה"פ ע"י ב' הקנים שבצדדים, והקנה העליון הנצרך שלא יהיה פתחי שימאי, י"ל דסגי אפילו אם הוא מהצד, דנותן תורת פתח למקום שבין הקנים.

קנים המתנדנדים ברוח

המחה"ש (סוף שסב') כותב דנהי שיש דין שהקנים שבצדדים לא ינידם הרוח, דכן הדין דמחיצה הנדה ברוח לאו מחיצה, מ"מ הקנה העליון לא אכפ"ל אם מתנדנד ברוח.

והוכיח מזה האב"נ (רעא' סק"י) כדבריו דעיקר הצוה"פ היא ע"י ב' הקנים שבצדדים, והקנה העליון בא רק לתקן שלא יהיה פתחי שימאי, ולכן אין בו דין שלא ינידם הרוח.

אמנם גם לפי הסוברים שהקנה העליון הוא חלק מהצוה"פ, י"ל פ' דסברו דאין דין בקני הצוה"פ שלא ינידם הרוח, ומה שבקנים שבצדדים בעי' שלא ינידם הרוח, היינו מצד מה שמשמשים כגיפופי, דיש להם דין מחיצה, אבל מדין הצוה"פ אין חיסרון דינידם הרוח.

ויש לציין דהמשכנו"י (קכג' ד"ה וכן יש) והחזו"א (עז' סק"ו וסד' סקכ"ב והלאה) נקטו דגם בקנה העליון יש דין שלא ינידם

אבל לפי הסוברים שקנה העליון הוא חלק מעיקר מחיצת הצוה"פ, לא שייך לחלק כן.

אמנם מ"מ שמעתי לפרש דלא שייך בזה אתי אורא, דגם הראב"ד הסובר דאמרי' אתי אורא ע"י אור של צוה"פ, היינו רק להצטרף לאור אחר, אבל לא שהוא יהיה עיקר המבטל, ומעתה כאן שהאור שמעל הצוה"פ הוא אור שמחוץ לרשות, אין הוא יכול לפעול את עיקר הביטול, ואפילו למש"כ תוס' י: (ד"ה ואצבעיים) דאור שמעל המחיצה נחשב לאור שתוך הרשות, מ"מ לא קאמר לפעול עיקר הביטול אלא רק להצטרף.

ולפי מש"כ לעיל דבכלל לא שייך מושג של אתי אורא בקני של צוה"פ, דאתי אורא נאמר רק בדבר שבא לשמש כמחיצה המפרידה בין ב' רשויות [דהאור מתנגד לו בכך שהוא מחבר בין הרשויות], לק"מ, דבאמת לא שייך אתי אורא בקני של צוה"פ שבאים לתת תורת פתח על המקום, ולא לפעול מחיצה בעצמם, ודוקא בב' הקנים שבצדדים אמר הראב"ד אתי אורא, משום דהם עצמם משמשים כמחיצה במקומם כגיפופירימ'.¹⁰⁷

ביאור צוה"פ מן הצד לפי המאירי בשם הראב"ד

המאירי מביא את הראב"ד הנ"ל דצוה"פ מן הצד היינו שעשה צוה"פ רק על חלק מהפתח, ומפרש דלפי הצד שמועיל צוה"פ מן

וכך י"ל ג"כ לפי הסוברים דהקנה העליון הוא חלק מהצוה"פ, דמ"מ עיקר הפתח הוא בין הקנים המשמשים כגיפופי אפילו שאין שם קנה עליון. ומה שיש דין דג' הקנים יוצרים צוה"פ, י"ל דמהני גם בקנה מן הצד, דכן הוא צורת פתח שיהיו ב' קנים בצדדים וקנה למעלה, אפילו מהצד, דמכחו יש תורת פתח למקום שבין הקנים.

שי' הראב"ד [עפ"י ההשלמה והרשב"א] דאמרי' אתי אורא ע"י אור של צוה"פ

ההשלמה [והרשב"א י:]: כותבים בדעת הראב"ד שפירש צוה"פ מן הצד ככה"ג שהניח את הצוה"פ רק על חלק מפתח המבוי, ולא מהני משום אתי אורא. והיינו דלא כהראשונים שסברו דאור של צוה"פ לא עושה אתי אורא.

ושמעתי להקשות בזה דממ"נ, אם שייך אתי אורא בצוה"פ, א"כ כל צוה"פ תיפסל, דאתי אורא שמתחת הקנה העליון ושמעל הקנה, ויבטל לקנה העליון [וכמו שאומרים אתי אורא (טז): במחיצת ערב ע"י חבלים].

והנה אם נימא כמו האב"נ, י"ל דעיקר הצוה"פ הוא ב' הקנים, ולכן רק בהם אכפ"ל שלא יהיה אתי אורא, משא"כ הקנה העליון שבא לתקן שלא יהיה פתחי שימאי, לא אכפ"ל שיהיה אתי אורא, דסו"ס לאו פתחי שימאי הוא.

✽ הערות והוספות ✽

¹⁰⁷ והנה שאלה זו היה מקום לשאול גם על כל קורה דנימא אתי אורא מעל ומתחת ומבטל לה. והתשובה היא אותה תשובה, או דאור שתחת הקורה יכול רק להצטרף לאתי אורא, ולא לפעול את עיקר הביטול, והאור שמעל הקורה חשיב מחוץ לרשות לענין לפעול את עיקר הביטול. או כהתירוץ הנוסף דקורה לא משמש כמחיצה במקומו אלא רק לפעול פתחו"ס, ולא שייך בזה אתי אורא.

התבאר לעיל ב' טעמים מדוע ראשי הכתלים לא מהני לצוה"פ, **החזו"א** (קיא) סק"ה) פירש "שאינן ראשי הכתלים נחשבים למזוזות להכשר צו"ה אלא בעינן שתהא המזוזה סותמת מקצת הפתח", ולפירושו מתבאר היטב כנ"ל שזה חיסרון דוקא ל"גיפופי", אבל לעצם הצוה"פ אין שום חיסרון שיהיה ע"י ראשי הכתלים ותקרה.

אמנם גם לפי המחה"ש שפירש (במ"א שסג) סקכ"ח) ד"צריך קנים מיוחדים לצורת הפתח", שפיר י"ל שזה חיסרון רק בגיפופי ולא בעיקר הצוה"פ.

אם מהני אבן נכנסת ואבן יוצאת בקנה העליון

הזכרנו את דברי הבנין ציון (שו"ת סי' כז) שדייק ברש"י דבקנה העליון מהני אפילו באבן נכנסת ואבן יוצאת, וצ"ב מ"ש מהמזוזות דלא מהני להו אבן נכנסת ואבן יוצאת.

ולפי האב"נ א"ש דהקנה העליון הוא קל יותר שבא רק לתת שם פתח למקום, ולזה מהני גם אבן נכנסת ואבן יוצאת.

וגם לפי הסוברים שהקנה העליון הוא חלק מעיקר צוה"פ, י"ל דאבן נכנסת ואבן יוצאת הוא חיסרון ב"גיפופי", אבל בעצם הצוה"פ לא אכפ"ל שיהיה נכנס ויוצא.

דין משקוף מעוקם

הריטב"א (יומא יא: בדין כיפה) כותב שהמזוזות של הצוה"פ צריכים לעמוד ישר עד גובה י"ט, ו"אע"פ שהמשקוף

הצד, מהני אפילו אם עשה צוה"פ רק על ד"ט. ולכאורה מבואר דמכח הצוה"פ הזה, יש תורת פתח על כל הפתח שבין ב' הקונדיסין [אפילו שאינו עומ"ר]. וצ"ב איך מהני הצוה"פ להתיר את כל הרוח.

ולכאורה ההבנה בדבריו הוא עפ"י האב"נ דעיקר הצוה"פ הוא ב' הקנים, ויש כאן קונדיסין בב' קצוות הפתח שחל עליהם שם צוה"פ, אלא דבעי' קנה עליון כדי שלא יהיה פתחי שימאי, וסגי לזה קנה על מקצת הפתח.

שי' רש"י דתקרה משמשת כקנה עליון של צוה"פ

רש"י פירש דלית להו תקרה, שאין כלום בנין למעלה מן הפתח. ומשמע דאילו המקום מקורה והתקרה הנמשכת מעל מקום הפתח, חשיב כקנה עליון והוה צוה"פ מעליא. וצ"ע מ"ש מראשי הכתלים דלא מהני למזוזות הצוה"פ.

והנה לפי האב"נ זה מתפרש היטב, דב' הקנים שבצדדים הם עיקר הצוה"פ, ולכן לא מהני ראשי הכתלים, משא"כ הקנה העליון שבא רק כדי שלא יהיה פתחי שימאי, בזה מהני גם התקרה בעצמה.

וגם לפי הסוברים שהקנה העליון הוא חלק מעיקר צוה"פ, כבר ביארנו דמ"מ שאני ב' הקנים שבצדדים שיש להם גם תפקיד של גיפופי, וי"ל דרק לענין זה הוה חיסרון של ראשי הכתלים, אבל לענין צוה"פ אין חיסרון שראשי הכתלים ישמשו כצוה"פ, והביאור כדלהלן:

פתחי שימאי, לזה סגי שיהיה מקורה כל שהוא.

וגם לפי הביאור שהקנה העליון הוא חלק מעיקר צוה"פ, מ"מ י"ל כנ"ל דדוקא הקנים שבצדדים המשמשים גם כגיפופי, יש בהם קפידא שיהיו ישרים, אבל מדין הצוה"פ אין קפידא שיהיו ישרים.

מקום המחיצה בצוה"פ

עמודים לא חשיבי, משום דאתי אורא ומבטל להו. ולמרות שבעלמא לא אומרים אתי אורא ע"י אור של צוה"פ, י"ל דשאני התם שהיה צוה"פ מן הצד [כמבואר בתוס' (שם ד"ה ואיבעית) "שהכלונסות היו על גבי ווי עמודים שהקלעים תלויים בהם וכו' דצורת הפתח שעשאה מן הצד"], ולכן אמרי' בזה אתי אורא. אבל החת"ס ודעימי' איירי בצוה"פ מעליא, דלא שייך בזה אתי אורא, וממילא שפיר מהני למעט את הצוה"פ והוי צוה"פ פחות מי' דמהני.

ויל"ע, דעד כמה שתוס' שם מתיחסים לצוה"פ מן הצד כצוה"פ, מדוע אמרי' בזה אתי אורא. ונראה דהא דלא אמרי' אתי אורא באור של צוה"פ, היינו משום שהאור שתחת הקנה נחשב מחיצה דינו כסתום, אבל בצוה"פ מן הצד, גם אם האור שתחת הקנה חשיב כסתום, מ"מ בין הקנים יש אור, ואתי אורא ומבטל להו.

ולפי"ז מתבאר שמקום המחיצה הוא תחת הקנה העליון, ולא בין ב' העמודים.

אמנם לפי מה שהובא לעיל מבואר לא כן, דלפי האב"נ פשוט שמקום המחיצה

הוא מעוקם ואינו ישר, איכא למימר דלא חיישינן להכי, דהא מקורה הוא מיהת".

נמצא מבואר עוד חילוק בין המזוזת למשקוף, וזה מתפרש היטב לפי האב"נ, דעיקר המחיצה היא ע"י ב' הקנים, ולכן יש בהם קפידא שיהיו ישרים, משא"כ הקנה העליון שהוא נצרך רק כדי שלא יהיה

יל"ד במחיצה של צוה"פ, היכן הוא מקום המחיצה, אם הוא תחת הקנה העליון או בין ב' הקנים, ונפ"מ בזה כפי שיתבאר להלן.

בראית החזו"א דבפתח יותר מי' לא מהני לעשות צוה"פ פחות מי'

כבר הזכרנו שיטת הרמב"ם דלא מהני צוה"פ יותר מי' במקום שאין עומ"ר, וכתב החת"ס (או"ח פח') דמהני לעשות ב' צוה"פ פחות מי' [כדעת הריטב"א והרא"ה בסוכה ז.].

אמנם החזו"א (עט' סק"ו) חולק דלא מהני, והוכיח את דבריו מתוס' ב: (ד"ה ואיבעית) שכתבו דלמרות שהיה צוה"פ לשער חצר המשכן, מ"מ לא מהני לרב דהוי צוה"פ יותר מי'. והנה כבר כתבו תוס' (שם ד"ה בין) דהיו עמודים עומדים ברוחב הפתח, ונמצא שהיה כמה צוה"פ של פחות מי'. אלא מוכח דלא כהחת"ס, דבפתח יותר מי' לא מהני לעשות צוה"פ פחות מי'.

ושמעתי ליישב את החת"ס, דהנה מבו' בתוס' (שם ד"ה בין) דאותם

והיינו שהחזו"א מוכיח דבאותה מידה שאם היו פצימין רחבים והניח את הקנה שע"ג בקצה הפצימין, דודאי מותר לטלטל בין הפצימין עד הקנה שע"ג, א"כ ה"ה אם הרחיב את הקנה העליון על כל רוחב הפצימין, דלא גרע משום כך ומותר לטלטל בין הפצימין.

ושמעתי ליישב את שי' המאירי מראית החזו"א לפי האב"נ שלמד דעיקר המחיצה של צוה"פ היא ב' הקנים שבצדדים, וכבר כתב (רצה' סקט"ו) דבפצימין רחבים והניח קנה על גבי קצה הפצימין, דיש תורת מחיצה על כל הפצימין, דהקנה העליון אינו חלק מעיקר המחיצה.

ולפי"ז י"ל דבאמת בכה"ג שהניח את הקנה העליון על קצה הפצימין, יהיה אסור להשתמש בין הפצימין אפילו שלא מתחת הקנה, מכיון שחל תורת פתח על כל הפצימין, וראית החזו"א מעיקרא ליתא.

אמנם זה דוקא לפי האב"נ, אבל לפי הביאור הנוסף דהקנה העליון הוא חלק מעיקר מחיצת צוה"פ, למרות שביארנו ג"כ דהקנים שבצדדים משמשים כגיפופי, מ"מ אין להם כח לעשות שם פתח לבד, רק בצירוף הקנה העליון, וא"כ מקום הפתח הוא דוקא תחת הקנה, ויהיה מותר לטלטל בין הפצימין שלא מתחת הקנה.

הוא בין ב' הקנים, שהם עיקר הצוה"פ, והקנה העליון אתא רק לתקן שלא יהיה פתחי שימאי, אבל אינו חלק מהמחיצה.

וכמו"כ גם לפי הסוברים שהקנה העליון הוא חלק ממחיצת הצוה"פ, מ"מ התבאר שהקנים שבצדדים יש להם גם תפקיד לשמש כגיפופי, וכמבואר בתוס' (ב: ד"ה ליבעו) דאין פתח בלי גיפופי, וא"כ מבואר שמקום הפתח הוא בין הגיפופים.

בדין טלטול בין הפצימין של הצוה"פ

איתא בגמ' ט. "תוך הפתח צריך לחי אחר להתירו", ופירש המאירי דאירי בתוך הפתח דצוה"פ. נמצא מבואר דלמ"ד אסור להשתמש בין הלחיים, ה"ה שאסור להשתמש בין הפצימין של צוה"פ.

אמנם החזו"א (סי' סז' סקכ"ב) כותב "נראה דבצוה"ה בין הפצימין מותר, שהרי אם הפצימין נמשכין והניח קנה על גביהן לצד חוץ כשר וכו' ואם עשה צו"ה באופן זה ודאי מותר בין הפצימין עד קנה שע"ג, שכ"ד לפנים מן המחיצה, וא"כ מה הפסיד במה שהוסיף להרחיב את הקנה שע"ג ע"פ כל הפצימין הלא קנה שע"ג אינו נפסד במה שאינו נראה שאף אם קירה כל המבוי חשיב צו"ה בין פצימיו, ושפיר יש לחשוב את סוף הפצימין וסוף הקירוי לצו"ה, ונמצא דכל בין הפצימין לפנים מן המחיצות".

שיעורים בעירובין

בעניני רה"ר, פרצות, צוה"פ וקרפיות

מהסוגיות עד ההלכה

רשימות מתוך שיעורי

הרה"ג מנחם מושקוביץ שליט"א

מח"ס מחיצת העירוב ועוד

נכתב ע"י רפאל חיים בלאמו"ר משולם שכטר

–על דעת הכותב בלבד–

תוכן ענינים

חלק א'. רשות הרבים

ג' סוגי רה"ר
 ז תנאים הנדרשים שיהיה רה"ר

ז. תנאי א' – רוחב טז' אמה

אם בעי' טז' אמה על טז' אמה
 ח רה"ר המתקצרת
 ח צירוף מדרכה לרוחב טז' אמה
 ח מיעוט משיעור טז' אמה ע"י מכוניות חונות
 ח מיעוט משיעור טז' אמה ע"י גדר הפרדה שבין הנתיבים

ט. תנאי ב' – שלא יהיה מקורה

קרוי עראי
 ט קרוי שלא מפריע למעבר רבים
 י קרוי החוצה את הרה"ר לכל רחבו
 י צירוף מקום המקורה לשיעור רה"ר
 י לטלטל מתחת הקרוי ע"י תיקון צוה"פ

י. תנאי ג' – מפולש משער לשער

דין מפולש במבואות שבתוך העיר
 יא דין מפולש במקום שאינו מוקף חומה
 יא אם בעי' מפולש לרה"ר
 יא דין פילוש בסרטיא
 יב דין פילוש בפלטיא

יב. תנאי ד' – שיהיו רבים מצויים שם, ובפלוגתא אם בעי' ס' רבוא

א. שיטות דבעי' ס' רבוא
 ב. תדירות הס' רבוא

תוכן ענינים

- ציר שיש בה ס"ר תושבים..... יד
- ב. שיטות דלא בעי' ס' רבוא טז
- ג. לענין הלכה אם צריך ס' רבוא טז
- צירוף הרבים הבוקעים יז
- צירוף העוברים בב' צידי גדר הפרדה לשיעור רבים יז
- צירוף ההולכים על המדרכה לשיעור רבים יז
- צירוף הנוסעים במכוניות לשיעור רבים יז
- אופנים דכולם מודו שלא צריך בקיעת ס' רבוא יח
- דרכים העוברים מעיר לעיר יח
- כביש המתפצל מרה"ר יח
- מקום המשמש למעבר סחורה לס"ר יח
- חידושו של החזו"א להתיר לערב כרכים שלנו ע"י צוה"פ יט
- הערות הלכתיות על היתרו של החזו"א יט
- הערות מציאותיות בהיתר של החזו"א כ
- גודל רה"י המקסימלית כב
- שיטת תוס' דבמחיצה העשויה בידי אדם אין הגבלה של גודל לרה"י כב
- שיטת הריטב"א דיש הגבלה לגודל של רה"י כב
- שיטת הרמב"ן כג
- לענין הלכה כג
- רה"ר שגשר חוצה מעליה, לענין לטלטל מתחתיו כד
- הצעה להתיר טלטול בתוך רה"ר ע"י קרוי כד
- בענין אם מתחת הקרוי דינו רה"ר או כרמלית כד
- אם קרוי במקצת מפקיע שם רה"ר כד
- אם קרוי שממשיכים לבקוע תחתיו מפקיע שם רה"ר כה
- בענין אם אמרי' אתרו"מ למחיצות שתחת הקרוי כו
- דין אתרו"מ בכרמלית כו
- דין אתרו"מ ברה"ר מקורה כז
- דלתות הראויות לינעל ל

שיעורים בעירובין חלק ב'. פרצות

בדין פרצת מבוי בראשו..... **לא**

דין פרצת מבוי בראשו בתחילת הכשר מבוי, ובביאור החשש דלמא שבקי פתחא רבה..... **לא**

שיטת רש"י ור' יהונתן..... **לא**

שיטת האו"ז..... **לב**

שיטת הריטב"א..... **לג**

בביאור מתי חשיב "שבקי"..... **לד**

הלכה נוספת בדין עומ"ר בראש המבוי..... **לד**

סיכום השיטות..... **לה**

ביאור מח' המ"ב והחזו"א בפרצת מבוי מצדו סמוך לראשו..... **לה**

פרצת מבוי בראשו, בסוף הכשר מבוי..... **לז**

פרצה מראשו בעיר..... **לח**

בדין פרצת מבוי מצדו..... **לט**

שיטת רש"י בבקעי רבים..... **לט**

בקעי רבים בדאיכא גידודי..... **מ**

בטעם הפסול של פרצה דבקעי בה רבים..... **מ**

אופן תיקון הפרצה..... **מב**

בגדר ה"רבים" הבוקעים..... **מג**

דין מבוי המפולש שיש לו גידודי, ולא בקעי רבים..... **מד**

דין חצר דבקעי בה רבים..... **מד**

שאלות מעשיות..... **מד**

בדין פרצה בקרן זוית..... **מח**

מח' הראשונים בביאור הציור של פרצה בקר"ז..... **מח**

בטעם הפסול של פרצה בקר"ז..... **מח**

פרצה ברוח רביעית וכותלי הפתח באלכסון..... **מט**

רשות עגולה..... **מט**

דפנות שלא מכוונים זה כנגד זה..... **מט**

נעיצת קנה בסוף הזוית..... **נ**

פי תקרה בקרן זוית..... **נ**

תוכן ענינים

נ	בענין אם פרצה בקר"ז פוסל מדאורייתא.....
נ	תיקון הפרצה ע"י צוה"פ.....
נא	דין פרצה בקר"ז בחצר.....
נא	דין פרצה פחות מד"ט.....
נא	תיקון פרצה בקר"ז למעשה.....
נא	אופן מדידת הקר"ז.....

חלק ג'. צורת הפתח

נג	דין צוה"פ המופלגת מהכותל ג"ט.....
נג	דין לחי המופלג מהכותל ג"ט.....
נג	שיטות האחרונים בלחי וצוה"פ המופלגים מהכותל.....
נו	סיכום השיטות בצוה"פ המופלגת מהכותל.....
נז	שאלה מעשית.....

נט	פתחי שימאי.....
נט	ביאור הראשונים בפתחי שימאי.....
נט	ביאור שיטת השו"ע.....
ס	לענין הלכה.....
סא	נידונים נוספים.....
סא	צוה"פ העומדת מאליה.....
סא	שימוש בסכך לקנה עליון.....
סב	שאלות מעשיות.....

סג	צוה"פ בד' רוחות.....
סג	דברי תוס' והרא"ש.....
סג	אם מהני צוה"פ מד' רוחות לאשוויי רה"י דאורייתא.....
סד	במקום דלא מהני צוה"פ יותר מי', אם מהני לעשות כמה צוה"פ פחות מי'.....
סה	ביאור החילוק בין בקעה לחצר לענין היקף צוה"פ מד' רוחות.....
סו	היקף בקעה מד' רוחות ע"י צוה"פ פחות מי'.....
סז	היקף מקום שחלקו עיר וחלקו בקעה.....
סט	חידושו של הטור בהיקף כתיקונו.....

שיעורים בעירובין

ה

חידושו של החזו"א במחיצות כעין דיומדין הפוכים..... ע

ספיקו של החזו"א בד' צוה"פ דלא עריבן..... ע

אופן עשיית צוה"פ מד' רוחות..... ע

סיכום הדינים העולים לשי' תוס' והרא"ש בענין היקף צוה"פ מד' רוחות..... ע

שיטת הרמב"ם..... עא

דינים העולים בדעת הרמב"ם..... עב

לענין הלכה..... עג

דין צוה"פ מן הצד..... עד

דברי הפוסקים בצוה"פ מן הצד..... עד

בענין אם צוה"פ מן הצד הוא פסול מדאורייתא או מדרבנן..... עו

דין פי תקרה העובר מעל צוה"פ..... עז

בענין חוזק צוה"פ, והמסתעף לחוזק הנדרש במחיצות..... עח

בדין צוה"פ בריאה להעמיד בה דלת של קשין והיכר ציר..... עח

בדין מחיצה העומדת ברוח מצויה..... עט

דין עומד ברוח מצויה בצוה"פ..... פא

עשיית לחיים לצוה"פ..... פב

הפסק של מחיצות או רה"י בין הלחיים של הצוה"פ..... פג

לחיים העומדים מאחורי כותלי הרשות..... פג

רה"י או מחיצה המפסקת בין הלחיים..... פה

בית המפסיק בין ב' הקנים..... פו

חריץ המפסיק בין ב' הקנים..... פו

צוה"פ שעוברת תחת צוה"פ..... פו

מחיצה המפסקת בין ב' הקנים..... פז

צוה"פ העוברת תחת פי תקרה..... פז

רשות שנמצאת בתוך חלל הצוה"פ אבל אינה בין הקנים..... פז

דבר ארעי המפסיק בין הקנים..... פח

צוה"פ העשוי כמין כיפה..... פט

ביאור מח' ר"ש ור"נ אם הקנים צריכים ליגע במשקוף..... פט

ביאור א' דנחלקו אם אמרי' גו"א פט

ביאור ב' דנחלקו אם פתחא כי האי עבדי אינשי צ

לענין הלכה צ

בדין משקוף המונח בשיפוע צא

שיטת הרא"ם צא

לענין הלכה צב

שיעור השיפוע הפוסל לפי המחמירים צב

משקוף בשיפוע על הר צב

בענין ישרות הלחיים צג

בענין הפסק בין הלחיים לקנה העליון צה

חלק ד'. קרפיפות

בענין מקום המוקף לדירה ושאינו מוקף לדירה צו

הקדמה כללית צו

"פתח ולבסוף הוקף" צו

דיר וסהר, וגן חיות צח

פסי ביראות והיתר של ברזיות צח

בית האסורים ובית חולים צט

קרפף מקורה צט

בית הכנסת ומקוה ק

גן משחקים קב

הגדרת כלי חצר וכלי בית קב

דברים המפקיעים את השם דירה מההיקף קג

דברים המפקיעים מדירה קג

מדידת השטח קד

מקום שהיו זרעים ונעקרו קה

דין "עיר" שנזרעה קה

טענות שנטענו להתיר קוצים בעיר קז

חלק א'

רשות הרבים

ג' סוגי רה"ר

יז) על רחבת הכותל דהיא רחבה ששם מתקבצים אנשים, האם יש לה דין רה"ר או דילמא מכיון שאין מתקבצים שם ל"סחורה" לא חשיב רה"ר].
ג. מבואות העיר המפולשים.

בגמ' (שבת ו.) מבואר דאיכא ג' סוגי רה"ר:
א. סרטיא, והיא דרך שהולכים בה מעיר לעיר.
ב. פלטיא, שווקים בתוך העיר ששם מתקבצים אנשים לסחורה. [ודן הגרש"ז (שש"כ פ"ז הערה

תנאים הנדרשים שיהיה רה"ר

יש עוד ג' תנאים שלא מוזכרים בשו"ע:
ה. שלא יהיה רה"י [כגון ע"י דלתות ננעלות], והוא מוזכר ברמ"א כאן.
ו. ניחא תשמישתיה, ומצאנו כמה סוגי לא ניחא תשמישתיה: קרן זוית הסמוכה לרה"ר (שבת ז.), שבילי בית גלגול (כב:), ורה"ר המתקצרת לרוחב רה"ר דמבואר בריטב"א ובמ"ב דלא ניחא תשמישתיה משום שצריך להתעקם לעבור לשם (מובא להלן).
ז. מסור לרבים (כב:). וכגון עיר של יחיד (נט.) לרמב"ם שפירש טעמו משום שהוא קנין של יחיד ואינו מסור לרבים. [אמנם רש"י פירש מטעם דאין שם ס"ר].

השו"ע (שמה' ס"ז) מביא ד' תנאים:
א. רחב טז' אמה, וילפי' לה (שבת צט.) מעגלות הלויים.
ב. שלא יהיה מקורה, וילפי' לה (שבת ה.) דאינו דומה לדגלי מדבר.
ג. שלא יהיה לה חומה, ואם יש לה חומה צריך שיהיה מפולש משער לשער, והוא ברייתא (שבת ו.) "מבואות המפולשין" [אמנם בסרטיא ופלטיא לא הוזכר, ויתבאר להלן].
ד. שיהיו רבים מצויים שם, ונחלקו בזה אם בעי' ס' רבוא, גמ' (שבת ו:) דמדבר דינו רה"ר בזמן שבנ"י היו שרויים שם, משא"כ בזה"ז שאינו מקום הילוך לרבים, דהולכי מדברות לא שכיחי (רש"י).

תנאי א' – רוחב טז' אמה

שלפנינו] כתב שיעור זה גם לגבי סרטיא.
אמנם השו"ע (שמה' ס"ז) הזכיר רק רוחב טז' אמה.
ולמעשה כמעט ואין בזה נפ"מ, דבדר"כ כל רוחב

אם בעי' טז' אמה על טז' אמה

הרשב"א (עבוה"ק ש"ג ס"א) והרמב"ן (מלחמות כב.) כתבו דפלטיא הוא מקום שהוא רחב טז' אמה על טז' אמה. והטור [סי' שמה', לגירסה

בענין **רוחב הרשות**, מצאנו כמה שיטות:

- א. רחוב שהוא לפחות **יג' אמות ושליש** (רא"ש).
- ב. רחוב שהוא לפחות **י' אמות** (רשב"א ודעימי').
- ג. אפילו רחוב שהוא רק **ד"ט** (גר"א), והוכיח כן מגמ' צט: דנשאר בין קיר הבית לבור ד"ט חשיב רה"ר.

ויש לציין שי' רש"י ודעימי' שאין מושג רה"ר בפחות **מטז' אמה** [וממילא כל רה"ר המתקצרת לא הוה רה"ר]. והחזו"א (קז' סק"ט) כתב שאין להקל כשיטה זו.

צירוף מדרכה לרוחב טז' אמה

רעק"א (שמה' ס"ז) מציין לשביתת י"ט דמבואר שם דאפילו המדרכה גבוהה ג"ט מצטרפת לרוחב טז' אמה. וכן הוא באגרו"מ (ח"ה סי' כח' ענף ג' אות ח').

ונראה פשוט דגם ברחוב שהכביש משמש למעבר בינערוני והמדרכה משמשת את תושבי המקום [כדוגמת רח' ז'בוטינסקי], דמצטרפת המדרכה עם הכביש לרוחב טז' אמה [דאין הלכה שהרבים ילכו בכל הטז' אמות, אלא העיקר שיהיה רחוב טז' אמה הראוי למהלך רבים]. אמנם לענין צירוף ס"ר יל"ד.

מיעוט משיעור טז' אמה ע"י מכוניות חונות

עוד מבואר באגרו"מ (שם) דמכוניות חונות לא ממעטות את רוחב הרשות, כיון שהיא רק העמדה עראית ומתחלפים בכל עת, שכל אחד מעמיד רכבו לקצת זמן בלבד.

מיעוט משיעור טז' אמה ע"י גדר הפרדה שבין הנתבים

הבית **אפרים** (סי' כו' ד"ה אך) כתב באופן שיש ב' מחיצות באמצע רה"ר שאין ביניהם טז' אמה ובוקעים הרבים בין המחיצות ומחוצה

הרחב טז' אמה הוא גם ארוך טז' אמה. [וגם ברוחב עצמו, היום כמעט ואין רחוב פחות מטז' אמה, וגם אם יש, בדר"כ הוא רה"ר המתקצרת]. והגרש"ז (שש"כ פי"ז הערה יח') מעורר דגם אם נימא שצריך טז' על טז' אמה, אם יהיה מקום כינוס אחד הרחב טז' על טז' אמה, כל המבואות הפתוחים לו יהיה להם דין רה"ר.

רה"ר המתקצרת

יל"ד דין רה"ר המתקצרת לפחות מטז' אמה או רחוב פחות מטז' אמה המפולש לרה"ר, אם יש לו דין רה"ר. והנה יש להבחין בזה בין כמה אופנים, וכדלהלן:

בענין **צורת הרשות**, זה מתחלק לכמה אופנים:

א. סרטיא המתקצרת בסופה או רחוב הפתוח רק מצד אחד לאורך רה"ר, ה**ביאוה"ל** (שמה' ס"ח ד"ה ומתקצרון) מביא בזה מח' אם דינו רה"ר, והחזו"א (סב' סק"ט אות ב') נוקט דינו רה"ר.

ב. סרטיא המתקצרת באמצעיתה, או רחוב הפתוח בב' ראשיו לאורך רה"ר, דינו רה"ר (תוס' ו. ד"ה וכי').

והנה בב' אופנים אלו הרשות פחות מטז' נמצא **לאורך רה"ר**, ושייך בזה סברה שהוא טפל אליו וגם עליו יש דין של רה"ר.

ג. רחוב הפתוח בב' ראשיו ל**רוחב רה"ר** לא חשיב רה"ר (תוס' שם).

אמנם מבואר בריטב"א, וכן מדויק במ"ב (שמה' סק"ז) דהחיסרון של רחוב העומד לרוחב רה"ר הוא משום דלא ניחא תשמישתיה "דאין רבים בוקעין בו, דמי שרוצה לכנוס מר"ה למבוי הוא צריך לעקם דרכו", אבל בכה"ג שזה הדרך הרגילה בזה שפיר הוה בכלל רה"ר המתקצרת.

ד. יל"ד [לפי הצד שבציור א' אין דינו רה"ר] ברוחב הפתוח מצד אחד לאורך רה"ר ובצד השני לרוחב רה"ר, אם דינו כפתוח לאורך רה"ר או לרוחב רה"ר.

וה"ה לענין גדר הפרדה העובר בין הנתיבים שזה לא יחלק את הרה"ר^א. ולמעשה אין בזה כמעט נפ"מ, דבדרך כלל יש תמיד טז' אמה בכל צד בנפרד.

להם, דאמרי' אתרו"מ [אפילו לשיטות שצריך תנאי רה"ר שבביל דין של אתרו"מ, דמצרפים את הרבים שבב' הצדדים] ומתבטלות המחיצות וממילא הוה רה"ר יותר מטז' אמה.

תנאי ב' – שלא יהיה מקורה

רה"י, א"כ חשיב קרוי ואסור להוציא משם [ואם נפל מתחת למנוע, זה תלוי אם נחשיב את המנוע כחורי רה"י וממילא גם שם הוי קרוי].

קרוי שלא מפריע למעבר רבים

יש לחקור אם "קרוי" הוא חיסרון בתנאי רה"ר (כמו פחות מטז' אמה) דאז יהיה מקום לדון שקרוי שלא מפריע למעבר רבים יטפל לרה"ר וגם תחת הקרוי דינו רה"ר, או דלמא קרוי הוא "הפקעה" מדין רה"ר, ולא שייך לתת עליו דין רה"ר ע"י טפילות.

ומקובל להביא בזה את שיטת הראב"ד (פ"ד שבת ה"ו) בדמקום שיש ר"ה קבועה שם הוה רה"ר. והיינו שלמד שזה חיסרון בתנאי רה"ר, ומכיון שהקרוי לא מפריע למעבר רבים ובני רה"ר קבועים שם, הרי הוא כמו רה"ר המתקצרת דדינה רה"ר. והמ"מ שחלק עליו סבר דקרוי הוא הפקעה, ולכן לא שייך לדון עליו דין רה"ר.

ועיין בענין זה להלן (בענין רה"ר שגשר חוצה מעליה) שהובא דבכלל לא ברור שהראב"ד מדבר על מבוי מקורה². וגם אם כן, רבו החולקים עליו,

קרוי עראי

א. הפנ"י (סוכה ז.), מ"א (רסו' ססק"ז) ואגרו"מ (ח"א סס"י) נוקטים דגם קרוי עראי מפקיע שם רה"ר, והראיה מעגלות שהיו עראי ומבואר בגמ' (שבת צח.) דתחתיהם לא הוה רה"ר.

ב. אמנם השפ"א (שם) וישועות מלכו (סי' נב') נקטו דקרוי עראי לא מפקיע שם רה"ר. ובקושיא מעגלות, השפ"א נקט דעגלה עם רצפה קבועה ועומדת לשעה ברה"ר נחשב קרוי קבוע. ובישועות מלכו תירץ עפ"י הגמ' (נה:) שעפ"י ה' הוי קביעות. [ותרוצו צ"ע דשם הוא לענין חניה ושייך בזה סברה דעפ"י ה' חשיב קביעות].

ג. החזו"א (סב' סקל"ב) מחלק דאם הקרוי עצמו הוא רה"י, הרי הוא מפקיע שם רה"ר גם אם הוא עראי [כדוגמת עגלות], אבל אם אינו רה"י, אינו מפקיע שם רה"ר בקרוי עראי.

נפ"מ לכובע שנפל מתחת למכונית ברה"ר [באופן שהמכונית גבוהה ג"ט מהרצפה], לשיטה א' חשיב קרוי ואסור להוציא משם דהוה כרמלית, לשיטה ב' לא חשיב קרוי ומותר להוציא משם תוך ד"א. ולשיטת החזו"א מכיון שהמכונית היא

❦ הערות והוספות ❦

^א יש שרצו לחלק דא"א להוכיח מהב"א לעניננו, דהתם איירי שלפני ואחרי המחיצות הוא רה"ר רחב טז', ומדין טפילות הוא נטפל לרה"ר. אבל כאן שכל הרחוב מחולק לב', אין ראייה שזה לא יחלק את הרה"ר לב'. אמנם נראה לדחות, דהב"א דיבר על עיר ומחוצה לה יש רה"ר, ולא מסתבר כלל לומר שרחוב שלם יטפל לרה"ר שמחוץ לה [דטפילות שייך בדבר קטן ולא ברחוב שלם]. לכן נראה מבואר דטעמו של הב"א אינו משום טפילות.

^ב דבמרכה"מ מבואר שלמד דהראב"ד איירי על רחוב שהוא פחות מטז' אמה, ולא על קרוי, וביאר דכוונת הראב"ד לדין רה"ר המתקצרת דהוה רה"ר, [ורק במהדורת פרנקל ציינו את הראב"ד על הרמב"ם של מקורה]. אמנם מ"מ יש לציין דברשב"א (כב.)

צירוף מקום המקורה לשיעור רה"ר

היד רמה (ב"ב פ"א אות קלט) ס"ל דקרוי הוא לא הפקעה מה"שם" רה"ר, אלא רק מ"דיני" רה"ר. וכותב לפי"ז דאם במקום שאינו מקורה לבד אין שיעור רוחב טז' רק בצירוף המקום המקורה, הרי זה מצטרף לחייב על המקום שאינו מקורה.² האגר"מ (ח"א סי' קלח', ח"ה סי' כח' ענף ד' אות כ') הוסיף דמצטרף ג"כ לשיעור ס' רבוא.

לטלטל מתחת הקרוי ע"י תיקון צוה"פ

נושא זה יתבאר להלן באריכות בענין רה"ר שגשר חוצה מעליה, עיי"ש בביאור השיטות השונות בענין.

ולכן לדינא ודאי נקטי' דקרוי הוא "הפקעה", ולא שייך לדון על מקום שתחת הקרוי דין רה"ר. אמנם בגדר ההפקעה יתבאר להלן שהוא רק הפקעה מ"דיני" רה"ר אבל "שם" רה"ר נותר עליו.

קרוי החוצה את הרה"ר לכל רחבו

האשל אברהם (סי' שמה') לומד דקרוי מפקיע את ה"שם" רה"ר. ומחדש לפי"ז שאם יהיה קרוי באמצע רה"ר לכל רחבו, זה מקפיע את השם רה"ר מכל הרשות [למרות שיש שם טז' אמות וס"ר שבוקעים שם], דהוי רה"ר שאינו מפולש. ודבריו תמוהים, די שראיות דסרטיא הוי רה"ר גם אם מפולש לכרמלית.

ולפי מה שיתבאר להלן לעיקר דקרוי לא מפקיע "שם" רה"ר, א"כ פשוט דזה לא משפיע על שאר הרה"ר.

תנאי ג' – מפולש משער לשער

לשער, והיינו שפתחיו מכוונים זה כנגד זה.

אמנם פסקי הר"ד (ו.) ועוד, הזכירו רק שיהיה מפולש משער לשער, ולא הזכירו "מכוון".

- שיהיה פילוש מכוון "ביושר"

יש להעיר דגם למאי דבעינן שפתחיו מכוונים זה כנגד זה, עיקר הענין הוא שהמבוי הזה בעצמו יהיה מפולש משער לשער, וכמו"כ שהשערים יהיו זה כנגד זה, לאפוקי אם השערים הם באותו צד [והמבוי חוזר כמין ח']. אבל עדיין יל"ד אם בעי' שיהיו מכוונים "ביושר".

המאירי (ו.) כתב שבוקעים בהן מפתח לפתח "בלא שום עיקום". [ולכאורה ברור שעיקום כלשהו לא מפקיעו מדין מכוון ביושר, וכמו שמצאנו סברה (רשב"א עבוה"ק) לגבי גובה

דין פילוש בסרטיא ופלטיא יתבאר להלן. וכאן דנים על פילוש של מבואות המפולשים שבתוך העיר, שאינן רשות הרבים מצד עצמם אלא רק מכח פילושם.

דין מפולש במבואות שבתוך העיר

- שיהיה מפולש "משער לשער"

לשון רש"י (ו: ד"ה ירושלים) ועוד שהזכירו דלא סגי שיהיה מפולש, אלא בעי' מפולש "משער לשער".

אמנם הר"ן (על הר"ף שבת נז.) בדעת בעה"ת הזכיר רק מפולש, ולא הזכיר "משער לשער".

- שיהיה פילוש "מכוון"

רש"י ועוד, כתבו דבעי' מפולש ו"מכוון" משער

✻ הערות והוספות ✻

כן מביא שי' הראב"ד על מקורה.

² ובדין המקום שתחת הקרוי, יתבאר להלן (בענין רה"ר שגשר חוצה מעליה) אם קרוי במקצת מפקיע שם רה"ר.

ובאגרו"מ (ח"ה סי' כח' אות ז') ביאר דהוא דומיא דדגלי מדבר שהיו ענני כבוד שהם כמחיצה, ולכן דוקא במוקף חומה צריך שיערים מכוונים זה כנגד זה [כמו במדבר דבכל רחוב בו היו נמצאים היה אפשר לצאת דרך העננים, והיה נחשב כמו שיוצאים דרך פתחים, ונמצא שהיו שעריה מכוונים זה כנגד זה], אבל בעיר שאינה מוקפת חומה, אין ללמוד מדגלי מדבר להצריך שעריה מכוונים זה כנגד זה.

ויש לציין דלא בעי' דוקא היקף "חומה", אלא גם מחיצת הבתים יכול ליחשב כמוקף חומה. [וצ"ב עד כמה פתחים יחשב עדיין מוקף חומה, והדברים לא מבוארים בפוסקים].

וממילא יש לשים לב דבכל מקום שאינו מוקף חומה, לא שייך כלל לדון על הנושא של מפולש "משער לשער".

אם בעי' מפולש לרה"ר

בלשון רש"י (שבת ו.) ועוד ראשונים מבואר דבעי' דוקא מפולש לרה"ר.

אמנם בטור, שר"ע ונר"כ לא הוזכר תנאי זה [ורק לענין רה"ר המתקצרת הוזכר תנאי זה].

דין פילוש בסרטיא

בסרטיא והיינו דרכים העוברות מעיר לעיר, נראה פשוט דסגי בהא דהיא מפולשת, ואפילו אינה מפולשת במכוון משער לשער. [והמ"ב (שמה' סק"ז) סתם בזה, אמנם נראה דמכיון שלא מצוי כלל דרכים בין ערים שלא יהיה בהם עקמומית, לא מסתבר שיהיה רה"ר רק אם מפולש בכיוון משער לשער, דאם כן לא היה לו לסתום]. וכמו"כ נראה דהוה רה"ר אפילו אם מפולש לכרמלית או לרה"י [כגון שמפולש לערים המתקנות ע"י מחיצות כראוי].

והחילוק הוא דדוקא במבואות שאינם רה"ר מצד עצמם י"א דבעי' מכוון משער לשער ומפולש

דא"א לרה"ר שתלקט במלקט ורהיטני].

הריב"ש (שו"ת סי' תה', מובא בב"י ססד') ועוד, כתבו דאפילו אם מתעקם הוה רה"ר המפולשת.

ובמרכבת המשנה (פ"ד שבת ה"א) כתב דאפילו אם מתעקם בצורת ד' עדיין חשיב מפולש משער לשער, ולא בעי' מכוון ממש ביושר.

- לדינא:

הטור (שמה' ס"ז) כתב מפולש משער לשער, הריב"ש (ס"ב) הזכיר שצריך גם מכוון, ובשר"ע (שמה' ס"ז) ציטט את לשון הטור, וי"מ דסמך עמש"כ בב"י. וכן נוקט המ"א דבעי' מכוון, וציטט אותו המ"ב (סק"כ).

ומסתימת המ"ב נראה כמו המרכה"מ דאפילו אם מתעקם בצורת ד' חשיב מפולש משער לשער.

ויש להוסיף את דברי הגרש"א (שש"כ פ"ז הערה יח') ד"לדעת הסוברים שאין צריך דוקא ס' רבוא, אין להקל גם אם הרחובות אינם ישרים, דמכיון די ש עכ"פ מקום של טז' על טז' אמה שהוא מפולש ואינו עקום, והרי ממילא גם השאר דינו כמפולש לרה"ר, וגם מסתמא יש בכל מקום שיעור של טז' אמה שהוא מפולש, ולכן יש להחמיר שזה רשות הרבים".

דין מפולש במקום שאינו מוקף חומה

השר"ע (שמה' ס"ז) הזכיר תנאי זה דמפולש משער לשער דוקא במקום שמוקף חומה. ומקורו מדברי רש"י (ו.) ותלוי אם גורסים שם "או", ובאדרת אליהו כתב דגם אם לא גרסי' מתפרש (כ).

והסברה בזה דדוקא במקום מוקף חומה בעי' שיהיה מפולש משער לשער, י"מ משום דבמוקף חומה הוה רה"ר תוך ג' מחיצות, וע"י הפילוש משער לשער הוה מחיצה רק מב' רוחות. אבל בעיר שאינה מוקפת חומה לא בעי' לתנאי פילוש הנ"ל.

אמנם **הבית אפרים** (סי' כו' ד"ה ועוד קשיא) סובר דפלטיא ודאי לא צריך פילוש, דהוא רה"ר מצד עצמו שמתקבצים שם ולא מצד שבני אדם עוברים שם. וכן הוא מבואר ברשב"א (עבוה"ק ריש ש"ג) ובמאירי (שבת ו.) דפלטיא היא רה"ר אע"פ שאינה מפולשת. [והרשב"א חידש דאפלו אם יש דלתות ננעלות בלילה אכתי הוי רה"ר, ואכמ"ל].

לרה"ר, משא"כ סרטיא שהוא רה"ר מצד עצמו.

דין פילוש בפלטיא

הטור והש"ע (שמה' ס"ז) לא חילקו בין מבואות המפולשים ופלטיא, ונראה דגם בפלטיא יש תנאי שיהיה מפולש משער לשער. וכן נראה למעשה בב"ה"ל.

תנאי ד' – שיהיו רבים מצויים שם, ובפולגתא אם בעי' ס' רבוא

א. שיטות דבעי' ס' רבוא

ושבים שמה בכל עת עד שאפשר שביום אחד יעברו כולם בדרך ההוא".

ומוסיף דגם ר"ת לא חלק על הדין, רק דלא היה מסתבר לו להעמיד אוקימתא במשנה שבנו את העיר מעיקרא להיות רוכלת העמים, ולכן חלק על רש"י שבכלל לא צריך ס"ר.

ובביאור דברי הב"א, מצאנו ג' ביאורים:

המהרש"ם (ח"ג סו"ס קפח") למד בכוונת הבית אפרים כדברי הנמו"י (סוף ציצית) ש"רגילין" לעבור בה לפעמים ס"ר [ביום אחד], אבל אם באקראי עברו שם ס"ר ביום אחד, ודאי שאין לזה דין רה"ר. [ולא מבואר בדבריו בכמה פעמים נחשב "רגילין"].

והמשכנ"י (סי' קכ"א ד"ה ומה שפירש מעכ"ת) לומד בכוונת הב"א דאפילו באקראי סגי, דהעיקר שיהיה ראוי שיעברו שם ס"ר ביום אחד [כלו' שמצד מספר תושבי הסביבה ושימושי העיר, המקום ראוי שיעברו ס"ר ביום אחד]. ומסתפק במש"כ הב"א עד ש"אפשר" שביום אחד יעברו כולם, אם סגי במה שראוי אף דלעולם לא יעברו, או דלמא כן בעי' שעכ"פ באיזה יום יעברו כולם [כגון יום בשנה].

שי' רש"י (ו. ד"ה רה"ר ובכ"ד) דאחד מתנאי רה"ר הוא שיהיו שם ס"ר דומיא דדגלי מדבר. וכשיטה זו מנה הב"י עוד י' מקילים.

תדירות הס' רבוא

במשנה נט. איתא עיר של יחיד ונעשית של רבים ועיר של רבים ונעשית של יחיד [לענין דין שיעור], ופרש"י "עיר של יחיד שלא היו נכנסין בה תמיד ס"ר של בנ"א ונעשית של רבים שנתוספו בה דיורין", ועיר של רבים היינו שמתחילתה היו שם ס"ר. והריטב"א מביא קושית ר"ת איך יתכן עיר של ס"ר בתחילתה, הרי אין כזה דבר שיבנו עיר מיד של ס"ר תושבים.

ותירץ הריטב"א "כי רש"י ז"ל אינו מצריך שיתיישבו בעיר ס' רבוא, אלא שיכנסו בה ס"ר וכו' ומעתה כל שבתחלתה נתיישבה בכרכים ושווקים גדולים להיות רוכלת העמים, זו היא של רבים".

א. "אפשר שביום אחד יעברו כולם בדרך ההוא"

הבית אפרים (סי' כו' ד"ה ונפלאתי) לומד דכוונת הריטב"א בדעת רש"י דרה"ר היינו "דרך סלולה לס"ר המצויין שם בקירוב מקום, ועוברים

שהולכים לעבודה, ובסופ"ש אין שם ס"ר, מ"מ ברור שלמקום הזה יש דין רה"ר גם כשאין שם ס"ר].

ובישוב קושית ר"ת היכי משכחת לה עיר של רבים בתחילתה, י"ל כמש"כ התורא"ש דהכל תלוי בעירוב הראשון בשעה שהתחילו לערב אם היתה של רבים.

לענין הלכה בדעת רש"י שצריך ס"ר:

השו"ע (שמה' ס"ז) מביא שיטת רש"י דבעי' ס"ר כל יום [והיינו כמו ר"ת בדעת רש"י].

לפי הבי"א [שגם ר"ת לא חלק על הריטב"א בדין] דברי השו"ע "כל יום" הם לאו דוקא, אלא כוונתו דאפשר שיעברו ביום אחד ס"ר [כ"כ המנח"י ח"ח סי' לב]. והזכרנו בזה ג' ביאורים.

ולפי המשכנ"י [שר"ת חלק על הריטב"א בדין] דברי השו"ע מתפרשים כפשוטן דבעי' ס"ר בכל יום, אך לא פוסקים כן בדעת רש"י, דזו דעת ר"ת ברש"י ומכח זה הקשה וחלק עליו, ואם באים לפסוק כמו רש"י צ"ל כתירוץ הריטב"א דסגי שיהיה מקום המופקר לס"ר.

המ"ב (סקכ"ד) כותב "חפשתי בכל הראשונים העומדים בשיטה זו ולא נזכר בדבריהם תנאי זה". והיינו שלמד כמו המשכנ"י דדברי השו"ע הם לפי הבנת ר"ת ועוד ראשונים שלמדו בדעת רש"י שצריך ס"ר כל יום, אמנם מכח הבנתם הקשו על רש"י מדף נט. ועוד קושיות וחלקו עליו, וע"כ "העומדים בשיטה זו" של רש"י צריכים לבאר כמו הריטב"א דלרש"י לא בעי' תנאי זה, [ועל זה כתב המ"ב דלא מצא מי שמודה לרש"י לדינא וגם מצריך ס"ר כל יום].

ב. "דרך המופקרת לרבים ואף אם לא יעברו ביום אחד כלל"

המשכנ"י (שם) דוחה את פירוש הבי"א בריטב"א, דלדבריו מה הועיל הריטב"א בתירוץ, הרי ודאי בתחילת הישוב של העיר עדיין לא מגיעים ס"ר לשווקים, כי הוא מקום חדש ולוקח זמן עד שסוחרים שומעים על השוק החדש ומשתכנעים ששזה להגיע לשם, וודאיו שאין זה מתאים לגדר של הבי"א שמצריך מקום הראוי לבא אליו ס"ר ביום אחד.

אלא המשכנ"י (שם בד"ה ועוד קש') לומד דכוונת הריטב"א דכל מקום שהוא דרך המופקרת לרבים, ואף אם לא יעברו ביום אחד כלל הוי רה"ר, כיון שעכ"פ מצויים שם והיא מופקרת להם ובשליטתם הוי רה"ר. כלו' דכל מקום שיש ס"ר אנשים שונים שמשתמשים שם במשך תקופה הוי רה"ר [ולא מבואר בדבריו תוך כמה זמן], ואת זה למד מעיר של רבים שבתחילת הישוב עדיין לא מגיעים ס"ר, ומ"מ כתב הריטב"א דנחשב רה"ר מכח שווקיה על שם העתיד, שלבסוף יגיעו לעיר סך כולל של ס"ר אנשים שונים. וכן דעת הגריש"א (עי' שמחת ישראל סי' ד' אות יא'), וכ"נ דעת הגרנ"ק^ה.

ומוסיף דר"ת חלק על הריטב"א בדין דס"ל דלרש"י בעי' בקיעת ס"ר כל יום [ומשו"ה ר"ת חלק על רש"י, דהוקשה לו הקושיא מעיר של רבים].

ג. שיעברו בהם ס"ר כל יום

ר' ירוחם ס"ל כשיטת רש"י וכתב שצריך שיעברו בהם ס"ר כל יום. [וברור דלא בעי' כל יום ממש, ולדוגמא אם ברוב ימות השבוע משמש לס"ר

✽ הערות והוספות ✽

^ד "אנשים שונים" דוקא. לאפוקי כביש שבתוך תקופה עוברים שם ס"ר אנשים, אבל זה תמיד אותם אנשים שהולכים וחוזרים, דאין זה נחשב מקום המופקר לס"ר אנשים ליחשב רה"ר.

^ה כפי שנביא להלן בהערות לגבי עיר שיש בה ס"ר תושבים.

^ו וקצת תימה שלא הזכיר את ר' ירוחם דס"ל כשיטת רש"י ומ"מ הצריך שיעברו ס"ר כל יום.

וכשיטה זו שמצרפים את רחובות העיר לס"ר, מצאנו כן באחרוני זמננו, אמנם נחלקו בזה בכמה פרטים:

האגרו"מ (ח"א סי' קלט' ענף ה') חידש דכל שבתוך העיר יש ס"ר שעוברים ברחובות, חשיבי כל הרחובות שיש להם תנאי רה"ר [כלו' מפולשים ורחבים טז' אמה] כרה"ר, למרות שלא עוברים ברחוב עצמו ס"ר [ולמרות שאינם כבישים ראשיים המשמשים לס"ר]. אמנם הגביל את זה דוקא אם יש ס"ר בתוך שטח של עד יב' מיל על יב' מיל. וכמו"כ ס"ל דבעי' דוקא שיעברו בתוך רחובות העיר ס"ר "כל יום".

בשם הגרש"א מובא בכמה דוכתי (עי' שמחת ישראל סי' ד' אות יא') דיש דין מיוחד לעיר של ס"ר שכל רחובותיה חשיבי רה"ר, ואין זה מוגבל ליב' מיל על יב' מיל. וכמו"כ לא בעי' שיהיו שם ס"ר כל יום, אלא סגי שיהיו הרחובות מופקדים לשמוש של ס"ר אנשים שונים.⁹

אמנם בהבנת תירוץ הריטב"א, המ"ב סתם "שהיו מצויין שם ס' רבוא", ולא מבואר אם כוונתו כהבי"א או כהמשכנ"י.¹⁰ ונראה דלא רצה להכריע בזה ולכן העתיק את לשון רש"י דף ו. ולא פירש.

עיר שיש בה ס"ר תושבים

א. המשכנ"י והבי"א לא חילקו בין עיר שיש בה ס"ר או שבאים ס"ר מבחוץ, דרק הרחוב שבו עוברים ס"ר הוא רה"ר. וכן נראה במ"ב.¹¹ [ובענין תדירות הס"ר, הזכרנו לעיל את שיטתם].

ב. החכמת שלמה (ס"ס שסג') והערוה"ש (סי' שמה' סכ"ו) כותבים דכל שבגוף העיר יש ס"ר הוה רה"ר אף דבאותו הדרך לא בקעי ס"ר. אמנם לא מבואר בדבריהם אם כל הרחובות הופכים לרה"ר או רק הרחובות העומדים לשימוש הס"ר. וגם לא מבואר בדבריהם באיזו תדירות בעי' שיהיו שם ס"ר.

✽ הערות והוספות ✽

⁹ למרות שלאורך כל הדרך העתיק את המשכנ"י, אמנם בנקודה הזאת סתם ולא העתיק את דבריו.

¹⁰ בשעה"צ (שמה' סקכ"ה) ביאר את דברי רש"י (נט). בעיר של יחיד ונעשית של רבים "דהיינו שלא היה שם מעולם באותה העיר ס"ר, רק אח"כ נתישבו באותה העיר הרבה אנשים עד שנתקבצו בהעיר ס"ר, אבל אין הכרח שיהיה צריך להס"ר שיעברו בכל יום דרך המבוי המפולש". ויש שכתבו לדייק (עי' מ"ב דרשו) מהא דהתחיל ב"עיר" וסיים ב"מבוי", דבאמת יש ב' הלכות, יש הלכה של עיר שרוב הס"ר הם תושבי העיר שלא צריך שיעברו כל יום באותו רחוב ס"ר אלא מצרפים את כל הרחובות העיר שכולם נעשים רה"ר, ויש עוד הלכה במקום שרוב הס"ר הם אנשים שנכנסים אליו מבחוץ, דרק אותו מקום המשמש את הס"ר נעשה רה"ר. ולמדו כן גם בב"א ובמשכנ"י שלא חילקו משום דאיירי במקום שנכנסים אליו ס"ר מבחוץ, אבל בעיר של ס"ר מודו דמצרפים את כל רחובות העיר. והדברים מחודשים מאד, ואילו סברו כן היה להם לפרש, ולא נראה כלל שחילקו בזה. ונמצא שלעולם יש לנו משכנ"י, בי"א ומ"ב לסמוך עליהם בעיר של ס"ר דרחוב שלא עוברים בו ס"ר אינו רה"ר ואפשר לערב אותו בצוה"פ.

¹¹ ובשביל להסתדר עם השו"ע, ביאר דכוונת השו"ע שהצריך בקיעת ס"ר היינו ברחובות שמחוץ לעיר [ודלא כהרמב"ן שאמר שבדרכים שבין הערים לא צריך ס"ר], אבל בתוך העיר ודאי לא צריך בקיעת ס"ר ברחוב עצמו, אלא בכלל הרחובות ביחד. והביא שהשו"ע סתם משום דדבריו יכלים להתפרש גם בעיר של ס"ר, דמה שהצריך ס"ר שעוברים "בר" כל יום קאי על כלל העיר. ולפי"ז כתב ג"כ שצריך ס"ר "כל יום", כדברי השו"ע.

עוד יש לציין דהאגרו"מ (ח"א סי' נט') כתב דשבביל להגיע למצב זה שיהיו ס"ר בו זמנית ברחובות, צריך עיר שמספר תושביה [או בצירוף הנכנסים] הוא כשלוש מליון. ודבריו צ"ב טובא, דמהיכ"ת להצריך שיהיו ס"ר "בו זמנית", הרי סגי שיעברו שם במהלך יום שלם, ובעיר של ס"ר בממוצע יוצא כל אחד לרחוב כל יום, נמצא דסגי בקצת יותר מס"ר שבביל ליחשב רה"ר, וכן נראה סתימת דבריו בתשובה בח"א. ומש"כ בח"א צ"ע.

¹² ומובא שהתבטא על דברי האגרו"מ שהגביל כן ליב' מיל על יב' מיל, וכי שיעור זה הוא הל"מ.

¹³ זה כמו המשכנ"י שכתב דסגי במופקר לס"ר, אמנם דלא כהמשכנ"י דס"ל דלא מצרפים את כל רחובות העיר להיות אחד. והנה הנהגים כהגר"ש בירושלים יש להם בעיה גדולה שלא יכולים לערב אפילו עירוב שכונתו. וטענו שנכנסו אל הגר"ק

צריך ס"ר שיבקעו כל יום, וממילא בעיר שיש בה יותר מס' רבוא, מצוי מאד שהרחוב הראשי יהיה לו דין רה"ר גם לשיטתם²¹.

ומעתה אין שום היתר לערב עיר גדולה של יותר מס' רבוא²² ע"י צוה"פ, על סמך שלא עוברים ברחוב עצמו כל יום ס"ר בפועל. וענין זה נפרץ כיום, שסומכים על כך ומכשילים בזה את הציבור באיסור דאורייתא.

ובענין אם אפשר לערב בעיר כזו עירוב שכונתי, תלוי בנ"ל:

לפי הבי"א, המשכנ"י והמ"ב הבעיה היא רק ברחובות הראשיים, אבל שאר רחובות לא הו"ר וה"ר ואפשר לערב עירובים שכונתיים.

לפי הגריש"א גם שאר הרחובות [המפולשים ורחבים טז' אמה] הו"ר וה"ר וגם עירוב שכונתי א"א לערב, [וזו בעיה גדולה לכל שכונות ירושלים]. וכן הוא לפי האגרו"מ אם יש בעיר ס' רבוא בתוך שטח של יב' מיל על יב' מיל.

ובדעת הש"ע עצמו היה נראה כפשוטו שלא חילק בעיר של ס"ר, והצריך גם בזה שיעברו

ויש לציין מש"כ האגרו"מ (שם) דלענין צירוף רחובות העיר לס"ר, לא צריך דוקא ס"ר תושבים מתוך העיר, אלא מצרפים גם הנכנסים לתוכה. וכמבואר בריטב"א.

ויל"ד כשמצרפים את כל רחובות העיר, איזה שכונות מצטרפות לזה, אם תלוי בתחומין שכל שהיא בתוך התחום מצטרף, או תלוי בשימושי השכונה אם משתמשים בעיר.

לענין הלכה:

היוצא מכל הנ"ל בדין עיר שיש בה ס"ר תושבים [או בצירוף הנכנסים] שאין שום שיטה להלכה שצריך שיהיה ס"ר כל יום באותו רחוב, אלא:

לפי האגרו"מ מצרפים את כל הרחובות שבתוך יב' מיל על יב' מיל, ואם יש שם ס"ר עוברים כל יום, כל הרחובות דינם רה"ר.

לפי הגריש"א מצרפים את כל רחובות העיר [אפילו ביותר מיב' מיל על יב' מיל], ואם הרחובות בסה"כ מופקרים לשימוש של ס"ר, כל רחובות העיר דינם רה"ר.

לפי הבי"א, המשכנ"י והמ"ב לא מצרפים את רחובות העיר. אמנם אינהו גופייהו ס"ל דלא

✽ הערות והוספות ✽

ואמר דצירוף הרחובות מועיל לתת דין רה"ר רק לאותם כבישים המחברים בין השכונות, אבל שאר רחובות העיר לא נהיה עליהם דין רה"ר מכח זה. אמנם לאחר בירור הענין, הגר"ק לא התכוון לפרש את שיטת הגר"ש, אלא דהוא עצמו ס"ל כמו המשכנ"י דכל שהמקום מופקר לשימוש של ס"ר אנשים שונים הו"ר רה"ר, ולא בעי' שיבקעו שם כל יום, וממילא בעיר כמו ירושלים הכבישים הראשיים הרי הם מופקרים לשימוש של ס"ר ולכן דינם רה"ר וא"א לערב אותם. אבל בדעת הגר"ש נשאר שגם שאר הרחובות יש להם דין רה"ר.

²¹ עוד יש לציין דגם המנהג להקל עליו סמך המ"ב שלא למחות על הסומכים שרה"ר צריך תנאי של ס"ר, זה לא שייך כאן מכיון שעיר של ס"ר לא היתה מצויה כלל בזמנם, וא"כ לא היה על זה מנהג.

²² ערים גדולות שיש בהם יותר מס"ר כמו ירושלים, פריז, לונדון, וינה, ניו יורק, בואנוס איירס ועוד, לא תהיה אפשרות לערב את כל העיר בצוה"פ. [אמנם יש לציין דלפי האגרו"מ אם אין ס"ר בתוך יב' מיל על יב' מיל, וגם אין שום כביש שעוברים שם בפועל ס"ר כל יום (דהאגרו"מ נקט להלכה דבעי' ס"ר "כל יום" ממש, ולא כהבי"א והמשכנ"י), א"כ יהיה אפשר לערב את העיר]. ובפרט שהרבה פעמים מצוי שנכנס כביש בינעירוני לתוך העיר [באופן שעיקר שימושו לבינעירוני] ולא צריך שם ס"ר כדלהלן, ודוגמא לזה הכביש שבכניסה לירושלים, דגם אם נימא שאין שם ס"ר כל יום, מ"מ הרי הוא כביש בינעירוני ולא צריך ס"ר כל יום. [ומה שהבדל בין הכניסה את הכניסה לעיר לתוך העיר ע"י דיומדין, הוא היתר רחוק מאד שעשו כדי לתקן עירוב כמה שיותר, אמנם ודאי שאין זה היתר ששייך לסמוך עליו לכתחילה עד שיתקנו שם דלתות ננעלות. ואין זה קשור לרמת הכשרות במאכלים ששם שואפים לרמה גבוהה, משא"כ בעירוב שעושים מה שאפשר לפי התנאים הקיימים]. ובענין גוש דן לא נחשב לס"ר, משום שהוא מופרד ע"י כביש איילון.

ברחוב עצמו ס"ר כל יום [אלא דלא קיי"ל כוותיה, וכו"ל]. אמנם גם בזה יל"ד.

ב. שיטות דלא בעי' ס' רבוא

ובשיטות אלו לא מצאנו שיעור מדויק בכמה נחשב "רבים" מצויים שם.

ויש לציין דגם לשיטות אלו יל"ד אם מצרפים את כל רחובות העיר לשיעור "רבים מצויים שם", וזה תלוי במח' הנ"ל [שהבאנו לענין ס"ר].

שיטת הרבה מן הראשונים [רמב"ם (שבת פ"ד ה"א), ר"ת (מובא בריטב"א נט.), רמב"ן (נט.), רשב"א (עבוה"ק ש"ג ס"א), ר"ן (שבת כו.) ועוד] שרה"ר לא צריך שיעברו שם ס"ר, אלא שיהיו רבים מצויים שם.

ג. לענין הלכה אם צריך ס' רבוא

נקטו דדעת השו"ע להחמיר של"צ ס"ר.

ג. בשיטת הרמ"א, כתב הס"ז (שמה' סט"ו) דכוונתו להקל כה"א שצריך ס"ר [והוכיח כן מסי' שמו' ס"ג שכתב שכל רשויות שלנו הם כרמלית]. ובביה"ל הביא את הבי"מ שחלק עליו דלעולם י"ל דס"ל להחמיר, ומש"כ בסי' שמו' שצריך ס"ר, היינו משום ששם הוא לחומרא [דאיירי לענין אסקופה גבוהה ג"ט דהוי מקו"פ, ואז אם יש לנו רה"ר הוי מקו"פ, משא"כ אם אין לנו רה"ר רק כרמלית, מצא מין את מינו ונהיה לאסקופה דין כרמלית ואסור לטלטל ממנו לרה"ל], ולעולם לא צריך ס"ר.

ד. למעשה כתבו הפוסקים [ט"ז (סק"ו), ערוה"ש (שמה' ס"ח) ועוד] דהמנהג באשכנז היה לערב משום שסומכים על השיטות שצריך ס"ר, ואין למחות ביד מי שמיקל כאותם רבים שנהגו להקל

א. דעת הטור (שמה' ס"ז) להקל שצריך ס"ר.

ב. השו"ע (שם) מביא בשם י"א שצריך ס"ר. וכתב המ"א (סק"ז) דיש שפסקו לחומרא, אך דעת רוב הפוסקים לקולא "וכן פסק בשו"ע סי' שג' ס"ח ובכמה דוכתי". ונחלקו בביאור כוונתו.

המשכנז"י למד דכוונת המ"א בשו"ע שפסק לקולא [ותמה עליו דסתם וי"א הלכה כסתם]. אמנם המח"ש למד דכוונת המ"א בשו"ע שפסק לחומרא [כהכלל דהלכה כסתם], ומש"כ השו"ע (שג' ס"ח) כדעת המקילים, כוונתו ללמד זכות דנהגו להקל כשיטת המקילים. והפמ"ג מסתפק בכוונת המ"א [דמכיון שהשו"ע לא פירש בתחילת דבריו שלא צריך ס"ר, לא שייך הכלל דהלכה כסתם].

הגרי"א (חסד' ס"ב), הברכ"י והמ"ב (שמה' סק"ג)

❦ הערות והוספות ❦

י' דהנה התבאר לעיל שלפי הבי"א דברי השו"ע "כל יום" הם ל"ד. אמנם גם לפי המשכנז"י והמ"ב דהשו"ע התכוון בדוקא "כל יום", הרי זה שיטת ר"ת. ויש מקום לדקדק דר"ת שאל על רש"י היכי משכחת עיר של ס"ר בתחילתה, דלא מסתבר שהתישבו שם מיד ס"ר תושבים [דלמד ברש"י שכתב "שנתוספו בה דיוויין" דהוי עיר של רבים ע"י ס"ר תושבים הדרים בה], אמנם אילו היה כזאת מציאות הוה נוחא ליה. וכמ"כ לא שאל היכי משכחת עיר של יחיד ונעשית של רבים ע"י שהתישבו בה ס"ר. ולכאורה הוא תימה דגם בעיר שיש בה ס"ר תושבים, לא מצוי כלל שיהיה רחוב אחד המשמש את כל הס"ר בכל יום. אמנם אם נימא שגם ר"ת מודה שמצרפים את כל הרחובות ביחד א"ש, ולפ"ז יתכן שגם לשו"ע עיר של ס"ר שאני. [והמשכנז"י שלא סבר לחידוש זה לחלק בעיר של ס"ר, היינו לטעמי' דלא פסק כר"ת אלא כהריטב"א דסגי במופקר לס"ר, וממילא לא צריך לחדש מצרפים את הרחובות].

(שסד' ס"ב) "בעל נפש יחמיר לעצמו כי יש בזה דררא דחיוב חטאת, וכ"כ בספר בית מאיר^{טז}. ומזה התפשט המנהג שמקילים לנשים לטלטל, דמתי שיש דין ש"בעל נפש" יחמיר, נהגו להקל לנשים. אמנם כמובן שזה דוקא לענין קולא זו שרה"ר צריך ס"ר, אבל לא אם יש חסרונות אחרים בעירוב.

[בערים שאין בהם ס"ר]^{טז}.

וכ"כ המ"ב (שמה' סקכ"ג) דלמרות שנראה עיקר ההלכה כשיטת המחמירים שלא צריך ס"ר, מ"מ אין בנו כח למחות ביד המקילים, "וכל בעל נפש יחמיר לעצמו". ובביה"ל כתב "וע"כ בודאי יש להחמיר כסברא הראשונה". וכ"כ עוד בבה"ל

צירוף הרבים הבוקעים

צירוף ההולכים על המדרכה לשיעור רבים

הזכרנו לעיל לענין צירוף לרוחב טז' אמה, דגם המדרכה מצטרפת. וה"ה דההולכים שם מצטרפים לשיעור רבים וס"ר.

אמנם יל"ד ברחוב שהכביש משמש למעבר בינערוני והמדרכה משמשת את תושבי המקום [כדוגמת רח' ז'בוטינסקי], האם גם בכה"ג מצטרפת המדרכה עם הכביש לשיעור "רבים" מצויים שם.

צירוף הנוסעים במכוניות לשיעור רבים

המהרש"ם (ח"א סי' קסב) לומד דדוקא עוברים ברגל בעינן ולא העוברים במרכבות ועגלות,

צירוף העוברים בב' צידי גדר הפרדה לשיעור רבים

יל"ד בגדר הפרדה המחלק את הרחוב לב' חלקים, אם מצרפים את הרבים העוברים בב' הצדדים לשיעור ס"ר או לשיעור "רבים" מצויים שם.

ויש להוכיח מהבית אפרים (סי' כו' ד"ה אך) שכותב באופן שיש ב' מחיצות באמצע רה"ר שאין ביניהם טז' אמה ובוקעים הרבים בין המחיצות ומחוצה להם, דאמרי' אתרו"מ אפילו לשיטות שצריך תנאי רה"ר בשביל דין של אתרו"מ, דמצרפים את הרבים שבב' הצדדים ומתבטלות המחיצות וממילא הוה רה"ר יותר מטז' אמה. חזי' שכן מצרפים את הרבים שבב' הצדדים^{טז}.

✻ הערות והוספות ✻

^{טז} לשון הערוה"ש: "מה מועיל האריכות אחרי שהעירובין כבר נתפשטו ברוב ערי ישראל הרבה מאות שנים מקודם, ורק על סמך ההיתר הזה וכאילו יצאה בת קול שהלכה כשיטה זו, ואם באנו לעכב לא לבד שלא יצייתו אלא גם נראה כמשתגעים, אחרי שדבר זה כבר נתפשט בפוסקים דהאידינא אין לנו רה"ר רק בערים ספורות בעולם כמו ערי מלוכה שיש בהם ס"ר, אבל לא בערים שלנו".

^{טז} וכיום יש מקומות בהם העירוב הוא ברמה גבוהה, ואין את הענין של "בעל נפש יחמיר לעצמו", כגון ק"ס שאינו מפולש [בנוסף על הדלת הנעולה בשבת ומשמשת כמחיצה], אלעד ורכסים שלא מפולשים, שכונת אור החיים בב"ב שנמצאת בתוך ג' מחיצות (וממילא מועיל שם צוה"פ דלא אמרי' אתרו"מ), ועוד כמה מקומות כאלו, אבל כל שאר שכונות ב"ב בע"נ יחמיר שלא לטלטל [כולל רמת אלחנן שמוקף רק ב' מחיצות], וכן רוב העירובים בארץ הם ברמה שבע"נ יחמיר לעצמו.

^{יז} יש שרצו לחלק דשאני התם שלפני ואחרי המחיצות הוא רה"ר גמור, ומדין טפילות הוא נטפל לרה"ר. אבל כאן שכל הרחוב מחולק לב', אין ראייה שזה לא יחלק את רה"ר לב'. אמנם נראה לדחות, דהבית אפרים דיבר על עיר ומחוצה לה יש רה"ר, ולא מסתבר כלל לומר שרוחב שלם יטפל לרה"ר שמחוץ לה [דטפילות שייך בדבר קטן ולא ברחוב שלם]. לכן נראה מבואר דטעמו של הבי"א אינו משום טפילות.

דבעינן דומיא דדגלי מדבר.

תשמישתי' של הליכת הספינה מפני המים].

וכ"ה מבואר בפמ"ג (שס"ג א"א סק"ל) דהבוקעים בעגלות מצטרפים. וכ"כ האגרו"מ (ח"א סי' קלט' ענף ו') והשבט הלוי (שר"ת ח"ה סי' נג').

מאיך, במ"א (שמה' שקל"ד) ושו"ע הרב (ק"א סי' שמה' אות ב') מבואר שמצטרפים [דכתבו דוקא בספינה הוא חיסרון משום דלא ניחא

אופנים דכולם מודו שלא צריך בקיעת ס' רבוא

וממילא בדרכים העוברים מעיר לעיר שעל זה לא היה מנהג להקל, פסק בסתם דודאי דינו רה"ר גם בלי בקיעת ס"ר.

כביש המתפצל מרה"ר

האשל אברהם (סי' שמה') פוסק דדרכים המתפצלים מרה"ר [של ס"ר] והן רחבים טז' אמה ובוקעים בהם רבים ולא מתעקמים כעין ד', הוי רה"ר אע"ג דאין בוקעים ס"ר.²

מקום המשמש למעבר סחורה לס"ר

החזו"א (מובא בחוט שני ח"ב פל"ח אות ב') חידש דדרך המשמשת לאספקת מזון וכי"ב עבור ס"ר הוי רה"ר. [ומכח זה פסק שרחוב ז'בוטינסקי ששימש בזמנו למעבר סחורה מנמל חיפה לכל הארץ דינו רה"ר, למרות שלא עברו שם ס"ר].

דרכים העוברים מעיר לעיר

הביה"ל (שמה' ס"ז) מביא את שיטת הרמב"ן (נט.) דבדרכים שעוברים מעיר לעיר מודה רש"י שלא צריך בקיעת ס"ר. [ומ"מ פשוט דמדובר בכביש רציני, ולא בכל כביש המוביל בין ב' מושבים נידחים].¹¹

אמנם כל זה דוקא בכביש הנמצא מחוץ לעיר, אבל כביש העובר בתוך העיר ומשמש כמעבר בינעירוני, הרי הוא תלוי לפי עיקר שימוש (ולא משנה לשם מה בנו אותו, דינו נקבע לפי השימוש, גריש"א).¹²

ויל"ע מדוע המ"ב לא הזכיר את הראשונים החולקים על הרמב"ן, ופסק את הרמב"ן בסתם. ויל"ד דהרי המ"ב אווז לעיקר הדין שיש להחמיר כהשיטות דלא בעי' ס"ר, אלא דמכיון שהיה מנהג להקל אין למחות [ומ"מ בע"נ יחמיר],

⊕ הערות והוספות ⊕

¹¹ ובענין רחוב אבוחצירא, לאחר בירור מול משרד התחבורה התברר שרוב התנועה מרח' אבוחצירא הוא פניה שמאלה לצאת מהעיר. וא"כ היה נראה דזה כביש המשמש למעבר מעיר לעיר, דכפשוטו הנוסעים שעוברים שם הם אנשים שבאים מצפון ת"א [מאיזור הקניון] שמוגדר כעיר אחרת. אמנם יותר נראה שרוב המשתמשים הם אלפי העובדים במגדלים שבפאתי ב"ב [ב.ס.ר. ועוד], ובזה יל"ד איך מוגדר מקום שוק שבפאתי עיר ויש כביש המוביל ממנו אל חוץ לעיר, אם מוגדר כמוביל מעיר לעיר או לא.

¹² ובזה מיישבים את התמיהה על המ"ב (שג' ס"ח, לגבי תכשיטים) דאמרו שבימינו אין לנו רה"ר. וצ"ע דהרי מנהג של פעם שהדרך בינעירונית היתה עוברת בתוך הערים [שכן היה דרך שהיו בונים עיר מסביב הכביש המוביל ממקום למקום], וא"כ ודאי שהיה רה"ר דאורייתא. אמנם למש"כ ניחא, דבזמנם שלא היה כלי תחבורה ברמה של היום, עיקר שימוש המקום היה לתושבי העיר, ורק מידי פעם עברו עוברי דרכים, ולכן לא נחשב רה"ר.

² וזה נידון גדול לענין עירוב של רח' השומר באיזור רח' בן דוד, שיש משם פניה שמאלה לכביש גהה, ונמצא שקטע זה הוא כביש המתפצל מרה"ר דינו רה"ר עד שיכנס בין הבתים. ויל"ד איפה נקרא שנכנס בין הבתים. והנה פשוט הוא דברח' בן דוד הוא כבר בין הבתים, אמנם שנכנס להשומר, יל"ד דמשיך להיות רה"ר, ונפ"מ גדולה שלא יועיל שם צוה"פ.

חידושו של החזו"א להתיר לערב כרכים שלנו ע"י צוה"פ

מחיצות העומ"ר של רח' חזו"א [שנשמך לתוך רח' ר"ע] לא מבטלים את המחיצות, דהלכה כחכמים דלא אמרי' אתרו"מ בג' מחיצות של עומ"ר [כמו בשם ד' מחיצות].

ואחרי שרח' חזו"א הפך להיות רה"י דאורייתא, נמצא שיש רה"י החוצה את רח' ר"ע, ואויר רה"י גודר כמו מחיצה, ומעתה גם לרח' ר"ע יש ג' מחיצות: ב' מחיצות הבתים של רח' ר"ע, ומחיצה ג' היא רח' חזו"א הנכנס [ע"י עומ"ר] לתוך רח' ר"ע, ומכיון שרח' חזו"א הוא רה"י הרי הוא כמו מחיצה. וכן הלאה לכל רחובות העיר.

ואחרי שנהיה מצב שכל רחובות העיר הם רה"י דאורייתא של ג' מחיצות, שוב יש היתר לערב את העיר ע"י צוה"פ [בלי דלתות ננעלות], מכיון דקיי"ל כחכמים דלא אמרי' אתרו"מ בג' מחיצות של עומ"ר [כמו בשם ד' מחיצות], ממילא הצוה"פ לא מתבטלת.

הערות הלכתיות על היתרו של החזו"א

החזו"א בנה את ההיתר שלו על ד' הנחות יסוד הנ"ל. ומלבד ההנחות שחידש מסברה, יש ב' הנחות שביסס על מקורות:

א. לגבי מה שפסק כחכמים דלא אמרי' אתרו"מ בשם ד' מחיצות, סמך דבריו דכן פסקו רוב הראשונים וכן דעת הר"ף והרא"ש.

והנה ברוב הראשונים שלפנינו מבואר דפסקו כר"י דאמרי' אתרו"מ. וגם במש"כ דכן הוא דעת הר"ף והרא"ש דלא אמרי' אתרו"מ בשם ד' מחיצות, נחלקו בזה הפוסקים, והרמב"ן (מלחמות), רשב"א, ר"ן, מ"מ וריב"ש נקטו בדעת הר"ף והרא"ש דאמרי' אתרו"מ כר"י. [וכידוע שלא היה לחזו"א את כל הספרים תחת ידו].

וכן לדינא פסקו השו"ע, הרמ"א והמ"ב (שסד"ס"ב) כר"י דאמרי' אתרו"מ.

הנה הדין ברה"ר [שהתקיימו בו כל התנאים הנ"ל] שצריך לערב אותו דוקא ע"י דלתות הננעלות בלילה, אבל צוה"פ לא מהני. והטעם משום דאתו רבים ומבטלי מחיצת הצוה"פ. אמנם החזו"א (סי' עד' סק"י, סי' קז' סק"ד ואילך) מצא פתרון לערב כרכים שלנו ע"י צוה"פ, וכדלהלן:

החזו"א מניח ד' הנחות יסוד עליהם בונה את חידושו:

א. החזו"א פוסק כמו הראשונים דהלכה כחכמים דבשם ד' מחיצות לא אומרים אתרו"מ.

ב. החזו"א מחדש מסברה דגם מקום שאין לו שם ד' מחיצות, מ"מ אם יש לו ג' מחיצות של עומ"ר ג"כ לא אמרי' אתרו"מ לפי חכמים. [וזה אפילו עדיף משם ד' מחיצות דמהני רק עד יג' אמה ושליש, ואילו עומ"ר מהני אפילו ביותר מטז' אמה].

ג. החזו"א פוסק כמו הבי"א דפרצה יותר מי' אמות אוסרת רק מדרבנן.

ד. ועוד חידוש של החזו"א דאויר של רה"י יכול לשמש כמחיצה לגדור את הרשות שמחוצה לו לרה"י דאורייתא.

ולפי"ז חידש דבזה"ז שהרחובות בנויים בצורה שחוצים זה את זה, וודאי תמצא אחד הרחובות שמוקף ע"י ג' מחיצות עומ"ר, וממילא כל הרחובות הפתוחים לאותו רחוב הם גם רה"י.

ודוגמא לדבר: בב"ב רח' חזו"א פתוח לרח' ר"ע בצורת T, ונמצא שיש לרח' חזו"א ג' מחיצות: ב' מחיצות הבתים של רח' חזו"א מב' רוחות שהם עומ"ר [ופרצה יותר מי' דרבנן], ומחיצה שלישית היא מחיצת הבתים של רח' ר"ע שבסוף רח' חזו"א. והרבים שבוקעים ברח' ר"ע לתוך

סומכים על מה שכתוב בח"ב, אמנם בד"כ כשהתשובה מנומקת סומכים על מש"כ שם].

הערות מציאותיות בהיתר של החז"א

הרוצה לבא לסמוך על היתירו של החז"א יש לו לשים לב לכמה ענינים:

א. צריך ליזהר שלא יהיה סילוק מחיצות. ולדוגמא אם הבתים של רח' ר"ע קצת בולטים לתוך רח' חז"א, שוב אין העומ"ר של רח' חז"א יכול להמשיך לתוך רח' ר"ע משום סילוק מחיצות, וממילא אין לו ג' מחיצות.

וכמ"כ צריך ליזהר שלא יהיה סילוק מחיצות ע"י צוה"פ, וזה דבר מצוי מאד ע"י צוה"פ של עירובים שכונתיים [לדוגמא אם שמו צוה"פ בראש רחוב חז"א, שוב אין העומ"ר של רח' חז"א יכול להמשיך לתוך רח' ר"ע, וכנ"ל]²².

ב. צריך ליזהר שהצוה"פ תהיה מונחת בין הבתים, דדוקא במקום שיש לו ג' מחיצות של עומ"ר לא אמרי' אתר"מ.

ונמצא שברוב העירובים העירוניים שמקיפים את העיר מסביב ע"י צוה"פ, לא שייך ההיתר של החז"א מכיון שהצוה"פ מונחת מחוץ לבתים²³, ושם אמרי' אתר"מ גם לפי חכמים.

ג. צריך ליזהר שאכן יהיה עומ"ר ברחובות, וצריך לדעת איך מודדים עומ"ר, דיש בזה הרבה פרטי הלכות.

וכמ"כ במקומות שבונים את הבנינים על עמודים [דבקומת כניסה יש רק חדר מדרגות

ב. מה שכתב דפרצה יותר מ' הוא דרבנן, כבר ציין בעצמו שפוסק בזה כמו הבי"א, אמנם המשכנ"י פליג עליה דפרצה יותר מ' דאורייתא. ובמקור הוא כבר מח' בראשונים.

ולדינא:

האגר"מ (ח"ה סי' כח' ענף א' אות ג') חלק על החז"א, וכתב דדבריו תמוהים לדבריו נמצא שהכרכים היותר גדולים הם רה"י ורק בכפרים ועיירות הקטנים ביותר שאין להם אלא רחוב מפולש אחד שייך דין רה"ר, וזהו להיפך מכפי שכל ישראל סבורין שהכרכים שייכיין להיות יותר רה"ר, ובבה"ל (סי' שמה' ד"ה שאין) מבואר שלא כדברי החז"א, ודבריו הם שיטת כל ישראל בפשטות.

וכמ"כ קשה על החז"א מה שהקשה הבינה"ל (שמה' ס"ז) לשי' רש"י [שצריך ס"ר] איך יתכן שביטלו תקיעת שופר בשבת משום חשש כל כך רחוק שיבא לטלטל במקום שיש שם ס"ר שהוא דבר כלל לא מצוי. ולחז"א תקשי עוד יותר דבכלל אין מושג רה"ר, ואיך ביטלו תקיעת שופר בשבת.

וכן הגרש"א (שש"כ פ"ז הערה י"ח) והגרנ"ק לא הסכימו לסמוך על החז"א בזה²⁴.

והגרש"א הסכים להשתמש בהיתרו של החז"א כצירוף לעוד היתר.

האור לציון בח"א צירף את דברי החז"א כדי להגיע לדרבנן ולהתיר טלטול בשינוי, אמנם בח"ב חזר בו בתשובה מנומקת [ולא ברור אם

❦ הערות והוספות ❦

²² ולכן לא נתן הגרנ"ק שיערבו רח' יפו ורח' השומר על סמך היתרו של החז"א. וכמ"כ הגרנ"ק לא אמר לסמוך על היתרו של החז"א, ומתי שבאו להציע לו פתרון להפוך את כל ב"ב לרה"י ע"י ג' מחיצות, הוא מאד עודד את הענין, ולא אמר שאין בזה ענין מכת היתרו של החז"א. וכן כשבאו אנשי לונדון לדבר עמו על העירוב שיש להם היתר של החז"א, ופירסמו בשמו שהסכים לענין, הוציא לאחר מכן הכחשה בענין.

²³ וזה סיבה שא"א להתיר את רח' ז'בוטינסקי ע"י היתרו של החז"א, משום דברחובות הפונים לז'בוטינסקי יש צוה"פ של העירובים השכונתיים המסלקים את העומ"ר, וממילא רחובות אלו לא חוצים את רח' ז'בוטינסקי.

²⁴ וכגון בב"ב שהצוה"פ מונחת על הרמזור של כביש גהה, דנמצא שהצוה"פ נמצאת ברה"ר ואתר"מ, ובזה לא התיר החז"א.

כא

שיעורים בעירובין

קטן, והבתים מתחילים בקומה א"י, שצריך עומ"ר, או לבדוק שיש מחיצה כשרה לחצר למדוד בין החדרי מדרגות בק"כ אם אכן הוא שלפני הבנין.

❧ הערות והוספות ❧

כ"י זה מצוי מאד בבניה של ב"ב. אמנם יש לשים לב שכיום בונים שם עפ"י רוב יחידות דיור, וזה ממלא את האויר. אמנם צריך לבדוק כל מקום ומקום לגופו אם אכן הוא עומ"ר, ולא לסמוך על השערות שבדר"כ יש עומ"ר.

גודל רה"י המקסימלית

ג. דברי תוס' תלויים בגודל המקום המוקף

תוס' הרא"ש מבאר שזה תלוי בגודל, דבמקום גדול המוקף ע"י מחיצות ביד"ש אמרי' אתר"מ. [והכנסת יחזקאל (שו"ת סי' ב' אות ג')] מחלק דתלוי בגודל בית סאתיים. והוא חידוש דלא מצאנו שיש שיעור בי"ס בדאורייתא]. וכן לומד החז"א (סי' קז' סק"א) דתלוי בגודל.

ועוד מוסיף החז"א על זה דנהי דבעלמא בקיעת רבים היא הבקיעה שעוברים במחיצה עצמה או על גבה, מ"מ במחיצה ביד"ש במקום גדול שאין דרך בנ"א לעשות כדוגמתו, אז אמרי' אתו רבים שבתוך המחיצות ומבטלי למחיצות אע"ג דאינם בוקעים דרך הפרצות שבמחיצות או עליהם. [ומה"ט למרות שכל העולם מוקף באוקיינוס ושם אין בקיעת רבים, מ"מ לא מהני מכיון שאין בנ"א גודרים כזה מקום גדול, אז אינו מועיל אפילו אם לא בוקעים דרך המחיצות עצמם].

ויסוד דבריו הוא חקירה בענין אתר"מ, האם הוא דין בקיעה ב"מחיצה" או שהוא דין ב"רשות" דאין בכח המחיצות לאשוויי מקום בו נמצאים הרבים כרה"י, [ונפ"מ ברה"ר שגדרוה מצפון ומדרום בדלתות ננעלות וממזרח ומערב במחיצות של צוה"פ (או עומ"ר עם פרצות הגדורות בצוה"פ), ובקיעת הרבים היא דוקא דרך הדלת הננעלת בלילה, אם הצוה"פ מתבטלת מכח הרבים שבתוך הרשות למרות שלא בוקעים במחיצה עצמה]. והחז"א חידש כהצד השני במחיצה העשויה ביד"ש בהיקף גדול.

שיטת הריטב"א דיש הגבלה לגודל של רה"י

הריטב"א חולק על תוס' שאין זה מדין אתר"מ, אלא דלא שייך להחשיב כזה מקום גדול לרה"י, דדוקא "כל שרואה עצמו תוך המחיצות" חשיב רה"י.

תוס' (כב: ד"ה דילמא) שואלים לפי חכמים "כל א"י תעשה רה"י ע"י סולמא דצור ומחתנא דגדר וכו' ולא אתו רבים ומבטלי מחיצתן".

שיטת תוס' דבמחיצה העשויה ביד' אדם אין הגבלה של גודל לרה"י

ותירצו תוס' "וי"ל דמחיצה שאינה עשויה ביד' אדם לא חשיבא כולי האי ואפי' רבנן מודו דאתו רבים ומבטלי מחיצה". [ויש לציין דדבריהם נוגעים לדאורייתא, והוא חידוש עצום לחלק כאלו חילוקים דמחיצה ביד"ש "לא חשיבא כולי האי" בדאורייתא].

ומבואר בתוס' דבמחיצות העשויות ביד' אדם שפיר מהני להקיף אפילו את כל א"י, ואין הגבלה לגודל של רה"י.

ביאור דברי תוס' דבמחיצה העשויה ביד'ש אמרי' אתר"מ:

דברי תוס' דבמחיצה ביד"ש אמרי' אתר"מ, צ"ע משבילי בית גלגול ומעלות ומורדות דא"י שהם מחיצות ביד"ש ובכל זאת לא אמרי' אתר"מ אליבא דרבנן. ונאמרו בזה כמה תירוצים:

א. כוונת תוס' למחיצות שאין יכולים לעשות כדוגמתן ביד' אדם

בספר לשון הזהב מתרץ דכל מחיצות הראויות ליעשות ביד"א הוי מחיצה אע"פ שנעשית ביד"ש, ולכן דוקא בסולמא דצור וכדו' שלא שייך לעשות ביד"א אמרי' אתר"מ.

ב. דברי תוס' הם דוקא בניחא תשמישתיה

החת"ס (שו"ת סי' פט') ושאלת יעב"ץ (שו"ת סי' ז') מחלקים דדברי תוס' הם דוקא בניחא תשמישתיה, אבל בלא ניחא תשמישתיה ס"ל לרבנן דהוי מחיצה מעליתא ולא אמרי' אתר"מ.

לומד דכוונתו לחלק דבמחיצה העשויה ביד"ש
 ס"ל כמו הריטב"א, אבל במחיצה העשויה ביד"א
 ס"ל כמו תוס' שאין הגבלה לגודל של רה"י.
 [אמנם יש שלמדו אחרת בדבריו].

לענין הלכה

בביה"ל לא הכריע, אמנם בכמה מקומות נראה
 שמצדד לריטב"א דתלוי בכח הראיה [ובשיעור
 הגודל בזה הזכרנו כמה שיטות, ובביה"ל כתב
 דעד כור או כוריים הוי בכלל האי שיעורא].

וא"כ יש לזהר כשעושים עירוב למקומות
 גדולים, דיש מגבלה עד כמה אפשר לערב מקום
 להחשיבו רה"י.

אמנם יש לציין דגם למי שרוצה לסמוך על תוס'
 או על הרמב"ן [עפ"י הביה"ל] דבמחיצה ביד"א
 אין הגבלת גודל כדי להרויח שכל א"י חשיב
 כרה"י מכח הגדר הבטחונית שבג' רוחות^{כ"ה}
 [ויועיל לצירוף לקולא], מ"מ יש לבדוק מבחינה
 מציאותית אם זה נכון. והנה האמת שלא כל
 הארץ מוקפת, וגם יש פרצות [וסותמים אותם
 ע"י סליל מגולגל שלפעמים אינו גבוה י"ט],
 ובכמה מקומות אין הגדירות מכוונים זה כנגד
 זה [בפרט בדרום כשיש ואדי באמצע] והוי
 פרצה בקר"ז. וא"כ למעשה לא שייך לסמוך על
 זה.

מבואר בריטב"א דשיעורו המקסימלי של רה"י
 תלוי בראיה, ויל"ד כמה הוא שיעור זה.

הנשמת אדם (כלל מט') מביא גמ' בבכורות (נד):
 לגבי מעשר בהמה "דשיתסר מיל קא שלטא ביה
 עינא דרועה", מבואר דשיעור ראיה של אדם
 הוא טז' מיל.

אמנם אכתי יל"ד אם סגי שעומד באמצע ורואה
 את המחיצות בב' צדדיו [ונמצא ששייך להתיר
 רה"י עד לב' מיל], או"ד מודדים כשעומד לצד
 מחיצה אחת שרואה את המחיצה השניה.

האגרו"מ התיר עד לב' אמות, וכנ"ל שמודדים
 מהאמצע טז' מיל לכל צד.

אמנם **הגריש"א** סובר שהיום לא רואים כ"כ
 הרבה, ותלוי לפי הראיה של היום [והתבטא
 ששלשה ק"מ ודאי בסדר].

בביאור הלכה (שמו' ס"ג ד"ה קרפף) כתב בשיטת
 הריטב"א דכור או כוריים עדיין מקרי המחיצה
 נראית לעומדים באמצע.

והרשב"א כותב שלא יודע מה השיעור שרואה
 עצמו תוך המחיצות.

שיטת הרמב"ן

בשיטת הרמב"ן, הביה"ל (שמו' ס"ג ד"ה קרפף)

✻ הערות והוספות ✻

^{כ"ה} דג' מחיצות הם רה"י דאורייתא, ולא צריך את המחיצה הד' של הים.

רה"ר שגשר חוצה מעליה, לענין לטלטל מתחתיו

הצעה להתיר טלטול בתוך רה"ר ע"י קרוי

הנחות יסוד:

- א. דמקום המקורה ברה"ר דינו כרמלית.
- ב. דאתרו"מ לא נאמר בכרמלית, וממילא נוכל להתיר את המקום ע"י צוה"פ או דלתות הראויות לינעל.

לאחר שנוצר מצב נחוץ בכמה ערים שיש שכונות חרדיות מב' צידי רה"ר, ואנשים רוצים לעבור משכונה לשכונה¹², הציעו הצעה לעשות קרוי על הרה"ר מצד לצד, כדי להתיר לטלטל מתחתיו מעירוב שכונתי לעירוב שכונתי. והנה יסוד מי שרצה להתיר בזה בנוי על ב'

בענין אם מתחת הקרוי דינו רה"ר או כרמלית

ואפילו אם ממעט מהטז' אמה, וכמבואר ברמ"א הנ"ל. ובבצה"ח מוכיח כן מהמחה"ש (שמה' סק"א) שמגיה בדברי המ"א דטרסקל על גביו הוא רה"י ותחתיו הוא "רשות הרבים", מבואר ג"כ דלמרות שתחת הטרסקל הוא מקורה, מ"מ מכיון שהוא רק קרוי במקצת דינו רה"ר.

אמנם **רעק"א** (הגהות על המ"א) שואל דלא יתכן שתחת הטרסקל יהיה דינו רה"ר מכיון שהוא מקורה, ונשאר בצ"ע¹³. ובבצה"ח מביא ג"כ לעיקר ההלכה כדברי המ"ב (שמו' סק"ל) שחולק על הרמ"א דתחת הגגין ודאי דינו כרמלית, מכיון שהוא מקורה. [ועיי"ש ששואל סתירה בדברי המ"ב, דבטרסקל (שמה' סקמ"ד) פסק

ונתחיל לדון על הנקודה הראשונה, אם אכן מקום המקורה בתוך רה"ר דינו ככרמלית.

אם קרוי במקצת מפקיע שם רה"ר

יש שכתבו לדון דמכיון שהקרוי הוא רק על מקצת רה"ר, בזה נשאר על המקום דין רה"ר.

והנה יש להוכיח דמקצת קרוי לא מפקיע שם רה"ר מדברי הרמ"א (שמו' ס"ג) שפוסק "גגין שלנו הבולטין לפני הבתים, דינם כרשות שלפניהם", כלו' דאם פתוחים לרה"ר דינם רה"ר, למרות שהוא מקורה. ובשו"ת בצל החכמה (ח"ג סי' צו') הביא בשם התולדות שמואל שקרוי במקצת על רה"ר אין בכחו להפקיע דין רה"ר,

❦ הערות והוספות ❦

¹² כגון בז'בוטינסקי לעבור מפרדס כץ וקרית הרצוג לתוך ב"ב, וכן בים-בניסה לעיר מקרית משה להר נוף, ומעזרת תורה לגאולה [דרך בר אילן], וכן בעוד מקומות רבים.

¹³ רעק"א כתב להוכיח את דבריו "דלהדיא מבואר בתוס' דתחתיו אינו רשות הרבים", ולכאורה כוונתו לתוס' קא. (ד"ה וזרק). ואין להקשות ממש"כ בתוס' (שבת מט: ד"ה הם, צט. ד"ה שתי, ערובין פט: ד"ה במחיצות) דתחת העגלות הוי רה"ר, ומדמים שם טרסקל לעגלות. דמש"כ תוס' דהוי רה"ר, כוונתם רק לענין החידוש שעל גביו הוי רה"ר, ועל זה כתבו דלמרות שמחיצות הטרסקל והעגלות לא משפיעות על הרה"ר שלמטה לגדור אותה, מ"מ מהני על גביהן, דכל מקום המוקף בגובה ' הרי הוא רה"ר, אע"פ שמבחוץ אין המחיצות גודרות מהרה"ר למטה. [ואנה"נ ודאי שמתחתיהן לאו רה"ר משום שהוא מקורה, אבל לא מכח גידור המחיצות].

שביארו בטעם דרה"ר המתקצרת הוה רה"ר משום דלא אפשר לרה"ר שתלקט במלקט ורהיטני, זה לא שייך בקרוי דודאי אין דרך רה"ר שיהיה על גבה קרוי.

ב. עוד הביאו כן משיטת הראב"ד: הרמב"ם (פ"ד שבת ה"ו) כותב "רה"ר שהיתה עליה תקרה או שאין ברחבה טז' אמה הרי היא ככרמלית", וכתב הראב"ד "נראה לי במקום שאין רה"ר קבועה שם".

והנה הם כתבו כן לפי מה שהביא [במהדורת פרנקל] הגהת הראב"ד על קטע הרמב"ם של "שהיתה עליה תקרה". וכן הוא מבואר ברשב"א (כב:): בשם הראב"ד דבקיעת רבים תשפיע גם על רה"ר המקורה.^ל

אמנם במרכה"מ נראה להדיא שלמד דהגה' הראב"ד לא קאי על רה"ר מקורה, אלא על רה"ר שאין ברחבה טז' אמה, ומפרש דהראב"ד סבר שרה"ר המתקצרת הוה רה"ר, והרמב"ם סבר דכל שאין ברחבה טז' אמה לא הוה רה"ר^{לא}. ולדבריו אין כזה ראב"ד שמדבר על קרוי ברה"ר.

ג. ואחרי שהביאו שכן שי' הראב"ד, הוסיפו דהכי נקטי' להלכה כהראב"ד. וצ"ע איך התעלמו מכל

דתחתיו דינו רה"ר [כהמ"א], ויל"ע בזה^{כח}].

אמנם גם אם נפסוק כמו הרמ"א דינו רה"ר, אין זה נוגע לעניננו, דדוקא שם שהקרוי הוא רק על מקצת רה"ר, ונשאר רה"ר מג' רוחות, בזה יש מקום לדון שגם תחת הקרוי הוה רה"ר, משא"כ בנידו"ד דאירי שהקרוי חוצה את כל רוחב הרה"ר, בזה י"ל דכולם מודו דהקרוי מפקיע את שם רה"ר.

אם קרוי שממשיכים לבקוע תחתיו מפקיע שם רה"ר

עוד כתבו לדון על המקום שתחת הקרוי דינו כרה"ר, משום שממשיכים רבים לבקוע תחתיו^{כט}. וכתבו כן מסברה, וגם הביאו שכן שיטת הראב"ד, ונקטו דפוסקים כמו הראב"ד להלכה.

א. כתבו כן מסברה: דאחרי שמצאנו שרה"ר המתקצרת הוה רה"ר, אע"ג דלא ניחא תשמישתי', ק"ו שתחת הקרוי דניחא תשמישתי' ולא מפריע כלל למעבר רבים דינו רה"ר.

ובסברה זו יש להתווכח דדוקא ברוחב טז' שייך לדון שהוא נטפל לשאר הרה"ר, אבל קרוי הוא "הפקעה" מדין רה"ר, ולא שייך לדון בו דין רה"ר ע"י טפילות וכדו'. וכמו"כ לפי הר"ן והמאירי

❦ הערות והוספות ❦

^{כח} ויש שרצו לחלק דקרוי של כלי וקרוי עראי לא הוה קרוי להפקיע שם רה"ר. אמנם צ"ע מעגלות דתחתיהן לא הוה רה"ר מחמת הקרוי [ועיין מה שהבאנו בענין זה לעיל בדיון קרוי עראי ברה"ר]. ולכאורה החילוק הוא דבטרסקל לא רואים שינוי ברה"ר, וצ"ב בגדר הדבר.

^{כט} וכתבו ליישב לפי"ז את הסתירה במ"ב הנ"ל, דתחת הטרסקל שבאמצע רה"ר בקעי רבים לכן חשיב רה"ר, משא"כ תחת הגגין שבצידי רה"ר סמוך לפתח הבית לא עוברים שם ולכן לא הוה רה"ר מכח הקרוי. וחילוק זה צ"ע, דאדרבה היה נראה דתחת טרסקל הגבוה י"ט קשה מאד לעבור, משא"כ תחת גגין הגבוהים טובא אין זה מפריע כלל למעבר, ומה אכפת לאנשים שהוא בצד רה"ר, וכי בגלל זה אנשים לא עוברים שם.

^ל הרשב"א שם מדבר על מעלות ומורדות של א"י, ושואל מדוע בחו"ל הוה רה"ר, הרי מבואר בגמ' דאינם כדגלי מדבר [שהיה ישר וחלק ע"י עניי הכבוד]. ומביא לתרץ עפ"י הראב"ד דלמרות שאינן כדגלי מדבר, בקיעת רבים משוי להו רה"ר [ובא"י שאני שלא מסרים יהושע לרבים], וכתוב לפי"ז דגם במקום מקורה [שאינו כדגלי מדבר] יועיל בקיעת רבים לאשווי רה"ר.

^{לא} והם למדו גם במרכה"מ כדבריהם דהראב"ד מדבר על רה"ר המקורה, ומפרשים דכוונתו לק"ו הנ"ל, דהראב"ד סבר שרה"ר המתקצרת הוה רה"ר אע"ג דלא ניחא תשמישתי', וכ"ש מקורה שלא מפריע למעבר הרבים, והרמב"ם חלק דבאמת רה"ר המתקצרת לא הוה רה"ר, וממילא אין לו ק"ו. אמנם למעיין במרכה"מ מבואר להדיא שלמד את דברי הראב"ד על רוחב טז' אמות. ויש לציין בדפוסים הישנים של הרמב"ם, בכלל לא מופיע הגהת הראב"ד הזו, רק במהדורת פרנקל העתיקו את הראב"ד המובא במ"מ והכניסו אותו להשגות הראב"ד, ורשמו דקאי על דברי הרמב"ם של מקורה.

החולקים על הראב"ד, ונבא לפרטם כאן:

הרמב"ם חולק על דין זה, דכל רה"ר מקורה לאו רה"ר, וכן **המ"מ** חולק על הראב"ד.

היד רמה (ב"ב אות קלט) ג"כ חולק על זה [שכתב דמקצת רה"ר מקורה דינו כרמלית, ומ"מ מצטרף לשיעור טז' אמה, ומבואר דאע"ג שבוקעים שם מ"מ דינו כרמלית].

גם **הרשב"א** שהביא את שיטת הראב"ד, חולק עליו. ונימוקו דאם בקיעת רבים משוי רה"ר למקום שאינו דומיא דדגלי מדבר "א"כ אף גשרים המפולשין שאמרו שאינן רה"ר לפי שאינו דומין לדגלי מדבר מפני שהן מקורין יהו נידונים משום רה"ר הואיל ובקעי בהו רבים". והנה גשרים המפולשין הוא משנה צה' ע"א, וצ"ב היכן מבואר שם דאינו רה"ר.

ולכאורה כוונת הרשב"א לדיוק של הירושלמי (פ"ט ה"ה) "רב הונא אמר אין רה"ר מקורה, אמר ר"ש בר כרסנה ולא מן המדבר למדת

ומדבר מקורה היה [ע"י ענני הכבוד, קרבן העדה], מתני' לא אמרה כן אלא וכן גשרים המפולשין מטלטין תחתיהן בשבת דברי ר"י וחכ' אוסרין, לא אמר אלא וחכ' אוסרין הוא חייב חטאת אין כאן".

ונמצא שיש גם ירושלמי דלא כהראב"ד, דמדייק בגשרים המפולשים דגם לחכ' אסור רק מדרבנן משום שהוא מקורה, אבל מדאורייתא לא הוה רה"ר למרות שבוקעים תחתיהם.²¹

לדינא:

לאחר שהתברר דהירושלמי, רמב"ם, רשב"א, יד רמה ומ"מ חולקים על הראב"ד²², נראה ברור להלכה דמקום מקורה אינו רה"ר אפילו אם בקעי שם רבים. וכן נקטו להלכה בצל החכמה, כף החיים ואגרו"מ.

והביאור בזה ד"קרוי" אינו חיסרון ב"רבים" אלא "הפקעה" מדין רה"ר, וממילא לא שייך לדון בו דבקיעת רבים תועיל לו לאשוויי רה"ר.

בענין אם אמרי' אתרו"מ למחיצות שתחת הקרוי

דין אתרו"מ בכרמלית

בגוף דינא דאתרו"מ, נחלקו הראשונים

אחרי שבידרנו דלהלכה נקטי' דהמקום שתחת הקרוי מוגדר כרמלית, מעתה יש מקום לדון אם במקום הזה יש דין של אתרו"מ.

✽ הערות והוספות ✽

²¹ הירושלמי (פ"ב ה"ד) שואל סתירה בשיטת ר' יהודה [בפסי ביראות] דס"ל דאמרי' אתרו"מ, ומאיך בגשרים המפולשים התייר לטלטל ולא אמרי' אתרו"מ. ומיישב ר' אלעזר דמה שהתיר ר"י היינו 'במפולשין לבקעה אבל אם היו מפולשין לרה"ר אסור'. וצ"ע דיש כאן סתירה בירושלמי, דבפ"ב מבואר דהסיבה שגשרים לא חשיב רה"ר אין זה משום מקורה אלא משום דמפולש לבקעה, ואילו בפ"ט מבואר הטעם משום מקורה. ונראה לפרש דכוונת הירושלמי בפ"ב במפולשין מצד אחד לבקעה, דעדיין אינו סיבה שלא ליחשב רה"ר, ועיקר תירוצו של הירושלמי הוא דבכה"ג שאינו מפולש מכל צדדיו לרה"ר, אין בקיעת רבים של רה"ר ואין בזה חיסרון של אתרו"מ. ולעולם הטעם דאינו רה"ר הוא משום שהוא מקורה. וע"ע להלן בביאור דברי הירושלמי.

²² יש לציין לדברי תוס' (סוכה יח:) שהקשו לשיטת רש"י דאמרי' פתיר"ס [לפי רב] באכסדרה בבקעה אפילו שפרוצה מד' רוחות, מהא דמבואר בב' מחיצות שלימות מהצדדים [כמבוי המפולש] דלא אמרי' פתיר"ס, ומתמצים דיש לחלק "דאיסור בקעה דהתם כרמלית דרבנן וכו' דזה מדאורייתא וזה מדרבנן". וצ"ע איך יתכן שיהיה דאורייתא, הרי איירי' במקורה. ולכאורה הוא סיעתא לראב"ד דכל שבקעי שם רבים נשאר עליו דין רה"ר למרות הקרוי. אמנם למעשה אף אחד לא הזכיר את התוס' הזה כסיעתא לראב"ד. ואולי כוונת תוס' ב"דאורייתא" שמקום זה יותר חמור בבקיעתו, דהיא בקיעת רבים של רה"ר, אבל אנה"ג דין המקום הוא כרמלית מחמת קרויו.

והנה לפי הצד שזה דין ברשות, בניד"ד שהוא כרמלית שפיר מהני צוה"פ, משא"כ לפי הצד שזה דין במחיצה שמתבטלת ע"י בקיעת רה"ר, יש מקום לומר דלא בעי' בקיעת רה"ר עם "דיני" רה"ר, וממילא בניד"ד הצוה"פ תתבטל, כי סו"ס יש בקיעת רבים של רה"ר. ונביא כאן את השיטות השונות שמצאנו בענין זה.

- הירושלמי (פ"ב ה"ד) שואל סתירה בשיטת ר' יהודה [בפסי ביראות] דס"ל דאמרי' אתרו"מ, ומאיך בגשרים המפולשים התיר לטלטל תחתיהם ולא אמרי' אתרו"מ. ומיישב ר' אלעזר דמה שהתיר ר"י היינו "במפולשין לבקעה אבל אם היו מפולשין לרה"ר אסור".

וכתב המשכנ"י דיש מכאן ראייה נגד הבי"א, דאילו אמרי' אתרו"מ דוקא ברה"ר א"כ מה הגמ' שואלת מגשרים המפולשים, הרי שם אינו רה"ר משום שהוא מקורה [כמבואר בירושלמי פ"ט ה"ה], אלא ע"כ דגם בכרמלית אמרי' אתרו"מ.

והנה בזה לא זכינו לתשובתו של הבי"א, אמנם יש לתרץ עפ"י החקירה הנ"ל, דהירושלמי סבר דמה דאמרי' אתרו"מ דוקא בבקיעת רה"ר, אין זה דין ברשות אלא במחיצה, ולכן למרות שתחת הגשר הוא כרמלית, מ"מ שייך דינא דאתרו"מ, דלא בעי' בזה בקיעת רבים עם "דיני" רה"ר, אלא סגי בבקיעה של רה"ר.

ולפי"ז בניד"ד ג"כ נימא אתרו"מ, ולא יועיל להתיר לטלטל תחת הקרוי ע"י צוה"פ. אמנם אין זה מוכרע, דנאמרו עוד מהלכים ליישב את הבי"א מדברי הירושלמי, ויתכן שהבבלי חולק בזה על הירושלמי⁷¹.

- הבי"י (שמה' סוס"ז) כותב דבמקום שחסר אחד

והאחרונים אם דינא דאתרו"מ נאמר דוקא בבקיעה של רה"ר או גם בכרמלית.

דעת התוס' (ו: ד"ה וכו'), הרשב"א (שם ודף כב. ד"ה הכא) ועוד ראשונים דדין אתרו"מ נאמר רק ברה"ר, ומאיך דעת תור"פ (ו: ד"ה ה"ק) דגם בכרמלית יש דין של אתרו"מ.

וכן נחלקו באחרונים, דעת הבית אפרים (סי' כו') דאמרי' אתרו"מ דוקא בבקיעת רה"ר, ואילו המשכנ"י (סי' קכ') סובר דאמרי' אתרו"מ אפילו בכרמלית.

לדינא: מבואר בב"י (שצב' ס"א סוד"ה עיר), בב"י הגר"א (שסד' ס"ב), במ"ב (שם סק"ה), ובחזו"א (סי' קח' סק"ב) דדוקא בבקיעת רה"ר אמרי' אתרו"מ, וכן נראה עיקר לדינא, ודלא כהמשכנ"י.

דין אתרו"מ ברה"ר מקורה

בנידון דידן המקום שתחת הקרוי הוא כרמלית [כפי שהתבאר לעיל], ואילו היה הדין דאמרי' אתרו"מ אפילו בכרמלית, פשוט דלא שייך להתיר לטלטל תחת הקרוי ע"י צוה"פ, דאתו רבים ומבטלי לצוה"פ. אמנם אחרי שהתבאר לדינא דאמרי' אתרו"מ דוקא בבקיעת רה"ר ולא בכרמלית, יל"ד אם גם כאן לא שייך דין דאתרו"מ.

ויסוד הנידון הוא חקירה בגדר מה שאומרים אתרו"מ רק בבקיעת רה"ר, האם זה דין ב"רשות" שא"א לגדור רה"ר ע"י מחיצות שבוקעים דרכם [מלבד דלתות הננעלות], או"ד זה דין ב"מחיצה" שמתבטלת ע"י בקיעת רה"ר⁷².

✽ הערות והוספות ✽

⁷¹ והנה יש עוד נידון אם אתרו"מ הוא אפילו בלי שבוקעים דרך המחיצות, אמנם זה ענין בפני עצמו שאינו נוגע לענינו, וכאן נדון מצד המחיצות שהרבים בוקעים דרכם.

⁷² יש עוד אפשרות ליישב את הבי"א, דהבבלי חולק בזה על הירושלמי וקיי"ל כהבבלי. דהנה ברש"י וברמב"ן (צ"ה). מבואר דהגשרים המפולשים איירי כשיש רה"ר מב' הרוחות, וצ"ע מדוע הגמ' (כב.) לא שאלה סתירה לר"י מגשרים המפולשים דלא אמר שם אתרו"מ [כמו ששאל הירושלמי]. אלא נראה דהבבלי סבר דתחת הקרוי לא אמרי' אתרו"מ [ורבנן שחלקו שם דאסור

אמרי' אתרו"מ [במקום שיש שם ד' מחיצות, וצוה"פ מהני לשם ד' מחיצות] ומדאורייתא סגי בצוה"פ, ומ"מ מדרבנן אמרו שצריך דוקא דלתות^ל. ולמד בכוונת הרמב"ם שהוא כלל דבמקום שיש את כל תנאי רה"ר מחמת הרוחב ומחמת הרבים, ורק בגלל סיבה צדדית אין לו שם רה"ר, בזה למד הרמב"ם שהחמירו חכמים להצריך דלתות. ולכן כתב דגם בגשרים הללו שיש להם דין כרמלית משום שאין רה"ר למעלה מי' [ובכרמלית אין חיסרון של אתרו"מ], מ"מ צריכים דלתות מדרבנן. וכ"כ גם לשיטות דאם אינו מכון משער לשער אינו רה"ר, דמ"מ מדרבנן צריך דלתות.

- אמנם נראה לדייק **בערוך השולחן** (שסד' ס"א) דלא כהאגרו"מ, דהערוה"ש מביא את הרמב"ם דפוסקים כרבנן דלא אמרי' אתרו"מ [במקום שיש שם ד' מחיצות, וצוה"פ מהני לשם ד' מחיצות], ומדאורייתא סגי בצוה"פ, ומ"מ "מדרבנן לא התירו לעשות עירוב ברה"ר עצמה ע"י צוה"פ וכו' ואין תיקון לרה"ר אלא במחיצות גמורות ודלתות". נראה שלמד דגדר החומרא דרבנן הוא שהחמירו דרה"ר לא ניתרת ע"י צוה"פ, אבל בנידו"ד שהוא כרמלית שפיר מהני תיקון צוה"פ. ולדבריו אין מקור לדברי האגרו"מ.

- **הביאור הלכה** (שסד' ס"ב ד"ה ואחר) כותב "הנה מבאר בסעיף זה דברה"ר בעי דלתות לכר"ע וכו' וא"כ קשה על מנהג העולם שמסתפקין

מתנאי רה"ר המפורטים שם [כולל מקורה] לא אמרי' אתרו"מ. וכ"כ **בשרע הרב** (שסד' ס"ד בסוגריים).

וממילא בנידו"ד שחסר אחד מתנאי רה"ר [דהוא מקורה], לא אמרי' אתרו"מ ואפשר להתיר ע"י צוה"פ. וזה מתאים לצד של החקירה שהוא דין ב"רשות", א"נ גם אם זה דין במחיצה בעי' דוקא בקיעה של רה"ר עם "דיני" רה"ר.

- **האגרו"מ** (ח"א סי' קלט' ענף ג') מחדש דגם במקום שאין דין אתרו"מ ומדאורייתא ודאי מהני צוה"פ, מ"מ מדרבנן החמירו במקום שיש את כל תנאי רה"ר מחמת הרוחב ומחמת הרבים ורק בגלל סיבה צדדית אין לו שם רה"ר, דבעי' דוקא דלתות. ולדבריו ה"ה בנידו"ד שיש את כל תנאי רה"ר מחמת רוחב ורבים, ורק מסיבה צדדית אינו רה"ר [שהוא מקורה], צריך דוקא דלתות מדרבנן.

ונביא כאן את תוכן דברי האגרו"מ:

האגרו"מ כותב לגבי גשרים שעוברים מעל מחיצות העיר, דגם לפי הצד שדינם כרמלית משום שאין רה"ר עולה למעלה מי', מ"מ מכיון דבקעי שם ס"ר [או פחות לשיטות של"צ ס"ר לרה"ר] לא מהני צוה"פ וצריך דלתות.

ויעוי"ש דאין כוונת האגרו"מ מדין אתרו"מ דאורייתא [כמו שלמדנו בירושלמי], אלא מביא מהרמב"ם (פ"ז שבת הל"ג) דפוסק כמו רבנן דלא

❦ הערות והוספות ❦

לטלטל תחת הגשר, מבואר בתוס' סוכה (יח: ד"ה אכסדרה) דס"ל דלא אמרי' פתי"ס במפולש]. ולפי"ז גם בנידו"ד לא נימא אתרו"מ מחמת הקרוי, ואפשר להתיר לטלטל שם ע"י צוה"פ. [אמנם יש לדחות דמה שהבבלי לא הקשה מר"י של גשרים המפולשים, היינו משום שלמד [כמבואר בתוס' כב. ד"ה קשיא] דר"י לשיטתו דב' מחיצות דאורייתא ולא אמרי' בזה אתרו"מ, א"נ אפילו ס"ל ג' מחיצות דאורייתא מ"מ לא אמרי' אתרו"מ במחיצה שלישית כיון דאיכא ב' מחיצות מעלייתא. ולפי"ז נשארנו עם דברי הירושלמי דאמרי' אתרו"מ תחת הקרוי].

עוד יש שרצו לתרץ עפ"י הראב"ד (הנ"ל) דקרוי שבוקעים תחתיו הוה רה"ר דאורייתא, והמקשן בפ"ב אכתי לא ידע לדיוק הגמ' בפ"ט דתחת הגשרים לא הוה רה"ר, ולכן שפיר הקשה סתירה דגם תחת הגשרים הוא רה"ר. ותירץ ר"א דאיירי במפולש לבקעה והוה כרמלית, והגמ' בפ"ט היא אחרי מסקנת הגמ' בפ"ב דמפולש לבקעה, ולכן לא הוה רה"ר, משום שאין שם בקיעת רבים. [ולפי"ז לעולם י"ל לדידן דלא ס"ל כהראב"ד ותחת הקרוי לאו רה"ר, לא אמרי' אתרו"מ אפילו כשפתוח לרה"ר]. אמנם כבר דחינו לעיל דלא משמע כן בירושלמי, אלא עיקר הסיבה שאינו רה"ר הוא משום מקורה, וצ"ע מה הגמ' שאלה בפ"ב.

^ל שיטת הרמב"ם הזו כבר מובאת בביאור^ל (שסג' ס"ב ד"ה ואחר).

אבל החזר"א (עד' סק"ד וסק"י) והמשכנ"י חולקים דאין קזאת שיטה בראשונים דצוה"פ מהני לשם ד' מחיצות, וממילא גם לרבנן אמרי' אתר"מ.

לסיכום בנידון דידן אם שייך להתיר תחת הקרוי ע"י צוה"פ:

שיטות להחמיר: משמעות דברי הירושלמי דשייך דין אתר"מ תחת קרוי [ואינו מוכרע], ודברי האגר"מ דמדרבנן החמירו במקום כזה שאינו רה"ר רק מחמת דבר צדדי, שא"א לערבו ע"י צוה"פ [ודלא כהבנת הערוה"ש]¹⁷.

שיטות להקל: הב"י ושו"ע הרב (בסוגריים) דמבואר בדבריהם דבמקום מקורה לא צריך דלתות [לא מצד אתר"מ ולא מצד חומרת האגר"מ]. וכן בביאור"ל דבמקום שאין גררא דחיוב חטאת [כמו תחת הקרוי שהוא כרמלית] יש להקל כרבנן דלא אמרי' אתר"מ בשם ד' מחיצות, וסגי לזה צוה"פ, [ודלא כהחזר"א והמשכנ"י שצוה"פ לא מהני לשם ד' מחיצות].

ולהכריע בנושא כזה הוא קשה מאד אחרי שיש משמעות ירושלמי ואגר"מ שאוסרים, והצד להקל אינו מוחלט, דשו"ע הרב הוא בסוגריים ולא סומכים על מש"כ בסוגריים לדינא, וגם דבריו ודברי הביאור"ל מבוססים על ההבנה שד' צוה"פ מהני לשם ד' מחיצות, והחזר"א והמשכנ"י חולקים שאין כזו שיטה, ובודאי שכן תורה יש לו להחמיר בזה¹⁸.

בצוה"פ וכו' ולסמוך על שיטה דלדידן לית לן רה"ר ג"כ קשה מאד, דבאמת רב הראשונים סוברין דגם בדידן איכא רה"ר וכו' וא"כ קשה לסמוך על זה באיסור סקילה".

ומביא ליישב את מנהג העולם "והנכון דסומכין על שיטת הרמב"ם דפסק כר"א דלא אתר"מ, ולדידיה בודאי מן התורה סגי בצוה"פ, ולא נשאר לנו כי אם איסור דרבנן דיש גם לר"א בלא דלתות וכדמוכח מהרמב"ם, ובזה אפשר דיש לסמוך אדעה דאין רה"ר אלא בס"ר ולא הוי אלא כרמלית ולהכי סגי בצוה"פ".

ומסיים "ומ"מ לאו דרך כבושה היא וכו' ועל כן אף דאין למחות ביד העולם שנהגו להקל, אבל בע"נ יחמיר לעצמו כי יש בזה גררא דחיוב חטאת".

והנה בנידו"ד אין גררא דחיוב חטאת, דתחת הקרוי הוא כרמלית [כפי שהתבאר לעיל], ומעתה בזה יש את הלימוד זכות של המ"ב לסמוך על הרמב"ם דלא אמרי' אתר"מ בשם ד' מחיצות, וכאן הרי יש שם ד' מחיצות ע"י ב' מחיצות בצפון ודרום וצוה"פ במזרח ומערב.

- אמנם היתר זה [של הביאור"ל, וכן של השו"ע הרב] בנוי על הבנת הביאור"ל בשיטת הרמב"ם דצוה"פ מהני לשם ד' מחיצות, וכן הביא (שסב' ס"י ד"ה בשכל הרוחות) בשם תוס', רא"ש ורשב"א.

✽- הערות והוספות -✽

¹⁷ יש שרצו לדייק כן במ"ב, דהשו"ע (שסד' ס"ב) כתב דרה"ר אינה ניתרת אלא בצוה"פ, וכתב המ"ב (סק"ה) "דהיינו רחובות ושוקים הרחבים ט"ז אמה ומפולשים משער לשער כדלעיל סי' שמה' סעיף ז", והנה שם מבואר גם תנאי של מקורה, והמ"ב כאן השמיט אותו, ומזה רצו להוכיח דבמקורה כן אומרים אתר"מ. אמנם נראה דאין כאן דיוק, דגם ברש"י (ו. ד"ה ר"ה) לא מזכיר תנאי של מקורה, דלעיקר מזכיר תנאים ששכיח שיגרמו שלא יהיה רה"ר, כמו רוחב ט"ז אמה ומפולש, אבל מקורה כן הוא הדרך של רה"ר שלא יהיה מקורה ולכן לא טרח להזכיר את זה, וכמו שלא הזכיר תנאי שלא יהיו דלתות ננעלות, ושלא יהיה עיר של יחיד וכו', וכן ההבנה במ"ב. [ועוד יש להוסיף לזה ראיה, דהביאור"ל (שם ד"ה ואחר) כשבא לטעון על מנהג העולם שמתירים לטלטל ע"י צוה"פ ברה"ר גמור כותב "רה"ר שהוא רחב ט"ז אמה ומפולש משער לשער", והרי שם ודאי היה לו להזכיר גם שאינו מקורה לרבותא שהוא רה"ר גמור, אלא ברור דהדרך הוא להזכיר רק את התנאים ששכיח שלא יתקיימו].

¹⁸ וגם אם נרצה לעשות כזה היתר, יש לבחון את הבעיות המציאותיות שההיתר יחזיק לאורך ימים, וכגון בז'בוטינסקי שרוצים לתקן כך בין פרדס כך לשיכון ה', שהגשר יגיע עד שביל של סודנים שמוביל לשיכון ה', והנה הדברים שם יכולים להשתנות עם

דלתות הראויות לינעל

ויש שרצו להוסיף ולתקן מתחת הגשר דלתות הראויות לינעל, כדי להרויח בזה ספק ספיקא [שי' הטור והדרכ"מ (שסד' ס"ב) כשי' הרמב"ם דסגי בדלתות הראויות לינעל].

אמנם יש לציין דהשו"ע (שם) פסק לעיקר שצריך ננעלות (כמבואר במ"ב שם סק"ח), וגם הרמ"א לא הגיה על דבריו ומשמע שחזר בו מדבריו בדרכ"מ^{לט} וסובר דבעי' ננעלות דוקא, וכן נקטו בנו"כ שם, וא"כ ודאי שאין לסמוך על זה להתיר לטלטל תחת הקרוי מדין ספק ספיקא.

✿ הערות והוספות ✿

הזמן [שיבנו שם בנינים חדשים ויתכן שכבר לא תהיה אפשרות לעבור שם], ולאחר שכבר יתרגלו לטלטל שם יהיה מאד קשה לאסור.

^{לט} כ"כ הפמ"ג (א"א סק"ב), וכן הוכיח המ"ב (שמה' סק"ב) מדברי הרמ"א (שם).

חלק ב'

פרצות

בדין פרצת מבוי בראשו

דין פרצת מבוי בראשו בתחילת הכשר מבוי, ובביאור החשש דלמא שבקי פתחא רבה

הפתרון לזה.

שיטת רש"י ור' יהונתן

רש"י (ד"ה דילמא ולעיל ה. ד"ה מתיר) ור"ן (ב: ד"ה מבוי) מפרשים דהחיסרון של שבקי הוא ד"בטיל תורת פתח מיניה ובטיל לחי [וקורה] המתוקן בו ונמצא מבוי זה בלא תיקון. ומוסיף ר"ן "דאע"ג דמשום פרצה לא יכלינן לפסולי ביה דהא עשר הוא, אפ"ה נפסל משום שאין שם לא לחי ולא קורה", וכ"נ ברש"י שלא הזכיר שנהיה "פרצה", אלא הוא פתח שחסר לו תיקון.

והביאור הוא דתיקון לר"ק נאמר רק ב"פתח חיובי", ולכן ברגע ששבקי, למרות שהוא נשאר פתח, מ"מ לא הוה פתח חיובי ולא מהני שם לר"ק.

ונמצא לביאור זה שכל החיסרון הוא רק בפתח הגדול, אבל הפתח הקטן שפיר נותר בעומד מרובה.

יש ב' נידונים בפרצת מבוי בראשו, יש בגמ' ו. דין פרצה בראשו ב"סוף מבוי" [כלו' שהיה סתום ונפרץ], ובגמ' י: יש דין פרצה בראשו ב"תחילת הכשר מבוי" [כלו' שמראש היו שם ב' פתחים]. ונתחיל עם הדין של תחילת מבוי:

איתא בגמ' דף י' ע"ב דפתח טו' אמות נתקן ע"י פס ג' הרחוק מהכותל ב' [2 3 10], ופירש רש"י ועוד ראשונים דהפתח הגדול נותר בל"ק^מ, והפתח הקטן נותר בעומד^ר [והפס לא מתבטל ע"י אתי אורא, משום שהוא יותר גדול מהאוויר].

והגמ' שואלת "וליוחש דלמא שביק פתחא רבה ועייל בפתחא זוטא", ומתרצת "חזקה אין אדם מניח פתח גדול ונכנס בפתח קטן". ושוב שואלת מ"ש מדר' אמי ור' אסי בפרצה מצדו בראשו (ה.), ומתרצת הגמ' "התם קא ממעט בהילוכא הכא לא קא ממעט בהילוכא"^{מא}.

והנה לא התבאר בגמ' מה הפתרון לחיסרון של שבקי, ונבא לברר מה החיסרון ב"שבקי", ומה

❦ הערות והוספות ❦

^מ והיינו שמניח קורה על הפתח עשר אמות עד הפס ג', וזו שיטת רש"י, תוס', רשב"א וריטב"א. אמנם יש לציין שי' המ"א (ססה) סק"ג) והח"א (כלל עא' ס"ח) דלא מהני בכה"ג קורה, משום דבעי' קורה ע"ג כותלי מבוי וליכא [דהפס המרוחק מהכותל לא חשיב כותל מבוי]. אמנם העיקר לדינא דלא כהשיטה הזו (עי' ביאור"ל ס"ג ס"ו ד"ה וצריך, מ"ב ס"ק קמו' ושעה"צ ס"ק קלה', וכן מ"ב ססה' סק"ז).

^{מא} ועצם הסברה צ"ע, דלכאורה מי שגר סמוך לפתח הקטן וצריך להגיע למקום הסמוך לפתח הקטן, מהיכ"ת שיעשה סיבוב ויעבור דרך הגדול, וכן לנכנסים מבחוץ שנמצאים קרוב לפתח הקטן. ואם נסבר כמו השיטות דשבקי הוא שכל בני המבוי יעזבו, אז יש מקום ליישב דחיישינן לזה דוקא בפרצה מצדו ולא בראשו כשיש פתח קטן וגדול. אמנם לפי השיטות שמספיק שחלק יעזבו, צ"ע.

בא"ז כפי שצוטט בהג"א בקצרה. אמנם יעוי' בא"ז עצמו שכתב "אם עשו צוה"פ לקטן, אפי' היכי דשבקי בני מבוי פתחא קמא ועיילי בההיא פירצה, אפ"ה לא בטלה תורת פתח וקורה מן הראשון, משום דהוי פתח והרבה פתחים שרינן למבוי", ושם לא שייך לומר דהוא ט"ס, אלא מבואר להדיא כמו שציטטו אותו דעביד צוה"פ לזוטא. [ויש לציין דהמ"ב עצמו (סי' שסה' ס"א בביאוה"ל ד"ה אסור) מחשבן דינים לפי גירסת השו"ע שלפנינו, חזי' שלא דחה לגמרי את הגי' שלפנינו]. וצ"ע קושית רעק"א, דעד כמה ששבקי הוא חיסרון בפתח הגדול, מאי מהני תיקון צורת הפתח בפתח הקטן. ונאמרו בזה ב' מהלכים:

ביאור הלבוש בא"ז

א. הלבוש מפרש את דברי הא"ז דהחיסרון בשבקי הוא שנראה למתבונן דמעיקרא רק הפתח הגדול היה הפתח של המבוי ומאיזה סיבה עזבו אותו והפכו את הזוטא לפתחו של המבוי, וממילא בטל תיקון הפתח הגדול והויא ליה מבוי שאינו מתוקן. אבל אם עשה צוה"פ לקטן, הרי זה נראה למתבונן דמעיקרא היו ב' פתחים למבוי "דשתייהן חשיבא ליה, זו משום גדלותה וזו משום צורתה", ולכן גם אם שבקי והולכים בפתח הקטן, אין זה סיבה לראות את הפתח הגדול כפתח בטל, אלא כמבוי שיש לו ב' פתחים "והרבה פתחים שרינן למבוי".

ויש לציין דלמרות שיש לפתח הקטן עומ"ר המועיל לתקן פתח המבוי (כמבואר לעיל ה:), מ"מ אין זה מועיל כאן, דכאן נצרך תיקון המגדיר את הפתח הקטן כפתח של המבוי, וזה נעשה

פתרון ל"שבקי" ע"י עשיית צוה"פ לפתח הגדול

וכתב הצמח צדק (האחרון סי' מא' אות ד' ואילך) דיועיל לתקן את המבוי ע"י עשיית צוה"פ בפתח הגדול, דדוקא לר"ק מתבטלים ע"י שבקי, אבל צוה"פ שהיא מחיצה גמורה לא מתבטלת משום שבקי, ונמצא שיש תיקון למבוי. וזה לכאורה דבר מוסכם לכו"ע [וכן הוא מבואר בחזו"א (סה' סקנ"ה) דצוה"פ לא מתבטלת מחמת שבקי, וכן הוא מבואר במ"ב ובתפא"ש דלהלן^{מב}], אלא דדנו אם יש אפשרות נוספת לתקן את המבוי, וכדלהלן באר"ז^{מב}.

שיטת הא"ז

באר"ז (סי' קיז', ומובא בהג"א סי' יב') מבואר כמו רש"י וריו"נ דהחיסרון בשבקי הוא ש"תיבטל תורת פתח מן הגדול ובטל ליה לחי המתוקן בו ונמצא מבוי זה בלא תיקון".

פתרון ל"שבקי" ע"י עשיית צוה"פ לפתח הקטן

אמנם מ"מ כתב שיש עוד אפשרות לתקן את המבוי, ע"י צוה"פ לפתח הקטן, וכ"כ הב"י והשו"ע (שסג' סל"ד) "וצריך לזהר דלא לשבק פתחא רבא ועייל בזוטא, שאם עשה כן בטל תקון המבוי, אא"כ עשה צורת פתח לזוטא".

והנה רעק"א (גליון שם) תמה על הא"ז מאי מהני מה שעושה צוה"פ לפתח הקטן, הרי החיסרון הוא בפתח הגדול שאין לו תיקון. ומכאן זה כתב המ"ב דהוא ט"ס באר"ז וצריך להגיה כמש"כ התפארת שמואל (על הג"א) "לרבא" [במקום "לזוטא"].

ויש לציין דדבריהם להגיה ט"ס באר"ז, הם

❦ הערות והוספות ❦

^{מב} אמנם לביאור של הצ"צ בריטב"א שיובא להלן, נראה דלא יועיל תיקון זה בלי שיתקן גם את הפתח הקטן עם לר"ק [דלא מהני עומ"ר].

^{מב} יש לציין דנידון זה שייך גם לדינא, למרות שנוהגים לתקן את הכל ע"י צוה"פ, ולא משתמשים בלר"ק [ונמצא שתמיד יש צוה"פ לפתח הגדול ואין שום חשש של שבקי]. מ"מ יש בזה נפ"מ באופנים מסוימים שכן סומכים על היתר של לחיים במבוי זכוד'. [וכמור"כ נפ"מ לביאור הצ"צ בריטב"א המובא להלן].

של שבקי הוא רק בפתח הקטן שאין לו תיקון לר"ק^מ. וצ"ע דהרי יש לפתח הקטן עומ"ר, ומבואר לעיל (ה:) דמהני עומ"ר לתקן פתח מבוי.

ויש ליישב, דהנה בהא דילפי' דמהני עומ"ר לתקן את פתח המבוי, יש לחקור אם זה גדר של "תיקון" [כמו לר"ק] או שזה גדר של "סתימה" דמבוי הסתום מד' רוחותיו לא צריך תיקון. וי"ל דהריטב"א למד כמו הצד השני, ומעתה היתר של עומ"ר בראש המבוי הוא דוקא כשהוא עומ"ר על כל הרוח, אבל כאן שאין עומ"ר על כל הרוח, אין העומ"ר יכול לפעול ולהתיר.

והא דבלי שבקי כן מהני עומ"ר להתיר את הפתח הקטן [למרות שאינו עומ"ר על כל הרוח], היינו מכיון שלא שבקי נמצא שלמבוי הזה יש רק פתח אחד והוא הפתח הגדול, וממילא מתיחסים לפתח הקטן והפס שעד הפתח הגדול כהמשך למחיצה השלישית המחבר בין המחיצה השלישית לפתח המבוי, ולזה שפיר מהני עומ"ר לסתום את הפרצה שבצידו [דלא בעי' לעומ"ר המתיר מדין תיקון רוח רביעית, אלא מדין מחיצה]. משא"כ בשבקי שיש על הפתח הקטן שם "פתח", שוב בעי' לעומ"ר המתיר מדין תיקון רוח רביעית, ולא מהני ליה עומ"ר שבצדו לתקן את הפתח משום שאינו עומ"ר על כל הרוח.

ביאור נוסף בריטב"א

ב. עוד אפשר לפרש בריטב"א בענין אחר, דמש"כ הריטב"א שאילו היה תיקון לר"ק בקטן לא היה חיסרון של שבקי, אין זה משום שלמד שהחיסרון של שבקי הוא בפתח הקטן שאין לו תיקון לר"ק [דלפתח הקטן ודאי מהני תיקון עומ"ר], אלא

דוקא ע"י צוה"פ.

ביאור הצמח צדק באר"ז

ב. הצמח צדק מפרש בענין אחר, דהשבקי גורם שהפתח הקטן דומה לפרצה שבקעי בה רבים דלא מהני לה תיקון עומ"ר^מ. ואחרי שהתבטל תיקון העומ"ר, חשיבי ב' הפתחים כפתח אחד גדול יותר מ' אמות, ואין לר"ק מתירים פתח יותר מ' אמות. ומעתה שפיר קאמר האר"ז דמהני צוה"פ לזוטא, דהצוה"פ סותמת את הפתח הקטן, והפתח הגדול חזר להיות פתח י' אמות הניתר בלר"ק.

נפ"מ בין ב' הביאורים

ונפ"מ בין ב' הביאורים באר"ז, דלפי הצ"צ אם גם בצירוף ב' הפתחים לא הוה יותר מ' אמות, אין חיסרון של שבקי. והטעם דלמרות שמכח השבקי בטל תיקון העומ"ר שאין בכחו להתיר את הפתח הקטן, ונמצא פתח אחד גדול, מ"מ יועיל תיקון לחי^מ לתקן את ב' הפתחים, מכיון שמוגדרים כפתח אחד ולא הוה יותר מ' אמות.

שיטת הריטב"א

הריטב"א (י: סוד"ה ופרכינן) מפרש דאילו היתה קורה מונחת על ב' הפתחים ביחד, ודאי שלא היה שייך בזה חיסרון של שבקי, אלא דמיירי שאין תיקון לפתח הקטן, ולכן יש חיסרון של שבקי.

ביאור הצמח צדק בריטב"א ד"שבקי" הוא חיסרון בפתח הקטן

א. וכתב הצמח צדק דמבואר בריטב"א דהחיסרון

✽ הערות והוספות ✽

^מ אמנם אין כוונת הצ"צ דלא מהני עומ"ר לפתח הקטן משום דבקעי בה רבים, דהרי הדין כן דוקא ב"שבקי" פתחא רבה, אבל אם לא שבקי פתחא רבה שפיר מהני עומ"ר אע"פ שרבים בוקעים בפתח הקטן (כמבואר בדבריו שם אות ג). אלא ע"כ דכוונת הצ"צ רק לדמות דבתרווייהו לא מהני עומ"ר.

^מ נראה דדוקא לחי מהני, אבל קורה לא תועיל לתקן את הפתח הקטן מכיון שאינה מונחת עליו.

^מ ולפי ביאור זה בריטב"א איכא נפ"מ מצויה גם לדידן שמתקנים את הפתחים בצוה"פ, דמ"מ בכה"ג שסמכו להתיר את הפתח הקטן ע"י עומ"ר, אם שבקי פתחא רבה זה מהוה חיסרון בפתח הקטן שלא מהני ליה עומ"ר, ויצטרכו לתקן גם אותו ע"י תיקון.

פתחא רבא ועייל בפתחא זוטא¹⁷¹].

ובביאור בכמה נחשב שבקי, **הצמח צדק והגאון** (ד"ה והא דאמרן) כתבו דשבקי היינו שכל בני המבוי שבקי אותו פתח ואזלי בפתח השני.

אמנם **החז"א** (סה' סקנ"ו) נקט דכל שמשמשים גם בפתח הקטן מקרי שבקי, ואפילו שרוב תשמישם הוא בפתח הגדול. [וכן הוא מבואר **בבית מאיר** (שסה' ס"א)¹⁷²].

הלכה נוספת בדין עומ"ר בראש המבוי

עד כאן ביארנו את הדין של פתח טו' הניתר מצד אחד ע"י ל"ק ובצד השני ע"י עומ"ר, ועל זה נאמר דבפתח גדול לא שבקי, אבל אם שבקי לא מהני.

אמנם **ברשב"א** (עבוה"ק ש"ב פ"ב סקל"ו) מצאנו דין נוסף בפתח המבוי לענין להתיר את ב' הפתחים ע"י עומ"ר, דכתב דמבוי שיש באמצעו עומד הרחב על כל אחד מהפתחים, אבל כשיצטרפו ב' הפתחים יחד רבים על העומד [כגון 5 9], נותן הקורה על אחד מהם ואין השני צריך כלום¹⁷³.

ומבואר בדבריו דאין העומד שבאמצע יכול לשמש כעומ"ר להתיר את ב' הפתחים, אלא מתירים פתח אחד ע"י קורה והשני ע"י עומ"ר. ובטעמו אפשר לבאר בב' אופנים:

א. דכשבאים להשתמש בעומ"ר לב' צדדים, מחלקים את העומד לב', ונמצא שאין בו עומ"ר.

ב. דעומ"ר יכול לשמש רק לצד אחד ולא לב' צדדים ביחד.

נפ"מ בכה"ג שגם אחרי שנחלק את העומד לב'

כוונתו על דרך הלבוש באו"ז שהחיסרון של שבקי שנראה למתבונן דמעיקרא רק הפתח הגדול היה הפתח של המבוי ומאיזה סיבה עזבו אותו והפכו את הזוטא לפתחו של המבוי, וממילא בטל תיקון הפתח הגדול והוא ליה מבוי שאינו מתוקן. אבל אם עשה ל"ק לקטן, הרי זה נראה למתבונן דמעיקרא היו ב' פתחים למבוי דשתיהן חשיבא ליה, זו משום גדלותה וזו משום צורתה, ולכן גם אם שבקי והולכים בפתח הקטן, אין זה סיבה לראות את הפתח הגדול כפתח בטל, אלא כמבוי שיש לו ב' פתחים.

פתרון ל"שבקי" ע"י עשיית ל"ק לפתח הקטן

לפי הריטב"א, הפתרון לבעיה של שבקי היא להניח לחי או קורה בפתח הקטן, [וכ"כ **המאמר מרדכי** (שסג' סקל"ו) דמהני ל"ק לזוטא]. והנה לביאור הצ"צ דכל החיסרון הוא שאין תיקון לפתח הקטן [דלא מהני ליה עומ"ר כנ"ל], פשוט שאם הניח שם ל"ק נמצא שיש תיקון לפתח הקטן. אמנם גם לביאור השני מהני ל"ק לזוטא [כמבואר להדיא בריטב"א], ובזה חלוק ביאור הלבוש באו"ז לביאור הזה בריטב"א, דבאו"ז למד דדוקא צוה"פ מגדיר את הפתח הקטן כפתח, ואילו בריטב"א מבואר דסגי לזה בל"ק.

ויש לציין דבתוס' (: ד"ה ועושה, עי' לשון הזהב) נראה כמו שיטת הריטב"א.

בביאור מתי חשיב "שבקי"

מבואר בגמ' דחוששים לשבקי דוקא בב' פתחים שוים. אבל בפתח אחד גדול ואחד קטן לא "חוששים" לשבקי. ומ"מ ברור שאם יש מציאות של שבקי, דיש בזה דין של שבקי [וכמו שפסק השו"ע (שסה' סל"ד) "וצריך לזהר דלא לשבק

✽ הערות והוספות ✽

¹⁷¹ מובא להלן שדן בפרצה ברוח רביעית של העיר, ושם ודאי הוא רק חלק מבני העיר שעוברים שם ולא כולם.

¹⁷² והנה מבואר ברשב"א דמהני קורה על אחד מהם והשני נותר בעומ"ר, למרות דאיירי בב' פתחים שוים, וצ"ע דמבואר בסוגיין דיש בזה חשש של שבקי, ועי' בגאון"י מה שכתב לבאר ברשב"א שלמד דלמסקנא לא אמרי' שבקי. אמנם לא קי"ל הכי לדינא, דהמ"ב (שסג' ס"ק קמו') כתב דדוקא בפתח גדול וקטן לא חוששים, אבל בב' פתחים שוים חוששים לשבקי.

שיעמיד פס ג' בריחוק ב', והפתח הגדול נותר ע"י לר"ק. ולא חוששים בזה דילמא שבקי, דחזקה אין אדם מניח פתח גדול ונכנס בפתח קטן [כשלא ממעט בהילוכא].

אמנם בכה"ג דשבקי בפועל [לצ"צ וגא"י שכל בני המבוי שבקי, ולחז"א סגי שמשתמשים גם בפתח הקטן], או בב' פתחים שוים [דלא כהרשב"א] יש בזה את החיסרון של שבקי. ומצאנו ג' אפשרויות לתקן את המבוי:

א. צוה"פ לפתח הגדול, דזה מהני לכר"ע [חוץ מלביאור הצ"צ בריטב"א דנראה דאכתי צריך תיקון לר"ק לקטן, דלא מהני עומ"ר].

ב. צוה"פ לפתח הקטן, דהתפא"ש והמ"ב נקטו דלא מהני, אמנם האו"ז נקט דכן מהני [וכן נקט השונה הלכות בשיטת החז"א, וכפי שיתבאר להלן].

ג. לר"ק לפתח הקטן, דבריטב"א ותוס' מבואר דמהני [וכן ס"ל לצ"צ באו"ז בכה"ג שבב' הפתחים ביחד הם פחות מ' אמות], משא"כ לאו"ז צריך דוקא צוה"פ.

עדיין ישאר עומ"ר [כגון 5 11 5], דלפי הביאור הראשון שפיר יועיל לתקן את ב' הפתחים, משא"כ לביאור השני העומ"ר יכול לשמש רק לצד אחד, ולכן אינו יכול להתיר את ב' הפתחים.

ונראה לדייק ברשב"א שנקט את דבריו דוקא בצירוף שב' הפתחים יחד רבים על העומד שבאמצע, משמע דאילו הוא עומ"ר על שניהם יחד שפיר מהני, וכמו הביאור הראשון.

לדינא:

התבאר ברשב"א דא"א להשתמש בעומ"ר להתיר ב' צדדים, ואכן הכי ס"ל לחז"א (סח' סק"ג), אבל המ"ב (שסב' סקמ"ה) ס"ל דבכה"ג המבוי נותר ע"י עומ"ר בלי לר"ק, ודלא כהרשב"א.

ויש לציין דבכה"ג שהעומ"ר מתיר את ב' הפתחים, לא שייך בזה חיסרון של שבקי, דלא בעי' כלל להתיר של לר"ק דנימא שיתבטלו ע"י שבקי^ט [וכן נקט החז"א סה' סקע"ד].

סיכום השיטות

התבאר דפתח מבוי של טו' אמות, נתקן ע"י

ביאור מח' המ"ב והחז"א בפרצת מבוי מצדו סמוך לראשו

המבוי. אמנם מביא מהבית מאיר שכתב דלא מהני צוה"פ לפתח שבראש המבוי, ונשאר בצ"ע.

ועוד הסתפק אם מהני שיתקן צוה"פ בפרצה. וכתב דלפי השיטות הנ"ל דמהני צוה"פ לזוטא, גם כאן מהני, אבל לשיטות דלא מהני צוה"פ לזוטא, גם כאן לא מהני. ושוב כתב לדון להקל דכאן כר"ע יודו דמהני צוה"פ לפרצה משום דהוה כסתום.

א. והקשה החז"א (סה' סקנ"ה) על הספק

נביא כאן ענין זה, שנוגע לעניננו אם מהני צוה"פ לפתח הקטן שבראש המבוי:

השו"ע (שסה' ס"א) פסק דינא דר' אמי ור' אסי (ה). בפרצה מצדו סמוך לראש המבוי, דאם נשאר שם פס ד"ט מותר, ואם לאו הפרצה פוסלת.

וכתב הביאווה"ל (ד"ה אסור) להסתפק אם מהני לזה שיתקן צוה"פ בראש המבוי, וכתב דלפי מה שהתבאר בפרצה בראשו דמהני צוה"פ לפתח הגדול, ה"ה כאן יועיל צוה"פ לפתח שבראש

✽ הערות והוספות ✽

^ט וגם לביאורו של הצ"צ בריטב"א אין כאן חשש של שבקי, כפי שהתבאר שם בביאור דבריו דעד כמה דלא שבקי היינו מתיחסים לפתח הקטן כהמשך המחיצה השלישית ומהני לזה עומ"ר, וה"ה אחרי דשבקי דהפתח הגדול כבר אינו פתח ושפיר מהני ליה עומ"ר מדין מחיצה ליחשב כהמשך מחיצה השלישית, והפתח הקטן שנהיה לו דין פתח המבוי שפיר נותר ע"י עומ"ר שלו, דחשיב כעומ"ר על כל הרוח [מכיון שמתחילים לפתח הגדול כהמשך המחיצה השלישית].

החיסרון הוא שמתי שבקי דרך הפרצה, אז אמרי' שהמבוי מסתיים שם בפרצה [וממשיך באלכסון עד קצה הכותל שמולו], ונמצא הפתח שבראש המבוי מחוץ למבוי, והתיקון לו"ק שבו הוא ג"כ מחוץ למבוי, וחסר תיקון לראש המבוי.

א. ומעתה א"ש מה שהביא הביאווה"ל מהבית מאיר שלא יועיל צורת הפתח לראש המבוי, דהבית מאיר הולך עם הריטב"א דהחיסרון של שבקי הוא לא שמבטל את הלו"ק [דזה לא שייך בצוה"פ] אלא משום דאמרי' שהמבוי מסתיים בפרצה והפתח שבראש המבוי נמצא מחוץ למבוי, ולענין זה לא יעזור צוה"פ.

ב. וכמו"כ א"ש דלכן המ"ב כתב דגם אם נקטי' בפרצה בראש המבוי דלא מהני צוה"פ לזוטא [דאכתי שבקי מהוה חיסרון בפתח הגדול], מ"מ בפרצה בצידו י"ל דמהני, דאין שם חיסרון של שבקי שמבטל את הפתח הראשי, אלא רק חיסרון שנראה שהמבוי מסתיים בפרצה, ובזה י"ל דע"י הצוה"פ ניכר שאין המבוי מסתיים בפרצה אלא ממשיך עוד עד הכותל שבראש המבוי.

ג. והחזו"א לשיטתו שלמד שב' המקרים שוים, דבתררוויהו החיסרון הוא דשבקי מבטל את התורת פתח ותורת לו"ק מהפתח הראשון, א"כ עד כמה דהחזו"א נקט דמהני צוה"פ לפרצה בצידו, שפיר למד מזה השונה הלכות דמהני ג"כ צוה"פ לפתח הקטן שבראש המבוי, דאין חילוק ביניהם.

הראשון מה הצד בכלל שלא יועיל צוה"פ לראש המבוי, הרי גם אם שבקי דרך הפרצה שבצד המבוי, מ"מ כבר התבאר דאין צוה"פ מתבטלת ע"י שבקי.

ב. ועל הספק השני ג"כ הקשה איך הזכיר המ"ב להקל דיועיל צוה"פ לפרצה, הרי המ"ב עצמו הביא את התפא"ש שצריך להגיה דהוא ט"ס באו"ז ולא מהני צוה"פ לזוטא בראש המבוי, ומ"ש הכא.

ג. והחזו"א עצמו (סקע"ד) מצדד כדברי הביאווה"ל דמהני צוה"פ לפרצה. ולכאורה היה מקום לדון ולומר דהחזו"א כתב כן דוקא בפרצה מצדו, אבל בפרצה בראש המבוי לא מהני צוה"פ לזוטא, וכמו שהמ"ב כתב שיש מקום לצדד דיועיל צוה"פ לפרצה אפילו אם לא מהני לזוטא שבראש המבוי. אמנם השונה הלכות כתב דמכאן מבואר דס"ל לחזו"א דמהני צוה"פ לפתח הקטן שבראש המבוי, וצ"ע מנ"ל לדמות את הדברים.

ביאור מח' המ"ב והחזו"א

ויש לפרש דהוא מ"ב וחזו"א לשיטתם בביאור החיסרון של פרצה מצידו, דהחזו"א למד שהחיסרון הוא אותו חיסרון של פרצה בראש המבוי דבטל תורת פתח ותורת לו"ק מהפתח הראשון [וכפשטות סוגיין ששאלה מ"ש מדר' אמי ור' אסי, חזי' דהוא חד טעמא]. אמנם המ"ב למד [כמו הריטב"א] דשבקי אינו חיסרון שבטל תורת פתח ותורת לו"ק שבראש המבוי, אלא

פרצת מבוי בראשו, בסוף הכשר מבוי

והרשב"א (שם ד"ה וליחוש) תירץ "סוף מבוי שאני, וא"נ איכא למימר דפתחא רבה ופתחא זוטא דקאמרינן וכו' פתחא רבה ופתחא עתיקא קאמר". מבואר בתירוץ הראשון שזה קולא שהקילו בסוף מבוי דלא חיישינן לשבקי, ובתירוץ השני תירץ על דרך הריטב"א דאחרי שהתרגלו לפתח הישן לא שבקי לפתח החדש.

ויש לציין דהרשב"א לא הזכיר תנאי שלא יהיה מיושר, משא"כ הריטב"א שהזכיר גם סברה שאינו מיושר. [ויל"ד לפי הריטב"א מה הדין בחדא לריעותא, כגון בתחילת מבוי ופתח אחד לא מיושר, או בסוף מבוי וב' הפתחים מיושרים].

עוד יש לציין דלפי הרשב"א יוצא שאפילו אם הפתח החדש הוא גדול מהישן לא אמרי' שבקי, משא"כ בריטב"א נראה דדוקא בפתחים שוים לא שבקי מישר לחדש.

ב. ביאור מדוע אין חיסרון של אתי אורא:

הריטב"א (י: ד"ה שמעת מינה) מתרץ בתירוץ ראשון דאירי במבוי רחב ל', שגם אם נפרץ י' נשאר עומד יותר על הפרצה ולא מתבטל.

הריטב"א בתירוץ ב', **הרשב"א** (ד"ה שמעת מינה) [וכ"נ ברש"י] מתרצים שזו קולא מיוחדת בסוף מבוי דלא אמרי' אתי אורא.

וישד לציין דתירוץ זה תלוי במח' ראשונים (יז:): אם דינא דאתי אורא הוא דין דאורייתא או דרבנן, דסברה להקל בסוף מבוי שייך רק אם זה דין דרבנן.

ג. ביאור מדוע אין חיסרון של קורה על"ג כותל מבוי:

הריטב"א (ד"ה כגון) מפרש שאין חיסרון של קורה על"ג כותל מבוי, משום דמעיקרא כשהניח את הקורה היה לעומד הזה דין כותל מבוי, ולכן

איתא בגמ' דף ו' ע"א "אמר רב חנין בר רבא אמר רב מבוי שנפרץ מצידו בעשר מראשו בד", ומפרשת הגמ' דה"ה פרצה בראשו בעשר, ומש"כ פרצתו בד' היינו בקרן זוית.

הראשונים (רש"י ד"ה מראשו, ריטב"א ד"ה מבוי) פירשו הציור של פרצה מראשו "כגון שהיה המבוי רחב ומקצת כניסה היתה סתומה, ואחר שהכשירו הפתח הנשאר בקורה או בלחי נפרץ הסתום". וזה נקרא "סוף מבוי" דהוכשר הפתח הראשון ואח"כ נפרץ בצדו, ולכאורה דייקו כן מלשון המימרא "מבוי שנפרץ".

ויש לברר ה' נקודות:

א. רב חנין התיר פרצה עד י', וגם פתח המבוי אינו יכול להיות יותר מ', נמצא דהווי' ב' פתחים שווים, וצ"ע מדוע אין כאן חשש של שבקי.

ב. לכאורה העומד שנשאר בין הפתח לפרצה מתבטל מדין אתי אורא [בכה"ג שהוא פחות מהאוריים], ונמצא רוח ד' פרוצה ביותר מ'.

ג. איך פתח המבוי נותר על"י קורה, הרי חסר בקורה על"ג כותל מבוי, דמה שהקורה מונחת על העומד שנשאר בין הפרצות הוא רחוק מכותל המבוי יותר מג"ט.

ד. מדוע רב חנין העמיד את דבריו דוקא ב"סוף מבוי".

ה. כלל הוא שכל פרצה צריכה ליסתם, וצ"ב מה מכשיר כאן את הפרצה.

א. ביאור מדוע אין חיסרון של שבקי:

הריטב"א (י: ד"ה לא שבקי) מבאר הא דאין כאן שבקי אפילו בב' פתחים שוים "שכבר הורגלו בפתח הראשון לגמרי, וגם הפתח החדש של הפירצה אינו מיושר כל כך, וכדמוקי התם (ו). בדלא בקעי בה רביס".

ולכאורה צ"ל דאנה"נ יתקן את הפתח הקטן ע"י ל"ק, והחידוש הוא שלא צריך תיקון צוה"פ.

לדינא:

הש"ע (שסג' סל"ד) הביא לדין פרצה בתחילת מבוי, ולא חילק דינו בסוף מבוי.

ולענין קולא דלא חיישינן לאתי אורא בסוף מבוי, מבו' במ"ב (שסה' סק"ז) שנקט להחמיר בזה דאמר' אתי אורא אפילו בסוף מבוי [והוא פלא, שלא הזכיר כלל שמקורו הוא תירוץ ראשון בריטב"א, ונקט כן בסתמא דלא כתירוץ ב' בריטב"א, רשב"א ומשמעות רש"י].

ולענין קולא דלא חיישי' לשבקי בסוף מבוי, מבו' בשעה"צ (שם סק"ג) שנקט להחמיר בזה דכן חיישי' לשבקי בפתחים שוים [אם לא שנדחה מה שנקט שם בפתח קטן דוקא דהוא ל"ד, וה"ה בב' פתחים שוים לא שבקי].

גם אחרי שנפרץ נשאר לאותו עומד שם כותל מבוי.

ד. ביאור מדוע רב חנין העמיד את דבריו דוקא בסוף מבוי:

וזה הביאור מדוע רב חנין העמיד את דבריו דוקא בסוף מבוי, משום דדוקא בסוף מבוי לא חיישינן לשבקי, ואין חיסרון של אתי אורא, וכמו"כ חשיב קורה ע"ג כותל מבוי.

ה. ביאור מהו התיקון לפרצה:

המאירי (ביה"ב י. ד"ה מבוי) הביא שיטה במבוי שיש לו ב' פתחים, דסגי בתיקון פתח אחד וזה מתיר את כל הפתחים. ולפי"ז א"ש שהפרצה לא צריכה תיקון, דניתרת בתיקון של הפתח הראשון.

אמנם ברוב הראשונים (עי' רש"י ורשב"א י:) מבואר שצריך לתקן את ב' הפתחים.

פרצה מראשו בעיר

הריטב"א [עפ"י הצ"צ] דשבקי הוא חיסרון בפתח הקטן, ולא מהני ליה עומ"ר משום דעומ"ר לא מהני מדין "תיקון" אלא מדין "סתימה", ולזה בעי' עומ"ר על כל הרוח.

אמנם כבר התבאר בשו"ע, מ"ב ואו"ז דהחיסרון בשבקי הוא שתיקון הפתח הגדול מתבטל, ומעתה אין מקום לנידון של הבי"מ, מכיון שאיירי בעיר שפתחה מתוקן ע"י צוה"פ, ותיקון צוה"פ לא מתבטל ע"י שבקי.

הבי"מ (שסה' ס"א ד"ה אמנם) מסתפק בעיר שפתחה מתוקן בצוה"פ, ויש פרצה באותו רוח [דהוה פרצה מראשו] ואנשים בוקעים באותה הפרצה, אם יש חיסרון של שבקי², עיי"ש בצדדי הספק.

והנה המ"ב סתם בזה, ויל"ד איך לפסוק להלכה.

ויש לבאר דהנה ברור שנשאר עומ"ר על הפרצה [דמדובר בעיר], וא"כ מה בכלל הנידון, הרי יש תיקון לפרצה. אלא ע"כ הבי"מ למד כמו

✽ הערות והוספות ✽

¹ יש לציין דהטור (שסה' ס"א) הביא לדינא כשי' ר' ירוחם שמבוי שנפרץ מראשו פרצתו בד'. והקשה הבי"ד דע"כ דין זה הוא דוקא בקר"ז, ואיך סתם דכל פרצה בראשו בד'. ותירץ הבי"ח (ומובא בס"ז) דרב חנן דאמר פרצתו בעשר היינו דוקא בדלא בקעי רבים, וכאן איירי בבקעי רבים דפרצתו בד'. וע"ע בפרישה ובמ"א שתיירצו בע"א.

² ומבואר בדבריו כמו החזו"א (סה' סקנ"ו) דשבקי הוא אפילו אם משתמשים שם רק מיעוט בני המקום, ודלא כהצ"צ והגאון שכתבו דשבקי היינו שכל בני המבוי שבקי אותו פתח ואזלי בפתח השני.

בדין פרצת מבוי מצדו

ויש לציין דמלבד שיטת רש"י, יש עוד כמה שיטות בראשונים בסוגיא זו. אמנם מכיון שלהלכה נפסק לעיקר כשיטת רש"י, לכן נעסוק בעיקר בשיטתו.

ביאור השואל במהרש"ם:

המהרש"ם (שו"ת ח"ב סי' עו') מביא את השואל שדייק בשיטת רש"י שכדי ליחשב בקעי צריך תרתי לריעותא, גם מקום שלא מקולקל וגם דבקעי רבים בפועל.

ביאור המהרש"ם:

המהרש"ם חולק על השואל ונוקט להיפך, דבשביל ליחשב "לא בקעי רבים" צריך תרתי לטיבותא, גם מקום מקולקל וגם דלא בקעי בפועל, אבל בחדא לריעותא חשיב "בקעי רבים".

ביאור הגאון:

הגאון נוקט בשיטת רש"י דהכל תלוי בבקיעת רבים בפועל, ומש"כ רש"י "כגון שפרוצה למקום מטונף" היינו דבכה"ג אין מצוי שיבקעו רבים, אמנם אם בוקעים בפועל ודאי חשיב "בקעי רבים". ולכאורה ה"ה להיפך דאם המקום אינו מקולקל אמנם לא בקעי שם רבים, דנחשב "לא בקעי רבים".

לדינא:

משמעות הטור (שסה' ס"א בשם הרא"ש) והשו"ע (שם ס"ב) כהגאון, דהכל תלוי בבקיעת רבים בפועל [וכפי שדייק הב"ח שם, מובא להלן בדין גידודי].

וכן מבואר בביאורו"ל (שסה' ס"ב ד"ה דלא) דהוה פשיטא ליה דאם בקעי רבים בפועל דרך מקום מקולקל, דודאי חשיב בקעי רבים. ומסתפק רק בכה"ג שהמקום מקולקל ואין רבים בוקעים דרך שם, אמנם הוא פתוח כנגד מקום שרבים מהלכים שם, והספק הוא אם יש לחשוש שיבאו

בענין פרצת מבוי מצדו, יש ב' סוגיות. יש סוגיא דף ה. "מבוי שנפרץ מצידו כלפי ראשו, איתמר משמיה דר' אמי ור' אסי אם יש שם פס ד' מתיר בפירצה עד עשר, ואם לאו פחות משלשה מתיר, שלשה אינו מתיר".

והיינו שאם לא נשאר פס ד"ט בראש צידו, הדין הוא דפרצה פחות מג"ט לא פוסלת, ופרצה ג"ט פוסלת, אפילו אם יש שם גידודי ולא בקעי רבים.

ובכה"ג שכן נשאר פס ד"ט בראש צידו, אז דין פרצתו עד י' תלוי במבואר בגמ' דף ו., וזה מתחלק לכמה אנפי:

אם יש שם גידודי, פרצתו מותרת עד י' אמות [ויתבאר להלן מה הדין כשבוקעים רבים בפועל].

אם אין שם גידודי ובקעי רבים, אפילו פרצה ד"ט אסורה.

אם אין שם גידודי ולא בקעי רבים, נחלקו אמוראי, דרב הונא אוסר עד שיהיו שם גידודי, ורב חנן מתיר מכיון שלא בקעי רבים, וכן עיקר להלכה.

ובביאור גידודי, כתב רש"י "שנשתייר מן הכותל ביסוד ג' או ד' טפחים גובה על כל פני הפרצה, שאינה נוחה לעבור שם". ולכאורה מש"כ על פני כל הפרצה, הוא לאפוקי אם נשאר ד"ט בלי גידודי, דזה שיעור פתח שאין לו גידודי ואוסר.

ונבא לדון כאן בכמה שלבים: א. מה נחשב בקעי רבים. ב. מה החיסרון של בקעי רבים. ג. מה התיקון לפרצה הזו.

שיטת רש"י בבקעי רבים

בביאור בקעי רבים, כתב רש"י דלא בקעי רבים היינו "כגון שפרוצה למקום מטונף או למקום מקולקל בפחתים וטיט, ואין דרך רבים מצויה לעבור באותה פירצה".

שיטת הראשונים:

- **הריטב"א** לומד בר"ח דטעם הפסול של פרצה שבקעי בה רבים הוא דחשיב "פרצה", דהחמירו במבוי שפרצה דבקעי בה רבים שיעורה בד"ט ולא בי' אמות. ור"ה סבר דאפילו בלא בקעי בה רבים החמירו כן דשיעור פרצתה בד"ט.

- **תור"פ** לומד בר"ח דטעם הפסול של פרצה שבקעי בה רבים הוא דחשיב "מפולש", ולכן צריך דוקא שייבקעו רבים מצד לצד. ועוד הוסיף תנאי "דקא בקעי ביה רבים מרה"ר לרה"ר אחר דרך מבוי ואין לו דרך אחר", הא אם יש דרך אחר לבקוע, לא חשיב מפולש אפילו שבפועל בוקעים דרך אותו מבוי. והוא חידוש שלא מצאנו בראשונים אחרים.

ור"ה שאסר אפילו לא בקעי רבים ולא שייך טעם של מפולש, היינו משום שהוא חלק על ר"ח וסבר שאין הטעם משום "מפולש" אלא משום "פרצה", וזה אפילו לא בקעי שם רבים החמירו במבוי שפרצתו בד"ט.

- **שו"ת הר"ן** (סי' עב) לומד בר"ח דטעם פסול פרצה דבקעי בה רבים הוא משום דחשיב "מפולש" [כתור"פ], אמנם לא הזכיר את התנאי שלא יוכלו לבקוע דרך מקום אחר.

וכן הוא מבואר בתור"ד דטעמו משום דחשיב "מפולש", אמנם יש בדבריו חידושים דמשמע דהפילוש תלוי בבני המבוי שיוצאים בב' הפתחים.

- **הרשב"א** לומד בר"ח דטעם הפסול של פרצה דבקעי בה רבים הוא דחשיב "פרצה" דהחמירו בבקעי בה רבים דשיעור פרצתו בד"ט, ובר"ה לומד טעם הפסול של פרצה משום "מפולש" והחמירו בזה אפילו לא בקעי בה רבים [אם אין גידודי].

לקצר את דרכם דרך אותה פרצה או לא. משמע כמו הגאון דהכל תלוי בבקיעת רבים בפועל.

בקעי רבים בדאיכא גידודי

אכתי יל"ד אפילו אם בקעי רבים תלוי בבקיעת רבים בפועל, מה הדין כשיש גידודי ורבים בוקעים שם.

המהרש"ם נקט דחשיב כלא בקעי רבים [למרות שבבקעי במקום מקולקל ס"ל דחשיב בקעי].

הב"ח [מדייק בלשון הטור (דהוא לשון הרא"ש) והשו"ע] דחשיב כבקעי רבים.

הפמ"ג מדייק במ"א שחולק על השו"ע בזה וס"ל כהמהרש"ם דחשיב כלא בקעי רבים.

והנה **המ"ב** מביא את הפמ"ג שם אמנם לא מעתיק את הדין הזה, וכמו"כ לא מעתיק את המ"א, וסתם בענין זה. ונראה לדייק מסתימת דבריו דס"ל דגם בגידודי שייך בקעי, וכמו הב"ח הנ"ל.

ובשיטת החזו"א, היה נראה לדייק בדבריו שכתב (סי' סה' סק"ס) "והוא דבקעי בה רבים באותה הפרצה וליכא בה גידודא", משמע שאם יהיו שם גידודי ובקעי בה רבים, לא יחשב בקעי, כהפמ"ג במ"א²³.

בטעם הפסול של פרצה דבקעי בה רבים

הנה הזכרנו מח' אמוראים בליכא גידודי ולא בקעי רבים, דרב הונא אוסר ורב חנן מתיר. ובבקעי בה רבים לכר"ע אסור בד"ט. וצריך לבאר מהו הפסול של פרצה דבקעי רבים לפי ר"ח, ופרצה שאין לה גידודי לפי ר"ה. וכמו"כ צריך להבין מ"ט נקבע שיעור פרצה בד"ט, הרי בעלמא שיעור פרצה הוא בי' אמות.

❦ הערות והוספות ❦

²³ אמנם יש לציין שזה לכאורה סתירה לחזו"א אחר שכתב שגידודי לא מפקיע מפולש. ויתכן דמה"ט השונה הלכות לא התייחס לחזו"א הזה.

שיעורים בעירובין

מא

משמש כפתח לד' הסמוכין לו. וא"כ לא שייך כאן חיסרון של שבקי.

ועי' בגא"י מש"כ ליישב שיטה זו, אמנם אנחנו נעסוק בעיקר בטעמים הבאים.

ב. הבי"א (סי' כה' ד"ה ולכן נלענ"ד), הגר"ז (שסה' ס"א בסוגריים), הנפש חיה (סי' כט'), האר"ש (פ"ז הט"ז ד"ה והנה אחרי) והחזו"א (סה' סקכ"א) לומדים החיסרון מטעם "מפולש"²² [וכפשוט הגמ' שמדמה למבוי עקום דתורתו כמפולש].

ג. הלבוש (מובא במ"ב שסה' סק"י), הבי"מ (שסה' סק"א), הגא"י (ד"ה לרב חנן), המשכנ"י (סי' קכד'), הצמח צדק (סי' מא' אות ו' ז') ובנפש חיה (סי' כט' ד"ה ואפשר) בדעת הב"ח והמ"א לומדים דהחיסרון מטעם "פרצה".

ובטעם שפרצה מצדו נחשבת "פרצה", מצאנו כמה מהלכים:

הצמח צדק מפרש דמכיון שהקילו במבוי שניתר בלחי משהו, החמירו בו שכל פרצה דבקעי בה רבים פוסלת. וכע"ז כתב המשכנ"י. והביאור הוא דחכמים החמירו שלא לטלטל במבוי בלי תיקון משום דלמא אתי לאחלופי ברה"ר, ומאחר והתיקון של לחי משהו הוא קל מאד, לכן החמירו בפרצה דבקעי רבים דשוב יראה כרה"ר.

הגא"י פירש משום דאתו רבים ומבטלי מחיצות.

אמנם טעם זה הוא פלא בתלתא: א. נקטי' לעיקר דאתרו"מ נאמר דוקא ברה"ר. ב. גם לשיטות שאומרים אתרו"מ גם בלי רה"ר, מ"מ הוא דוקא במקום שדומה לרה"ר. ג. וגם הוא

- תוס' (ד"ה אחד) כותב בביאור שי' ר"ה מטעם "שבקי". אמנם לא מצאנו טעם זה בראשונים בשיטת ר"ח.

לסיכום, מצאנו בראשונים ב' טעמים בביאור דעת רב חנן:

א. טעם דחשיב "פרצה" (רשב"א, ריטב"א, וכן דייק הפמ"ג (שסה' א"א סק"ד) בהג"א).

ב. טעם דחשיב "מפולש" (תור"פ, שו"ת הר"ן ותור"ד).

ובדעת ר"ה התבארו ג' טעמים, דבתוס' מבו' גם טעם ד"שבקי", אמנם מכיון שלהלכה פוסקים כרב חנן, לכן לא נרחיב כאן בשיטת ר"ה.

שיטת האחרונים:

אמנם באחרונים מצאנו ג' טעמים בשיטת רב חנן דפרצה מצדו דבקעי בה רבים אוסרת:

א. המהרי"ט (שו"ת סי' צד' ד"ה אך) והתו"ש (מובא בשעה"צ ססד' סק"ח) ביארו החיסרון מטעם "שבקי". [וזה שיטה שלא מצאנו בראשונים בדעת רב חנן].

והקשו האחרונים על שיטה זו, דמקור הגמ' לחלק בין פרצה דבקעי או לא בקעי הוא ממבוי עקום לרב דתורתו כמפולש, ובמבוי עקום בכלל לא שייך סברה של שבקי, שהרי זה ב' פתחים שמשתמשים בשניהם.

ועוד הקשו מרש"י (ה.) שביאר בר' אמי ור' אסי דאם יש פס ד' טפחים אין חיסרון של שבקי, דאפילו שבקי בפועל, מ"מ הפתח הראשי

❦ הערות והוספות ❦

²² והנה במבוי מפולש זה כנגד זה, כתב החזו"א (סה' סקל"א) דלדעת האבה"ע הוא מפולש רק אם בקעי רבים, והחזו"א מוכיח דתורתו כמפולש גם אם לא בקעי רבים. וצ"ע חזו"א לשיטתו דגם פרצה מצדו פסול מטעם מפולש, מדוע בעי' דוקא דבקעי רבים. וצריך לחלק דשאני מבוי מפולש זה כנגד זה שיותר עומד לבקיעת רבים, א"נ שאני מפולש בעצמותו שיותר דומה לרה"ר מאשר פרצה מצדו דהוא רק "כ"מפולש".

כמבואר ברא"ש בשי' רש"י]. וה"ה כאן שצריך לר"ק בנוסף על העומ"ר.

ב. הנפש חיה והחזו"א נוקטים דסגי בצוה"פ בראש המבוי ועומ"ר בפרצה, כמו תיקון של כל מבוי מפולש.

והא דבמבוי עקום צריך גם לר"ק, צ"ל דסברו שזה דין מיוחד במבוי עקום [עי' חזו"א שביאר דאין במבוי עקום עומ"ר משום שדנים אותו כמבוי המתעגל, ויש בזה עוד טעמים, ואכמ"ל].

ויש לציין דגם לפי המנהג שהביא הרמ"א לתקן את כל הפרצות ע"י צוה"פ, מ"מ לענין מפולש מבואר במ"ב ובחזו"א שסגי בעומ"ר.

ג. הנפש חיה מביא בשם האבה"ע כנ"ל דמהני צוה"פ בראשו ועומ"ר בפרצה. ומוסיף עוד דאם נפרצו כמה פרצות באותו צד, כל הפרצות ניתרות בעומ"ר, ואם לאחת מהן אין עומ"ר, מהני שם תיקון לר"ק.

אמנם החזו"א חולק עליו דלא יתכן להתיר בכה"ג, דהרי הדין הוא דלא מהני לר"ק ברוח שלישיית. ואם אתה בא לדון אותו כרוח רביעיית, נמצא רחבו יותר על ארכו ואינו ניתר בל"ק.

ד. החזו"א כותב דאם תיקן את ראש המבוי בצוה"פ, מהני אפילו אם רוח הפרצה פרוץ כולו חוץ מד"ט.

וביאור דבריו, דמחדש דמחשיבים את רוח הפרצה כרוח רביעיית, ונמצא דהוה רחבו יתר על ארכו, ודינו כחצר שניתר בפס ד"ט. לכן אפילו אם כל הרוח פרוץ ונשאר רק פס ד"ט מותר.

לפי הטעם שהפסול משום פרצה:

הנה בשונה מהשיטה שטעם הפסול משום מפולש, שהתבאר דיש להתיר את הפרצה ע"י עומ"ר, לפי השיטה שהפסול משום פרצה לא שייך להתיר ע"י עומ"ר. דהרי הא דמהני עומ"ר בעלמא, היינו שע"י העומ"ר מוגדר שאין פרצה.

דוקא בכרמלית, אבל במקום המוגדר רה"י מדאורייתא אין צד לומר אתר"מ.

ויתכן לפרש עוד עפ"י הבי"א שפירש משום דאתר"מ מדרבנן. [אמנם הבי"א למד דמחמת כן חשיב "מפולש", ואנו נשתמש בדבריו כפירוש לטעם של "פרצה"].

לדינא:

הטור לומד טעם הפסול משום "פרצה" [כך דיין הנפש חיה, ממש"כ הטור שבראשו נמי פרצתו בד', ומפולש לא שייך בראשו, אלא ע"כ למד הטעם משום פרצה].

השו"ע והרמ"א סתמו בזה. ובמ"ב (סק"י) מביא את דברי הלבוש שהטעם משום פרצה, וכן סתם (סק"א) כמו הבי"מ, דס"ל טעם של "פרצה". [ולמרות שבביאוה"ל נשאר בצ"ע, נטית המ"ב שסתם כמו הטעם של פרצה].

אמנם החזו"א למד טעם הפסול משום "מפולש".

אופן תיקון הפרצה

אופן תיקון פרצת המבוי מצדו, תלוי בטעמים הנ"ל:

לפי הטעם שהפסול משום מפולש:

כל מבוי מפולש זה כנגד זה, תיקונו ע"י צוה"פ מצד אחד ועומ"ר [או לר"ק] בצד השני. אמנם כאן מצאנו בזה כמה שיטות:

א. הגר"ז (מובא בביאוה"ל שסה' ס"ב ד"ה צריך) כותב שעושה צוה"פ בראש המבוי ולר"ק בפרצה [בנוסף על העומ"ר].

וצ"ע מ"ש מכל מבוי מפולש שניתר בעומ"ר, ואילו כאן הצריך בנוסף על העומ"ר גם לר"ק. וצ"ל דמקור שיטתו הוא ממה שהגמ' דימתה את פרצה מצדו למבוי עקום, ובמבוי עקום הדין שצריך לר"ק בעקמומיתו למרות שיש עומ"ר [גם בכה"ג שתיקן את ב' ראשי המבוי בצוה"פ

ולאורה יש לתלות ענין זה בטעמי הפסול, דלפי הטעם של "מפולש" מובן שצריך שיעברו מצד לצד, אבל לפי הטעם של "פרצה" היה מקום לומר שלא צריך שיעברו מצד לצד.

אם תלוי בבקיעת בני רה"ר או בבקיעת בני המבוי:

עוד מבואר בגא"י דהרבים הבוקעים היינו בני רה"ר.

וכן כתבו לדייק בשעה"צ (שסה' סק"א) שכתב שאפילו אם בני המבוי שבקי פתחא קמא ואזלי דרך פתח זה מותר אם לא בקעי רבים, חזי' שהבקיעה של בני המבוי לא חשיב "בקעי רבים".

וכן הוא מבואר בחז"א (סי' סה' סק"א) דתליא בבני רה"ר.

וגם זה יש לתלות בטעמים דלעיל, דלפי הטעם שפסול משום "מפולש", צריך בקיעה של בני רה"ר. משא"כ לפי הטעם שפסול משום "פרצה", לכאורה יש מקום לומר דגם בקיעת בני המקום חשיב בקיעת רבים.

בכמות האנשים דמקרי רבים:

ובכמות הרבים העוברים שם, הביאנוה"ל העתיק דברי ר' ירוחם "שרבים נכנסים בו תדיר", והדברים סתומים, ולכן בכמה מקומות מחמירים בזה מספק.

אמנם בפרצת מבוי מצדו התחדש הא גופא שמוגדרת "פרצה" למרות שיש שם עומ"ר.

נמצא לטעם זה שלא מספיק תיקון צוה"פ בראש המבוי, וצריך דוקא תיקון צוה"פ בפרצה¹¹.

והקשה הבי"מ מ"ש ממבוי עקום שניתר בצוה"פ מצד אחד ולו"ק בעקמומית [והגמ' הרי מדמה ביניהם]. ותירץ דיש לחלק בין מבוי שנפרץ למבוי אחר לבין נפרץ לרה"ר או לכרמלית [והוא על דרך הסברה הנ"ל שהחמירו בפרצה מצדו דבקעי בה רבים משום שנראה כרה"ר ואתו לטלטל ברה"ר].

ועוד הקשה איך יתכן דבר כזה, שמבוי מפולש ניתר בצוה"פ מצד אחד ולו"ק בצד השני [או עומ"ר מק"ו], ואילו פרצה מצדו שאינו מפולש ממש יהיה חמור יותר וניתר רק בצוה"פ. ומתרץ דשאני מבוי המפולש שב' הצדדים הם פתחים לצאת ולבא, ושניהם מוגדרים "פתח" ולכן שפיר ניתר בלו"ק [או בעומ"ר מק"ו]. משא"כ בפרצה מצדו שמוגדר "פרצה", ואין לו"ק מתירים את הפרצה, עד כמה שלא מועיל לו"ק, גם עומ"ר לא מהני, דאין ק"ו¹².

בגדר ה"רבים" הבוקעים

אם צריך שיבקעו מצד לצד:

מבואר בגא"י שצריך בקיעה שעוברים מצד לצד, אבל אם נכנסים למבוי ויוצאים ממנו בחזרה דרך אותו פתח, לא מקרי בקעי רבים. וכן הוא מבואר בחז"א (סי' סה' סק"א).

✽ הערות והוספות ✽

¹¹ המשכנ"י הביא ראיה דלא מהני תיקון עומ"ר לפרצה, מהא דמבוי עקום צריך תיקון לו"ק לעקמומיתו למרות שיש שם עומ"ר, ק"ו דפרצה מצדו לא מהני עומ"ר. [והיינו כמו הגר"ז הנ"ל שסבר להוכיח ממבוי עקום דלא סגי בעומ"ר, אמנם הגר"ז סבר דמהני להוסיף לו"ק והחיסרון משום מפולש, ואילו המשכנ"י סבר דהחיסרון משום פרצה, ולא מהני לו"ק דאין לו"ק מתירים ברוח ג', ולכן צריך דוקא צוה"פ].

¹² צ"ע מה שייך לדון כאן על עומ"ר מדין ק"ו, הרי הק"ו נאמר ברוח רביעית. אמנם נראה כוונתו דלא מבעיא מדין "מחיצה" שלא יכול להועיל, דהתחדש בפרצה מצדו דנחשב "פרצה", אלא גם אם תאמר שהתחדש בק"ו מלו"ק דעומ"ר הוא "תיקון" שמתקן את הפרצה, מ"מ כאן לא מהני משום דבמקום שלא מועיל לו"ק לתקן, גם עומ"ר לא מתקן.

דאין תורתו כמפולש [ועי' להלן בשאלות המעשיות נפ"מ בזה].

ובגוף דברי החזו"א צ"ע, שכתב דגידודי מפקיעים שם פרצה מצדו, והרי החזו"א ס"ל דפרצה מצדו הוא פסול של מפולש, ויל"ע מ"ש ממבוי המפולש זה כנגד זה דחשיב מפולש אפילו אם יש גידודי. וצ"ל דמבוי שנראה מפולש בעצמותו גרע טפי מאשר פרצה מצדו שרק נידון כ"מפולש.

דין חצר דבקעי בה רבים

יל"ד מה הדין פרצה דבקעי בה רבים בחצר. ולמעשה נקטו המ"ב (שסה' סק"י) והחזו"א (סה' סק"א וסק"ס) דבחצר לא משגחינן בבקעי רבים ופרצתה בעשר.

ואכתי יל"ד לדידן שמחמירים במבואות שלנו לדונם כחצירות [ולכן לא מתירים בל"ק], אם גם לענין זה נדון כחצר ששיעור פרצתה בעשר אפילו אם בקעי רבים.

וכ' המ"ב להחמיר בזה, אמנם החזו"א כותב שיש להקל בזה בשעת הדחק.

דין מבוי המפולש שיש לו גידודי, ולא בקעי רבים

החזו"א כותב דבב' פרצות זה כנגד זה, אפילו אם יש שם גידודי תורתו כמפולש, [ואפילו אם לא בקעי שם רבים כמבואר בדבריו סה' סק"א].

והנה דבריו לא ברירי, דנראה שסותר את עצמו בזה, ובשונה הלכות נשאר בצ"ע. אמנם בתיקון מבואות (פ"ג) כתב ליישב דאם הוא מפולש למקום שלא ראוי להליכה כגון נהר, בזה כתב דמהני הגידודי ולא נחשב מפולש, אבל במפולש למקום הראוי להליכה, בזה כתב דהוי מפולש אפילו יש שם גידודי.

ולכאורה נראה פשוט דהחזו"א דיבר דוקא בכה"ג שניכר פילושו, אבל בכה"ג שיש דבר החוצץ בין ב' הפרצות [כגון שעומד בית ביניהם] לא החמיר להחשיבו כמפולש.

ועוד נראה מסברה דמה שהחמיר אפילו אם לא בקעי רבים, היינו דוקא במקום שיכולים לבא לידי בקיעה מצד לצד, אבל במקום שאף פעם לא יבאו לבקוע מצד לצד, י"ל דבזה מודה החזו"א

שאלות מעשיות

שהיה להם על הבי"מ ודעימי' לא חששו לדבריו]. אמנם השלישי סבר מכיון שהבי"מ ודעימי' ס"ל דהפסול משום פרצה וצריך דוקא צוה"פ בפרצה, א"כ לכתחילה ודאי שיש לתקן כל פרצה בצוה"פ.

ואכן כך התקבל לנהוג לכתחילה, לתקן כל פרצה בצוה"פ. אמנם כשזה קורה סמוך לשבת ואין זמן לתקן שם צוה"פ, סומכים על עומ"ר [כמו הטעם של מפולש].

ובנוסף לפעמים נכון לתקן גם פרצה שלא בקעי בה רבים ע"י צוה"פ, למרות שמבחינה הלכתית הדבר ברור שאפשר לסמוך על עומ"ר, אמנם מכיון שהחזו"א מחמיר במפולש זה כנגד זה

א. לפני כחמש עשרה שנה נערך ויכוח בין רבני העירובים השכונתיים בכולל חזו"א, בעירוב שיש צוה"פ בראש הרשות ופרצה דבקעי בה רבים מצדו. אחד טען דסגי בעומ"ר, השני טען דדוקא אם זו רק פרצה אחת, אבל אם יש שם ב' פרצות צריך באחת מהן תיקון צוה"פ, והשלישי טען שלכתחילה יש לתקן כל פרצה בצוה"פ.

ושורש הויכוח הוא המח' אם פסול פרצה דבקעי בה רבים הוא משום מפולש או משום פרצה. הראשון צידד כמו החזו"א שזה פסול של מפולש, ולכן סגי בעומ"ר [מאחר וראש הרשות מתוקן בצוה"פ], וגם השני סבר כן, אלא שביותר מפרצה אחת חשש למבוי העשוי כמין ח', [ומכח קושיות

שיעורים בעירובין

מה

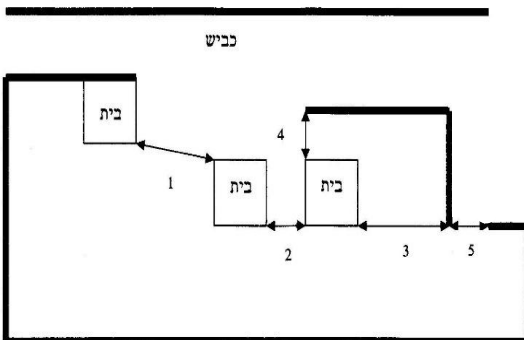
ובחז"א דפרצה שבקעי בה וחוזרים דרך אותה פרצה לא חשיב בקיעה, וגם דבקיעה של בני המקום [בצד הדרומי] לא חשיב בקיעה, וא"כ הוי פרצה שלא בקעי בה רבים, וסגי בעומ"ר.

אבל אכתי היה מקום לדון מצד החז"א דבמפולש זה כנגד זה תורתו כמפולש אפילו אם לא בקעי רבים. אמנם יש מקום לחלק דכזה פילוש שאף פעם לא משמש לעבור מצד לצד, מודה החז"א דלא חשיב מפולש. וא"כ יש מקום לסמוך בזה על עומ"ר.

ד. בעירוב הסמוך לקצה רחוב לנדא [ב"ב], התברר שילדי תשב"ר מקצרים את דרכם לרחוב הירש דרך רחוב חז"א, ופרצו פרצה בגדר [מעל ג"ט גובה] ועוברים דרך שם, ויש שם עומ"ר. ויל"ד אם צריך תיקון.

והנידון בזה הוא מה הדין בקיעת רבים במקום דאיכא גידודי, והבאנו בזה דהב"ח [בש"י הטור והשו"ע] ס"ל דחשיב פרצה דבקעי בה רבים, וכן נראה מסתימת המ"ב. ומאיך הפמ"ג מדייק במ"א דלא חשיב בקעי, [וכן יתכן שיש מקום לדייק בחז"א]. ולכן לכתחילה ודאי שיש לתקן את המקום בצוה"פ, אמנם בדיעבד יתכן שאפשר להקל בזה.

ה. בשרטוט דלהלן [מתחם כפר זיתים], יל"ד באיזה אופן ניתן לתקן את המתחם תוך שימוש במינימום תיקונים:

פרצה 1, 3 הם פרצות יותר מי'.

אפילו אם לא בקעי רבים, לכן מבחינה מעשית אם יתכן שתוצר עוד פרצה כנגדה, יש לחשוש שהבודקים לא ישימו לב שיש כאן בעיה של פרצה זה כנגד זה, ולכן מן הראוי להקדים ולתקן את הפרצה בצוה"פ.

ב. בעשית העירוב של פרדס כץ רצו לצרף לעירוב חצר שנמצאת ברחוב מנחם בגין שהיתה מוקפת בגדר מג' צדדיה וברוח רביעית [צפון] היא פרוצה לעירוב. בבדיקה של החצר התברר שברוח מערבית יש מקום שהמים חדרו תחת המחיצה ויצרו מחיצה תלויה [מעל ג"ט] ברוח של יותר מד"ט, וברוח מזרחית נמצא מקום בגדר שלא היה גבוה י"ט במשך יותר מד"ט, ובשניהם היה עומ"ר.

והנה שם בב' הפרצות לא בקעי רבים, [וגם יש גידודי בצד מזרח], ולכאורה לא היה מקום לפסול. אמנם לש"י החז"א דבמפולש זה כנגד זה תורתו כמפולש אפילו אם לא בקעי רבים ואפילו יש שם גידודי, א"כ יש מקום להחמיר בזה.

אלא דכבר הבאנו שהחז"א סותר את עצמו, ובתיקון מבואות כתב לחלק שאם הוא מפולש למקום שאינו ראוי להליכה כגון נהר, אין בזה דין מפולש. וא"כ כאן שהמקום לא ראוי להליכה, לכאורה דמי לנהר דלא חשיב מפולש.

ועוד סיבה להקל בזה, דנראה שכל מה שכתב החז"א להחמיר במפולש זה כנגד זה, היינו דוקא בניכר פילוש, אמנם כאן מדובר שהיה בית בין ב' הפרצות, מודה בזה החז"א דלא חשיב מפולש.

ג. בבנית העירוב העירוני של אלעד, התברר שיש פרצה בצד הצפוני של הגדר הבטחונית המשמש לשב"חים וגונבי מתכות [ושמו שם בטונדות שלא יוכלו לעבור שם רכבים], ובצד הדרומי יש פרצה המשמשת לברסלברים לרדת לטבול במעיין שנמצא מחוץ לעיר, ומדובר שלא היו בתים בין ב' הפרצות, ובב' הפרצות היה עומ"ר.

והנה יש לדון בזה עפ"י מה שהתבאר בגאוי

פרצה 2, 4, 5 הם פרצות פחות מי'.

א' וב' הוא פחות מי'. ואכמ"ל בטעם ההיתר.

וגם כאן פרצה 4 [שהיא פחות מי'] היא ממש

כמו בצירור של הרא"ש [ראה את הדמיון בצירורים]. וע"י היתר זה, הותר כל המתחם עד מקום הפרצה 4.

ובענין אחר יש להתיר את פרצה 4, והוא ע"י

עומ"ר של הבית שבצד פנים, כזה, דא"א לעשות עומ"ר ע"י מחיצת הבית שכלפי חוץ המתחם, אלא רק ע"י מחיצת הבית שכלפי פנים]. ולפי"ז לא הותר המתחם עד פרצה 4 אלא עד לפני הבית.

ולמרות שפרצה מצדו סמוך לראש המבוי לא ניתרת בעומ"ר, כאן שפיר יש להתיר, וכדלהלן:

שי' החזו"א (סה' סקנ"ה) דחיסרון פרצה מצידו כלפי ראשו הוא דבטל תורת פתח ותורת ל"ק מהפתח הראשון, ולכן אם הפתח הראשי מתוקן ע"י צוה"פ או עומ"ר שלא מתבטלים אין שום חיסרון של פרצה מצדו כלפי ראשו. וגם כאן פתח 1 ניתר בצוה"פ ופתח 5 ניתר בעומ"ר, ולא שייך חיסרון של פרצה מצידו סמוך לראש המבוי, ושפיר ניתרת פרצה 4 ע"י עומ"ר.

וגם לפי הביאווה"ל (שסה' ס"א ד"ה אסור) שמסתפק אם מועיל צוה"פ בראש המבוי. מ"מ כאן נראה פשוט דאין חיסרון בפרצה 4, והוא דאם נגדיר שפרצה 1 הוא הפתח העיקרי של המתחם [כגון שרוב הבקיעה דרך שם, או שהצוה"פ מגדירה אותו כפתח עיקרי], נמצא שפרצה 4 בכלל לא הוי פרצה סמוך לראש המבוי, אלא פרצה רגילה שלא בקעי בה רבים, דניתרת ע"י עומ"ר.

וגם אם נימא שא"א להתיחס רק לפתח אחד כפתח עיקרי, וגם פרצה 5 הוי פתח עיקרי, מ"מ אין כאן חיסרון של פרצה מצידו כלפי ראשו, משום דכבר התבאר שהצד של המ"ב דלא מהני

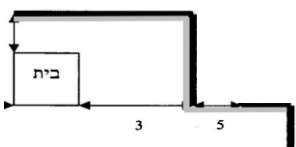
בפרצה 1, 5 בקעי רבים, ובשאר פרצות לא בקעי.

והפתרון הוא שמשפיק לתקן צוה"פ לפרצה 1 כדי להכשיר את כל המתחם, והביאור כדלהלן:

פרצה 1 ניתרת ע"י צוה"פ.

פרצה 2 ניתרת ע"י עומ"ר [של ב' הבתים].

פרצה 5 ג"כ ניתרת בעומ"ר, עפ"י החזו"א [לגבי דין חצר קטנה שנפרצה לגדולה] דהעומ"ר מתעקם וממשיך בכותל שלמעלה, כזה.

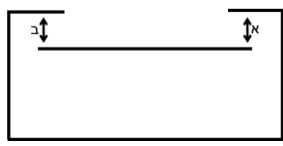
והנה גם לפרצה 4 יש עומ"ר [כפי שיתבאר להלן, וזה ממילא סותם גם את פרצה 3], אמנם יש לשים לב, דלמרות שנראה שכל הפרצות הן ברוח רביעית, אין זה נכון, דפרצה 4 אינה פונה לכיוון רוח רביעית, אלא לכיוון רוח שלישית, וחשיב פרצה מהצד. ומעתה יש כאן חיסרון של פרצה מצידו סמוך לראש המבוי שלא ניתרת בעומ"ר [דלמרות שהחצר חוזר לכיוון אחור, וקשה לראות איך זה כפרצה מצדו סמוך לראשו, אמנם

יש לצירר את זה כאילו הכל היה למטה, כזה, שרואים בבירור שזה פרצה מצידו כלפי ראשו].

והנה יש פתרון להתיר את פרצה 4 עפ"י הרא"ש (פרק ב') והחזו"א דס"ל דמבוי שיש לו ג' מחיצות שלימות, וברוח רביעית יש מחיצות קטנות מב' הצדדים ופרצה יותר מי' באמצע, דניתר ע"י

שיעמיד מחיצה כנגד הפרצה בריחוק פחות מי', כזה [שהפרצה בראש היא יותר

מי', והמרחק בין המחיצה שבפנים לפרצה (אות

שיעורים בעירובין

מז

וחסר תיקון לראש המבוי. אמנם כאן לא שייך כלל חיסרון זה, דמכיון שהפרצה היא מאחורי הפתח, לא שייך לראות את המתחם מתקצר באופן שתיקון הפתח ישאר מחוץ למתחם. ודו"ק.

תיקון צוה"פ לראש המבוי הוא משום שלמד כמו הריטב"א דהחיסרון של פרצה מצידו כלפי ראשו הוא שרואים את המבוי מסתיים שם בפרצה, ונמצא הפתח שבראש המבוי מחוץ למבוי, והתיקון שלו הוא ג"כ מחוץ למבוי,

בדין פריצה בקרן זוית

א. הגא"י והמ"ב מבארים דמה שפרצה בעלמא מותרת הוא משום שמחשיבים אותה כפתח, אבל פרצה בקר"ז דלא עבדי אינשי הכי א"א להחשיבה פתח, אלא הוה פרצה ולכן פוסלת.

ומבואר בדבריהם דאין חיסרון בעומ"ר, אלא לעולם יש כאן עומ"ר [באלכסון] ומ"מ הפרצה אוסרת משום דפרצה בקר"ז יש לה שם פרצה, כמו פרצה יותר מ' הפוסלת למרות שיש שם עומ"ר.

ב. החזו"א בספר (עב' סק"א) מבאר דכל פרצה ניתרת בעומ"ר, אבל כאן אין עומ"ר כיון שאין כותל כנגד כותל מזרח בצד דרום [וכן לכותל דרום בצד מזרח], וא"א לעשות עומ"ר לאויר.

ומה שהגמ' ביארה טעם משום דפרצה בקר"ז לא עבדי אינשי, היינו משום דאילו עבדי אינשי אז באמת היינו אומרים עומ"ר באלכסון, וכל מה שנחשב כאן שאין עומ"ר, היינו משום דלא עבדי אינשי פתח באלכסון וממילא מתיחסים למבוי ביור.

והיינו בשונה מהגא"י והמ"ב שלמדו שיש עומ"ר ומ"מ פסול משום "פרצה", החזו"א לומד שהחיסרון הוא שבאמת אין כאן עומ"ר.

ויל"ע לפי החזו"א שכל החיסרון הוא דא"א לומר בזה עומ"ר, מ"ט לא מהני לחי וקורה כמו שמועיל לכל פתחי המבוי. וצ"ל דחכמים תיקנו לחי וקורה להתיר מי שעומד בתוך ג' מחיצות, אבל כאן כיון שמי שעומד סמוך לפתח אינו בתוך ג' מחיצות, לא מהני ליה תיקון לו"ק. ודוקא עומ"ר מהני משום דחשיב סתימה אמיתית וכאילו כל השטח מוקף מחיצות.

ג. אמנם החזו"א במכתבים כתב בענין אחר, דאין זה חיסרון שאין הדרך לעשות פתח בקרן זוית ולכן לא רואים את העומ"ר באלכסון, אלא זה

איתא בגמ' (ו.) דפרצה ד"ט בקרן זוית פוסלת "דפתחא בקרן זוית לא עבדי אינשי". ונחלקו הראשונים בביאור הציור של פרצה בקרן זוית:

מח' הראשונים בביאור הציור של פרצה בקר"ז

א. רש"י (צד: ד"ה כגון) מפרש "פריצה אחת שתופסת בב' רוחותיה". והיינו שהפרצה עצמה בצורה של זוית.

וביאר החזו"א (עב' סק"א) דהיינו שהפרצה אוכלת בב' רוחות המבוי [כגון מזרח ודרום], ואין נפ"מ כמה היא אוכלת, כל שאין כותל מזרח מגיע כנגד כותל דרום הרי זה פרצה בקרן זוית.

עוד כותב החזו"א דמודדים את הפרצה באלכסון, אבל אם בצורה ישרה [כשמשיכים את רוח מזרח ורוח דרום] יש יותר מד' טפחים ובאלכסון יש פחות, אין זו פרצה בקרן זוית.

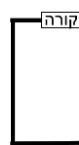
ועיין מש"כ הראשונים לבאר מ"ט אין חיסרון של רב אמי ורב אסי שפרצה מצידו כלפי ראשו פוסלת בג"ט.

ב. מאידך הר"ף והרמב"ם מפרשים דאינו אוכל בב' רוחות, אלא הוא פתוח מצדי המבוי בסוף הדופן, סמוך לראש המבוי. והיינו שאין הפתח בצורה של זוית, אלא הפתח ממוקם בזוית של המבוי.

ומכיון שלהלכה נוקטים לעיקר את שי' רש"י, לכן נעסוק כאן בשיטתו.

בטעם הפסול של פרצה בקר"ז

בטעם הפסול של פרצה בקר"ז, מצאנו ג' מהלכים:

העומ"ר סותם באלכסון לגדור את הרוח הרביעית.

רשות עגולה

ברשות עגולה, ודאי שהדרך הוא לעשות שם פתחים, ושפיר הוי פתחא דעבדי אינשי, ולכן פשוט דלפי הגא"י והמ"ב אין שום חיסרון לפרצה ברשות עגולה.

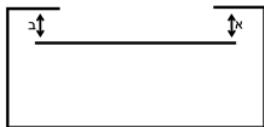
והחז"א במכתבים כותב דכל פרצה ד"ט במחיצה עגולה הוי פרצה בקר"ז, וא"ש לשיטתו דכל שאין הכרח לראות את הפרצה כברוח אחת דנימא שהעומ"ר סותם באלכסון, הרי אנו רואים את העומ"ר ממשיך ביושר, וז"ל "שאין מי שיחייב לראות את העומדים כמתעגלים זה כנגד זה".

אמנם לפי החז"א בספר היה נראה בחשבון דמכיון שהדרך לעשות פתח ברשות עגולה, שפיר חשיב דעבדי אינשי הכי, וממילא נימא עומ"ר באלכסון. אבל למעשה גם בספר כתב (קיא' סק"ד) דכל פרצה ד"ט ברשות עגולה פסולת, וצ"ע בטעם הדבר. [וכבר העיר כן בחו"ב].

דפנות שלא מכוונים זה כנגד זה

דבר מאד מצוי הוא שתהיה פרצה באמצע מחיצה, והדפנות מב' צדדי הפרצה לא מכוונים זה כנגד זה.

והנה אם הדפנות בולטים ונפגשים אחד מול השני כזה, _____ שפיר יש להכשיר עפ"י הרא"ש (פ"ב) שכתב דמבוי שיש לו ג' מחיצות שלימות, וברוח רביעית יש מחיצות קטנות מב' הצדדים ופרצה יותר מ' באמצע,

דניתר ע"י שיעמיד מחיצה כנגד הפרצה בריחוק פחות מ', כזה [שהמרחק בין המחיצה שבפנים לפרצה (אות א' וב') הוא פחות מ'].

חיסרון בגוף העומ"ר דכל עומ"ר ממשיך ביושר "אלא שאנו רוצים לשום פנינו נגד הזוית ולחשוב עומד מרובה מן הצדדין, ולזה אמרינן פרצה בקר"ז לא עבדי אינשי ר"ל כל המשך הכותל קובע את הקו שלו ביושר, ואין ענין סתימת פרצה בב' כתלים שהמשכן לרוחות נפרדות ולא זהו הפתח בטבעו".

והיינו דבספר מבואר שיש חיסרון בפתח, ומחמת כן לא אמרי' עומ"ר באלכסון. משא"כ במכתבים נראה דלא כל קשר לריעותא בפתח, כל זמן שאין הכרח לראות את העומ"ר ממשיך באלכסון, אז דינו שממשיך ביושר.

פרצה ברוח רביעית וכותלי הפתח באלכסון

והנה החז"א בספר (עב' סק"ה) כתב דמבוי כזה אין בו חיסרון של פרצה בקר"ז. והוא לשיטתו דעד כמה דעבדי אינשי הכי, אז רואים את העומ"ר שסותם באלכסון.

וכמ"כ לפי הגא"י והמ"ב פשוט דמהני, דבכה"ג דעבדי אינשי אין זה מוגדר פרצה אלא פתח, וממילא מהני ליה עומ"ר.

אמנם לחז"א במכתבים היה נראה דבכה"ג אסור, דהרי גם אם עבדי אינשי, עדיין אין זה מכריח לראות את העומ"ר באלכסון והרי הוא ממשיך ביושר, ואין כאן עומ"ר.

אבל נראה לומר דלעולם גם החז"א במכתבים מודה לדין זה, דכל מה שכתב שאין הכרח לראות את העומד מרובה ממשיך באלכסון, היינו בפרצה בקר"ז שאוכלת בב' רוחות, דצורת המבוי היא ביושר וכן טבע העומ"ר להמשיך ביושר, ואין מה שיכריח אותנו לראות את הפרצה כברוח אחת. משא"כ כאן שלא אוכל בב' רוחות וכל הפרצה היא ברוח רביעית, והחיסרון הוא רק שכותלי הפתח הם באלכסון, בזה צורת המבוי מכריחה לראות את

וגם לפי החז"א בספר יל"ד דפתח בקר"ז הוא ריעותא לענין עומ"ר דלא אמרי' שהעומ"ר סותם באלכסון, אבל כאן שהפ"ת מוכן לסתום, מדוע דלא נימא פתי"ס.

אמנם לפי הגא"י והמ"ב, שקר"ז הוא חיסרון ב"פתח", א"ש דברי התוס'. ולכאורה הוא הכרח כשי' הגא"י והמ"ב.

בענין אם פרצה בקר"ז פוסל מדאורייתא

יל"ד אם פסול פרצה בקר"ז הוא פסול מדאורייתא [ונמצא שמתו שפרוץ בד' פינות כזה לא הוי רה"י מדאורייתא, למרות שיש כאן ד' מחיצות], או שהוא פסול מדרבנן. ונפ"מ בזה לחולה או בספיקות באופנים מסוימים.

א. החז"א (עב' סק"א) כותב שהוא פסול דאורייתא. וחמיר טפי מפרצה י' דס"ל לחז"א שהוא פסול דרבנן.

ב. הפמ"ג (א"א תרל' סק"ז) פליג בתרתי וסובר דפרצה בקר"ז הוא דרבנן ופרצה יותר מ' הוא דאורייתא.

ג. המנחת יצחק (ח"ח סי' לב') כותב שהוא מח', דלבי"א פרצה יותר מ' דרבנן ופרצה בקר"ז דאורייתא, ואילו למשכנ"י פרצה יותר מ' דאורייתא ופרצה בקר"ז דרבנן.

תיקון הפרצה ע"י צוה"פ

תוס' (ד"ה פתחא) כותבים דאם עשה את הפרצה כעין פתח הוי שפיר פתח. וכתב הרשב"א דסגי לזה צוה"פ.

וביאר הגא"י הא דמהני צוה"פ, דכמו שמהני צוה"פ לפרצה יותר מ', ה"ה דמהני לפרצה בקר"ז. והיינו לשיטתו שלמד דפסול פרצה בקר"ז הוא פסול של "פרצה", דומיא דפרצה יותר מ'.

מאידך, שי' הר"ף והרמב"ם דלא מהני צוה"פ לפרצה בקר"ז. והביאור בדבריהם הוא דהא

אבל באופן שאין הדפנות נפגשים אחד מול השני כזה, _____ לפי החז"א במכתבים פשוט לפסול, דאין כאן עומ"ר. אמנם לפי החז"א בספר, וכמ"כ לפי הגא"י והמ"ב יל"ע אם בכה"ג עבידי אינשי או לא. ומאד קשה להכריע בזה.

נעיצת קנה בסוף הזוית

עד כה מצאנו שהמ"ב והגא"י מקילים ביחס לחז"א. אמנם נראה שיש בזה גם חומרא, וכדלהלן:

החז"א (עב' סק"ב) כותב דאם נעץ _____ קנה כל שהוא בסוף הזוית כזה, אין חיסרון של פרצה בקר"ז, משום דהקנה הוי עומד כנגד הדפנות, ושפיר אמרי' עומ"ר. [ואין חיסרון של אתי אורא ומבטל לקנה, משום דהוא אור שמחוץ לרשות, עי"ש].

אמנם לפי הגא"י והמ"ב שהחיסרון הוא דפתח בקר"ז אינו צורת פתח וממילא מוגדר פרצה, א"כ היה נראה שאין בכח קנה כל שהוא לשנות את מבנה הפתח, ועדיין נראה פתח בקר"ז דחשיב פרצה. [ורק באופן שהקנה יראה כמו שאר המחיצות, אז יל"ד שזה כן משנה את מבנה הפתח דנראה כב' פתחים ישרים]. ונמצא בזה דהגא"י והמ"ב לחומרא.

פי תקרה בקרן זוית

תוס' צד: (ד"ה וקיריו) כותבים דלא אמרי' פ"ת בקר"ז, ופירש הרא"ש (מובא בשעה"צ שסא' סק"ז) דשיטת תוס' דפי תקרה עושה דין של פתח לחלל שלמטה [דלא כרש"י שפ"ת סותם ע"י גוד אחית], וממילא פתחא בקר"ז לא עבדי אינשי, ולכן לא אמרי' פ"ת בקר"ז.

והנה לפי החז"א במכתב שאין שום ריעותא ב"פתח", אלא זה ריעותא בעומ"ר, א"כ כאן שלא בא להתיר מכח עומ"ר אלא מדין פ"ת, מ"ט לא אמרי' פ"ת בקר"ז.

שפרצת קר"ז בחצר פוסלת בג"ט, דתיקונו הוא ע"י שימעט את המבוי מג"ט או שיעמיד שם ב' לחיים. וצ"ע דעד כמה שהתבאר בדפחות מד"ט עבדי אינשי פתחא גם בקר"ז ואמרי' עומ"ר, מדוע בעי' ב' לחיים, שיועיל מדין עומ"ר.

ונראה ברשב"א שחולק על המושג עומ"ר באלכסון [כמו החזו"א במכתבים], והא דפרצה פחות מד"ט במבוי לא פוסלת, היינו מדינא דרב אחלאי, דלמרות שסמוך לפתח אין ג' מחיצות, מ"מ אמרי' דמקום זה נטפל לרשות בו הוא נמצא, והרי לרשות יש ג' מחיצות, ושפיר ניתר מקום זה גם בלי עומ"ר כדינא דרב אחלאי.

והא דהצריך הרשב"א תיקון ב' לחיים לפרצה פחות מד"ט בחצר, היינו לשיטתו (יג. ד"ה איכא בינייהו) דקיי"ל כרב אחלאי במבוי ולא בחצר, ולכן בחצר צריך תיקון [ומהני תיקון ב' לחיים, דס"ל דמסתכלים על המקום הסמוך לפתח כאילו נטפל לרשות ויש לו ג' מחיצות].

תיקון פרצה בקר"ז למעשה

למעשה, מכיון שפרצת קר"ז היא פרצה חמורה מאד, משתדלים להחמיר את כל השיטות, ולכן במקום דבקעי רבים מתקנים ע"י צוה"פ.

ובמקום דלא בקעי רבים מתקנים שיהיה שם עומ"ר, והיינו ע"י שמניחים איזה קרש מול המחיצה השניה באופן שהמחיצה ודאי תפגש באותו דופן, כזה, וממילא שפיר הוי עומ"ר¹¹.

אופן מדידת הקר"ז

לגבי דין של מבוי שצדו אחד ארוך וצדו אחד צר, כתב המ"ב דמודדים לפי הנראה לעינינו,

דמהני צוה"פ היינו מדין פתח, ורק מקום שמוגדר פתח מעיקר הדין [ורק מדרבנן הצריכו סתימה] מהני ליה צוה"פ, אבל מקום שמוגדר פרצה [כמו פרצה בקר"ז], לא מהני ליה תיקון צוה"פ.

ובחזו"א היה מקום להתוכח שלא יועיל צוה"פ, ומ"מ למעשה נהוג לתקן פרצה בקר"ז ע"י צוה"פ.

דין פרצה בקר"ז בחצר

א. הרשב"א (עבוה"ק ש"א סי' יג' סקע"ז) כותב דחצר יותר חמור, ופרצה בקר"ז פוסלת בג"ט.

ב. הפמ"ג (א"א שסא' סק"ד) כותב דחצר יותר קל, ופרצה בקר"ז פוסלת רק בשיעור אמה.

ג. החזו"א (עב' סק"ב) נוקט שאין לחלק בין מבוי לחצר לענין זה.

דין פרצה פחות מד"ט

מבואר בגמ' דפרצה בקר"ז פוסלת רק בד"ט, אמנם בין ג"ט לד"ט לא פוסלת. ואין לפרש הטעם דלא פוסל משום דקיי"ל כרב אחלאי דפתח פחות מד"ט לא צריך תיקון, דזה דוקא למי שעומד בתוך ג' מחיצות, אבל כאן שמי שעומד סמוך לפתח אין לו ג' מחיצות, צריך תיקון גם בפחות מד"ט.

ומבארים דפתח ג"ט בקר"ז כן עבדי אינשי, ולכן אין חיסרון לפי הגאון והמ"ב, וכן לפי החזו"א בספר, משום דאמרי' עומ"ר.

אמנם לפי החזו"א במכתבים צ"ע מדוע פרצה ג"ט לא פוסלת, הרי לא אמרי' עומ"ר באלכסון לסתום את הפרצה.

וכמו"כ יש לתמוה ברשב"א (שם) שכתב לשיטתו

❦ הערות והוספות ❦

¹¹ וזה תיקון נוח, דעפ"י רוב הפרצות האלו הן תוצאה מכך שאנשים רוצים לקצר דרך ופורצים במחיצות, ולא מפריעי להם שישמו קרש בצד, העיקר שיהיה להם מעבר.

והחזו"א חולק דנמדד לפי מדידה מדויקת.

ומ"מ כאן, גם החזו"א כותב שצריך שיהיה נראה לעיניים. וההבנה בזה דאם לא נראה לעיניים שפיר עבדי אינשי.

וטעם זה מתאים לפי הגא"י והמ"ב, וכמו"כ לפי

החזו"א בספר. אבל לפי החזו"א במכתבים שאין פה נושא של עבדי אינשי, נראה דצריך דוקא מדידה מדויקת.

ומ"מ גם לפי הצד דמודדים לפי הנראה לעיניים, זה מאד קשה להבחין מה נקרא נראה לעיניים.

חלק ג'

צורת הפתח

דין צוה"פ המופלגת מהכותל ג"ט

תוס' במבוי הרחב טו' אמה ועשה פס ג' אמות שצריך קורה להתיר את הפתח.

שיטות האחרונים בלחי וצוה"פ המופלגים מהכותל

א. שיטת הבכור שור:

הבכור שור (ערובין יא.) נוקט בדעת תוס' דגם צוה"פ המופלגת מהכותל פסולה, כמו לחי. והטעם משום שהוא מחיצה שהגדיים בוקעים בה.

וכן נוקט בדעת ריו"נ דס"ל כמו תוס' (כדבריו י, ומש"כ טעם של אתי אורא, היינו בשי' ר' יוסי).

אמנם הריא"ז נקט טעם פסול לחי המופלג משום אתי אורא, וזה לא שייך בצוה"פ דלא אמרי' ביה אתי אורא.

ולדינא נקט כמו תוס' וריו"נ דגם בצוה"פ פסול משום דהוה מחיצה שהגדיים בוקעים בה. ולפי"ז לא מהני אפילו אם הלחי רחב מהאור.

וכפשוטו אין מקום לחלק בין מופלג מב' רוחות או מצד אחד, דגם בצד אחד יש חיסרון של גדיים בוקעים. אמנם הבית אפרים (סי' כח) נקט בשי' הבכור שור דדוקא במופלג מב' רוחות פסול, אבל במופלג מרוח אחת כשר.

- הניח קנה גבוה ג"ט ברווח שבין הצוה"פ לכותל: לפי הבכור"ש שהפסול משום דהוה מחיצה שהגדיים בוקעים בה, יל"ד אם מהני להניח קנה בין הצוה"פ לכותל באופן שבין הקנה ללחי מצד אחד ולכותל מצד שני לא ישאר מעבר

תוס' (יא. ד"ה איפכא) כותבים ג' נפ"מ שבין לחי לצוה"פ, ולא הזכירו עוד נפ"מ שלחי המופלג פסול וצוה"פ המופלגת כשרה. ונחלקו האחרונים אם אפשר לדייק מדברי התוס' דצוה"פ המופלגת כשרה, או שא"א לדייק.

ויש להקדים דין לחי המופלג מהכותל, ואחרי שיתבאר דינו וטעמו, יל"ד אם זה שייך גם בצוה"פ, וכדלהלן.

דין לחי המופלג מהכותל ג"ט

גמ' דף יד: "אמר רבא עשה לחי למבוי והגביהו מן הקרקע שלשה או שהפליגו מן הכותל שלשה לא עשה ולא כלום". אמנם לא מבואר מ"ט לחי המופלג מהכותל פסול.

א. תוס' (י: ד"ה ועושה) כתבו לגבי מבוי הרחב טו' אמה, דהגמ' אמרה שיעשה פס ג' אמות במרחק ב' אמות מהכותל, דהפרצה של ב' אמות ניתרת בעומ"ר, אבל הפתח י' לא ניתר ע"י הפס ג' אמות משום שהוא לחי המופלג מהכותל, וצריך לחי אחר להתירו. ולא ביאר טעם הפסול.

ב. אמנם השלטי גבורים בשם הריא"ז כותב דאם הלחי רחב יותר מג' והרחיקו מהכותל ג"ט, כשר, משום שהוא עומ"ר. והיינו דחולק על תוס' דבציור של פס ג' אמות המופלג ב' אמות מהכותל, שפיר משמש כלחי. ומבו' בדבריו שסיבת הפסול של לחי המופלג הוא משום אתי אורא.

ג. ובדברי ר' יהונתן יש סתירה, דבדף יא: כתב טעם של אתי אורא, ומאיך בדף י: כתב כמו

רוחות, ואין בזה פסול כשהלחיים רחבים מהאוויר, וכדלהלן.

האב"נ מפרש דכל לחי מועיל מכח צירוף כותלי המבוי שבצידו, דמכיון שהלחי מחובר לכותל אורך המבוי [וכל מבוי ארכו יתר על רחבו], נמצא שיש כאן עומ"ר הסותם את הרוח הרביעית¹². וזה טעם הפסול של לחי המופלג, שאין לו את כח צירוף כותלי המבוי, דאין לו כח לסתם לבד.

ומה שנחלקו הראשונים הוא דר"נ והרי"א¹³ סברו דאם הלחי רחב מהאוויר שבין הלחי לכותל, הרי הוא נחשב כסתום מדין עומ"ר, ושפיר חשיב לחי המחובר לכותל המבוי דמהני. ותוס' חלקו דגם אם אותו אויר נותר מדין עומ"ר, מ"מ אכתי חשיב לחי המופלג מהכותל ולא מהני.

ומעתה כותב דצוה"פ המופלגת מב' רוחות פסולה לכו"ע, משום דאין מה שיתיר את האוויר שבין הצוה"פ לכותל, דצוה"פ לא עושה עומ"ר [לא מטעם הגאון שצוה"פ היא מחיצה רק במקומה, אלא משום דמצינו רק "עומד" מרובה על הפרוץ, ולא "פתח" מרובה]. וא"ת שהאוויר יסתם מדין לחי [שהלחי של הצוה"פ ישמש כלחי לסתום את האוויר], מכיון שמב' הרוחות הוא לחי המופלג מהכותל אין בכחו לפעול.

אמנם בכה"ג שהצוה"פ מופלגת רק מצד אחד, כשר, משום דהלחי הסמוך לכותל מהני מדין לחי לסתום אם האוויר שבצד השני של הצוה"פ [ואפילו אם כל הרוח יותר מי' אמות (דבעלמא לא מהני לחי), שפיר מהני מכיון שכל הרחוב נותר בצוה"פ והלחי נצרך רק לג"ט, ולא אכפ"ל שהוא רחוק בצד השני של הפתח].

עוד כתב דאנה"נ אם הלחי של הצוה"פ רחב יותר

ג"ט לגדיים. ויסוד הספק הוא, אם פסול של גדיים בוקעים הוא סימן או סיבה. ונחלקו בזה האחרונים:

האב"נ (סי' רפו') כתב דמהני להניח שם קנה, והיינו דסבר שזה "סיבה". מאידך בחזו"א (עט' סק"א) מב' שזה "סימן", ולפי"ז לא יועיל להניח שם קנה.

ב. שיטת הגאון:

הגאון (יא. ד"ה איפכא) נוקט בדעת תוס' כמו הבכ"ש דצוה"פ המופלגת פסולה. אמנם מפרש טעם הפסול משום פרצה.

והצוה"פ עצמה לא יכולה לתקן את הפרצה מדין עומ"ר, משום דצוה"פ הוה מחיצה למקומה, ואין בכחה לפעול עומ"ר לסתום מחוצה לה. וכמ"כ א"א לדון את הלחי של הצוה"פ שיועיל מדין לחי לפרצה, או בלחי רחב שיועיל מדין עומ"ר לסתום את הפרצה, משום דגם הלחי של הצוה"פ הוא כמו הצוה"פ שמועיל רק למקומו לגדור את הפתח כלפי פנים, ולא כלפי חוץ הצוה"פ.

ויש לציין דלפי דבריו הוא פסול אפילו אם מופלגת רק מצד אחד.

אמנם בדעת ר"נ נקט שחולק על תוס' וס"ל דצוה"פ המופלגת כשרה, דטעם פסול לחי משום אתי אוריא, וזה לא שייך בצוה"פ (ועיי"ש מש"כ ליישב את דברי ר"נ בדף יא:).

ג. שיטת האב"נ:

האב"נ (סי' רפז') נוקט להלכה כדבר המוסכם לכל הראשונים (אף לר"נ והרי"א¹⁴) דצוה"פ המופלגת מהכותל פסולה. וטעם הפסול הוא משום פרצה, אמנם זה פסול רק במופלגת מב'

❦ הערות והוספות ❦

¹² וכפי שהוזכר לעיל שיטת החזו"א [בענין חצר קטנה שנפרצה לגדולה] דמתי שיש הכרח שהעומ"ר מסתובב, הרי הוא ממשיך גם שלא ביושר, כזה _____, וה"ה כאן שהלחי מכריח את העומ"ר להמשיך ולהסתובב לכיוון רוח רביעית. אמנם אכתי יל"ד בחצר [שאין ארכה יתר על רחבה], היאך ניתרת ע"י לחיים, הרי אין עומ"ר מכח הכותל הסמוך לחי [ולא מצרפים את כל ההיקף אלא רק את הכותל הסמוך]. וצ"ל דכח ב' לחיים ופס ד' הוא יותר חזק מלחי, ומהני גם בלי היתר של עומ"ר.

כחידושי המאירי ב.] אין פסול של מופלג.

ובדעת רי"נ נקט טעם הפסול משום אתי אורא, וגם זה לא שייך בצוה"פ.

ומ"מ לדינא חשש לשי' הבכור שור שלא להתיר צוה"פ המופלגת מהכותל ג"ט, ורק בשעת הדחק יש לסמוך להקל.

ז. שיטת החז"א:

החז"א (סט' סקי"א) מפרש פסול של לחי המופלג מהכותל משום שלא נסמך לכותל "ולא חשיב נראה". ובזה נחלקו תוס' ורי"נ אם כשהלחי הוא עומ"ר חשיב נסמך לכותל או לא.

ובענין צוה"פ כתב (ע' סקי"ד) דצוה"פ באויר לא חשיב כלום לענין שבת לכר"ע, ולכן צוה"פ המופלגת מב' רוחות פסולה. אמנם אם מופלגת רק מצד אחד, לא הוי צוה"פ באויר, ועד כמה שהיא צוה"פ טובה הרי היא פועלת דין עומ"ר על האויר ומתקנת אותו.

וכמו"כ אם הלחיים רחבים יותר מהפרצה שמהן ועד לכותל, כשר. משום דעד כמה שהאויר ניתר ע"י עומ"ר שוב לא חשיב "צוה"פ באויר", וממילא הוי צוה"פ מעליא שמתירה את הפתח שבאמצע.

והיינו על דרך האב"נ, אמנם נפ"מ ביניהם, דדעת החז"א שיש כח לצוה"פ לפעול עומ"ר משא"כ לאב"נ.

ומ"מ יש לציין דגם לפי החז"א שצוה"פ עביד עומ"ר, מ"מ כתב (ע' סק"ג) דהוא דוקא לאויר שבין הצוה"פ לכותל, אבל אויר שבין ב' צוה"פ לא ניתר ע"י עומ"ר של הצוה"פ.

ועוד נפ"מ בין החז"א לאב"נ בכותל שנפרץ באמצעיתו ביותר מי' אמות, והניח צוה"פ באמצע הפרצה מופלג מגיפופי הכתלים ג"ט, דלפי האב"נ מהני, דהצוה"פ מתיר את הפתח שבאמצע, והאוירים שבצדדים ניתרים ע"י

מהאויר, שפיר ניתר האויר בעומ"ר, אפילו אם הצוה"פ מופלגת מב' רוחות, דהעומ"ר מתיר את האוירים, והצוה"פ מתיר את הפתח שבאמצע.

וכמו"כ כותל שנפרץ באמצעו ביותר מי' אמות, והניח צוה"פ באמצע הפרצה מופלג מגיפופי הכתלים ג"ט, דשפיר מהני, דהצוה"פ מתיר את הפתח שבאמצע, והאוירים שבצדדים ניתרים ע"י הגיפופי.

ד. שיטת הבית אפרים סי' כה':

הבית אפרים (סי' כה') נוקט בדעת רי"נ דלחי המופלג מהכותל פסול משום אתי אורא [כמו הגא"ר]. וממילא בצוה"פ לא שייך לפסול.

ובדעת הרי"א ז' נקט שפסול משום פרצה [ולחי לא מתיר משום דלחי מהני רק לפתח אחד ולא לב' פתחים]. וה"ה שיש לפסול צוה"פ המופלגת מהכותל, ואפי' מצד אחד [דצוה"פ עושה מחיצה רק לפתח אחד ולא לב' פתחים, ולא עושה עומ"ר]. אמנם אם הלחי הוא עומ"ר על האויר, שפיר ניתר אותו אויר בעומ"ר וכשר.

ה. שיטת הבית אפרים סי' כה':

הבית אפרים (סי' כה') בדעת תוס' [וכן מצדד נמי בדעת רי"נ] דדין לחי המופלג מהכותל הוא הלכה למשה מסני שהלחי יהיה מחובר לכתלים, ואפי' אם הוא רחב מהאויר ויש עומ"ר, מ"מ לא מהני. והכי אגמרי' גם בצוה"פ דצריכה להיות מחוברת לכתלים [ולא יעזור לו לחי הרחב מהאויר]. אמנם זה פסול רק במופלגת מב' רוחות, אבל במופלגת מצד אחד כשר, כמו לחי שמחובר מצד אחד.

ו. שיטת רעק"א:

רעק"א (שו"ת קמא סי' יח') נקט דצוה"פ המופלגת מהכותל כשרה לכר"ע, וכדלהלן.

בדעת תוס' ביאר דלחי המופלג מהכותל פסול משום דהוא חיסרון ב"היכר". ולפי"ז בצוה"פ שאין דין היכר דהוא מחיצה גמורה [דלא

ג. ב"א (כה) בריא"ז: פסול משום פרצה (דצוה"פ לא עביד עומ"ר משום דלא מתרת ב' פתחים , וכמו"כ לחי לא מהני לב' פתחים)י".

שיטות דמהני לחי הרחב יותר מהאוויר:

א. אב"נ ובי"א (כה) בריא"ז: (פסול משום פרצה) הלחי מתיר את הפרצה בעומ"ר, והצוה"פ מתרת את הפתח באמצע.

ב. חזו"א: (פסול משום צוה"פ באוויר) ע"י הלחי שסותם את האוויר בעומ"ר, שוב לא חשיב צוה"פ באוויר.

שיטות דלא מהני לחי הרחב יותר מהאוויר:

א. בכ"ש בתוס' ורי"ן: (פסול משום בקיעת גדיים) דעומ"ר לא מהני לבקיעת גדיים.

ב. גאו"י בתוס': (פסול משום פרצה) באותה מידה שהצוה"פ סותמת רק במקומה ולא עביד עומ"ר, ה"ה הלחי שלה מהני רק למקומו ולא עביד עומ"ר.

ג. ב"א (כח'): (פסול משום הל"מ דבעי' מחובר לכתלים) דגם אם האוויר נסתם בעומ"ר, מ"מ לא חשיב צוה"פ המחוברת לכתלים.

לענין הלכה:

הב"י (שסג' ס"ו) והדר"מ (אות ב') מביאים את הטעם שלחי המופלג פסול משום אתי אורא. ומשמע דצוה"פ המופלגת כשר.

השר"ע (שסג' ס"ו) סתם דלחי המופלג פסול, ולא פירש טעם.

המ"ב (סקכ"ב) מביא י"א שהטעם משום אתי אורא וי"א שאפילו אם הלחי רחב מהאוויר פסול, וסיים "ויש להחמיר". וכן בסקכ"ג לענין

הגיפופי, משא"כ לפי החזו"א דצוה"פ באוויר לא מחיצה, ממילא הצוה"פ שבאמצע שלא מחוברת לכתלים אינה כלום, ונשאר פרצה יותר מי'.

סיכום השיטות בצוה"פ המופלגת מהכותל

שיטות המתירים צוה"פ המופלגת:

א. הבכ"ש בדעת הריא"ז, וכן הגאו"י, הבי"א (כה) ורעק"א בדעת רי"ן: פסול בלחי משום אתי אורא, ולא שייך בצוה"פ.

ב. רעק"א בתוס': פסול בלחי משום היכר, ולא שייך בצוה"פ.

שיטות האוסרים דוקא במופלגת מב' רוחות:

א. אב"ן: פסול משום פרצה (דצוה"פ לא עביד עומ"ר, ולא מהני לחי דמופלג), אמנם במופלג מצד אחד מהני הלחי הסמוך לכותל לתקן את האוויר שבצד השני.

ב. חזו"א: פסול משום דצוה"פ באוויר לא חשיב כלום, אמנם במופלג מצד אחד לא הוי צוה"פ באוויר ואז הצוה"פ עביד עומ"ר.

ג. ב"א בדעת הבכ"ש: פסול משום בקיעת גדיים, ומ"מ פוסל רק בב' רוחות.

ד. ב"א (כח'): פסול משום הל"מ דבעי' צוה"פ מחוברת לכתלים (וסגי מצד אחד, כמו לחי).

שיטות האוסרים אפילו במופלגת רק מרוח אחת:

א. פשטות הבכ"ש: פסול משום בקיעת גדיים.

ב. גאו"י בתוס': פסול משום פרצה (דצוה"פ סותמת רק במקומה, וכן הלחי שלה מהני רק למקומה).

✽ הערות והוספות ✽

י"א ואיכא נפ"מ בין הטעמים ב. וג. לענין לחי הרחב יותר מהאוויר, כדלהלן.

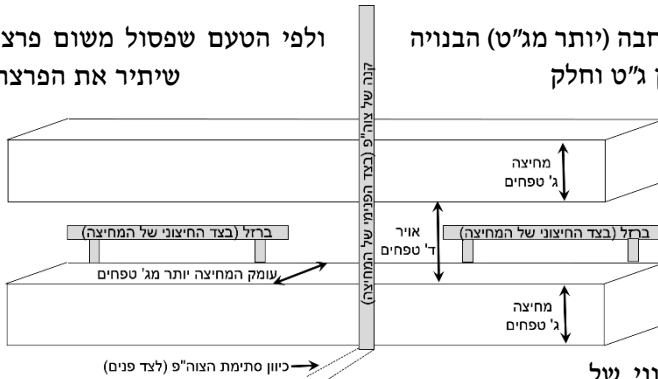
החזו"א נקט דבמופלג מב' רוחות פסול, וכפי שהתבאר לעיל.

צוה"פ המופלגת מביא מחלוקת אן מהני, ומסיים "ובשעת הדחק יש לסמוך להקל".

שאלה מעשית

ולפי הטעם שפסול משום פרצה, א"כ אין מה שיתיר את הפרצה הזאת, ופסול.

אמנם אין זה נכון, דצריך לדון גם לשיטות המכשירים, מ"ט אין בעיה של פרצה לשיטתם.

בציור הזה יש מחיצה רחבה (יותר מג"ט) הבנויה מב' חלקים, חלק תחתון ג"ט וחלק עליון ג"ט, וביניהם יותר מד"ט, דבמצב הזה אין לבוד וחסר במחיצה. וכדי לתקן את המחיצה [ששימשה כמחיצת עירוב לכיוון חוץ], תיקנו ברזל בצד החיצוני של המחיצה, ועי"ז הוה לבוד והוה מחיצה מעלייתא [מצד חוץ]. עם הזמן ארע וחלק מהברזל נפל, אבל עדיין נשארה מחיצה כשרה ע"י עומ"ר.

ויתכן בזה ג' ביאורים: א. מדין עומ"ר [כמש"כ החזו"א], ב. מדין לחי [כמש"כ האב"נ], ג. כדרב אחלאי דפתח פחות מד"ט לא טעון תיקון.

והשאלה שנשאלה היא שהניחו קנה של צוה"פ סמוך לכותל בצד הפנימי, ויש כאן בעיה שהקנה נמצא בצד הפנימי של המחיצה, והוא מרוחק מהמחיצה [שנוצרה ע"י הברזלים בצד החיצון] יותר מג"ט. [ובנוסף הקנה נמצא במקום שנפל הברזל, שאין שם מחיצה גמורה אלא רק מחיצה של עומ"ר].

א. לפי הטעם של עומ"ר, א"כ במקרה דידן לא מהני, מכיון שהקנה עומד במקום שנפלו הברזלים ושם הוה מחיצה רק מדין עומ"ר, הוה עומ"ר לעומ"ר, ועומ"ר לעומ"ר לא אמרי'. ב. לפי הטעם שמועיל מדין תיקון, הרי המנהג שלא להתיר מבואות ע"י תיקונים אלא רק ע"י צוה"פ. ג. ולפי הטעם של רב אחלאי, א"כ צריך לשים לב שזה מוגבל רק עד ד"ט, אבל בפרצה יותר מד"ט לא יועיל.

ונבא לדון לפי כל השיטות מה הדין בציור הנ"ל:

אמנם היה נראה לומר דשאני הכא שאין כאן מעבר כלל במקום הפרצה [אם לא ע"י זחילה בין ב' חלקי המחיצה, בגובה של ד"ט], דמודה החזו"א בכה"ג דחשיב אין הגדיים בוקעים בה, וכמו"כ לא חשיב פרצה לכו"ע. ועד כמה דלא חשיב פרצה, לא צריך מה שיתיר את הפרצה.

לפי השיטות שצוה"פ המופלגת כשרה או שמופלגת מצד אחד כשרה, היה נראה שאין כאן חיסרון.

ולפי השיטות שצוה"פ המופלגת מצד אחד פסולה, זה יהיה תלוי בטעמים:

ובנוסף יש לצרף את השיטות דאומרים עומ"ר בערב, ונמצא שהצוה"פ בכלל לא מופלגת מהכותל

לפי הטעם של הבכו"ש שפסול משום בקיעת גדיים, א"כ במקרה שלנו שאין אפשרות לגדיים לבקוע, זה יהיה תלוי במח' האב"נ והחזו"א אם הוא סימן או סיבה.

וממילא יש בנוסף גם את הצירוף של רב אחלאי
דפתח עד ד"ט לא צריך תיקון, ושפיר יש מקום
להתיר צוה"פ זו בלי שום תיקון.

[דב' חלקי המחיצה הם ו"ט והם עומ"ר על הד"ט
אזכור, והוא מחיצה מעליתא גם בצד הפנימי].
ובמעשה שהיה, עומק המחיצה היה פחות מד"ט,

פתחי שימאי

יבלוט קצת מעובי הכותל, אבל עובי הכותל עצמו לא יכול לשמש כקנה לצוה"פ.

ג. תוס' ורא"ש במנחות מפרשים שהמשקוף אינו שוה, אלא אבן נכנסת ואבן יוצאת.

ד. רש"י במנחות מפרש "שאין הבית מקורה", והיינו שאין לבית תקרה בכלל.

ביאור שיטת הש"ע

- בהלכות מזוזה:

הטור (הל' מזוזה סי' רפז) פוסק דבשביל שפתח יהיה חייב במזוזה צריך שלא יהיה אבן נכנס ואבן יוצא, לא במשקוף ולא במזוזות.

הב"י תמה עליו "ה"ל לכתוב שרש"י והרמב"ם לא פירשו כן" [כוונתו לרש"י במנחות, ולמד שהרמב"ם למד כוותי']. ולכן פסק בשו"ע "אין הפתח חייב במזוזה אא"כ יש לו ב' מזוזות ומשקוף".

א. השערי ציון (סי' ג') למד דכוונת הב"י להקשות על הטור דלא היה לו להקל ולפטור ממזוזה באבן נכנס ואבן יוצא, מאחר ורש"י והרמב"ם חולקים על זה. ולכן פסק בשו"ע שהפטור היחיד הוא אם אין לו מזוזות ומשקוף, אבל אבן נכנס ויוצא אינו סיבה לפטור.

ב. התו"ש לומד דכוונת הב"י להקשות על הטור מדוע הקיל רק באבן נכנס ואבן יוצא, ולא הקיל גם כשאין לו מזוזות ומשקוף^{יט}. ומש"כ השו"ע רק מזוזות ומשקוף, סמך על מש"כ בב"י דאבן נכנס ואבן יוצא לא חשיב מזוזה או משקוף.

איתא בגמ' (ערובין יא.) "מאי פיתחי שימאי, פליגי בה רב רחומי ורב יוסף, חד אמר דלית להו שקפי וחד אמר דלית להו תיקרה".

בפירוש המילה "שימאי", כתב רש"י: א. "פתחין שוממין". ב. "פתחים מקולקלין שמחוסרין תיקון כמו זקן אשמאי".

ביאור הראשונים בפתחי שימאי

- בפירוש לית להו שקפי, נאמרו כמה ביאורים:

א. רש"י מפרש "מזוזות שנחצו אבניהם מכאן ומכאן אבן יוצאת ואבן נכנסת ואין זו צורת פתח".

ב. ריטב"א מפרש "שאין שם תיקון מזוזת מן הצד", והיינו שצריך מזוזות בולטים קצת מעובי הכותל, אבל עובי הכותל עצמו לא יכול לשמש כקנים לצוה"פ.

[ובי' המשכנ"י (סי' קכג) טעמו של הריטב"א, משום דסבר שצוה"פ העומד מאליו פסול, ורש"י חולק וסובר שצוה"פ העומד מאליו כשר, ולכן ביאר את הפסול בענין אחר].

ג. רש"י במנחות מפרש שחסר את ה"אסקופה עליונה", והיינו שצריך שיהיה משקוף מלמעלה.

- בפירוש לית להו תקרה ג"כ נאמרו כמה ביאורים:

א. רש"י מפרש "שאין כלום בנין למעלה מן הפתח אלא כל הכותל חלוק כפתח עד ראשו".

ב. ריטב"א מפרש "שלא נתנו שם תקרה הנקרא בלשון הכתוב משקוף", והיינו שצריך שהמשקוף

❦ הערות והוספות ❦

^{יט} למרות שהטור כתב להדיא דבשביל לחייב במזוזה צריך "שיהא לו ב' מזוזות ומשקוף על גביהם", למד דכוונתו רק לאפוקי אבן נכנס ואבן יוצא כהמשך דברי הטור "ואם אין המשקוף וכו' למעלה ישר אלא אבן נכנס אבן יוצא או שאין המזוזה ישרה אלא אבן נכנס אבן יוצא פטור".

גביהן", הרי הוא פסק את דין פתחי שימאי גם בערובין.

אמנם תירוצו זה לא יתיר דעת הטור שפסק דאבן נכנס אבן יוצא הוה פתחי שימאי, ומ"מ לא הזכיר דין זה בערובין.

ב. שי' המשכונ"י והת"ש להחמיר באבן נכנס ויוצא

המשכונ"י (סימן קכ"ג) פוסק לחומרא [בין לענין מזוזה ובין לענין ערובין] גם את רש"י [אבן נכנס ויוצא] וגם את הריטב"א [מזוזה ומשקוף בולט מעובי הכותל]. וכ"כ הת"ש להחמיר באבן נכנס ויוצא.

ג. שי' הט"ז להקל באבן נכנס ויוצא

הט"ז (שס"ג סק"ט) כותב להכשיר קנה שהוא כעין אבן נכנס ויוצא.

לענין הלכה

המ"ב (ס"ק ק"ג) מביא בזה מח' הט"ז והת"ש אם אבן נכנס ויוצא חשיב פתחי שימאי, ובשעה"צ (סק"ט) סתם כהת"ש דחשיב פתחי שימאי.

החזו"א (סי' ע' סק"ה) פוסק דאבן נכנס אבן יוצא פסול. אמנם מגביל דזה פסול רק בפתח הרוס [כגון מחיצה שנהרסה ונפרצה ונעשה שם פתח], אבל אם יש זמורות הבולטים מהקנה כשר כיון שניכר שזהו בנינו ואינו פתח הרוס. ומסכם החזו"א "ונמצא דהכל תלוי בענינו וטבעו".

ובמקום אחר (יו"ד סי' קעב' סק"א) כתב החזו"א שראוי להחמיר כדברי המק"ח שיש לשפות את הקנים וליטול עוקציהם [למרות שהמק"ח פסק פתחי שימאי רק לענין מזוזה, סבר החזו"א שאין לחלק בין מזוזה לעירובין].

ולא ברירא אם ס"ל עיקר לדינא דרק אם ניכר שזה פתח הרוס פסול, ורק בדרך חומרא ראוי לחוש לסברת המק"ח, או דסבר שקנה לא

נמצא מח' לענין חיוב מזוזה, אם השו"ע מגדיר אבן נכנס אבן יוצא כפתחי שימאי או לא.

- בהלכות ערובין:

למרות שהטור והשו"ע פסקו דין פתחי שימאי בהל' מזוזה, בהלכות ערובין לא פסקו דין זה.

א. שי' המק"ח שאין בצוה"פ חיסרון של פתחי שימאי

המק"ח (תיקון ערובין) מפרש שהשו"ע לא פסק דין זה בערובין, משום שכל הדין פתחי שימאי נאמר רק לפטור פתח ממזוזה, אבל צוה"פ אין דינה כפתח ולכן אין בה חיסרון של פתחי שימאי.

וסוגיין שהזכירה דין פתחי שימאי בערובין, היינו בפתח גמור כמו פתח החייב במזוזה, אבל צוה"פ בעלמא פטורה מזוזה ואין בה חיסרון של פתחי שימאי.

ומאי דן יש בצוה"פ חומרא, דצריך שיהיה על הקנים שם "לחי", ולכן לחיים שהם מגוף הכותל ואורכן ד"א לא נידונים משום לחי, משא"כ בפתח גמור אין חיסרון שהכתלים שמצידי הפתח ארכן ד"א.

והנה הקובע מה נחשב "פתח גמור" או "צורת הפתח", נראה דאם יש מקום שהוא גמור מצד עצמו אלא שיש פתח ליכנס ולצאת, בכה"ג הרי הוא מוגדר "פתח גמור", משא"כ במקום שלא רואים פתח אלא הצוה"פ מגדירה את המקום כפתח [כגון צוה"פ בכלאים או צוה"פ בבקעה מד' צדדים וכדו'], זה מוגדר "צורת הפתח" שאין בה חיסרון של פתחי שימאי ופטורה ממזוזה.

והקשה השערי ציון על המק"ח דאכתי תיקשי מדוע השו"ע לא פסק דין פתחי שימאי ב"פתח גמור". ומכאן זה הוכיח כדבריו הנ"ל דהשו"ע פסק דאבן נכנס ויוצא לא חשיב פתחי שימאי [ופתחי שימאי הוא רק כשאין לו מזוזות או משקוף], וממילא כשהשו"ע (שסב' ס"א) כתב "מהו צורת פתח, עושה קנה מכאן וקנה מכאן וקורה על

לקשר, ועד כמה.

- לחי המוגבה על הגבהה מבטון וכדו', ואינו עומד בדיוק בקצה ההגבהה, אם הוא פחות מגובה ג"ט, אין בו משום פתחי שימאי. ומ"מ יל"ד עד איזו בליטה לא חשיב פתחי שימאי.

צוה"פ העומדת מאליה

- בענין צוה"פ העומדת מאליה, מצאנו ג' שיטות: **המשכנר** י סובר דבעי' דוקא צוה"פ שנעשה לשם פתח, וצוה"פ העומד מאליו לא מהני [דכן למד פשט בריטב"א, וכן"ל].

המ"ב (שמו' סק"א) פוסק דצוה"פ העומד מאליו כשר, אמנם כתב (שסג' ס"ק קיג') דבעי' שיסמוך עליו מע"ש.

החזו"א (יר"ד קעב' סק"ג, מובא באו"ח קיא' סק"ה) מחלק דצוה"פ שנעשית בסתמא מאליה, הדין שכשר אפילו אם לא סמך עליה מע"ש. אבל אם נעשית למטרה אחרת [כמו בעמודי חשמל וטלגרף^{סא}] בעי' דוקא שיסמוך עליה מע"ש^{סב}.

שימוש בסכך לקנה עליון

- יל"ד אם אפשר להשתמש בסכך כקנה עליון של צוה"פ, בכה"ג שהקנים עומדים בקצה הסכך [אמנם אם הקנים עומדים קצת בפנים, ודאי שא"א להשתמש בסכך כקנה עליון]. ונפ"מ בזה בבנינים שהקומה הראשונה בנויה על עמודים^{סג} [והעמודים עומדים בקצה התקרה] אם אפשר

משופה חשיב פתח הרוס^{סד}. ומ"מ אפילו לפי הצד הראשון נראה דדוקא אם אין זה ענינו וטבעו של פתח הוי פתחי שימאי.

- ויל"ד אם הפסול של אבן נכנס ויוצא הוא רק עד גובה י"ט או לכל גובה הקנה.

ונראה לדייק **בשעה"צ** (שסג' סק"א) דלמעלה מ"ט לא פוסל. וכ"כ בחו"ב (סי' ב' סק"ד). מאידך מובא בשם הגאון **מטשיבין** דפוסל גם למעלה מ"ט.

נידונים נוספים

לפי מה שהתבאר בחזו"א דיסוד הפסול של פתחי שימאי הוא משום דנראה כפתח הרוס [וגם מש"כ להחמיר כהמקו"ח שיהיו קנים משופים, נראה דזה דוקא כשאינו ענינו וטבעו של פתח], יל"ד בכמה נושאים כדלהלן:

- יש מקומות שקושרים חוט אדום על החוט העליון של הצוה"פ, כדי להקל על הבודק לראות שהחוט לא נקרע. ונהוג להקל שאין בזה משום פתחי שימאי, דלא הוה פתח מקולקל מחמת כן.

- חריטות ובלטות שנעשו בקנה של צוה"פ לנוי, וכן מקומות שמשתמשים בחביות כלחי לצוה"פ ויש שם חישוקים הבולטים ממנה. נראה דשפיר הוה צוה"פ דלא חשיב מקולקל בזה.

- כשקושרים חוט של צוה"פ שנקרע, יל"ד אם צריך לחתוך את קצוות החוטים הבולטים מעבר

✽ הערות והוספות ✽

^{סד} בארחות רבינו מובא שאחד פגש את החזו"א משייף עמוד של צוה"פ [שהיה עשוי מעץ], ושאל אותו אם מקלף משום שחושש לפתחי שימאי, וענה לו החזו"א, לא, רק מטעם זה קלי ואנוהו, דדבר מצוה צריך להיות נאה.

^{סא} כמובן צריך שיהיה באופן שבנוי כצוה"פ כשרה, וזה דבר בכלל לא מצוי.

^{סב} שיי' החזו"א דצוה"פ תחת צוה"פ [שחוצה אותה] פוסלת. ויש שטענו להחמיר באופן שעובר חוט חשמל או טלגרף תחת הצוה"פ. אמנם למבואר בחזו"א שמתו שנעשה למטרה אחרת אינו נחשב לצוה"פ רק אם סמך עליה, א"כ כאן אין סיבה שיפסול את הצוה"פ.

^{סג} כמו החנויות ברח' ר"ע ב"ב.

שהמניח את הקנה של צוה"פ ע"ג תל המתלקט במקום שאנשים לא הולכים שם, הרי זה פתחי שימאי. וא"כ גם בסיפור הנ"ל שאף אחד לא הלך על המקום המוגבה הזה, לא יוכלו להניח שם את הצוה"פ.

אמנם דעת החזו"א דכל שמונח על תל המתלקט בפחות מגובה י"ט, הרי זה כשר. ולפי"ז שפיר אפשר להניח את הקנה ע"ג מקום המוגבה.

ג. מי שנתקע סמוך לשבת במקום שחסר קנה של צוה"פ, אם יכול להשתמש במשטח של ירקות.

והנה זה תלוי בנ"ל אם פוסקים דאבן נכנס ואבן יוצא הוא פתחי שימאי או לא. ולפי מה שנקטנו לעיקר להלכה, לא יוכל להשתמש בזה [לולא שיצליח להעמיד את המשטח עומד בצורה שיש קנה בגובה י"ט מכוון בדיוק מתחת החוט, וזה דבר קשה].

אמנם יש לציין דאם מדובר במקום שהיה עירוב והנושא הוא לפסול את העירוב, בזה יש לדאוג לכל האלו שיטלטלו בכל זאת, ולתקן עם המשטח, על סמך אותן שיטות שאבן נכנס ויוצא לא פוסל.

ד. מי שבא לחבר לחי עבור צוה"פ, ואין לו את הציוד הדרוש לחבר אותו, ורוצה לקשור את הלחי בחבלים, יל"ד אם יש בזה פסול של פתחי שימאי.

והנה בציור שקושר את הלחי של הצוה"פ בב' קשירות, א' למעלה וא' למטה, נראה דאין בזה חיסרון של פתחי שימאי, מכיון שהקשרים משמשים לפתח, לא חשיב פתח מקולקל.

אבל אם ליפף את כל הקנה בחבלים, ואין בין החבלים ג"ט, הרי זה נקרא שעשה מחיצה לפני הלחי, והוי סילוק מחיצות לפסול את הצוה"פ. [והחבלים עצמם לא יכולים לשמש כלחי לצוה"פ, משום דהוו כמו אבן יוצאת ונכנסת].

להחשיבם כצוה"פ, וממילא יהיה מותר לטלטל שם את המפתח וכדו'.

הרמ"א (סי' תרל') פוסק דסכך יכול לשמש כקנה עליון של צוה"פ. וכ' המ"ב (סקי"ג) דהסומך על הרמ"א לא הפסיד. אמנם החזו"א (יר"ד קעב' סק"ג, ומובא באו"ח קיא' סק"ה) חולק דלא יכול לשמש כקנה לצוה"פ.

שאלות מעשיות

א. במעשה אחד הורה האחראי להחליף את הלחי שברוחב 35 ס"מ ללחי של 30 ס"מ, ובמעשה אחר הורה להחליף את הלחי שברוחב 30 ס"מ ללחי של 40 ס"מ.

והביאור בזה הוא, דהחזו"א (ע' סקט"ז) רוצה לחדש דאם הלחי רחב ג"ט או ד"ט, פסול מלשמש כלחי לצוה"פ. [ויש לציין דשיעור זה נמדד מהחוט העליון לכיוון פנים, אבל לא אכפ"ל כלל ברוחב הלחי לכיוון המקום שמחוץ לעירוב].

ומעתה בסיפור הראשון בלחי של 35 ס"מ, כשהחוט עומד באמצע הלחי, נמצא שיש לו לחי רחב 17.5 ס"מ, וכשיתרחק קצת ע"י הרוח לכ-5 ס"מ לכיוון חוץ, כבר יהיה יותר מג"ט [לפי ר' חיים נאה]. ולכן מן הראוי להתקין שם לחי יותר צר כדי שגם אחרי שיתרחק ישאר לחי פחות מג"ט.

ובסיפור השני היה מקום עם רוחות חזקות, ובכאלו מקומות החוט מתרחק מאד, ולכן שם עדיף להתקין לחי רחב יותר, כדי שגם אחרי שיתרחק לא יצא מחוץ ללחי, וזה עדיף מאשר לדאוג לחומר של החזו"א, שהוא דבר חידוש.

ב. מעשה שהיה במקום שיש מדרכה צרה ולא רצו להניח שם את הלחי, ולכן חשבו להניח את הלחי על שטח המוגבה שבצד המדרכה [המקום הזה הוא גובה 50 ס"מ ורחב דע"ד].

והנה הבעיה בזה היא שר' שלמה קלוגר כותב

צוה"פ בד' רוחות

בבקעה שהיא כרמלית דליכא מאן דפליג שלא יועיל צורת הפתח".

ואכתי שואלים תוס' דילמא סבר ר' יוחנן כרב יוסף דלא מהני צוה"פ בפרמ"ר אפילו בעשר, ואפילו בבקעה. ומתמצים "דאין לחוש לדברי רב יוסף הואיל ונדחו".

תוס' ממשיכים להקשות "הואיל ומהני צורת הפתח מכל ד' רוחות, א"כ גבי פסי ביראות למה הוצרכו לארבעה דיומדין וכו' היה להם לעשות ד' קונדסין וזמורה על גביהן לרב בעשר ולמתני' ביתר מעשר".

וכן שואלים "גבי שיירא נמי אמאי צריך שלשה חבלים זה למעלה מזה וכו' יעשו צורת הפתח מד' רוחות".

ומתמצים ב' תירוצים [וכן הביא הרא"ש (סי' יג')]: א. "ואומר ר"י לפי שלא היה מתקיים כל כך משום דאתו גמלי ושדו ליה, וגם בקל יכול ליפול ברוח שאינה מצויה^ט לפי שהיו צריכין להגביהו מן הגמלים הנכנסים שם לשתות, וכן בשיירא". ב. "ועוד דבשיירא אין להתיר כמו בחצר שמוקף לדירה" [והוא התירוץ העיקרי להלכה].

ועתה נבא לדון כמה נושאים שיש לפשוט מדברי התוס' הנ"ל.

אם מהני צוה"פ מד' רוחות לאשוויי רה"י דאורייתא

הביאווה"ל (שסב' ס"י ד"ה כשכל) מביא ספיקו של הפמ"ג אם צוה"פ מד' רוחות הוי מחיצה דאורייתא לאשוויי רה"י, או דמהני רק להתיר

הגמ' דף יא. מביאה דברי רב דלא מהני צוה"פ יותר מ'. וממשיכה "ואף ר' יוחנן סבר לה להא דרב, דאמר רבין בר רב אדא א"ר יצחק מעשה באדם אחד מבקעת בית חורתן שנעץ ד' קונדיסין בארבע פינות השדה ומתח זמורה עליהם, ובא מעשה לפני חכמים והתירו לו לענין כלאים, ואמר ר"ל כדרך שהתירו לו לענין כלאים כך התירו לו לענין שבת, ר' יוחנן אמר לכלאים התירו לו לענין שבת לא התירו לו. במאי עסקינן וכו' אילמא בעשר בהא לימא ר' יוחנן בשבת לא אלא לאו ביתר מעשר".

הגמ' מביאה עוד את דברי רב יוסף שכתב לדייק מדברי רב דלא מהני צוה"פ בפרמ"ר מד' רוחות "הואיל ויותר מעשר אוסר במבוי ופרוץ מרובה על העומד אוסר בחצר, מה יותר מעשר האוסר במבוי אינו ניתר בצורת הפתח, אף פרוץ מרובה על העומד האוסר בחצר אינו ניתר בצורת הפתח". והגמ' דוחה את ראיתו "מה ליותר מעשר האוסר במבוי שכן לא התרת בו אצל פסי ביראות לר"מ, תאמר בפרוץ מרובה על העומד האוסר בחצר שכן התרת אצל פסי ביראות לדברי הכל".

והגמ' מסיקה בדברי ר' יוחנן ד"לעולם בעשר ומן הצד ובדרב חסדא קא מיפלגי", אבל בצוה"פ על גבן מהני אפילו ביותר מעשר, ואפילו מד' רוחות.

דברי תוס' והרא"ש

תוס' (ד"ה אילמא) מקשים מה הגמ' שאלה "אילמא בעשר בהא לימא ר' יוחנן בשבת לא", דילמא ר' יוחנן סבר לה כנהרדעא (ו:): שהצריכו לתות אפילו בעשר. ומתמצים "דכאן איירי

✽ הערות והוספות ✽

^ט החת"ס (סי' פח') כותב שיש להגיה "ברוח מצויה", וכ"כ בר"ן. והנושא הוא דאם רק ברוח שאינה מצויה אינו עומד, אז כל עוד והוא קיים הרי הוא מחיצה, ורק כשנפל לא הוי מחיצה, משא"כ כשלא עומד אפילו ברוח מצויה, אז גם כשעומד לא הוי מחיצה. והחת"ס למד בתוס' דלא מהני כלל צוה"פ כזה, ולכן גרס שנופל ברוח מצויה, שגם בזמן שעומד לא הוי מחיצה.

איירי ברה"ר [דלא כהחזו"א שהעמיד את דברי תוס' דוקא שלא ברה"ר], אמנם חלק עליו וסבר בדעת תוס' דלא מהני צוה"פ מד' רוחות לאשוויי רה"י, משום דבפרמ"ר דאורייתא מודים לרב יוסף.

במקום דלא מהני צוה"פ יותר מי', אם מהני לעשות כמה צוה"פ פחות מי'

לפי הסוברים שלא מהני לעשות בפרמ"ר צוה"פ יותר מי', יל"ע אם זה חיסרון ב"פרצה" שפרצה יותר מי' לא ניתרת בצוה"פ, או שזה חיסרון ב"צורת הפתח" דלא מהני יותר מי', אבל אם יעשה כמה צוה"פ פחות מי' כן מהני.

וכתב החת"ס (סי' פח') דיש עצה להכשיר צוה"פ יותר מי' ע"י שיוסיף קנים תחת החבל, כך שלא יהיה בין קנה לקנה יותר מי'.

אמנם החזו"א (סי' עט' סק"ו) חולק עליו דלא מהני [ומוכיח כן מתוס' ב:].

ונראה דיש להוכיח מדברי התוס' כמו החת"ס, שהקשו מדוע הוצרכו בפסי ביראות לעשות ד' דיומדין ולא עשו שם צוה"פ "לרב בעשר ולמתני' ביתר מעשר". והנה בפסי ביראות מבואר (יח.) שיכול לעשות היקף גדול סביב הבאר, וא"כ איך יחליף את הדיומדין בצוה"פ לפי רב שאינו יכול לעשות צוה"פ יותר מי'. אלא ע"כ כמו החת"ס שיעשה כמה צוה"פ פחות מי'.

אמנם יש לדחות את הראיה, דהנה כשתוס' הקשו משירא, שאלו "יעשו צוה"פ מד' רוחות" ולא הזכירו "לרב בעשר וכו'". ויש מקום לדייק דאנה"נ בשיירא לא יתכן להתיר ע"י צוה"פ לפי רב, מכיון שהוא ודאי יותר מי' אמות [כמבואר בגמ' דצורך עצמו, בהמותיו וכליו הם לכה"פ בית סאתים], וכמו החזו"א. ורק בפסי ביראות הקשו תוס' דלמרות שלרב א"א לעשות היקף יותר מי' אמות, מ"מ יש מקרים דעדיף זה מאשר לעשות תיקון גדול ע"י דיומדין, דיותר קל להתקין צוה"פ מאשר דיומדין, וכמו"כ היתר זה מתיר גם לאדם,

לטול בכרמלית.

א. וכותב להוכיח מדברי תוס' ששאלו מדוע לא תיקנו לעשות צוה"פ מד' רוחות לפסי ביראות, דע"כ מהני צוה"פ ברה"ר לאשוויי רה"י דאורייתא [דפסי ביראות איירי אף ברה"ר כמבו' דף כ'].

ויש לציין דמה שהוכיח מדברי תוס', היינו בדברי תוס' דאיירי בדעת רבנן, אבל לר"י ודאי לא מהני ד' צוה"פ לאשוויי רה"י. וכ"כ הבה"ל (שסד' ס"ב ד"ה ואחר) בדעת הרמב"ם דפסק כרבנן דלא אמר' אתר"מ, דשפיר מהני צוה"פ מד' רוחות ברה"ר לאשוויי רה"י מדאורייתא. [אמנם להלכה נקט לעיקר כר"י דאמר' אתר"מ ולא מהני צוה"פ בד' רוחות מדאורייתא].

ב. אמנם החזו"א (סי' עד' סק"ד) דוחה דתוס' ודאי איירי גם אלי' דר"י דלא מהני צוה"פ לאשוויי רה"י מדאורייתא, וע"כ דתוס' לא דיברו להתיר כן ברה"ר. וגם בדעת הרמב"ם שפוסק כרבנן, כתב לפרש דלא מהני ד' צוה"פ לאשוויי שם ד' מחיצות מן התורה דלא נימא אתר"מ.

ג. כתבו תוס' (יז'): דפרמ"ר אסור מדאורייתא, ומ"מ התירו בפסי ביראות משום שיש שם מכל צד אמה, ובכה"ג הוי פרמ"ר רק מדרבנן. וכ' החת"ס (סי' פח') דלפ"ז יוצא שמה שהגמ' דחתה את דברי רב יוסף דשפיר מהני צוה"פ בד' רוחות מכח פסי ביראות, היינו דוקא בפרמ"ר דרבנן, אמנם בפרמ"ר דאורייתא אין ראייה לדחות את דברי רב יוסף, ולעולם לא מהני ברה"ר ד' צוה"פ. [והגא"י חולק עליו].

ומעתה מקשה החת"ס על תוס' ששאלו דיתקנו פסי ביראות ע"י ד' צורות הפתח, דעד כמה שלא יהיו שם דיומדין הרי זה פרמ"ר מדאורייתא, ולא מהני לזה צוה"פ מד' רוחות [דכל מש"כ תוס' "דאין לחוש לדברי רב יוסף הואיל ונדחו", היינו בפרמ"ר דרבנן, אבל בפרמ"ר דאורייתא אין ראייה שדבריו נדחו].

ומבואר בחת"ס שאכן למד כמו הבה"ל דתוס'

משא"כ פסי ביראות שמתיר רק לבהמה.

חצר המוקף לדירה.

טעם החילוק בין בקעה לחצר, ונפ"מ לפסי ביראות

א. הק"נ (סי' ח') לומד כפשטות לשון תוס', שהחילוק הוא בין מקום שמוקף לדירה למקום שאינו מוקף לדירה. וממילא פסי ביראות שהוא מקום המוקף לדירה כמ"ש רש"י (יח. ד"ה וחצר), שפיר מהני צוה"פ מד' רוחות. [והא דלא אמרו לתקן אותם ע"י צוה"פ, היינו משום דאתי גמלים ושדו להו].

וכ"כ החת"ס דגם פסי ביראות הוי כמו חצר לענין זה, דהגריעותא בשיירא הוא ד"לא קביעי דירתו וכו' ואינו מקום דירין, משא"כ פסי ביראות שהוא מקום דירין כמבואר ברש"י (יח. ד"ה וחצר), שפיר מהני ליה צוה"פ בד' רוחות.

החזו"א (סי' ע' סק"א) שואל על הק"נ דגם שיירא חשיב מוקף לדירה [כמ"ש רש"י טז: ד"ה לא התירום]. וכ"כ (סי' עט' סק"ז) על דברי החת"ס שיש להקשות כמשה"ק על הק"נ.

ב. ומכח זה מפרש החזו"א בכוונת תוס' "לענין להתיר בצוה"פ בד' רוחות בעינין דירין ממש כחצר ומבוי", וממילא זה תירוח בין לשיירא ובין לפסי ביראות דלא מהני להו צוה"פ מד' רוחות.

וביסוד מחלוקתם, יש להקדים מה שנחלקו הראשונים בביאור הגריעותא של שיירא שהקיפה בחבלים דלא מתירים לטלטל כשיש שם ב"ס פנוי מתשמיש, דרש"י (טז:): פירש דהגריעותא הוא דהן מחיצות גרועות, ואילו הרמב"ם (פט"ז שבת ה"ב) מפרש שהחיסרון שלא עשו מחיצות אלא לשעה [כן דייקו הגאון"י ועוד אחרונים בדעת הרמב"ם], ולכן אפילו אם הקיפו במחיצה גמורה לא הוי מחיצה.

והנה לגבי פסי ביראות מבוי ברש"י (יח. ד"ה

ומ"מ אין זה ראייה לחזו"א, דהחת"ס כבר כתב דאין להקשות משיירא אמאי לא העמידו כמה צוה"פ פחות מ', דאין זה מעשי שיהיה להם כזה הרבה קנים. וי"ל דגם אם נימא דתוס' ס"ל כמו החת"ס, מ"מ לא הקשו משיירא לרב משום דאינו מעשי שיהיה להם כ"כ הרבה קנים.

ולפי"ז א"ש הא דלא הביא החת"ס סיעתא מתוס' לדבריו, וכמו"כ לא הקשה החזו"א סתירה מתוס' כאן לתוס' ב:, דאין ראייה לשום כיוון.

ביאור החילוק בין בקעה לחצר לענין היקף צוה"פ מד' רוחות

תוס' בתירוץ השני כתבו לחלק "דבשיירא אין להתיר כמו בחצר שמוקף לדירה". והיינו דדוקא בבקעה לא מהני צוה"פ מד' רוחות, משא"כ בחצר המוקף לדירה דכן מהני.

ובסברת החילוק, המ"ב (שסב' סקנ"ו) מביא בשם הלבוש שמפרש "ומפני שיש בהן דירין, דרך להיות שם פתחים הרבה, לכך התיר". והיינו שבמקום דירין הדרך לעשות פתח בד' רוחות^{סה}.

קושיית הגאון"י

והנה הגאון"י שואל דתוס' גופייהו כתבו בריש דבריהם דאל תקשי דילמא סבר ר' יוחנן כנהרדעא, "דכאן איירי בבקעה". ועל זה הגמ' מסיקה דמהני צוה"פ מד' רוחות [ורק בצוה"פ מן הצד פליגי], מבוי דמהני גם בבקעה.

ומתרץ ד"צריכין לדחוקי דר"ל ה"ק, כדרך שהתירו בכלאים בבקעה, התירו לענין שבת בחצר ובמבוי, והיינו דלמרות שכתבו תוס' דכאן איירי בבקעה, היינו מבחוק, אבל מבפנים איירי בחצר ובקעה, ושפיר חילקו דשאני הכא שהוא

✿ הערות והוספות ✿

^{סה} סברה זו צ"ע, דמבואר הסברה דחצר צריכה יותר תיקונים ממבוי, משום דהוא מקום דירין ועושים בו תשמישים צנועים, לכן צריך יותר גדירה. וא"כ מהיכ"ת בדמקום דירין הדרך לעשות הרבה פתחים, איפכא מסתברא.

לא הוה מחיצה גרועה, וא"כ אין סיבה לחלק בין שיירא לחצר, דבמחיצה גמורה תרווייהו חשיבי מוקל"ד. ולכן למד שהחילוק הוא לא ב"מחיצות" אלא ב"דירין", דלא התיירו צוה"פ מד' רוחות אלא במקום דירין גמור^{טו}, וממילא פסי ביראות דומה בזה לשיירא ואינו בכלל ההיתר.

לסיכום נחלקו אם עיקר כוונת תוס' דבעי' מקום דירין "בקביעות" (ק"נ וחת"ס) או דבעי' מקום דירין "גמור" (חזו"א).

[אמנם גם בזה יש עדיין מקום לדחות לפי מה שנתבאר לעיל בשם הלבוש דהמעלה במקום דירין הוא שהדרך לעשות שם פתחים הרבה, ומעתה גם בפסי ביראות הדרך לעשות שם פתחים הרבה, ולמרות שאינו מקום דירין גמור "ל דינו כמו חצר, ודלא כהחזו"א].

היקף בקעה מד' רוחות ע"י צוה"פ פחות מי'

הנה הזכרנו את תירוצם של תוס' דלא מהני צוה"פ מד' רוחות בבקעה. ובי' הק"נ [ע"ד רש"י] דהיינו משום דבקעה אינו מקום דירין בקביעות, והחזו"א [ע"ד הרמב"ם] ביאר דהיינו משום דבקעה אינו מקום דירין גמור.

והנה הרא"ש (סי' יג') מביא ירושלמי "מודה ר"ל לענין שבת שאין פיאה מתרת ביותר מעשר", והיינו דלא מהני צוה"פ יותר מי'. וצ"ע דבסוגיין מבו' דמודו רי"ח ור"ל דצוה"פ מהני ביותר מי'.

א. וביאר הק"נ בכוונת הרא"ש "דירושלמי איירי בבקעה ודשמעתין איירי בחצר ומבוי שיש בו דירין, ומייתי רבינו סיעתא לשנויא בתרא". והיינו דהירושלמי הוא סיעתא לתירוץ שמחלק בין בקעה לחצר ומבוי, ומבו' בירושלמי דכל הא דלא מהני צוה"פ מד' רוחות בבקעה, היינו

וחצר) דחשיבי מוקף לדירה. והקשו תוס' (ד"ה אפילו) מ"ש משיירא דהצריכו חכמים שלא יהיה שם ב"ס פנוי מתשמיש כדי ליחשב מוקף לדירה. ותירצו א. "דגבי שיירא הואיל ונעשה לצורך שעה לא הוי חשיב מוקף לדירה כמו פסין", [והתורא"ש כתב לדחות תירוץ זה]. ב. "אי נמי גבי עולי רגלים הקילו והחשיבו פסין כמו מחיצה גמורה כמו שהקילו לענין פרוץ מרובה על העומד".

והיינו דבשאלה סברו כמו רש"י שהוא חיסרון של מחיצות גרועות, ולכן שאלו מ"ש שיירא מפסי ביראות, ותירצו בתירוץ הראשון כמו הרמב"ם דלעולם אין החיסרון במחיצות גרועות אלא במחיצות העשויות לשעה. ובתירוץ השני שוב חזרו לסבור כמו רש"י שהוא חיסרון של מחיצה גרועה, אלא דבפסי ביראות הקילו להחשיבם כמחיצה גמורה.

ובזה נחלקו הק"נ והחת"ס עם החזו"א בביאור דברי תוס' שחילקו "דבשיירא אין להתיר כמו בחצר שמוקף לדירה":

הק"נ והחת"ס נקטו בתוס' דהעיקר כתירוצם הראשון [ע"ד הרמב"ם], ומעתה אפשר ללמוד את התוס' כפשטם דשאני שיירא שלא נחשב מוקף לדירה משום שהוא לשעה משא"כ חצר, וממילא פסי ביראות דינו כחצר דשפיר חשיב מוקף לדירה משום שאינו לשעה. [ומשה"ק החזו"א דגם בשיירא כ' רש"י דהוא מוקל"ד, מ"מ מבו' בתוס' דאין זה נקרא מוקל"ד כמו פסי ביראות].

אבל החזו"א סבר דמאחר והתורא"ש דחה את התירוץ הראשון, העיקר כתירוצם השני [ע"ד רש"י] דהחיסרון במחיצות שהן מחיצות גרועות [ובפס"ב הקילו].

ומעתה הוקשה לחזו"א לשיטתו דקסבר דצוה"פ

❦ הערות והוספות ❦

^{טו} יש להעיר דיוצא לפי החזו"א בדין בקעה, דלהקיף בחבלים (שתי או ערב) דלאו מחיצה גמורה, מהני אם אין ב"ס פנוי. ואילו להקיף בצוה"פ שהיא מחיצה גמורה, לא מהני בד' רוחות מכיון שאינו מקום דירין.

מד' רוחות

לאחר שהתבאר דלא מהני להקיף בקעה ע"י צוה"פ מד' רוחות [בצוה"פ יותר מ', ולשי' החזו"א אף בפחות מ'], יל"ע מה הדין של מקום שחלקו דירין וחלקו בקעה, אם ניתן להקיף את כולו ע"י צוה"פ.

החת"ס (סי' פח') כותב דמהני להקיף אותו ע"י צוה"פ מד' רוחות, דחשיב היקף לדירה גמור.

ובביאור דברי החת"ס, כתב החזו"א (סי' עט' סק"ה) ב' מהלכים:

א. מבואר בטור (מובא להלן) דבמקום שיש ב'

בקעה	מחיצות של עומ"ר, מהני להשלים את ההיקף ע"י צוה"פ. ומעתה י"ל דאיירי במקום שרובו דירין, והצוה"פ שבצד הדירין הוא מחיצה מעלייתא, ועד כמה
עיר	

שהמקום דירין הוא הרוב, הרי יש ב' מחיצות של עומ"ר, ומהני להשלים את ההיקף ע"י צוה"פ.

ב. "אין חילוק באיזה צד הוא הצוה"פ, אלא כיון שכל המחיצות מועילות לכל המוקף בתוכן ואיכא מקום דירה בתוכן חשיב מקום דירה, וכן מסתבר להקל בדרבנן".

וביאר המנחת יצחק (שו"ת ח"ו סי' לג' אות א') דלפי התירוף הראשון של החזו"א איירי דוקא כשההיקף של הצוה"פ עובר בצד מקום הדירין

בקעה	[באופן שאין בקעה ב"ס בין הצוה"פ לבתים]. אבל בתירוף השני חידש דאפילו אם העיר נמצאת במרכז, והבקעה מקיפה את העיר מכל הצדדים ביותר
עיר	

מב"ס, מ"מ מהני להקיפה בצוה"פ מד' רוחות, כי כל המחיצות מועילות לכל המוקף בתוכן ואיכא מקום דירה בתוכן, וחשיב כולו מקום דירה^{טז}.

בצוה"פ יותר מ', אבל בצוה"פ פחות מ' שפיר מהני אפילו מד' רוחות.

ומצאנו ג' שיטות איזה גודל של בקעה ניתן להתיר ע"י צוה"פ פחות מ': א] הגר"ז (שסב' ס"ט) סובר דניתן להקיף שטח של עד עשר על עשר, אבל בשטח הגדול מזה, לא ניתן להתיר ע"י צוה"פ, דלא מהני שיעשה כמה צוה"פ קטנות זה לצד זה (ע"ד החזו"א הנ"ל שחולק על החת"ס). ב] הביאור"ל (שמו' ס"ג ד"ה הבולטיין) כותב דכל שהרוחב פחות מ' מהני להקיף ע"י צוה"פ מד' רוחות אפילו אם האורך יותר מ'. וטעמו דצוה"פ פחות מ' הוא כמחיצה גמורה, ובכה"ג מהני לעשות צוה"פ בין המחיצות אפילו ביותר מ'. ג] לפי החת"ס (סי' פח', הובא לעיל) ניתן להתיר כל שטח שהוא, ע"י שיעשה כמה צוה"פ של פחות מ' זה לצד זה.

ב. החזו"א (סי' ע' סק"א) חולק על הק"נ ומפרש שהירושלמי ס"ל שאין לחלק בין בקעה לחצר, וכדי שלא תיקשי משיירה מחלק בין יותר מ' לפחות מ', אבל לפי הבבלי שביארו תוס' והרא"ש דמחלקים בין חצר לבקעה ולא קשה משיירה, אז אין חילוק בין יותר מ' לפחות מ'. ולעולם א"א להקיף בקעה בצוה"פ מד' רוחות.

ויש להעיר דלפי ה**לבוש** (שהובא במ"ב שסב' סקנ"ו) שביאר את החיסרון של צוה"פ מד' רוחות, משום שאין דרך לעשות פתחים הרבה במקום שאינו דירין, הסברה אומרת שאין בזה חילוק בין יותר מ' לפחות מ', כהחזו"א.

אמנם הביאור"ל (שסב' ס"י ד"ה אבל) כתב שיש להקל לדינא להקיף בקעה ע"י צוה"פ מד' רוחות פחות מ', כהק"נ.

היקף מקום שחלקו עיר וחלקו בקעה

נידון מצד ההלכה דלא מקיפים בקעה ע"י צוה"פ

✽ הערות והוספות ✽

^{טז} ועיי' במנח"י (ח"ח סי' סב') שכתב דכל מה שהקיל החזו"א בזה היינו בנושא של דרבנן, אבל מהיכ"ת להקל בזה לענין מגילה

לאסור את העיר". אבל שטח ריק שאין בו שום תשמיש כלל ולא מהלכים שם, לא מהני להקיפו בצוה"פ לחזו"א.

נידון מצד ההלכה דלא מהני מחיצות גרועות להקיף עיר שיש בה בית סאתים פנוי

התבאר לעיל דשיירא שהקיפיה בחבלים, למרות שהוא היקף לדירה לא מתירים לטלטל כשיש שם ב"ס פנוי מתשמיש [אפילו אם מהלכים שם], ופירש רש"י (טז): דהחיסרון הוא דהן מחיצות גרועות. והכי קי"ל להלכה.

ושאל התפארת יעקב (פ"כ סק"ו) את המנח"י דלפי המבואר בכמה פוסקים [הנפש חיה ועוד] דצורת הפתח היא מחיצה גרועה יותר ממחיצת שתי או ערב [והוכיחו כן בכמה ראיות, ודלא כהחזו"א הסובר שהיא מחיצה טובה], איך מערבים ערים ע"י הרחקת צורת הפתח מסביב העיר, ומשיירים בין הצורת הפתח לעיר בית סאתים פנוי. דאפילו אם נקיל כמו החת"ס הנ"ל דכיון שיש דיוורין באמצע חשוב כולו מוקף לדירה, מ"מ יש עוד חומרא ב"מחיצות גרועות" דאפילו הוקף לדירה לא מהני אם נשאר בית סאתים פנוי.

והשיב המנחת יצחק (שם אות ב') ב' תשובות:

א. לשי' הרמב"ם דהחיסרון בשיירה [דלא מהני להתיר טלטול כשיש ב"ס פנוי] משום דאינו

ומ"מ סיים בדברי החת"ס [שהוא המקור לקולא הזו] משמע דאינו מיקל קולא זו של החזו"א, והניח בצ"ע.

עוד יש לדון בקולא זו באופן שיש צוה"פ המפריד בין הבקעה לעיר, האם בכה"ג נחשבת הבקעה כמקום נפרד ולא יועיל לה צוה"פ מד' רוחות, או שמתחסיים לכל כמקום אחד.

וזה נפ"מ במקומות שיש שביל המחבר בין ב' שכונות שיש בהן עירוב, ומקיפים את השביל ע"י ד' צוה"פ כדי שיוכלו לעבור משכונה לשכונה^ט, דאם נדון את אותו שביל כמקום בפנ"ע, לא יועיל לו צוה"פ מד' רוחות, משא"כ אם נימא שהצוה"פ לא מפרידה אותו מהשכונה שפיר מהני ליה צוה"פ מד' רוחות. וצ"ע.

סתירה בחזו"א

והנה בגוף תירוץ החזו"א, הקשה התפארת יעקב (פ"כ סק"ו) דהחזו"א (סי' קנו' על סי' שנח') כותב במכתב ששטחים גדולים שסביבות העיר^ט שאין להם שום תשמיש הרי הן כדיון קרפף שלא הוקף לדירה, ופוסלים את העירוב. ואיך כתב להקל להקיף מקום שחלקו עיר וחלקו בקעה אפילו נשאר שם ב"ס פנוי מתשמיש.

וצ"ל דאנה"נ לא הקיל החזו"א אלא בבקעה שעושים בה קצת תשמישי דיוורין, כגון מקום שהולכים בו דסגי בהכי שלא ליחשב כגינה

✽ הערות והוספות ✽

דהוי מדברי קבלה. וממילא מכיון שהעירוב הכללי של ירושלים עם רמות מסתמך על הקולא של החזו"א להקיף מקום דיוורין ומסביבו בקעה בצוה"פ, לא ניתן לסמוך על היקף זה גם לענין מגילה.

^ט כן הוא המציאות בין רמת שלמה לסנהדריה, וכן בין מירון לספסופה ועוד מקומות.

^ט בספר כתב להחמיר בזה בכל שטח פנוי אפילו שבתוך העיר. אמנם במכתב בסוף הספר כתב להחמיר בזה רק בשטחים ריקים שסביבות העיר.

^ע עיי"ש שהוסיף להקשות בגוף דברי החזו"א דמקום הפנוי מתשמיש חשיב כקרפף ואוסר את העיר, דזה נסתר מסתימת הגמ' דקרפף הפסול הוא דוקא מים, זרעים וכדו' שא"א להשתמש שם, אבל שטח ריק שאפשר להשתמש בתוכו, אע"פ שאין משתמשים בתוכו תורת חצר עליו וחשיב מוקף לדירה. ויש ליישב את קושייתו שכל דברי הגמ' והפוסקים דדוקא גינה זרועה או מים מבטלים דירה, היינו במקום שהיה מוקף לדירה והתחדש בו מצב של זרעים וכדו', דבשביל להפקיע היקף דירה קיים צריך דוקא מקום שאינו ראוי לשימוש להפקיע תורת דירה ממנו, אבל כשביאים להקיף לדירה מעיקרא מקום ריק שאינו משמש כלל לדירה לא מהני.

מעשר, מהני ביה צוה"פ אפילו אם הפרוץ מרובה".

ובביאור "אם ההיקף כתיקונו וכו' אפילו אם הפרוץ מרובה" נאמרו כמה מהלכים:

א. הגאוי (יא. ד"ה ונמצאת) והחז"ב (סי' ב' סק"ז) לומדים דאפילו אם הוא פרו"מ בכל הרוחות, אם נפרץ רק רוב בכל דופן ואיכא מיעוט עומד, דומיא דפסי ביראות, מהני צוה"פ להשלים את ההיקף אפי' ביותר מי'.

ב. החז"א (סי' ע' סק"ב) לומד דדוקא אם נשאר עומ"ר בב' מחיצות מהני להשלים ע"י צוה"פ, אפי' שב' רוחות הם פרו"מ. אבל אם כל הרוחות פרו"מ לא מהני צוה"פ. [והסתפק אם ב' מחיצות עומ"ר היינו דוקא זה כנגד זה או אפי' כמין גאם, אמנם בלח"מ (פ"ד סוכה הי"ב) נקט דגם בכמין גאם מהני].

ויל"ע אם בעי' דוקא ב' מחיצות שיש להם דין עומ"ר או דסגי שהרוב גדור מב' רוחות. נפ"מ כשיש מחיצה על רוב הרוח, אבל אין מחיצה בקצה שהעומ"ר יתקע בו [והוי פרצה בקר"ז]. ונראה להקל דסגי ברוב רוח גדורה ולא בעי' דין מחיצות^ע.

ג. ויתכן לפרש את דברי הטור באופן נוסף [ע"ד החז"א], דהנה בדין עומ"ר מבו' שיש ב' דינים, עומ"ר בכל מחיצה לאשווי רה"י ועומ"ר בכלל ההיקף. וי"ל דמש"כ דמהני צוה"פ "אם היה ההיקף כתיקונו" היינו עומ"ר לאשווי רה"י, ו"אפילו אם הפרוץ מרובה" היינו ביחס לכלל ההיקף, דלזה מהני צוה"פ.

מקום דיריין קבוע, א"כ כאן דאיירי בעיר שהוא מקום דיריין קבוע, שפיר יש להתיר אפילו כשיש ב"ס פנוי. ורש"י [דקי"ל ל כוותי'] שכתב שהחיסרון משום מחיצות גרועות, כוונתו רק להוסיף לקולא, דאף בדירת ארעי אם עושים מחיצה טובה מהני.

ולכן א"ש מה שמתירים ערים ע"י צוה"פ אפי' שיש שם ב"ס פנוי, משום דהעיר היא מקום דיריין קבוע, ובזה גם רש"י מודה לרמב"ם דמהני מחיצות גרועות. ורק בתרתי לריעותא [דיריין ארעי ומחיצה גרועה] לא מהני כשיש ב"ס פנוי.

ב. עוד כתב סברה להקל דמכיון שיש סיבה שרוצים להקיף ע"י צוה"פ רחוק מהעיר [כדי שלא יקלקלו אותה, או שיש טורח גדול והצאות רבות להקיף סמוך לבתים, או שצפוי שהעיר תתרחב ע"י בנית בנינים נוספים ויש הוצאות רבות לפרק העירוב הישן ולעשותו מחדש], הרי המקום הפנוי נחשב שימוש של העיר, ולכן אין בזה חיסרון של ב"ס פנוי מתשמיש.

והנה ב' תשובות אלו הם חידוש גדול, ואכתי צ"ב על מה סומכים להקל ולהקיף עיר ע"י צוה"פ אפילו שמשאירים ב"ס פנוי. אמנם יש לציין דלפי החז"א דס"ל דצוה"פ היא מחיצה גמורה, לק"מ.

חידושו של הטור בהיקף כתיקונו

הטור (סי' שסב' ס"י) לאחר שהביא את שי' תוס' והרא"ש דבבקעה לא מהני להקיף ע"י צוה"פ מד' רוחות, כותב "דוקא בשכל הד' רוחות ע"י צוה"פ, בזה אמרי' דלא מהני בבקעה, אבל אם היה ההיקף כתיקונו אלא שיש בו פרצות יותר

✽ הערות והוספות ✽

^ע כן נראה להוכיח מהא דביאר החז"א בביאור הראשון את דברי החת"ס דמהני להקיף מקום שחלקו בקעה וחלקו עיר, משום דהצוה"פ שבצד העיר חשיבי עומ"ר, למרות ששם אין מחיצות מהצד השני בבקעה לעשות דין עומ"ר, חזי' דלא בעי' דין עומ"ר אלא רק שיהיה רוב רוח גדור.

את כל עובי הלחיים, הרי קנה עליון סותם מחודו הפנימי, ונמצא שכל הלחיים עומדים מחוץ לרשות הניתרת [כפי שנראה בצירור שכל הקנים עומדים מחוץ לריבוע הפנימי שנוצר מכח הצוה"פ], ואנן בעי' שהלחי שהוא המזוזה יסתום כנגד הרשות. ב. מכיון שהמזוזות עומדים מחוץ לרשות הוי כמו צוה"פ באויר.

ובמקום אחר (סי' קיא' סק"ה) ביאר עוד טעם, דכל צוה"פ היא סילוק מחיצות ללחי של הצוה"פ שבצידה.

ומדין סילוק מחיצות יש להקפיד ■ ■ ■
 גם כשאין עובי הקנה ממלא את כל עובי המזוזות, כשמניח ב' צוה"פ בזוית, להשאיר רווח קטן ביניהם [כזה], דאל"כ לחי אחד יהיה סילוק מחיצות ללחי השני. [והיינו שכל לחי צריך לגדור כלפי פנים, ואם הלחי השני עובר לפניו, הרי הוא מסלק אותו, לכן צריך זהירות יתירה שלחי אחד לא יעלה על השני בכלל].

ויש לציין דכל דברי החזו"א נאמרו רק בענין הלחיים של הצוה"פ הנפגשים בזוית [כשבא לגדור מכמה רוחות], אבל מי שבא לגדור את פתח המבוי בצוה"פ, לא שייך בזה כל הני טעמים, מכיון שהלחיים עומדים כנגד חלל המבוי ושפיר גודרים כנגד המבוי, וכן אין כאן צוה"פ באויר ולא סילוק מחיצות.

ולדינא, ברור שמי שבא להקיף שטח ע"י צוה"פ מכמה רוחות, יש לו להקפיד שעובי הלחי לא יהיה בעובי המזוזות. אמנם בדיעבד אין לפסול עירוב מטעם זה, דבמ"ב נראה שלא פוסל בזה.

סיכום הדינים העולים לשי' תוס' והרא"ש בענין היקף צוה"פ מד' רוחות

הבאנו שי' תוס' והרא"ש שחילקו בין חצר ומבוי לבקעה, והנה הדינים העולים לשיטתם:

מקום שיש בו דירין [בתים, חצירות ומבואות]: מהני להקיף המקום בצוה"פ מד' רוחות, אפי'

חידושו של החזו"א במחיצות כעין דיומדין הפוכים

החזו"א (סי' ע' סק"ג) כותב דאם עשה בבקעה מחיצות כעין דיומדין הפוכים [כזה], מהני צוה"פ בכל ד' רוחות, דהוי כל צוה"פ כצוה"פ לדופן שלישי של ב' דפנות זה כנגד זה, כיון שהצוה"פ נעשה בסוף המבוי בין ב' דפנות, ושפיר מהני אף לאמצע הפילוש שאין לו מחיצות בסמוך לו. אמנם לא מבואר בדבריו איזה שיעור מחיצות צריך, וכמה מרחק יכול להיות ביניהם.

ספיקו של החזו"א בד' צוה"פ דלא עריבן

החזו"א (סי' ע' סק"ד) כותב להסתפק גם למאי דמהני צוה"פ בד' רוחות [במקום דיריין], אם בעי' ד' צוה"פ עריבן, או דמהני אפילו אם הצוה"פ לא עריבן [כזה, שאין חיסרון של פרצה בקר"ז משום דכל צוה"פ נפגשת בצוה"פ השניה].

וספיקו מבוסס על מאי דס"ל דצוה"פ באויר לא מהני לענין שבת, ומעתה י"ל דלא יהני הני צוה"פ משום שהן מחיצות באויר, אמנם מאידך יש מקום לומר כיון שאפשר לדונן למחיצות ולדונן בעומ"ר, ועד כמה שנדון אותם בעומ"ר איכא היקף מחיצות ולא הוי צוה"פ באויר "שפיר חל שם הפתח ושם רה"י בבת אחת".

אופן עשיית צוה"פ מד' רוחות

החזו"א (סי' ע' סק"ג) כותב שבעשיית צוה"פ מד' רוחות, יש להקפיד שהקנה העליון יהיה צר מעובי המשקופים, אבל אם הקנה העליון ממלא את כל עובי הלחיין [כזה], או שמניח את הקנה העליון בקצה הפנימי של המזוזה, לא מהני.

וכתב בזה ב' טעמים: א. דאם עובי הקנה ממלא

בצוה"פ יותר מ'.

משמשת להילוך, אבל בשטח ריק שאינו משמש כלל, החזו"א מחמיר דינו כקרפף.

- מצד הדין דלא מהני מחיצות גרועות להקיף עיר שיש בה ב"ס פנוי, אפי' אם מהלכים שם: **לחזו"א** שצוה"פ היא מחיצה טובה, מהני. **ולאחרונים** שצוה"פ היא מחיצה גרועה, כתב **המנח"י** ב' סברות להקל [או דמחיצות גרועות הוא חיסרון רק במקום דיריין ארעי, או שמכיון שיש סיבה להשאיר ב"ס פנוי חשוב תשמיש העיר], וצ"ע.

בקעה המוקפת ע"י מחיצות של פרמ"ר [כעין פסי ביראות והוא פר"מ]: נחלקו בדעת הטור: **לגא"י** ולח"ב מהני אפי' צוה"פ יותר מ', **לחזו"א** לא מהני עד שיהיו ב' מחיצות של עומ"ר.

בקעה המוקפת ע"י מחיצות כעין דומדמן הפוכים: כתב החזו"א דניתר בד' צוה"פ אפי' בבקעה.

באופן שניתר ע"י ד' צוה"פ, החזו"א הסתפק אם מהני צוה"פ דלא עריבן. ומלבד זה כתב ליזהר לא לעשות את הקנה העליון בעובי המזוזות, וכמו"כ לא להניח את הקנה העליון בקצה הפנימי של הלחיים.

מקום שאין בו דיריין [בקעה]: לא מהני להקיף את המקום בצוה"פ מד' רוחות אם הצוה"פ יותר מ'. ואם הצוה"פ פחות מ', **לק"נ** מהני ולחזו"א לא מהני. [ולפי הק"נ דמהני צוה"פ פחות מ': לגר"ז מהני רק לשטח של י' על י', לביאוה"ל לשטח של רוחב י' אפילו אם האורך יותר מ', ולח"ס אפילו בהיקף גדול].

פסי ביראות: **לק"נ** וח"ס "מקום דיריין" תלוי ב"קביעות דיריין", וגם פסי ביראות בכלל. **לחזו"א** "מקום דיריין" תלוי ב"דיריין ממש", ופסי ביראות דינו כבקעה.

מקום שחלקו עיר וחלקו בקעה: יש לדון בו מצד ב' הלכות:

- מצד הדין דצוה"פ מד' רוחות לא מהני לבקעה: **הח"ס** חידש דמהני בזה צוה"פ מד' רוחות אפילו יותר מ'. ונאמר ב' ביאורים **בחזו"א** אם דוקא כשהצוה"פ סמוכות לעיר ומרובות על מקום הבקעה [מועיל מדין ב' מחיצות עומ"ר של הטור], או אפילו כשהעיר מוקפת רחוק יותר מב"ס מהעיר, ובקעה מקיפה את העיר מד' צדדיה [דנחשב כל ההיקף לדירה מכח הדיריין שבתוכו]²³. והזכרנו דמ"מ בעי' שאותה בקעה

שיטת הרמב"ם

הפרוץ מרובה על העומד.

מבואר ברמב"ם כמה נקודות:

- פרוץ מרובה הוא חיסרון בגוף המחיצה, ולא רק חיסרון בשם פתח.

- פרוץ כעומד מהני. וכתב **הפנ"י** (סוכה טו): דהרמב"ם הקיל בפרכ"ע רק בנושא של דרבנן,

הרמב"ם (פ"ט"ז ה"ז) כותב "כל מחיצה שיש בה פרוץ מרובה על העומד אינה מחיצה. אבל אם היה פרוץ כעומד הרי זו מותרת, ובלבד שלא יהיה באותן הפרצות פרצה שהיא יתר על עשר אמות. אבל עשר אמות הרי היא כפתח. אם היה לפרצה זו צורת פתח אף על פי שיש בה יותר מעשר אינה מפסדת המחיצה, והוא שלא היא

❦ הערות והוספות ❦

²³ גם למש"כ החזו"א להקל בזה, נראה דיש לזה גבול, וכגון אם השטח של הבקעה הוא רוב, לא מסתבר דיעיל ההיקף בכה"ג. וכן אם ניכר לעין כל דהבקעה לא שייכת כלל לעיר, כגון הרים שסביב לעיר וכי"ב.

בתנאי שאין פרצה יותר מ'אבל אם יש שם פרצה יותר מ'לא מהני צוה"פ. והקשה הגר"ח (פ"ז שבת ה"ז) איך יתכן כזה דין, הרי עד כמה שפסק הרמב"ם בסוכה דפרומ"ר כשר, וכמו"כ פסק דמהני צוה"פ יותר מ' [דלא כרב], א"כ מה החיסרון כשיש את ב' הדינים ביחד.

דינים העולים בדעת הרמב"ם

נאמרו בביאור שיטת הרמב"ם כמה מהלכים, ונביא כאן את העולה מביאור האחרונים:

ויש להקדים ולציין דברמב"ם לא מוזכר שום חילוק בין בקעה לחצר.

תיקון צוה"פ במקום הגדור ע"י עומ"ר: דעת הרמב"ם דמהני צוה"פ יותר מ' במקום הגדור ע"י עומ"ר [או אפילו ע"י פרוץ כעומד]. ויל"ע אם בעי' שיהיה שם "דין" עומ"ר, או דסגי שיהיה רוב גדור. וכבר כתבנו דנראה דסגי שיהיה רוב גדור².

ובאופן מדידת העומ"ר, דעת המרכה"מ (פ"ז שבת ה"ז) דמודדים לפי ההיקף הכללי, ואם יש בסה"כ עומ"ר, מהני צוה"פ יותר מ' אפילו ברוח פרוצה במלואה, ואם הוא בסה"כ פרו"מ לא מהני צוה"פ יותר מ' אפילו ברוח שהוא עומ"ר. אמנם דעת רוב האחרונים דמודדים כל רוח לעצמה.

תיקון צוה"פ באופן שפר"מ מג' או מד' רוחות:

באופן שהמקום פרו"מ מג' או ד' רוחות, יש להבחין בין ב' מצבים:

אם הפרצה יותר מעשר, דעת הרמב"ם דלא מהני צוה"פ.

ואם הפרצה אינה יתירה על עשר, יש בזה מח' גדולה, דהק"נ (סי"ג אות ט'), הגר"א (שסב' ס"י),

אבל בנושא של דאורייתא כגון בשחיטה קי"ל דמחצה על מחצה כרוב והוי טריפה.

וטעם החילוק, דדין פרוץ כעומד הוא ספק דאורייתא, ודעת ר"פ דספק דאורייתא לחומרא הוא דין דרבנן, וכ"פ הרמב"ם (פ"י מכלאים ה"ז) [ודלא כרש"י ותוס' (חולין כב):] דהוא דאורייתא, ולכן הרמב"ם לשיטתו סבר להחמיר בספק זה רק בנושא של דאורייתא.

- עוד כתב דפרצה יותר מ' פוסלת [אבל י' עצמו לא פוסל], ואם היה לפרצה זו צוה"פ מהני, והטעם ד"אינה מפסדת המחיצה", והיינו שהגדירה היא מכח המחיצה של פרוץ כעומד, והצוה"פ רק עושה שהפרצה לא תפסיד את המחיצה.

- בפרמ"ר, כתב הרמב"ם דלא מהני צוה"פ. אמנם לא מבואר בדבריו אם הא דלא מהני הוא דוקא ביותר מ' או אפילו בפרצה י'.

וצ"ע דהרי קי"ל כמתני' דמהני צוה"פ לפרצה יותר מ' [דלא כרב], ומבו' בגמ' יא. דמאן דלית ליה דרב ס"ל דמהני צוה"פ אפילו בפרמ"ר.

עוד צ"ע מהא דמתקנים מבוי המפולש ע"י צוה"פ, אפילו אם הוא רחב יותר מ'.

עוד כתב הרמב"ם בהל' סוכה (פ"ד הל"ב) "סוכה שיש לה פתחים רבים ויש בכתליה חלונות הרבה הרי זו כשרה, ואף על פי שפרוץ מרובה על העומד, ובלבד שלא יהיה שם פתח יתר על עשר. אבל אם היה שם פתח יתר על עשר אע"פ שיש לה צורת פתח צריך שלא יהיה הפרוץ מרובה על העומד".

מבואר דלענין סוכה מהני מחיצה של פרומ"ר,

✽ הערות והוספות ✽

² כך כתבנו להוכיח לעיל [בשי' הטור בדעת תוס' והרא"ש], ונפ"מ בזה אם הרוח הזה גדור ע"י מחיצה על פני רובה מצד אחד, אמנם בצד השני של הרוח אין שום מחיצה, שאין דין עומ"ר, דהוי כמו פרצה בק"ז. וזה נפ"מ בהרבה מקומות, וכגון במירון שיש רוב רוח גדור מג' רוחות [מזרח צפון ומערב] אלא שאין שם דין עומ"ר, דלפי הנ"ל יהיה העירוב של צוה"פ כשר גם לפי הרמב"ם.

וכן דעת החז"א (סי' עט' סק"ו). ב' הביאווה"ל (שמו' ס"ג ד"ה הבולטין) כותב דכל שהרוחב פחות מ' מהני להקיף ע"י צוה"פ מד' רוחות אפילו אם האורך יותר מ'. וטעמו דצוה"פ פחות מ' הוי כמחיצה גמורה, ובכה"ג מהני לעשות צוה"פ בין המחיצות אפילו ביותר מ'. ג' החת"ס (סי' פח') סובר דניתן להתיר כל שטח שהוא, ע"י שיעשה כמה צוה"פ של פחות מ' זה לצד זה.

תיקון צוה"פ במקום שיש ב' מחיצות שלימות [או עומ"ר] מב' רוחות: גם בדין זה יש להבחין בין ב' מקרים:

אם המחיצות עומדות זה כנגד זה, מהני לגדור את ב' הרוחות הנוספים בצוה"פ אפילו יותר מ' [וכמבואר בתיקון מבוי המפולש].

ואם המחיצות עומדות כמין גאם, דעת הלח"מ (הל' סוכה) דמהני, והחז"א (סי' ע' סק"ב) מסתפק בזה.

הגא"י (יא.), רעק"א (על הרמב"ם פ"ז מכלאים), חת"ס (סי' פח') והגר"ח (פט"ז משבת) סוברים דמהני, וכן נקט הדרכ"מ הארוך (שסב' ס"י) בדעת המ"מ. ומאיך לפי המאירי (סוכה ז.), משכנר"י (סו"ס קכג') והמרכה"מ (פט"ז שבת הט"ז) לא מהני.

ולדינא בדעת הרמב"ם, המ"ב (שסב' סנ"ח ובביאווה"ל ד"ה ולהרמב"ם) נקט כדעת המקילים, דהרמב"ם אסר רק בתרתי לריעותא, שגם פרומ"ר וגם פרצה יותר מעשר. וכן נראה מסקנת החז"א (סי' ע' סק"ד' י' יג' וכג').

וכבר הזכרנו לעיל דגם לפי שיטה זו דבפרצה פחות מ' מהני צוה"פ אפי' בפרומ"ר, מצאנו ג' שיטות איזה גודל של מקום ניתן להתיר ע"י צוה"פ פחות מ': א' הגר"ז (שסב' ס"ט) סובר דניתן להקיף שטח של עד עשר על עשר, אבל בשטח הגדול מזה, לא ניתן להתיר ע"י צוה"פ, דלא מהני שיעשה כמה צוה"פ קטנות זה לצד זה,

לענין הלכה

המ"ב (סקנ"ט) כתב "ונכון לחוש לדברי הרמב"ם". ובמקום אחר (סי' שמו' סקל"א ובביאווה"ל ד"ה הבולטין) כתב שכל האחרונים סוברים שלא צריך לחוש לדעת הרמב"ם.

ולכאורה צ"ל דהכא המ"ב רק נקט דלחומרא בעלמא יש לחוש לדעת הרמב"ם, ואם זה מסתדר בקלות בלי להוציא על זה כספים מיותרים, ראוי לחוש לדעה זו. אמנם העיקר להלכה הוא כדעת התוס' והרא"ש, ומתירים בחצר להקיף את המקום ע"י ד' צוה"פ, אפילו אם הוא פרמ"ר, וככל התנאים והענינים שהוזכרו לעיל בשעת תוס' והרא"ש.

השו"ע (שסב' ס"י) מביא בשיטה ראשונה את התוס' והרא"ש "אם עשה צורת פתח אפילו לפירצה יתירה מעשר מותר, ואפילו לא נעץ אלא ארבע קונדיסין בארבע רוחות ועשה צורת פתח על גביהן מותר, והני מילי בחצר ומבוי שיש בהם דיוורין אבל בבקעה לא מהני בשכל הרוחות על ידי צורת פתח".

ומוסיף "ולהרמב"ם אין צורת הפתח מועיל לפרצה יותר מעשר אלא אם כן עומד מרובה על הפרוץ", וכותב הרמ"א על זה "אז מהני אפילו בבקעה בכל הרוחות".

דין צוה"פ מן הצד

תיקון צוה"פ מן הצד ע"י העמדת לחי תחת החבל

המ"א (שסב' סק"כ) כותב דאם בא להכשיר צוה"פ מן הצד, יעשה קנה תחת החבל וכשר [דלא צריך שהקנה יגיע עד החבל], ומ"מ יש לשלוף את הקנה הפסול מפני הרואין. וכ"פ המ"ב (שסב' סקס"ה).

אמנם **המ"ב** (סי' שסג' ס"ק קיב') כותב באופן שיש ב' גגות אחד מול השני ומותח חבל מגג לגג, דהוי צוה"פ ע"י שמניח צוה"פ למטה בקרקע מכוון תחת החבל, ו"כשקושר החבל על הגג באיזה קנה, לא שייך לדקדק באופן הקשירה אם על גבו או מצדו". ובשעה"צ (סקפ"ו) כותב "ומכל מקום זהו רק דוקא היכא דא"א בענין אחר, דאל"ה טוב למנוע מזה מפני הרואים".

והיינו דבציור שיש צוה"פ מן הצד ממש, בזה כתב דיש לשלוף הקנה מפני הרואין, משא"כ כאן שהקשר הוא על הגג ולא שייך בזה מן הצד, ומ"מ גם בזה כתב ד"טוב" למנוע מזה.

ויש לציין דבר חדש, דנראה שכל הדין לשלוף מפני הרואין הוא דוקא בקנה העומד בתוך הרשות ויכל לשמש לגדור את המקום, אבל בקנה העומד מחוץ לרשות אין דין לשלוף מפני הרואין, דניכר שלא הוא המשמש כלחי לצוה"פ.

ובעיקר הדין לשלוף מפני הרואין, במקום שהדבר קשה, יש להקל.

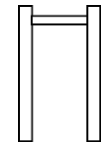
חבל העומד בגובה הקנים

הט"ז (סק"ד) מחדש דדוקא אם הקנה בולט קצת למעלה מן החבל לא מהני, אבל אם החבל עומד

גמ' דף יא' ע"א "אמר רב חסדא צוה"פ שעשאה מן הצד לא עשה ולא כלום".

רש"י פירש "שמתח הזמורה מזה לזה באמצעיתו ולא על ראשיהן". ונראה כפשוטו שהחבל אינו עומד בין ב' הקנים אלא מהצד.

אמנם **בהג"א** מפרש שאפילו אם החבל עומד בין ב' הקנים חשיב צוה"פ מן הצד, דהחיסרון הוא דאינו מעליהם.

עוד מצאנו פירושים נוספים בביאור צוה"פ מן הצד:

רב האי גאון, **הר"ף**, **ר"ח** ו**הרמב"ם** מפרשים "מן הצד" היינו שעשה את הצוה"פ בצד המבוי, והוה פתח בקרן זוית. ור"ח מביא עוד פירוש שהעמיד מזוזות בלי משקוף.

דברי הפוסקים בצוה"פ מן הצד

הטור (סי' שסב' ס"א) פוסק "ואם חיבר הקנה העליון לשני הקנים מצדיהם, לא מהני", והיינו כפרש"י. וכ"פ **השר"ע** והוסף דה"ה אם הוא חיבר הקנה העליון "לאחד מהן" מן הצד, לא מהני.

וכ"פ **המ"ב** (סקס"ד) כמו הטור, ומפרש טעם הפסול של צוה"פ מן הצד "לפי שאינו דומה לפתח שהמשקוף ניתן על שתי המזוזות". עוד כותב (שסג' ס"ק קיד') באופן שעושה צוה"פ ע"י הנחת לחיים מתחת החבל, דצריך שיהיו מכוונים תחתיו "ואם משהו יוצא מן הצד פסול", מבוי בדבריו דלא מהני בזה לבדו".

✿ הערות והוספות ✿

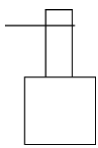
י"י וזה ענין שצריך הרבה זהירות, ואין לסמוך בזה על טביעת עין, דיש בזה הרבה טעויות אופטיות. ויש לבדוק ע"י אנך או מכשירים המיועדים לזה.

גביהם, מ"מ בחקק מהני].

והחז"א (סי' עא' סק"ט) תמה על המ"ב "מנ"ל חילוקים כאלה", ונוקט להכשיר כמו המק"ח. ועוד עולה מדבריו דכשר בכה"ג שעשה חור בקנה והשחיל בתוכו את החוט, דאמר' דל מהכא את כל הקנה שמצידו ומעליו.

וכך עשה הגר"ח את העירוב בבריסק, ע"י שהשחילו חוט בתוך חור בעצים.

קנה עבה מלמטה ודק מלמעלה

החז"א (סק"ב) כותב להכשיר בקנה עבה מלמטה ועל גביו קנה דק, וקשר את החבל למעלה מן הצד. דמה שמשמש כלחי הוא החלק העבה שלמטה, ואין חיסרון במה שכרוך למעלה מן הצד, [ומדמה את זה למה שהתיר בחקק כהמק"ח].

אמנם יש לציין דאכתי יהיה בזה את הדין לשלוח מפני הרואין שכתב המ"ב.

קנים משופעים

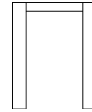

האב"נ (שו"ת סי' רצא' סק"ב) מכשיר בקנה המשופע [רחב מלמטה ומיצר והולך] שקשר את החבל למעלה מן הצד, דומיא דההיתר הנ"ל בקנה עב מלמטה ודק מלמעלה. אבל **החז"א** כתב לאסור בזה שכולו משפע ועולה, ולא דמי לציור הנ"ל שעבה מלמטה ודק מלמעלה, שהוא בב' חלקים.

ואנה"נ דקנה המשופע בב' חלקים [כזה], אין בו חיסרון של קנה משופע גם לפי החז"א, דדינו כמו קנה עבה מלמטה ודק מלמעלה.

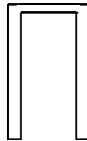
ויש פתרון להכשיר קנה משופע גם לפי החז"א, ע"י טיוח הקנה מלמטה [עד גובה י"ט], דמכיון שמוסיף שכבה על הקנה מלמטה חוזר להיות כמו ב' חלקים [כמו הציור הנ"ל].

בשוה עם קצה העליון של הקנה, כשר. והיינו שלא צריך שהחבל יהיה "מעל" הקנים אלא שלא יהיו הקנים למעלה מהחבל.

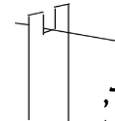
והמ"ב (שסב' סק"ד) דוחה את דבריו ד"כל האחרונים חולקין עליו וסבירא להו דבעינן שיהיה החבל ע"ג הקנים ממש".

צוה"פ מן הצד הבנוי מיחידה אחת עם המזוזות

החז"א (סק"ח) כותב דכל החיסרון בחבל שנמצא בין ב' הקנים בגובה הקנים, היינו משום דנראה החבל כנפרד מהקנים, אבל אם המזוזות והקנה העליון נעשו הכל כיחידה אחת, בזה אין חיסרון של צוה"פ מן הצד. וכל דבר לפי ענינו אם נראה כיחידה אחת או לא.

חקק בקנה מלמעלה והניח את החבל בתוכו

בציור שחקק בגובה הקנה והניח את החבל בתוך החקק, כתב **המק"ח** (סוף תיקון ערובין) להכשיר, דדל מהכא חלק הקנה העודף מעל החבל, ד"אילו היינו חותכין הקנה שעד החבל הוה כשר, דאף דאינו חתוך עדיין כמאן דפסיק דמיא".

והפמ"ג (מ"ז שסב' סק"ד) סותם להקל, ובמקו"א (שסג' סק"ט) מסתפק בזה. ונחלקו מה מסקנתו:

המנחת ישראל (יא. ד"ה והפמ"ג) נקט בדבריו למסקנה דלא מהני אפילו אם אין הקנה עודף מעל החבל.

אבל **המ"ב** (סק"ד) כותב דהפמ"ג מצדד להחמיר באופן ש"הקנים עודפין למעלה על גב הקנה שמונח ביניהם וכו' אבל אם אין הקנים עודפין למעלה אלא שחקק רק מעט באמצעיתן להניח החבל בתוכו שיהא מונח בטוב ולא ישתלשל למטה, שפיר דמי דמיקרי זה על גבו". [וזה אפילו למה שחלק על הט"ז באופן שהחבל עומד בשוה עם גובה הקנים דלא מהני משום דבעי' "על

כריכת החבל ע"ג מסמר שלמעלה מהקנה

דאורייתא.

אמנם המהרש"ם (ח"ח סי' נט') מחלק בין שבת לכלאים ונוקט דצוה"פ מן הצד הוא פסול דאורייתא. וכותב מטעם זה שיש להקפיד בחופת חתנים שתהיה צוה"פ קשורה ע"ג העמודים ולא מהצד, שלא יהיה צוה"פ מן הצד.

וכן נקט התורת חסד דצוה"פ מן הצד לא מהני לענין שבת מדאורייתא. [ורק לענין צוה"פ דמהני יותר מ' הוכיחו תוס' (ו.) לשיטת רב דהוא פסול דרבנן. אבל לענין מן הצד דמסקי' לר' יוחנן דלא מהני ביותר מ' בכלאים, אז י"ל דלא מהני לענין שבת מדאורייתא].

לסיכום: שיטת הקר"א והמשכנ"י דיש לדמות שבת לכלאים, וצוה"פ מן הצד הוא פסול דרבנן, וכדבריהם נקטו השו"מ (שו"ת מהדו"ק ח"ב סי' פו') והבית שלמה (שו"ת ח"א סי' מא'). ושיטת המהרש"ם והתורת חסד דלא הוה מחיצה כלל מדאורייתא.

נפ"מ למעשה:

החזו"א ועוד פוסקים נקטו דצוה"פ העוברת תחת צוה"פ [אחת לאורך ואחת לרוחב] פסולים [ב' הצוה"פ]. ויל"ד מה הדין כשאחת מהן היא צוה"פ מן הצד, האם גם היא פוסלת את הצוה"פ השניה.

וזה תלוי בנ"ל, דלפי הפוסקים דלומדים מכלאים לשבת, א"כ הוי צוה"פ מן התורה ופוסלת. משא"כ לפי המהרש"ם והתו"ח לא פוסל.

ויש לציין דציור זה מצוי בדרך כלל רק בחוטי חשמל"י שעוברים מעל או מתחת לצוה"פ, ובזה ודאי יש להקל, דכבר הזכרנו לעיל [בפתחי שימאי] דעת המ"ב (שסג' ס"ק קיג') דצוה"פ העומד מאליו כשר דוקא אם סמך עליו מע"ש, וגם לחזו"א (יו"ד קעב' סק"ג, מובא באו"ח קיא')

אם נועץ מסמר בראש הקנה וקושר בו החבל, הפמ"ג (מ"ז סוס"י שסב' וסי' שסג' סקי"ט) מכשיר, וכל"פ המ"ב (סקס"ד). והנה יש שביארו שכשר כמו שכשר בחקק. אמנם זה לא מסתדר במ"ב שמקט להחמיר בחקק. אלא צ"ל כמו שביאר הכה"ח (שסב' אות קז) ד"נראה לעין כל שהוא דבר חיצוני ואינו מן הקנים, אלא הרי הוא כמו שהחבל מונח על גבי הקנים". והיינו דדבר שניכר שאינו חלק מהקנה, אין בו חיסרון של צוה"פ מן הצד.

בענין אם צוה"פ מן הצד הוא פסול מדאורייתא או מדרבנן

הקר"א כותב דהוא פסול מדרבנן "אפילו לר' יוחנן כיון דאמר דמתיר בעשר לענין כלאים, ש"מ דשפיר הוי מן התורה צוה"פ אפי' מן הצד, אלא דרבנן החמירו לענין כלאים ביותר מעשר ולענין שבת אפילו בעשר".

מאיך בתוס' (ב: ד"ה ואיבעית) מבו' שהוא פסול דאורייתא. דהגמ' ושאלת דנילף שיעור פתח משער החצר, ושואלים תוס' דא"א ללמוד משם ד'שאני פתח החצר דהוה ליה צורת הפתח, שהכלונסות היו על גבי ווי עמודים שהקלעים תלויים בהן". ומתרצים דזה צוה"פ מן הצד ולאו כלום, מבואר דס"ל שזה חיסרון דאורייתא.

אמנם תוס' שם כתבו עוד תירוץ לקושייתם, ויל"ע מאי ס"ל לפי תירוץ זה: **התורת חסד** (סי' ט') כותב דלדינא לא פליגי על התירוץ הראשון. אבל המשכנ"י (סי' קכג' ד"ה וע') מוכיח מתוס' (ו.) שכתבו בדעת רב דלא מהני צוה"פ יותר מ' דהוא רק מדרבנן, וראיתם מהא דלענין כלאים מודה רב דמהני צוה"פ יותר מ'. א"כ ה"ה לענין צוה"פ מן הצד דמהני בכלאים, שאינו פסול

✽ הערות והוספות ✽

י"י כמובן צריך שהחוטים לא יהיו מרוחקים מדי, דאז גם צוה"פ מן הצד לא הוי.

בבקעה מח' רב ושמואל אם אמרי' פי תקרה יורד וסותם. שי' רש"י (צ: ד"ה אכסדרה) דנחלקו אם אומרים פ"ת דוקא לג' רוחות או אפילו לד' רוחות. אולם שי' תוס' (כה. ד"ה אכסדרה) דלשמואל אמרי' פתיו"ס רק בב' מחיצות ולא יותר.

ומעתה לפי רש"י דאמרי' פ"ת מג' רוחות, ודאי מפסיק. אמנם לפי תוס' יל"ד.

וגם ענין זה תלוי בנושא הנ"ל, דלפי הפוסקים שלומדים דין שבת מכלאים, הרי כתבו תוס' (צג. ד"ה חציו) דמודה שמואל לענין כלאים דאמרי' פי תקרה גם בג' רוחות. ונמצא שהפ"ת מפסיק. משא"כ לפי המהרש"ם והתו"ח שלא לומדים מכלאים, י"ל דלא מפסיק את הצוה"פ.

סק"ה) דבצוה"פ שנעשית בסתמא מאליה לא צריך לסמוך עליה מע"ש, אבל אם נעשית למטרה אחרת [כמו בעמודי חשמל וטלגרף] בעי' דוקא שיסמוך עליה מע"ש. נמצא שאין בזה חשש של צוה"פ ולא פוסלת.

עוד נפ"מ בנידון הנ"ל [אם הוא צוה"פ מדאורייתא] לענין חיוב מזוזה.

דין פי תקרה העובר מעל צוה"פ

פי תקרה העובר מעל הצוה"פ, הרי זה מחיצה להפסיק את הצוה"פ. אמנם אכתי יל"ד מה הדין בפי תקרה מג' רוחות, דבר שמצוי בצוה"פ העובר מתחת למרפסת תלויה.

ויש להקדים: איתא בגמ' דף כה. בדין אכסדרה

בענין חוזק צוה"פ, והמסתעף לחוזק הנדרש במחיצות

ב. הראב"ד, המהר"ם (מובא ברא"ש סי' יד'), האר"ז, הרא"ש ועוד ראשונים נוקטים לחומרא שצריך גם היכר ציר וגם בריאה לקבל דלת. וכ"כ הטור (שסב' סי"א).

ג. הר"ף והרמב"ם (פט"ז שבת הי"ט) נוקטים לחלק שלא צריך היכר ציר אבל צריך שתהיה בריאה לקבל דלת של קשין.

לענין הלכה

הזכרנו את הטור (שסב' סי"א) שנקט שצריך את שניהם. ומשמעות דבריו שגם בקנה העליון יש דינים אלו [דמתחיל דצוה"פ הוא קנה מכאן ומכאן וקנה על גביה, וממשיך על זה שצריכים היכר ציר ובריאה לקבל דלת].

הב"י מביא את ההגמ"י דבעיר של רש"י [טרויש] ראה ר"י שהיה עירוב בלי היכר ציר, וקבלה בידם שעירובין אלו נתקנו בימי רש"י, ומסיק דכן דעת הרמב"ם וכן עמא דבר.

ולגבי הקנה העליון, מביא הב"י בשם הריב"ש דסגי בכל שהוא, ואפילו גמי.

וכ"כ בשו"ע "וצריך שיהיו הקנים שבצדדים חזקים לקבל דלת כל שהוא וכו' אבל קנה שעל גביהן סגי בכל שהוא ואפילו גמי מהני". וכתב המ"ב (סקס"א) דלקנה העליון מהני גם חבלים.

ובשיעור של בריאה לקבל דלת, כתב השו"ע (שסג' ס"ז) בדין לחי של מבוי דאפילו שבדי שברים כשרים בו, והרמ"א הוסיף דלכן עושים לחי מסיד טחוי על הקיר. וכתב המ"ב (סקכ"ו) דגם לענין צוה"פ מהני לחיים ע"י סיד טחוי, והא דבעינן בריאה לקבל דלת של קשין, פירש השעה"צ (סקכ"ב) דלא בעי' שהלחי עצמו יהיה בכוחו להחזיק דלת של קשין, אלא סגי שהקיר שהסיד טחוי בו בכחו להעמיד דלת.

גמ' דף יא' ע"ב "ואמר רב חסדא צורת הפתח שאמרו צריכה שתהא בריאה כדי להעמיד בה דלת, ואפילו דלת של קשין. אמר ריש לקיש משום ר' ינאי צורת הפתח צריכה היכר ציר, מאי היכר ציר, אמר רב אויא אבקתא".

בדין צוה"פ בריאה להעמיד בה דלת של קשין והיכר ציר

והנה בדין של בריאה להעמיד בה דלת, לא מבואר מהו גודל הדלת: גובה י"ט, גובה הלחיים או גובה כל הצוה"פ עד הקנה העליון. וכן לא מבואר שיעור רוחב הדלת: ד"ט או רוב הפתח או כולו. וכמו"כ לא מבואר אם צריך שכל לחי יוכל להחזיק את כל הדלת או ב' הלחיים ביחד.

ובענין היכר ציר, פירש רש"י "חור שציר הדלת סובב בו", וכפשוטו היינו החור התחתון. והשלט"ג בשם ריא"ז כתב "שיהיה להן היכר ציר כעין חורין מלמעלה ומלמטה, שציר הדלת סובב עליהן", מבואר שצריך גם החור העליון וגם התחתון.

ובטעם דבעי' היכר ציר, כתב רש"י "ואע"פ שאינה צריכה דלת, מיהו חזיא לדלת בעינן", וביאר הדברי יחזקאל (סי' ה' אות יז) "והיינו טעמא דכל דלא חזיא עדיין לדלת אין תורת צוה"פ עלה".

אמנם גם בענין זה לא מבואר אם כיום שאין צירים למעלה ולמטה, אלא הצירים הם בצד הלחיים ובצורה שונה, אם ישנתה דין זה.

מח' הראשונים לדינא

א. הרשב"א מסיק לקולא דצוה"פ אינה צריכה לא היכר ציר ולא שתהיה בריאה לקבל שום דלת.

כתב דהוא רק בשעת הדחק.

שיעור תנודת המחיצה הפוסלת

לשון הגמ' בסוכה כג. והראשונים שם דכל שהמחיצה מתדנדנד ברו"מ פסולה, אפילו שהיא לא נופלת. ויל"ד מהו שיעור תנודה הפוסלת.

א. הרמב"ם (פט"ז הכ"ד), **השר"ע** (שסב' ס"א), **המשכנ"י** (סי' קכג' סד"ה וכן יש להזהר) ו**המ"ב** (שסג' סק"כ, תרל' סקמ"ח) סתמו דכל שהמחיצה מתדנדנד ברו"מ פסולה, ומשמע דאפילו תנודה קטנה פוסלת.

ב. המאירי (ח. ד"ה שהכשירו), **הת"ש** (שסב' ס"ג) ו**החז"א** (עז' סק"ו) נוקטים דרק תנודה הגורמת למצב שהמחיצה תתבטל בזמן התנודה פסולה.

הת"ש מוכיח כשיטתו מהא דפסקו דאפילו גמי מהני כקנה עליון של צוה"פ, והא ודאי שאין הגמי עומד במקום אחד אלא מתדנדנד ברוח ומ"מ מהני.

ותירץ **המחה"ש** (שסב' סקל"א, מובא במ"ב סקס"ו) דעיקר המחיצה תלוי בב' הקנים העומדים מן הצד, והקנה העליון אינו חלק מהמחיצה אלא עושה שיהיה צורה של פתח ולא יהיה פתחי שימאי. ולכן אין בקנה העליון דין שלא יתדנדנד ברוח מאחר ואינו חלק מהמחיצה [אבל מ"מ יש בו דין שלא ינטל ברו"מ].

אמנם אכתי צ"ע **במשכנ"י** שחולק על המחיה"ש ומ"מ ס"ל דמחיצה המתדנדנד ברו"מ פסולה, מה יענה על ראית הת"ש מהא דעבדינן קנה עליון ע"י גמי.

וצ"ל דגם המשכנ"י לא התכוון שכל תנודה קלה פוסלת, אמנם לא מבואר מהו השיעור הפוסל.

בענין אם מחיצה הניטלת ברו"מ הוא דין או תלוי במציאות

יל"ד מה הדין מחיצה בתוך הבית שאין שם רוח, אם כשירה מאחר ובמציאות אין שם רוח, או"ד

בדין מחיצה העומדת ברוח מצויה

השר"ע (שסב' ס"א) פוסק דכל מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה אינה מחיצה.

ומקור הלכה זו בסוגיות בסוכה (כג. בספינה דר"ע שנחלקו אם בעינן עומדת ברוח מצויה של הים או של היבשה. עוד שם בענין מחיצת בני אדם ובע"ח. ובדף כד: מבואר להדיא דמחיצה שאינה יכולה לעמוד ברו"מ לאו מחיצה).

מחיצת בע"ח

והנה בדין מחיצת בע"ח, בעינן דוקא שיהיו כפותים (שסב' ס"ד). ובטעם הדבר כתבו **הרמב"ם** (פ"ד סוכה הט"ז פט"ז שבת הכ"א) ו**הב"ח** (שסב') דהוא כדי שלא ינודו. אמנם **המ"א** (סק"ח) טוען על זה דאין לדמות הא דבעי' בענפי אילן שלא ינודו, דזה חיסרון בגוף המחיצה דהיא מחיצה קלושה, משא"כ בבע"ח דרו"מ אינה יכולה להניד אותם אלא הם מנדין את עצמם, אין בזה גריעותא.

וכותב **המ"א** טעם דבעי' כפותין, שמא תברח ותתבטל המחיצה, ועוד (סקס"ט) דאל"ה יהיה הפסק בין חלל שבין רגלי בהמה לארץ, משא"כ כשהיא כפותה ושוכבת על הרצפה, בכה"ג דגובה הבהמה י"ט אין חשש לחלל. וכן הביא **המ"ב** (סקל"ו) לב' טעמים אלו.

מחיצת בני אדם

במחיצת בני אדם יש תנאי שלא יודעים שמשמשים כמחיצה (שסב' ס"ד). והטעם בזה, כתב **המ"ב** (סקל"ט) שלא יבאו לזלזל באיסור שבת. ובמקום אחר (תרל' ס"ב בביאוה"ל ד"ה ובלבד) כתב משום דהוא דומיא דבונה [אבל אין זה בונה גמור משום דהוא רק אהל ארעי].

ויל"ד אם מותר להעמיד בני אדם כמחיצה מע"ש בידיעה שמשמשים כמחיצה. וכתב **השעה"צ** (סקכ"ג) דהפמ"ג מסתפק בזה, ויש להקל בשעת הדחק. אמנם יש להעיר דלקמן (שעה"צ שסג' סק"י) כתב שאם העמידם מבע"י מותר, ולא

דלעולם ס"ל כהגרי"ז ומה"ט אינו תלוי במציאות, אמנם אין מזה הוכחה דגם תנודה קלה פוסלת, דשפיר י"ל דגדר ההל"מ הוא דבעי' מחיצה שלא תתבטל ע"י רו"מ.

מהי רוח מצויה

מקור ענין זה הוא בגמ' ב"ק (נט-ס). לענין חיובי אש. ונחלקו הראשונים שם, וכפי שמביא החזו"א (ב"ק סי' ב' סק"ו):

א. בתוס' בשם הירושלמי מבואר דרוח שאינה מצויה היינו רוח שפעמים בא ופעמים אינו בא, ולפי"ז רו"מ היינו רוח שהעולם מתנהג בו תמיד [והיא חלשה מאד].

ב. תור"פ ס"ל שרוח שפעמים בא ופעמים לא בא ג"כ מוגדר רו"מ.

ויוצא שיטה ראשונה לקולא, דאילו לפי שיטה ב' צריך ליזהר שהמחיצה תעמוד גם ברוח כזה שפעמים בא ופעמים לא בא. ולמעשה מחמירים כב' השיטות.

בדין רוב המחיצה עומדת ברו"מ

המ"א (תרל' סקט"ו) מביא בשם תוס' (סוכה כד: וערובין טו). דאם רוב המחיצה עומדת ברו"מ, כל המחיצה כשרה, למרות שמיעוטה לא עומד ברו"מ. וביאר המ"ב (תרל' סקמ"ז) דכיון דרוב הדופן הוא חזק, שוב לא יזוז גם המיעוט.

וצ"ע דבמציאות יש הרבה אופנים שהחלק החזק לא משפיע על החלק שלא עומד ברו"מ, ונמצא שאותו חלק לא הוה מחיצה, ואיך מצרפים אותו לשיעור מחיצה. ואולי י"ל עפ"י הגרי"ז הנ"ל שהוא הל"מ, ונאמר בהל"מ דשיעור חוזק המחיצה הוא ברוב המחיצה.

מכיון שלולא המחיצות של הבית היתה מתנדנדת ברו"מ פסולה. [ויש בזה נפ"מ מצויה כשבונים סוכה בבית].

א. הבאר היטב (תרל' סק"י) והחזו"א (נב' סק"ד) נוקטים דהוי מחיצה, דתלוי במציאות.

ב. אמנם המ"א (שטו' סק"ג, תרל' סקט"ז), התו"ש (שסב' סק"ד), הא"ר (תרל' סקט"ז) והמ"ב (תרל' סקמ"ב, ביה"ל שסב' ס"א ד"ה שאינה) נוקטים דלא חשיב מחיצה"י.

ביסוד מחלוקתם

הזכרנו ב' מחלוקות, א. לענין שיעור תנודה הפוסלת, ב. אם עומד ברו"מ הוא דין או שהוא תלוי במציאות. וכתב העמק ברכה (סוכה סי' יט') דהגרי"ז (סוף הל' סוכה) מפרש דעת ר"ע (סוכה כג.) דהעיקר שהמחיצה תעמוד ברו"מ ביבשה, ולא אכפ"ל שבמציאות לא עומד ברו"מ של הים, משום שהוא הל"מ שמחיצה צריכה לעמוד ברו"מ של יבשה ולא של ים.

וכתב [העמק ברכה] לפרש דמי שסבר כדברי הגרי"ז שהוא הל"מ בשיעור חוזק המחיצה, ממילא ס"ל דמחיצה העומדת ברו"מ הוא דין ולא תלוי במציאות [דמה"ט לא אכפ"ל שלא עומד ברו"מ של ים], וכמו"כ י"ל שנאמר בהל"מ דאפילו תנודה קטנה פוסלת. והחולקים שתלוי במציאות חלקו על הגרי"ז^י, וכמו"כ ס"ל דרק תנודה המבטלת את המחיצה פסולה, דעד כמה דאין זה הל"מ אין לנו לחדש מסברא דאפילו נדנדוד קל פוסל.

והנה העמק ברכה תלה את ב' המחלוקות זה בזה, וצ"ע דהתו"ש ס"ל דרו"מ הוא דין ואינו תלוי במציאות [כמו הגרי"ז], ומאידך ס"ל דרק תנודה המבטלת את המחיצה פוסלת. וי"ל

✻ הערות והוספות ✻

^י ולא ברור בזה מה הגבול, דגם אם בלי הקירות של הבית לא עומדת ברו"מ, מ"מ י"ל שצריך לדון כאילו אין בנינים בכל האיזור. והדברים סתומים.

^י ובישוב הסוגיא של ספינה דר"ע, עי' בחזו"א (נב' בק"ד) מש"כ לבאר בזה.

דין לחיים שמתנדנדים מעל גובה י"ט

כתב **השעה"צ** (שסג' סק"א) דנפ"מ במח' זו גם בכה"ג שהלחיים שבצדדים חזקים רק עד גובה י"ט, ומעל גובה י"ט הרוח מנידם ביחד עם הקנה העליון, דלפי המח"ש שאין חיסרון בקנה עליון שמתנענע כשר, "ומה שהלחיים מתנענעים למעלה, דל להן כאילו אינו ג"כ מתכשר ע"י הקנה שלמעלה"^{יח}, ולפי האחרונים פסול משום שנשאר רק לחיים בלי קנה עליון.

ומוסיף להסתפק בכה"ג שהקנים עומדים בשיפוע והקנה העליון מחובר לקצה מלמעלה, דאם מתנדנד חלק העליון למעלה מ"ט, לא נוכל לומר דל החלק שלמעלה כאילו אינו, דא"כ כבר לא יהיה הקנה העליון מעל הלחיים [דהוא מתחיל רחוק מהלחיים], או"ד נימא "כיון דעיקר המחיצה שהוא י"ט התחתונים עומדים בחזקה ואינם מתנענעים לא אכפ"ל אם העודף של המחיצה מתנענע ונגרר העודף בתר עיקר המחיצה", וצ"ע.

שיעור התנודה הפוסל

הזכרנו לעיל דלפי הרמב"ם, **הש"ע**, המשכנ"י והמ"ב (שסג' סק"כ, תרל' סקמ"ח) שסתמו דכל שהמחיצה מתנדנדת ברו"מ פסולה, משמע דאפילו תנודה קטנה פוסלת, וה"ה לענין צוה"פ. ומ"מ הוכחנו לעיל [במשכנ"י] דע"כ דתנודה קלה לא פוסלת, ולא ברור מהו השיעור הפוסל.

ומאיך **הת"ש** והחז"א נוקטים דרק תנודה הגורמת למצב שהמחיצה תתבטל בזמן התנודה פסולה, וכ"כ החז"א לגבי צוה"פ דרק בכה"ג שהרוח כופפתו למטה מ' או שע"י הרוח החבל מתרחק חוץ ללחיים פסול, אבל בנדנדוד בעלמא לא פוסל.

דין עומד ברוח מצויה בצוה"פ

לאחר שהקדמנו דין עומד ברו"מ במחיצה, נבא לדון אם דין זה שייך גם בצוה"פ.

דין הלחיים

הש"ע (שסג' ס"ה) הזכיר דין עומד ברו"מ רק לגבי לחי של מבוי.

וכ' **הט"ז** (סק"ד) דמשמע דדוקא בלחי בעלמא בעי' שיעמוד ברו"מ, אבל בלחי של צוה"פ אין דין שיעמוד ברו"מ.

אבל **הדרכי משה** (ריש שסב') והת"ש (שסג' אות ט') סוברים דגם בצוה"פ יש דין שהלחי לא ינוד ברו"מ. וכ"פ **המ"ב** (סק"כ).

דין הקנה העליון

הזכרנו את **המחה"ש** דהלחיים הם עיקר המחיצה ובהם יש דין שלא ינידם הרוח, אבל הקנה העליון אינו חלק מהמחיצה ואין בו דין שלא ינוד ברוח [רק שלא ינטל ע"י רו"מ].

אמנם **המ"ב** (שסב' סק"ו) מביא שיש אחרונים שחולקים עליו, ולדידהו כשעושין העירוב ע"י חבל צריך למתחו בחזקה כדי שלא ינידנו הרוח. וכ"פ **החז"א** (עז' סק"ו) דאין לחלק בין הקנים לחבל.

ועי' **בחו"ב** (סי' ב' סקט"ו) שביאר ביסוד מחלוקתם דהמחה"ש ס"ל דמקום גדירת המחיצה נקבע ע"י הקנים שבצדדים [או בחוד הפנימי או בחוד החיצון], ולא ע"י הקנה העליון, ולכן נדנדוד הקנה העליון לא מגרע. והחז"א חלק עליו לשיטתו (ע' סק"ט) דמשמע דס"ל דהקנה העליון קובע את גבול המחיצה [ומה"ט ס"ל שאם הקנה העליון יוצא מבין הקנים הצדדיים פסול].

❦ הערות והוספות ❦

^{יח} ויש לציין דזה חידוש, דלכאורה היה מקום לפסול בזה משום שהחלק העליון של הקנה חוצץ בין הלחי לקנה העליון [כמו ענף קבוע בין הלחי לחבל שחוצץ].

רוח מצויה חוץ לב' העמודים [ובמיוחד בהרים או סמוך לים שיש רוחות חזקות].

אמנם יש לשים לב דעד כמה שמניחים לחיים לפני העמוד, הרי זה עושה סילוק מחיצות, והעמודים כבר לא יכולים לשמש כלחיים, אלא רק הלחיים משמשים לצוה"פ.

וצריך בזה זהירות יתירה להעמיד את הלחיים בצורה נכונה וישרה, דהנה הדין כששתמש בעמודים דגם אם העמודים עקומים, מכיון שהעמודים נוגעים בחבל העליון כשר, משא"כ כשבא לסמוך על לחי קטן שעומד למטה, אילו הלחיים קצת עקומים יש אופנים שפסול. וכמו"כ אם העמודים עקומים [כמו שמצוי בקרקעות חקלאים, והעמודים נוטים זה כנגד זה] ומעמיד להם לחיים מלמטה, גם אם העמידו את הלחיים בצורה ישרה, הרי מחמת עקמימות העמודים החבל העליון מתחיל בתוך רוחב הפתח רחוק מהלחיים ופסול. וכן בעמוד העומד על הר, אז בעמודים שגבוהים אין בזה בעיה, אבל כשבא להעמיד לחי קטן מלמטה, צריך לשים לב שישאר גובה י"ט מעל גובה ההר הצמוד ללחי. ועוד יש לדעת דהלחיים יותר חשופים לפגיעות ועלולים להתעקם וליפסל, ולכן יש להתקין לחיים שיש להם עובי שלא יתעקמו וינזקו בקלות.

נמצא דלמרות שענין זה לשים לחיים בתחתית העמוד הוא הצלה גדולה, מ"מ מי שלא מומחה בזה יכול להזיק יותר מאילו היה משתמש רק בעמודים.

ויש לדון לשיטתם בכה"ג שהחבל מתנדנד [לא בשיעור הפוסל] לפעמים לכיוון תוך הרשות ולפעמים לכיוון חוץ [בלי לצאת מבין הלחיים] מהו מקום המחיצה. ואם נימא דהצוה"פ גודר רק מהמקום שנמצא תמיד בפנים מהחבל, נמצא שהאיזור בו החבל מתנדנד שאסור בטלטול הוא כרמלית [אם הוא רחב ד"ט, או אפילו בפחות אם הוא פרוץ לכרמלית, דמצא מין את מינו וניעור], ונמצא שכל הרשות פרוץ למקום האסור [בזמן שהחבל עומד בצד חוץ, שאינו חוצץ בין הרשות לכרמלית]. ובאמת בהליכות שלמה (מועדים ח"ז פ"א) נקט לעיקר כהמשכנו"י מטעם הנ"ל [ומעוד טעמים].

וכן נוהגים למעשה למתוח את החבל שלא ינוד ברוח, ומה"ט משתדלים לא לעשות צוה"פ רחבה מדי, כדי שהחבל ימתח יפה. ועוד יש לשים לב שיש הבדל במתיחה בין הקיץ לחורף, ונעזרים לזה במותחנים או במשקולות.

עשיית לחיים לצוה"פ

השעה"צ (שסב' סקנ"ו) מביא מהמשכנו"י עוד כמה טעמים שיש למתוח את החבל העליון [בנוסף על הטעם של עומד בר"מ], וביניהם שלפעמים החבל יוצא מבין המזוזות והוי פסול.

ומהאי טעמא גם כשהחבל מתוח ע"ג עמודים, נהגו לעשות לחיים קצרים ורחבים מלמטה, משום דבלי זה אם הצוה"פ ארוכה כמה עשרות מטרים, כמעט אינו מצוי שהחוט לא יתרחק ע"י

הפסק של מחיצות או רה"י בין הלחיים של הצוה"פ

לחיים העומדים מאחורי כותלי הרשות

לאברהם בתרתי: חדא דהמק"ח הזכיר עוד טעם והוא משום היכר. ועוד דהחיסרון של כמאן דמליא אינו משום דחשיב כמונח מעל גובה הרשות, אלא דכמאן דמליא עושה שהמחיצות החיצונות מבטלות לקנה של צוה"פ.

וכתב לדון נפ"מ בין ב' הטעמים, דלפי הטעם של היכר, פשוט שאם הקנה בולט מעל המחיצה י"ט דמהני, שהרי ניכרין י"ט עליונים והוי כמחיצה ע"ג מחיצה דמחיצה עליונה מתרת. אבל לפי הטעם שהמחיצה מבטלת את הקנה, לכאורה לא מהני, אמנם לבסוף נוטה דגם לפי הטעם השני יועיל, דבמקום שגובה מעל המחיצה לא מתבטל מחמת המחיצה החיצונה.

משא"כ לפי החסד לאברהם פשוט דבכה"ג פסול, משום דסו"ס אין הקנה מגיע לארץ, ומה שבולט מעל המחיצה לא מהני מידי.

ויש להעיר דלכאורה איכא עוד נפ"מ בין ב' הטעמים, בכה"ג שיש רק מחיצה אחת, דלטעם של כמאן דמליא הוא דוקא בד' מחיצות, אבל לטעם של היכר לכאורה ה"ה במחיצה אחת ליכא היכרא ופסול. וצ"ע דהמק"ח דיבר דוקא במוקף מד' רוחות.

ג. החזו"א (סי' ע' סקכ"ב) מביא את דברי המק"ח, ונקט בדבריו רק את הטעם של כמאן דמליא, וביאר אותו כמו האב"נ שהמחיצה מסלקת את הקנה של הצוה"פ.

ושואל מה הציור עליו דיבר המק"ח, אם איירי' בכה"ג שהמקום המוקף לא בולט לתוך

צוה"פ שהלחיים לא עומדים בתוך המבוי, הוא דין שלא מבואר בגמ' ולא בראשונים, אמנם האריכו בו האחרונים.

שיטת המקור חיים

המק"ח (תיקון ערובין) כותב בענין מה שתוחבין קנה של צוה"פ בתוך הבית או בתוך מקום המוקף ד' מחיצות, "והא לאו כלום הוא, כי הלחי בעינן שתעמוד בחוץ בשביל היכר, ומה שעומד בחוץ דבר המוקף לאו כלום הוא, דדבר המוקף כמאן דמליא דמי, וזה פשוט אין צריך לראיה".

ונחלקו בביאור דבריו:

א. בשו"ת חסד לאברהם (מה"ת או"ח סי' לו') לא הזכיר כלל לטעם של היכר [ככל הנראה דסבר שצוה"פ היא מחיצה גמורה שלא צריכה היכר], אלא רק לטעם של כמאן דמליא דמי, ומביא שיש סתירות בענין אם אמרי' כמאן דמליא במקום שלא מקורה, ומפרש דמתי שהנושא הוא להחשיב חפץ הנמצא באויר כמונח, זה דוקא במקורה, אבל מתי שהנושא הוא לדון שהדבר המונח ברשות כאילו מונח בגובה של הרשות [כמו לגבי מניח עירוב למעלה מ', דכמאן דמליא מחשיב את האדם כעומד בגובה י' סמוך לעירוב], אמרי' כן אפילו באינו מקורה.

ומעתה מפרש את כוונת המק"ח דהלחי העומד בתוך רה"י [אפילו שאינו מקורה] חשיב כמאן דמליא וכאילו הלחי עומד מעל גובה כתלי החצר ואינו מגיע לארץ, ופסול משום מחיצה תלויה^ט.

ב. האב"נ (שו"ת סי' רצ') חולק על הבנת החסד

❦ הערות והוספות ❦

^ט יש לציין דמי שעושה צוה"פ בתוך ביתו [לסוכה או לפני בית הכסא], אין בזה חיסרון של כמאן דמליא, דממ"נ או שהכל מתרומם או שהכל נמצא למטה. וכל הפסול הוא כשבאים לדון ממקום אחד למקום אחר.

הנ"ל].

ויש לעיין לדבריו מה הדין לחי העומד מאחורי מחיצת זכוכית או רשת, האם מהני מכיון שניכר, או"ד הנושא הוא שלחי שנמצא מחוץ לרשות לא מתיחס לרשות.

והנה בשו"ת פינות הבית (סי' יב') וישועות יעקב (שסג' אות יד') למדו בפמ"א דהכל תלוי בהיכר, ואם הגדר שבין הלחי לרשות אינו גדול ואפשר לראות את הלחי בקל שפיר דמי. ולדבריהם יש מקום להכשיר גם במחיצת זכוכית או רשת.

שיטת החת"ס ור' משולם איגרא

החת"ס (סי' צא', ח"ו סי' לד') [לקוטים בסוף חלק חו"מ] מביא מעשה רב מר' משולם איגרא שהתיר צוה"פ שאחד הקנים עומד מאחורי הכותל. אלא דמ"מ צריך היכר מסוים ולכן עשה עוד קנה קטן שיורד מהקנה העליון סמוך לכותל מבפנים, אמנם לא צריך להגיע עד הארץ, ואפילו שהוא מחיצה תלויה מהני, שעיקר הלחי הוא הלחי שמחוץ לרשות, והקנה הזה הוא רק להיכר בעלמא.

ואפילו שלא היה נראה לחת"ס להתיר בענין זה, מ"מ למעשה לא רצה לשנות מהוראת הגאון משולם זצ"ל כי נפיק מפומיה דגברא רבא.

והחזו"א (סי' עט' סק"א) מביא את דבריו וחולק עליו, ומסיים דהוראת ר' משולם תמוה ואולי בכגון זה אין למדין הלכה מפי מעשה.

שיטת האב"נ

האב"נ (סי' רצא') כותב לפסול לחי העומד מאחורי הכותל, וטעמו משום שיש מחיצה המפסקת בין הלחיים ואין הלחיים יכולים להצטרף זה לזה לצוה"פ. וזה פסול גם במחיצה אחת.

המבוי, כזה, פשוט לפסול אפילו אם אין המקום מוקף מחיצות, דהרי הניח את הלחי מאחורי הכותל. ואם המקום המוקף בולט לפניו מן המבוי, כזה, יש לדון את המחיצה עצמה שתשמש כלחי של צוה"פ.^פ

ומפרש דהמק"ח איירי בכה"ג שהמחיצה הרביעית [העוברת מתחת לצוה"פ] בנויה מעומ"ר, והמקום שעובר תחת הצוה"פ אין שם מחיצה בפועל אלא רק דין מחיצה של עומ"ר, ובזה דן שהעומ"ר מסלק את הצוה"פ. [והחזו"א שואל עליו דאדרבה נימא שהצוה"פ מסלקת את העומ"ר].

סיכום: נמצאו ג' מהלכים בביאור שי' המקו"ח. אם נקט תרי טעמי, שפוסל גם מטעם היכר (אב"נ), או דעיקר טעמו משום דכמאן דמליא דמי (חסד לאברהם וחזו"א). ובביאור כמאן דמליא, כתב החסד לאברהם דהחיסרון הוא דנחשב כמונח מעל גובה הרשות ואין הלחי מגיע עד הארץ, ולפי האב"נ הוא חיסרון שהמחיצה החיצונה מסלקת את הקנה של צוה"פ הפנימית.

שיטת הפנים מאירות

הפנים מאירות (ח"ב סי' קמג') כותב דלחי של צוה"פ העומד בבית, אפילו אם הוא בולט מלמעלה פסול, משום דבעי' היכר לבני המבוי, וצוה"פ שלא ניכרת לבני המבוי לא חשיבא צוה"פ.

ומבואר בדבריו דאפילו אם יהיה רק מחיצה אחת פסול, ולא בעי' דוקא שיעמוד בתוך רשות. וכמו"כ לא סגי שיהיה ניכר י"ט העליונים של הקנה, אלא צריך שי"ט התחתונים יהיו ניכרים [דלא כהאב"נ

❦ הערות והוספות ❦

^פ יש להעיר שהחזו"א שאל את קושיתו לשיטתו (שם סקכ"ה) שמחיצה יותר מד"א יכולה לשמש כקנה של צוה"פ. אמנם המקו"ח גופי' (מובא לעיל בסוגיא של פתחי שימאי) ס"ל דמחיצה ד"א לא יכולה לשמש כלחי של צוה"פ.

צוה"פ צריכה להיות ראויה לקבל דלת, וכאן הקיר מפריד ומפריע שלא תוכל להחזיק דלת. [אמנם הגר"ש קלוגר דחה שזה דין בצוה"פ שתהיה ראויה לקבל דלת מצד עצמה, אבל לא צריך שתהיה ראויה לקבל דלת באותו המבוי]. ב. פתחי שמאי כי לא עושים פתח בצורה כזו.

וגם לטעמים אלו, הרי זה פסול גם במחיצה אחת.

שיטת החזו"א

החזו"א (סי' ע' סק"א, סי' עט' סקי"א) כותב דלחי העומד מאחורי המחיצה פסול, דהמחיצה מסלקת את הקנה.

שיטת המ"ב

המ"ב (שס"ג ס"ק קי"ג) מביא את המקור"ח "אם מעמיד הקנים בתוך הבית או בתוך גדר המוקף מד' רוחותיו, לאו כלום הוא, ואפילו קנה אחד העמיד שם ג"כ לא מהני".

והנה המ"ב לא ביאר אם איירי דוקא כשהמקום המוקף לא בולט לתוך המבוי או אפילו בבולט לתוך המבוי. ומסתמת דבריו נראה שבכל ענין פסול.

וצ"ע כשבולט לתוך המבוי, מדוע המחיצה עצמה לא תשמש כלחי [כמשה"ק החזו"א]. ויתכן משום דסבר דמחיצה יותר מד"א לא מהני ללחי.

אמנם כותב לחדש שאם הלחי בולט י"ט מעל המחיצה, כשר. ומפרש הא דלא אמרי' גו"א למחיצות החצר ויהיו מחיצות אלו מפסיקות בין ב' הלחיים, משום דהדין גו"א נאמר רק כשמפריד בין ב' רשויות, אבל ברשות אחת לא אמרי' גו"א. ומעתה עד כמה שלא נימא גו"א ויהיה כאן צוה"פ כשרה, הרי כל המקום יהפוך להיות רשות אחת [כגון שצוה"פ הזו גודרת אזור דעל ידה גם המקום שבו הלחי יהפוך להיות רה"ל], ולכן לא אמרי' גו"א.

וכתב התפארת יעקב דלפי"ז אם הלחי שמעבר לכותל עומד בגינה שדינה כרמלית ואסור לטלטל שם, נמצא שהמבוי והגינה הם ב' רשויות ואמרי' גו"א ולא יועיל שם צוה"פ.

ויש בזה נפ"מ כשבאים להקיף עיר שיש לה מצד אחד תל המתלקט המשמש כמחיצה לעיר, דצריך להקפיד להניח את הלחי של הצוה"פ בתחתית ההר לפני שמתלקט י"ט מתוך ד"א. דמכיון שההר אינו חלק מהעיר [דמשמש כמחיצה לעיר], אם יניח את הלחי של צוה"פ בגובה ההר, הרי אלו ב' רשויות דהעיר רה"י וההר כרמלית, וא"כ נימא גו"א במחיצת תל המתלקט ומפסיק בין הלחיים^א.

שיטת הדברי מלכיאל

הדברי מלכיאל (שו"ת ח"ג סי' יז') מחדש לפסול לחי שמאחורי הרשות מב' טעמים: א.

רה"י או מחיצה המפסקת בין הלחיים

הובאו לעיל דברי הפמ"א שפסל משום דבעי' היכר לבני המבוי. ולדבריו יש מקום לומר כאן כיון שב' הלחיים נמצאים בתוך הרשות, מה שרשות מפריד בין הלחיים לא מהוה חיסרון. וכן

הנה מי שהכשיר לעיל כשלחי עומד מאחורי כותלי הרשות, פשיטא שמכשיר גם בנידו"ד שיש רה"י המפסיק בין המחיצות. והנידון כאן הוא לפי האוסרים לעיל, דכאן יש יותר מקום להתיר.

✽ הערות והוספות ✽

^א ולפי הפנים מאירות, לכאורה יהיה דין זה תלוי בדין לחי העומד מאחורי מחיצת זכוכית או רשת, דגם כאן הלחי נמצא מחוץ לרשות [תל המתלקט], אבל הוא ניכר.

ואכתי יהיה דין זה תלוי דאם החריץ פרוץ למבוי ביותר מ', א"כ המבוי נאסר מדין פרוץ למקום האסור לו.

וכל זה לדעת החזו"א שכתב לפסוק כשיטת כתוס' והראב"ד [שביארו הא דלא מהני גיפוי באמת המים הנכנסת לחצר ויוצאת ממנה (פז). משום דעמוק י"ט ואיכא גוד אסיק וסילוק מחיצות, משא"כ לשון ים הנכנס לחצר שממלאים מהמים בשבת ע"י גיפוי החצר (יב): משום שאינו עמוק י"ט].

אבל לדעת המ"ב שפסק כמו הרשב"א והריטב"א [שחילקו דשאני אמת המים שהמים עוברים מצד לצד וחשיבא האמה רשות בפנ"ע, משא"כ לשון ים שעומד במקומו הוי כמו מים שבחצר שאפילו עמוקים י"ט ניתרים ע"י הגיפוי, ופירש החזו"א בשיטתם דלא אמרי' גוד אסיק לסלק מחיצות, אלא אדרבה גיפוי החצר מקדימים וסותמים, והר"ל כמו חקק שבבית ובחצר שדינו שנטפל לבית], א"כ שפיר יש בכח הצוה"פ להתיר גם את החריץ עצמו.

ומ"מ אין להוכיח מזה להתיר גם בבית שבין הלחיים, דיש לחלק שהכשירו דוקא במחיצות של גוד אסיק, אבל במחיצות גמורות יתכן דמודו לפסול כמו הישועות מלכו.

צוה"פ שעוברת תחת צוה"פ

בענין צוה"פ העוברת תחת צוה"פ, שאחת הולכת לאורך ואחת לרוחב, הביא בשו"ת שר"מ (מהדו"ק ח"ב סי' פו) מדברי השואל דצוה"פ התחתונה פוסלת את העליונה, והסכים עמו, ונראה בדבריהם דהנידון דוקא כלפי העליונה, אבל התחתונה כשירה.

לפי המקור"ח שפסל משום היכר יש לחלק כנ"ל, וכן למה שפסח משום כמאן דמליא, זה לא שייך מתי שב' הלחיים נמצאים בתוך הרשות. וכן לפי שאר האחרונים.²⁰

ועתה נביא את דברי האחרונים שדיברו להדיא בנידו"ד:

בית המפסיק בין ב' הקנים

הישועות מלכו (סו"ס כט) פוסל צוה"פ בכה"ג שבית מפסיק בין הקנים, "דצוה"פ אינו אלא קנה העובר על שני הקנים, לא שתהא רשות אחר מפסיק ביניהם".

וכ"כ בשו"ת אלף לך שלמה (סי' קנו), אמנם בגליון חכמת שלמה על השו"ע (שסג' סכ"ו) חזר בו הגר"ש קלוגר וכתב דצוה"פ שנמשך על גבי בתים, כשר ואין בזה בית מיחוש, דודאי די מה שרואים למעלה את החוט של צוה"פ דמידע ידעי שיש שם מזוזות מכאן ומכאן, וגם דעכ"פ נראים המזוזות למקצת בני אדם שאינם עומדים בין הבתים.

חריץ המפסיק בין ב' הקנים

הישועות מלכו מוסיף לפסול אפילו בבור עמוק י"ט שנמצא מתחת לצוה"פ, דקיל"ל דרה"י עולה עד לרקיע, וגומא זו מפסיק בין ב' הקנים.

אמנם בדברי החזו"א (סי' קג' סק"א וסי' קיא' סק"ג) נראה לדייק²¹ דצוה"פ שיש חריץ תחתיו, הצוה"פ מתרת את המבוי, ורק לענין היתר החריץ עצמו לא מהני. וכן נקטו התפארת יעקב (פכ"ג סק"ט ופכ"ד ס"ז סק"ב), משכיל לדוד (סי' ג' אות ה') והמגילת ספר (קונטרס עירובין סי' ה' סק"ט), וכן משמע בשונה הלכות (שסג' עט').

✽ הערות והוספות ✽

²⁰ לפי שיטת הדברי מלכיאל שפוסל משום שלא ראויה לקבל דלת ומשום פתחי שימאי, יתכן שגם בנידו"ד יש לפסול.

²¹ כן נראה פשוטות לשון החזו"א שכתב "אותו החקק אסור שהוא פרוץ במלואו לרה"ר ואין גיפוי החצר מתירין את החקק, ואף צוה"פ לא מהני דבטל ליה מזוזותיו", דמשמע דהא דצוה"פ לא מתרת הוא דומיא דגיפוי שלא מתירים את החריץ אבל המבוי מותר.

מחיצות ללחיים של הצוה"פ השניה.

צוה"פ העוברת תחת פי תקרה

ובספר **תיקון מבואות** (פרק יא' הערה 159) כתב לפי השמועה בשם החזו"א שפסול צוה"פ תחת צוה"פ, דה"ה שיש לפסול צוה"פ העוברת תחת פי תקרה. וע"ע לעיל [בענין צוה"פ מן הצד] מש"כ בענין זה.

רשות שנמצאת בתוך חלל הצוה"פ אבל אינה בין הקנים

בספר **תיקון מבואות** (פרק יא' הערה 84) הוסיף לדון מה הדין של צוה"פ שעוברת מעל מרפסת הבולטת, שהמרפסת לא מפסיקה בין הקנים אבל היא נמצאת בתוך חלל הצוה"פ, או צוה"פ שעוברת מעל נוף של אילן גבוה י"ט שיש במילוי הענפים שיעור ד"ט על ד"ט. אם נימא דחלק זה של הקנה העליון נמצא ברשות אחרת ולא מהני לרשות התחתונה.

ויש מקום לפשוט להתיר מדברי המ"ב (שסג' ס"ק קיב') שהביא את דברי הט"ז דאם קשר את החבל למעלה על הגג, והניח קנה למטה כנגד החבל, דצריך ליזהר שהגג לא יבלוט ויפסיק בין הקנה לחבל. ואם הוא מפסיק צריך לעשות חור בגג כנגד הקנה, כדי שהקנה יהיה מכוון כנגד החבל בלי הפסק. ומסתימת דבריו משמע דמהני אפילו אם הגג הוא רשות היחיד ויש

אמנם יש להעיר דהתם איירי בחוטי הטלגרף העוברים לאורך כל העיר, ויל"ד דדוקא בכה"ג פסלו משום שהצוה"פ חולקת את העיר לב' רשויות והוי סילוק מחיצות, אבל בכה"ג שצוה"פ עוברת תחת צוה"פ בלי לחלוק את הרשות, אין מקור לפסול.

והבית שלמה (ח"א סי' מו') חולק עליהם דגם בכה"ג צוה"פ לא פוסלת צוה"פ.

אמנם בשם החזו"א מובא⁷⁹ דכל צוה"פ העוברת תחת צוה"פ פוסלת. ולא רק העליונה פסולה אלא אף התחתונה⁸⁰.

מחיצה המפסקת בין ב' הקנים

ובענין מחיצה המפסקת בין ב' הלחיים [באופן שהמחיצה עצמה לא יכולה לשמש כקנה לצוה"פ], אם המחיצה ממשיכה לאורך כל הרשות, מבואר בחזו"א (סי' ע' סקי"ח וסקכ"א) דפסול. וכן משמע בדברי הבית שלמה (הנ"ל) דמה שהכשיר בצוה"פ שעוברת תחת צוה"פ, הוא היתר מיוחד בצוה"פ, אבל במחיצה נראה דמודה לפסול [ושם איירי שחולק את כל העיר].

אבל באופן שהמחיצה לא חולקת את הרשות, אין לנו ראייה מדבריהם הנ"ל, אמנם מ"מ יש להוכיח מהשמועה בשם החזו"א דכמו שפסל צוה"פ העוברת תחת צוה"פ, ה"ה שיש לפסול מחיצה העוברת בין ב' הקנים⁸¹. דהמחיצה והצוה"פ העוברים בין הקנים עושה סילוק

✽ הערות והוספות ✽

⁷⁹ כ"כ השונה הלכות (בהערות בסוף הספר לסי' שסב' דין עט') שמועה בשם החזו"א, ומקורו בקונטרס הלכות כלאים וערה לפסוקי החזו"א דין יז' שסידר הרב קלמן כהנא, וכן מובאת שמועה זו בספר ארוחת רבינו קה"י (ח"א הל' ערובין סק"ח).

⁸⁰ החזו"א איירי בהלכות כלאים, ושפיר מוכח דאפילו אין הלחיים עומדים בב' רה"י נפרדים פסול, וה"ה לענין שבת אפילו אין הצוה"פ חולקת את הרשות לשנים, מ"מ פסול.

⁸¹ ויעוי' בשונה הלכות שכתב טעמא דחזו"א בצוה"פ תחת צוה"פ "דהוי הצו"ה כמשקוף והוי פתחי שימא", ולדבריו אין ראייה לעניננו מתי שמחיצה גמורה מפסקת ביניהם. אמנם יש מקום לומר דהשונה הלכות גם מסכים דמחיצה או צוה"פ שעוברת בין הקנים עושה סילוק מחיצות ללחיים של הצוה"פ השניה, אלא שהוסיף דלא נימא שהצוה"פ התחתונה תשמש כלחיים לעליונה, ועל זה קאמר דהוי פתחי שמאי.

רשות היחיד שעובר תחת הצורת הפתח.

דבר ארעי המפסיק בין הקנים

מקובל בפוסקים דכל הנידון של מחיצה או רשות המספיק בין הלחיים, הוא דוקא במחיצות קבועות, אבל דבר ארעי לא מפסיק ולא פוסל.

ולכן מכונית החונה תחת צוה"פ לא פוסלת גם אם יש לה דין רה"י. וכן מכולות האשפה שמפנים אותם כל כמה זמן, וגם לא מחזירים אותם ממש לאותו מקום, ודאי שאין זה נחשב קבע ולא מפסיק.

ובדין פועלים שהביאו הרבה אבני שפה והניחום

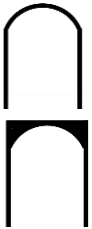
תחת צוה"פ, הנה אם כבר פתחו את הקשרים שקושרים את האבנין ביחד, הרי האבנים בטלים לקרקע [דקרקע מתבטל אפילו בארעי, כמו שמצאנו לגבי סוכה], אמנם לפני שפתחו את הקשרים, הבינת שמחה נשאר בצ"ע. ולמעשה לא מחמירים בזה.

ונפ"מ בזה ג"כ כשפועלים שופכים חול לצורך סלילת כבישים וכדו' תחת צוה"פ, לא נוהגים להחמיר בזה [בצירוף האחרונים שמקילים אפילו במחיצה], אמנם אם הביאו חול זה במטרה לשמש לאחר זמן רב, יש לעשות פתרונות להכשיר את המקום.

צוה"פ העשוי כמין כיפה

ליה אי משכחת להו לא תימא להו לבי ריש גלותא ולא מידי מהא מתניתא דכיפה".

ויש להקדים מש"כ הב"י (שסב' סי"א) דלא נחלקו ר"נ ור"ש אלא כשיש ביניהם יותר מג"ט, אבל אם הקנה העליון סמוך בתוך ג"ט לקנים, מודה רב ששת דכשר. וצ"ב מה שורש מחלוקתם ביותר מג'.

עוד יש להקדים שנחלקו הראשונים בביאור צוה"פ העשוי כמין "כיפה", אם איירי שעגול מבחוץ ומבפנים כזה, או שעגול מבפנים ומרובע מבחוץ כזה. וצ"ב מה הראיה שהביאה הגמ' מכיפה לעניננו.

גמ' דף יא: "תנא צורת הפתח שאמרו קנה מכאן וקנה מכאן וקנה על גביהן, צריכין ליגע או אין צריכין ליגע. רב נחמן אמר אין צריכין ליגע, ורב ששת אמר צריכין ליגע וכו'. אשכחיה רב ששת לרבה בר שמואל אמר ליה תני מר מידי בצורת הפתח, אמר ליה אין, תנינא כיפה רבי מאיר מחייב במזוזה וחכמים פוטרין, ושזין שאם יש ברגליה עשרה שהיא חייבת. אמר אביי הכל מודים אם גבוהה עשרה ואין ברגליה שלשה, אי נמי יש ברגליה שלשה ואין גבוהה עשרה ולא כלום, כי פליגי ביש ברגליה שלשה וגבוהה עשרה ואין רחבה ארבעה ויש בה לחוק להשלימה לארבעה, רבי מאיר סבר חוקקין להשלים ורבנן סברי אין חוקקין להשלים. אמר

ביאור מח' ר"ש ור"נ אם הקנים צריכים ליגע במשקוף

ביאור האב"נ

וכתב האבנ"ז (סי' רסד' וסי' רצא') דע"כ מי שלומד הטעם משום גו"א, צריך ללמוד בסוגיא כמו גירסת הבעה"מ שאין שום ראייה מכיפה לסוגיין, דאלו ב' מחלוקות נפרדות.

אמנם קשה דבשלמא אם מוכיחים מכיפה לעניננו, מכיון דבכיפה הלכה כחכמים, לכן גם בעניננו הלכה כרב נחמן. אבל לפי הבעה"מ שאין קשר בין הסוגיות, נמצא שיש לפסוק הלכה כרב ששת, דהלכה כוותיה באיסורין [וכ"כ באמת הבעה"מ, אבל לדידי' דפוסק כמו ר"נ צ"ע].

ומפרש האב"נ דהנה פליגי שמואל ורב יוסף (פט:): אם אומרים גו"א לאשוויי פיתחא, וקיי"ל כשמואל דאמרי' גו"א [דלא צריך פתחא דמינכר]. מעתה נראה דזה המקור לפסוק גם בסוגיין כר"נ, משום דר"נ ס"ל כשמואל.

ביאור א' דנחלקו אם אמרי' גו"א

המאירי מפרש טעמו של ר"נ דל"צ ליגע משום דאמרי' גו"א. וכ"כ הרא"ם (בשור"ת מים עמוקים ח"ב סי' כו'), והביאו רעק"א (על שו"ע שסב' סי"א).

אמנם צ"ע מה הגמ' הביאה ראייה לדין זה מכיפה, הרי לפי הסוברים דכיפה עגולה מבפנים ומבחוץ, פשיטא דאין מכשירין בזה משום גו"א [דהרי העיגול המשמש כמשקוף רחוק מהמחיצות שבצדדין].

ולפי הסוברים דעגול רק מבפנים, אבל מבחוץ יש קרוי מרובע, גם בזה לא שייך להכשיר מדין גוד אסיק מאחר והעיגול מפסיק בין המחיצות למשקוף. וא"ת שלא צריך כאן לדין גו"א משום שזה נוגע מבחוץ, שוב אין ראייה לעניננו שלא נוגע במשקוף.

ור"ש פליגי אם עושים פתח בכה"ג שהקנים לא נוגעים במשקוף.

לענין הלכה

השו"ע (שסב' סי"א) פוסק "מהו צורת פתח, קנה מכאן וקנה מכאן וקנה על גביהן, אפי' אינו נוגע בהן אלא שיש ביניהם כמה אמות, ובלבד שיהא גובה הקנים שמכאן ומכאן י"ט ויהיו מכוונים כנגד קנה העליון", והיינו כר"נ שלא צריך לגעת. וביאר **המ"ב** (סקס"ב) דלא צריך לגעת, "דאמרינן גוד אסיק והקנים עולים עד החבל". והא דבעי' מכוונים פירש (סקס"ג) "הטעם דאפילו אם נימא גוד אסיק הלא יהיה הקנה העליון מן הצד ולא מהני".

וכתב **החזו"א** (עא' סקי"א) בכה"ג שידות יוצאות מהקנים, והקנה העליון שוכב עליהם [אבל אינו עומד מע"ג המחיצות שבצדדים] כזה, דכשר, כיון שנעשה כיחידה אחת.

אבל אם הגביה קצת את הקנה העליון מעל הידות כזה, כותב החזו"א לפסול אפילו בפחות מג"ט. ובטעם הפסול כותב ב' טעמים: א. "אין הקנה כנגד המזוזות", ב. "לא עדיף ג"כ מפתחי שמאי דאבן נכנס ואבן יוצא דפסול אף בתקרה".

ויל"ד נפ"מ בכה"ג שהניח את הקנה העליון מוגבה כנגד כל הרוחב כזה. דלפי הטעם הראשון הרי שפיר עומד הקנה כנגד המזוזות. אבל לפי הטעם השני יל"ד אם גם בכה"ג חשיב פתחי שמאי.

ונראה דלא קאמר החזו"א לפסול מדין פתחי שמאי אלא רק בכה"ג שהיה צריך לדין לבוד כדי להכשיר [לצרף את הקנה העליון לידות], דכל צוה"פ העובד עם דין לבוד הוי כמו אבן נכנס

ביאור הדברי יחזקאל

הדברי (סי' ו' סק"ד) כותב דלפי המבואר דטעמו של ר"נ משום גר"א, מתבאר דלכו"ע בעי' שהקנה העליון יגע בקנים שבצדדים, וכל זמן שהוא נמצא תוך ג"ט, הרי לבוד נחשב כנגיעה. אבל כשמרוחק יותר מג"ט, בזה פליגי ר"ש ור"נ אם גר"א נחשב כנגיעה או לא.

ועל זה הגמ' מביאה ראייה מכיפה, כמו ההבנה שעגול מבפנים וישר מבחוץ, וחזי' דמהני מדין גר"א. ואין להקשות דהעיגול מפסיק בין המחיצה למשקוף, דדוקא מתי דבעי' לדבר המפסיק לצורך ההכשר לא אמרי' גר"א, אבל בכיפה דגם אם נסלק העיגול המפסיק ג"כ מתכשר, לא מיקרי דבר המפסיק.

אמנם קשה על דבריו מדברי **הט"ז** (שסג' סקי"ט, ומובא במ"ב ס"ק קיב') דאם גג מפסיק בין הקנה לחבל, הרי זה פוסל את הצוה"פ, וצריך לעשות נקב בגג כנגד הקנה כדי שיהיה מכוון כנגד החבל. חזי' שהגג מפסיק למרות שלא נצרך להכשר.

ויש לדחות דהט"ז לא פסל משום דלא אמרי' גר"א, דשפיר שייך גר"א בזה שלא צריך את הגג להכשר. אלא פסל מטעם דאין דרך לעשות צוה"פ בכה"ג, והוה כמו פתחי שימאי. [ונפ"מ טובא בזה בכה"ג שיש הפסק שאינו פתחי שימאי, דיוכשר ולא יהיה חיסרון של גר"א].

עוד יל"ע מדברי **תוס' סוכה** (יח. ד"ה אין) דסכך פסול פחות מג"ט הנמצא בין ב' סכך כשר, לא אומרים לבוד לב' הסככים, משום שהסכ"פ מפסיק ביניהם. והרי גם שם לא בעי' לסכ"פ בשביל הכשר הסוכה. ויש ליישב.

ביאור ב' דנחלקו אם פתחא כי האי עבדי אינשי

הת"ש (שסב' סקכ"ז, שסג' סקס"ד) מפרש דר"נ

שאינו נצרך להכשר לא מפסיק, ולפי"ז צריך לדון אם גם כאן נחשב פתחי שימאי.

ומ"מ נראה דאם הידות הם מקשה אחת עם הקנים, דיש מקום לומר דהקנים הם עד למעלה ואין שום הפסק בין הקנים שבצדדים לקנה העליון.

עוד יש לציין מה שמוסיף שם החזו"א דה"ה אם הקנה העליון עומד בין ב' הידות, עם רווח ביניהם פחות מג' טפחים כזה, דפסול משום פתחי שימאי, דכל שצריך לדין לבוד כדי להכשיר צורת הפתח הוי פתחי שימאי.

ואבן יוצא דפסול. אבל כאן שלא צריך לדין לבוד [מאחר והקנה העליון עצמו עומד מעל הקנים שבצדדים] שפיר יש להכשיר גם לטעם השני.

אמנם עדיין יל"ד לפי המבואר בט"ז (שסג' סק"ט, ומובא במ"ב ס"ק קיב') דאם גג מפסיק בין הקנה לחבל, הרי זה פוסל את הצורת הפתח, וצריך לעשות נקב בגג כנגד הקנה כדי שיהיה מכוון כנגד החבל. דה"ה כאן שהידות מפסיקות בין הקנה לחבל העליון.

אבל כבר הזכרנו לעיל שיש ללמוד בדברי הט"ז שפסל רק מטעם פתחי שמאי [ולא משום שמפסיק לגו"א, עפ"י היסוד של הדברי"י דדבר

בדין משקוף המונח בשיפוע

לחי, הוי משקוף באלכסון ופסול, משום דלא עבדי אינשי פתח בכה"ג.

והרא"ם חלק עליו דלא רואים את המשקוף יורד למזוזות, אלא אדרבה המזוזות עולות עד המשקוף.¹⁹

ולעניננו, נמצא מבואר בדבריהם שנקטו כדבר פשוט דקנה אחד גבוה וקנה אחד נמוך, ומשקוף מונח על גביהם באלכסון, פסול משום דלא עבדי אינשי פתחא כי האי. וכן דייק האב"נ (סי' רצז).

ביאור דברי המג"א

המ"א (שסב' סק"ח) כותב על דברי השו"ע דצוה"פ הוא קנה מכאן וקנה מכאן "אפי' א' גסה מחבירו (רא"ם)".

שיטת הרא"ם

הרא"ם (שו"ת מים עמוקים סי' כו') דן על ב' קנים גבוהים שקשרו את החבל בקנה אחד מן הצד, והציעו לתקן ע"י שיניחו לחי נמוך בצד הקנה שיהיה מכוון מתחת החבל.

ומביא את דברי השואל שכתב לפסול בזה, משום שלמד בשיטת ר"נ דהא דצוה"פ לא צריך לגעת, היינו משום שרואים את הקנה העליון שיורד עד המזוזות [ויתכן שדייק כן מלשון רש"י (ד"ה צריכין ליגע) שפירש את הספק אם צריכין ליגע "קנה שעל גבן לקנים שבצדדין", ודלא כפשטות הלשון ד"צריכין" ליגע קאי אקנים שבצדדים. מזה דייק דעיקר הנידון הוא על המשקוף], ועד כמה שהקנה העליון יורד עד אותו

הערות והוספות

¹⁹ ועע"ש מש"כ שצריך לשלוף את הקנה הגבוה מפני הרואין. וכבר הרחבנו בזה לעיל בדין צוה"פ מן הצד, עיי"ש.

ומ"מ מבואר שנוקט לעיקר להכשיר משקוף המונח בשיפוע.

וכן הוא בחז"א (עא' סק"ו) שכתב להכשיר אפילו במשופע הרבה.

אמנם לא ברירא אם ראו את דברי הרא"ם בפנים או שלא היה מצוי תח"י. ומ"מ גם לפי הרוצים להחמיר יל"ד באיזה שיפוע פוסל.

שיעור השיפוע הפוסל לפי המחמירים

בספר תיקון עירובין (פ"ב הערה י') הביא בשם הגר"א קוטלר ש"שיפוע הרבה" שהסתפק רעק"א היינו שיפוע של 45 מעלות.

בספר נתיבות השבת (פי"ט סק"ס) דן לומר דאם הוא שיפוע כזה שביחס לקנה שבצד נחשב כהמשך המחיצה בזקיפה [ולא כמשקוף], ראוי להחמיר בזה [אפילו אם נחלוק על המחמירים בכל משקוף בשיפוע מצד פתחי שימאי]. ושיעורו הוא לפי שיעור תל המתלקט, והיינו שיפוע של 66 מעלות או 67.5 מעלות^פ.

והח"ב (סי' ב' סק"ד) דן להחמיר בשיפוע של תל המתלקט, דהיינו שיפוע של 22.5 מעלות או 24 מעלות, דנחשב כאילו אין כאן משקוף.

משקוף בשיפוע על הר

ואכתי יל"ד גם לפי המחמירים במשקוף בשיפוע, מה הדין צוה"פ שע"ג הר.

וכתב הנתיבות שבת דאם השיפוע שוה לשיפוע ההר, אין זה נחשב פתחי שימאי, דשפיר עבדי אינשי פתח בכה"ג, וכשר גם לפי הרא"ם.

ועי' בתו"ש (סקכ"ו) שכתב "ואפילו אחד גסה מחבירו ואפילו אחד גבוה מחברו הרבה", ומתפרש בדבריו ד"גסה" היינו שקנה אחד רחב יותר מחברו.

וכתב רעק"א שצריך לתקן בדברי המ"א אפילו אחד "גבוה" מחברו. וכן נראה, דאילו אחד רחב מחברו הוא דבר פשוט להכשיר, וביותר שמקורו מהרא"ם, והרא"ם איירי באחד גבוה מחברו.

והנה בדברי המ"א והתו"ש לא מבואר איך המשקוף מונח, אם ביושר או באלכסון.

ולפי המבואר בדברי הרא"ם שפסל משקוף באלכסון, ע"כ צ"ל דכל מה שהכשיר המ"א הוא מתי שהמשקוף מונח ביושר.

וע"ע רעק"א (על השו"ע) שהביא את דברי הרא"ם דמתי שהמשקוף מונח ביושר כשר, ומציין לדברי המ"א, ומסיים ד"אם החבל עצמו משופע הרבה הוי כפתחא שמאי וצ"ע לדינא". ולא ברירא מה הצ"ע, הרי ברא"ם מפורש לפסול בכה"ג.

אמנם הפמ"ג (א"א שם) כתב להדיא דהמ"א והתו"ש הכשירו גם בכה"ג שהמשקוף מונח בשיפוע. וכן נקטו בשו"ת בנין ציון (סי' כז') ובשו"ת מהר"ם שיק (סי' קסז') להלכה להכשיר משקוף משופע.

לענין הלכה

המ"ב (סק"ס) פוסק כמו הפמ"ג להכשיר "אפילו אחד גבוה מחבירו הרבה והקנה העליון מונח בשיפוע". ובשעה"צ (סקמ"ו) ציין "ובחידושי ר' עקיבא איגר מסתפק אם מונח הרבה בשיפוע".

בזה משום פתחי שימאי.
והחור"ב מסתפק בזה, ומסיים דאין לדבר הכרע
ואפשר דבשום ענין לא שרינן שיפוע יותר
משיעור תל המתלקט, אפילו שהרצפה במדרון.

אמנם הוסיף דאם זקיפת ההר חדה מאד בשיעור
דלגבי המחיצה הוי הקנה העליון כהמשך
המחיצה בזקיפה [כמו השיעור הנ"ל 66 או 67.5
מעלות], בזה יש לפסול מצד עצמו, אפילו שאין

בענין ישרות הלחיים

המשקוף, אם יש בגובה המזוזות י' טפחים או
יותר, חייב. ואם אין בו י"ט, פטור, מפני שאין לו
משקוף".

מבואר דהשו"ע החמיר כשיטת הרמב"ם דבעי'
מזוזות ישרות בגובה י"ט. אמנם גם היקל
כשיטתו שלא צריך שיהיה רוחב הפתח ד"ט, אלא
סגי בג"ט.

והט"ז (סק"ב) כתב "זה דעת הרמב"ם, אבל
לרש"י אף העיקום הוא מן צירוף לגובה י' טפחים
כל שיש בחללו ד' טפחים ואפילו אם מתחיל מן
הארץ להתעקם וכו', וצ"ע למעשה".

עוד מבואר בדברי הט"ז דטעם הרמב"ם הוא
דס"ל דבעי' היכר וחלוקה בין המזוזות למשקוף.
ומעתה כמו שאם המזוזות ישרות כשר למרות
שהמשקוף עגול, ה"ה להיפך אם המשקוף ישר
והמזוזות עגולות, כשר אפילו לדעת הרמב"ם.

אמנם הבאה"ג חולק עליו לדעת הרמב"ם בעי'
דוקא מזוזות ישרות בגובה י"ט, וכן נקט הפתחי
זוטא.

דברי הפוסקים לענין צוה"פ

למרות שהטור פסק דין כיפה לענין מזוזה, אבל
לענין צוה"פ לא הזכיר בכלל דין כיפה. ובשו"ע
(שסב' ס"ב) פוסק "כיפה, אם יש ברגליה,
דהיינו קודם שהתחיל להתעגל, י' טפחים,
מותרת משום צורת פתח".

ונקט החכמת שלמה (סו"ס שסב') דבעי' מזוזות

הנושא של ישרות הלחיים מבואר בפסוקים
לענין מזוזה, וילפי' עניני צוה"פ ממזוזה. ועל כן
נביא כאן את דברי הפוסקים בענין מזוזה.

ונקדים דיש בזה ב' שיטות עיקריות, רש"י ס"ל
שגם מזוזות עגולות כשרות, ולכן אפילו כיפה
העגולה לגמרי כשרה. ושיעור רוחב הפתח צריך
להיות גובה י"ט ברוחב ד"ט. ומאיך דעת
הרמב"ם דבעי' דוקא מזוזות ישרות בגובה י"ט,
אבל אם מתחיל להתעגל מההתחלה, לא חשיב
פתח. ושיעור רוחב הפתח היינו ג"ט [אמנם
החזו"א (עא' סק"ה) נוקט דגם לדעת הרמב"ם
צריך ד"ט].

דברי הפוסקים לענין מזוזה

ולהלכה, פסק הטור (יו"ד רפז' ס"ב) "ואם יש לו
ב' מזוזות והאסקופה שעליהן עשויה כקשת
ומתקצרת והולכת עד שאין בה ד' טפחים
ברוחב, אם יש בגובה המזוזה י' טפחים קודם
שנתקצרה עד שאין בה ד' חייב, ואם לאו פטור".

וביאר הב"י דהטור פסוק כשיטת רש"י דמזוזות
עגולות כשרות, אמנם נמשך גם אחרי שיטת
הרמב"ם דצריך שיהיה מתחילה קצת מזוזות
ישרות. ולא פירש כמה צריך.

אמנם הב"ח והט"ז חולקים על הב"י, דהטור פסק
כמו רש"י לגמרי.

והשו"ע פסק "בית שיש לו מזוזה מכאן ומכאן,
וכיפה כמין קשת על שתי המזוזות במקום

שהקנה העליון נוגע בקנים, ולא שיהא גבוה מהן, דכל שגבוה מהן אפילו משהו פסול.

וזה בעיה גדולה כשמעמידים לחיים קטנים שהקנה העליון לא נוגע בהם, דבעי' שיהיו ישרים לגמרי, ואם התעקמו פסול.

אמנם באופן שנוגע הקנה העליון בקנים, כותב (סק"ו) להכשיר בכל אופן, בין שהקנים נוטים אל תוך הפתח או לכיוון חוץ הפתח [וכפי שכבר דייקנו הכי בשעה"צ]. וכן מוסיף עוד דה"ה אם הקנים נוטים אל תוך המבוי או אל מחוצה לו, דמהני ומותר לטלטל במקום האלכסון [כאילו היו כאן מחיצות משופעות, דמותר להשתמש עד המחיצה].

וע"ע באב"נ (סי' רצ"א) שהכשיר בזה אף שלא נוגע במשקוף כזה, וטעמו דבמחיצה בשיפוע אמרי' גו"א ביושר, נמצא קנה העליון מכון כנגד הקנה [משא"כ אם אומרים שגו"א ממשיך באלכסון, דאז נמצא שאין גו"א עד הקנה העליון אלא מתרחק באלכסון מהקנה העליון, כמו באיור]⁹⁹.

ויש לציין דכל זה דלא כמבואר במכתבי הקה"י (קריינא דאיגרתא ח"ב סי' צו') שכתב שמרן החזו"א החמיר מאד שאם אחד מעמודי העירוב אינו עומד ישר ממש אלא נוטה קצת לצד אחד, שנפסל העירוב עי"ז. והטעם משום שאין החבל מכון כנגד י"ט התחתונים של הלחיים. והוא תימה דהוא נגד מש"כ בספר.

ולמעשה, אמר אחד מתלמידי החזו"א שהחזו"א הורה שאם ב' עמודים נוטים לאותו צד, כשר, ואם

ישרות לגמרי, ולא נוטים לאחוריהם או לפניהם.

והיה מקום ללמוד כן גם בדברי המ"ב (סקס"ז) שכתב "דלא מצרפינן מקום העיגול לגובה יר"ד טפחים שצריך להיות צוה"פ", דכוונתו כהרמב"ם דבעי' מזוזות ישרות בגובה י"ט.

אמנם יש להוכיח לא כן, מהא דכתב השעה"צ (שסג' סק"א) בלחיים שמתנענעים בגובה שמעל י"ט, דאמרי' דל החלק העליון מהכא ומתכשר בי"ט התחתונים. אמנם מוסיף להסתפק בכה"ג שרוחב המבוי יב' אמות והקנה העליון הוא רק י' אמות, והקנים עומדים בשיפוע עד שהקנה עומד על גבם, דבזה אם נימא דל מהכא החלק העליון, שוב לא יתכשר מאחר ואין הקנה העליון מכון מעל המזוזות.

נמצא מבואר בדברי השעה"צ דבכה"ג שאין הרוח מנידם פשוט להכשיר, ולא פסל מחמת שאין הקנים ישרים.

שיטת החזו"א

החזו"א (סי' ע"א סק"ג) פוסק דצוה"פ העשוי ככפה, אפילו אם המשקוף עגול מבפנים ומבחוץ, כשר. ושיעור רוחב הפתח הנצרך הוא ד"ט [כן נקט דגם לדעת הרמב"ם בעי' רוחב ד"ט].

ואם כל הפתח העגול, שלא מתחיל בכלל ביושר, כתב (סק"ה) דנראה דגם רש"י מודה לפסול, משום דפתח כי האי לא עבדי אינשי.

ובכה"ג שהמשקוף ישר והמזוזות עגולות, מביא את דברי ה"ט"ז שכתב להכשיר בזה אפילו לדעת הרמב"ם, אמנם מגביל את ההיתר דוקא בכה"ג

✽ הערות והוספות ✽

⁹⁹ יש לציין מש"כ האב"נ שצריך לשים איזה מוט תחת השיפוע של הקנה, כדי שלא יהיה מחיצה שהגדיים בוקעים בה. והוא מחדש, דכפשוטו היה נראה דגדיים בוקעים שייך מתי שעוברים מתחת למחיצה שבאה לגדור אותי, אמנם כאן הקנה בא לגדור לכיוון פנים הפתח, ומה אכפ"ל שגדיים בוקעים תחת השיפוע, הרי אני לא צריך את הקנים לכיוון שם.

עמוד אחד נוטה לכיוון חוץ ואחד לכיוון פנים, פסול. ויש להסתפק כשב' העמודים נוטים לאותו צד, אלא שאחד נוטה יותר מחברו, אם הוא ג"כ בכלל שכל אחד נוטה לצד אחר דפסול.

בענין הפסק בין הלחיים לקנה העליון

בדיוק בין הקנה לחוט. דמתקנים ע"י שמרחיבים את הרווח שבין המקלות. ואין שום חיסרון בהא דיש פחות מג"ט בין המקלות, כמבואר בט"ז שעושה נקב כדי שיהיה מכוון כנגד החוט, אפילו שהוא פחות מג"ט.

וע"ע בחז"א (עא' סקי"ג) שנקט כמו הט"ז, והוסיף דדוקא דבר קבוע מפסיק, אבל דבר שאינו קבוע לא מפסיק.

ויש מקום לדייק במ"ב (שסג' סקי"ב) שהביא דברי הט"ז במלואם, ולא כתב לחלק בין דבר הקבוע לדבר שאינו קבוע, דאפילו דבר שאינו קבוע מפסיק.

וע"ע בשעה"צ (סקס"ז) שציין לדברי התו"ש שמפקפק על דברי הט"ז, ומקשה עליו מ"ש מכיפה דלמרות שגם שם העיגול מפסיק מ"מ לא הוה הפסק [ונאמרו בזה כמה תירוצים, ואכמ"ל].

הט"ז (שסג' סקי"ט) כותב דאם גג מפסיק בין הקנה לחבל, הרי זה פוסל את הצוה"פ, וצריך לעשות נקב בגג כנגד הקנה כדי שיהיה מכוון כנגד החבל.

וכבר הזכרנו לעיל לפרש בדבריו דפסל משום פתחי שימאי, ולא משום דמפסיק לגו"א. וכן נראה פשוט לשונו שביאר הטעם ד"אין עושין צוה"פ בענין זה". ונפ"מ באופן שלא יראה פתחי שימאי, דיש להכשיר אפילו אם יש דבר המפסיק בין הקנה לחבל.

עוד יש לדייק בדבריו שצריך לעשות נקב כדי שיהיה מכוון כנגדו, ומשמע דאפילו שיעשה נקב פחות מג"ט מהני, ולא אמרי' לבוד סותם את החור.

וכך נוהגים מתי שתולים חוט בעמוד חשמל, והיום יש על העמוד חשמל מקלות כדי למנוע טיפוס על העמוד, ויש אופנים שהמקל עובר

חלק ד'

קרפיפות

בענין מקום המוקף לדירה ושאינו מוקף לדירה

אלא מחסן וכדו', גם בפחות מבית סאתים נחשב שלא מוקף לדירה. אלא שיש חילוק בדין הטלטול, **דבפחות מבי"ס** מותר לטלטל בתוכו כלים ששבתו שם או בחצר, אבל אסור לטלטל ממנו לבית וכן אסור לטלטל שם כלים ששבתו בבית, ואילו **ביותר מבי"ס** אסור לטלטל בכלל (עי' שו"ע שנח' ס"י ובמ"ב שם).

ובענין קרפף הסמוך לביתו או סמוך לעיר [דומה קצת לרחבה שעושה שם תשמישי בית, אבל אינו מאחורי הבית אלא קצת יותר רחוק], מביא הרמ"א (שנח' ס"א) מח' אם נחשב מוקל"ד כי דעתה עלוה", או דלא חשיב מוקל"ד אפילו בסמוכה ממש לביתו, משום דכל שלא פתוח לדירה לא הוי מוקל"ד. ומסיק המ"ב (סקי"ח) להחמיר כדעה השניה דלא חשיב מוקל"ד.

ויש להוסיף דכל הנ"ל הוא דוקא בעיר שאין בה עירוב, אבל בעיר שיש בה עירוב שסומכים עליו, אפילו קרפף יותר מבית סאתים מטלטלים בתוכו, דחשיב כמו פתוח לבית דדינו כמקום המוקף לדירה.³

"פתח ולבסוף הוקף"

גם מקום שאינו מוקף לדירה, מ"מ אם הוא פתוח לדירה דינו כמוקל"ד. אמנם יש תנאי המבואר בגמ' דף כד. "לא אמרן אלא שפתח ולבסוף הוקף, אבל הוקף ולבסוף פתח לא".

הקדמה כללית

יש להקדים דיש ב' נושאים בקרפיפות: יש את הנושא של קרפף הפוסל את העירוב, וזה דוקא במקום שהוא מופקע מדירין, כמו מקום זרוע וכדו'. ויש מקום הראוי לדירין רק שלא הוקף לדירה, דבזה הדין שודאי לא פוסל את העירוב, וכל הנידון הוא ביחס לשטח עצמו אם מותר לטלטל בו, ונתחיל לבאר את הענין הזה.

יש להבחין בין כמה סוגי מקומות (עי' מ"ב שנט' ס"א ובביה"ל שם):

א. **מקום המוקף לדירה**, כגון חצר שלפני הבית, ד"בודאי הוקפה לדירה שדרך לעשות שם כל תשמישי הבית, וע"כ אפילו אם הוא יתר מבית סאתים ואפילו עשרה כורין מותר לטלטל בכולו, ואף מהבית לתוכו [אם הוא דחד גברא או של שנים וערבו יחד] דרשות אחד הוא".

ב. מקום שאינו מוקף לדירה, מתחלק לשניים:

- **רחבה**: "רחבה [שמאחורי הבית] מסתמא לא הוקפה לדירה, שאין דרכן להשתמש שם תשמישי הבית כל כך", ודינו מתחלק כך: **עד בית סאתים** דינו כמקום המוקף לדירה, **וביותר מבית סאתים** דינו כמקום שלא מוקף לדירה שאסור לטלטל שם.

- **קרפף**: מקום שלא משמש תשמישי בית כלל

❦ הערות והוספות ❦

³ כמבואר בפמ"ג (שסו' א"א סק"י) "ביהכ"נ יותר מבי"ס חוץ לחומת העיר כרמלית", דמבואר דאם ביהכ"נ (שלא נחשב מוקל"ד לשיטתו) נמצא בתוך חומת העיר, הרי זה נחשב מוקל"ד ומותר לטלטל שם, דלא צריך שיהיה פתוח דוקא לבית עצמה, אלא גם מה שפתוח לרחוב של העיר המוקפת סגי.

וכי"ב, אלא כל שבת פתוח לו מקרי הוקף לדירה, בזה צריך פתח ולבסוף הוקף, תדע שהרי כל זמן שלא פתח הבית תורת קרפף עליו שהרי הוא משמש עתה לאוצר ככל קרפיפות, וא"כ אף כשפתח הבית אח"כ לא מקרי דירה דלא מינכרא חידוש דירה בגוי', אבל חצר אינה משמשת כלום עד שיבנה ביתו, והוא מוקף לדירה מתחלתו, ונראה דאף קדם שפתח הבית הוא דירה".

והיינו דפליג בתרתי: א. דהמ"ב כפשוטו לא חילק בין חצר לקרפף^{צז}, ואילו החזו"א כותב להקל דוקא בחצר, אבל בקרפף לא מהני אפילו אם פתח לו פתח לבסוף. ב. המ"ב [לפי המדויק בשעה"צ] היקל דוקא לאחר שפתח לו פתח, ואילו החזו"א כתב להקל בחצר אפילו לפני שפתח הבית.

אמנם למעשה אין להקל להחשיב חצר כהוקף לדירה לפני שפתח לו פתח כדעת החזו"א, משום שהחזו"א כתב להקל כן רק בחצר, וס"ל דחצירות שלנו אין להם דין חצר^{צז}.

הקף ואח"כ בנה לתוכו בית

וע"ע בחזו"א (סי' פח' סק"ו) שכתב להסתפק "בעיקר דין דיר וסוהר וחצר יש להסתפק בהקף שלא לשם דירה ואח"כ עשה בתוכן דירה, דלא מצינו דהקף ולבסוף פתח לא מהני אלא בקרפף ורחבה שאינן עיקר דירה רק משום בית הפתוח לתוכן והלכך צריך פתח ולבסוף הקף, אבל דיר וסוהר שהן בעצמן דירה לא אכפת לן במחיצות העומדות מאליהן שלא לשם דירה, או דלמא דכל מחיצות שלא התירו שוב אין מתירין".

אמנם כבר כתבנו דאין כ"כ נפ"מ בנידונים אלו שמצויים בערים שמקיפים אותם לפני בנית הבתים, ותמיד יש שם פרצות [בפרט בשערים],

ומשום כך בית שנבנה למטרה שאינה לדירורין ולבסוף שינו את יעוד המקום לדירורין^{צז}, נחשב למקום שאינו מוקף לדירה, עד שיפרץ פרצה הפוסלת את המקום [כמו פרצה 'אמות או פרצה בקרן זוית].

ולכאורה ה"ה עיר שהוקפה מראש ואח"כ בנו בתוכה את הבתים, נחשב שאינו מוקף לדירה [אלא שבדר"כ בעיר מצוי שיהיו פרצות 'אמות שסותמים אח"כ, ובפרט בשערים]. אמנם דין זה תלוי בנידונים דלהלן.

הקף ע"מ לגור בתוכו

המ"ב (שנח' סק"ט) כותב "ודע דאם חשב בפירוש בשעה שהקף למקום הזה שיבנה בו בית אח"כ והקרפף הזה יהא כמו חצר, או בית שבנה מתחלה ואח"כ הקף בסוף הבית וחשב בשעת ההיקף שיפתח אח"כ פתח בבית לאותו צד כדי שיכול להשתמש בהיקף לצרכי הבית, אפשר שיש להקל ולומר דמיקרי מוקף לדירה שהרי הקף אותו לשם דירה".

והיינו שהמ"ב כותב דאפשר להקל בכה"ג שבשעה שהקף תכנן שהמקום הזה יהיה פתוח לדירה. והשונה הלכות כותב לדייק בשעה"צ (סוף סק"א) דכל מה שהמ"ב כתב להקל, היינו דוקא אחרי שכבר בנה את הבית ופתח פתח להקף, אבל כל זמן שאין שם דירה, לא היקל להחשיבו מוקף לדירה.

והחזו"א (סי' פט' סק"ו) חולק וכותב "לדינא נראה דיש חילוק בזה בין קרפף לחצר, דהקף לחצר ואח"כ בנה ודאי מקרי הקף לדירה, ואע"ג דאין חצר בלא בית מקרי דירה, מ"מ מקרי היקף לדירה, כיון דעיקרו לתשמש הבית עושהו, אבל הקף לקרפף שאין הבית צריך לו שהוא לאוצר

✽ הערות והוספות ✽

^{צז} כמו היכלי מלכות [לשעבר] שנבנה במקום שהיה בית חרושת, ולא נעשה שינוי במחיצות.

^{צז} ועי' בהערות לשונה הלכות (שנח' ס"ט) שכתב בדעת המ"ב לחלק בין חצר לקרפף.

^{צז} אמנם יל"ד לשיטתו אם מחשיב חצירות שלנו כמו קרפף ממש ולא יועיל גם אחרי שפתח, או שלא עד כדי כך.

ושוב הוי פתח ואח"כ הקיף.

בעיר המוקפת, ובאים לדון אם מקום הרפת והלול נחשב כמו זרעים, הרי זה פשוט שלא, דכל מה שהנוב"י דיבר היינו בחיות המזיקות כמו נחש דוב ונמר, דלא דיירי אינשי בגדודי חיות^{צד}.

גן חיות

עוד יש מקום לדייק בדבריו דהשואל מדבר על "גן חיות", וכפשוטו נראה שהחיות המזיקות נמצאות בתוך כלובים [דלא היה מצוי ספארי בזמנו], ומ"מ סבר בזה דנחשב כמו זרעים דלא דיירי אינשי התם, למרות שודאי טיילו בגן חיות^{צה}.

ומעתה גן חיות הנמצא בתוך עיר, אם יש בו חיות מסוכנות, לפי הנוב"י הוא אוסר את העיר [אם הוא ב"י^ס], וצריך להיות מוקף כדין.

אמנם הביה"ל מביא אותו ומסיים "וצ"ע למעשה". ונראה בדבריו דגם אם לא נקבל את דברי הנוב"י להחשיב מקום זה כזרעים, מ"מ לא ברירא לומר דדירת בהמה מקרי דירה, וממילא לא הוה מוקל"ד [לולא שנמצא בתוך עיר המוקפת].

ויש לציין דלמרות שמטיילים שם, השימוש לטיול לא נחשב שימוש דירה, כפי שמסיק השעה"צ (סקט"ז).

פסי ביראות והיתר של ברזיות

מבואר במשנה דפסי ביראות חשיבי מוקף לדירה. והביה"ל (שנח' ס"א ד"ה לדירה) מביא בזה את ביאורו של רש"י (יח. ד"ה וחצר) דחשיב

דיר וסהר, וגן חיות

דיר וסהר (מקום שמיועד לבהמות), מבואר במשנה (יח.) דנחשב מוקף לדירה. ובטעם הדבר מביא הביה"ל (שנח' ס"א ד"ה לדירה) כמה טעמים: רש"י פירש משום שתשמישו לדירת אדם לכניסה ויציאה תמיד לעיין על הזבל ולחלוב אותם ולגזוז אותם. ומביא עוד פירוש משום שיש בו בית דירה לרועה. ועוד פירוש משום דדירת בהמה נחשב דירה.

ומביא את תשובת הנוב"י (או"ח תנינא סי' מז) שמביא את דעת הגאון בעל אור חדש דדירת בהמה מקרי דירה, והנוב"י דן בראיותיו, אבל לא חולק עליו להדיא.

והנה השואל שם דיבר "בקרפף של חיות המוקף מחיצות והחיות המה שמה שקורין טיר גארטין [גן חיות]", דיחשב מוקל"ד. והנוב"י טען לו "אפי' יהיבנא למר דדירת בהמות מקרי דירה היינו בהמות שדרכן עם בני אדם, אבל חיות המזיקות אין אדם דר עם נחש ודוב ונמר וארי וכיוצא בהן".

ומסיים לדון ק"ו דמקום זה נחשב כמו זרעים "דזרעים לא דיירי אינשי וק"ו לא דיירי אינשי בגדודי חיות, וא"כ אפילו יש שם דירה לשומר בטיל דירתו, ואפי' אין בו יותר מסאתים אפי' פחות מסאתים ג"כ יש לדון וכו' אבל ביתר מסאתים נלע"ד דודאי גדודי חיות גרע מזרעים".

רפת ולול

ויש לדקדק בדברי הנוב"י דאם יש רפת ולול

✽ הערות והוספות ✽

^{יד} לאפוקי מאלו שכתבו לחשוש בלול ורפת שפוסל את העירוב משום זרעים.

^{יג} ובאמת דבריו צ"ע מ"ט נחשב דלא דיירי אינשי עם גדודי חיות ככה"ג שנמצאים בתוך כלובים, הרי מציאות דאנשים מטיילים שם. ועיין בהערות של דרשו שלמדו דבאמת הנוב"י לא איירי בגן חיות בו החיות נמצאים בכלובים. אמנם הוא דבר תימה, דנראה פשוט בדבריו דכן איירי ככה"ג. ועוד יש להוסיף דגם אם נכון כדבריהם, היינו לענין דלא הוה זרעים, אבל עדיין יש נידון אם דירת בהמה הוי היקף לדירה.

בית האסורים ובית חולים

הדין הוא דדיוור בע"כ נחשב דיוורין לענין זה, וממילא בית האסורים ובי"ח נחשבים כמקום המוקל"ד.

קרפף מקורה

הביה"ל (שסב' ס"א ד"ה או) מביא מח' רש"י ורמב"ם אם קרוי מפקיע דין קרפף וחשיב מוקל"ד.

ולמעשה לא סומך להקל כהרמב"ם, אא"כ משתמש באותו מחסן גם יתר צרכי ביתו דהוא בכלל דירת אדם בכל גווני. [ועי' בחזו"א (סי' פט' סקי"ז) שתמה עליו "אינו מובן איזה תשמיש קאמר, ונראה פשוט דלא מהני שום תשמיש אלא לינה בקביעות"]. וע"ע בחזו"א (שם ובסק"ה) שנקט להחמיר דמקורה לא מהני.

והוא דבר מצוי במקומות חניה גדולים [במקום שלא סומך על העירוב], דאפילו שהמקום מוקף ומקורה, מ"מ אם הוא יותר מבי"ס הרי אסור לטלטל בתוכו לפי רש"י.

ביאור מתי משפיע קירווי על קרפף לשיטת הרמב"ם

הביה"ל מזכיר "אח"כ מצאתי בפמ"ג ריש סימן שנח' שמסתפק לענין מקורה, וע"ש בא"א ובמש"ז.

והנה הפמ"ג (ריש סי' שנח') כותב במש"ז "והוי יודע דקרפף יותר מסאתים מקורה מותר לטלטל בו, דרה"ר מקורה גופא כרמלית וכו' תו לא גזרינן בקרפף מקורה", והיינו שכל יסוד האיסור של קרפף יותר מבי"ס הוא אתו רה"ר, ובמקורה דאין רה"ר דאורייתא לא שייך לגזור. מאידך בא"א שואל "בורגנין משמע מקורה הוה ואפ"ה

מוקף לדירה משום דמשמש לשתי אדם¹³. אמנם חולק עליו למעשה דעיקר הטעם כמו התירוץ השני של תוס' (שם ד"ה אפילו) דהוא קולא שהקילו לעולי רגלים.

אמנם החזו"א (קיב' סקט"ז) כותב ד"דברי הבה"ל בריש סי' שנ"ח בזה תמוהים מאד שכ' דדעת תו' שאין פסין מוקפין לדירה אלא שהקילו משום מצוה, ובתו' מבואר בהדיא להיפך וכו' וכדאי הם רש"י ורבותינו בעלי התו' לסמוך עליהם במילי דרבנן", והיינו דנוקט לעיקר דשימוש לשתי נחשב מוקל"ד.

היתר ברזיה

והנה יש שרצו להציע לפי החזו"א דיועיל להתקין בקרפף ברזיה, דעי"ז יחשב מוקל"ד, כמו פסי ביראות דמשמש לשתי.

אמנם יש לחלק דבפסי ביראות דוקא חשיב מוקל"ד משום שכל ההיקף נעשה רק בשביל שימוש השתיה, משא"כ בסתם קרפף שהתקינו בו ברזיה דהוא שימוש טפל.

ויש להוכיח כן מדברי החזו"א עצמו שכתב שם "מקום השוק וכו' יש מקום להקל לקרותו מוקף לדירה כדין פסי ביראות, דה"נ ביום השוק אנשים קובעין שם דירתן לשעה והרבה אכרין אוכלין ושותין שם, וגם הבאר שהרבה שותין ממנו מסייע דירתן ולא גרע מפסי ביראות".

והיינו כמו בציור שלנו שיש באר בתוך קרפף המשמש לשתי, ומסיים החזו"א "ומ"מ למעשה ראוי וכו' לחלק את כל הככר בצוה"פ ממזרח למערב או מדרום לצפון וישאר פחות מבית סאתים מכאן ומכאן". מבואר דלא רצה לסמוך להתיר עפי"ז, ונראה כמו הסברה הנ"ל דלא דומה לגמרי לפסי ביראות שהוקף במיוחד לצורך שתיה.

❦ הערות והוספות ❦

¹³ בגוף הדבר צ"ב מה הסברה בזה, הרי אפילו חצר המשמש לתשמישין ודיוורין, הדין דלא חשיב מוקל"ד אם לא פתוח לבית, ואילו בפסי ביראות נחשב מוקל"ד גם בלי פתח לדירה. וצ"ב.

פחות מבי"ס [שמותר לטלטל שם כמו בחצר].

כרמלית ביתר מסאתיים, וצ"ע. והביה"ל למד שהוא מסתפק בענין.

בית הכנסת ומקוה

בענין בית הכנסת, כותב הפמ"ג (שסו' א"א סק"י) דאם הביהכ"נ נמצא מחוץ לעיר [או בעיר שלא סומך על העירוב], אין דינו כמוקל"ד. וכ"כ בערוה"ש (שנח' ס"ו) גם לענין ביהמ"ד ומרחץ, וז"ל "בית הכנסת ובהמ"ד ומרחץ אם אין שם דירה להשמש או לשומר המרחץ לא הוי מוקף לדירה, דמה שמתפללין ולומדין שם לא הוי דירה, כמו שהמשכן לא נקרא מוקף לדירה".

אמנם החזו"א (סי' קי' סק"כ ד"ה והנה בירו') חולק לענין ביהכ"נ ד"ביהכ"נ מקרי מוקף לדירה לענין טלטול"^צ.

והנה לפי הפמ"ג והערוה"ש, הדין פשוט דביהכ"נ שגדול מבי"ס^צ, אסור לטלטל בתוכו בכלל [במקום שלא סומך על העירוב, ובכה"ג שאינו פתוח לדירה]. וכן הדין במקוה הגדול מבי"ס^צ.

אמנם עדיין יש לחקור לדבריהם דביהכ"נ ומרחץ לא חשיבי מוקף לדירה, האם דינם כ"רחבה" או כ"קרפף". נפ"מ בביהכ"נ ומקוה פחות מבי"ס, דאם דינם כרחבה מותר לטלטל שם אפילו כלי בית [כמו מקום המוקף לדירה], משא"כ אם דינם כקרפף, יהיה אסור לטלטל שם כלים ששבתו בבית^פ. וזה שאלה חמורה

אמנם יש עוד פמ"ג (א"א שסב' סק"ג) ששואל דאילן יותר מבי"ס הוה כרמלית, למרות שהוא מקורה, וצ"ע דהרי קרפף מקורה לא הוה כרמלית. ומתרג' "צריך לחלק בין קרפף מכוסה בידי אדם שתמא כפירושו והוה הוקף לדירה, משא"כ באילן המסיך דממילא".

והנה התבארו כאן ב' טעמים בתועלת הקרוי: א. דבמקורה לא שייך לגזור אטו רה"ר. ב. דקרוי הוא כמו עשיית מחיצה לשם דיור.

ויש לדייק דהטעם הראשון מתיר קרפף יותר מבי"ס דלא נגזור אטו רה"ר, אבל בקרפף פחות מבי"ס אין שום תועלת בקרוי.

עוד יש לדייק לפי הטעם השני דהא דקרוי הופך את המקום למוקל"ד היינו באופן שהמקום משמש צרכי דירה, אבל במקום שלא משמש לדירה לכאורה אין תועלת בקרוי, דלא עדיף מהמחיצות שלא נעשו לשם דירה.

ומעתה תועלת הקרוי לא יהיה בקרפף פחות מבי"ס, אלא בקרפף יותר מבי"ס לתת לו דין של פחות מבי"ס. ויהיה דינו תלוי בשימושי המקום, דאם משתמשים שם בשימושי קרפף, דינו כקרפף פחות מבי"ס [שאסור לטלטל כלי בית], ואם משתמשים שם בשימושי רחבה, דינו כרחבה

✽ הערות והוספות ✽

^צ החזו"א שם בא להקשות על יסוד החת"ס שייסד דמה שמתעבר עם העיר (לענין תחומין) זה מה שמוקף לדירה. ומוכיח דלא כדבריו מהא דביהכ"נ לא מתעבר עם העיר למרות שהוא מוקל"ד. והדברים מפליאים, שהחזו"א כותב דביהכ"נ הוי מוקל"ד בפשטות בלי להביא שום ראיה לדבריו, ומכח זה מוכיח נגד החת"ס. והרי מבואר בתוס' (דף כג. ד"ה שהוא) דלולא שהיו בה שומרים כל הלילה, המשכן לא היה נחשב מוקל"ד (וכפי שהוכיח הערוה"ש), למרות ששימש כמקום תפילה. וכן מבואר ברא"ש (מידות פ"ב מ"ג) בענין הסורג "מצאתי כתוב שלהיתר טלטול בשבת נעשה, וצריך לפרש זה הטעם דמחיצת הר הבית נעשית תחילה לכל הבניינים שבתוכו וה"ל הוקף ולבסוף פתח דלא מהני, ואחר שנעשה הבניינים נעשה הסורג להקיף הר הבית לדירה להיותו פתוח ולבסוף הוקף", דמבואר שהביהמ"ק מצד עצמו לא נחשב מוקל"ד. [ויש מי שכתב שהיה פשיטא ליה לחזו"א כד, משום שהיה מצוי בח"ל ביהכ"ס יותר מבי"ס (ולא היה שם עירוב בערים) ואף אחד לא מחה לאסור לטלטל שם. אמנם יש לדחות דרך הבתי כנסיות שהיה שם בית דירה הפתוח לו].

^צ כמו ביהכ"נ של בעלזא בירושלים או ביהכ"נ הגדול באומן, ובעוד מקומות [כמובן כל זה בתנאי שלא פתוחים לדירה].

^צ קיים בארה"ב.

^פ נפ"מ בביהכ"נ לטלטל את הטלית שהביא עמו מהבית או לזרוק סוכריות שהובאו לביהכ"נ בשבת, וכן במקוה לטלטל את

מעורבת [כגון שהובאו לשם דרך מלבוש או באיסור], ומביא בזה מח' הפוסקים, דהאבן העזר והעבוה"ק אסרו, וכן משמעות הרמב"ם, ומאיך רש"י התיר. ולא הכריע בזה.

ובביאור הצד לאסור פירש "דכיון שאינה מעורבת ורשות כל בני החצר שולטין עליה, עשאוה כעין ר"ה ואסור לטלטל אף בחצר זה גופא יותר מד"א וכו', חצר שלא עירב שרשות רבים שם ושייך לתא דר"ה ונתנו חכמים עליו דין ר"ה". והיינו שיש לגזור במקום שרשות רבים שם להיות דינו כרה"ר שלא לטלטל כלים ששבתו בבית [אבל מותר לטלטל שם כלי חצר, ולא גזרו להיות דינו כמו רה"ר ממש]^{קא}.

ומעתה, גם בביהכ"נ ומקוה יש לדון לאסור מצד "שרשות רבים שם ושייך לתא דרשות הרבים"^{קב}.

סיכום הדברים

במקום שאין שם עירוב או שלא סומכים על העירוב, וכמו"כ שלא פתוח לדירה:

ביהכ"נ הגדול יותר מבי"ס, פשוט שיש מקום גדול לאסור לטלטל שם אפילו כלים ששבתו שם [נפ"מ לטלטל את הסידורים]^{קג}.

וכן במקוה הגדול יותר מבי"ס, פשוט לאסור שם את הטלטול [נפ"מ לטלטל אפילו את המים שעל גופו לאחר הטבילה].

המצויה בכל מקום שלא סומכים על העירוב.

נידון להקל משום "מקורה"

וכפשוטו היה נראה דדין ביהכ"נ ומקוה תלוי ג"כ במח' רמב"ם ורש"י בקרפף מקורה, אלא שכבר הזכרנו דהביה"ל (שסב' ס"א ד"ה או) לא סמך להקל בזה כהרמב"ם^{קד}.

אמנם כבר הזכרנו לעיל דלכאורה מקורה מהני רק לקרפף יותר מבי"ס להחשיבו כפחות מבי"ס, אבל לא יועיל להחשיב קרפף פחות מבי"ס כמוקף לדירה. ומעתה עדיין ישאר הספק הנ"ל אם ביהכ"נ ומקוה פחות מבי"ס מוגדר כרחבה או כקרפף.

וכמו"כ יש בזה נפ"מ ברחבת הכותל המערבי [שלא מקורה], דאפילו שהמקום מוקף מחיצות, מ"מ אם אין שם פתח לדירה, הרי הוא קרפף יותר מבי"ס שאסור לטלטל שם לפי הפמ"ג והערוה"ש.

נידון להחמיר מצד רשות של רבים

ומ"מ, גם לפי החזו"א דביהכ"נ נחשב מוקל"ד, וגם לפי הצד דביהכ"נ ומקוה פחות מבי"ס מוגדרים כרחבה [דדינם כמוקל"ד]. אכתי יש לדון להחמיר שלא לטלטל שם כלי בית מצד שהוא רשות של רבים, וכדלהלן.

הביאוה"ל (שעב' ס"א ד"ה שמא) דן מה הדין לטלטל כלים ששבתו בבית בחצר שאינה

✽ הערות והוספות ✽

המגבת שהביא מהבית דרך מלבוש.

^{קא} הביה"ל הסיק להחמיר אא"כ משתמש באותו מחסן גם יתר צרכי ביתו דהוא בכלל דירת אדם בכל גווניו. וכבר הקשה החזו"א (סי' פט' סק"ז) "אינו מובן איזה תשמיש קאמר, ונראה פשוט דלא מהני שום תשמיש אלא לינה בקביעות". נמצא מבואר בביה"ל דסגי ליה לענין זה בשימוש כל דהו. ואולי ס"ל לענין זה דתשמיש תפילה נחשב כמו תשמיש ביתו להקל במקורה. וצ"ב.

^{קב} ויש לציין דביחס לנידון הזה לא מצאנו שמקורה יעזור, דזה נאמר דוקא על הגזירה הכללית של קרפף, [וזה מלבד מה שהסקנו דאין להקל כהרמב"ם לכתחילה].

^{קג} הבאנו שנידון זה הוא נפ"מ בביהכ"נ גם לפי החזו"א. אמנם יש לציין דהחזו"א עצמו (קד' סק"ב) כותב להקל שמותר לטלטל ברשות רבים, ולדידיה אין זה סיבה להחמיר.

^{קד} דהחזו"א שהגדיר ביהכ"נ כמוקף לדירה הוא מחודש והוא נגד פמ"ג וערוה"ש. ועוד דאפילו לפי החזו"א כתבנו לדון להחמיר לטלטל כלי בית מצד שרשות רבים שם. לולא מי שירצה לסמוך גם בזה על החזו"א לשיטתו שהיקל ברשות רבים [וגם הביה"ל לא הכריע בזה].

וכלי בית הם כלים ששבתו בכניסת שבת בבית. ויל"ד מה הדין של הכובע וחליפה [לפי הצד שרוצים להחמיר שלא לטלטל כלי בית בביהכ"נ ובמקוה פחות מבי"ס].

כתב הביה"ל (שעב' ס"א ד"ה לחצר) "אם היה לבוש בו בביתו בתחלת קדושת השבת, לא נחשב בכלל כלים ששבתו בבית, דכיון שהיה לבוש בהם בטלים לגבי גופו".

וכתב החזו"א (סי' קד' סקכ"ה) דקונים שביתה במקום שיוריד אותם מעליו, ולכן אם היה לבוש בכובע וחליפה בביה"ש, אז תלוי איפה הוריד אותם פעם ראשונה, דאם הוריד אותם בבית הרי הם כלי בית, אבל אם הוריד אותם בביהכ"נ, הרי יהיה מותר למחרת לטלטלם בביהכ"נ כדין כלי חצר.

אמנם נראה שיש יסוד שמתחדש בחזו"א דגם אם הוריד אותם פעם ראשונה בביהכ"נ, ואח"כ שוב לבש אותם והלך הביתה והוריד אותם בבית, הרי הם קונים שביתה גם בבית, ודינם ככלי בית וככלי חצר לחומרא, וממילא לא יהיה היתר לטלטלם למחרת בביהכ"נ.

ומתי שהם פחות מבי"ס, אכתי יש מקום גדול להחמיר שלא לטלטל שם כלים ששבתו בבית [כגון הטלית או המגבת]: א. שמא המקום מוגדר כ"קרפף" ולא כ"רחבה". ב. כמו השיטות להחמיר אפילו בחצר שאינה מעורבת שלא לטלטל שם כלי בית משום שרשות רבים שם.

ומצד "מקורה" הזכרנו דמסקנת הביה"ל [והחזו"א] שלא להקל כמו הרמב"ם. וגם מי שכן ירצה להקל, יש לפקפק ביותר מבי"ס דמקורה רק נותן דין של "קרפף פחות מבי"ס" ואכתי אסור לטלטל שם כלי בית, וכן בפחות מבי"ס אין השפעה לקרוי, וישאר האיסור לטלטל שם כלי בית.

גן משחקים

דינו של גן משחקים המוקף מחיצות, כדין ביהכ"נ ומקוה הנ"ל, דביותר מבי"ס אסור לטלטל שם, ובפחות מבי"ס יהיה תלוי אם הוא מוגדר כקרפף או כרחבה [נפ"מ לטלטל כלי בית], וכמו"כ יהיה מקום לדון מצד שרשות רבים שם.

הגדרת כלי חצר וכלי בית

כלי חצר הם כלים ששבתו בכניסת שבת בחצר,

דברים המפקיעים את השם דירה מההיקף

מים

מבואר בגמ' (כד.-:): דמים "דלא חזיין לתשמישתא" מבטלים שם דירה. אבל אם ראויים לתשמיש, לא פוסלים, ופליגי בזה: "א דבעינן דוקא מים הראויים לשתייה, ו"א דסגי במים הראויים לכביסה (מ"ב שנח' סקפ"ה).

ופסק השר"ע (שנח' סי"א) דדוקא מים עמוקים "ט פוסלים, אבל פחות מ"ט לא מבטלים שם דירה. ויש חולקים דגם בפחות מ"ט פוסלים. והסיק הביאווה"ל "וראוי להחמיר שלא במקום הדחק".

וכתב הביאווה"ל (ד"ה והוא) דגם לפי המחמירים בפחות מ"ט, "מכל מקום מודו בפחות משלשה דאינו אסור, דכארעא סמיכתא היא, וגם אינו קשה להשתמש שם בתשמישין של חצר". אבל החזו"א (פט' סק"ד) כותב "אפשר דמים מבטלי תשמיש החצר אף בפחות מג"ט, והעיקר תלוי אם משמש עדיין אם לא, וצ"ע".

שלולית מים שדעתו לפנותה מיד, כתב החזו"א (פט' סק"ד) "נראה דהא דמים דלא חזיין הוו כזרעים דוקא באין דעתו לפנותן לימים רבים, אבל אם דעתו לפנותן מיד אין סברא שמתבטל הדירה".

ובאופן שהמים עוברים מצד לצד, כתב המ"ב דהוה כרמלית, והחזו"א מיקל בזה.

ויש לשים לב דנושא זה של מים מצוי במקומות שבונים בריכת מים המיועד להשקית שדות וכדו', דאינו ראוי לשתייה, ועפ"י רוב גם לא לכביסה, עומקם מגיע ליותר מ"ט [שפוסל גם לדעת השר"ע] והמחיצות אינם "ט המתלקטים מתוך ד"א [שהם מאד בשיפוע].

וכמו"כ למחמירים כמו המ"ב, הרי זה מצוי במקומות שבמהלך החורף נוצרת שלולית מים

החלק השני של קרפיפות, הוא ענין של שטח המוקל"ד שיש בו דבר המפקיע מדירה.

דברים המפקיעים מדירה

זרעים

מבואר בגמ' (כג): דזרעים מפקיעים מדירה.

האמרי יושר (ח"א סי' קע') כתב לדייק בדברי רש"י (ד"ה נזרע רובו) דזרעים שעלו מאליהם לא מבטלים שם דירה, ודוקא זרעים שזרע בכוונה "ביטל דירתו".

וכתב להקשות דמבואר (כד): דקרפף שנתמלא מים דלא חזי לתשמיש, דינם כזרעים ומבטלים דירה, ומשמע אף כשנתמלא מאליו. ותירץ דמים גריעי דלא חשיבי כלל לדירה, ולכן אף שנתמלא מאליו פוסל, משא"כ זרעים שלא מונעים תשמיש.

מבואר בדבריו דאיירי בזרעים שאין מניעה לאדם להלך או להשתמש שם תשמישי דירה, ולכן בזה תליא בכוונה, דאם נזרע בכוונה, הרי הוא גילה שמקפיד עליהם והפקיע בזה את השם דירה, משא"כ כשעלו מאליהם.

ועי' בחו"ב (סי' ד' סק"א) שחולק דאין לחלק בין נזרע בכוונה לעלו מאליהן.

קוצים

קוצים וכל דבר המונע הילוך, דינם כזרעים המפקיעים שם דירה, (כן מבואר בחו"ב סי' ד' סק"א, וכן הורה הגר"ש).

אמנם בזה אין חילוק בין זרע בכוונה לעלו מאליהם, דהאמרי יושר חילק דוקא בזרעים שלא מונעים תשמיש [כפי שכתב לחלק ממים], אבל קוצים שמונעים הילוך ותשמיש, בזה גם אם עלו מאליהם הרי הם מפקיעים שם דירה, כמו קרפף שנתמלא מים מאליו.

ובזה הדין דאם המקום הוא בית סאתים, הרי הוא פוסל את העיר [וצריך להקיף אותו במחיצות כדין, להפריד אותו מהעיר^ק]. אמנם יל"ד אם מקום הבנין עצמו מצטרף לשיעור בי"ס או שרק המקום שסביב הבנין.

והנה הדבר מוסכם שכל זמן שלא התחילו לבנות בפועל את היסודות, מקום הבנין מצטרף לשיעור בי"ס. אמנם אחרי שבנו יסודות, נחלקו בזה אחרוני זמננו אם סגי בהכי, או שצריך שלב יותר מתקדם בבניית השלד. [מחלוקתם היא באומדנא ממתני כבר לא חוששים שתיעצר הבניה].

ואחרי שהגיע לשלב בניה מתקדם של השלד, לכ"ע מקום הבנין כבר לא נחשב כזרעים, ואם אין שטח בי"ס סביב הבנין, הרי המקום לא אוסר.

מדידת השטח

עתה נבאר דיני הקרפיפות (שו"ע שנח' ס"ט וס"י, וחזו"א סי' פח' סק"ז).

חצר שנזרע רובו, אפילו אם הזרעים מחולקים להרבה מקומות, הדין הוא דהמיעוט בטל לגבי הרוב והוי כאילו כולו נזרע, ולכן אם החצר יותר מבית סאתים הרי כולו כרמלית [אפילו שהזרעים הם פחות מבית סאתים], ואם החצר פחות מבי"ס, מותר לטלטל שם כלים ששבתו בחצר, אבל כלים ששבתו בבית אסור לטלטל [אפילו בחלק החצר שלא זרוע, דבטל לגבי הרוב ולא מוקף לדירה].

חצר שנזרע מיעוטו, דנים על כל מקום בפני עצמו, ואם יש מקום אחד הזרוע יותר מבית סאתים, דין כולו ככרמלית. אבל אם אין מקום הזרוע יותר מבי"ס, מותר לטלטל שם כלים

גדולה, דלמרות שעפ"י רוב אין בה עומק י"ט, מ"מ למ"ב יש להחמיר כבר בג"ט [ולחזו"א אפילו בפחות מג"ט יש בזה נידון].

אילנות

מבואר בגמ' דאילנות לא מבטלים שם דירה.

אמנם אילנות המוקפים בפני עצמם, יש מחמירים שמבטלים שם דירה, והאמרי יושר חולק דלא מבטלים.

ואילנות העומדים למסחר ואדם מקפיד עליהם, החזו"א מביא בזה מח', והגרי"ש הורה [בעירוב של מירון] להחמיר להקיף אותם^ק.

מגרש פנוי

מגרשים פנויים שלא משמשים לדירה [כמו שמצוי בעירות שנחרבו בשריפת אש שנשארו כברות ארץ פנויות רבות שנים], לא מבטלים שם דירה [ועי' בחזו"א (פט' סק"ז) שנשאר בזה בצ"ע].

אמנם כתב החזו"א "מיהו אם הן מוקפין ופרוצין עשר אוסרין כל העיר". והיינו שמתני שמקומות אלו גדורים לעצמם, דינם ככרמלית [וממילא אם יש בהם פרצה הרי הם אוסרים את כל העיר].

אתרי בניה

אתרי בניה אין בו חיסרון של מקום שאינו מוקף לדירה, מכיון שהוא מקום הנמצא בתוך ההיקף של העיר המוקל"ד, וא"כ שפיר נחשב פתוח לדירה. אלא שיש בו חיסרון אחר, שהוא מקום שמופקע מדירין, שיש בו הרבה חפצים המונעים שימוש דירין, וגם במציאות מונעים מאנשים מליכנס לשם ולהשתמש.

✻ הערות והוספות ✻

^ק בכניסה לקרית ספר כשעמדו עצי זית בין הנתיבים, החמירו להקיף אותם להוציאם מהעירוב, והסברה כי שאירו את העצים האלו רק בשביל שלא יהיה מכוער, וחששו דלא נחשב "שימוש", דלא דמי לאילנות המשמשים להסתופף בצילן.

^ק ויש בזה תקלות רבות, בפרט שהשערים בדר"כ רחבים מ' אמות, וגם יש הרבה מחיצות תלויות.

שכבר הוציאו הזרעים מ"מ אסור לטלטל, שהרי הזרעים ביטלו את ההיקף שהיה לשם דירה, וא"כ אם ירצה לטלטל צריך לפרוץ בכותל עשר אמות ולחזור ולגדור לשם דירה וכו', או אפשר דהזרעים אינם מבטלים את ההיקף של דירה אלא דההיקף של דירה אינו מועיל כ"ז שיש בו זרעים, משום דאין אדם דר בזרעים, ותיכף שנסתלקו הזרעים חזר הקרפף להתיירו שהוקף מתחלה לדירה".

ומסיים דבחצר פחות מבי"ס יש להקל, בצירף שיטת הרא"ש [דלהלן], אמנם החז"א (פח' סקכ"ו) לא מוכן לצרף את הרא"ש כסניף להקל.

ויש לשים לב דהלכה זו מצויה במושבים שגדורים ע"י גדירות טובות ולא מצוי בהם פרצות^{ק"ה}, ובמהלך החורף יש איזורים שנקווים בהם מים ונהיה להם דין זרעים הפוסלים את העירוב, וכשמגיעים בקיץ לשבות שם ובודקים שהעירוב תקין, לא מעלים על הדעת שבמהלך החורף היה בתוך השטח "זרעים" שפוסלים את העירוב. [וכן להיפך במקומות שגודל במהלך הקיץ הרבה קוצים, ולקראת החורף עוקרים אותם].

דין "עיר" שנזרעה

הדבר שמואל (סי' שנט') כתב להכשיר זרעים שנזרעו בעיר המוקפת חומה, וטעמו א. "דאם אמרו שהזריעה מבטלת דירת קרפף, אין לנו לדון ממנו שגם מקצת קרקע זרוע הלא מצער הוא לגבי כל העיר לבטל גודל היקף דירתה". ב. "ומה גם שעל הרוב כוונת המלך או שרי העיר בבנינה והקיפה רוצים לכתחילה להניח מבפנים לחומה מקום הרוחה חלקה אחת רחבת ידים מבלי שום

ששבתו בחצר, וכמו"כ קיי"ל דמותר לטלטל כלי בית בחצר בחלק שלא זרוע.

אבל מקום הזרעים עצמם הוא מח' אם מותר לטלטל שם כלי בית, וכתב המ"ב (סקפ"ג) דיש לסמוך על המקילין בשעת הדחק לטלטל כלי בית אפילו במקום הזרעים עצמם^{ק"ו}. והחז"א (פח' סקכ"ד) מיקל בזה לכתחילה דדינו כחצר ומותר לטלטל שם כלים ששבתו בבית.

ונפ"מ בזה כשיש זרעים בתוך עיר או בקצה של חצר [גם מקום קטן פחות מבית סאתים], אם נפל לשם כדור או כובע, הרי לפי המ"ב אסור לטלטלו משם, אם לא בשעת הדחק.

ערוגות שיש דרך הילוך ביניהם

כתב החכם צבי (סי' נט') דאם הערוגות הם רוב הקרפף, דינו כחצר שנזרע רובו [דהמיעוט בטל לגבי הרוב, אפילו אם הזרעים מחולקים לכמה מקומות], אבל אם הם מיעוט הקרפף, ובכל ערוגה יש פחות מבי"ס, מותר, משום שהשבילים שביניהם מחלקים את הערוגות.

אבל החז"א (פח' סקכ"ז) חולק עליו דהכל נחשב כמקום אחד, וגם השבילים מצטרפים לשיעור בית סאתים. וכמו"כ אם הערוגות הם מיעוט ההיקף הכללי, ובצירוף השבילים הוי רוב, נחשב רובו זרוע ומצטרף כל ההיקף לשיעור בית סאתים לאסור.

מקום שהיו זרעים ונעקרו

הביאווה"ל (שנח' ס"ט ד"ה הזרעים) כותב "לא נתבאר בפוסקים אם הזרעים מבטלין לגמרי המחיצות של דירה וא"כ אפילו בסוף הקיץ

✽ הערות והוספות ✽

^{ק"ה} אבל לכתחילה לא יטלטל שם כלי בית. ולמרות זאת כתב דבחלק החצר שאינו זרוע מותר לטלטל כלי בית, ולא גזרו בזה משום נפרץ למקום האסור לו.

^{ק"ו} דהא דפוסלים זרעים גם לאחר שנעקרו, היינו דוקא כל זמן שלא הקיף מחדש. ולכן במקומות הגדורים ע"י צוה"פ, מצוי בהם פרוצות רבות, וכשתקנו את הפרצה הרי זה שוב היקף לדירה.

וא"א לטלטל שם.

והחזר"א (פח' סקכ"ה) חולק על הדבר שמואל, ובמכתב כתב דהסומך על הדבר שמואל, הרי הוא "מחלל שבת בפרהסיא בטהרה".

ביאור באיזה אופן הקיל הדבר שמואל

ומ"מ גם המקילים כמו הדבר שמואל, יש להבהיר דהדב"ש איירי דוקא במקום "מזער", אבל אין שום סמך להתיר גם במקום גדולק"א. וכלשונו "הלא מצער הוא לגבי כל העיר לבטל גודל היקף דירתה".

וכמו"כ טעמו השני לא שייך היום, דאין זה מקום שסביב העיר שיש בו כוונת המלך להשאירו ריק "לחיזוק שמירת העיר ולגיונותיה לשעת הצורך".

זרעים בעיר המוקפים לעצמם

והנה גם אלו הטוענים להקל כמו הדבר שמואל. יש לציין שהוא דוקא כשהזרעים פתוחים לעיר, אבל אם הזרעים מוקפים לעצמם [כגון ע"י ג' מחיצות, או אפילו ד' מחיצות ויש בהם פרצה י' אמות], מבואר בביאור"ל (ס"ט ד"ה אבל) דאוסרים על העיר.

ויש בזה נפ"מ טובא, דגם במקומות שהקפידו שלא לסמוך על הדב"ש, והקיפו את הזרעים בצוה"פ, מ"מ בבדיקה השבועית שבודקים את העירוב, לא בודקים את היקף הקרפיות, ואם אירעה שם פרצה, הרי נמצא מקום הזרעים מוקף לעצמו [מכח הצוה"פ] והרי הוא פוסל את כל העיר לכח"עק"ב.

בנין, לחיזוק שמירת העיר ולגיונותיה לשעת הצורך וכו' ואם לפעמים זורעים אותו הוא דרך עראי שהינם צריכים להרויח קצת בצמחי האדמה"קט. ולמעשה נשאר בצ"ע אם אפשר להקל בזה.

החכם צבי והמור וקציעה כתבו לצרף את ספיקו של הרא"ש והמרדכי זורעים לא מבטלים "חצר", וה"ה עיר דדינה כחצר. ופסקו שיש להקל בשעת הדחק במקום שאי אפשר לתקן בשום אופן, שלא יכשלו רבים.

וכתב הביאור"ל (ס"ט ד"ה אבל) דלפי מש"כ בשעה"צ (סקס"ז) דהשו"ע שפסק דזרעים מבטלים דירה של "חצר", הוא בתורת ודאי דלא כהרא"ש, דפסק כמו הטור שחלק על אביו הרא"ש בזה"ק, לכאורה אין לצרף את הרא"ש להקל בזרעים בעיר. ומ"מ מסיק דיש מקום להקל בשעת הדחק כנ"ל.

אמנם בנתיבות שבת (פ"ג הערה נ') מביא דהגר"ש סלנט זצ"ל הורה שלא לסמוך על הדבר שמואל בעירוב העירוני של ירושלים.

וכן במכתבו של הגר"ש ואזנר לגר"ש אלישיב [בענין הבית הקברות של זכרון מאיר, אם חשיב [כזרעים], כתב הגר"ש'ו דהדבר שמואל אינו סיבה להתיר מכיון שלא סומכים עליו, והגר"ש"א דן איתו על עיקר הנידון אם בית הקברות חשיב זרעים, אבל בנקודה הזאת שלא סומכים על הדבר שמואל לא חלק עליו.

ומקובל בשם הגר"ש"א שאמר שעירוב שמסתמך על הדבר שמואל, א"א לומר שהוא עירוב פסול,

✻ הערות והוספות ✻

קט עיי"ש שכתב עוד טעם שלישי, וצ"ב רב בהבנת דבריו.

קי מ"מ יל"ע בזה שהביאור"ל לגבי נעקרו הזרעים, כתב שיש לצרף את שיטת הרא"ש לקולא, ולא חשש להא דהשו"ע פסק בתורת ודאי דלא כהרא"ש.

קי"א כגון בישוב בר יוחאי, שחציו בתים וחציו קרפף.

קי"ב נמצא שבעקבות ההקפדה שלא לסמוך על הדבר שמואל, יכול לצאת מצב יותר גרוע, שאפילו לפי הדבר שמואל פסול.

טענות שנטענו להתיר קוצים בעיר

לאחרונה נפרץ הענין לסמוך על הדבר שמואל להתיר עיר שיש בה קוצים יותר מבית סאתים. טענת המתירים הסתמכה על ג' טיעונים עיקריים:

א. שיטת האמרי יושר דזרעים שעלו מאליהם אין להם דין זרעים, וה"ה קוצים שעולים מאליהם אין להם דין זרעים לפסול את העירוב.

וטענה זו כבר הופרכה לעיל, דהאמרי יושר מחלק דזרעים לא דומים למים, ומבואר בדבריו דאיירי דוקא בזרעים שאין מניעה לאדם להלך או להשתמש שם תשמישי דירה, אבל בקוצים פשוט דדומים למים דלא חשיבי לדירה כלל, שמבטלים שם דירה גם אם עלו מאליהם.

ב. שוב הוסיפו לטעון דגם אם נימא שהא דעלו מאליהם אינו סיבה להתיר, מ"מ יש כאן סברה אחרת דרוב הקוצים נדרסים מיד כשפוסעים עליהם וקל ללכת בהן יותר מאשר במים.

והנה יש לדחות את הטענה הן מצד המציאות והן מצד הדין.

מצד המציאות, נראה דמה שיותר קל ללכת בקוצים מאשר במים, זה תלוי אם יש לו בגדים להחלפה ונעליים מתאימות, ואדרבה עם ביגוד מתאים בהרבה מקרים מעדיפים ללכת במים מאשר בקוצים^{ק"י}.

ומצד הדין, הנה נחלקו הראשונים (כד:) באיזה גובה המים פוסלים, דהדין ברה"ר דרקק מים

פחות מ"ט שרה"ר מהלכת בו הוה רה"ר ולא נעשית כרמלית, למרות שהוא הילוך ע"י הדחק.

ולענין קרפף, דעת רש"י ודעימ' דגם לענין זה לא פוסל בפחות מ"ט, ודעת הרא"ש ודעימ' דגם בפחות מ"ט מבטלים דירה, וטעמייהו דשאני רה"ר שתשמישו להילוך וסגי בהילוך ע"י הדחק, משא"כ קרפף שתשמישו לדירה, ורקק פחות מ"ט שאינו ראוי לתשמיש מבטל שם דירה ממנו.

והנה הביאווה"ל פסק להחמיר [אם לא בשעת הדחק] כמו הראשונים דגם הילוך ע"י הדחק מבטל שם דירה, וה"ה לענין קוצים אלו אפילו נימא דראויים להילוך ע"י הדחק, מ"מ חשיבי כזרעים.

וביותר, נראה דאפילו לפי השו"ע שפסק כמו רש"י ודעימ' דמים עד י"ט לא פוסלים, הרי לא מצאנו שגם בזרעים חילקו בין פחות מ"ט ליותר מ"ט, אלא ביארו טעם מיוחד במים דבפחות מ"ט נעשה כטיט ורפש בעלמא ואין המים חולקים רשות לעצמם ובטלין לקרקע^{ק"י} [וכ"כ במ"ב בביאור שיטה זו], מבואר דאין הטעם משום דסגי בהילוך ע"י הדחק כדי שלא יבטל שם דירה, וממילא אין ללמוד מזה להקל בזרעים.

ג. עוד טענו דסומכים על הדבר שמואל שהקיל דבעיר אפילו זרעים שזרעו לא מבטלים דירה.

וכבר הזכרנו לעיל מהמ"ב ופוסקי זמננו שלא לסמוך על ההיתר של הדבר שמואל. והחז"א כתב על זה דהוא מחלל שבת בפרהסיא בטהרה.

✽ הערות והוספות ✽

^{ק"י} וכמו שעינינו רואות שמטיילים יותר במקומות עם מים מאשר בשדות קוצים.

^{ק"י} וכמבואר בגמ' פח: ובעוד מקומות, דבזמן הגמ' החצר בימות הגשמים היתה מתקלקלת מהגשמים [ולכן מותר לשובך מים לחצר בשבת], והסברה נותנת דמ"מ גם בימות הגשמים השתמשו בחצר תשמישי חצר, והיינו סברה מיוחדת במים שלא מבטל שימושי דירה.

לעלוי נשמת

סבי ר' משה ב"ר משולם ז"ל
נלב"ע כח' אייר תשל"ט

וסבתי מרת רוזא ב"ר הירש ע"ה
נלב"ע כה' שבט תשע"ה

סבי ר' ברוך בן ר' יוסף ז"ל
נלב"ע ב' אלול תשל"ח

וסבתי מרת רחל בת ר' ידידיה ע"ה
נלב"ע ו' תשרי תשע"ו

הסבא ר' חיים נחום ב"ר יצחק דב ז"ל
נלב"ע ה' מרחשון תשנ"ה

הסבא ר' מרדכי חי ב"ר משה ז"ל
נלב"ע כח' כסלו תשס"ד

דודתי מלכה אסתר ב"ר ברוך ע"ה
נלב"ע ט' באב תשס"ב

דודי שמואל ב"ר יהודה ז"ל
נלב"ע ד' ניסן תשע"ז

ת.נ.צ.ב.ה.

